HRADY
ZÁMKY A TVRZE
KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO.

POPISUJE

AUGUST SEDLÁČEK,

C. K. KONSERVÁTOR A GYMNASIJNÍ PROFESSOR.

ILLUSTRUJÍ

KAREL LIEBSCHER, V. KRÁL z DOBRÉVODY A J. PROUSEK.

DÍL DESÁTÝ.

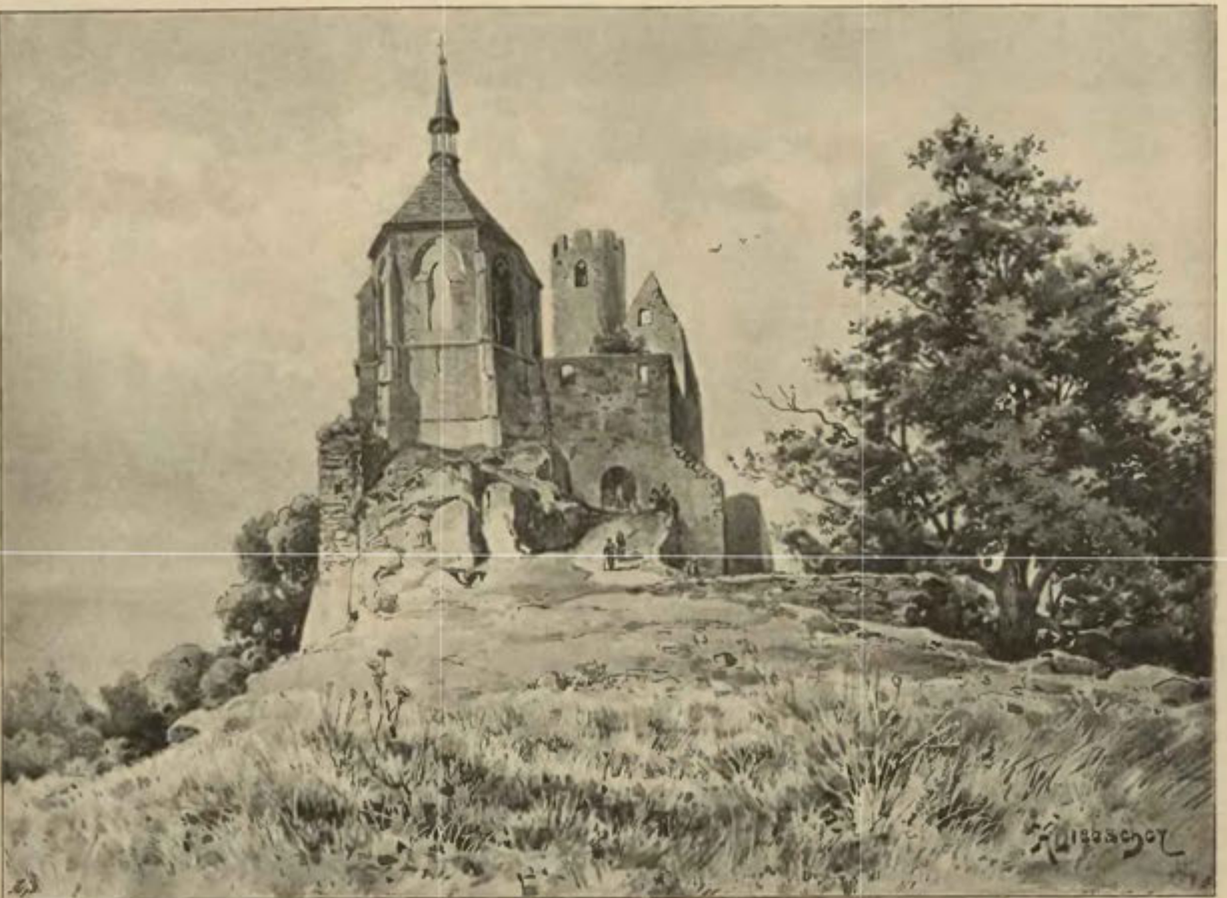


V PRAZE.

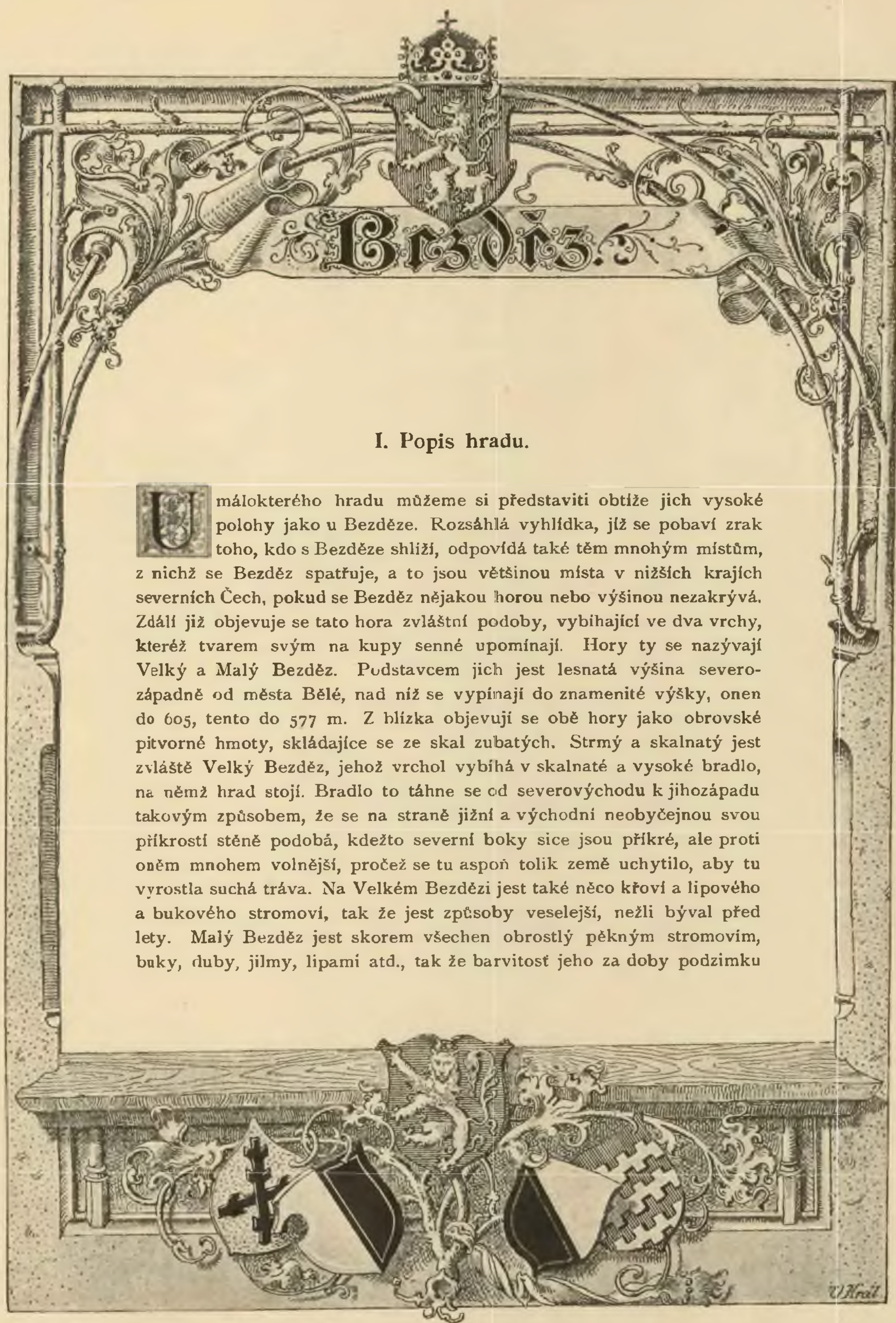
TISKEM A NÁKLADEM KNIHTISKÁRNY FRANTIŠKA ŠIMÁČKA.

1895.

BOLESLAVSKO.



Kaple na Bezdězi.

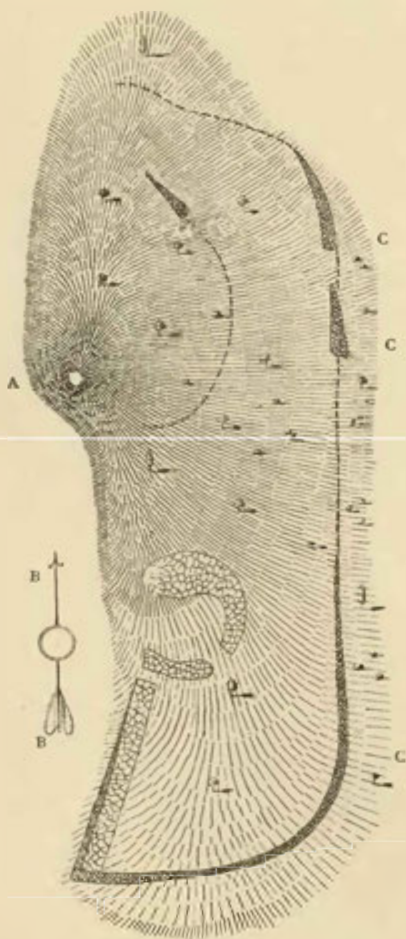


I. Popis hradu.

U máloktérého hradu můžeme si představiti obtíže jich vysoké polohy jako u Bezděze. Rozsáhlá vyhlídka, jíž se pobaví zrak toho, kdo s Bezděze shlíží, odpovídá také těm mnohým místům, z nichž se Bezděz spatřuje, a to jsou většinou místa v nižších krajích severních Čech, pokud se Bezděz nějakou horou nebo výšinou nezakrývá. Zdálí již objevuje se tato hora zvláštní podoby, vybíhající ve dva vrchy, kteréž tvarem svým na kupy senné upomínají. Hory ty se nazývají Velký a Malý Bezděz. Podstavcem jich jest lesnatá výšina severozápadně od města Bělé, nad níž se vypínají do znamenité výšky, onen do 605, tento do 577 m. Z blízka objevují se obě hory jako obrovské pitvorné hmoty, skládajíce se ze skal zubatých. Strmý a skalnatý jest zvláště Velký Bezděz, jehož vrchol vybíhá v skalnaté a vysoké bradlo, na němž hrad stojí. Bradlo to táhne se od severovýchodu k jihozápadu takovým způsobem, že se na straně jižní a východní neobyčejnou svou příkrostí stěně podobá, kdežto severní boky sice jsou příkré, ale proti oněm mnohem volnější, pročež se tu aspoň tolik země uchytilo, aby tu vyrostla suchá tráva. Na Velkém Bezdězi jest také něco křoví a lipového a bukového stromoví, tak že jest způsoby veselejší, nežli býval před lety. Malý Bezděz jest skorem všechen obrostlý pěkným stromovím, buky, duby, jilmy, lipami atd., tak že barvitosť jeho za doby podzimku

jest velice rozmanitá, přecházejíc od sivozelené barvy boroví a zelené a žluté živého lesa až do červené a rudé barvy listí na třešních a bukoví odumírajícího. Jest hora tato tvaru homolovitého, ač na vrchu zakulacená, a jak již řečeno, jest všude obrostlá kromě západní části, kdež bok její se velmi příkře sráží. Na východním úbočí jde se na ni širokou a pohodlnou pěšinou. Na vrchu spatřují se skrovné zbytky starodávného opevnění. Ačkoliv se udává, že to jsou začátky a základy pevnosti, kterou tu stavěti obmýšlel kníže Frydlantský, přece tomu není tak. Byloť zvykem u všech hradů, které měly v blízkém okolí hory nebo výšiny, postaviti tu buď věže nebo bašty, dílem aby se bránilo nepřátelům tu se usazovati, dílem aby také viděti bylo do kraje v tu stranu, na kterou se hledícím ze hradu vyhlídka zavírala.

Vrchol Malého Bezděze, jak již řečeno, poskytoval místa k založení hrádku, který však nebyl samostatným opevněním, nýbrž takořka venkovskou pevností Bezděze. Pro svůj velmi příkrý sklon byl na západní straně nedostupný, a poněvadž se vrchol od severu k jihu v podobě pecky táhne, obrácena byla všechna opevnění k východní a nejslabší straně. Asi uprostřed západní, skorem rovné čáry vrcholu leží temeno s mírným sklonem na tři strany, odkud jest neobyčejně krásná vyhlídka, zvláště na Velký Bezděz. Zbytků tu není žádných a lze za to míti, že buď úplně vzaly za své nebo že tu bylo nějaké stavení ze dřeva. Jižně odtud jsou základy okrouhlé zděné bašty, k níž přiléhá hrubá zeď jdoucí podlé západního srázu, ale jsou již tak sešlé, že ani nad zemi nevynikají. Ostatek vrcholu východně od těchto zdí a od temene jest buď rovinkou nebo mírným sklonem, ale byl na všech stranách (kromě strmé západní) zavřen zdí sdělanou z pouhého kamene bez malty, tedy vlastně valem způsobeným z narovnaného kamení, jaký se nachází na příklad také na Valdece a Choustníce. Opevnění toto zřízeno bylo bezpochyby teprve za Vácslava IV., když se ukázalo, že není radno nechati Malý Bezděz bez opevnění. Opevnění tomu říkalo se Nový hrad, od Němců Neuschloss, a odtud také pochází německé pojmenování hory, totiž Neuberg, které by samo sebou nemělo smyslu, poněvadž hora přece není nová. Také na sedle, které spojuje obě hory a odkud jde pěšina na Malý Bezděz, nacházejí se dvě hradby jdoucí od hory k hoře, jež lid švédskými šancemi nazývá. Hradba výše položená jest nižší, druhá výše vyčnívá a jest na stranu Kurovodskou chráněna hlubokým příkopem. Patrný byl u nich účel, v čas nebezpečí obsazování sedla od nepřátel zabraňovati a snad i spojení mezi oběma horami umožniti. [1])



Opevnění na Malém Bezdězi.
Vysvětlení: A. Temeno vrchu. *B.* Asi 10 cm. nad zemi vyčnívající zbytky zdí. *C.* (Černé) zbytky zdí asi 3 m. vysoké ve způsobě tarasů (narovnané kameni bez pojidla).

Na Velký Bezděz jdou dvě cesty. Jedna z nich jest na severozápadním úbočí na tu stranu k Malému Bezdězi a zřízena teprve v pozdějších dobách, když uvedeni mniši na Bezděz. Tato cesta jest kratší než druhá cesta, kterou se od prvopočátku ke hradu chodívalo a jezdívalo. Neboť cesta tato založena tak, aby nebyla příkrá jízda, a také tak, aby lidé po ní jdoucí nebo jedoucí z hradu nejen pozorováni, nýbrž i zasahováni býti mohli. Proto jde cesta zvolna ode vsi Podbezděze pod hradem ležící asi až do prostřední výšky hory, tu pak náhle se otočíc jde až do samého hradu. Kromě toho byla cesta ta několika branami zavřena, mezi nimiž šly hradby vysoké; brány jsou do končitých oblouků sklenuty a pocházejí z dávných dob, nyní ovšem jsou velice sešlé, ale přes to v takovém stavu, že se jich bývalá úprava poznává. Cesta mezi nimi jest kamenitá a ač dosti široká, přece pro vozy nepřístupna, poněvadž jest za ta drahná léta od dešťů vymleta a od povětří pokažena. Ale i za starých dob asi o mnoho lepší nebývala, jak svědčí Balbín („ani na koni, ani na voze se nahoru přijíti nemohlo“), a proto nelze zavrhovati pověsť, že položeny byly na ní moštěniny, čemuž rozumíme tak, že to bývalo na těch nejhorších částech.

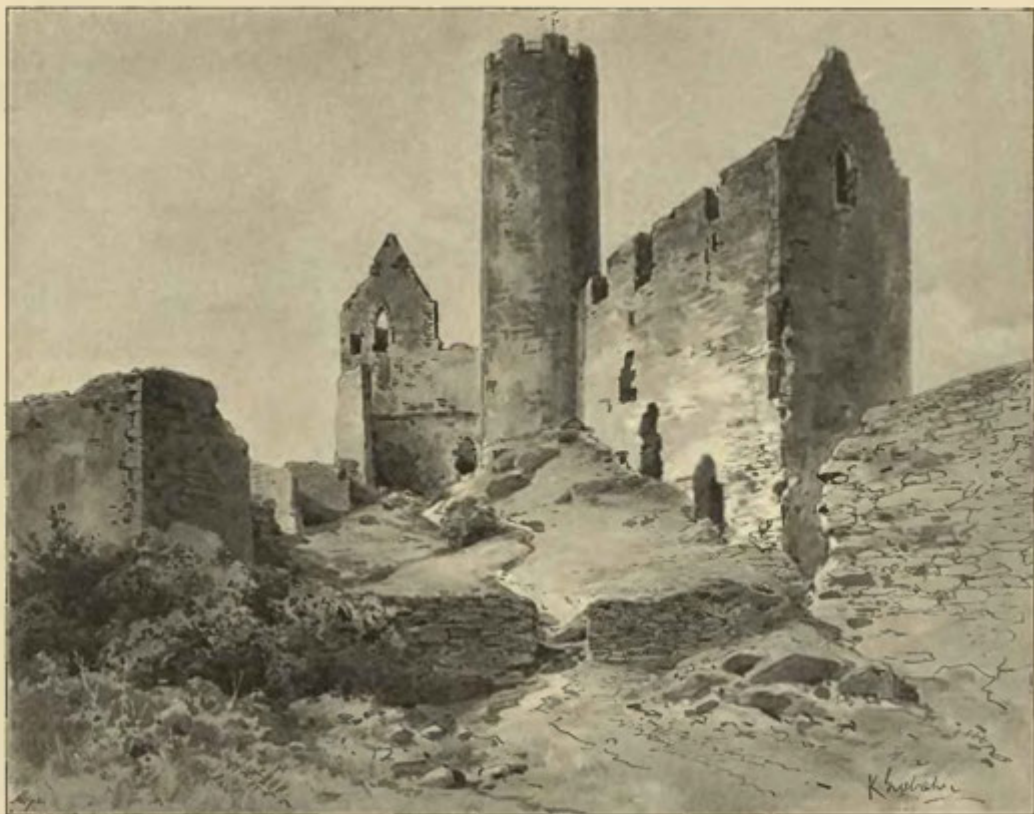
Nejspodnější či *první brána* byla na patě hradiště tam, kde se cesta náhle otáčí. Byla pěkně sklenuta bez veřířův a silnou závorou zavírána. Na venkovskou stranu podepřena byla silným pilířem

[1]) Podlé zpráv p. prof. Paudlera v Lipě a p. Steinbacha v Bělé.

Za branou touto začíná hradba nízká, z níž se jen nepatrné zbytky zachovaly. Buď nešla pořád pryč, totiž jen až tam, kde příkrost hory samé byla pevností, nebo — což více podobnější — rozemleta jest ze všech částí hradu nejdříve od povětří, tak že z ní skorem nic nezbylo. *Druhá brána* stojí na místě velmi důležitém, poněvadž jest tu skála tak strmá, že pro cestu jen skrovně místa zbývá. Z boku hory proto udělána podpěrací zeď, aby se brána neodlamovala. Před branou viděti na skále, jak šla prvotní cesta, jak nynější cesta povstala rozemletím a že proto pata brány je ve vzduchu; i za branou viděti jest na skále starou cestu, která šla mnohem výše než nynější, jež se úvozu podobá. Nad druhou branou býval ochoz s cimbuřím zubatým, které také hradby krášlívalo. *Třetí brána* a zároveň vchod do hradu postavena byla tam, kde cesta, opouštějíc směr svůj od východu k západu, náhle se k severovýchodu zatáčela. Jako předešlé jest i tato brána prosta, t. j. jen v hradbě, a paty její jsou rovněž ve vzduchu. Má vroubení z tesného kamene, ale s hlavicemi asi ve výšce dvou m. Sice jest tak stavěna jako druhá brána a zavírala se jen závorou. Až k ní chránila se cesta (nyní křížová cesta s kapličkami) s hořejší hradby, a to s dostatečnou mocí, poněvadž každá střela se znamenité výšky a proto velikou silou dopadala. Než třetí brána se již takovým způsobem brániti nemohla a proto ostříhána byla *hrubou, okrouhlou věží*, kteráž stojí nad ní, t. j. na skalnatém hřebenu hory stále do výšky se nesoucím. Zvýší jest asi 30 m., v obvodu má 14 m., a zdi jsou přes 2 m. hrubé. Jediný vchod do této věže jest na severní straně o něco výše, nežli jest hradba; pode vchodem jsou dvě díry na malé lešení, na něž se s ochoze hradby po žebříku lezlo. Jiného přístupu k ní nebylo. Nejvýše na ní jest cimbuří. Název Čertova věž, u lidu obyčejný, vykládá se odtud, že tu čert pokladův ostříhává; patrně lid již zapomněl, proč se jí tak říkávalo, neboť předkové jeho, z nichž mnohý ve dnu jejím kosti své složil, asi lépe by byli smysl toho pojmenování vyložili. Poklady zde hledali, k vůli tomu také udělali do ní díru, ale nedodělali. A tak se nikdo do vnitřku jejího nedostal kromě jediného souseda Dokezského, který se do vnitřku po provaze spustil, ale kromě rumu se zdi spadlého nic nenašel.

K této věži jde od třetí brány hradba, kteráž nejdouc po rovině ovšem má na ochozi schody a věnčena jest cimbuřím, které má stříšky z kamení na maltu zdělané a na obě strany se sklánějící, ale stínky nejsou stejně od sebe vzdáleny. Také od věže nahoru až k hornímu hradu jde po hřebenu příkře stoupajícím vysoká hradba s cimbuřím, docházejíc nahoře hradeb podobně upravených. I u této hradby jest ochoz. Podlé pověsti lidu jest prý v této hradbě úzká chodba, kterou se z horního hradu k Čertově věži chodívalo, ale sotva tak bylo v této na hradbu dosti široké, na chodbu však úzké zdi, a bezpochyby ten, kdo to slyšel, nerozuměl člověku vypravujícímu o hořejší ochozi. Jak již řečeno, zatáčí se cesta ve třetí bráně, i jde potom podlé druhé zdi sesílené třemi trojhrannými baštami či lépe řečeno ústupky. Praví se, že přistavěny byly ke hradbě v 17. století; zdali přistavěny nebo nepřistavěny, nechci určitě tvrditi. Přistavění drobet nasvědčují zbytky bašty druhé jakož i zbytky starší hradby odtud až k baště třetí. Zdá se tedy, že pro chatrnost staré hradby postavena v 16. století tato nová hradba i s baštami. Cesta jde tedy mezi oběma hradbami; jest dlouholetým ošlapováním ohlazena a ozdobena také kapličkami křížové cesty, jichž jest až k hornímu hradu 15. Dala je zříditi r. 1686 hraběnka Anna z Valdšteina, r. 1741 opraveny hrabětem Františkem Arnoštem a ozdobeny dobrými obrazy, které (kromě tří posledních) od té doby zase chatrnými malbami zaměněny, když prvotní obrazy povětřím zkázu vzaly.

Za druhou baštou súžuje se prostor dolního hradu. V levo máme hradbu, v pravo stavení v gotickém slohu, jež má dole malá okna, nahoře okna kostelní nepodepřená. Poznáváme na něm hned způsob paláců, jaké bývaly za Přemysla II., a seznáme tím také nejstarší část horního hradu. Při další cestě máme v pravo novější stavení hradu a pořád jdouce dojdeme severovýchodního konce hradu, kdež bradlo skalnaté sráznými stěnami spadá. Na tomto konci stávalo čtverhranné opevnění, jsouc na všech stranách hradbami zavřeno; hradby ty byly nízké proto, poněvadž místo sloužívalo k postavení velkých strojů válečných; neboť se odtud daleko mohlo dohoditi. Na prázdném prostranství, kteréž jest mezi touto baštou a horním hradem a jež zavírají na jedné straně hradby a na druhé hřeben skalnatý horního hradu, nachází se v levém severovýchodním rohu malý loch, v němž mniši, když byl na Bezdězi klášter, potravu svou chovali a ji také o poutích v dřevěném domku naproti lochu tomuto v pravém rohu stojícímu prodávali. Po zrušení kláštera odneseno břevnoví a prkna tohoto domku a sroubeny znova u haltéřů rybních v Dokzách. Na venkovském úbočí skály před kaplí hradskou stávala tehda dřevěná věž se dvěma zvony, která byla r. 1732 postavena a po zrušení kláštera rozmetána, tak že se jen holé místo spatřuje. Před tím (totiž za knížete Frydlantského) byl zde stroj s velikým kolem, po němž si mniši z dolejška chléb, dříví a jiné potřeby vytahovati dávali. Z dolejška až nahoru položeny byly na kostrbatých skalách dva trámy k sobě na způsob žlabu nakloněné a břemena na dvou lanech, která se na dotčené kolo navíjela, nahoru vynášena.



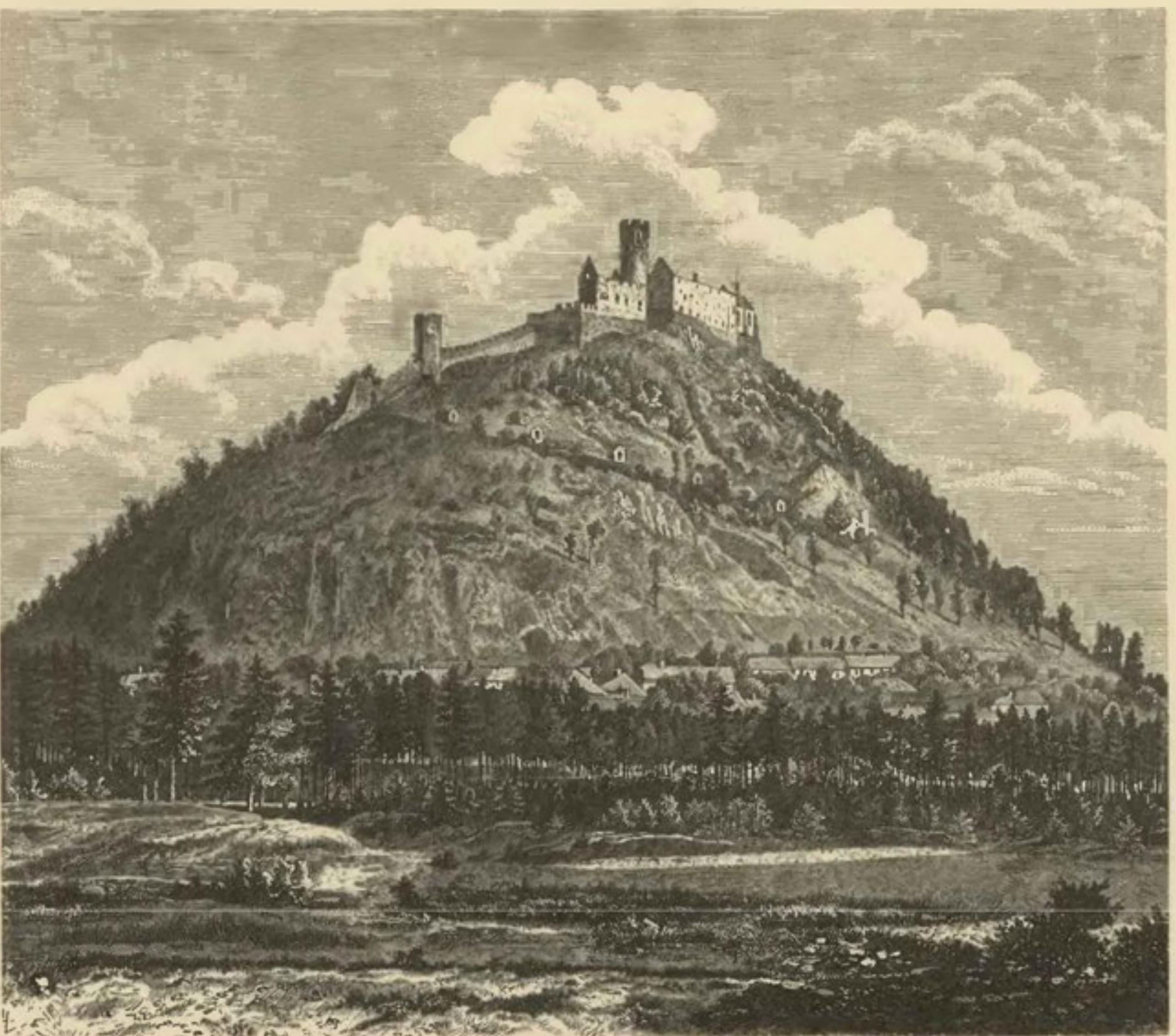
Nádvoří u královského paláce na Bezdězi.

Až dotud byla řeč o *dolní ohradě,* kteráž měla jediný úkol zameziti vším způsobem přístup k *hornímu hradu.* Do tohoto vchází se prostou branou do okrouhla sklenutou, na níž se před lety chatrné známky maleb (bezpochyby také chatrných) spatřovaly. Brána ta má malé dirky jako pro kladky, ale příkopu před ní nebylo. Zavírala se hrubou závorou. Nad ní jest chodba s tenkou zdí a okny; patrně tu byl srub se světničkami. Branou vstupuje se do dvorku, lípovím zastíněného a na všech stranách vysokými zdmi zavřeného, v nichž se po obou stranách v přízemí výklenky spatřují. Na levé straně znáti bylo před několika lety zbytky maleb r. 1724 způsobených; ty zmizely úplně, malta opršela, a znáti jen něco barevných skvrn. Býval tu vymalován život sv. Benedikta.

Naproti bráně pod dřevěnou stříškou na zdi pustého domu jest obraz Matky boží Montserratské r. 1830 neznámým dobrodincem na místě starého obrazu malovaný, cíl většiny lidstva, které na Bezděz putuje. O dnech poutních bývá na Bezdězi hlučno a malý trh. Češi a Němci, vše se to míhá mezi sebou. Vedlé tohoto obrazu a oltáře bývala kazatelna, neboť o velkých poutích, když se množství lidu do kaple nevešlo, sloužena mše svatá při tomto oltáři a s kazatelny lidu kázáno. Severně a východně při této zdi bývala dřevěná pavlač, na kteréž se též zbožní poutníci shromažďovali; chodilo se k ní buď po schodech ze dvora nebo skrze dvéře z kaple. [1])

Do dvora povydáno jest jedním rohem dlouhé čtverhranaté stavení, na jehož postranní zdi oltář umístěn jest. Bývalo s jiným stavením v levo naproti němu stojícím spojeno pavlačí nyní spustlou, která jakož i jižní chodba z polovice 17. stol. pochází. Dům *severní,* dvě poschodí vysoký, zcela přeměněn, když se Bezděz stal klášterem. Jak lze shledati, bývaly v něm v přízemí tři světnice. Chodbou později přistavěnou přicházelo se k západní straně domu, pod níž bývaly dva podzemní sklepy, z nichž jeden jest neporušen; díra jeho jde do prostředního oddělení. V prvním patře byl velký a malý refektář čili jinak letní a zimní, z nichž tento byl na východním konci, a onen se objevuje jako starožitná světnice

[1]) Kdo chceš čísti podrobnější zprávy o těchto poutích, hledej je v Mikovcových Starožitnostech I. 126, 128.



Bezděz.



Bezděz od severní strany.

dvakráte do kříže sklenutá, ale s pruty bez svorníkův a hlavic. Vedlé toho na západním konci jest úzká světnice starožitné tvářnosti, neboť jest pěkně sklenuta, komínem opatřena a s blízkým stavením chodbou spojena. Také velký refektář, který byl osvětlován dvěma okny gotického slohu, má starodávný komín. jenž byl později na kamna nebo něco jiného přeměněn. Někteří se domnívali, že tu býval šnek se schody do druhého poschodí. V tomto jest chodba a pět malých světnic (celí), z nichž má každá podlé klášterního způsobu zvláštní své dvéře. Přicházeti k nim lze pouze po žebříku, ale jediná odměna za tuto cestu namáhavou jest krásný rozhled po této straně. V tomto stavení všecky klenby jsou neporušené, také gotická okna se úplně zachovala, ovšem že jsou z větší části zazděna a v moderní okna proměněna, což se stalo, když mniši starý hrad za svůj klášter upravovali; při tom i nové dvéře s novotvárnými veiíři a příslušnostmi zasazeny. Sice jest to stavení beze střechy.

Naproti tomu stavení stojí na kraji skalnatého hřebene, který tu od zakladatelův ovšem na rovné místo byl upraven, od starožitné kaple až k velké věži dlouhé stavení (rceme tedy *jižní dlouhé stavení)*, kteréž jest do pravidelného obdélníku založeno a do druhého poschodí se vypíná. Dosavadní popisovatelé Bezděze soudili, že jest to kromě kaple a věží nejstarší stavení. Ale kdo taková stavení vídal, pozná, že nemá toto stavení ani o dost málo starší ráz, nežli protější (severní) stavení, ovšem však novější způsobu, než palác Otakarův za velkou věží stojící. Ačkoliv i toto stavení od mnichů k potřebám jich bylo přizpůsobováno, přece lze prvotní jeho rozdělení dobře rozeznati. Všude objevují se nám známky gotického slohu, a dobře lze rozeznávati vysoká, tesnými ozdobami z pískovce okrášlená okna, jichž horní části jsou zazděny, aby měly způsobu oken moderních. V druhém poschodí jest ještě některá světnice s vysokým gotickým klenutím a úzkými, později přeměněnými okny. V prvním poschodí jest vymalovaný pokoj, v němž opat bydlíval V jeho výklenku na pravé straně okna nachází se malá, dříve jen na půl cihly zazděná schránka, kdež prý nějaký poklad ukryt býval. Mezi tímto pokojem a kaplí nachází se *velká síň*, kteráž osvětlována se dvou stran dvěma vysokými okny. Nachází se tu starožitný komín, o němž se dříve myslívalo, že v něm byly točité schody, jichž spodek prý svévolně rozbit, tak že dílo ostatní pevné ve vzduchu zůstalo. Dokud

byl na Bezdězi klášter, nacházelo se v tomto stavení opatství, a bývalo tu kromě velké síně jedenáct světnic, z nichž jedna byla opatova, druhá převorova, a několik bylo hostinicemi pro vzácnější hosti a poutníky. Kuchyně klášterská bývala v přízemí na tu stranu k velké věži, kdež posud jest místnosť od dýmu začazená. Místnosti v přízemí bývaly nízké a měly toliko dřevěné stropy, kdežto byly v prvním poschodí vesměs klenuté. K tomuto stavení přistavili mniši chodbu a schodiště, které je hyzdí, zakrývajíc i krásnou kapli. Roku 1844 tento dům znova šindelovou střechou pokryt a tak bohdá zase se na dlouhou dobu uchová. Dotčení dva domové postaveni jako větší a menší palác teprve tehda, když starý palác Bezdězský k úpadku se klonil; nejdříve se to stalo v 14., ale jak se více podobá, bezpochyby v 15. století. Mezi dotčenými dvěma domy a chodbou, která je napříč spojuje, a konečně velkou věží jest malý dvorek čtverhranatý a v něm nádržka, do níž stékala všechna voda s obojích střech buď z rozpuštěného sněhu nebo z deště. Jest přes 11 m. hluboká a zšíří asi 5 m., v živé skále vytesána a na Bezdězi jediná zásoba vody, poněvadž tu studnice nebývala.

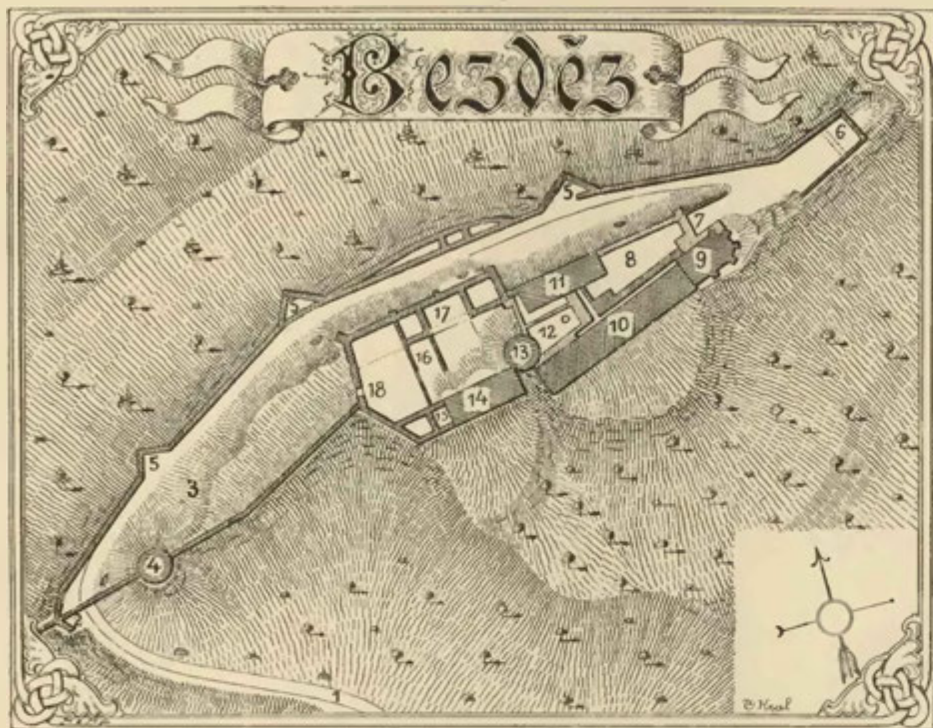
Dlouhé jižní stavení přistavěno jest k *staré kapli*, kteráž jest nejkrásnější památkou na Bezdězi a nad branou do horního hradu stojí.[1]) Dlouho stála bez krovu, pevné její klenutí odporovalo povětří, mohutná okna o lomených obloucích skel zbavená přístupna byla vší nepohodě; co tam za mnichů bylo vlepeno, zase bylo opršelo a vypadalo, tak že se stará podoba a pěkná ornamentika svědčící o starověkém vkuse zase objevovaly, ale bující na kapli křoví hrozilo zkázou skalopevnému stavení. V čas ještě tomu zabráněno za naší paměti, a kaple má krov a důkladnou střechu. Vstoupíce do kaple bezděky sobě připomeneme Zvíkov a Ojvín, a ohledáme-li blíže ráz její stavby, stává se příbuznosť se stavbami Zvíkovskými nepochybnou. Vystavěna jest zároveň při založení hradu za Přemysla II. někdy okolo r. 1260, a sloh její také se slohem této doby souhlasí. Okolo vnitřku jejího jde krytá chodba, jejíž okna rovně leží s okny kaple. Vnitřní ozdoby oken jsou velmi porouchány, nicméně poznává se v nich velmi bedlivá práce kamenická; zevnitřní ozdoby oken jsou jednodušší, ale zazděním (kteréž způsobili mniši) velmi se porouchaly. Kamenná římsa, z větší části opadaná, pod okny ležící, dělí kapli na dva díly, spodní a vrchní. Ve spodním jsou ploché dvojité výklenky, ozdobené pěkným dílem kamenickým, kteréž vedou do ambitu. V rozích povznášejí se štíhlí sloupové s krásnými lupenovými hlavicemi, z nichž není jedna jako druhá, nad nimiž vystupují dvojí podobní sloupové, ovšem útlejší, z jejichž makovic vycházejí pruty v lomeném oblouku ke svorníkům na klenbě se nesouce. Také oba svorníky nejsou jeden jako druhý, na jednom jest prázdný štít, na druhém kruh. V oknech a výklencích ve zdi bývali útlí sloupové jako okrasa nevyhnutelná. Dosavad drží klenutí, ale již se ukazují povážlivé díry; půdu kaple kryje rum a povalují se na něm kusy rozbitých okras, a stěny potaženy jsou lišejníky. Ze všech oltářů zbývá jediná tumba velkého oltáře (od níž v pravo ve výklenku jest sanktuář), kamenná její deska jest svržena a ve zdi její vylámali nestoudní slídiči po pokladech díru; ano neušetřili ani odpočinku mrtvých, vlomivše se do hrobky, která jest nyní na polo zasypána.[2])

Při prvotním založení Bezděze byly části naposled popsané, totiž oba domy s kaplí, částí předního hradu, kdežto ostatek, který nyní následovati bude, byl *zadním hradem*, jen pro krále a jeho dvůr určeným. Zde také stála *velká věž*, jako všude jinde tak i zde jádro celého hradu. Jest to obrovské a mocné, do kruhu založené stavení, které se r. 1844 přístupným stalo, byvši zvenčí i uvnitř opraveno. Zvýší jest 45 m., a obvod měří 21 m. Vchod k věži jest z dlouhé chodby, ale jest zavřen, a klíč má u sebe klíčník v Podbezdězi. Dolní vchod jest v nově prolámán, prvotní vchod do ní byl v znamenité výšce nad zemí a tak umístěn, že se k němu buď s nějakého blízkého stavení nebo s hradby po dřevěné chodbě přicházelo. Zdi této obrovské věže, stojící na vrcholu skalnatého hřebene, mají při zemi přes 4 m. hrubosti, ale nahoru hrubosti zdí uvnitř ubývá, tak že každé vyšší ze čtyř oddělení, na něž vnitřní prostora shora dolů rozdělena byla, jest prostrannější než spodní, a na cimbuří nebo kranclích jsou zdi ještě přes 2 m. hrubé a tudíž k obcházení ještě dosti široké a pohodlné. Nahoru jde se napřed po 38 krytých schodech dřevěných až k pavlači z věže povydané, kdež jest vchod zavřený. Následují potom napřed rovné schody (14) a pak 83 točitých schodů se čtyřmi přestávkami až ke dveřím zapaditým. Těmi se přichází do horní místnosti s třemi okny goticky sklenutými, jichž obruba jest z litiny. Stěny jsou barevným pískem na způsob štukoví obmrštěny, a gotická klenba na šesti sloupích spočívající ozdobena jest na svorníku erbem Valdšteinským. V jihovýchodní stěně jsou schody zavřené, kterými se po 26 stupních až na cimbuří

[1]) Přidáváme podrobný popis vnitřku: *a)* úzká světnice válcovitě sklenutá s oknem, dvéře do *b*, které se v *b* závorou zavíraly a zazděnými dveřmi; *b)* místnosť klenutá s velkým oknem a na zemi holá skála; *c)* místnosť, v niž dole dvéře k cisterně; v ní všelijaké podivné výklenky. Nad tím v 1. poschodí pěkně sklenutá gotická místnosť s hlavicemi lupenim ozdobenými a komínem neporušeným; *d)* dole velká místnosť, k niž gotické dvéře z *c* a vchod ven. Nahoře místnosť goticky sklenutá, ale pruty opadaly. V té (světnici opatově) ještě zbytky malováni. Výklenek zazděný jest viděti; *e) f) g)* tři světničky v přízemi se vchody z chodby, s omitkou, ale bez zvláštního rázu. Nad tím velká siň goticky sklenutá do dvou křížů se svorniky. Hlavice byly ozdobné. Okna na každou stranu dvě; *h)* místnosť vedlé kaple či světnice a nad ni světnice klenutá. [2]) Podrobný popis ornamentiky obsahují Mittheil. des nordb. Exc.-Clubs VIII. 1.



Kaple na Bezdězi.



Plán hradu Bezděze.

Vysvětlení plánu: 1. Cesta od druhé brány; 2. třetí brána; 4. Čertova věž; 5. trojhranné bašty; 6. bašta na východním konci; 7. brána do horního předního hradu; 8. přední dvůr; 9. kaple; 10. dlouhé stavení jižní, v němž bylo později opatství; 11. dům severní s celami a refektáři; 12. dvůr s nádržkou; 13. velká věž; 14. dům kratší jižní; 15. věž čtverhranatá; 16. tarasy; 17. nejstarší palác; 18 zazděná gotická branka.

přichází. Na vrcholu věže jest kolo cihlami dlážděné a asfaltem potřené, kteréž obkličují čtyři obrovské stínky, železnými bradly spojené. Rozhled odtud jest tak rozkošný, že patří k nejkrásnějším v Čechách.

Věž stojící na nejvyšším místě hradu byla také obranou pro bránu pod ní se nacházející, skrze niž se přicházelo do zadního hradu. Branka tato jest sklenuta do končitého oblouku a zavírala se z vnitřní strany závorou. Skrze ni přicházelo se do dvora, na jehož straně i severní i jižní se stavení nacházela. Nejlépe jest zachována ta část jižního oddělení, která svým severovýchodním rohem přiléhá k velké věži. Stavení toto velmi staré, které má jen málo oken a ta v znamenité výšce, jest se strany dvoru (hledí-li se totiž ke vchodu) jedno poschodí vysoké, ovšem zvenčí vyhlíží jako stavení o dvou poschodích vyzdvižené. V každém z těch tří oddělení nad sebou se nacházejících byly tři světnice. Klenba jest v těchto místnostech do kříže s pruty, které vycházejí z kulatých hlavic, pod nimiž jsou sloupce stojící na hlavicích, jež ze zdi vyčnívají. Prostřední světnice horního poschodí má dvě gotická, kamenickým dílem ozdobená okna, pod nimiž jdou do přízemí dva úzké otvory čili lépe střílny též v tom slohu. Klenba v této světnici jest velmi řemeslně a čistě vypracována. Vedlejší světnice k východu byla také tak klenuta jako předešlá místnosť, ale klenutí spadlo. Za to má velmi krásné okno s širokým výklenkem a pěkný starý komín. Paměti a podívání hodny jsou ohromné skály, které se ve východní světnici při zemi nacházejí a na nichž jako základech toto stavení stojí. Klenba této poslední světnice z části spadla, tak že zůstal v ní velký otvor do kruhu. Západní, ve stejné výšce s předešlou se nacházející světnice nebyla již tak úpravně zřízena jako předešlá. Všechny tyto světnice a komory jsou starodávnými komíny opatřeny.

K tomuto stavení přiléhá na západní straně čtverhranná bašta s cimbuřím a ochozí, v níž bývala komora velice těsná s jediným malým oknem na stranu venkovskou. Spodek stavení toho posud velmi hluboký svědčí, že tu bývalo vězení a komora nad ním snad mučírna. Hradbou jest bašta tato spojena s hradbou, která jde od Čertovy věže. Stavení tuto popsaná bezpochyby pocházejí z druhé polovice 13. století, ale byla později přizpůsobena vkusu toho věku, za kterého Bezděz po druhé a na obydlích důkladněji stavěn, než se stalo poprvé.

Naproti tomuto oddělení jest jiné oddělení na severní straně, o němž se domnívali předešlí badatelé, že jest to stavení nedostavěné. Z části je to pravda a zase také není pravda. Stavení má na sobě známky, že jest to palác z doby Přemysla II., jaký je na př. v Písku a na Křivoklátě, který však záhy spustl a spadl. Při pozdějším obnovování hradu bezpochyby měl býti přeměňován, jako se stalo u protějšího stavení, ale z práce této pak sešlo. Stavení to má tři oddělení. Západní oddělení k Čertově věži obrácené má vespod hlubokou místnosť s oknem ven na cestu. Nad tím jest místnosť bez oken. V druhém oddělení spodku není, nýbrž stojíme na rovni s podlahou předešlého na trávníku, ovšem co je pod ním, nevíme. Místnosť tato velká byla pěkně gotickým slohem sklenuta, o čemž svědčí také zbytky sloupův otlučené, z nichž podlé zřejmých známek klenutí vystupovalo. V levo jest krásné zazděné okno, znamenité svým zvláštním vnitřním vyplněním, kteréž jest nám svědectvím pro určení stáří tohoto stavení, v pravo jest okno z dob pozdějších, docela dobře upravené; nad tím jest viděti, že bývalo sem přistavěno stavení, z něhož jiná památka nezbyla, než to, co tuto popisujeme. Hledí-li se pozorně, viděti jest, že tu starožitné okno i s výklenkem zazděno, kdežto u předešlého výklenek ponechán. Vedlé k východu jest zase oddělení takové, jako první námi popsané; spodní čásť byla s jedním oknem zasypaným, svrchní byla pěkně sklenuta, a posud je tu veliké gotické okno a komín v severozápadním rohu. V tomto stavení založil si r. 1635 nějaký mnich poustevnu a tu po sedm let bydlíval. Všechny tři části spojovaly dvéře, a venkovská jich zeď podepřena jest pilíři. Více nelze říci o stavení tomto, které jest zasypáno mnohým rumem. Zdá se, že i proto vystavěn taras před ním, aby rum nepadal do dvora, jejž si byli mniši za kořennou zahradu zřídili.

Dotčené dva domy spojeny jsou dvěma tarasy teprve od mnichů postavenými, a za nimi k západu jest hradba, která byla dříve prsní braní opatřena. Asi v prostředku jejím jest zazděná gotická branka, již jen zvenčí jest viděti, poněvadž jest uvnitř zasypána. Nevedla k ní a nevede žádná cesta uměle zdělaná po mnohých a srázných skalách, nýbrž šlo se k ní pěšinou po skalách a trávě pohodlně podlé samých hradeb.[1])

[1]) Při popise následováno hlavně popisů Hebrova (IV.) a Mikovcova, které se zakládají na starším popise Karla Brantla (1831), a použito též popsání v díle Bernauově „Der politische Bezirk Dauba".



Bezděz od jihozápadní strany.



Bezděz od strany západní.



První brána na Bezdězi.

II. Dějiny hradu.

Nejstarší dějiny Bezděze jsou chudší, nežli bychom mohli očekávati podlé té znamenitosti, kterou míval v dobách pozdějších. Jméno jeho odvozeno jest od osobního jména Bezděd, kteréž ve zdejší krajině nebylo vzácné, ano i v pojmenování Bezdědic se zachovalo. [1]) Ale přídavné jméno mužské Bezděz spíše patřilo vesnici pod hradem (Podbezdězi) a přeneseno jest odtud na horu, pro niž bychom očekávali ženského tvaru. Sice hora ta strmá a vysoká hned za těch dob, když první obyvatelé pronikli do těchto krajin, měla pro ně velikou důležitosť jako přirozená pevnosť, a tak by se mohla vždy stará paměť, že tu kníže Bedřich r. 1185 přebýval, na Bezděz vztahovati. List totiž jeho, jímž Hadmarovi z Chuenringu dal v léno zemi Vitorazskou, dán jest v místě, jež se nazývá „Bozdiz". [2]) Jestli již tehda Bezděz stál, zajisté z něho ani prášku nezůstalo, poněvadž za oněch dob kamenné stavby byly velikou vzácností a kde se nějaká z nich zachovala, má způsobu neobyčejného stáří.

Až do 13. stol. krajina okolní pokryta byla širým lesem, který severně hvozdu dělícího Žitavsko od Čech a hvozdu na pomezí země Nišské dosahoval. Posud jest krajina tato velice lesnatá, a širé lesy táhnou se skorem nepřetržitě až k Vartemberku. Za Přemysla II., jenž celé krajiny lesnaté Němcům dával, došlo také k rychlému vzdělávání krajiny zdejší. Není pochyby, že tento horlivý zakladatel měst a pevností zemských také mnohé hrady stavěl, ač o tom přímých dokladů není. Paláce v Písku, na Křivoklátě a starý palác na Bezdězi slohem a způsobou svých oken svědčí o tom, že neunavný duch jeho tyto hrady stavěti dával, a neodchýlíme se od pravdy, tvrdíme-li, že hrad Bezdězský svými hradbami, věžemi a starým

[1]) Kromě toho jest i starožitné jméno toto doloženo. [2]) Reg. I. 174.

svým palácem (bez domů nyní stojících) od něho pochází. I krajinu okolní mínil zalidněním učiniti užitečnější pro komoru královskou. Zjednáni Kunrát a Hertvík, Němci z Kravař, aby zakládali nové město u Bezděze; obyvatelstvo měli bezpochyby přivoditi z krajiny Kravařské, která již byla od kláštera Doksanského poněmčena, nebo z Míšenska. Roku 1264 dne 22. října, když král v Písku přebýval, dáno jim v lesích Bezdězských ležících při potoku řečeném Dokez i se vsí řečenou Chlum tolik, co by 100 lánův obnášelo, aby tu založili nové město. Měli tu míti dědičné rychtářství, nad povinnostmi městu uloženými bdíti, začež do královské komory 100 hřiven zaplatiti měli. Svědkem tohoto dání královského byl Jan, vladař na Bezdězi.[1]) Z neurčitého znění listu nelze přesně vyrozumívati, které místo se tu míní, ale poněvadž se k lesu tomu počítá ves Chlum, a poněvadž se nikde nepřipomíná, že se mělo město pod hradem zakládati, soudíme, že se vztahuje list ten na založení Dokze nebo Hyršperka, který se již r. 1293 připomíná jako osada s rychtářem, jehož moc se také nad některou vsí okolní vztahovala. Ale novému městu se mnoho nedařilo, a zalidňování pokračovalo tak znenáhla, že teprve r. 1293 kostely v Chlumu, Kuřívodech a Krupé, které posud k farnímu kostelu v Podbezdězi patřívaly, od něho odděleny a farami nadány byly.

Události po roce 1278 potvrzují naše domnění, že Bezděz byl za let minulých dobře stavěn a opevněn. Po smrti hrdinského krále Přemysla poddávala se králová Kunhuta s malým synáčkem svým Vácslavem v ochranu Otíkovi, markrabí Braniborskému, zvouc jej, aby jí přišel na pomoc a zemi pomáhal brániti proti Rudolfovi Habsburskému. Otík učinil tak odebrav se do Čech se 400 koňmi a drahným počtem pěších. Vojsko to s vojskem Českým zarazilo krále Rudolfa, jenž ochoten byl učiniti mír. Ale kdežto králová poddávajíc se mu se synem svým žádala míti za poručníka Jindřicha Vratislavského a tudíž patrně se vyhýbala moci Otíka sobeckého a lakotného, učinil král Rudolf smlouvu jen s Otíkem, jemuž udělil poručenství nad mladým Vácslavem a vládu nad Čechami do pěti let. Králové vykázáno věno, kteréž měla samostatně spravovati. Bydlela dole v městech Pražských, ale Otík chtěje míti mladého krále ve své moci, vykoupil jej od měšťanů Pražských, zapsav jim za to několik vesnic a navedl královou, aby se s dvorem svým přestěhovala na hrad Pražský (21. ledna r. 1279). Chtěl ji ovšem dostati do své moci, poněvadž v ní hlavní překážku ve vykonávání panství podlé chuti své spatřoval. V noci před sv. Pavla na víru obrácením (25. ledna) kázal Otík lidem svým nenadále vzbuditi královou a syna jejího a nehledě na jich vzpouzení, v chatrném oděvu posaditi na vůz a odvézti. Vezeni v kruté zimě až na hrad Bezděz, kterýž měl Otík osazený lidem svým Braniborským. Zde jsouce mezi samými Němci odloučeni byli ode všech Čechů, kromě asi tří osob, ježto jim přisluhovaly při jídle a jinými potřebnými věcmi. Stavové sice na sněmu nejprve příštím na násilné chování si stěžovali a žádali, aby zase do Prahy přivedeni byli, ale markrabě odbýval je sliby, nic nedělal a pak do Branibor odjel. Zatím králová se synem svým jsouc jako vězeň chována, velké strasti snášela a bez dovolení hejtmana hradu ani se vzdalovati nesměla. Nemohouc králová svízele ty déle snášeti, umínila si uprchnouti, byť syna zajatého opustila, a nemohši úmysl svůj mocí provésti, utekla se ke lsti. Dne 23. dubna r. 1279 vyprosila si na hejtmanu Heřmanovi, aby jí dovolil pomodliti se v Kuřívodech v kostele sv. Jiří. Hejtman k tomu svolil, domnívaje se, že by králová nikdy bez syna svého neušla, ovšem však si vymínil, aby se zase k synu svému vrátila. A tak šla a zase přišla. Po několika dnech zase žádala, aby mohla jeti do kláštera Hradišťského, a obdrževši dovolení, tu v městě pojedla a zase se vrátila. Po třetí vzavši dovolenou jela do Mělníka města, kteréž bylo věnem jejím, tam zůstala tři dni na útraty měšťanův a vrátila se zase na Bezděz. Konečně se dovolila, aby zajela do Prahy k Anéžce abatyši, a tu pořídivši své věci předstírala žádosť jeti na Moravu k pohřbu nebožtíka manžela svého, ale utekla odtud až do Opavy, kde markrabova moc ji stíhati nemohla. Tu se dala pod ochranu krále Rudolfa, jemuž všechny násilné skutky Otíkovy vyjevila. Mezi tím ubohý sirotek Vácslav byl na Bezdězi, odkudž ještě v tomto roce odvezen do Žitavy. Bydlel tu na věži nad branou městskou, kudy se jelo do Zhořelce; potom pak na konci roku dne 28. prosince odvezen jest i odtud do Berlína, odkudž pak poslán po nějakém čase do Špandavy. Za všechen ten čas trpěl nedostatky všelijaké, ba i hlad a chodíval ve sprostém oděvu a někdy i v roztrhaných botách, nemaje prý čím ševci zaplatiti. Za vydání jeho přislíbili stavové Otíkovi, od něhož si šťastně pomohli svou mužností a pomocí krále Rudolfa, 15.000 hřiven. V měsíci máji r. 1281 měl přiveden býti do země, ale nenasytný markrabě stále tím odkládal a konečně vynutil na stavech nových ještě 20.000 hřiven. Poněvadž mu hned dány býti nemohly, zastaveny mu r. 1283 hrad Ronov s městem Žitavou, hrad Šarfštein, hrad Bezděz, hrad Děčín, hrady a města Ústí nad Labem a Most a hrad Svádov.[2])

---

[1]) Reg. II. 180. [2]) Palackého děje, font. rer. Boh II. 367, archiv sv. Vácslava. Onino spisovatelé, kteří bajkám věřili, kladli do následujících let 1283—1312 vládu *řádu templářského* na Bezdězi, pravíce, že jim hrad král daroval nastoupiv na trůn, a to prý učinil návodem templáře Bertolda z Gepzenšteina. Ale dobře dí Schaller: Jelikož byl Bezděz v l. 1280—1350 hradem královským, nenahlížím, proč Beckovský a Hammerschmied mohli hrad ten jako jmění templářům připisovati. Přes to však i jinak střízlivý Pelzel tvrdil, že mohl hrad býti v l. 1280 až 1350 královským a že přece mohl v l. 1290—1312 templářům náležeti. Jeho následuje i J. V. Graf (Geschichte der Tempelherren in Böhmen str. 112).


Partie z cesty na Bezděz.

Hlavně přičiněním krále Rudolfa, který smlouvu od Otíka vynucenou za neplatnou vyhlásil, stalo se, že Bezděz a ostatní hrady zase ke koruně České navráceny byly. Král Václav II. ujav Bezděz, na něm i někdy se zdržoval. Ves Podbezděz vysadil za město, přiděliv jí 166 lánův, totiž 18 na rolích a lesích u něho ležících, ostatek ve vsích Chotětově, Mšeně, Vratně, Březovici, Trnavě, Sudoměři, Žďáru, Dokze, Fridrichsdorfu, Skalce a Kluku. Rychtu obdržel Kunrát Kurovodský, buď jeden z vysazovatelů Dokze r. 1264 nebo jejich potomek; soud pak nového města vztahoval se na všechny vesnice tuto řečené a měl se spravovati právem Nymburským. A poněvadž kostel sv. Jiljí pod Bezdězem odloučením tří kostelů na důchodech svých újmu trpěl, daroval král r. 1293 k faře zdejší ves Zbiny, kterou i z rychty Dokezské vyňal.[1]) Po smrti krále Václava dostal se v držení Bezděze (ovšem jen jako zástavní držitel) *Půta z Frydlantu*. Dovídáme se o tom r. 1315, když po zajetí Jindřicha z Lipého celé jeho příbuzenstvo se proti králi Janovi zdvihlo,[2]) a Půta po propuštění jeho hrady své Bezděz a Veliš v zástavu dal.[3])

Asi do těchto dob (snad již dříve) padá vysazení manství ke hradu Bezdězskému. Každý velký hrad královský, i Bezděz měl many své, kteří povinni byli v čas nebezpečenství nebo potřeby jej obhajovati a na něm sloužiti. Některá manství pocházejí snad z této doby, některá přibyla snad později. Jisto jest, že některá byla před r. 1324. V tomto posledním roce osvobodil král Jan Jindřicha z Mutěnic od služeb, kteréž se vykonávaly ze statkův a vesnic Lobze, obojích Doubravic, Nosalova, Žebic a ještě z jedné vsi neznámého jména.[4]) Manstvími Bezdězskými byly dědictví v Lukách, dvůr v Ostrém, dvůr a poplužní v Skramuši, část vsi Skramuše, dvůr v Sudoměři s dvěma lány, dvůr tudíž s půldruhým lánem, dvůr poplužný a část vsi Nosalova, dvůr poplužný v Bezdědicích, Žebice ves celá, dvůr poplužný v Lobzi se dvěma dvory kmecími, dvůr kmecí v Doubravici, čtyři kopy platu v Doubravici, dědiny ve Spikalech a konečně vsi Skalka a Záboří.[5]) Z těchto dvou posledních držitel povinen byl na hradě s přilbicí sloužiti.[6])

Po celou dobu vlády krále Jana zůstal Bezděz v držení pánů z Dubé, jen že se po smrti Půtově, jenž po r. 1318 zemřel, nevyskytuje v držení jeho synů, nýbrž patřil bratru jeho *Hynkovi Berkovi* z *Dubé*, jenž byl dlouhá léta purkrabí hradu Pražského. Týž dosadil za faráře v Podbezdězi strýce svého Habarta z Dubé a z Malovar, což i král Jan r. 1336 stvrdil a Habartovi tu milosť přidal, aby sedal jako písař s berníky, kdykoliv by se berně vybírala v krajích Litoměřickém a Boleslavském. Shledávaje pak, že položení města pod Bezdězem obyvatelům nijak neslouží, přenesl právo městské, které dotčené osadě posud náleželo, na místo nové, jež si vybral v lesích Bezdězských nad potokem Bělou, a městu v nově založenému dal jméno Nový Bezděz, kteréž se však u lidu nikdy neujalo. Rychtářem ustanoven Ješek z Kluku, syn Kunrata Kurovodského, kterýž držel posud rychtu Bezdězskou (r. 1337). On, Martin z Lov, purkrabě Lipský, a Křišťan, měšťan Lipský, řídili založení, přiměřujíce k městu 90 lánů, z nichž většina byla na tu stranu k Bezdězi, menšina na druhou stranu.[7]) Všechna práva posud platná pro město Bezdězské (a tudíž i pro Dokez) přenesena na nové město, jež se stalo také právním středem větší části panství Bezdězského, tak že býval jeden soud v Bělé a druhý v Dokze, a to s jinými vedlejšími věcmi bylo příčinou, že se pak rozeznávalo dvoje panství, Bezdězské a Bělské.

Po smrti Janově přišlo k vyplacení Bezděze; snad se to stalo, dokud žil Hynek († r. 1348), jenž se ještě r. 1345 jako pán panství připomíná, nebo teprve po jeho smrti. Karel IV. potvrdil Ješkovi z Kluku všechny výsady na rychtářství Bělské a ustanovil ve svém Majestátu, že hrad Bezdězský nikdy nemá býti zastavován; ale zákon ten jím ustanovený nikdy platnosti nenabyl, a byť platen býval, každý král by se jím nebyl řídil. Karel tu také druhdy býval. Jsou od něho listy na Bezdězi dané z l. 1351, 25. února a 1357, 27. října. Z Bezděze překládal dvůr svůj také do Bělé; tak na př. tu byl r. 1351 dne 27. února,

[1]) Kalousek. Documenta et reg. civitatis Albae Aquae, reg. II. 701, 1043. [2]) Viz díl II. str. 80. [3]) Reg. III. 122. [4]) Reg. III. 376. [5]) DD. 61 str. 135, 189, 221, 333, 399, 411, 478, 562, 62 str. 136, 158, staré knihy Bělské. [6]) Glafey Anecdota I. 25. [7]) Reg. IV. 142, 169.

14.—17. dubna r. 1352, 2.—16. listopadu r. 1357. Také v červenci r. 1367 do Dokze přijel z Kolína a odtud jel do Žitavy.[1]) Jako purkrabě na hradě byl za něho r. 1354—1371 *Oldřich Tista* z *Libšteina.* Jménem pána svého podával r. 1354 nové faráře ke kostelům v Čisté a Sudoměři, od něho také byl zmocněn, aby stavěl r. 1357 Nový hrad (Karlsfried) u Žitavy.[2]) Je-li pravda, že Karel velký rybník Dokezský založil, zajisté je to také dílem Tistovým. Nedlouho po r. 1371 složil Tista úřad svůj a přebývaje v Bělé nazýván byl obyčejně starým purkrabí. Nástupcem jeho stal se zase *Oldřich* (snad syn). O císaři Karlovi posud se zachovaly pověsti, jak na hradě bydlíval a jak se v lesích Bezdězských bavil. Kapli na hradě posvěcení sv. Michala a farní kostel v Podbezdězi s farami v Lysé a na Prosíku odevzdal Karel klášteru Karlovskému.

V prvních letech panování Vácslava IV. pořáde zůstával Bezděz v přímém držení královĕ. Vrchní správu panství měli a kněze k farám podávali roku 1379 Vítek z Landšteina, nejvyšší komorník,



Druhá brána na Bezdězi.

a Jindřich z Dubé, hofmistr dvorský, r. 1380 Vítek sám a r. 1385 Jindřich sám. Roku 1394 vykonával práva vrchní purkrabě *Jakubec* sám podávaje faráře do Oken. Král Vácslav potvrdil roku 1396 výsady města Bělé ustanoviv, aby Staré městečko Bezděz i městečko Dokez patřily k městu Bělé (ač se svými právy řídily, jak odjinud lze dokázati), což snad mělo ten smysl, že z nálezu konšelského v Dokzách mohli se odvolávati do Bělé, jako místa na panství prvního. Roku 1398 dne 5. listopadu zastavil král Vácslav *Prokopovi markrabí moravskému* hrad Bezděz i město Bělou, městečka Dokez a Suchou (Podbezděz?) s lovy v lesích i se vším dřívím, co by potřeboval ke stavění a k palivu (ale nikoliv na prodej), a v rybnících lovy jen potud, pokud by životně byl přítomen na Bezdězi a tam loviti dal pro svou kuchyni, k tomu hrady Potštein s Kostelcem a Albrechtice. Král si vyminil, že mu mají purkrabí těch hradů slibem zavázáni býti,[3]) a téhož dne zapsal se markrabě, že mu má z těch hradů ve všech válkách sloužiti a kdyby

[1]) Huberova regesta. [2]) Moschkau, die Burg Carlsfried. Roku 1363—1371 vyskytuje se jako spolupatron v Strhařích, r. 1367 se připomíná v kopiáři Kladrubském a r. 1370 podával kněze do Sudoměře. [3]) Archiv c. k. dvorský.

zemřel bez dědiců, že mají zase na krále spadnouti. Sice na nich zapsáno bylo 10.000 kop, kteréž se měly při vyplacení dostati dědicům.[1])

Markrabě ustanovil tu dva purkrabě, z nichž Petr z Bezdědic, místopurkrabě, roku 1401 se připomíná.[2]) Ale r. 1402 dne 6. června zapsal Prokop, jenž tehda na Bezdězi přebýval, hrad Bezděz i se zbožím v 1000 kopách *Havlovi ze Zvířetic* jako vrchnímu úředníku, tak aby mu byl vždy otevřen a purkrabě mu sliboval. Havel nesměl z hradu válek vésti bez markrabovy vůle, ale měl raději pomáhati proti nepřátelům, za to nemohl býti ssazen, leč by se mu 1000 kop vyplatilo. Současně zapsána byla Bělá podobným způsobem Janovi z Ralska.[3]) Patrně všechna ta opatření se stala proti Zikmundovi, králi Uherskému, jenž již 6. března zajav bratra svého krále Václava, dne 3. června podporován jsa od nespokojených pánů byl do pole vytáhl proti Prokopovi, tak že asi v ten čas, co list na Bezděz dán byl,



Třetí brána a Čertova věž na Bezdězi.

mohl míti své ležení někde pod hradem. Zikmund, jenž měl zlých vlastností mnoho a dobrých málo, a jenž v poli nikdy nic nedokázal, nepřišel na Prokopa s mocí, nýbrž úlisně. Pozval jej k sobě pod bezpečným průvodem a dal mu list na to, když pak Prokop věře mu jako bratru svému strýčenému z Bezděze do ležení sešel, byl jat a z Čech odvezen. Vypravovalo se, že Zikmund táhl s ním k zámkům, které se Václava přidržely, až prý i před Blaník (tuším hrad Blansko u Ústí) přitáhl; tu jej kázal na taras svázati a nechal k němu stříleti, až i hrad Blaník museli mu dáti. Zajatého markrabě odvezl do Prešpurka, kdežto prý dlouhou chvíli krátíval si skládáním žákovských veršů latinských.[4]) Mezi tím Havlík hrad v moci Prokopově a tudíž krále Václava udržel. Zemřel asi roku 1405, zůstaviv jen dceru.[5]) Buď za zdravého života nebo na smrtelné posteli odevzdal Bezděz *Jankovi z Chotěmic*, o němž věděl, že jest Václavovi s věrností přichýlen. Král Václav nedlouho potom o to se staral, aby panství Bezdězské zase do moci své dostal. Bělé nabyl r. 1406 v létě a dosadiv tu za purkrabě *Jana ze Smržova*, vladyku sobě nad jiné oddaného, jednal pak s Jankem, aby Bezděze dostal. Králi, jenž peněz pohotově neměl, zapůjčil Jan

---

[1]) Archiv sv. Václava. [2]) Lib. conf. [3]) Archiv c. k. dvorský, archiv č. I. 190. [4]) Staří letopisové str. 8, Palackého děje II. b. 366—367. [5]) DD. 14. f. 58.

Smržovský 400 kop, kteréž mu pak Václav na městech v Horní Lužici zapsal.[1]) Jan stal se potom také purkrabí Bezdězským; obdržel r. 1409 dovolení, aby mohl koupiti 10 kop platu pro komendu Svatomářskou konec mostu Pražského, a určil k tomu r. 1411 plat, který měl na zboží svém Bzenském.[2]) Jako svého náměstka nebo podpurkrabě ustanovil Kunše z Rachovic. Janovi také děkovati jest, že manské zřízení panství Bezdězského bylo upevněno a ustáleno, poněvadž tím, že manové poháněni a stavováni byli úřady krajskými, hradu služeb ubývalo, kdykoliv jich právě potřebí bylo. V té příčině ustanovil král Václav roku 1410 dne 12. listopadu, že manové Bezdězští nemají před žádným soudem světským odpovídati, leč jediné před purkrabí Bezdězským, jenž povinen byl jim po právu učiniti, tak že ani před soud dvorský, jemuž všichni manové podléhali, nesměli býti poháněni. Žádnému manovi nebylo dovoleno statky své bez dovolení krále nebo purkrabě zastavovati nebo prodávati, a který by je dskami zemskými i dvorskými bez dovolení zapsal nebo službu svou povinnou popíral, statek svůj králi propadl. Soud manský, z něhož šlo odvolání jen před osobu královu, každý rok měl býti svoláván, kdekoliv a kdykoliv se purkrabí zdálo. Tak se to i zachovávalo v 16. století.[3]) Následující pak purkrabí Bezdězští byli roku 1417—1418 *Janek ze Smilkova* a z *Kostelce* a r. 1418 a 1419 *Zikmund* z *Mlazic*, poslední purkrabě královský. Tento měl jako místopurkrabě r. 1418 Zdislava z Malovar, ještě od Janka ustanoveného, a r. 1419 Petra z Mlazic a Slavibora, buď vedle sebe nebo za sebou.[4]) Zdali byl Václav z Sukorad (r. 1420) purkrabí královským, nevíme.

Král Zikmund když se uvazoval v království České, svěřil Bezděz *Janovi staršímu z Michalovic.* Jest to zřejmo nejen odtud, že se tento seděním na hradě Bezdězi nazývá, nýbrž i práva vrchní vykonával, podávaje faráře r. 1422 do Dokez a r. 1424 do Oken.[5]) Velký strach, kterýž způsoben byl kališníky, byl toho příčinou, že ti, kteří pevných a tvrdých hradů neměli, se svým jměním utíkali na takové hrady, jako byly Karlštein, Střekov, Bezděz a j. Dsky dvorské, jichž bylo tehda několik knih, bezpochyby z rozkazu Albrechta z Koldic, sudí dvorského, zavezeny na Bezděz, kdež zůstaly až do příchodu krále Zikmunda roku 1437.[6]) Z Vyšehradu utekli sem někteří kanovníci a oltářníci, a přenesli sem ostatky sv. Longina posud na Vyšehradě chované. Balbín vypravuje o tom celý zázračný příběh. Kromě toho zavezeno sem drahně ostatkův a jiných věcí skvostných, jež majetníci zbořených klášterů si ani nevzali, tak že ještě r. 1488 na Bezdězi drahně kostí svatých, věcí prohnilých a zetlelých starých šatů se nacházelo.[7]) Tehda osvědčil se Bezděz býti útočištěm přepevným. V okolí zuřila válka, ale nic hradu neuškodila. Roku 1421 dobyta Bělá od kališníkův, ale ač jim ji Jan odňal, přece se zase dostala v moc Sirotkův. Není ani zprávy, že by se byl kdo tehda o přepevný Bezděz pokoušel.

Jan starší připomíná se naposled r. 1425, kdež byl již mnoho při letech, a zemřel nedlouho po tom, zůstaviv tři syny, *Petra, Jana* a *Jindřicha.* První z nich převzal po otci Brandýs, druhý, Jan, jenž se nazýval za živobytí otcova mladším a na Rohozci seděl, uvázal se potom v Bezděz. Jemu zapsal král Zikmund r. 1429 hrad Bezděz Starý i Nový a město Bělou, rybník velký pod Dokzy s městečky a vesnicemi v 6000 kopách tak, aby ti hradové byli otevřeni králi a lidé královští tu chováni byli na náklad králův a bez škody zápisného držitele.[8]) Panství mu tehda mnoho nevynášelo, poněvadž největší náklad vycházel na chování hradu, a proto se Jan často také v závadách nacházel. Za purkrabě na Bezdězi měl r. 1430 nějakého Mařička. Připomíná se ještě roku 1435 jako patron kostelů v Oknech a Bezdědicích a zemřel kdysi r. 1436. Zboží jeho všechno dostalo se bratru *Petrovi*, jenž se nazývá téhož roku v smlouvě, kterouž učinil s Boleslavskými, pánem na Bezdězi.[9]) Roku 1437 povolán jest od krále Zikmunda do soudu zemského a obdržev list mocný královský, odkázal v tu dobu všechna zboží svá a tudíž i právo k Bezdězi *Václavovi* z *Michalovic*, ale tento stav se mistrem Strakonickým a nemoha z dolepsané příčiny panství ovládati, zapsal zboží rodinná *Jindřichovi* z *Michalovic.*[10]) Jako purkrabě vyskytuje se v těch dobách (r. 1443 až 1446) Jaroš z Nosalova, před tím purkrabě na Bělé.[11])

Jindřich uvázav se v Bezděz nemohl zmoci závady a dluhy, kteréž udělal otec jeho Jan a jichž následující přidělali. K vyvazení týchž závad zapsal Jindřich r. 1445 Bezděz s Bělou *Janovi ze Smiřic*, jenž byl ženat s Markétou z Michalovic, sestrou jeho, a zavázal se k navrácení všeho, co by na místě jeho očistil.[12]) I za něho zůstal Jaroš Nosalovský purkrabí. Nešťastný Jan Smiřický skonal r. 1453 na popravišti, a v panství uvázal se Jindřich zase. Roku 1454 jako vrchní pán dával svolení k prodeji manství v Sudoměři, a podobných povolení jest několik až do jeho smrti.[13]) Král Jiří, k jehož nejvěrnějším přívržencům náležel, připsal mu na panství Bezdězském 4000 kop. K jeho prosbám potvrdil král Jiří svobody městečka Dokez ještě od císaře Karla pocházející, kteréž byli za předešlých dob potratili (r. 1460,

---

[1]) Archiv kapitulní. [2]) Rel. tab. II. 85, DZ. 6. H 8. [3]) Chaos rerum memorabil. v archivu Pražském, archiv gub. [4]) DD. 61. str. 193, 221, knihy Bělské. [5]) Palacký, urk. Beitr. I. 220–221, lib. conf. [6]) Věstník učené spol. 1870, 20. června. [7]) Archiv kapitulní. [8]) Archiv č. II. 446. Zde se Nový hrad poprvé připomíná, kromě toho se dí k r. 1427 (Bezold), že pan z Michalovic držel Bezděz hrad a Nový hrad tvrz (Newhausz ein vesten). [9]) Boleslavan I. (1861) str. 59. [10]) Archiv č. II. 447. [11]) Staré knihy Bělské. [12]) Břežan ve vývodu pánů z Vartemberka. [13]) DD. 61. str. 399, 411, 438, 463, 478.

6. dubna). Jím potvrzeny jim trhy, soudy nad vesnicemi Skalkou, Ouřičí, Zábořím, Myslínem a Hákovem, právo míle až za Tachov, Okny a Oboru se vztahující, právo pásti po lesích a na okrajích rybníkův, obec čili pastviště pod Královou stolicí s dvojími příhony a konečně osvobození ode všech robot ke hradu Bezdězi kromě tak zvaných požárův. [1]) Od Jindřicha pochází též rozdělení panství Bezdězského a Bělského cestou Hlásnicí (od Bezdědic k Bezdězi) a cestou od Bělé do Němec, aby se vědělo, až kam se vztahuje moc Petra Hrušovského, úředníka na Bezdězi. [2]) Zemřel r. 1468, a dědičkou po něm byla Mandaléna, sestra jeho a manželka *Jana Tovačovského z Cimburka.*



Zříceniny Bezděze.

Jan, horlivý přívrženec králův, jenž byl po léta hejtmanem kraje Boleslavského a králi v úřadech zemských sloužíval, držel s bratrem svým slavným *Ctiborem z Cimburka* panství Drahotoušské dědičně, města pak Hranici a Přerov zápisně, ale roku 1470 postoupili zboží těchto králi, začež jim na panství Bezdězském 10.000 kop zapsal. [3]) V některých věcech řídili oba na panství, jako na příklad bylo v Bělé vyzdvižení způsobu nového ku ptáku střílení podlé řádu jiných měst, v jiných věcech řídil Jan sám. [4]) Zemřel r. 1483, zůstaviv vdovu Johanku z Krajku (druhou manželku) a nezletilého syna Adama. Tedy hospodařil Ctibor na panství sám. Roku 1488 ohledával s Janem, děkanem ze Staré Boleslavě, a Havlem, kustošem tudíž, svátosti a ostatky, které tu zbyly po válkách. [5]) Když Ctibor roku 1494 zemřel, ujal panství *Adam* s mateří svou; oba osvobodili r. 1494 obec Dokezskou od robot, které byli úředníci na měšťany nespravedlivě uvalili. Roku 1495 postoupili panství Bezdězského a Bělského *Janovi z Janovic*, nejvyššímu purkrabí. Ačkoliv se postoupení r. 1495 stalo a výslovně se Jan r. 1496 jako pán Bezdězský připomíná, přece ještě r. 1497 Adamovi skrze krále Vladislava všechny zápisy na Bezděz se vztahující i s tím, kterým mu 1000 kop a dva životy připsány, svedeny v jeden zápis, a po slevení 1000 kop sečtena suma zápisná na 20.000 kop. [6])

Jan z Janovic byl pán nestranný a spravedlivý, kterýž požíval důvěry i krále Jiří i krále Vladislava a od r. 1470 do smrti býval nejvyšším purkrabí Pražským. Na panství zakládal podlé způsobu tehda obvyklého nové rybníky. Dokezským také novým rybníkem něco dědin zatopil a proto jim dal luh a louku u rybníka velkého. [7]) Zemřel roku 1503, jsa posledním tohoto rodu starožitného. V chrámě Bělském se podnes za něho každé suché dni mše svatá zádušní slouží. Právo své nad klášterem sv. Klimenta v Starém městě Pražském odkázal posledním svým pořízením r. 1503 dne 17. ledna *Jetřichovi Bezdružickému z Kolovrat* a na Buštěhradě, ujci svému. Ale před tím (r. 1502) byl za syna přijal *Jana Špetle z Prudic* a na Žlebích a jemu nejen heslo své, nýbrž i starožitný erb svůj odkázal. [8]) Jetřich uvázal se v panství jako poručník od neb. Jana ustanovený a ustanovil tu jako purkrabě Vácslava z Řeplic. [9]) Ještě r. 1507 byl Jetřich v držení panství, ale nedlouho potom následovala změna taková, že Bezděz držel dotčený *Jan Špetle z Janovic*, a Bělá se dostala v držení pánů z Valdšteina; než roku 1516 již nacházíme oboje panství v držení Špetlově. [10])

Jan Špetle byl dobrý hospodář a bohatý pán. Měl kromě Bezděze mnoho statkův v Čechách a zemřel r. 1532 na zámku svém Náchodském. [11]) Z manželství svého s Annou z Janovic zůstavil syny *Hynka* a *Burjana*. Kterakým způsobem se tito pak dělili, již vypravováno (V. 14.). Burjan, jenž ujal Bezděz a Bělou, zemřel již roku 1534, zanechav tři syny, *Jana mladšího, Jetřicha* a *Viléma*, z nichž jen první byl při smrti otce svého při letech. [12]) Bratří tito měli časté spory se sousedem svým Vácslavem z Vartemberka, jenž držel panství Jestřebské a Rybnovské. Když r. 1538 od lidí Lorence Šlika 800 ovec

[1]) Registra královská ve Vídni. [2]) Registra 3. G. k. s. K 28. [3]) Rkps. Vídenský. [4]) DD. 61. str. 503, archiv Bělský. [5]) Archiv kapitulní, DD. 62. str. 136. [6]) Archiv Třeboňský, rkps. Vídenský. [7]) Palackého dějiny V. a. 365, reg. král. DD. 62. str. 278. [8]) DZ. 3. B 12—13, 6. D 13. [9]) Knihy Bělské, reg. 3. G. k. s. K 29, L 17. [10]) Arch. v Bělé. [11]) Dačického Paměti I. 67. [12]) Dačický I. 69, reg. kom. soudu.

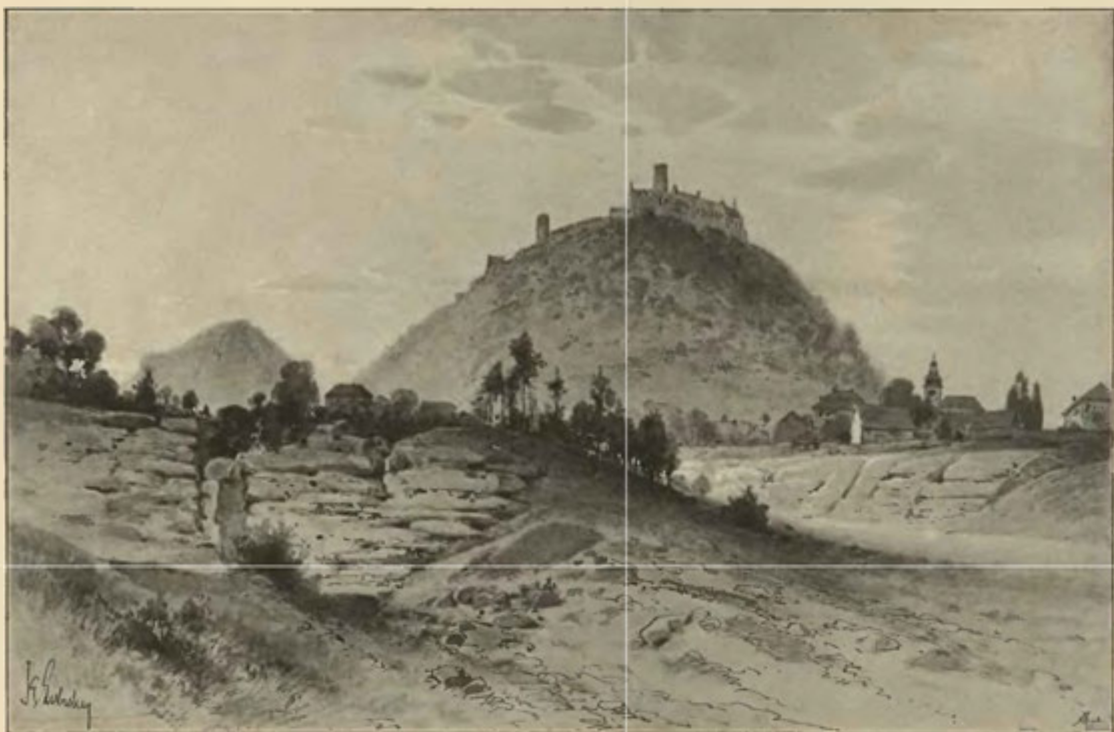
a 78 volů prohnáno a povinné clo na Bělou zaplaceno nebylo, pustili se lidé Špetlovi kvapem za nimi a obstavili je v Holanech. Od Jakuba, rychtáře tamějšího, právo stanné (t. j. peníze) na to obstavení přijato, ale Václav prý bez pořádného vyslyšení a rozsouzení ten dobytek pustil. Kromě této nechuti měli k němu i jinou, poněvadž lidé jeho z Lipého a Provodína vpadli nočně do mlýna Břehyňského (Heidemühl), mlynářku zbili, tak že od toho umřela, sýr pobrali, věrtel piva vypili a co nevypili, to roztočili, mléko vypili a rozlili, hrnce roztloukli a slaniny pobrali. Urbana, syna mlynářova, Polák, pištec z Lipého, pod kolnou vytáhl a svázal jej na žebřík, a mladý Gross z Lipého maje svíci chtěl ho mučiti.[1]) Ale i Špetlové byli násilníci. Vilém ranil roku 1539 Bohuslava Tetoura z Tetova tak těžce, že ani ten nemohl o tom učiniti vznesení ke komornímu soudu. Když se tak stalo skrze přátely jeho, obeslán Vilém do soudu, ale obeslání ho nedošlo. Byl ten tam, a nebylo pak o něm slechu. Na Jana touženo od Alše Berka (r. 1540), že lidem svým Bělským zbraňuje voziti obilí ke mletí do těch mlýnů, kteréž obráceny byly ke klášteru v Bělé od starodávna, tak že převoru užitek scházel. I stal se rozkaz od nejvyššího hofmistra, aby Jan ihned tu zápověď vyzdvihl. Roku 1542 zase žalováno na Jana, že na zámku Hostinném Jana z Valdšteina zranil.[2]) Není tedy divu, že si mnohý místo takových pánů jiné pány na Bezdězi míti žádal. Roku 1540 vyprosil si Zdislav Berka z Dubé na králi Ferdinandovi dovolení, aby mohl Bezděz a Bělou vyplatiti, ale Berka neměl k tomu peněz. Tím způsobem stalo se, že Jan, který pojal za manželku Mandalénu Berčinku z Dubé a jí r. 1545 na zboží Mšenském věnoval, obdržel (r. 1544), že mohl zápisy své na dceru a dědice své převésti.[3]) Jan tedy posledním pořízením, kteréž nedlouho před smrtí svou zdělal (r. 1547), odkázal manželce své Mandaléně byt na zámku Bělé a převedl zápisy na dceru Saloménu ještě nezletilou.[4]) Za něho (r. 1543) byl Mikuláš Mnětický ze Mnětic úředníkem na Bezdězi.[5])

Vdova Mandaléna vyprosila roku 1549 na králi Ferdinandovi potvrzení výsad městečka Dokze tak, že mu i výroční trh přidán.[6]) Mezi tím však Anna, sestra Jana zemřelého, jsouc ještě nevybyta, připovídala se také k dědictví a obdrževši na to přísudek soudu zemského, r. 1553 mezi sebe a Saloménu panství rozdělila tak, že na věky rozděleno jest na panství Bezdězské a Bělské. Jako hranice obou ustanoveny cesta Hlásnice, cesta vedlé silnice Dokezské, silnice Mimoňská atd., jako jdou hranice posud. Co bylo na levé straně těchto cest, přidáno bylo k Bezdězi, k němuž také přináležely městečko Dokez, vesnice Tachov, Obora, Luky, Žďár, Bezdědice, Nosalov, Podbezděz, Staré Splavy jinak Nová ves, část Zbinného, Kalku, plat v Brenné, městečko Mšen s tvrzí pustou, ves Vratno, Ostrý manství pusté a v Březovici dva člověkové. Ale jednotlivé rybníky patřily tu k Bělé a naopak. Dělo, které bylo na Bezdězi, ponecháno jest tam, ale ostatní střelba na obou panstvích se spravedlivě rozdělila. Ve společnosti ponechán plat ze starých brtví. Chodili tehda po lesích brtváři nebo brtníci, kteří si dělali brtve a z každé vlasti dva kbely medu pánům dávali. Nové brtve ponechány při dílu každém, ale ze starých brtví odváděn plat na Bělou a tam dělen, a dohlíželo se také na to, aby každý brtvář si znamení na svém kbele vycejchoval. Smolařům, kteří louč v lesích kopávali, těm potom také nehájeno, ale louč, kterou na jednom dílu našel, povinen byl v pecích pána svého vypáliti, jinam ji nenose.[7]) — Díl Bezdězský obdržela Saloména, která se vdala za *Mikuláše Zajíce* z *Hazemburka* a jemu statek svůj k držení odevzdala. Na prosbu Mikulášovu král Ferdinand jemu (roku 1558, 2. května) hrad Bezděz s celým tímto dílem a 13 many do jeho života a v 11.000 kopách zastavil.[8]) Kromě toho mu také povoleno na sněmu téhož roku, aby mohl na hradě Bezdězském do 1000 kop prostavěti a ty peníze si k sumě zástavní přičísti. Ale Mikuláš prodal roku 1558 dne 15. srpna zámek Bezděz s dvorem a vesnicemi *Adamovi Berkovi* z *Dubé na Beršteině* na místě manželky jeho *Kateřiny Berkové* z *Hungrkoštu*, kterouž byl k manželství pojal po smrti prvního manžela jejího Václava


Třetí brána na Bezdězi.

---

[1]) Reg. 7. F. k. s. J 5, J 17. [2]) Reg. kom. soudu. [3]) Arch. guberniální. DZ. 7. B 29. [4]) DZ. 8. D 25. [5]) Arch. musejní. [6]) Reg. královská. [7]) DZ. 50. H 2—13. [8]) Kopiář v archivu guberniálním.



Bezděz od jižní strany.

z Vartemberka. [1]) Ještě téhož roku zapsala táž Kateřina v dluhu 100 kop všechna svá práva zápisná dětem svým Janovi z Vartemberka, Anně a Elišce z prvního manželství, Alšovi a Jáchymovi Berkům z druhého manželství, ale tak, aby se v ně po smrti její uvázati mohli. [2]) Také stavové na sněmě Pražském r. 1561 shromáždění prosili krále Ferdinanda, aby připsal Kateřině 1000 kop na stavění dvorův a opravy rybníkův, jakož i aby zápisné právo její přejíti mohlo na děti její. Tak se i stalo majestátem r. 1562, 25. června a nejstarší z nich *Jan z Vartemberka*, pán na Lipém a Novém zámku, okolo léta 1566 všechny díly skoupil a r. 1580 manželce své Barboře z Lobkovic 6500 kop grošů českých na celém panství věnoval Potom ještě 8 let Bezděz zápisně držel. [3]) Za něj byl purkrabí r. 1571 Jan Nosalovský z Vísky.

Na sněmě, kterýž držen byl r. 1588 ve středu po obrácení sv. Pavla, uzavřeli stavové spolu s Rudolfem II., aby bylo panství vyplaceno a prodáno. Jako kupec přihlásil se *Jan starší z Valdšteina na Sedčicích*, JMC. rada a komoří, a koupil právo dědičné a zpupné na Bezdězsku od krále r. 1588, 14. října za 22.000 kop grošů českých. Poněvadž však Jan svými i předků svých platnými službami se prokázati mohl, sleveno mu ze sumy té 6500 kop, a ostatek po lhůtách zaplatil do komory české. Téhož dne mu také od krále výplata panství Bezdězského povolena. [4]) Jan starší nechtě se, tuším, s Janem Vartemberským o výplatu panství souditi, raději mu r. 1589 právo své dědičné postoupil a tak Vartemberk ujal Bezděz již ne jako zápisné, než jako dědictví zpupné. S tím zároveň stal se Jan pánem všech manův.

Při rozdílu r. 1553 učiněném nařízeno jest o manech, že ti všichni službou manskou, kterouž od starodávna k zámku Bezdězi povinni byli činiti, při tom se zůstavují a kteříkoli jsou v dílu panství Bělského, aby od pána Bělé obtěžováni nebyli ani od jeho poddaných. V trhovém zápise roku 1558 se jich ještě 13 připomíná. Když dosáhl panství Jan z Vartemberka, ubyli dva buď odúmrtím anebo splynutím dvou manství, neboť týž Jan přiznával se k zámku Bezdězi z manův 11 náležitých a z lidí manských (manů robotných) 40 osedlých, z nichž berně od léta 1573 až do vyjití l. 1588 odvozoval, maje je jako svobodníky či lépe nápravníky. Od léta 1589, když byl panství dědičně dosáhl, až do vyjití léta 1595 toliko ze tří manů se přiznával a z každého mana po dvou kopách 40 groších českých platil, z čehož viděti, že skupováním k panství počet jich ubýval. [5]) Tuším, že i tito tři nedlouho v manství a pod lénem zůstávali.

---

[1]) DZ. 53. E 28. [2]) DZ. menší 231. F 20. [3]) Archiv gub. Roku 1564 byla již Kateřina mrtva (DZ. 15. D 8.), ale smýšlím, že se tak stalo již v l 1561—1562 [4]) Arch. gub. [5]) Liber libertinorum (DZ.) l. A 1. Úředníkem byl za něho Damian z Peicelsdorfu (r. 1585).

Jan z Vartemberka zapsal r. 1593 panství Bezdězské, jakož i dvůr Obrok a vsi Tuhan, Tuhanec, Domašice, Pavličku s podacím v Tuhani, jež byl nedávno před tím zakoupil, manželce své *Barboře z Lobkovic* a zemřel 4. ledna r. 1595 na Lipém, kdež i v kostele sv. Petra a Pavla pohřben jest. Vdova po něm zůstalá, Barbora, pojala po druhé k manželství *Václava staršího Berku z Dubé* a *na Deštném*, jemuž ona (vkl. 1607, 5. října) všelijaká a všechna svá práva (ale k uvázání teprve po smrti) zapsala. [1]) Poněvadž se přiznání ke dskám stalo v městečku Dokze, uzavíráme, že se tehdejším držitelům přebývání na vysokém hradě hrubě nelíbilo a že si k svému pohodlí zde zřídili nový příbytek. Barbora zemřela r. 1610 dne 16. srpna a pohřbena v Lipém. [2]) Václav byl mezi předními účastníky spiknutí proti Ferdinandovi II. jsa direktorem, za Bedřicha falckrabě sudí zemským a poslem ke kurfirštovi Saskému, aby Ferdinandovi nepomáhal, pročež hned po bitvě Bělohorské ujel za Bedřichem, opustiv poddané své; syn a dědic jeho *Adam Bohumír* studoval tehda na universitě Pařížské. Vůkolní nekatoličtí sedláci byli tehda snesli nejlepší své věci na Bezděz a hrad jakž takž osadili, neboť na blízku objevovaly se loupíce a pálíce nevázané roty, jež Maximilian Bavorský Ferdinandovi II. do Čech na pomoc byl přivedl. Již v listopadu r. 1620 byla tato loupežná chasa vtrhla do Dokze a 30. prosince vpadla do Bělé, odkud se útokem hnala na hrad Bezdězský. Ten jsa jen nedostatečně bráněn dne 5. ledna r. 1621 zlezen jest od Valonů, vydrancován a zapálen.

Václav nestav k soudu byv k tomu vyzván patentem r. 1621, 5. dubna, odsouzen hrdla a všeho jmění, a jméno jeho bylo na jisté tabulce katem přibito. Syn jeho Adam Bohumír marně se snažil dědictví otcovo pro sebe získati. Dověděv se, že Adam statky otcovy nízko cení, podal r. 1621 dne 14. listopadu císaři prosbu, aby mu statky ty jako přirozenému dědici odevzdány byly. Místodržitel Karel z Lichtenšteina prodal roku 1622, 6. července panství Dokezské nebo Bezdězské, též i jiná panství *Adamovi z Valdšteina* na Hrádku nad Sázavou atd., ale tento panství to již r. 1623 postoupil *Albrechtovi Václavovi Eusebiovi z Valdšteina*, jemuž se ty statky dobře hodily k rozšíření knížectví Frydlantského. [3]) Pak r. 1624 poslána relace královská ke dskám, že se statek Bezdězský z práva zemského propouští a že se uvádí v královské manství. Kníže ustanovil panství Dokezské, jak se mu nyní říkávalo, za statek komorní nového knížetství a zabývaje se v těch chvílích, které mu k odpočinutí popřávány byly, organisací nového knížetství, měl prvotně úmysl učiniti z obou homolí Bezdězských největší a nejsilnější pevnosť svého knížetství. Ale brzo ho to rozešlo a odevzdal starožitný Bezděz, který již úkol svůj vykonal, účelům takovým, které by byl před stoletím nikdo netušil. Již r. 1624 umínil sem uvésti *bratří řádu sv. Augustina*, tak aby tu byl klášter zřízen pro 12 bratří. K výživě měli míti ves Podbezděz s dvorem a ves Kruh, kus lesa pod hradem, dva mlýny u Dubé a Dokze a rybník Čepel u Dokze a k tomu jisté dávky. Když pak kníže dobyl r. 1626 dne 25. dubna slavného vítězství u Desavského mostu, dal na památku postaviti v kapli na Bezdězi votivní oltář sv. evangelisty Marka, nařídiv, aby každoročně v den vítězství Desavského vedeno bylo procesí ze vsi Bezdězí na vrch do hradské kaple. Augustiánům nemuselo se na Bezdězi hrubě líbiti, aniť velmi zdlouhavě pokračovali v stavbě jim svěřené, a jen málo jich zůstávalo na hoře, někdy čtyři, někdy dva, ač si již lidé navykali putovati na horu. Kníže brzo byl s nimi nespokojen. V listech jeho nachází se mnohá žaloba na ně. Po devíti letech přestěhovali se do svého starého kláštera svatováclavského v Bělé a obdrželi hojnou náhradu za nadání, které jim kníže byl r. 1627 napsal a zase vzal.

V bitvě u Lützenu kníže učinil slib, že zřídí klášter *benediktinů Montserratských* (řádu španělského) a proto též vyjednával s Benediktem de Pennalosa, benediktinem téhož kláštera. Setkav se s ním roku 1633 v Norymberce slíbil, že chce Rodičce boží a řádu Montserratskému založiti na panství Bezdězském kostel a klášter pro 30 mnichů, 20 kněží, 10 professorů (k učení novicův a mladých kněží), 12 žákův a 20 poustevníků (nahoře na hradě) a věnovati mu znamenité pozemky a jistinu 200.000 fl. Vše bylo připraveno a plány před rukama. Klášter pod horou měl býti vystavěn dle vzoru Montserratského s velikým kostelem na způsob kříže s pěti postranními kaplemi. Již sváželo se stavivo, a kněz Pennalosa bydlil již v jedné světnici na Bezdězi, aby snáze na stavbu dohlížeti mohl, v zimě však r. 1633—1634 odebral se do Vídně, kdež obdržel zprávu o krvavém skonání knížete Frydlantského (25. února r. 1634). Náhlým tímto pádem usnulo založení kláštera tohoto, neboť v pozůstalosti knížete nenalezlo se o tom nic písemného. Nicméně měli Montserratští mniši obdržeti v Čechách přece stálé bydlo a především Bezděz aspoň k držení.

Ferdinand III. vyhrav bitvu u Nordlink, uzavřel založiti tři kláštery ke cti Rodičce boží Montserratské. První klášter (řečený Schwarzspanier Stift) založen ve Vídni, potom obnoven pustý klášter ve Slovanech (od těch časů v Emausích zvaný), a dne 15. dubna r. 1636 P. Pennalosa vešel slavně do Emaus jako nově jmenovaný opat. Obnovený chrám starého slovanského kláštera vykrášlen jest četnými,

---

[1]) DZ. menší 236, W 18. Úředníkem byl za ní (r. 1596 a 1597) Kašpar Celer z Ramsaberku. (Stará kniha v Dubé a archiv mus.) Bydlíval již v Dokzi. [2]) Stará kronika Lipská. [3]) Bílek, děje konf. archiv gub.

Švédům u Nordlink odňatými prapory, a mezi bohatými nadáními, jež udělil Ferdinand III. obnovenému klášteru, nacházelo se též panství Bezdězské, totiž hrad Bezděz pustý, vsi Podbezděz, Ždár, Kruh, Nosalov s dvory v Podbezdězi, Týně a Nosalově, pivovár Bezdězský, mlýny řečené Trappsmühle a Poselmühle, osm rybníků, 14 luk, sedm sadů, 20 provazců lesa a vrch Bezděz s mlýnem řečeným Projed. Z tohoto utvořen statek Bezdězský, odhadnut na 70.000 fl. a papežem Urbanem VIII. jest potvrzen. Hrad zůstával od těch dob neobydlený, až opat Pennalosa dovolil jednomu poustevníku, rodem Vlachu, tam přebývati. Ten tam bydlil sedm let obstarávaje opustlou kapli, ku které vždy ještě některé nábožné duše z okolí putovaly. Stavivo, které kníže Frydlantský tam navézti dal k zamýšlené stavbě klášterní, leželo nepoužito, jsouc u paty hory; část roztahali sousedé z okolních vesnic, část spotřebovali benediktini a ze zbytků r. 1740 vystavěna ve vsi krčma.

Po smrti řečeného poustevníka obsadili hrad Švédové (r. 1642), zakopali se příkopy a náspy u první brány hradské a v dolině mezi oběma homolema se opevnili, odkudž, okolí plenice a pálice, vypadali. K tomu ke všemu ještě, když odtáhli, hrad a vesnice spáleny jsou. Pennalosa, jak se zdá, nikdy neupustil od myšlénky, věnovati vrch opět náboženskému určení, těžké časy však toho nedovolovaly, neboť zemřel ještě před ukončením války dne 11. srpna roku 1646. Nástupce jeho *Don Juan Caramuel z Lobkovic* (příbuzný po matce s Lobkovskými) byl povahy příliš nestálé a staral se více o marné učené hádky a o válku, nežli o svůj klášter. Pravý muž k uskutečnění záměru Pennalosova byl teprve třetí opat *Don Antonio de Sotomayor*, roku 1661 dosazený. Ten obnovil kapli na Bezdězi, opravil roku 1662 starý dům na jižní straně, v němž již od 240 let nebydlili, vystavěl křížovou chodbu, a část spustlých a polosbořených pokojů s dvěma refektáři novou střechou opatřil. Dva benediktini Emauští posláni na hrad, aby tam vykonávali pobožnosti marianské, Petr Gaib a Bernart Decher; třetí, Fr. Monjoli, bydlil tehdáž u paty hory ve dvoře jako administrator panství.[1]) Až do té doby stála v kapitulní síni Emauské ještě jedna z tří sošek, kopií Montserratského zázračného obrazu, které byl někdy Pennalosa ze Španěl přivezl, a jež se měla dostati do třetího kláštera, který Ferdinand III. založiti hodlal. Soška ta dne 8. září roku 1666 do kaple hradské na Bezdězi přenesena byla v slavném průvodu a postavena na velký otář. V kratičkém čase proslul Bezděz jako místo poutnické, tak že klášter Emauský byl přinucen opatřiti jej šesti nebo sedmi mnichy. Čtvrtý opat, *Didacus de Canvero*, činil mnoho pro nové poutnické místo, které zcela odloučil od panství. Neboť toto, na něž se z Emaus nesnadně dohlížeti mohlo, s povolením císařským prodal r. 1679, 24. července s jedinou výminkou hradu a hory hraběti *Kryštofovi Ferdinandovi z Haisenšteina a na Starenberce*, který je spojil s panstvím svým Dokezským, za 40.000 fl. Smlouvou trhovou zavázal se hrabě mnichům ročně 30 korců žita, 12 sudů piva a 200 sáhů dříví dávati a zdarma na horu dovézti. Také vymíněno, že může on anebo dědici jeho hrad, pokud mnichům zůstal, přikoupiti a břemene zmíněného se zbaviti. Také hraběti vykázáno na jeho žádosť místo na vrchu k vystavění sobě letního sídla, což on však provésti opominul.

K zvelebení poutí a pobožností na hradě zdejším nemálo přispěly čtyři bully papežské odpustkové (r. 1714, 30. června, r. 1727, 15. prosince, r. 1734, r. 1738); poutí tak přibývalo, že vrch za let 1714—1726 260.693 lidí, r. 1740 až i 40.087 osob navštívilo. Roku 1741 od osmi kněží 2920 mší bylo slouženo Také bohatství kláštera v l. 1680—1740 hojnými a vzácnými dary znamenitě zvětšeno.[2]) Kterak to vypadalo tehda na Bezdězi, když nahoře zůstávali benediktini, jaký shon lidu tam byl, kolik obětních darů složeno bylo před marianským obrazem, o tom všem dovídáme se zevrubně z dvou knížek německých (r. 1722 a 1743 vydaných), jejichž spisovatel byl převor Bezdězský *Veremund Proche* († r. 1748).[3])

Za převora Jeronyma Cechnera starý hrad opět byl pevností. Tak zvaná bramborová vojna přivedla do okolí zdejšího Pruské vojsko. Královic Pruský Jindřich totiž na poručení Fridricha II. r. 1778, 30. července s 70.000 muži do Litoměřicka vtrhl a brzo obsadiv Litoměřice, Teplice, Oustí a Lipé na zámku Svojkovském se usadil. Čety pruské odtud vybíhaly až za Budyni, Most a Žatec. Císařský generál Laudon ležel tehda u Hoštky, i uslyšev, že Prusové se blíží, vytáhl proti nim až k Novému zámku, ale shledal, že jsou ho silnější, pročež se dobře u Hradiště mnichového položil. Zatím Prusové po okolí harcujíce peníze vydírali, vše plenice. Pro bezpečnosť před chasou touto vyprosili si benediktini Bezdězští od královice ochrannou stráž. Tato, 40 mužů silná, dostavila se sice a chránila klášter, ale všelijakých výstupků se dopouštěla. Brzy však dověděli se v hlavním stanu Rakouském, že na Bezdězi leží oddělení nepřátelského vojska Laudon vyslal 200 Charvátův, aby je zajali. Ti se docela zticha přikradli

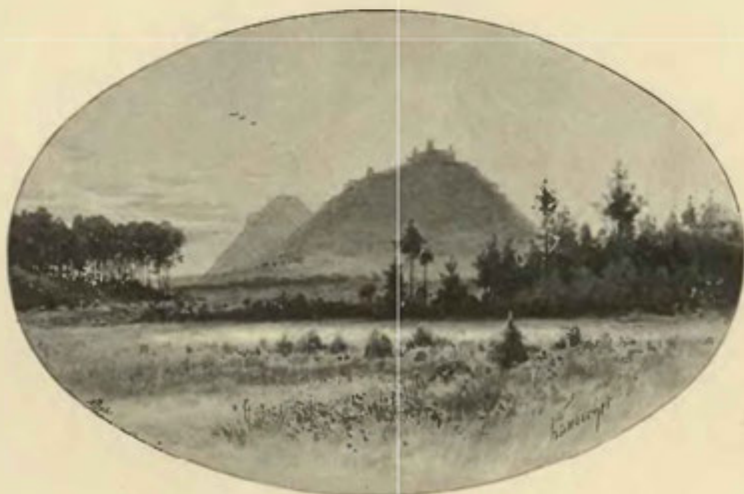
[1]) Když opravovali hrad, také slavný Bohuslav Balbín (jak sám vypravuje) r. 1665 na vrch s velikým namáháním vylezl a dokládá „neque enim equo neque curru adiri poterat“. Proto bylo třeba staron cestu poopraviti, aby se potrava na vozech dovážeti mohla. Ale ač tak bylo učiněno, přece cesta tak nebezpečná byla, že ji hrabínka Markéta z Valdšteina silným zábradlím opatřiti musela. [2]) O tom mlčíme, poněvadž to vlastně s dějinami hradu nesouvisí; dočísti se toho lze u Hebra IV. 22, Mikovce str. 122—123 a Bernana (Bezirkskunde 268). [3]) Zvláště spis „Historische Beschreibung des Marianischen Bergs Bösig ꝛc“ r. 1742 obsahuje podrobný popis všech místností na hradě.

8. září r. 1778 o půlnoci do vsi a dostavše žebříky od sedláků přiložili je ke zdem kláštera a slézali zde, až vojín na stráži stojící je zpozoroval a vypálením posádku zbudil. Ihned se Prušáci shromáždili a střílíce jakož i házejíce dříví tak udatně se bránili, že Charváti ztrativše šest mrtvých a 36 raněných ustoupiti museli. Prušáci neměli se více za bezpečné na Bezdězi, pročež raději se vykradli, vzavše s sebou velikou část klášterského pokladu. Mniši totiž chtěvše to chytře navléci, drahocenné své věci schovali do vnitř ohromné hranice dříví, narovnané ve vnitřním klášterním dvoře; ale Prušáci bránice se 8. září proti Charvátům, brali polena z této hranice, házejíce jimi po nepřátelích, čímž se v ní otvory staly, skrze které viděti bylo truhlice a bedny tam uschované. Obsah jejich, církevní nářadí a votivní dary od zlata a stříbra, mešní roucha a šaty skvostné sochy marianské byly ctihodné ochranné stráži Pruské vítanou kořistí. Ano Prusové vypálili ještě před svým odchodem zlato a stříbro z port a ze zlatohlavu církevního roucha zde nalezeného.

Ještě se nebyl klášter zotavil od této těžké rány, když Josef II. v listopadu r. 1785 nařídil jeho zrušení. Hrabě Vincent z Valdšteina nemeškal si vymoci dovolení, aby obraz marianský směl přenésti do kostela Dokezského (r. 1786). Ve vší tichosti jej tam farář Dokezský dne 20. února přenesl. Benediktini se vrátili do Emaus pojavše s sebou větší část nábytku klášterního; co zbylo, prodáno veřejnou dražbou. Prázdný klášter i s kaplí trpěl brzy od zlodějských hostí, již odnášeli dvéře, okna, trámy a podlahu; později prodala jej vláda za 50 fl. jistému tkalci, který si pospíšil poslední zbytky dřeva a železa vybrati, až konečně, když v jedné celi vytahoval násilím dlouhý hřebík, spadlý trám mu leb prorazil. Nekryté zdi ponenáhlu zapadly a opětované kopání po pokladech, které se zde i v samé kapli dálo, uspíšilo její zkázu. [1])

O uchránění zřícenin teprve novější doba se starala. *Krystyan hrabě* z *Valdšteina* a *z Vartemberka* vysokou hlídku s nemalým nákladem opraviti dal, neboť především se musela okna a žlábky k umístění schodů s velikým namáháním vydlabati. Přes to práce ukončena r. 1844 a mezi prvními hostmi, kteří věž navštívili, byl arcikníže Štěpán (26. srpna r. 1844). Již mělo se přikročiti též k obnovení hradské kaple, any to překazily události roků 1848 a 1849. [2]) Za naší paměti také starožitná kaple opatřena novou střechou.

[1]) Roku 1824, 9. července na nejvyšší věži zřízena triangulační pyramida; při práci nahoře zedníky konané sřitilo se hořejší klenutí a rozbilo všechny žebříky na věž vedoucí, tak že osoby na věži prodlévající 18 hodin bez potravy a spaní strávily, než jim bylo pomoženo. Roku 1825 sem hrom uhodil a inženýra pracujícího omráčil. Konečně roku 1830, 4. dubna pyramida větrem shozena. [2]) Při vypisování druhé části použito Mikovcových starožitností str. 118 „Hradní kaple na Bezdězu", Neuwirthova článku o kapli Bezdězské (Mittheil. des ndbm. Exc. Cl. VII. 1) a Bernauova vypsání v popise okresu Dubského.



Bezděz od jižní strany.

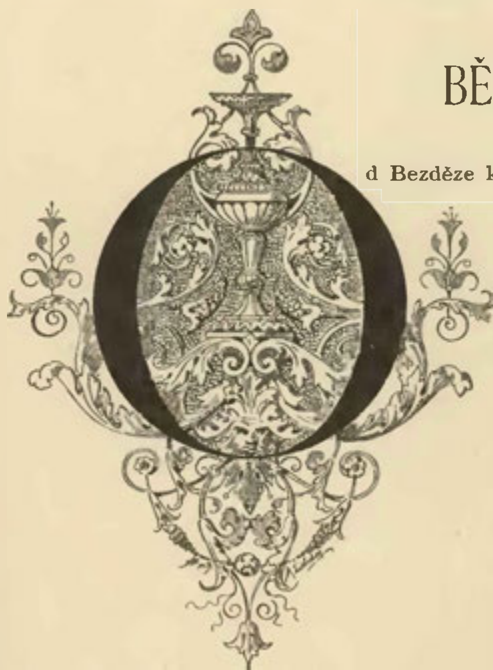


Zámek v Bělé.



Zbytky hradeb na severní části města v Bělé.

BĚLÁ ZÁMEK.



Od Bezděze k jihovýchodu sklání se krajina níže a níže, jak potok Bělá běží, kromě ostrožny mezi údolím potočným a roklí Vlčím dolem k východní straně, kdež město Bělá stojí. Město toto na třech stranách přírodou zpevněné bylo hrazeno hradbami, ve kterých se šest bran a branka nacházely. Kde byly stráně, byla ohrada jednoduchá, ale na čtvrté straně proti Bezdězi bývalo obezdění dvojité s příkopem, a v branách bývaly mosty zvodité. Na té straně zbyla brána dvojitá, skorem neporušená, krásná to památka. První prostá brána ve zdi zavírala se zvoditým mostem, druhá, věžovatá, široká a nevysoká, hřebenem. Na úzkém opyši tohoto ostrohu postavena byla tvrz, jejíž přední obranou byly hradby městské, jakož i tvrz zase nemálo ke tvrdosti města přispívala. Boky hory v těchto místech urovnány jsou nyní tak, že tu jsou velmi vysoké tarasy. Před nynějším zámkem, který z této tvrze povstal, snižuje se trochu ostroh prohbí sedlovitou, ale brzo se zase povyšuje. Před samým zámkem v pravo jest zbytek hrubé městské hradby, a v levo jest mohutná sýpka. Brána, kterouž se chodívalo do předhradí, dávno již zmizela, a na jejím místě nacházejí se při vchodu z obou stran sloupy bez ceny. V bývalém předhradí, jehož dvůr proměněn jest v sady s pěkným křovím, spatřuje se vejdouc v levo veliká sýpka, kteráž s předešlou v roh se sbíhá, a před námi jest stavení zámecké v prostém slohu pozdní renesance s rudými pruhy mezi okny a čtverhranatou věží cibulovitou střechou pokrytou, nad branou stojící. Posud lze znáti, jak je oddělovaly příkopy od předhradí, ačkoliv jsou již mělké a v zahrady proměněny. Dvůr zadního zámku na všech stranách jest staveními obklopen. Na jižní straně jest dvoupatrové stavení, v jehož přízemí jest chodba s vysokými sloupy, v prvním patře zase chodba taková a v témž slohu, ale s nižším sloupovím; v druhém poschodí spatřují se pouze okna neveliká. Část tato byla za Arnošta z Valdšteina vlaským mistrem Bernartem Canevalle (jenž jest pochován v kostele sv. Kříže před oltářem sv. Jiří) přestavěna a r. 1691 dokonána.[1]) Naproti tomu na severní straně jest stavení podobně upravené, ale sloupy jsou

[1]) V matrice mrtvých II. poznamenáno jest, že pohřben r. 1691 dne 15. února pod mužské stolice Bernart Canevalle, „národn svého Vlach a toho časn baumistr zámku Bělského", maje stáří 51 rok.

hrubší a nižší; také je tu výstupek. Podobné věžovaté výstupky spatříš tam, kde se severní a jižní křídlo se západním stýkají. Toto západní křídlo prý r. 1691 nepodlehlo velikým změnám, ovšem že venkovská jeho úprava s rudými čarami mezi okny prozrazuje úpravu svou na rozhraní 16. a 17. století, ze kteréž doby také pocházejí prohlédací kolečka v oknech. Nejstarší částí jest severní část, s níž r. 1691 nebylo hnuto. Zvenčí svědčí o tom ještě okno kuplované ze 16. století, které se na západní příční stěně tohoto domu ven obrácené nachází; také vysokým svým krovem liší se od ostatních stavení. Ve výstupku tohoto stavení, který vychází do dvora, v prvním poschodí jest starodávné táflování, na němž se erb Berkovský a Slavatovský spatřuje. Patrně tedy dílo toto pěkné, ale již trochu zašlé, připomíná na Bohuchvala Berku a Kateřinu Slavatovnu, kteří tu na počátku 17. století poroučeli. Pozoruhodné jest také klenutí chodby v prvním poschodí pro zvláštnosť svých křížův a nízkosť oblouků; na hranách byla ozdobná práce štuková, která je nyní zaplácána. Na východní straně jest kaple sv. Josefa, k níž jest portál v parukovém slohu. V zámku nachází se nyní lesnická škola.

Okolí Bělé, která ještě nyní na kraji širých lesů leží, až do 14. století pokryto bylo lesem a patřívalo k panství Bezdězskému. Jak Bělá založena byla a jméno Nový Bezděz obdržela, již vypravováno. V novém městě, o kterémž se po několik let stavělo, zřídil Hynek Berka z Dubé klášter sv. Václava pro 12 bratří bosáků řádu sv. Augustina, k čemuž papež Kliment VI. r. 1345 své povolení dal.[1] Za věno nového kláštera ustanovil Hynek vesnice Dlouhou Doubravu a Dětel, les u Dětele a ospy z Kadlína a mlýna Bělského, což vše témuž klášteru roku 1346 ve dsky zemské vložil.[2] Hned při založení města založena také tvrz, neboť poloha, jak jsme již popisovali, svědčí o tom, že jedno bez druhého založeno nebylo. Když pak r. 1345 Mackovi, řečenému Kladivo, dva lány boru Bělského u Plužné udělil, aby je vyklučil a tudíž si dvůr postavil, a k tomu místo v Bělé na vystavění domu, zavázal jeho i dědice jeho, aby v celé zbroji a s přílbicí, ale bez koně sloužili „na tvrzi nebo v městě Bělé". Když potom Karel IV. Bělou s Bezdězem ujal, všechna tato ustanovení ponechal a založení Bělé s vysazením rychtářství r. 1348 potvrdil. Nových manství k Bělé přidělal; tak na př. dal r. 1351 Drahomilovi právo, aby daroval statek svůj v Bezdědicích a Čisté Vaněčkovi z Sedliště, ale takovým způsobem, aby tento povinen byl Bělským v čas obrany města s pancířem a samostřílem pomáhati.[3] Jak již pověděno, Karel se někdy na Bezdězském panství, zejména v Bělé, zdržoval a za purkrabě měl tu r. 1364 jakéhosi Gotfryda, který jménem jeho kněze do Sudoměře podával.[4]

Král Václav potvrdil roku 1396 dne 8. února svobody města Bělé a zastavil potom Bělou s Bezdězem, jak již na svém místě pověděno, Prokopovi, markrabí. Týž, ač práva k tomu neměl, ale nouzí jsa k tomu připuzen, zapsal tvrz a město Bělou s jistým příslušenstvím ve 2000 kopách *Janovi z Vartemberka* a *z Ralska*. Jan se tu někdy zdržoval; na Bělé dán jest list dlužní, jímž (r. 1403, 20. května) dluh Chvalovi z Javora zapsal. Postoupením tím sice docíleno, že se Bělá v držení nepřátel králových nedostala, ale Jan tu zdělal škody víc než za 30.000 kop, nadělal dluhů v židech, a když král chtěl zase Bělou míti, tomu se protivoval. Václav podlé zvyku svého velice byl na Jana rozhněván, ale odpustil Janovi svůj hněv, když se tento r. 1406 dne 21. srpna na Žebráce zavázal, že ihned Bělé postoupí odtud nejezdě listem a skutečně po témdni a že se všemi svými tvrzemi nikdy proti králi nebude.[5] Novým purkrabí kralovským stal se *Jan ze Smržova*, který králi při výplatě Bezděze skutečně pomáhal a byv roku 1408 jen purkrabí na Bělé, potom k tomu purkrabství Bezdězské přijal a za místopurkrabě Kunše z Rachovic ustanovil. Mezi tím naskytla se také králi příležitosť statek jeden v Bezdědicích, jenž odumřel, obrátiti na manství ke hradu Bělé.[6] Ač není pochyby, že Jan byl vrchním purkrabí, přece se r. 1413 nazýval jen purkrabí na Bělé, an tehda měl tuhou při s děkanem Vítkem z Černčic. Po odstoupení Kunšově převzal purkrabství na Bělé Jan z Kostelce (r. 1415), jsa poddán Janovi Smržovskému, jenž sem po něm asi r. 1418 za purkrabě Jana z Polak dosadil.[7]

Na počátku válek husitských odevzdána Bělá s Bezdězem *Janovi z Michalovic*, a teprve r. 1429 učiněn mu zápis, v němž mu hrady Starý a Nový (Bezděz) s městem Bělou v 6000 kopách zastaveny.[8] Ale měl o ně tuhé boje s kališníky. Roku 1421 dne 6. května ještě byla Bělá v jeho moci; nebot tehda sešlo se tu asi 60 kněží, mezi nimiž byl opat Karlovský jako kollator kostela Bělského, kteří odepřeli poslušenství arcibiskupovi Kunrátovi z Vechty, poněvadž přestoupil na stranu pod obojí. V květnu toho roku táhl tudy Jan Smiřický s Hradeckými, i podobá se víře, že se jim tehda Bělští poddali a potom v poslušenství Pražanů zůstávali. Ale na podzim téhož roku udeřil Jan Michalec na Bělou a dobyv ji osadil ji lidem svým. Pražané vypravili ihned vojsko své v tu stranu, kteréž vytáhlo do pole v den sv. Havla (16. října),

[1]) Reg. Vatikánská. [2]) Rel. tab. I. 414. [3]) Archiv Bělský, otištěno v Rozpravách Uč. Spol. VII. [4]) Lib. conf. [5]) Archiv kapitulní, archiv č. I. 190 191. [6]) Dsky Olomoucké str. 284, DD. 14. f. 322, staré knihy Bělské. [7]) Archiv č. I. 401, archiv Olešnický v Slezsku. [8]) Archiv č. II. 446.

ale posádka Michalcova, jak viděla přicházeti vojsko Pražské, opustila Bělou, a Pražané uvázavše se v město znova dne 18. října zůstavili v něm svou posádku.[1]) Ač, jak se zdá, Pražané několik let Bělou drželi, přece nesnadno bylo ji udržeti, a tudíž se jí Michalec zase zmocnil.[2]) Stalo se tak bezpochyby ve srozumění s obyvatelstvem samým, což od strany kališnické vykládáno za zradu. Když tedy Jan Roháč z Dubé, hejtman Táborských, r. 1426 na začátku května sem přitáhl a Bělé dobyl, zbil a zjímal mužské obyvatelstvo, při čemž prý i něco žen a dětí přišlo o život. Hejtmany posádky dal Roháč zvěšeti za nohy a vykonal prý i jiné ukrutnosti. Bělá zůstávala od té doby v držení Sirotkův a zejména r. 1429 se v jich moci nacházela.[3]) Těkání a vybíhání zdejší posádky popudilo pak Zikmunda, markrabě Míšenského, tak že r. 1431 před Bělou přitáhl, tvrz pobořil a město zkazil, aby žádnému nepříteli se ubrániti nemohlo.

Po ukončených válkách potvrdil císař Zikmund r. 1436 svobody Bělských, kteří pak pokojně pod panstvím pánů Bezdězských zůstávali. Řízeni byli hejtmany nebo purkrabími, jako r. 1439 Jarošem z Nosalova, purkrabí (jenž byl pak purkrabí Bezdězským), roku 1440 Markvartem z Martinic, hejtmanem, kterýžto v této hodnosti jako první úředník na panství ještě r. 1448 zůstával. Za posledního Michalce učiněno rozdělení panství cestou Hlasnicí, a co bylo od ní na východ slunce, držel Jan Těžký, úředník.[4]) Po něm se vyskytují r. 1480 Kryštof z Calmik, r. 1482 Jan Oděrad z Hrušova a r. 1483 Jan Morava. Ctibor z Cimburka potvrdil r. 1485 svobody Bělských, ustanovil, aby měli průhony svobodné k pastvinám podlé znění starých listů, sousedům škody spasováním na obilí nečiníce, dopustil, aby mohli honiti na lesy panské a tu pásti. Ovšem zapověděl škody činiti na lesích, zejména dělati tu ohně, jako mívali pastevci ve zvyku, nebo sekati trávu na mlází a smytech. Vymohl jim také potvrzení svobod skrze krále Vladislava (r. 1493). Jan z Janovic znamenav obtížení, kteréž Bělští pro nedostatek vody měli, kázal jim vodu po rourách z rybníka pod šibenicí na svůj náklad přivésti, a tento vodovod jim r. 1502 daroval, při čemž jim dáno na vůli, kdyby se jim nelíbil, aby si vodu odkudkoliv na gruntech Bezdězských nebo Bělských na svůj náklad znova přivésti mohli. Pamatujíce na to dobrodiní způsobili Bělští, aby za duše Janovou, předkův a příbuzných jeho na svatých mších prosba se dála a skutkové milosrdní činěni byli. Za pánů z Cimburka začal v Bělé zvyk střileti ku ptáku, a zřídili Bělští k tomu stříbrného ptáka na řetízku zavěšeného, kterýž si za klénot svůj pozůstavili, ale tak, kteří by erbové k témuž ptáku přivěšováni byli, aby střelci o to se svolíce mohli ty erby obrátiti, kam by se zdálo. Tak se to vedlo až do Jana z Janovic, ale tu na prosbu měšťan erby obráceny ke kostelu a způsoben z nich kalich stříbrný, na němž byly vyryty orlice páně Janova a Zdeňka z Rosic, hejtmana, druhý erb, hlava kapounova. Zápis o tom se stal roku 1504 s obyčejným tehda proklínáním („aby ta věc držena a věčná byla; pakli by to jináč kto zjinačiti chtěl aneb kterú mocí přivésti, než v tomto listu položeno, v den súdný aby tváři božie nespatřil, ale najvyšší muku v najhlubší propasti pekelnie věčně trpěl“), z něhož si potomci, sahajíce přes svědomí své katolické na takové věci, obyčejně nic nedělali. Hejtmany byli za těch dob r. 1504—1507 Zdeněk z Rosic, r. 1506 Jan Léva.[5])

Po smrti Janově držel Bělou nějaký čas Jetřich Bezdružický z Kolovrat, ale pak dostala se neznámým způsobem v držení *Jana* a *Bernarta* z *Valdšteina*, kteří měli náhodou také druhou Bělou v Plzensku. U nich býval úředníkem Václav Litevský ze Svinař. Tehda se z Bělé spravovaly lesy i Bezdězské i Bělské. Hajní chodívali k počtu na Bělou, a co bylo k Bezdězi, přijímal pan Hereš, a co bylo k Bělé, přijímali Bohuslav ze Stříbra, písař, a Průša, lovčí, a dávali Václavovi.[6]) Roku 1516 nacházel se již v držení Bělé *Jan Špetle* z *Janovic* a shledávaje, kterak Bělští skrze spouštění a osušování rybníka pod šibenicí velikou překážku u vedení vody mají, dal jim ten rybník k obci za jiný, který mu postoupili. Za těch dob byli tu úředníky r. 1512 Jindřich Češvic, r. 1522 Václav z Kozlova a r. 1533 Mnětický ze Mnětic. Tento se dostal na Bělou brzy po smrti Janově a zůstal tu i po smrti Burjana († r. 1534), syna Janova. Po smrti Burjanově vykonával práva panská na Bělé druhý jeho syn Jetřich. Od dávných let měla obec nástroj střelební, kterýž byl v podobenství udělán jako malé dělo a který skrze nedopatření předkův upadnuv do příkopu pod most rumem byl zasypán. Když asi r. 1543 se díla pod tím mostem opravovala, nalezeno dělo to od dělníků, jsouc již ode rzi snědéno, kteréž prodali Jiříkovi Kašpárkovi, sousedu zdejšímu. Když pak je obec míti chtěla a z toho nevole vznikla, vypověděl Jetřich (r. 1543), aby Kašpárek Bělským jiný takový nástroj, který by se jim hodil, udělal.[7])

O dělení panství r. 1553 již povídáno. *Anna* z *Janovic*, kteráž byla již r. 1550 manželkou *Jana Berky* z *Dubé* a od něho zápis věnný na zboží Kurovodském dostala,[8]) vzala sobě tehda za díl *zámek Bělou*, s dvorem při něm poplužným, s dědinami, kopaninami, zahradami k setí, vaření, chmelnicí, sladovnou

---

[1]) Tomek, děje Prahy IV 155, 159, 209. [2]) Z listu roku 1422, 21. Aug. (urk. Beitr. I. 220) nejde na jevo, že Bělá patřila Michalci. [3]) Tamže str. 347, archiv Bělský. [4]) Archiv Bělský, reg. kom. soudu. [5]) Archiv Bělský. [6]) Reg. kom. soudu 3 G. fol. K 28, L 17. [7]) Archiv Bělský, Pam. arch. VI. 144, reg. kom. soudu. [8]) DZ. 9. G 9.



Zadní část zámku a část hradeb městských v Bělé.

s pivovárem pod zámkem se všemi k němu potřebami, obilím atd., louky jisté a palouky při řece Ploučnici, město Bělou s předměstím a Dětelím (kromě toho, což ke klášteru Bělskému náleželo), vsi Čistou, Plužnou, Březinku, Březovici, Sudoměř, Okna, dvůr Valovici, plat v Mimoni, též ves Chotětov s podacím, Kluk a Skramouš. [1])

Málem by byla Anna o zápisné držení Bělé přišla. Ladislav mladší z Lobkovic a na Zbiroze vyprosil si výplatu na zámku a městě Bělé a obeslal proto Annu do soudu komorního, aby se prokázala svými listy na Bělou (r. 1565). Přes to zůstalo vše při starém. Roku 1567 měla soud s Jiříkem z Zálužan, protože lidé její člověku jeho ze vsi Vísky ručnici, kterouž nesl do Mimoně k zámečníku opravit, vzali. [2]) Po její smrti manžel její Bělou zdědil a přestěhovav se sem z Kuřichvod stále tu zůstával. [3]) Rád míval hosti u sebe a proto peněz potřebuje, někdy peníze od svých poddaných vynucoval; sice se k nim dosti snášenlivě choval. Zemřel na zámku Bělé r. 1582 dne 15. března.

Syn jeho *Aleš* měl za manželku Elišku ovdovělou Smiřickou z Valdšteina, jíž byl starý Jan r. 1580 věnoval 2000 kop grošů českých na tvrzi Kuřichvodech. Po smrti otce svého dal si Aleš od obce slíbiti poslušnost u přítomnosti několika pánův a vladyk, pak Jiřka Měděnce z Ratibořic, úředníka na Bělé, a Jana Filoxena, úředníka na Kuřichvodech. Potom se soudil s Saloménou z Dubé (sestrou?). Škádlila ho před lety a založila se s ním v Bělé, že mu dá pět koní po 100 kopách, jestli se dříve vdá než on se ožení. On se proti tomu zase naopak založil. Když se Saloména stala paní Bryknárovou, chtěl na ní Aleš peníze, ale ona se k tomu neměla. [4]) Posud byla Bělá statkem zápisným, ale král Rudolf mu na jeho prosbu r. 1586 dne 22. prosince panství Bělské dědičně prodal, totiž „zámek Bělou, kterýž někdy Nové Bezdězí sloul“ s dvorem poplužným, město, dvůr Valovice, pivovár, vsi Čistou, Plužnou, Březinku, Sudoměř, Březovice, Okna, Kluk, Skramouš, též vsi zápisné Rokytnou, Dolejní Krupou, Jezvu, Hořejní Krupou, někdy ke klášteru Hradištskému náležející, za 18.500 kop grošů českých. Trhu tomu odporoval r. 1590 Jan z Vartemberka na Bezdězi, zvláště se bráně proti položení Sudoměře, Březovice a Skramouše jako vsí celých, poněvadž jich „nikdá tak zouplna celých k zámku Bělé v užívání nebylo“, než i on tam také podílů měl. [5]) Aleš osvobodil r. 1593 Bělským dům nárožní, kterýž byli koupili a na radnici přestavěli, a zapsal r. 1595 manželce své Elišce panství Bělou s příslušenstvím, [6]) ale poněvadž ona ho předemřela r. 1596, [7]) stal se opět samojediným pánem na Bělé. Nepřečkal jí dlouho, neboť pominuv se smyslem r. 1599 sám se mečem zabil. [8]) Poněvadž po něm dětí nezůstalo, dostala se Bělá s Kuřimivody strýcům jeho Bohuchvalovi, Jiříkovi, Vácslavovi staršímu a Janovi Hovorovi, kteří ji až do porovnání drželi; pak ujal ji *Bohuchval Berka z Dubé*, jenž držel kromě Bělé a Kuřichvod též Loukovec a Chýše. [9]) Na Bělé měl purkrabí Petra Dachnovského z Lelaltic (r. 1601). Bělským vyprosil u císaře Rudolfa nynější znak

[1]) DZ. 50. H 2—7. [2]) Reg. kom. soudu. [3]) Úředníky tu byli tehda před r. 1571 Jan Nosalovský z Vísky, r. 1571—1573 Jaroslav Brazdymský ze Svémyslic, r. 1576 Jiřík Měděnec z Ratibořic. [4]) DZ. 21. A 24, reg. kom. soudu. [5]) DZ. 23. K 10 a 67. J 23. Svolení stavů se stalo již r. 1583. [6]) DZ. 91. N 16, archiv Bělský. [7]) Kšaft její byl dán r. 1594, 8. září. (DZ. 127. F 16.) [8]) Dačického Paměti I. 196. [9]) DZ. 92. K 23. Beschreib. böhm. Privatmünzen 10. Manželka jeho byla Majdalena Kateřina Slavatovna z Chlumu.



Vnější pohled na bránu v Bělé.

městský a dal jim r. 1602 výsadu, jíž potvrdil jim statky jich a řády, a r. 1612 jednotě bratrské dům v Bělé daroval. Byv od r. 1615 královským radou a nejvyšším berníkem království Českého, stál mezi nejhorlivějšími přívrženci strany pod obojí. Slavata praví o něm, že ve věcech politických a soudních byl málo povědom, že však byl dobrý hospodář, a dobré víno a veselá muzika dobře se mu líbila. Jsa při korunování krále Ferdinanda (r. 1617) poručníkem mladého pána z Hazemburka, dědičného truksasa, pecen chleba pozlacený před králem při korunování a k oféře nesl. Bohuchval byl jedním z hlavních původců povstání, přední direktor, přimlouval se o zavržení krále Ferdinanda a volení falckrabě, jakož i aby tohoto syn za čekance království vyhlášen byl. Od r. 1619 byl nejvyšším purkrabí, ale po bitvě Bělohorské boje se hněvu vítězné strany ujel ze země, zanechav v Bělé *Alše Berku*, syna svého. Dlouho provázel Bedřicha utíkajícího po Vratislavi, Berlíně a Haagu a pak život svůj v Hamburku v chudobě dokonal. [1])

Ke konci měsíce listopadu r. 1620 vrazilo do okolí exekuční vojsko císařské. V úterý po sv. Mikuláši přišli do Bělé, a rada musela jim dáti 40 kop 30 grošů míšenských. Ale brzo vpadlo jiné vojsko do města, jehož vůdce hrozil drancováním, nebude-li mu dáno 1000 fl.; sebráno 300 fl., a Aleš též penězi musel upokojiti lid vojenský. [2]) Komissí hrdelní v Praze odsoudila Bohuchvala r. 1621 dne 17. února hrdla, cti a statkův, a přisoudila všecky statky jeho, pro rebelii propadlé, královskému fisku, i poslán sem za hejtmana Mladota ze Solopisk. Plnomocný místodržitel Karel z Lichtenšteina prodal r. 1622 dne 20. srpna panství Bělou a Kuřívody *Albrechtovi, vladaři domu Valdšteinského*. [3]) Týž byv povýšen na knížete Frydlantského, dal si r. 1624 řečená panství z práva zemského propustiti a připojil je ke svému manskému knížetství jako komorní statek.

Krutý kníže ihned odňal obci právo pivo vařiti; také pozbyla obec r. 1622 prodeje soli a vína. V stranu východní od města vystavěl ku poctivosti své paní „Panin dvůr". Hejtmana sem dosadil r. 1623 Jana Srnovce z Varvažova, jenž dovedl měšťanům stran víry dobře vyhověti, [4]) sice i kníže si rozdílu ve víře mnoho nevšímal, ale svobody městské tím více zkracoval. Bolestnou bylo ironií, když roku 1628 za 80 tolarův obci zvláštním listem právo udělil, které před lety již měli, totiž aby mohli za měšťany přijímati lidi svobodné, nepoddané, o svém statku pořízení učiniti a sirotkům poručníka jmenovati, a když vyslovil tam ochotu, udělati z Bělé a jiných svých měst stav svobodný Téhož roku také radu pro dluhy vrchnosti povinované do vězení vsaditi dal. Potom reformace v Bělé provozována beze všeho doptávání u knížete. Po takovém utiskování není se diviti, že vystěhovalci Čeští, kteří se r. 1631 se Saským vojskem do Čech vrátili, tak snadno Bělé dobyli. Roku 1634 zavražděn jest kníže v Chebu, a tím najednou knížetství Frydlantské zaniklo. Jednotlivé jeho části rozprodány; Bělou koupil za 116.680 fl. *Ota Jindřich, markrabí ze Savony* a *Karetta* (a Kuřívody za 99.224 fl.). Týž půjčil obci 1950 fl. na vystavění spálených domův.

Utiskování města císařskou soldateskou opět roku 1634 počalo. Dne 2. března vojáci sem přišedše na zámku pobrali 400 korcův ovsa za 6400 fl. 30 kr Nedlouho po nich jiní přišli a žádali za své porce 3150 fl, a když sehnány býti nemohly, dán byl hejtman Staršedl do vězení. Ještě větší strasti nastaly toho roku po příchodu Švédů. V letech 1641, 1643 a 1644 Švédové se zase navrátili. Roku 1641, když sem přišli v první neděli postní, běželi hned na radnici, odtloukli sekerami zámky při sklepě, vzali krokev a beranili na dvéře, až je vyrazili a odtud kalich stříbrný odnesli. [5]) Dne 25. dubna r. 1644 město



Pohled z města na bránu v Bělé.

[1]) Paměti Slavatovy II. 316, Bílek, děje konf. [2]) Pam arch. VI. 147. Carpzow klade spálení Bělé na den 23. listopadu, Beckovský (II. b. 312) dobytí na 21. listopad. [3]) Bílek, děje konf. [4]) To trvalo do r. 1629, potom jest obžalován, že sousedy od katolictví odvrací a jim radí, by kněze katolického v obci netrpěli, a dán byl do vězení. Roku 1630 byl hejtmanem Jetřich ze Staršedlu, man knížete na Klucích. [5]) Stará kniha Bělská.

vyloupili, téhož roku 27. dubna sice se jim měšťané bránili, ale tím hůře nepřítel řádil a až do 17 června zde zůstával. Od 19. srpna r. 1645 až do 20. ledna r. 1646 opět leželi Švédové v městě a v okolí.

Ota Jindřich Karetto převzav panství po otci, jenž asi r. 1653 zemřel,[1]) prodal r. 1678, 1. ledna *Arnoštovi Jozefovi z Valdšteina*, říšskému hraběti, *zámek* a *město Bělou*, vsi Čistou, Plužnou, Březinku, Podolí, Kadlín, dvůr poplužný Vísku, městečko Kuřívody, vsi Ploučnici, Křídu, Tešňov, Dolánky, Cetňov, Dehtary, Lesnůvek, Vystrkov, Rokytou hořejní a dolejní, Krupou horní i dolní, Židlov a Jezvý.[2]) Od té doby zůstal zámek Bělský až do dnešního dne v držení rodu Valdšteinského [3]) V starém popise nedlouho před tím zdělaném líčí se zámek zdejší jako stavení naskrze od kamene vystavěné a cihlou pokryté, v němž pokojů klenutých a jiných malováním ozdobených i s komorami bylo 21, pekárna klenutá se sklepem suchým, kuchyně klenutá též se sklepem, šest sklepů suchých při zemi, sklepy pro vína a piva pod zemí, lednice, kašna a zahrádka kořenná. Při zámku samém bývala vinice.[4]) V zámku Bělském byla pak před stoletím kloboučnická a punčochářská továrna, když polospustlý zámek byl opraven. a do nynějšího stavu uveden jest teprve za naší paměti.

KUŘÍVODY TVRZ.



Na severozápadní straně městečka Kuřichvod, kteréž stojíc na návrší se všech stran jest širokými lesy obklopeno, jest zámek, bývalá tvrz, který nejsa od 200 let bytem vrchnosti, aspoň z hruba se tak zachoval, jak býval před věky. Stavěn jest do čtverhranu, tak že má na tři strany okolo nevelikého čtverhranného dvoru stavení pokrytá strmými mansardovými střechami a na čtvrtou stranu bránu. Na dvou místech podezděn jest pilíři. Okolo zámku ještě znáti bývalo příkopy, které byly vodou napuštěny; v levo jest rybník, v pravo louky, a na severní straně jest ještě okolo příkopu násep. Po náspu dlážděném přichází se ke bráně jednoduché, podlé níž jsou konice a chlévy. Brána jest ve výstupku, nad nímž bývala věž, ale poněvadž by se byla sesula, r. 1883 zbořena. V bráně jest portál asi do polokruhu sklenutý, v pravo a v levo sloupky rýhované, nad ní jest štít vysoký s dvěma sloupky ve slohu vlaském v trojhran se končící, jako zvykem bývalo v 16. století. Pod trojhranem jsou dva erby, v pravo Bohuchvala Berky z Dubé, v levo Kateřiny Berkové rozené Slavatovny z Chlumu. I vnitřek zámku, hledí-li se naň ze dvora, ukazuje ráz 16. století, a viděti jest na pavlači nevysoké, k níž jsou dřevěné schody, dva portály z 16. věku. Ve světnicích, kdež jsou nyní úřednické byty a četnické velitelství, nacházejí se také některé staré komíny. Podlé starého popisu v archivu Hradeckém bývalo tu 10 pokojů spravených, kuchyně klenutá, dva sklepy suché při zemi, klenuté, a dva sklepy pro piva a vína.

Okolí Kuřichvod bylo až do 13. století lesem; i dnes ještě po staletém osazování zbyly tu široké lesy, jimiž možno po celé dni procházeti. Vesnice tu zakládal, tuším, *Hynek z Dubé*, maje krajinu tu, tuším, jen jménem úřadu odevzdanou, a to asi po r. 1249, odkudž se až do r. 1309 v pamětech vyskytuje. Kromě Kuřichvod, kteréž pojmenoval Freienstadt (Svobodné město), držel tu také nebo založil vsi Krupou a Chlum, kteréž i s kostely tam postavenými před r. 1293 z farnosti Bezdězské vyloučil [5]) Král Václav II. dal mu pak r. 1297 městečko Kuřívody s vesnicemi a příslušenstvím právem dědičným, a když *Hynek*, nejvyšší purkrabě, syn jeho, r. 1348 zemřel, potvrdil Karel IV. Kuřívody synům tohoto a bratřím *Hynkovi* a *Jindřichovi.*[6]) Mladší z nich, Jindřich (řečený později starý nebo jednooký), držel Kuřívody ke hradu Housce a podával sem r. 1363 nového faráře. Když r. 1391 své syny statky poděloval, zůstavil si do smrti zboží Kurovodské, poněvadž na něm bylo věno staré paní Adly zapsáno, a ustanovil, že se mají po jich obou smrti starší synové v to zboží uvázati.[7]) Tím si vysvětlíme, proč r. 1398 starý Jindřich a r. 1404 Adla, vdova jeho, faráře do Kuřichvod podávali.[8]) Po její smrti dostal Kuřívody za díl *Jindřich Berka starší*, držel je s Jestřebím a Milčany a věnoval manželce Kačce na Židlově a Jezvém (r. 1405). Zemřel r. 1406, zůstaviv nezletilé dítky, které brzo potom pomřely. V Kuřívody uvázal se potom *Jindřich Dubský*, nejstarší bratr jeho.[9]) ale po smrti jeho uvázal se v ně jiný bratr *Václav*, jenž se psal r. 1415 seděním

---

[1]) DZ 113. J 27. [2]) DZ. 395. H 17. [3]) Viz i Pam. VI. 144. [4]) Arch. v Jindř. Hradci [5]) Reg. II. 701. [6]) Arch. č. II. 204. [7]) Archiv č. II. 48. [8]) Lib. conf. [9]) Rel. tab. II. 16, archiv č. I. 163.



Hradební příkop a zbytky hradeb a bašt v Bělé.

na Kuříchvodách.[1]) Od r. 1430 nacházíme Kuřívody v držení *Chvala Berky z Dubé*, jenž byl synem Jindřicha Berky mladšího; roku 1437 prodal statek otcovský Milčany,[2]) a ještě r. 1446 Kuřívody držel.[3]) Po jeho smrti prodal syn *Pavel* r. 1447 díl svůj na Jablonném, byl pak roku 1448 ve vojště Poděbradském před Prahou,[4]) a mizí potom z paměti lidské.

Po Pavlovi zůstala sestra Barbora v mladých letech postavená. Tím si vysvětlujeme, proč r. 1454 Jan z Blankšteina zápisy na Kuřívody jménem sirotků Chvalových ukazoval. Když tedy r. 1454 zboží Kurovodské jako odúmrť po Jindřichovi mladším a jeho dětech provolávána, vstoupila na odpor Barbora,[5]) ale poněvadž ji *Aleš Berka z Dubé*, jenž si je na králi vyprosil, uspokojil, ustoupila od odporu. Tedy zveden Aleš r. 1460 na tvrz, dvůr a město Kuřívody, ves celou Židlov, ves pustou Ploučnici, kdež byl dvůr manský se službou ke Kuřímvodám, dva mlýny pusté a vsi Jezvý, Krupou a Rokyta, co tu ke Kuřímvodám patřilo.[6]) Aleš Berka, před tím na Zakšině a Dubé, býval podkomořím králové a nějaký čas též nejvyšším kancléřem (r. 1474). Roku 1481 ještě žil a zemřel nedlouho po tom.[7]) Syna jeho *Jiříka* pohnal r. 1488 Bedřich, převor v Bělé, do soudu zemského, vině jej, že jim drží ves Kadlín, ale poněvadž mohl tento jen ukázati užitky této vsi a nikoliv panství, při svou prohrál.[8])

Za Jiříka přestávaly Kuřívody býti stálým sídlem, neboť Jiří měl také ke sklonku života svého († r. 1513) Berštein a Valečov. *Aleš*, syn jeho, psal se sice v l. 1514—1532 seděním na Kuříchvodách, kdež měl úředníka Jakuba z Zalužan,[9]) poněvadž Valečov prodal, ale později psával se obyčejně na Beršteině. Když tři synové jeho se dělili, dostal *Jan Berka z Dubé* na díl svůj Kuřívody tvrz, dvůr poplužný a městečko, vsi Židlov, Ploučnici, Křídu, Tešňov, Dehtáře, Cetňov, Lesnůvek, vsi pusté Horsko a Dolanky a části Rokyt a Jezvého. Na tom zboží věnoval r. 1550 manželce své Anně z Janovic, skrze niž se dostal v držení Bělé.[10]) Nástupcové jeho sídleli na Bělé. Bohuchval Berka z Dubé dal pak tvrz Kurovodskou s manželkou svou obnoviti, ale poněvadž pořáde držena k Bělé, málokdy tu vrchnost bydlívala. Té doby (r. 1681), když Bohuslav Balbín s vysokého Bezděze shlížel na Kuřívody, vykládáno mu, že jest tvrz opustlá, ale že se tam v předešlém století bydlívalo.[11])

TVRZE V OKOLÍ BEZDĚZE.

DOKEZ.

V Dokzi podlé udání Hebrova nacházela prý se tvrz; než ze starších listů to nejde na jevo, nýbrž se nachází, že tu vystavěno (bezpochyby od Jana z Vartemberka) prosté stavení, jakož i dokládá se ve dskách, že se Barbora Berková z Lobkovic přiznala (r. 1607) „v městečku Dokzi v domu a příbytku jí Barbory".[1]) Dále Heber vypravuje, že Bavoři 17. listopadu r. 1620 vpadli do Dokze, městského rychtáře zabili, některé měšťany posekali, městečko i zámek vytloukali a choť i dceru hejtmana zámeckého odvedli, což se zase jen k příbytku svrchupsanému vztahovati může. V listině darovací panství Peršteinského (roku 1638, 6. března) připomíná se jen „městečko Hyršperk";[2]) pojmenujeme tedy tehdejší panské stavení v Dokzách pouze sídlem. Od panství Peršteinského oddělen Dokez tím, že jej Kryštof Ferdinand z Heisenšteina prodal r. 1680 Arnoštovi Jozefovi

[1]) Lib. conf. [2]) Arch. c II. 61, rel. tab. II. 170. Viz i arch. č. III. 531. [3]) Stará kniha v Čelakovicích. [4]) Rel. tab. II. 210, ČČM. 1827 III. 78—79. [5]) Archiv český II. 204, DD. 16. f. 63. [6]) DD. 23. H 8. [7]) Rel. tab. II. 390. [8]) Rel. tab. I. 160. [9]) Archiv Hradecký, reg. kom. soudu, titulář. [10]) DZ. 9. G 9. [11]) Miscell. III. 84.

[1]) DZm. 236. W 18. [2]) DZ. 146. G 1.



Pohled z hradu na dolení baštu a třetí bránu na Bezdězi.

z Valdšteina za 360.000 fl. a 1000 dukátů klíčného. Posud panství potomkům jeho náleží.

Nynější zámek v Dokzi, veliké stavení s vysokou věží, povstal z prvotního sídla a má ráz čistě moderní. Bývá stálým obydlím vrchnosti, obsahuje kapli posvěcení svatého Kříže a objat jest velikou zahradou.[1])

KLUČEK.



Severně od Dokze jest návrší dlouhé, sedlem rozdělené, které se mezi písčitými bory táhne a do rybníka Dokezského vybíhá. Boky jeho severní a jižní jsou strmější nežli na ostatních stranách. Na konci západním jest tvrziště. Utvořeno tak, že se návrší na západní a východní straně překopalo a země z příkopu ven na násep vyházela. Na západní straně tedy je opyš hory znenáhla se snižující, a proto bylo tu potřebí náspu a příkopu, na východní straně byla rovina, a proto tu také zdělány příkop (nyní zasypaný) a násep; na ostatních stranách opatření takových potřebí nebylo. Prostora na tvrzišti jest neveliká, co by skrovné věžovaté stavení stálo, a to, soudíc podlé toho, co dnes vidíme, bylo jen ze dřeva.

Místnosť tato slove Klutschken, což jest naše Kluček anebo kluk, t. j. místo, kde roste nízký a špatný les; název ten se často opakuje v Čechách a jest také obsažen ve slově klučiti. O dějinách jeho nic nevíme a nemůžeme říci ani domněnky.

MYŠÍ HRAD.

Myším hradem (Mäuseschloss) se jmenuje tvrziště čili skála strmá písková, vypínající se z velikého rybníka Dokezského. Jest ji dobře viděti, když se podlé rybníka drahou jede. Na vrchu té skalky bývaly (a snad ještě jsou) základy obdélného stavení na způsob starých věžovatých tvrzí, k němuž byl příchod od severní strany.

[1]) Bernau, Bezirkskunde von Dauba 287.

Sice jest skalka úzká a neveliká, a má kromě podstavce dotčeného stavení ještě dva nižší odstavce.[1]) Že tu stávala tvrz, není pochyby, ale jak se jmenovala a komu patřila, není známo. Domníváme se však, že tu seděl jeden z manů, kteří byli službou povinni ke hradu Bezdězskému, ještě než velký rybník udělán byl, a že po zatopení okolí tvrz opuštěna. V pověsti lidu vykládá se název tohoto tvrziště podobně asi, jako se vypravuje pověsť o Hatovi, arcibiskupu Mohučském a Myší věži u Bingen, Popelovi, báječném knížeti, jejž myši sežrali v dřevěné věži v jezeru Goplo. Na Klučku seděl prý Pancíř, rytíř krutý, který jsa tu trápen od mnohých myší, uprchl na nově postavený Myší hrad, ale když myši přeplavaly rybník, byl od nich snědeu.[2]) Zdá se, že pověstí o Pancířovi naráží se na skutečnou osobnosť a zejména na *Jana Pancíře z Kosořic*, jenž sloužil Jindřichovi z Michalovic, pánu na Bezdězi a Boleslavi, a byl v letech 1453 a 1454 purkrabí Boleslavským.

Nedaleko nynější vésky Thammühl (malý kus k západu) a několik kroků od toho místa, kde se od silnice k Jestřebí a k Lipému odděluje vozová cesta k vésce vedoucí, spatřuje se po pravé ruce pahrbek homolovitý, borovím porostlý, na jehož vrcholu nevelikém nějaké obydlí stávalo. Na jižním boku tohoto pahrbku jest prohlubeň, a v ní viděti díru do skalky, kteráž se při bedlivějším ohledání jako dvířka do sklepa z polovice zasypaná objevuje. Místo to se nazývá „beim alten Keller“ (u starého sklepu). Báji se cosi o pivovárů, který poblíže stával, a pivo prý se v tomto sklepě chovávalo.

Nad véskou Thammühl vypíná se homolovitý vrch řečený Schraubenberg. Na jeho vrcholu stával prý hrad, který se tak jmenoval, jako skalka Rabenstein, na severozápadní straně nedaleko vrcholu k lesu vynikající.[3]) Cesta na tuto vysokou horu jest poměrně pohodlná. Na vrcholu jest místo rovné asi do kruhu, okolo něhož se táhnou známky příkopu. Zdali je tu zbytek nějakého pravěkého hradiště nebo nějaké stráže nebo konečně středověkého hrádku, nesnadno rozhodnouti.

[1]) Brantl, die Ruine des Berges Bösig 118—122. [2]) Mittheil. des Exc. Cl. VIII. 61, Heber's Burgen I. 226, Bernau, Bezirkskunde von Dauba 275. [3]) Brantl, Berg Bösig 23

KADLÍN.



Na mapě hradův a tvrzí kraje Boleslavského klade Heber také ke Kadlínu tvrziště (chybně psáno Knolín). Nade vsí východně jest pahrbek, a možná, že na něm nějaké hradiště stávalo. V pamětech o vsi Kadlíně není o něm zmínky. Roku 1346 daroval Hynek Berka z Dubé všechny ospy z této vsi klášteru v Bělé, ale panství na vsi pánu zůstaveno, tak že měl klášter jen holé užitky.[1]) Ve 14. a 15. století drženo podací ve vsi a bezpochyby i panství nad ní ke hradu Housce,[2]) a oboje dostalo se ke Kuřimvodám, když jich *Chval Berka z Dubé*, pocházející z linie Housecké, dosáhl. Týž daroval pak r. 1445 podací v Kadlíně klášteru v Bělé.[3]) Roku 1540 držel polovici vsi Albrecht Klusák z Kostelce, i jest možná, že před tím, když ves od Berkův odprodána a rozdělena byla, při vsi nějaká tvrz založena byla.

[1]) Rel. tab. I. 160, 414.
[2]) Lib. conf. archiv č. III. 484.
[3]) Arch. č. III. 531.

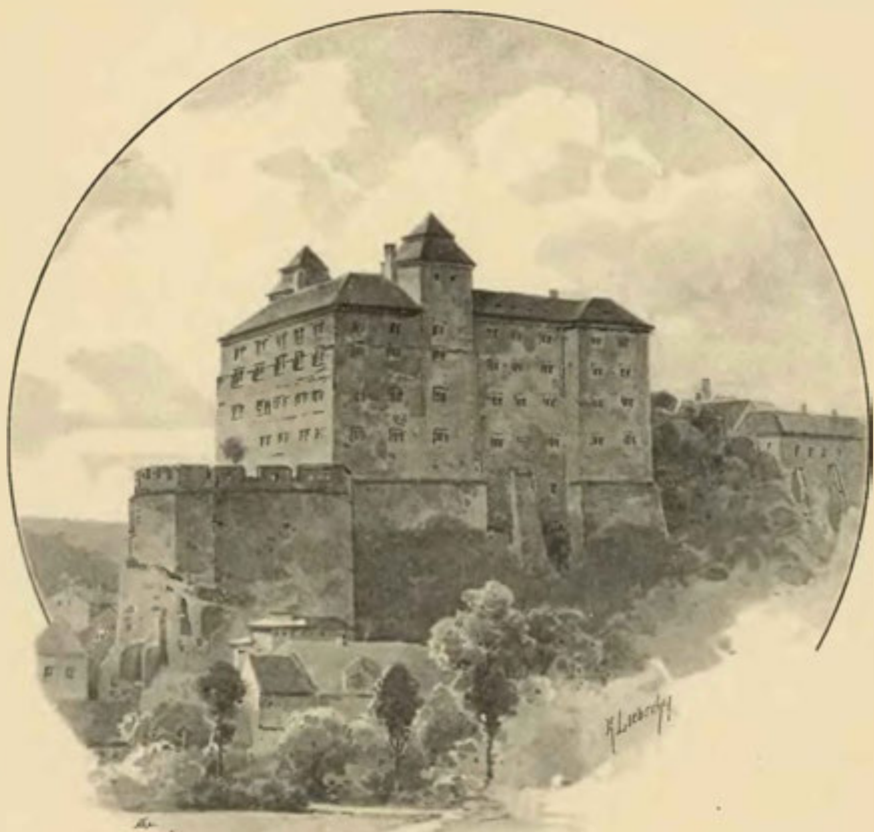
KŘÍDA.

Na pravém břehu Zábrdky nebo Malé Jizery asi 500—600 kroků nahoru od mlýna řečeného Sauermühle říká se jednomu místu „na starém zámku" a tu se spatřují jámy po sesutých sklepích, a také se přišlo při sázení stromků na hrubé zdi. Ačkoliv se kolem jen rozházené kamení nachází, přece se spatřují starodávné cesty, jimiž se k tomuto místu chodívalo, „totiž od Křídy jedna po rovině a druhá z údolí nahoru se vinoucí." Při kopání našlo se, že kamení spojeno bylo bílou, nyní zvětralou maltou, kterouž prý chudí obyvatelé blízké vsi Vápna k bílení vybírali. J. Lode, majetník Nového mlýna, přišel na téže výšině, ale asi čtvrť hodiny od tvrziště k jihu na svém poli na základní zeď z velikých kamenů, kterouž hned lidé za strážnou věž ke tvrzi popsané náležející pokládali.[1]) Poněvadž tvrziště to východně od Křídy a nedaleko od ní leží, domníváme se, že zdejší tvrz se také Křídou jmenovala a že tu sídlel *Pešek Kabát z Křídy*, který se asi r. 1360 připomíná.[2]) Tento Kabát byl z rodiny, která potom rozličné statky v Ujkovicích, Pečicích, Telibi a Ctiměřicích držela. O pozdějších osudech nám není nic známo.

[1]) Mittheil. d. ndb. Exc. Cl. IV. 195. [2]) Rel. tab. I. 420.



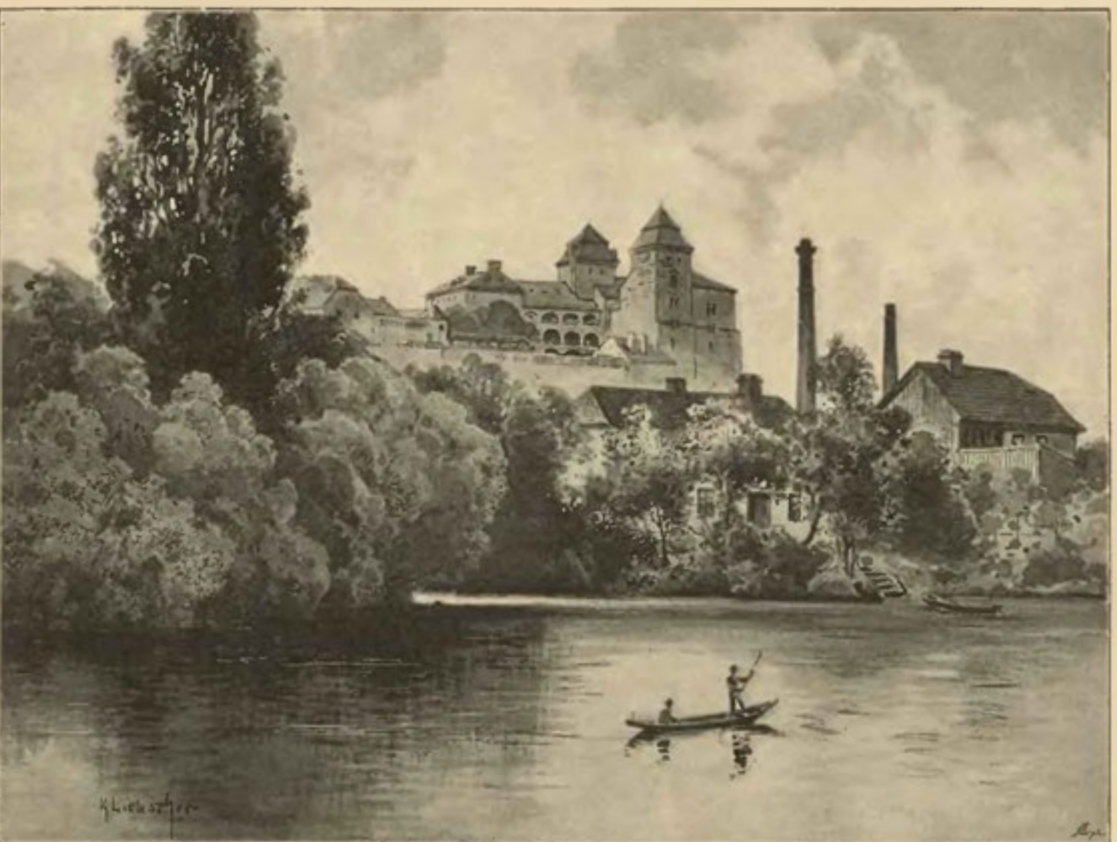
Zazděné okno na nádvoří Bezdězském



Hrad v Mladé Boleslavi.

BOLESLAV HRAD.

Planina jižně od Kosmonos, která se táhne západně až k Jizeře a k jihu až k údolí potoka Klenice, úží se na svém jihozápadním rohu, kdež Klenice v Jizeru vpadá, v ostroh klínovitě vybíhající, na jehož povrchu v malebném rozložení se ukazují domy města Boleslavě. Ostroh se končí skaliskem strmým, na němž stojí starý hrad, hmotným svým stavením a šerými svými zdmi na pozorovatele mocně působící. Město Boleslav, jehož obyvatelé před časy pánů hradu poslouchali, povstalo spojením Podolce, to jest starého podhradí, které bylo v údolí Klenice, Starého a Nového města či bývalého předměstí. Nové město má volného prostoru dosti a vztahuje se až za kostel svatého Jana. Staré město zasluhuje jméno to nejen pro starodávnou způsobu svých domů, nýbrž i pro způsob svého založení. Známky jeho jsou trojhranný neveliký rynk, ulice dosti těsné, ale oboje velmi živné, jakož i podloubí, pokud se u konservativních majetníkův udrželo a moderním snahám neustoupilo. Všechna ta stavení, pozoruje-li se každé o sobě, objevují se jako nepatrné celky proti hmotě hradu vysoko se vypínající. Na konci dotčeného ostrohu spatřujeme vysoké to stavení, nad něž ještě dvě věže vynikají, již z daleka, jakmile tomu stráně vinutého údolí Jizerského nepřekážejí. Stavení to skládá se ze dvou křídel, z nichž žádné nestojí na rovině, nýbrž obě postavena jsou na svahu. Nejdelší jest strana východní, do níž stavěna jest hmotná, čtverhranatá věž, ne li ze 14., tedy jistě z 15. věku pocházející, ač úpravou svou jest ostatním částem přizpůsobena. Jako se tato strana na svém severním konci láme a v krátké křídlo vybíhá, tak činí i jižní strana. Tu jest výběžkem jejím druhá věž, té první jako oko



Hrad v Mladé Boleslavi. (Pohled z mostu.)

oku podobná, ale o poznání štíhlejší. Zámek Boleslavský byv dostavěn v 16. nebo 17. století prozrazuje to chodbami sloupovými ve dvoře (v křídle východním), kteréž položeny jsou na hrubých sloupích, ale z části zazděny. Na poslední úpravu zámku upomíná omítka jeho šerá, kteráž mu pěkně sluší, a okna, z nichž každé má podlé vkusu starého bílou obrubu. Kromě tohoto velikého stavení přistavěna jsou tu ještě některá menší stavení, sloužící k potřebám zdejší vojenské posádky, neboť bývalý hrad jest dnes kasárnami. Prostá zeď odděluje dvůr jich od města, jehož novější některé domy vyplňují parkán anebo někdejší prázdné prostranství, kteréž mezi hradem a městem bývalo. Že nebývalo široké, o tom svědčí blízká řada domů s podloubím. Na jižním konci hradiště jest parkán polookrouhlý. Ač hluboko pod hradem položený, přece vysoko ještě leží nad údolím na skále, která tu strmě spadávala, nyní však pro upravení širší cesty jako stěna přitesána jest. Parkán tento jest zbytek velice zajímavý. Spatřujeme tu staré hradby neobyčejné hrubosti, místy buď ze štukoví samého stavěné, nebo jimi aspoň obložené Na těchto starých hrubých hradbách jest druhá hradba se střílnami pro ručnice zřízenými a z pozdější doby pocházející; ač jest tato dostatečně hrubá, přece vybývá na spodní přehrubé zdi široký a pohodlný ochoz.

Dějiny Boleslavě ukazují nám utěšený vzrůst staročeské uvědomělé obce.[1]) Bylať Boleslav hned od prvopočátku k tomu ustanovena, aby byla hlavou kraje úrodou i krásou vynikajícího, jíž po přestávce dlouhé zůstávala až do naší paměti. Jakmile totiž země Pšovanů osazováním se roztahovala do horních částí Pojizeří, vyskytla se potřeba, v těchto stranách postaviti nové středisko, což se asi stalo za Boleslava II.[2]) Prvotní hrad, pro nějž místo důmyslně vybráno bylo, zabíral prostoru, na níž stojí zámek a Staré město, ale tak asi, že konec hradu šel přes nynější Staroměstský rynk. Hrad ten zůstávaje v příčině důležitosti za Boleslaví nad Labem, zván jest proto *Menší Boleslav*, ač se v pamětech i prostě Boleslav říkávalo. Popravcové od krále ustanovení sídlíce na hradě tomto spravovali odtud poříčí Jizery, které se proto krajem Boleslavským nazývalo. Jako takoví úředníci připomínají se r. 1177 Přibyslav, r 1183 Litobor, r. 1184 Záviše, r. 1226 Sezema a r. 1262 Jaroslav.[3]) O Záviši smýšlíme, že to byl bratr Heřmana z Ralska a tedy pocházel z rodu Markvarticů, který nesčíslným jměním v Boleslavsku vládl a tu mnoho hradů buď již ve 13. století nebo v první polovici 14. století postavil. Z téhož rodu snad pocházel také Jaroslav, jenž se připomíná r. 1262 mezi předními pány na dvoře královském a byl bezpochyby týž, jako Jaroslav z Hruštice, odjinud z Turnova (r. 1234—1269). Asi tehda se stala poprava kraje Boleslavského dědičnou v rodě tomto a starý hrad Boleslavský maje pro starodávné nedostatečné opevnění jen malou platnosť, opuštěn jest, a od králů, kteří tu měli tvrdý a vysoký hrad Bezděz a nové hrazené město Nymburk, o něj nedbáno. I páni založili si v okolí nový hrad Michalovice po západním způsobu. Jediné ještě kvetlo podhradí, jemuž se od starodávna Podolec říkalo. Tu založili páni, kteří byli štědří dobrodinci řádu Svatojanského, kostel sv. Víta s komendou, a druhý kostel sv. Jana též s komendou založen na výšině před hradem Ty oba byly pak farními kostely, neboť i starodávná kaple sv. Vojtěcha, ač tu ještě za Václava IV. kaplani bývali, byla bez faráře.

Opuštěnému hradišti říkalo se Hroby, a týmž jménem značena i kaple sv. Vojtěcha, která tu zůstala.[4]) Panství drželi v dědičné posloupnosti páni Michalovští, až na *Beneše z Michalovic* (r. 1304—1322), jenž byl r. 1315 purkrabí hradu Pražského. Týž přidržoval se tehda krále Jana a udatně bojoval se stranou protivnou, která po zajetí Jindřicha z Lipého proti králi povstala. Po dvou letech nacházíme jej ve spolku s týmž Jindřichem Lipským a strýci jeho proti královně Elišce a manželu jejímu Janovi. Králi odpíral až do sklonku r. 1317, a tu podařilo se králi odvrátiti jej od spolku. Odměnou za to bylo dědičné přenechání Boleslavě. Beneš zajisté dal od sebe dne 24. prosince toho roku list a zápis, že se králi protivoval neznaje jeho milostivé vůle, ale že obdržev od krále clo královské v Menším Boleslavi s právem trhovým téhož městečka kromě toliko místa, kde hrad stával, slibuje za to králi všemi hrady svými pomáhati.[5]) Hradiště zůstalo tedy králům, ale netrvalo dlouho, a králové promlčeli své právo. Jen právo podací při kapli sv. Vojtěcha na Hrobech vykonával král Václav ještě r 1380.[6])

Benešův syn *Jan z Michalovic*, řečený Správný (r. 1327—1354), hradiště Boleslavské zastavěl. Možná, že se tak stalo s povolením královským. Roku 1334 přenesl osadu trhovou Boleslavskou z Podolce na horu Hroby a dne 24. února vysadil tu nové město právem Nymburským. Občané obdrželi ke svým živnostem krámy masné, chlebné, pekařské, soukenické a ševcovské a právo pivo vařiti. K obci dány dvě

[1]) Pomůckami: Kronyka Mladoboleslavská prací Františka Novotného z Luže. V Praze 1822. Časopis Boleslavan I. roč. 1861, str. 159 „Nástin dějin Mladé Boleslavi“. [2]) Stará podání o původu Mladé Boleslavě shodují se v tom, že Boleslav II. založil nový hrad, který se po něm jmenoval Boleslav. Podlé Hájkových smyšlének přibájeno k tomu, že se tak stalo nedaleko místa, kde pohanské své nepřátely porazil. Staré podání zachoval první Dalimil, řka (v kap. 32.): „Mladý Boleslav ustavi.“ Název Boleslavě byl u starých Čechů rodu mužského, v 17. století se pak rod měnil a přeskočilo jméno do jmen ženských. [3]) Reg. I. 158, 170, 171, 327, II. 131. [4]) Jméno Hroby nebo Hrůby vyskytuje se jako pojmenování starých, již nepotřebných náspů; r. 1450 tvrz na Hrobiech v Hradci (Arch. bibl. Praž.), r. 1544 podací kostelní v Štítařích sv. Vavřince na Hrůbich (DZ 5. K 11.). Později domýšleli se někteří, že Podolec se nazýval Hrobkou, protože prý tu okolní pohané své mrtvé pochovávali. [5]) Kopiář svobod zemských (v archivu zemském) f. 278. [6]) Lib. conf.



Mladá Boleslav.



Císařovský dům v Mladé Boleslavi.

louky, svobodná rychta, krčma obecní a radnice.[1]) Jak se zdá, zároveň město ohrazeno (neboť pro bezpečnosť přeneseno jest na vrch), a hradby jeho přibližujíce se na konci ostrohu, připojovaly se tu ke hradu, kterýž dal Ješek znova vyzdvihnouti. Výslovně sice tak doloženo není, ale nelze si tuto změnu, má-li se v dobrou shodu uvésti s pozdějšími událostmi, jinak mysliti. Ale k veliké důležitosti tento hrad nepřicházel, poněvadž sídlem rodu zůstaly přece Michalovice.

Jan zemřel r. 1354. Následoval po něm syn jeho *Petr* z *Michalovic*, jenž zemřel r. 1368, zůstaviv mladičkého syna *Jana*, který teprve r. 1378 let svých zákonitých došel. Jan Michalec se staral o povznesení Boleslavě. U krále Václava vyprosil, že městu udělil (r. 1391, 20. února) právo držeti trh výroční od hodu Nanebevzetí panny Marie za osm dní pořád zběhlých.[2]) Město rostlo nyní za hradbami a povstalo předměstí na místě nynějšího Nového města Aby i tito se rovnali sousedům v hradbách, udělil jim Jan r. 1417 tu milosť, aby mohli svobodně o statcích svých říditi podlé práva Nymburského, při čemž tři jeho synové, Petr, Jan a Jindřich, svědčili. Jan i synové jeho byli horlivě oddáni náboženství pod jednou, a Jan, který r. 1424 nebo brzo potom zemřel, pevnou rukou udržel katolické řády na svých panstvích. Ale r. 1428 padly Michalovice v moc Táborů, a z pozdějších událostí lze souditi, že současně i Boleslav dobyta jest,[3]) a nemineme se s pravdou tvrdíce, že Boleslavští sami k tomu nejvíce pomohli a že i nemalou zásluhu měli o dobytí Michalovic. Aspoň v pozdějším listě se mluví o nechutích, kteréž vzešly z prvopočátku těchto válek mezi Janem starým a syny jeho z jedné a obcí Boleslavskou z druhé strany. Roku 1427 byl *Kunat* z *Počapl* i na Boleslavi i na Michalovicích hejtmanem.[4]) Po něm následoval jako „hauptman" na Boleslavi *Václav Kruknár* z *Lobkovic*. Čteme jej r. 1431 jako tovaryše Táborských posádek na Dubě, Falkenburce, Valečově a r. 1433 jako svědka v příměří mezi Oldřichem z Rožemberka a Janem Smilem z Kremže.[5]) Boleslavští setrvali při straně Táborské až do jejího vysílení a rozdrobení. Když byla roku 1434 dne 21. prosince schůze obecná na Táboře, kteréž Jan Roháč z Dubé předsedal, byli tu také poslové z Boleslavě Mladé.[6]) Po úplném upokojení země došlo také ke smíření mezi Boleslavskými a Petrem, pánem jich dědičným (roku 1136, 19. listopadu). Petr slíbil jim předešlých protivenství zlým

[1]) Reg. IV. 9. [2]) Archiv Boleslav. a rkps. knihovny Pražské XVII. E 47. [3]) Tomek, Dějiny Prahy IV. 328, 353. [4]) Bezold II. 163. [5]) Archiv č. III. 506, rkps. bibl. Pražské. [6]) Tomek, Dějiny Prahy IV. 669.

nevzpomínati, nýbrž jim je prominouti, je „při pravdách božích“, totiž při přijímání pod obojí, kázání a trestání hříchů smrtelných, svobodném kázání slova božího ostaviti a jiných kněží jim nedávati leč pod obojí způsobou. Při tom jim udělil svobodu volného stěhování a obnovil jim svobody od předků dané. Kromě toho zavázal se, že těch, kteří za válek z města ušli, nemá přijímati, leč by se v pravdách božích s obcí srovnávali, a kdyby chtěl město někomu prodati nebo zastaviti, že nového držitele k tomu má přiměti, aby předešlé kusy zachovával. [1])

Petr zemřel nedlouho po r. 1437. Zboží svá byl všecka zapsal *Vácslavovi z Michalovic*, jenž byl rytířem řádu Svatojanského a zase je odevzdal *Jindřichovi Kruhlatovi*, synu Janovu. [2]) Toto poslední se stalo roku 1439, neboť tehda (dne 29. července) Jindřich Boleslavským „všechna práva a řády potvrdil, kterými je byli předkové obdařili“. Chtě jim nahraditi škody, jež utrpěli záhubami, braním a jinými běhy, a aby tím lépe mohli město opravovati a poplatky plniti, zapsal jim kaštu čili solnici k soli prodávání, kterýž prodej tehda hodně vynášel. Roku 1444 dal jim novou výsadu na právo Nymburské a zejména na svobodné odkazování dědictví, jímž nic nového nedáno, nýbrž stará práva obnovena. [3]) Při pečetění posledních dvou listů (r. 1443, 1444) přítomen byl také Jiřík z Mnichova, hejtman na Boleslavi.

Všechna tato ustanovení nevycházela z vlastního popudu mladého, bohatýrského Jindřicha, nýbrž kromě žádosti Boleslavských hlavně z vůle Jana z Smiřic, jenž měl za manželku Markétu, sestru Jindřichovu. Týž totiž spravoval zboží Jindřichova některá, neboť Jindřich, uvaliv se statky Vácslava, strýce svého, na se také drahně závad a dluhů, dle vyvadění týchž závad všecky ty statky Janovi na čas odevzdal, aby je očistil. [4]) Když pak se Jindřich r. 1446 k svatbě s Annou z Hradce strojil, hotovil se také Jan, že mu Boleslavě a Toušeně postoupí. [5]) Jindřich pak udělal purkrabí na Boleslavi *Jindřicha Pancíře z Kosořic*, [6]) jenž se připomíná v témž úřadě i r. 1464 a opět r. 1475. [7]) Věrně drže Jindřich se stranou Poděbradskou, ač sám byl katolíkem, platné měl účastenství v bojích tehdejších. Poraněn byv r. 1468 v bojích s Lužičany u Turnova, strádal ranou nějaký čas a potom zemřel. Bylť poslední potomek staroslavného rodu svého, neměv dítěte ani z první manželky své ani z druhé, kteráž byla sestra pana Bernarta z Cimburka, slavného mezi křižovníky Pruskými hrdiny. Všechno jeho jmění dostalo se tudíž sestře zemřelého *Mandaléně z Michalovic* a manželu jejímu *Janovi z Cimburka a z Tovačova*. [8]) Tím vyklestěna do Čech cesta rodu tomuto arcihusitskému a v náboženských poměrech okolí Boleslavského způsoben tím veliký převrat, neboť Jan byl potom nejen prvním pánem strany pod obojí, nýbrž i velikým přítelem jednoty bratrské.



Náhrobek Jindřicha z Michalovic a z Velešína († r. 1355) v klášteře Zlaté Koruny.

Uvázav se Jan v Boleslav r. 1469 dne 15. července s manželkou svou práva a svobody obce potvrdil. [9]) V purkrabském úřadě vystřídali se za něho Vácslav z Tuboz (r. 1473), ale r. 1475 zase byl purkrabí Jan Pancíř z Kosořic, v l. 1476—1481 následoval Zachař ze Stránky a v l. 1481—1484 Hynek z Kyc. [10]) Jan uvažuje, „že slavnosť nebo moc panská utvrzená zvláště na poddaných záleží“, směnil s obcí dva rybníky pusté s příslušenstvím za kus louky mezi lukami panskými ležící. Po druhé se oženiv pojal sobě za manželku Johanku z Krajku, kteráž se s bratřími českými u víře a pobožnosti srovnávala.

Po smrti Janově všecka panství a správa bývalých panství Michalovských na Janova bratra slavného *Ctibora z Cimburka*, jako mocného poručníka nezletilého sirotka Adama spadla (r. 1484), pročež tento ještě téhož roku dne 11. prosince stará práva obce potvrdil. Purkrabí se stal za něho zase Zachař ze Stránky (r. 1485), a po něm následoval Vilém ze Smolotel (r. 1486—1487). Asi r. 1487 zřídil pro všechna panství svá, totiž Boleslav, Michalovice a Bezděz úřad hejtmanský a kromě toho byl na každém panství purkrabě. Prvním hejtmanem byl Jan Císař z Hliníku (r. 1487—1494), jemuž patřil starodávný dům erbem jeho uvnitř ozdobený, v němž jsou

[1]) Originálu bohužel již v Boleslavi není, dobrý opis jest v pam. knize fary Bělské na str. 55—57. [2]) Arch. č. II. 447. [3]) Arch. Boleslav. rukopis XVII. E 47. knihovny Pražské. [4]) Břežan ve vývodu pánů z Vartemberka. [5]) Archiv č. III. 34. [6]) Archiv Třeboň. r. 1453 a 1454, archiv gub. [7]) Stará kniha Jičínská, kniha Boleslavská r. 1475. [8]) Palacký IV. b. 477. [9]) Archiv Boleslav. [10]) Archiv Bydžov. staré knihy Boleslav. DZ. 249. B 28.

na ten čas sbírky musea Boleslavského. Purkrabí byl pod ním (r. 1492) Jan Tista z Libšteina.[1]) Na prosbu Ctiborovu obnovil král Vladislav (r. 1493 dne 20. srpna) Boleslavským právo, aby žádný ani duchovní ani světský v míli od téhož města krčmy nemíval aniž piva vařil, poněvadž jim list starý na to daný shořel. Ale výsada ta brzo měla malou váhu; sama vrchnosť ji měnila, a poddaní tomu nic neříkali a vrchnosti se protiviti nesměli. Krčmy sobě všudy vůkol i téměř u samého města v Čejticích a Čejtičkách zarazili, pivovár pod samým městem vystavěli a tak měšťany v živnostech jich zkracovali. Také Ctibor Boleslavským roku 1493 dne 13. prosince zdržuje se tehda na hradě Boleslavi starodávnou výsadu z roku 1417 znova potvrdil, k čemuž také dědic panství pan Adam pečeť svou přitiskl. Výsada udělena byla na předkládání Boleslavských, že měvše založení od dobrého Boleslava a také milostí od něho nabyvše, ty potom potratili a znova je teprve od pánů z Michalovic dostali. Roku 1494, 6. ledna prodal Ctibor obci dvory a vsi Jemníky a Odice,[2]) a zemřel téhož roku dne 26. června. Adam panství nějaký čas potom ujal. Bezpochyby byl ještě dvě léta pod vládou poručnickou, neboť teprve roku 1496 ve čtvrtek po božím křtění městu výsady staré potvrdil.[3])

Po předcích svých (zejména Jindřichovi Kruhlatovi) držel Adam vesnice, které někdy ke komendě u svatého Víta patřívaly, zejména i ty části Podolce, horního a dolního předměstí, kteréž křižovníkům Svatojanským náležely. Tyto části na předměstí dal mu král Vladislav dědičně, ale uložil mu, aby ke kostelu sv. Víta za to jiný plat vykázal. Matka Adamova, Johanka, byla se vdala po druhé za slavného pána *Jana z Šelmberka.* S ním a se synem svým učinila Johanka r. 1500 bratřím zdejším tu milosť, aby náboženství své podlé zákona božího, jakž by nejlépe uměli, k spasení duší svých vykonávali. K tomu cíli jim též svolili, aby jim byl sbor blíž pustého kláštera Františkánského vystavěn. Také Adam přímluvou svou toho dovedl, že král Vladislav obci Boleslavské r. 1502 (dne 8. dubna) dovolil z potřeb kupeckých a trhovných na dělání a zpracování mostů mýto vybírati. Zdá se, že Adam brzkou svou smrť předvídal, proto i roku 1502 veškerá svá panství, hrad Boleslav mladý s městem, hrad Brandýs s městečkem, hrad Rohozec, polovici města Turnova se všemi vesnicemi v dluhu 2000 kop mateři své *Johance* z *Krajku*, ale teprve po smrti dědiců svých mužského pohlaví, odkázal.[4]) Poněvadž pak týž Adam téhož roku dne 3. prosince bez dědiců se světa sešel a jako poslední toho rodu s erbem svým pochován byl,[5]) Johanka v panství dotčená se uvázala a potom vládu s manželem svým Janem sdílela.

Jan ze Šelmberka patřil k nejznamenitějším pánům věku svého. Vrstevník jeho Bohuslav z Lobkovic chvalně vynáší jeho postavu vznešenou, velebnosť v tváři, vážnosť s vlídností spojenou. Vtip jeho byl ostrý, paměť věrná ve všem, cokoli kdy slýchal, vídal a čítal, a výmluvnosť nevšední, tak že slova jeho vážná i sličná měla podivnou do sebe váhu a víru. Proto také na sněmích a soudech slovo jeho platilo za důkaz. Ve velikých stavovských rozbrojích a půtkách věku svého požívaje jako kancléř (r. 1479 až 1503) vlivu nejmocnějšího, zdál se zůstávati vždy nestranným.[6]) Sídlíval nejvíce na Boleslavi a osudy panství a města tak řídil, že se doba jeho jako doba květu pokládati může. Roku 1503 dne 21. června potvrdil s Johankou, manželkou svou, obci města Podolce a předměstí starobylé výsady a zejména obdarování na kaštu čili solnici. A poněvadž byli Boleslavští do té doby povinni soli na zámek a co by ke kuchyni stačilo, s potřebu dávati, ale že pak v obyčej vešlo, že úředníci tu sůl do dvorů popplužných dávali, a by obec tím obtížena nebyla, složil tuto navyklosť a ustanovil, aby se sůl jen na potřebu zámku dávala. A poněvadž do té doby Boleslavští všechnu vodu potřebnou z Jizery a z Klenice nahoru do města pracně vodívali, dovolil Jan, aby užívali vodovodu, který n. Adam Tovačovský založil a vrchnosť svým nákladem spravovala; za to se zavázal každý soused z varu piva po pěti a půl groši a z vody z každého domu po třech groších českých jednou za rok dávati. V příčině rychtářství vysadil, aby konšelé tři hodné osoby jmenovali, a že pán z nich má si jednoho vybrati. Jiným listem (r. 1503, 25. srpna) Jan a Johanka potvrdili Boleslavským smír r. 1436 s Petrem Michalcem učiněný a slíbili jim jiných kněží nedávati, než pod obojí.[7]) Znamenitý tento pán, jenž ač upřímný katolík ve shodě s poddanými svými zůstával, ač byli víry bratrské, jako Johanka manželka jeho, a pod obojí, zemřel r. 1508 a jak se zdá, na počátku roku. Roku 1508 zajisté Johanka sama obdarovala obec Boleslavskou clem, kteréž se při městě, okolo města i v Bezděčíně k ruce panské vybíralo, začež se zavázali Boleslavští cesty pod Michalovici i od města až ke Kosmonosům napravovati.[8]) K listu tomu přitiskl svou pečeť také Jindřich Hložek ze Žampachu, hejtman na Mladé Boleslavi.[9]) Při nastalém tehda pronásledování Johanka bratří České nejen chránila, nýbrž jim i milosti dané n. Adamem, synem svým, potvrdila. Konečně Johanka jiným listem r. 1511 v pátek před svatým Vavřincem daným obci Boleslavské list Petra Michalce a všechny jiné staré výsadní listy znova potvrdila.[10])

---

[1]) Archiv Bělský, Kutnohorský, Boleslavské staré knihy. [2]) Archiv Boleslavský. [3]) Rukopis knihovny Pražské. Čti o krásné povaze Ctiborově, co napsal o něm Palacký (V. a. 358). [4]) DZ. 84. B 19. Purkrabí za Adama byli r. 1496 Jiřík z Kvítkova a r. 1498 Kunat z Kvítkova. (Stará kniha Boleslavská.) [5]) Dačického Paměti I. 64. [6]) Palacký V. a. 362. [7]) Arch. Boleslav. [8]) Tamže. [9]) Purkrabí tu byl r. 1503 Matonš z Družic (Stará kniha). [10]) Rkps. knihovny Pražské. Ještě tehda byl Hložek hejtmanem.

Z neznámých nám příčin Johanka ve formě zápisu na 1000 kop ihned postoupila všechna zboží svá, totiž „Boleslav mladú zámek, dvory poplužné a město," Michalovice zámek pustý s dvorem a všechny vesnice, též panství Brandýské se všemi tvrzemi a statky přivtělenými a Rohozec zámek bratru svému *Kunrátovi Krajířovi z Krajku*.[1]) Týž pán uvázav se hned v Boleslav,[2]) vypovídal roku 1516 mezi obcí Boleslavskou a řemeslem řeznickým, poněvadž tito masa nad obyčej draho prodávali a k tomu také někdy nedostatek byl, že chudí sobě pro drahotu masa kupovati nemohli. Na zastavení toho byl Kunrát dovolil huntířům přespolním, aby v den trhový dobytky do města hnali a bili, a tím donutil řezníky, že prosíce, aby se jim jako domácím spíše k živnosti pomáhalo, sami za výpověď žádali. Roku 1519 potvrdil svobody Boleslavských.[3])

Starožitný rod Krajířů z Krajku vyrostl ze Štyrska z německého štěpu a přestěhovav se ve 14. století do Čech tak se vpravil do nových poměrů, že podporováním všeho šlechetného nejen se všem domácím rodům vyrovnal, anobrž mnohé z nich předčil a nad to nikdy lásky své k národu a jazyku českému nezapíral. Kunrát sám požíval, co se dotýče mravní povahy, nejlepší pověsti, a proto také povýšen r. 1523 na nejvyššího komorníka přes to, že pokládán byl té doby za světskou hlavu bratří Českých [4]) Z rozličných zápisů jde na jevo, že na počátku 16. století měšťané Boleslavští mívali časté různice s obyvatelstvem předměstským, jemuž překáželi v městských živnostech. Přesvědčivše se však naposled, že na svorném spojení záleží síla, sami žádali Kunráta, aby předměstí s městem sloučil. To také Kunrát učinil, obdržev r. 1528 povolení královské, aby oboje předměstí za branami Svatojanskou a klášterskou spojiti a zdí obehnati mohl. Tato nová část, jíž se odtud Nové město říkalo, obdržela svůj trh téhodní svobodný v sobotu. Roku 1529 osvobodili Kunrát a Johanka vladykovi Kryštofovi Tosovi z Morchnau zahradu pod hradem Boleslavským, konec veliké louky panské a podlé řeky Jizery. Z veliké lásky k jednotě bratrské darovali r. 1542 Kunrát a syn jeho Arnošt správcům sboru Boleslavského dvůr svobodný v Jemnikách.[5]) Kunrát zemřel pak téhož roku dne 10. května (nedlouho před půlnocí), maje stáří svého 72 léta, na hradě Boleslavském a pochován v kostelíku sv. Havla.

Arnošt, syn Kunrátův, potvrdil r. 1544 svobody obce Boleslavské, též Nového města a Podolce, jakož i ty listy, kteréž bratří „jednoty zákona Kristova" měli. Týmž bratřím, „kteří někdy Valdenští nazýváni byli a nyní Boleslavští, Litomyšlští atd. bratří nazýváni jsou", vysadil a potvrdil dům v klášteře, ve kterémž bratří starší přebývali, i také sbor, který při tom i s krchovem daný měli, aby tu kázali. Řídě se snášenlivostí u víře ustanovil, aby „každý duši svou, jak nejlépe umí, v přisluhování zdravém Kristovu opatřil, poněvadž každý sám ne jinému, nežli samému Bohu za duši svou počet vydati musí".[6]) Nešťastné příběhy roku 1547 Arnošta o polovici dědictví jeho připravily. Boje se o bezpečnosť jednoty bratrské přidal se k stavům, kteří se Ferdinandovi protivovali. Byv do spolku jich nemálo zapleten, na závazek vzat a trestán. Při Boleslavském panství zůstaven, ale Brandýs nad Labem a jeho panství znamenité, kteréž otec jeho Kunrát r. 1537 komoře královské prodati nechtěl, jemu v pokutě odňaty. Ale kromě toho Kunrát r. 1547, 18. srpna všeho práva dědického k panstvím ostatním se odřekl a 20. srpna zavázav se službu s 10 koni zbrojnými činiti, následující dědiny v manství a pod léno uvedl: v Mladém Boleslavi zámek, dvůr poplužný a město s předměstími, Michalovice zámek pustý, dvůr poplužný, městečko a vsi všechny, Obrubce tvrz, dvůr poplužný s poplužím a ves, ves Obruby velké, v Litkovicích dvory kmecí, Hájek dvůr pustý s podacím ve Všeborsku a s jinými vesnicemi.[7]) Ponížení toho Arnošt dlouho nepřečkal. Zemřel roku 1555, 18. března, hodinu před západem slunce na hradě Boleslavském,[8]) zůstaviv po sobě syny *Kunráta*, *Jiříka*, *Karla* a *Adama*, a tři dcery Markétu, Barboru a Krescencii. Smrti jeho bratří velice želeli, neboť synové Arnoštovi nemohouce odolati domluvám nejvyšších úředníků, sbor bratrský zavřeli.[9])

Dotčení bratří sadili r. 1556 radu v obou městech Boleslavských (Starém i Novém), a poněvadž nedlouho potom Jiřík zemřel, ostatní tři jim staré výsady potvrdili (r. 1562).[10]) Poněvadž se poddaných svých ujímali, mívali kyselosti se svými sousedy. Jeden z nich, Heřman z Bubna a na Březně, přišel r. 1557 na podzim u večer na zámek Boleslavský se služebníky svými a ručnicemi natažený a když vešel do pokoje toho, kdež bratří Krajířové bývali, slovy zuřivými k Jiříkovi promluvil: „Pane, mohu-li pokoj míti!" K tomu Jiřík za odpověď dal: „Pane, můžete, toliko vy poddaným našim pokoj dejte." Týž Heřman chodě po městě s ručnicí, mluvil přísahaje a zaklínaje, že jak z města vyjede, někoho zastřelí. K Matoušovi, kožešníkovi v městě, střelil, za ním do domu šel a jej zranil, a k Tomáši Táborskému

[1]) DZ. 84. B 19. [2]) Archiv Boleslavský. Z r. 1514 jest od něho první list na dědinu u Zálužan, r. 1516 prodal Boleslavským Kolomuty. [3]) Archiv Boleslavský. [4]) Palacký na str. 432—433. [5]) Archiv Boleslav. [6]) Archiv Boleslav. Svědčil Jan z Habartic, úředník Boleslavský. [7]) DZ. 84. B 19 a DD. 64, 606. [8]) Archiv Třeboňský. Kalend. hist. Veleslav. Podlé Novotného (str. 118) zemřel v pondělí po svaté Kedrutě (18. března) a přece týž spisovatel vedlé toho udává 22. března. U jiných je psáno 12. května. Naše udání jest podlé poznamenání jednoho z synův Arnoštových. [9]) Jirečkova Rukověť I. 76. [10]) Rkps. bibliotéky Pražské.

ručnici přiměřil.[1]) Kunrát býval později nemocen, a Adam, tuším, mladý, proto Karel r. 1565 sám panství spravoval, také v l. 1571—1572 Karel a Adam sami radu sázeli. Konečně zemřel Kunrát r. 1572, 14. prosince a pochován jest v kostele na Zahrádce vedlé manželky své Lidmily z Grabšteina, která byla roku 1570 zemřela.[2]) K žádosti obou bratří král Maxmilian II. panství z manství propustil[3]) a vložil jim následující dědiny ve dsky zemské: zámek Boleslav Mladý, dvůr poplužný tudíž, město s předměstími, s Podolcem pod týmž městem a zámkem, s podacími, krčmami, Čejetice hořejní a dolejní, Chrast, Bezděčín s zámkem pustým Racovem, i s mlýny hořejšími a dolejšími pod týmž zámkem, ves Jemníky co tu měl, Michalovice zámek pustý, dvůr poplužný, městečka i vesnice všechny k týmž zámkům příslušející, vsi Bukovno, Lény,



Hrad v Mladé Boleslavi od západní strany.

Ujezdec, Podhlásky, Michalovice s podacím, Dalevice, most pod zámkem Michalovici s krčmou, mlýn za Ptákem, ves Hrdlořezy, Debře s podacím a mlýnem, Kosmonosy s podacím, tvrz Obrubce s dvorem, ves, vsi Obruby, Litkovice, Běchovou, Skyšice, Dolanky, Ctiměřice co tu měl, Týnec dvůr poplužný s podacím, Božetice, Libichov, Němčice co tu měl, Luštěnice s podacím a dvorem, v Strašnově člověka, v Kosořicích, Sýčíně, Zámostí dvory kmecí, mlýn Potoční, ve Vinci plat, v Chloumku, Bezně, Doubravici, Oučí a Nesvačilech dvory kmecí.[4]) Karel Krajíř téhož roku (na den M. Jana Husi) obci pustil vodárnu se všemi vodními stroji, to jest panský vodovod, proti čemuž se zavázala obec platiti ročně 10 kop a kromě toho za vodu vedenou k vaření piva z každého varu po osmi groších českých.[5]) Zemřel r. 1577 a pochován taktéž v kostelíku sv. Havla. Již jen byl samotným dědicem panství Adam, a i ten neměl dědicův.

[1]) DZm. 10. C 2—3. [2]) Velesl. kal. hist. 614. [3]) DD. 52. E 3. Auersperg von den ob. Ger. II. 160. [4]) DZ. 19. A 6—8. Srovnej Pam. arch. X. 458. [5]) Archiv Boleslavský.

Adam Krajíř byl člověk prchlivý, který se r. 1580 dopustil moci nad některými z rodu Vančurů. Bylť r. 1579 Jiříkovi mladšímu Vančurovi a všem lidem jeho grunty své zapověděl. Ale přes to Vančurové na koních po gruntech páně sem i tam s myslivostí s chrty se projížděli, až přihodilo se, že do Kosmonos jednoho dne přijeli. Tu se sedláci z ponuknutí panského zdvihli a je jímati chtěli, a hned tehdáž na poplach i v městě Boleslavi udeřeno. Lid, že se jimi cesta netrhla, ke Kosmonosům z města běžel, a tu v peci jednoho Vančuru našedše vytáhli, druhého též jali, a dobře jim přitloukše, do Boleslavě jako zločince vedli, a do věže na zámku po rumpále spustivše vsadili. Někteří zřízení zemského neznající chválili pana Krajíře, že to slušně učinil jako hejtman krajský, ale jinak se potom našlo Krajíř byl od krále s předními jeho radami souzen a byv dosti v strachu, aby o hrdlo nepřišel, pokutu za ten účinek 60.000 kop míšenských položiv, tak krále i Vančury spokojil.[1]) Zdá se, že se Krajíř v posledních letech svého života v Kosmonosích zdržoval, kdež si vystavěl stavení nové, poněvadž se mu starý tmavý hrad v Boleslavi nelíbil.

Rok 1588 přinesl s sebou závažné změny pro město a panství. Adam zemřel dne 17. května (v úterý po neděli Cantate) na Kosmonosích. Tělo jeho křesťanským způsobem na pohřební zahradě v kostelíku sv. Havla vedlé jiných předků jeho pochováno. V kšaftu svém (sepsaném r. 1584 dne 6. prosince) byl odkázal manželce své Martě z Veselice za věno její i nad věno, aby dědici jeho jí vyplatili 2500 kop grošů pod uvázáním ve vsi Bukovno, Líny a les Kluky, také klénoty rozličné, nádobí atd. jí poručil.[2]) Panství jakož i město právem dědickým připadlo na sestry zemřelého *Markétu* a *Barboru* z *Krajku*, jakožto dcery neodbyté a sestry nedílné, třetí, Krescencie, jak Novotný dí, „pro svou všetečnosť v zapomenutí přišla a právo své potratila“ (?). Dne 23. května (v pondělí po neděli křížové) byl kšaft Adamův ve dsky vložen, a téhož dne obě sestry daly městu revers, že jim potvrzují všechny staré výsady a že nemají člověčenství slibovati.[3]) Zápis téhož obsahu byl od nich obnoven v pondělí po sv. Vítu (20. června). Poddanosť jim slíbena byla ten týden po sv. Trojici (12.—18 června); ale švakrová jich Marta z Veselice měvši s nimi nějakou nevoli, chytře je o to panství připravila. Dotčená Marta byla žena nejen zlomyslná, lakomá, dravá a na chudé nemilosrdná, nýbrž i zlolajná. Pro nářek cti soudil se s ní r. 1560 Vladislav Zákupský z Vartemberka, protože o něm r. 1569 na zámku Mladoboleslavském mluvila, že jest zrádce, lotr, a není hoden mezi dobrými lidmi býti. Roku 1566 nařekla Kryštofa z Vartemberka, že u vsi Obrubec do obory Adama, manžela jejího, lezl a zvěř střílel.[4]) Dotčená Marta utekla se tedy r. 1588 k Jiříkovi z Lobkovic, nejvyššímu hofmistru král. Českého, a panství a město jemu právem ujcovským a jakýmkoliv způsobem podávala. Častým nabádáním a pohrůžkami šlechtičny k tomu přivedeny, že panství to prodati Jiříkovi připověděly, a dne 27. srpna učiněna smlouva mezi oběma stranami, že šlechtičny Boleslav za 100.000 kop míšenských prodaly,[5]) a s Martou o některé svrchky se porovnaly. Mnohem snadněji získal Jiřík práva patřící Martě, kteráž prý „malý koláč za obětování panství Boleslavského vzala“. Marta byla r. 1583 od manžela svého dostala Kosmonosy s okolními vesnicemi. Při prodeji Boleslavě měla již Marta poslední své pořízení napsané (d. v Boleslavi r. 1588 dne 27. června), jímž statek Kosmonoský Jiříkovi na jisté výminky odkázala;[6]) ale, tuším, na naléhání jeho, aby všech práv spíše nabyl, vložila si ve dsky r. 1588 dne 1. září zvláštní pořízení o statku svém, tak že jej všechen, kromě Stakor, odkázala panu Jiříkovi a v to také práva svá k dědictví Boleslavskému zahrnula.[7]) Dva dni potom (3. září) zemřela Marta v Praze v domě Jiříkově na Hradčanech převelmi hrozně praví, že hoří; pročež museli jí vodu na hlavu a nohy líti. A těch peněz nashromážděných a nahltaných nic neužila, ano jich ani neviděla; neboť Mladota, který její věci opatroval, právě tehda, když umírala, přivezl železnou truhlu plnou peněz, nejvíce na zlatě, kteréž Jiřík k sobě přijal. Dne 9. září tělo Martino v Boleslavi od bratří pochováno, a dne 11. září přijel Jiřík s hejtmany krajskými a strýci svými do Boleslavě a hned ten den v domě Mladotově peněz hledati dal, jakož pak i nalezeno nemálo a nazejtří hned ráno více (prý v soudcích pod máslem), tak že přes sto tisíc na zlatě, tolařích, groších a klénotech jest vzato. Potom po poledni šlechtičny Krajířky postoupily lidi a Boleslavští potom Kryštofovi z Lobkovic na místě Jiříkově věrnosť, poslušenství a poddanosť slíbili. Šlechtičnám jen do čtyř neděl na zámku byt dopřán; potom nemajíce přítele, který by se o ně zasaditi a jich ujíti směl a mohl, a když i penězi, kteréž jim vlastně náležely, bezpečny nebyly, k ochraně se poručily Petrovi Vokovi z Rožemberka a dostaly se na Bechyni. Markéta vdala se roku 1589 za Karla Švihovského z Ryžemberka a Barbora za Karla z Žerotína, jemuž roku 1588 dne 25. října v Boleslavi připověděla. Dne 18. prosince jel Karel do Bechyně, aby mu od Oldřicha Krajíře, strýce nevěstina, den

---

[1]) Břežanův život Viléma z Rož. 245—246, reg. komorního soudu. [2]) DZ. 24. D 19—21. [3]) Rkps. bibl Pražské. [4]) DZm. 5. H 16. [5]) DZ. 24. L 27, 166. C 28. [6]) DZ. 24. N 5—12. Podivno, že kšaft její vložen ve dsky zemské teprve roku 1589 dne 9. června. [7]) DZ. 24. F 23.

svatebního veselí jmenován byl. Při tom daroval Barboře zlatý prsten a ona jemu po staročesku věneček. Také jí hned potom poslal panny z Moravy, aby jí sloužiti zvykaly.[1])

Jiřík dostav panství veliké proměny v městě a jinak (zvláště při náboženství) strojil. Boleslavským sice roku 1589 dne 10. ledna výsady potvrdil, ale brzo po nastoupení bratřím sbor i schůzky jich tu v Boleslavi zastavil,[2]) a poddaným svým ve věcech náboženských pohrůžky veliké a časté činil, ale k vykonání toho nepřišlo. Známo bylo, že se Jiříkovi město a panství „kacířstvím" hrubě zapáchající nelíbilo. Tehda se o to bral Karel z Žerotína, aby mohl Boleslav koupiti a tak tento útulek bratřím zachovati,[3]) ale Jiřík maje příležitosť lépe prodati, učinil r. 1588 dne 1. prosince smlouvu se strýcem svým *Bohuslavem Jáchymem Hasišteinským* z *Lobkovic*, jíž mu postoupil zámku a města Boleslavě se všemi vesnicemi a též statku Kosmonoského, a obdržel za to směnou zámek a město Chomutov, zámek Červený hrádek, městečko Borek, zámek Blatno, tvrz a městečko Údlice a statek Nezaběhlický.[4]) Praví Břežan, že při tom strýce svého také dobře ometl, jakož vůbec vypravováno. Sotva kde při kterém panství kdy jaká podobná proměna se stala, tak že se za několik měsíců několik vrchností vystřídalo.

Přibytím do Boleslavě pana Bohuslava, kterýž se před tím byl ustavičně v krajinách severních německých zdržoval, živobytí na hradě nové tvářnosti nabylo. Novotný nám o tom takto vypravuje: „Ten pan Hasišteinský mnoho čeládky německé měl, i jiní se za ním táhli, a když jim Český chléb zachutnal, se jim z Boleslavě nechtělo, a kteří se tu dostali, jako na lepě uvázli, zvláště od Žitavy a Gerlice Němci. Při řemeslnících nevandrovní čeládka německá také si v Boleslavi oblibovala, i pomalu se tu osazovala atd." Roku 1589 týž Bohuslav v nebytí bratra svého staršího Jana Valdemara v zemi od osoby své a pokudž na něm záleželo, zamluviv k stavu manželství sestru svou Barboru za Matiáše ze Štampachu na Kornhauze, 18. září na hradě Boleslavském veselí svatební jim vykonal.[5]) Bohuslav dlužen jsa Jiřímu Bořitovi z Martinic 20.000 kop grošů českých, město Boleslav léta 1594 k tomu pobídl a měl, aby se příhodně vykoupilo. Město velmi pracně peníze shánělo, neboť na hotově žádných peněz v důchodech neměli, poněkud také dosti váhavě a neupřímně. Smlouva pak a trh o město r. 1595, 9. ledna učiněná s povolením královským vložena jest téhož roku 3. května (v úterý po sv. Filipu a Jakubu) ve dsky zemské. Bohuslav jí prodal obci město Boleslav mladý, totiž Staré i Nové město, Podolec i předměstí se vším příslušenstvím, s podacími, platy městskými, též dva mlýny (Strnadovský pod hradem a Podstupenský) za 30.000 kop grošů českých.[6]) Smlouvou tou zavázal se též dvůr pod zámkem s pivovárem, kdyby do prodeje přijíti měl, nikomu jinému, leč jen obci prodati. Potom také město r. 1595, 19. dubna mezi ostatní města královská přijato jest, ale náboženská svoboda jejich tím utrpěla velikou ujmu.[7]) Při skoupení tomto také Bohuslav hrad Boleslavský s jistým příslušenstvím obci za 1000 kop prodával, ale k tomu nepřišlo. Pavel Skála ze Zhoře vypravuje, kterak roku 1602, 11. listopadu sbor bratrský v Boleslavi kolím zaprán a zpečetěn, k čemuž se dal Bohuslav Jáchym potřebovati, 23. listopadu na den sv. Zdeňka ku poctivosti památky dne narození nejvyššího kancléře i dům týchž bratří jest odňat. A když někteří měšťané hájili toho, témuž z Lobkovic pravíce, že to dům není bratrský, ale že náleží obci, vzati jsou o to do vězení a potom dodáni do Prahy na Bílou věž, kdež bez mála rok seděli.[8]) Kšaftem svým daným r. 1605 v úterý po sv. Trojici odkázal hrad Boleslavský s panstvím, též tvrz Kosmonosy se všemi vesnicemi manželce své Evě Hasišteinské z Valdšteina k svobodnému dědictví, ale s tou výminkou, aby dluhy jeho zaplatila a jisté odkazy vydala. Dosáhnuv stáří 59 let a skorem 10 měsíců zemřel ještě téhož roku dne 17. října a pohřben jest v kostele Týnském v Praze.[9])

Po smrti Bohuslavově l. 1605, 24. listopadu (že snad Eva dvůr se zámkem prodati chtěla) obec podlé výminky v smlouvě r. 1595 jí Evě věděti dala, že po vyjití půl léta a dne sv. Jiří příštího l. 1606 ke dskám 1000 kop vyčísti chce a jí za to žádala, aby proti odvedení těchto peněz hradu, zahrad Šafránice a Valovnické, chmelnice za velkými lávkami, prádlo s stavením, s zahradou, s tůní mezi vodami a viničkou Svatovítskou obci postoupila a ve dsky vložila. Když toho učiniti nechtěla a na obeslání některé příčiny, proč tím, k čemuž se též obeslání vztahovalo, a zvlášť postupováním týchž zahrad povinna není, předkládala, smluvili dotčené strany úředníci Pražští menších desk zemských, že obec od svého obeslání upustila a Eva se zavázala, kdykoliv toho Boleslavští vyhledávati budou, zámek i se zahradami jim ve dsky vložiti, ale že si užívání téhož zámku do smrti ponechává. Nicméně ona se jim zakázala 2000 kop ihned za užívání zámku s jeho příslušenstvím bez úroků půjčiti tak dlouho, dokud by ona v držení téhož zámku byla a oni v držení jeho nevešli.

Zatím se byla Eva v druhém loži provdala za *Jiří Bedřicha hraběte z Hohenlohe*, JMC. Římského válečnou radu a nařízeného nejvyššího nad 2000 koni zbrojnými, jemuž r. 1607 všechen statek svůj, zejména

---

[1]) Březanův Petr Vok 118—123, Chlumecký, Carl v. Zierotin 149—153. [2]) Dačického Paměti. [3]) Chlumecký 154. [4]) DZ. 166. E 28. [5]) Březanův Vilém 290. [6]) DZ. 27. L 10 a 170. D 6. [7]) DZ. 132. R 21. [8]) Skála I. 33. [9]) Lumir r. 1861, str. 785.

i panství Boleslavské [1]) s Kosmonosy [2]) zapsala. S tímto stalo se konečné porovnání o postoupení hradu, při čemž smluvcemi a prostředky byli páni Václav Budovec z Budova a Bohuchval Berka z Dubé. Jiří Bedřich a Eva postoupili obci r. 1614 dne 20. října zámku Mladoboleslavského ve svém ohrazení se vším příslušenstvím, vymínivše si toliko, jak již řečeno, že ho až do smrti své užívati budou. [3]) Jelikož Eva ještě r. 1628 žila, obec hrad ten před početím války třicetileté neujala.



Románská kaple v Podvinci u Mladé Boleslavi.

a nějaký čas v něm ležeti zůstala, kteráž mnoho obtížností a útrat městu způsobila.

Při početí Českého povstání (r. 1618) město Boleslav přidrželo se stavů vzbouřilých a potom krále Bedřicha. Následek toho byl, že po bitvě Bělohorské hrabě Anhalt, arciknížete Leopolda tajná rada, vrchní hejtman, l. 1620 hrad Boleslavský ohradil a upevnil, špíží opatřil [4]) a město pro nevěrnosť dvěma tisíci a padesáti kopami pokutoval. Opět potom roku 1621 za odpuštění svého provinění obec 3000 kop císaři zapůjčiti a měšťané podlé živností a statků zvláštní sumy dáti a složiti museli. Téhož také léta museli všecku zbraň do radního domu složiti, kteráž do Prahy do císařské zbrojnice odvezena byla. [5]) Mnohá také vojska císařská do města přicházela

Když r. 1631 vystěhovalci Čeští přišedše se Sasy do země opět mnohé své dřevní statky ujali, zůstala na Boleslavi posádka 400 Uherských jezdců. Tato posádka opustila město po bitvě u Nymburka, a Boleslav dostala se na čas do rukou protestantských. Císařští přišli potom až k Boleslavi, do kteréž měšťané nechtěli je vpustiti, pročež na předměstí nepřátelsky si vedouce, 50 domův a kostel sv. Víta na Podolci vypálili a mnoho lidí zbili. Po desíti dnech potom s množstvím vojska přitáhše a města mocí dobyvše mnoho lidí zranili a zbili.

Když vpadl generál Švédský Bannér do Čech (r. 1639), mnozí vystěhovalí Husité se s ním do Boleslavi vrátili; ale když se l. 1640, 5. února císařské vojsko za Švédy hnalo a arcikníže Leopold s předními oficíry v Boleslavi se položil, předešlý stav obnovili. Tři léta potom Švédský velitel Jan Reichvald (roku 1642, 13. listopadu) nemoha od schudlých měšťan dostati 6000 tolarů, město zloupil a mnoho dobytka pobral. Na štěstí města ještě v listopadu vojskem císařským zahnáni jsou. Roku 1643, 22. května opět ležel v městě Švédský velitel Torstenson, jehož vojsko zase škody činilo.

[1]) To, co zůstalo po odprodání hradu a města, jmenovalo se pořád panstvím Boleslavským a teprve později Kosmonoským. [2]) DZ. 133. K 1. [3]) DZ. 298. H 11, vklad se stal r. 1614 ve čtvrtek po sv. Martině (DZ. 137. E 14.) [4]) Při tom prý také hrad „na nejvýš splundrován". [5]) Statek sice jim v pokutě zabrán, ale r. 1628 zase postoupen (Bílek, Děje konf. 1039).

I následující léta měšťané od vojáků městem táhnoucích týráni byli. Když se již válka ke konci chýlila, pro bezpečnosť proti Švédům dal jakýsi major jednoruký léta 1648 hrad Boleslavský opevniti, chtěje se v něm brániti, ke kterémužto konci několik domů rozboural a bránu Pražskou zohavil; ale dne 14. července téhož léta na poručení místodržících hradba musela rozmetána býti. [1]) Roku 1649 pak hrad byl opuštěn, že se od těch dob podobal zřícenině. O opravu jeho nikdo nedbal, poněvadž po mnoho let svého určitého pána neměl. Boleslavští totiž složili r. 1631 ke dskám zemským nejenom sumu trhovou 2000 kop míšenských za zámek, nýbrž i 1000 kop míšenských na výplatu tří domů šosovních, ale sumy tyto od místodržících při vpádu Saském vyzdviženy byly k důležitým potřebám, a přese všecko jich se domáhání poručilo se teprve r. 1669 komoře České, aby ty peníze obci po jistých lhůtách vyplatila, tak že obec ještě r. 1670 nebyla v držení zámku zatím spustlého. [2]) Balbin, který hrad pilně prošel, a Beckovský jmenují jej ve svém seznamu hradů pustým zámkem. [3]) Byv potom roku 1780 od obce správě vojenství postoupen, obnoven byl zase a byl od toho času až na tuto dobu kasárnami.

RACOV HRÁDEK.

Nedaleko od města Boleslavě nad samým zámkem Neuberkem vybíhá z výšiny, na níž jde silnice od Bezděčína k Podolci, ostroh, jenž klínovitým koncem k Neuberku spadá. Zde stával hrádek, z něhož posud zbyly příkopy. Hlubokým příkopem a náspem před ním nasypaným oddělen byl od planiny, kromě toho bylo hradiště ještě jednou překopáno, tak že tu bylo malé předhradí a zadní hrádek čili prostora asi tak velká, co by stálo hrubé věžovaté stavení. Dnes však jest povrch holý. O osudech jeho není nic známo, poněvadž se se jménem jeho teprve v 16. století setkáváme, když byl pustým zámkem. Způsob opevnění jest starý, a proto jest s podivením, že se v popisech panství Boleslavského dříve nepřipomíná než r. 1576 a opět r. 1580 jako „zámek pustý Raczow“. [4]) Roku 1497 připomíná se sice mlýn pod Dracovem (Dračovem), ale týž mlýn nazývá se r. 1510 mlýnem „pod městem Boleslavským,“ tak že se tu snad na náš Racov nemyslilo. [5])

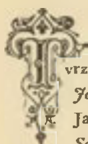
[1]) V archívu Turnovském jsou dvě zprávy z ledna a února téhož roku, že dělníci a tesaři na práci opevnění hradu Boleslavě posíláni byli. [2]) Bílek, děje konf. 1039. [3]) Miscellan. III. 82 a Poselkyně I. 1028. [4]) DZ. 89. L 25. N 9. [5]) Stará kniha Boleslavská.



Císařovský dům v Mladé Boleslavi.

TVRZE V OKOLÍ BOLESLAVĚ.

KOLOMUTY.



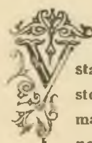
vrz Kolomutská byla asi záhy vystavěna. Na ní seděli r. 1311 *Jan z Kolomut*, jenž měl tehda nějaké peníze od krále Jana dostati, roku 1367 Hrzek z Řepnice a r. 1369 bratří *Soběhrd* a *Naček z Kolomut*, kteří z dluhu na jich zboží zapsaného platili úroky k oltáři sv. Václava k Pražskému kostelu sv. Jiljí.[1]) Na počátku 15. století připomíná se *Jan Kojata z Kolomut*, jenž si r. 1404 vyprosil odúmrť v Maličicích, r. 1406 zase se připomíná *Mikuláš Kojata z Kolomut.*[2]) Následující držitelé pocházeli z rodu Procků z Cetně. Albert Vzteklec z Ledec, jenž r. 1410 umíraje odkázal klášteru Benátskému sedm kop na vsi Kosořicích, měl dva syny *Petra z Ledec* a *Procka z Kolomut*, kterýžto poslední ještě r. 1414 zboží Kolomutské držel.[3])

Prockovi synové byli *Jan* jinak *Procek* a *Albrecht* bratří z *Kolomut*, kteří se v nepokojných dobách uprostřed téhož století na stranu Poděbradskou postavili.[4]) Procek r. 1445 jakési svědectví vydával,[5]) r. 1448 byl ve vojště Jiřího z Poděbrad, když Prahy dobýval.[6]) Roku 1449 opověděli oba bratří Sasům, r. 1450 provázeli vojsko Poděbradské k oblébání Buštěhradu a odtud poslali své odpovědné listy (27. května) Oldřichovi z Rožemberka.[7]) Roku 1468 nacházíme opět Procka na straně královĕ, an posílá (29. září) list opovědný Janovi z Rožmberka.[8]) Zdá se, že asi od r. 1454 nastala nějaká změna na tvrzi zdejší, neboť tehda vyskytuje se Jan Procek s chotí svou Machnou v držení tvrze Milkovic u Libáně, kteráž rodu jeho až do r. 1532 patřila. Zdá se tudíž, že se Jan Procek z Kolomut odstěhoval a že tu zůstal bratr jeho Albrecht. Oba bratří měli ještě r. 1465 dvojí při s Jindřichem z Michalovic o ves Lično.[9])

Albrecht Kolomuty brzo prodal, neboť roku 1469 seděl na Kolomutech *Jan Loskot z Hobsdorfu* a *z Kolomut.*[10]) Ten je držel několik let, neboť vyskytuje se jako svědek v privileji Boleslavském r. 1480 a nazývá se tu seděním na Kolomutech.[11]) Rok 1481 jest poslední, v němž jej čteme.[12]) Za života svého byl zapsal Loskot vsi svoje Kolomuty a Sukorady manželce své *Heleně z Kateřinic* a dceři své Majdaléně s nápadem s mrtvé na živou a aby s dědictvím zcela volně mohly nakládati. Nedlouho potom zemřela Majdaléna, a tudíž Helena přebyvši ji uvázala se v oboje vsi a zapsala je bratru svému *Mikuláši z Kateřinic.* Proti tomuto zápisu povstal Jan Lapačka ze Sukorad, poněvadž domníval se k oběma vsím právo míti vedle zápisu Loskotova,[13]) a pohnal Helenu do soudu zemského. Pře, jíž se Jan nedočkal, v níž však přece syn jeho pokračoval, skončila se dobře pro Helenu, a ona tudíž v držení obou vsí zůstala.[14]) V držení Kolomut následoval *Mikuláš z Kozojed*, jenž tu v l. 1491 až 1494 seděl. Později držel Kolomuty *Jan Řepa z Neveklova*, šlechtic neosedlý v Boleslavště, jenž měl statky v kraji Vltavském, a ten prodal r. 1513—1515 Kolomuty tvrz, dvůr poplužný s poplužím, ves celou a dvůr poplužný řečený Céčkovský *Kunratovi Krajíři z Krajku* a na Mladém Boleslavi.[15]) Tento pak prodal listem r. 1516 dne 10. prosince zdělaným Kolomuty *obci města Boleslavě Mladého.*[16]) Zajímavo je, že ke smlouvě této přitiskl také pečeť svou Petr Procek z Kolomut vedlé Jana Cetenského z Cetně, s nímž stejného znaku na pečeti užíval. Tvrz zdejší pod vládou městskou ani tak brzo nezahynula a čte se ještě r. 1595 v zápise dlužním, jejž učinila obec na zboží své, totiž „tvrz a dvůr ve vsi Kolomutech, dvůr poplužný řečený Čečkovský, ve Volenovicích tvrz, dvůr poplužný a ves celou pustou s podacím kostelním v Plasích.“ [1])

[1]) Borový, lib. erect. I. 79, liber statutorum civit. Prag., kniha Bělská. [2]) DD. 15. f. 54, archiv c. k. dvorský. [3]) Lib. erect. IX. J 3, DD. 19. f. 221. [4]) Arch. č. V. 274. Srovnej arch. č. III. 356. [5]) Rel. tab. II. 200. [6]) Časopis mus. 1827, 3, 81. [7]) Arch. Drážďan. a Třeboňský. Viz i k r. 1454 archiv gub. [8]) Tamže. [9]) Archiv č. III. 355 [10]) Archiv Boleslavský. Vlastně se psal z Haberstorfu. [11]) Tamže. [12]) Arch. č. VI. 513; jest svědek v listu Jarošově z Cimburka. [12]) Nejasné toto právo pocházelo snad ze sňatku jeho s Majdalénou, nebo nebylo-li to ze zápisu nějakého Majdalénina. [14]) Reliq. tab. I. 164 (rok není udán). [15]) DZ. 84. B 18. [16]) Arch. Boleslav. Ve dsky v oženy jsou Kolomuty teprve r. 1522. (DZ. 84. B 18.)

VOLENOVICE.



starší době ve století 14. a v první polovici následujícího století se ves Volenovice nepřipomíná, jsouc, jak se zdá, majetkem nějakého rodu, jenž tu nesídlil, a poněvadž se později ves Plasy mezi příslušenstvím Volenovic uvádí, zdá se vycházeti z toho, že měly obě v starších dobách společné držitele. Jako patron kostela Plaského připomíná se roku 1396 Václav z Vartemberka a na Tolšteině, a r. 1406 zřejmě jest poznamenáno, že Volenovice sirotkům po něm patřívaly.[2]) Asi uprostřed téhož století dostaly se Volenovice v držení vladyk *z Dalimĕřic*, kteří nosili na štítě orlici a za klénot měli půl kozla.[3]) *Mikuláš Frycek z Dalimĕřic*, jak se roku 1456 nazývá,[4]) byl snad synem Fryckovým ze Stakor, r. 1440 v zápise kraje Boleslavského jmenovaného, ale r. 1468 přidav se na stranu královskou a posílaje se sousedy svými list opovědný panu Janovi z Rožmberka nazývá se již prostě Fryckem z Volenovic.[5]) Roku 1480 přitiskl pečeť svou k listu Boleslavskému.[6]) Nástupce jeho *Markvart Frycek z Dalimĕřic* prodal r. 1498 v úterý po božím křtění kus dědiny svobodné řečené Klín, vedlé dědin dvoru Vodického podlé silnice Plaské Janovi Němci, pekaři z předměstí Boleslavského, a ženě jeho za jisté peníze a pod jistý plat.[7]) Roku 1525 dne 26. srpna prodal Volenovice tvrz pustou, dvůr poplužný s poplužím a ves celou pustou, vsi celé Plasy a Stakorce, ve Lhotě Husí co tu měl, v Uhelnici dvory kmecí pusté s podacím v Plasích radě města *Boleslavě Mladého* za 1500 kop grošů českých. Když byl král Ludvík prodej ten na vznesení Kunratovo z Krajku r. 1525, 16. září potvrdil,[8]) následovalo vložení téhož zboží ve dsky zemské r. 1527.[9]) Z tvrze, kteráž sice pod vládou městskou ještě r. 1595 stála, ale potom spustla, zachovaly se bližše vsi skrovné zbytky.[10])

BŘEZNO.



d Boleslavě k východu jest městečko Březno, kdež postaven jest r. 1770 nádherný zámek; před tím bývala v Březně tvrz. Březno bývalo v letech 1255—1416 v držení pánů z Vartemberka.[11]) Později bylo odprodáno a r. 1468 patřilo *Janovi Lapačkovi z Sukorad*, jenž věrně stál ke straně krále Jiříka a seděl tu ještě r. 1473.[12]) Nástupce jeho *Jiří Lapačka* připomíná se r. 1480 v privileji Boleslavském. Po něm následoval *Jindřich Hložek z Žampachu*, jenž byl napřed hejtmanem na Boleslavi a před r. 1515 Březno koupil. V pamětech Boleslavských připomíná se často. Zemřel r. 1544 odkázav tvrz pustou Březno

[1]) DZ 91 M 23. [2]) Lib. conf. acta jud. [3]) Arch. Boleslav. [4]) Archiv č I. 176. [5]) Archiv Třeboňský. Roku 1473 nachází se jako svědek v privileji města Bydžova (Paprocký o st. pan. 274.) [6]) Arch. Boleslavský. [7]) Tamže. [8]) Tamže a arch. mus. [9]) DZ. 3. K 23. [10]) Sommer S. 14. [11]) Arch. Svatomář. lib. conf. [12]) Arch. Třeboňský a Bydžovský.

s městečkem bratru svému *Matějovi*,[1]) ale tento odevzdal všechny své statky *Otíkovi z Bubna* († r. 1552). Když se r. 1558 synové Otíkovi dělili, dostal *Jindřich* tvrz a městečko Březno, vsi Židiněves, Telib a dvě krčmy ve Lhotě Mravinně. Heřman dostal dvůr Matrovice, vsi Sukorady, Lhotu Mravinnou, Skašov a krčmu v Sukoradech.[2]) Jindřich zůstavil z dvojího manželství několik dcer a syny *Mikuláše Vratislava* a Jiříka Otíka. Onen byl po smrti otce svého pod poručenstvím strýce svého až do r. 1602, a oženil se pak s Barborou z Budova, jíž r. 1607 na tvrzi Březně věnoval.[3]) Roku 1617 odkázal statky své Březno a Skašov synům svým *Jindřichovi Janovi*, *Heřmanovi Šťastnému*, *Jaroslavovi Kunatovi* a *Václavovi* a zemřel nedlouho potom.[4]) O pánech těchto již se obšírně mluvilo v díle II. na str. 85.—86. Zde budiž jen to doloženo, že se zpupné jmění rodinné asi r. 1657 dělilo, při čemž dostal dotčený Kunata Jaroslav Březno a synovec jeho *František Adam* (syn n. Jindřicha Jana) statek Skašovský. Kunata zemřel r. 1684 dne 25. června, rozhojniv jmění své velice. Dědicem statků jeho stal se syn jeho *Adam Maximilian*.[5]) V držení jeho potomstva zůstaly Březno a Skašov až do r. 1749, kdež veřejně dražbou prodány. Od r. 1751 pak byly statky ty v držení hrabat *z Kounic*.

SKAŠOV.

Dvůr poplužný Skašov u Dlouhé Lhoty jest na místě bývalé vesnice, při níž také tvrz stávala. Roku 1397 prodal Jiřík ze Skašova dvůr Skašov *Evanovi ze Všejan* a *Jindřichovi z Mečíře*, bratřím.[6]) Evan zemřel před r. 1406, a o věno, kteréž zapsal manželce své, nastaly soudy, jež ukončeny smlouvou.[7]) V 16. století vyskytuje se Skašov jako příslušenství statku Březenského a dostal se r. 1558 v držení *Heřmana z Bubna*, známého reka a bohatýra. (Viz díl II. na str. 90. a 200.) Ten teprve tu postavil tvrz a prodal r. 1578 tvrz Skašov, dvůr a ves, dvůr a ves Řitonice s podacím, Lhotu Mravinnou, dvůr Matrovice a ves Sukorady *Elišce* purkrabínce *z Donína*, která byla tehdy manželkou Kryštofa z Vartemberka a po druhé se vdala za *Ferdinanda Hofmana z Grynpichlu* a tomu r. 1606 statek Skašovský zapsala. Od tohoto koupil Skašov r. 1610 *Mikuláš Vratislav z Bubna* a spojil jej zase se statkem Březenským.[1]) Roku 1657 dostal se sice Skašov za díl *Františkovi Adamovi z Bubna*, ale pro dluhy otce jeho přišel k odhadu (r. 1660). I koupil jej Kunata Jaroslav z Bubna a připojil zase k Březnu. Tvrz byla tehda tak pustá, že jen zdi stály a dva sklepy přikryty byly, také dvůr byl spálený, jak jej vojáci zůstavili.[2])

TELIB.



V těch místech, kde jest Nová Telib (jihovýchodně od Března), stávala před časy tvrz a ves Telib. Jako nejstarší držitel jest znám (roku 1378) *Hanuš Kabát z Telibě*, jehož bratr Pavel, muž nábožný, byl kumtorem u sv. Víta v Boleslavi. Oba darovali ke kostelu sv. Víta roku 1387 nějaké platy. Hanuš připomíná se ještě r. 1390.[3]) Po něm ujal Telib tvrz, dvůr a ves a ves Lhotku *Jan Kabát* a na to dědictví vstoupil r. 1406 ve spolek s Pavlem z Chotětic. Když pak dědictví po Hanušovi, jakoby byl bez dědiců zemřel, provoláno, předstoupil Jan Kabát před úředníky dvorské a dokazoval, že je synem Hanušovým, proti čemuž tvrdili výprosníci a, jak se zdá, dokázali, že je Jan synem ze sestry Hanušovy.[4]) I zdá se, že je tento Jan týž *Janda Haras z Újezdce* a *z Telibě*, který se v l. 1411 a 1429 připomíná. Roku 1451 držel Telib *Jan z Útěchovic*.[5]) Ves Telib bez tvrze již spustlé patřila r. 1558 k Březnu, ale r. 1657 byl tu jen dvůr pustý, na jehož popluží postavena později nová vesnice.

[1]) Palackého děje V. b. 294, DZ. 5. E 29. [2]) Viz díl II. na str. 29 a DZ. 54. N 10—28. [3]) DZ. 131. E 18, 133. L 23. [4]) DZ. 138. M 9. [5]) DZ. 71. F 17, 478. H 4. [6]) Rel. tab. I. 569. Skašov se tu píše Klassow. [7]) DD. 14. f. 63.

[1]) DZ. 20. G 11, 133. F 25, 183. J 30. [2]) DZ. 28. L 26 až 29. [3]) Tadra, Acta Jud. p. 261, arch. mus. DD. 13. f. 9. [4]) Rel. tab. II. 22, DD. 14. f. 57. [5]) Rel. tab. II. 85, archiv č. III. 550, lib. III. Vet. urb. Prag. f. 109. Roku 1457 připomíná se Jan Karas z Probluze a z Telibě. (Rel. tab. II. 287.)



Hrubá Skála.

SKÁLA HRUBÁ HRAD.



kolí Turnova patří zajisté k nejkrásnějším krajinám v Čechách. Kromě rozmanitého tvaru krajiny a hojného stromoví přispívají k tomu nemálo malebné útvary pískovcových skal, a poněvadž tyto nad jiné poskytovaly míst k zakládání hradů způsobilých, nacházíme tu na místě poměrně malém drahně hradů starých a vysoce malebných. Z těchto laskavému čtenáři první ukážeme Hrubou Skálu, jako sídlo panské, podnes ještě obydlené [1]) Hrad tento, skrývající se za úkrytem zeleným tak, že jej lze spatřiti teprve tehda, když se k němu samému přijde, položen jest na dvou strmých, asi 57 m. vysokých skalách. Přichází se k němu po dvou cestách a pěšinou. Obyčejná cesta jde k němu od Turnova na Sedmihorské lázně k pivováru Skalskému a spojuje se před zámkem s druhou cestou, kterou se chodí od Valdšteina. K nim se připojuje tak zvaná *Myší díra*, to jest šíje ve skále vytesaná se 116 stupni. Tato Myší díra ze dvou příčin jest pamětihodna. Předně jest zjevem překvapujícím pro toho, kdo miluje krásy přírody, poněvadž se pískovcové skály na některých místech z obou stran tak súžují, že jedva dva lidé vedlé sebe projdou, kdežto nahoře skorem až k sobě přistupují nechávajíce jen tolik místa, co by světlo denní tmavou sluji osvítilo. Po obou stranách viděti jest dlouhé i malé čtverhranné vřezy ke vrážení rozdí, jímž sluje tato na nejednom místě zavřena byla, též k nastrkání trámů k lešením anebo podlahám a jiným nám neznámým věcem.

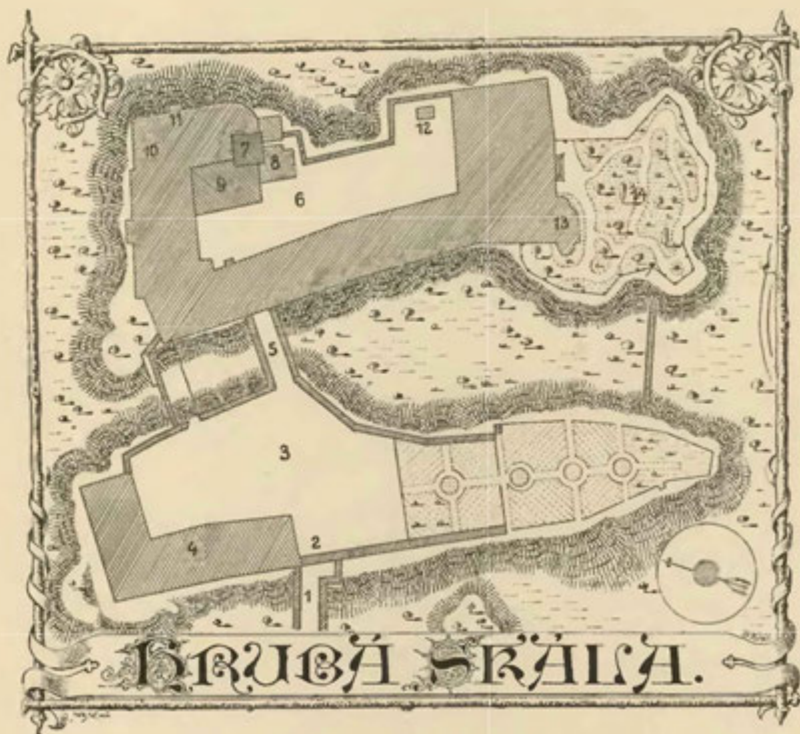
Tak lze ze tří stran přijíti na skalisko před hradem, kdež se spatřují v levo kovárna, fara, kostel sv. Josefa a v pravo Skalský hostinec. Kostel prostý a jednoduchý (vysvěcený r. 1812 dne 13. října).

[1]) Pomůckou Heber's Burgen II. 101.



Skála Hrubá hrad.

postaven jest od Karla Josefa hraběte z Valdšteina a z Vartemberka († r. 1814), jehož kosti tu odpočívají pod Českým náhrobním kamenem. Za něho tu zřízena (r. 1802) i lokalie, která r. 1854 na faru povýšena byla. Mezi tímto skaliskem a hradem jest hluboká propasť, přes kterouž se z hradu zvoditý most spouštíval, ale nyní jest tu kamenný most položený na třech obloucích a dvěma sochami (sv. Floryana a Vavřince) ozdobený. Do bývalého *předhradí* na první z obou skal se nacházejícího vchází se branou v moderním slohu gotickém postavenou, na níž se znaky nynějšího držitele nacházejí. Dříve tu byla vysoká brána, vedlé níž se starodávná branka pro pěší spatřovala, ale roku 1859 byl celý zámek přestavován, tak že nejen tato brána, nýbrž i mnohá jiná starožitnosť změněna. Je-li brána tato zavřena, není možno ani do hradu na všech stranách nepřístupného, ani z něho ven se dostati. A přece se o to pokoušel r. 1842 jistý poddaný, kterýž měl nazejtří soudu dodán býti; skočil s vysoké skály a zemřel za několik hodin. Podobně se o uniknutí pokoušeli později dva poddaní uvěznění, z nichž jeden přece unikl.



Plán hradu Hrubé Skály.

Vysvětlení plánu: 1. Most; 2. brána; 3. předhradí; 4. konice a byty; 5. most přes příkop do 6. zadního hradu; 7. věž; 8. výstupek; 9. nižší stavení; 10. veliká síň; 11. místo nad Panenským vězením; 12. nádržka; 13. bývalá kaple; 14. bývalé vězení.

Kromě hradeb a zahrad od prázdného prostranství mříží oddělených spatřuje se v předhradí jediné stavení, v jehož přízemí se vrátnice a konice a v prvním poschodí byty nacházejí. Bývalo prvotně tak veliké jako nyní, ale když r. 1804 shořelo, uděláno jest menší, ale později zase rozšířeno. Když opravován roku 1828 severozápadní jeho roh, našly se ve zdi čtyři železné koule kromě několika rozbitých kulí, z nichž tři zazděny nad branou. Předhradí dělila od zadního hradu *rokle* příkop nahrazující, jejíž stěny (na př. na severní straně) uměle jsou přitesány; nad to příkop tento na dvou stranách (severní a jižní) zavřen hradbami opatřenými ochozemi, tak že se v čas nouze na třech stranách z hradu do předhradí choditi a pospíchati mohlo.

Zadní hrad stojí na skalisku samotném, jehož boky na některých místech jako stěny spadají, jest však rázu zcela nového, poněvadž jej nejen po ohni r. 1710, kdež celý zámek i s archivem shořel, nýbrž i v nejnovější době v nově postavili. Jako k předhradí vede i tu kamenný most k vysoké brance, v jejímž průjezdu se široké schody k světnicím panským nacházejí. Dlouhé nádvoří zavírá na třech stranách a z části i na čtvrté stavení zámecké, sice pouhé hradby. Na východní straně je dosti velká *nádržka,* do níž se voda z hojného pramene Sousedy (východně v údolí a ze skály vyskakujícího) asi 75 m.

vysoko tlačí. Bývalá *studně*, z níž páni Skalští vodu čerpali, byla nedaleko této nádržky v severovýchodním rohu té části zámku, která hledí k jihu a na ohromném oblouku nad skalní roklí vystavěném stojí. Již od dávných dob jest studně tato, kterou vlastně za cisternu pokládati máme, překlenuta, a pro budoucí památku nechán jen otvor tak velký jako dlaždička. Obyčejně se skrze něj házela hořící sláma, aby vnitřek její nuzně ozářila, ale ohledati ji bývá i proto věcí nesnadnou, poněvadž světnice nad studní se nacházející k pokojům panským připojena jest. Poněvadž skála asi 57 m vysoká jest, má se za to, že hloubka studně jest také asi taková.

Způsoba stavení, když se na ně zvenčí hledí, jest taková, jako nyní často nacházíme u starých zámků, kteréž zůstaly obydlím. Jižní část upravena jest slohem novogotickým s bohatými ozdobami; západní stěna dvě poschodí vysoká podržela dřevní způsobu, to jest z minulého století. Nejstarší a nejvíce pamětihodna jest severní část, která se v levo od brány také do výšky dvou poschodí vypíná; neboť na vnitřní její straně spatřuje se v prvním poschodí chodba otevřená a nad tím v druhém poschodí chodba se sloupovím, oboje ze 16. věku z dob Smiřických pocházející. Na východní straně jest čtverhranná věž vypínající se k výšce třetího poschodí; výše jest na krákorcích povydaná ochoz, pak vyniká z věže užší čtverhranatá věž, krytá vysokou sedlovitou střechou. Ve věži dole jest pěkná klenutá místnosť v tom slohu, jak se stavělo v 16. stol., když klenuli do polokruhu a při tom ještě klenutí zdobili pruty. Podobná místnosť jest i vedlé toho. Do hořejších světnic, ve kterýchž vrchnosť bydlívá, vstupuje se po šneku. Na stěně chodby v druhém patře vídati bylo čtvero znaků, kteréž, jak nápis přidaný svědčil, roku 1819 Františkem Adamem hrabětem z Valdšteina obnoveny byly, ale nyní jsou zabíleny. Z této chodby vstupuje se na východní straně skrze staré důkladné dvéře do *světnice klenuté* starožitné (v severovýchodním rohu), jak svědčí svorník na klenutí. Stěny její někdy černé pomalovány bývaly bílými, rozmanitě rozvinutými arabeskami. Dveřmi, kteréž jsou v levé stěně, přichází se do *veliké síně*, nacházející se na kraji skalnaté stěny. Třemi okny, z nichž jde jedno do dvora a dvě ven do rozkošného okolí, osvětlena jest síň tato, jejížto stěny znamenitou hrubosť mají. V jejím jihozápadním rohu jsou pamětihodná stará kamna, kteráž dříve byla ještě větší než nyní jsou, ale asi před 20 lety předělána a menší udělána jsou. Skládají se ze zelených polévaných kachlí, z nichž větší část nějakou figurkou a písmeny ozdobena jest, ale jsou také na některých obrazy bez písmen. Osoby vyobrazené jsou buď v kroji starých Římanův anebo v kroji v 16. století obvyklém. Na dolním odstavci, který se z pravidelných čtverhranatých kachlí, na nichž se ozdoby střídají, skládá, jest někde vypouklé poprsí muže s písmeny O. H. — J. K., někde poprsí ženy s nápisem M. R. R. — K. O. N. Z obrazů těchto opakují se některé několikráte; všechny jsou malovány barvami příslušnými na žlutém gruntě. Střední odstavec skládá se ze čtverhranatých kachlí, na nichž jsou vyobrazeni vždy pán a paní buď spolu se vodíce nebo se objímajíce, tu vážně tu důvěrně vedlé sebe kráčejíce a obrácený nápis WDMIE (to jest: veď mě). Obrazy na nich nejsou stejné, nýbrž lze rozeznávati několik jich způsobův a mezi nimi lze znamenati rozličné postavy buď starší nebo mladší osoby nebo panoše v rozličných oděvích, ale vše ozdobně a řemeslně jest uděláno a pestře pomalováno. V nejvyšším odstavci spatřují se na každé tabuli pán a paní z okna se dívajíce. Na rozích mezi prvním a druhým oddělením jsou přidělány erby rodu Smiřického. Nad kamny jest kopule arabeskami a pestrými ozdobami pomalovaná (zelenými a bílými) a velikou koulí na způsob hlávky uzavřená.

Na stěnách této síně jakož i na chodbách jsou *podobizny rodu Valdšteinského* a nejznamenitější toho rodu vyobrazen jest v knihovně vedlé síně se nacházející; obraz má nápis Albertus dux Fridlandiae. Z obrazů připomeneme báječného předka rodu Valdšteinského prý z r. 1092, který je vyobrazen, an drží prapor se lvem; obraz prý malován podlé náhrobku starého. Na jiném obraze vyobrazen Jan z Valdšteina, na jiném manželka jeho Majdaléna Křinecká z Ronova, která prý muži svému 33 dětí darovala. Také jsou tu obrazy otce jejího Jana a mateře Elišky z Kunštátu, prý sestry krále Jiří. Připomeneme konečně Františka Augustina († r. 1684) a Karla Ferdinanda z Valdšteina († r. 1702). Mezi oběma okny veliké síně býval veliký vývod hrabat z Valdšteina, prý napsaný na počátku 16. století, (?) ale později na Karla Josefa (r. 1815) dovedený, jenž počíná báječným a vymyšleným praotcem Zdeňkem Ralskem z Vartemberka, o jehož obraze jsme se nahoře zmínili. Stěny této síně mívaly někdy neveselé pomalování (bílé ozdoby na černém), které prý nesvědčilo ani o umělosti ani o vkusu, ale o velikém stáří. To asi bylo příčinou, že při obnovení Skalského zámku (r. 1859) zničeny. Na klenbě, která se starodávným způsobem zavírala, spatřovaly se erby, symboly lovčí, gryfy, draci, sfingy a j. p., mezi nimiž se jako hlavní pole Indian jezdě na slonu a drak s princeznou nacházely.

Poněvadž se v těchto místech starodávný palác prvních pánů Skalských nacházel, spatřují se v podzemí *veliké sklepy*. Z přízemí vstoupíme skrze dvéře do sklepa, jehož užívají za skladiště; z okna jeho vstoupí se již na skálu. V jeho rohu jihovýchodním jest úzká a nízká branka, kterou lze přijíti

k zajímavým podzemním místnostem, ale jsou tmavé, tak že se sem nikdo bez světla odvážiti nesmí. Napřed jest šíje ve skále vytesaná, dosti sice vysoká pro velikého člověka, ale tak úzká, že tu jen jediný člověk nepříliš tlustý projde. Vine se dolů na způsob nějakého šneku, ale nikoliv do kruhu, nýbrž chodbami do čtverhranu založenými. Po této chodbě, v níž si spánek svůj odbývají netopýři, visíce tu jako hrušky na stromě, a dolů po 20 schodech přijde se na místo, kam světlo denní vniká, poněvadž jsou tu tři otvory ve skále vylomeny. Zde se zpozoruje branka ve skále, kteráž se zavírala, jakož i před tím jsou známky dveří zasazených, ale nyní nic nebrání po několika stupních sejíti pod netopýry a s hlavou sehnutou, kteráž by se mohla snadno o horní stěnu nízké chodby uraziti, až do nejspodnějších místností. Přijde se na dva odstavce s třemi děrami ve skále; u první díry jsou vytesány rýhy pro dřevěné veřeje. Potom se sestupuje ještě dolů a chodba se končí. Na tom konci bývalo sedadlo, ale již není. Říká se místnosti této *vězení panenské*, poněvadž prý dcera jednoho pána Skalského tu dva dni a dvě noci proseděla.

Za jižním křídlem zámku. v jehož jihozápadním rohu se nacházela kaple, zrušená od té doby, co byl postaven kostel při zámku, jest prostranství v zahradu proměněné. Asi uprostřed ní, ale nejblíže k bývalé kapli, spatřovalo se ještě na počátku našeho století *vězení*, místnosť džbánovitá, ve skále vytesaná, asi deset m. hluboká, dole asi pět a půl, nahoře při otvoru asi jeden m. široká, kteréž se vůbec jen Peklo říkávalo; také rozsedlinám pod tímto vězením říkalo se pod Peklem. Obávajíce se, že by se tu mohlo přihoditi neštěstí, dali r. 1825 vězení toto překlenouti a potom zemí zasypati.

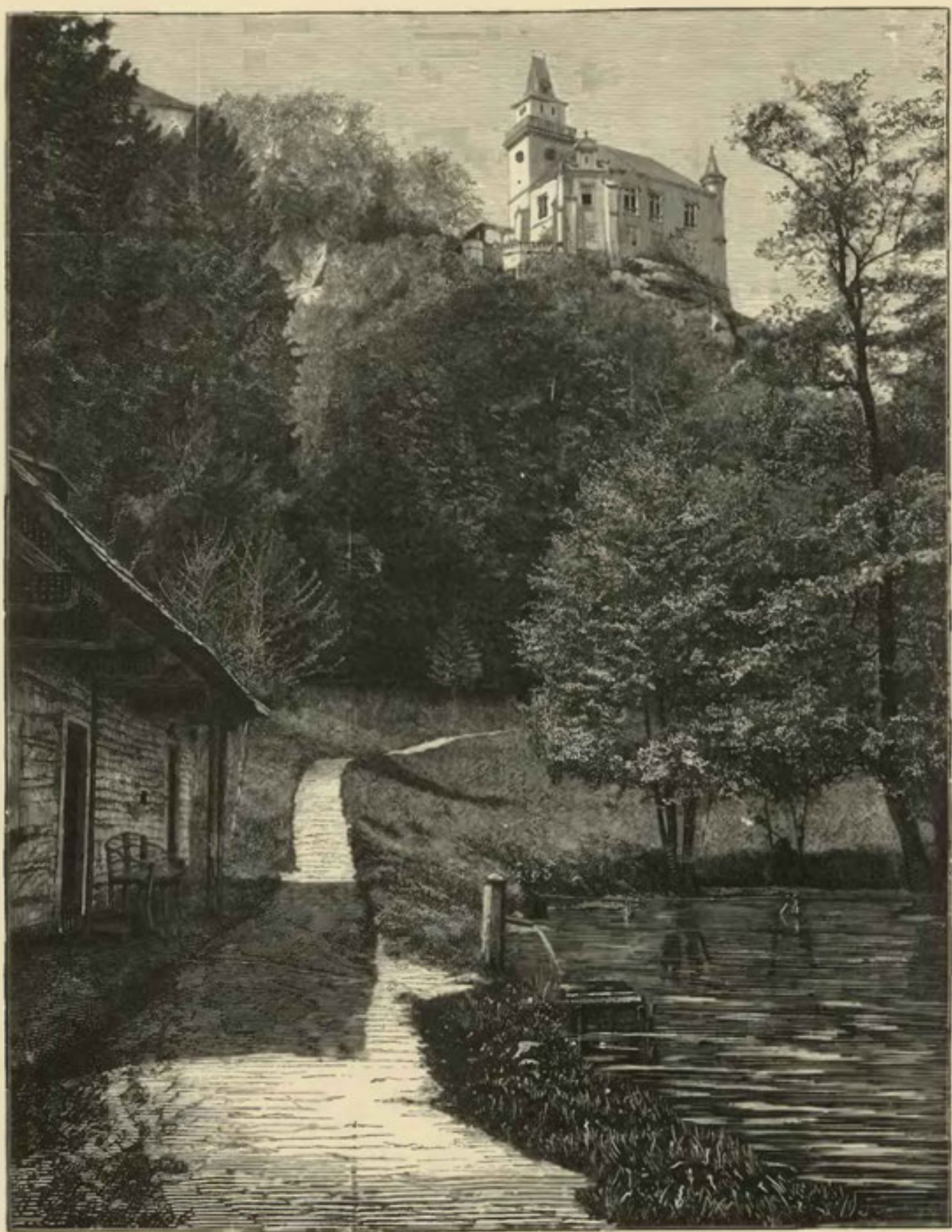
Na západní stranu od zámku jest skála *Prachovna*, výškou hrad tak převyšující, že panuje nejen hradu, nýbrž i celému okolí. Poněvadž nepřítel usadiv se tu mohl hradu snadno škoditi, postavena tu byla pevná a hrubá věž, z níž nic nezbylo než jen základy pod zemí, na něž lze přijíti při kopání, ale zbytky opevnění a známky staré cesty, kterou se sem chodívalo, se ještě spatřují. Snad se později užívalo této věže k uschovávání prachu. Za Valdšteinů, když bývaly slavnosti, obyčejně se odtud střílelo.

V Boleslavsku bývaly dva hrady Skála pojmenované, které se dlouho příjmením od sebe nelišily; to právě je také příčinou, že nelze s určitostí a přesností ustanoviti, kdy která povstala. Jedna z nich připomíná se v druhé polovici 14. století dosti často, a jak některé známky nasvědčují, míní se tu naše Skála. Jako pán její vyskytuje se r. 1353 *Hynek z Valdšteina*. Tento obdaroval téhož roku s manželkou svou Annou z Vartemberka klášter svatého Jana v Hradci Králové a klášter Turnovský.[1]) Týž držel také Lomnici, ale s bratrem svým *Jarkem*. Jak se zdá, přišlo pak k rozdělení mezi oběma; neboť Hynek vyskytuje se v l. 1360—1362 jako pán na Lomnici a Jarek v l. 1358—1364 jako patron kostela v Přaslavicích a pán na Skále.[2]) Synové jich nenacházejí se již v žádném vztahu ke Skále. Připomíná se sice r. 1384 Jarek z Valdšteina jako patron kostela v Přaslavicích, ale nikde o něm není řeči, že by byl Skálu držel, patrně proto, že držel Přaslavice k Lomnici.[3])

V držení Skály, jak se zdá, dostali se pak páni z Pardubic; aspoň tomu nasvědčuje, že *Vilém z Pardubic* r. 1371 kněze ke kostelu v Týně podával a že r. 1393, když farář Vyskerský za peníze obdržené od *Smila*, syna Vilémova, plat koupil, při tom Vilém, kaplan na Skále, a Straniš, purkrabě tudíž, svědčili.[4]) Sice se Skála od r. 1395 v držení *Petra z Vartemberka a z Veselé*, který byl také pánem na Veliši, vyskytuje. Jeho purkrabí Skalští, totiž Frenclin (r. 1395—1396), Jan Doubravec (r. 1396), jakož i Straniš, vrchní purkrabě všech panství, řídili často záležitosti městské v Jičíně a proto se nejednou v tamějších knihách připomínají. Petr prodal r. 1406 nějaké zboží *Janovi biskupovi Litomyšlskému*, a byla to bezpochyby Skála; neboť asi r. 1407 nebo 1408 učinil týž biskup s povolením královým zápis, že *kostelu Litomyšlskému* daruje hrad Skálu, Rovensko městečko a některé vesnice.[5]) Vešel-li kostel Litomyšlský v držení Skály, zajisté to dlouho netrvalo.

Zdá se, že koupil Skálu *Jan z Jenšteina*, do r. 1416 pán na Staré a později na Humpolci, v jehož držení se dostal skrze manželku svou Anéžku z Dubé. Pán tento zemřel nedlouho po r. 1418 v mladých letech, zůstaviv syny *Jana*, *Jindřicha*, *Václava*, *Pavla* a *Čeňka*, kteří povolili Antoši, faráři kostela Týnského, aby vysadil podsedky nebo zahradníky pod úrok věčný na polepšení tomu záduší.[6]) Václav odděliv se od bratří seděl na Nistějce, a Jan, jakožto bratr nejstarší, ujal Skálu, v jejímž držení se poprvé r. 1422 připomíná. S ním se často v pamětech tehdejších setkáváme, an se sousedy svými katolické řády v okolí pevně chránil a v l. 1432—1434 také katolické faráře do Týna podával. Proč se s ním r. 1428 také Beneš Košík z Lomnice seděním na Skále nazývá, neumíme vysvětliti.[7]) Roku 1454 učinil smlouvu s mateří svou Anéžkou, tak že tato věno své, kteréž měla na zboží Skalském a kteréž zavadila svěřením Elišce z Kovaně a Heníkovi z Valdšteina, muži jejímu, slíbila vyvaditi a synu svému ve dsky vložiti,

[1]) Paprocký o st. pan. 228. [2]) Lib. conf. V l. 1362—1369 vyskytuje se Jarek jako nástupce Hynkův v Lomnici. [3]) Acta jud. [4]) Lib. conf., erect. XII. 129. [5]) Rel. tab. II. 30, 45. [6]) Archiv č. I. 341. Datum r. 1409 není možné, nýbrž buď r. 1419 nebo 1429 nebo podobný rok. Srovnej DD. 15. f. 333. [7]) Palacký urk. Beitr. I. 614, lib. conf.



Skála Hrubá hrad



Skála Hrubá.

začež se Jan zavázal jí 20 kop grošův úroku do jejího života platiti.[1]) Roku 1456 prodal Jan Petrovi Finckavovi, služebníku svému, louku a kus dědiny pod hradem svým Skalou, tu, kdež udělal Petr rybník nad mlýnem v Doubravici, a svolil, aby ten rybník po své smrti kostelu sv. Jiří v Přaslavicích daroval.[2]) To jest poslední zpráva, kterou o Janovi a panování rodu jeho na Skále máme; ovšem se páni tito pak pány z Jenšteina a ze Skal psali, ačkoliv již dávno Skály nedrželi.

Skála dostala se s Kostí a Troskami v držení *Jana* a *Oldřicha* bratří *Zajíců z Hazemburka*, nebo jednoho z nich, ale jen na dobu krátkou. Neboť když se Zajícové protivili králi Jiřímu, kázal tento v létě r. 1469 všechny jejich hrady najednou obehnati. Obléhání Skály trvalo několik neděl, až posádka jsouc hladem vymořena vzdala se dne 28. srpna.[3]) Po Skále padly Trosky a pak mělo přijíti na Kost. Ale tu se poddal Zajíc a učinil s králem smlouvu. Na konci téhož století nacházíme Skálu a Svojanov v držení *Jana* a *Jindřicha* bratří z *Bozkovic*, z nichž onen ujal r. 1492 Svojanov a vyplatil bratru svému 6000 fl.,

[1]) DD. 22. str. 48. [2]) Lib erect. XIII b. 10. [3]) Palackého dějiny na str. 528, urk. Beiträge str. 606, staří letopisové 200.

pročež se tento s panstvím Skalským spokojil.[1]) Jindřich zemřel okolo r. 1509, odkázav všechen statek svůj manželce své Kateřině z Kvedl, ale Jan vložil proti tomu odpor a dovedl toho, že mu byla Skála odevzdána.[2]) Prodal tudíž r. 1510 panství Svojanovské a zvětšil panství Skalské přikupováním některých okolních statků, zejména Navarova (r. 1511) a klášterství Hradišťského (r. 1512). Ale při tom upadl do takových dluhův a závad, že nemohl jmění svého udržeti. Na zaplacení dluhů padlo celé panství Skalské, a Jan podržel jen Hradiště, na němž r. 1528 bezdětek zemřel.[3]) Úpadek Janův začal r. 1514 v červnu, když Jan z Valdšteina, Zikmund ze Smiřic a Václav Litevský ze Svinař dluhu svého, kterýž měli postoupený od Zikmunda z Šebířova a bratří jeho, právem se domáhali, a proto jim v 122 kopách rychty Žantovská, Rovenská a Rotšteinská odhádány byly.[4]) To přimělo Jana k tomu, že r. 1514 dne 28. července dotčeným pánům (bez Jana) a svým jiným věřitelům a rukojmím panství Skalské odevzdal.[5]) Panství to obsahovalo tehda Skálu zámek s dvorem poplužným a krčmou, vsi pusté Kozákov a Komárov hořejní, zámek Valdštein s dvorem poplužným a dvory kmecími, vsi celé a necelé Zásadu, Vyskeř, Krasnov, Skalany, Poddubí, Chlum pod Vyskří, Smrčí, Mladostov, Chlum pod Mladostovem, Novou ves, v Turnově plat 33 kop a 19 grošů, ves Mašov, Rotštein zámek pustý, vsi Smrčí, Pračkov, Zásadu, Dlouhou, Vesce, Loktuš a Chutnovky, vsi pusté Dubecko a Jichostřeby, podací v Hrusicích, Semily tvrz, dvůr a městečko s vesnicemi, Navarov zámek s městečkem Vysokým a zámky pusté Nístějku a Košťálov. To bylo odevzdáno všem 19 rukojmím. Kromě toho drželi dotčení tři páni právem odhadním Žantov městečko, vsi Hnanice, Radvanovice, Karlovku, Svatoňovice, Voleveč, Roudný, Bukovinku, Radeč, Drahoňovice, Děčín, Lažany, Krčkovice, Bohuslav, Rokytničku s mlýnem Doubravicí, městečko Rovensko, vsi Kouty, Týn, Sýkořice, Žernový, Blatce, Štěpanovice, Borek, Prosečko mlýn, Újezd, Jivany, ves pustou Lhotu, ves Bělý, Bukovinu, Hrachovice a Klokočí.

Díly a práva rukojmí znenáhla skupoval *Zikmund ze Smiřic*. Roku 1515 koupil od Jana a Bernarta bratří z Valdšteina všechna práva jich na statcích Skalském, Semilském a Navarovském, pokud je měli zapsáním od Jana z Bozkovic a dotčeným odhadem.[6]) Druhý znamenitý věřitel byl Radslav Beřkovský ze Šebířova, jenž nejen měl na panství podíl s dotčenými 19 věřiteli, nýbrž i právo, které mu zapsala Ofka z Bozkovic a kteréž mu r. 1518 na části panství v 1193 kopách jistiny nebo v úroku deseti ze sta odhádáno bylo. Právo to oboje odevzdal Radslav Zikmundovi r. 1518.[7]) Jiný rukojmě Václav Litevský ze Svinař praví v posledním svém pořízení (r. 1521, 26. srpna), že mu „vzat v Čechách statek jeho mocí zrádnou od Zikmunda Smiřického pod řádem a právem, totiž hrad Skály s jeho příslušenstvím," pročež nařídil poručníkům svým, aby toho statku dítkám dobývali.[8]) Právo Václavovo přešlo později na Markvarta Frycka z Dalimĕřic, od něhož Zikmundovi postoupeno. Konečně se i zachovaly vklady (r. 1543 obnovené), jimiž Václav Sezema z Ústí, Jan Křinecký z Ronova a Václav Malešický z Černožic práva svá Zikmundovi odevzdali.[9]) Díly ostatních věřitelův a rukojmí získal též Zikmund neznámého času, ale zajisté před r. 1524.

Zikmund ze Smiřic neobešel se potom bez sporů. Roku 1524 žalováno na něho od Jindřicha Šťastného z Valdšteina, že mlynáři pod Božkovem stav zbořiti a skopati dal a skrze to tok vody, který na mlýn chodíval, svedl, tak že se mleti nemohlo. Roku 1530 vyšel Václav Holý z Vidimě, úředník Skalský, s lidem zbrojným ke vsi Mašovu a tu lidem z Turnova, poddaným Rohozeckým, seno na lukách pobral.[10]) Zikmund zemřel r. 1548, maje 80 let věku svého, a pohřben v kostele Týnském.

O bohaté a hojné dědictví po Zikmundovi rozdělili se tři synové jeho *Jaroslav*, *Albrecht* a *Jindřich*. Jaroslav dostal sice jen Škvorec, ale také peníze, za něž si později Kostelec koupil. Albrechtovi dostaly se Náchod s Miletínem a Jindřichovi Skála Hrubá s Navarovem, Semily a Hořice. Jindřich oženil se r. 1557 s Eliškou, dcerou Jana z Valdšteina z Hrádku.[11]) Panství Skalské rozšířil, přikoupiv k němu r. 1559 hrad Trosky s vesnicemi. Před tím byl r. 1557 vsi své Březinu, Blaty, Mařenici, Dlouhý, Skalany a dvůr Podžabokrtský odevzdal Adamovi z Vartemberka a za to směnou obdržel Tatobity, Lestkov, díly Kozákova a Volavče, Václav, Chuchelnou, Sytovou, Rozprachtice a díl Vyskře.[12]) Poznamenal o něm Paprocký, že od císařův a králů Českých v zemi potřebován i ze země vysílán. Zemřel r. 1569 a pohřben v Týně vedlé otce svého.[13]) Vdova pozůstalá Eliška z Valdšteina koupila r. 1575 statek Rovenský, vdala se pak za Alše Berku z Dubé a zemřela r. 1596.[14])

Po Jindřichovi zůstali synové *Zikmund*, *Jaroslav Jan* a *Albrecht Vladislav*, kteří obdrželi r. 1586 od Jaroslava, strýce svého, statky Kovač a Konecchlum. Tehda ještě byli nedílní, ale když Jaroslav, jenž držel Úlibice, r. 1588 zemřel, rozdělili se tak, že Zikmund měl Skály a Albrecht Hořice a Úlibice,[15]) ale poněvadž i Albrecht bez dědiců zemřel, dědil Zikmund i jeho statky. A jelikož dědil po strýci Jaroslavovi

---

[1]) Viz díl I. na str. 123. [2]) DZ. 2. B 1, Pam. arch. III. 367. [3]) Šembera, páni z Bozkovic na str. 98. [4]) DZ. 2. B 6—11. [5]) DZ. 249. B 23. [6]) DZ. 250. C 7. [7]) DZ. 2. B 11, 84. B 30. [8]) DZ. 6. E 14—15. [9]) DZ. 4. J 14. 5. B 28, 30. C 3. [10]) Reg. kom. soudu. [11]) Archiv Třeboňský. [12]) DZ. 54. B 9. [13]) Paprocký klade úmrtí na r. 1568, ale kšaft Jindřichův jest dán r. 1569 dne 6. dubna a téhož roku ve dsky vložen. (DZ. 16. K 30—L 5.) [14]) DZ. 127. F 16. [15]) DZ. 128. H 25.

panství Kostelecké (r. 1597) a byl nad to dobrý hospodář, snadno lze pochopiti, proč mohl dvě veliká panství, totiž Dubské a Kumburské, koupiti. Vychování šlechtické obdržel při dvořích císařů Maximiliana a Rudolfa; u tohoto byl číšníkem až do smrti své.[1]) Posledním svým pořízením daným r. 1605, 7. března odkázal statky své synům *Jaroslavovi*, *Jindřichovi Jiří* a *Albrechtovi Janovi* a opatřil také při tom manželku svou Hedviku z Hazenburka takovým způsobem, aby bydlela na Skále a kdyby se syny snésti se nemohla, aby jí postoupili díl statku, totiž zámek Skály s dvorem poplužným, dvůr poplužný Žantov, mlýn Doubravský, mlýn Rokytenskou, Novou ves blíž Skal, Mašov, Kalužník, Kosnice, Radeč, Bukovinu, Smrčí, Drahoňovice, Děčín, Krčkovice, Bohuslav, Rokytnici atd.[2]) Zemřel roku 1608 dne 27. května, maje věku svého 50 let, a pohřben v Kostelci Černém.[3]) Vdova pak opatření pro ni obmyšleného neužila, poněvadž již r. 1610 dne 31. března zemřela.[4])

Jaroslav, syn nejstarší, navrátiv se po smrti otcově ze Švýcar, kdež byl na vychování, uvázal se v statky otcovské, k nimž ještě některé malé statky přikoupil a oženil se r. 1610 s Annou Eliškou ze Zap, ale zemřel již r. 1611 dne 16. února, ač byl v mladých letech.[5]) Poněvadž byl druhý bratr na rozumu nedostatečný, ujal statky otcovské i všechna ostatní panství Smiřická, jež se bratřím po smrti bezdětného jich strýce dostala, nejmladší syn Albrecht, jenž se narodil r. 1594 a tedy byl asi 17 let stár. Pán tento súčastnil se následujícího povstání neobyčejnou měrou. Přítomen jsa všem bouřlivým schůzím stavů, volen jest mezi správce a direktory zemské a ve všech radách a podnikáních tehdejších rozhodně působil, a co se týče účinlivosti, jiným příkladem býval. Ale v ležení Českém u Budějovic zachvátila ho palčivá zimnice, a když potom na léčení dovezen do Prahy, zemřel tu dne 18. listopadu r. 1618. Mrtvola položena do veliké rakve, na hlavu její položen věneček rozmarinový perlami ozdobený, do rukou dány knížky, na krk zavěšen řetěz zlatý, na němž visel k srdci zlatý peníz s vyrytou podobiznou jeho nevěsty, hraběnky Amalie Elišky Hanavské, kteráž všechny tyto věci jako poslední pozdravení do Prahy zaslala, a tak vezena k pohřbu do Kostelce. A tak zbyl ze všeho rodu Smiřických jediný Jindřich a jeho dvě sestry Eliška Kateřina a Markéta Saloména, které se přely o poručenství nad bratrem svým a tudíž i o správu velikého jeho jmění. Vypravovali jsme již, jak spor ten vedl ke hroznému výbuchu v Jičíně (díl V. na str. 191).

Po bitvě Bělohorské odsouzen byl (dne 26. dubna roku 1621) Albrecht Smiřický všeho jmění a památka jeho na věčné časy za proklatou a nepoctivou se vyhlásila. Ale ke statkům těm, kteréž Albrecht nedílně držel s bratrem svým, jenž se v ničem neprovinil, připovídali se rozliční dědicové, více nebo méně sobě spravedlností osobujíce. Ale žádný z příbuzných nebyl by dovedl vychvátiti statky ty z jícnu bezedné konfiskace, kdyby *Albrecht V. E. z Valdšteina* mocnou rukou na ně nebyl sáhl a aspoň z části nároky své nebyl přivedl k platnosti. Byltˇ on po mateři své Marušce ze Smiřic (nehledí-li se k sestře Jindřichově, kteráž s ním ze země ujela) nejbližším příbuzným Jindřichovým a tak po právu země České jeho poručníkem. Poručenství toho ujal se dne 30. dubna a dne 14. června dán mu komorník od desk zemských, aby se uvázal ve statky Smiřické. Poněvadž pak ve kšaftu n. Zikmundově († r. 1606) ustanoveno bylo, aby Jindřich „na zámku Skalách zůstával a náležitě, jakž by od pánů poručníků za dobré uznáno a nařízeno bylo, opatrován a chován byl," pracoval také o to, aby od sestry své Markéty ve Vratislavi meškající byl vzat a jemu do Čech dodán, ale teprve roku 1628 k tomu došlo po dlouhých obtížích, poněvadž byla zatím Markéta do Hamburka uprchla. O tom, má-li býti Valdštein k držení statků Smiřických, kteréž za propadlé vyhlášeny byly, připuštěn, trvalo po celý rok vyjednávání. Žádost jeho zhola zamítnouti nebylo možno, jednak že měl na své straně právo a jednak že patřil k vynikajícím osobnostem na straně císařské.[6]) Nejvíce asi rozhodovala štědrá mysl Ferdinanda II., kterýž věrné své skutečně císařsky odměňoval. I učiněna tedy smlouva (r. 1622 dne 2. listopadu) mezi komisaři královskými a Valdšteinem, kterou císař r. 1623 dne 24. dubna jako nejvyšší poručník vdov a sirotků potvrdil, tak že Valdšteinovi polovice vší pozůstalosti zanechána. Odevzdány mu tedy Kumburk s Úlibicí, Semily s Navarovem, Hořice, Skály (totiž Hrubá Skála) s Troskami, Dub s Frydšteinem a Skalami (t. j. Malou Skalou), dohromady v 430.564 kopách. Nepočítán v to je Kostelec, který Valdštein také jako poručník obdržel, ale dne 1. listopadu knížeti Lichtenšteinovi prodal.[7])

Slušno též zmíniti se o osudech posledního Smiřického. Téhož převzal plukovník Jan z Aldringen v Hamburku (r. 1627) a poslal ho s tehdejším jeho opatrovníkem Henrychem Hugo do Jičína skrze Jana B. Rivara, který zajaté dva plukovníky Dánské s lidem jich do Čech doprovázel a Smiřického až do Bělé přivedl. Vedlé poručení Valdšteinova zatím byl ponechán u hejtmana Bělského a potom podlé vůle otce svého převezen na zámek Skalský, kdež až do smrti své s opatrovníkem svým náležitě chován byl.

[1]) Paprocký o st. pan. 321. [2]) DZ. 134. D 7—19. [3]) Pam. arch. V. 352. [4]) DZ. 135. C 14, Partlicův kalendář 96. [5]) Dačický I. 228, 314, Pam. arch. V. 352. [6]) Dvorský, Albrecht z Valdšteina. [7]) Bílek, děje konfiskací.

Zemřel roku 1630 v neděli provodní (7. dubna) na zámku Skalském, jsa z rodu toho po meči poslední.[1]) Valdštein nařídil mu skvostný pohřeb, poněvadž se skrze něho v držení velikého jmění dostal. Měl pochován býti v kostelíku městečka Rovenska, ale Jan Albert Colcinius, děkan Turnovský, nechtěl svoliti ke křesťanskému pohřbu, poněvadž ve víře katolické nezemřel. Nazejtří po smrti Jindřichově předkládala komora Jičínská děkanovi, že nerozumí tomu, proč by měl býti pohřeb bez zvonění, prosíc, aby taková pocta mrtvému tělu odepřena nebyla, poněvadž zemřelý, nejsa rozumu svého mocen, byl živ jako dítě, kacířství nijak nakloněn nebyl a jako zachovalý člověk hoden jest křesťanského pohřbu. Podobná žádost byla i arcibiskupovi poslána, ale není známo, jak byla vyřízena. Mrtvola pohřbena v kostele Rovenském.[2])

Panství Skalské připojil Valdštein, roku 1623 do stavu knížecího povýšený, ke svým statkům z práva zemského propuštěným čili k pozdějšímu knížectví Frydlantskému a ustanovil je za statek komorní či k přímému užívání knížete přivlastněný; k němu připojil i ty části Turnova, které dosud k jiným statkům náležely, tak že od té doby (poprvé snad co město stálo) celé město k jednomu panství náleželo. Také k němu připojil ves Holenice a jen malé části v manství odprodal. Obracování lidu na víru katolickou dálo se s velikým úsilím a skrze jezovity Jičínské. Jeden z nejhorlivějších byl P. Matyáš Burnatius,



Starý obraz P. M. Burnatia r. 1627 zavražděného.

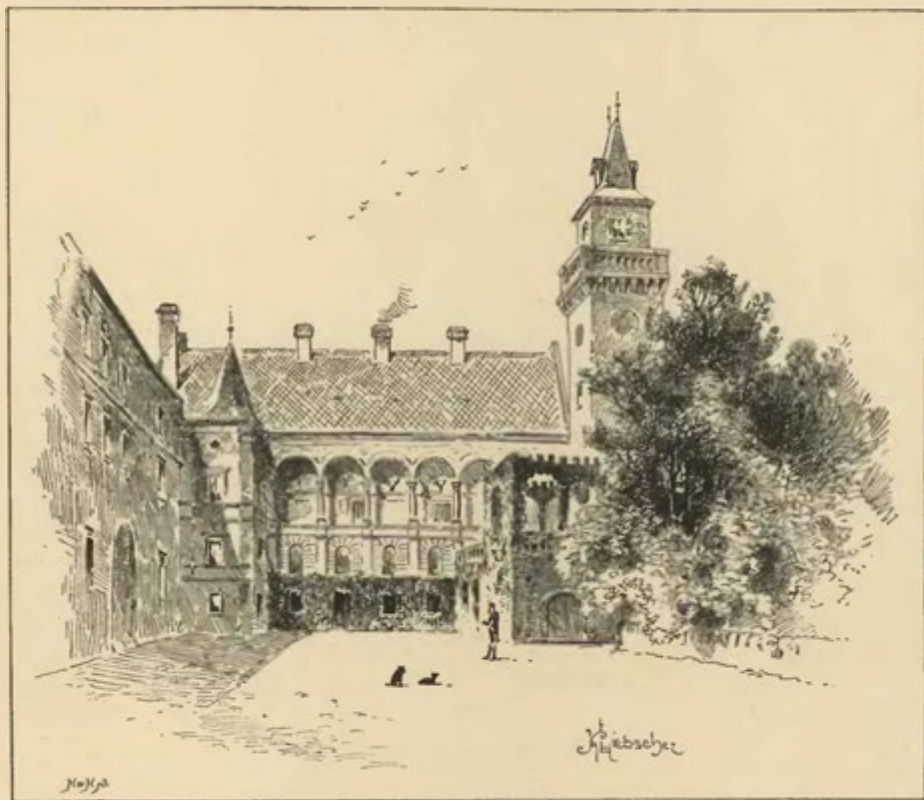
jenž od roku 1624 v mnohých místech knížectví platně působil. Poprvé odpor trpný seznal ve Vartemberce, ač sem s vojskem přišel, ale i tu konečně svou úlohu provedl. Vykonav pak obrácení ve Mšeně a Kuřích-vodách, odebral se do Turnova s velikým oddělením vojska, aby tam známou tvrdošíjnosť nekatolických měšťanů přemohl. Odtud dal obeslati přední měšťany z Rovenska, aby jim poručení v příčině reformace oznámil. Rovenští sice přišli, ale žádali dosti dlouhý čas na rozmyšlenou, když pak Burnatius nesvoloval a přísně vyhrožoval, povstala v nich nevole taková, že vracejíce se domů osadili cestu, po které Burnatius do Jičína jeti chtěl, aby si ještě dva bratry na pomoc přibral. Ale Burnatius poznav nebezpečí skočil s vozu a zachránil se útěkem do vsi Újezda Svatojanského, kdež jako bývalý administrator našel útočiště na faře. Nebezpečím tím nedal se nijak odstrašiti, nýbrž strojil se zase do Rovenska (9. srpna), poněvadž sem bylo posláno silné oddělení vojska, aby odpor přemohlo. Ale vojsko to setkávalo se s velikým odporem, poněvadž se byl lid z okolí sezvonil a hrdinsky bránil, a proto zapálilo jen věž a chrám na Týně a zase se vrátilo do Turnova. Rovenští pak dověděvše se, že Burnatius čeká ve vsi Libuni na zprávu o přemožení Rovenska, vypravili tam lid, který hned kostel a faru osadil. Burnatius jsa právě v zahradě farní s hejtmanem Velišským chtěl zadními dveřmi ujíti, ale lidé dohonivše prchajícího ranili jej oštěpem do hlavy smrtelně a prokláli jej podávkami, tak že polomrtev k zemi sklesl a byl dostřelen. Také jeho průvodce Jana Rokytu, studujícího, kterýž v stáji farní koně k útěku připravené

---

[1]) Jandera, Paměti Hořické VIII. 2825 z pamětní knihy Rovenské. [2]) Dvorský, archiv gub.

držel, zabili. Po vykonání toho rostl odboj rozhořčeného lidu tak, že kněžna ze strachu Jičín opustila a do Prahy ujela. Odbojní táhli od Libuně hned k Turnovu, aby se ho zmocnili, ale na cestě byli od vojska poraženi. Z odbojníků zavedeno 17 do Jičína a tam na smrť odsouzeno, ale poněvadž na domlouvání jezovitů přistoupili k víře katolické, obdrželi milosť a svobodu a jen dva původcové později na rozkaz knížete byli kolem lámáni. [1])

Regentem Skalským byl Bedřich Hoberk z Henrštorfu, který knížete ve všech jednáních s poddanými zastával. On bezpochyby také byl opatrovníkem Jana Kryštofa z Valdšteina, který na Skále seděl. Týž sloužil totiž nepříteli a zajat jest od knížete r. 1627 dne 30. července při vzetí města Opavy. Kníže poslav ho na Skálu, dal dne 3. srpna hejtmanu rozkaz, aby byl uvězněn v pokoji, kde pan Smiřický (Albrecht? Jaroslav?) bydlíval, aby dal do oken mříže a ke dveřím dobré zámky, a na



Nádvoří na Hrubé Skále.

chování vězně aby za týden více nedával než dva zlaté. Na přímluvu kněžny byl pak chován v mírnějším vězení a konečně r. 1629 na svobodu propuštěn [2]) Statky komorní knížectví Frydlantského měly podlé ustanovení knížete, jenž synů neměl, podlé zařízení nápadního (r. 1628, 26. května) spadnouti na strýce jeho *Maximiliana* hrabě z *Valdšteina*, jemuž kníže ještě za živobytí svého některé statky na jisté výminky odevzdal a kromě toho mu berni z kořalky v knížectví zapsal. Když tedy kníže r. 1634 byl zavražděn, a knížectví přes předešlá obdarování zrušeno, zadal Maximilian, aby mu statky Skála a Dub náhradou za ztracenou berni ponechány byly. Ale postoupeno mu dne 14. února r. 1635 jen panství Skalské s městem Turnovem a 817 osedlými a vedlé císařské resoluce ze dne 9. března ponecháno mu dědičně za jeho služby věrné. [3])

Za dob těchto panství velice od vojáků sužováno. Roku 1634 ležel v Turnově štáb generála Gallasa od 9. března do 8. května. Na ty vojáky padlo 1520 fl., na tabuli předních oficírů 671 fl. a rancionu

[1]) Bílek, reformace katolická 152, Prášek, děje Turnova 143. [2]) Bílek, děje konf. 835. [3]) Bílek, děje konf.

zaplatili Turnovští do 2500 tolarů. Po nich přitáhli zase jiní vojáci, a později přišli vojáci hraběte Kolloreda, kteří za dvě neděle obci do 1695 fl. útrat nadělali. [1]) Po nich zase přišli sem Sasové, drancovali tu a zřídili komorníka, který měl panství pro korunu Švédskou spravovati, ale regent Hoberk a jiní služebníci pod ním na zámku zůstávali. Po vypuzení Sasů (na podzim) přišli sem zase císařští a chovali se tu jako nepřátelé, tak že nejen všechno do posledního zrníčka dojedeno, nýbrž i obyvatelé všelijakým způsobem mořeni jsou. [2]) Po míru Pražském na nějaký čas útrapy ty přestaly, ale mnohem zuřivěji se obnovily, když vpadl do Čech (r. 1639) Švédský generál Bannér, hrozný muž, který severní Čechy nelítostně plenil. Šťastnou náhodou okolí zdejší pocítilo jen vydírání na statcích. Skálu osadil Švédský korporál Pavel Virbynský, a Turnov kapitán Armis. Poněvadž pak měl na Skálu přijeti generální profiantmistr, aby dal odvézti odtud 300 korců obilí, žádal týž korporál Turnovských (10. června), aby mu k tomu cíli 200 lidí s pytly a kolečky nebo několik přípřeží poslali. Rovněž na ně za podobnou příčinou naléhal hejtman Hoberk, který i za obsazení na Skále zůstával, poněvadž i na něho naléhali v příčině doprav do Švédského profianthauzu. Asi v ty časy se stalo, že kapitán Christian Heller se silným oddělením k zámku Skalám přitáhl a mocně se do zámku tlačil; i nejsa vpuštěn zapálil bečvárnu pod zámkem a hrozil vypáliti pivovár. Dali mu proto rancionu 130 fl. a dostali ujištění bezpečnosti i pro zámek i pro Turnov. Potom přišel zase lejtenant Matějovský uptat se, kdo by ten setník byl. Svévoli Švédské učiněn byl konec teprve v únoru roku 1646. Císařští rychle Švédy stihajíce dobyli Boleslavě (5. února) a hned potom opanovali i hrady Kost, Veliš a Hrubou Skálu, kdež se posádky akkordem poddaly. Potom také Švédové po tuhých bojích z Turnova a okolí vytlačeni.

Nový vpád Švédů r. 1643 za generála Linharta Torstensona připravil městu Turnovu mnohé útrapy, poněvadž obyvatelstvo nemilosrdně vydírali a okrádali, a jich vinou pak město vyhořelo, ale hrad Skalský, jak se zdá, Švédům se ubránil. Ale r. 1645, když Torstenson po druhé do Čech vnikl, osazen jest hrad Skalský padesáti muži, jichž velitelem byl ke konci toho roku Vilém Bonar. Toho vydržovalo okolí, ač již předešlými běhy válečnými vyssáté. Proto hrozil Bonar Turnovským (20. listopadu), kteří již na nejvýše schudlí byli, násilím, jestliže resty na penězích a profiantu neodvedou a posádku potřebami životními opatřovati nebudou. Aby byli odsud vypuzeni, přitrhl sem v únoru r. 1646 císařský rytmistr Unger a od 10. února až do 2. března před hradem ležel, poněvadž ho jiným způsobem dostati nemohl, leč jej vyleželi. Turnovští měli nyní od Švédů pokoj, ale za to byli stíženi vojskem císařským, kdykoliv skrze Turnov táhlo. Když se obléhání pro nedostatek střelby protahovalo, přivezeny z Prahy dva kusy. Ale když je ke Skalám vezli, pro zlosť cesty k Turnovu zajeti museli, při čemž 100 mušketýrů je doprovázejících v Turnově sud piva, 120 liber chleba a tři korce ovsa vymáhalo. Konečně se dne 2. března velitel Švédský s 20 mušketýry, 27 jezdci a oficíry vzdal a odveden jest od Ungra na Frydlant. Jdouce skrze Turnov snědli tu na útraty obce 220 liber chleba a vypili dva a půl sudu piva. Císařští zmocnivše se Skály našli prý tu kromě potřeb válečných 80.000 říšských tolarů peněz hotových (?) a obleků pro 500 mužů. Ihned sem položena císařská posádka, jejímž velitelem byl Ehrenfried Anmann z Dürnfeldu. Tomuto Turnovští některý čas denní porce na penězích odváděli, a tak to trvalo po dvě léta. Ale několik měsíců po vzetí Skály vpadl Švédský nejvyšší Richmond ze Slezska do Čech a přitáhl před Skálu, jejížto posádku ke vzdání vybízel, hroze vypálením okolí; když pak se posádka mužně držela, kázal okolí nic nelituje pleniti. Od konce r. 1647 byl velitelem na Skále Hans Otto Wittman, lejtenant pluku Valdšteinského, jehož plat (22 fl. za čtyři neděle) povinni byli Turnovští odváděti, ale kromě toho také maso na hrad dávali. I po učinění míru Vestfálského zůstávala posádka na hradě. Na žalostné prosby Turnovských, kteří ustavičnými příplatky již ochuzeni byli, nevěděl Albrecht Kapoun ze Svojkova (r. 1648, 26. prosince) jiné odpovědi, než že do jistého času tak zůstati musí, nicméně že při repartici zimních kvartýrů se na ně paměť míti bude, aby se jim nějaké polehčení státi mohlo. Velitelem na Skále byl tehda Hans George von Falkenhan, kterýž s posádkou svou za 40 neděl (29. března až 31. prosince) 2880 liber masa spotřeboval. Turnovští je ovšem zase zaopatřili a za to, že jim poskytl nějaké ochrany, žádal na nich (r. 1649, 17. ledna), aby mu dali šíti pár bot. [3])

Regentem panství v ty časy byl Václav Králík z Brocenberka. [4]) Pán jeho Maximilian zemřel r. 1655 dne 19. února ve Vídni, a v držení Skály následoval syn jeho *Ferdinand Arnošt*, který však již r. 1656 dne 15. května zemřel. Poněvadž zůstali po něm synové nezletilí, ujala se vlády jako poručnice *Marie Eleonora* rozená z *Rottalu*, vdova, a dala se zvésti na statky nebožtíkovy Zvířetice, Studenku, Valečov a Skály. [5]) Za ní se u dvora Vídeňského velice zabývali otázkou, které hrady v Čechách by se měly

---

[1]) Archiv Turnovský. [2]) Prášek, děje Turnova. [3]) Archiv Turnovský. Za zaslání těchto příspěvků děkuji p. Jos. V. Šimákovi. [4]) Prášek, děje Turnova 165. Hejtmany byli r. 1656—1660 Jan Václav Radvanovský, r. 1664 Jan Jiří Červenka, r. 1669 Adam Jiří Bušek Rovenský, r. 1672 Ondřej Jindřich Loubský ze Stráže, r. 1675 N. Stránský, r. 1676 Jan Jak. Ebert, r. 1679 G. Kressl, r. 1680 Adam Ohroženský, r. 1682 Jiří Formánek, r. 1686 Pavel Krejbich. [5]) DZ. 113. K 38, 39, 261. J 16.

pobořiti, aby po druhé nebyly nepříteli útulkem. Krajským hejtmanům Boleslavským dán r. 1658 rozkaz, aby při bourání Skály a Kosti císařskému inženýrovi Pieronovi nápomocni byli. Šetření v té příčině a práce protahovaly se dlouho do r. 1659, a tu na podzim u Skály dále nedospěli, než že část příkopu zasypali. A poněvadž boření Kosti zastaveno bylo, dni se krátily a hejtmané nevěděli, mají-li v pracích pokračovati, dotazovali se v té příčině u místodržících v Praze, a než přišlo vyřízení z Vídně a z Prahy, práce, jak se zdá, zastaveny.[1])

Marie Eleonora nepřála Turnovským, jako jim byl i manžel její nepřál, zkracujíc jejich svobody. Také nový regent Jan Václav Švantle z Třebska, který nastoupil po smrti Králíkově († r. 1661), nebyl na lid poddaný laskav. Následek toho bylo povstání lidu venkovského, kteréž jen pomocí Turnovských utišeno. S radostí tedy uvítán dědic *Arnošt Josef* hrabě z *Valdšteina*, když r. 1674 dědictví otcovské ujal. Pán tento celkem zachoval Turnovské při svobodách, které měli za děda jeho Maximiliana, a poskytl jim některých úlev; že při tom nebyl příliš štědrý, plynulo z ducha doby tehdejší, ale choval se k poddaným svým mnohem laskavěji, než někteří jeho sousedé. Zemřel r. 1708 dne 28. června v Praze, a dědicem jeho stal se syn *František Josef*, kterýž svobody Turnovských více obmezoval nežli předchůdcové jeho. Počínání takové budilo u měšťanstva odpor, kterýžto za tehdejších poměrů k vítězství vésti nemohl. Odporníci zkroceni za nějaký čas a ponížení obce na obyčejné město poddané přece jen provedeno. František zemřel roku 1722 dne 19. února, a dědicem jeho v panství Skalském stal se bratr jeho *Jan Josef*, jehož panování bylo mírnější. Týž zemřel r. 1733, nezůstaviv dědiců pohlaví mužského. Dědicem Skály stal se synovec jeho (syn Františkův) *František Josef Jiří*, kterýž byl na poddané své laskav a Turnovským při vymáhání nových svobod nepřekážel († r. 1760). Ještě laskavější byl syn jeho *Emanuel Filibert*, jenž nejen poskytl mnohých úlev, nýbrž i Turnovským vrátil právo pivo vařiti, kteréž jim přes století popíráno, také se ukázal milosrdným, když byla drahota r. 1770. A přece za něho zasáhlo povstání sedlské až na panství Skalské, snad proto, že si sedláci od předešlých nátisků trochu pooddechli. Hnutí povstalo r. 1775 na hranicích Slezských a rozšiřovalo se odtud přes Semily a Jičín. Dne 24. března přitáhli na faráře Libunského a dali se odtud na Rovensko, odkudž měšťané s nimi jíti museli. Primas Rovenský stal se teď jejich náčelníkem. Přibravše k sobě ještě lid z okolních vesnic přitáhli ke Skále, žádajíce na hejtmanovi domnělý patent o svobodě lidu poddaného. Marně i hejtman i jeho úředníci vykládali, že o takovém patentu nevědí aniž slyšeli; lid nevěře jim vrhl se na ně, bil a lál jim, a teprve když jim slíbeno, že nebudou voláni na robotu a že obdrží svobodu, propustili utýrané. Co našli od jídla, snědli, knihy a spisy purkrabské pobrali a spálili a žida, kterýž měl pod Skalou vinopalnu, obrali. Hrabě Emanuel uznávaje rád věrnost Turnovských za těchto běhův, navrátil jim ještě r. 1775 všechny svobody, kteréž od starodávna měli a v nichž od předků jeho byli zkracováni. Když hrabě r. 1779 zemřel, stal se dědicem panství syn jeho *Karel Josef*, jenž byl z počátku pod poručenstvím mateře své *Marie Anny* kněžny *Lichtenšteinské* a teprve r. 1784 plných let dosáhl. Zemřel r. 1814 dne 17. března a pohřben na Skále. Syn jeho *František Adam* prodal z jistých příčin Skálu r. 1821 *Janovi Leksovi rytíři* z *Aehrenthalu*. Tento byl muž povahy šlechetné, jenž dosáhnuv jmění i cti pracnou pílí, dovedl oceňovati povahy lidské a stal se ochráncem přičinlivosti, kdekoliv se na panství jevila († roku 1824). Potomstvu jeho panství Skalské se zámkem posud náleží.[2])

[1]) Archiv gub. [2]) Prášek, děje Turnova.





Valdštein.

VALDŠTEIN HRAD A KAVČINY.



Vyjdeš li z Turnova dav se na stranu jižní, přijdeš na Jičínské silnici za nedlouho k lávce, kteráž jest přes potok Libuňku položena, spatříš za ní ves Pelešan nazvanou a kráčíš dále, ale již cestou polní, která tě dovede do lesa a povede ustavičně do vrchu. Asi 100 krokův od vrat obory tvoří návrší po pravé straně úžlabinu, kteroužto na své pouti se budeš ubírati. Dostaneš se pak na vrch a skálu Kalvarii řečenou, na kteréž jsou tři kamenní křížové zasazeni, a při tom spatříš v pravo jeskyni, ve kteréž v létě lampička hořívá. Poohlédna se po okolí a potěšiv se rozkošnou vyhlídkou až k horám Krkonošským, dostaneš se za nedlouho k Valdšteinu, na nějž můžeš vstoupiti buď skrze hladomři (ovšem s obtížemi ano i s nebezpečenstvím života), nebo, jako většina lidí chodí a naši předkové chodívali, po mostě.[1] (A. S.).

Valdštein stojí na dlouhém a úzkém pískovém skalisku a ukazuje, jak nyní se spatřuje, nejen zbytky bývalé své úpravy (jichž jest na povrchu dosti), nýbrž i to, co za naší doby dílem k zachování jeho, dílem k domnělému ozdobení přiděláno. Neboť na počátku našeho století bylo na Valdšteině kromě sklepů jen něco starých zdí viděti. Alois Leksa z Aehrenthalu, držitel panství Skalského, umínil si Valdštein podlé původního rozdělení znova vyzdvihnouti a proto dal postaviti na něm věž a několik světnic (r. 1838—1841), ale poněvadž ten, na nějž stavba vložena, stavěl maně, jak se mu líbilo, a na starý způsob nic nedbal, opravy ty přerušeny. A tak jest starý a nový Valdštein jedno na druhém.

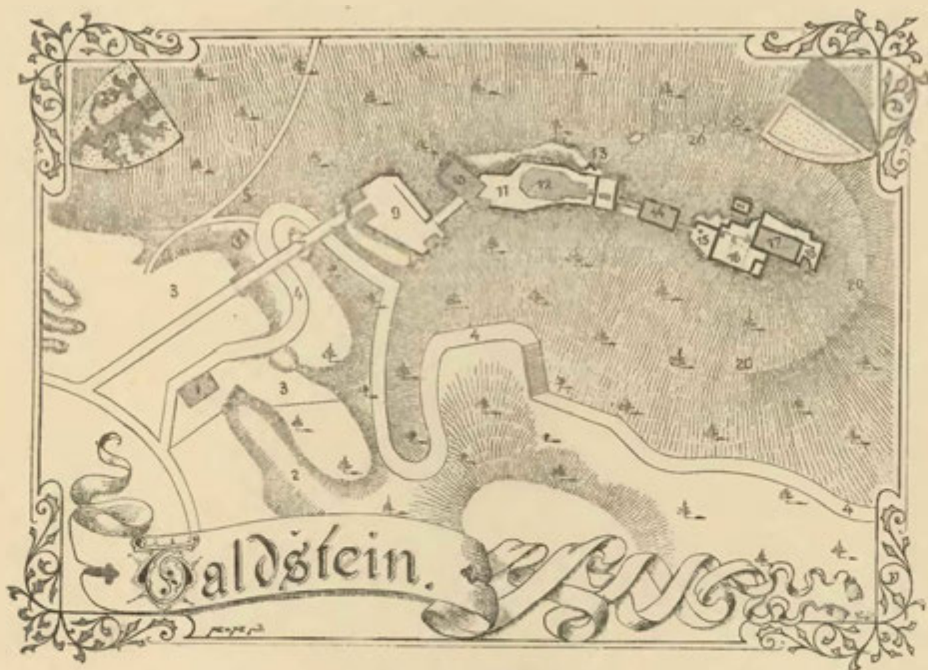
Jihozápadně od hradu jest hajnice stojící mezi lesy, kteréž celé hradiště pokrývají, na prostranném palouku; ohledáš-li však bedlivě to místo, spatříš, že tu bývalo předhradí nebo prostranné místo pro hospodářská stavení, pro něž na hradě bylo skrovně místa. Při hajnici totiž začíná příkop, který jde okolo prostranného skaliska až k té propasti, ve kteréž se vine silnice. Zdali jest to příkop uměle dělaný nebo zdali povstal od přírody, dnes již nesnadno rozhodnouti, když jest od přívalů dešťových dávno změněn. Rovněž jest nejisto, zdali měl pokračování k severozápadu a zdali byl později zasypán; neboť to jest jen jisto, že hajnice byla odtud dále k severozápadu, kteráž pak shořela a přeložena jest na nynější místo. Severně od hajnice viděti jest *starou cestu* k hradu, a že tím byla, svědčí koleje ve skále vyjezděné. Podlé toho tedy se k Valdšteinu se tří stran jezditi a přicházeti mohlo. Jednu cestu, totiž od Turnova, jsme již popsali. Druhá, nyní na úpravnou silnici přeměněná, jest starodávná cesta od Rovenska (nyní

---

[1]) Pomůckami: Bernau, Album I. 39, zápisky n. Malochovy a příspěvek nejmenovaného.

přes Sedmihorky); ta vine se pod hradem a pak otáčejíc se v samém příkopě dostupuje hajnice, u níž se spojují cesty třetího směru, totiž od Hrubé Skály a Mašova Ale dotčená druhá cesta nezatáčela se v příkopě jako nynější silnice, nýbrž šla skrze dno příkopu a připojovala se k první cestě na způsob nějaké bašty, která se mohla v čas potřeby osaditi Tam asi, kde stará cesta přichází na rovné prostranství proti hajnici, stávala bezpochyby dřevěná brána, odkudž ploty vycházejíce objímaly všechno předhradí.

Předhradí to odděleno jest od hradu, který stál na třech skalkách, příkopem anebo širokou propastí; přes tu položen jest nyní kamenný most na čtyřech obloucích, který pochází z první polovice našeho století a ozdoben jest sochami sv. Lidmily, Josefa, Václava, Víta, Jana Nepomuckého, Ivana, Vojtěcha a Prokopa. Ten most jde přes skalisko, na němž jsou díry pro mostnice; bývaly tu tedy za starých dob dva dřevěné mosty za sebou, což se vysvětlí šířkou příkopu. I na jiných skalách v hradě, kde byly mosty, jsou podobné vřezy. *Brána* do hradu jest nová, s obyčejným klenutím do polokruhu z pískového štukoví postavená, a poněvadž průjezdu nemá, nijak se nehodí k starému Valdšteinu. Jest



Plán hradu Valdšteina.

Vysvětlení plánu: 1. Hajnice; 2. příkop; 3. bývalé předhradí; 4. silnice od Sedmihorek; 5. staré cesty; 6. baštovité skalisko; 7. skalka, přes niž jde kamenný most přes příkop; 8. brána; 9. přední hrad s šíjí a kapličkou; 10. hostinec; 11. prostřední hrad; 12. kostelík sv. Jana; 13. studnice; 14. čtverhranné místo s věží; 15. brána zadního hradu s vězením; 16. dvůr zadního hradu, pod nímž jest sklep; 17. nové stavení v starém paláci; 18. nejvyšší místo; 19. velká věž; 20. plotiště.

také pro tento skalný hrad příliš vysoká. Jí se vkročí v nevelký *přední hrad*, místo či lépe řkouc skalisko na všech stranách hradbami zavřené. Po obou stranách brány jsou tu kolny, a na jihovýchodní straně jest při hradbě nová kaplička (vystavěná r. 1838) s dveřmi mřížovými a obrazem svatého Jana křtitele, a konečně na severovýchodní straně jest úzká chodba do sklepa ve skále vytesaného, do něhož se pivo skládá. Zajímavá tato chodba jde mezi starou hradbou a skalou jako nějaká soutka Jsou tu staré, zcela ošlapané schody. Vřezy na skále svědčí nejen o tom, že se tato chodba zavírala, nýbrž i že byla kryta dřevěnou podlahou. Hned tu na předním hrádku naskytuje se nám příležitosť srovnávati staré s novým. Opravami způsobenými okolo r. 1840 přišlo sice mnoho nepatřičného na Valdštein, ale není to nikoliv takové, aby se tím příchozí másti dal a nové od starého rozeznati nedovedl. Neboť veliká byla zásluha nezištného obnovitele, Aloisa Leksy z Aehrenthalu, že učinil Valdštein přístupným. Pohodlnou cestou dostaneme se do všech bývalých částí hradu, na něž bychom s nasazením všech sil ano i s nebezpečenstvím života vylézali. Dobrodiní to umí oceniti každý, kdo na př. byl na Valečově nebo Rotšteině.

Poněvadž byl přední hrádek od *prostředního hrádku* na protější skále stojícího příkopem oddělen, býval z něho zvoditý most, a způsob starodávný vytahovati jej na noc, zachováván ještě před šedesáti lety.

Později postaven jest na tom místě most z pískového štukoví a ozdoben sochami sv. Markéty a Otilie. Příkop jest přes pět m. hluboký, přes devět a půl m. široký a má stěny naschvál přitesané. Skála na té straně do hradu má vřezy, v nichž někdy trámy pavlače zasazeny bývaly. Prostou branou vstoupí se do nové *jednopatrové šenkovny* (vystavěné r. 1838), kdež se také klíče do hradu nacházejí; neboť tu bydlí šenkýř, kterýž jest zároveň kostelníkem i klíčníkem. V prvním poschodí jest prostranná síň, v níž se obyvatelé z okolí k rozmanitým kratochvílím scházejí. Za tímto domem jest dvorek dlouhými kameny dlážděný a po obou stranách hradbami zavřený. U zadní části tohoto dvorku stojí *kostelík svatého Jana Nepomuckého*, osmihranaté stavení s čtyřhranatým kůrem a čtyřmi do polokruhu sklenutými okny. Uvnitř jest jednoduchý oltář s kamennou sochou svatého Jana, a dva jonské sloupy dělí kůr; v levo visí obraz svatého Jana Křtitele, an jest na poušti, v pravo jest kazatelna a uprostřed lavice. Dlážděn jest deskami kamennými. Kostelík tento postaven roku 1722 z odkazu Františka hraběte z Valdšteina, ale ke stavbě užito pískovce ze zřícenin hradu, který úpalem slunečním a vzduchem ztratil prvotní pevnosť svou. Když pak r. 1728 dne 20. května zde slavné služby boží slouženy byly u přítomnosti hraběte Josefa z Valdšteina, a mnoho lidí na kruchtu vešlo, sřítila se tato tíží velikou a propadla se i s lidmi. Hrabě zůstal se švekruší svojí státi na cihle jedné, až mu žebřík podali. Lidu v lodi se nic nestalo, poněvadž v čas uprchl, aniž basa, která zůstala na prkénku, škodu vzala.[1]) Tu opustl kostelík, až jej konečně r. 1836 vrchnosť Skalská obnoviti dala, při čemž postaveny nové sloupy, klenutí a střecha. Mše svaté se tu každý čtvrtek od prvního května až do svatého Vácslava sloužívají. U kůru, ale za hradbou a hluboko pod hradem byla *studnice* ve skále vytesaná, za naší doby vyčištěná a tak k vážení vody opět přizpůsobená, kteráž jest nyní zase zasypána. Nad ní stávala věž, z níž kousek zdi zbyl. Na skále viděti vřezy pro břevnoví a ty vysvětlují, jak byl přístup do horních částí této věže.

Za kostelíkem, kdež všude jsou nové hradby, jsou schody z Žernovského kamene o třech odděleních, z nichž poslední jdou ve vzduchu po oblouku, jimiž přijde se k nové bráně cimbuřím opatřené, která se zavírá, a skrze ni na *čtverhranatý dvorek*, kterýž jest na všech stranách hradbami zavřen. Zde jest nad samým příkopem, přes nějž zvoditý most býval, na skále okrouhlá, asi tři a půl m. vysoká věž, kteráž v l. 1840—1841 postavena byla a schody k dolním místnostem obsahuje V přízemí pod tím dvorkem jest konice a odtud jsou schody s devíti úzkými, ale vysokými okny, kteréž vedou do horní světnice.

Z tohoto čtverhranu sejde se po schodech nových do *zadního hradu*. Na kraji jeho v levo spatřují se zbytky zdi tři a půl m. vysoké, a při tom jest *vězení* starodávné v podobě džbánu ve skále vytesané s nevelikým okrouhlým otvorem, jímž se vězňové sázeli. Jest asi čtyři m. hluboké, má dole devět a půl metru v průměru, a vedlé toho jest trhlina ve skále překlenutá. Vězení to bývalo v samé bráně, kterou se do zadního hradu vstupovalo a která byla v znamenité výšce nad nynějším vchodem, neboť i otvor do vězení, jež bývalo ve spodku brány, jest nyní přes jeden metr vysoko nade vchodem. Kdežto se chodívalo jindy po rovině, musí se nyní projíti sklepem. Jdeme dolů po mnohých nových stupních, vedlé nichž se ještě staré velmi nepohodlné schody spatřují. Asi v polovici nových schodů v pravo vidíme díru pro závoru, něco dále v pravo ve výklenku jest hradba se střílnou poobnovenou. Brankou vejdeme do čtverhranatého sklepa, v němž v levo spatřujeme tmavou šíji do sklepů ještě hlubších, v pravo ode dveří dvě střílny a v zadu v levém rohu východ z tohoto sklepa. Po nových stupních přichází se odtud do horní části, na dvorek. I tento vchod mohl se zvenčí zavírati, jak svědčí vřezy ve skále. Než vrátíce se odtud na stranu západní, pozorujme tuto horní část tak, jak se tu za starodávna chodívalo. Hned za branou v levo šlo se podlé vysoké a hrubé zdi do dřevěného stavení, o němž svědčí jen vřezy na jedné straně. Nyní jdou dolů dřevěné schody. Zatočíme-li se pak v levo, octneme se na dvorku a vidíme před sebou starý *palác* v nově upravený, v levo velikou propasť, v pravo pak se nám otvírá sklep ve skále vytesaný, dosti nízký, o dvou odděleních. Skládá se z několika ohromných balvanů na sebe nakupených. Vřezy v něm svědčí, že se každé z oddělení zvláště zavíralo. Západní z nich má na západní straně dva vřezy neznámého účelu. Hned za tím v pravo jsou schody na nejvyšší část Valdšteina, kdež se kromě jedné hradby ještě kopce rumu, ale nic jiného nespatřuje. Dvéře na jižní straně vedou do horní části paláce, kteréž se jako půdy užívá. Vrátíme-li se opět po schodech dolů, přijdeme před starý palác a na to místo, odkud jsme byli ze sklepa vyšli.

Zde vidíme vysoký roh bývalého stavení, kterýž vzbuzuje obdivení tím, že se na něm zbytky rustiky spatřují; část tato tedy ještě v 16. století, když již Valdštein spustl, se obývala. Stavení se z větší části sesulo a zbyl kromě jiného kus veníře od okna. Za tím stojí o sobě čtverhranaté *věžovaté skalisko*, na němž se nepatrné zbytky stavení spatřují. Patrně to byla hlídka, velká věž a poslední útočiště pánovo.

---

[1]) Prášek, dějiny Turnova na str. 265.

V paláci vidíme nové mezi starým, pravou to středověkou a moderní strakatinu, u níž jest jedna dobrá věc, totiž střecha, která palác pro potomstvo zachrání. V pravo jest vchod do několika nových světnic zde zřízených; čtyři jsou po straně severní, a po straně jižní jest kromě skály a staré zdi kuchyňka a vchod do sklepa tmavého. Jdouce podlé nové zdi, která jest ochranou proti všemu pádu s těchto strmých skal do veliké hloubky, přijdeme ke skalní brance a odtud do nevelìké prostory mezi palácem a zdí venkovskou; tato bývala snad také obydlím, neboť venkovská zeď je v těch místech, kde mohla okna býti, silně vylomena. Dole jest sklep pod skalou a schody vedou vedlé něho nahoru do znamenité výše. Jdouce po schodech vidíme v levo starou střílnu. Na tomto vysokém místě jsou všude zdi; na východní a severní straně jsou nízké, na jižní vysoké a na západní jest nová zeď. Přes tu novou zeď lze patřiti na břidlicovou střechu paláce, nad níž se vypíná ještě veliký kus zdi s velikým překlenutým oknem. Rozhled s tohoto místa jest zvláště v tu stranu od východu k severozápadu rozkošný a přehlédne se tu celá krajina od Turnova až k Troskám.

Malý kousek od Valdšteina jest ještě jeden hrad, na *Kavčinách*. Jde li se totiž od hajnice před Valdšteinem kus po cestě Hruboskalské a zatočí-li se lesem odtud k západu, přijde se na kraj ostrohu vysokého, který se srázně a hluboko do údolí sklání. Na ostrohu jest místo pro veliké a prostranné předhradí, pak jsou tu tři strmé skály za sebou. Na první skalce bývala světnice ve skále vytesaná, ale sesula se asi před 10 lety, a silná vrstva kamení, která strop tvořila, spadla na podlahu. Jistý příslušník z Podháje nalezl prý zde krátce před sesutím veliký měděný moždíř. Tato světnice byla podlé doslechu největší. Druhá světnice nachází se o trochu výše než první a leží blíže ke kraji toho skalního výběžku, kde se Kavčiny nacházejí. Tato jest asi přes dva m. vysoká, o něco širší a má na zadní straně lavici k sedění vytesanou ve skále. Dvéře k ní jsou na jižní straně. Třetí světnice na třetí a krajní skalce jest nejmenší a má výšku menší než předešlá. Ačkoliv jest přístup k předešlým dvěma po úzkých pěšinách na krajích srázné stráně dosti obtížný, přece lze k nim mnohem snáze přijíti, než ke třetí světnici, kteráž leží velmi vysoko a na místě nepřístupném. Ačkoliv měl hrad Valdštein tři oddělení a mohli se jím tři bratří poděliti, zdá se přece, že při veliké úrodě rodu Valdšteinského ještě nebylo tu dosti místa a založen tento hrad na Kavčinách, jinak též Kavčí řečený, poněvadž mohl býti dobrým venkovským opevněním pro hrad Valdštein. Tím byl ještě v 15. století, a proto se vysvětluje zpráva starého letopisce, že r. 1440 oba hrady, Valdštein i Kavčí, byly dobyty.[1])

Hrad Valdštein založen jest ke konci 13. století a jméno své sice případné děkuje panujícímu tehda mravu, dávati hradům jména německá. Prvotní jméno Waldenstein vyskytuje se sice z počátku v pamětech latinských a německých, ale neujalo se nikdy mezi lidem, který říkal napřed Valdštein a později měkčím vyslovením Valštein, tak že název tento konečně zobecněl. Předkem pánů z Valdšteina byl *Jaroslav z Hruštice*, jenž se v l. 1234—1269 připomíná a r. 1239 byl purkrabí na Kameni královském. Měl čtyři syny. Nejstarší z nich *Beneš* držel Dětenice a stal se praotcem té větve, kteráž se psávala i z Dětenic i z Valdšteina. Ostatní tři rozdělili se o dědictví otcovské. *Havel* dostal vesnice severně od Turnova a seděl na Rohozci Třetí syn *Vok* dostal vesnice východně od Turnova a založil si hrad Rotštein; čtvrtý konečně *Zdeněk* dostal vesnice jižně od Turnova a psal se první z Valdšteina.[2]) Týž Zdeněk měl prý šest synův, ale jen pět se jich v pamětech současných připomíná. Poněvadž se skrze tyto syny rod Valdšteinský velice rozvětvil, vznikla časem pověsť o onom jich předku báječném, který prý se 24 syny svými přitrhl k vojsku, s nímž táhl král Přemysl do Prus Valdšteinové pozdější nejen věřili této pověsti, nýbrž měli na ní i své zalíbení a dávali ji na svých zámcích (někdy dosti neuměle) vyobrazovati. Rozplození jejich rodu jakož i časté opakování se zamilovaného jména Jindřich, jež se i Hynek i Heník vyslovovalo, činí vypátrání jich vývodu skorem nemožným. Jen o synech Zdeňkových lze mluviti v souvislosti. *Zdeněk* připomíná se v l. 1318—1335, druhý *Heník* v l. 1318—1323, třetí *Hynek* (v l. 1318—1323) byl pak pánem na Veliši, čtvrtý *Albrecht* (v l. 1304—1323) držel Lomnici a pátý *Jan* (v l. 1304—1323) dostal se v držení Štěpanic.[3]) Synové jich nacházeli se v držení četných statků v Pojizeří a zvláště v okolí Turnova, ale potomci někteří schudli tak, že měli jen skrovné statky a pouze urozením svým se od vesnických zemanů lišili. K dosti veliké platnosti přicházeli potomci Janovi, kteří drželi Štěpanice (viz díl V. na str. 240) a zboží Maloskalské a také znamenitých statků na Moravě nabyli. Albrechtovi potomci byli, jak se zdá, bratří Hynek, Beneš, Jarek a Jan, z nichž jsme Hynka a Jarka již v dějinách Hrubé Skály poznali. Beneš byl do své smrti († r. 1363) farářem v Olešnici, a Jan seděl na Chlumci v l. 1362—1363.

---

[1]) „Expugnaverunt praedicta castra Walsstain et Kaurze" (Chronicon veter. colleg. Prag.). Kaurze není žádné slovo a nějaké takové slovo v 15. století býti nemohlo. Tudíž se musí čísti Kaucze a předpokládati, že je špatně vytištěno; neboť spřežky cz a rz v starém písmě někdy nesnadno se rozlišovati mohou. Tím si i vysvětlíme místo ve při, kdež jest řeč o hradu Valdšteině, že Jindřich „ty hrady prodává". (Reliq. tab. I. 170.) [2]) Paprocký, rkps. Gersdorfské knihovny, Březan. [3]) Emler, tab. vetust. Reg. III. 544, Dobner Mon. I.



Most vedoucí na Valdštein.

Půta z Valdšteina pojal za manželku Kačnu z Budějovic, která měla r. 1355 věno své na Ždanicích zapsané. V l. 1362 až 1363 vyskytuje se jako spolupatron polovice podací kostela Hruštického.[1]) S ním zároveň se připomíná jako patron téhož kostela *Zdeněk z Valdšteina* (r. 1362—1363), snad bratr jeho. Oba, jak se zdá, nacházeli se v držení Valdšteina. Kdo však po nich následoval, o tom nemáme ani zdání. Dvě desetiletí později, když se rod Valdšteinský víc a více rozšiřoval, vyskytují se v krajině zdejší jako nejmocnější Zdeněk Štěpanický, Heník Vysocký a Albert Lomnický z Valdšteina, a když se chtělo r. 1382 na vsi Záblatí, Leštný a Mnichový právem odúmrtním sáhnouti, dokázali, že ta zboží patří ke klášteru Turnovskému.[2])

Zdá se, že nedlouho potom přikoupen Valdštein od pánů z Vartemberka. Poprvé se připomíná r. 1404 *Jindřich z Vartemberka a z Valdšteina*, an seděl tehda na soudu zemském.[3]) Roku 1407 prodal plat ve vsi Mašově u Turnova a vyskytuje se potom častokráte jako svědek v současných pamětech.[4]) Oženil se s *Alénou z Lipého*, která jej roku 1412 přijala na spolek dědictví svého ve Vícenicích a Slavěticích,[5]) a r. 1413 ujímal se sirotků bratra svého Vácslava, které Čeněk z Vartemberka vytiskl z držení Veliše. Uvázav se v držení Veliše jako poručník prodal roku 1413 Mikuláši, faráři v Jičíně, který chtěl tu nový oltář zříditi, 11 kop platu na véskách pod hradem Valdšteinem a té části Modlice, jež ke hradu patřila (kromě vsi Kckošky), a konečně na Nové vsi.[6]) Stav se r. 1414 purkrabí kraje Hradeckého ukončil nechuti se strýcem svým Čeňkem a postoupil mu Veliše, potom spečetil list stížný, poslaný ke sboru Kostnickému; nicméně roku 1419 přidržel se strany královské a opověděl městům Pražským.[7]) V letech 1423—1425 připomíná se několikráte jako svědek, nazývaje se Jindřichem starším a seděním na Valdšteině,[8]) ale skutečně jej držel nejdéle asi do r. 1425; neboť ačkoliv se psal i potom „odjinud z Valdšteina", ačkoliv r. 1428 katolického faráře do Turnova podával, přece s Valdšteinem nic činiti neměl, ano r. 1432 nacházíme jej dokonce v jižních Čechách pod ochranou tamějších vrchností katolických.[9]) Odtud, že se nacházel Valdštein nedlouho potom v držení pana *Valečovského*, horlivého stranníka kališníků, lze správně vyvoditi, že byl Jindřich z držení hradu mocně vyveden.[10])

V ty doby byl správcem zemským a aspoň velitelem obcí městům Pražským příchylných kníže Zikmund Korybutovič, jenž byl do Čech přišel zastupovat požádaného krále Vitolda. Když pak tento vyjednával tajně o smíření Čechů s církví Římskou, zapletl se v tom tak, že byl jat a ze země vyveden. Dne 16. dubna roku 1427 bral radu se Svojšem ze Zahrádky, svým podkomořím, a Rozvodou ze Stakoř, kteří od něho nějakým způsobem tajemství zvěděli, a vyslal je z Prahy, aby nějaký jeho rozkaz vykonali. Ale tito oklamavše pána svého, který jim příliš důvěřoval, oznámili bezpochyby tajemství protivníkům jeho a obrátili úklady proti němu. Nazejtří ráno (17. dubna) na zelený čtvrtek vrátili se do Prahy, vedouce prý s sebou jeho vrahy; přivedli totiž nejspíše z venkova pomocníky některé proti němu. Ihned zvoněno jest na poplach a když se lid sběhl, tu návodem Janovým z Rokycan a jiných osob strhlo se veliké vzbouření, lid se dobyl do dvora Zikmundova a kníže vzat jest do zajetí, aniž přišlo k nějakému boji nebo krveprolití. Bylo asi šest hodin z rána podlé nynějšího počtu, když se to sběhlo. Zikmunda ostříhali náčelníci jen přes den v jeho příbytku; v noci pak dopravili jej zakukleného na hrad Pražský a odtud odvezli jej krátce potom ve vší tajnosti na hrad Valdštein, kdež byl dán v opatrování panu Valečovskému.

---

[1]) Dsky Olomoucké, lib. conf. [2]) DD. 13. f 27. [3]) Rell. tab. II. 10. Roku 1406 výslovně seděním na Valdšteině. (Acta jud.) [4]) Rel. tab. II. 38. [5]) Dsky Brněnské. [6]) Archiv Třeboňský, lib. erect. IX. P 6. [7]) Archiv Třeboňský, archiv český III. 187, IV. 375. [8]) Arch. č. III. 456, rel. tab. II. 237. [9]) Arch. Novohradský. [10]) Kurz v dějinách Albrechtových (I. 108) vypravuje, že Jan hrabě Hardecký jatý r. 1425 od kališníků v Reci byl na Valdštein zavezen a tu zemřel, ale mate si věc, poněvadž týž hrabě sice Hynkovi Valdšteinskému z Valdšteina dán do vězení, který však Valdšteina neměl.

Pádem jeho moc jeho v městech Pražských vzala konec a Svojše a Rozvoda stali se veliteli vojenské moci Pražské. Ve vězení zůstal Zikmund celý rok, až pak po úmluvách učiněných mezi Pražany a Janem Smiřickým propuštěn jest.[1]) Dne 27. října r. 1428 nacházel se v Tovačově, bera se skrze Moravu domů. Rozvoda byl nedlouho před tím zemřel, táhna s vojskem do severních Čech. Pacholkovi jeho, který jel zrovna za ním s napjatým samostřílem, spustila tetiva a střela vjela Rozvodovi do zad, tak že hned spadl s koně a třetí den potom zemřel. Hrad Valdštein dostal se nedlouho potom v držení bratra Rozvodova, totiž *Ramše z Hrádku*, jenž zejména r. 1431 na Valdšteině seděl.[2])

Nějakým způsobem dostal se zase Jindřich z Vartemberka v držení Valdšteina, bezpochyby jej koupiv od Ramše nebo toho husitského hejtmana, který jej držel,[3]) ale za nedlouho prodal hrad Valdštein i s panstvím asi r. 1437 *Janovi Čapkovi z San*, známému hejtmanu kališníků, ale poněvadž se tento pak na Moravu odebral, kdež držel hrad Hukvaldy, zapsal Valdštein *Žofce*, dceři své, *Janovi Talafousovi*, muži jejímu, a *Soběslavovi Mrzákovi z Miletínka*,[4]) ale mezi tím dály se tu neblahé změny. Snad se to stalo vinou buď Čapkovou nebo Talafousovou, že se na Valdšteině zavřeli zlodějové a loupežníci. K zastavení loupeží vytáhl Jetřich z Miletínka, hejtman kraje Hradeckého, s hotovostí krajskou a přilehl k Valdšteinu na konci měsíce července r. 1440. Když však se obléhání protahovalo, přitáhli na pomoc Jan Smiřický s Mikulášem Sokolem z Lamberka a jinými pány a vladykami, a také Pražané poslali svůj lid s puškami ke konci srpna. Teprve nějaký den po sv. Vácslavu dobyty oba hrady, totiž i Valdštein i Kavčiny, a obléhající ztrestavše lupiče navrátili se domů.[5]) Komu se Valdštein potom dostal, není známo; o několik let později vyskytuje se v jeho držení *Kryštof Šof z Helfemburka*, buď se ho zmocniv anebo jej drže postoupením od Soběslava z Miletínka, jenž byl podlé zápisů Čapkových pak jeho držitelem dědičným. Snad se to i stalo tak, že ta *Anéžka ze Světic*, kteréž Soběslav právo své prodal, byla manželkou Kryštofovou. Když pak r. 1448 přátelstvo Menharta z Hradce zdvihalo se proti jednotě Poděbradské a také známý Jan Kolda ze Žampachu se od oněch získati dal, přistoupil ke spolku tomu také Šof (r. 1449), zapsal se Koldovi, že mu bude pomáhati, a postoupil mu hradu Valdšteina.[6]) Z těch příčin a pro škody, které Kolda činil, nařízena jest proti němu hotovosť v kraji Hradeckém. Nějaký čas trval boj, až pak Kolda nucen byl žádati za příměří.

V následujících letech nejednou poháněl Jindřich z Valdšteina Anéžku ze Světic, vině ji, že mu drží hrad Valdštein. Měl totiž právo, postihovati na ní nějaké peníze, k nimž mu právo přiřčeno již r. 1437. Na soudě zemském dáno Jindřichovi sice za právo, ale v držení Valdšteina nestala se změna žádná. I potom nacházíme Kryštofa Šofa v držení jeho. Připomíná se ještě roku 1474 se syny svými *Jindřichem* a *Jiříkem*, ani obdrželi tehda od Anny z Orle list dlužní na 140 kop.[7]) Kromě Valdšteina držel také Loukovec, kterýž mu byl král Jiří zastavil.


Valdštein.

Synové se rozdělili tak, že Jindřich dostal Valdštein a Jiřík Loukovec. Onen ujav díl svůj zastavil šest kop úroku ve vsích Vyskři, Chlumku, Mladostově a Krasnovech Machně z Landšteina.[8]) Roku 1484 svědčil v privileji daném Boleslavským a psal se ještě r. 1486 na Valdšteině, ale i bratr jeho Jiřík se tehda tak psal, byv před tím z držení Loukovce vyveden.[9]) Jindřich žil ještě r. 1493,[10]) ale právě asi v ty časy prodal Valdštein *Kateřině ze Strážnice* a *ze Štítar*, pocházející z rodu pověstného kněze Bedřicha Strážnického. Tato bývala milostnicí Jindřicha mladšího, jinak Hynka knížete Minstrberského, jenž odkázal jí a synu svému přirozenému Bedřichovi hrad Kostomlaty s vesnicemi (r. 1492).

---

[1]) Tomek, děje Prahy IV. 366—367 a 414. [2]) Rkps. knihovny Pražské. [3]) Jindřich nazývá se r. 1434 zase seděním na Valdšteině (Archiv Olešnický) a r. 1438 prodal polovici Turnova. (Paprocký o st. pan. 273.) Roku 1439 slove ještě z Vartemberka odjinud z Valdšteina. (Rel. tab. II. 249.) [4]) Rel. tab. I. 170. [5]) Chronicon vet. colleg. Prag Staři letopisové 123. [6]) Palacký na str. 188, arch. č. IV. 21. [7]) Reliq. tab. I. 170, arch. kapit. [8]) Reg. kom. soudn. [9]) Arch. gub. Boleslav. Paprocký o st. ryt. 276. [10]) Paprocký o st. pan. 89. Bratři Šofové připomínají se naposled r. 1496. (DD. 17. f. 70.)

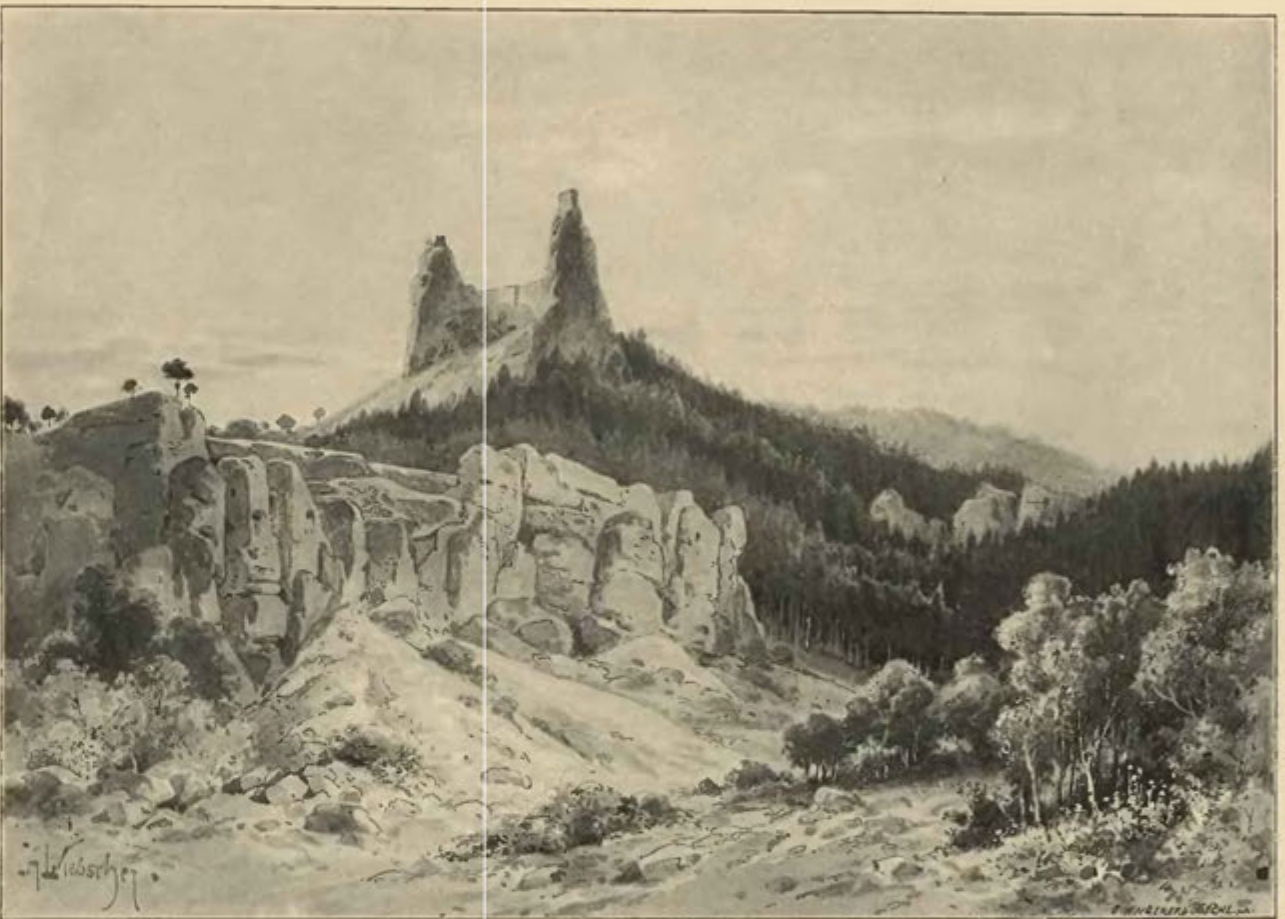
Kateřina koupila si po smrti jeho Valdštein a vdala se tehda za *Vojtka z Orle*, štolmistra královského. Roku 1493 dne 30. listopadu prodala hrad Kostomlaty s panstvím králi Vladislavovi a snad za peníze stržené Valdštein koupila,[1]) ale dlouho ho neužila, poněvadž se sama brzo potom se světem rozžehnala. Krátce před smrtí její obvinila ji Kateřina kněžna Saská a vdova po knížeti Hynkovi z pobrání klénotův, a z té příčiny nařídil také soud zemský úředníkům desk zemských, kdyby chtěla Kateřina Valdštein zapisovati, aby toho nedopouštěli, dokud pře ta konce nevezme.[2]) Poněvadž tedy Kateřina o svém statku platného pořízení učiniti nemohla, pokládán jest statek ten za odumřelý, který spadl na krále. Vyprosil si jej na králi Vladislavovi Vojtek a dostal se pak v jeho držení.[3]) Valdštein koupil potom *Jindřich Svojanovský z Bozkovic*, spolu pán na Skalách, ale prodal jej zase před r. 1509 „pánům Klášterským". Když tedy řečeného roku poslední své pořízení spisoval, nařídil, aby Valdštein týmž pánům ve dsky vložen byl, k čemuž, tuším, však nepřišlo.[4]) Tím se vysvětlí, proč se *Jan* a *Bernart* bratří z *Valdšteina*, kteří v l. 1493 až 1512 panství Klášterské drželi, r. 1510 seděním „na Valšteině" nazývají.[5]) Ale poněvadž dotčení bratří r. 1512 klášterství Hradišťské *Janovi* z *Bozkovic* a na Skále prodali, zdá se, že mu tehda také Valdštein odevzdali. Od té doby zůstal Valdštein při panství Skalském. Roku 1514 odevzdal Jan zámek Valdštein svým rukojmím.[6]) Valdštein tehda ještě stál, a jak jsme pravili, bezpochyby i v 16. století na něm bydleno. Poněvadž na něm kromě paláce kamenných stavení nebylo, spustlo vše, co bylo ze dřeva, záhy, ale proto přece zůstal palác dlouho v celosti, až i on spustl. Jaké na něm opravy činěny v nynějším a minulém století, pověděno již při popise.

---

[1]) Rel. tab. II. 462, DD. 62, str 200—206. [2]) DD. 21. f 346. [3]) DD 17. f. 72. [4]) DZ. 2. B 1. [5]) Reg. kom. soudu. Jinde nazývají se seděním na Bělé. [6]) DZ. 249. B 23.



Nejstarší část Valdšteina.



Trosky.



Trosky.

TROSKY HRAD.

Snaha po osobní bezpečnosti zabírala všechno myšlení a jednání středověké společnosti, jako panuje nyní snaha po pohodlí. Venkovan sice byl odevzdán libovůli nepřítele, pokud se nebránil svým čekanem anebo nedosáhl pomoci od svého pána, měšťan skrýval se za trojnásobnými hradbami svého města, a šlechtic konečně nic si nevážil nepohodlí vstupovati na vysoké hory, jen když tu bezpečný příbytek míti mohl. Přírody i umění výhodně užívaje ke svým potřebám hleděl druh druha překonati, až se konečně jako orli a supi na vysoká a nepřístupná skaliska sázeli. Této snaze děkujeme mnohou památku, jejíž založení a postavení by se za našich dob za nejvýše nákladnou a zbytečnou věc pokládalo. Ačkoliv máme nepřístupných a nedostupných hradův a tvrzí v severních Čechách dosti, z nichž mnohé zvláštní svou pitvorností slušný obdiv budí, přece je v té příčině překonají Trosky,[1]) jimž se snad na celém širém světě málokterá a v sousedských zemích žádná památka nevyrovná. Již Balbín dokládá, že znal muže, kterýž Evropou a Asií prošel, ale nikde nic podobnějšího památnému okolí Memfidskému nenašel, než krajinu, ve kteréž stojí Skála a Trosky. Mysleme si totiž, že z krajiny, kteráž pro rozmanitost útvarů skalných, lučiny a lesy různých, ale krásných barev známa jest, vyniká nenáhle návrší, kteréž se na vrchu svém sůžuje ve skalisko, z něhož dva obrovští sloupové z čedičového kamene vynikají. Vrch hory i temena sloupů pokryta jsou starým zdivem. To jsou Trosky a jméno své zasluhují, poněvadž je tu rozbitého a roztříštěného kamení tolik, jakoby se (podlé pověstí národních) pytel čertu pod rukama roztrhl.

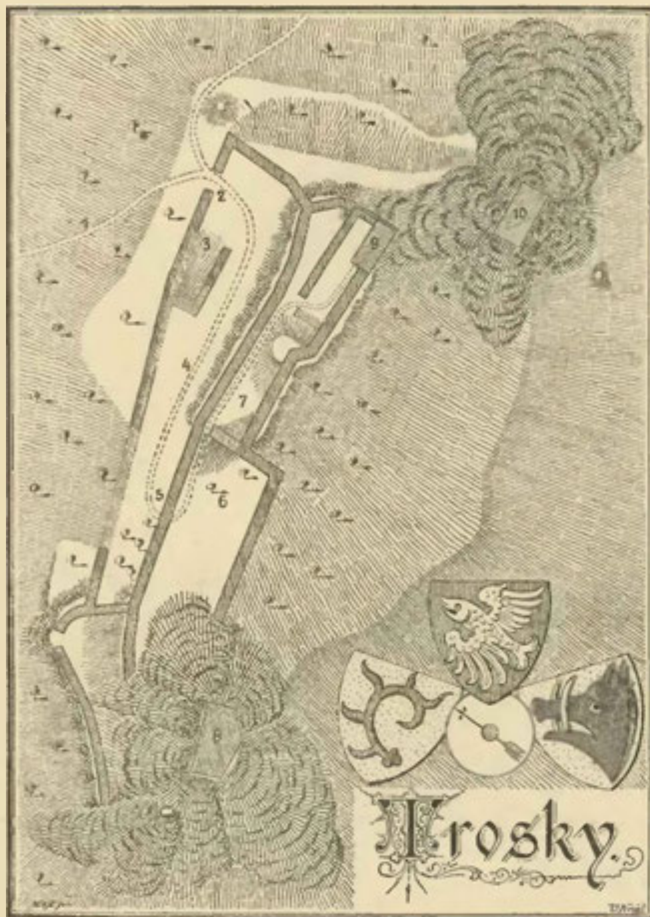
Vrch hory, kteráž (jak řečeno) volně se zdvihá a na němž starý hrad stával, má volnější svah jen na straně západní, neboť na ostatní strany se k utěšené pahorkatině okolní příkře sklání. Obzvláště doložiti jest, že jižní bok hradiště nejen jest strmý, nýbrž i skalnatý a mnohým kamením pokrytý, tak že jest přístup z této strany skorem nemožný. Na jižní straně leží ves Troskovice, kteráž obdržela jméno své po skále hradské ještě před založením hradu. Od ní vychází starodávná cesta vedouc příchozího okolo Báby či sloupu západního, tedy ze strany nejvolnější až před hrad. Zde se spatřuje hrubá a z veliké části rozvalená hradba, v níž se prostá brána nachází. Žádného příkopu tu nebylo, neboť s vysoké hradby mohla se neveliká brána dobře brániti. Branou touto přichází se do *předhradí* čili dlouhého parkánu, který na všech stranách hradbami zavřen jest; na severní dlouhé straně zavírá jej dotčená provalená hradba, na jižní též dlouhé straně vysoká a pevná hradba. Zde se nacházela bezpochyby některá malá dřevěná stavení ke hradbám při-

---

[1]) Pomůckou: Heber's Burgen IV. 51, Mikovec, Album 330, Grueber III. 112. Literatura o Troskách jest četná od Meissnera, který své popisy r. 1798 vydal, až do nynější doby, kdež snad není časopisu, aby v něm jednou řeč o Troskách nebyla.

ložená a jediné stavení kamenné; tohoto zbytky nacházejí se vedlé samé brány a z té příčiny není pochyby, že se tu nahoře vrátnice a holomčí světnice, odkudž se hned nad bránu přišlo, a v přízemí snad konice nacházely. Na západním konci docházejí hradby skaliska Báby, ale jsou tu přehrazeny, tak že se v těch místech dřevěné přístavky nacházeti mohly.

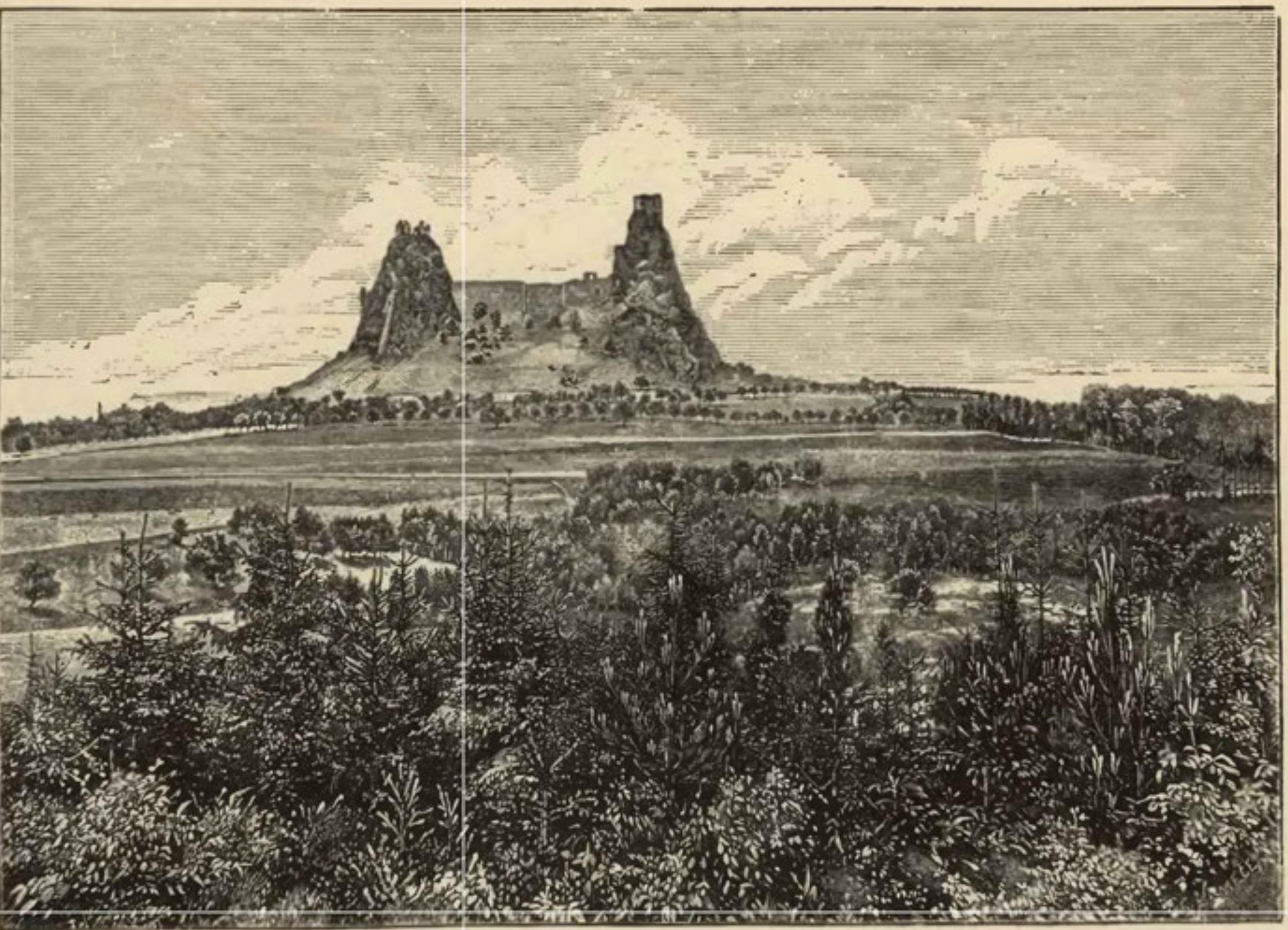
V zadní hradbě pod Bábou nachází se *druhá brána*, též prostá, ku které se cesta od první brány zatáčela. I zde nebylo příkopu a brána se zavírala jen závorami, pro něž díry zbyly. Hradba tato stojí z části na skalných stěnách, i jest tu zvláště pěkné podívání na jednom místě, kdež jde skála až skorem k vrchu hradby. Před 100 lety mívala tato velmi hrubá hradba původní svou výšku, ale posud jest asi 10 metrů vysoká. Jako přední tak i zadní hradba neměla oken podlé zvyku středověkého, ovšem však byla u zadní hradby na jejím východním konci okna ve výšce znamenité, poněvadž tu býval za ní palác. Za ní přichází se do *zadního hradu* a napřed na dvorek, který polovici jeho zabíraje, leží pod samou Bábou. Na něm viděti na všech stranách hradby bez oken, ale všude na nich jsou odstavce, na nichž spočívaly dřevěné pavlače, prostředkujíce chůzi od části k části a na všechny strany i k paláci, k němuž ze dna dvoru nebylo přístupu. V pravo od brány jest vybouraná zeď, v níž prý poklad ukryt býval. (?) V minulém století vypátrali prý jej mniši Valdičtí a šťastně odnesli.



Plán hradu Trosek.

Vysvětlení plánu: 1. Stará cesta; 2. první brána; 3. stavení s konicemi, vrátnicí atd.; 4. předhradí; 5. druhá brána; 6. dvorek zadního hradu: 7. palác; 8. Bába; 9. nový přístavek pro schody na Pannu; 10. Panna. Erby pánů z Bergova, z Bibršteina a z Šelmberka.

Na povýšeném skalnatém místě, kteréž jest na ten čas jen ze tří stran nepřístupno, ale na onen čas všude dobře zavřeno bylo, nacházel se *palác* čili *dům panský*, jenž má po dobu nepravidelnou a býval dole bez oken, ale dobře jest viděti, jak bývaly podlahy nad sebou. Východním rohem opíral se o skalisko Pannu, k severu a k jihu zavřen byl zadní hradbou předhradí a jižní nejzazší hradbou. Ty oboje stojí ještě, ale postranní stěny a příčky se již provalily, ačkoliv na konci předešlého století ještě vysoké zdi s dveřmi a okny vídati bylo. Co se dálo s touto částí, o tom svědčí velikánské hromady kamení a rumu, přes něž nyní pěšinka vede. — Trosky mívaly tedy troje hradby, při nichž byla zábradla, kteráž mezi sebou příčnými stěnami a zábradly spojena byla. Ale pevnosť jich zvýšena byla dvěma věžemi, stojícími na vysokých, nedostupných skalách, kteréž na způsob sloupů z podstavce skalního vynikají. Jako bývala při všech hradech veliká věž, zvláště stála-li o sobě, posledním útočištěm obléhaných, tak bylo i zde, ovšem s rozdíly znamenitými. Předně tu byly na obou koncích dvě věže úplně nepřístupné, za druhé byla spodní jejich část jistější a bezpečnější než u obyčejných věží, poněvadž se skála ani podvrátiti ani roztrhnouti nemohla. (Díl II. na str. 99) Západní se jmenuje Bába, východní Panna, a to, tuším, od časů dávných; pojmenování své děkují jadrnému vtipu předků našich.



Trosky.

Panna stojící na vyšším skalisku (asi 57 m. vysokém) málokomu k sobě přistoupiti dovolí. Za dřívějších dob jen zřídka se stávalo, že se odvážil někdo vylézti na tuto příkrou skálu, ale za naší paměti přibývá odvážlivců, kteří se o to pokoušejí, a jeden člověk prý to dělával za pět krejcarů. Pokud se spatřuje z dolejška, jest tu stavení věžovaté o jednom poschodí (zdélí asi 10, zšíří asi 5 m.); na zdech postavených z čediče (jen okna později prolomená vroubena jsou vypálenými cihlami) spatřuje se na dvou stranách omítka, několik oken a branka (na severní straně) gotická, pěkným tesným kamenem obložená. Také okna jsou obložena kamennými veníři, ale okolo nich spatřuje se drahně cihel. Hrabě Alois Leksa z Aehrenthalu, tehdejší držitel panství Skalského, dal vystavěti r. 1841 na úpatí skaliska věžovaté stavení, odkudž se mělo na skálu Pannu vstupovati. Když stavení to do jisté výšky vyzdviženo bylo a také k dokonání jeho drahně potřeb svezeno, zemřel, bohužel, šlechetný hrabě (r. 1843, 15. února) a stavba najednou a snad na věky zastavena.

Bába jest nižší skalisko (asi 47 m.), na jehož temeni se pětihranaté věžovaté stavení spatřuje; toto má (jako i Panna) rohy tesným kamenem sesílené a jest uvnitř příčkami na čtvero světniček rozděleno. Na toto skalisko lze spíše vylézti nežli na Pannu, ale i zde jest to spojeno s velikým nebezpečenstvím. Kterak tyto věže přístupny bývaly, o tom lze jen domněnky vysloviti. K Panně nemohl býti přístup odjinud, než z dřevěné vížky, která byla na střeše paláce, a z ní po mostě dřevěném. K Bábě mohl býti jediné z nejhořejších hradeb přístup, totiž tak, že šly z hradeb schody dřevěné na skalisko severozápadně od Báby a z něho most až k věži.

Podlé pověsti šla z hradu *podzemní šíje*, což se nijak pravdě nepříčí. Neboť jestliže zakladatelé vykonali odvážlivé a pracné vystavění věží na Panně a Bábě, nelekali se zajisté méně pracného založení šíje. Opravdu se na východním boku hradiště mezi rozsedlinami skalnými chodba zasypaná našla. Ještě podotčení hodno jest *čtverhranaté opevnění*, které bylo pod samou Pannou (na jihovýchodní straně) a z něhož jen základní zdi znáti jest. S první branou ve spojení nebylo, ale vede tudy pěšina, kterou se obchází Panna. Říká se místu tomu marštale, poněvadž se tu našly podkovy. Také pod hradem v blízkém jeho okolí našlo se kromě starých peněz množství kostí, střel a zbraní.

Trosky nepatří ke hradům nejstarším, třebas to od starších spisovatelů, kteří neměli dostatečných pomůcek po ruce, tvrzeno bývalo. Okolí arci již v starých dobách osídleno a obydleno bývalo, o čemž svědectví vydávají starožitné názvy osad, ale hrad se před posledním rokem 14. století nikde nepřipomíná, a tento nedostatek zpráv nijak není nahodilý, poněvadž by se přece v těch mnohých zápisech téhož století sídlo panské a sídlo mocného rodu mlčením pominouti nemohlo. Jinak je s názvem Trosk, neboť ten jest prastarý a mnohem starší nežli hrad, přikládán jsa jen skalám a ssutinám s nich spadlým. Dílem z knih potvrzovacích kostela Pražského, dílem z pozdějších zápisů dovídáme se tolik, že můžeme pokládati za zakladatele hradu pana *Čeňka* z *Vartemberka*, který žil v l. 1365—1393.[1]) Otec jeho Jan držel okolí to ke hradu Veliši, a tak je držel i starší syn Beneš, dokud všechna zboží otcovská spravoval; Beneš vyskytuje se proto v l. 1364—1366 mezi patrony kostelů v Újezdě horním a dolním. Asi v l. 1368—1372 vykonáno bylo rozdělení mezi oběma. Beneš měl potom Veliš s Jičínem a Bradou, Čeněk držel Bydžov s Veselím Vysokým a ten kus Velišska okolo Trosk. Nacházíme proto Čeňka v l. 1375—1377 mezi patrony kostelů v obojím Újezdě. Týž Čeněk prodal neznámého času (ale v l. 1388—1394) Mikuláši z Dětenic dvůr v Chřenovách s dvojím poplužím, vsi celé Troskovice a Tachov a tři lány lesa na Hradišťku, ale, jak se zdá, jen zástavou, přece však na nich zapsáno bylo věno Elišky, manželky Mikulášovy. Z toho vznikly později spory, poněvadž nástupcové Čeňkovi Mikuláši, synu Eliščinu, v užívání toho věna překáželi.[2]) Ale i jiné spory povstaly po smrti pana Čeňka „někdy řečeného z Trosk".[3]) Bylť on někdy prodal statek, na němž bylo věno Kačny z Rychemburka, a že toto bude svedeno s něho čili na správu toho věna, zavadil hrad Trosky. Když pak věno spraveno nebylo, táhla se Markéta ze Šternberka na dědictví Smilovo z Rychemburka jakožto správce, ale soudem zemským nalezeno (r. 1404), že má právo vésti na Trosky.[4]) Není tedy pochyby, že Trosky založeny byly od Čeňka, ale, jak se zdá, při smrti jeho nebyly již jeho majetkem. Čeněk totiž byl již r. 1396 mrtev, a *král Václav* vykonával r. 1394 právo podační ve vsi Libuni, která k Troskám náležela. S tím souvisí, že se i Bydžov r. 1393 v držení krále Václava nacházel. Od krále Václava dostaly se Trosky v držení pánů z *Bergova*.

V dobách těchto vynikl nejvyšší purkrabí Ota z Bergova v l. 1388—1393 a ten seděl na Bilině. Jeho synem byl *Ota z Bergova* na Troskách; oba se súčastnili půtek, které byly roku 1399 mezi králem Václavem a jednotou panskou. V listě však na učinění míru mezi stranami (15. června) jmenuje se bývalý

---

[1]) Podotýkáme, že místopisná bádání v severních Čechách jsou mnohem obtížnější než v Čechách jižních, kdež se zachovaly čtyři veliké panské archivy (nepočítajíc v to archivy primogenitury Švarcenberské mimo Třeboň). [2]) Jireček, cod. jur. Boh. II. b. 351. [3]) DD. 18. f. 63. [4]) Archiv č. II. 363.

nejvyšší purkrabí Ota starší z Bergova, náš Ota však „Ota mladý z Bergova“ nebo „Bergov mladý z Trosk“.[1]) V l. 1408—1434 nacházíme Otu jako pána podacího v Libouni a obojím Újezdě.[2]) Není nám povědomo, proč Ota několik let později půtku začal se sousedem svým Mikulášem Zajícem z Hazemburka a na Kosti; ukončena byla ta pře roku 1414, 17. října příměřím až do neděle příští, načež bezpochyby konečný mír následoval.[3]) Že pře ta vznikla vinou Otovou, dalo by se uzavírati z hanebného skutku, ke kterému se nedlouho potom propůjčil. Roku totiž 1415 na vše svaté, když byla noc temná, slezl s Janem Městeckým z Opočna klášter Opatovice, a opata Lacura umučili až do smrti hledajíce bezpochyby ohromné poklady, o nichž pověsť veliká rozšiřována byla.[4]) Bezpochyby zde také účinkovalo záští ke králi Václavovi, tak že oba ti dobrodruzi „veliké viny, nechuti, protivenství se byli dopustili proti JM. a proti koruně České“. Teprve na počátku r. 1416 jim oběma král Václav odpustil.[5])

Ve válkách husitských stál Ota při straně pod jednou, jsa jedním z nejzuřivějších protivníků kalicha. Z hradu svého Trosk psal roku 1422, 27. září markrabí Braniborskému, že chce s lidem svým k němu přiraziti, „jsa hotov ve dne i v noci bojovati a porážeti s boží pomocí tupiče svaté víry křesťanské“.[6]) Teprve něco později hněv jich ucítil. Roku 1424 oblehli a dobyli tvrz jeho Chlumec; ale před tím již prý Jan Žižka se svým vojskem přitrhl před Trosky a hrad obléhal. Namáhání jeho však bylo marné a s nepořízenou se musel vrátiti. V ty časy se Ota připomíná často v tehdejších zápisech. Roku 1428 sešli se u něho sousedé na Troskách, aby se umlouvali proti Čechům pod obojí; odtud také skrze posly jednali s knížaty v Říši. Roku 1433 připomíná se Ota s Janem z Bergova na Chlumci,[7]) jenž byl snad syn jeho. Ještě po skončení válek husitských Ota činil rád příkoří sousedním vladykám na jich statcích, zejména na Sekyřicích, pročež naň r. 1437 uvalena dlouhá pře, jejížto konce se nedočkal, nýbrž ji Jan z Bergova ukončil. Ještě pak jiná věc poslední jeho dni ztrpčila. Pověstní škůdcové zemští Šof a Šveikar roku 1439 zradou dosáhli hradu Trosk, Bergova tu jali a uvázali se v hrad tak, aby vládli.[8]) Nebyl to jediný účinek takový v zemi a proto k zastavení krvavých záští sešel se sněm ke dni sv. Lucie r. 1439 rozepsaný, ale teprve na počátku příštího roku zahájený. Na sněmu tomto sepsán jest (r. 1440, 29. ledna) zápis a list smírný všech stavů království, mezi jiným i to usnešeno, co by byla strana straně v předešlé válce zboží odňala nebo zosazovala jeden druhému v držení, to aby sobě s obou stran propustili. Jinak bylo usneseno

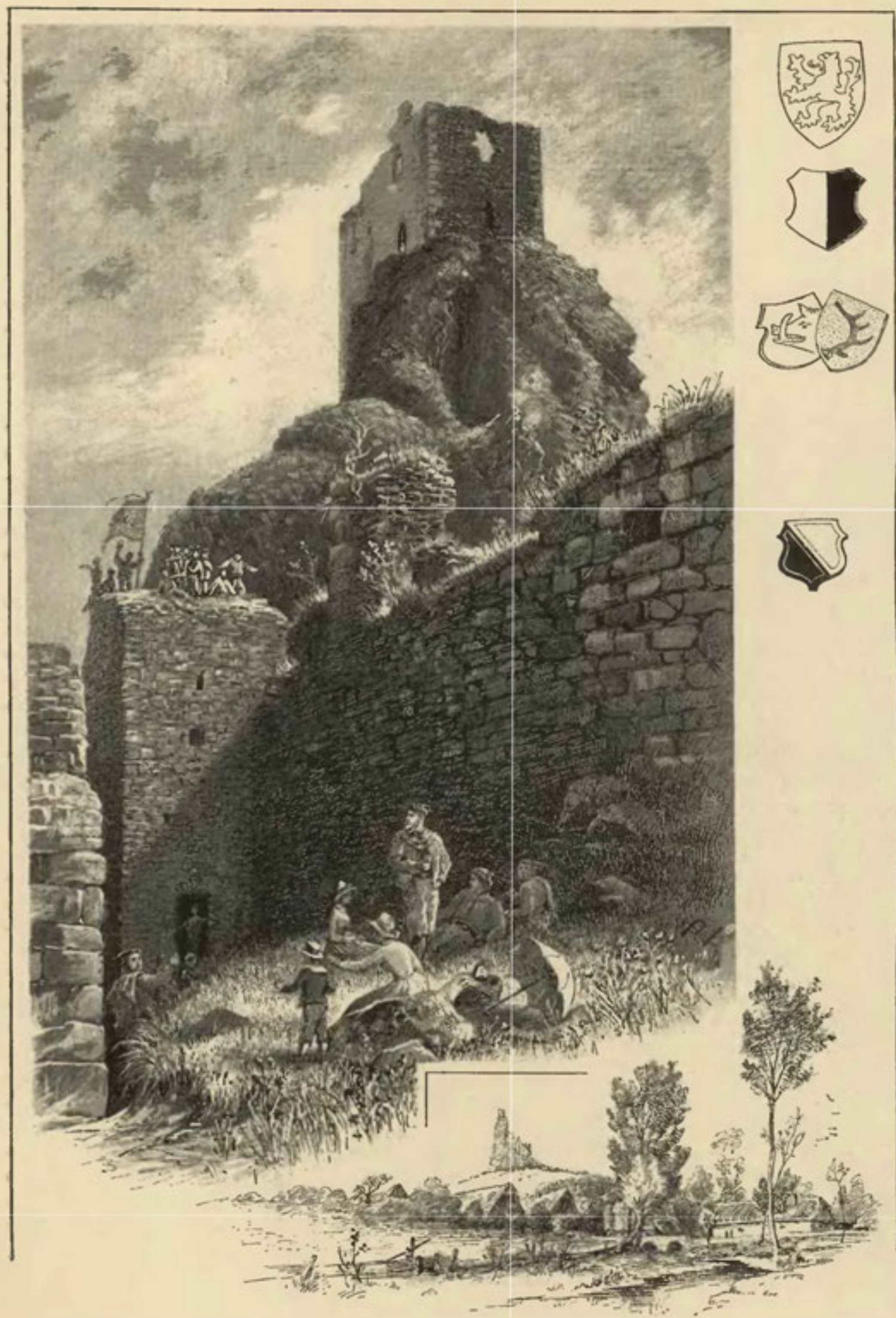


Trosky: Vchod do hradu.

[1]) Arch. č. I. 61. atd. Ota starší stal se r. 1402 na krátký čas podkomořím, r. 1415 byl již mrtev, jak dokazuje arch. č. III 487 („vdově po Otovi starším Bergovovi ze Trosk“). Porovnej tamže str. 474. [2]) Lib. conf. [3]) Archiv č. III. 278. [4]) Staří letopisové 21. [5]) Arch. č. I. 197. [6]) Bezold K. Sigmund u. die Reichskriege gegen die Husiten I. 107. [7]) Arch. č. III. 508. Palacký, urk. Beitr. I. 614. [8]) Staří letop. 115. Šofem vyrozumívá se snad Kryštof Šof (Šuof) z Helfemburka, jenž měl r. 1474 zrostlé syny. Viz děje Valdšteina.


1203.
… a wšecko nám vyjěchachu
střiebro zlato pobrachu
hovědce otehnachu
dále k troskám idú.

Trosky: Bába.



Trosky: Panna.

o Troskách, totiž tak, aby k ukončení pře vydal Bergov jednoho přítele a Šof druhého a na ně mocně zaručili, že chtějí jejich výpověď zdržeti. Pakli by se ti přátelé nemohli oč smluviti, aby šest pánů volili mezi sebou za nejvyšší rozdílce, totiž z každé strany tři.[1]) Ale ani potom Ota hradu nedosáhl, neboť ještě r. 1444 byly Trosky v rukou Šofových, a tehda Zhořelští a Žitavští porazili tovaryše „Šofovy z Trosk“, kteří brali v jejich krajinách. Sice Ota prodal téhož roku na polovici své města Turnova plat 12 kop Jindřichovi z Vartemberka.[2]) Krátce potom zemřel a dědicem hradu stal se *Jan* z *Bergova* a z *Trosk* (jak se r. 1455 jmenuje). Týž měl Chlumec a panství Zbirožské. Dlouho však na světě nezůstal; zemřel ještě před r. 1458, zůstaviv Zbiroh sestrám svým Žofce a Dorotě. Jiná sestra Barbora měla zase právo jakési na zboží Chlumeckém. Trosky bezpochyby ještě za živobytí svého prodal *Janovi Zajíci* z *Hazemburka na Kosti*, načež obojí panství, Trosecké i Kostské, v jedno spojena byla.

Řečený Jan nacházel se mezi pány, kteří se v jednotě Zelenohorské protivovali králi svému Jiříkovi, přidávali k Matyáši Korvinovi, králi Uherskému, a tak vlasť svou hubiti pomáhali. Oženiv se s Annou kněžnou Opavskou nabyl veliké vážnosti u své strany, a král Matyáš nejen jej učinil r. 1466 svým nejvyšším kancléřem v Čechách, ale i poslal jej r. 1469 s důležitým poselstvím ke dvoru Polskému. Ale v ty časy král Jiří odbojníky spravedlivě trestal. Současně obleženy hrady Zajícovy Budyně, Skály, Navarov, Trosky a Kost; Zajíc sám se nacházel v Budyni a tam byl obléhán od knížete Jindřicha s Mikulášem Střelou z Rokyc. Skály se vzdaly 28. srpna, potom také Trosky se vzdaly a obsazeny posádkou královskou, konečně měla býti i Kost ztracena. Tu však Zajíc marně čekaje pomoci od krále Uherského vzdal se králi a s ním smlouvu učinil. Tu mu odpuštěno a vráceny mu potom statky jeho. Z manželství svého obdržel Jan tři syny *Mikuláše*, *Jana* a *Viléma* (z nichž tito zemřeli bez dědiců r. 1497 a 1499) a dceru *Anežku*, kterouž byl ve stav manželský dal Zdeňkovi ze Šternberka; tato jsouc potom vdovou po manželu svém držela od otce a bratří svých hrad Trosky doživotně, pročež otci a bratřím zapsala 2500 kop grošů českých listem r. 1493 daným.[3])

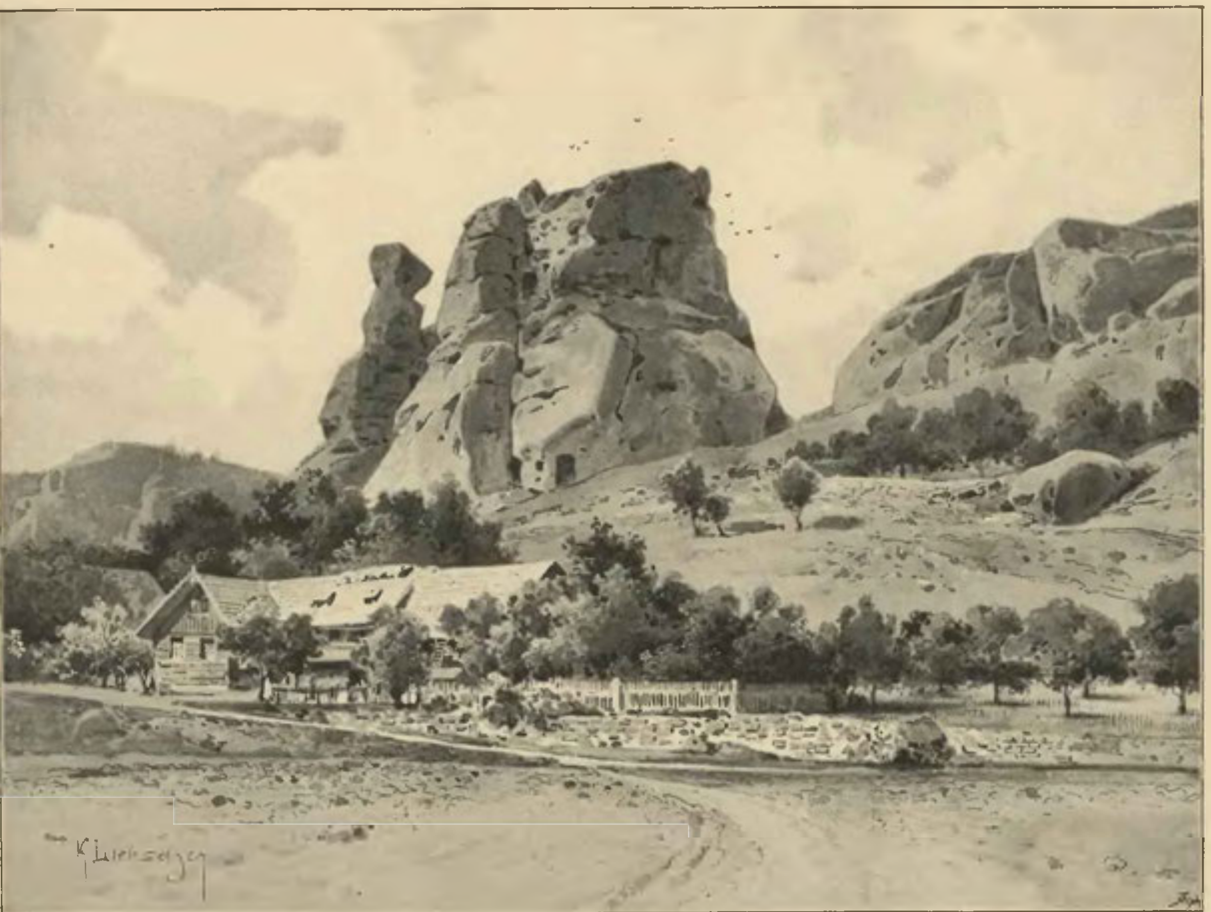
Jan zemřel roku 1495, brzo po něm v mladém věku též život svůj dokonal syn jeho Mikuláš († r. 1496 v neděli den sv. Brykci), zůstaviv nezletilého synáčka *Jana*, jemuž byl poručníkem proslulý *Zdeněk Lev* z *Rožmitála*. Ten prodal (vkl. r. 1497, 2. června) panství Kostské s příslušenstvím, též tvrz Studenku, dále „hrad Truosky“, Chřenovy dvůr poplužný, v Újezdě dvůr poplužný, Čimyšl městečko celé s rychtou výsadní, mlýn, Libouň s podacím, Javornice, Knínice horní a dolní, Újezd vsi celé s podacím tudíž u sv. Jana u hořejního kostela, u druhého kostela sv. Filipa a Jakuba polovici podacího v téže vsi, v Krhově co tu měl, mlýn pustý v Rankovci, Tachov, Jivinu, Troskovice vsi celé, ve Lhotě, Bystřici větší a menší a Jivanech co tu měl *Janovi ze Šelmberka*, nejvyššímu kancléři království Českého, jenž potom na Kosti bydlíval a odtud se psával. Trosky však sotva často navštěvoval.[4])

Jan zastávav od r. 1503—1507 úřad nejvyššího komoří zemřel r. 1508. Zůstavil několik synů, z nichž *Jindřich ze Šelmberka* a z *Kosti* dědil panství Kostské a Trosky. Zadluživ se velice a nemoha již ani úroky dluhů svých platiti postoupil roku 1524 hlavnímu svému věřiteli *Janovi* z *Bibršteina* na Frydlantě hrady Kost a Trosky. Další změny se budou podrobněji vypisovati v dějinách panství Kostského; zde stůj toliko, že po smrti Janově dědil panství oboje starší jeho bratr *Kryštof*, ale s tou výminkou, aby všechny dluhy zaplatil a jisté odkázané sumy peněz rovněž zapravil. Kryštof uvázal se potom v držení panství, jež odkázal strýním svým *Anně* z *Bibršteina* († r. 1555), manželce Jana z Lobkovic na Týně Horšovském, *Anně* též z *Bibršteina*, manželce Kryštofa Bílinského z Lobkovic, a *Barboře*, sestře její, později provdané Trčkové. Díly všechny nápadnic těchto trhy a postoupením nabyl *Kryštof* z *Lobkovic* s manželkou svou Annou. Oba manželé prodali smlouvou roku 1559 uzavřenou: „zámek Trosky s předhradím,“ dvůr poplužný Chřenov s poplužím, městečko Čimysl, vsi Libuně, Kněnice horní a dolní, Javornice, Troskovice, Jivinu celé, Újezd, Ktovou, Jivany, Tachov co tu měli *Jindřichovi ze Smiřic* a *na Skalách* za 6500 kop grošů českých.[5]) Od těch dob jsou Trosky spojeny s panstvím Skalským.

Spuštění hradu hned po připojení Trosek k panství Skalskému nenásledovalo, nýbrž po celé století se hrad náš udržel. Velice tu jest litovati, že o něm zápisů dalších nemáme, jen v dějinách se ještě připomíná. Panství Skalského s Troskami nabyl r. 1622 *Albrecht* z *Valdšteina*. Tehda ještě hrad stál a také panství se ještě po něm jmenovalo (totiž Skalské a Troské). Počátek jeho spuštění padá teprve do třicítileté války.[6]) Balbin viděl Trosky a vylezl na Pannu; podlé jeho náhledu (r. 1681) snadno se mohl ještě hrad opraviti.[7])

---

[1]) Archiv český I. 247. [2]) Staří letop. 137, reliq. tab. II. 190. [3]) Paprocký o st. pan. 89. Purkrabí tu býval před tím nějaký Habart. (Paprocký o st. ryt. 239.) [4]) Rel. tab. II. 493; archiv č. V. 564. [5]) DZ. 13. J 2 a 54. B 2. Vklad r. 1559, 17. října. [6]) Heber praví, že se v jakési listině, jíž se prodává Skalsko a Trosky Albrechovi, připomíná „zámek Trosky“; snad se mýlil tím, že jest řeč o panství Troseckém. (Bílek, Děje konf. 776.) [7]) Miscell. III. 85.



Rotštein.



ROTŠTEIN HRAD.



everovýchodně od Turnova mezi vesnicemi Klokočem a Loktuší jest v okolí písčitém véska Rotštein, jež jméno své dostala po starém hradě, jehož zříceniny se u ní samé spatřují. Od Turnovské strany je Rotštein zakryt pohořím, které se táhne od Klokoče k jihozápadu, tak že jej není viděti, tím více překvapuje, když se k němu přibližujeme, skalnatý hřeben mezi nízkým borovím, z něhož vynikají zvláště dvě skály, totiž hradiště Rotšteinské a skála Hlídka k němu patřící. Rotštein skládá se ze skupení tří skal. Přední částí bylo ohromné věžovaté skalisko k jihovýchodu položené a ze dvou skal se skládající, které od sebe jen úzkou rozsedlinou odděleny jsou. Domnívati se lze, že tato skála se ke hradu jako věž ven povydaná počítala; neboť mostem mohla býti spojena s baštovitým výstupkem vlastního hradu velmi snadno, poněvadž mezi nimi jest ještě jedno skalisko. Mezi tímto a věžovatým skaliskem jest úzká chodba nebo soutka, která s jižní strany, jak vřezy svědčí, zavřena bývala. Zde také viděti schody ve skále vytesané.

Při skále, na níž stával *hrad vlastní*, poutají příchozího dolní *sklepy*, k nimž se přichází rovnou cestou ze dna, na kterém skála stojí. Na západní straně tohoto skaliska táhne se stará cesta, která jde mezi ním a krajem hory a na svém severním začátku se zavírati mohla, a v levo od soutky jest veliký čtverhranatý sklep. Měl okno a dvéře, oboje ve skále jen z části vytesané, neboť ostatek nahrazovalo dříví, pro něž jsou ještě vřezy. Z tohoto sklepa dále pod skálu jdou dvéře též se vřezy a skrze ně vstoupíc do chodby jde se po vyšlapaných schodech do sklípku, z něhož šlo okno na jihovýchodní stranu. V tomto sklípku jest k severu chodba do druhého sklepa čtverhranatého a z něho malinká dvířka, jen co by se člověk protáhl, do velikého sklepa s rovným ponebím, jehož severní a západní strana, kde bývaly dvéře, jest široce vylámána. Tuším, že tu v novější době lidé bydlívali, ano je tu dosti cihel a očazeného kamení. Od toho sklepa na západ (u jeho rohu) začínala cesta po skále, jak znáti jest po kolejích vyjezděných, a tu bývala první dřevěná brána. V severozápadním rohu skály pod parkánem jest veliký čtverhranatý sklep s rovným ponebím, k němuž jsou dvéře nahoře do půlkruhu vytesané; ty se mohly dobře z venku i ze vnitřku zavírati, jak svědčí vřezy pro trámy. Na severní straně jest sklep s kruhovitým klenutím a okénkem. Na východní straně tohoto skaliska jest napřed čtverhranatý sklep s rovným ponebím. Vedlé čtverhranatého vchodu, který se mohl ze vnitřku zavírati, jest dole při zemi (v levo) otvor do půlkruhu a v pravo čtverhranaté okno, pak ještě dvéře do vedlejšího výklenku. Na severní straně tohoto sklepa asi jeden metr nad půdou jsou tři schody do sklípku s kruhovitým klenutím, v němž jest ven otvor sdělaný do polokruhu. Vedlé tohoto sklepu jest výklenek, co by jediný člověk stál a tudíž dosti těsný, tedy snad bývalý kabát neboli vězení pro menší přestupky, ale není známek, že by se byl zavíral. Jest právě před tou rozsedlinou, v níž jest hluboká, ve skále vytesaná studně, na jejíž dno se z prostředního oddělení pohlížeti může, ale do prohlubně odtud není přístupu. Pod baštovitým výstupkem před branou jest též čtverhranatý sklep velmi prostranný s rovným ponebím a třemi okny.

Nad tímto dolejším anebo spodním oddělením nachází se *prostřední oddělení* vlastního hradu. Přístup k němu byl velmi dobře opatřen. Možná, že se sem přijíždělo po mostě se skály jihovýchodní, jak již praveno, možná též od skály jihozápadní nebo konečně tím vchodem, kterým navštěvovatelé posavad na Rotštein lezou Jest to soutka ve skále od strany západní. Jestliže tomu tak bylo (a nasvědčují tomu vřezy ve skále), pak byl sklípek nad touto soutkou v skalném balvanu vytesaný zajisté příbytkem

vrátného, který hřeben nahoře vytahoval anebo spouštěl. Kdo potom přišel na skálu, mohl jíti buď do prostředního nebo horního oddělení, a to po dřevěných schodech. Hned za soutkou šla cesta v levo. Vede nás na neveliký dvorek, z něhož se hradba již na východní straně sesula. Hned za tím byl prostranný sklep ve skále vytesaný, ale nyní na dvě strany, kde bývalo břevnoví, otevřený. V pravo od tohoto sklepa vchází se do chodby, kterou západně skála svislá (svislou částí klenutí tvořící) a východně hradba svislé skály dosahující zavírá. Ve zdi jest hned na začátku okno ještě z části venířі obložené, něco dále



Brána na Rotšteině.

je druhé velmi čisté okno s malým výklenkem, jen co by střelec shrbeně státi mohl. Okno se zavíralo prkénkem. Za tím následuje otvor mezi zdí a skalou, a lze za to míti, že tu býval na břevnech ven povydaný dřevěný nămětek čili arkýř. Úzká a krátká chodba ve skále potom následující zavírala se dveřmi, pro jichž dříví jsou tu vřezy jakož i díry pro železa, v nichž se točily panty. Odtud vstoupíme do velikého sklepa, který jest na západní stranu otevřen, poněvadž se tu zeď svalila; v tom sklepě jsou lavice kamenné a výklenek. Pro vrchní podlahu jsou tu vřezy a viděti dobře, jak šla; tím se také vysvětlují dvéře, chodba a kamenné schody, které sem s hořejška (horního oddělení) vedou; neboť ty dvéře se nacházejí asi jeden metr nad těmi vřezy a vřezy samy jsou nad půdou asi tři až čtyři metry vysoko. Hned za tím jest propasť, v níž jest studně, a následuje potom neveliký parkán na dvou stranách hradbou, na třetí

skalou zavřený. V hradbě západní jest okno a k němu stupně. Dotčená propasť byla kryta a měla, jak vřezy na skále ukazují, pavlač, kterou se přišlo ven ke hradbě vyplňující rozsedlinu; ve zdi bylo okno veliké, ale ještě za květu hradu je zazdili.

Přístup k *hornímu oddělení* hradu byl tam, kde se přicházelo do prostředního oddělení. Když nyní příchozí k němu vstupuje, dojat jest velice pitvorností skály, v níž se nacházely brány. Vedlé vrátnice bývalé přijde se na rovné místo a trávník, přirozenou to baštu vysoko na skále. Odtud vede pět dobrých schodů (šestý jest již roztlučen), ale hodně ošlapaných k brance ve skále. Dalších sedm schodů vede k *bráně*, která jest dílem ve skále vytesána, dílem vyzděna. Obě tyto brány, jak již praveno, z daleka



Trosky: Pohled z nádvoří na Bábu.

pitvorností svou obdiv cestujícího vzbuzují. Z obou, i z branky, i z brány vedly před časy mosty, to jest prkna na dlouhých břevnech. Z branky se přicházelo k malé skrýši a od ní po schodech nahoru pod nejvyšší skálu do široké chodby (odtud ta chodba dolů nad sklep dotčený v prostředním oddělení). Z brány též šel most na touž skálu a také do chodby. Nad oběma chodbami jest skála strmá, na jejímž vrchu stojí kříž; skála tato jakož i skála, v níž jsou chodby, nesnadno jest teď přístupna, neboť se musí na ni lézti s nebezpečenstvím života po stupních ve skále vytesaných. Zřícenin nahoře není, poněvadž tu stálo bezpochyby dřevěné stavení.

Také ve skále jiné, blízko od vlastního hradu a od něho úzkým prostranstvím oddělené jes vytesán sklep, a mnohé vřezy ve skále nasvědčují, že býval zavřen. Z tohoto sklepa jdou velmi malá zasypaná dvířka do malého sklípku.

Páni z rodu Markvarticů postavili v okolí Turnova ke konci 13. století drahně sídel nových, jimž většinou dali jména německá podlé způsobu věku tehdejšího. Tak i *Vok*, syn Jaroslava z Hruštice, odjinud z Turnova řečeného (r. 1234—1269), postavil si na dílu svém nový hrad u Klokoče, jemuž dal jméno Rothenstein čili Červený kámen. Ovšem jméno to nebylo případné, prohlédá-li se k barvě skály, na níž Rotštein býval, ale byl již tehda zvyk bráti jména hradů z Němec, a jen málo kdo jménu tomu rozuměl. Lid okolní i páni navykli si říkati hradu Rotštein, a tak se píše i v pozdějších pamětech. Vok dotčený měl podlé starodávné paměti syny *Jarka*, *Voka* a *Zdeňka*, ale výpočet ten jest neúplný, poněvadž se s Vokem a Zdeslavem (r. 1318—1322) také jiný *Vok* a *Markvart* připomínají, jež slušno pokládati za syny Jarkovy. [1]) Vok míval v l. 1318—1325 (tedy jen za té doby, co víme) časté soudy nejen se vším příbuzenstvem svým, nýbrž i s mnohými pány a zemany z Boleslavska a Hradecka, tak že nestačil jezditi k soudům do Prahy, Nymburka a Bydžova. Okolo r. 1318 vybrali mu loupežně Údrnice a Lhotu statky, v jichž držení snad vešel skrze manželku svou Rychci, jiní mu vybrali Klokoč a Loktuši pod Rotšteinem a vzali lidem koně a dobytek. Strýci jeho z Valdšteina radili se, jak by spálili Rotštein, a Zdislav a Vok z Rotšteina přepadli pak Rotštein a spálili na něm dřevěná stavení, při čemž měl Vok škody 1000 hřiven stříbra. Jiní naváděli Jaroslava z Luhu, že jej zajal na cestě. Nějaký čas potom vybrali mu Klokoč, Vraty, Loučky, Bystrý, Podmoklice, Klimkovice a vzali mu tu buď platy nebo poddaným koně a dobytek. Zdeněk a Markvart z Rotšteina s jinými vybrali mu ves Údrnice, Pertolt z Přepeř vybral mu Rotštein a vzal zlaté prsteny a hotové peníze, a Jaroslav z Luhu jal jej ve Lhotě na tvrzi, když jeho a otce poháněl k soudu zemskému, a držel jej tu ve vězení několik dní, tak že mezi tím rok soudní minul a Vok pro nestání při ztratil. Beneš z Vartemberka mu konečně vyplenil Klokoč, Loučky, Mnichovou horu, Loktuši, Bukovinu a Ryly. [2])

V l. 1360—1412 připomíná se nejednou *Ješek* z *Rotšteina*. Císař Karel dovolil mu r. 1360, aby ve vsi Klokoči míval trh téhodní každý úterek. [3]) O podací v Hrušticích, jehož měl polovici k Rotšteinu, smluvil se r. 1383 s Jarkem z Valdšteina tak, aby střídavě k tomu kostelu kněze podávali, ale r. 1406 nabyl dědičně i druhé polovice, tak že pak k Rotšteinu celý kostel patříval. [4]) Od r. 1407 vyskytuje se jako místopurkrabě hradu Pražského, ve kterémž úřadě ještě r. 1412 zůstával. Tohoto roku vyskytuje se i jako pán městečka Načerace, drže tu kromě dvoru a polovice podacího 11 kop platu ročního, [5]) ale měl i jiný nějaký statek, který prodal r. 1412 (nebo 1413?) klášteru Zbraslavskému. [6]) Ješek byl poslední toho rodu a hesla a proto dětí nemaje odkázal Rotštein a Načerac manželce své *Žofce* z *Rotšteina*. Tato zůstala v držení Rotšteina jen asi do r. 1415, ale právě proto, že jej chtěla prodati, učinila r. 1415 dne 1 července opatření o Václava, faráře Hruštického. Faráři totiž se dávaly od dávných dob desátky obilné ze všech dvorů na panství, totiž ze dvoru pod hradem, dvoru v Klokoči a dvoru na Žebráce, také pod hradem Rotšteinem a ze všeho, co se selo, totiž žita, pšenice, ječmene, ovsa, hrachu, konopě, prosa, viky a lnu. I bývalo ustanovení, že kdykoliv se hrsti svázaly do snopů, šafáři nebo pomocníci na dvořích faráři oznámili a jemu ukázali, aby si desátek odvezl. Za to dávali faráři šafářům zpropitné, ale nebyli k tomu povinností zavázáni, nýbrž činili to z dobré vůle. Také bral farář nějaké úroky v Bělé. Nyní Žofka platy jeho zvětšila, ale vymínila si, aby držel druhého kněze střídníka. [7]) Asi v tu dobu koupila hrad Hradiště, kterýž však zase r. 1416 prodala, a nacházíme ji r. 1417 ještě s několika jinými osobami v držení Tlustovous u Prahy. [8]) Načerac podržela až do smrti.

Asi r 1415 koupil Rotštein *Ondřej Paldra* z *Vařin*, jehož rod seděl tehda na Vilímově v Žatecku. Ale týž Paldra měl také jiný statek, kterýž prodal r. 1416 opatu Zbraslavskému, bezpochyby na zaplacení Rotšteina, a v l. 1417—1419 držel také Řeporyje u Prahy. [9]) Se stranou katolickou držel věrně a tak se i zachoval nástupce jeho *Václav Paldra*, jenž katolické řády v okolí chránil a v l. 1426—1433 katolické faráře ke kostelu Hruštickému podával. [10]) Roku 1437 nabyl s bratrem svým *Prokopem* vesnice Bukoviny, kterouž mu prodal Heník z Valdšteina, [11]) ale, jak se zdá, nedlouho potom Rotštein opustil Soudíme tak proto, že v listu r. 1439 sepsaném, ke kterému pečeť svou přiložil, nazývá se Vaňkem Paldrou z Vařin seděním v Klokočí. „Zboží Ročtejnské“ drželi potom sirotci jeho, jichž poručníkem byl Bohuše z Kovaně, druh Václavův v boji proti kališníkům. [12]) Rotštein snad již zůstal opuštěným, ale spustl dozajista, když přikoupen později k panství Skalskému. Roku 1514 patřil k němu „Rotštain zámek pustý“, vsi Smrčí, Pračkov, Zásada, Dlouhá, Vesce, Loktuš, Chutnovky osedlé, Dubeček a Jichostřeby pusté s podacím ve Hruštici a rychta Rotšteinská, totiž vsi Bělý, Bukovina, Hrachovice a Klokoč. [13])

---

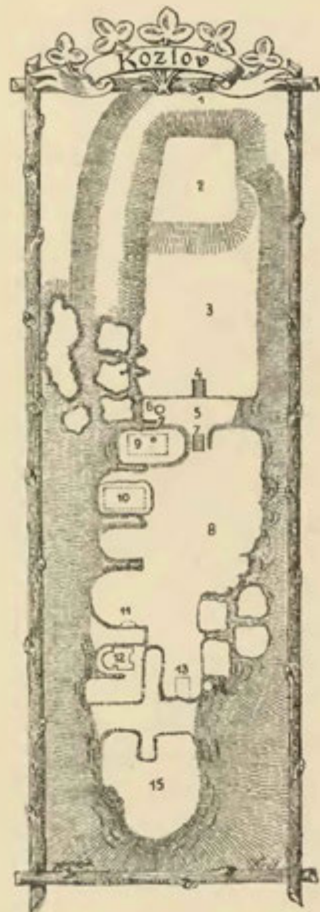
[1]) Starý vývod u Paprockého v Gersdorfské knihovně v Budišíně a v Březanových poznámkách. [2]) Emler, Tab. vetust. [3]) Glafey, Anecdota I. 361. [4]) Acta jud. lib. erect. VII 76. [5]) Arch. křižovnický, lib. erect. VIII. 150, DD. 16. f. 132. [6]) Rel. tab. II. 95 [7]) Lib. erect. X. 58. [8]) Lib. III. Vet. urb. Prag. Viz díl V. na str. 77. [9]) Rel. tab. II 131, lib. conf. [10]) Archiv český VI. 405, lib. conf. [11]) DD. 15. f. 80. [12]) Archiv č. II. 68. DD. 22, str. 54. [13]) DZ. 2 B 6—11, 249. B 23.

KOZLOV (CHLUM).



ihozápadně od Turnova a západně od Valdšteina táhne se ke vsím Podhájí a Všeni pohoří skalnaté, lesy porostlé. Nad samým Podhájím vypíná se vysoký skalnatý ostroh, který jest znám lidu pod názvem Kozlovy nebo „na sklepích", poněvadž se tu ještě některé sklepy ze starého hradu spatřují. Již dvakráte psáno bylo o tomto sídle,[1]) ale z toho, co tam řečeno bylo o sklepích, mohl se mnohý domýšleti, že tu byla tvrz nějaká. V skutku však tu byl hrad velice rozsáhlý, ač nikoliv tak výstavný jako soused jeho na Valdšteině. Neboť hrad tento jsa na skalách nedostupných (nyní se to ovšem sesutím země z části změnilo) postaven byl většinou ze dřeva, a tudíž vydávají o něm po dávné jeho spoustě svědectví jediné příkopy, sklepy, vězení a studně. Hrad se skládal z předhradí a zadního hradu. *Předhradí* jest prostora čtverhranatá, oddělená od ostatní roviny dílem roklemi skalními, dílem příkopem ve skále tesaným anebo vykopaným, a do příkopu jdou z něho schody.[2]) Napřed jest na předhradí odstavec asi čtverhranatý vyšší, pak následuje rovina níže položená. Předhradí jest od *zadního hradu* odděleno příkopem ve skále vytesaným, ale tu se ukazuje ten zvláštní zjev, že vedou do něho schody. Nevíme ovšem, jestli snad ty schody nebyly později vytesány, ale vzhled starých schodů mají. Vstup do tohoto příkopu, ač jest na vysoké skále, byl k jihu zavřen podezdivkou a, tuším, srubem, neboť nad podezdívkou ve skále jest vřez. V severní části příkopu jest zasypané vězení na způsob džbánu ve skále vytesané. Také na této straně byl příkop zavřen.

Na zadní hrad, který stojí na strmé skále, vstupuje se také po schodech. Zde shledává se dosti rozsáhlé prostranství prázdné, na němž snad bývalo některé dřevěné stavení; sice jsou tu světnice ve skále vytesané, jedna vedle druhé na severní straně. Hned nad příkopem a džbánovitým vězením jest ve skalisku sklep čtverhranatý s rovným stropem, dosti veliký a celý ve skále vytesaný. Jako zvláštnost a hříčka nachází se tu sloup, aneb od kamenníků sklep tesajících proto byl ponechán, že tu měla býti kuchyně. Naproti prostrannému vchodu, který jest na straně západní ze dvora, jsou dvě okna ve skále vytesaná. Ve dveřích jsou vřezy pro futra a vedlé dveří bylo okno, jež se dřevěnou okenicí zavíralo. Naproti tomu byla veliká skalní světnice, z větší části ve skále a z části zdivem sklenutá. Klenutí se sřítilo, zůstavivši uprostřed velikou spousťu kamení, a tak zůstaly jen dvéře se vřezy pro futro. Mezi touto a předešlou místností jest částečně hluboká rokle, ale i v ní se spatřují vřezy ukazující, že i tato rokle se zavírala, aby se sem nedostali lidé nepovolaní. Následují nyní dvě skalky. U první není nic pamětihodného, u druhé, která je zvenčí přitesána, jest výklenek vytesán. Za tím následuje sklep celý ve skále vytesaný, jehož nynější vchod polovici jedné strany zabírající zavřen býval jen dřívím, ale tak, že tu nechán otvor pro dvéře a okno. Strop jest rovný, ale zdánlivě podepřen při stěnách pilíři, jichž svršek šíře vytesán, jako bývá někdy při stavbách. Naproti vchodu jest veliké okno do štěrbiny skalní, k němuž jsou dva stupně. I to okno má vřezy pro okenici. Na blízké skále nachází se vřez čtverhranatý, jako by se měla zasaditi dřevěná vížka. Na konci hradu pod skalou jest studně zasypaná. Byla vytesána ve skále, a jak vřezy ukazují, břevnovím přikryta; také byla mezi skalami tak ukryta, že ji nemohl hned nepřítel vyslíditi. Také ve skalách za hradem spatřují se



Plán Kozlova.

Vysvětlení plánu: 1. Příkop dělící 2. předhradí, v němž oddělení vyšší a 3. nižší; 4. schody do 5. příkopu mezi předhradím a zadním hradem; 6. vězení; 7. stupně; 8. dvůr zadního hradu; 9. sklep se sloupem (kuchyně); 10. druhý sklep pro obydlí; 11. skála s výklenkem; 12. třetí sklep s pilíři (kaple?); 13. čtverhranatý vřez ve skále; 14. studně nebo nádržka k zachytávání dešťové vody; 15. skály se vřezy.

[1]) Pam. arch. VI 306, Bernau, Album I. 44. [2]) V lese nedaleko za příkopem je viděti starodávnou studni.

vřezy, ale jen v rozsedlinách. Z toho lze souditi, že rozsedliny ty bývaly zavřeny sruby, a to hlavně pro ochranu studně. V čas války mohla se čeleď z těchto skal brániti jako z něiaké pevnosti a ztížiti cizím přístup ke studni. Jedné vysoké věžovaté skály dalo se upotřebiti jako hlídky.

Název Kozlov nevyskytuje se v žádné staré památce, a také jsme nenašli nikde doklad, jak se tento hrad jmenoval a komu patříval. Poněvadž se však mezi staršími sídly Valdšteinskými také Chlum jmenuje a hradiště Kozlovské v té krajině jest, kde bylo prvotní dědictví pánů Valdšteinských, zdá se nám, že se hrad zdejší Chlumem nebo Chlumcem jmenoval. Na panství Skalském jest sice Chlum (u Vyskře) a v popise jeho r. 1514 připomíná se i dvojí Chlum (pod Vyskří a pod Mladostovem), ale tu nikde hradu nebylo. Dějiny tohoto Chlumu jen z několika zpráv lze sestaviti. Když praotec Valdšteinů Zdeněk zemřel, zůstalo po něm šest synů, kteří se rozsedli po rozličných sídlech. Jeden z nich, *Zdeněk*, obdaroval roku 1335 Ješka, rychtáře Turnovského, a nazývá se v tom obdarování Zdeňkem z Valdšteina seděním na Kopci,[1]) což lze vyrozumívati na náš Chlum proto, že list Zdeňkův objevuje se jako překlad z latiny asi roku 1439 sdělaný, a tam zajisté stálo „in Monte“, což může býti česky i kopec i chlum. Roku 1353 nazývá se *Jarek z Valdšteina* pánem na Chlumu.[2]) Jest to týž, který se později pánem na Skále nazývá. Konečně se jmenují r. 1362 mezi patrony kostela Hruštického Hynek z Lomrice a Jan bratr jeho z Chlumce.[3]) V pozdějších zápisech se jménem Chlumu nikde se nesetkáváme. Hradiště jeho připojeno bezpochyby k Valdšteinu.



Trosky: Pohled z nádvoří na Pannu.

NEBAKOV HRÁDEK.

Jihozápadně od Troskovic při rybníku, z něhož vytéká Žehravka, nachází se mlýn Podnebakovský. Jméno své má proto, že nad ním stával hrádek Nebakov. Nad samým mlýnem jest skalnatý ostroh, který spadá strmě na severní straně k údolí Nebakovskému a na jihozápadní k údolí řečenému Žlábky. Na konci tohoto ostrohu říká se „na starých sklepích“, ač tu již sklepu není viděti, nýbrž jen množství cihel

---

[1]) List r. 1504 v archivu Turnovském. [2]) Paprocký o st. pan. 228. [3]) Lib. conf.



Trosky: Pohled na Bábu od Panny.

přepálených. Hluboký příkop na příč vykopaný odděluje neveliké hradiště od ostatní výšiny. Za hradištěm jest ještě opyš čili hřbet, který se volně sklání, jistě čtyřikrát tak dlouhý jako hradiště.

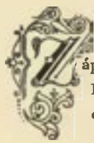
Mezi hrady Českými počítáme i nemálo těch, o nichž známosti dostáváme teprve tehda, když již úlohu svou dohrály; k těm zajisté počítati sluší i hrad Nebakov, o jehožto starších osudech toliko víme, že se po něm psávala *Machna z Nebakova*, manželka Divišova z Nové vsi, jež od roku 1454 byla paní na Obrubcích. [1]) V 16. století byl náš hrad již spuštěn a patřil ke zboží Rovenskému. *Bušek Hubojedský ze Sluh* prodal r. 1538 tvrz, dvůr a ves Roveň a zámek pustý řečený Nebakovský s mlýnem Nebakov výsadním *Lorencovi ze Šmolcu*, jenž potom na zboží tom, zejména i „na Nebakově hradě pustém“ choti své Johance z Jablonné věnoval. [2]) Smlouvou r. 1569 ve čtvrtek po seslání Ducha svatého prodal *Sigmund ze Šmolcu* díl statku svého *Kryštofovi ze Šmolcu*, a to tvrz a ves Roveň s poplužím, zahradami, šesti rybníky, lukami, též Zámostskou loukou, s lesy slove Bakova, stráň nad Nebakovem, pokud v sobě mezuje, stráň za Kouty a též se sedlákem v Malechovicích a druhým Na třech zubích s kusem lesa, jenž slove Hrádek atd. [3]) Hradiště s mlýnem pod ním ležícím dostalo se později ke Skalám, buď po r. 1575, když koupila Roveň Eliška Smiřická z Valdšteina na Skalách, anebo za knížete Frydlantského, za něhož utvořen nový manský statek Rovenský arci s vyloučením Nebakova.

[1]) Rel. tab. II. 234. [2]) DZ. 1. A 4, H 1. [3]) DZ. 60. F 1. — Co se týče lesu řečeného Hrádek, uvádí Sommer ve své topografii (str. 371.), že jsou u Libuně na vrchu Kozlově viděti zříceniny starého zámečku „Kozlova“, čímž patrně míní Kozlov u Lomnice nade vsí Košovem. Náhodou se na mapě generálního štábu také vrch Kozlov u Rovně nachází, s nímž souvisí název rybníka Kozlovského na zboží tvrze Rovně.



TVRZE NA SKALSKU.

SEMÍN.



ápadně od Troskovic leží dvůr Semín, někdy ves s tvrzí. Držitelé její měli jeden hlas podací kostelního v Újezdě dolním, zejména r. 1356 bratři *Jan* a *Oldřich ze Semína.*[1]) Jan seděl r. 1364 na Hrdoňovicích, vsi nedaleko, spravuje i zboží Semínské, poněvadž byl Oldřich zatím zemřev několik dítek nezletilých zůstavil. Z dítek těchto byl syn *Jan ze Semína* r. 1375, když téhož roku 28. června nový farář Újezdský potvrzen byl, již let svých dosáhl.[2]) Nástupce jeho *Petr ze Semína* obdržel r. 1383 králem Václavem nějaké odumřelé dědiny v Milčevsi, připomíná se r. 1393 s bratrem svým Přibíkem[3]) a r. 1416 (2. července) nacházíme jej mezi těmi, kteří podávali faráře do Újezda.[4])

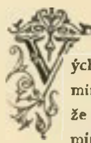
Zdali byli řečení panoše předky *Semínů ze Semína*, není nám známo; první, který se tak psal, *Jakub mladý Semín ze Semína*, svědčil r. 1422, 29. května, když Hynek Drštka zboží své ve Zlivi zapisoval.[5]) Týž žil ještě r. 1448.[6]) Jeho potomek *Oldřich* žil ke sklonku tohoto století a uvádí se jako rukojmě v hlavním listě, kterýž vydal Jan ze Šelmberka, nejvyšší kancléř (r. 1480 až 1503).[7]) Tehda patřily rodu tomuto kromě Semína také Lhota, Pařízek, Hrdoňovice, Loveč a jiné. Zboží ta drželi něco později *Michal* a *Mikuláš Semínové* (snad Oldřichovi synové) dílně od sebe, ale asi r. 1508 spolčili se jimi, aby druh po druhu dědil.[8]) Řečený Michal byl, jak se podobá, ve službách pánů Skalských, přichází také r. 1509 jako svědek ve kšaftu Jindřichově z Bozkovic a žil ještě r. 1525. Synové obou těchto panoší, totiž *Jiřík* a *Jindřich* bratři *Semínové* a strýc jich *Jan ze Semína* (přečkav Václava bratra) propustili si spolek svůj r. 1532, 11. května; onino vzali za svůj díl vsi Pařízek, Loveč a Hrdoňovice,[9]) tento podržel Semín s příslušenstvím. Krátkou dobu seděly dvě větve rodu tohoto na zbožích rodinných starodávných, jedna na Hrdoňovicích,[10]) druhá na Semíně, brzo však i větev Lhotská přibyla. Hrdoňovice dostaly se potom větvi Semínské.

Poněvadž Semínové tvrz Semín s dvorem poplužným a ves celou, ves Želkov, ves Ktovou, co tu měli, díl Hrdoňovic, Lhotku ves celou s dvorem poplužným, s podacím v Újezdě a mlýnem pod tvrzí Semínem „po předcích nad paměť lidskou v pokojném držení a užívání měli“, tudíž se po shoření desk zemských vykázati nemohli, jak k tomu zboží přišli, vložil si je Jan sám ve dsky r. 1544 a tak i učinili r. 1558 synové jeho *Petr*, *Adam* a *Jindřich.*[11]) Na žádosť Adama, bratra mladšího, učiněnou, aby mu díl otcovský vykázán byl, rozdělil jej Petr, bratr nejstarší, r. 1554 dne 11. května na tři díly; vyceniv totiž statek nalezl, že vypadne na třetí díl zboží v ceně 804 kop, 6 gr. a 2 d. V té sumě položil Adamovi za díl Lhotu s jistým příslušenstvím, ves Hrdoňovice pustil mateři své a ostatek podržel ještě pro sebe a nezletilého bratra Jindřicha.[12]) Zbytek tento, totiž Semín tvrz s dvorem poplužným, ves celou, mlýn pod tvrzí, ves Ktovu, co tu měl, s krčmou, ves celou Želejov s krčmou a dva díly podací v Újezdě prodali oba bratři r. 1558 (vkl 10. listopadu) panu *Jindřichovi Smiřickému ze Smiřic* a na Skalách za 1525 kop grošů českých.[13]) Pod vládou pánů Skalských zanikla tvrz a ves buď byla vypálena, nebo na panské pole svedena.

---

1) Tingl, lib. conf. I. p. 25 2) Lib. conf. Připomíná se též r. 1369 Oldřich ze Semína, snad bratr jeho. 3) DD. 13 f 3. 4) Lib. conf. erect. XII. 85. 5) Archiv č. III. 495. 6) Paprocký o st. ryt. 285. 7) Tamže 239. Paprocký má chybně r. 1427, snad se má čísti 1487 nebo 1497. 8) Ve dskách I. Chvojence M 20. 9) DZ. 6. B 20, reg. kom soudu. 10) Poněvadž Pařízek a Loveč odprodal Jindřich r. 1542. (DZ. 1. F 2.) Bratr jeho Jiřík zavražděn v Praze (DZm. 41. E 28.) 11) DZ. 252. B 8 12) DZ. 56. N 22. 13) DZ. 13 E 1. Petr seděl potom v Hrdoňovicích, na nichž roku 1562 díly bratří svých skoupil.

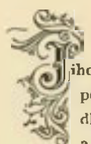
LHOTA SEMÍNOVA



ýchodně od Trosk, jižně od Rovenska jest ves Lhota Semínova, v níž v 16. století postavena jest tvrz; ale možná, že tu i v starší době tvrz stávala. *Ryvin ze Lhoty* připomíná se v letech 1364—1375 mezi podacími pány kostela Újezdského a zemřel asi r. 1389. Syn jeho *Matěj* přikázal r. 1389 plat kostelu v Dolním Újezdě a dal mu roku 1396 les Suchý důl směnou za plat, který mu n. otec odkázal. Žil ještě r. 1416, drže šestý hlas podacího tudíž.[1]) O nástupcích jeho v témž století není nic známo. Od té doby, co se Lhota dostala v držení vladyk ze Semína, říkalo se jí Lhota Semínova.

Roku 1554 dne 11. května oddělil se *Adam Semín ze Semína* od bratří svých staršího Petra a mladšího Jindřicha, obdržev za díl otcovský ze statku Semínského dvorec poplužný a ves celou Lhotu a díly vsí Ktové a Holenic;[2]) učiniv pak Lhotu druhým a potom posledním sídlem rodu svého, vystavěl si tvrz novou při dvorci svém. Dotčený Adam oženil se s Afrou ze Záchrašťan, s níž zplodil některé děti; touž manželku svou učinil také pořízením svým (r. 1566) poručnicí dětí a statku, kdyby zemříti měl, a přidal jí k radě Diviše z Petrovic ve Chvatlinách a Jiříka z Petrovic na Toušicích;[3]) zdá se však, že Adam rok pořízení svého hezky dlouho přetrval, poněvadž se ještě v tituláři r. 1589 vydaném připomíná. Jistě ještě žil roku 1574, kdež Bohuše Domousického z Harasova tak nožem zranil, že z něho střeva vyplynula. Nástupce jeho *Jindřich Semín ze Semína* (snad syn) zasnoubil se s Rozinou Panvicovnou z Lomnice, s níž zplodil dva syny *Adama* a *Viléma Václava* a dcerky Marii a Elišku; r. 1604 učinil o nich pořízení,[4]) a r. 1601 prodal statek Ktovou k panství Skalskému.[5]) Ze synů snad mladší záhy zemřel (aspoň se potom nepřipomíná); Adam, jenž se po otci ve Lhotu uvázal, byl r. 1615 již jen jediným rodu svého, jenž držel nějaký statek pozemský, a snad i poslední. Zůstav r. 1619—1620 věren Ferdinandovi II. zůstaven byl v držení statku svého, ale na veliké pohrůžky a nátlaky *Albrechta* knížete *Frydlantského*, jenž nerad viděl tento malý stateček uprostřed zboží svých, prodal knížeti (vkl. r. 1628, 12. února) „tvrz Semínovou Lhotu s dvorem poplužným a ves“ za 3200 kop míšenských. Kníže mu ponechal statek jako léno, kterýž se dostal později dceři jeho Anně Marii, vdané za *Václava Šťastného Straníka z Kopidlna*,[6]) a r. 1664 byl z manství propuštěn. Tvrz a dvůr dávno již zanikly.

VYSKEŘ.



ihozápadně od Skály jest ves kostelní Vyskeř, v níž na počátku našeho století ještě tvrziště v zahradě jedné usedlosti viděti bylo. Před několika lety pracovali tu dělníci a propadli se do sklepa podzemního, při čemž našli několik předmětů, mezi nimiž i zvonec, jehož se posavad užívá v kostele, když jde kněz k oltáři. Vladyckým sídlem byla ves tato ode dávna. Roku 1363 připomínají se jako páni podací kostela zdejšího *Jaroš*, *Zbraslav*, *Naček* a *Albert*, a r. 1390 vyskytují se jich potomci *Jan*, syn Zbraslavův, *Václav Loutka*, *Naček* a *Jan*, synové dvou bratří, z nichž se Loutka i r. 1391 a Jan r. 1393 připomínají.[7]) Skrze rozdělení vesnice mezi několik držitelů stalo se také, že části vesnice přikupovány k sousedním statkům a nad

---

1) Lib. conf. erect. XII. 45, 167. 2) DZ. 56. N 22. 3) DZ. 15. N 15 4) DZ. 132. J 1, reg. kom. soudu. 5) DZ. 175 J 3. 6) Bílek, děje konf. 7) Lib conf. erect XII. 129, DD. 13. f. 15.

to ještě rozličné platy prodávány. Tak na př. patřila část vesnice roku 1395 k Nudvojovicům,[1]) dvůr jeden patřil roku 1415 ke statku Korcům, na nichž seděl Aleš, syn Načkův, drže i jiné vsi v okolí Vyskře, a konečně držela dvůr jeden r. 1440 Anna z Malobratřic ke statku Malobratřickému.[2]) Tvrz se dvorem a větší části dostala se pak k panství Skalskému, a poplužíí rozprodáno mezi lidi poplatné; [3]) menší část připojena ke Kosti.

LOUČKY.

Troje jsou Loučky blízko sebe; jedny nad Jizerou nad Turnovem, druhé Zadní mezi Turnovem a Železným Brodem, a třetí Přední nebo Sekyrkovy východně od Turnova v osadě Přaslavské. Tyto poslední, kdež také tvrz bývala, mají jméno své od *Alberta Sekyrky z Louček*, jenž roku 1391 učinil narovnání o podací v Bosni, a potomků jeho. Jeden z nich, *Jan Sekyrka*, připomíná se r. 1406.[4]) Roku 1423 držel vsi Volavec, Loučky a Lestkov *Vok z Valdšteina*, jenž na nich Elišce z Říčan, manželce své, věnoval. Právo to k vesnicím „v horách" postoupila Eliška r. 1429 druhému manželu svému Mikuláši z Kněževsi,[5]) ale poněvadž si r. 1437 Heník z Valdšteina všechnu odúmrť po Vokovi vyprosil, nastaly mezi držiteli poměry spletité.[6]) Jak se zdá, zůstalo dědičné právo pánům z Říčan, neboť ještě v 16. století seděl tu *Burjan z Říčan* s mateří svou Markétou a oženil se s Kunkou z Sečí, která sem s věnem svým vnesena. Pro neplacení věna vinila Kunka r. 1535, jsouc již vdovou, Zikmunda ze Smiřic, jako držitele tvrze a vsi Louček.[7])

MLADĚJOV.

Mezi Rovenskem a Sobotkou jest kostelní ves Mladějov, která ode dávna byla sídlem vladyckým. Podací kostelní rozděleno bývalo mezi vladyky Mladějovské, Pařezské, Hubojedské a Samšinské. Roku 1358 měli je vladyky Ctibor, Kuneš, Pešek, Mikeš, Jetřich a Duka, vdova po Rackovi z Mladějova. Roku 1372 připomíná se mezi nimi *Kunrát z Mladějova*. Roku 1403 seděl *Ctibor* v Mladějově a *Racek z Mladějova* držel r. 1404 Lužec; část vsi pak patřila tehda ke Kosti. Ctibor žil ještě r. 1430 a s ním se připomíná také Jan, jenž se také r. 1434 mezi patrony kostela v Horním Újezdě připomíná.[8])

V 16. stol. patřila ves Mladějov k panství Velišskému a část podací kostelního k Rovni od té doby, co Lorenc Šmolc je koupil od Jindřicha z Semina. Roku 1603 prodal Jan Rudolf Trčka z Lípy ves Mladějov *Hynkovi Kozlovskému z Kozlova*, úředníku svému na panství Velišském, jenž byl před tím dvůr Pařízek (tuším s tou částí podací) od Kateřiny Šmolcové koupil.[9]) Hynek postavil tu novou tvrz a prodal obě vesnice (r. 1611) *Barboře* purkrabince *z Donína* na Valdově,[10]) kteráž umřela roku 1618, odkázavši tvrz a ves Mladějov a vsi Loveč a Pařízek bratru svému *Kryštofovi* purkrabí *z Donína* na Valtinově a Jablonném. Po tomto následoval bratr jeho *Kunrat*, jenž byl roku 1623 polovice statku svého odsouzen. I zabrán Mladějov a prodán Valdšteinovi, jenž jej připojil ke knížectví Frydlantskému.[1]) Roku 1627 prodal kníže Mladějov a Loveč k manství dědičnému *Hanušovi Albrechtovi Slavatovi z Chlumu* na Kbele, ale držitelé se potom zhusta střídali; neboť podlé listů lenních od knížete vydaných měli Mladějov r. 1628 Pavel Cornazzano v. Pisenz a manželka jeho Zuzana rozená Salz v. Lichtenau, r. 1629 *Mandaléna Boryňka ze Lhoty*, vdova po Adamovi Kunašovi z Machovic.[2]) Když bylo knížectví zrušeno a statky Mladějov a Skařišov Mandaléně zase v dědictví zpupné uvedeny (r. 1638), byla Mandaléna po druhé za pana *Stoše* vdána a prodala r. 1660 tvrz, dvůr a ves Mladějov, ves Loveč s chalupami a grunty Voděradskými a Bačovskými, dvůr pustý Skařišov a vesničku Pařízek *Kateřině Lykartě Ostromířské z Dobřenic*.[3]) Dědicem stal se po smrti její († r. 1662) *Jan Jiří Ostromířský z Rokytníka*.[4]) Později měla Mladějov dědička jeho († r. 1668) Eva Anna Nymisova rozená z Gryslu, po níž jej ujala asi r. 1684 Marie Rebeka, dcera její; táž pak prodala roku 1687 Mladějov a Roveň Janovi v. Rörich.[5]) Rodu tomu patřil Mladějov ještě na počátku 18. století, držen potom nějaký čas k Rohozci a zase ke Kosti, ale potom zase odprodán a byl do naší paměti sídlem statku samostatného.

ROVEŇ.

Blízko Mladějova jest ves Roveň. Tu bývala tvrz, z níž by na počátku našeho století sklep (v zahradě pode dvorem), jenž jest dnes již zasypán. Z vladyk, kteří tu sedávali, připomíná se r. 1406 *Zdeněk* a r. 1422 *Mikuláš*, který nabyl i statku Zlivského.[6]) Když tento zemřel, vyprosil si odúmrť po něm (r. 1454) *Oldřich z Hazemburka*, ale prodal potom své právo. Roku 1467 provolána odúmrť v Rovni po Anně z Sloupna a vyprosil si ji *Jan Vlček z Hrádku*, drže potom ves s dvorem pustým.[7]) Roku 1538 koupil Roveň, jak již řečeno (na str. 77.), *Lorenc Šmolc ze Šmolcu*, který též vsi Loveč a Pařízek od Jindřicha z Semina přikoupil[8]) a pak i vsi Malechovic nabyl. Když roku 1551 zemřel, ujal statek tento syn jeho *Zikmund*, odbyv bratra svého Adama za jeho polovici penězi a věnoval pak na témž statku (r. 1566) Kateřině z Gynterodu, manželce své.[9]) Ale r. 1569 prodal díl statku svého, totiž jen Roveň a Malechov *Kryštofovi Šmolcovi ze Šmolcu*, jenž pak prodal týž statek *Elišce Smiřické z Valdšteina* na Skalách.[10]) Dcera její *Anna Kateřina Šlikova ze Smiřic* prodala r. 1609 tvrz, dvůr a ves Roveň, vsi Malechovice a Bačovy a dvůr kmecí Na třech zubích *Jindřichovi Matesovi* hraběti *z Thurnu*, od něhož jej koupil potom (r. 1611) *Alexander Debner z Debneru*. Tento zemřel r. 1619, účastniv se také vzpoury, pročež statek jeho zabrán, r. 1623 Valdšteinovi prodán a ke knížectví Frydlantskému přivtělen.[11]) Kníže odevzdal jej r. 1624 jako léno *Janovi Albrechtovi z Valdšteina* do jeho života. Po smrti tohoto (r. 1636) ujat jest týž statek od komory České a od císaře hned zadarován *Danielovi Beigotovi z Römerstadtu* za jeho vojenské pohledanosti.[12]) Později držel Roveň *Petr František z Nymisu* († r. 1668), jenž ji odkázal manželce své Evě Anně z Gryslu,[13]) a poněvadž tato současně Mladějov dědila, spojena jest Roveň se statkem Mladějovským.

---

[1]) Rel. tab. I. 559, DD. 14. f. 43, lib. erect. V. f. 19. Viz i archiv č. III. 518. [2]) DD. 15. f. 322, 20, str. 136. [3]) DZ. 249. B 23. [4]) Lib. erect. XII. 63, acta jud. [5]) Arch. č. III. 283, 501. [6]) DD. 15. f. 80. [7]) Reg. nálezů kom. soudu. [8]) Lib. conf. DZ 2. A 12. [9]) DZ. 177. D 1, 183. A 25. [10]) DZ. 184. J 9.

[1]) DZ. 139. E 10, Bílek, děje konf. [2]) DD. 71. fol. 55, 63. 126. [3]) DZ. 146. J 21, 312. Q 12. [4]) DZ. 113. N 4, 114. L 23. [5]) DZ. 399. C 9, 478. H 8. [6]) Lib. erect. V. 133, archiv č. III. 495. [7]) DD. 16. f. 46, 59. [8]) DZ. 1. F 2, H 1. [9]) DZ. 15. N 28, 16. N 30. [10]) DZ. 18. P 22, 60. F 1. [11]) DZ. 182. O 27, 189, L 10. [12]) Bílek, děje konf. [13]) DZ. 114. M 11.



KOST HRAD.



ezi starými hrady, které z prvotní způsoby své nejvíce zachovaly a způsoby středověku ukazují, vyniká hrad Kost, nedaleko města Sobotky položený. Neboť poněvadž se na něm mnoho neměnilo a právě jen tolik přestavovalo, co nevyhnutelně nutno bylo ke zřízení pohodlí, a Kost dobu 16. a 17. stol., kde mnoho starých sídel předěláváno, šťastně přetrvala, udržela starou způsobu jako hrad, bavíc oko polohou svou, malebným seskupením jednotlivých svých částí a konečně hmotou svých stavení do sebe vtěsnaných tak, že jedno nad druhé vyniká a tak nám živě znázorňuje, co jmenujeme imposantním. [1])

Hrad Kostský jest za skalnatými stráněmi zastrčen a ukryt, tak že nijak neposkytuje toho pohledu jako na př. Trosky, oku se všech stran a zdálí zřejmé. Krajina okolní náleží totiž k útvaru pískovému, vyznamenávajíc se hojnými rozsedlinami, které strmé skalnaté stráně vodami vymleté zavírají. Ve stráních těch nacházejí se tu a tam stará obydlí ve skále vytesaná a druhdy i znamení vytesaná, jako na př. u pily v Obořе, kdež se spatřuje obraz sv. Jiří s drakem a královnou (na boku hradiště Poranského) a vysoko nad tím prý nápis nějaký a rok 1699. Údolím tímto, které se Plakánek nazývá, lze také ke Kosti od Sobotky, ač po zacházce, ale půvabnější cestou přijíti a vystoupíc z něho u vsi Podkosti, malebnou polohu Kosti takořka neočekávaně pozorovati. Kost totiž stojíc dílem na skále, dílem na rovině zavřena jest k severu stráněmi lesa Kozlova, k jihozápadu a jihovýchodu skalami a lesy, které zavírajíce Plakánek před Kostí se rozstupují; na ostatních dvou stranách jsou doliny, v nichž se nacházejí rybníky. Bílý rybník, z něhož vychází potok skrze Plakánek tekoucí, jest na východní straně a pod samým hradem, Černý rybník, jenž jest na západní straně, jest několik krokův od hradu vzdálen. I jest na snadě, že obyvatelé hradu měli v moci, kdykoliv jim nějaké nebezpečenství hrozilo, nadýmati vodu a na jihozápadní straně zahraditi ji tak, že se údolí okolo hradu zatopila, v močály proměnila a hrad takto nepřístupným byl učiněn.

Hrad Kostský složen byl z *předhradí* a *horního hradu.* Předhradí bylo na severní straně pod hradem a sloužíc jen hospodářským potřebám mělo dva přijezdy, jeden od Bílého rybníka, kdež se také jezdívalo do hradu, a druhý od západu, kdež se posud jede skrze staré stavení s průjezdem klenutým. Tu ovšem po starodávné způsobě není památky, poněvadž se hospodářské místnosti nejčastěji praktickým potřebám přizpůsobovaly, ale pivovár, dlouhým svým průčelím celé předhradí zabírající, aspoň zachoval nám památku na své založení zbytky rustiky a starým nápisem. Na desce totiž napsáno, že léta 1576 „tento pivovár jest vystavěn za panování J. Mti. urozeného pána pana Krystovora z Lobkovic".

Východní brána do předhradí byla zároveň vjezdem k hornímu hradu a podlé toho také náležitě opevněna, ale dnes jsou tu jen chatrné zbytky. Tu cesta zatáčí se najednou, aby obcházela celý vnitřní hrad a točila se podlé způsobu středověkého takořka do kruhu, aby příchozí nepřítel dlouho byl obranou obmeškáván. Příchozí má napřed po levici hradbu, po pravici vysoký taras, jímž se skála již mdlá pracně vyzdila, a kráčí tak až k příkopu před *první bránu*, přes nějž býval spuštěn z brány zvoditý, ale nyní jest položen obyčejný dřevěný most. Brána prostá s klenutím do polokruhu má v pravo od příchozího

[1]) Pomůckou: Hrad Kost od Bedřicha Bernau v časopise Ruch roč. VI. str. 8.



Kost



Kost od jižní strany.

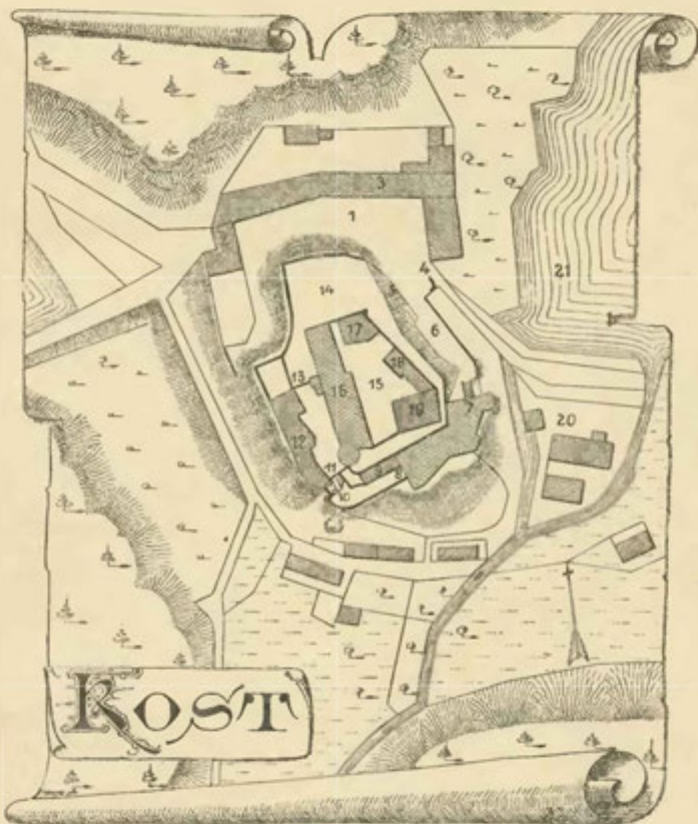


Kost od západní strany.

vyhlídku pro vrátného a ze starých dob udržela se jen spodkem a hlavními zdmi, neboť v 16. století stavení nad ní o něco povýšeno, jak svědčí zbytky rustiky na východní straně. Zajímavé jest však bývalé její opevnění, neboť v levo od vjezdu bývala věž podnes v polokruhu z rovné čáry vystupující, kteráž byla někdy vyšší, ale později snesena, aby mohla býti se stavením, které jest nad branou, pod jednou střechou. V tom stavení šindelovou mansardovou střechou krytém nacházejí se nyní kanceláře a byty úředníkův, a tak již bývalo za dávných dob. Průjezd podlé starých pravidel a podlé povahy skály hradské není rovný, nýbrž zatáčí se v pravo, a kde se z něho vyjíždí, byl v levo čtverhranatý výstupek, nyní na byty přestavěný. Za tímto průjezdem jest parkán neveliký, zavřený v pravo skladištěm do hradeb postaveným a v levo hradbou, na níž se ještě staré cimbuří zachovalo. Z něho jest velmi krásný pohled na hrad s dvěma věžemi a hradbami dvojími s cimbuřím. Před zrakem příchozího objevuje se *druhá brána* mnohem malebnější než první, k níž býval přístup zamezen hlubokou rozsedlinou ve skalách, přes niž jest překlenut prampouch. Za starých dob se ovšem spouštěl most. Brána sice prosta, do končitého oblouku sklenuta, ale přece ozdobena čtverhranatou prostorou pro zapadání mostu, otvory pro kladku a brankou pro pěší, nyní zazděnou, z níž jen okno ponecháno. Nad branou zachovalo se posud staré cimbuří, levá strana brány vypíná se v úzké, čtverhranaté věžovité stavení, které jest zakončeno štítem ve slohu pozdní renesance, a v pravo nad branou povydána jest z horního stavení okrouhlá věž, jejíž účel býval bránu sesilovati.

Dotčenou druhou branou vstupuje se na dvorek neveliký, na západní straně hradu ležící, kterýž zavírá na pravé straně mohutné stavení bývalého paláce na svahu mocných skal postaveného. Na levé straně dotčeného dvorku táhne se obdélné jednopatrové stavení, které povstalo v 16. století, jak svědčí ještě rustika na něm. Tehda totiž užita k postavení jeho hradba a nějaké polookrouhlé stavení a sloučením toho všeho v jedno docílen ten nepravidelný základ, který se spatřuje ze dvorku. Nad fortnou, kudy se do tohoto stavení vchází, zasazena jest deska kamenná, na níž se spatřuje erb Bibršteinský (totiž štít na čtvero rozdělený, dvakráte s jelenem, jelením rohem a třemi obrácenými kosami nad tím helma a koruna jelením rohem a pěknými rozletitými přikryvadly), ale i v rozích jsou štítky, totiž Vartemberský (dvakráte), Bibršteinský (jen s jelením rohem) a český lev s korunou a písmenou W. Nad tím nahoře jest rok 1545 a nápis zabílený, z něhož lze čísti dominus iohan (nes) baro a bib(er) stan kost et fridlant. Tento pěkně tesaný erb, na němž zvláště umělé provedení přikryvadel baví, býval dříve zazděn na nějakém chlívku na nejvyšším dvoře a dán sem teprve za naší paměti. Také se spatřuje na dvorku tomto stará dřevěná pavlač, která jde uvnitř nad branou.

Třetí brána, která jest na konci tohoto dvorku, má zeď velmi hrubou, jest sklenutá do končitého oblouku a zbyly v ní díry pro dvoje závory, poněvadž tu zvoditého mostu nebývalo. V jedné té díře se ještě poloshnilá kláda zachovala. Branou tou vstoupíme na klikatý a místy prostranný dvůr, který se nachází na severní straně hradu nad předhradím, a jdouce po něm pořád, mohli bychom obejíti do kola všechen vnitřní hrad a dostati se ke kulaté věži nad druhou branou. Jest to tedy dvůr, který se v některých místech v parkány sůžuje. Tam, kde jest nejširší, totiž na severní straně, nachází se *čtvrtá brána*, též prostá (totiž v pouhé zdi umístěná) a nyní dřevěnou mřeží zavřená, skrze niž lze vstoupiti do horního a vnitřního dvora.



Plán hradu Kosti.

Vysvětlení plánu: 1. Předhradí; 2. brána západní; 3. pivovár; 4. bývalá brána východní; 5. sklepy pod vysokým tarasem; 6 cesta na hrad; 7. první brána ve stavení, v němž byly a kanceláře; 8. východ z něho do parkánu; 9. skladiště; 10. rokle ve skále; 11. druhá brána; 12. panský dům ze 16. století; 14. dvůr: 15. vnitřní hrad; 16. palác; 17. kaple; 18. kůlna; 19. velká věž; 20. mlýn Podkostský; 21 Bílý rybník.

Tu spatříme část, v níž ve 14. a 15. století páni Kostští obývali, a jednoduché složení bývalých hradů. Celou západní stranu zaujímá palác, v severovýchodním rohu vedlé brány jest kaple, v jihovýchodním rohu stojí hmotné a hrubé stavení veliké věže, tedy tři hlavní části bývalých hradů, k nimž nyní patří také nové stavení kolny ke hradbám vedlé věže přistavené. Ostatek této části jsou hrubé a vysoké hradby, zdobené pěkně pracovanými stínkami.

Kaple posvěcení sv. Anny podlé starodávného způsobu patřívala do venkovské ohrady zadního hradu a možná, že tak bývalo i za nejstarších dob. Neboť nízké nepravidelné stavení kaple jest postaveno v 15. století v obvyklém tehda slohu, ač klenutí z mnohem pozdější doby, totiž 16. nebo 17. století, pochází. Světlo dostává skrze tři nestejně veliká, nahoře končitá okna, jichž kružba též o době založení svědčí. V témž slohu proveden jest vchod, jehož dvéře jednostranné pobity jsou železnými plotnami a šíny

starožitného díla a opatřeny jsou k otvírání kruhem s mosaznou lví hlavou. Vnitřek kaple jest prostý a baví jediné sanktuářem trojhranným a obrazy. Krásné jsou malby v oknech. Jedna z nich představuje Matku boží oděnou vrchním modrým a spodním rouchem růžové barvy, s korunou na hlavě, s níž splývá krátká rouška. Kolem hlavy její jest nimbus růžový, kolem děcka podobný okrouhlý nimbus, ale téže barvy jako nahé jeho tělo. Od postavy matky, jejíž něžná tvář k hlavě syna svého milostně se sklání, vychází žlutá plamenná záře, která se od černého gruntu odráží. Na druhé malbě vyobrazen jest snad svatý Jiří, postava rytířská přioděná světlým ocelovým oděním s pozlacenými nákolenky, na životě má kabát světlé barvy s červeným křížem na prsou a zlatým opásáním. Hlava pokryta jest šišatou přílbicí, okolo níž je zlatá zář, a hrdlo jest chráněno brněnou kuklí. V pravici drží bílý štít s červeným křížem, v levici oštěp. Grunt jest červený, aby se od něho bílá postava rytířova dobře odrážela. Pod Matkou boží jest též ve skle pozdější obraz sv Matouše zasazen. Jest to malý obraz nacházející se po levé straně nápisu latinského, po jehož pravé straně jest pěkná ornamentika. Nápis dotčený zní: Regi . avtem . secvlorvm . imortali . invisibili . soli . sapienti . deo . lavs . honor . et . gloria . in . secvlorvm . secvla . a . (t. j. A králi věkův nesmrtelnému, neviditelnému, nejmoudřejšímu Bohu chvála, česť a sláva na věky věkův. Amen). Střecha kaple pokryta jest břidlicí.


První brána na Kosti.

Naproti kapli jest *starý palác*, jehož dlouhá strana obrácena jest k západu. Jest to čtverhran pravidelný, jen částí průčelí do dvora vystupující, kterýž se vypíná do druhého poschodí. V stavení tomto, které již dávno svému původnímu účelu odcizeno jest, nacházejí se nyní stáje, chlévy a sýpky; proto jsou také okna, která někdy venří řemeslně pracovanými vroubena byla, z největší části zazděna. Takovýmto způsobem ovšem bývalé obydlí osvícených pánů jest znešvařeno, ale děkovati jest spíše za to, že nebylo jako nepotřebná věc odstraněno, jakožto dělávala naše města druhdy s zuřivostí zbytečnou. Přízemí klenuté a jeho velmi hrubé zdi pocházejí asi z dob velmi starých; vcházelo se do něho trojími dveřmi (dvoje s oblouky končitými), z nichž jedny jsou zazděny. Prostřední vchod, kterýž býval hlavním, ozdoben jest dvěma již otlučenými sloupy a jest podoby čtverhranaté. Blízko tohoto vchodu nacházela se v jednom sklepě hluboká studně. V horním ponebí severní části bývala prý veliká síň, tu, kdež jest posud viděti zazděný erb pánů z Šelmberka, velmi pěkně s bohatými arabeskami vytesaný. Býval tu také erb Hazemburský, jenž však od let beze vší známky zmizel. Ze starší doby zbyla na paláci jen malá okna, z novější doby jsou dole dvě veliká okna (s jedním starým) a nad tím dvě okna veliká zazděná. Vchod do prvního ponebí jest po starodávnu zvenku po schodech.

Velká věž hradu Kostského jest hmotné hrubé stavení do čtverhranu založené, tak že dva pravé úhly k západu a nejdelší strana k severu obrácena jest. Jen tím způsobem jest možno, že je z jistého místa v údolí všechny čtyři strany věže viděti. Jako všechny staré věže, měla i tato vchod svůj v jisté výšce po hradbách; nyní ovšem jest ten vchod v kolně a do věže se musí jíti skrze kolnu. Jisté známky, které posud na hradě vidíme, ukazují nám dobře starodávné spojení horních části. Od třetí brány k východu jest nad rohem ozdobně pracovaná hlídka. Z té jdou dvéře na ochoz cimbuří, které převyšujíc kapli táhne se odtud až k veliké věži. Tu jest spojení přetrženo, ale patrně proto, že tu byla dřevěná ochoz až ke vchodu starému, který byl na západní straně věže a jen o něco výše leží, než ochoz bývala (dřevěná ochoz teprve za naší doby pro chatrnosť odklizena); odtud se přišlo po dřevěné pavlači (po níž nejsou již známky) na ochoz na straně jižní. Jestli tu byly dvéře do paláce, není viděti, ale za to výborně je viděti dvéře, skrze něž se z paláce na ochoz severní nad branou chodívalo. Není tedy pochyby, že se z paláce po hradbách severní a východní přímo do


Znak pánů z Bibršteina u druhé brány na Kosti. (Str. 82.) Kreslil Jan Prousek.



Kost od východní strany.

věže, aniž se scházelo na dvůr, přijíti mohlo, a u málokterého hradu je tento způsob spojení po horních částech tak patrný, jako u Kosti.

V přízemí věže nacházejí se dva sklepy do kříže sklenuté s růží na svorníku, která tu není nikoliv znamením erbovním. V prvním větším jsou dvě okna, v druhém bylo jich také tolik, ale jedno okno jest zazděno. Ze zadního sklepa přichází se skrze otvor v klenutí prolomený po dřevěných schodech do prvního ponebí. Zde viděti jest sklep do dvojího kříže sklenutý z cihel a dlažbu též cihelnou. V této místnosti se nachází jediné okno s výklenkem v hrubé zdi a jediná střílna, poněvadž ostatní dvě střílny jsou zazděny. Odtud se jde zase po dřevěných schodech do druhého ponebí, kdež jest veliká komora dřevěným stropem krytá. Zde jsou pouze úzká okna, která se dobře ke střílnám přirovnati mohou a bezpochyby z té doby pocházejí, kde se okna jen průsvitnými blanami zakrývala. Ve zdi západní u severozápadního rohu nachází se tu starodávný vchod. Třetí poschodí jest místnost tmavá, stropem pokrytá, v níž jest málo malých oken. Mnohem světlejší jest čtvrté poschodí, ač jsou tu také úzká okna na způsob střílen. Zvláštností jsou tu na straně ke dvoru obrácené krákorce, na nichž byly silné cihelné sloupy, ale nelze poznati, co nesly. Páté nebo nejvyšší poschodí jest jako předešlé také jen dřevěným stropem kryto, ale jest nad ně mnohem zajímavější. Jest tu pět oken okrouhle sklenutých, ozdobnými venři ve slohu gotickém a rozmanitého tvaru obložených, při nichž jsou výklenky s obyčejnými kamennými sedadly. V jednom rohu jest ozdobný komín s gotickými okrasami, snad nejstarší komín tohoto druhu. Konečně jest ve východní zdi výklenek s malým oknem, kteréhož se někdy jako previtu užívalo. Nad tímto nejvyšším patrem jest zeď novým zednickým dílem povýšená a čtverhrannou místnosť se sedmi okénky zavírající. Nad tím výše jest krov vybíhající v nevysokou končitou střechu, kteráž jest kryta šindelem.

Hrad Kost postaven jest v první polovici 14. století od pánů z Vartemberka, jimž neveliká jejich tvrz při Sobotce dosti prostranného místa k bydlení neposkytovala. Sobotka s příležícím panstvím byla v držení rodu tohoto již r. 1287, když *Beneš z Vartemberka* zapsal se králi Václavovi, že mu sloužiti bude, a na zdržení míru zaručil se svým jměním, v němž se též město Sobotka nacházelo.[1] Paprocký a jiní rodopisci nazývají nejmladšího jeho syna *Benešem z Kosti*, hlavně proto, že byl předkem té větve, která na Kosti seděla, ale opravdu se vždycky tak nepsával. Je-li však tím prokázáno, že jmění rodu posud

[1]) Liber Zdenkonis de Trebecz „Sobunkam civitatem".

nedílné bylo, prokázáno jest také, že nebylo potřebí velikého panského sídla na panství Soboteckém, a že docela dostačila pro správce tvrz, byla-li již tehda u Sobotky. Beneš svrchupsaný jest asi týž, jenž se r. 1346 Benešem z Vartemberka a ze Sobotky a tak i v letech následujících jmenoval. Ale asi tehda stavěl hrad Kost a roku 1349 svědče při zakládání kláštera Benáteckého nazýval se Benešem z Kosti. [1]) V l. 1356—1358 vyskytuje se také jako pán podací kostelů v Sobotce, ve Všeni a kaple Matky boží na hradě Kosti. Tohoto léta posledního zemřel, zůstaviv vdovu Elišku a syny *Petra* a *Markvarta*. [2])



Druhá brána na Kosti.

Oba bratří vyskytují se od roku 1360 jako držitelé nedílní hradu Kostského a jako patronové kostelů v Sobotce, Osece, Nepřivěci a Libošovicích, a tak to trvalo do r. 1371, kdež oba bratří společně kněze ke kapli Kostské podávali. Rozdělení jejich stalo se tím způsobem, že Petr, jenž byl od r. 1369 hofmistrem dvoru císařova, ujal panství Kostské. Všen oddělena odtud k dílu Markvartovu, jenž držel Rohozec a Zbiroh. My nacházíme proto Petra v letech 1376—1395 velmi často jako patrona kostelů na panství. [3]) Nacházíme jej také po léta jako kmetě na soudu zemském a pečeť jeho přivěšována jako pána

[1]) Reg. IV. 689, Šnajdr, děje Benátek 42. [2]) Lib. conf. [3]) Markvart psáván byl také někdy pánem na Kosti, na př. lib. conf. 1377, 4. Maj.



Kresby v bibli Ondřeje Hrnčíře Rokyckého.

správného nesčíslněkrát k rozličným jednáním veřejným i soukromým. Ze spousty těch zpráv, které jsou o Petrovi, vyjmeme, že platili roku 1386 on a Zachař, purkrabě jeho, náhradu na penězích Mikuláši, faráři v Dobrušce.[1]) Radostná doba nastala mu r. 1398 v lednu, když přišel z Prahy dispens, aby *Eliška*, dcera jeho, mohla býti dána za *Jana* z *Kunštátu* a z *Poděbrad.*[2]) S radostí pak vydal téhož roku faráři Soboteckému list na úroky.[3]) Naposled nacházíme Petra roku 1402 jako patrona kostela v Kostomlatech.

V držení Kosti a Kostomlat dostal se nyní Jan z Kunštátu, a v l. 1405—1406 nacházíme jej jako patrona kostelů na panství a kaple Kostské. Roku 1406 ukončil půtku s Albrechtem Kornhauzským z Kolovrat, v níž pomáhal otci svému Bočkovi, a téhož roku dokončil také při svou s Kateřinou, dcerou n. Markvartovou, která byla jeptiškou v klášteře sv. Františka, v níž vypověděl Boček, otec jeho, aby jí platil 10 kop ročně do jejího života a vydal všechny úroky zadržené. Bylť to patrně jediný důchod, který se dceři nešťastného pána ještě ze jmění rodinného dostal.[4]) Rok 1407 jest poslední, ve kterémž jméno Janovo čteme. Jakým způsobem přišel o život, není nám známo. Jisto však jest, že roku 1409 byl již mrtev, zůstaviv, pokud známo jest, nezletilou dcerušku jménem Škonku, a že se vlády nad Kostí ujala babička její Žofka, vdova po Petrovi. Paní tato nábožná žila jen pro nábožné skutky, kteréž konala na spasení duší n. Petrovy a n. Janovy. Roku 1409 dala na jich záduší faráři v Osece úrok v Mladějově na chování kněze střídníka, a úroky v Proseči a Žernovém na lepší vydržování fařářovo. Roku 1410 darovala z téže příčiny faráři Všenskému úrok jistý ve Všeni a odpustila mu úroky, kteréž z jistých rolí a luk povinen byl odváděti na hrad Kost. Konečně darovala téhož roku úroky ve Veselicích a Lhotě farářům v Libošovicích, Solci a Sobotce a tomuto přidala ještě nějaké úroky ve Lhotě Mravinné a Skašově.[5]) Až do léta roku 1413 nacházíme ji jakožto paní podací kostelů na panství a někdy se s ní jmenuje také vnučka její, jako na příklad r. 1411, když byl od obou podáván nový farář do Sobotky.[6]) Pro zachování všech práv sirotkovi vyprosil si Boček na králi Václavovi (r. 1410, 10. ledna) spolek se sirotky „n. Janovými".[7]) Roku 1414 mohlo býti Škonce 16 let, a tu, jak se zdá, vdána za *Mikuláše Zajíce* z *Hazemburka*, jehož poprvé r. 1414 dne 12. března jako pána na Kosti a dne 18. června pána podacího kaple Kostské nacházíme.[8])

Mikuláš Zajíc patřil k oněm pánům, kteří poslušenství k církvi Římské nezapřeli, pro ně do těch hrdel a statků bojovali a řády katolické přísně na svých statcích zachovávali. Nacházíme Mikuláše po celou dobu husitských válek jako patrona kostelů na panství již od té doby, co r. 1419 kališníkům opověděl a roku 1420 s jinými pány hrad Pražský mocně vybaviti chtěl. Že by jej byl Žižka na Kosti obléhal a po marném namáhání odtáhl, řka: „Ten jest tvrdý jako kost", anebo „Skála patří čertu a Kost psu", jest pověsť v lidu vzniklá, aby se Kosti dodávala sláva nepřemoženosti. K Mikulášovi utíkali se také kněží katoličtí ze svých far vyhnaní. Nejznamenitější z těch, kteří našli útulek na Kosti, byl Ondřej Hrnčíř rodilý z Rokycan, jenž byl naposled farářem v Zerčicích. Nemoha zůstati na Frydšteině, když se kališníkům poddal, přestěhoval



Kresby v bibli Ondřeje Hrnčíře Rokyckého.

[1]) Lib. erect. III. p. 306, XIII. a. 30. [2]) Lib. erect V. 14. [3]) Rkps. v Budišíně. [4]) Archiv Olešnický, acta jud. [5]) Lib. erect. VIII. 81, 92, 101. [6]) Lib. conf. [7]) Arch. Olešnický. [8]) Lib. conf. Přídavek „i z Kosti" r. 1405 v arch. č. I. 506 pochází bezpochyby od pozdějšího písaře. Že Mikuláš Kostský nebyl z pošlosti Budyňské, nýbrž bratr arcibiskupův, dokazuje výsada města Budyně z r. 1414. Někteří spisovatelé vypravují, že Mikuláš padl r. 1420, ale v Starých letopisech (na str. 41.) se jméno jeho nečte.

se na Kost bera s sebou ty části písma svatého, které byl mezi tím opisoval (r. 1432). Roku 1433 dne 8. srpna dokončil opis knih Šalamounových a psal pak knihu Kazatel devět dní. Po dvou dnech potom (19. srpna) byl hotov s opsáním písně písní, psal pak do 3. září knihu moudrosti a pak psal do sklonku téhož měsíce knihu Sirachovu. Odtud nic nepsal, až zase v srpnu r. 1434, kdež opsal žalmy, výklady slov hebrejských a jiné výklady. Roku 1436 bydlel na hradě Kostském v tak zvané Červené věži a opsal některé části bible v jazyce českém, jako přísloví Šalamounova, Kazatele, knihu Sirachovu a píseň písní, s nimiž byl dne 8. června hotov. Zajímavé jsou obrazy, kteréž Ondřej pérem kreslil, kdykoliv si od práce odpočíval. [1])

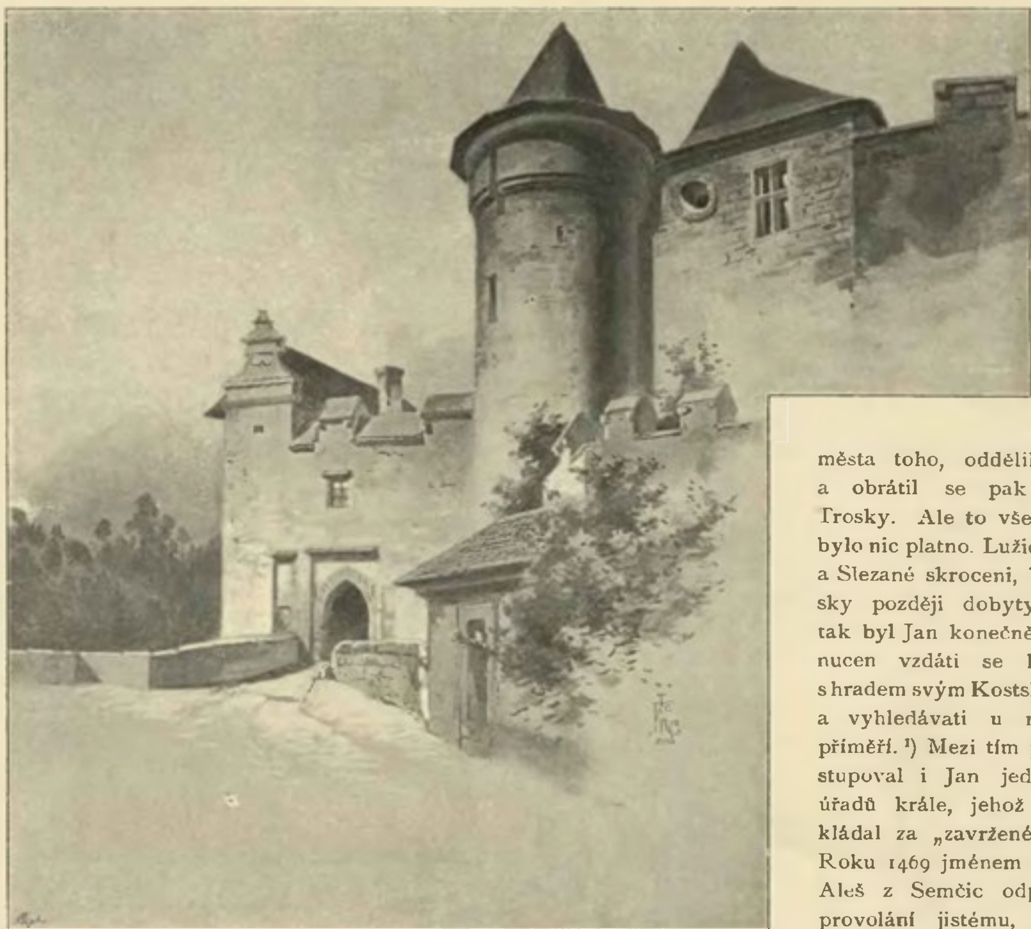


Zašlé sgraffito při druhé bráně na Kosti.
Kreslil Jan Prousek.

Po učiněném míru (r. 1436) jmenován jest Mikuláš nejvyšším sudí, ve kterémž úřadě až do r. 1451 zůstával, a přítomen jsa r. 1438 korunování krále Albrechta držel spolu s jinými korunu. Roku 1437 koupil vsi Lhotku, Meziluží, Dobšice a Bystřici, [2]) a čte se potom častěji v jednáních veřejných i soukromých. Roku 1452 zapsal jemu a dětem jeho Zbyněk Zajíc, dětí nemaje, hrad Hazemburk a panství, která se k němu držela, přikoupil pak r. 1452 hrad Navarov a r. 1456 Hradiště s panstvím. Zemřel r. 1459, 8. října a pohřben v klášteře sv. Dobrotivé, kdež se posud náhrobek jeho ošlapaný nachází. Zůstavil syny dva, *Jana* a *Oldřicha*, kteří, jak se zdá, v nedílu zůstávali, poněvadž Oldřich z manželství svého s Annou z Častolovic dětí neměl. Jan byl již roku 1447 ženat s Kateřinou z Častolovic, vdovou po Heraltovi z Kunštátu, [3]) byl pak r. 1452 s bratrem svým při volbě pana Jiříka za správce a byl od r. 1453 sudí dvorským. Po smrti první manželky své pojal r. 1461 Annu kněžnu Hlubčickou († r. 1478) a později stal se jedním z úhlavních strůjců jednoty Zelenohorské. Stesky sobeckého panstva on r. 1465 králi na sněmu podával, a když král k článkům těm bez ublížení moci královské přistoupiti nemohl, zapsal se s jinými sobě rovnými v jednotu panskou, do kteréž také vtáhl bratra svého Oldřicha. Král trestaje zpronevěřilé poddané kázal hrady jejich obehnati. Hned po pádu prvního hradu (Roudnice) poddal se Oldřich a zavřel příměří. I Janovy zámky jsou obleženy, ale když v červnu r. 1467 pokoušel se o vybavení některého ze zámků svých, utrpěl porážku na poli. Potom i obležen hrad Kostský, v němž se Jan s manželkou a dětmi zavřel. Ale na počátku měsíce srpna bylo Zajíci krušno, an strádal nemocí, i učinil také on příměří, aby si mohl zajeti k lékařům do Vratislavě. [4]) Nové války teprve začaly, když se koruny České ujímal nepořádný král Matiáš, jenž učinil Jana svým kancléřem Českým, neboť byl Jan pán vzdělaný a učený. Tu stalo se, že všechny jeho hrady v létě roku 1469 najednou obleženy. Když pak dne 27. července kníže Viktoryn v zajetí Uhrův upadl, dal král tím usilovněji hrady ty obléhati, doufaje jednu chvíli Zajíce samého i s Kostí do své moci dostati a výměnou zaň snad syna svého vybaviti. Na rozkaz Matiášův vytáhli Vratislavští se Svídnickými a Javorskými a též Lužičané obojí k vybavení hradů Zajícových. Všichni spojili se u Žitavy v počtu asi 4000 pěších a 750 jízdných a vedeni jsouce Františkem z Háje pustili se k Liberci. Tu je došla zpráva, že padla Hrubá Skála (28. srpna) a královské vojsko že odtáhlo ke Kosti. Podniky Lužičanů zkazili Vratislavští, davše se jalovými pověstmi zastrašiti, a ač k Lužičanům ještě Bedřich z Bibršteina se 150 pěšími a 60 koňmi přirazil, nevzali nic před se a vrátili se k Žitavě. Jen lid Oldřicha Zajíce v počtu 70 jízdných učiniv zájem u Turnova a vzav hold od


Erb pánu ze Šelmberka na horním dvoře Kostském.
Originál z pískovce as 2 metry dlouhý. (Str. 83.)
Kreslil Jan Prousek.

[1]) Rukopis XI. A 14. knihovny Pražské. Viz i Jirečkovu Rukověť I. 260. [2]) Palacký, rel. tab. II. 169. [3]) Dsky Olomoucké str. 409, archiv č. I. 540. [4]) Za tehdejších častých styků se stolicí papežskou obdržel Jan (r. 1467, 21. dubna) výsadu, aby v kapli Kostské mohla se sloužívati mše přede dnem.



Třetí brána na Kosti.

města toho, oddělil se a obrátil se pak na Trosky. Ale to vše nebylo nic platno. Lužičané a Slezané skroceni, Trosky později dobyty, a tak byl Jan konečně donucen vzdáti se králi s hradem svým Kostským a vyhledávati u něho příměří. [1]) Mezi tím podstupoval i Jan jednáni úřadů krále, jehož pokládal za „zavrženého“. Roku 1469 jménem jeho Aleš z Semčic odpíral provolání jistému, tak aby se netýkalo dvorů Janových v Hrdoňovicích. [2])

Jan zůstal v poslušenství Matiášově až do r. 1479, kdež se o sněmu svatovácslavském v Praze najiti dal a králi Vladislavovi spolu s jinými, klečíce na jednom koleně a prosíce, aby jim bylo odpuštěno, cokolivěk proti zemi a koruně České učinili, věrnosť sliboval Král Vladislav přijav jej na milosť potvrdil mu úřady truksaství a kuchmistrovství, kteréž držel po předcích (r. 1486), a poněvadž mu plat z masných krámů Staroměstských k týmž úřadům patřící vydáván nebyl, zapsal mu plat na minci Kutnohorské. [3]) Za Vladislava neúřadoval již, ale jako náčelník své strany působil slovem i pérem tím živěji a mocněji. Když umřel r. 1495 dne 15. května, rozkvílil se tou ztrátou pan Bohuslav z Lobkovic v žalozpěv tklivý, ana prý klesla s ním do hrobu „ozdoba vlasti, největší naděje a podpora říše k pádu nakloněné, hrdina mečem a slovem, výtečný mravů vzor a slunce na sněmu jasné“. Zachovalo se několik jeho traktátů dosti obratně psaných, [4]) jimiž dorážel tu na kališníky, tu na bratříky pikharty. Také v boji o politická práva stavu svého stával vždy v popředí, ale nedočkal se konečného vítězství. [5]) Za něho byli purkrabí na Kosti r. 1484 Habart z Chřanic a r. 1485 a potom Beneš z Bavoryně. [6])

Janovi synové Mikuláš († r. 1496) a Jan († r. 1497) dlouho otce svého nepřečkali, a všechno jmění rodinné spadlo tedy na Jana, nezletilého sirotka Mikulášova, jehož poručníkem se stal Zdeněk Lev z Rožmitála, jako osoba jemu rodem nejbližší. Na uhrazení dluhů v předešlých nákladných válkách zdělaných prodal Zdeněk r. 1497 Kost hrad se dvorem Semtiny řečeným, městečko Sobotku, vsi Březen, Čalejovice, Staňkovu Lhotu, Spíšovou, Kdanice, Oseč, Proseč, Vesce, Nepřivěce, Steblovice, Libošovice,

---

[1]) Tomek, dějiny Prahy VII. [2]) DD. 16. f. 47. [3]) Archiv kapitulní. [4]) Jirečkova Rukověť II. 347. [5]) Palacký V. a. 364. [6]) Zprávy učené společnosti 1890 str. 396



Hrad Kost.
Kreslil B. Kutina.

Rytířovu Lhotu, Malechovice, Rokytňany Velké a Malé, Osenice, Mackovu Lhotu, Zeleneckou Lhotu, Skuřinu, Bousov městečko, Záhumenní Lhotu, Rohatsko, Řitonice, Újezdec, Vrbici, Bukovinu, Vlčí pole, Nednebohy, Ochvišťovice, Spařence, Markvartice, Bousov hořejší a Přepeře, Studenku se zbožím, hrad Trosky se zbožím *Janovi ze Šelmberka*, nejvyššímu kancléři.[1]) Znamenitý tento pán, o němž již na str. 70. promluveno, udělil Soboteckým ještě téhož roku svobodu, aby mohli o statcích svých říditi. K prosbě jeho povýšil (r. 1498) král Vladislav Sobotku na město, tak aby se zdmi a věžemi ohraditi mohli, dal jim dva trhy výroční a obdařil je erbem městským, totiž branou s dvěma brannými věžemi na modrém štítě, a na každé věži aby vyvěšen byl štít s vepřovou hlavou, erb to páně.[2]) Jan jal se potom obhrazovati město, ale poněvadž obyvatelé sami brány a mosty dělati museli a skrze to veliké obtížení měli, vyprosil jim na králi (r. 1506) clo z vozů, kteréž k Sobotce pojedou.[3]) Znamenitý tento pán zemřel roku 1508, zůstaviv syny *Jiříka*, *Jaroslava* a *Jindřicha*. Nejstarší syn zdědil po otci knížectví Krňovské, měv již za živobytí jeho Kamenici pod Lipou, druhý měl Hrádek Komorní, Přerov a statky v jižním Boleslavsku jakožto díl otcovský, třetí, Jindřich, dostal Kost a Trosky. Tento poslední zavedl se z bratří nejvíce a když si byl naposled od Oldřicha z Bibršteina 1500 fl. vypůjčil, tu již Kosti nemohl udržeti. Neboť dluh ten s úroky zadrženými činil zrovna těch 17.000 kop grošů českých, v nichž Jindřich r. 1524 hrady Kost a Trosky *Janovi z Bibršteina* a na Frydlantě odevzdal a dskami zemskými zapsal.[4])

Jan, druhý syn Oldřichův, ženat byl s Annou z Vartemberka, jíž r. 1541 na panství Kostském věnoval.[5]) Opustiv starodávný palác na hradě, kterýž byl od Zajíců v dobrém stavu udržován a od pánů ze Šelmberka opravován, vyzdvihl si nové stavení při hradbách, jež erby svým, otce, matčiným, báby své (?) a krále Vladislava ozdobil. Sám dětí nemaje zapsal panství Kostské roku 1545 bratřím svým Jeronymovi, Kryštofovi a Zikmundovi, tak aby z toho zboží do 5000 kop odkázati mohl. Když se tedy hodinka jeho smrti blížila, odkázal ty peníze manželce své a jiným osobám a zemřel r. 1551.[6]) Z bratří jeho živ byl jediný jen *Kryštof*, jenž se tedy v Kost a Trosky uvázal, ale obyčejně na Frydlantě hradě svém bydlíval. Roku 1551 potvrdil obci Sobotecké pod pečetí Jiříka Grysla z Louče, hejtmana svého Kostského, staré jich svobody, učinil jim nové milosti pro opravu města, a kdež jsou n. Janovi, bratru jeho, z každého sudu polouvozí vína 15 grošů českých a z každého varu piva pět grošů českých platiti, a pán byl povinen náklad činiti na pánev, ten plat na obec převedl.[7]) Ještě téhož roku dne 6. prosince cítě nedostatek zdraví, dal k sobě zavolati na Frydlant úředníky desk zemských, a tu před nimi zapsal Kost *Anně* z *Bibršteina*, manželce Jana mladšího z Lobkovic, *Anně* též z *Bibršteina*, manželce Kryštofa z Lobkovic na Bílině, a panně *Barboře*, sestře její, strýním svým.[8]) Zemřel nedlouho potom (15. prosince). Statky jeho manské, jichž bylo hodně, spadly na krále, ale v Kost a Trosky uvázaly se dědičky, tak že každé třetina panství náležela. Z dědiček zemřela nejdříve Anna, manželka Janova, r. 1554 dne 16. září a pochována v kapli svaté Anny v Týně Horšovském. Posledním pořízením svým byla svůj třetí díl odkázala manželu svému na takovou výminku, aby každé dceři své, pokud by ke vdání přišla, po 300 kopách grošů českých vydal,[9]) ale z pozdějších zápisů jde na jevo, že Jan všechnu svou spravedlnosť na ostatní dědičky převedl, ač zápis se o tom nezachoval. Potom Barbora vdavši se za Viléma Trčku z Lípy právo své k polovici hradů Kosti a Trosk, městeček Dolejšího Bousova a Čimyšle a všech vesnic na *Kryštofa* z *Lobkovic* převedla.[10])

Za Bibršteinů, kteří měli panství svá větší v německých krajinách, přicházeli na Kost také němečtí jich manové a služebníci. Z pobytu jich známa jest následující událosť: Léta 1556 ten čtvrtek po Třech králích byl na zámku Kosti Linhart, krejčí ze Sobotky z předměstí, i šel do světnice, kdež byli služebníci a dvořané pana Viléma Trčky Velišského a Krystofora Popela, strojíce se večeřeti. Uhlídav jej tu Jiřík Krysl, úředník na témž zámku, řekl mu: „Linharte! rozkazujiť, aby nechodil ode mne nikam.“ Dal Linhartovi žílu svou a stýskaje si v tato slova: „celý den sem pracoval a neodpočinul si nikdyž,“ vsedl za stůl, aby jedl s nimi a rozkázal Linhartovi, aby vína naléval a jim ke stolu posloužil. Když odvečeřeli, počal Jiřík Slach ze Hřivic zpívati. Uslyšel ho pan Salava leže ve sklepě, i vstal a šel do světnice mezi ně v košili, a pan Zbyněk z Cidliny tolikéž vstal a přišel mezi ně také v košili. Když vstoupili, vyvstali někteří od stolu, posadili Zbyňka za stůl a sedl podlé něho Jiřík Slach; ale Salava nechtěl sednouti, než stoje u stolu položil se naň. Nicméně mu přece přistavili stolici, aby sedl, ale když chtěl sednouti, převrhla se, a on uchytiv se stolu, aby neupadl, převrhl sklenici. Slach tomu dodal, udeřiv v tu sklenici pěstí, až se rozrazila a co vína ještě v ní zůstalo, ostříklo pana Zoka a pana Žďárského. Žďárský vstávaje ze zástolí a ohlásiv se: „To čistá! Když nemůžeme píti vína, budeme je rozlívati,“ vstoupil na lavici a otíral to víno z poctivic. Tu řekl k němu Slach: „Když vstáváme, tehdy se budeme

[1]) Rel. tab. II. 493. [2]) Památník Soboteckých (v Jičíně 1882) str. 12—14., arch. č. VI. 571. [3]) Arch. v Sobotce. [4]) DZ. 84. B 26. [5]) DZ. 1. B 13. [6]) DZ. 10. A 9. [7]) Archiv v Sobotce. [8]) DZ. 86. B 20. [9]) DZ. 11. L 17. [10]) DZ. 12. D 13 a 24.

bíti," a kdosi se ozval, řka: „Totě čistá!" V tom vstal Slach ze zástolí a vzav kord na lavici vzkřikl: „Zvyj. Němci!" I přistoupil k němu pan Kelbich, řka: „Nejebte nám, pane Slachu, kmotře, Němcům," a ukazoval mu na pana Zoka a na jiné mnohé Němce, kteří tu byli. Po těch slovech chtěl Slach hned na Kelbicha, ale v tom přistoupili úředník, Žďárský a Salava a nedali jim v hromadu. Když však Slacha pustili, hned přistoupil ke Kelbichovi a udeřil jej pěstí zavřitou v tvář. V tom chytil úředník Slacha, řka: „Slachu! kmotře! Což nepomníte na místo ani na řád? Udeřili ste přítele mého políčkem, ježto jest vám nic vinen nebyl; kdybych sobě nevážil místa, dal bych je vám zas." I držel Slacha pořád, který takto odpověděl: „Dejž mi, smíš li, ten políček!" Řekl úředník: „Kdyby mě v místě náležitém k tomu pobízel, dal bych jej; ale nechci ho dáti, neb není zde místa, abychom se bili, ale abychom dobrou vůli měli." V tom přišel Kunrat Slivic z Vandrysu ze sklepa do světnice s panem Zokem a vstoupiv té chvíle, když Slach pobízel úředníka, aby mu dal pohlavek, řekl: „Ej, Slachu! A ty mníš, žes v krčmě, j. s. m. že křičíš; pomni na místo!" I křikl Slach: „Což mi j. m. zvyj. Němče!" I přistoupiv k němu udeřil ho pohlavkem, po čemž oba hned kordů dobyli, jiní dvořané také dobyli kordův a postavili se každý na nějakou stranu. Když půtka začala, vskočil mezi ně Salava s kordem dobytým volaje: „Kdož chce Slacha bíti, musí nejprve mne bíti." V tom chytili někteří Slivice a Kelbicha a vstrčili je i s kordy do sklepa, až se spokojili v světnici, a Slivic slíbil v tom sklepě úředníku a Zokovi, že nedí Slachovi nic, aby ho pustili, že půjde ležet vezma svůj pláštěk. A tak sliboval i Kelbich. Když je vypustili ze sklepa, Slivic vzav plášť odešel a úředník pojav Kelbicha rozkázal Linhartovi, aby ho vyvedl do pokojíka, kde léhal. Když bylo okolo čtvrté hodiny na noc a úředník chtěl jíti ležeti, přišel Slach k němu do velké světnice a volal: „Úředníku! Pane kmotře!" „Cos pak chtěl?" „Odevři zámek a pusť mne dolův." „Nepustím, j. s. m. víš, cos učinil na zámku páně?" I šel úředník do ložnice, a Slach zatím křičel přede dveřma: „J. m. m. zvyj. úředníče! Pamatuj sobě to velmi dobře." [1])

Kryštof obdržev od manželky své Anny postoupení její polovice, prodal r. 1559 Trosky a díl svůj Řitonic s podacím kostelním r. 1561 Zikmundovi Kryslovi z Louče, [2]) za to přikoupil r. 1572 ves Loveč a dvůr Lavice. [3]) Téhož roku potvrdil také Kryštof řád cechu řeznického v Sobotce a založil r. 1576 pivovár na předhradí Kostském. Roku 1580 vyprosil na císaři Rudolfovi, že jim zvýšil clo na půl míle okolo města, dovolil pečetiti červeným voskem a erb městský rozhojnil a polepšil erbem rodu Lobkovského a r. 1582 potvrdiv obci Sobotecké staré výsady, dovolil jim, aby mohli piva bílá vařiti, ale zároveň uložil jim posudné, které se mělo obraceti na vystavění kostela. [4]) Manželka jeho Anna, ačkoliv mu již byla svůj díl Kosti zapsala, přece znova r. 1585 jemu a Oldřichovi Felixovi, synu svému, díl svůj hradu Kosti odkázala. [5]) Kryštof zemřel asi r. 1590. Za něho se připomínají hejtmané na Kosti r. 1567 Michal Sak z Bohuňovic, r. 1579 Zikmund Světlík, r. 1584 úředník Matyáš Sobek z Šemberu a štalmistr Jan Hylbrant ze Všechlap, r. 1585 hejtman Jan Vlk mladší z Kvítkova, r. 1590 hejtman Jiří Měděnec z Ratibořic a úředník Jan Mšenský. [6])

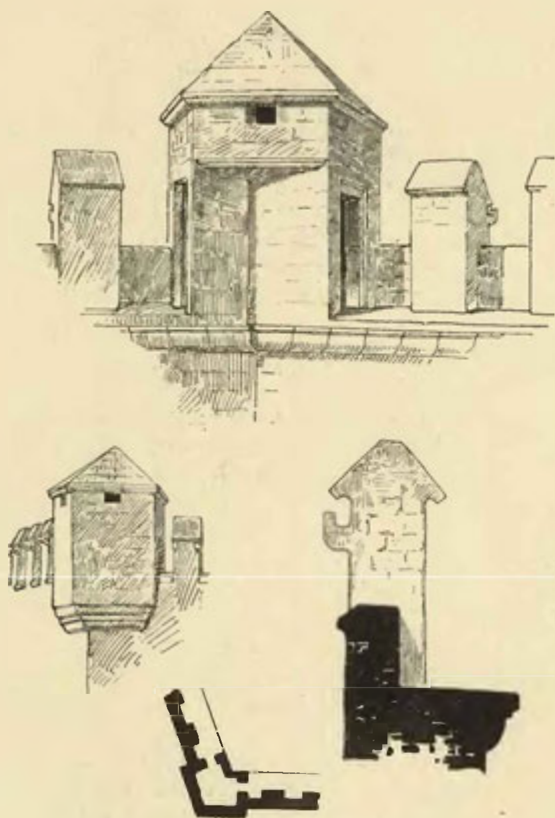
Oldřich Felix z *Lobkovic* ženat byl s Annou z Hradce, jíž byl Kryštof roku 1589 na některých vesnicích panství Kostského věnoval. [7]) Oba manželé dokončili stavbu kostela Soboteckého (r. 1595), kterýž ze samého štukoví vyzdvihli, a na jich pozvání roku 1596 dne 24. srpna skrze Zbyňka Berku z Dubé, arcibiskupa, posvěcen. Sobotka má po nich kromě toho drahocennou památku. Neboť kostel nejen obdařili rouchem mešním, nýbrž i drahocennou monstranci z čistého stříbra a v krásném gotickém slohu zhotovenou, kteráž se posud jako skvostná památka na radnici chová, darovali. Na památku posvěcení chrámu skrze arcibiskupa vysadil Oldřich Soboteckým nové posvícení a v té příčině napsal jim tento list:

Voldřich Felix z Lobkovic na Bílině, Kosti, Běškovicích a Blatné, JM. Římského císaře rada a komorník.



Malby ve skle na oknech kaple Kostské.
Kreslil Jan Prousek.

[1]) Reg. svěd. 1554—1557 f. 173—174. [2]) DZ. 14. A 4, 87. B 51. [3]) DZ. 17. M 27. [4]) Archiv v Sobotce, reg. královská ve Vídni. [5]) DZ. 90. F 30. [6]) Archiv mus. DZm. 47. M 13. [7]) DZ. 24. L 18.



Podrobné kresby cimbuří a rokokového arkýře na Kosti.

Purkmistře a konšelé Sobotečtí, věrní milí! Psaní Vašeho, čeho při mně o rychtu předměstskou vyhledáváte i také o obdarování Vaše prosíte, jsem porozuměl; i poněvadž jsouc někteří z Vás, tak jakž mi toho v tom psaní dokládáte, na mé několikeré pěkné otcovské napomenutí náboženství pravé katolické poznali a jeho se chopili, majíc nad tím zalíbení, tu prosbu Vaši chci v laskavé paměti míti a jsouc nyní zde v Bílině v svých pilných věcech mnohými pracemi zaneprázdněn, jak málo toho odbudu, při prostrannějším času neopominu těch Vašich věcí před sebe vzíti. A kdybyste věděli v pravdě všickni, do konce chtěli k vůli boží, tak jak Vás napomínám, živi býti a k tomu jedinému pravému náboženství katolickému přistoupiti, jeho se chopiti a buď do Sobotky nebo do Markvartic k správě boží choditi, chtěl bych Vám mnohem větší milosti, nežli Jste mě žádali, za to učiniti, což pán Bůh všemohoucí rač Vám to dáti, abyste mohli poznati, že Vás k ničemuž zlému nenapomínám, než co činím, to v tom ve všem spasení Vašich duší vyhledávám. Poněvadž jsem pak také pro tu milosť a náchylnosť, kterou k Vám mám, u Vás kostel dosti velikým nákladem vystavěti dal, i obávajíc se, aby potom ta památka posvěcení téhož kostela v zapomenutí nepřišla, Vám posvícení, kteréž Jste držívali v neděli po památce Všech Svatých, na neděli po památce sv. Bartoloměje překládám, tak abyste vždycky každého roku takové posvícení tu neděli po sv. Bartoloměji drželi. Obec na rathouz obešlete a to jim v známosť uveďte. Co se pak jiných lidí, kteréž k osadě Sobotecké náleží, doteyče, o tom se Simeonovi poroučí, aby jim to také v známosť uvedl. S tím milosť boží s Vámi. Datum na zámku Bílině v sobotu den Matky boží sněžné léta 1600.[1]) — Dotčené potvrzení svobod městských stalo se dne 21. září téhož roku. Oldřich udělil Soboteckým právo vařiti piva ječná, zlepšil trhy, dům radní a cihelnu osvobodil. Ušlechtilosť a pevnosť povahy jeho značí též ustanovení, kdyby budoucí držitelé Soboteckým něco ze svobod daných ujímali, aby v pokutu 500 kop míšenských králi Českému upadli.[2]) Oldřich zemřel r. 1604, ustanoviv posledním pořízením, aby statky jeho dědili synové Vilém a Vácslav, jichž poručnicí měla býti máti jich Anna Lobkovská z Hradce. Odkazy byly mnohé, kromě osob šlechtických a služebných pamatováno také na kostel pohřební v Sobotce a kolej jezovitův u sv. Klimenta v Praze. Zajímavé jest ustanovení strany pohřbu: „Nechci, aby se měla jaká sláva se mnou díti, nebo mé tělo toho pro mé hříchy hodno není, protož té celé naděje sem, že žádný k tomu se přimlouvati nebude, aby se mělo jak jinak s mým tělem díti a pohřbem — — nechci, aby na mé tělo nic hedvábného přijíti mělo, než soukenná hazuka aby mi byla dána.“ Rakev si vyžádal jen dřevěnou, příkrov soukenný s jednoduchými erby, a 60 chudých a žádný jiný aby ho nesli, jimž se měly dáti šaty a světlo. „Místo,“ praví, „jsem sobě obral, abych ležel v síncí, nebo vím, že mé tělo není hodno v kostele ležeti pro mé velké hříchy.“ Pochován tak v Bílině.[3]) Za něho byl v l. 1596—1601 Simeon Baštěcký ze Sobotky správcem panství Kostského.[4])



Bronzový kruh z dveří kaple na hradě Kosti. Kreslil Jan Prousek.

Synové Oldřichovi se rozdělili tak, že dostal Vilém Bílinu a Solopisky a *Vácslav* Kost a Běškovice. Vácslav koupil r. 1613

[1]) Památník na str. 22—23. [2]) Arch. v Sobotce. [3]) DZ. 132. G 1. [4]) Arch. mus.

od města Turnova gradual v první polovici 16. stol. (za Jindřicha z Valdšteina) psaný a mnohými miniaturami ozdobený a daroval jej do kostela města Sobotky. Chová se posud na radnici jako skvostná památka. Roku 1614 prodal ves svou Loveč [1]) a zemřel asi r. 1615, nezůstaviv z manželky své Anny Lidmily Novohradské z Kolovrat potomků. Panství Kostské zdědil po něm bratr jeho *Vilém mladší z Lobkovic*, [2]) týž však nemaje na něm zalíbení prodal je *Maří Majdaléně Trčkové z Lobkovic* za 130.000 kop míšenských, načež přijal 22.400 kop. Ale Maří Majdaléna nemohla panství doplatiti, poněvadž se chtěla do výhodnějších koupí za tehdejší konfiskace pouštěti a proto prodala r. 1622 Kost *Polyxeně Lobkovské z Pernšteina*, kteráž měla peníze ty Vilémovi a Trčkové v l. 1622 a 1623 zaplatiti. [3]) Polyxena udělila roku 1629 dne 1. října Soboteckým všelijaké milosti a staré svobody potvrdila, ale dala si od nich odevzdati vaření piva, začež plat z vína do důchodů na Kost posud vybíraný k obci obrácen byl. Téhož roku dne 31. října nařídila, aby pro lepší vzdělání lidu bratrství literátské při kostele Soboteckém vyzdviženo bylo a literáti aby v každou neděli a ve svátky v kostele se scházeli, při službách božích zpívali a pána Boha chválili. [4]) Roku 1632 prodala Polyxena zámek Kost s pěti dvory poplužnými, oborou pod Kostí, město Sobotku, vsi Březno, Čajalovice, Lhotu Stankovou, Spíšovou, Kdanice, Osek, Lavice, Vesce, Nepřívěce, Steblovice, Libošovice, Lhotu Rytířovu, Malou Lhotu, Dobšice, Meziluží, Střehom, Malechovice, Dobšín, ves pod Kostí, Nedneboh, Malčice, Havlovice, Zapudov, Mužský, Boseň, Markvartice, Mrchojedy, Leštinu, Rakov, Přichvojí, mlýny na Dolech, Lhotu Zelenskou, Skuřinu, Dolní a Horní Rokytňany, Osenici, Velkou a Malou Bystřici, městys Bousov, vsi Lhotu Zahumenní, Spařence, Veselice, Bačalky, Bousov horní, Přepeře, Ochvišťovice, Rohatsko, Obruby a mlýn Lýsku *Albrechtovi knížeti Frydlantskému* za 150.000 kop míšenských. Panství to mělo býti ve dsky zemské až po zaplacení vloženo, k čemuž obojímu však nedošlo. Poddaným za ta dvě léta, co je kníže držel, špatně se dařilo, neboť nesčíslných daní těžkých, tak že jedna druhou stíhala, dávati museli. Když pak kníže roku 1634 zavražděn byl a poddaní k ruce císařově uvedeni byli, tu všecko nejhorší od lidu císařského a saského vojenského na ně se uvalilo, tak že s manželkami a s dítkami nemajíce odnikud zastání po lesích se ukrývali; zatím vojáci dobytky všeho pohlaví až do kuřete jim pobrali a obilí napořád všechněm vymlátili. To skrývání v lesích trvalo až do příjezdu Zdeňka Lva Libšteinského z Kolovrat, jenž byl císařským komisařem ke převzetí statků. Když pak se domů vrátili, zase veliké kontrybuce dávati museli a mezi tím trojí penězitý úrok, i obilí, i slepice (ač ani kuřete neměli) zaseděli. [5]) Mezi tím také stihla veliká nehoda starý hrad Kostský. Neboť roku 1635 v noci z 18. na 19. den května velikou nešetrností čeládky generála hraběte Kolloreda, poněvadž nepozorně topili v pokoji, kde pacholata byla, vyhořel. Oheň vyšel o půlnoci, a shořely pokoje povrchní všecky, kromě veliké věže, kaply, marštale a dvou pokojů, kde písaři bydleli, i s krovy a podlahami, a kdyby dosti malý vítr byl, byl by i pivovár, ano ten nejmenší koutek ke zkažení přišel. [6]) Hejtmanem tu byl tehda Jan Kryštof Otík Bradský z Labouně, jenž byl ustanoven od knížete.



Čtvrtá brána na Kosti (Pohled z hradu.)

Hned po zavraždění knížete připovídala se Polyxena k panství Kostskému, poněvadž jí od knížete nic více než 10.000 kop zaplaceno bylo. Podlé císařské resoluce (r. 1635, 24. března) mělo se jí

[1]) DZ. 187. O 7. [2]) Rozvržení sbírek r. 1615 na str. 2. a 3. [3]) Archiv Roudnický. [4]) Archiv v Sobotce. [5]) Archiv Roudnický. [6]) Archiv gub.



Hrad Kost.
Kresba Julia Mařáka.

panství proto navrátiti, s čímž se několik měsíců prodlévalo. Sotva však měla panství odevzdané, tu se v ně Vilém z Vřesovic (r. 1636, 28. července) pro nedání dluhu jistého uvázal. Za takových okolností odevzdala Polyxena Kost synu svému *Václavovi knížeti z Lobkovic*, jenž ji prodal roku 1637 dne 7. října *Heřmanovi Černínovi* hraběti z *Chudenic*. S Vřesovcem došlo k narovnání teprve r. 1638 tak, že se kníže podvolil dluh zaplatiti a tu závadu, která byla na Kosti, přenesl na panství Střekovské. [1]) Neopomineme položiti sem následující dopis, který se z první doby panování Černínova zachoval:

Vysoce urozenému pánu p. Heřmanovi Černínovi sv. Řím. říše hrab. z Chudenic 2c.

Službu svou povolnou Tvé Mti. vzkazuji, vysoce urozený pane hrabě, pane švakře a bratře můj laskavý, od pána Boha zdraví dobrého přeji T. Mti. upřímně věrně rád. Při tom T. M. za to služebně prosím a žádám, že ke mně tak mnoho lásky prokázati a některým dobrým kaprem a štikou štědrého večera fedrovati ráčíš. Pokudž tu milosť a žádosť od T. Mti. dosáhnu (o čemž žádné pochybnosti nemám), žádám služebně, že panu hejtmanu T. Mti. na Kost cedulku učiniti poručiti ráčíš, čím by mne tak fedrovati měl a mně ji po tomto služebníku mém odeslati ráčíš. Připovídám se toho T. Mti všim dobrým a T. Mti. příjemným přátelstvím každého času odměniti a odsloužiti. V tu naději k T. Mti. přicházejíc, že žádosť skutkem naplněna bude, odpověď účinlivou a laskavou od T. Mti. očekávati budu. S tím ochrana boží rač s námi se všemi býti. Datum v městě Mladého Boleslava nad Jizerou 12. Decembris 1638.

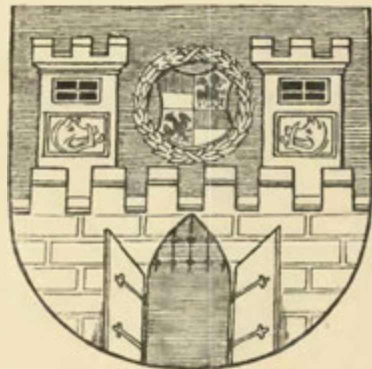
T. Mti. každého času volný upřímný švakr, bratr zůstávám

Michal Slavata. [2])

Od obce Sobotecké obdržel Černín r. 1638 šenk vinný, začež jim odpustil vše, co vrchnosti dlužni byli. Roku 1639 bylo panství od Švédů, kteří se na Hrubé Skále usadili, velice sužováno. Dne 18. června přišel do Sobotky jeden kornet Švédský a tu nějakým způsobem klénoty kostelní v sirotčím sklepě uložené vyslídil, je i s drahocennou monstrancí vzal a s nimi za Obrubce pospíchal. Když se o tom dověděl Jiří Špacír, soused města Sobotky, jenž byl purkrabí panství Kostského, sám se pustil za tím oddělením Švédským a v dešti tu dlouhou cestu vykonal, než přijel do Židiněvsi a tu vyzvěděl, že Švédové tu přenocovati chtějí. Rychle se vrátil na zámek Kost a přibrav k sobě jízdné, vydal se zase na cestu na odnětí těch klénotů. Týž pak kornet dovtípiv se, že bude pronásledován a že by se mu špatně vedlo, sám jediný posadiv se na koně ke Kosti nočního času se ubíral a u Dobšína purkrabě Špacíra s jezdci potkal. Vyrozuměv Špacír, že ty věci navrátiti chce, vrátil se s ním na Kost, a Sobotečtí kornetovi 25 dukátů na zámku Kosti vyplatili. [3])

I jiná ještě příhoda z té doby jest známa. Když se první Švédové r. 1639 v okolí Kosti objevili a tlupy jízdecké se po okolí potloukaly, Vít myslivec šel do pokoje malovaného a odtud na Švédy střílel. Uslyšev to Svatoš Hosian z Marchendorfu, jenž byl hejtmanem na Kosti, poslal k němu nahoru, aby toho střílení zanechal, poněvadž sami v zámku jsou a stráže žádné nemají. Když ho proto Svatoš napomínal, a Vít zlými slovy házel, tu jej Svatoš dvakráte hůlkou uhodil; v tom chtěl naň myslivec skočiti, ale lidé tomu zabránili, pak vytáhl naň tesák, ale ten mu Svatoš podskočil a natahav se s ním hodně, kázal ho dáti do vězení.

I roku 1640 dosti Kost od vojáků zkoušela. Na jaře ležel v Sobotce Piccolomini s 18 pluky na panství rozloženými. Vojáci



Erb města Sobotky
s erby pánů ze Šelmberka a z Lobkovic
Kreslil Jan Prousek.

[1]) Archiv Roudnický. [2]) Archiv Hradecký. [3]) Památník na str. 20—21.

ve dvořích všechno pobrali, že tu ani šafáři obstáti nemohli. Hrabě z Kolloreda, nejvyšší lejtenant, nechal při obsazení (28. února) na hradě Kosti lejtenanta, jemuž Svatoš na týden po 20 fl. a každý den pět porcí dávati musel. Kromě toho se dávalo šikovateli na týden po šesti fl. a každý den čtyři porce na chlebě a pivě, 25 vojákům každému na týden po jednom fl. a na den po jedné porci, bubeníkovi na týden po jednom a půl fl. a denně jednu a půl porce. Švédských zajatých tu bylo lejtenant, praporečník, kaprál, jeden sluha a dva vojáci. Za nějaký den přišlo o šest pluků více, kteří snědli co zbylo, jakoby peroutkou umetl. Na prosby hraběte Černína nařídil dne 24. března Piccolomini, aby Jakub Mayerhofer, lejtenant a velitel na Kosti, odtud odtáhl k pluku svému v Praze.[1]) Hlavně k tomu rozkazu přispěl nejvyšší Myslík, který byl ženat s Černínkou.[2]) I v pozdějších dobách, zejména roku 1646 okolí od vojska sužováno bylo.

Hrabě Heřman byl po trojím manželství bezdětek a odkázal tudíž veliká a četná panství svá *Humprechtovi Janovi Černínovi*, jenž byl vnukem bratra jeho, ale Kost a Sedčice zapsal v 100.000 fl. jakoby ve věně *Sylvii Kateřině Černínové z Millesimo*. Zemřel r. 1651 dne 7. března jako nejvyšší hofmistr království Českého. Humprecht, jenž byl již v mládí (r. 1648) do stavu panského království Českého povýšen, stal se r. 1652 hrabětem, komorníkem a radou soudu dvorského, roku 1656 soudcem zemským, roku 1660 místodržícím a roku 1661 poslem císařským v Benátkách. Mezi tím zahrozilo Kosti nemalé nebezpečenství. Podlé ohledání, které učinil vojenský inženýr Fr. Pieroni, mělo se několik hradů v Čechách, které se mohly státi útulkem pro nepřítele, sbořiti. (Viz díl IX. na str. 20.) Z Vídně šel rozkaz k místodržícím a tito rozkázali roku 1658 dne 9 srpna hejtmanům kraje Boleslavského, aby Pieronimu při boření Kosti nápomocni byli. Dověděvši se Sylvie Kateřina hraběnka Černínka, že Kost byla Pieronim ohledána a že má býti pobořena, předkládala místodržícím, že by se místo to neobydleným a pustým stalo, ona však že by z toho největší škodu měla. Připomínala také, že Kost v minulých válkách žádnou pevností nebyla, že také neleží při žádném vojenském přechodu, nýbrž mezi horami a se všech stran se může ve hromadu sestříleti a také že zdi, kteréž byly k pevnosti, již před několika lety byly pobořeny. Proto prosila, aby hrad Kostský byl ušetřen. Žádosť ta šla ke dvoru a odtud zase přišlo (9 října) nařízení, aby vyšetřili, zdali prospěch země poboření Kosti vyžaduje. Nežli se tak stalo, uplynula zima a věc se protahovala; krajským hejtmanům pak od generalvachtmistra Lacrona nařízeno, aby sečkali s bořením, až by se žádosť Černínky vyřídila. A tak se stalo, že ta věc strany Kosti usnula.[3])

Humprecht, jenž se stal r. 1666 skutečným tajným radou a r. 1676 řád zlatého rouna obdržel, málokdy na panství Kostské přicházel a pro krátký pobyt, co tu býval, postavil si nové sídlo u Sobotky či Humprecht. Tehda již to bylo sto let, co přestala Kost býti stálým sídlem pánův, a jen té okolnosti lze děkovati, že se nám dochovala v témž asi stavu, jako se nacházela r. 1545. Soboteckým dal Humprecht r. 1664 list obdarovací na vystavění Nového města na zahradách, které před tím ke dvoru Humprechtskému patřívaly, a r. 1679 potvrdil jim jejich výsady. Po jeho smrti dostala se Kost staršímu synovi *Heřmanovi Jakubovi*, jenž roku 1684 výsady Soboteckých potvrdil a s nimi smlouvu o vaření piva a vinného šenku učinil.[4]) Z působení jeho ostatního na panství zdejším jest jen málo známo. Vůbec obyvatelstvo panství až do r. 1738 vrchnosť svou jen podlé jména jejího znalo. Řečeného roku přišla panství Černínovská Kosmonosy a Kost pro dluhy k odhadu. Zajímavý je v té příčině popis starého hradu, jak jej místokomorník při odhadu našel. Píše o něm: Zámek Kost starý na vršku a skále stojící, který větším dílem od kvádru někdy velikým nákladem vystavený byl, zděma též od kvádru obhražený, však velmi spustlý jest. Z těch tu prve bývalých pokojů sou nyní sýpky udělány a vynachází se tu ještě velká čtyřhranná věž od kvádru, kaple založení sv. Anny klenutá, též jeden pokoj klenutý, v kterém důchodní zůstává, pak sklepy, doleji byt pro obročního a ještě doleji nad druhýma vraty do zámku kancelář a byt pro hejtmana, vše v špatném způsobu, a šacuje se týž zámek i s těma oficírskými byty a s tím bytem, kde purkrabě zůstává, za 2000 fl. uh.[5])

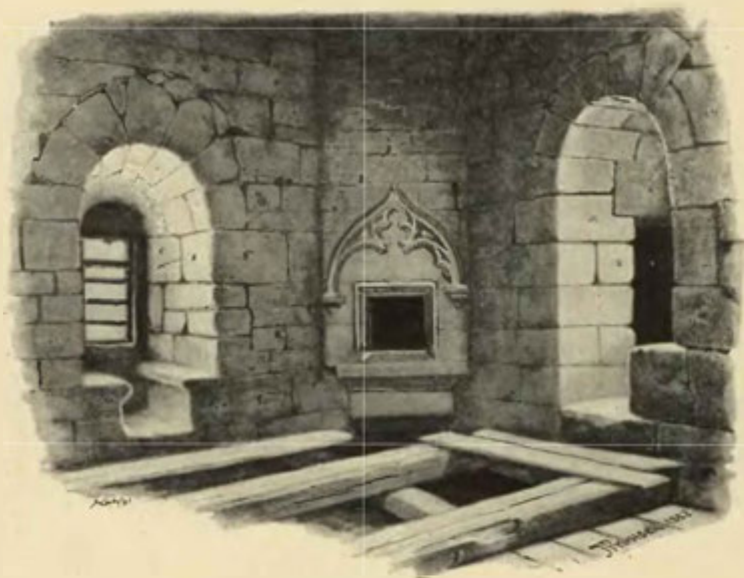
Panství Kostské dostalo se v držení *Václava Kazimíra Netolického z Eisenburka* z nového rodu šlechtického, teprve r. 1660 do stavu rytířského povýšeného. Narodiv se r. 1700 dne 4. března, v mládí svém sloužil u vojska v Sicilii, stal se r. 1725 sám druhý hejtmanem kraje Bechyňského, od r. 1738 pak byl purkrabí kraje Hradeckého. Od té doby postupoval víc a víc, neboť roku 1739 byl královským podkomořím, r. 1740 komercialním radou, r. 1744 skutečným tajným radou a roku 1747 sudí dvorským. Královna Marie Terezie povýšila jej r. 1741 do stavu panského rodů starožitných v království Českém a učinila jej předsedou královské representační komisí a komory České. Jakožto muž dovedný a cvičený výborně se hodil za nástroj tehdejší absolutní vlády, ale jsa ve všem jen byrokrat, při tom bezohledný v zavádění tax, vybírání daní a odstranění všelijakých starých zvyklostí, které nikomu nepřekážely (na př. májí a kotlů v kostelích), brzo od mnohých byl nenáviděn. Ve válce sedmileté konal vládě dobré

---

[1]) Arch. Hradecký. [2]) Fr. Tischer o Zikmundovi Myslíkovi na str. 13. [3]) Arch. gub. [4]) Arch. v Sobotce. [5]) DZ. 162. A 2.

služby jako zemský vojenský komisař, a proto mu dán majestátem r. 1759 dne 2. ledna daným stav hrabský. Tehda byl presidentem komory České a r. 1759 stal se nejvyšším maršálkem. Zemřel r. 1760 dne 15. března v Praze a pohřben v kostele Soboteckém. Syn jeho *Jan Adam* byl se za živobytí otcova s dívkou ze stavu městského oženil, ale otec, jenž to přivedl z rytíře na hrabě, byl velice pyšný a přinutil jej, aby manželku svou (která pak dána byla do nějakého kláštera v Rakousích) opustil. K tomu ke všemu vymohl otec dispens a přinutil syna, aby se po druhé oženil s Valburkou Bredovou, ale manželství toto nebylo šťastné, a Jan Adam podkopav zdraví své nákladnými zábavami, zemřel již r. 1769 dne 20. září. Panství Kostské bylo sice dle zřízení Václava Kazimíra svěřenstvím, ale poněvadž mužských dědiců nezůstalo, dostalo se starší dceři Václavově *Anně Terezii*, vdané za hraběte *Františka Václava Vratislava z Mitrovic*. Syn z tohoto manželství pošlý, *Antonín Václav*, ujal panství Kostské a s povolením císařským nazýval se Vratislavem Netolickým. S manželkou svou Eleonorou z Vrbna splodil syna *Eugenia*, který držel také Choustník, ale r. 1867 dne 14. února ve Vídni svoboden zemřel. Byl rytířem zlatého rouna, rytířem a kancléřem vojenského řádu Marie Terezie, c. k. komořím, polním maršálkem, kapitánem životní stráže arcierské a druhým majetníkem pluku kyrysnického. Poněvadž jím pošlost Vratislavů Netolických přestala, povstala právní pře o dědictví mezi potomky tří jeho sester, která trvala několik let, až pak Kost přiřčena (r. 1872) sestřenci zemřelého Flaminiovi dal Borgo

Roku 1866 obsazen byl hrad Kostský divisí Chebského pluku Würtembergova, a čtyři setniny téhož pluku obsadily rokli táhnoucí se ke Lhotě Rytířově. Ostatek pluku s polovicí baterie položen byl východně od Kosti u silnice a druhá polovice baterie s dvěma praporci myslivců stála u Vesce. Prusové předními strážemi přiblížili se dne 28. června na večer, a proto nařízeno Stahrovi, veliteli 14. pluku, aby se s oddělením dal ke Kosti. Když první Prusové vrazili na naše hlídky, začala střelba z obou stran, která asi dvě hodiny trvala. Přestáno pak z obou stran, poněvadž zůstával boj nerozhodný. Časně z rána počal opět boj, a teprve potom, když bylo nebezpečí, aby Prusové nezaskočili naše myslivce, ustoupili tito ke hradu, neustále nazpátek na nepřítele střílejíce. Ještě jednou obnovili útok na Prusy, ale když setník jich Blatteis padl, ustoupili na hrad. Ale Prusové byli hned za nimi a drali se čerstvě ke bráně, než prudká střelba brzo je nutila k ústupu. Ještě jednou učinili útok na hrad, ale po druhé odraženi. K večeru odtáhla naše posádka za vojskem, které se soustředilo k Jičínu, a Prusové po nich hrad obsadili. V boji u Kosti padlo z našich 5 důstojníkův s 72 muži, z Prusů jediný důstojník a 13 mužů. Padlým důstojníkům postaven pomník u myslivny Kostecké.



Vnitřek síně s gotickým krbem ve velké věži Kostské.
Kreslil Jan Prousek.

SOBOTKA (HUMPRECHT).



Nedaleko Sobotky při silnici Kostské vypíná se uprostřed bažantnice na zeleném homolovitém vršku stavení sice opuštěné, ale posud k obývání schopné. Od svého zakladatele dostalo název Humprechtsberg, nyní však slove obyčejně Humprecht. Tvar jeho jest zvláštní. Jest to stavení do kruhu založené a končitou střechou kryté, z níž vychází okrouhlá vížka. Kolem stavení bývala pavlač. Uvnitř zavírá zámeček tento dva okrouhlé paláce, totiž jeden v přízemí a druhý pod střechou. Při obou jsou kolem malé pokojíčky, které byly dříve sýpkami.

Zmiňujeme se o tomto zámečku nejen proto, že jeho založení ještě do 17. století padá, a tedy také mezi staré zámky patří, ale i proto, že podlé našeho domnění na tomto místě stará tvrz Sobotecká stávala, o níž jsme se zmínili již v dějinách Kostských. Zakladatelem nynějšího zámečku byl *Humprecht Černín z Chuděnic* a vzor obral si někde ve Vlaších za pobytu svého v Benátkách. Již r. 1669 stavělo se o nějakém Humprechtě, neboť tehda Matěj Blatský, hejtman Kostský, napomínal Turnovské, aby popoháněli Václava Švoba, sklenáře, který měl dělati 10 oken na Humprecht, ale nedostavoval se. [1]) Ovšem nevíme, míní-li se tu náš Humprecht anebo druhý takový, který stál nad Dolními Rokytňany. Ze zápisů jde na jevo, že r. 1672 dostavěn byl Humprecht u Sobotky. [2]) Současně založena byla okolo veliká obora, která obehnána byla zdí od Dominika Agostoni, měštěnína Menšího města Pražského a mistra zednického. Roku 1678 uhodil hrom do tohoto zámečku, tak že shořel, ale brzo počato s jeho opravováním. Roku 1679 dne 11. listopadu projednáno na zámku Kosmonoském dílo to Karlovi Curagovi, který dal dohled nad ním svému palírovi Františku Ceresolovi, mistru zednickému z Mladé Boleslavě, tak aby podlé nákresu zámek povýšil a vyzdvihl ještě jedno patro k udělání nových pokojův a ostatek opravil, vše dílem dobrým bytelným zednickým zhotovil a při tom jiné řemeslníky, jako zvláště kamenníky a tesaře, ve všem vedl. O šetrnosti tehdejší doby svědčí tato ujednání: K stavení se dávaly toliko kámen, cihly, vápno, písek a železo do zdi, k dělání pak lešení prkna a dříví, s kterýmiž prkny však šetrně a hospodářsky zacházeti měl, a kde se státi mohlo, z místa na místo je přenášeti a nikoli všudy nová neboližto dvoj- nebo trojnásobná prkna bráti měl. Nádobí pro vodu a vápno se zapůjčilo jen tehda, jestli s ním spoře zacházel. Provaz dlouhý s kladkami se mu také zapůjčil, ale jen tehda, když dříví k lešení potřebné se vytahovalo nebo spouštělo a k jinému nic, proto, aby se nepokazil, ale aby také tesaři nejen k tomuto ale také k potomním stavením vytrvati mohl. K rumpálům k vytahování staviva půjčily se mu dva provazy, které se prve ke stavění zámečku užily a na Kosti se nacházejí; pokud by nevytrvaly do konce, měl sobě takové sám na svůj náklad opatřiti jakož i jiné menší provazy. Za to dílo obdržel z důchodů Kostských 1990 fl. 18 kr., 23 váhy železa, 10 strychův ovsa, vědro vína tak dobrého, jak se na Kosti nebo v Sobotce vynacházeti bude, sud čtyřvěderní piva bílého Kosmonoského. Dílo tesařské projednáno téhož roku dne 13. prosince Janu Samčinákovi, poddanému Kostskému, začež mu slíbeno 24 fl., dva strychy žita (nebo dvě kopy peněz), strych hrachu, váha železa, půl sudu piva. K vytahování dříví dáni mu dva nádenníci z roboty na dvě neděle. Roku 1680 bylo stavení hotovo a projednáno dne 29. srpna dílo sklenářské Václavovi Adamovi, sklenáři Podkostskému, který udělal 8 oken do paláce (po 4 fl. 45 kr.), 8 do paláce hořejšího (po 4 fl.), 13 ostatních (po 3 fl. 30 kr.), 7 do pokoje nejhořejšího nad palácem a 18 oken do nově vyzdvižených pokojů, vše z koleček stejných polopro-



Humprecht u Sobotky.
Kreslil Jan Prousek.

[1]) Archiv Turnovský. [2]) Archiv Hradecký.

hlédacích (něm. Brüderkuchen) s dobrým širokým a silným olovem, olovo z obou stran náležitě tlustě a dobře pocínoval a hefty jak náleží silné dal, vše bez spoření olova a cínu učiniti se zavázav. Za to se mu dal strych žita, ale teprve tehda, když hrabě takové dílo shlédl, kromě toho za každé celé kolečko i za dvě polovice kolečka po 1 kr., za koutky, též za malé okrouhlé kusy, které mnohem menší nežli poloviční kolečka se najdou, za 4 po 1 kr. a za 6 heftů po 1 kr. Dne 2. září téhož roku odevzdán strop Františku Ceresolovi, aby jej co nejlépe a nejčistěji na způsob štukatury zhotovil, totiž kolkolem zdi silnou římsu a uprostřed silný přiměřený věnec, aby se, poněvadž sál vysoký jest, vše dobře vyjímalo a viděti bylo. K tomu dáno mu vápno, písek, dráty a cvočky a za práci 12 fl. a půl sudu piva a peníze za připravení trámův a prken, pokrývání atd., úhrnem 224 fl. Kromě toho postavena byla u zámečku r. 1677 nová marštal na 50 koní ode dřeva a druhá marštal ke 12 stáním. Dílo to zhotoveno r. 1678. Od té doby uplynulo 200 let, a jak se zatím Humprecht změnil, o tom svědčí slova básníkova:

Na širý taras pyšnou dosud řadou
jdou vzhůru krásné stupně kamenné,
leč tráva s kapradím již po nich kladou
své vějíře a krajky zelené.

TVRZE V OKOLÍ SOBOTKY.

VLČÍ POLE.



ihozápadně od Sobotky jest ves Vlčí pole, nyní obyčejně Vyšší pole zvaná, kterýžto název se jednou již v 16 století vyskytuje. Sice předkové naši až do 17. století jinak té vsi neříkali, než Vlčí pole. Ve 14. stol. bylo tu sídlo vladycké. Roku 1357 seděli tu Albík a Markéta, vdova Dobranova, r. 1363 Aldík a Ješek, sdílejice se o podací kostelní s pány z Vartemberka. Ale od sklonku téhož století náleželo celé podací a většina vesnice k panství Kostskému, a Zdeněk z Vlčího pole byl r. 1417 pánem na Křižence.[1]) Vladyčí statek držel pak v l. 1465 až 1486 *Jan Vlčepolský ze Semčic.*[2]) Roku 1524 seděl tu *Beneš z Bavoryně*, a potom drželi celou ves (jejíž část tedy od Kosti odprodána) *Václav*, *Vilém* a *Oldřich* bratří *Valkounové z Adlaru*. Tehda tu stála také tvrz. Dotčení bratří prodali tvrz, dvůr a ves celou Vlčí pole s podacím *Jiříkovi Valkounovi z Adlaru*, strýci svému, a vklad téhož zboží ve dsky zemské obnovili mu r. 1543.[3]) Po něm následovali v držení téhož statku synové *Václav mladší*, *Jaroslav* a *Zikmund*, kteří se po r. 1568 rozdělili. Mladší dva dostali peníze a Václav držel Vlčí pole ještě r. 1594[4]) Roku 1600 byl již mrtev a r. 1607 držel Vlčí pole *Vladislav Odkolek z Újezdce.*[5]) Nástupce jeho *Jindřich Odkolek* prodal roku 1623 dvůr a ves Vyšší pole i s kostelíčkem u téhož dvoru *Polyxeně z Pernšteina.*[6])

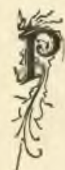
MARKVARTICE.



byčejně se za to má, že ve vsi Markvarticích (jižně od Sobotky) stávala tvrz (na místě čísel 5 a 6 a zahrady k č. 3). V zahradě této naproti kostelu ležící přišlo se prý na zdi, ale dnes tu není ani památky po nějakém opevnění. Lid říká, že tu stával klášter. Jestli tu není nic památného, tím památnější jest kostel Markvartický; obsahuje několik zajímavých starožitností. Z vladyk zdejších znám jest roku 1340 *Bušek z Markvartic* (na pečeti *z Kyšic* řečený), ale od roku 1375 vyskytuje se ves Markvartice i s kostelem jako příslušenství statku Rakovského.[1])

[1]) Lib. conf. rel. tab. II. 493. [2]) DD. 16. f. 201, 17. f. 57. [3]) DZ. 5. A 28, reg. kom. soudu. [4]) DZ. 18. B 28, 88. E 18, L 4. [5]) DZ. 174. B 22, archiv DZ. [6]) Arch. Roudnický.

RAKOV.



ode vsí Rakovem asi uprostřed mezi Rakovem a Batínem spatřuje se starodávné tvrziště. Z výšiny mezi lukami a lesy, která se volně od luk zdvihá, vyniká pahrbek o dvou odstavcích, vyšším a nižším, z nichž onen byl věží, tento dvorkem. Okolo toho ledva znáti známky bývalého náspu, již rozkopaného. Místo to slove ve tvrzi. Vykopáno tu množství šípů, starý meč, krásná starožitná sklenice a množství spálené pšenice. Když se tu kopala r. 1881 a 1882 země a vyvážela na pole, duněla země při kopání, jakoby byly vespod sklepy. Zde seděl r. 1337 *Dobeš z Rakova*, jenž téhož roku manželce své Zdeňce na Rakově, Příchvojí, Markvarticích a Lhotách věnoval[2]) Roku 1372 seděl tu Dík, jenž měl hádky s farářem Markvartickým, zadržev mu desátky a zabrav jeho lesy; když pak jej k tomu poranil, byl nálezem papežovým vyobcován. Čte se ještě roku 1375 jako patron kostela Markvartického, ale pře s farářem zdejším dokončil teprve r. 1378 syn jeho *Ješek*, jenž se pak ještě r. 1380 připomíná. Bratr jeho *Přibek*[3]) přibral (r. 1383) na spolek zboží svého, totiž tvrze a dvoru Rakova a vsí Příchvojí, Lštění (Leštiny), Zajekur, Markvartic, Mrchojed a Skuřiny *Bernarta z Valečova*, tchána svého; současně pak věnoval na témž zboží manželce své Jitce a přidal jí r. 1384 ještě 100 kop. Přibek zemřel okolo r. 1393 v mladých letech, dědiců nepozůstaviv. Na jeho zboží saženo právem odúmrtním, ale zůstalo Bernartovi podlé spolku učiněného.[4]) Jitka dlouho muže svého nepřečkala, nýbrž prodavši věno své otci svému, zemřela r. 1395. a marně také bylo sahati na její věno právem odúmrtním.[5]) Bernart, jenž se r. 1395 jako patron kostela Markvartického připo-

[1]) Arch. fary Kladské, lib. conf. [2]) Rel. tab. I. 409. [3]) Reg. Vat. lib. conf. Tadra, Acta jud. 280. Čti Jesco Dyconis de Racow. Znění v lib. conf. 1380, 27. Aug. Johannes et Lichco fratres de Racow zdá se býti nerozumným, spíše stálo Johannes et Przibco. Přibek nazývá se později Przibco Dyk. [4]) DD. 13. f. 49, rel. tab. I. 476, 477, 501. [5]) DD. 14. f. 42, rel. tab. I. 553.

míná, držel Rakov ještě r. 1404. Tehda udělil faráři Markvartickému podlé pořízeni n. Přibíkova a na záduši jeho šest kop úroku na zboží Rakovském.[1]) Nedlouho potom zemřel a jako nástupce jeho vyskytuje se *Jan z Křince*, také rodu Valečovského, jenž r. 1407 kněze na faru Markvartickou podával, ale nedlouho potom Rakov prodal. Nástupce jeho *Henik z Chlumu* držel Rakov v letech 1418 a 1419 a tím se také dějiny sídla tohoto končí.[2]) Zajícové z Hazemburka přikoupili zboží jeho ke Kosti a tvrz potom zanikla.

LAVICE.

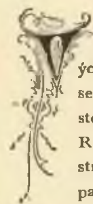
Uprostřed vesnice Lavice (u Sobotky) bylo tvrziště již před několika lety rozvezeno; zbyl z něho pouze okrouhlý hluboký „rov".[3]) O vladykách, kteří tu bývali, není nám nic známo.

BOUSOV.



Dvojí jest Bousov u Sobotky: horní, který je vsí, a dolní, který je městečkem s farou. Za farou jest ostroh volně se sklánějící k lukám, kteráž zaujímají dno bývalého rybníka (část luk slove posud chobot). Před časy byl oblit ostroh ten rybníkem na třech stranách a snad bývala i čtvrtá strana zatopena. Říká se těm místům, zvláště u stodoly farní „na tvrzi", a to proto, že tu tvrz stávala. Před stodolou na farním dvoře přišli prý na starou pevnou zeď. Bousov patříval ke starodávnému zboží pánů z Michalovic a patřil jim ještě r. 1385. Roku 1404 držel jej Aleš z Dubé a na Dražicích a prodal jej potom. Od roku 1408 vyskytuje se jako držitel *Kuneš z Konojed*, který bezpochyby tvrz zdejší postavil. Až do r. 1413 připomíná se jako patron kostela zdejšího,[4]) ale držel Bousov ještě r. 1423, kdež učinil smlouvu se Zikmundem z Vartemberka o rukojemství jisté, které měl za Ješka z Těchlovic.[5]) Ještě v témž století přikoupen Bousov k panství Kostskému, při němž se r. 1497 Bousov městečko celé připomíná.[6])

RACHVALA.



Východně od městečka Bousova táhne se lesnaté návrší, které se nazývá Rachvala nebo Rachvaly, jakož i myslivna tam stojící. Nedaleko lesu jest pahrbek jako poslední výběžek Rachval, ale od nich sedlem oddělený, který na všecky strany strmě spadá. Říká se mu v šancích, ale není tu památky po nějakém stavení. Že tu někdy opevnění bylo, dokazuje název, a že zbylo po nějakém hrádku nebo tvrzi, svědčí poloha místa. Vykopalo se tu kamení a staré peníze. O osudech stavení tohoto není nic známo.

Jihovýchodně od Bousova stávala prý vesnice Újezd v údolí, a v lese za tím prý také bývala nějaká tvrz.

DOMOUSICE.



Východně od Boleslavě a jihozápadně od Sobotky jest ves Domousice se zámkem, na jehož místě stávala tvrz vladycká. Ves připomíná se již na konci 13. století, neboť část vsi patřila tehda k biskupskému hospodářství Zerčickému.[7]) I později byla ves rozdělena. Roku 1405 držel *Karel Haras z Bosyně* dvůr s tvrzí a část vsi a zemřel před r. 1437, zůstaviv jedinou dceru Elišku, vdanou za Petra Trojana ze Vtelna. Statku ujal se příbuzný jeho *Bohuněk Haras*, jenž byl

[1]) Lib. erect. V. 63, lib. conf. [2]) Lib. conf. DD. 15. f. 70. [3]) Pam. arch. XIV. 606. [4]) Lib. conf. [5]) Archiv kapit. [6]) Rel. tab. II. 493. O Horním Bousově viz urbář kláštera Hradišťského a archiv č. II. 463. [7]) Reg II. 717.

r. 1437 též mrtev, zůstaviv vdovu Annu a sirotky.[1]) Jeden z nich byl bezpochyby *Jan z Harasova a z Domousic*, jenž se od r. 1452 nejednou připomíná.[2]) Roku 1482 nabyl zboží Veselického, jak níže pověděno bude. Potomci jeho nazývali se Domousickými z Harasova.

Od počátku 16. století držel Domousice a Veselici *Markvart Frycek z Daliměřic*, jenž pomáhal Kopidlanským v neblahých jejich půtkách s městy. Na Domousicích měl tři vězně táborské, které jal Kopidlanský, ale ti se z toho vězení dobyli. Dva ušli do Nymburka a třetí, že byl starý, omdlel u nějakého plotu.[3]) Týž Markvart prodal r. 1525 Volenovice a žil ještě r. 1532, kdež zavraždil svévolně služebníka Albrechtovi Kapříkovi z Lesonic. Zemřel před r. 1535 přečkav syna svého *Šťastného*, jenž byl před rokem 1529 zemřel.[4]) *Zikmund*, vnuk Markvartův, byl takový jako děd jeho. Roku 1543 vjel do obory, kterou si Viktoryn Křinecký ke své vlastní zvůli a potřebě dělati dal, a tu na bažanty chodil; také chodil s ručnicí po gruntech Dětenských. Roku 1544 učiniv půtku na Burjana Okrouhlického z Kněnic, na něho se koněm dotřel a jemu několik pohlavků dal.[5]) Roku 1546 vložil si tvrz, dvůr a ves Domousice a tvrz pustou Veselici s dvorem pustým v obnovené desky zemské a věnovav na témž zboží (r. 1548) manželce své Mandaléně z Újezdce, učinil r. 1549 pořízení o dítkách svých.[6]) Co se s ním později dálo, není známo. Syn (?) jeho *Jan Frycek* prodal r. 1573 tvrz, dvůr a ves Domousice s viničkou a vsi Veselici, Čížavky, Rousinov a Rabakov *Václavovi Bírkovi z Násilí*,[7]) ale tento nazývá se již r. 1568 seděním na Domousicích, maje je snad v zástavě.[8]) Když pak Václav zemřel, ujal se statku *Jiřík Bírka z Násilí* jako poručník a učinil r. 1585 s Annou Zákupskou z Vartemberka, vdovou po Václavovi, smlouvu takovou, že ji kromě věna 2000 kop slíbil dáti čtyři koně vozníky, jakž se s nimi vozívala, též vůz komorní, který bude chtíti, 10 krav dojných, šatů ložních s 10 loží a polovici cích a ubrusů. Jiřík slíbil, že při ní synáčka jejího do čtyř let zanechá a na jeho vychování ročně 15 kop grošů českých platiti bude; a poněvadž to dítě při nedostatku zdraví bylo, slíbil je na svůj náklad dáti hojiti.[9]) Po smrti dítěte toho zdědil Jiřík statek jeho a poněvadž měl na statku za mokrého času velmi zlé cesty, obdržel roku 1596 obdarování na clo.[10]) Nedlouho potom zemřel, odkázav Domousice *Kryštofovi ze Šlovic na Olešné* a *Petrovi Koučovi z Kouče* na rovný díl. Petr ujav statek splatil spoludědice sumou 13.000 kop míšenských, ale k tomu dal Lidušce, dceři Šlovského, 150 fl. a Šlovskému přidal koně tisa jízdného, dvě klisny, dvé hříbat, půl druhé kopy starých ovec, kopu jehňat a tři krávy.[11]) Teprve r. 1609 věnoval na Domousicích manželce své Anně Kostomlatské z Vřesovic.[12]) Po Bělohorské bitvě ujel ze země a zemřel v Drážďanech, nejstarší pak syn jeho *Jan Oldřich*, jenž statek s bratřími držel, odsouzen byl třetiny statku svého, statek týž pak jemu odňat a roku 1623 Polyxeně Lobkovské z Pernšteina prodán. Již jí také statek byl postoupen a správce k její ruce nařízen, ale potom přece Janovi Oldřichovi a bratřím jeho *Jetřichovi* a *Karlovi* zůstal.[13]) Při dělení dostal Karel za díl dvůr a ves Veselici a vsi Petkov a Rousinov. Jetřich ujav Domousice oženil se pak s Annou Marií Byšovcovou z Býšova, jíž nejen na něm věnoval, nýbrž ji i dědičkou svého jmění učinil (r. 1630). Když pak nedlouho potom zemřel, uvázala se v Domousice a vdala se za *Jana Petra Rašína z Ryzemburka*, jemuž roku 1638 všech svých práv postoupila.[14]) Roku 1643 vyzvána byla od komory České, aby dokázala, jakým právem ten statek drží, což když prokázati nemohla, měl statek ten od komory knížeti z Lobkovic odevzdán býti. Nicméně zůstala Anna Marie v držení jeho až do smrti a po její smrti ujal jej r. 1672 *Václav Jiří Rašín z Ryzemburka*, jenž k němu roku 1687 statek

[1]) DD. 14. f. 57, 81. [2]) Arch gub. Hradec [3]) Staří letop. 301. [4]) Reg. kom. soudu. [5]) Tamže. [6]) DZ. 8 K 8, P 30, 250. J 25. [7]) DZ. 60. Q 4. [8]) Archiv Boleslavský. [9]) DZ 67. H 29. [10]) Reg. královská ve Vídni. [11]) DZ. 172. B 16. [12]) DZ. 134. P 26. [13]) Reg. kom. soudu. [14]) DZ. 143. K 18.

Veselický od Petra z Kouče přikoupil.[1]) Vácslav byl c. k. radou, soudcem zemským, hejtmanem kraje Boleslavského, zemřel r. 1710 dne 9. září maje věku svého 70 let a pohřben v Řitonicích.[2]) Po něm tu seděl z téhož rodu *Josef Hynek*, ale upadl v takové závady, že statek Domousický věřitelům odhádán.[3]) Statek se nacházel pak v držení rodů Scherzer von Kleinmühl a od roku 1785 Půlpánů z Feldšteina.

ŽLUNOV.

Severovýchodně od Domousic mezi vesnicemi Veselici a Řitonicemi na kraji lesa Žlunova spatřovalo se na počátku našeho století tvrziště, o jehožto osudech nic známo není.[4]) Možná, že tu prvotně stála tvrz Veselice, která i se dvorem před r. 1527 spustla, a že pak ves na jiné místo přeložena, možná i, že to byla tvrz od tvrze Veselické rozdílná.

VESELICE.

Nedaleko Domousic jest ves Veselice, v níž od starodávna tvrz bývala. Nejstarší nám známý vladyka, který tu seděl, byl *Jan z Veselice*, roku 1362 patron kostela Řitonického. Také *Jan Dmychl z Chlumku*, jenž byl r. 1387 ve službách pánů z Michalovic, nazýval se r. 1397, an byl nejvyšším purkrabí všech statků k Veliši patřících, z Veselice.[1]) Ale část Veselice držel již od r. 1393 *Ctibor z Nechanic*, odjinud z Veselice řečený, jenž zemřel před r. 1406, zůstaviv syna *Vlaštka*. Tento se do r. 1417 jako patron kostela Řitonického vyskytuje.[2]) *Jan Dmychl z Veselice*, syn předešlého, držel kromě části Veselice také ves celou Křiženec a díly jiných vesnic. Na tom na všem věnoval roku 1410 s přivolením Kuníka, faráře Nechanického, bratra svého nedílného, manželce Anně a podával kněze do Křižence ještě r. 1416.[3]) Odúmrť po Křižánkovi vladyce a dceři jeho na tvrzi a dvoru a části vsi Veselice daroval král Vladislav r. 1472 Kryštofovi Oplovi z Fictumu, od něhož se dostalo to právo r. 1473 Jaroši ze Sovojovic a r. 1482 *Janovi z Harasova*. Tento připojil Veselici ke zboží Domousickému, při němž se r. 1527 tvrz pustá Veselice připomíná.[4]) Později se staly Veselice, jak již vypravováno, statkem samostatným jen na krátký čas.

[1]) DZ. 399. H 27, 478. C 26, Bílek, děje konf. [2]) Schaller na str. 91. [3]) DZ. 280 J 11. [4]) Brandlův seznam hradů v Čechách.

[1]) Lib. conf. arch. Novohradský, nejstarší kniha Jičínská.
[2]) Lib. conf. manual v archivu kapit. roku 1398 f. 208.
[3]) Rel. tab. II. 64. lib. conf.
[4]) DD. 16. f. 204. DZ. 3. K 20.



Znak pánů z Valdšteina dle titulního listu Graduálu ze XVI. století.
(Pergaménová kniha původně v majetku města Turnova, od roku 1613 uschovaná v Sobotce.)
Kreslil Jan Prousek.



Palác a velká věž na Zvířeticích.



Zvířetice: věž a brána.



Zvířetice od západní strany.



ZVÍŘETICE HRAD.

Nedaleko stanice Bakovské, asi 35 metrů vysoko nad hladinou Jizery, jest na vrchu porostlém stromovím, na jehož patě leží ves Podhradí, zřícenina hradu Zvířetického, jehož trosky vysoko vyčnívajíce krajině okolní panují.[1]) Vrch ten jest ostroh, který utvořen jest dvěma hlubokými výmoly, skrze něž voda za velikých deštů s divokým rykem k Jizeře uhání. I bylo potřebí jen čtvrtou, severozápadní stranu překopati, aby utvořeno bylo hradiště k postavení hradu výhodné.

Jako většinou hrady panské měl i hrad Zvířetický svoje *předhradí*, ale nehrazené (možná jen oplaňkované), jehož se nyní užívá jako ovocného sadu. Na jižní jeho straně stojí staré stavení s římsami zubatými a rohy tesným kamenim obloženými, jež bylo někdy sladovnou a potom také pivovárem a jest na ten čas obydlím hajného. Ve vnitřních jeho místnostech, nyní v nově upravených a bílených, není nic pamětihodného; ale před půl stoletím nacházel se v bývalém humně na zdi nápis, který snad od nějakého sládka (nebo pivovarského písaře?) pocházel: Anno domini 1668 přišel 3. Augusti, vodešel 7. Septembris. Při tom byly odznaky sladovnické a písmena MSD — SKI. Na předhradí spatřovaly se také před lety skrovné známky, že tu stávaly konice a nějaká stavení hospodářská. — Od předhradí dělí *hrad* hluboký, někdy z obou stran vyzděný a na svých koncích též zdmi zavřený příkop. Přes něj šel most takovým způsobem, že příchozí musel přijíti pod velikou věž, postavenou na severním rohu hradu, kterýž založen byl do čtverhranu a dnes hlavně v té způsobě se objevuje, jak v 16. a 17. století obnovován byl. Pěkná, do okrouhla sklenutá *brána* poslední úpravu obdržela v 16. století; ale dnes po vybrání štukoví objevuje

[1]) Pomůckou: Heber's Burgen IV. 135.

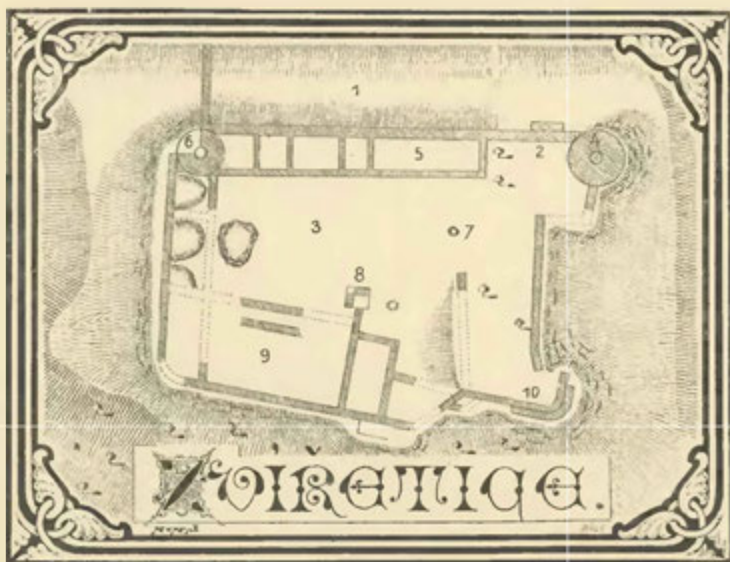
se jako vylámaný otvor, nad nímž se spatřuje okno, dvě střílny a známky, že tu zvenčí byla dřevěná chodba. Vedlé brány jest branka, kteráž má otvor pro kladku. Známky tyto s mostnicemi někdy mohutnými, kteréž však teprve v 16. století z kamení a cihel postaveny byly, svědčí o tom, že se do zámku po mosté chodívalo až do té doby, co byl opuštěn.

Při samé brance vypíná se štíhlé a vysoké stavení *velké věže* do kruhu založené, která jest nejznamenitější památkou na Zvířeticích. Vchod do ní dole asi 2 metry nad zemí položený, čtverhranatý a veníři (které jsou naplněny nápisy od navštěvovatelův) obložený, jest pozdější; starší vchod jest nad zemí vysoko tam, kde vybíhá hradba na východní stranu. Byl nahoře sklenut do půlkruhu a byl k němu přístup po hradbě; ale od té doby, co k věži a východní hradbě přistaveno bylo stavení, přestal býti vchodem a vylomen ve zdi věže nový vchod. Že pak vedlé věže stavení stálo, dobře znáti lze na omítce. Ve spodní části věže, kteráž pochází z prvních dob hradu, jest jen tolik malých okének, co je nevyhnutelně třeba na vpuštění světla; třetina hořejší pochází ze 16. století, o čemž svědčí hlavně cihly ve zdivě se vyskytující, jakož i celá způsoba, poněvadž se tu spatřují dvoje světnice nad sebou, z nichž každá osvětlena byla osmi čtverhranatými, veníři obloženými okny. Vrchní okna jsou něco větší než okna spodní. Nejvýše nachází se řada krákorců řemeslně kamenickou prací zřízená, na níž stával krov. V té podobě, jak tu věž dnes spatřujeme, stavěl ji r. 1592 Petr Patzenhauer, stavitel z České Kamenice.[1]) Na ten čas jest věž nepřístupna, leč jen po žebříku; že se však k dolnímu vchodu dosti leze, viděti jest na kamení.

Podlé příkopu táhne se dlouhé stavení, jehož rozdělení pravidelné jakož i okna pravidelně rozdělená a pěkně tesanými veníři obložená svědčí o tom, že povstalo v druhé polovici 16. stol. Zajímavé jest podívání na toto stavení, jež se po kusích sesulo. Někde drží dohromady jen skrze veníře oken, jež nepovolily; jinde veníř dlouhý vyčnívá do povětří. Bylo, jak patrno, k holé hradbě přistaveno a nemajíc zdi silné záhy opustlo a rozpadávalo se. Stavení to bylo vyhnáno až do prvního poschodí, obsahujíc v přízemí bývalé suché sklepy a nad tím kromě veliké světnice ještě čtyři pokoje bez krovův a bez stropů, jichž okna obrácena jsou ven na předhradí.

K východnímu rohu táhlo se nějaké staré stavení, jež se dokonce sesulo, tak že se tu přes zbytky zdí a hromadu rumu do hradu vcházeti může. U konce jeho bývala bašta, v níž se nacházela *kaple*, teprve v 17. století tak upravená, jak se v skrovných zbytcích objevuje. Ještě viděti jest strany dvou oken, na nichž teď není znáti, zdali byly ve slohu gotickém, a nad oltářem bývalo veliké okno do kruhu založené.

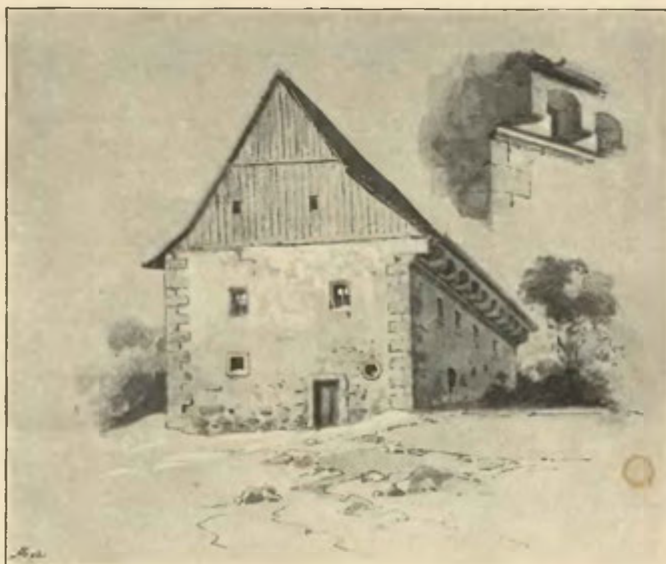
Jihovýchodní strana hradu, jejíž zubaté zříceniny ještě vysoko vynikají, jest celkem také novějšího původu, ač zdi hlavní, suché sklepy a chodby v přízemí jakož i podzemní sklepy, do nichž bezpečného přístupu není, ze starších dob pocházejí. Stavení toto jest *starý palác*, jak lze souditi podlé sklepův, ale bylo již v 16. stol. chatrné a nepohodlné, pročež přestavěno. Sklepy podzemní lze nyní proto poznati, že otvory jejich z trávy vyčnívají. Doposud mluví se o chodbě, která šla z nich asi směrem od jižního hradu k věži a bráně. Jestli toto se s pravdou srovnává, poněvadž takové chodby u hradů nebývaly vzácností, zajisté není pravda, že šla chodba tato až do dvoru poplužního Zvířetického, asi čtvrt hodiny odtud vzdáleného. Poněvadž část tato ze všech částí hradu nejlépe se udržela, míval tu před lety ně-



Plán hradu Zvířetic.

Vysvětlení plánu: 1. Příkop; 2. brána; 3. dvůr hradu; 4. velká věž; 5. stavení s velkou světnicí; 6. zbytky okrouhlé věže; 7. bývalá studně; 8. bývalé schodiště; 9. starý palác; 10. kaple.

[1]) Roku 1592 dne 28. prosince týž Petr nemohl učiniti účet solný před radou Kamenickou pro „Hinderung bei dem Bau des Thurmes auf Zwiratitz." (Mitth. ndbm. Exc.-Cl. V. 158.)


Stavení bývalého pivováru ve *Zvířeticích.*

jaký sanitrník svůj sklad. Předchůdce jeho prý r. 1760 v zazděném výklenku starodávná mešní roucha a kostelní klénoty našel. I zdá se, že tu v jednom z dolních sklepů posud lidé přebývají. V 17. století byl v hradě pivovár; možná, že jej dali do starého paláce. Před tím stavením bývalo ve dvoře schodiště ke sklepům, z něhož zbyla toliko díra šíje, kudy se dolů chodilo. Také ze studně, která mezi tím schodištěm a věží velkou bývala, zbyla pouze mělká díra.

V západním rohu sbíhají se dvě stavení v 16. století pravidelné založená, z nichž stavení podlé příkopu stojící již popsáno bylo, a o druhém, na straně jihozápadní stojícím, také mnoho nelze povídati, poněvadž se až na skrovné zbytky sesulo. Zajímavé jsou zbytky věže okrouhlé, která v západním rohu stávala. Stojí z ní posud ještě tři čtvrtiny, kteréž v 16. století ponechány, aby zůstaly jako příční zdi vedlejších stavení, kdežto ostatek byl pobořen. Stávalo se kolikráte, že ta a taková stavení byvše kvapně stavěna přese všechno dobré vázání a převelkou hrubosť zdí záhy zkázu brala, jakož jsme nedávno zkusili na velké věži hradu Znojemského. Kromě toho i to na paměti míti jest, že se v 16 století již věžím mnoho nepřálo.

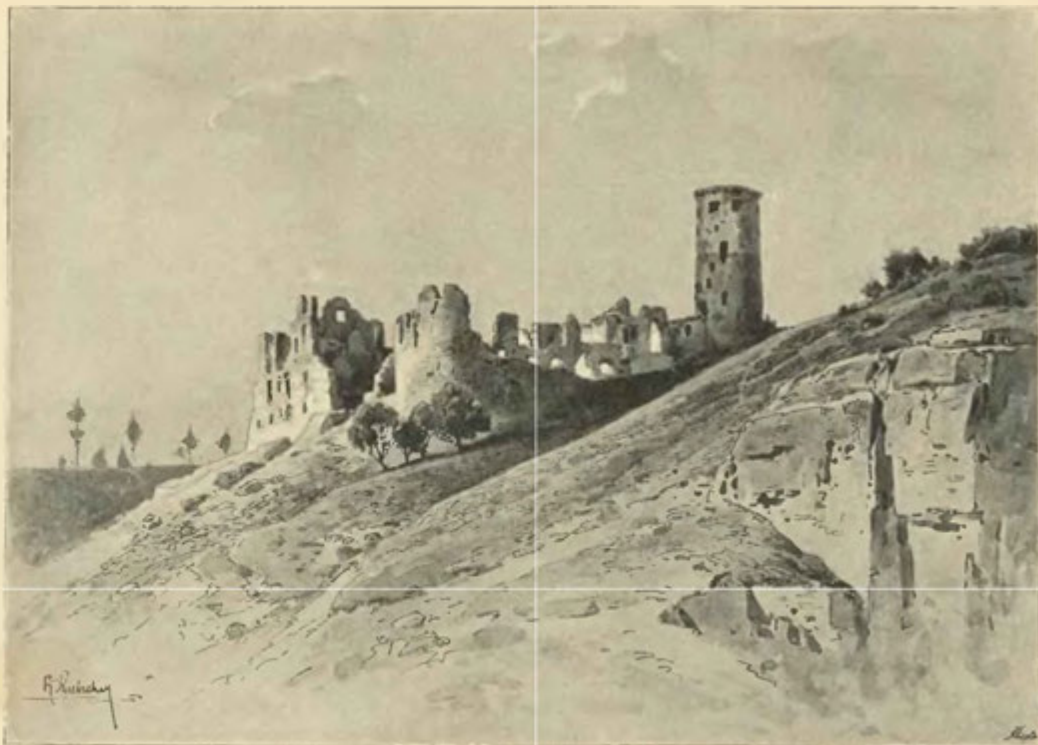
Z prvotního hradu Zvířetického jen velmi málo zbylo. Jest to věž a hradby některé venkovské jakož i některé základy, na nichž v 16. stol. stavěno. Nově zřízená stavení byla sice na onen čas ozdobná, ale nebyla tak pevně stavěna, jako starší stavení; proto také velmi brzo se sesula, totiž hned, jak vzaly střechy za své. Omítka, kterou dostal hrad, tuším, na počátku 17. století, drží ještě při novějších stavbách, opršela pak dokonce u zdí prvotních. Nejlépe jest to viděti na věži, jejíž spodní část jest tmavá a horní bělavá.

Panství staré Zvířetické leželo u velkém území, které od starodávna patřívalo Markvarticům; když ti pak se v mnoho větví rozplodili, povstalo též rozdělováním množství statků. Předek pánův a držitelů Zvířetických byl Markvart (r. 119?—1228), syn Heřmana z Ralska. Od Markvarta pošli čtyři synové, Havel r. 1233—1253. děd Lemberských, Chval, praděd pánů ze Všeně, Jaroslav z Turnova r. 1234 až 1269, praděd pánů z Valdšteina, a konečně Markvart, předek pánů z Vartemberka. Havel měl tři syny, *Havla* r. 1254—1272, který, tuším, potomků nezanechal, *Jaroslava* r. 1272—1289, jenž měl čtyři syny, a *Zdislava.* Ti všichni se psali z Lemberka po sídle otcovském. Zdislav za díl svůj dostal krajinu Zvířetickou, na níž nový hrad založiv počal se psáti ze Zvířetic. Založeni hradu toho padá jistě před rok 1287.[1]) Výminkou neobdržel nový hrad jméno německé, nýbrž dědil jméno po starší osadě.

Podlé znění pozdějších pamětí slíbil tento Zdislav, který se též z Lemberka psal, právo podací kostela v Jablonném klášteru Hradištskému darovati; darování to uskutečněno později a dány na to listy biskupy Pražskými Dobšem a Janem.[2]) Ještě roku 1318 naň žalováno, že škodil Vokovi z Rotšteina na některých jeho vesnicích. Podlé Paprockého zplodil Zdislav dva syny, *Heřmana* a *Markvarta,* kteří byli r. 1317 předními radami králové.[3]) K jednomu z těchto dvou nebo snad k otci jich Zdislavovi vztahuje se následující událosť: Nějaký pán ze Zvířetic a z Pog (?) chtice králi získati Žitavu r. 1312 (?) leželi s 22 zbrojnými v Jablonném a pustili se pálením ke vsi Hervigstorfu. Ale Jindřich z Lipého, jenž v noci byl přišel do města, s měšťany vytáhl proti nim, porazil je u Ojvína a zajal 20 oděnců, kteréž všechny do města přivedl.[4])

O bratřích svrchupsaných máme některé dosti výdatné zprávy. Oba se v letech 1318—1319 připomínají, a to nejvíce pro soudy a spory s okolními pány. Heřman byl před r. 1318 zastavil strýci

[1]) Ještě r. 1272 píše se Zdislav z Lemberka (Reg. IV. 818[1], tak se i píše na pečeti r. 1283 (Archiv c. k. dvorský) a r. 1284 (Reg. II. 569), ale poprvé ze Zvířetic v listě, který klademe do roku 1287 (Lib. Zdenkonis de Trebecz). [2]) Lib. erect. ed. Borový, 152. [3]) Chron. Aul. reg. 357. [4]) Johann v. Guben (Script. rer. Lusat. I. 6) „der von Pog und der von Swerticz“.



Zvířetice od východní strany.

svému Vokovi z Rotšteina vsi Sovynice a Odice. [1]) Od králů drželi vsi Žitomíř, Zamachy a Vtelen, ale za to, že jim vrátili r. 1321 zápisy na Žitomíř, obdrželi zápisem vsi Zamachy, Vtelen, Chorušice a Choroušky. O Heřmanovi dí Dalimil, že byl rytíř „přešlechetný, do něhož moudrosť, víru, štědrosť a hrdinstvo vzvěděti bylo.“ [2])

Podlé staré a dobré genealogie Paprockým zachované Heřman a Markvart oba měli potomky. Heřmanovi synové byli *Havel, Jan, Heřman, Jarek Mnich, Oldřich, Ctirad, Zdislav* a jiní mnozí, kteří za mladého věku zemřeli. Z těchto nám znám jest Havel, jinak z Lemberka, ze zápisů rozličných l. 1364 až 1383. Heřman anebo Hereš vstoupil s bratrem Ctiradem do řádu Svatomářského; onen stal se nejvyšším převorem († r. 1401), tento byl r. 1373 preceptorem v Ploskovicích. [3]) Ostatní pomřeli kromě Oldřicha, jenž držel s bratrem a strýcem hrad Zvířetice. Opět od Markvarta, bratra Heřmanova, pozůstali z manželky Elišky synové tito: *Hašek, Markvart, Bušek, Zdislav* a *Ješek.* Z těchto vyskytuje se Zdislav r. 1354 jako pán na Vinci, ale s bratry svými Markvartem a Buškem zemřel před r. 1365. Ješek, jenž se od r. 1365 jako pán na Vinci vyskytuje, vstoupil také do řádu Svatomářského, kterýž na záduší otcovo, matčino, bratří a sester svých všemožně obdaroval. Zřídil také špitál ve Světlé na hřbitově a posledním svým pořízením r. 1371 nejen na něj, nýbrž i na některé domy řádu svého pamatoval. Byv po několik let před tím velkým převorem řádu tohoto zemřel r. 13?1. [4])

Zdá se, že mezi syny Heřmanovými a Markvartovými přišlo k nějakému dělení, ale poněvadž velcí rodové vždy se o to starali, aby hlavní jmění jich z rodu nevycházelo, učiněna mezi pány ujednání taková, že vždy mohli děditi tak, jako páni nedílní. *Hašek,* jak se zdá, díl svůj spravoval, pokud mu to služba dvorská dovolovala. Doprovázel Karla IV. na cestách jeho; jsa mistrem komory královské a jsa dobrým hospodářem koupil také některé vesnice. Nacházíme jej naposled roku 1364, an se strýci svými faráře do Kosmonos podával. Jak se zdá, neměl ani on ani bratří jeho potomků. Havel a Oldřich drželi potom hrad Zvířetický pospolu. Ti vložili hrad Zvířetice ve dsky zemské Vácslavovi Zajíci z Valdeka, bezpochyby pro nějaké závady peněžité; neboť roku 1375 připovídal jim Vácslav, že Zvířetice vyloží,

---

[1]) Tab. vetust. 49, 320, 326, 330. [2]) Reg. III. 292, rkps. Vídeňský. [3]) Zprávy učené společnosti r. 1877. Oldřich zemřel dávno před r. 1386, kdež i vdova Anna byla mrtva. O věno pak její, zapsané na Sovinkách, Kosmonosích a Vtelně, byly pře. (DD. 13. f. 35. [4]) Archiv Svatomářský, historický sborník 1883, str. 201.



Zbytky sklepů ve Zvířeticích.

kdykoliv mu zpraví plat koupený od nich ve Vtelně. Havel měl manželku Kačnu rodu neznámého, kterou od sebe zapudil; potom přinutil kněze pohrůžkami, že jej oddal s jakousi Perchtou. Za něho byl kaplanem na hradě Zvířetickém Martin. Když tento na hradě oféru vybíral na ujmu faráře Bakovského, jenž tu byl duchovním pastýřem, zakázáno mu to r. 1381 pod trestem klatby a poručeno mu, aby oféru scházející se témuž faráři odváděl.[1]) Havel žil ještě r. 1383 Synové jeho byli *Jan*, *Havlík* a *Vilém*. Pro Jana, když byl ještě chlapec, vyprosila císařovna Anna u papeže nějaké důstojenství spojené s důchodem, ale pokud známo, nedošlo k tomu.[2])

Havel nebo Havlík, jak se mu obyčejně říkávalo (druhdy i Hašek), vyskytuje se od r. 1381 ve mnohých jednáních soukromých. Roku 1392 daroval kostelu Kosmonoskému les řečený Kuchynka,[3]) r. 1394 vzal na sebe dluh Vilémův, kterýž měl podlé odkazu n. Oldřichova klášteru Jablonskému platiti,[4]) a markrabě Prokop zapsal mu roku 1402 hrad Bezděz. (Viz str. 13.) Jak se zdá, vyprodal se z panství Zvířetického, podržev jediné platy nějaké v Luštěnicích a Bezně, které po jeho smrti (r. 1404) spadly na krále.[5]) Syn jeho Vilém vyskytuje se od r. 1409 jako pán na Dchořovicích v kraji Prachenském a měl syna Petra mladšího (r. 1414), jenž držel r. 1433 statek Vranovice tamže.

Jan ze Zvířetic daroval r. 1381 plat roční tří kop z dědin v Bezně vycházející Mikuláši, faráři, a kostelu v Kosmonosích. List na toto darování vydaný dán jest na Zvířeticích, Janově sídle, a jako svědci pečeti přitiskli Havel, otec jeho, a bratří jeho Havlík a Vilém.[6]) Roku 1383 seděl s otcem svým a bratrem svým Havlem na soudě zemském.[7]) Vilém, nejmladší z těch bratří, v letech 1389—1414 sedal na soudě zemském, r. 1392 vykázal faráři Bakovskému desátky z popluží, kteréž ke hradu Zvířetickému držel,[8]) a v l. 1395 byl pánem podací v Luštěnicích, jež snad s okolím byl dostal za svůj díl. Roku 1405 učinil jej král Václav popravcem kraje Boleslavského.[9]) Synové jeho byli *Zdislav*, *Markvart*, *Prokop*, *Václav*, *Heřman*, *Petr*, *Jan* a *Beneš*. Prvních sedm dal roku 1400 otec jich Vilém najednou vysvětiti za akolyty, aby se stali účastni zvláštních předností stavu duchovního. Zdislav přijat jest r. 1402 na vysoké učení Pražské,[10]) seděl r. 1409 na soudu zemském[11]) a stav se asi tehda mistrem svobodných umění, horlivě stál k mistru Janu Husi. Jeho jméno čte se r. 1410 dne 25. června na odvolání poslaném papeži proti

[1]) Archiv c. k. dvorský, acta jud. [2]) Reg. Vat. [3]) Lib. erect. XII. f. 78. [4]) Manuale f. 20. [5]) DD. 14. f. 54, 58. [6]) Lib. erect. ed. Borový, 180. Týž Jan r. 1382 bránil dědiny v Rokytovci a Pětikozlech provolané. (DD. XIII. 28.) [7]) Arch. č. II. 344. [8]) Archiv český II. 350—379, lib. erect. XII. 82. [9]) Archiv svatého Václava. [10]) Archiv universitní, Tomek, děje Prahy III. 165, 482, 486, 523. [11]) Archiv č. II. 370.

spalování knih Viklifových, on sám ohlásil se k disputací a dokazování, že ve knihách Viklifových není bludů. Roku 1415 spečetil s bratřími svými Vácslavem a Petrem známý list stížný.[1]) Jak se zdá, přijal za svůj díl peníze a žil potom s manželkou Klarou v Praze. Zemřel roku 1427, zůstaviv syna *Vácslava*. Ačkoliv Zdeslavovi bratři Petr a Vácslav r. 1415 také stížný list spečetili, přece stáli potom na straně katolické a roku 1419 dne 6. listopadu poslali Vácslav, Petr a Beneš Pražanům své odpovědné listy.[2]) Vácslav byl pak r. 1421 na sněmě Čáslavském a r. 1423 s bratřími Markvartem, Petrem a Benešem na sněmě Svatohavelském v Praze. Dotčený pak Vácslav, jenž se od bratří oddělil a panství Čeňka z Vartemberka spravoval, zemřel na Veliši r. 1425.[3]) Jan žil ještě r. 1433 a Petr přečkal všechny své bratří. Petr připomíná se r. 1433 seděním na Dchořovicích,[4]) ale od r. 1436 slove Petr z Vartemberka seděním na Zvířeticích. Mezi tím se tedy staly změny takové, že Petr hrad Zvířetický obdržel. Roku 1437 byl vyslán ke sboru Bazilejskému a seděl na soudě zemském, byl osobou vynikající při dvoře královském a navštěvoval v l. 1440—1446 sněmy a sjezdy stavovské jako stranník strany Ptáčkovy. Tehda se také přidal k jednotě Poděbradské. Zemřel r. 1446 okolo sv. Havla v Bydžově, v jehož držení se dostal skrze manželku svou Elišku z Vartemberka a Veselé.[5]) Zboží toto a, tuším, i Zvířetice zdědili pak synové jich *Havel* a *Hašek*, ale zemřeli před rokem 1465. Jako nápadníci jich, ani zemřeli bez dědiců, vyskytují se Jindřich z Michalovic a Heřman ze Zvířetic.[6]) Onen ujal Bydžov, tento Zvířetice.

Slávu rodu povznášeli *Heřman* a *Hašek bratří ze Zvířetic;* roku 1448 byli při dobytí Prahy s Jiříkem Poděbradským, jehož strany se potom věrně drželi,[7]) jakož i Vilém, strýc jich, který byl r. 1452 při volbě téhož pána za gubernatora.[8]) Za tuto věrnosť vymohl gubernator Heřmanovi u krále Ladislava, že mu daroval (r. 1454) všechna práva odúmrtní, kterákoliv se na hradě Zvířetickém najíti mohla, pročež ani osoba odumřelá není jmenována.[9]) Ale ani to mu nestačilo; r. 1465 vymohl toho u Jiřího, tehda již krále, že mu znova udělil všecka práva odúmrtní na Zvířeticích a že v provolání na to učiněném v městě Bělé jména odumřelých (bratří Haška a Havla, Petra, Vácslava a Zdeslava) výslovně byla doložena.[10]) Téhož roku dne 4. prosince zvedli jej úředníci dvorští na následující dědiny: hrad Zvířetice s podhradím, ves celou s dvorem poplužným, Dolanky, Malou Bělou s mlýnem, Bytouchov, Dalešice, Těšnov, Bradlce vsi celé, Olšovku dvůr poplužný, dvůr poplužný Vesce, v Chodoplesích dvory kmecí, Kosmonosy ves celou s podacím (kromě tří dvorů kmecích), Prychlédy ves celou pustou, lesy Dlúhý díel, Krahujec, Kozinec atd., a odhádáno mu v 6000 kopách.[11]) Ve válkách roku 1470 mezi Čechy a Uhry na Moravě vedených vyznamenal se nejen jako hrdina, ale i jako diplomat. Roku 1478 připomíná se naposled.[12])

Bratří *Jan*, *Petr* a *Hašek Zvířetičtí z Vartemberka* byli, tuším, synové Heřmanovi. Jan, který si za svůj díl panství Zvířetické vzal, svědčil roku 1493 bratřím svým, ani dávali výsady městu svému Bydžovu,[13]) a rovněž svědčil ve výsadě dané Boleslavským r. 1493.[14]) Král Vladislav potvrdil mu r. 1496 držení vsí zápisných, městečka Bakova, Veselé, Manikovic, Ptýřova Velkého i Malého, náležejících někdy ke klášteru Hradišťskému.[15]) Jan zemřel nějaký rok potom bez dědicův, a Zvířetice dědil bratr jeho *Petr*, jenž se r. 1501 pánem na nich nazývá;[16]) postoupil pak Zvířetic *Vácslavovi Sezimovi z Ústí*, jenž se r. 1516 a 1519 pánem na Zvířeticích jmenuje. Tak vyšel hrad z držení rodiny svých zakladatelů.

Hrad Zvířetický byl arci sídlem téhož Vácslava, jinak Prokop řečeného, ale jako zboží nedílné patřil též jeho bratřím *Zdeňkovi*, *Janovi* (nejvyššímu kraječí) a *Bedřichovi*. Když pak několik let potom (r. 1526) Vácslav zemřel, přešlo právo jeho na syny jeho *Adama*, *Bedřicha* a *Jana*, a poněvadž od Zdeňka a Bedřicha staršího potomci nepošli, Jan starší s těmito strýci svými byl roku 1528 nedílným držitelem Zvířetic. Tito všichni postoupili r. 1528 dne 12. září Zvířetic zámku, vsi Podhradí, Malé Bělé, Dolanek, Bytuchov, Dalešic, Bradlec, Těšnova, Chodoples, Lhotic a zboží zápisných v Bakově, Ptýřově Velkém a Malém a Manikovic *Janovi z Vartemberka na Dubě*, obdrževše směnou za to Tečeněves, Rochov a Jedlici. Král Ferdinand pak Janovi téhož roku držení vesnic zápisných potvrdil.[17])

Jan z Vartemberka byl starší syn Kryštofa z Vartemberka na Dubě a narodil se 1. května r. 1480 v Praze. Zasnoubiv se s Veronikou z Leskovce stal se roku 1523 nejvyšším purkrabí a úřad ten (vyjma krátkou přestávku) zastával až k r. 1542. Tehda byl již při letech a syn jeho *Adam* již byl ženat se Sibyllou Šlikovnou z Holiče, pročež starý otec této své nevěstě 1250 kop na panství svém Zvířetickém

[1]) Archiv č. III. 187. Roku 1501 potvrdil král Vladislav dávnou smlouvu, kterou učinili Zdeněk, Markvart, Vácslav a Prokop bratří s klášterem Hradišťským. (Archiv gub.) [2]) Archiv č. IV. 375. [3]) Archiv č. III. 227, 240, 296, rkps. Budišínský. [4]) Archiv č. III. 416, 507. [5]) Staří letopisové 143. Archiv č. I. a III. díl. [6]) Nept. kniha Bydžovská. Paprocký o st. pan. 274—275. [7]) Archiv č. III. 541. a ČČM. 1827, 3, 79 [8]) Archiv č. II. 310. [9]) DD. 16, 19; archiv č. III. 558. [10]) DD. 16, 196; archiv č. III. 574 [11]) DD. 23, L 8. [12]) Paprocký o st. pan. 274, archiv Bydžovský. [13]) Paprocký 272, archiv Bydžovský. [14]) Archiv Boleslavský, reg. kom. soudu. [15]) Dobner monum. I. 261. [16]) Král Vladislav potvrdil r. 1501 dne 6. února Petrovi z Vartemberka na Zvířeticích smlouvu, „která se jest stala před dávnými lety mezi Janem opatem a konventem kláštera Hradišťského a Zdeňkem, Markvartem, Vácslavem a Prokopem bratřími z Lemberka seděním na Zvířeticích. (Archiv gub.) [17]) Archiv gub. DZ. 45. C 3. (Vklad obnoven jest r. 1546, 1. února Adamovi, synu Janovu, od bratří a strýců Sezimů, dědiců Janových i Vácslavových. DZ. 7. H 23.)



Pohled na kapli Zvířetickou z hradu.

věnoval.[1]) Zemřel Jan na Zvířeticích r. 1543, 2. října a pohřben v Turnově v rodinné hrobce, kdež šest let před ním pochována byla manželka jeho. Syn jeho Adam jen čtyři léta v pokojném držení Zvířetic zůstal; známé příběhy r. 1546—1547, v něž i Adam působením svým na straně stavů nespokojených zasahal, velice mu uškodily. Statky své Rohozec, Skály, Frydštein, Dub úplně ztratil, závady z nich převedeny na Zvířetice a králi bez náhrady postoupeny; co se pak týkalo Zvířetic, odsouzen k manství a klášter Hradiště mu z milosti v držení zápisném ponechán (r. 1547, 20 srpna). Tedy se téhož dne u desk dvorských všeho dědičného práva k Zvířeticům odřekl a dědiny ty v manství a pod léno uvedl, jakož i se zavázal, že bude povinen službu manskou s 10 koňmi zbrojnými činiti a pohotově býti, ale na náklad a pod žold králův.[2]) Kromě toho odsouzen k věčnému vězení na zámku Zvířeticích, tak že se ze sídla svého bez dovolení odebrati nesměl. Tak na př. chtěje se r. 1555 „před morovým povětřím" do Kamenice odebrati, musil napřed dostati povolení od krále Ferdinanda.[3])

V těch dobách chtěl Zvířetice prodati, o což s komorou Českou vyjednával. I učiněna r. 1555 smlouva mezi komorou a Adamem tak, že mu odevzdali Rohozec a Skály, začež jim postoupil kláštera a ostatek zaplatil. Kromě toho mu povoleno, aby Zvířetice prodati i ve dsky zemské vložiti mohl a k tomu že Zvířetice proti tomu, že Adam tolikéž zboží z panství Rohozeckého v manství uvede, z desk dvorských vymazány budou.[4]) Tedy vloženy mu ve dsky zemské Zvířetice zámek, dvůr poplužný s poplužím, ves tudíž, Bakov městečko, Podhradí, Bělá malá, Dolanky, Bytouchov, Dalešice, Bradlec, Těšňov vsi celé, v Chodoplesích dvory kmecí, Veselí, Ptýřov, Manikovice vsi celé. To vše prodal pak r. 1556 strýcům svým *Jindřichovi*, *Abrahamovi* a *Janovi* bratřím z *Vartemberka* na Kamenici za 9750 kop grošů českých.[5])

Zvířetice ujal napřed Jan řečený nejstarší.[6]) Týž zemřel roku 1573 dne 28. února a pohřben v Bakově. Poněvadž po něm synů nezůstalo, ujali Zvířetice bratří jeho Jindřich a Abraham, z nichž tento dostal Zvířetice za svůj díl. Byl ženat s Dorotou Šlikovnou z Holiče, po jejížto smrti oženil se po druhé s Kateřinou z Kolovrat; zemřel roku 1587 dne 7. března a pohřben v Kamenici. Po jeho smrti drželi Zvířetice bratr jeho Jindřich se syny Abrahamovými *Zikmundem* a *Janem*. Se Zikmundem učinil r. 1590 dne 12. listopadu městečku Bakovu obdarování na vaření piva a prodej soli a r. 1593 přikoupil k panství Zvířetickému ves Lhotici.[7]) Po smrti Jindřichově († r. 1604) dědili bratří kromě Zvířetic i Kamenici.

---

[1]) Vklad obnoven od Jana r. 1543 v pátek po přenesení sv. Václava, neboť se bylo stalo před shořením desk. (DZ. 4. F 10.) Jiřík Zumr z Herstošic byl r. 1544 úředníkem na Zvířeticích (Kniby Turnovské.) [2]) DD. 64, 603—606, archiv gub. [3]) Pam. arch. X. 478. Kromě toho odsouzeno k manství všecko, co by později koupil. [4]) Archiv gub. [5]) DZ. 12. D 5—6. Za těchto bratří tu byli úředníky r. 1561—1573 Matěj Zalužanský z Zalužan, r. 1567—1568 Jiří Slatinský ze Slatinky, r. 1574 Jiří Šmidl z Eberka, r. 1578 Bedřich z Maxu, r. 1581—1583 Matouš Hraběšínský z Hraběšína, r. 1586 Albrecht z Dobranova, r. 1587—1593 Petr Plot z Konařin a r. 1597—1602 Jiří z Maxu. (Stará kniha grunt. Zvířetická v Mnich. Hradišti.) [6]) Reg. kom. soudu. [7]) Světozor r. 1872 na str. 202, DZ. 169. H 30.

Roku 1605 dne 19. října stalo se podělení o ty statky, při čemž položen na díl první, Zikmundův, zámek Kamenický s panstvím a Libchavou, a na díl druhý, Janův, zámek Zvířetice dobře vystavěný, v němž pokojů, světric, komor a sklepů bylo s dostatek, pivovár v zámku, sladovna před zámkem, vše od kamene vystavěné,[1]) též dvůr poplužní, druhý dvůr u mlýna Haškova, dva mlýny, městečko Bakov, vsi Ptýřov, Veselí, Ptýřovec, Manikovice, Lhotice, Býčinky, Malá Bělá, Dolanky, Zvířetice, Bytouchov, Dalešice, Podhradí, Bradlec, Těšňov dvůr, Chodoplesy, Nová ves, Číhadka. Poněvadž byl díl Kamenický o 100.000 lepší nežli díl Zvířetický, vydalo se z něho k tomuto dílu 48.000 kop míšenských. Při tom obnoveno hajným na panství Zvířetickém staré nařízení (z r. 1583), kdyby se žaludy obrodily, aby nedali žádnému dubů tlouci a je kaziti, a kdyby který hajný včel našel, aby to hned na zámek oznámil a toho pilen byl, aby se od žádného nevzaly.[2])


Zvířetice.

Jan postavil roku 1607 novou sýpku u dvoru Zvířetického, na níž se spatřují posud erby jeho a manželky jeho Juliany rozené z Vartemberka. Téhož roku učinil nové obdarování městečku Bakovu.[3]) Byl poslední rodu toho na Zvířeticích, neboť r. 1610 prodal zámek Zvířetice se všemi pokoji v něm, nad zemí i pod zemí, se staveními, pivovárem, podhradím, novou kovárnou a starodávnou krčmou pod zámkem, cihelnou a vápennou pecí, se všemi vesnicemi a se vším příslušenstvím *Jiřímu Vratislavovi z Mitrovic*, JMC. radě, a manželce jeho *Anně z Vřesovic* za 90.000 kop míšenských.

Jiří tento (až do r. 1603 mladší) držel po otci svém Osov a Skřipel, kterýž r. 1601 prodal. Za to koupil Zvoleňoves, kterýž také prodal, přikoupiv Zvířetice. Zemřel roku 1616 bezdětek. Zboží Zvířetické od něho přešlo dědictvím na *Jana Vlka z Kvítkova* a na Zbenicích, jenž byl syn Adama a Barbory rozené Vratislavovny z Mitrovic. Přistoupil také r. 1618 k povstání stavů českých a také je činně podporoval. Hlavně viněn z toho, že volil r. 1620 syna Bedřicha, falckrabě, za čekance království, a byl o to relatorem ke dskám zemským. Kromě toho se mu dávalo za vinu, že Brandýs osadil a vojáky do země vedl. Od soudní komissí k tomu nařízené odsouzen jest r. 1622 dne 29. října polovice statku svého, na 82.246 kop 48 grošův odhádaného. Od plnomocného místodržitele Karla z Lichtenšteina prodán potom statek tento roku 1623 dne 13. ledna *Albrechtovi Václavovi Eusebiovi z Valdšteina* za 80.000 kop míšenských. Pán tento zde ustanovil za hejtmana panství Bedřicha Veseckého z Vesce,[4]) dal si Zvířetice z práva zemského propustiti a připojil je pak k manství svému Frydlantskému. Záhy však, a to ještě před rokem 1624 udělil kníže Zvířetice zástavou miláčkovi svému *Maximilianovi z Valdšteina*, jenž měl jednou po něm celé knížectví děditi. Vlk pak pro náboženství odešel ze země a navrátiv se při vpádu Saském l. 1631 do Prahy, prý měšťanům, u nichž bydlel, těžká protivenství činil, pročež znova odsouzen jest všeho jmění, tak že přišel i o peníze,

[1]) V pivováře Zvířetickém zvařilo se piva do 40 varův a vystavovalo se do 780 věrtelův. [2]) DZ. 181. D 5—31. [3]) Světozor r. 1872, str. 202. [4]) Bílek, děje konf. O Vlkovi hledej v Dvorského Pamětech žen na str. 289—291.



Pohled na kapli Zvířetickou zvenčí.

které měl za komorou Českou. Maximilian obdržel r. 1627 Zvířetice od strýce svého dědičně, a když pak r. 1634 po zavraždění knížete Frydlantské knížectví zrušeno, ponechány Maximilianovi Zvířetice, klášter Hradiště, Hradiště Mnichovo a Studenka dědičně vedlé císařské resoluce ze dne 24. března r. 1635, a to za jeho služby věrné a všechny pohledanosti, které měl za knížetem.

Maximilian zemřel r. 1654. Ve statky po něm uvázal se napřed nejstarší syn *Ferdinand Arnošt*, nejvyšší komorník, za sebe i jako poručník bratra nezletilého Jana Bedřicha. Když pak se s bratřími dělil, připadly na jeho díl Zvířetice, Studenka, Valečov a Hrubá Skála. Ale r. 1656 dne 21. května zemřel Ferdinand, zůstaviv sirotky nezletilé, jichž jménem se uvázala v dotčené statky vdova Marie Eleonora Valdšteinova z Rottalu. Po její smrti (r. 1670) zveden jest na všechna tato panství Karel Ferdinand (bratr Ferdinanda Arnošta) zase jako poručník sirotka *Arnošta Josefa.* [1]) Tomuto, když r. 1674 let svých dosáhl, [2]) odevzdal jmění to a prodal mu r. 1675 panství Hradišťské. Arnošt Josef spojil všechny dotčené statky v jedno panství Hradišťské. Po jeho smrti († r. 1708) ujal Hradiště starší syn *František Josef* s ostatními statky v kraji Boleslavském, a když tento roku 1722 zemřel, následovali po něm synové jeho *František Arnošt* a *František Josef*, kteří se r. 1727 dělili. Při tom dostalo se Hradiště staršímu bratru. Od té doby následovali pořáde syn po otci, totiž po smrti Františka Arnošta († r. 1748) syn jeho *Vincent* († r. 1797), syn tohoto *Arnošt Filip* († r. 1832), *Krystyan* († r. 1858), syn předešlého, a konečně *Arnošt hrabě z Valdšteina* (nar. r. 1821), držitel Hradiště, Bělé, Dokez, Nového Beršteina, Šťahlav a panství v Uhřích.

Hrad Zvířetický ještě na počátku 18. století k obývání byl způsobilým, a ze starých knih purkrechtních seznává se, že tu r. 1666 dne 18. prosince a r. 1677 dne 17. února soudní řízení drženo, k němuž se rychtáři a starší obecní z celého panství sešli. Také hrad od držitelů svých v dobrém stavu udržován. Teprve r. 1720 za Františka Josefa z Valdšteina strhla se v létě nad Zvířeticemi veliká bouřka, hrom uhodil do vysoké jeho věže a za několik hodin vyhořel celý zámek. Poněvadž již nové střechy

[1]) DZ. 113. K 28, K 38, 115. B 1. [2]) DZ. 478. D 9.

dány nebyly, sesulo se stavivo z 16. století pocházející rychle, a kde živlové ještě milosrdni byli, tam se pomáhalo bouráním a odvážením kamení.

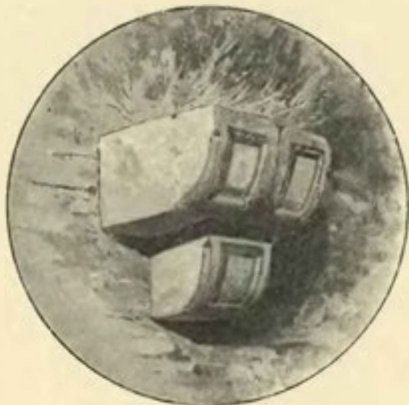
Ke konci pokládáme jako upomínku na bývalé pány list následující:[1])

Urozenému pánu panu Henrychovi z Švamberka a na Bechyni, pánu a příteli mému zvláště milému buď d.

Službu svú vzkazuji V. Mti. urozený pane a příteli můj milay! Zdraví a jiného všeho dobrého věrně bych V. Mti. rád přál. Při tom nepochybuji, že v paměti míti ráčíte, jak sem s V. Mtí. v Praze mluvil o meče Vaše, abyste mně jich půjčiti ráčili, jakož pak i od V. Mti přirčení mám. Protož teď k V. Mti. pro ně pacholka svého posílám a V. Mti. prosím, že mně je po něm poslati ráčíte, při tom i někomu že je provoditi dáte, Vás žádám. Rád bych byl někoho druhého poslal a jistě že sem na ten čas koho neměl, neb sem všecky služebníky i koně rozposílal. V. Mti. věřím, že v tom žádosť mou vyplniti ráčíte. A s tím pán Bůh všemohoucí, pane a příteli můj zvláště milay, dáti rač nám šťastné a veselé spolu shledání, jestli vůle J. Sv. Mti. Dán na Zvereticích ve štvrtek po sv. Ambroži léta 1543.

Adam z Vatumberka a na Zvereticích.

[1]) Archiv Třeboňský.



Krákorec na Zvířeticích.



Valečov od severní strany.

VALEČOV HRAD.



Hrad Valečov náleží k nejpamátnějším hradům Českým, a kdo jej poprvé viděl, podiví se mu velice. Neboť veliká cena Valečova nezáleží na jeho dějinách, poněvadž tu mocní a bohatí rodové neseděli, nýbrž na zvláštním jeho založení, ani zakladatelé jej založili na skále, ve skalách a mezi skalami, tak že jej v té příčině na roveň lze klásti s Vranovem u Malé Skály, Rotšteinem u Turnova a hradem Sloupem čili Pirkšteinem v Litoměřicku. Valečov jest plný půvabnosti starožitnické, tři čtvrti hodiny východně od Hradiště Mnichového, při silnici a při dvoru poplužném, tak že se k němu pohodlně může přijíti; při tom přece je v částech jednotlivých tak nepřístupný, že člověk sem a tam jako pasák lézti musí. Co Němci učinili pro Sloup a Svojkov, to snad učiní se po letech pro Valečov přiděláním totiž několika prkenných schodů, neboť více prozatím není potřebí. Od touženého cíle dělí nás na jednom místě sáhová rozsedlina, přes niž se musí přeskočiti s nebezpečenstvím, a přece by tu jen dvě prkna posloužila.

Valečov lze nazvati skalním hnízdem a zvláštností v té příčině, neboť co tu bylo až do 16. věku, bylo většinou jen ve skále vytesáno nebo leda ze dřeva sroubeno; nynější zřícenina na skále nahoře či tak zvaný nový palác pochází teprve z počátku 16. věku, a lze dobře rozeznati, jak nově do původního stavěno.

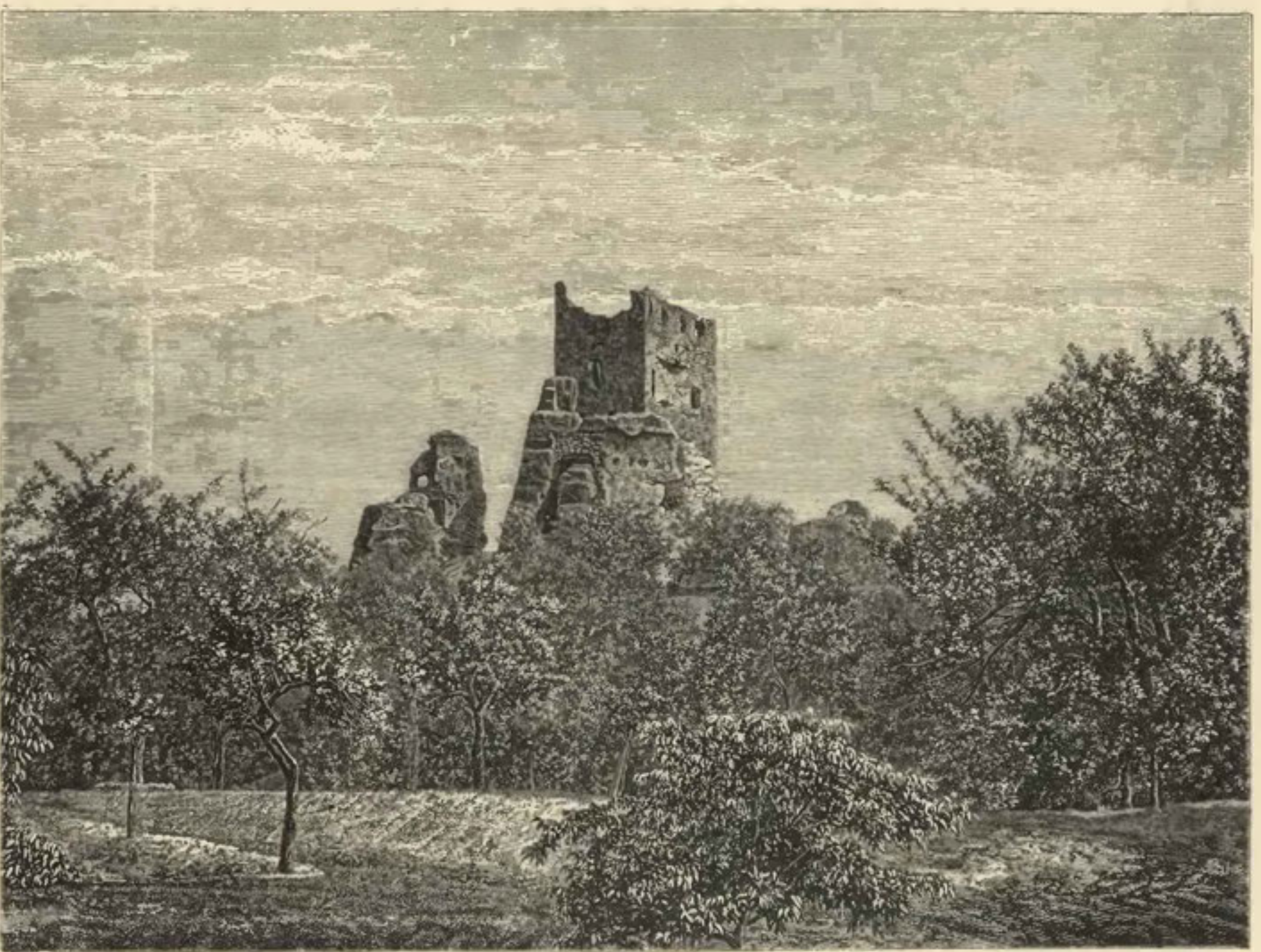
Valečov stojí na posledním výběžku skalnaté výšiny u Mužského nad samým dvorem Valečovským a na mírně vysokém návrší. Od ostatní výšiny oddělen byl příkopem ve skále vytesaným a kromě toho ještě na té straně ohrazen hrubými skalnými balvany, které vybíhají u val hrad na straně jižní obkličující. Pěší cesty ke hradu byly dvě. Tak jako se posud po sadě za dvorem chodí pěšinkami, tak se chodilo i za starodávna, a byla tu dvojí vrata, tak zvaná dvorní a dolní vrata, kteráž byla prvotně jen fortnami. Vozová cesta šla ode dvora nynějším sadem a zatáčela se k údolím až k patě ostrohu, na němž jest Valečov, k severní straně, a tu se přijelo oklikou pod vysokou skálu, která tu zastupovala hradbu, až



Nový dům Valečovský od jižní strany.

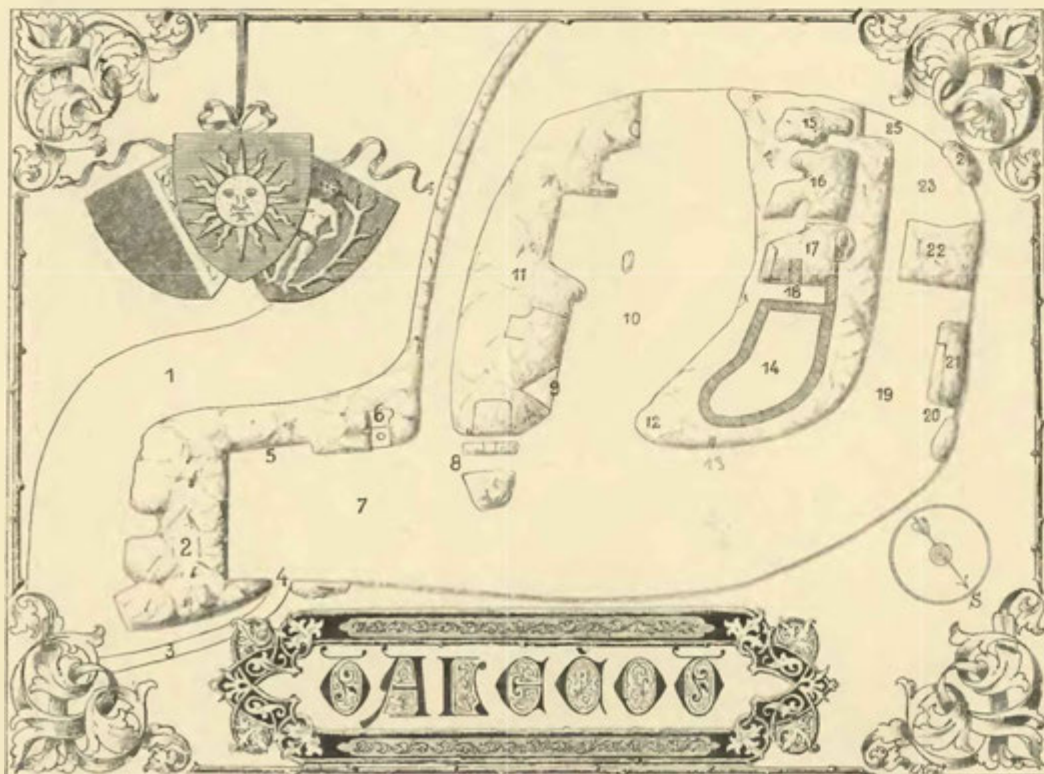
k fortně a bráně. Že tu fortna byla, soudíme podlé pamětí; neboť na ten čas vidíme, že od té cesty odbočuje jedině soutka mezi dvěma skalami, která soudíc podlé draží ve skále zachovaných zajisté pokryta byla břevnovím. Ve starých pamětech se jí říkalo *horní vrata*, a r. 1555 připomíná se „pokoj, který nad prvními vraty".

Fortnou touto přichází se na bývalé *předhradí*, nyní suchopár na třech stranách zavřený, a jak lze souditi, do skal vytesaný. Na severu jest kus dotčené hradby ze skály, při níž, soudíc podlé vřezů, stávalo dřevěné nějaké stavení. V dílčí ceduli r. 1610 praví se o tom stavení: „domeček, v němž vrátný bydlí". K východu jsou též skály, které tvořívaly dříve vysokou a strmou zeď, ale kus se jich sesul a tak se udělala přes ně pěšina. K západní straně vidíme před sebou vlastní hrad a sotva pozorujeme, že byl něčím oddělen od předhradí, kdyby o tom písemné památky nepoučovaly; ovšem naše oko baví více zřícenina na skále velebně se vypínající. Z předhradí nejzajímavější jest jižní strana. Tu spatřujeme skály asi zvýší 3 mužů. Také k nim přistaveno bývalo stavení, jak svědčí o tom vřezy, a bývala tu *konice*. Byla hluboko do země, a posud jest proti fortně prohlubeň. Z té konice zbyl ještě veliký, ve skále



Valečov.

vytesaný výklenek, nad nímž skála jest svisla, zbytek to bývalého klenutí. U rohu, kde konice přestávala, jest také výklenek ve zdi, ale nikoliv hluboký, přece však tak vysoký, že by se muž do něho postavil. Ještě zajímavější jest tak zvaná *Beneška*, staré vězení hned za tímto výklenkem. Vidíme tu čtverhranatý sklep ve skále vytesaný, k němuž byly veliké dvéře. Jak svědčí dražení, měla veřeje z břeven asi 30 cm. širokých, a ty se zavíraly těžkopádnými čtverhranatými dveřmi, na něž se dala zvenčí ještě kláda či závora. Kdo vstoupí do tohoto sklepa, nechť pozorně vkročí a vyhne se okrouhlé veliké díře; neboť toť jest horní otvor hruškovitého spodního vězení, kam se vězňové sázeli, to jest dolů spouštěli. Obyčejně díra byla přikryta poklopem. Místnosť tato, kde jest díra, byla jako jen předsíní horního nebo lehčího



Plán hradu Valečova.

Vysvětlení plánu: 1. Příkop, který dělí Valečov od výběžku vrchu Mužského a pak přechází v rovinu; 2. skály, které zavíraly hrad na východní straně a přecházely v násep na straně jihovýchodní; 3. stará cesta, jak se zatáčela k 4. bráně nebo fortně přední; naproti ní 5. místo konice nebo maštalí; 6. vězení Beneška; 7. předhradí; 8. branka do hradu mezi skalami; 9. sklep vedlé brány k řízení poddaných; 10. veliký plac nebo parkán; 11. skála, která byla hradbou a jejíž lícní zeď obsahovala několik komor; 12. sklep; 13. schody; 14. nový dům; 15–17. starý dům; 15. první; 16. druhá skála vespod s kuchyní; 17. třetí skála; 18. rozsedlina a dole průchod z parkánu do parkánu; 19. psinec; 20. dolní vrata; 21. stará světnice; 22. věž; 23. malý plácek nebo parkánek: 24 bašta; 25. dvorní vrata.

vězení; nebot hned za otvorem jsou v pravo a v levo ve zdi draže, v nichž se též veřeje s dveřmi nacházely. Horní vězení byla místnosť neveliká čtverhranatá, úplně ve skále vytesaná a po zavření dveřmi docela tmavá. Kromě kamenné lavice, na níž vězeň seděl, jest přirozený výklenek ve skále, v němž snad býval prevít. I ten výklenek se zavíral, jak svědčí draže. Nad tím vězením ještě jest výklenek ve skále.

Na západní straně ke hradu zachovala se z části přirozená hradba, která hrad od předhradí dělívala, totiž malé a velké balvany, kteréž břevny a lepením spolu spojeny byly. Ve 14. stol. připojovaly se k nim bezpochyby dřevěné hradby nebo sruby. V pozdějších dobách nebylo potřebí zadní hrad zvláště zavírati, a to asi bylo příčinou, proč nestavěny hradby kamenné, neboť proti nepřátelům a zlodějům chráněno bylo obydlí páně svou nepřístupností. Mezi dotčenými skalkami nacházela se branka ze dříví sroubená, jak posud z dražení znáti jest, a posud jde tudy jakoby ze starého zvyku pěšina na západ ke hradu. Od té branky k jihu jest sklep ve skále vytesaný, čtverhranatý, který byl z polovice ve skále

a z polovice z dříví srouben. Viděti v něm kamenné lavice, což vede k domnění, že tu poddaní řízeni bývali nebo tu na zavolání čekali; neboť podobné zařízení nachází se v branách samých, jestliže byly z kamene postaveny.

V *hradě zadním* spatříme napřed k východu dlouhou skálu, před ní až zase ke dlouhému a vysokému skalisku, na němž bylo obydlí pánů, tak zvaný *velký parkán* či prázdné prostranství, a západně za dotčeným obydlím byl *malý parkán* nebo *parkánek*. Části ty obsahují množství zajímavých podrobností. Východně od velkého parkánu ve skalách, které byly zároveň hradbou, viděti výklenky a sklepy zpola ve skále vytesané s kamennými lavicemi. Jak tu viděti, mnoho na úpravu nedbali; také asi čas a povětří hlodajíce na pískovci mnohou dosti úpravnou část znešvařily. Skála bývala podtesána, k tomu vytesána kamenná lavice na postavení všelijakých potřeb a několika břevny se ten sklípek zandal, aby tu byl chlebník nebo mléčník nebo cosi podobného. Jest jich tu několik. V poslední skále v této východní hradbě viděti jest, že byly komůrky a nad nimi též komora s výklenkem ve skále, odtud pak schody nahoru, aby se mohlo po zábradlích na hradbě naražených choditi.

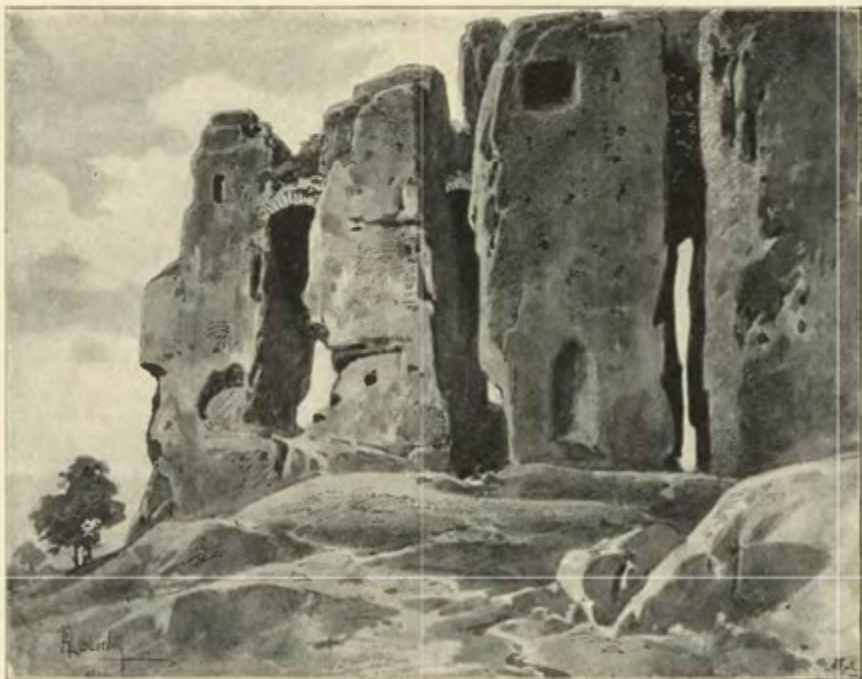
Dlouhé a vysoké skalisko k západu od velikého parkánu obsahuje na svém povrchu tři skalky, jež ve svém pořadu od jihu k severu pojmenujeme první, druhou a třetí, a potom jest čtvrtá skála se zříceninami paláce z kamene postaveného, kterému se říkalo *nový dům* neb i zadní dům. To, co stálo na ostatních třech skalách anebo v nich, nazývalo se *starým* nebo předním domem. Oba domy dělil tak zvaný průchod. Každý pak měl svůj vchod, nový ve čtvrté nahoře na povrchu, a to býval starý původní vchod; neboť ten druhý vchod bezpochyby udělán teprve potom, když oba domy měli rozliční držitelé. Skálu čtvrtou tedy lze z obou stran obcházeti, a přichází se tu na konec dlouhého a nyní prázdného prostranství, které se táhne od předních vrat předhradských až sem.

Mezi skalami druhou a první, která jest malá a hrbolatá, dole při zemi jest šíje, jež oba parkány (velký a malý) spojuje; podobná šíje jest i mezi druhou a třetí skalou, ale byla zazděna. Zde mezi dotčenými skalami jest sklep podzemní, k němuž jsou schody již vyšlapané; v něm v levo při šíji, kterou se ke sklepu chodívalo, jest výklenek (snad pro mléko). Něco dále zavřen byl sklep tento velmi hrubým břevnovím, zde byl vchod zavřený a pak se přišlo skrze krátkou šíji do vlastního sklepa, jenž byl udělán ve dvou skalách trhlinou od sebe odloučených tak, že trhlina vyzděna a v pravo i v levo od ní skála vytesána. Odtud se jde do druhého sklepa, a může se pak přijíti druhou stranou ven.

Vedlé toho sklepa je šíje vedoucí nahoru až k trhlině, přes kterou se může přeskočiti do prostranného a velikého sklepa ve skále vytesaného. Soudíc podlé vytesání horního do špice i také proto, že kouř odtud volně odcházeti mohl, lze za to míti, že tu bývala *kuchyně*. Netřeba snad dokládati, že nebyla kuchyně ta na povrchu, nýbrž uprostřed ve skále. Po dřevěných schodech mohlo se odtud přijíti do chodby (na severní straně), kterou jen viděti, a jí nahoru jíti a krmě do světnice nositi. Bohužel, pro přístupnosť této památky jakož i celého zajímavého Valečova nic neučiněno. Mezi skalou třetí a čtvrtou jest šíje z parkánu do parkánu, kteráž se v starých pamětech nazývá *průchodem*, tak že se zdá, že ta druhá široká šíje, která jest mezi první a druhou skalou, potřebována byla za sklep anebo sklad.

Ve skále, na níž stojí nový dům (nebo čtvrté skále), jest ze dvora na východní straně též komůrka ve skále vytesaná. V levo odtud přes 3 m. vysoko nad zemí jest vchod do skály a k novému domu nahoru, k němuž jsou stupně velmi bídné. Přichází se tu napřed do velikého sklepa ve skále vytesaného, k němuž jde také šíje velmi bídná a strmá z druhé strany. V levo od vchodu, kterým jsme přišli, jsou v šíji vyšlapané schody nahoru. Vyjdeme tu skalní brankou nahoře sklenutou, skočíme přes trhlinu mezi čtvrtou a třetí skálu a přijdeme po skalnatých schodech na skálu třetí. Zde viděti, že bývaly nahoře světnice, a na straně západní jest ještě okno ve skále vytesané s velkým výklenkem a schody k němu. Hned za tím jest sklípek ve skále vytesaný se střílnou ven na věž. Krok přes trhlinu, a jsme na skále druhé. Tu byly též světnice opírající se o skály, ale spustly velmi záhy. Na západní straně jest ještě kus okna mezi skalami. Velebně vypíná se na skále čtvrté nový dům, stavení podoby nepravidelné. Chodívalo se k němu se skály třetí po můstku přes trhlinu. Kdo se chce tam dostati, musí buď s nebezpečenstvím trhlinu asi 2 metry širokou a velmi hlubokou přeskočiti nebo si prkna k překročení přinésti. Zvenčí viděti na domě ozdobně obložená okna a drahně krákorců, na nichž bývaly námětky.

V malém parkánu na západním konci hradu jsou východně dotčené skály a západně jsou jiné skály, které byly ohradou. Napřed k severu jest nízká ale široká skála. Mezi touto a následující skalou byla zajisté branka, neboť je v následující skále mnoho draží a na venkovskou stranu široké draže pro veřeje. Podlé pamětí bývala tu tak zvaná dolní vrata. Na této druhé skále pozorujeme schody staré ve skále vytesané. Jdeme-li po nich, přijdeme až na vrch skaliska, kdež patrně nějaké stavení stálo, jak svědčí země na něm hojně vápnem promíchaná. V starých pamětech nazývala se tato místnosť *starou*



První a druhá skála na Valečově.

světnici, a prostoře před ní říkávalo se *psince*. Vlastně k vůli podívání, kteréž na této skále máme, nevyplácelo by se sem choditi, ale jest potřebí přece sem přijíti, chce-li někdo aspoň trochu viděti z vedlejší skály nebo věže kromě špatných schodů nepřístupné. Tato *věž* jest vysoký skalnatý sloup s dvojími světnicemi nad sebou. Vchod k ní býval z popsaného již skaliska po pavlači dřevěné; nyní se leze z druhé strany ve skále po stupních v nově vyšlapaných. Starý vchod měl zvoditý most, neboť v brance věže jsou nejen draže pro břevna, nýbrž i díra na provaz, po němž poklop spouštěn býval. V levo odtud jest okénko nebo vyhlídka na dotčené již skalisko. Naproti tomu na jižní straně jest velký otvor, který se též poklopem zavíral; ze dvora totiž sem šly dřevěné schody. V dílčích cedulích r. 1617 totiž jest řeč o sklípku (v parkánku) nahoře ve skále vytesaném, do něhož se z téhož parkánku po schodě dřevěném chodí. Na téže straně vedle toho otvoru jest pěkně vytesané okénko. Na východní straně jest výklenek kulatý s otvorem ven, nejspíše krb starý. V tomto sklípku jest z části ještě stará omítka. Sklípek nad tímto sklípkem jest nepřístupný a toliko lze do něho s dotčené již skály hleděti. Za touto věží jest v rohu hradu poslední skála, v níž viděti jen draže; zdá se, že byla baštou a že schválně vytesána v ní chodba, kterou lze posud uzříti, neboť mezi touto skalou a velkou skalou starého domu byla brána, jíž se říkalo Dvorní vrata.

Před samým příkopem na jihovýchodní straně Valečova jest skalisko, v němž se spatřuje moderní okno, poněvadž tu jedna rodina bydlí. Při bližším ohledání je viděti, že to byly dvéře, k nimž ještě jdou schody. Místnosť uvnitř jest dosti prostranná a světlá. Vedlé toho jest otvor ve skalách, jenž se zavíral dřevěnou okenicí, jak svědčí vřezy. Byla tu bezpochyby vyhlídka ke hradu patřící a ven na způsob věže povydaná.

Hrad Valečovský proti zvyku dříve panujícímu neobdržel názvu německého, nýbrž zdědil pojmenování po osadě staré, která byla na místě nynějšího dvora. Po dlouhou dobu byl v držení vladyk z *Valečova*, jichž erb bylo kolo zářící nebo slunce zlaté barvy, jak je má posud za erb městečko Kněžmost. Okolo r. 1323, kdež se poprvé Valečov připomíná, bylo již několik vladyk toho rodu, a průběhem téhož století rozrodili se Valečovští na několik pošlostí. Roku 1323 připomínají se *Bartoš mladý* z *Valečova*, jenž měl ves Straky, a ovšem žil současně i *Bartoš starší*.[1]) Současně přestěhoval se *Zdeněk* z *Valečova* na Moravu, kdež se dostal v držení hradu Štraleka. Synové jeho *Ješek*, *Zdeněk* a *Vojslav* obdrželi za

[1]) Tab. vet. 378.

ten hrad od císaře Karla 300 kop, jež jim poukázal na urbuře Kutnohorské. K zápisu na touž věc vydanému přitiskl pečeť svou Bartoš z Valečova, ale tak, že zapřev erb svůj pečetil se znamením hlavy lidské, hrubě podlé nějaké gemmy napodobené.[1]) Jiného o těchto bratřích jen málo víme. Vojslav stal se farářem při kostele Bosenském a zemřel r. 1366. Ješek držel na Moravě ves Březovice, kterou r. 1365 prodal, později seděl také nějaký Ješek na Křinci (r. 1378), ale není známo, byl-li to tento. Bartoš dotčený koupil roku 1365 statky Čechy a Lešany na Moravě, z nichž tento brzo prodal, přikoupil však r. 1371 ves Lhotu. Jak se zdá, zemřel Bartoš tento, kteréhož máme za jedno s Bartošem[2]) svrchupsaným, nedlouho po r. 1371. Za syna jeho lze pokládati *Břeňka*, který držel roku 1373 polovici Čech a do r. 1376 také ves Lhotu. Od papeže obdržel r. 1373 úplné odpuštění hříchů pro případ smrti.[3]) Touž milost obdržel tehda i *Mikuláš z Valečova*, jenž byl snad bratrem Břeňkovým. Mikulášovým bratrem byl Jan, jenž byl r. 1379 klerikem a žaloval na arcibiskupa a jeho pomocníky u stolice Římské; tehda žalobu tu odvolal, a jak se zdá, se stavem duchovním se rozloučil.[4]) Roku 1397 žil v Německém Brodě. Současně s nimi připomíná se *Bartošek Zábrdovec z Valečova*, jenž držel v l. 1366—1385 statek Slatinky a do r. 1389 také Lískovice. Skrze manželku svou Annu ze Semína dostal se v držení statku Semína nad Labem, který pak měl v l. 1389 až 1414 syn jeho *Jan Bartoš*.[5]) Jiný vladyka, *Bernart z Valečova*, držel v l. 1371—1402 ves Jablkynice, kromě toho byl také roku 1389 pánem na Křinci a když dceru svou Jitku za Příbka z Rakova vdal a tento potom zemřel, dostal se odkazem v držení Rakova, Markvartic a několika vesnic okolních.[6]) V držení Křince vyskytuje se po něm roku 1398 *Jan z Valečova*, odjinud *z Křince* řečený, jenž držel roku 1407 také statek Rakovský a v pamětech ještě k r. 1430 se vyskytuje.[7]) *Bohuše z Valečova* táhl se roku 1393 k nějakému platu v Zalužanech a zapsal r. 1406 dluh nějaký klášteru sv. Michala v Litoměřicích.[8]) *Vaněk z Valečova* koupil r. 1397 dům a sladovnu v Německém Brodě na polovici, ale prodal nedlouho potom týž dům Jenkovi z Valečova.[9]) Všichni ti měli s Valečovem jen tolik společného, že jako rozložitá ratolesť pošli ze kmene těch, kteří jej založili.



Skalní chodba vedoucí do hradu Valečova.

Valečov vyskytuje se od r. 1362 v držení bratří *Herše* a *Ctibora*. Oba se vyskytují roku 1362 jako patronové kaple sv. Hypolita pod Vyšehradem, a r. 1366 také jako spolupatronové kostela v Bosni. Ctibor, jenž obdržel r. 1373 nadání papežské na odpuštění hříchů, daroval roku 1380 třetinu domu svého na hradě Pražském Matěji, oltářníkovi v kostele Pražském.[10]) Bratr jeho Hereš přečkal jej živobytím a společně s vladykami Bosenskými založil r. 1393 kaplanství při kostele Bosenském, k jehož nadání ustanovili lán rolí s chalupou, a Hereš a manželka jeho Bětka přidali k tomu úrok dvou kop ve vsi Žantově.[11]) Bětka jsouc vdovou koupila si r. 1409 v Praze dům, jejž držela do r. 1414[12]) Jak se zdá, byli synové Heršovi *Bartoš* a *Bernart*

[1]) Archiv c. k. dvorský. [2]) Lib. conf. dsky Olomoucké. [3]) Reg. Vat. [4]) Tadra, acta jud. 339—340. [5]) Lib. conf. [6]) Viz děje Rakova na str. 98. [7]) Lib. conf. archiv č. VI. 423. [8]) Acta jud. DD. 13. f. 120. [9]) Kniha Německobrodská v arch. kapit. [10]) Reg. Vat. Tomek, Základy IV. 131. [11]) Borový, lib. erect. IV. 395. [12]) Tomek, Základy I. 87.

z *Valečova,* kteří se v letech 1411—1414 jako patronové kostela Bosenského a kaplanství tudíž vyskytují K učení husitskému přivinuli se s velikou horlivostí hned od jeho počátku, ačkoliv sousedíce s mocnými katolickými pány, měli pro to mnohé potíže. Bernart nacházel se r. 1422 mezi rozsudími, kteří vypovídali mezi stranou mírnější v Praze a stranou výstřední kněze Jana Želivského.[1]) Bernart a bratr jeho přidali se k tak zvanému Menšímu Táboru čili bratrstvu Orebskému, v němž byl Bernart jedním z hejtmanů. Je oba také zval Žižka r. 1423 dne 26. března z ležení svého Vilémovského, žádaje, aby některý z nich osobně k němu přijel na poradu, jak by své skutky dále měli zříditi.[2]) Téhož roku podporovali Žižku na jeho výpravě v severních Čechách. V tu dobu mizí jména křestná bratří z pamětí a vyskytuje se jediný již Valečovský.[3]) Roku 1424 pomáhal Žižkovi v bojích jeho s Pražany a panstvem a nemalé měl účastenství ve vítězství jeho u Malešova. Neznámým způsobem dostal se také Valečovský v držení hradu Valdšteina, maje jej osazený jako hejtman své strany, jak již v dějinách téhož hradu k r. 1427 pověděno. Kdy zemřel druhý Valečovský, není nám známo; jen tolik se ví, že „Valečovští" ještě roku 1431 drželi s jednotou a vojskem Sirotčím.[4]) Vdova *Machna* se syny svými byla na Valečově ještě roku 1439, když Valečov ztratila. *Jindřich Děčínský z Vartemberka* dosáhl tehda v postě skrze zradu hradu Valečova, Valečov všechen spálil a jav mateř s dvěma syny, přivedl je na Děčín. Zde zůstali ve vězení až do r. 1441, kdežto svobody jiným způsobem nedosáhli, než že Valečova Jindřichovi postoupili. Léta 1442 bral Jindřich u Jičína, a když naň z města vytekli, obrátil se na ně a porazil je. Roku 1443 pak následovala válka mezi Děčínským a Pražany, až pak došlo následujícího roku k obléhání hradu Děčínského.[5]) Zdá se, že tehda z držení hradu Valečova zase byl vyveden a tento pravým držitelům odevzdán.

Byli tehda ještě tři Valečovští, kteří byli bezpochyby synové obou bratří. Jeden z nich byl *Jan* čili *Ješice z Valečova,* jenž se poprvé r. 1433 jako svědek vyskytuje,[6]) a r. 1441 s bratrancem svým Václavem Straky, zboží starožitné rodu svého, prodal.[7]) Ostatní dva byli *Vaněk* a *Břeněk,* kteří bud byli bratří nebo byl Břeněk bratrem Janovým. Všichni tři vyskytují se r. 1448 ve vojště Poděbradském před Prahou.[8]) Hrad Valečov nacházel se v společném držení všech tří; neboť po Vaňkovi měli jej potomci, Břeněk záhy zemřel a Jan nazývá se r. 1452 „z Valečova" seděním tudíž [9]) Později Jan se oddělil vzav peníze a držel od r. 1462 zboží Lhotické, na němž r. 1464 bez dědiců zemřel.[10])

Vaněk z Valečova, odjinud *z Kněžmosta,* byl nejznamenitějším mužem rodu svého. Poprvé se vyskytuje v pamětech roku 1439, kdež jej Mikuláš Kněževeský učinil jedním z poručníků zboží svého [11]) Poručenství toho mohl se domáhati mnohem později, poněvadž mu v něm do r. 1448 překážky činěny bývaly. Od dob husitských poután byl rod jeho skrze svazky příbuzenské ke stavu městskému, tak že Vaněk i k němu počítán, ač nikdy nepřestával držeti zboží po zemi. Z té příčiny také r. 1452, když byla volba správce zemského, pokládán jest za jednoho ze stavu městského a přidán novému správci sám dvanáctý jako rada. Hned potom stal se Vaněk podkomoří zemským, ve kterémž úřadě zůstával až do r. 1467. Při tom pracoval pilně o upokojení země a povznesení moci královské skrze stav městský. Ale v té příčině nebyl s to přemoci těžkosti, které mu připravovalo nezřízené duchovenstvo pod obojí, osobující si veliký vliv v městech zvláště při sázení konšelů, jež se tudy nedálo všude podlé vůle jeho. Sčítaje vinu z této rozháranosti na M. Jana z Rokycan, nevycházel s ním ze sporův a dával se strhnouti k urážkám a obviňováním nespravedlivým. Asi r. 1457 vydal potupný spis čili traktat proti panování kněžskému, kterým se dosti patrně hleděl zároveň zavděčiti králi a straně pod jednou. Že v něm král shledával správného úředníka, viděti jest odtud, že mu zastavil r. 1454 Jaroměř, a poněvadž byl Vaněk dobrý hospodář, nabyl kromě toho Opočna, Chlumce a jiných statků. Že pak k nim přicházel ze štěstí a šetrnosti a nikoliv z obohacení z příjmů podkomořských, dokazuje list krále Jiří (r. 1460, 21. září), jímž jej ze všech příjmů řádně odvedených kvitoval.[12]) U krále Jiří slovo jeho v radě zemské mnoho platívalo, takže páni čeští to těžce nesli a na krále žalovali, že měšťany do rady své pojímá a „hubenějších než jsou oni poslouchá". Odebrav se po r. 1467, kdež z rady královské vystoupil, do zátiší, dočkal se, že Slezáci r. 1470 městečko pod Valečovem (Knězmost?) vypálili. Zemřel r. 1472 dne 19. února. Jak se zdá, zůstavil Vaněk pět dcer, které se většinou provdaly,[13]) a jediného syna *Viktoryna,* jenž se bezpochyby nejpozději narodil, poněvadž se r. 1474 jako sirotek připomíná.[14]) Mladý pán zemřel před r. 1481, neboť téhož roku se vyskytuje v držení všech jeho statků *Samuel z Hrádku,*[15]) kterýž pak k příjmení svému název *„a z Valečova"* přijal.

---

[1]) Archiv č. I. 209. O Bernartovi i DD. 2. str. 24. [2]) Archiv č. III. 302, Tomek, děje Prahy IV. 275—276. [3]) Není možno z pamětí vypátrati, který z bratří dříve zemřel. [4]) Rkps. bibl. Pražské. [5]) Staří letop. 114, 126, 129, 132, 137. [6]) Archiv zem. Morav. [7]) Rel. tab. II. 193. [8]) ČČM. 1827, III. 81. [9]) Arch. Olešnický. [10]) DD. 16. f. 88, 92, rel tab. II 326. [11]) Viz k tomu a následujícímu J. Čelakovského traktat Vaňka Valečovského (Zprávy kr. společ. nauk r. 1881) a Tomkovy dějiny Prahy. [12]) Archiv Svatomářský. [13]) Viz díl II. na str. 225, archiv č. VIII. 3. [14]) Archiv č. IV. 280. [15]) Archiv města Dobrušky.

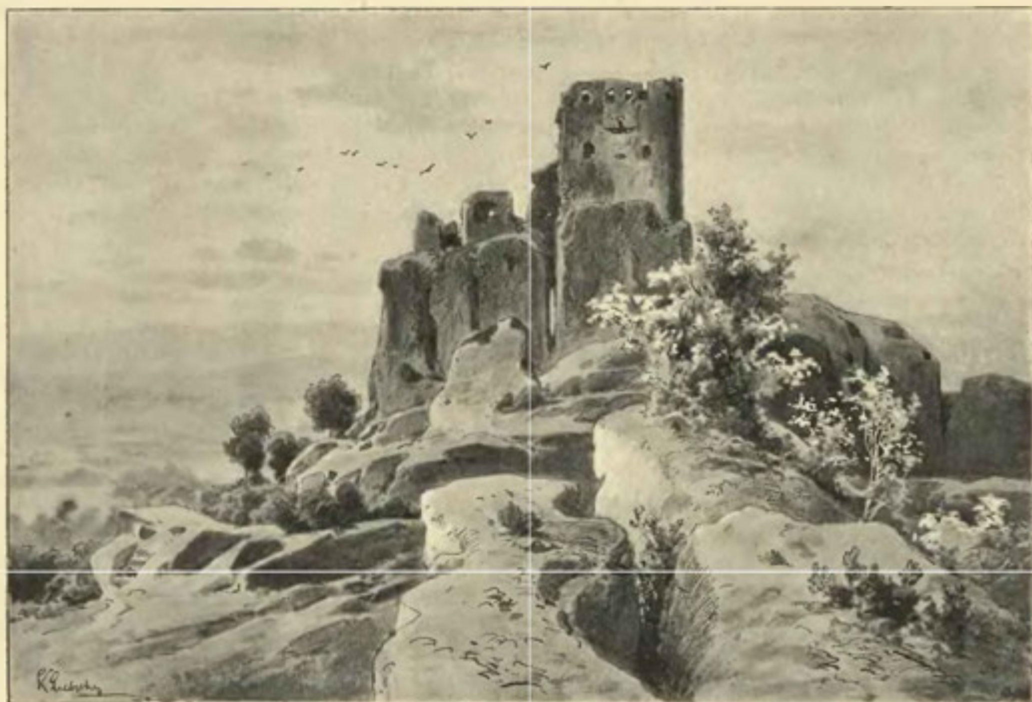
Samuel nazývá r. 1469 Vaňka z Valečova švakrem svým.[1]) Dědicem Valečovských stal se skrze spolek, který s Vaňkem učinil, a že se r. 1474 nazývá pánem na Valečově, pochází odtud, že byl také poručníkem Viktorynovým.[2]) I on vyskytuje se prvotně jako příslušník městského stavu od roku 1460, druhdy i jako jeho mluvčí. Po Vaňkovi stal se podkomoří, ve kterémž úřadě byl králi Jiříkovi dobrým pomocníkem. Po jeho smrti požíval veliké moci při králi Vladislavovi, tak že v jeho jméně vládl netoliko stavem městským podlé vlastní vůle své, nýbrž měl i ve věcech celé země se dotýkajících slovo veliké. Ale podlé svědectví souvěkých byl člověk ziskuchtivý, pod jehož vládou, když nebylo nad ním dohledu krále mohutného, počal se řád dosud panující rozpouštěti. Konšelé berouce si příklad z něho obohacovali se také, nakládajíce libovolně s důchody obecními.[3]) Králi Jiříkovi sloužil také jako velitel vojska, a od r. 1471 byl také prvním konšelem na Starém městě, maje kromě toho účastenství v rozličných jednáních veřejných a soukromých. Až do r. 1485 zůstával v úřadě podkomořském, ale potom byv sesazen, uchýlil se do zátiší a zemřel r. 1488 dne 28 ledna. Jmění jeho záleželo v panství Opočenském, Veliši, kterýž prodal, Valečově s některými vesnicemi kláštera Hradišťského a ještě jiných vesnicích zápisných.

Synové Samuelovi *Jiřík*, *Pavel* a *Petr* zdědili po otci pěkné jmění, ale neuměli je zachovati. Petr, jenž se jen jednou připomíná, zemřel záhy. Ostatní dva rozdělili se o jmění otcovské, z něhož brzo Opočen prodán. Jiřík ujal potom Valečov a prodal jej r. 1498 i s vesnicemi kláštera Hradišťského, kteréž k němu drženy, *Bedřichovi z Donína.*[4]) Valečov stal se předním sídlem pána tohoto, jenž zatoužil po krajině této poznav působení bratří Boleslavských a od té doby, co tu seděl, velice jich učení přál. Ale r. 1512 prodal Valečov *Jiříkovi ze Šelmberka;* ale tento zůstav v jeho držení jen krátký čas, postoupil ho zase *Jiříkovi Berkovi z Dubé* a na Beršteině.[5]) Tento učinil Valečov předním sídlem svým, odkudž se také seděním na Valečově psával.[6]) Snad se to stalo proto, že postoupil Beršteina a Kuřichvod synu svému *Alšovi*. Po jeho smrti ujal Valečov týž Aleš, ale na vsi zápisné, které k němu náležely, táhly se také sestry jeho Anna a Kateřina.[7]) Roku 1524 prodal Aleš hrad Valečov s dvorem poplužným, Klumín dvůr poplužný pustý, Kněžmost městečko, Boseň ves s podacím a vsi zápisné *Mikuláši Vančurovi z Řehnic.*[8])

Mikuláš, jenž býval hejtmanem kraje Boleslavského, šetrným hospodářstvím moc rodu svého povznesl a drahně statků v Boleslavsku skoupil. Tím způsobem bylo možno, že synové jeho *Jan*, *Jiřík*, *Zikmund*, *Petr*, *Smil*, *Vácslav* a *Burjan* slušnými díly poděleni býti mohli, a poněvadž Smil zemřel neženat a někteří bratří synů neměli, zase se majetek rodinný dobře sceloval. Jan dědil Krnsko, Jiřík měl Brodec, Vácslav dostal r. 1536 za díl Studenku, a Valečov měli pospolu Petr a Burjan. Burjan maje vytáhnouti proti Turku, učinil poslední své pořízení a odevzdal statek svůj Petrovi na jisté výminky.[9]) Dostal se potom do zajetí Tureckého a nikdy se již do Čech nevrátil. Petr, jenž r. 1539 zemřel, odkázal všechen statek svůj manželce *Mandaléně Berčince z Dubé,* kromě Zásadky, kterou dal Petrovi Samšinskému, ale tak, aby dluhy jeho a Burjanovy splácela a před smrtí nic více neodkázala než 4000 kop. Pokud by stav svůj změnila, měl zděditi statek Vácslav a jí 4000 kop vyplatiti a špitál v Bosni postaviti.[10]) Z toho byly pak jen spory. Vácslav vinil ji, že mu zadržuje věci, k nimž on má lepší právo, jako koflíky a číše, sekret zlatý, prsteny zlaté s kameny drahými, kožichy, šaty, peníze, lžíce stříbrné, hákovnice, ručnice, kuše, prachy, koule, olovo a všelijaké stroje k těm střelbám náležité, zbraň, zbroj, koně, dobytek a j. v. Naopak i Mandaléna jej z některé věci vinila.[11]) Mezi tím zemřel Vácslav r. 1543 a Mandaléna obdrževši peníze, postoupila Valečova *Jiříkovi Vančurovi z Řehnic*, bratru manžela svého zemřelého.[12])

Jiří zemřel r. 1553 dne 3. prosince a pohřben jest v kostele Krnském.[13]) Zůstalo po něm osm synů, totiž *Adam*, *Mikuláš*, *Vácslav*, *Hynek*, *Zikmund*, *Bedřich*, *Markvart* a *Jiřík*, a šest dcer. Statek, který se jim dostal, byl dosti veliký, ale poněvadž byly nesnáze, aby se rozdělil na osm rovných dílův, učiněno r. 1554 dne 1. března první dělení na polovice. A tu dostali nejstarší dva a nejmladší dva tak zvaný díl Studenský, totiž Studenku, Újezdec a Brodce; tak zvaný díl Valečovský s Krnskem zůstal pak ostatním čtyřem bratřím. Mezi těmito učiněno nové rozdělení roku 1555 dne 10. června, při čemž dostal Vácslav Soleč a Bedřich Krnsko. Valečov tudíž rozdělen mezi ostatní dva, při čemž studnice ve společnosti zanechána. Hynek obdržel přední polovici hradu i s předhradím až po dům zadní a starou světnici v psinci a tu vejda do zámku s pekárnou i s tím domem nad vraty s kuchyní, špižírnou, sklepy, s věží, též s dolními sklepy vínu i pivu a světnicemi, kromě toho polovici dvoru hořejšího, dvůr dolejní všechen, městečko celé Kněžmost, krčmu pod hradem řečenou Tábor, polovici Bosně, vsi Zapudov, Zásadku a Zájezd. Zikmund obdržel zadní polovici hradu, totiž zadní dům až pod starou světničku v psinci i s tou

[1]) Lib. III. Vet. urb. Prag. f. 259 Příbuzenstvo to není jasné, poněvadž Samuel i Jana Velvara otcem svým nazývá. [2]) Archiv č. IV. 283, rel. tab. I. 145. [3]) Tomek, děje Prahy VII. 371. [4]) Reg. kom. soudu. Vsi ty byly: Lhotice, Dobrávoda, Přestavlky, Hostkovice, Dneboh, Mužský, Rybnček. [5]) DZ. 45. D 19, reg. kom. soudu. [6]) Archiv Boleslavský. [7]) DD. 36. p 321. [8]) DZ. a reg. kom. soudu. [9]) Rel. tab. I. 279. [10]) DZ. 3. A 8. [11]) Reg. kom. soudu, rel. tab. I. 369. [12]) Viz i DZm. 1. J 8. [13]) Schaller 149.



Valečov.

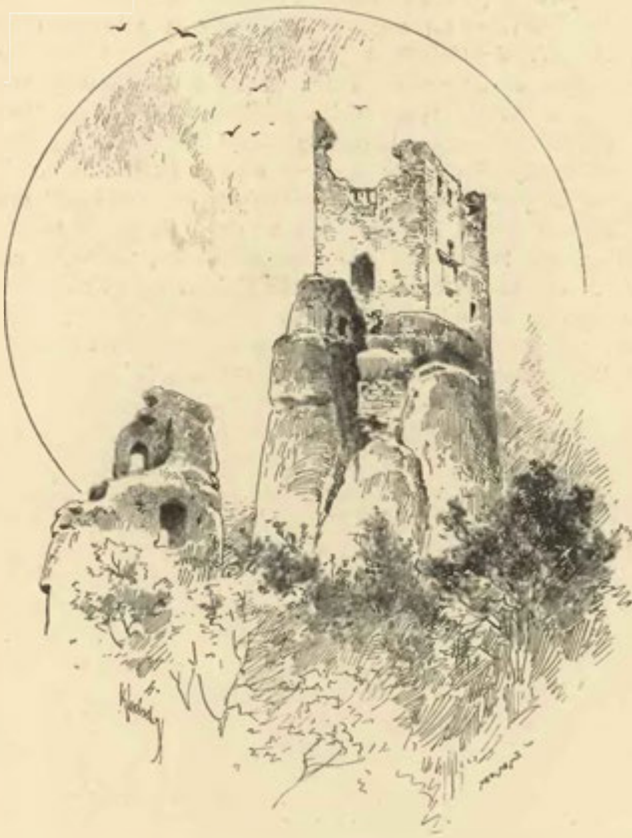
starou světničkou, pokoj nad předními vraty, půl dvoru hořejšího, dvůr Litkovský, dvory Lhotické, půl vsi Bosně a vsi Přestavlky, Hostkovice, Dneboh, Mužský, Novou ves, Hradiště, Branžež, Zdobín a Mohelnici.[1])

Oba bratří se spolu dobře srovnávali a asi stejného času (totiž okolo r. 1571) zemřeli [2]) Hynek zůstavil syna *Jiříka mladšího* a Zikmund jedinou dceru Markétu, oba při smrti otců nezletilé. Jiřík dorůstaje bez řádného vychování, stal se za několik let po Boleslavsku pověstným pro rozličné výtžnosti. Tak na př. roku 1579 dopaden jest, když s chrty po gruntech Boleslavských jezdil. Roku 1581 okolo času Hromnic dohonil u Chudoples Vojtěcha Pešika, souseda Hradišťského, an šel po silnici z Boleslavě v čas večerní maje světlo v lucerně; tu ho koněm potřel, na zemi porazil a koně na něj obracel, chtěje jej pošlapati. Téhož roku po letnicích byl v městě Hradišti a uhlídav Václava Čiháka, že tudy mimo něj jde, zeptal se „co jest to šelma, ten Čihák?“ hnal se s kordem za ním a jej ranami bodenou a sečenou ve tvář a hlavu ranil. Když v srpnu téhož roku Jakub Vavrů z Boleslavě jako řezník po živnosti své na hrázi rybníka Koprnického šel, přijel k němu na koni s ručnicí nataženou v jedné ruce a kord dobytý maje v druhé a z té ručnice směřiv stiskl a jej v nohu postřelil. Roku 1584 a 1585 pral se s lidmi Hradišťskými v jich vlastních domech.[3]) Při tom byl velice nešetrný, a konec konců byl, že o jmění přišel. Jakubovi Menšíkovi z Menšteina, vrchnímu písaři při úřadu nejvyššího purkrabství, přednímu věřiteli, odhádáno r. 1588 městečko Kněžmost, půl Bosně a vsi Zapudov a Zásadka. Hned potom následoval odhad polovice Valečova s dvorem a jiným příslušenstvím *Vilémovi staršímu z Malovic* a na Andělské zahradě, nejvyššímu berníkovi, jenž také právo Jakubovo koupil.[4]) Tento však byl také v závadách rozličných, pro něž postoupil Václavovi Homutovi z Harasova a Evě z Malovic, manželce jeho, statek Kolodějský (r. 1588), ale že pak ty statky zase prodány a Homut a Eva zase peníze na pána z Malovic převedly, postoupil jim hned Vilém (r. 1590) svou polovici Valečova. Sice pak Vilém r. 1591 všechen svůj statek odkázal Vilémovi mladšímu z Malovic a na Zbraslavicích.[5]) Když pak Vilém zemřel, našlo se, že za ním zůstávají ještě peníze, které on jako berník a colmistr vybíral, a které proto králi a zemi povinny byly. Z té příčiny přisouzen jest statek jeho císaři, a komisaři od soudu zemského nařízení prodali roku 1592 půl zámku Valečova, dvůr poplužný pod ním, městečko Kněžmost, v Bosni co tu měl, Zásadku celou, v Zapudově dva osedlé, na Vordáni, na Táboře, na Zájezdě, u rybníka Nového a na Koprníku po jednom osedlém

[1]) DZ. 56. B 27—C 23. [2]) DZm. 165. [3]) Reg. kom. soudu. [4]) DZ. 24. D 5—12. F 5. [5]) DZ. 26. B 22, 167. P 6.

Markétě Kaplířové z Řehnic. [1]) Tak přišlo ke spojení Valečova, poněvadž Markéta držela také druhý díl po otci svém Zikmundovi.

Markéta držela s Albrechtem Zdeňkem Kaplířem, manželem svým, také Brodec a Horky; k tomu koupil týž pán r. 1594 ves Mužskou. [2]) Albrecht zemřel r. 1596, a ve všechny tyto statky uvázal se po něm bratr jeho *Vácslav Vojtěch Kaplíř ze Sulevic.* Tento prodal r. 1602 zámek a dvůr Valečov, městečko Kněžmost, vsi Boseň, Mužský, Zásadku, Zapudov, Zájezd, Vepřík a na Koprnice *Jindřichovi*, JMC. radě, a *Kryštofovi Vácslavovi*, hejtmanu kraje Hradeckého, bratřím *Kapounům ze Svojkova* a na Běroničkách a Hlušcích. [3]) Kryštof Vácslav pak přikoupiv roku 1604 vsi Branžež a Zakopanou od Jana mladšího Odkolka, r. 1607 všechna práva svá převedl na Jindřicha a zemřel r. 1608. [4]) Ale i Jindřich zemřel již r. 1610, zanechav všechen statek svým potomkům. Valečov dostal se vnukům jeho, totiž synům Jana, syna Jindřichova, jenž byl ještě před otcem zemřel, a dvěma synům ještě na živě zůstávajícím, totiž *Kryštofovi* a *Karlovi.* Synové Janovi byli *Jindřich Jan, Kryštof, Vácslav* a *Albrecht Piram.* Pozůstalosť, která jim k rozdělení připadla, obsahovala zámek Valečov, tvrze Běroničky a Lhotu Jencovou, vsi Lhotu Zahájskou a Bukovinku. Statky tyto rozděleny tak, že Jindřich s bratřími dostal půl Valečova, Kryštof druhou polovici Valečova a Karel Běroničky. [5]) Díl ten pak, kterýž náležel Jindřichovi Janovi a bratřím jeho, po smrti bratří Kryštofa, Vácslava a Pirama dělen znova r. 1617 dne 4. července. Při tom Albrechtovi nezletilému za díl vykázáno a hned od pánů ze soudu zemského jako poručníků ujato dům dřevěný v Kněžmostě, polovice městečka a díl vsi Branžež, jako díl druhý Valečovský. [6]) Díl první, který Jindřichovi zůstal, obsahoval zadní polovici zámku Valečova, totiž „při zemi síň nevelkou pod pramppouchem klenutým, z níž jest schod nahoru na síňku před dřevěnou světnicí, z té síňky sklep při zemi klenutý, u něhož jsou železné dvéře červenou barvou barvené, z toho sklepu druhý sklep a z toho opět síňku klenutou, z níž se na malý parkánek nebo plácek za starým domem vychází a za tou síňkou světnici klenutou“. Nahoře nad tím stavením měl světnici dřevěnou a za ní komůrku a sklípek, z něhož se vycházelo druhými dveřmi ke schodu, po němž se k světnici Veselici chodilo na pavlač, která byla nad kuchyní, před touž světnicí síňku malou, z níž se šlo po schodech nahoru pod krov a vycházelo se na pavlač, která hleděla do placu velkého, světnici velikou, která sloula prostřední, síňku za touž světnicí, z níž se chodilo přes pavlač kamennou do pokojů nad branou dolejší, za touž síní dvě komory z jedné do druhé a za těmi komorami světnici, kteráž sloula zadní, i s tím překlenutím, kudy se k té světnici přicházelo. Nad těmi pokoji obdržel podkroví všecko, které ty pokoje napředpsané krylo, ale také na ně sám nakládati povinen byl. K tomuto dílu patřily také světnička nad branou dolejší, síňka a komůrka s dvěma sklípky pod touž komůrkou (jeden nad druhým), do kterýchž pokojů se chodilo z té síně za prostřední světnicí po pavlači kamenné, malý plácek nebo parkánek za starým domem



Severní část Valečova.

[1]) DZ. 169. G 10. [2]) DZ. 169. K 6. [3]) DZ. 176. J 22. [4]) DZ. 178. L 4, DZm. 236. V 18, Pam. arch. IX. 787. [5]) DZm. 51. E 15. [6]) DZ. 309. J 19—K 8.

a v něm sklípek nahoře ve skále vytesaný, do něhož se z téhož parkánku po schodě dřevěném chodilo, vězení Beneška, marštal klenutá proti fortně i s tím, což nad ní bylo, lednice mezi sruby v nově udělaná, dům nebo dvůr v Kněžmostě s polovicí městečka. S Kryštofem držel společně parkán veliký s fortnou, kudy se do něho vcházelo, tak že tu každý pán s čeládkou choditi mohl a od fortny klíč měl. Komu nastala potřeba, ten mohl na place kamení, cihly, vápno, písek, dříví a jiné potřeby složiti. Společná byla i studnice ve skále, a ujednáno, aby si protimyslnosti nečinili, kdyby čeládka jednoho vodu vážila, aby druhého jich neodháněla, ale aby vyčkali, až by ku potřebě své vody navážili. Oba páni na společný náklad okovy a řetězy kupovali. Ve spolku měli také bránu dolejší ke hradu a na předhradí i s tím domečkem při ní, ve kterémž vrátný bydlel; to vše opravovali společným nákladem, než vrátného choval Kryštof sám. Konečně měli ve spolku předhradí od té brány nahoru až ke kůlně, kde vozy stávaly. [1]) Z potomních příběhů jde na jevo, že Jindřich díl tento prodal Kryštofovi a že zase měl hrad jednoho pána.

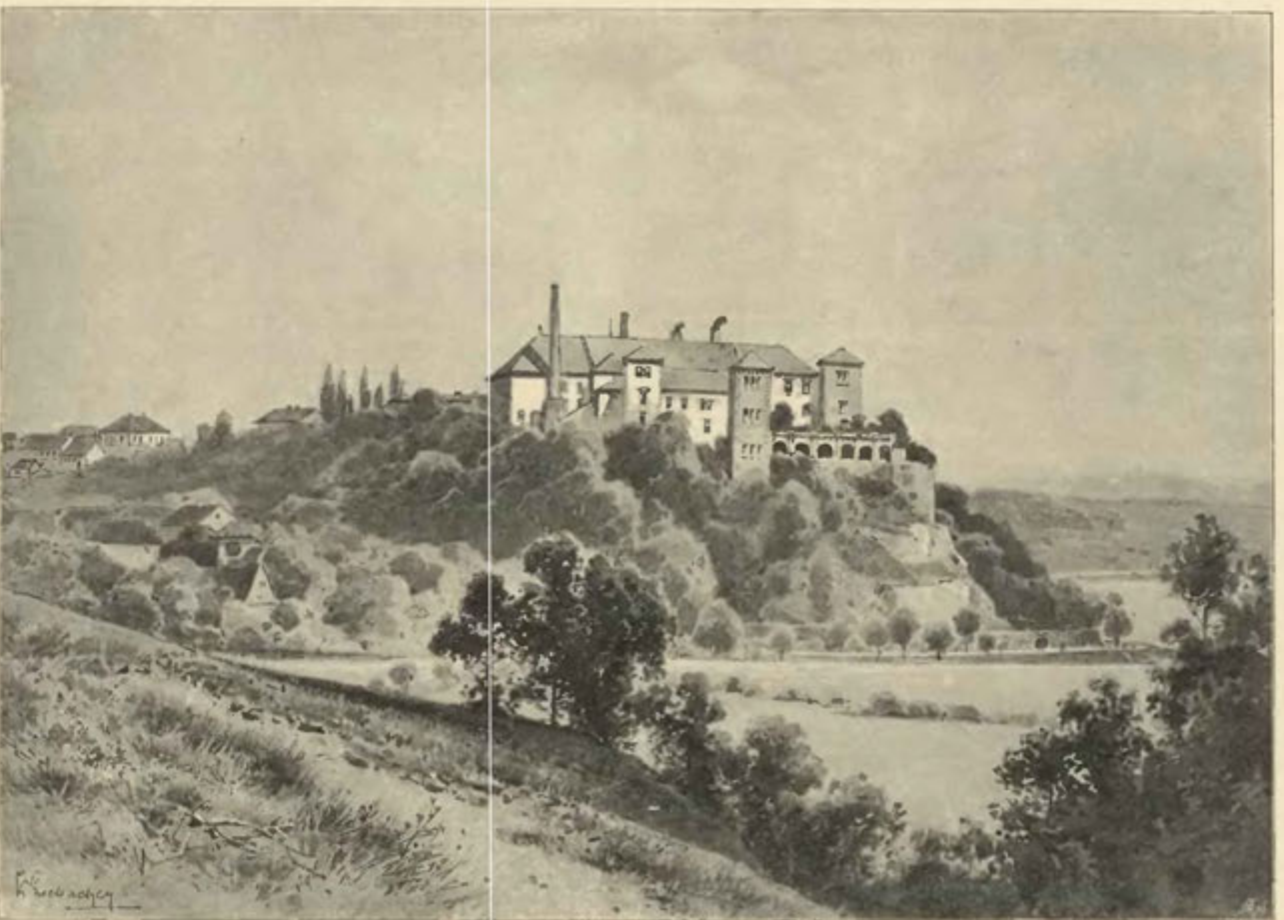
Kryštof měv účastenství ve vzpouře odsouzen jest r. 1622 třetího dílu jmění svého. Valečov zabrán a prodán r. 1623 *Albrechtovi* z *Valdšteina*, jenž jej pak připojil ke knížectví svému. Kníže prodal jej (r. 1628) s polovicí Kněžmostu *Gerhartovi* z *Taxis*, císařskému truksasovi a nejvyššímu lejtenantovi, jakož i zemskému hejtmanu knížectví Frydlantského jako manství téhož knížectví. Od tohoto prodán týmž právem r. 1633 *Rudolfovi* z *Morzina*, císařskému nejvyššímu, který jej snad ani do smrti knížete nedržel. [2]) Jak se totiž zdá, nebyl Gerhartovi zaplacen a proto mu navrácen. Když pak kníže zemřel, ponechán jest Gerhartovi a ten prodal jej roku 1646 *Danielovi Freisleben* z *Buschhofen*, jemuž roku 1647 s prominutím manské kvoty v dědictví zpupné byl uveden. Po smrti Danielově náležel synu jeho nezletilému *Janovi Vilémovi*, ale bezpochyby pro závady nějaké prodán jest r. 1652 skrze komisaře od soudu zemského nařízené *Ferdinandovi Arnoštovi* hraběti z *Valdšteina* na Zvířeticích a Studence, císařskému komorníku a nejvyššímu komorníku v království Českém. Statek od lidu vojenského popleněný obsahoval zámek Valečov s dvorem poplužným, polovici městečka Kněžmostu a vsi na větším díle společné Boseň, Koprník, Zdobín, Písek, Zájezd, Malou Zásadku, Mužský, Branžež, Zakopanou, Vepřek a Tábor. [3])

Do té doby držel část panství *Albrecht Kapoun ze Svojkova*, jenž byl za vzpoury (r. 1618—1620) nezletilým a proto v pokutu neupadl. Jmění to udržel si v prostřed knížectví Frydlantského, což jest úkazem nebývalým, poněvadž kníže ty a takové statky rozmanitým způsobem na sebe převáděl. Po r. 1630 oženil se s Barborou Vratislavkou z Mitrovic, s níž žil obyčejně v Praze. Roku 1648 připomíná se při obhajování Starého města Pražského proti Švédům. Zdědiv později statek Těchobuz a byv jmenován císařským radou, soudů dvorského a komorního radou a hejtmanem kraje Bechyňského, koupil také Vodici a proto se z kraje Boleslavského vyprodal. Roku 1654 prodal statek svůj polovici Kněžmostu se sídlem panským, díl Branžež, osedlého u rybníka Koprníka, chalupníka pod Valečovem a dvůr v Bosni Ferdinandovi Arnoštovi z Valdšteina, jenž oba díly statku Valečovského k panství Zvířetickému připojil. [4]) Hrad Valečov byl tehda jakož i do sklonku téhož století k obývání způsobným, pokud totiž část jeho z kamene postavena byla. Tak totiž rozumíme zprávě Balbínově, že se na něm bydlelo. [5]) Neboť po spuštění dřevěných a chatrnějších částí zbyl ještě nový dům na skále, který úředníkovi mnoho prostranství k bydlení poskytoval, až i tento jednou opuštěn a Valečov konečně spoustě a zkáze odevzdán.

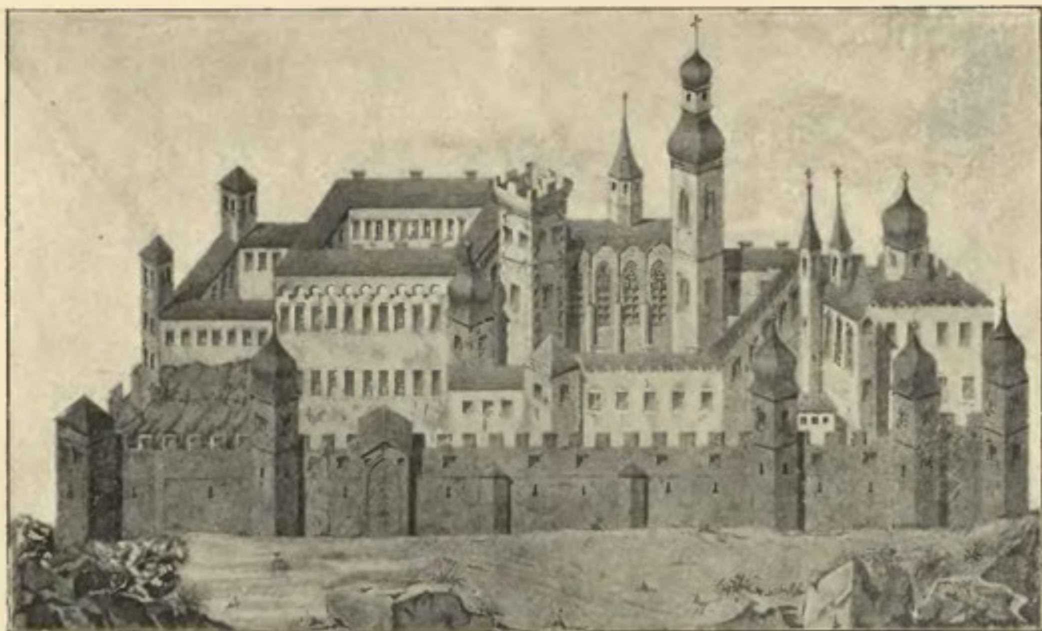
[1]) Archiv DZ. [2]) Bílek, děje konf. DD. 71. fol. 39, 158. List manský daný Rudolfovi totiž jest přetržen a vymazán. [3]) DZ. 308. D 23. [4]) DZ. 309. K 19, Pam. arch. IX. 796. [5]) Miscell. III. 86.



Znak města Kněžmostu (podlé staré pečeti).



Klášter Hradiště.



Klášter Hradiště. (Podlé starého vyobrazení.)

KLÁŠTER A HRADIŠTĚ.



si uprostřed mezi Boleslaví, Turnovem a Dubem leží na levém břehu Jizery okresní město Mnichovo Hradiště, proto tak řečené, že bývalo majetkem kláštera Hradiště, nedaleko odtud stojícího. V Hradišti stojí veliký zámek, dlouhé a vysoké stavení s mnohými okny a čtverhrannou věží, na níž jest postavena báň. Od stavení zámeckého vybíhají dvě krátká křídla. Stavení to jest původu novějšího a povstalo teprve ke konci 17. nebo na počátku 18. století.

Naproti Hradišti přes řeku Jizeru leží vesnice Klášter, tak řečená po bývalém památném klášteře,[1]) stojící na ostrohu, který od severu k jihu vybíhaje klínovitě se končí a strmými skalami spadá. Kromě vsi jest tu kostel s portálem starodávným a rozsáhlé stavení, někdy klášter, potom zámek a nyní pivovár. Kostelík dotčený na hřbitově stojící, vedlé něhož ke klášteru kráčíme, jest starobylý, ač již přeměněný kostel osady nynější. Kráčející odtud dále překvapen jest pohledem na starodávný ale přeskvostný portál, kterýž co se týče umělého a ozdobného provedení, sobě rovného v okolí hledá. Portál tento pochází z bývalého chrámu klášterního, o němž tuto nechceme slov šířiti, poněvadž již jednou byl důkladně popsán[2]) a poněvadž s naším vlastním předmětem spojitosti nemá. Veliká část zdiva těch domků, které nyní pivovarskou prostoru na severní straně zavírají, pochází z tohoto chrámu, jenž zaujímal někdy veliký prostor dvora hned za portálem se nacházejícího. Štít nad vchodem či tak zvané tympanum mezi rameny oblouků vyzdoben jest pozdějším držitelem kláštera. Spatřují se totiž v poli nad kruhovým obloukem teprve později vyzděným dvě umrlčí lebky, z nichžto pšeničné klasy vyrůstají, mezi lebkami viděti jest srdce, a po stranách jich jsou lilie vyobrazeny, pod malbou tou pak dvě spojené ruce z oblaků vynikají. Nad tímto obrazem čtou se hesla Václava Budovce: Pomni na věčnost — In Christo sincere et constanter — Věrně a stále. Jak písmo tak i malba má patrný ráz 17. věku.

---

[1]) Pomůckou: Pam. arch. VI 23. (J. Er. Vocela Ostatky chrámu bývalého kláštera Hradiště nad Jizerou). [2]) Pam. arch. VI. 27 atd.



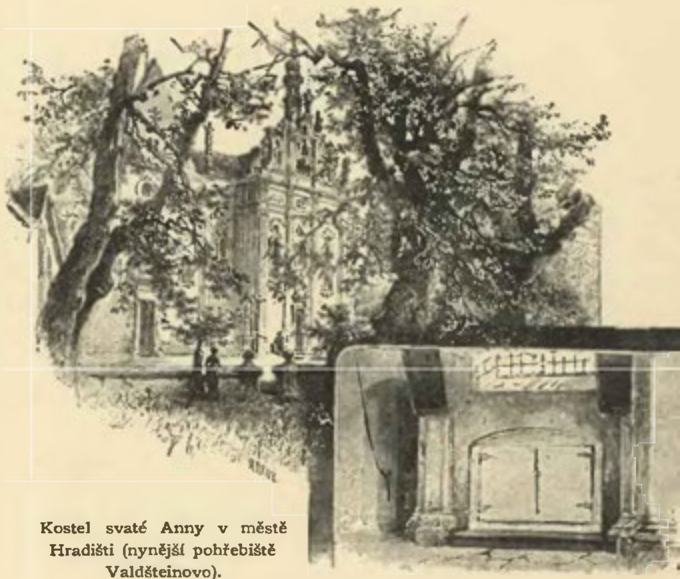
Zazděný portálek na hřbitovním kostele v Klášteře.

Nad portálem jest štít ze 17. století pocházející, jenž jest ozdoben dvěma štíty z kamene vytesanými, totiž Václava Budovce z Budova a manželky jeho Anny Zákupské z Vartemberka. Poněvadž jest portál tento velice poškozen, byl již před několika lety vypracován plán, jak by měl býti opraven a jak se měla vedlé něho prolomiti nová branka.

Dvůr, do kterého vejdeme, obsahuje v sobě několik stavení, v nichž se byty hraběcích úředníkův a místnosti k pivováru patřící nacházejí. Před námi k jižní straně jest dlouhé stavení, které před ohněm r. 1879 ještě vyšší bylo, nežli nyní je, a nynější svou úpravu teprve v posledních letech obdrželo. Uprostřed tohoto stavení, které na severní straně zámek zavíralo — neboť co jest před tím, bývalo předhradím — nachází se brána upravená po roce 1612 a štukovím vroubená, na níž se zase spatřují znaky Budovský a Vartemberský. Pod tím prý býval nápis: Struxerunt alii nobis, nos posteritati. Terrae praetereunt, caelica Christe dabis. (Postavili jiní nám, my zase stavíme pro budoucí. Země minou, ty, Kryste, však nebeské dary nám dáš.)

Druhý dvůr, do něhož průjezdem vkročíme, zavřen býval na všech stranách staveními; na ten čas jest východní strana prázdna, ale jsou pod ní sklepy, jako pod ostatními částmi. Zde býval vlastní zámek na klášteřišti snad použitím některých jeho zdí postavený. Stavení to má sice úpravu novější (jest tu pivovár), ale o bývalém účelu branném svědčí věže, které se v jeho rozích nacházejí. Zdivo jejich jest staré, ale úprava též nová. Za tímto stavením jest zahrada, která byla před časy za kláštera i za doby zámku zahradou. Asi v 16. století nebo za Václava Budovce obdržela úpravu svou, totiž ambity na západní a východní straně, z nichž zbyly jen venkovské zdi s výklenky někdy pomalovanými. Na konci této zahrady bývaly dvě věže čtverhranaté. Jedna z nich ještě stojící má na venkovské straně rustiku, a šnek k ní přistavený vyhlíží jako nějaká boule. Pod střechou této věže spatřuje se vypouklá hlava lidská s dlouhýma ušima a obojkem (krejzlíkem). Ve svrchní části její jsou světničky, ale do spodku, v němž bezpochyby nějaké vězení bývalo, není přístupu. Vedlé ní v rohu bývala druhá věž, z níž zbyly jen základní zdi, a stojí na jejím místě besídka. Od ní vycházejí hradby zpola pobořené, ale dobře zvenčí ještě zřejmé. Před sto lety (za dob Schallerových) ukazovala se také v zámku krypta podzemní (z dob kláštera?), v níž spatřovaly se oltář a hnáty lidské neobyčejné velikosti, bezpochyby od šlechticů tu pochovaných pocházející.

Klášter, který v těchto místech stával od svého založení, měl název Hradiště, kterýž obdržel po nějakém starším opevnění; neboť první pohled na výborné položení místa ukazuje, že tu stál v pradávných dobách hrad.[1]) Markvartici



Kostel svaté Anny v městě Hradišti (nynější pohřebiště Valdšteinovo).

---

[1]) O zbytcích někdejšího náspu Pam. arch. XIV. 350.

založili tu klášter napřed řehole sv. Benedikta a později (r. 1177) zavedena sem řehole Cisterská. Klášter hojnými statky nadaný udržel se až do husitských válek. Vavřinec z Březové vypravuje, že bratří Orebští opevněný Klášter Hradiště u Valečova mocí dobyli, vybrali a spálivše k Praze odtáhli (30. dubna r. 1420). Vůdcem jich byl Hynek Krušina z Lichtemburka.[1])



Pohled ze zahrady na rohovou baštu v Klášteře.

Se statky Klášterskými tehda peněz chtivý Zikmund nakládal tak, jako s mnohými jinými duchovními statky, odměňuje jimi své věrné nebo jim je v ochranu dávaje. Roku 1420 dne 28. října zapsal v Berouně klášter Hradiště a statky Dub, Pátek a Kostomlaty *Janovi z Vartemberka* a *z Ralska* dílem v 3206 kopách starého dluhu, dílem za službu, kterou měl se 138 oděnými po 26 neděl na hradě Pražském konati, což činilo 1794 kop.[2]) Jan tento měl již od r. 1417 nějakou část klášterství ve svém držení; zejména nacházíme jej tehda jako patrona kostela v Hlavicích, později, a to ještě r. 1425 dosazoval na fary klášterní kněze katolické.[3]) Jak se zdá, způsoben pak tu v okolí r. 1426 převrat takový, že Hradiště a krajina okolní až pod Ještěd dostala se v držení kališníků. Že Sirotci tu r. 1431 poroučeli a Klášter ve své moci měli, vysvítá z jednoho zápisu,[4]) ale kdo tu rozkazoval, není známo. Císař Zikmund zapsal roku 1436 v říjnu Dub město a klášter, Krucemburk hrad, Hradiště klášter, vsi Bukovinu, Jivinu, Neveklovice, Vicmanov, v Pachanu člověka, městečko Hradiště, vsi Rybitví, Březinu, Hostkovice, Přestavlky, Blata, Hněvusice a Lhotici v 3000 kopách *Janovi Čapkovi ze San.*[5]) Ostatní zboží kláštera rozličným osobám zastavena. Velikou část drželi páni z Valdšteina. Jak a komu se potom postupování kláštera dálo, není nám již známo. Jen to se ví, že Slezáci s Jaroslavem ze Šternberka r. 1470 městečko Hradiště vypálili.[6])

Jedna část zboží toho s Klášterem přešla na *Mikuláše Berku z Dubé*, jenž se jako pán na Mnichově Hradišti (r. 1473) ve svobodách města Bydžova a potom i r. 1478 vyskytuje.[7]) Synové jeho *Jiřík* a *Burjan* nacházeli se v držení téhož zboží r. 1486,[8]) a postoupili zápisy své na Hradiště spolu s Čeňkem z Barchova (jemuž též nějaká část klášterství patřila) obci *Starého města Pražského*. S právomocností této obce i to souviselo, že se usadil na Hradišti Augustin Sankturienský, biskup, jenž byl na prosbu kališníků do Čech přišel, tu svátost pod obojí způsobou rozdával a udílel všem způsobilým svěcení na kněžství. Biskup Augustin v Hradišti městečku zejména roku 1492 dne 26. června kněží světil a svě-



Pamětní deska Václava Budovce z Budova a manželky jeho Anny z Vartemberka na zámku v Klášteře Hradišti.

[1]) Srovnej i St. letop. na str. 37. Mniši, jak se zdá, utekli a také některé drahocenné věci zachránili. Václav opat, tuším, se roku 1431 na Bezdězi zdržoval. [2]) Archiv svatého Václava. [3]) Lib. conf. [4]) Rkps. bibl. Praž. [5]) Rkps. Vídenský. [6]) Archiv č. VIII. 3. [7]) Paprocký o st. pan. 88, o st. ryt. 274. [8]) DD. 17. f. 56.

dectví o vysvěcení Bohuslava Žlutického vydal „na našem hradu Hradišti nad Jizerou“.[1]) Augustin zemřel r. 1493 dne 1. března a pohřben v kostele Matky boží v Týně. Král Vladislav usiloval v ty časy zboží kláštera Hradiště vyplatiti, poněvadž Linhart z Gutšteina, jemuž výplata dána byla, k tomu se neměl. Vyplativ klášter teprve po biskupově smrti, zastavil jej s tím, co se k němu tehda drželo, roku 1493 dne 3. prosince *Janovi* a *Bernartovi* bratřím z *Valdšteina* v 2250 kopách, a poněvadž ti po svém otci Hynkovi i Loukov, Loučky, Podole, Břehy, Panošín, Újezd, Vitanovice, Střižovice, Padařovice, Jirsko a Soběslavice vše kláštera Hradišťského drželi, znenáhla se bývalé klášterství zcelovalo.[2]) Aby i ostatek ještě připojen byl, připsal jim král (r. 1501, 15. března) 400 kop a dovolil jim ještě ty vesnice vyplatiti, kteréž ve svém držení neměli.[3]) Na opravu a polepšení městečka Hradiště dovoleno jim r. 1506 skrze krále, aby most přes Jizeru opravujíce a lavičky přes řeku zdělajíce, z toho užitky brali; k tomu ještě r. 1508 přidáno, aby si krčmu novou při lávce nad Hradištěm vystavěti mohli.[4])

Roku 1512 odevzdali Jan a Bernart panství Hradišťské dobrou volí *Janovi Svojanovskému z Bozkovic*, vymiňujíce si toliko, aby zboží to na ně a jich dědice spadlo, kdyby zemřel bez dědice, a jen tenkráte, kdyby po něm zůstali dědicové mužského pohlaví, aby se jim 5000 kop vyplatilo.[5]) Svojanovský takto dobře pochodil, neboť když potom o vše své jmění přišel, mohl se uchýliti na Klášter a tu bydlel do smrti. Úředníkem tu měl r. 1521 Jana Šturma z Eberštorfu.[6]) Když Svojanovský r. 1528 zemřel,[7]) byl Jan z Valdšteina syny bratra svého zemřelého od sebe oddělil a odbyl, protož jemu samému nápad náležel, jejž r. 1528 dne 10. října prodal *Janovi* z *Vartemberka na Dubě* za 700 kop grošů českých.[8]) Aby však tento držení zboží měl co nejlépe pojištěno, dal si ještě práva synů Bernartových (r. 1530) dskami zapsati. Ke Zvířeticům držel Jan také část klášterství, obdržel r. 1532 potvrzení Hradiště pro sebe a syna svého a co tu ještě bylo práv věřitelů po Svojanovském, vše bedlivě vyvazoval a splácel.[9]) Král Ferdinand mu r. 1538 dne 15. května jakož i synu jeho *Adamovi* a tohoto choti Mandaléně z Kolovrat připsal 1000 kop, k tomu opět r. 1539 a 1540 700 kop přidal.[10])



Mramorový náhrobek renesanční Jindřicha Smiřického ze Smiřic, pána na Skalách († r. 1569), v kostele Týnském u Rovenska. Kreslil Jan Prousek.

Janův syn a dědic na Hradišti *Adam* stavovskou bouří r. 1547 o velikou část svého jmění se připravil. Maje nemalého účastenství v celém tom hnutí čtyři panství svá na dobro ztratil, a jen Zvířetice a Klášter mu z milosti ponechány. Než r. 1555 učinil v příčině statků svých smlouvu s komorou Českou, tak že mu navráceny Rohozec a Skály za 55.000 kop a on proti tomu králi odevzdal klášter Hradiště v 26.000 kopách i s mlýnem Podklášterským v nově postaveným, a ostatek v hotových penězích zaplatiti přislíbil. Smlouva se stala dne 7. srpna a postoupení se mělo státi o sv. Jiří roku 1556. Hned po smlouvě připovídal se Jaroslav z Kolovrat, že sám Hradiště vyplatí, to jest dá peníze potřebné k vyplacení Rohozce zastaveného, a poněvadž mu byl král 12.000 tolarů dlužen a kromě toho Šebastianu z Šenaichu, držiteli Rohozce, také 3000 tolarů dopláceti měl, svolil k tomu (r. 1555, 13. října), aby Jaroslav klášter do života svého držel a v městečku k polepšení bytu 1000 tolarů prostavěti mohl. Klášter totiž zůstával pořáde pobořeným a pustým, a ti páni, kteří nemívali sídla, bydlívali ve tvrzi v nově postavené v městečku, a to bývalo jen v l. 1473—1493 a 1514 až 1528. Zdá se však, že k vyplacení skrze Jaroslava nepřišlo, a že král odbyv jej jiným způsobem, sám Hradiště ujal. Komora královská prodala r. 1556 dne 4. května část zboží, totiž vsi Bukovinu, Jivinu, Neveklovice, Mukařov, Vicmanov, Kozmice, Hlavice, Podbukoviny, dvůr poplužný slove Pachanů, dva mlýny a plat v Mohelnici Jiříkovi Labounskému, ostatek pak

[1]) Kniha města Chrudimě z r. 1439 O 1. [2]) Archiv gub. Dobner Mon. I. 253, 259. [3]) Archiv č. VI. 588. [4]) Archiv gub. Dobner, Mon. I. 263. [5]) Dobner, Mon. I. 266. [6]) Reg. kom. soudu. [7]) Věřitelé sáhli také na panství Hradišťské, pokud tu co Svojanovskému náleželo. (Viz Kopiář arch. gub. V. 49) [8]) Dobner 276, DZ. 6. D 18. [9]) Dobner, DZ. 6. D 4, archiv gubernialní. [10]) Dobner 236, 288; archiv gub.

(vkl. r. 1556, 7. prosince), totiž „Klášter řečený Hradiště, pustý, obořený“, dvůr poplužný pustý, město Hradiště, lesy Stanoviště, Vidlary, Starý hvozd, Kobylí hlavu, u Dubce, u Lipky, u Břevna, v Sádkách, Čihadkách, pod Radechovem, Lipiny, v Habru, u Vořecha, Horky a Studený důl, řeku Jizeru, rybníky, s podacím kostelním a mlýnem pod Klášterem *Jiříkovi z Labouně na Hradišti* a *Jindřichovi Žibřidovi z Velechova* ke zpupnému dědictví za 5500 kop grošů.[1]) Kupci se potom rozdělili, tak že povstala dvě nová zboží, Klášterské a Hradišťské.

První díl Labounského obsahoval Klášter zámek pustý se zdmi a stavením pustým, mlýn a jiné příslušnosti, druhý, Žibřidův obsahoval město Hradiště celé i s Rybitvím a vším příslušenstvím. Ve společnosti ponechány most do tvrze Hradiště, vazba nebo vězení v mostu, příkop okolo tvrze, zvonec na věži a palác ve tvrzi a kus před mostem.[2]) Labounský teprve založil zdejší zámek; znak jeho jest vytesán na věži zámku naproti ostatkům chrámovým se zdvihajícího, což zjevným jest důkazem, že byl zámek za vladaření Labounských z rumů někdejšího kláštera postaven. Také stavba tohoto zámku, mající naskrze ráz doby renesanční (až na některé ostatky budovy klášterní), poukazuje k této době.

Labounský, muž v právech dobře zběhlý, stal se prokuratorem při soudech na hradě Pražském a snad málokdy se na Hradišti zdržoval. Roku 1561 jsa těžkými nemocemi sklíčen a aby k prvnímu zdraví svému mohl navrácen býti, dal se dnem i nocí po čtvrť léta hojiti od Adama Lehnara z Kouby a také bral mnohé a rozličné léky z lékárny Adama a bratra jeho Abrahama. Poněvadž potom veliké peníze za léčení platiti nemohl, přišlo k soudům. Jiří zemřel roku 1572 dne 10. května.[3]) Syn jeho *Jan Labounský z Labouně* horlivě vyznával víru bratří českých, stál pevně při bratřích na sněmích a jednáních a obnovil r. 1575 sbor v Hradišti. Balbin o něm pochvalně mluví, že učené lidi podporoval. Že o něm mluvil r. 1577 Jan Šlechta ze Všehrd, že jest z chlapského pokolení a ze psí lehké krve, lze vysvětliti dílem rozličným vyznáním víry, dílem i tím, že Labounští teprve v 16. století povýšeni byli do šlechty a pak od starých vladyk z Labouně k erbu přijati.[4]) Jan byl poprvé ženat se Salomenou z Habartic, s níž měl jedinou dceru Elišku, potom vdanou Šlechtovou; této dal r. 1590, když jej byla z dílu mateřského obeslala, 2500 kop míšeňských. Po smrti Salomenině měl druhou manželku Lidmilu z Olbramovic, jíž r. 1582 na Bukovině, Jivině, Neveklovicích a Mukařově věnoval.[5])

Jan zemřel r. 1601. Závětí svou, danou r. 1599, 21. září, poručnictví nad statkem svým a nad Alžbětou z Pacrouně, třetí manželkou svou, dal Jindřichovi Zlivskému z Labouně na Chomutičkách, Jiříkovi Vančurovi z Řehnic na Studénce a Dolních Přívorách, Jiříkovi Mladotovi ze Solopisk na Hořeních Stakořích a Jiříkovi Esterreichovi z Eměřic a v Podole. Panství své „zámek Klášter Hradiště“ odkázal synu svému *Janovi Jiřímu*, ale tak, kdyby měl zemříti, aby spadlo to na dcery Janovy Mandalénu a Kunku.[6]) Toto ustanovení provedeno skutečně po časné smrti Jana Jiřího, a Hradiště se dostalo takto na polovici Mandaléně vdané Mladotové, a na polovici Kunce vdané Vlkové. Onano postoupila r. 1611 zápisem dlužním v 100 kopách (ale teprv aby je dostal po smrti její) „polovici zámku Kláštera Hradišťského nad Jizerou s vesnicemi, dvory, lesy, rybníky, lukami, pivovárem, mlýny, potoky, Jizerou a štěpnicemi“ manželu svému *Vácslavovi Mladotovi ze Solopisk.*[7]) Zápis ten platnosti své nedošel, nýbrž obě sestry prodaly panství roku 1612, 2. února *Vácslavovi Budovcovi z Budova* na Hradišti nad Jizerou, Zásadce a Kočňovicích, J. M. K. radě, za 81.000 kop, a to: *zámek Klášter Hradiště* s pivovárem, olejnou atd., dvůr poplužný při něm, ovčín, cihelnu, dvůr Pachounský, dvůr Bukovinský se všemi dědinami a řeku Jizeru, mlýn Klášterský a mlýn Borovský, dům v Hradišti s rolemi, vsi Klášter s podacím, Jivinu, Bukovinu, Kozmice, Neveklovice, Borovice, Vicmanov, polovici Mukařova s podacím, Hlavici s podacím, Dolce, Mohelnici co tu měl, Žďár, Habr co tu měl a Bukovinu.[8])

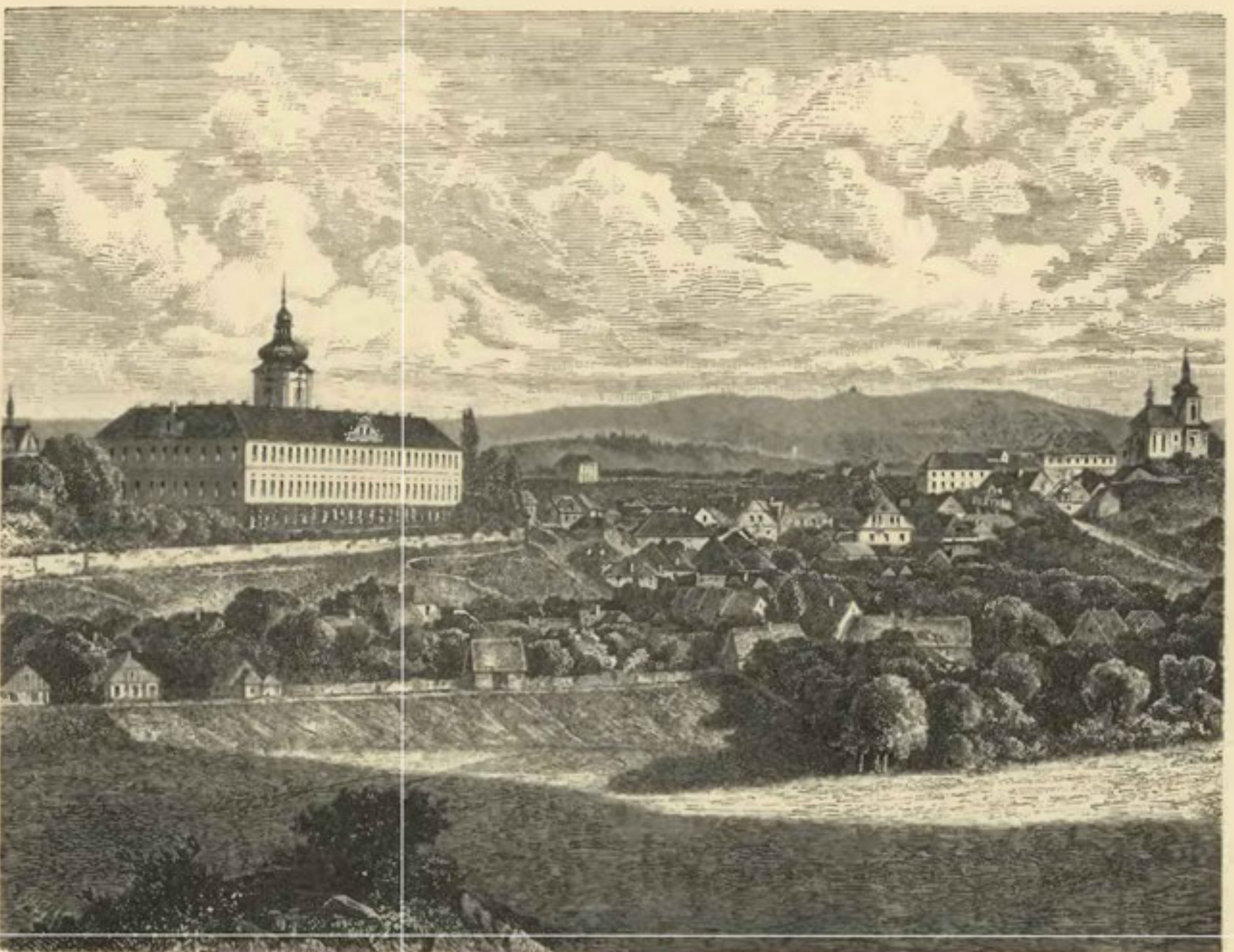
Jindřich Žibřid z Velechova, jenž držel díl patřící k městu Hradišti, za svého tu hospodaření nedocházel úcty u svých známých. Tak na př. Jan z Semechova nejen o něm mluvil, že mu chce jeho neřády tak vyčísti a vyložiti, žeť se za to musí v hrdlo styděti, nýbrž i poslal mu roku 1557 poselství s cedulí řezanou, v níž bylo doloženo: „Žeť tvůj život neřádný chci tobě vypsati a vyčísti a již jest na díle větším vypsáno a sepsáno, ale při přítomnosti pana Filipa z Vildnšteina a jiných pánův a přátel není korygováno; jakž to na hotově bude, budeš to míti pořádně sepsané odesláno.“ Že sem a tam někdo říkal, že je lepší než Žibřid, také se stávalo. Jiříka Ctibora z Dobré obvinil před právem Nymburským ze slov hanlivých, a tu Ctibor odpověď dávaje, soukupa Petra Opršála ze Žher jmenoval; potom Jindřich k Petrovi o to řád práva zachoval, ale na snažnou žádosť přátel k přátelskému jednání přivolil. I poněvadž Ctibor kromě těch předešlých hanlivých slov to před právem Nymburským čísti dal, „že sem já Jiřík

---

[1]) DZ. 12 H 30, arch. gub. [2]) DZ. 53. M 24 – N 9. [3]) Veleslav. kalendář. [4]) Reg. kom soudu, Bohemica docta. [5]) DZ. 21. J 16, 168. C 18. [6]) DZ. 130. D 24—29. Po smrti dcer těchto, kdyby bez dědiců sešly, mělo spadnouti na Jindřicha Zlivského. [7]) DZ. menší 237. C 15. [8]) DZ 185. A 24 a 136. B 16. Odpíral tomu Jan Jiří Zlivský, syn Jindřichův.



Klášter nad Jizerou u Mnichova Hradiště.



Hradiště Mnichovo.

Ctibor starobylejší vladyka a lepší rytířský člověk nežli on Jindřich" a v Poděbradech o něm mluvil, že jest sedmý lhář, pohnal jej do komorního soudu. S Adamem z Vartemberka soudil se proto, že tento dlužen byl obci Hradišťské 52 kopy a také byv držitelem města, roku 1554 po smrti jednoho souseda dva koně, valacha a 14 korcův obilí k ruce své vzal a do dvora Zvířetického odvezl.[1]) Nástupce Jindřichův *Adam Žibřid z Velechova* zapsal r. 1577 město Hradiště nad Jizerou manželce své *Krezcenci z Habartic*. Před smrtí svou († r. 1579) pak odkázal jí všechno své jmění. Sestry Adamovy Kateřina a Dorota arci tomu pořízení odpíraly pravíce, že ona Krezcencí nepokáže, aby kdy k stavu manželskému pořádným knězem oddána býti měla, než že je jeden truhlář z Mladé Boleslavě (Jan Staven), bratr sekty Valdenské, snoubil. Karel Stařinský z Libšteina, jenž pak v tomto odporu pokračoval, nechal se r. 1594 penězi odbyti.[2])

Krezcencí vdala se po druhé (před r. 1582) za *Kryštofa Budovce z Budova*, jenž toho vyprosil u Rudolfa II. (r 1586), že Hradišťským jarmarky jich na lepší dni byly přeloženy. Když pak Krezcencí r. 1598 zemřela, zdědil po ní Kryštof vedlé kšaftu jejího r. 1582 sepsaného zboží Hradišťské.[3]) Dotčený Kryštof, jenž v mladém věku do Španěl poslán byl, potomně císaři Karlovi V. v Nízozemí a v Říši ve zprávách válečných sloužil, tolikéž v Uhrách za tří králů na výpravách byl, oženil se po druhé s Maruškou z Bubna.[4]) Posledním pořízením svým (r. 1602, 4. června) odkázal město Hradiště nad Jizerou a vsi Dneboh a Dobrouvodu *Václavovi Budovci z Budova* na Semčicích, císařskému královskému radě při apelacích, strýci svému, při čemž také pamatoval na Marušku, manželku svou, odkázav jí 10.000 kop nad věno její, a na příbuzné své a přátele. Zemřel r. 1602.[5]) Když pak Václav r. 1612 i díl Klášterský koupil, došlo ke sloučení obou dílů od r. 1557 oddělených.

Václav Budovec z Budova, i Kozí bradka řečený, byl jeden z nejznamenitějších mužův onoho věku. Pobyv v cizích zemích, mnohé myšlénky a popud k pozdějším pracím čerpal z obcování s učenými muži, naučil se cizím jazykům a k tomu poznal řády a způsoby dvorské. Jako hofmistr poselství císařského přebýval sedm let v Cařihradě a měv tu nejenom častá rozmlouvání s Turky a renegáty, nýbrž i poznav důkladně koran, tím více utvrzen byl ve víře křesťanské vyznání bratrského a naplněn nenávistí k islamu; odtudž také pocházel spis jeho Antialkoran, brzo po návratu sepsaný. Císař Rudolf II. jmenoval jej r. 1584 radou nad apelacími a potřeboval ho v některých jednáních veřejných O přízeň císařovu přišel r. 1602, když se horlivě o to bral, aby bylo bratřím svobodné vyznání víry propůjčeno. Od té doby nacházel se v oposici stavovské a dovedl toho, že byl r. 1607 přijat do stavu panského. V jednáních veřejných r. 1608 a 1609 měl tak platné účastenství, že od té doby za vůdce a hlavního řečníka stavů byl pokládán. Horlivě plnil úkol svůj vždy o to se staraje, aby hnutí stavovské rázu náboženského nepozbývalo, a tak jest i vymožení majestátu (r. 1609) přední jeho zásluhou.[6])

Jmění jeho bylo z počátku nevelike, totiž statek Semčice, ale poněvadž r. 1602 dědil Hradiště a byl dobrý hospodář, vezdejších statků mu přibývalo, tak že r. 1604 mohl přikoupiti Zásadku. Hradišťští dostali s ním osvícenou a dobromyslnou vrchnosť. Ve výsadě, kterouž dal městu Hradišti roku 1602 dne 11. listopadu, touží na to, kterak někteří obyvatelé v tomto království, kteří poddané své mají, po týchž poddaných svých, když je Pán Bůh z tohoto světa povolá, nápadní právo sobě nařídili a jeho užívají, že když rodiče umrou a zanechají po sobě dítek, tehdy ten jich statek na díly se klade mezi ty dítky a pánu také jeden díl, a když kdo z těch dětí pozůstalých umře, tehdy díl umrlého ne na jiné bratří nebo sestry, ale na pána přichází, též otcové po synech a vnukové po dědu a bábách a naopak nedědí. Horlivý vyznavač jednoty bratrské a pán, jehož rozhled se byl ve světě rozšířil, poznával, že se to příčí božímu a přirozenému právu, a nechtě, aby žalostivě toho rodičové očekávati měli, aby to, což pracně a lopotně v potu tváři své dítkám svým zanechali, oni po nich užiti neměli, udělil Hradišťským svobodu, aby jedině příbuzní po příbuzných dědili, a výslovně poznamenal, že tak nečiní z úplatku, že by mu co za to poddaní dali, ale z lásky, kterou k nim jakožto ke svým věrným a milým poddaným měl. Daroval jim také k obci tržné, jarmarečné a clo v Turnovské ulici. Téhož roku dal hamfešt nákladníkům města Hradiště na 33 várky piva bílého po 16 sudech, když pak od toho r. 1610 upustili, odpustil jim úroky nebo jakékoliv platy stálé, ospy obilí ssutého, roboty orné, ženné a vozné a konečně slepice a vejce. K tomuto nadání přitiskl pečeť také Adam, syn jeho.[7])

Když nabyl Kláštera, nalezl tu kromě zřícenin kláštera zámek od Labounských postavený. To vše uvedl asi v tu způsobu, jak se nyní spatřuje; zejména užil starého portálu chrámového jako vjezdu k zámku, a ke zdem postranním přistavěl nová hospodářská stavení. V tom smyslu jen lze rozuměti staré pověsti, že z kostela učinil marštal. Schaller vypravuje kromě toho o něm, že dal kosti mrtvých tu pochovaných vykopati a spáliti a náhrobky opatův a pánův tu pochovaných vyházeti, což lze tak

[1]) Reg. kom. soudu. [2]) DZ. 20. L 24, 89. D 28, 170. E 8. [3]) Reg. královská, DZ. 128. H 4. [4]) Papiocký o st. ryt. 145. [5]) DZ. 131. E 11. [6]) Jirečkova Rukověť I. 106. [7]) Archiv v Hradišti.

rozuměti, že se tak stalo při kopání základů k novým stavením, ale že náhrobky posud zachované nebyly rozbity. Ve sborech poddaných svých svou osobou přítomen býval a sám poddaným slovo boží vykládal.[1])

Pro koupení panství Klášterského měl nemalé spory. Ve smlouvě o ně učiněné zavázal se Mandaléně a sestře její, že dluhy, kterými jsou Klášterští lidé jim za ryby a pivo povinni, a jež na ceduli řezané poznamenány byly, vyupomíná a o jich zaplacení do sv. Havla se postará; ale, jak se zdá, peníze ty ztěžka se dobývaly. Kromě toho zanechala Mandaléna devět úlů včel u Anny Říhové, jinak Staré báby v Jivině, poručivši jí je k opatrování, ale Vácslav maje ty včely za věc prodanou, kázal je odvézti. Tato druhá věc spokojena smlouvou, ale častá dopisování mezi Vácslavem a Vácslavem Mladotou ze Solopisk na Lešanech, manželem Mandaléniným, způsobilo nové kyselosti. Viděti to nejlépe z psaní, které Mladota psal Budovci (r. 1613, 9. máje) a v němž jest doloženo: „A kdež dokládáte, že jste se toho na mně nenadáli, abych Vás Achabem starým jmenovati měl, a já v pravdě sem se toho na Vás (chtíce Vy pobožný člověk býti) nenadál, abyste se na některé věci mé nejmilejší manželky náležející tak lakomě (a hůřeji nežli onen Achab, král Izrahelský) sahati a je sobě osobovati měli, odkudž sem Vám přirovnávajíc Vás k němu, žádné křivdy neučinil, což by mi snadně (kdybych o tom právě, před kterými by mi to na Vás prokázati náleželo, věděl) prokázati bylo. A protož, poněvadž o tom právě vědomosti nemám, neublíživ Vám tím slovem Achab nic na Vaší poctivosti, kdež Vy o mně v témž psaní svém (27. dubna) píšete, že mě nemáte a míti nebudete (dokudž bych to na Vás, že Jste se způsobem Achabovým nač lakomě potahovati měli, neprokázal) než za duplovaného lháře, touž i já Vám odpověď na neušetřená hanlivá slova Vaše dávám, že Vás nemám a míti nebudu (dokudž toho na mne neprokážete, že bych tu co o Vás, přirovnávaje Vás ve Vašem lakomství k Achabovi, selhati a Vám křivdu učiniti měl) než tím způsobem, jako Vy mě, za duplovaného lháře, čímž se spraviti moci budete.“[2]) Do r. 1617 trvaly tyto kyselosti, a r. 1617 zatkla Mandaléna Budovce půhonem pro nevyupomínané věci; nežli však k přeslyšení té pře přišlo, byl již Budovec mrtev.


Znak hrabat z Valdšteina na starém portále v Klášteře Hradišti.

V osudném roce 1618 činným byl Vácslav Budovec a zvolen za jednoho z direktorův a správců zemských, hlasoval pro zavržení Ferdinanda II. a zvolení Bedřicha falckrabě, za něhož byl presidentem nad apelacími. Léta 1620 v červenci chtěli stavové vypraviti poselství do Cařihradu, i žádán Budovec, ježto v mladém věku svém v Turcích byl a obyčejů národa toho povědomosť má, aby výpravu tu na sebe přijal, ale sešlostí věku z toho se vymluvil. Za to mu uloženo, aby vyslance Tureckého slavně uvítal a s ním jednání vedl. Po bitvě Bělohorské vyprovodiv manželku svou Annu z Vartemberka, syna Adama a vnuky z Prahy, vrátil se, aby se nezdálo, že korunu českou, která jemu samému druhému k ochraně svěřena byla, opouštěl. Dům jeho zúplna vydrancován, on pak dán do vězení. Když Pavel Aretin, apelační sekretář, navštíviv jej se ho tázal, proč neuprchl, odpověděl Budovec mezi jiným: „Syt jsem dnů svých; Pánbůh račiž vzíti duši mou k sobě, abych nespatřil pohrom, kteréž, jak vidím, zachvátí vlasť mou.“ Dva kapucíni pokoušeli se v posledních dnech obrátiti jej, oba však theologickou jeho zběhlostí poraženi jsouce ustoupili. Podobně dařilo se dvěma jezovitům, kteréž Budovec známostí písma přemohl. Když r. 1621 dne 21. června na Staroměstském rynku skonal, bylo pánu, kterýž heslu svému In Deo fortitudo do smrti věren zůstal, 74 léta. Syn jeho Adam, jenž byl ženat s Margarytou z Hodějova, zakládal si za živobytí otce svého pěknou knihovnu, z níž zbyla ozdobná kniha znakem jeho a manželky jeho ozdobená.[3]) Utekl do Hagu, a r. 1652 domáhal se syn jeho Bedřich Ludvík toho, aby mu pozůstalosť po matce byla vyplacena.

Poněvadž byl Vácslav Budovec hrdla, cti a statkův odsouzen, všechen jeho, manželky a syna jeho statek byl zabrán (kromě věna manželčina) a statky Klášter s Hradištěm, Zásadka a Chocnějovice

---

[1]) Schaller 75. [2]) Reg. kom. soudu. [3]) Viz Mitth. des odbm. Exc.-Cl. VI. 69. opravě chyby tam.

prodány r. 1622 dne 20. srpna *Albrechtovi* z *Valdšteina.* Roku 1624 statky ty z práva zemského propuštěny a k novému knížectví Frydlantskému připojeny. Kníže odděliv Zásadku a Chocnějovice jako zvláštní léno dědičné, zastavil roku 1624 dne 9. listopadu Klášter, Zvířetice se Studenkou a Svijany jakožto léna Frydlantská *Maximilianovi* z *Valdšteina,* jenž se měl jednou státi nástupcem jeho v knížectví.[1]) Za něho dálo se obracování poddaných na víru katolickou, ale velmi zvolna, poněvadž míval Maximilian na svých statcích úředníky nekatolické. Když pak r. 1631 Sasové do Čech vtrhli, vzbouřil se lid selský na některých panstvích knížecích a zmocnil se zejména Nového zámku, Hradiště Mnichova, Housky, Dokez a Bělé.[2]) Po smrti knížete byl Maximilian ponechán v dědičném držení dotčených statků, kteréž pořád držel. Měl tu potom hejtmana r. 1636—1638 Mikuláše Holára z Prachně.[3])

Po jeho smrti držel druhý syn jeho *Karel Ferdinand* († r. 1702) Svijany, Hradiště, Loučeň a Velký Újezd. Za něho vyhořel zámek Hradišťský r. 1657 dne 2. listopadu. Oheň ten prý zavinili Mikuláš Matucha, soused Turnovský a purkrabě zámecký, a Michal Kyncl, vrátný, kteří proto obviněni u práva Turnovského. Vrátný pálil v pekárně prach a pazdeří a odtud se zapálilo; čeládky nevolal, nýbrž sám hasil, ale neuhasil. Pak sváděl vinu na Matuchu, že prý pálil to pazdeří z jeho rozkazu, ale Matucha dobře odpovídal, že je měl páliti venku.[4]) Roku 1663 potvrdil Karel Ferdinand Hradišťským výsady a listy „předka svého" Václava Budovce doslova, a to proto, že v minulých letech k některým povinnostem, jako k braní omastku, másla, sýra, ryb a obilí vše ke zpeněžení, také i k robotám od předešlých správců potahováni byli. Slíbil jim pak, že již k braní a kupování rozličných věcí od panství stěžováni a nuceni býti nemají. Měli tehda Hradišťští štěstí se svými vrchnostmi! Karel Ferdinand prodal roku 1675 dne 24. dubna zámek a město Hradiště s příslušenstvím a vsi Dobrouvodu, Dneboh, Habr Hradišťský, Vicmanov, Mohelnici a Košovice za 73.000 fl. *Arnoštovi Jozefovi* z *Valdšteina,* strýci svému, jenž již držel Klášter se Zvířeticemi po otci a dědu svém.[5]) Od té doby zůstaly Klášter, Hradiště a Zvířetice v držení rodu Valdšteinského.

---

[1]) Bílek, děje konf. [2]) Osvěta r. 1873, str. 181. [3]) Stará grunt. kniha Podhradská. Roku 1652 Jiří Jeník Zásadský z Gamsendorfu. [4]) Archiv Turnovský. [5]) Archiv Hradišťský, DZ. 395. S 29.



Znak města Mnichova Hradiště.



ZÁSADKA HRAD.



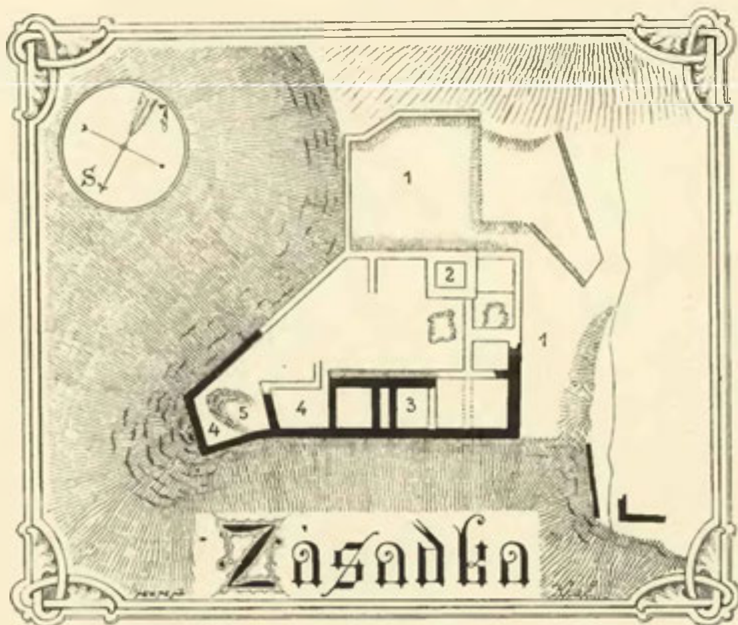
Zásadka položena jest v pěkné krajině při samém ovčínu pode vsí Sichrovkem (severně od Mnichova Hradiště), nad kterouž skála pitvorná, podobající se poustevníku s kuklí, vyniká a příchozího nemálo pobaví. Na patě Zásadky vine se Jizera skrze louky a luhy, po obou stranách svírají údolí stráně nebo volné svahy, křovím a stromovím obrostlé. Ačkoliv jest krajinka tato pěkná pro mnohé své stromoví a má půvab tekuté vody, přece jí schází jedna vnada, totiž les. Na tuto krajinu shlíží zbořená a pustá Zásadka se stráně vysoké, kteráž strmě k údolí spadá a k východu končí se u skalnaté debřiny, jež se táhne za Sichrovek. V rohu mezi oběma, kterýž byl příkopem od ostatní roviny oddělen, stával hrádek, z něhož jen pramálo zbylo. Jsou tu ovšem zříceniny vysoké, které za posledních let odkopáváním valně se zmenšily, ale to jsou zbytky zámku postaveného teprve v 16. století. Nový tento zámek skládal se z několika oddělení, z nichž jen strana severozápadní zbyla, měl v přízemí veliká, v poschodí něco menší, veníři obložená okna, a byl, jak seznávati, zřízen jako slušné panské sídlo. Neboť nic tu neuvidíš ozdobného, než jen bílou omítku zdí, skrze niž barva kamení a cihel proniká. V severním rohu na opyši hradiště viděti jest ještě zbytky prvotní Zásadky, jichž při založení zámku upotřebili, a protože již sešlé byly, vycvikovali. Při založení nového zámku vlámána sem větší okna a vyzděna cihlami, aby dostalo staré stavení takovou způsobu, jako mělo nové, ale omšené jeho šedivé zdi svědčí o stáří velikém. Na jižní straně jest kopec rumu, na jehož místě před lety základy čtverhranaté věže se spatřovaly. V příkopě již hodně zaneseném spatřují se zbytky starých zdí jakož i základy drnem zarostlé. Zavezli a zaházeli jej již před lety, tak že jest velice mělký a jen k tomu slouží, aby tu voda ze studnice a z ovčína odtékala.

O starších dějinách Zásadky jest nám pramálo známo. Zachoval se nám list starodávný *Matěje Pomazánky ze Zlivě*, v němž píše o Zásadku nějakému pánu nejmenovanému, že ji koupil za své peníze a ji ve dskách má, ale že prosí, aby mu ty peníze vrátil.[1]) Matěj Pomazánka byl ve službách Petra Děvínského z Vartemberka (r. 1406) a možná, že od něho Zásadku koupil.[2]) Snad i statek ten dlouhá léta pánům z Vartemberka patříval, a tím by se vysvětlilo, proč se o něm v starší době nikde nemluví. Do r. 1452 patřila „tvrz Zásadka“ Čouchům ze Zásady, jak bude obšírněji pověděno v dějinách Navarova. V 15. století obnovena jest Zásadka po nějakém spuštění a nazývala se Novou Zásadkou. Roku 1490 držel ji *Markvart Frycek z Daliměřic*, jak zřejmo jest z prodeje nějaké dědiny u dvoru Vodického.[3]) Později ji měl *Václav Hrzán z Harasova*, za něhož spustla, poněvadž pán bydlíval na jiných svých zámcích. Když se tři synové jeho roku 1520 dělili, dostal *Jan*, druhý z nich, za díl svůj zámek Zásadku opustlý, jehož popluží bylo lidem pod plat prodáno, vsi Přibyslavice, Hradecko, dvůr Kurovodice, vsi Kácov

[1]) Rkps. bibl. Pražské. [2]) DD. 14. . 64. [3]) Archiv Boleslavský.

a Podhněvesice a ještě jiné vesnice v okolí Housky. [1]) Jak se zdá, Jan brzo prodal tento statek a seděl potom na Vrutici. Nástupcem jeho byl *Petr Vančura* z *Řehnic* a na Valečově, který pořízením svým r. 1539 na den sv. Marka sepsaným odkázal statek Zásadku *Petrovi Samšinskému* z *Samšiny.* [2]) Tento z dobrého dědictví měl jen jediný malý soud, poněvadž jej r. 1543 pohnal Mikuláš starší Vančura z Řehnic, aby vrátil kus dobrého tenata na velikou zvěř, který Mikuláš Vančurovi na připsání Petrovo půjčil. Petrův nástupce *Mikuláš Samšinský* z *Samšiny* opustil Zásadku a bydlil v Kurovodicích, a ponechav tyto sobě, prodal roku 1560 zámek pustý Zásadku s dvorem a dvěma rybníky pustými *Zikmundovi Vančurovi mladšímu* z *Řehnic.* [3]) Za nedlouho nabyl jí *Kryštof Prok* z *Velnic*, hejtman císařský na Poděbradech, jenž se jako pán její r. 1573 připomíná. [4]) Týž prodal r. 1579 zámek Zásadku, kterýž byl opravil a postavil tak asi, jako zříceniny ukazují, *Bernartovi* hraběti z *Hardeka.* [5]) Nedlouho potom nabyla jí *Hedvika* z *Hazemburka*, vdova po Albrechtu ze Smiřic a na Náchodě († r. 1567), kteráž tu bydlila s druhým manželem svým Jiříkem Hasištejnským z Lobkovic. Zemřela r. 1592 dne 28. března, odkázavši pořízením svým posledním Zásadku dceři své *Kateřině Žerotínské ze Smiřic* takovým způsobem, aby bratra a sestry své jistými sumami peněz splatila. [6]) Z posledních dní jejího živobytí známy jsou některé podrobné domácí příběhy, kteréž tu nechceme zatajiti.

Léta 1592 v neděli květnou se paní Hedvika Hasišteinská z Hazemburka roznemohla a raničko poslala k úředníkovi Petrovi Hákovi, aby pro kněze Pavla na Všeň a pro lazebníka do Hradiště poslal. Tak učinil. Potom kterýs den opět poslala Hedvika k úředníku, aby jí zřízení zemské poslal. Když je tam donesl, žádala paní, aby pohledal o kšaftech, a když to našel, nechal tak těch zřízení zemských ležeti. Kněz Pavel tu také byl, ale měl strachu dosti, neb ho paní prosila, aby kšaft psal, ale on jsa člověk duchovní nerozuměl tomu a bál se, aby se nezavedl. Proto se dotazoval úředníka, co má činiti nebo ví-li, náleží-li jemu takový kšaft psáti. Tu odpověděl úředník, že neví, aby práva zemská vyměřovala, kdo by kšaft spisovati měl, než kdo se koho dožádá, však to že ví, že sněmovní snesení jest, kdo by suplikací spisoval, že se má podepsati. I pověděl potom úředník ještě: „Než to pamatuji, že nebožtík pan Jiří Hasišteinský, když dal na Neprachovech kšaft psáti, že se dožádal jednoho bakaláře z Horažďovic, že jest ho psal. Tak mi se zdá, že by vám na ublížení nic nebylo, když toho paní ráči žádati." To dal úředník knězi za odpověď. A tak potom ten kšaft psán. Potom některý den zase paní pro úředníka poslala a když přišel, řekla: „Nu, milý Petře, bojím se, že se s vámi rozžehnám," k čemuž Petr odpověděl: „Ale Pánbůh Vaši Mt. pozdraví." Tu plakala paní a Petr stál hrubou chvíli u lůžka a mlčel. Potom paní zase k němu mluvila řkouc: „Boj se Boha, nebudeš opuštěn." Pravila mu, že kšaft udělala, ač jest zprosta psaný, „ale nenaději, aby mu měl kdo odporovati nebo proti němu býti." I nakázala mu, aby pro pana Jiříka Estrreicha poslal a pan Rozhon a úředník aby také pečeti k tomu kšaftu přitiskli. A jda od ní, našel kšaft v truhličce v světnici u vrat, kde paní bývávala. Pak přišli svědci dožádaní a odebrali se do světnice, kde paní ležela. A když od ní přišli, v ten kšaft nahlédli a pravili, že paní zapomněvši na malého Michala prosí, aby se doložilo v tom kšaftu, že se mu má 50 kop vydati. Tak se stalo, a pak jezdil úředník s tím kšaftem ke knězi Pavlovi, aby jej na čisto přepsal, že jest poručila něco do toho kšaftu doložiti. A když opsán byl ten kšaft, hned s ním na Zásadku jel, a poněvadž se paní po něm nejednou ptala,



Plán hradu Zásadky.

Vysvětlení plánu: 1. Příkop; 2. věž; 3. nový palác v 16. století postavený; 4. starý palác; 5. díra z propadlého sklepu.

[1]) DZ. 43 K 7. [2]) DZ. 3 A 6. [3]) Reg. kom. soudu. DZ. 13. M 4. [4]) DZ. 18 C 21. [5]) DZ. 66 C 20. [6]) DZ. 26. E 24-26.

poslán jest jí týž kšaft ihned do pokoje. Paní jej podala Jiříkovi Estrreichovi k přečtení, aby jej přehlédl, také jej přehlédl Rozhon, a potom jej spečetili. Pak v sobotu po květné neděli, jakž paní Hedvika z tohoto světa vykročila, Hedvičina dcera Kateřina Žerotínská ze Smiřic poručila úředníkovi, aby lidi poddané obeslal, že se chce dožádati Jana Rozhona, aby jemu k ruce panině, poněvadž sama na lůžku ležela, člověčenství slibovali. I poněvadž Petr od nebožky srozuměl, že po smrti své žádnému jinému statek svůj nemíní odkázati než paní Kateřině, tak podlé poručení paní Kateřiny učinil a lidi obeslal do té světnice nad marštalemi, kdež n. Jiřík Hasišteinský úředníku vystavěti dal a lidé vyslýcháni bývali. [1])

Kateřina byla vdána napřed za Jana Lukáše z Žerotína a po jeho smrti dala se za *Jana z Říčan*, jemuž r. 1600 všechny a všelijaké spravedlnosti zapsala, [2]) ale r. 1604 prodala zámek a dvůr Zásadku, dvory Hněvosický a Kacovský, vsi Zásadku, Rostkov, Kacovec, Podol, Dolany, Mohelnici, Přibyslavice, Hoškovice, Přestavlky a Dneboh Václavovi Budovcovi z Budova na Hradišti nad Jizerou, jenž na tom statku nově koupeném (r. 1610) Marjaně z Hodějova, manželce syna svého Adama, věnoval. [3]) Po smutné smrti Václavově († r. 1621, 21. června) statky jeho všechny zabrány a roku 1622 *Albrechtovi z Valdšteina* prodány, jenž je z práva zemského vyňal a ke knížectví Frydlantskému připojil. Kníže prodal roku 1627 statky Zásadku a Kocňovice jako manství Frydlantské *Janovi Ludvíkovi Isolano*, císařskému nejvyššímu. [4]) Tento zemřel r. 1641 jako man císařův, odkázav statky své v Terstu a mimo Čechy ležící svým sestrám, ale Zásadku a Kocňovice *Pavlovi* hraběti z *Aldringen*, biskupovi Tripolskému. Tento statku toho pro svou nepřítomnost zde málo užil, tak jako i bratr a dědic jeho Jan, biskup Segavský. Tento postoupil práva svého *Jeronymovi de Clary*, císařskému nejvyššímu (r. 1652), jemuž r. 1664 obojí statky z manství propuštěny. [5]) Nový pán ženat byl s Annou Marií z Aldringen a zemřel r. 1671. Jediný jeho syn Jan Jiří zdědil oboje statky s Markétou Baronovou rozenou de Clary, a rozdělili se tak, že onen měl Zásadku, tato Kocňovice. Ale r. 1673 prodali oboje statky *Janovi Kašparovi* svobodnému pánu *Montani*, správci úřadu královského a soudci manského soudu v hrabství Kladském, a *Anně Marii* rozené z *Aldringen*, jeho manželce. [6]) Zajímavé jest, že manželé tito provedli r. 1675 dělení svých statků, tak že Jan Kašpar dostal zámek Zásadku a dvůr Hradeček s šesti vesnicemi a jeho manželka tvrz Kocňovice s dvěma dvory a dvanácti vesnicemi; ale již r. 1677 prodali obojí statek *Kryštofovi Rudolfovi* říšskému hraběti z *Bredy*, který jej držel do smrti. Když pak zemřel, převzala jeho statky vdova Benedikta rozená z Alefeldu a prodala Zásadku r. 1691 *Zikmundovi Hrzánovi* z *Harasova* a od tohoto koupil oboje statky r. 1695 *Arnošt Josef* hrabě z *Valdšteina* a připojil je k panství Zvířetickému a Hradištskému. [7])

KNĚŽMOST.

ad městečkem Knězmostem (jihovýchodně od něho) jest návrší řečené Hrádek, na němž jsou lesíky a pole, ale nikde známky po nějakém hradě. Nad samým Kněžmostem končí se hora a tu jest širokým příkopem překopána. Tvrziště jest již na svých bocích rozkopáno a v pole proměněno; také příkop, ač patrný, jest velice zanešen. Na patě hory jest sklep. Není pochyby, že na této tvrzi někteří z rodu Valečovských, kteří se také z Kněžmosta psávali, seděli; ale to trvalo jen do polovice 15. století. (Viz děje Valečova na str. 117.) Když v 17. století polovice Kněžmosta stala se statkem samostatným, postaven jest tu skrovný zámeček. Posud se říká tvrz okolí té studánky s dobrou studenou vodou, která jest na jihozápadním konci městečka; za ní na louce vyorány cihly, škváry a kousky řetízků. Roku 1759 prodal Vincent hrabě z Valdšteina Adamovi Šamalovi a Josefovi Prylovi, sousedům Kněžmostským, panskou zahradu „s přináležející tak nazvanou tvrzí" za 600 fl. (Nyní polovice při čísle 60.)

[1]) Reg. svěd. kom. soudu 1585—1593 f. 324. [2]) DZm. 236. D 9. [3]) DZ. 135. C 24, 178 M 21. [4]) Bílek, děje konf. DD. 71. f. 50 [5]) DZ. 147. G 23 [6]) DZ. 391. G 13. [7]) DZ. 74. M 16—N 25, 392. O 4, 401. G 4. 404. B 22.





Zbytky paláce na Zásadce.

TVRZE NA HRADIŠTSKU.

STUDENKA.

Nedaleko Bakova jest samota Studenka se starožitným kostelem a dvorem poplužným, v němž se před časy tvrz nacházela; část jejího bývalého stavení prý posud zbyla. Z vladyk, kteří tu seděli, připomíná se r. 1297 *Vlastibor ze Studenky*. Jiný, jménem *Vícek*, připomíná se r. 1370 jako patron kostela zdejšího. V l. 1390—1391 patřil tento statek *Hynkovi Berkovi z Dubé* a z *Honšteina*, a pak následoval v l. 1395 až 1406 *Jan Lyšec* jinak *Ocas ze Zásady* jako patron kostela zdejšího, [1]) drže Studenku sice ještě r. 1416 [2]) Studenka tvrz zůstala pak v držení rodu Lyšcova až do r. 1452, kdež se dostala Jiříkovi z Poděbrad. [3]) Že pak r. 1497 držena ke Kosti, také již pověděno. Roku 1513 prodali Kunrat z Krajku, Jaroslav z Šelmberka, Zdislav Berka z Dubé a Jindřich z Šelmberka tvrz Studenku s příslušenstvím *Mikuláši Vančurovi z Řehnic*, jehož hlavními sídly byly Krusko a Valečov. [4]) Ze synů jeho dostal *Václav* r. 1536 za díl svůj tvrz, dvůr a ves Studenku, vsi Chudoplesy, Horky, Nasedlnici, Lhotici, Býčinu a plat v Bakově. Ženat byl s Markétou z Mirovic, jíž na Studence věnoval, ale z manželství tohoto pošly jen dvě dítky, které v mladosti pomřely. [5]) Nemaje tedy naděje na dosažení jiných dědiců, učinil smlouvu s *Jiříkem*, bratrem svým, že statek jeho po jeho smrti a dětí nedospělých má na něj připadnouti, což i r. 1542 posledním svým pořízením stvrdil. Zemřel r. 1543 a bratr jeho Jiřík držel Studenku k Valečovu a Krusku až do své smrti r. 1553. [6])

[1]) Reg. II. 746, lib. conf. lib. erect. VI. 161. [2]) Archiv Olešnický. [3]) Viz děje Navarova. [4]) Rel. tab. II. 493, DZ 45. B 27. [5]) DZ. 1. C 19, 3. A 5, Paprocký o st. ryt. 200. [6]) DZ. 4. E 13.

O tom, jak statek jeho mezi syny dělen byl, již na str. 119. vypravováno, jen to sluší doložiti, že Adam, nejstarší syn, psal se před rozdělením „na Studence". [1]) Roku 1567 položeny díly mezi dotčeného Adama a bratří jeho nejmladší *Markvarta* a *Jiříka*. Jiří vzal první díl, totiž tvrz Studenku se stavením, pokoji, sklepy, komorami, maštalemi a kuchyní, kostel při tvrzi, mlýny, vsi Chudoplesy, Horky, Lhotici, ves zápisnou Vápno a plat na lidech v Bakově. Markvart dostal díl druhý, dvůr Nasedlnice a ves, vsi Zájezd, Kosmonosy, člověka v Obrubech, Stražiště, Býčinu a Litkovice. [2]) Adam dostal statek Újezdecký jako třetí díl. Oba bratří, Markvart i Jiřík, zemřeli bez dědiců. Jak se zdá, spolčil se Markvart s Jiříkem a psal se proto r. 1578 a 1579 seděním na Studence. [3]) Ve statek spojený Studenecký a Nasedlnický uvázal se po smrti Jiříkově *Jiřík Vančura z Řehnic* (synovec jeho) i na místě bratra a strýců svých, a ačkoliv tomu odpíraly sestry zemřelého (r. 1584), přece zůstal Jiřík v držení Studenky. Týž Jiřík držel také do r. 1604 statek Dolejší Přívory, býval berníkem kraje Boleslavského [4]) a r. 1609 hejtmanem téhož kraje. Tehda oddělil od sebe 13.000 kopami m. Adama Kašpara, syna p. Jana Burjana, bratra svého nedílného. Zemřel r. 1610, odkázav pořízením posledním statek Studenku synům svým *Jiříkovi Šťastnému* a *Janovi Jindřichovi*. [5]) Jiří Šťastný přečkav bratra svého, ujal Studenku a oženil se s Dorotou Častlovnou z Tumnic, jíž r. 1619 na dotčeném statku věnoval. Pro účastenství v rebelii odsouzen polovice statku svého, kterýž pak všechen zabrán Roku 1623 koupil týž statek, totiž tvrz, dvůr a ves Studenku, vsi Nasedlnici s dvorem, Horky, Býčinu, Litkovice, Kosmonosy, Stražiště, Vápno,

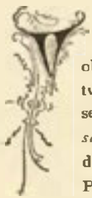
[1]) Archiv Boleslavský. [2]) DZ. 59. L 7—28, 89 D 27. [3]) Reg. kom. rejstříky berní v archivu Třeboňském. [4]) Paprocký o st. ryt. 202. [5]) DZ. 135. F 19, 182. O 5.



Zásadka od jižní strany.

Koprník, Trenčín, Chudoplesy a Zájezd *Albrecht z Valdšteina.*[1]) Jak potom Studenka připojena ke knížectví Frydlantskému, zapsána Maximilianovi z Valdšteina a držena potom ke Zvířeticům a Hradišti, již bylo vypravováno.

NASEDLNICE.



V okolí Bakova a blízko Studenky jest ves Nasedlnice, v níž tvrz jen v starších dobách bývala. V pamětech připomíná se poprvé ze všech vladyk zdejších *Mikuláš Odkolek z Nasedlnice* (r. 1398). Tento zapsal r. 1417 tvrz Nasedlnici, dvůr a ves bratru svému *Vilémovi Odkolkovi z Újezdce.* Po smrti Jana Odkolka saženo na Nasedlnici jako odúmrť královskou (r. 1437) a dostala se pak Jindřichovi Hrzánovi z Harasova, který postoupil později práva svého *Janovi Zajíci z Hazemburka.*[2]) Nasedlnice držena odtud ke hradu Kosti. Tvrz potom zanikla, a r. 1497 byl tu pouhý dvůr, kterýž r. 1513 prodán se Studenkou, a od té doby byly osudy obou společné.

SOLEC.



Při silnici od Hradiště k Sobotce jest nevelká ves kostelní Hrubý nebo Velký Solec. Na stráni naproti kostelu (obyčejném to místě starých tvrzí) nachází se tvrziště od lidu „šance“ zvané, totiž homolovitý pahrbek, který objat jest náspem.[3]) Na tvrzi této se rodili a odtud vyšli *Vyšehněvští ze Solce*, kteří až do 16. století trvali. Oblíbené u nich křestné jméno Všeslav nachází se r. 1323 u *Všeslava ze Solce*, jehož bratr Zdislav seděl na Chudíři. O zdejší podací kostelní dělili se vladyky zdejší s vladykami Malobratřickými. A tak se jmenují na straně zdejší r. 1354 Nachval a Jan bratří, Štěpán a Ctibor, r. 1370 Jan Žák, Jan, sirotek po Nachvalovi, Ješek Střehomec a Ctibor Vlkoš.[1]) Ke sklonku téhož století žil *Ješek* řečený *Literát*, muž již obstárlý, který měl r. 1391 syna odrostlého *Všeslava.* Oba tehda měli nějaká jednání při úřadě desk dvorských v příčině dvoru v Litkovicích, jenž po n. Všeslavovi Literátovi byl jako odúmrť královská provolán.[2]) Jménem otce svého daroval Všeslav r. 1397 úrok v Branžeži kostelu Loukovskému,[3]) a r. 1404 čteme jméno jeho mezi patrony kostela Soleckého. Zdali *Jan* a *Petr z Solce* (r 1456) z tohoto Solce nebo Solečku pocházeli, není zřejmo.[4]) Tolikéž to není patrno u *Jana* (r. 1486) a *Bořity z Třebelic* (r. 1488), oba seděním na Solci.[5]) Nedlouho potom část Solce Hrubého připojena k Solečku.

SOLČEK.



Nedaleko Solče jest ves Solček anebo Malý Solec s dvorem poplužným, při němž tvrz stávala. Tato, jak se zdá, povstala ve 14. století, a seděl na ní *Ješek Studl ze Solečku.* Synové jeho *Mikuláš Studl* a *Jeniš* rozdělili se pak a každý měl polovici tvrze a příslušenství. Mikuláš zejména měl kromě polovice Solečku platy v Žantově a Litzovicích a půl mlýna v Kobíře. Na svém dílu věnoval roku 1373 manželce své Dorotě, kdežto Jeniš věnoval zase r. 1409 na své polovici manželce své Žofce. Mikuláš zapsal pak (r. 1415) statek svůj Dorotě, manželce své a Jankovi, synu Kunše z Konojed, vnuku svému.[6]) Žil ještě r. 1427 († r. 1437) a Jeniš ještě r. 1437, an tehda učinil odpor darování bratrovu.[7]) Po Jenišovi, kterýž roku 1449 zemřel, zůstala Kateřina, dcera, která se také potahovala na zboží n. Mikulášovo, ale nic neprovedla.[8])

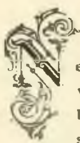
Na počátku 16. století dostal se Solček v držení Mikuláše Vančury z Řehnic. Po něm držel zboží to syn Petr k dílu svému

[1]) DZ. 139. L 6, Bílek, děje konf. [2]) Manuale v arch. kapitul. DD. 15. f. 75, 20. p. 82. [3]) Pam. arch. XI. 276, XIV. 350.

[1]) Tab. vet. 152, lib. conf. [2]) DD. 13. f. 43 [3]) Lib. erect. XII. 169. [4]) Archiv č. I. 177. [5]) Paprocký o st. ryt. 276, Archiv č. VIII. 505. [6]) Rel. tab. I. 480, II 59, DD. 20. f. 14, 168, lib. erect. XII. 193, 194. [7]) Rel. tab. II. 200, lib. conf. [8]) Archiv č. I. 439. Viz i DD. 16. f. 68. a 20. str. 5.

Valečovskému.[1]) Všecky statky tohoto měl pak bratr Jiřík, jenž zemřel r. 1553. Jak po tom pozůstalosť jeho dělena, vypravováno při dějinách Valečova. Oba Solce (Hrubý a Malý) dostal pak na díl svůj *Václav*, syn Jiříkův, který tvrz zdejší obnovil a proto se „seděním na Novém Solči" nazývá.[2]) Po smrti jeho ustanovil soud zemský za poručníky nad dětmi nezletilými Adama a Hynka, bratří zemřelého, a ti prodali r. 1561 tvrz s dvěma dvory a ves Solce, dvůr Litkovice, vsi Solce, Žantov, Suchrovice, Zakopanou, Velký Solec a Branžež *Mikuláši* a *Bedřichovi* bratřím *Vančurům z Řehnic*.[3]) Tito pak se r 1572 dělili. Bedřich, jenž dostal za díl Solče oboje, Suchrovice a Žantov, držel je ke Krnsku; bratr jeho Mikuláš měl os atek s Dobrouvodou k dílu Litkovskému[4]) Ke Krnsku držen statek tento 100 let. Totiž po smrti Zikmunda Vančury dělen statek jeho, polovice Krnska a Solec, mezi tři jeho syny (r. 1671). Z těch dostali starší dva synové *Jan Jindřich* a *Vilém Josef*, na rozumu nedostatečný, každý po polovici statku Soleckého.[5]) Oba zemřeli bez potomků.

MALOBRATŘICE.



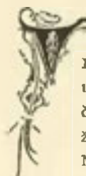
edaleko Solců mezi Kněžmostem a Sobotkou jest veliká vesnice Malobratřice, která ode dávna sídlem vladyckým bývala. Od 16. století rozdělena byla na dva statky, které se nazývaly Horní a Dolní Malobratřice. Tvrz bývala prvotně jen v Dolních Malobratřicích. Z vladyk zdejších připomíná se první *Bohuněk Kosta z Malobratřic*, jenž r. 1363 s jinými kněze do Všeborska podával. Týž se připomíná ještě r. 1370 s *Václavem Ferkalem* a *Bohuňkem Malým* mezi patrony kostela Soleckého. Ale současně připomíná se též *Václav Třibuch z Malobratřic*, jenž prodal okolo r. 1371 dědictví v Matrovicích Šimákovi, měštěnínu v Mladé Boleslavi.[6]) Mezi tyto vladyky byly Malobratřice rozděleny. Roku 1388 prodal *Adam z Malobratřic* dvůr poplužný a dvůr kmecí v Malobratřicích Vincentovi, faráři v Petrovicích, Hušovi, faráři v Markvarticích, Kuníkovi a Zdislavovi ze Lhoty,[7]) rozuměj jako poručníkům; neboť po smrti Adamově († r. 1394) dostalo se dědictví jeho (po naléhání Petra Kosty) Hynkovi, sirotku po n. Ješkovi Střehomci ze Solce.[8]) Roku 1398 dovídáme se také o *Zdeňkovi z Malobratřic*,[9]) a později se vypravuje, že Vít, farář Dohalský, a Beneš, bratr jeho, prodali dědictví své v Malobratřicích a Solci i s polovicí podací tudíž Janovi, synovci svému, faráři v Osece (asi r. 1406), vedlé nichž se r. 1404 také Mikan jako spolupatron připomíná.[10]) Řadu těchto vladyk, jichž rody neznáme, končí *Zikmund z Malobratřic*, jenž byl r. 1423 ve Slansku a ještě r. 1427 se připomíná mezi spolupatrony kostela Soleckého. Dcera jeho Anna držela ještě r. 1440 dvůr v Malobratřicích s částí vesnice a Vyskeř.[11])

Roku 1424 odevzdala Markéta z Malobratřic všechen statek svůj a část Malobratřic manželu svému *Mikuláši z Řehce*. Potomci jeho drželi část svou s tvrzí dlouho, a tak tu seděli r. 1524 atd. vedlé Jindřicha z Kudvojovic *Jan* a *Jiřík* bratří *Malobratřičtí z Řehce*.[12]) Jan se připomíná ještě r. 1542. Od těchto bratří pochází rozdělení Malobratřic na dva díly.

Tvrz Dolní Malobratřice s dvorem poplužným držely *Kateřina z Řehce*, manželka *Mikuláše Hlaváče z Vojenic*, a sestra její Eva, tuším, dcery Jiříkovy. Když pak Hlaváč díl Evin na sebe převedl, prodal s Kateřinou statek ten r. 1560 *Hynkovi Haugvicovi z Biskupic*.[13]) Z rodu tohoto připomínají se pak r. 1579 Jan starší a od r. 1589 Karel Haugvicové.[14]) Tento odsouzen r. 1623 k manství a zemřel r. 1626, zanechav syna nezletilého *Karla Šťastného*. Za něho přijímáno léno až do r. 1630; potom pak došed let svých, sám léno r. 1651 obnovil na tvrz a dvůr s šesti chalupami[1]) Týž zemřev zůstavil vdovu Annu Kateřinu rozenou z Vitiněvsi a tři dcery, pročež žádala tato, ana měla na něm věno a že kromě toho statek byl zadlužen, aby jí byl ponechán k držení (r. 1663). Později ho nabyl *Václav Albrecht Jeník Zásadský z Gamsendorfu*, jenž jej prodal dvěma smlouvami (r. 1679 a 1684) *Arnoštovi Josefovi* hraběti *z Valdšteina* a na Zviřeticích a mezi tím se o to staral, aby statek z manství byl propuštěn.[2])

Druhou část či Horní Malobratřice držela po Janovi Malobratřickém z Řehce dcera jeho Mandaléna vdaná za *Viléma Odkolka z Újezdce* ještě r. 1576.[3]) Vilém, řečený potom starší, maje statek ten sobě postoupený, žil ještě r. 1593. Po něm spravoval jej nejstarší syn (?) *Jan mladší*, jenž koupil roku 1601 Hradeček a Malobratřice pro sebe podržel, rozděliv se s bratřími svými Vladislavem a Jiříkem, z nichž onen držel statek Vlčí pole.[4]) Od svého dílu prodal Jan r. 1604 vsi Branžež a Zakopanou k panství Valečovskému. Není známo, kterak Odkolek vyšel z držení Malobratřic, neboť r. 1615 držela týž statek *Kunka Vlkova z Labouně*[5]) Později jej ujal manžel její *Jan Jiří Vlk z Kvítkova* a prodal jej před r. 1623 Albrechtovi z Valdšteina,[6]) který jej připojil k panství Hradištskému, ale zdá se, že z tohoto trhu sešlo. Neboť r. 1629 prodali komisaři zřízení k ruce panny Lidmily Elišky z Kvítkova statek zadlužený tvrz Horní Malobratřice s dvorem a díl vesnice, Nový dvůr s chalupou, vsi Čížov a Přepeře, v Předním Solci a Suchém Dole chalupy *Zdeňkovi Adamovi Mladotovi ze Solopisk*.[7]) Později držel týž statek Jan Pavel Koranda, který zemřel r 1657, zůstaviv sirotky nezletilé. Za té doby byla tvrz všechna ode dřeva na nejvýše spuštěna, tak že se v ní bezpečně bydleti nemohlo, a dvůr při tvrzi se nacházející tak byl sešlý a na díle od větrů roztrhán, že byl na upadení. Stateček ten pustý a zadlužený koupila r. 1661 *Johanka Strakova* rozená Bukovská z Hustiřan.[8]) Když tato r. 1674 zemřela, ujali Malobratřice synové její Petr Mikuláš a Jindřich Jan Strakové. Polovici onoho koupil r. 1716 František Josef hrabě z Valdšteina, druhá polovice, kterou držely dcery Jindřichovy, potom také k panství Hradištskému připojena.[9])

LHOTICE.



Lhoticích u Bosně (nedaleko Hradiště) také prý bývala tvrz. Část vesnice této patřila ke klášteru Hradištskému, část byla vladyčím statkem. Ze starších držitelů není nám žádný znám; ale k roku 1462 dovídáme se, že po smrti Mikšově ze Lhotice vyprosil si všechen nápad po něm na dvoru a části vsi Lhotice a na dílech vsí Dobrévody, Zásadky u Valečova, Byčinky a Olešnice *Jan z Valečova*. Tomuto prodal r. 1463 *Jindřich ze Lhotice* také dědičné právo, které mu po n. Mikšovi náleželo.[10]) Po smrti Janově táhl se na to zboží výprosou *Bohuslav z Chelčic* (r. 1464). V potomních dobách zůstal tu svobodný dvůr, a když se majetník jeho Daniel Nedvěd pánům Cetenským dobrovolně poddal, držena část tato k Vinařicům.[11])

CHOCNĚJOVICE.

Severovýchodně od Kláštera nad Mohelkou jest ves Kocňovice, jak se jí obyčejně nyní říká, nebo Chocnějovice, jak jí říkali naši předkové po Chocnějovi vladykovi. Tvrz tu také bývala a ode dávna sídlo vladyčí. Král Jan dal r. 1322 dědictví, které po *Janovi z Chocnějovic* odumřelo, jinému. Snad to byl *Olen*, který se téhož

[1]) DZ. 3. A 8. [2]) Archiv Boleslavský. [3]) DZ. 15 D 25. [4]) DZ. 60. H 13.—18. [5]) DZ. 74 C 17.—F 3. [6]) Lib. conf. archiv Svatomářský. [7]) Rel. tab. I. 519. [8]) DD. 13. f. 50. [9]) Lib erect. XII 193. [10]) Lib. conf. acta jud. [11]) Archiv č. II 199, DD. 20. p. 136. [12]) Rel. tab. II. 200, reg kom. soudu, archiv Boleslavský. [13]) DZ. 13. M 25. [14]) Arch. Třeboň. titulář. Viz i Pam. arch. X. 555.

[1]) Bílek, děje konf. [2]) DD. 9. f 130, DZ. 399. E 9. [3]) DZ. 62. Q 21, 89. A 6. [4]) DZ. 26. K 7. [5]) Sbírky sněmovní str. 4. [6]) Bílek, děje konf. [7]) DZ. 143. J 1. [8]) DZ. 113. L 18, 313. K 12. [9]) DZ. 478. D 5. 492. L 14. Viz i Pam. arch. X 61. [10]) DD. 16. f. 88, 92, rel. tab. II. 326. [11]) Kopiář v arch. gub.

roku připomíná. Okolo r. 1360 připomíná se *Ješek z Chocnějovic.*[1]) Nástupcem jeho byl r. 1394 *Mikuláš Kokotek z Penčína*, který asi tehda Chocnějovice prodal; neboť současně připomíná se *Janda z Sovojevic*, jenž byl v l. 1394—1405 patronem kostela Chocnějovského.[2]) I v pozdějších dobách připomíná se vladycký rod, který se po této tvrzi psával, zejména roku 1463 Jeronym z Kocnějovic, jenž držel později Šestajovice u Prahy.[3]) Později měla týž statek Johanka z Vartemberka, jež jej zapsala dětem svým *Heřmanovi Zvířetickému z Vartemberka* a sestře jeho *Kateřině* vdané *Litevské ze Svinař.* Ale Heřman opanoval jej sám a vložil si r. 1549 tvrz, dvůr a ves Kocňovice, v Úči, Nesvačilech, Chlistově a Malčicích co tu měl v obnovené dsky zemské.[4]) Když však Heřman téhož roku zemřel, odkázav týž statek do rodu Zvířetických, dovedla toho Kateřina, že jí byl přisouzen a postoupila ho r. 1552 *Albrechtovi*

[1]) Tab. vet. rel. tab. I. 402, 420. [2]) Lib. conf. archiv č. II. 467. [3]) Staré knihy v Čelakovicích, archiv kapit. [4]) DZ. 250. L. 16, archiv mus.

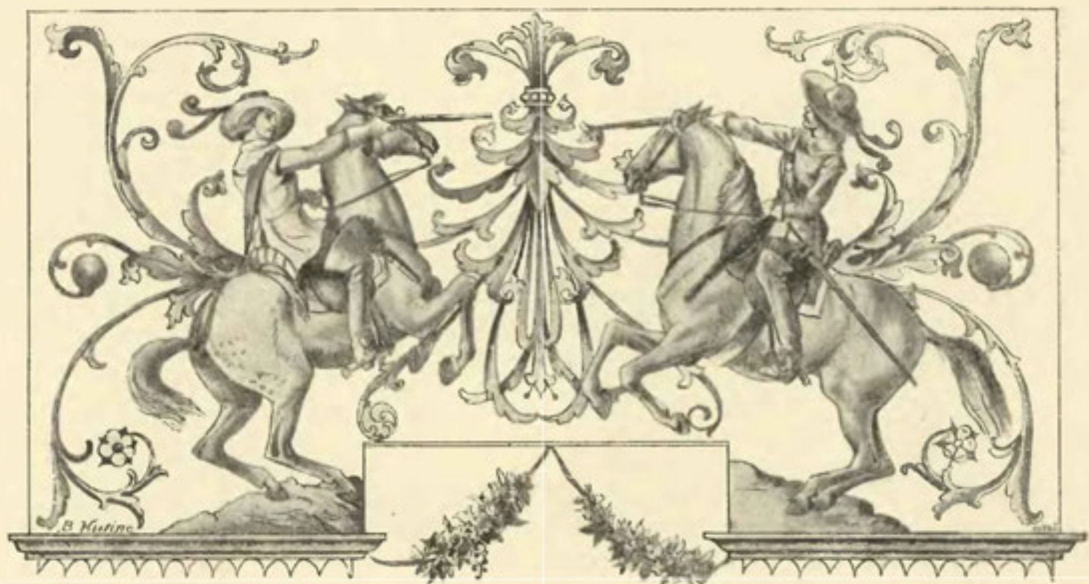
a Markétě ze Svinař, dětem svým.[1]) Markéta bratra přečkavši prodala r. 1559 statek Chocnějovský *Janovi Roznhánovi z Janovic*, který na něm roku 1590 Anně z Huberka, manželce své, věnoval.[2]) Janovi synové *Jan, Václav, Zikmund, Kašpar* a *Bedřich* prodali r. 1603 týž statek *Anně Budovcové z Vartemberka* a synu jejímu *Adamovi Budovci z Budova.*[3]) Poněvadž Chocnějovice k panství Hradištskému připojeny a odtud spravovány, zabrány r. 1621 s tímto panstvím a prodány potom Albrechtovi z Valdšteina. Za vlády Frydlantské dostali se v léno Isolanovi a drženy potom stále k Zásadce, s níž se dostaly zase k panství Hradištskému.

O hradištích na Mužském, která se pokládají do starší doby než hrady a tvrze vladycké, promluveno v Pam. arch. XIV. na str. 329.

[1]) DZm. 229. E 22. [2]) DZ. 25. F 30, 53. K 17. [3]) DZ. 177. K 4.



Kamenný svorník na starém gotickém kostele v Přaslavicích.
Kreslil Jan Prousek.



RALSKO HRAD.



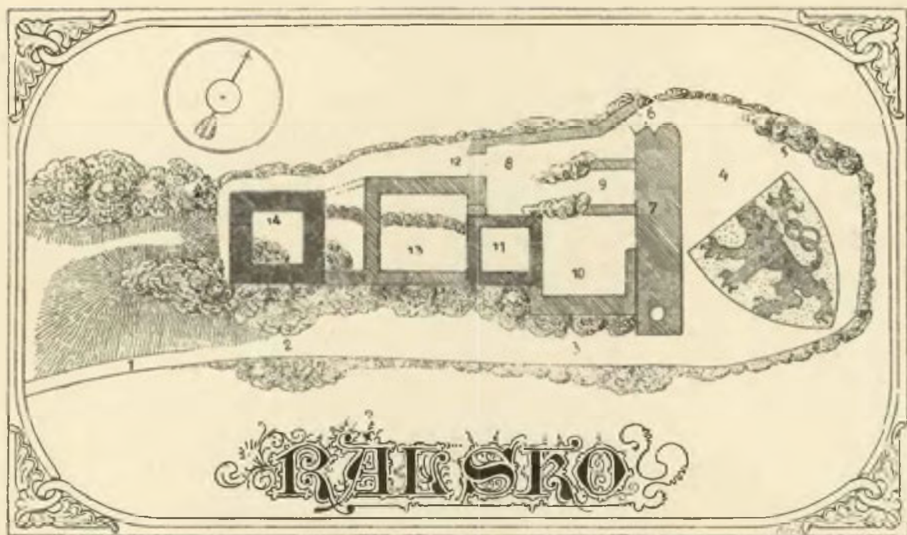
tarožitný a velmi památný hrad Ralsko stál na vrchu vysokém, daleko v okolí viditelném, jenž asi 694 m. nad mořem a asi 400 m. nad svou patou vyniká.[1]) Cesta starodávná a posud dobře schůdná vede od Vartemberka pod vrch a pak obcházejíc hluboké výmoly přivede podlé Ralských polí až ke hřebenu, kterým se tu vrch něco volněji než na jiných stranách sklání. Pak jde cesta po dotčeném hřebenu v oklikách a skrze pěkný les smrkový a bukový až na odstavec, kde vlastní hradiště začíná. Tu jest rovinka a na půdě měkké, prstí a listím pokryté již nelze bývalou cestu stopovati, ale najde se zase na úpatí hradiště. Znamenají ji totiž spousty kamení, které ji vroubí a buď od starých zárub pocházejí nebo pilným a častým odklízením s cesty povstaly. Asi kousek výše spojuje se s touto cestou jiná, též stará cesta od strany Mimoňské, kterou se nyní nechodívá. Konečně se přijde touto cestou pod samý hrad. Po prvním požitku, kterého poskytovala příroda po krásné lesní cestě, přijde druhý požitek umělecký; neboť Ralsko patří k nejstarším našim hradům a zbytky jeho skalopevné ještě dobře vysvědčují bývalé rozdělení.

Cesta do hradu vedena byla důmyslně, tak totiž, že byla uměle vytesána mezi skalami, a tudíž jsou za sebou dvě skalní brány, které bezpochyby ploty spojeny byly. Příchozí byl tudy nucen jíti nebo jeti pod samým hradem na skále se vypínajícím, a nic nevadilo, že tato cesta nebyla pravostranná, poněvadž kamení naň metané dopadalo na jeho hlavu. Z druhé skalní brány přijde se na *parkán*, místo rovné a prostranné, a tu se zatočíme na východní straně, pak se točí cesta na severní stranu na kraji hradiště, které tu strmě spadá, a tu jest v rohu *první brána*, odkudž se pak druhou branou přišlo do zadního hradu.

Málo hradů má tak pravidelný základ jako Ralsko. Může se říci, že se nemnoho odchyluje od obdélníku a asi v prostředku rozdělen jest na *předhradí* a zadní hrad. Předhradí na severovýchodní straně hradu jest nyní docela zříceno a zdi jeho zasuté postaveny jsou z čedičového kamene, z něhož se celý hrad skládá. Předhradí toto, ač docela zrušené, dvojí se vyznamenává zvláštností. První jeho vzácností jest neobyčejně *hrubá zeď* zavírající severovýchodní stranu hradu, tak že žádným beranem anebo bořícím strojem se nemohla proraziti, ačli vůbec se podařilo těžký takový stroj až na parkán přivézti. Ačkoli chtěli lidé zvědaví nebo snad po pokladech dychtiví vnitřek ohledati a velikou díru prolámali, přece se konce nedopracovali. Na konci téhož opevnění nad samou druhou skalní branou jest prohlubeň zděná,

---

[1]) Poněckou: Bernau, Album I. 17.



Plán hradu Ralska.

Vysvětlení plánu: 1. Cesta ke hradu; 2. první, 3. druhá skalní brána; 4. parkán; 5. bradlo vyčnívající, jež jest hradbou; 6. přední brána u bašty, která vybíhá ze 7. neobyčejně hrubé hradby; 8. předhradí; 9. šíje; 10. konice; 11. čtverhranaté stavení přístupné z horního hradu; 12. zadní brána; 13. přední, 14. zadn: věžovaté stavení.

asi 2 m. v průměru mající, která se obyčejně za nádržku vody vykládá, ale byla bezpochyby vězením. Druhý konec hrubého opevnění byl nad samou první branou, která se o jeden jeho výběžek opírala; druhý výběžek polookrouhlý určen byl k tomu, aby se z něho brána bránila, a vybíhá tedy ke kraji hradiště tak, že ponechává jen místa pro cestu. Druhou zvláštností předhradí jest *šíje* mezi dvěma skalami nahoře otevřená, ale za starých dob bezpochyby přikrytá, jejíž účel nám není znám, ale poněvadž vede mezi dvě zdi zrcvna vedlé brány, snad byla cestou ke vrátnici. Za touto šijí a nad druhou skalní branou jest čtverhranná místnosť, která přiléhá k popsanému již hrubému opevnění, ale na této straně i kus své zdi měla. Zde bezpochyby byly konice, stáje, obilnice a podobné.

Vchodem do *zadního hradu* byla druhá brána prostě klenutá. Jí se přicházívá do parkánu, z něhož však nebylo do stavení hradských rovné cesty, poněvadž stojí dotčená stavení na skalnatém bradle, ještě nad parkán se vypínajícím. Kdo chce se tedy do stavení dostati, musí vylézti po skále. K ochraně brány stálo při ní vysoké věžovaté a čtverhranaté stavení. Vchod do něho jest umístěn sice v přízemí stavení, ale jest vysoko nad branou, poněvadž (jak již řečeno) stojí stavení toto na skále Vchod, jenž se jako brány závorami zavíral, byl obložen klenáky pískovými, ale poněvadž je za dřívějších dob vylámali, proto se i okno nade vchodem se nacházející i se vší zdí sřítilo. V přízemí tohoto stavení jsou dvě střílny a na severní stranu okno. Z prvního poschodí zbylo málo; zdá se, že tu byla na všechny čtyři strany okna a proto zdi jeho dlouho nevytrvaly.



Zásadka.

Od tohoto stavení k druhému protějšímu, též věžovatému stavení *(paláci)* jest prázdné prostranství, ale to je přetrženo z části roklí, a viděti zjevně, že odtud k paláci rovnou cestou nebylo přístupu. Jak se tam chodilo, viděti dobře na prvním patře paláce. Tu jest vchod v románském

slohu, a západ pro zvoditý most jest pěkně z pískovce udělán, ale kladka k vytahování mostu byla jen jedna, jak svědčí jediný otvor. V pravo nad tím jest na krákorcích položen starodávný prevít. Chceme li se tedy dostati do tohoto paláce, musíme se vrátiti do předhradí a jíti úzkým parkánem na severozápadní straně hradu. Tu přijdeme pod palác, obejdeme jej a dostaneme se k brance krásně v románském slohu klenuté, která se zavírala dvěma závorami Znamenité toto stavení, jež patří k nejstarším věžím v Čechách, má hrubé přepevné zdi, kteréž působení živlů po několik set let statečně odolaly, tak že jen málo ubylo zdiva, jež tu bylo od prvopočátku. Způsoba jeho svědčí o starobylé úpravě, kde velká věž bývala také obydlím páně. Bohužel, že se stavba ta jakož i jiná stavení na Ralsku vylamováním pískovců znešvařila. Zvláštní podívání naskytuje se v přízemí, kde skály, na nichž toto věžovaté stavení stojí, vynikají až do prvního poschodí, tak že je tím prostora v přízemí velice omezena. V prvním poschodí spatřují se dvě veliká okna s kamennými lavicemi, z nichž jedno jest již mnoho vylomeno, jedno menší okno a na straně severovýchodní komín, který vychází do hrubosti zdi. V druhém poschodí jest již dotčený vchod, při němž býval zvoditý most, dvě okna na jihovýchodní straně, po oknu na jihozápadní a severozápadní straně a konečně tu bývalo ještě okno. Všechna tato okna jsou pískovým kamenim sklenuta. Kromě oken jest v tomto poschodí čtverhranný, pěkně vroubený vchod k arkéři, z něhož zbyly venku toliko krákorce.

Jdouce odtud podiviti se musíme mohutnému skalnému bradlu, které jest pokračováním skály, na níž hrad stojí a k jihozápadní straně se táhne. Není radno tu jíti po kluzkém čedičí, ačkoliv pěšina zřejmá o tom svědčí, že tu dosti lidí do roka přejde. Hradští tu měli bezpochyby hlídku. Ještě pak zmíniti se musíme o hluboké studni, která bývala na Ralsku. Balbín vypravuje, že v ní zůstával led od zimy do zimy.

Zdali se hora dříve nazývala Ralskem nežli dvůr Ralsko pod ní stojící, nebo jestli bylo naopak, není známo. My ani přibližně určiti nemůžeme, kdy a kým byl založen hrad Ralsko, ačkoliv soudíc podlé románského slohu zadní věže lze za to míti, že zděná tato část dosti brzo ve 13. století postavena byla, tak že Ralsko patřilo k prvním panským hradům tohoto způsobu. Stavbu tuto pracnou a namáhavou, pro kterou se musela založiti dobrá cesta a schválně vysekávati ve skále, aby se množství kamene pískového nahoru voziti mohlo, podniknouti mohl jen pán bohatý a mocný. Že to byl jeden z Markvarticův a předek rodu Valdšteinského posud kvetoucího, jest jisto. A poněvadž se v pamětech kláštera Turnovského prvním slavným předkem rodu toho *Heřman* z *Ralska* (r. 1174—1197) nazývá, lze za to míti, že již on seděl na hoře Ralsku maje tu snad dřevěné obydlí. Tento Heřman Markvartic (jak mu tehda Čechové říkali) býval v rozličných úřadech knížecích, jsa roku 1175 maršálkem a od roku 1177 komorníkem. Ze starých rodinných pamětí vypsal o něm V. Březan, že přišel jistý pán ze Srbské země (Míšenska a Lužice) jménem Heřman do Čech a usadil se pod horou Ralskem. V jiných pamětech, kteréž vypsal Paprocký, vypravuje se, že nějaké mnichy z kláštera Hradištského vypudil a za ně Cisterciáky usadil. Skrze dva syny jeho *Beneše Heřmanice* (r. 1197—1222) a *Markvarta* z *Března* (r. 1197—1228) rozdělil se rod tento na dvě větve; neboť od onoho pocházeli páni z Michalovic a od tohoto ostatní Markvartici. Ačkoliv pak buď za těchto dvou pánů nebo jich synů hrad Ralsko nádherně a nákladně byl postaven, přece jméno jeho se v těch hojných zprávách, které máme o Markvartovi a synech jeho, nikdy nevyskytuje. Neboť Markvart, jenž byl roku 1220 purkrabí na Děčíně a tu popravu potomkům svým dědičně zůstavil, měl drahně statkův a rozmanitých sídel a synové jeho *Havel*, *Chval*, *Jaroslav* a *Markvart* ještě nových sídel přidělali. Havel (r. 1233—1253), jenž si r. 1237 od opata Kladrubského újezd Vladislavský čili Sezemský při řece Mohelnici vyměnil, vzdělával krajinu Jablonskou, po otci zděděnou, a stal se praotcem pánů ze Zvířetic a Lemberka. Chval založil prý klášter ve Světlé, Jaroslav (r. 1234—1269) seděl na Hruštici u Turnova, drže tu statky okolní a stal se praotcem pánů Valdšteinských, a Markvart konečně drže po otci statky v Děčínsku, založil tu nový hrad Ostrý neboli Šarfštein. Soudíc podlé pozdějšího stavu věcí, držel pán tento, jenž se v l. 1255—1268 připomíná, také hrad Ralsko s okolím. Všechny tyto statky zdědil jediný jeho syn *Beneš*, který postavil na Stráži nový hrad, jemuž dal jméno Wartenberg (t. j. Strážná hora). Zdá se podlé všeho, co tu bylo pověděno, že se i Benešovi znelíbilo bydliti na vysokém Ralsku a že volil přebývati na pevném sídle mezi poddanými svými. Tím se stalo, že Ralský hrad ponechán byl takořka v záloze jako poslední nedobytný útulek, kdyby pánu nebezpečenství na některém z jeho sídel hrozilo. Pan Beneš psal se tehdy vždycky ze Stráže nebo z Vartemberka, a tak se psalo i jeho potomstvo. Bylo pak jmění Benešovo tak veliké, že když i mezi čtvero synů rozděleno bylo, každý tolik měl, že mohl místo své mezi předními pány zemskými udržeti. Nejstarší syn *Jan ze Stráže* († r. 1316) držel Děčín a hrady Ralsko a Stráž s okolím Druhý *Beneš* z *Veselí* držel za svůj díl Veselí Vysoké (viz díl V. na str. 318) s některými statky, třetí *Markvart* měl v Čechách Kumburk (díl V. na str. 175) a na Moravě Drnholec a čtvrtý *Beneš*

(r. 1302 atd.) sídlel na Sobotce a Kosti. Tak se tedy osudy rodu Vartemberského vázaly k jeho předním sídlům, totiž Děčínu, Vartemberku, Veselí, Kumburku a Kosti.[1])

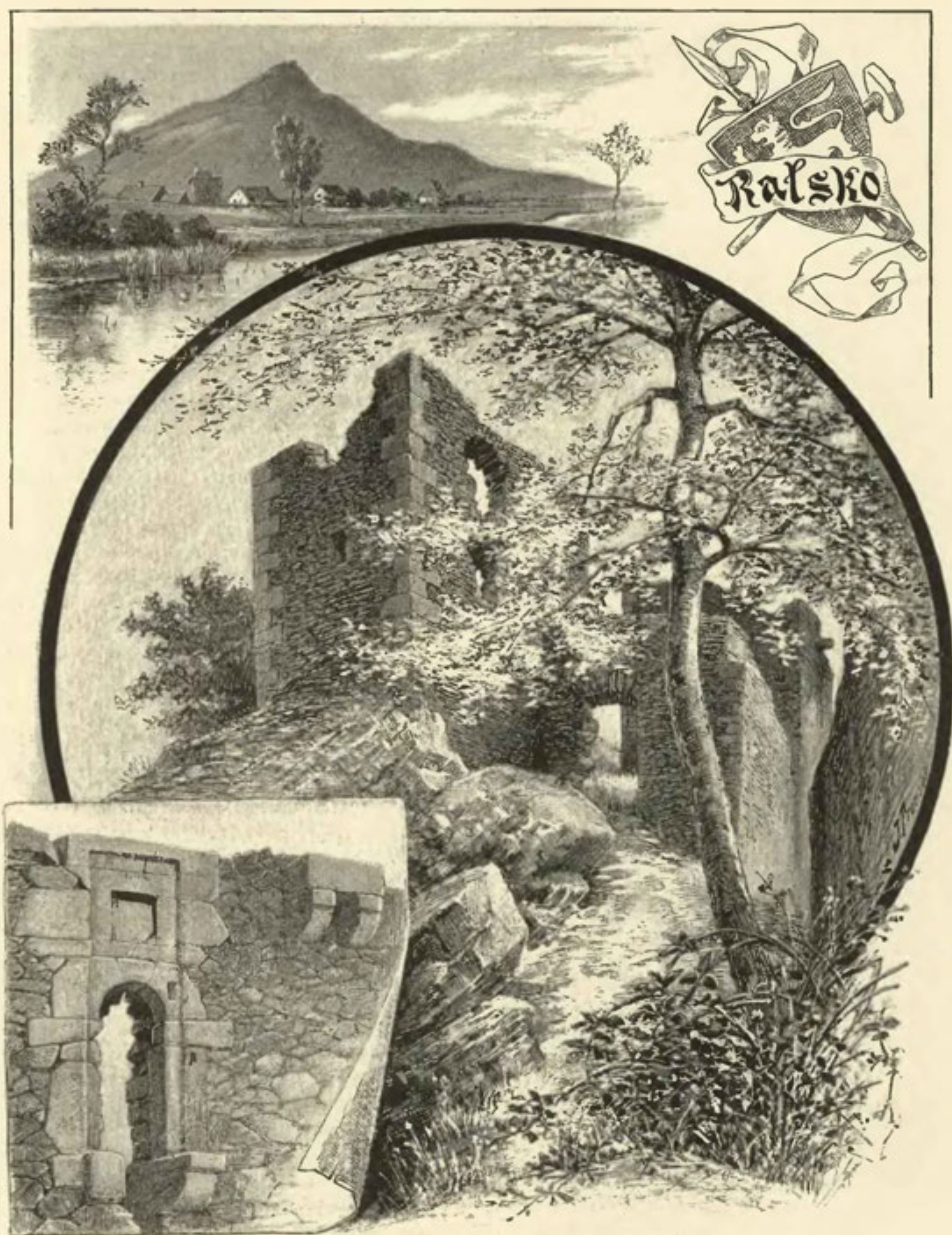
Děčínská pošlost se potom ještě rozdělila, poněvadž po Janovi záhy zemřelém († r. 1316) zůstali tři synové, z nichž *Vaněk*, nejstarší, obdržel úřad nejvyššího číšníka, jenž zůstal v rodě tomto dědičným. Týž držel Vartemberk a jiné statky v Boleslavsku a tedy také hrad Ralsko. Když asi r. 1364 nebo 1365 zemřel, drželi ty statky synové jeho *Jan* a *Vaněk*, napřed společně, a přikoupivše městečko Mimoň, vymohli si r. 1371 potvrzení od císaře Karla na clo zdejší, tak aby z Čech do Žitavy nebo naopak nikudy jinudy nejezdili, nežli silnicí Mimoňskou.[2]) Asi okolo r. 1377 rozdělili se bratří, a Jan, který byl tehda nejvyšším purkrabí Pražským, držel Ralsko s Vartemberkem. Za něho držel dvůr Ralsko pod horou ležící služebník jeho Heřman jako nápravu, když pak r. 1380 na Jana ves Medný odúmrtí spadla, udělil ji také Heřmanovi do jeho života a k tomu i tu milost přidal, kdyby pán dříve zemřel nežli nápravník, aby tento byl prost všech služeb.[3]) Jan zemřel nedlouho potom[4]) a zůstavil šest synů, z nichž *Jan*, nejstarší, již za živobytí otce svého uznán jest za způsobilého zastávati kanovnictví,[5]) ale znechutiv si povolání duchovního, uvázal se zajisté asi r. 1389 se staršími bratry v dědictví otcovské a poděkoval se r. 1390 z kanovnictví Pražského.[6]) Jsa ducha bojovného protivil se již r. 1394 králi Vácslavovi s bratřími svými, pročež mu z pokuty panství Chotěbuzské vzato.[7]) Na rozhraní obou století rozděliv se s bratřími, vzal Ralsko a Vartemberk na svůj díl, a jak se zdá, oblíbil si byt na Ralsku, pročež se mu Jan Ralsko říkávalo. Také se psával Janem z Ralska seděním na Vartemberce. Se jménem jeho setkáváme se v nesčíslných zápisech soukromých, poněvadž nejednou býval požádán, aby svědče nebo vypovídaje pečeť svou přiložil. Kterak se králi Vácslavovi po druhé protivoval, již na str. 22. vypravováno. V l. 1407—1408 byl někde na nějaké výpravě, a proto spravoval všechny jeho statky s plnou mocí Matěj Pokoj ze Stakor, sázeje i kněží ve Vartemberce.[8]) Jan jsa smýšlení přísně katolického sloužil také Zikmundovi, dokud byl králem Římským;[9]) tento zajisté jej pokládal za sloup katolictví v zemi, když jeho samého pátého žádal (r. 1416, 30. března), aby hleděl pokoje v zemi.[10]) Když pak Vácslav král zemřel, Jan nejen Zikmunda hned za pána svého uznal, nýbrž jemu i proti kališníkům skutečně sloužil. Roku 1420 ležel s posádkou svou na hradě Pražském, a když Čeněk z Vartemberka tento kališníkům odevzdati chtěl, nemohlo se to jinak státi, než tak, že Jana k obědu pozval a zajal (r. 1420, 17. dubna).[11]) Za jeho věrnost odměnil se mu potom Zikmund tak, že mu zapsal klášterství Hradištské a jiné statky.[12]) Dokud však Pražané, Táboři a jiní kališníci obmeškáváni byli v jiných částech Čech, měl Jan v Boleslavsku dosti volnosti. Ale ke konci r. 1424 již se věci obracovaly a Jan přebývaje tehda na Ralsku, dosti měl starostí, jestli mu nepřátelé nebudou škoditi. Ale první nehody stíhaly jej teprve roku 1426. Když tehda na jaře Jan Roháč z Dubé s mnohým vojskem přitáhl do této krajiny, vypálena jest od nich Mimoň, a téhož dne k večeru pokusili se o to, jestli by mohli náhlým přepadením hrad Ralsko získati, ale předsevzetí jejich od ostražité posádky v čas pozorováno, a proto odraženi prý s velikou ztrátou.[13]) Když pak Zikmund Děčínský, strýc jeho, po bitvě Ústecké v přátelství s kališníky vešel, Jan jej někde neočekávaně přepadl, zajal a na svůj hrad Ralsko do vězení odvedl.[14]) Asi tehda nazýval se Jan starším a ke konci života svého nejstarším. Zemřel r. 1433.[15])

Jan mladší z Ralska, syn Janův, došel let svých asi r. 1425, kdež se otec jeho počal psáti starším. Nějaký rok potom obdržel díl svůj od otce a zapsav se otci, že na něm nic nebude zavazovati, věnoval manželce své Kateřině. Se světa sešel velmi smutně. Roku 1433 nabídl se totiž Těmovi z Koldic, fojtovi Šestiméstskému, že mu vydá hrad Grabštein, jestli mu bude 400 kop vyplaceno. Když však Těma dostav od Jana poselství, aby již přišel se uvázat, dne 14. srpna s Lužičany přišel, byl zrazen a někteří z jeho lidu zajati. Lužičané byli proto na Jana velice rozzlobeni a zvláště Žitavští strahovali naň při každé příležitosti. Když pak ho dostali do své moci, kázali jej dne 17. prosince z města smýkati a za městem čtvrtiti.[16]) Skutek tento podnítil k pomstě veškerý rod Vartemberský, tak že odtud po kolik let krvavé půtky mezi ním a Lužičany trvaly.

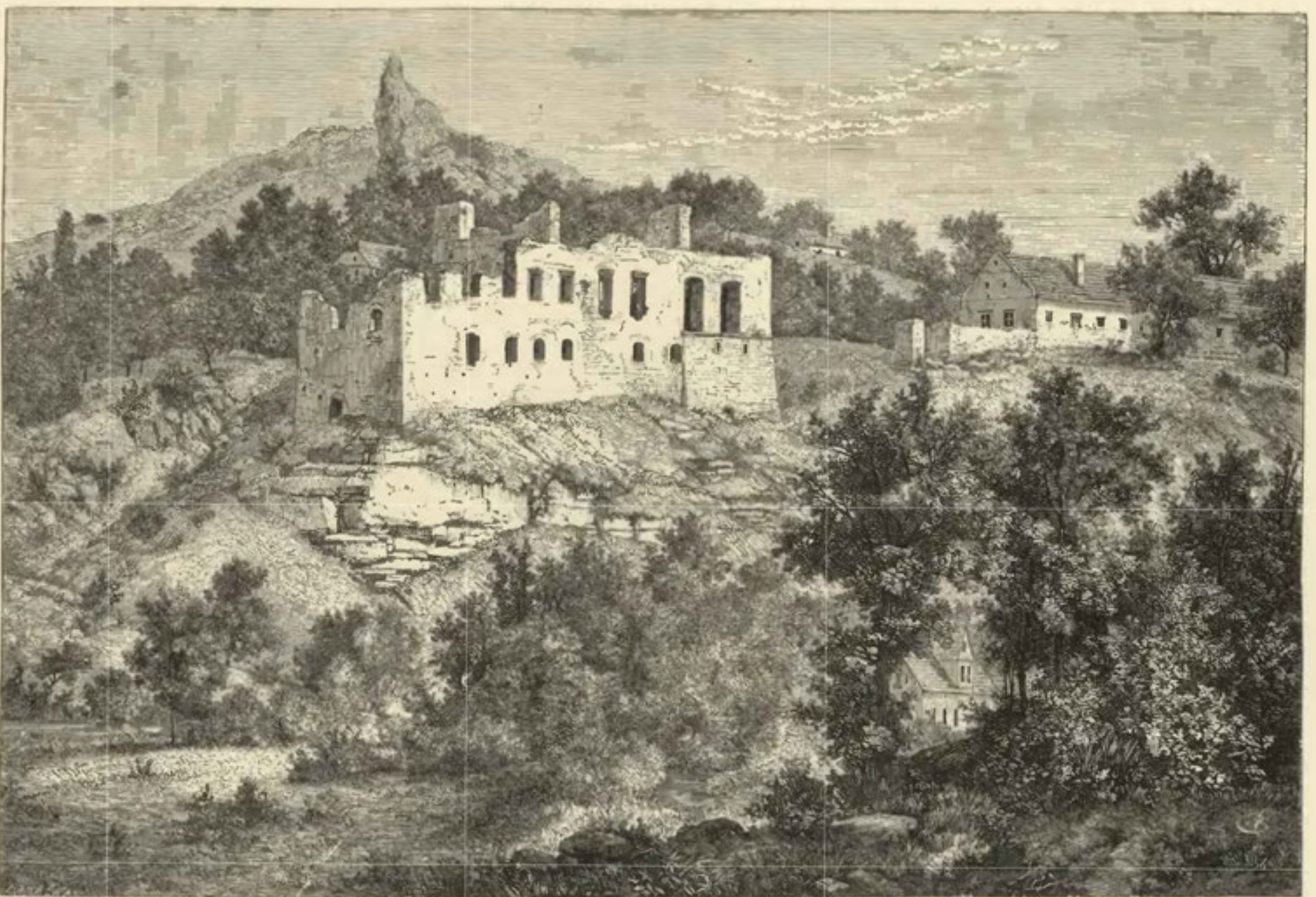
Jan mladší byl se přidal, jak z vypravovaných příběhů souditi lze, na stranu kališníkův, a to nikoliv dobrovolně, nýbrž z přinucení. Na Ralský hrad přijata posádka *Jana Čapka ze San*, vrchního hejtmana Sirotků. Hejtmané jeho pak na Ralsku a okolních hradech pomáhajíce Vartemberským veliké škody činili Lužičanům. I po učiněném míru nedostalo se Ralsko pravým jeho dědicům, nýbrž prodáno jsouc od Sirotků některému pánu šlo z ruky do ruky, bez trhu dskami zemskými učiněného. Tak ho nabyl *Kuneš Rozkoš z Dubé.* Kuneš pak sjel dolů s hradu a zase se nenavracoval, zanechav tu syna

---

[1]) Podlé sebrání z Regest, Paprockého a Březanova sepsání v archivu Třeboňském. [2]) DZ. 2. D 14. [3]) Výbor stč. lit. I. 1007. [4]) DD. 13. f. 172. [5]) Ac a jud. [6]) Reg. Vatic. lib. conf. [7]) Archiv Berlínský. [8]) Lib. conf. [9]) Reg. říšská. [10]) Archiv č. I. 7. [11]) Palacký III. a. 359. [12]) Archiv Svatovácslavský. [13]) Palacký, urk. Beitr. I. 454, Tomek, d. P. IV. 347. [14]) Theobald. [15]) Roku 1433 dne 14. března zapsal se za něho bratr jeho Beneš (Paprocký o st. pan.), ale poněvadž zemřel dříve než syn jeho (Rel. tab. I. 126), musí se úmrtí jeho klásti do r. 1433. [16]) Joh. v. Guben.



Zříceniny hradu Ralska.
Dle skutečnosti kreslil Jan Prousek.



Zříceniny hradu Zásadky.

Ondřeje. Tehda pohnal jej do soudu zemského *Jan z Vartemberka*, jenž si k Ralsku nějaká práva pokládal, ale Ondřeje půhon v nebytí jeho nezastal, a když potom Ralsko *Vilémovi z Ilburka* za hotové peníze prodal, bylo tomuto na půhon odpovídati. Ale i tohoto půhon nezastal, poněvadž v zemi nebyl pro potřebu krále Ladislava. Tedy Jan r. 1457 skrze komorníka desk zemských zveden na Ralsko a tu jako pravý pán panoval. [1]) Následující změny držitelů nejsou dosti z pamětí vysvětleny. Jan, jenž byl fojtem Lužickým a věrně ke králi Jiřímu držel, zemřel roku 1464 dne 11. listopadu a pohřben jest v Budišíně. Synové jeho *Kryštof* a *Zikmund* rozdělili se pak o otcovské dědictví tak, že tento dostal Děčín a onen ostatní panství, ke kterým náleželo také Ralsko.

Za dob tehdejších, kdež se Lužičané protivovali svému zákonitému pánu, odevzdán byl hrad Ralsko nějakému válečníku, který odtud městům Lužickým nemalé škody činil. Aby se zádav ustavičných zbavili, stalo se prý, že r. 1468 okolo sv. Martina 12 Žitavských drábů buď lstí nebo náhlým úskokem hrad Ralsko slezli a pána i s jeho čeledí ubili. Našli tu zboží všelijakého množství, které lidé okolní sem uložili domnívajíce se, že na vysokém, nesnadno přístupném hradě bude v bezpečí. Žitavští obsadili hrad. Ještě v listopadu r. 1469 měli jej Lužičané ve své moci a dodávali na něj špíži a jiné potřeby. [2]) Neznámým způsobem dostal se hrad Ralsko (před r. 1476) v držení nějakého Mincíře, [3]) bezpochyby tak řečeného, že řídil minci v Kladsku. Za těch dob dělána na Ralsku kromě obvyklých loupeží také falešná mince. Bili na Ralsku falešné groše, velké a malé peníze, ano i zlaté, k čemuž se dávali potřebovati Václav, písař, jenž bydlival v Lipém, a Hynce, bydlem v Dubé, a nějaký starý, vyzáblý a prohnaný mužský z Kuříchvod ty falešné peníze roznášel a udával. [4])

Kryštof prodal hrad Ralsko s dvorem poplužným a vsí pustou *Hanušovi Cedlicovi z Cedlic*, rytíři z Kladska pocházejícímu. [5]) Ale v tu dobu, kdy se odevzdání dskami zemskými stalo (r. 1481, 10 prosince), povstaly nemalé spory o Ralsko. Roku 1481 v prosinci byl hrad Ralsko pro falše, zlodějstva a loupeže Hanuše a bratří jeho, synů Mincíře z Kladska, a pro smrť Šindela Slezáka jako odúmrť královská provolán a král Vladislav dal právo své Linhartovi z Gutšteina, jenž byl pánem na sousedním Vartemberce. Ale poněvadž tento práva svého nedovedl a mezi tím zemřel, následovalo r. 1487 nové provolání, kdež se o Ralsko bral pan Šťastný Skalský z Valdšteina. Ale ty a takové pokusy byly marny, poněvadž Hanuš r. 1489 právo své dokázal. [6])

Dlouho Cedlicové v držení Ralska nezůstávali, neboť po nich brzo následovali jiní držitelé, zejména okolo roku 1505 *Oldřich z Bibršteina*, který tu nebydlil a staré krovy neopravoval, tak že hrad pustl. Roku 1505 dne 24. června udělil Mimoňským výsady. Od něho koupil zámek pustý Ralsko s dvorem poplužným pustým a ves pustou, městečko Mimoň a ves Okrouhlou *Jan z Vartemberka*, syn dotčeného Kryštofa, jenž koupil také panství Děvínské. Od té doby náleželo Ralsko po více než půl století k panství hradu Děvína a pánům z Bibršteina. Karel z Bibršteina, hejtman knížectví Hlohovského, jal se r. 1577 panství to po kusech rozprodávati. Nejprve prodal téhož roku Erazimovi Hyršpergárovi dvůr Ralsko s velikým kusem lesa, který se vztahoval od hranic Vartemberských až k samému hradu a odtud až blízko k Svébořicům, též rybník a mlýn Hraničný. [7]) Příštího roku dne 19. června prodal městečko Mimoň s domem v nově vystaveným, zámek pustý Ralsko, vsi Okrouhlou, Galgendorf, Vranov, Hvězdov Starý a Nový a Novou ves u Srního potoku *Bohuslavovi Mazanci z Frymburka* a na Slatiňanech. [8])

Bohuslav, jenž také Slatiňany (viz díl I. na str. 149) držel a r. 1581 Svébořice přikoupil, zemřel na počátku r. 1589. Z prvního manželství jeho s Dorotou Hyršpergárovou zůstal syn Jan, který byl při smrti otcově v cizích zemích na učení a tomuto se horlivě oddával; z druhého manželství s Alénou z Bílých Otradovic narodil se syn Karel, roku 1589 nezletilý. Strany dcer také z dvojího manželství pocházejících učiněno opatření, že Mandaléna již dorostlá zůstávala při bábě své na Vartemberce, a Anička a Dornička ještě malé při své mateři. [9]) Když se Jan vrátil z ciziny, ujal poručenství nad bratrem svým podlé českého práva a také proto, že vdova záhy oželela manžela a po druhé se vdala. Po nějakých kyselostech mezi synem a macechou (r. 1591) odbyl ji Jan slušně, vyplativ jí patřičné peníze, [10]) a pak se s bratrem rozdělil. Sám si vzav Slatiňany, pustil bratrovi za díl statek Ralský. Karel oženil se pak s Maří Majdalénou Robmhápkou z Suché, jíž r. 1596 na městečku Mimoni věnoval, [11]) ale poněvadž statku toho pro všelijaké závady udržeti nemohl, prodal r. 1601 dne 28 června hrad pustý Ralsko s příslušenstvím a Svébořici, vesnicí přikoupenou, *Janovi Millnerovi z Milhauzu*, c. k. radě a sekretáři, za 20.000 kop grošů českých. [12]) Millner koupil nedlouho potom panství Děvínské, s nímž Ralsko sloučil; později dostaly tyto spojené statky název panství Mimoňského.

---

[1]) Relq. tab. I. 126. [2]) Eschenloer, Script. rer Lusat. II. 181, Mitth. Exc. Cl. XII. 52. [3]) Exc. Cl. XII. 53. (čti Munczer). [4]) Exc. Cl. XIII. 219—222. [5]) Rel. tab. II. 389. [6]) DD. 17. f. 48, 60. [7]) DZ. 20. G 15, 64. D 3. [8]) DZ. 20. G 17, 64. D 10. Galgendorf jest nyní částí Mimoně. [9]) DZ. 24. J 23. [10]) DZ. 168. G 19. [11]) DZ. 127. D 17. [12]) DZ. 130. K 8



STRÁŽ (VARTEMBERK) HRAD.



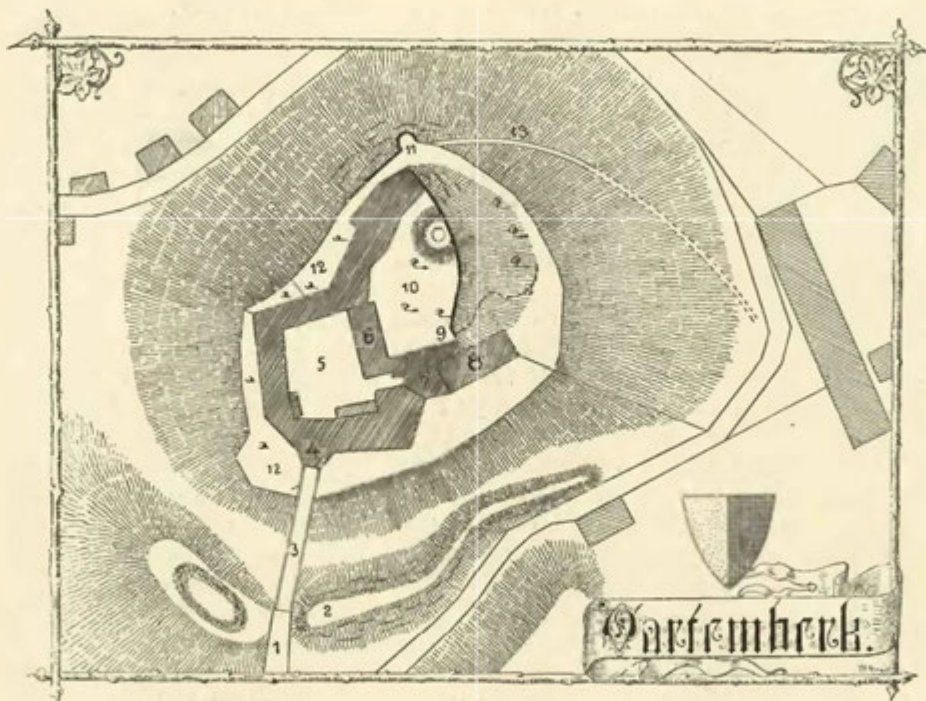
od velebným Ralskem rozkládá se v zelené, hvozdy obklíčené krajině město nyní řečené Vartemberk,[1]) mající jméno své po bývalém hradě, nyní na zámek přetvořeném, jemuž staří Čechové ještě ve 14. století Stráž říkali.[2]) Město skládá se z dlouhé ulice a z rynku, z něhož krátké ulice vybíhají. Zámek má posud podobu pevnosti. Přichází se k němu z rynku, jdouc dosti do kopce. Příchozí mine starou lipovou aleji, vedoucí k blízké kapličce, a přijda k zámku nechá očí svých na hrubém náspu a hlubokém příkopě, kteréž zámek na východní straně zavírají. Přes příkop jest postaven vysoký kamenný most na dvou obloucích, který ještě pokračuje po parkánu za příkopem se nacházejícím a všechen hrad vůkol a vůkol objímajícím. Před časy táhly se všude po krajích jeho tvrdé hradby, z nichž zbyl ještě kus při západních hradbách; sice jest parkán nyní způsoby spani é jako nějaká zahrada, a kdo se jím prochází, může zámek se všech stran opatřiti.

Stavení brány nynější bývalo věžovatým stavením ven povydaným a tu podobu podrželo i potom, když ztratilo svou samostatnosť a s ostatním stavením v jedno srostlo. Na první pohled vyhlíží jako kůr kostelní neboli kaple, a není to klam, poněvadž se v horních místnostech opravdu kaple nachází. Brána jest vysokým končitým obloukem na způsob bran starověkých sklenuta a zavřena vraty sice mladšími, ale přes to ještě dosti starými, jichž pevné tělo sesilují železné pukle. Obnovena byla brána tato, jak ukazuje nápis na ní „Renovirt 1563", ovšem zarostlý svěžím loubincem, ale zřetelný, když se bujná dítka přírody odhrnou. Starožitnou způsobu má i průjezd dlouhý, klenutý, se svým výklenkem v levo od vrat a hákem na klenutí, na němž visívala panská váha. Vkročíme-li potom do čtverhranného skorem pravidelného dvoru nebo na plac, jak se říkávalo, stojíme v bývalém předhradí. Kromě severní strany, kdež jsou kolny, objevují se nám na ostatních stranách stavení zděná o jednom poschodí, kteráž však zvenčí se ukazují jako stavení o dvou poschodích. Omítka na nich opadává a všude se objevuje rustika 16. století; ta, která jest na stavení při bráně, zdá se býti starší než rustika, která jest dále od brány. Okna s veníři svědčí o vkusu 16. století. Pěkné jsou staré dvéře v pravo, jdoucí do přístavku. Všechno toto stavení okolo čtverhranného dvoru obsahuje kanceláře panství Vartemberského a byty úřednické, a část jeho není obydlena. Staré způsoby jsou bývalé konice. K severozápadu vybíhá od tohoto stavení křídlo téže způsoby, jak svědčí omítka opadávající. Zajímavé jest pozorovati křídlo toto zvenčí a parkán před ním se nacházející. Po několika schodech sejdouc přijde se do pěkné zahrady nebo bývalého parkánu, kde pěkný pohled poskytuje konec stavení z této strany na kopci (ze dvora na rovině) stojící. Zajímavé jsou veliké kusy starých zdí, které se před věky odtrhly a posud tu na zemi leží; neboť zajisté jsou z prvotního hradu. Nedaleko odtud viděti jest baštu, za níž jde parkán dále ve stráni, tak že v levo spadá k panskému dvoru a v pravo vystupuje k zahradě zdí zavřené, která zabírá místo někdejšího zadního hradu o něco výše stojícího než předhradí. Na konci zdi této a na severní straně hradu spatřuje se neveliká, do polokruhu sklenutá a štukovím vroubená brána, kteráž jest zazděna. Přístup k ní mohl býti po pěšině z parkánu, k němuž zase viděti jest starou cestu zarostlou, kterou se ode dvora poplužného chodívalo.

[1]) Pomůckou: Wilhelm Feistner, Beiträge zur Geschichte der Stadt Wartenberg (Mittheil. XVI. S. 124—162). Spisek ten jest dobrou pomůckou pouze pro dobu po r. 1504, starší dějiny tu nedobře vylíčeny pro nedostatečné a nekritické studie genealogické. Docela nepravdivá je perioda r. 1430—1504. [2]) Dalimil nejednou, též v Tomkových Základech II. 84. V rukopise Gersdorfském v Budišíně „z Krasie", ale u Březana správně de Straz vel de Wartmberg.

Zadní hrad, jak již řečeno, proměněn jest nyní kromě křídla stavení sem dosahujícího v zahradu. Zajímavý jest tu kopec, pocházející bezpochyby od bývalé velké věže. Nachází se pod ním sklep nepřístupný, bezpochyby staré vězení, jen otvor sklepový lze viděti. Prušáci se r. 1866 tam dobývali domnívajíce se, že jest tu víno. Věž tato snad již v 15. věku vzala za své, a poněvadž se pak způsoby starých hradů měnívaly, přecházejíce z pevnosti do příbytku, již neobnovována.

Vartemberk byl v 16. století skrze Hyršpergáry tak důkladně přeměněn, že starší jeho části jsou pod přístavky a omítkou 16 století ukryty. Také bývalé rozdělení jest patrné; některé podrobnosti pozná oko cvičené, jiné zůstávají záhadnými. Ještě r. 1544, když se bratří Hyršpergárové dělili, objevuje se Vartemberk ve staré způsobě s několika věžemi, ale není snadno najíti, kde která část bývala. Byla-li kaple vždy tam, kde se nyní nachází, lze za to míti, že k prvnímu dílu dána východní, k druhému západní polovice. K onomu totiž patřil díl ten, který té doby k fraucimoru oddán a přidán byl, světnice, komory

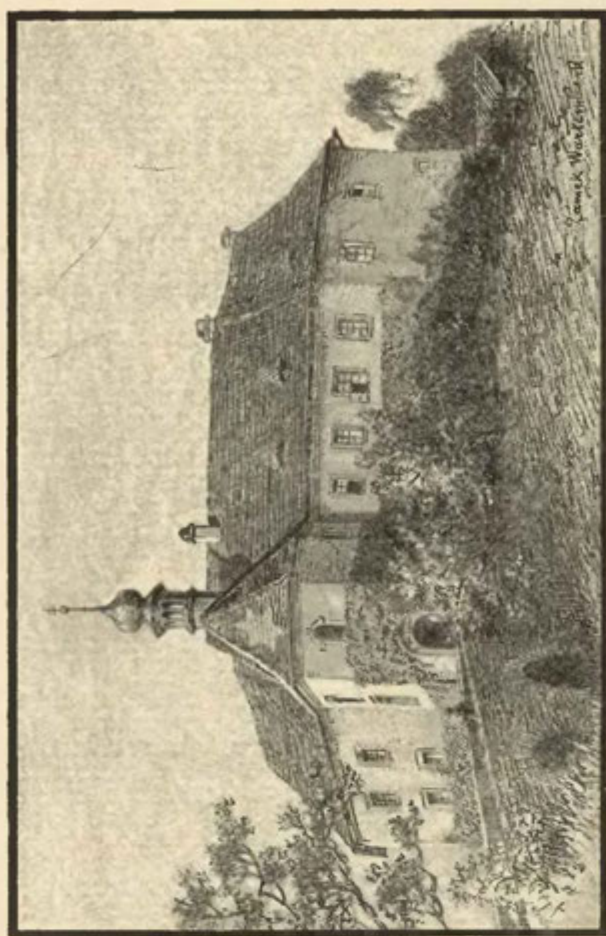


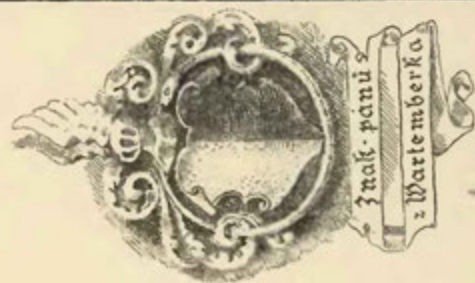
Plán hradu Stráže.

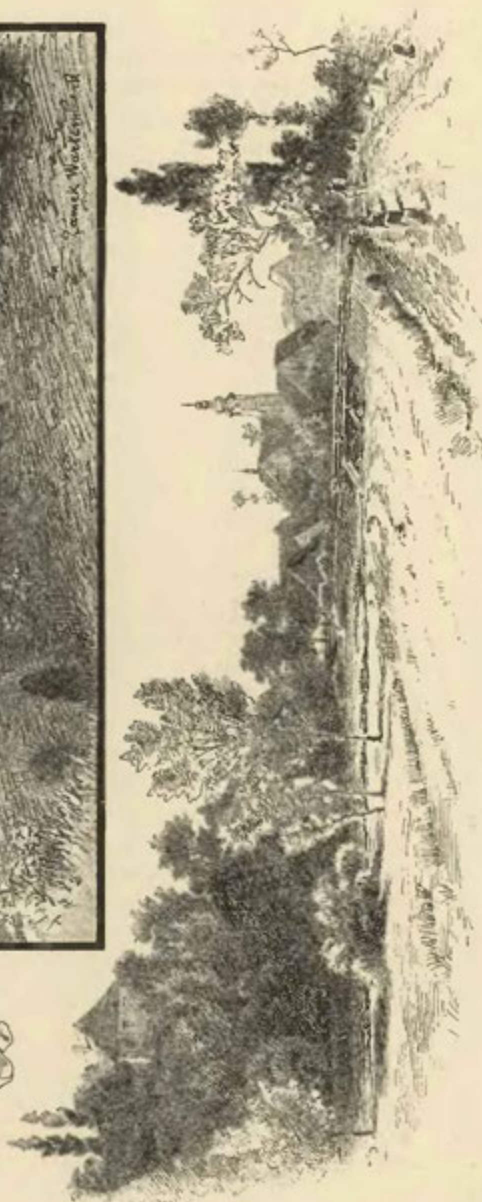
Vysvětlení plánu: 1. Cesta od města; 2. hrubý násep; 3. most přes příkop; 4. brána s kaplou; 5. předhradí (dolní hrad); 6. kůlna; 7. spodek staré věže; 8. chlévy; 9. brána zazděná; 10. horní hrad se spodkem velké věže; 11. bašta stará; 12. parkán; 13. stará cesta zarostlá ke hradu.

s věží (t. j. mezi kůlnami a chlévy) a sklepy podlé nich nad kaplou se vším prostranstvím nad týmž fraucimorem, též komora, v níž otec jich léhal, i s tou věží při ní, sklep, který Balcar držel, s pokoji při něm i se starou světničkou a s kaplou, peklo k vazbě (tuším pod průjezdem) i s placem (předním dvorem) a ořechem, sklepy tři pod schodem jdouc do fraucimoru, světnička kamenná v mostu zdvihacím s hostěnicemi i s jinými komorami až po starou světničku, věž, která jest podlé kuchyně kamenné, kuchyně podlé té věže se špižírnou podlé ní i se sklepem podlé samé pekárny, která již patřila k druhému dílu. K tomuto počítaly se dvorská světnice (tuším severozápadní roh), světničky a komory rozličné, dvě pivnice v hořejním zámku, kuchyně při studnici podlé pekárny, stará věž a maštalka, též také nad vraty (brankou zazděnou) ten pokoj a na zad proti vrátného světnici ten plac, pivnice podlé vrátného světnice, ve které špižírna byla a nad ní dvě obilnice s jinými pokoji. Připomíná se také věž, do které sázeli, to jest ta věž, která byla podlé kuchyně na jižní straně.

Kde nyní stojí hrad Vartemberský, býval ještě ve 13. století holý vrch, jemuž se říkalo Stráž. První, který tu hradby, věže a stavení vyzdvihl, byl *Beneš Markvartic* a nazýval se odtud *ze Stráže* nebo *z Vartemberka*, kteréžto poslední jméno dáno novému hradu podlé zvyku tehda panujícího. Od roku 1281







Zámek Vartemberský u Mimoně.
Dle skutečnosti nakreslil Jan Prousek.

připomíná se nejednou v pamětech veřejných a soukromých.[1]) Asi tehda byl číšníkem královským, ale za bouřlivých událostí r. 1283 odstoupil od krále. Teprve několik let potom přiveden byv k úplnému poslušenství, slíbil králi sloužiti a v tom zavázal mu jmění své, zejména i to, které měl v hradbách hradu Vartemberka.[2]) Poněvadž měl mezi čtyřmi syny svými dva, kteří se také Beneš jmenovali, nesnadno jest v pamětech rozlišiti a rozeznati, co se každého Beneše dotýče. Jisto jest, že se Beneš syn, řečený Veselský, již od r. 1295 vyskytuje a že možná otec jeho již tehda nežil. Ze synů jeho byl Jan Strážský jedním z předních pánů zemských, činně zasahuje do všech znamenitých událostí té doby, až do brzké své smrti († r. 1316). Věrně totiž pomáhaje příteli svému Jindřichovi z Lipého zastřelen jest, když dobýval Kostelce nad Orlicí. Petr, opat Zbraslavský, chválí jej, že byl muž velikého ducha, šlechetný a vojín proslulý, neboť poněvadž zřídka se dopouštěl činu nešlechetného a vše ctné miloval, znám byl po zemích sousedních.[3])

Janovi synové mladší Ješek a Beneš seděli potom na Děčíně a Střekově. Nejstarší syn *Vaněk* (r. 1325—1364) držel Vartemberk, Děvín, Zákupy a Tolštein. Roku 1325 ještě všichni tři byli v nedílu, když kupovali ves Svébořice,[4]) také r. 1336 ještě byli v nedílu, když Jan byv skrze mateř a poručníka svého ke stavu duchovnímu nucen, aby neměl podílu v dědictví otcovském, zase do stavu světského vstoupil.[5]) Vaněk obdržev od krále úřad číšnický, byl r. 1337 na výpravě v Prusích[6]) a dychtiv jsa po činech válečných zapsal se r. 1347 Řezenským, že jim potáhne na pomoc proti králi Ludvíkovi.[7]) Manželka jeho byla Anarga (soudíc podlé jména) z rodu pánů z Valdemburka, paní nábožná, jíž papež roku 1358 dovolil, aby mohla s čtyřmi paními dvakráte do roka klášter Žiželský (v biskupství Míšenském) navštíviti a tam pojísti.[8]) Synům jich *Janovi* a *Vácslavovi* potvrdil císař Karel r. 1360 (?) úřad číšnický, který odtud rodu tomuto dědičně náležel,[9]) ale teprve po r. 1364, kdež se starý Vácslav naposled jako patron kostela Vartemberského vyskytuje, ujali zboží otcovská. Dělení statkův otcovských provedeno hned po jeho smrti, tak že Vácslav držel Zákupy a Děvín a Janovi náležela Stráž s Ralskem, ale, jak se zdá, asi r. 1369 zase tu dílnosť zrušili a vykonávali vrchní práva na všech statcích společně. Jan byl u veliké přízni císařově. Císař, jenž po všech zemích ostatky svatých sbíral, dal kostelu Vartemberskému kousek hlavy sv. Zikmunda. Stalo se to asi proto, že Jan tehda tu nový kostel stavěl a nový oltář zakládal. Na prosbu pak Janovu udělil papež Urban V. kostelu zdejšímu na den svatého Zikmunda, ale jen ten den v roce, plnomocné odpustky.[10]) Jan držel také úřad číšnický, jenž podlé majestátů r. 1367 a 1370 daných oběma bratřím dědičně náležel;[11]) od r. 1369 byl také purkrabí hradu Pražského. Asi tehda přikoupili bratří zboží Mimoňské i se clem, na jehož potvrzení obdrželi r. 1371 majestát.[12]) V přemnohých pamětech této doby vyskytuje se Jan jako smluvce nebo jako svědek, bývaje o to od přátel nebo služebníků svých požadován; také co se statků vezdejších dotýče, stál si s bratrem dobře a po celé zemi kupovali a prodávali. Spolek již dotčený přestal po r. 1379 bezpochyby proto, že Vaněk zemřel. Vdova po něm Eliška ze Stráže koupila si r. 1385 s dvěma jinými dům v Praze, na němž ještě r. 1394 přebývala.[13]) Jan, který se od r. 1379 jako samostatný pán na Vartemberce a Děvíně vyskytuje, zemřel asi r. 1383, zůstaviv z manželky Kuny několik synů ještě nezletilých.[14]) Poručníkem jich byl pan Beneš Veselský z Vartemberka a pracoval o to u úřadu desk dvorských, aby zkráceni nebyli v příčině panství Tolšteinského a Zákupského, na nichž měli spolek s Vaňkem Bílým z Děčína († r. 1383).

Nejstarším synem Janovým byl *Jan* řečený *Ralsko* († r. 1433), který držel po otci Vartemberk s Ralskem, ale do r. 1390 otcovy statky společně s bratřími Vácslavem a Petrem spravoval. Druhý bratr Vácslav ujal asi r. 1390 panství Zákupské a Tolšteinské, třetí bratr Petr byl od té doby pánem na Děvíně, čtvrtý Beneš vyplacen byl hotovými penězi a držel později Lemberk, Jablonnou a Vinařice, Vilém, pátý bratr, držel napřed statky s Vácslavem a později měl po něm Zákupy, Jindřich konečně, který byl bratrem nejmladším, koupil si Valdštein.[15])

Jan z Vartemberka, nejstarší syn Janův, psával se buď Janem z Ralska nebo Janem Ralskem a přebýval buď na Ralště, buď na Vartemberce nebo na nějakém jiném sídle, an získal drahně statků ve válkách husitských. Na Vartemberce na př. bydlil r. 1405, když založil v kostele zdejším oltář Božího těla, jejž nadal platy ve vsi Dubnici.[16]) Poznávaje pak, že Mikuláš, farář Vartemberský, nemá dostatečných prostředků k vyživení svému, přidal mu r. 1406 kopu platu na jistém domě ve Vartemberce.[17])

Jak horlivě se jal odporovati novému učení Husovu a k předním stoupencům krále Zikmunda náležel, vypravováno při dějinách Ralska. Zde stůj toliko, že při početí bouří husitských na zdejším

---

[1]) Reg. IV. 737 [2]) Liber Zdenconis de Trebecz n. 169. [3]) Palacký na str. 421. [4]) Tabul. vetust. n. 396. [5]) Jandera, Paměti Hořické VII. 2278. [6]) Reg. IV. 158, 159, 172. [7]) Řiš. archiv Mnichovský. [8]) Reg. Vat. [9]) DZm. 124. [10]) Reg. Vat. [11]) Archiv mus. [12]) DZ. 2. D 14. [13]) Tomek, Základy II. 84. [14]) DD. 13. f. 172, 255. [15]) Založeno na podrobných bádáních o tomto rodu. [16]) Lib. erect. VII. 21 [17]) Tamže V. 130.

hradě přebýval a odtud r. 1419 dne 18. listopadu radám Šestiměstským psal, že mu někteří páni slíbili s králem Zikmundem držeti.[1]) Také podával r. 1422 dne 18. března katolického kněze k faře Vartemberské.[2]) Pomsta kališníků zastihla jej teprve roku 1426. Tehda na jaře vytáhla všecka vojska Táborská a Sirotčí na rozličná místa severních Čech, dobývajíce měst a hradů pánům strany královy náležitých, tak že dostali ve svou moc větší část kraje Boleslavského. Také Vartemberk padl v jejich moc a opatřen jest posádkou, která odtud r. 1433 až do kraje Zhořelského zabíhala, arcif k veliké škodě Lužičanů.[3]) Vrchním velitelem všech hradů v okolí byl hejtman Jan Čapek ze San, ale hejtmanem posádek na Vartemberce, Ralště a Dubu byl Štěpán Tlach, který i po r. 1434 od obvyklých jízd do Lužice upustiti nechtěl.[4])

Po skončení válek dostal se hrad náš i s městem *Vácslavovi z Vartemberka* a ten jej prodal *Mikuláši Sokolovi z Lamberka.*[5]) Stalo se to buď r. 1438 nebo brzo před tím; neboť téhož roku dne 4. července napsán jest Sokol „seděním na Vartinberce“ jako mocný oprávce v listě a smlouvě, jež měla kliditi posavadní zášti o hrad Kalich.[6]) Dotčený Mikuláš byl toho času muž na slovo vzatý, jenž býval hejtmanem vojsk Táborských a potom poddav se císaři Zikmundovi od něho r. 1437 některé nápady obdržel;[7]) po smrti téhož panovníka nepřestával působiti v záležitostech veřejných. Roku 1440 dne 29. ledna byl na sněmu v Praze, kdež k tomu pracovati pomáhal, aby dosavadní nechuti a hořkosti uklizeny byly; podobně působil i téhož roku dne 10. března na sjezdu kraje Boleslavského v Nymburce, tu také zvolen ode všech účastníků sám osmý, aby novým hejtmanům krajským radou nápomocen byl a právo a řád v kraji držeti pomáhal. Že požíval také přízně králové Elišky, mateře mladého krále Ladislava, viděti odtud, že se jím třetím k přijetí koruny České ohlašovala.[8]) Pozdějších zášti mezi jednotou Poděbradskou a Strakonickou, tuším, účasten nebyl, nedovolovalo mu toho stáří jeho a choroba tělesná, jíž kdysi za krále Ladislava podlehl. Syna neměl, než toliko dcery *Kateřinu* a *Anežku*, z nichž byla tato půl léta ve vychování v klášteře sv. Kateřiny na Novém městě Pražském a potom vezena jest o Hromnicích na hrad Vartemberk, kdež v úkrytu žila. Starší sestra Kateřina vdala se před r. 1457 za pana *Děpolta z Ryzemberka*, jenž se takto stal spoludržitelem hradu Vartemberka, a připomíná se kolikráte roku 1460, kdež měla mnohé pře. Purkart Kamaret ze Žirovnice vinil obě sestry, že mu přiřekly na Karlšteině 600 kop grošů dáti, ale Kateřina tomu před soudem zemským odpírala, řkouc, že mu nic neslíbily, a dokázala, že tehda Anéžka ani na Karlšteině nebyla. S Janem mladším Děčínským měla také spory; týž totiž dílem po otci, dílem sám koupiv držel nějaké dědiny, k nimž clo v Mimoni náleželo, a vinil Děpolta a Kateřinu, že mu přes jeho spravedlnost díl tohoto cla zadržují, ale ačkoliv svědky vedli, že to clo k Vartemberku drženo jest 40 let, prohráli přece.[9]) Kateřina zemřela r. 1470 a pohřbena jest ve Velharticích, jež manželu jejímu náležely.

V držení Vartemberka dostal se potom *Linhart z Gutšteina*, jenž před tím byl pánem na Všerubech a Klenovém; seděl na „Vatmberce“ již r. 1476.[10]) Roku 1484 ještě žil a téhož roku dne 11. prosince pečeť svou k výsadě, již dal Ctibor z Cimburka Boleslavským, přitiskl;[11]) než r. 1487 byl již mrtev a Vartemberk držel syn jeho *Burjan z Gutšteina*, jenž tehda odpíral provolání hradu Ralska, poněvadž si jej byl n. otec jeho vyprosil.[12]) Roku 1500 seděl ještě na Vartemberce a potom zabit jest v Praze, tepa se v šrancích.[13]) Po krátkém čase dostal se Vartemberk opět tomu rodu, který jej původně držel; získali jej totiž bratří *Jan*, *Vácslav* a *Zikmund z Vartemberka* z linie Děčínské a k tomu nabyli zboží zápisného Loukovce. Při dělení se bratří o dědictví (asi r. 1503) dostal Jan Vartemberk, Vácslav Loukovec a Rybnov, a Zikmund Jestřebí[14]) Jan prodal ihned potom (vkl. r. 1504, dne 1. října) „Vartembergk“ hrad s dvorem poplužným pod hradem, městečko s předměstím, vsi celé Dubnici, Lilant, Pertoltice, Březinu a Luhov a dvůr poplužný Sedliště *Bartoloměji Hyršpergárovi z Kynigshainu* za 4250 kop grošů českých.[15])

Po smrti Bartolomějově uvázali se ve Vartemberk synové jeho *Azman* a *Kašpar*, tak že držel každý polovici panství; ale onen brzo zemřel, zůstaviv nezletilé sirotky. Poručníci těchto Mandaléna Berčinka z Dubé a Aleš Berka z Dubé prodali tuto polovici *Petrovi Vančurovi z Řehnic*, manželu Mandaléninu, asi před rokem 1538, neboť tehda se již Vančura seděním na Vartemberce psal a majestát královský, aby o statku svém říditi mohl, obdržel.[16]) V ty časy hlásil se ke statku tomuto dotčený Kašpar jakožto nejbližší příbuzný sirotků, žádaje na Petrovi, aby mu položil sumu trhovou za statek sirotčí; soudili se o to u zemského soudu, tak že se polovice ta po mnohých nechutích Kašparovi dostala.[17]) Kašpar spravoval statek svůj moudře a důchody jeho povznesl, založil a pod plat vysadil dvě nové vesnice na gruntech Vartemberských, Šteinsdorf a Kubinské, a osadil je německými osadníky, čímž Němců ve zdejší

---

[1]) Palacký urk. Beiträge I. 12. [2]) Lib. conf. [3]) Palacký urk. Beitr. II. 393 [4]) Tamže 442. [5]) Reliq. tab. I. 127. [6]) Archiv bibl. Praž. [7]) Archiv č. III. 246, 520, 524. [8]) Archiv č. I. 246, 251, 271. [9]) Archiv č. III. 331, reliq. tab. I. 127. [10]) Archiv č. VI. 510—511. [11]) Archiv Boleslavský a archiv č. VI. 511. [12]) DD. 17. p. 60. [13]) Archiv č. X. 546, Březan ve vývodu Gutšteinských. Proč se nazývá r. 1499—1501 Jan z Vartemberka „seděním tudíž“ (archiv Turnovský), nevime. [14]) DZ. 84. G 8. archiv č VI. 318. [15]) DZ. 2. A 22. [16]) DZ. 3. A 6. Mandaléna nazývá se seděním „na Vatmberce“ již r. 1533. (Reg. kom. soudu.) [17]) DZ 45. D 14.

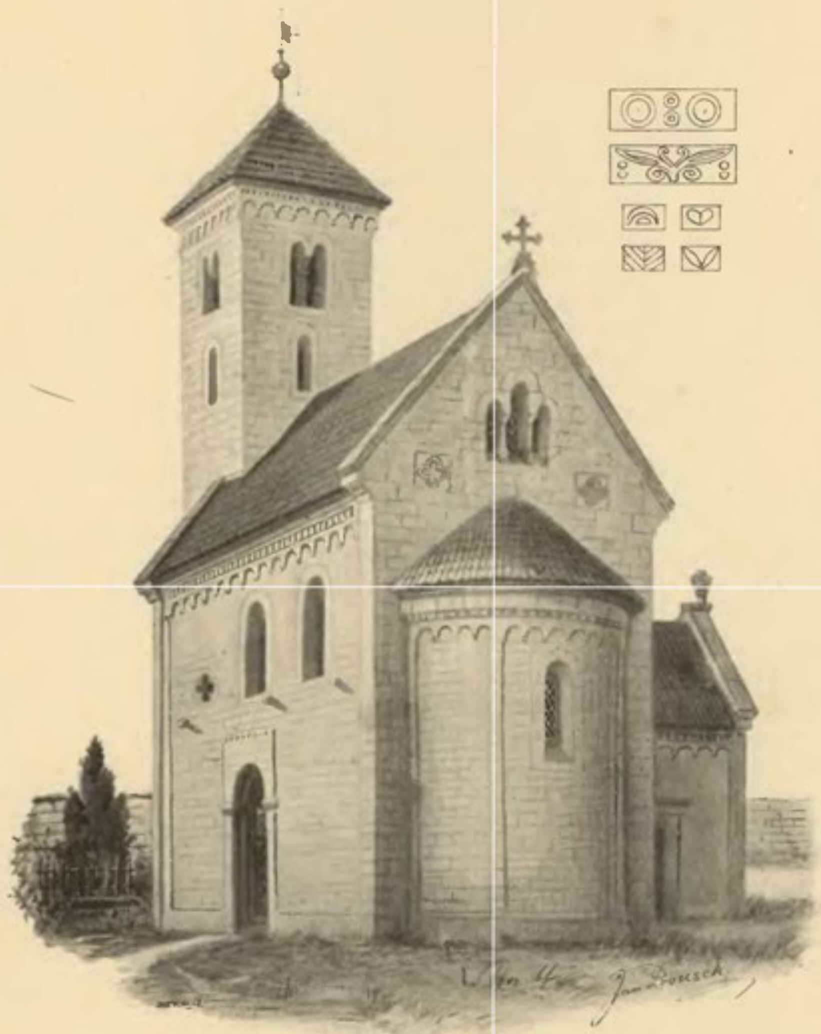
krajině přibývalo. [1]) Roku 1543 vložil si tyto vesnice ve dsky zemské a brzo potom umřel. Kašparovi synové *Balcar* a *Jindřich* rozdělili se o dědictví otcovské roku 1544 dne 9. června, tak že dostal každý z nich polovici panství a zejména i polovici hradu, na němž však maštale, mosty k zámku, nádvoří a fortny ve společnosti zůstaly, opravky pak též společně obstarávati měli. [2]) Vrchní správa města, kostela a školy zůstala též v nedílnosti, a usnesli se bratří na tom, že nemá jeden bez vůle druhého faráře nebo školního mistra sázeti. Městečku zachovány staré jeho výsady. O volbě rady konšelské se usnesli na tom, aby střídavě každý rok jeden purkmistra a pět konšel a druhý šest konšel volil; ti pak aby oběma pánům slib věrnosti učinili. Podotčeno budiž, že si oba vymínili, aby jeden bez překážky druhého pod lipami před mostem sedati mohl.

Po přijetí dílu svého oženil se Balcar s Markétou z Rozenhainu a Janovic, jíž (vkl. r. 1547) na dvoru Sedlišti a části vsi Dubnice 300 kop grošů českých věnoval. [3]) Šetřil dosti a nerad platíval. Na tažení Turecké (r. 1532) vypůjčil si od Zdislava Berky koně ryzího, ale nevraceje jej potom, také jej zaplatiti nechtěl (r. 1537). Kromě toho byl také v Prusích na tažení, kdež ochroměl, pročež se r. 1566 omlouval, že pro sešlost věkem a nemoc na Turka táhnouti nemůže. Přikoupil roku 1578 od panství Děvínského vsi Břevniště a Útěchovice s dvěma dvory poplužnými. [4]) Asi v ty časy zemřela mu choť, zůstavivši mu syna *Kašpara* a čtyři dcery Annu, Mandalénu, Markétu a Elišku, jež se brzo všecky vdaly. Posledním svým pořízením, daným roku 1579 dne 4. června, odkázal veškeré jmění své synovi, ale aby se v ně teprve uvázal, kdyby let svých došel, zatím měli je Karel z Bibršteina, Jindřich Kurcpach z Trochemberka, Kryštof Robmháp ze Suché a Kašpar Belvic z Nostvic spravovati. Také pořídil, kdyby Kašpar bez dědiců zemřel, aby sestry statek jeho zdědily a o něj se rovnou měrou rozdělily. [5]) Zemřel r. 1581. Zajímavo jest, že Kašpar ujav panství brzo po smrti otcově, již r. 1584 dne 9. dubna poslední pořízení své sepsal. Bylť ženat s Lidmilou Škopovnou z Kocna, s níž měl již některé dítky; nad těmi učinil poručníky touž manželku, Karla z Bibršteina, Jindřicha Berku, Erazima, strýce svého, a Jana Rozenhaina z Janovic. Dlouho panství neuživ zemřel r. 1595. [6])

Několik let trvalo, nežli mladí synové Kašparovi *Balcar* a *Erazim* stáří potřebného došli; r. 1611 již byli zrostlí mladíci a prodali od dílu svého dne 29. září vsi Břevniště a Útěchovice tetě své Heleně za 10.000 kop míšenských. Po tomto odprodání porovnali se o dědictví otcovské roku 1613 dne 16. února, při čemž Erazim Vartemberk ujav slíbil staršímu bratru až do 20.000 kop míšenských dílu vydati. Bezpochyby proto, aby nějakou část této sumy zaplatiti mohl, prodal r. 1613, 11. května ještě vsi Pertoltice a Srnovou k panství Děvínskému. [7])

Na druhém díle seděl po rozdělení roku 1547 učiněném *Jindřich Hyršpergár*. Týž se oženil s Hedvikou z Varnsdorfu, jíž téhož roku (vkl. dne 27. června) na své polovici 250 kop věnoval a nad to ještě z milosti 750 kop přidal. [8]) Syn a nástupce jeho *Erazim* zvětšil polovici svou tím, že přikoupil r. 1577 od panství Děvínského dvůr Ralské i s lesy a poli kolem pustého hradu Ralska, při čemž se však zavázati musel, že dovolí prodávajícímu na dotčených gruntech na rudu železnou kopati, kdyby se kdy kde objevila. Asi tehda oženil se s Alenou Škopovnou z Kocna, jíž roku 1578 (vkl. 11. listopadu) na polovici hradu Vartemberka a příslušenství jeho 2000 kop grošů českých věnoval. [9]) Bylť jako všichni Hyršpergárové na poddané své laskav a přispíval ke zlepšení městských živností. Již od několika let měla obec Vartemberská právo, aby vybírala posudné z kořalky, ale písemného na to potvrzení posud neměli; tedy jim vydal Erazim r. 1574 dne 4. února list a jistotu aby každý, kdo by z vrchnostenských vinopalen kořalku kupoval, povinen byl obci posudné platiti. Vedlé poslední vůle otce svého Jindřicha vrátil škole louku jednu v tu stranu k rybníku Sedlišťskému, poněvadž si ji byli dřevní držitelé mimo právo osvojili (r. 1575, 30. května). Spolu se strýcem svým Kašparem vyprosil jim r. 1579 jeden týdenní trh a r. 1585 dne 24. dubna dovolil jim, aby mohli sami slady dělati, neboť ačkoliv již dříve piva vařiti směli, museli přece slady z vrchnostenských sladoven kupovati. Za to arci platili várečníci vrchnosti větší daně a kromě roboty obvyklé povinni byli o den roboty ženné více pracovati. Erazim zemřel r. 1598 dětí po sobě nepozůstaviv. Pořízením svým r. 1586 dne 24. února sdělaným odkázal statek svůj Vartemberský i s tím, což k němu přikoupil, manželce své *Aleně Hyršpergárové z Kocna* a mateři své *Hedvice Hyršpergárové z Varnsdorfu*, této však jen do smrti; po její smrti měl se statek Heleně dostati a při ní buď do smrti buď do jejího stavu změnění zůstávati, po ní však na sestru řídícího Kateřinu vdanou za Jindřicha Blektu z Útěchovic spadnouti, po smrti pak této měla spadnouti polovice na Karla Mazance z Frymburka

[1]) DZ. 250. C 4. Kubinské něm. Gebendorf stálo ještě r. 1656 a potom spustlo; místu jeho se říká Gebendflur. [2]) DZ. 47. J 19—K 1. Balcar obdržel Pertoltice, Luh, Kubinsko a dvůr Sedliště a díl Dubnice s mlýnem tudíž, mlýn v Pertolticích a mlýn pod zámkem, Jindřich dostal Lilant, Březinku, půl Dubnice, dvůr a mlýn v městě. Ostatních zajímavých podrobností v dílčích cedulích pomineme mlčením. [3]) DZ. 8. D 3, reg. kom. soudu, archiv Třeboňský. [4]) DZ. 64. D 7. [5]) DZ. 21. E 18—21. [6] DZ. 127. A 12—19. [7]) DZ. 185. Q 15, 186. K 26. [8]) DZ. 8. E 26. [9]) DZ. 20 G 14.



Románský kostelík v Mohelnici u Zásadky s detaily okras čelných kamenů z římsoví.
Kreslil Jan Prousek.

a polovice na Adama Blektu z Útěchovic, jako syny obou sester Erazimových. Hedvika postoupila (r. 1598) práva svého Heleně, vymínivši si jisté roční důchody; zemřela kdysi před r. 1606, odkázavši jisté peníze na opravu kostela ve Vartemberce. Adam Blekta postoupil roku 1606 práva svého dědického Karlovi Mazancovi. Helena přikoupila r. 1611 vsi Břevniště a Útěchovice a odbyvši Karla Mazance za jeho právo dědické penězi, odkázala r. 1619 dne 5. února polovici svou Vartemberka bratřím Baltazarovi a Erazimovi, držitelům druhé polovice.

Po smrti paní Alény († r. 1621) uvázali se dotčení bratří ve všechen statek její a také ve svršky a nábytky, které po ní zůstaly.[1]) Díl ten ujav Baltazar na místě peněz, které se mu dostati měly, r. 1622 (vkl. 18. června) na dvoru Ralsku Hedvice Meislové dluh jistý zapisoval.[2]) Ale právě tehda nastala doba, kdež dědictví otcův opustiti musel. Oba bratří jsouce jako i většina poddaných na panství luterány, byli se přidali na stranu stavův odbojných, ačkoliv se ani v úřadech ani v poli potřebovati nedali; nicméně odsouzeni jsou oba statků svých, Erazim roku 1622 dne 22. listopadu polovice a Baltazar téhož roku dne 3. prosince třetiny. Rod jejich upadl od těch dob v chudobu. Vartemberk zabrali komisaři komory České a hned proň kupce našli; r. 1623 dne 25. ledna prodali „zámek Warttmbergk“ s městečkem a všemi vesnicemi *Albrechtovi V. E. z Valdšteina* za 96.968 fl. 40 kr. uherských, potom pak roku 1624 jest panství

[1]) DZm. 61. A 2. [2]) DZ. 95. P 8.

toto z práva zemského propuštěno, za léno královské vyhlášeno a ke knížectví Frydlantskému přivtěleno.[1]) Hned po zakoupení prodal kníže Vartemberk v léno plukovníkovi *Götzingen*, ale, jak se zdá, ujal jej zase k vlastnímu držení.[2])

První starostí knížete bylo víru podobojí, v knížectví hojně zakořeněnou, vyvrátiti Počato zavíráním kostelů, vyháněním kazatelův a sbíráním knih. Gerhard z Taxisu, vrchní hejtman knížectví, nařizoval roku 1626 dne 22. května hejtmanu na Vartemberce Michalovi Kühne, aby kazatelů na panství netrpěl a ty, kteří z Prahy byvše vypuzeni sem by přicházeli, aby vzal u vězení. Nátisky se tak množily, že na příklad jeden sedlák v Brtništi (r. 1658) umínil si raději statek svůj zapáliti, nežli na jinou víru přestoupiti. Později prováděno jest obracení způsobem ráznějším. Roku 1629 učinil Taxis komisařem reformace Baltazara Kühnla, hejtmana na Novém zámku, přikazuje mu, aby dokonal reformací na panstvích Vartemberském, Dubském, Frydlantském a Libereckém, a aby začal na Vartemberce, jakmile přijde vojsko k tomu ustanovené. Začaly nyní známé dragonády, jež popudily obyvatelstvo k takové zoufalosti, že se lidé valem za hranice království stěhovali a v Žitavě novou vlasť vyhledávali. Jinak zavedl kníže na panství dobrý řád, poroučel kolikráte hejtmanům, aby byli po právu každému, a poněvadž vzmáhající se válkou také drahoty přibývalo, zřídil pekárny pro chudinu a rozdával jim chléb zdarma.

Roku 1627, 23. března udělil kníže v manství císařskému nejvyššímu *Adamovi Vilémovi Šelhartovi z Doronvortu* statky Vartemberk, Brniště, Lemberk, Domaslavice, Valtinov, Tlustec a Hlemýždí, z nichž byl tento některé od knížete, některé od jiného nejvyššího vlastními penězi zakoupil.[3]) Po smrti tohoto držitele, který žádnou paměť po sobě nezůstavil, ujal kníže zámek Vartemberk s městečkem a vsi Novinu, Luhov, Dubinku, Březinku, Brniště, Smrďákov a Kubinsko, a roku 1633 dne 20. ledna koupil je právem manským *Kryštof Pavel* hrabě z *Lichtenšteina* svobodný pán na Kastelkornu, dosavadní hofmistr při dvoře Jičínském, jemuž bývalo podřízeno 48 osob s 48 koní a kromě stravy a obydlí 200 fl. platu měsíčně dáváno.[4]) Dne 9. května dáno mu bylo panství v léno, když byl dne 14. dubna manský slib knížeti učinil. Nový držitel, jenž pocházel ze Švýcar, měl tehda dva statky na Moravě, z nichž jeden z konfiskace koupil, druhý (Pernštein) po své první choti Esteře ze Šenfeldu dříve Lickové zdědil. Po zavraždění knížete (r. 1634) a zrušení knížectví získal pro sebe Vartemberk od císaře dědičně, ale teprve roku 1642 dne 20. června vložili jej královští místodržící ve dsky zemské; hrabě se byl mezi tím stal císařským radou a nejvyšším komorníkem v markrabství Moravském.

Svízelů válečných zkusil Vartemberk tehda v hojné míře, a zvláště v l. 1632 a 1648 vydírány na panství hojné kontribuce. Roku 1639 v březnu vpadli sem Švédové, poplenili panství a městečko dílem zbořili; katolický farář musel utéci, a místo jeho zaujal kazatel evangelický. Průchody vojska opakovaly se v následujících letech častěji. Když r. 1645 Vartemberští jednak vysíleni jsouce ustavičnými platy, jednak spoléhajíce na posádku císařskou, kteráž na zámku ležela, více platův odváděti nechtěli, přišli sem Švédové od Grabšteina a Frydlantu, když leželi posádkou, a zámek zdejší zapálili (24. září), aby jim po druhé nepřekážel. Bylať to veliká rána pro městečko, neboť kolikráte se sem před nepřítelem utekli, zde své nejdražší věci skrývali, a tak bylo také při posledním vypálení; cechům tu shořely výsady jejich, pokrovy pohřební jakož i cechovní, všechny knihy městské a jiné věci obci náležející. S radostí nemalou tedy přivítali obyvatelé mír, kterýž jim farář r. 1650 dne 24. července na kazatelně ohlásil.

Mezi tím byl umřel (r. 1649) hrabě Kryštof Pavel, jenž byl naposled dědičným hofmistrem v Elsasku, císařským nejvyšším, zemským hejtmanem na Moravě a pánem panství Schöna, Tschemkhelspurka, Rungelšteina, Zunkenšteina, Bludova, Pernšteina a Vartemberka. Obdržev od císaře povolení zříditi svěřenství rodinné (r. 1643 dne 4. září), ustanovil ve svém posledním pořízení (daném ve Vídni r. 1645 dne 13. dubna), aby držela panství Bludov, Pernštein a Vartemberk choť jeho *Maximiliana ze Salmu* a z *Neuburka* do smrti nebo stavu svého změnění, po ní aby spadlo na Maximiliana, syna Filipa Rudolfa, hejtmana Kladského a bratra Kryštofova. Štědře obmyslil duchovní ústavy na Moravě, nezapomněl též na kostel Vartemberský, jemuž odkázal roční plat 100 fl., z čehož měl školní mistr k lepšímu vydržování 10 fl. dostávati. Po jeho smrti uvázala se řečená manželka ve Vartemberk, ale budoucí dědic Maximilian vyžádal si též komornika (r. 1649 dne 7. srpna), aby byl také na Vartemberk zveden.[5]) Dotčená paní byla přítelkyně jezovitů, jichž několik roku 1651 na panství své povolala, aby krotili ještě tvrdošíjné evangelíky na panství. Téhož roku vdala se za hraběte Maximiliana z Valdšteina a přišla tím o dotčené tři statky. Maximilian uvázal se sice hned ve Vartemberk, ale musel se oň více než čtyři léta souditi. Týž byl na poddané laskav a provedl, že císař Ferdinand (r. 1653 dne 15. října) trh týdenní k většímu prospěchu městečka na jiný den přeložil, u císaře Leopolda pak získal městečku udělení trhu výročního,

---

[1]) DZ. 194. F 23. Bílkovy děje konf [2]) Bílek, děje konf. na str. 807. [3]) DD. 71. f. 43. [4]) Tamže f. 152, Lumír V. 813. [5]) DZ. 112. C 27.

koňského a dobytčího (r. 1670 dne 22. ledna). Po jeho smrti uvázal se ve svěřenství r. 1676 dne 23. ledna syn jeho *Kryštof Pavel*,[1]) ale statky ostatní zpupné na Moravě, ve Slezsku, Tyrolích a Švábsku zdědil společně s bratry Maximilianem, Adamem, Františkem Karlem a se sestrami Annou a Kateřinou. S těmi se porovnal r. 1676 dne 29. srpna tak, že obdržev od nich statky Moravské a Slezské a nad to 20.000 fl., pustil jim Tschengelburg, Kastelkorn a Rungelštein. Byl také dědičným hofmistrem v Elsasích, c. k. radou a soudcem zemským na Moravě. Za něho vypukla selská bouře, jež povstala hlavně po nesnesitelném vydírání a libovůli se strany úředníků vrchnostenských. Povstání to vzňalo se sice na Frydlantsku, ale zasáhlo brzo i do okolí Grabšteina, Jablonné a Vartemberka. Přikročilo se k sedlákům mocně, hlavní vinníci potom byli krutě potrestáni, a ostatní se zase pode jho navrátili.

Hrabě Kryštof zemřel v mladých letech, zůstaviv syna mladičkého *Františka Antonína*. Poněvadž se po zemřelém pořízení nějaké nenašlo, nařídili místodržící Františkovi Karlovi, bratru zemřelého, aby ujal poručenství a statek sirotčí spravoval; týž se také roku 1686 dne 27. září v panství Vartemberské uvázal.[2]) Poručník nalezl sice panství v dobrém stavu, ale zámek byl již chatrný a spustlý, ačkoliv se v něm ještě bydlilo;[3]) spravoval panství velmi moudře a obezřetně, což z toho viděti, že sirotku statků přikupoval. Některé z nich sice prodal, ale za to koupil statek Chrastnou (Krasa), kterýž přivtělil k panství Vartemberskému, a jiné statky. Možná, že tímto kupováním také dluhů přibylo, neboť starých a nových dluhů na panstvích v Čechách a na Moravě bylo tehda 500.000 fl. Když tedy František Antonín r. 1708 dne 12. ledna let svých došel a panství otcovská ujal, musel pomýšleti, jak by se těchto dluhů nějakým způsobem zbavil. Prodal tedy Stiřín (roku 1708), potom také Bludov, pak také jiné statky a konečně i panství Pernšteinské. Tím vyzískal arci více než 200.000 fl., ale závadám jen z části odpomoženo. Aby některé peníze aspoň hned sehnal, najal r. 1711 panství Vartemberské rytíři *Václavovi Leopoldovi Kuntzovi* z *Freienthurmu* na šest let za roční plat 13.949 fl. uherských. K zaplacení ostatních dluhů, jednak aby „jus fidei commissi Lichtensteiniani co možná in salvo zůstávalo“ a také aby věřitelé na svém právu újmy neměli, usnesli se na tom strýcové František Antonín a Filip Pavel z Lichtenšteina, kanovník Solnohradský, aby byl Vartemberk s povolením císařským prodán a právo fideikomisní aby bylo přeneseno na Teleč, Meziříčí a Bitovanky na Moravě. A tak došlo k tomu, že bylo panství Vartemberské i s Krásnou roku 1714 dne 17. července *Ludvíkovi Josefovi* svobodnému pánu *Hartigovi*, držiteli statku Běškovic, za 236.500 fl. a 1500 fl. klíčného prodáno. Císař Karel potvrdil r. 1715 dne 28. ledna prodej tento a prohlásil Vartemberk za statek zpupný.

Nový držitel, r. 1719 do stavu hraběcího povýšený, zasnoubením se s Marií Terezií Putzovnou z Adlersthurmu nabyl panství Mimoňského, kromě toho koupil od hraběte z Věžnik dům v Praze pod schody hradskými, pak nabyl Všebořic, Kysible a Neudeka. Na poddané své, zejména obyvatele městečka nebyl laskav, anobrž robotami je utiskoval. Když pak obyvatelé stížnosti své na krajský úřad vznášeli, dokládajíce se starého urbáře r. 1656 napsaného, v němž obsaženy byly všechny jich povinnosti, žádosti jich oslyšeny a vrchnosti dáno za právo, nad to byl purkmistr sesazen a za žalobu 100 fl. od vrchnosti pokutován. Brzo potom si dal hrabě urbář ukázati, jakoby něco v něm poopraviti chtěl, a již jej obci přese všechny prosby a stížnosti nevrátil. Když potom poddaní důkazů pozbyli, utiskoval je tím krutěji. Pán tento, jenž si jediné svého prospěchu hleděl, zemřel r. 1735, poručiv jednomu synu *Adamovi Františkovi* statky Vartemberk s Krásnou, Běškovice a Domaslavice, druhému *Ludvíkovi Janovi Nep.* Kysibel, Neudek, Všebořice a dům v Praze.

Ludvíkova vdova Terezie, jež v držení panství Mimoňského zůstávala, spravovala statky dotčené jako poručnice dětí svých až do r. 1738; když se pak tehda po druhé za hraběte Duforta vdala, dostalo se poručenství dceři její Marii Karolině a manželu jejímu Františku Šťastnému z Kokořova.[4]) Roku 1747 uvázal se Adam v díl svůj a přejal také téhož roku mateřský statek Mimoň za 267.000 fl.; k tomu koupil ještě r. 1750 Starý Dub. Za dob těchto počaly opět svízele válečné. Po bitvě u Vysoké r. 1758 přivezeno do zdejší krajiny mnoho raněných jak Rakouských tak i Pruských, tak že jich plno bylo na zámcích ve Vartemberce, Jablonném a Valtinově, ale ani zde nestačily místnosti, a dáno jich mnoho sousedům do domův; vedlé toho procházelo krajinou okolní mnoho vojska, kteréž hlavně lid selský vydržovati musel, tak že stále jen chudl; k tomu přicházela špatná léta, drahota obilí a nátisky vrchnosti, kteráž ani v době této poddaným nepomáhala, nýbrž spíše jim špatné obilí za drahý peníz prodávala. Neslýchané nátisky úředníků panských v severních Čechách popudily konečně sedláky k povstání; bouře na zdejším panství hlavně podnítil ředitel tehdejší Strohbach karabáčnickým svým jednáním. Ačkoliv bouře na zdejším panství nevznikla, nýbrž od Náchoda počátek svůj brala, přidali se přece sedláci okolní k sedlákům zbouřilým,

[1]) DZ. 115. G 13. [2]) DZ 116. L 12. [3]) Balbín (Misc III 86.) dí: ruinae habitantur, inspexi. [4]) Podrobněji Mitth. Exc. Cl. VIII. 245.

kteří sem byli od Náchodska přišli. Přišedše r. 1771 dne 26. března v noci o 11. hodině do Vartemberka, vyzývali obyvatele, aby s nimi na zámek táhli. Mnozí jich uposlechli a šli s nimi. Vrchní hleděl buřiče uchlácholiti, ale sotva jen několik slov promluvil, povstal hrozný křik a žádáno, aby nezadržoval za sebou robotní patent královský a jej vydal; mínil totiž lid, že robotní patent nedávno vydaný není ten pravý, který byl od císařské vlády vydán. Po té vnikli sedláci do zámku, rozbili dvéře a okna, vytloukli skříně, a knihy gruntovní a jiné spisy na mostě zámeckém roztrhali. Jakýsi sedlák ze vsi pod městečkem jménem Thill na mostě stoje list po listu vytrhával, říkaje k tomu ustavičně slova „vše zaplaceno, vše zaplaceno". Od zámku se dali do dvorů, všude plenice a vytloukajíce, potom odtáhli na jiná panství sousední. Nedlouho potom uklizena jest bouře v krajině zdejší vojskem, které přišlo od České Lípy a sedláky na zámku Vartemberském zavřené zajalo. Dopraveni byli dne 29 a 30. března do Boleslavě a potom více méně, celkem však mírně ztrestáni. Nicméně i tím bouře všechny nebyly ukončeny, r. 1775 rotili se zase sedláci, ale konečně se přece podvolili.

Císař Josef II., jenž k ulevení tísně lidu venkovského nemálo přispěl, navštívil Vartemberk po dvakráte. Když se totiž strojilo k válce s Pruskem (r. 1778), přišel císař do Mimoně a Vartemberka (6. a 7. května) s bratrem svým Maximilianem, maršálkem Laudonem a generálem Lascy; činěny tu přípravy všelijaké, aby byla nepříteli zabráněna cesta do Čech, zejména nasypány valy u Vartemberka a Brniště. Dne 3. června přišel sem opět císař, zůstal v zámku přes noc a odejel do Zákup, odkudž se ještě jednou do okolí vrátil, aby se přesvědčil o dobrém stavu nových náspů. Na štěstí byl brzo mír učiněn, pročež obyvatelé s tím větší radostí k vysvěcení nového kostela přikročili (r. 1779); hrabě Adam, kterýž k jeho vystavění přispěl, tím jedinou paměť vděčnou po sobě zůstavil. Byv naposled ministrem Švábského a Franckého kraje a soudcem zemským v Čechách, zemřel r. 1783 dne 15. listopadu a pohřben jest ve Vartemberce; manželka jeho Terezie z Kolovrat zemřela r. 1791 dne 7. dubna. Jediný syn jeho *František* byl muž ve vědách vzdělaný a laskavé mysli ke svým poddaným, a ukončil proto staré kyselosti a hořkosti mezi vrchnostmi a poddanými; býval presidentem učené společnosti v Praze, ale kromě toho nejvíce ve službách císařských, naposled v Drážďanech, kdež zemřel roku 1797 dne 1. května k veliké žalosti svých poddaných. Starší jeho syn *František* došed roku 1810 let svých, ujal Vartemberk i Mimoň a držel oboje až do své smrti († r. 1865). Po něm následoval v držení jich syn jeho *Edmund.*





Děvín a Hamerský rybník u Vartemberka.
Kreslil Jan Prousek.

DĚVÍN HRAD.



Poloha hradu Děvína (u Hamru blíže Mimoně) patří k nejkrásnějším. Málokde vyskytuje se tak pěkný obraz jako u Hamru, kdež viděti rybník stromy a křovím vroubený, v pozadí hory tvaru rozmanitého a mezi nimi Děvín. Podlé toho rybníka jde také stará cesta, kterou lze i pod hradištěm určitě stopovati, až dovede k samému Děvínu. Tento souvisí s horou řečenou Spitzberg neb Eisenberg (Hammerspitz), na které se nachází venkovské opevnění čili bašta ke hradu Děvínu patřící čili tak zvaný Wartehaus, jak Němci zdejší před 100 lety říkávali. [1]) Obě hory dělí sedlo, na kterém se křižují čtyři cesty. Při té cestě, kterou se jde nahoru na vrch Děvínský, spatřuje se v lese studně, pak následuje zatáčka náhlá a jde se pod samým hradem a skalami, na nichž vysoko se zdi vypínají, až k první bráně.

Děvín postaven byl na ostrém hřebenu strmé hory, který na některých místech jest skalnatý a jako stěna spadá; proto jest dlouhý dosti, ale široký méně. Nejširší jest uprostřed, kde se dělí předhradí od horního hradu. *První brána*, nyní docela sesutá, nacházela se na konci čtverhranatého parkánu, který z předhradí po straně horního hradu vybíhal a k tomuto přihrazen býval. Před samou branou ve skále jest díra, konec chodby, která prý jde až ke studni v horním hradě. Mnozí již do té chodby se pustili, chvilku jdouce a chvilku lezouce po břichu, až přišli na místo zasuté a nemohli dále. O té chodbě mnoho se vypravuje, ale stěží se může těm povídačkám věřiti. Dělí se prý na dvě; jedna jde v levo a druhá v pravo ke studni a okolo ní do nějakého velikého sklepa, v němž prý obraz nějaké paní vytesán. Ostatně lze o té chodbě srovnati to, co již pověděno v díle I. (str. 120.) a II. (str. 3.).

Vstoupíce do parkánu za první branou spatříme v levo hradby s okny, v pravo horní hrad a před sebou místo *druhé brány* a v levo od něho mohutný pilíř sesílený štukovím. *Předhradí*, na něž se odtud vstupuje, objevuje se jako pěkné místo porostlé buky a smrky, po jehož stranách se spatřují zbytky hradeb. Čím dále jdeme, tím více se prostora jeho úží. Kousek za branou v levo jest propasť, snad bývalá cisterna, něco dále v pravo jest ve zdi věž čtverhranatá, v níž se až do spuštění hradu bydlívalo; neboť na spodku jejím jest dosud pěkná omítka. Odtud jdeme po kopcích rumu a kusech zdí spadlých, též po základech zdí až na parkán, který je na jihozápadním úzkém konci hradu. Tu jsou

---

[1]) Brandlův seznam hradů v archivu Rychnovském.

v levo hradby, v pravo zříceniny stavení, kteréž se o hradby opírá. Na venkovskou jihozápadní stranu byl ovšem tento parkán zavřen, ale viděti dnes jen základ zdi drnem obrostlý. Odtud se přichází zase na parkánek na skále se nacházející, sestupuje se nenáhle a přijde se až na konec skalky. Proti ní strmí přes skalnatou rokli a na samotné skalce zříceniny věžky hlídky, k níž se chodívalo dříve po dřevěných mostech. Stojíme již na samém konci hradu, kdež hora strmě spadá hluboko dolů, a chceme-li jíti k hornímu hradu, musíme se navrátiti zase cestou, kterou jsme přišli.

Horní hrad jest výše položen než předhradí a přichází se do něho buď po schodech anebo po pěšině a po ssutinách svalených zdí. Zraky naše upoutá stavení v levo, jež bylo bezpochyby *věží* a celé jest, jako celý hrad, ze štukoví pískového vystavěno. Asi 2 m. vysoko od základu jest vchod k němu a podlé všeho se zdá, že tu býval most zvoditý. Také průchod jest viděti a dvéře vroubené do věže; ale je tu hned za dveřmi hluboká propasť, bývalé vězení, do něhož se také z druhé strany severovýchodní skrze díru (vlezouc k ní po kopci rumu) hleděti může. Jiný vchod do tohoto stavení z jihozápadní strany jest zasypán. Patrně šel dotčený průchod skrze zeď velmi hrubou, v níž bylo dole vězení, a odtud se přišlo teprve do přízemí věže. Od severovýchodní strany je do této věže široká brána. To byl bezpochyby prvopočátečně jediný vchod do hradu

Za tímto stavením octneme se na dlouhém prostranném dvoře, jejž zastiňují krásné vysoké buky. V levo a v pravo jsou hradby s okny široce vylámanými, a na dvoře jest drahně stolův a lavic, při nichž cestující z daleka sem přicházející pohodlně odpočívají. Obyčejně tu někdo provozuje živnosť hostinskou, maje skrovný výdělek z každodenního běhání na hrad dlouhou a obtížnou cestou. Největší památností na tomto dvoře jest hluboká, ve skále vytesaná *studně*, která již Balbínův obdiv vzbuzovala. [1]) Praví o ní: „V hradě jest studně divná, tisíc a více loket hluboká (což jest i výškou samé hory), v živé a veliké skále prací mnoho let trvající vytesaná; ostatní vše, kromě zřícenin zdí, neposkytuje podívání." Jest odtud viděti, že dnes spatřujeme na Děvíně o málo méně, než viděti bylo za časů Balbínových. Dno této studně jest podlé zprávy dané pravá strakatina rozličných výrobků lidských. Již asi za staré doby sem drahně věcí spadlo, ale ještě více jich dopadává za naší doby. Mnohý se tam díval maje dýmku v ústech, mezi díváním povolily zuby, a dýmka byla ta tam. Deštníky, slunečníky, hole, klobouky, čepice, to všecko pohltí tato nenasytná studnice.

Naproti studnici při jihovýchodní hradbě má hostinský svou budku s potřebným nářadím, pamětními knihami k zapsání cizinců, chatrnou kronikou hradu a dvěma erby, v nichž pravda bujné fantasii podléhá. Vedlé budky, to jest od ní k začátku horního hradu jest dlouhé čtverhranaté stavení na dvě oddělení rozdělené. Oddělení při budce se říká kaple, protože tu byly i v přízemí i v prvním poschodí klenuté místnosti, jak svědčí známky starého dynchování. Nomina stultorum jsou zde v hojnosti. Na venkovskou stranu jest okno neobyčejně široké, dosud neporušené. Vchod jest široce vylámán. Vřezy do zdí nad přízemím vydávají svědectví o tom, že bývaly ke dvoru a na tu stranu k budce pavlače. Něco známek rustiky a omítka na zdech dokazují, že se tu a v stavení sousedním v 16. století bydlívalo; sice jest na Děvíně praskrovně známek stavení k bydlení schopných. Hned za studní v levo jest také dlouhé stavení přistavěné k hradbě, jehož okno a dvéře ze strany dvora jsou na půl zasuty. Na konci tohoto stavení objevují se nám zasuté sklepy, jeden přední docela provalený s výklenky v hradbách a druhý ještě klenutý s tmavým, k jihozápadní straně obráceným jícnem. Naproti tomu na druhé straně v hradbách jest spodek čtverhranatého věžovatého stavení se zbytky rustiky, ale venkovská strana se úplně svalila a má prostranný vchod ze strany severovýchodní. Zajímavý jest v těchto místech kus zdi, který se svezl a celý zůstal; také jest tu množství rumu ze zdí zřícených. Za zavřením hradu jest skála strmá s trávníkem nahoře, kam se nepochybně brankou chodívalo. Zde stával bezpochyby velký prak, z něhož se cesta dole ke hradu jdoucí brániti mohla. S tohoto skaliska lze strmou pěšinou přijíti pod hrad.

Pod samým Děvínem nalezena byla římská mince císaře Antonina z let 156—158 po Kr., ale z jednotlivosti této nelze nic více souditi, než že peníz tento se sem způsobem nevysvětlitelným dostal. [2]) Název Děvína sám v zemích slovanských nezřídka se vyskytující dán byl hoře za velmi starých dob, nežli se ještě kamenní hradové po západním způsobu stavěli a západními jmény jmenovali. Kamenný hrad ve 13. století založený bezpochyby byl pokračováním staršího sídla, ale o prvotních osudech obou nic nevíme; bylť Děvín v držení mocného rodu, který na něm neseděl, a proto se jméno jeho v pamětech nepřipomíná. Prvním známým jeho držitelem byl král *Václav II.*, jenž ho dosáhl neznámým způsobem. Roku 1283 prodal týž král hrady svoje Velešín, Ostrý a Děvín s městy a vesnicemi příslušnými, též zboží Vitějovské proslulému tehda pánu *Janovi* z *Michalovic.* [3]) Tento žil ještě r. 1294 a zemřel nedlouho potom.

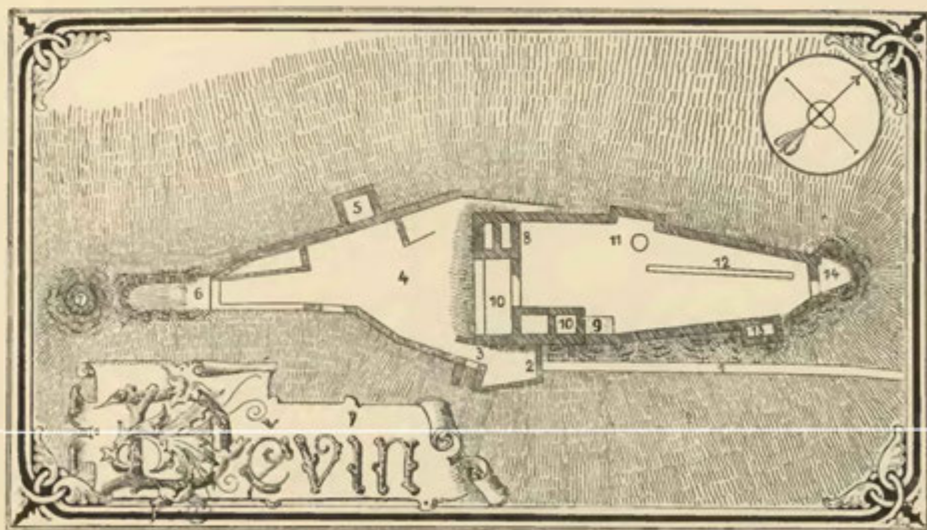
[1]) Miscell. dec. I. tom. III. p. 89. [2]) Mitth. ndb. Exc. Cl. IX. 19. [3]) Reg. II. 560.

zůstaviv syna *Beneše Věrného*. I ten držel Děvín několik let, ale prodal jej v l. 1311—1322 *Janovi proboštovi Vyšehradskému* za 3000 hřiven stříbra. [1]) Odtud po několik let není nám o osudech Děvína nic známo. Roku 1359 připomíná se Eliška, vdova po Benešovi z Děvína, a synové její jako patronové kostela v Jablkynicích; je-li tomu tak, vyrozumívá se tu Eliška, vdova Beneše Veselského († r. 1332), a synové její Ješek, Čeněk a Beneš, páni Veselští, a mohlo by se souditi, že otec jich Beneš Děvín od Jana probošta koupil. Nedlouho po r. 1359 dostal se pak Děvín ve stálé držení pánů z Vartemberka.

Vaněk z Vartemberka, nejvyšší číšník království Českého, jenž se v l. 1325—1364 často vyskytuje, držel Děvín od r. 1363, kdež se jako patron kostela v Osečné vyskytuje. Od r. 1365 až do r. 1377 vyskytují se v držení Děvína synové jeho *Jan* a *Vaněk*, ale není z jich hospodaření tu na Děvínsku nic známo. Později držel Jan panství to sám a vyskytuje se r. 1380 jako patron kostela v Osečné. Po jeho smrti zůstalo drahně statkův, aby se šest jeho synů poděliti mohlo. Třetí bratr *Petr z Vartemberka*, jenž byl na počátku r. 1390 ještě nedílným s bratry staršími, dostal asi tehda za díl svůj hrad Děvín s panstvím a od Ralského zboží ves Svébořice a čtvrtý díl cla v Mimoni, a tuším část městečka Mimoně. Od r. 1392 nacházíme jej několikráte jako patrona kostelů v Osečné a Svébořicích, [2]) a jako svědka a smluvce ve mnohých pamětech; od r. 1404 sedal také na soudě zemském. [3])

Na počátku válek husitských přidal se Petr na stranu katolickou, při níž až do smrti věrně setrval. Zemřel asi r. 1426, zůstaviv po sobě tři syny *Jana, Markvarta* a *Beneše*. Již r. 1427 vyskytují se starší dva jako patronové kostela v Osečné, a poněvadž Beneš také již zletilým byl, [4]) zdá se, že již tehda k rozdělení přišlo. Starší dva dostali každý po polovici Děvína hradu, Osečné městečka a některé vesnice, Beneš pak dostal za díl vsi Svébořice, Ploučnici, Ostrov, Zděř, Pertoltice a Březinu. [5]) Za jejich vlády na Děvíně začaly dlouhé půtky s Lužičany. Jan byl si od Smoile, žida Žitavského, peníze vypůjčil a jemu drahocenné nějaké roucho zastavil, kteréž žid, tuším, když pán neplatil, na radnici k prodání odevzdal. Z toho rozhněval se Jan tak, že r. 1426 dne 28. srpna se 400 koni do okolí Žitavského vpadl a lidem za branami bydlícím koně, krávy a ovce zajal. Když to Žitavští zvěděli, sebralo se jich hodně pěších a nadešli Čechům obmeškávajícím se hnaním dobytka skrze Špitálský les, tak že na ně nenadále udeřili a způsobivše mezi nimi nemalý zmatek, jednoho vladyku a několik jízdných zabili a všechen dobytek odňali. Ovšem zisk ten ztrátou dvanácti svých zaplatili. Nemoha Jan takovým způsobem vůli svou provésti, poddal se a smluvil se s Žitavskými. [6]) Jak se zdá, neměli ani Jan ani Markvart dětí a záhy pomřeli; onen se připomíná naposled r. 1429, tento r. 1433. Tudíž učinili r. 1429 zápis strýci svému *Benešis z Vartemberka*

[1]) Archiv kapit. Vyšehradské. List se ztratil, ale obsah jeho jest znám ze starého seznamu listův. [2]) Lib. conf. [3]) Rel. tab. II. 10, 67, 80. [4]) Lib. conf. Paprocký o st. pan. 271. [5]) Archiv č. VI. 486, 487. [6]) Jan z Hubína.



Plán hradu Děvína.

Vysvětlení plánu: 1. Cesta ke hradu; 2. první brána; 3. druhá brána; 4. předhradí; 5. věžovaté stavení z hradeb povydané; 6. skalka mimo zavření; 7. věžka venkovská; 8. vchod do horního hradu; 9. budka hostinského; 10. bývalá obydlí; 11. studně; 12. dům se sklepy; 13. věžovaté stavení; 14. skalka mimo zavření.



Hamerský rybník s Ještědem.
Kreslil Jan Prousek.

a na Jablonném, ve kterém mu hrad Děvín s příslušenstvím vzdali.[1]) Právo to odevzdal později Beneš, jenž čtvrtinu cla Mimoňského prodal a rok 1438 dlouho nepřečkal, dceři své *Kateřině.*[2]) Tato byla vdána za *Zdeňka z Valdšteina,*[3]) jenž byl r. 1432 hrad Stohánek koupil, a tak přišlo, že vesnice, někdy jako díl Benešův odloučené, zase s Děvínem byly spojeny.

Roku 1433, když se zdvihl rod Vartemberský k pomstě za Jana Ralska mladšího, kterého dali Žitavští čtvrtiti, nacházel se v držení Děvína buď ještě Markvart anebo již Beneš. Nepřátelství a zášti, které odtud začaly, byly také příčinou, že páni Vartemberští byli v dobrém srozumění s posádkami kališníků na blízkých hradech a sami kališnické válečníky do služeb brali. I byly veliké nářky v Žitavsku pro nátisky, které tu páchali kacíři a že posádky vyjíždějící z Kamenice, Frydvaldu a Děvína více škodily nežli všichni kacíři před tím.[4]) Když útrapy ty po léta trvaly, radil Lužičanům fojt jich Těma z Koldic, aby sebrali vojsko a nepřátele hubili. Sebralo se tedy 9000 jízdných a pěších v dubnu r. 1444 a po neděli křížové (17. května) vytáhli do pole. Napřed pálili a plenili v krajině Kamenické, kdež se nejdéle pozdrželi a dvou hradů dobyli. Odtud táhli k Děvínu, před nímž se položili, ale nemajíce dost málo naděje, že by jej mohli získati, ničili úrodu zemskou, která právě téhož roku dobře stála, a pálili v okolí, tak že mnohé vesnice úplně zanikly. Tehda zejména i Osečna i Útěchovice vypáleny. Když leželi před Děvínem, sveden byl boj mezi Kašparem z Nostic, jenž Zhořelským sloužil, a nějakým Slezákem jménem Ryme, jenž byl v posádce Děvínské a mnoho k boji pobízel, ale mrtev na poli zůstal. Po čtrnáctidenním plenění navrátili se Lužičané domů.[5])

Kdo tehda byl pánem na Děvíně, nikdež není výslovně poznamenáno. Jak se zdá, dostal se tehda nebo nedlouho potom v držení *Jana z Vartemberka* a z *Blankenšteina*, jenž měl dlouhé pře s knížaty Saskými. Povídalo se, že dal nějaký vrch u Děvína rytířům ze Šumfeldu a Pavlovi Oterichovi, aby se tu zakopali a tvrz postavíce Sasům škodili.[6]) Jan tento pocházel z Děčínské pošlosti pánů z Vartemberka, a Děvín dostal se potom strýcům jeho z téže pošlosti.

Roku 1471 rozdělil se *Kryštof z Vartemberka* s bratrem svým Zikmundem, a poněvadž se od tohoto roku jako pán na Děvíně vyskytuje, zdá se, že byl Děvín na jeho díle a že jej držel otec jeho Jan († r. 1464). Roku 1471 staly se smlouvy na Děvíně takové, že Kryštof prodal panství Tolšteinské knížatům Saským.[7]) Děvín byl po léta následující hlavním sídlem jeho, jak vysvítá ze zápisu v starých knihách Kamenických (r. 1476). Nějaký čas potom dostal se *Kryštof z Talkenberka* v držení Děvína. Roku 1488 válčil on a Jan z Olešnice se Zhořelskými a téhož roku byl jat. Roku 1490 byl hejtmanem v Hlohovsku a r. 1491 uvádí se výslovně seděním na Děvíně.[8]) Za těch dob zdržoval se na Děvíně Adam

[1]) Paprocký o st. pan. 272. [2]) Rel. tab. I. 100—102, Paprocký na str. 272. [3] DD. 16 f. 64. [4]) Jan z Hubína. [5]) Bereith v. Geuterbog. [6]) Archiv Drážďanský. [7]) Tamže [8]) Mitth. ndb. Exc. Cl. I. 45.



Mrtvola Jana Albrechta Smiřického ze Smiřic († r. 1618), pána na Hrubé Skále.

Šváb, tuším, rytíř Slezský, jenž byl po mnohá léta Lužičanům škodíval a proto v jich smolných knihách (das schwartze bucheleyn) zapsán byl. Vraždil a ranil jich příslušníky i pod glejtem, a kdykoliv něco spáchal, uchýlil se do Čech, kdež mu pobyt popřáván buď na Děvíně nebo Grabšteině nebo na jiných zámcích. Páni Čeští ho trpěli, poněvadž Lužičané se králi Jiříkovi protivovali a krále Matyáše se přidržovali, ale Šváb měl své přívržence i v Lužici. Když se Lužice roku 1490 králi Vladislavovi dostala, smluvil se Šváb se stranami a městy, aby mu předešlých věcí nevzpominaly. [1])

Talkenberk prodal asi r. 1511 [2]) Děvín hrad, dvůr poplužný, městečko nové s hamrem a mlýn, Osečnou městečko, vsi Břevniště, Útěchovice, Chrastnou, Kotel, Svébořice, Žibřidov s hamrem, Ostrov, Noviny, Palohlavy, Náhlou, Medný, Ostrov celé, dva dvory kmecí ve Mstiškově, plat na Kostřici, část Hvězdova a vsi pusté Družcov, Jeníšov a Ocasov *Janovi* z *Vartemberka*, tak že se dostal Děvín opět v držení svého rodu původního, ale Jan jej měl všeho všudy asi jen pět let Tehda totiž prodal *Jáchym* z *Bibršteina* a na Zárově statek manželky své Jitky z Landšteina na Moravě ležící, začež mu uloženo od soudu zemského, aby za tolikéž peněz statku v Čechách koupil. Proto jednal s Janem o koupení Děvína a Ralska, a přišlo ke vkladu ve dsky zemské r. 1516 dne 5. prosince. Posledním znamenitým skutkem Janovým na panství bylo tedy, že Mimoňským dne 22. května nějaké výsady udělil. [3])

Jáchym z Bibršteina zemřel před r. 1523, zůstaviv syna Jáchyma (r. 1523—1550) a dceru Annu († r. 1554), manželku Jana mladšího Popela z Lobkovic. V držení jich Děvín s Ralskem nezůstal, ačkoliv se Jáchym v tituláři roku 1534 pánem jeho jmenuje, nýbrž patřil z polovice *Janovi* a z polovice, tuším, *Bedřichovi* z *Bibršteina*, ale Jan svou polovici brzy Bedřichovi prodal. [4]) Roku 1529 byl Bedřich pánem na Děvíně, an tehda berně na Turky neplatil a zadržoval. Na panství Děvínském a Ralském věnoval 6500 fl. uherských manželce své Zikuně Šlikovně. [5]) Asi r 1530 soudil se s Mikulášem z Donína. Tento poslal člověka svého Šimona Šmída ze vsi Šambachova s vápnem do Lipého, k čemuž si Šimon vozky v Dubnici zjednal. Když se domů navracovali, kázal je Bedřich vzíti, urukoval je pod sto kop míšenských na postavení a přes žádosť Mikulášovu je nechtěl pustiti. [6]) Smrt jej zbavila všech soudů a starostí r. 1530, a poněvadž syn jeho Karel let svých neměl, vládla na Děvíně vdova Zikuna. I za ní přišlo někdy k nějakému škorpení se sousedy. Roku 1533 jel člověk jeden z Lilantu, poddaný Mandalény Berčinky z Dubé, skrze Mimoň, veza náklad, a protože projel clo, lidé panští se dali za ním a sebrali jej i s vozem a s koňmi. Mandaléna vymlouvala člověka, že ne na prodej ani kam jinam, než sobě do domu a k užitku svému ten náklad vezl, což vždy v Mimoni prý svobodno bývalo, ale Zikuna tomu místa nedávala. Z toho vznikla malá papírová válka a mělo se projednávati před hejtmany, ale strany se potom po dobrém srovnaly. [7])

Asi tehda vdala se Zikuna po druhé za *Zikmunda Berku* z *Dubé*, jemuž r. 1534 práva svého věnného na Děvíně a Ralsku postoupila. Z těchto dob je nám znám následující příběh: Jeronym Hrobčický z Hrobčice koupil ovce od pana Hyršpergára Vartemberského, i kázal pán úředníku svému, aby mu je vyčetl a nejhorších nedával. I učinil tak a jemu ovce vysadil. I učiniv to, ptal se poslů, mají-li list fedrovní pro cla, jestliže by pak neměli, že jim chce sám dáti A tu ukázali list, že mají od pana Jeronyma pod pečetí jeho. Tu jim dal výstrahu, aby ty ovce hnali a lidem škody nedělali, aby jim pobrány nebyly, a vypravil je s těmi ovcemi. Když je hnali, pobrali jim je Mimoňští. Tu se vrátili na Vartemberk a oznámili pánu a úředníku; i rozkázal pán úředníku, aby do Mimoně jel a na takovou věc se vyptal, proč to učinili a že jest pán toho na jich pánu nikdy nezasloužil, a tak aby vyclil ty ovce, nebo jestliže by mu je nechtěli na ten způsob dáti, aby je lidmi jeho vyručil (neb ještě zaplaceny nebyly) a do dvora zase hnáti dal. Když přijel úředník do Mimoně, ptal se na celného, a on doma nejsa byl v domě šenkovním, a purkmistr také a rychtář. Tu sedě úředník na koni prosil, aby k němu přišli purkmistr, rychtář a celný, a potom se jich ptal, z které příčiny ty ovce pobrali. Tu oni prosili, aby jim v tom za zlé neměl, že což oni činí, že z vůle pana Zikmunda Berky z Dubé, pána svého, činí, a že pro tu příčinu je vzali, že cla nedali. Tu řekl úředník: „Milí páni! Za to vás žádám, abyste mi ty ovce vrátili a clo vám chci dáti.“ Nechtěli toho učiniti, pravíce, že nesmějí pro svého pána, že mají veliké tuhé rozkázání, co se těch cel tkne. Druhou měrou žádal jich, aby ty ovce na rukojmě dali, že je chce vyručiti lidmi deseti nebo dvaceti pána svého. I kázali, aby čekal, že k pánu poslali I udělal tak a čekal ve vsi pána svého blízko od Mimoně i s těmi posly. Ráno nazejtří tam šel, ale ten posel ještě nebyl přišel z Děvína. I čekal, až se ho dočkal. Posel povídal, že pána doma není a paní že poručila tak, aby nikam dávány nebyly ty ovce. I ptal se úředník toho posla, věděl-li, od koho ty ovce byly. I řekl, že pověděl, že jsou od pana Kašpara z Vatmberka.

[1]) Script. rer. Lusat. II. 383—384. [2]) Roku 1510 Talkenberk ještě tu seděl (Archiv č. VI. 318. Dvorský, Paměti žen), r. 1512 držel již Jan Děvín (Archiv v Čes. Dubu). [3]) DZ. 2. K 23, archiv mus. Exc. Cl. VI. 308. [4]) DZ. 8. S 7. Proto také Karel r. 1540 jednu polovici jako dědictví po předcích vydržené ve dsky vložil (DZ. 250. L 16.). [5]) DZ. 1. D 27. [6]) Reg. kom. soudu. [7]) Tamže.

„A co paní ráčila proti tomu říci?“ „Co pan Kašpar má moc na mých gruntech rozkazovati?“ Tu řekli poslové Jeronymovi: „Co již máme činiti?“ I řekl úředník: „Jděte domů k svému pánu a povězte, kterak vám se přihodilo, a já zase pojedu k svému pánu.“ I když na Vartemberk přijel a zprávu dal, jak v pravdě bylo, řekl pán, že jest toho nikdáž na témž pánu nezasloužil a s tím aby jel na Děvín a žádal jí od pána, aby zase vráceny byly ty ovce, že zaplaceny nejsou. Tu pověděla paní: Kdyby byly páně Kašparovy, že by se věděla jak zachovati, jako k sousedu, ale poněvadž jest je prodal, že mu musí dobře zaplatiti a že jich nevrátí.[1])

Když Zikuna před smrtí svou († r. 1548) poslední pořízení sepsala, odkázala 6000 kop míšenských, které jí dlužen byl Karel, syn z prvního manželství, tomuto, a 2000 fl. hotových Petrovi Berkovi, synu z druhého manželství.[2]) Naopak byl *Karel z Bibršteina* roku 1542 mateři své, pokud by ho živobytím přečkala, všecky svrchky, nábytky a klénoty na zámku Děvíně a ve dvorcích odkázal,[3]) ale přečkav ji sám, oženil se s Eliškou Minkvicovou z Sonnevaldu, jíž r. 1550 na Děvíně a Ralsku věnoval.[4]) Karel, jenž býval c. k. radou, hejtmanem knížectví Hlohovského a nejvyšším mincmistrem, r. 1554 Mimoňským nějaké výsady udělil a r. 1565 nový kostel v Osečné stavěl,[5]) zavedl se bezpochyby nákladným hospodářstvím, pročež panství Děvínské kus po kuse prodával. Roku 1569 prodal Žibřidov a městečko Osečnou se čtyřmi vesnicemi.[6]) Roku 1577 počato s prodáváním dědin okolo Ralska, tak že napřed prodán Ralský dvůr s lesy k panství Vartemberskému, roku 1578 vsi Břevniště a Útěchovice, též městečko Mimoň s hradem pustým Ralskem a šesti vesnicemi, kteréžto poslední zboží koupil Bohuslav Mazanec.[7]) Když i to nestačilo, odprodána r. 1581 Chrastná s dvěma vesnicemi, a Mazanci puštěny r. 1582 Svébořice.[8]) Teprve potom si Karel nějakým způsobem pomohl a proto přikoupil zboží Stranovské; a poněvadž se asi v ty časy Adam, syn jeho, s Annou Šlikovnou z Holiče oženil, věnoval jí r. 1590 na Stranově.[9]) Karel zemřel r. 1593 dne 27. dubna a pohřben v Osečné, kdež se posud náhrobek jeho spatřuje. Praví o něm Dačický, že Němcům naháněl a Čechům málo přál, zvláště obci a šepmistrům Kutnohorským.[10])

Karla přečkali syn Adam a dcery Anna, vdaná za Jana ze Šlejnic, a Eva, jejímž prvním manželem byl Jetřich Jiří Berka z Dubé († r. 1585) a druhým Virgilius Tendl (Tandl) „z Bssahalsecz a Ekenffeldu“.

Adam prodal Kovanice po otci zděděné, a jmění své, nemaje naděje na potomstvo a dlouhý věk, rozdal. Stranov dal manželce své a Děvín zastavil v 5700 kopách gr. č. sestře své *Evě Tendlové*.[11]) Paní tato koupila dvůr v Gecndorfu od Jiříka Vajkera, od manžela svého obdržela darem mlýn v Hermstorfu a kromě toho držela také statek Bernštein ve vsi Vlčím Dole ležící. Všecky statky ty odkázala před smrtí svou († r. 1603) manželu svému *Virgiliovi Tendlovi*, ale tak, aby suma zapsaná na Děvíně dostala se po její smrti Václavovi mladšímu Berkovi z Dubé a na Zákupech. Ale právě toto ustanovení způsobilo odpory Adama a Anny, dětí jejích.[12]) Nastaly z toho spletité poměry. Virgilius odevzdal r. 1605 právo své k sumě 5700 kop Václavovi Berkovi Zákupskému,[13]) ale již před tím (r. 1604) byl Adam dědičné právo své prodal *Janovi Myllnerovi z Mylhauzu* a na Mimoni, JMC. radě a starostě komorničímu při dskách zemských, za 20.000 kop míšenských. Statek prodejemi v 16. století ztenčený byl již skrovný, obsahuje zámek Děvín s dvorem poplužným, ves Nový Hamr s hamrem a mlýnem, vsi Novinu Dolní a Horní, jinak Černou, Medný, Ostrov a Polouhlavy.[14]) K tomu držel Jan statek Mimoňský, kterémuž městečku r. 1604 dne 10. prosince výsady potvrdil a od Erazima Hyršpergára přikoupil r. 1613 vsi Pertoltice a Srnovou.[15])

Jan Myllner byl té doby osobou velice váženou, ačkoliv byl teprve r. 1594 do stavu rytířského království Českého přijat. Skrze milost císaře Rudolfa II. stal se císařským falckrabí (comes palatinus imperialis), kterého práva na př. užil r. 1608, uděliv Janovi Bílému, sousedu v Hradci Králové, znamení vladyctví a příjmení z Opatovic.[16]) Za něho se již na Děvíně nebydlívalo, a proto prý postavil Jan tři nová sídla Mimoň, Nový Děvín a Spormich, toto při dvoru z nějaké vesnice prý svedeném.[17]) Měl totiž Jan tři syny *Jana*, *Jiřího* a *Petra*, mezi něž panství Mimoňské se mělo rozděliti. Ale k takovému dělení po smrti starého Jana († r. 1618) nepřišlo, nýbrž Petr dostal (r. 1620, 24. září) za díl statek Zvoleněves, který byl otec s mateří Virginií z Levína r. 1609 koupil, a ostatní každý po polovici panství Děvínského a Mimoňského. K dělení toho také nepřišlo, poněvadž Jiří díl svůj bratru Janovi proti zaplacení 45.000 kop postoupil. Mezi tím byl Jan skutečně se účastnil vzpoury tehdejší a boje se pokuty, odjel po bitvě Bělohorské ze země. Proto r. 1621 dne 17. února hrdla, cti a statku odsouzen a jméno jeho na šibenici přibito. Bratr jeho Jiří byl pak po vítězství císařově v Praze v domě svém v Menším městě od Rudolfa z Tiefenbachu jat, do Moravy i do Uher druhdy i v železích od něho vožen a teprve po osmi měsících

[1]) Reg. kom. soudu 7 G. E 11. [2]) DZ. 8. O 8, 84. A 15. [3]) DZ. 1. F 20. [4]) DZ 9. D 6. [5]) Exc. Cl. VI. 308, 309. [6]) DZ. 59. C 15. a G 22. [7]) Viz děje Ralska. [8]) DZ. 65. M 19, Q 11. [9]) DZ. 25. G 15. [10]) Dačického paměti II. 42, Exc. Cl. VI. 309. [11]) Hejtmanem jeho na Děvíně byl Esaias Hirsch r. 1597. (Exc. Cl. IX. 14—15.) [12]) DZ. 132. C 10. [13]) DZ. 132. C 13. [14]) DZ. 179. G 5. [15]) DZ. 186. K 26, Exc. Cl. VI. 308. [16]) Archiv musejní. [17]) Exc. Cl. VI. 308.

za 3000 fl. uherských výkupného propuštěn byl. Navrátiv se do Prahy, domáhal se r. 1621 při knížeti z Lichtenšteina dílu svého na panství Mimoňském, ale nepořídil nic, ačkoliv se před tím ničím neprovinil. Panství toto zajisté ihned bylo v pokutě ujato. Protože král Ferdinand tehda se zapsal ke dluhu 37.333 fl. 20 kr. *Janovi Hofmanovi z Zeidleru*, radě kurfiršta Saského, pro zásluhy jeho o zjednání přátelství mezi králem a kurfirštem, vyšla r. 1621 dne 21. července resoluce královská, aby mu panství Mimoňské v těchto penězích do 12 let zastaveno bylo. Ale teprve roku 1623 dne 28 září napsán mu zástavní list a smlouvou učiněnou roku 1626 dne 12. května mu též panství dědičně prodáno.[1])

Hofman jsa víry luteránské, náboženství to na svém panství trpěl, nicméně na naléhání komisařů císařských aspoň tolik způsobeno, že farář luteránský byl vypověděn. Když však sem komisaři měli přijíti, tu hejtman dům panský v Mimoni, kdež vrchnost bydlívala, zavřel a ujel. Komisaři tedy r. 1628 dne 23. února obec na radnici povolali, na obyčejnou žádosť za prodloužení lhůty nic nedali a hned s vyučováním ve víře počali. Za dva dni dalo se 44 osob k tomu pohnouti, že přestoupily, a za dva měsíce asi 800 osob z Mimoně a Svébořic na víru obráceno, k čemuž za nepřítomnosti všech úředníků panských a vrchnosti nejvíce přispíval Jiří Klaehr, purkmistr Mimoňský, ač sám byl do té doby vyznání evangelického. Také knihy všechny jim spálili, nebylo jich však mnoho, protože městečko r. 1620 dne 11. listopadu bylo od Poláků vypáleno.[2]) Když Sasové roku 1631 do Čech vpadli a města Pražská opanovali, nacházel se mezi nimi také Hofman, pro kteroužto věc pak odsouzen při komisi konfiskační Frydlantské všeho jmění. Vedlé císařské resoluce r. 1633 dne 18. května dané bylo zboží Mimoňské postoupeno *Albrechtovi V. E. z Valdšteina* ke knížectví Frydlantskému, ale knížeti náleželo jen krátkou dobu a po jeho smrti po třetí (ve 14 letech) konfiskováno a zabráno. Tu na prosby *Majdalény Hofmanové z Hyršfeldu*, vdovy Zeidlerovy, jí roku 1635 v říjnu navráceno.[3]) Syn jejich pozůstalý *Jan Zikmund v. Zeidlern* prodal roku 1651 dne 5. ledna statky Mimoň a Děvín, kterých, tušim, pro dluhy udržeti nemohl, *Janovi Putzovi z Adlersthurnu*, radě dvorské komory, za 40.000 fl.[4])

Putz se vlastně nazýval de Turaquila, což tehda obyčejně a potom výhradně překládáno na Adlerthurn neb Adlersthurn. Erbovní nadání z české kanceláře měl již od r. 1631 a k tomu mu dán roku 1650 rytířský stav rodů starožitných.[5]) Roku 1658 přikoupil Břevniště a Útěchovice.



Stará kachlová kamna z XVI. století v zámku na Hrubé Skále (přestavěná, původní velikosti a tvaru zbavená).

Když r. 1660 zemřel, dostalo se jmění jeho dvěma synům. Starší syn *Jan František Edmund* maje již léta a jsa tehda radou u České komory, ujal se statků Mimoně, Podsedic a domu „u zlatého kapra“ v Praze a poručenství nad *Ignácem Dominikem*, bratrem mladším. Přikoupil r. 1673 statek Družcov a postavil po přání otce svého nový kostel v Mimoni, ale poněvadž roku 1674 zemřel, pořízení o svém jmění neučiniv, a jiných dědiců neměl, dostal se „statek Mimoňský s zámkem Děvínem“, jakož i statky Břevniště a Družcov Ignácovi Dominikovi,[6]) jenž dosud držel Podsedice za svůj díl. Byl soudů komorního a dvorského radou a potvrdil r. 1681 svobody Mimoňských. Sám dětí nemaje ustanovil

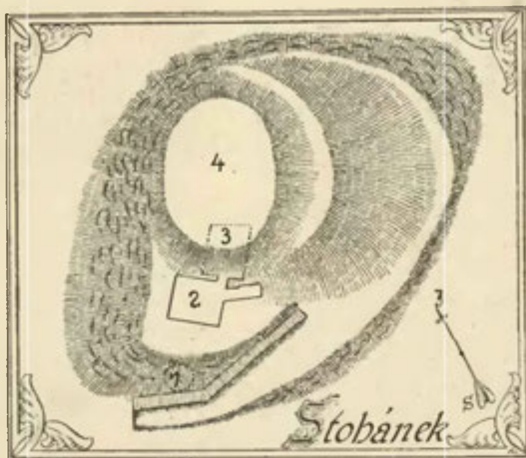
[1]) Bílek, děje konf. DZ. 153. G 7. L 26—29. [2]) Bílek, děje reformace 136. [3]) Bílek, děje konf. [4]) DZ. 306. N 29. [5]) Reg. královská ve Vídni. [6]) DZ. 113. M 26, 115. E 25.

posledním pořízením svým (r. 1708, 16. dubna) za dědice jmění svého dcery strýce svého Jana Marka, již zemřelého, tak totiž, aby M. Theresia Isabella, sestra nejstarší, dědila Mimoň a Jozefě, sestře nejmladší, 30.000 fl. vyplatila, M. Anna pak, prostřední sestra, aby obdržela Podsedice a Dlažkovice. Když se tak po smrti jeho (r. 1725) stalo, dostalo se panství Mimoňské do rodu hrabat Hartigů, neboť M. Theresia vdána byla za Ludvíka hraběte Hartiga († r. 1735), jenž byl pánem na Vartemberce. [1])

STOHÁNEK HRAD.



Asi půl hodiny daleko od Svébořic spatřuje se zajímavé skalisko, na němž někdy hrad Stohánek stával. Skalisko to stojí blízko silnice vedoucí ze Svébořic do Osečné a souvisí s návrším mezi touto silnicí a cestou polní, která se nazpátek k nivám Svébořickým zatáčí. Poloze této i skále bývalého hradu říká se nyní Struhanka, dříve také slýchati bylo Strohanken, a skále se říkávalo Poustevna (Einsiedlerstein). Projdouce dotčeným návrším po pěšině lesní, dostaneme se na úzkou šíji, skrze niž Stohánek s tímto návrším souvisel, a tu stojíme při skále jen z této strany přístupné, která na třech ostatních stranách asi 20 m. hluboko na způsob strmých stěn spadá. Za dřívějších dob byly nahoru dřevěné schody, nyní se jde kus po schodech v zemi a pak po desíti kamenných schodech až ke dveřím zamčeným. Zde byly podobné dvéře nebo branka již za starých dob, a nynější veřeje zasazeny jsou do starých vřezů ve skále se nacházejících. Klíč vypůjčený od nadlesního ve Svébořicích pomůže překonati tuto překážku, a příchozí vstoupí do rozsedliny skalní, ve kteréž jest ještě drahně schodů kamenných, za poslední doby pohodlně přitesaných a v pravo a v levo všelijaké vřezy ve skále. Při schodech v levo jdouc nahoru jest sklep s podnebím polookrouhlým asi zvýší muže, jenž poskytoval vrátnému politování hodnému přístřeší. V otvoru jsou vřezy k zasazení veřejí a v pozadí viděti ve stěnách postranných dvoje vřezy proti sobě, do kterých se zasadila prkénka, aby tu měl vrátný komůrku pro spaní. Odtud se jde po 39 schodech ve skále vytesaných až pod vrch skály. Podlé schodů jest v pravé stěně 16 malých obdélných výklenků, v nichž se za poustevníků nacházela křížová cesta; tehda také vrátnice proměněna bývala v boží hrob. U samého konce schodů po levé straně jde se s vrchu po osmi schodech dolů do prostranného čtverhranatého a ve skále vytesaného místa, kterého užívali poustevníci jako kaple, majíce tu výklenky vytesané pro oltář a sochy do stěn; také ozdobeny bývaly stěny malbami, jež se jen vesničanům a i těm tak tak zalíbiti mohly. Na jihovýchodní stěně proti vchodu byl velký oltář, a na patě výklenku býval vymalován očistec; po obou stranách oltáře spatřovaly se ještě v prvních letech našeho století nějaké malby. Nad tím ovšem byla dřevěná střecha a za starých dob také krylo prohlubeň tuto nějaké dřevěné stavení. V jihozápadní stěně nachází se druhý vchod, kterým se přichází do sklepa tmavého (bývalého lochu poustevníkova), který má podnebí jen málo ohnuté. Patrně obě tyto místnosti sloužiti měly pánům hradu k uschování takových věcí, kteréž se neměly vydávati světlu slunečnému.



Plán hradu Stohánku.

Vysvětlení plánu: 1. Vrátnice; 2. prohlubeň ve skále; 3. sklep; 4. nejvyšší část.

Vrch hradiště, jak se naň vstoupí se schodů, není rovný, neboť poněvadž jest nejstrmější na jižní

[1]) Mitth. Exc. Cl. VIII. 243.

straně, sklání se o to mírněji na stranu severní, maje tu tři odstavce, jeden tvaru vejčitého na nejvyšším místě, druhý úzký pod ním a třetí, objímající předešlé jako půlměsíc. Nikde tu není známek po bývalém opevnění nebo stavení, ale viděti hlínu vypálenou nebo zetlelou; zdá se tudíž, že stálo na nejvyšším místě stavení dřevěné z břeven a mazanice.

Není pochyby, že hrad zdědil jméno své po skále, na níž byl postaven. Prvotní české obyvatele upomínala skála tvarem svým na stoh, a říkali jí proto stohan nebo stohánek, a pojmenování to měla zajisté sto a více let před založením hradu. [1]) Okolí patřilo od r. 1325 pánům z Vartemberka a od konce téhož století drženo ke hradu Děvínu. Za husitských válek drželi jej *Jan*, *Markvart* a *Beneš* bratří z *Vartemberka*. Asi v l. 1426—1427 přišlo k rozdělení, při čemž první dva vzali si hrad Děvín každý na polovici a Benešovi vykázána za díl krajina Svébořická. Asi ve čtyřech letech potom došlo k postavení hradu Stohánku dřevěného na skále; neboť v listu jistém r. 1431 daném připomíná se Beneš jako pán na Stohánku. [2]) Ale již příštího roku (1432, 5. ledna) prodal Beneš hrad Stohánek, ves Svébořice s kostelem, vsi Ploučnici a Ostrov *Zdeňkovi z Valdšteina*. [3]) Zprávami těmi ukončeny jsou dějiny Stohánku. Z jiných zpráv jen jde na jevo, že se Stohánek zase k panství Děvínskému dostal, a to bezpochyby skrze Zdeňka samého, který měl za manželku Kateřinu, dceru Beneše Děvínského. I jest na snadě, že nebylo potřebí žádných změn násilných, aby byl Stohánek opuštěn; neboť pro pány Děvínské nebyl těsný a nepohodlný hrad ten k žádné potřebě. Možná, že nějaký čas ponecháván k bytu mana nějakého; takovým zdá se býti Janaš ze Stohánku, jenž r. 1453 vedlé Jana Blankšteina, pána svého, Sasům opověděl. [4])

V předešlém století (r. 1740—1783) pacholek jeden a strýc tehdejšího Svébořického rychtáře Woltmanna skalisko Stohánku si vyhlídl a poustevnu tu zřídil, dostav k tomu také povolení vrchnosti Mimoňské (hraběte Františka Adama z Hartig). Vedlé malého domku obdržel ke své výživě poustevník Jeronym pivo, dříví, obilí a plat jako každý sluha vrchnosti, a za to byl povinen v kostele Svébořickém zastávati povinnosť ministranta. Znechutiv si později život poustevnický, oddal se napřed živobytí nemravnému, opustil pak Stohánek a zemřel ve vsi Holičkách. Vdova po něm zůstalá živila se prodejem svěcených bylin a zemřela ve Svébořicích.

ZBINY TVRZ.



Od Hvězdova na východ, od Svébořic k jihu jest myslivna v tak zvaném hájemství Zbinském (Pinzkayer Jägerhaus). Od této jde se pěšinou asi půl hodiny daleko až k místu, které se na mapách Eremitage nazývá. Tu se spatřuje dlouhý skalnatý hřeben, na jehož konci nahoře jest *tvrziště*, kdežto ve stěně skály uměle přitesané na úpatí jejím nachází se několik *komor ve skále vytesaných*. Jim vlastně náleží název Eremitage, poněvadž tuto poustevníci bydlívali. Bezpochyby před časy náležely ke tvrzi, jako bývalo u hrádku Harasova (Krvomlýna) pode vsí Bosyní.

První z komor jest čtverhranatý sklep bez oken a s dveřmi do čtverhranu vytesanými, v jehož pozadí jest lavice po celé straně. Několik kroků dále jest druhý vchod ke schodům ve skále vytesaným, jimiž se nevystupuje příliš vysoko a přijde se ke dveřím ven obráceným, při nichž býval dřevěný nápětek. Posud viděti ve skále draže, které sahají až k prvnímu sklepu a zdělány byly pro zasazení břeven. V levo od tohoto vchodu v šíji se přijde do bývalé kuchyně, která má ohniště a k níž přiléhá špižírna, opatřená výklenkem. Každá z obou místností má po okénku, které bylo někdy buď mřížemi nebo příklopem zavíráno. Kuchyně, z níž jde komín skrze skálu, i špižírna vytesány teprve tehda, když tu založen na místě bývalého nápětku lovecký zámeček a vařívány tu pokrmy pro vrchnosť, když v okolních lesích honívala. Tak se i děje posud, když někdy vrchnosť před těmi komorami na louce snídá. Uprostřed předešlého století vyhořel tento lovecký zámek a od té doby již neobnovován.

Dvacet krokův odtud dále jest vchod k bývalé *poustevně*, totiž malé kuchyni s ohništěm, na němž se také vařívá, a komoře ve sklepě vytesané, v níž jest výklenek takový, co by mohl malý člověk

[1]) Mylně soudí Heber (IV. 214), že lze Stohánek pokládati mezi prastaré hrady a že se nazýval zakladatel jeho Stohan. [2]) Rkps. bibl. Praž. XI. A 14. [3]) Archiv č. VI. 486. [4]) Archiv Drážďanský.

ležeti, a kromě toho malý výklenek se skalou, jako lůžko. O 35 kroků dále jest pod svislou skalou studně, kteréž poustevník užíval. Že jednou byla dřevěnou střechou přikryta, o tom svědčí draže ve skále vytesané. Ještě pak bývala před tím venku nějaká zřícenina, o kteréž se také povídalo, že tu poustevník bydlíval, kdykoliv se mu v skalní komoře bydliti nechtělo, ale i možné jest, že tu bývala kaple, která při žádné poustevně nescházela. Na ten čas tu není po ní ani známky.

Skrze úpad, dělící tento ostroh od vedlejší výšiny, jde bývalá vozová cesta, kterou se z údolí na vrch pohodlně přicházeti mohlo. Na samém konci tohoto vrchu stávala tvrz, bezpochyby jen dřevěná. Tvrziště samo jest nerovné, kostrbaté a zdvihá se ve třech odstavcích znenáhla se sklánějících. Od pláně odděleno jest příkopem tak hlubokým, že mu brzo není rovno, a za ním na venkovské straně táhne se násep, jako bývalo u všech středověkých, podlé západního způsobu sdělaných opevnění. Že se tvrz tato proti nepřátelům dobře brániti mohla, patrno jest na první pohled, za to však dolní komory byly nepříteli bez milosrdenství v šanc vydány a měly proto svou důležitosť jen v čas míru.[1])

Že se tvrzi této říkalo Zbiny, dokazují nejen osady podobného pojmenování ve zdejším kraji se vyskytující, nýbrž i název Zbinsko, kterým se les po opuštění této tvrze jmenoval.[2]) Z porovnání míst kolem tohoto tvrziště ležících jde na jevo, že patřívalo k panství Děvínskému, a poněvadž tu pro pány místa nebylo, mohl tu bydliti jediné nějaký jich nápravník. Ovšem pro nedostatek pamětí nemůžeme říci, kdo a kdy tu bydlíval. I o českém názvu lesa dovídáme se jen náhodou. Roku 1582 totiž prodal Karel z Bibršteina od panství Děvínského ves Svejbořice celou s robotami (oráním, vláčením, na lov chozením, ovec stříháním, pletím, předivem atd.) a dávkami (kurami, husami, vejci, ospy), les řečený Zbinsko s pilou a rybníčkem a les druhý pod zámkem pustým Ralskem Bohuslavovi Mazanci z Frymburka a na Mimoni.[3]) Balbín[4]) slyšel o tvrzišti a sklepích pod ním, ale klade je na statek nějaký hrabat Bredů.

TVRZE V OKOLÍ MIMOŇSKÉM.

MIMOŇ.



ěsto Mimoň bývalo za starodávna trhovou vsí a sídlem malého statku, na němž sídlival rod původu neznámého. Přijmení si dáva i obyčejně podlé staroněmeckého pojmenování Mimoně (Nimans, Nimaudes), jehož se začasté v kancelářích užívalo. Pod tím jménem býval v Kladsku starý rytířský rod, o němž není známo, jestli z této Mimoně pocházel anebo snad odněkud z Němec se přistěhoval. Poslední, který se po Mimoni psal a na ní seděl, byl *Beneš z Mimoně*, jenž prodal r. 1370 úrok nějaký v Bohaticích.[5]) Asi tehda koupili Mimoň bratři *Jan* a *Václav z Vartemberka*,[6]) a od té doby drženo bylo městečko buď ke hradu Ralsku nebo k Děvínu, nebo z části k některému ze sídel Vartemberských. Za celé é doby tu panského sídla nebylo. Karel z Bibršteina postavil si tu prostý panský dům,[7]) který se poprvé r. 1577 připomíná.[8]) Povahu panského domu podrželo sídlo to i v dobách následujících, když páni ani na Ralsku ani na Děvíně nebydlívali, ovšem se mu pak zámek říkávalo. O držitelích jeho již shora mluveno.

CHRASTNÁ.

Východně od Vartemberka leží ves původně Chrastná, později působením německé výslovnosti (Kresse, Krassa) Krásná jmenovaná,[9]) jež od starodávna ke hradu Děvínu patřívala a proto sídla vladyckého nemívala. Statkem samostatným stala se, když Karel z Bibršteina (r. 1581) vsi Chrastnou s dvorem, mlýnem a pivovárem a vsi Náhlov a Holečky *Šalamounovi Blektovi z Útěchovic* odprodal.[1]) Blekta postavil při dvoře nové stavení, jež se tvrzí nazývalo. Nástupcem jeho byl *Jindřich Blekta*, který věnoval na téže tvrzi a statku první své manželce Aléně z Mecerodu.[2]) Pro účastenství ve vzpouře odsouzen jest k manství, ale poněvadž nikdy slibu a povinnosti manské neučinil, zabrán jest statek po smrti jeho a prodán r. 1627 *Albrechtovi z Valdšteina* ke knížectví Frydlantskému.[3]) Kníže dal týž statek v manství r. 1628 *Volfovi Ladislavovi ze Šlejnic* a manželce jeho Lidmile Sedlecké z Újezdce s takovou výminkou, aby Chrastnou do života drželi a po smrti svému staršímu synu zůstavili, než děti z druhého manželství kteréhokoliv z manželů aby práva k dědictví neměly. Poněvadž z manželství toho jen dva synové byli, z nichž jeden ve Vlaších zemřel, druhý však na rozumu snížen byl, odpuštěna jest výminka položená do manského listu (r. 1659) a statek z manství propuštěn.[4]) Volf zemřel roku 1687 doplniv 88 let věku svého, a statek dostal se tedy synu *Arnoštovi Ferdinandovi*[5]) (tuším tomu, který byl rozumu nedostatečného). Dědila po něm manželka jeho Polyxena Krescencie a odkázala Chrastnou zase (r. 1705) *Teresii Vančurové*, ale poněvadž tato ji nemohla udržeti pro mnohé dluhy, prodala ji vrchnosti Vartemberské (r. 1707), která sama měla na ní 11.615 fl dluhu.[6])

ÚTĚCHOVICE.

Nedaleko Děvína a ve farnosti Vartemberské leží ves Útěchovice, starodávné sídlo vladycké; neboť již r. 1322 připomíná se ne-

---

[1]) Pomůckou: Heber's Burgen IV. 223. [2]) Srovnej podobné názvy opuštěných o-ad, na př. Lhotsko, Trnovsko, Lipsko, Kavecko (Lhota, Trnová, Lipí, Kavčí). [3]) DZ. 21. K 26. [4]) Miscell. lib III. cap. 11. [5]) Lib. erect. ed. Borový I. 83. [6]) DZ. 2. D 14. [7]) „Sammt dem von neuen aufgebauten Wohnhaus" (DZ. 64. D 10.). [8]) DZ. 89. B 29. [9]) Roku 1591 i Krasov (DZ. 168. G 19.).

[1]) DZ. 65. M 19. [2]) DZ. 138. E 16. [3]) Bílek, děje konf. [4]) Arch. mus. Auersperg v. d. ob. Ger. II. 235—236. [5]) DZ. 479. A 16. [6]) Mittheil. d. V. f. G. d. D. XVI. 146.

pokojný a loupeživý *Mikuláš z Útěchovic.*[1]) Známějšími staly se Útěchovice jako původiště vladycké rodiny *Blektů z Útěchovic. Hanuš Blekta z Valtinova* měl dva syny. Mladší *Jindřich Blekta* seděl r. 1409 na Volfarticích u Lipého, ale držel v krajině zdejší ves Kotel, z níž dal almužnu do kláštera Dubského.[2]) Starší syn Hanuš seděl na Valtinově a obdařil roku 1410 klášter Jablonský na záduší otce a bratra a též Přibíkovo z Útěchovic, po němž bezpochyby Útěchovice dědili. Oba bratří připomínají se ještě r. 1418, číníce tehdy milosrdné skutky klášteru Teplickému.[3]) Skrze jejich potomky rozvětvil se rod tento tak, že nelze spojitosť jednotlivých členů najíti. Žiliť zajisté r. 1429 tři bratří, všichni *Janové*, kteří přijali měšťanství v Starém městě Pražském;[4]) vedlé nich připomíná se r. 1423 *Příbek Blekta* (snad syn Jindřichův), jenž měl statek v Markvarticích,[5]) a bratří *Jan* a *Mikuláš* obdrželi (r. 1437) za vojenské služby, které konali králi Zikmundovi, dvůr klášterský ve Vtelně.[6])

Blektové drželi pořád Valtinov a získali ještě jiné statky okolní; jak dlouho však zůstali v držení rodného svého sídla, není známo. Kterak toto r. 1440 skrze Lužičany vypáleno, již vypravováno. Roku 1453 seděl tu asi onen *Štěpán z Útěchovic*, kterýž s Janem Blankšteinem proti Sasům vytáhl;[1]) možná, že tu měl jen dvorec a ostatek patřil k Děvínu, jako bylo r. 1512, když Mates z Dobranova, seděním v Útěchovicích, byl purkrabí na Dubě.[2]) Od panství Děvínského dostaly se Útěchovice, jichž panské sídlo dávno již zaniklo, v držení pánů Vartemberských (r. 1578). Později byly zase Útěchovice na krátký čas (r. 1611—1658) statkem samostatným.[3])

[1]) Tab. vetust. 344. [2]) Lib. erect. VIII. 74. [3]) Lib. erect. VIII. 115. X. 94, 103. [4]) Lib. III. Vet. urb. Prag. rel. tab. II. 275. [5]) Archiv kapit. Pražské. [6]) Archiv č. I. 544.

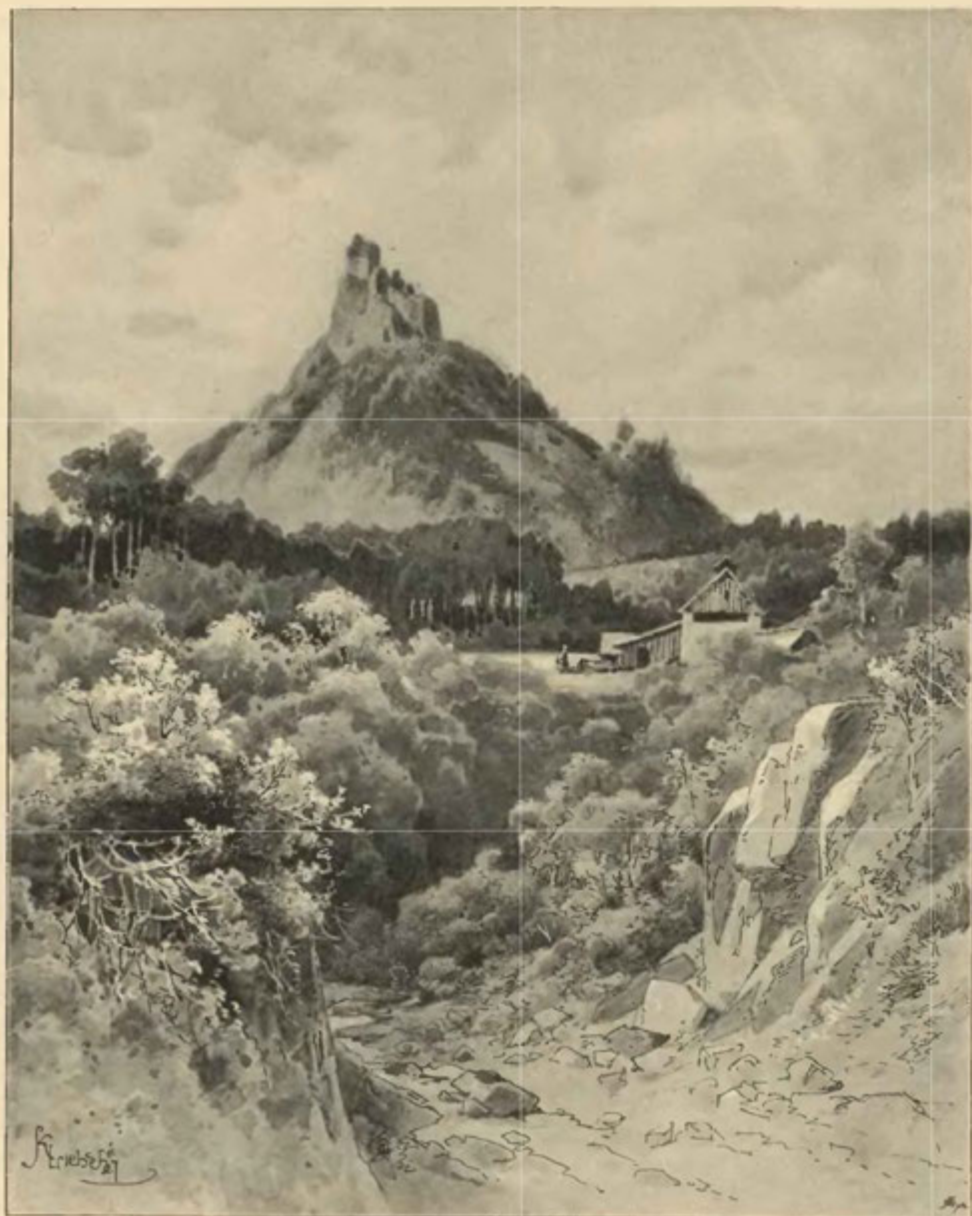
HRADIŠTĚ U SVÉBOŘIC.

Nedaleko Svébořic jest tak zvaný Schanzenberg, na němž se spatřují náspy a příkopy hradu nějakého nejen na temeni, nýbrž i pod ním na způsob nějakého předhradí. O osudech této památky jakož i jak se jmenovala, není zpráv. Snad jest to týž vrch, o němž vypravováno v dějinách Děvína, že vykázán byl nepřátelům Sasův od Jana z Vartemberka, aby odtud škodili.

[1]) Archiv Drážďanský. [2]) Archiv Dubský. [3]) Viz Bílkovy konf. na str. 145.



Zbytky zdiva na Starém Berštejně.



Starý Berštein od východní strany.



Starý Berštein od západní strany.

STARÝ BERŠTEIN HRAD.



iž z daleka a ze všech stran, od Bezděze, od Lípy, od Mělníka viděti jest homolovitou vysokou horu (482 m., okolí 300—330 m. vysoké), na níž stojí zříceniny Beršteina, [1]) a zajisté ji lze hned z dálky poznati, poněvadž sedí na ní skalisko na způsob kostky se zříceninami věže, tak že se z dálí zdá býti skorem nepřístupným. Nicméně lze přece na ně přijíti, ovšem nikoliv bez všelikých těch obtíží, kteréž se člověku navštěvujícímu strmé hory naskytují. Od vesnice Vrchového, která se na úpatí hory rozkládá, a odkudž také lze užiti nejkrásnějšího obrazu Beršteina, jde se cestou dlážděnou až k domkům, kteréž jsou až do prostřed hory takořka rozesety. Odtud lze šlakovati starou, již zarostlou cestu ke hradu, vinoucí se po svahu až pod odstaveč urovnaný, který se dnes jako trávník mezi křovím vyskytuje. Zde bývala některá hospodářská stavení, ale jen ze dřeva postavená, zejména stáje, ale po tom dnes není ani potuchy. Nad tímto odstavcem strmí na skále, kteráž jest místy pokryta popraškem prsti a travou obrostlá, horní hrad, který byl neveliký, ale velice pevný. S koněm se do něho přijíti nemohlo, nýbrž jen pěšky. Jak se dostávali nahoru, jest dnes hádankou; bezpochyby se to stávalo po dřevěných schodech, které se mohly v čas nebezpečí do hradu vtáhnouti. Nyní jest tu z části strmá pěšina, z části schody kamenné, a zajisté jest bok schůdnější než dříve, poněvadž spadlo dolů dosti ssutin.

Přijde-li se nahoru, jest v levo dvorek hrazený, ale z hradeb zbyly jen základy pod drnem. Jen kus hradby viděti jest zvenčí. V pravo jsou zříceniny hradu, který se skládal ze dvou oddělení čtverhranných, spodního a vrchního. Brána do spodního oddělení, kteréž jest v rovnosti s popsaným dvorkem, nacházela se mezi hradbou a skaliskem; jí se vstupuje na nevelikě čtverhranné místo pod skalou, na níž stojí horní oddělení. Proti přední bráně stála tu zadní branka. Místo její jest povšimnutí hodno, neboť branka byla umístěna mezi dotčenou skalou a skaliskem, kteréž na způsob sloupův asi 4 m. vysokoční a o kterou se kdysi zdi tu postavené opíraly. Touto branou vchází se do stavení čtverhranného, jež se skládalo ze dvou oddělení a sahalo zdmi svými, kteréž ještě dosti vysoko se vypínají,

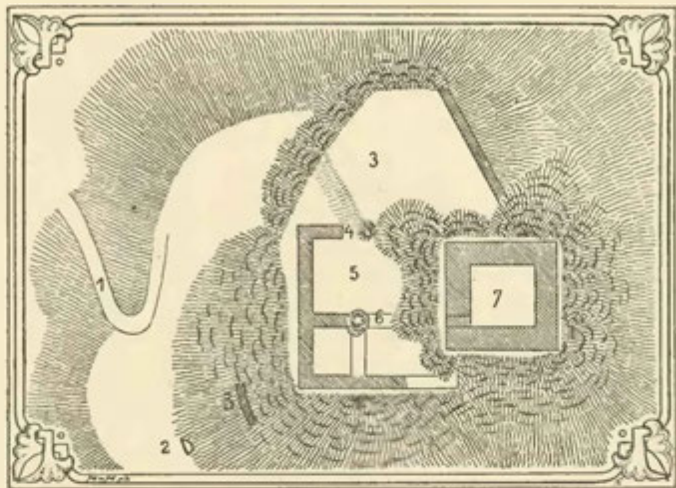
[1]) Viz Bernau, Bezirkskunde von Dauba 347—350.

až k nejvyššímu místu hradiště. V tomto stavení býval nějaký sklep, jenž jest spadlým kamením a rumem docela zasypán.

Na nejvyšším místě hradiště a na skále na všechny strany strmě spadající stojí čtverhranaté *věžovaté stavení*, jež bylo držitelům i velkou věží i palácem, a náhodou je tak postaveno, že rohy jeho jsou ke čtyřem úhlům světa obráceny. Přístup k němu býval po pavlači dřevěné, neboť dvéře do něho jsou na kraji skály, i jest dosti nesnadno a skorem s nebezpečím lezouc přes kluzký čedič sem se dostati. Branka dotčená, do půl kola sklenutá, bývala vroubena veníři z pískovce tesanými, z nichž jen kousek zbyl. Zavírala se závorou, jak svědčí díry ve zdi zachované. V přízemí stavení nachází se světnice prostranná, do válce sklenutá, s černou omítkou, na jejíchž dvou stranách, jihovýchodní a jihozápadní, jsou dvě okna (totiž jedno a jedno); obě mají hluboké výklenky a po obou stranách jsou vysoká kamenná sedadla. V severozápadním koutě jest díra ve zdi očazená. Zajímavý jest na dně kus skály zvýší člověka, kteráž jest tu místo zdi. Nad tím bývaly někdy ještě světnice, kteréž se sesuly. Před časy, a jak svědčí staré obrazy a výpovědi starých lidí, byly zbytky tohoto stavení mnohem vyšší; zejména se na něm nacházel široký, do půl kola sklenutý otvor, kterým se na nějaký námětek nebo pavlač přicházelo. Zvenčí jest zvláštní pohled na toto stavení, které na povětří stále a stále hyne, tak že žádoucí jest učiniti něco k zachování jeho. Od okna jihozápadního až dolů na patu skály lze pozorovati žlutavý nátěr, tuším, znamení, že se z okna všechna špína vylévala. Také se na této straně zbytky kostí zvířecích a střepy, kteréž se tudy vyhazovaly, nacházejí.

Hrad Berštein vystavěn v 15. století za doby, kde si staří Čechové již od drahně let byli oblíbili podobná stavení na skály lípati. Ještě ani r. 1402 nestál. Když se tehda synové starého Jindřicha Berky dělili, dostal *Jindřich Hlaváč* z *Dubé* za svůj díl vsi Chlum, Drchlavu, Skálu, Vrchový „s horou nade vsí“ (t. j. té, na které stojí Berštein), Horky a Březinku větší, dvory poplužné Lov a Březinku malou se vsí, Nezlovice, Dražejov a Střezovojice.[1]) Patrně byl již při dělení úmysl postaviti hrad na této hoře, poněvadž ona jediná v zápise se připomíná, ač Hlaváč měl na svém díle několik hor takových. Bezpochyby také k tomu došlo, jen že Hlaváč brzo sídla takového nepotřeboval, když zdědil Jestřebí po smrti bratra svého Jindřicha.[2]) Nový hrad dostal jméno Berkenštein, z čehož Češi udělali Bergštein a Berštein. Hlaváč žil ještě r. 1427, když byl od strany podobojí zřízeným hejtmanem na Lipém.[3]) Asi v tu dobu také zemřel a zboží ujal nějaký jeho katolický strýc. S tím snad souvisí, že r. 1429 *Jan ze Smiřic* a *Čeček* z *Pakoměřic* nějakého „hradu na Dubé“ dobyli, ač-li se zpráva ta k Bersteinu vztahuje. Výslovné se hrad náš připomíná r. 1437, kdež jest řeč o dobytku, který ze vsi Oken zajat byl na Bergštein.[4])

Z pamětí pozdějších jde na jevo, že dosáhl Beršteina *Zikmund Děčínský* z *Vartemberka*, kterýž r. 1465 se táhl na panství Děčínské, poněvadž se jemu a otci jeho z něho spravedlivého dílu nedostalo. Týž Zikmund sedal r. 1474 na soudě komorním a zemřel před r. 14[illegible]1, zůstaviv vdovu Ofku z Petrovic a syny nezletilé Václava, Jana a Zikmunda,[5]) ale zdá se, že brzo po jeho smrti Berštein prodán, poněvadž synové s mateří na Libčevsi seděli; jen Zikmund, jenž asi r. 1485 zemřel, podržel nějaké peníze ve vsi Korci pod Beršteinem.[6]) Ti asi, kteří tehda Berštein koupili, byli Berkové z Dubé, kteří posud drželi Dubou, starodávné sídlo rodu svého. Snad již to byl *Aleš Berka* (r. 1456—1481), jenž jsa z otce schudlého, pomalu zase zboží pozemských nabýval, anebo syn jeho *Jiřík* (r. 1488 atd.), jenž sídlíval na Kuříchvodech a Valečově, ale r. 1510 se také seděním na Dubé a r. 1512



Plán hradu Starého Beršteina.

Vysvětlení plánu: 1. Stará cesta; 2. sklep ve skále vytesaný; 3. zbytek hradby na skále přilepený a dvůr nebo prostranství před hradem; 4. branka přední do dolního stavení a 5. dvorku; 6. branka zadní; 7. horní stavení nebo věžovatý palác.

[1]) Rel. tab. I. 596. [2]) Archiv č. I 163, acta jud. [3]) Arch. č. III. 265, Bezold. [4]) Staré knihy Bělské. [5]) DD. 16. f. 379, archiv č. IV. 282. [6]) DD. 17. f. 55, 357.

seděním na Beršteině nazývá. [1]) Syn jeho *Aleš* byl také pán zámožný a psával se buď na Beršteině nebo na Kuřichvodech; na onom statku měl úředníka (r. 1532) Jakuba z Zalužan. Žil ještě r. 1541, kdež manželce své Kateřině Popelovně z Vesce na městečku Dubé věnoval. Bydlíval bezpochyby na Kuřichvodech, nedbaje o pobyt na Beršteině, jenž se stal pro vysokou svou, nesnadno přístupnou polohu pokolení tehdejšímu nepohodlným. [2]) Synové jeho *Jan*, *Adam* a *Albrecht* odbyli r. 1543 mateř svou, zapsavše jí peníze na Dubé, a byli ještě r. 1546 nedílni, ale r. 1547 zapsali bratru Albrechtovi za díl jeho 2250 kop, kteréž pojištěny na zámku Beršteině, městečku Dubé a vesnicích příslušných a zboží Kurovodském. [3]) Ostatní dva se nedlouho potom také rozdělili. Jan vzal za díl svůj Kuřívody, Adam pak držel jako díl otcovský hrad Berštein, dvůr Nezlovice (tuším dvůr, který stával na místě nynějšího Nového Beršteina), městečko Dubou, vsi Horky, Deštný, Zakšinu, Vrchový, Lhotu, Zatyni, Nedamov. [4]) Na tomto díle věnoval r. 1553 manželce své Kateřině z Hungrkoštu, vdově po Václavovi z Vartemberka († r. 1552), s níž se dostal v spoludržení panství Bezdězského. Na svém panství Adam neměl pohodlného sídla, a proto postavil si před r. 1567 nové sídlo nad městem Dubou, jemuž dal jméno Nový Berštein. [5]) Starý Berštein nacházel se sice posud v dobrém stavu, ale bylo pánům proti mysli na něm bydliti, tak že tu snad jen purkrabě přebýval. Ale po vystavění Nového Beršteina opuštěn jest náhle a stal se zříceninou. [6])

DUBÁ HRAD.

Nežli vzrostlo nynější město Dubá, stávala na jeho místě vesnice, při níž povstal hrad. Kde stával, posud se v paměti lidu zachovalo. Místo jeho nachází se severně od rybníka, blíže silnice k Lipému vedoucí, na ostrohu jižně k rybníku, východně pak k silnici dosti příkře spadajícím, a slove dnes „Kühnelsbergl". Na ten čas není tu žádných známek, ale v předešlém století byly prý tu ještě náspy, objímajíce hradiště do čtverhranu; když pak položení toto na pole a chmelnice předěláno, zmizely i tyto zbytky. Přes Lipskou silnici severovýchodně od hradu stával na místě nynějšího krchova kostel svatého Petra a Pavla, jehož základy před několika lety objeveny. [7])

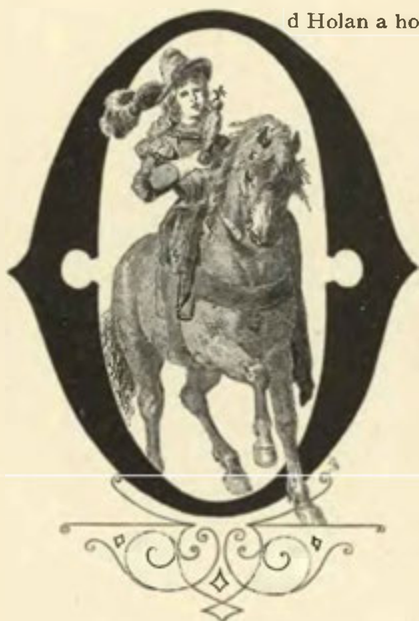
Dubá, která pojmenování své od prvotní lesní povahy krajiny zdejší obdržela, připomíná se poprvé ve 13. století. Tehda snad již postaven byl u ní čtverhranatý popsaný hrad, jehož prosté opevnění jej málo lišilo od zemanské tvrze. Zde seděl uprostřed tohoto století nějaký *Albert z Dubé* s příbuzným svým Janem; bezpochyby týž Albert, který se před tím (r. 1237—1240) nazýval ze Rvenice a byl synem Načeplukovým. [8]) Dotčení páni darovali někdy před r. 1253 vesnice Dubou, Březinu, Březinku, Horku a Rozprechtice a ves Příboj u Prahy řádu *křižovníků Pražských*. Tito měli Dubou ještě roku 1257, kdež jim podací kostelní skrze Mikuláše biskupa potvrzeno, [9]) ale nedlouho potom statek tento prodali.

Jako noví držitelé Dubé objevují se *Berkové z Dubé*, větev mocných Ronovců, kteří tehda všechny hornaté, lesnaté a málo vzdělané krajiny od Žitavy až za Lipý drželi. K zarovnání jich majetku se tedy Dubá velmi dobře hodila, a jest s podivením, že si příjmení své vzali po osadě tehda nepříliš znamenité. Ale věc tu lze také vysvětliti tak, že mocný Častolov ze Žitavy († r. 1254) měl čtyři syny, kteří se o veliké otcovské dědictví rozdělili tak, že jeden seděl na Dubé, druhý na Frydlantu (za Libercem), třetí na Lipém a čtvrtý na jiném Frydlantu u Lipého. Nejstarší syn *Jindřich* čili *Hynek* (nebo i Haiman) nazýval se napřed, jako otec jeho, Žitavským (r. 1249) a tak se ještě r. 1262 psával, ale r. 1278, když se byl stal mezi tím truksasem království, nazýval se syn jeho Hynek již Dubským, a starý Hynek také se tak psal r. 1279, když klášteru Zwetzen v Sasích starodávná obdarování předků svých potvrzoval. [10]) Tak se i nazýval po všechen čas živobytí svého až do r. 1309. Od r. 1291 býval nejvyšším komorníkem, r. 1295 též purkrabí Domažlickým a od r. 1306

[1]) Reg. kom. soudu. DZ. 45. D 19. [2]) DZ. 1. A 17. [3]) DZ. 83. F 8, 85 B 4, C 19. [4]) DZ. 10. K 23. [5]) DZ. 16. D 14, 88. C 30. [6]) O tom, jak tu r. 1719 poklady hledány, vydána knížka v českém jazyce (Mitth. des ndb. Exc. Cl. VII 273.). [7]) Historický sborník II. 21, Mitth. des ndb. Exc. Cl. V. 269—270. [8]) Reg. I. 430, 434, 470, II. 1218. [9]) Reg. I. 610, II. 54. [10]) Vše podlé regest o rodu tomto sepsaných.

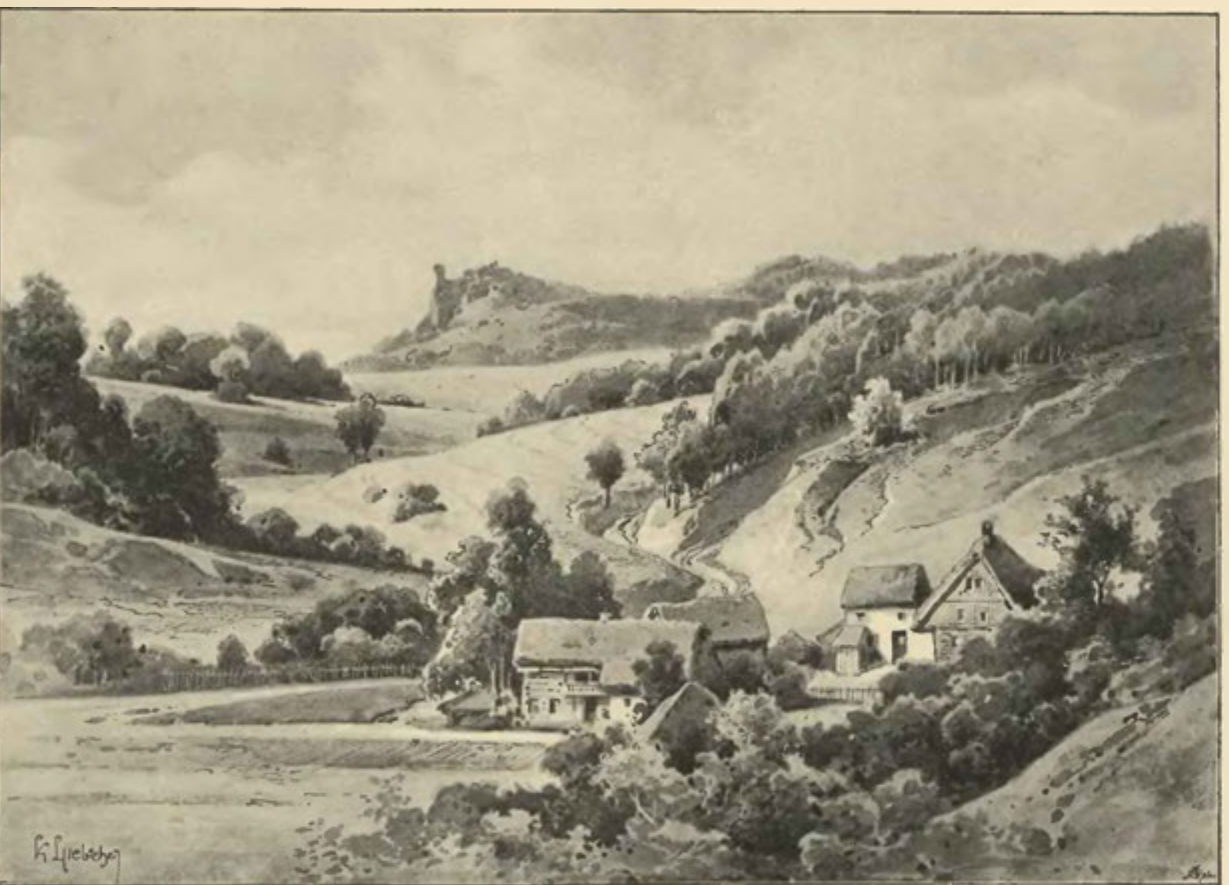
purkrabí hradu Pražského. Skrze syny jeho Půtu, Hynka, Hynka a Hynáčka přišlo k novému dělení jmění rodinného, jež byl starý Hynek, „muž mocný, ale řeči a skutkův lstných“ (jak jej Petr Žitavský nazývá), opatrným způsobem rozmnožil. Ačkoliv pak jeden z Hynků Dubou na svůj díl obdržel, přece tu (jak se zdá) jen málokdy bydlíval, nýbrž býval buď na Kladsku, jež měl v zástavě, nebo na hradě Pražském, jehož byl purkrabí od r. 1320. Když pak před r. 1327 Lipý na sebe převedl, stal se zámek tamější předním sídlem rodu, tak že se odtud pány z Dubé a z Lipého psávali. Po smrti pana purkrabě (r. 1348) dostal se Lipý staršímu synu *Hynkovi* († r. 1361) a mladší *Jindřich Jednooký* (r. 1348—1402) držel pak na svůj díl Dubou, ale nebydlíval tu také, maje Housku a Jestřebí, hrady, a kromě toho několik tvrzí na svých panstvích. Hrad Dubský byl opuštěn a jen název Dubského zboží udržel se do konce 14. věku, ale i ten zahynul, když se pak okolí znova dělilo. Ob čas také Berkové Dubou samotnou držívali, ale bezpochyby na nějakém blízkém hradě sídlívali. [1])

ČAP HRAD.



Od Holan a hory Vlhoště táhne se k jihu hřeben skalnatý, bory porostlý, s hlubokými doly po obou stranách, kteréž poskytují drahně obrazů pitvorné rozmanitosti. Pokud jej lze přehlídnouti z Dubské strany, spatřuje se na jeho konci mezi Tuhancem a Leštnicí vrch s kamenem vysokým podoby sloupovité. Vrch se jmenuje Stráž (Wachtberg), kamení se říká Guckstein (Vyhlídka) nebo Tschappkeule, oboje velmi významná pojmenování. Pohoří to spadá strmě a velmi hluboko ke straně západní, méně hluboko, ač dosti strmě na východní stranu. Tu také jest starodávná cesta od Zatyně vedoucí, kterouž se k tomuto pohoří posud jezdívá. Kus její jest ve skále vytesán a tak strmý, že se tu vrouby pomáhati muselo; obchází pak dlouhé skalisko a vede zvolna až na hřeben, odkudž se naskytuje rozkošný rozhled po okolních skalnatých a lesnatých stráních. Cestou tou přijdeme na Hradiště (Schlossberg), hůrku ostrou, travou porostlou, jejížto základ v průměru asi 38 m. někde méně, někde více měřiti může. Patu hůrky objímá v kruhu násep (zevnčí) a příkop (uvnitř), oboje velmi sploštělé, poněvadž bývaly na pískovci a z písku a proto působení povětří nemohly odolati. Sotva je lze poznati, neví-li se o nich. Na hůrce není památky po nějakém stavení, ač jméno a úprava jeho svědčí o tom, že tu stávalo dřevěné opevnění. — Od tohoto místa vede cesta sedlovitou prohbí až ke konci tohoto hřebene, na němž stával hrad Čap. Příkop, posud ještě hluboký a ve skále vytesaný, dělil hrad ten od výšiny a objímal i boky hradiště, pokud nebyly chráněny srázem, neboť skála na některých místech strmě spadá, jako nějaká stěna. Hradiště základem svým blíží se nejvíce trojhranu s dvěma rohy zaokrouhlenými. Na jeho samém konci (jediném končitém) jest skalisko vysoké na způsob kyje, jako nějaký sloup se vypínajíc, kteréž z rozličných stran rozličnou podobu ukazuje. Ačkoliv dodává místu tomuto zvláštního půvabu, že mu rovného nenacházíme, přece se našli lidé, kteří je chtěli prachem vyhoditi do povětří, aby dokázali, že člověk může býti horším dravcem než všichni dravci. Na štěstí se skála držela, i přes to, že naloženo na to několik liber prachu. [2]) Asi uprostřed hradiště jest sklípek čtverhranatý, ve skále vytesaný, k němuž jdou prostá, též ve skále vytesaná dvířka, nahoře do půl kola sklenutá. Nyní jest sklípek ten asi do dvou třetin zasypán. Odtud dále k západu na samém kraji hradiště, kteréž jest v místě tomto o něco nižší, nežli na ostatním hradišti, jest okrouhlá nádržka ve skále vytesaná a právě proto na nejnižším místě položená, aby se tu všechna dešťová voda z celého hradu sbíhala; stěny nahoře i dole jsou rovné. (U vezení bývá dno širší než svršek.) Nyní jest kromě svrchní části zasypána a vyrostl z ní bujný bezový keř, který vnitřek její zakrývá. Na Čapu byly hradby, které se o skalisko opíraly, a všechna stavení bezpochyby jen ze dřeva, a skalisko dotčené zastupovalo hlídku.

[1]) O osudech města hledej ve spise Bernauově Der polit. Bezirk Dauba. [2]) Tak mi vypravováno r. 1884.



Čap hrad.

Hradiště a Čap patřily k sobě. Ač Čap jest na strmé skále, přece přístup k němu byl snadný po hřebenu. Z té příčiny a i proto, aby se nepřítel nemohl usaditi na blízké hůrce, udělán tu srub. Něco podobného nacházíme u Ostroměřc (Červený vrch) a u Třemšína (Kobylí hlava), u jiných hradů se pak bašty v blízkém sousedství často vyskytují.

Jsme na rozpacích, máme-li psáti Cap, Čap nebo Čáp. První z nich znamená berana, a mělo by oprávněnosť proto, že skalisko zmíněné, hledí-li se z důli, podobá se beraní hlavě. Sice neumíme vyložiti, proč by se jmenoval Čapem nebo Čápem. Ze starých pamětí poučení nemůžeme míti, poněvadž i *c* i *č* se psávalo dvojí písmenou. Hledíce však k tomu, že se připomíná r. 1591 „Cziapsky duol", a také ke hlaholu v ústech nynějšího lidu německého, přidržujeme se pojmenování již obvyklého.

Páni Berkové z Dubé dychtivi byli, více než jedno sídlo na svých panstvích míti, pročež rádi si nových sídel přidělávali, jestliže vhodné k tomu místo nalezli; tak se asi dálo také na zboží Dubském kdysi ve 14. století. V listě daném roku 1391, jímž starý *Jindřich Berka z Dubé* syny své odděluje zbožím, nepřipomíná se hrad Čap, nýbrž toliko zboží Dubské, čímž není však dosvědčeno, že hradu tehda ještě nebylo, poněvadž se řečené zboží vždy jen po Dubé a nikdy po Čapu nenazývalo. Když r. 1402 bratří *Vácslav*, *Jindřich Hlaváč* a *Jindřich mladší* od dotčeného otce díly své brali, dostaly se Vácslavovi následující dědiny: hrad řečený Čap, Tuhanec, ves pod hradem s dvorem poplužným, vsi Lhota, Deštná, Zakšín, Dobřín, Vidim, v Hradištku a v Závorech role pod plat vysazené, mlýn Voldanov řečený s platem, les řečený Dubová hora. [1]) Tím se nám dostává první, ale také poslední zprávy o Čapu. Neboť ačkoliv se jeho držitel Vácslav kolikráte potom připomíná, uvádí se vždy sídlem někde jinde, než na Čapu; roku 1403 seděl na Vidimi, kterouž byl na díl svůj dostal, později nazývá se on i potomci jeho seděním na Zakšíně, [2]) kteráž také k dílu Čapskému náležela. Snad se zběhla pohroma nějaká na hradě, pro niž bylo Vácslavovi jej opustiti, nebo se mu tu v lesní samotě a daleko od lidí nelíbilo; nejvíce se však pravdě podobá, že Vácslav část zboží nabytého, zejména i Čap s blízkým okolím a vsí Tuhancem prodal, a že si jen vesnice u Deštné ležící podržel. Podlé té domněnky padlo by prodání to asi do r. 1403. To se podporuje připomenutím r. 1425 Buška ze Sluh, seděním na Tuhanci, jenž byl spolu patronem kostela na Louži [3]) Jelikož však malé zboží Čapské později k arcibiskupskému panství Helfemburskému patřilo, muselo již tak i r. 1425 býti (neboť později již arcibiskupové nic nepřikupovali), a Bušek byl tudíž jen zástavným držitelem. Roku 1591 zajisté připomínají se na panství dotčeném lesy nedaleko Domašic a Obrok ležící, totiž Mezový důl, dva důly pod Dlouhým hrobem, Dlouhý hřeben, Velký a Malý vlčí důl, Čapský důl a Tuhanecké strany. Konečně prodal roku 1592 Jáchym Malcán svobodný pán na Miliči od téhož panství „Vobrok, dvůr, vsi celé Tuhaň s podacím, Tuhanec, Domašice, Pavličku" *Janovi z Vartemberka* na Novém zámku za 14.000 kop míšenských, [4]) od kterýchž dob hradiště naše a dotčené vsi k panství Bezdězskému náležely.



Monstrance Sobotecká.

[1]) Relig. tab. I. 596; archiv č. III. 473. Hradištkem (nyní Ratsch) vyrozumívá se položení nad Zakšínem. [2]) Vácslav jmenoval se r. 1404—1420 ze Zakšiny (Rel. tab. II, 5, 97, archiv č. I. 405, III. 477. rkps. Třeboň.) a r. 1405 seděním na Zakšíně (Rel. tab. II. 15.). Jakožto pán podací ve Vidimi nazývá se tak i r. 1410, ale r. 1415 slove seděním na Kuříchvodech. (Lib. conf.). [3]) Lib. conf. [4]) DZ. 168. O 22.



NOVÝ BERŠTEIN ZÁMEK.



ovoberšteinský zámek leží nedaleko Dubé v krajině pěkné a na stromoví bohaté na návrší, k němuž se jde z města pěknou alejí. Jest to stavení nevelké, do čtverhranu založené, s křídlem k severovýchodu vybíhajícím a s nějakým vedlejším stavením. Z jedné strany jest dvůr zámecký, z druhé strany vkusný anglický park. Ačkoliv založením svým ze 16. století pochází, přece na jeho původní způsobu ani nejmenší podrobnosť neupomíná. Bývalé hrazení zmizelo, a co jest nyní viděti z venčí, upomíná na 18. století. Neboť podlé staré kroniky býval jen spodek z kamene postaven a nad tím bývalo poschodí z trámův a lepení. V pověsti lidu vysvětlovalo se to tak, že prý jeden z pánův měl postřihačovu dceru z Lipého, která prý z domova nebyla zvykla bydliti ve světnicích kamenných; pán proto dal kus stavení nad konicemi zbořiti a nad tím světnice z kmenů jen oloupaných sroubiti, zalepiti, obmrštiti a průpovědmi rýmovanými z písma svatého ozdobiti. Nad dveřmi k těmto světnicím prý byl obraz této paní a erb Berkovský s postřihačskými nůžkami ještě r. 1719, ale když tu hrabě Děpolt Buttler r. 1720 přestavoval, sňat jest tento znak a zkažen.[1]) — Kde stojí nyní dvůr Novoberšteinský, nacházel se, tuším, dříve dvůr Nezlovice. Když pak *Adam Berka z Dubé* od svých bratří se oddělil a Dubou s vesnicemi okolními na díl dostal, neměl pro sebe sídla, poněvadž Starý Berštein k bydlení byl nepohodlný a otcovské sídlo Kuřívody se druhému bratru na díl dostalo. Postavil tedy v l. 1553—1567 nový zámek, kterému dal jméno Nový Berštein.[2]) Skrze první manželku Kateřinu z Hungrkoštu dostal se ve spoludržení panství Bezdězského a věnoval jí na panství Beršteinském (r. 1553); když pak po r. 1558 zemřela, oženil se Adam podruhé s Eliškou z Dobranova, jíž roku 1574 na Vrchovině a Horkách věnoval.[3]) Z tohoto dvojího manželství měl Adam pět synův, ale poněvadž Aleš snad již za živobytí otce svého ze světa vykročil, zůstalo zboží otcovské čtyřem synům *Jáchymovi, Jiříkovi, Václavovi* a *Janovi Hovorovi.* Z těchto první dva nedostali dílu na panství Beršteinském, nýbrž bezpochyby díl na penězích. Jan si koupil statek Stroužnický, a Jáchym, jenž asi okolo r. 1591 zemřel, snad ani díl svůj si nevybral. Ještě r. 1591 spravovali Jiřík a Václav i za nezletilého Jana Berštein nedílně. Tehda na stížnosť rady Dubské, že na gruntech městských, zejména v dolním předměstí chalupy se stavějí a obecní důchod ztenčuje, všechno jmění obecní zejména vytčené potvrdili. Asi potom anebo r. 1592 rozdělili se oba o Berštein. Jiřík dostal zámek Nový Berštein s předhradím při něm, pivovárem, sladovnou, vodárnou, půl města Dubé, vsi Vrchovinu, Nedanov, dvůr Březinský, dvůr a ves Horky a ves Dubovou Horu. Václav vzal si Deštnou, Zakšinu, Lhotu, Zatýní, Březinku a Brodek, a neměl tu sídla, poněvadž se skrze bohatou svou manželku dostal v držení jiných statkův.

Jiřík oženil se s Barborou Šemberkovou z Šemberka, o níž r. 1592 dskami zemskými pořídil. Jak se zdá, byla to chudá šlechtična, jež žádného věna neměla, tak že jí Jiřík 300 kop zapsal.[4]) Snad odtud povstala pověsť o postřihačově dceři z Lipého. Jisto jest, že Jiřík nemaje pomoci peněžité od ní,

---

[1]) Bernau, Der polit. Bezirk Dauba 152. [2]) Roku 1553 se připomíná jako sídlo panství Berštein zámek (DZ. 10. K 23), r. 1567 slove Adam, seděním na Novém Beršteině (DZ. 88. C 30). [3]) DZ. 18. D 12. [4]) DZ. 26. F 24.

pořáde byl v závadách. Okolo r. 1600 dlužil si peníze;[1]) aby pak si pomohl, prodal r. 1616 dvůr a ves Horku a vsi Dubovou horu a Nedamov bratru svému Vácslavovi,[2]) ale i ostatní dědictví své, totiž Nový Berštein, Dubou a Vrchovinu prodal r. 1618 *Vácslavovi staršímu Berkovi z Dubé* na Loučeni, Deštné, Vidimi a Bezdězi.[3]) Jiříkovi synové a potomci vystěhovali se ze země a pomáhali si napřed službami vojenskými, později schudli, tak že ani šlechtictví své nemohli udržeti a snad ještě někde v Sasích žijí, užívajíce prostého příjmení Duba.

Vácslav byl za tehdejšího povstání velice čilým, byl direktorem, pracoval mnoho proti Ferdinandovi II. a od Bedřicha Falckrabě přijal úřad sudství zemského. Po bitvě Bělohorské ujel hned ze země a proto odsouzen r. 1621 hrdla, cti a statkův, a jméno jeho přibito na šibenici. Statky jeho šmahem zabrané koupil r. 1622 *Adam z Valdšteina*, ale pak je všechny (kromě Loučeně) postoupil *Albrechtovi z Valdšteina* směnou za jiné statky sobě příležitější. Berštein byl potom sloučen s knížectvím Frydlantským a připojen ke komornímu panství Dokezskému Hejtmanem tu byl Kašpar Max z Maxu. Po zavraždění knížete (r. 1634) vykázáno jest všechno panství Dokezské (31. října) *Valtrovi Buttlerovi*, c. k. nejvyššímu, na srážku odměny 200.000 fl rakouských jemu slíbené za jeho zvláštní činnosť a zručnosť, při zavraždění knížete s nasazením jeho života dokázanou.[4]) Buttler, rodilý Irčan, dostal se do Čech s pomocným vojskem, které poslal Jakub I., král Anglický, na pomoc zeti svému, Bedřichovi falckrabí, ale jsa horlivým katolíkem, nejen se císaři v čas bitvy Bělohorské poddal, nýbrž i službu u něho přijal. Poměrů r. 1634, když kníže Frydlantský v lásce dvoru Vídeňského klesl, výborně dovedl využitkovati, že se stal bohatým mužem, ale štědré odměnění dlouho nepřečkal. Roku 1632 v listopadu oženil se v Krnově s *Annou Marií purkrabínkou z Donína*, a smlouvy svatební, při nichž byl Don Baltazar de Marradas ze strany ženichovy smluvcem, sepsány jazykem českým.[5]) Ovdovělé paní ponecháno panství Dokezské (r. 1638, 6. března) tak, aby pluku Buttlerovskému službu za měsíc a nejvyššímu Geraldinovi 25.847 fl. vyplatila. Toto poslední vyplněno tak, že Geraldinovi postoupen statek Mšenský.[6]) Anna Marie vysadila roku 1650 cech krejčí Dubských a vdala se podruhé za Kryštofa Ferdinanda z Heissensteina, kterému také vše jmění své odkázala. Ale hned po smrti Valtrově připovídal se ke statku po něm Rynart Buttler, nejv. vachtmistr, a když i tento zemřel, činil odpory *Tomáš Děpolt Buttler*, opat Duiský (v Irsku), za svou osobu i za *Tomáše*, nezletilého syna Edvarda, bratra svého, kterėžto spory ani při smrti vdovině vyřízeny nebyly a do r. 1657 trvaly. Vypravovalo se, že komorník Valtrův vyzradil irským jeho příbuzným ustanovení, které učinil Valter ve svém pořízení, totiž takové, aby dcera jeho za některého z Buttlerů se vdala a Berštein aby byl povýšen na svěřenství rodinné. Ale pořízení toto na žádosť vdovinu bylo r. 1653 zrušeno, čemuž zase dědici Buttlerovští odpírali řkouce, že císař ode vdovy nedobře byl zpraven. K zamezení dlouhého sporu nařídil císař Ferdinand po smrti vdovině plnomocné komisaře, kteří r. 1657 dne 21. srpna strany tak srovnali, aby hrabě Heissenstein jim třetinu panství Dokezského s zámkem Beršteinem buď s polovicí Dubé nebo se dvorem a vsí Deštnou postoupil. Ke konečné smlouvě přišlo pak r. 1658 dne 19. ledna, tak že oba Buttlerové obdrželi zámek Nový Berštein se dvorem, město Dubou, celé vsi Vrchovinu, Horku, Nedamov, Březinku a Osinalice a dvory Černou a Bílou Březinku i s Chřenovem (Schönau).[7]) Podlé toho zvedeni dne 17. června opat Tomáš a hrabě Tomáš na panství jim odevzdané.[8]) Snad opat přečkal druhého Tomáše, o němž se potom nečiní zmínky.

Opat Tomáš zemřel r. 1669 dne 22. září. Statek Beršteinský dostal se po něm *Edmundovi Buttlerovi Theobaldu z Kloneboucku*, měšťěnínu Nového města Pražského, nápadem jakožto po nejbližším příbuzném. Tento zemřel pak r. 1684 dne 18. dubna, zůstaviv z manželství svého s Annou rozenou Buttlerovou pět dětí, *Theobalda Antonína, Edvarda, Kašpara*, Marii Helenu a Františku.[9]) Poněvadž dítky byly nezletilé, spravovala máti jich statek Beršteinský až do r. 1696, kdež Theobald dosáhl let svých a s mateří svou se porovnal. Tato zajisté od manžela svého ani smluvami svatebními ani posledním svým pořízením v ničem opatřena nebyla, a proto opatření svého žádala, čemuž zase syn odpíral, vině matku z rozličných věcí, které se za poručenství jejího zběhly; konečně se však přece podvolil, že jí vydá čtvrtou část ceny panství, co by po sražení dluhů přebývalo.[10]) Všichni tito Buttlerové po způsobu pánů přistěhovalých své poddané nemálo utiskovali. Dubské chtěli snížiti na pouhé robotníky, a když se tomu bránili, neměly spory konce. Dokud měli Dubští své výsady, aspoň se mohli brániti, když však jim r. 1692 a 1711 všechny listy a svobody shořely, zbaveni jsou i této pomůcky. Roku 1714 dne 6. listopadu zemřel Theobald, a poněvadž zůstali dědici nezletilí, vládla na Beršteině vdova Eleonora Antonie. Mezi tím trvaly spory s měšťany Dubskými ustavičně až do zletilosti *Theobalda Vácslava Buttlera*. Tento vysadil

---

[1]) DZ. 92. J 8. [2]) DZ. 189. Q 27. [3]) DZ. 139. G 14. [4]) Bílek, děje konf. [5]) DZ. 301. O 24. [6]) Bílek, děje konf. Bernau, Bez. Dauba 165. [7]) DZ. 312. A 5, 10. [8]) DZ. 113. L 28. [9]) DZ. 115. A 19, 116. J 9. [10]) DZ. 404. F 20

ještě r. 1722 řád ševců Dubských, a prodal Berštein r. 1723 hraběti *Karlovi Rudolfovi ze Sweertsu* a *Šporku.* Nový pán staral se o poddané své a ukončil r. 1727 spory s Dubskými smlouvou, kterou se odříci museli „domnělých" svých výsad. Po Františkovi Karlovi následoval syn jeho *Jan František Christian*, který vyprosil Dubským (r. 1761) majestát na téhodní trh, jakož i později potvrzení všech výsad a výročních trhů. Zemřel r. 1802, zůstaviv dědičku *Barboru*, která byla od r. 1784 za hrabě Ondřeje O'Reilly vdána. Ta prodala Berštein r. 1806 *Arnoštovi hraběti* z *Valdšteina*, jehož potomstvu posud náleží. [1])

ZAKŠINA HRAD.



Mezi vískou Bukovcem a hospodou Zakšinskou vybíhá z výšiny, která se nazývá Hradištko (Ratschberg), vysoký ostroh, na němž jest skalisko řečené Pustý zámek. Od Bukoveckého mlýna jde se strmou pěšinou až na úpatí malebného tohoto skaliska, které vlastně ze dvou skupin obrovských pískových balvanů nebo sloupů širokou trhlinou oddělených se skládá. Jiné úzké štěrbiny skalní prostupují obě skupiny, a pouze těmito trhlinami možná obratnému lezci na vrchol skály se vydrápati. Na skále severozápadní (v tu stranu ke mlýnu) spatřují se ve skále vytesané mělké prohlubně, nad nimiž dřevěná stavení stávala; na druhé skále nachází se kromě podobné prohlubeniny také okrouhlá nádržka a na obou množství draží pro trámoví. S této druhé (jihovýchodní) skály položen byl můstek přes rokli stesáním skály rozšířenou na sousední k východu se nížící skály, což lze posud dobře znáti, ana tu skála zvláštním způsobem přitesána jest. Po této skále jediný býval přístup k bývalému hradu, ovšem jen pro pěší. [2])

Název Hradištko jest prastarý a pochází od nějakého opevnění, které tu bývalo dříve ještě, nežli založen byl pustý zámek Zakšinský. Již v r. 1402 připomínají se role na Hradištku, která byla lidem pod plat prodána. [3]) Tehda dostala se hora tato se vsí Zakšinou a s hradem Čapem *Vácslavovi Berkovi* z *Dubé.* Tento bezpochyby postavil nový hrad nad Zakšinou, po němž se v l. 1403—1420 ze Zakšiny jmenoval. Ještě r. 1456 nazýval se tak Aleš Berka, [4]) ačkoliv stálým sídlem jeho byly Kuřívody. Když pak Berkové Kurovodští Bersteina nabyli, připojeno jest k němu malé zboží Zakšinské, ale tehda hrádek Zakšinský bezpochyby již byl spustl, přetrvav založení své jen za dva lidské věky.

[1]) Bernau, Der polit. Bez. Dauba. [2]) Sborník hist. II. 22. [3]) Rel. tab. I. 596. [4]) DD. 22. str. 126.



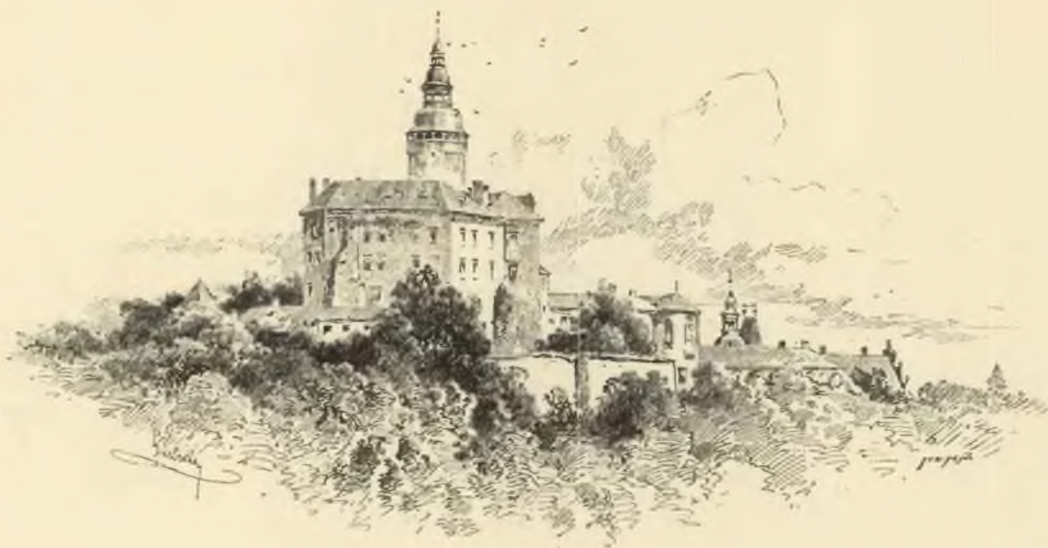
Nový Berštein



Nádvoří zámku Frydlantského.



Frydlant.



Frydlant.



FRYDLANT HRAD.

Okolí města Frydlantu za Jizerskými hřebeny jest půvabné, majíc povahu pěkných a veselých krajin horských. Město výstavné povydáno jest dlouhou ulicí, kterou se chodívá k zámku čili bývalému hradu, jenž se nad městem na vysoké čedičové skále vypíná. Hradiště se na tuto stranu volněji sklání, pokryto jsouc krásnými stinnými sady, kdežto východní a jižní jeho strana srázně spadá. Pod hradem teče potok Vítka, objímaje jej v půlkruhu. Silné opevnění zámku, dnes již v úplnosti nezachované, jest dílo za několik století dokonané; neboť od založení hradu až do 17. století se na něm ustavičně zpevňovalo a stavělo. Mnohé z neobyčejně hrubých zdí, hluboký bývalý příkop, jediná brána na severní straně (s ostatních jest hrad zhola nepřístupný), jsou zbytky z prvotních dob hradu. Mohutná opevnění, jako rundel u první brány a tak zvaný ostrý roh pocházejí buď ze 16. století nebo z dob třicetileté války, když tu kníže Frydlantský a Švédové poroučeli. Některé hradby jsou 15 m. vysoké a 3 m. široké. Roku 1658 zase hradby na císařský rozkaz opravovány.

Na tu stranu k městu býval (podlé taxy asi v r. 1669 sepsané, v arch. Třeb.) hluboký, vyzděný a vodou napuštěný příkop, který se táhl od srázu ke srázu kolem celého hradu, ale nyní jest z části zasypán a z části pokryt prkny. Za tímto příkopem, přes nějž se jediné po spuštěném mostě přecházeti mohlo, jest dotčený *rundel* nebo veliká bašta podkovitého základu, která nahoře ochozí a strážnicí opatřena byla. V ní jest průjezd podlé starého způsobu opevňovacího v nerovném směru založený. Na bráně zvenčí visí ještě řetězy, jimiž se most podjímal, sice tu viděti nad průjezdem erby bývalých držitelů, totiž dole Gallasovský, uprostřed Klamovský a nahoře Rederovský a Šlikovský. Upomínkou na Švédy, kteří tu poroučeli a Frydlant opevňovali, býval nápis na zdi průjezdu takový: Pax bello potior, sequar trahentia fata! Benjamin Magnus Nortmann, svaecus capitaneus et p(rotunc) arc(is) Friedland praefectus anno 1647, 1. Sept. s(cripsit), t. j.: Mír války sice lepší, ale půjdu, kam mě osud vede. Benjamin Magnus Nortmann, švédský hejtman a na ten čas hradu Frydlantského představený r. 1647 dne 1. září psal. Poněvadž jest brána úplně opravena a znova obmrštěna, není tu dnes nic viděti.

Skrze vnitřní prostranství rundelu čili dvorek, byty a hradbami zavřený, přijde se k *druhé bráně,* která měla též most zvoditý a jest ve spodní části čtverhranaté věže. Věž tato za starých dob byla prázdna kromě světničky vrátného, která se nacházela vedlé průjezdu, ale v 17. století zřízeny tu byly tři veselé komůrky, z nichž ještě dvě zbyly. I věž i průjezd v ní sklenutý mají dnes novou úpravu, kterou v právě minulých letech dostaly.

Předhradí skládá se z prostranného dvoru, hradeb a tak zvaného nového zámku, t. j. stavení, kteréž jest na severní a východní straně předhradí. V minulém století spatřovalo se ještě v té způsobě, jak postaveno bylo r. 1598 s porýsováním květinami a bílými figurkami, ale když r. 1785 část tuto opravovali, rustiku již zacházející nemilosrdně zabílili a v posledních letech stavení zvenčí i uvnitř docela podlé moderního způsobu přeměněno a za byt vrchnosti upraveno. A tak to stavení, jež má také novou rustiku a jehož přízemí je veskrze zelením pokryto, ničím již svou bývalou úpravu nepřipomíná, nežli osmihrannou vížkou, nacházející se v průčelí dlouhého, čtverhranatého stavení, které jest na jihovýchodní straně předhradí. Neboť vížka tato, stojící nad vchodem do zámku, nad nímž jsou malovány erby Rederovský a Gallasovský, má okénka starodávnými veníři obložená a pokryta jest střechou na způsob klobouku, nad níž jest lucerna.

Ze staré taxy r. 1669 poznáváme, že část tato nebývala obydlím panským, nýbrž určena pro takové místnosti, kterých pán potřeboval, jež však při bytě svém míti nechtěl. V přízemí totiž za vrátnicí, která byla asi tam, kde stojí nová věž u brány, nacházela se komora na uhlí, vedle toho komora vrátného, sklep, pekárna, kuchyně s předsíní a nějaká místnosť, kterou nazývali Viehstube. Blízko předsíně byl šnek k horní světnici a dvěma komorám (nad pekárnou), kterým se říkalo staré důchodní komory. Odtud se šlo po několika stupních k bytu hejtmanovu, kterému náležely dvě komory a velká světnice s dvěma kancelářemi (zahrazenými místnostmi), za tím byly síň, pak úřední světnice s 3 kancelářemi pro hejtmanovy písaře. Odtud se přecházelo do klenuté zelené kanceláře Za tou byl ještě jeden sklep a při něm schody, kterými se přicházelo do sklepa a komory pod kaplí. Pod tímto bytem bývaly klenuté konice na 30 koní a po obou stranách těchto klenutá komora a klenutá světnička pro maštalíře. Při vchodu do konice a pod schody byla dvoje vězení. Nad tím byl kamenný šnek v okrouhlé vížce (nynější osmihranaté vížce), nad nímž visel zvonec. Tímto šnekem přicházelo se do pěkné veliké síně nad bytem hejtmanovým s komorou, a nad tím ještě byly podkrovní komory. Odtud se přišlo po zvoditém mostu do bytu purkrabského, u něhož byly schody do kaple.

Uprostřed dvora nacházela se *studně* stará, která byla prý 132 m. (?) hluboká, a vedle ní prý se nacházela podzemní chodba, kterouž se daleko do lesů jíti mohlo. Na počátku našeho století byla již do polovice zasypána, později zavezli ji docela, tak že místo její není znáti a místo ní zřízen nový vodovod s kašnou, která stojí v severovýchodním rohu dvora.

Kaple zámecká jest hrubé stavení, stojící vedle nového zámku při samém horním hradě, kteréž postavil r. 1598 Melchior z Rederu. Od r. 1662 určena jest pro veřejné služby katolické, neboť původně založena byla pro luterány, poněvadž se páni a poddaní do r. 1624 vesměs k luteránství přiznávali. V 17. století zřízen vedlé velkého oltáře ještě jeden oltář po straně evangelní. Tuto kapli obnovila r. 1871 hraběnka Klotilda Klamova, jak svědčí tabule s latinským nápisem; při tom i zdi pomalovány a dána okna nová se skly barevnými. Z venčí dostala kaple rustiku s pěknými obrazy sgraffitovými. Uvnitř jest kromě několika lavic pro obecenstvo oratorium pro dámy ze zámku a nad tím oratorium pro vrchnosť. S horním hradem spojuje tuto kapli prampouch, který jest překlenut přes parkán a obsahuje chodbu, kterouž se do ní obyčejně chodívá.

Horní hrad leží mnohem výše než předhradí, pročež se k němu jde buď dlážděnou, ale příkrou cestou, nebo se chodí po 62 schodech. Nepravidelné a mnohotvárné jeho stavení stojí na pouhé skále čedičové, jejížto dlouhé hranaté sloupy jako jeho podpory vyhlížejí. Kdysi býval pevnými hradbami odloučen od dolního zámku, a jediný vchod býval *třetí branou*, nacházející se v přízemí věže, která jest pokryta střechou končitou. Nad průjezdem brány jest místnosť k bydlení upravená, a tak i bývalo již v 17. století. Kdežto starodávná věž posud stojí, hradby jsou již dávno odstraněny a nahrazeny prostými zdmi. Cesta do hradů středověkých nešla nikdy rovným směrem, aby nebylo nepříteli usnadněno do něho vniknouti, nýbrž byla klikatá a činěny na ní příchozím všelijaké překážky. Tak bylo i u zdejšího horního hradu, který má ještě dnes více způsobu starého hradu, nežli nového zámku. Ovšem pilíře, kteréž zdi hlavního zámku na západní straně podpírají, nemají účel opevňovací Procházka po parkánech ukáže nám starodávní způsobu venkovské strany.

Parkány jsou zarostlé travou, ale tak, že se dobře po nich choditi může okolo celého hradu. Vkročíme-li do něho vyjdouce z průjezdu třetí brány, spatříme v pravo hned za branou přístavek se skrovnými a malými místnostmi a v levo ukazuje se nám stavení horního hradu, do třetího poschodí se vypínající. Dále v pravo jsou staré schody na hradby, ale daleko se po nich nepřijde, poněvadž jest cesta novou zdí zastavena. Točíce se okolo polookrouhlé části zámku, vidíme v pravo hradbu cihlami cvikovanou a v ní věž, dvě poschodí vysokou, čtverhranatou, končitou střechou přikrytou, ale pustou. Sloh její svědčí o 16. věku. Přízemí její vlastně jen je průchod k pětihranné táhlé baště, která se proto

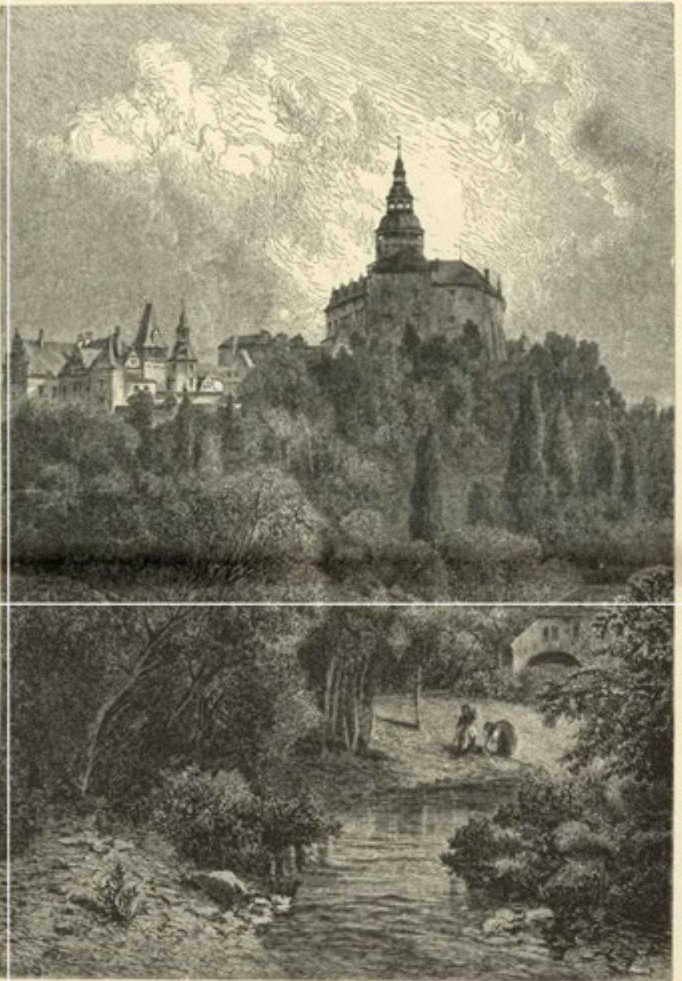
Ostrým rohem nazývá. Po několika schodech sejde se do této bašty, která je dnes paloukem novějšími zdmi hrazeným. Na konci jeho, kde se strany v ostrou končinu sbíhají, jest malé okrouhlé stavení na způsob kapličky. Vrátíce se na parkán, spatříme v levo zámek s několika opěracími pilíři a kašnou, v pravo pak ve hradbách jest nový domek čtverhranatý, z bývalé bašty zřízený. Následuje pak v pravo mohutná podkovitá bašta, ven z hradby povydaná, do jejichž horních místností se přijde po schodech. Úprava její není stará, a okénka jsou velmi malá. Nyní následuje dlouhé stavení ke hradbám přistavené o přízemí s byty, a v levo vypíná se vysoko zámek, poskytující s okny svými, silnými veníři obloženými, pohledu malebného. Zatočíce se pak okolo rohu, staneme u brány do horního zámku a vidíme před sebou prampouch, který jej s kaplí spojuje.

Kdo se chce z parkánu do vnitřku horního zámku dostati, musí překonati odtud 36 schodů, dílem kamenných, dílem dřevěných, kteréž byly teprve na počátku našeho století udělány; ale i v 17. století bývaly tu také schody. Od prastarých dob vedou do vnitřku tři silné *brány* za sebou jedním průjezdem a za první branou býval prý zvoditý most, tak že nepřítele ještě v samém vnitřním hradě zdržovati mohli. Nad první branou spatřují se kamenné erby hraběte Antonína z Gallas a hraběnky d'Arco, první manželky otcovy. Vysvětlují to tyto latinské nápisy: Antonius Pancratius Rudolphus S. R. I. comes de Gallas etc. Victoria comitissa de Gallas, nata comitissa d'Arco. Když se poslední branou vyjde, jest nad hlavou příchozího na zdi zbytek sgraffita a znáti tu erb Rederovský.

Vnitřní dvůr čtverhranatými kameny dlážděný na všech stranách zavřen jest stavením. Nepravidelná jeho, ano podivná podoba, nepravidelnosť stavení všelijak do sebe stavěných, neméně i to, že velká věž nestojí o samotě, nýbrž jest na všech stranách stavením zavřena, svědčí o tom, že tu po několik století stavěno. Jižní část u brány přistavěl ke hradu Krištof z Bibršteina, o čemž svědčí nápis nad vchodem týmž pánem zřízený: Magnificus ac gennerosus dominus dominus Christophorus baro de Biberstein, dominus Soraviae, Fridlandiae, Bescoviae etc fieri iussit. Anno 1551. V této části zajímavé jsou dvě chodby v prvním a druhém poschodí, jichž klenutí drží sloup na parapetu postavený. Na západním stavení shořela v 17. věku střecha, když hrom do zámku uhodil. Hrabě František Gallas dav střechu obnoviti, postavil na tomto stavení otci svému pomník, totiž erb Gallasovský a tabuli, obklíčenou odznaky válečnými, na níž se čte nápis: Ferdinandus II. Caesar pius, justus, praeclara et heroica Belli pacisque facinora Illmi. ac. Excell. D. D. Mathiae S. R. I. Comitis Gallas in arce Campo, libera Turri et Materello, Ducis Lucerae, Domini in Friedland, Reichenberg, Smirczitz et Horschenoves, S. C. R. M. intimi actualis Consiliarii, Cammerarii, supremi locum tenentium Generalis, Campi mareschalli, Equitum Peditumque Colonelli etc. etc. Hac arce et Dominio remunerari voluit MDCCXXXIV. Quorum ergo hoc monumentum gratissimus Filius Franciscus Ferdinandus S. R. I. Comes Gallas Dux Lucerae etc. etc. erexit MDCLXXVI. (t. j. Ferdinand II. císař blahé paměti, spravedlivý, vzácné a hrdinské služby v míru i válce vykonané osvíceného pána p. Matyáše sv. Řím. říše hraběte Gallasa a na hradě Kampu, Svobodné věži a Materelu, vévody Lucerského, pána na Frydlantu, Liberci, Smiřicích a Hořeňovsi, cís. a kr. Mti. skutečného tajného rady, komorníka, nejvyššího generallejtenanta, polního maršálka, nejvyššího nad pěšími a jízdnými atd. atd. tímto hradem a panstvím odměniti ráčil r. 1634. Pročež tento pomník velice vděčný syn František Ferdinand, sv. Ř. říše hrabě Gallas, vévoda Lucerský atd. zřídil r. 1676).

Není pochyby, že jest velká okrouhlá *věž*, kteréž říká zdejší lid Indika, nejstarší částí, ano prvotně s hradbami a nemnohými přístavky jediným stavením hradu. Spodní zdi, ačkoliv se podobné i u jiných věží nacházejí, vyznamenávají se přece hrubostí $3^3/_4$ m. Ve věži asi zároveň s prvním poschodím a jen o několik stupňů níže jest světlý sklep třemi železnými dveřmi starého a pěkného díla velmi dobře opatřený, bývalé to vězení, později přepevný sklep, v němž kníže Albrecht a jiní držitelé peníze své uschovávali. Jak bezpečně tu vše uschováváno, o tom svědčí staré veliké zámky visuté, které jsou u dveří pověšeny. Pod tím bývalo před věky hluboké vězení (nyní zasypané), kteréž se již r. 1079 nepřipomíná. Nad sklípkem popsaným jest ještě jeden také tak pevný sklep a také tak klenutý jako první, jenž se bezpochyby také několika dveřmi zavíral, ale na ten čas jsou tu jen jedny dvéře. Nejvýše ve zdivu věže jest prostranná pavlač se sloupovím, odkudž jen k severu a východu vyhlížeti lze, poněvadž na jižní a západní stranu vysoké hory brání. Věž přikryta jest bání a nad ní dvěma lucernami. Roku 1802 pobita jest znova plechem a dne 17. září vytažena na ni makovice. Tehda také všechny zdi na hradě opraveny, pokoje vymalovány a obrazy v sálech rozvěšeny.

V pokojích horního zámku nachází se drahně starých a zajímavých obrazů. Po hlavních schodech v pravo, kdež jest erb Bibršteinský, tesaný a malovaný (jelení roh červené barvy na zlatém štítě), přijde se do nejstarší části čili do starého paláce z dola až nahoru pevně sklenutého. Na chodbě jdouc nahoru jest obraz s erbem Gallasovským a dvěma moudrými průpovědmi: Recte faciendo neminem time (Spravedlivě



Frydlantský zámek.

jednaje nikoho se neboj), Vanae sine viribus irae (Jalová zlosť bez síly). První místnosť přijdouc od schodů jmenuje se *malou Rederovskou síní*, poněvadž tu jsou obrazy rodu tohoto rozvěšeny. Na prvním obraze spatřuje se Melchior z Redru, slavný president dvorské válečné rady a udatný válečník († r. 1600), jehož přísloví (Nec auro, nec ferro) značí neoblomnou a spravedlivou jeho povahu. Po pravé straně jest obraz Kateřiny Rederové rozené Šlikovny, manželky jeho. Byla prý paní hašteřivá, velká nepřítelkyně katolíků a nemilosrdna jsouc na své poddané, Frydlantské v příčině vaření piva utiskovala, když v l. 1601—1612 byla poručnicí. Roku 1622 uprchla do Polska. Naproti ní vidí se Kryštof, nešťastný její syn a poslední toho rodu, který na Frydlantě vládl, jenž jej roku 1640 na vždy opustiv, roku 1642 jako psanec v Polsku zemřel. V téže světnici jest i obraz Albrechta z Valdšteina roku 1626 malovaný, an drží v levici hůlku maršálskou, pravicí jest podepřen o stůl, na němž jest přilbice. U nohou má pancíř a zbroj na ramena. Při tom visí meč, který mu prý náležel. Také jsou tu obrazy kardinála Arnošta z Harachu a kněžny Marie Isabelly. Na stole vystaven jest model hradu Frydlantského ze dřeva vyřezaný a ve dvou skříních vyloženy jsou staré listiny Bibršteinské, Rederovské a Valdšteinské, mezi nimi i český list Kateřiny Šlikovny z r. 1600.

Ve světnici vedlejší jest obraz Matyáše hraběte z Gallas († r. 1647), známého vůdce císařského ve švédských válkách, an stojí v plné zbroji válečné, u nohou maje svůj erb, levicí drží přílbici, pravicí velitelskou hůlku. Tvář jeho mladá s kníry a kozí bradou a dlouhými vlasy jest vzezření přísného. V pozadí jest vojsko sešikované. Vedlé obrazu visí meč jeho s pochvou. Kromě toho spatřují se tu obrazy druhé jeho manželky Doroty Anny z Lodronu († r. 1666), Františka Ferdinanda hraběte z Gallas († r. 1697), manželky jeho nábožné Johanny Emerencie Gallasové rozené hraběnky Gaschin-Rosenberg († r. 1736) a bratra jeho Antonína Pankráce. Také je tu starý obraz panství Frydlantského (asi r. 1640 malovaný), na němž viděti jest zámek asi v té podobě, jak je nyní, ale město s hradbami.

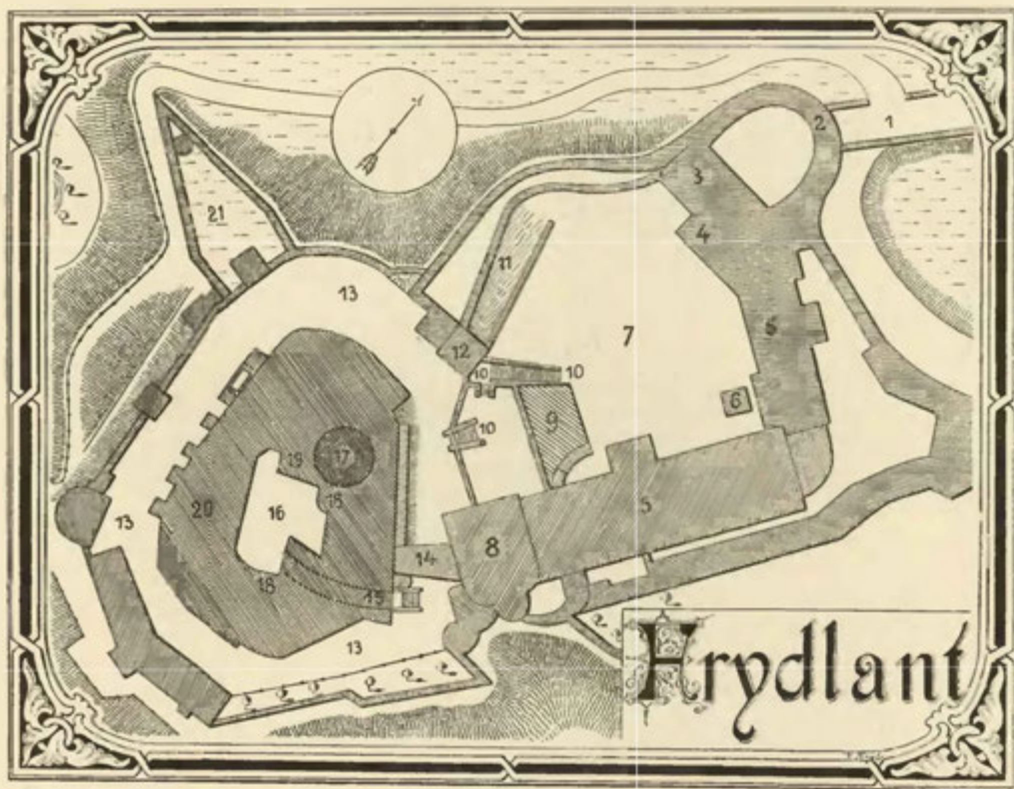
V následující tak zvané *velké světnici*, kteráž jest do kosma stavěna, jest pokračování obrazů rodu Gallasovského až do jeho vymření, a rodu Klamovského. Znamenitější z nich jsou Jan Vácslav, místokrál v Neapolsku († r. 1719), zakladatel známého paláce v Praze, Marie Anna z Dietrichšteina, první jeho manželka, syn jeho Filip Josef († r. 1757), pán dobrotivý a spravedlivý, jenž byl posledním toho rodu, manželka jeho Anna Marie rozená Kolonka z Felzu († r. 1759), Jan Kryštof hrabě Klam, otec a poručník prvního toho rodu na Frydlantě, pán dobrotivý a laskavý († r. 1778), manželka jeho Aloisie rozená Kolonka z Felzu, sestra předešlé, Krystián Filip hrabě Klam-Gallas († r. 1805), první dědic toho rodu, vyobrazený v rytířském plášti toskánského řádu sv. Štěpána (r. 1803 od J. Berglera), syn jeho Krystyán Kryštof († r. 1838, od téhož malovaný), Edvard, bývalý velitel v Čechách († r. 1891). Nad velkým komínem v této síni spatřuje se erb Gallasovský a Gašínovský, v pískovci vytesaný.

Ve vedlejší světnici jest něco dobrých starých obrazů, na dřevě malovaných; mezi nimi nachází se také poprsí známého generála Jana ze Šporku († r. 1679), a v jedné skříni vystaveny jsou všelijaké památnosti, starodávné nádobí porculánové a malé podobizny. Po několika schodech dolů přijde se do oddělení roku 1551 nově postaveného. V prvním pokoji jsou podobizny hrabat ze Šporku, spřízněných s Gallasy, jakož i obrazy některé z ostatního příbuzenstva. V této světnici a vedlejší nárožní bydlili r. 1779 císař Josef II. a r. 1806 arcikníže Rainer. V *nárožní světnici*, z níž jest pěkný rozhled, jest roucho a šavle polního maršálka Radeckého, kterou dal hraběti Edvardovi na památku. Potom následují pokojíček, v němž jsou staré hodiny ze dřeva, tak zvaný *modrý* pokoj, a bývalá *čelední světnice* hezky sklenutá a cihlami dlážděná, v níž jsou stará sedla a udidla. Odtud lze vyjíti na altán nebo výstupek, železným zábradlím opatřený, odkudž jest pěkný rozhled na město a okolí.

Jdouc odtud okolo věže přijde se nedaleko horního sklepa téže věže do starých dvou *komor zbrojných*, kdež se drahně starých zbraní uschovává. Jsou tu drátěné košile, cepy, samostříly, hákovnice, železná děla, pancíře, přilbice, sekery, partisány, kopí, meče, kordy, čekany, koule, kotle a bubny (jeden buben z vojska Valdšteinského), též hudební nástroje. Také je tu jedno dělo, jež lil roku 1687 „Nicolaus Löw" v Praze. Vedlé zbrojnice jsou erby bývalých držitelův a rozmanité památnosti, a v obou nárožních světnicích jsou staré podobizny rodu Gallasovského a Kolonovského, jakož i jiné obrazy, staré terče a ručnice novějšího způsobu. Kromě toho jest tu ještě několik světnic, jichž se může za komory užívati.

Ve staré taxe panství Frydlantského v l. 1669—1674 sepsané nachází se podrobný popis všech světnic na horním zámku, jichž zjištění, které totiž světnice to dnes jsou, by dlouhého zkoumání na místě samém vyžadovalo. V českém překladu jest popis takový: Vedlé samé poslední brány v levo jest kamenný šnek, po němž se jde do prvního poschodí a přijde se do čtverhranaté veliké síně, od níž v pravo jsou veliká klenutá světnice, komora, za nimi malá světnice, potom stranou krásný dlouhý táflovaný palác s vlaským komínem (dnešní veliká světnice s novějšími obrazy Gallasovskými), jdouc skrze něj klenutá

veliká komora (světnice s obrazem Valdšteinovým), vedlé ní klenutá veliká světnice, řečená „prostřední světnice při věži", a potom může se, ač-li kdo chce, po rovných kamenných schodech dolů do zámeckého dvora přijíti nebo skrze jiné dvéře na kamenný šnek, kterým se jde na věž, tedy kolem a kolem ze světnice do světnice a z komory do komory přecházeti. Na dotčeném šneku přijde se do *(druhého poschodí)* horní světnice při věži, tak veliké a široké i s komorou, jako jsou tyto dvě místnosti pod ní. Vedlé této světnice nad palácem jsou pokoj a dvě komory, potom zase pokoj a dvě komory za sebou, tak že se odtud buď ze světnice do světnice nebo z každé z nich ven do chodby a pak z této zase do šneku na začátku připomenutého choditi může. Potom jde se po několika stupních dolů a přijde se na druhou síň, odkudž v pravo se hned (tak jako v prvním poschodí) vstoupí do ženské světnice (fraucimoru) a klenuté ložnice. Naproti vchodu síně přímo proti dveřím jest světnice s komínem, ve které bývalý držitel, nějaký z Rederu,



Plán hradu Frydlantu.

Vysvětlení plánu: 1. Most přes příkop; 2. první a 3. druhá brána; 4. nová věž; 5. dolní zámek (příbytek panský); 6. kašna; 7. dvůr předbradí; 8. kaple; 9. taras; 10 schody; 11. cesta k hornímu hradu; 12. třetí brána; 13. parkán; 14. prampouch ke kapli; 15. brána do horního zámku; 16. dvůr; 17. věž velká; 18. šneky; 19. hlavní schody; 20. palác nebo velká světnice; 21. ostrý roh.

bydlíval a svou zbrojnici míval (tedy někde nad branou). Skrze tento pokoj přijde se do komory, potom po délce zase do světnice a pak do dvou klenutých světnic. Z první klenuté světnice přijde se na dřevěný šnek vedlé věže a vstupuje se nahoru do pěkné, dosti veliké, zeleně malované zbrojnice, a zase po těchto dřevěných schodech dolů přijde se k světnicím po levé ruce v prvním nebo nejspodnějším poschodí, a to napřed do pěkné klenuté a malované komory, v níž jest vlaský komín, pak v pravo do světnice, skrze kterou se zase do síně na počátku připomenuté vejde. V této síni jest také kuchynka. V levo od dotčené komory jest malá světnice s trojími dveřmi; jedny z nich vedou na veselý, čtverhranatými kameny dlážděný altán, druhé však na vnitřní stranu jsou silně železem pobity, za nimiž jsou ještě dvoje železné dvéře k okrouhlému sklípku, který má okénko s železnou mříží a okenicí. Nad tím jest ještě jeden takový sklípek téže velikosti (ve veliké věži) pro bezpečnost, aby se tu peníze a písemnosti zkažení ohněm uchovaly. Z třetích dveří přijde se na šnek věže, který jde od paty vzhůru až po krov věže plechem ozdobně pobitý a na kamenný veselý altán. Ve věži jsou hodiny bijící hodiny a čtvrti. Po tomto šneku přijde se do horní, prostřední



Pohled na Frydlant z parku.

a spodní světnice při věži. Vedlé této nejspodnější světnice pod komorou velkého táflovaného paláce jest klenutá velká tabulnice (nyní byt klíčného). Z tabulnice přijde se do klenuté síňky a v pravo do chlebnice, v levo do zámeckého dvora a v tomto položení také do pěkného, dlouhého, na tři části rozděleného sklepa vinného. Vedlé toho sklepa jest kuchyně a při ní na jedné straně světnička, na druhé komora pro kuchaře a věci kuchyňské. Proti kuchyni vedlé brány v pravo při zemi jest veliká špižírna, a pod kuchyňskou komorou po straně nedaleko brány jest sklep, který se nazýval cínovou komorou. Nad ním jest komůrka na drůbež. Za tím jest poslední brána a pod ní (t. j. stranou) jest stará dvorská světnice a veliká komora klenutá. [1])

Předkové Berků z Dubé zakládajíce sídla na statcích svých, libovali si v pojmenování Frydlant (Friedland). Jeden založili u Lipého, druhý v nynějším pruském Slezsku a třetí za Jizerskými hřebeny

[1]) Popis zdělán kromě autopsie podlé popisů starších Nemethyho, Hebra a Wirknera. Při vypisování dějin užito Hallwichových dějin Liberce. Konečně budiž s vděčností poznamenáno, že nynější vysoce urozený držitel spatření a ohlédání zámků svých Frydlantu a Grabšteina nižádných překážek nečiní.



Frydlant.

v krajině, která teprve ve 13. století vzdělána byla. Okolí našeho Frydlantu totiž patřívalo k Lužici a k biskupství Mišenskému. Nynější západní hranice Frydlantská a Jizerské hřebeny dělily ji od purkrabství Žitavského, kteréž bylo od r. 1238 v držení pana *Častolova Ronovce* a potomkům jeho dědičně zůstalo. Častolov dovedl si získati nejen hornatinu od Žitavy až k Lipému, nýbrž i krajinu Frydlantskou. Syny měl čtyři, *Jindřicha*, *Častolova*, *Chvala* a *Alberta*, kteří rozsáhlé hory a lesy s krajinami vzdělanými mezi sebou rozdělili. Soudíc podlé pozdějšího stavu věcí dostal Jindřich Žitavský za díl okolí Dubské, kdež i díl vykázán Albertovi. Chval dostal Žitavu s horami Lipskými a Častolov krajinu Frydlantskou a tuším od purkrabství Žitavského okolí Liberce. Veliké toto, ale vzdělané prostranství zlepšoval Častolov, zakládaje tu osady, v něm také nacházíme neznámého zakladatele hradu Frydlantu. Po něm se nazýval roku 1257, když byl od Bavorů zajat,[1]) ač obyčejně zván byl Čeňkem Žitavským, jako jeho bratří. Ale

[1]) Oefele I. 507. 679.



Věž na předhradí Frydlantském.

náhlá změna podkopala jeho bohatství. Král Přemysl vyvazoval tehda jmění královské, které za otce jeho bylo nespravedlivě rozchváceno, a tak zabrav i Frydlant, dal Častolovi tak skrovnou náhradu, jako učinil na př. Čečovi z Budějovic.[1])

Král Přemysl prodal hrad Frydlant se všemi právy a vším příslušenstvím (r. 1278) *Rulíkovi z Bibršteina,* tak že se tento zavázal králi s hradem sloužiti a na výpravy jeho vojenské s koňmi zbrojnými přicházeti.[2]) Nový držitel pocházel z urozené rodiny Míšenské, jejíž původiště hrad Bibrštein stojí u města Nossen. Rulík pak (vlastně Rudolf) vyprodav se z Míšně, nabyl kromě Frydlantu i statků v Lužici, ale předním sídlem jeho přece jen zůstal Frydlant, na němž ještě r. 1290 přebýval.[3]) Synem jeho, jak se zdá, byl *Jan z Bibršteina,* jenž byl již roku 1327 mrtev.[4]) Nymburští, nad nimiž měl moc nějakou, zle si na něho stěžovali, jak jim v svobodách jejich ubližoval. *Bedřich,* syn jeho, získal hrad Lanškroun u Zhořelice, též Tuchoraz v Lužici, jakož i některé statky v knížectví Hlohovském. V příčině těch učinil mu Karel IV. tu milosť, že jej z krajských soudů Zhořelského a Hlohovského vyňal.[5]) V příčině statků těchto jakož i hradů Frydlantu a Hamršteina vyznal r. 1357, že je drží manským právem od koruny České.[6]) Po způsobu věku tehdejšího neštítil se výtržnosti. Když kapitule Budišínské několik krav odňal a tato u papeže žalovala, pohnal jej arcijáhen Nisský jako soudce papežský před svůj soud a odsoudiv ho v nebytí, nařídil r. 1350 duchovenstvu v okolí, aby dojdouce na hrad Frydlant, půjde-li to bezpečně, aneb sice v kostelích svých jej vyzvali, aby ve dvou nedělích se před soudní stolicí zpravil, pakli by tak neučinil, aby jej veřejně z církve vyobcovali.[7]) Bedřich, jenž se ještě v lednu r. 1360 jako patron kostela Libereckého vyskytuje, zemřel téhož roku, zůstaviv syny *Hanuše* a *Oldřicha.*

Hanuš, jako starší bratr, vyskytuje se od r. 1360 jako vladař panství, podávaje faráře do Liberce, Rokytnice a Vratislavic (nyní Maffersdorfu). Ale k tomu drželi po otci i panství Žárovské a některé drobné statky v Lužici.[8]) Ale roku 1377 stali se také spoludržiteli Beskova a Storkova v Lužici, v něž se r. 1383 po smrti tehdejšího držitele uvázali. Od r. 1387, kdež se oba bratří vzbouřili a Lužici plenili, není o nich po léta zmínky; nacházíme zajisté Čeňka z Donína, ujce jich, jako vladaře újezdu Libereckého a snad i Frydlantu. Znepřátelivše se s králem Václavem, snad ani v Čechách zůstati nesměli. Později Jan, jenž bratra svého přečkal, zase panství těch nabyl, získav kromě toho v Lužici Forstu, Třeble, Zumrfeldu a Rychvaldu. Až do roku 1415 Hanuš, jenž se tehda nazýval starším, práva panská vykonával, pak se však dal na odpočinek pro velké stáří a zemřel r 1424 dne 3. února. Zikmund z Rojevic byl za něho r 1411 purkrabí na Žárově a Frydlantě.

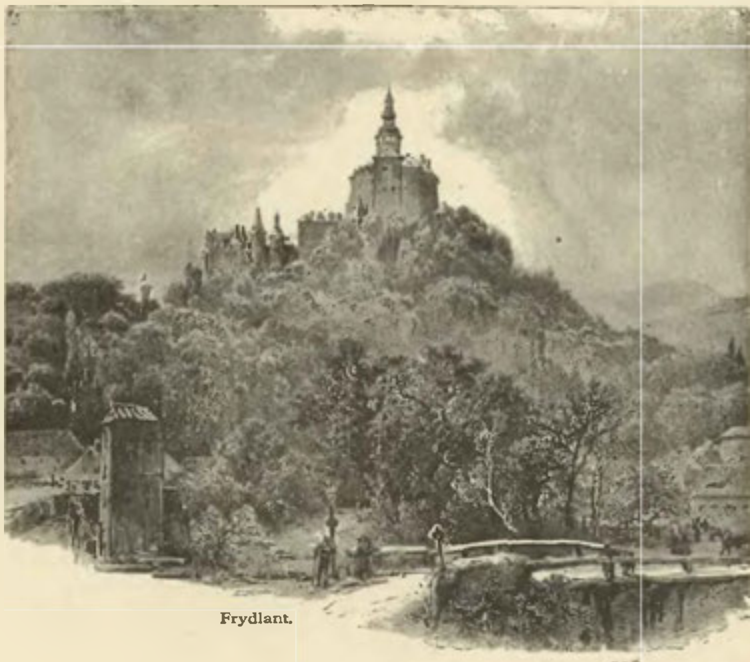
Synové jeho *Hanuš, Václav* a *Oldřich* obdrželi své díly r. 1416 dne 17. června ještě za živobytí otcova. Hanuš dostal Beskov a Storkov, Václav Frydlant, Hamrštein, Lanškroun a Forst, Oldřich Žárov se statky v Zehansku a Hlohovsku. Každý dostal k tomu jistá manství a Hanuš a Václav kromě toho Zumrfeld a Třebel dohromady. Dělení to sběhlo se na Žárově.[9]) Hned potom předkládali bratří králi Václavovi, kterak se rozdělili, ale přáli si, aby zase mohli vstoupiti ve spolek po právu staročeském proto, aby druh po druhu mohl děditi, k čemuž dobromyslný král r. 1416 dne 4. prosince svolil.[10]) Když nedlouho potom války náboženské vznikly, stáli bratří z Bibršteina rozhodně na straně katolické. Za tou příčinou také panství jejich mnoho trpělo. Že za čas od r. 1415 žádný katolický farář v újezdě Libereckém nedosazován, mluví samo zřejmě; o Frydlantsku pak se nám zpráv nedostává, ač lze za to míti, že újezd tento za lesem ležící byl ušetřen. Teprve r. 1428 prý město pod hradem vypáleno. Když Kaišperk se zmocnil hradu Grabšteina, sužoval okolní krajiny velice až ke Zhořelici. Na počátku r. 1433 zmocnil se Frydlantu, byl tu však od Bibršteinů přepaden a poražen.

Tehda byl již Václav mrtev, zůstaviv syny *Oldřicha, Václava* a *Bedřicha,* kteří jsouce v závadách r. 1437 hrad svůj Lanškroun prodali. Poněvadž knížata Saská pomoci jich proti markrabí Braniborskému potřebovali, spojil se s nimi Oldřich v příčině hradů svých Frydlantu, Hamršteina a Zumrfeldu a statku

[1]) Font r. Boh. III. 477. [2]) Reg II. 470. [3]) Reg. II. 656 [4]) Reg. III. 549. [5]) Summa Gerh. 49. [6]) Arch. Svatováclavský. [7]) Archiv kap. Budišínské. [8]) Lib. conf. Viz i lib. erect. I. 44. [9]) Archiv Drážďanský. [10]) DD. 52. str. 28.—29.

Forstu, na němž matka jeho věno své měla, na 10 let, a slíbili jim hrady své otvírati, proti čemuž je knížata do své ochrany proti komukoliv mimo Říši vzali.[1]) Asi v ty časy zabýval se Bedřich opravami na statcích svých spustlých. Roku 1441 vysadil cech soukenníků Frydlantských. Když byl král Ladislav korunován, drželi dotčení bratří a strýc jich Vácslav (syn Janův) hrady, města a panství Frydlant, Hamrštein, Žárov, Beskov, Storkov a Mužákov, které přijali od něho v společné léno (r. 1454, 21. března), obdrževše při tom i potvrzení svých svobod.[2]) Ale i jiným listem, téhož roku dne 3. května dali si statky své potvrditi. Hned po tom přijetí léna došlo k rozdělení statků (r 1454), při čemž podržel Vácslav, syn Janův Žárov, Beskov se Storkovem a Mužákov, Bedřich Forst a ostatní bratří pospolitě Frydlant, Hamrštein a Seidenberg. Ale dělení to nevedlo ke svornosti. Neboť když Oldřich, nejstarší z bratří, r. 1463 zemřel, zůstaviv syna *Oldřicha*, nechtěl tento s Vácslavem, strýcem svým, ve spolku zůstávati. Tu strýc jich Vácslav pozvav je do Žárova učinil mezi nimi porovnání, tak že se o společné své statky rozdělili. Tedy vzal Oldřich hrad Frydlant se vším příslušenstvím za lesem a Vácslavovi dostal se Hamrštein s Libercem a Zumerfeld tehda zastavený. Všichni páni z Bibršteina tehda žijící zprotivili se králi Jiříkovi Poděbradskému a přidali se r. 1468 k vojsku Lužičanů a Slezanů, které táhlo k Turnovu, ale hanebnou porážku utrpělo. I králi Vladislavovi, ač katolickému, se protivovali a přijali všechny statky své od krále Matyáše Uherského v léno. Nedlouho potom pomřeli všichni bez dědiců, kromě Vácslava, který zůstavil syna Matyáše, tak že z celého rodu jen tito dva páni, Oldřich a Matyáš, na živu zůstávali. Mezi těmito přišlo pak r. 1497 ke smlouvě dědičné, tak že Matyáš podržel Forst se Seidenbergem a zřekl se práv k Mužákovu, Třebli a Hamršteinu, kteréž statky Oldřich zase k Frydlantu připojil. Tak se rozdělil rod Bibršteinský ve větev Forstskou a Frydlantskou.

Oldřich byl dobrý hospodář. Přikoupil zase Žárov, Beskov a Storkov, a zůstavil svým dětem veliké jmění. Žil ještě r. 1505,[3]) ale zemřel nějaký rok potom. Synové jeho hned se rozdělili po smrti otcově; *Jáchym* nejstarší dostal Frydlant s Libercem, Jan peníze (za něž si koupil Kost a Trosky), *Jeroným* Žárov, *Zikmund* Mužákov a *Kryštof* polovici Třeble. Jáchym koupiv r. 1516 panství Děvínské za peníze manželky své Jitky z Landšteina, zemřel před r 1523, zůstaviv syna *Jáchyma*. Tento získal Seidenberg, sice byl nehospodářem a marnotratným člověkem. Když jednou (před r. 1538) s Děpoltem z Lobkovic hrál a křídou na stole asi 150 zlatých uherských napsaných bylo, upomínal ho Děpolt řka: „Pane švakře, zaplaťte mi.“ Řekl Jáchym: „Jsem-li dobrý, zaplatím Vám, co Vám dlužen budu.“ Potom když se rozjeti chtěli, bylo toho dluhu na stole křídou napsaného 430 fl. uherských.[4]) Jáchym zemřel r. 1544 a strýcové jeho jej brzo potom smrtí následovali, totiž Zikmund r. 1546, Jeroným r. 1549 a Jan r. 1550. Zůstal tedy jediný *Kryštof*, jenž byl statek Jáchymův bezdětný s bratřími svými podědil. Kryštof dokončil stavbu kostela farního ve Frydlantě a dostavěl r. 1551 část horního hradu, ale zemřel roku 1551 dne 15. prosince a pohřben v kostele Frydlantském. I on neměl synů a tak všechen ten rod pánů linie Frydlantské vyhasl.


Frydlant.

Poněvadž potomci Matyášovi nadobro se oddělili, spolku se svými strýci si nevyprosivše, zabrán Frydlant s Libercem ke komoře královské jako léno odumřelé (r. 1552) a za královského hejtmana ustanoven Jan z Opole, po němž následoval r. 1555 Jáchym Ulrich. Nějaký čas potom dostal se Frydlant v zástavné držení *Kunrata z Hoburka*, pána Fürstenšteinského, kterýž Frydlantským,

[1]) Archiv Drážďanský. [2]) DD. 52. str. 30. [3]) Exc. Cl. VII. 308. [4]) Reg. kom soudu.



Frydlant město s děkanským chrámem, v němž nalézá se náhrobek pánů z Rederu. (Nahoře v pravo znak města.)
Kreslil Jan Prousek.

svým dědičným zástavním poddaným (r. 1558 30. ledna) majestát na trh výroční a trhy téhodní vyprosil.[1]) Ale téhož roku dne 1. dubna prodal král Ferdinand hrad Frydlant s Libercem a pustý zámek Hamrštein *Bedřichovi* z *Rederu*, královské radě a presidentu komory Slezské, za 40.000 tolarů k ušlechtilému manství. Nový pán učinil regentem Jošta z Vartemberka a hejtmanem zůstal Ulrich, muž k řízení panství velice schopný, takže poddaní pánu svému spravedlivému a jeho nástroji vděčni býti mohli. Bedřich zemřel roku 1564 dne 3. března a pohřben v kostele Frydlantském vedlé manželky své Salomeny Šonaichové († r. 1556) a syna svého Bedřicha (r. 1562), jimž potom postaven pěkný pomník.

Bedřich zůstavil pět synů, totiž *Jana Jiří*, *Šebastiána*, *Fabiána*, *Kryštofa* a *Melichara*, z nichž nejstarší panství spravoval, za nichž vyznání luteránské, již před tím rozšiřované, trvale se upevnilo. Roku 1572 zemřel Šebastián, Fabián byl většinou mimo zemi, jsa ve službách vojenských, Jiří oddělil se statky ve Slezsku, a tak zůstali pány na Frydlantě nejmladší dva synové, z nichž Melichar se také oddal službám vojenským a zvláště ve východní Evropě světem pracoval. Když se navrátil, založil r. 1584 nové město pod Smrkem (Tafelfichte), kdež nalezeno ložisko cínu. O svá města Frydlant a Liberec bratří oba také pečovali, udělujíce jim rozličné svobody na zlepšení živností. Když pak Kryštof r. 1591 dne 25. dubna zemřel, ponechal Melichar, již jediný pán, Liberec vdově Elišce rozené Šlikovně, ale tato přijavši raději peníze, ze zdejší krajiny se odstěhovala (r. 1592). Melichar uděliv Libereckým svobodu na vaření piva, bojoval od r. 1593 jako polní maršálek v Uhřích. Pro své hrdinské činy a dokázanou způsobilost stal se presidentem dvorské válečné rady a vytáhl roku 1599 po druhé proti Turkům. Zde ztrestal z císařského rozkazu zpronevěřilou Pápu, avšak nakaziv se nějakou nemocí, vracel se domů, ale dojel jen Německého Brodu, kdež roku 1600 dne 20. září zemřel, maje teprve 46 let svého věku. Poněvadž nemoci jeho lid nepoznal, povstalo domnění, že byl otráven.[2]) Pochován později v kostele Frydlantském, kdež mu postaven pěkný pomník.

Poněvadž *Kryštof*, syn zemřelého, ještě let svých neměl, spravovala panství podlé posledního pořízení zemřelého vdova Kateřina rozená Šlikovna, a při tom jí nápomocni byli čtyři z manův a čtyři osoby z obou měst, Frydlantu a Liberce.[3]) Dokud byl syn v cizině, bydlívala na Frydlantě, když však se vrátil, přeložila sídlo své do Liberce. Tu byl od roku 1574 úřední dům, který pak přistavováním

[1]) Ill. Chronik II. 98. [2]) Dačický I. 199. [3]) DZ. 130. D 18.

proměněn v panské sídlo. Roku 1611 došel Kryštof let svých a poděkovav mateři z poručenství ujal všechna tři panství Frydlant, Liberec a Seidenberg, Kateřina pak seděla na manství v Nové vsi.

Kryštof potvrdil výsady měst a cechu na svých panstvích. Byl muž vášnivý a divoký a po způsobu tehdejšího věku neuměl se opanovati. Tak se stalo i roku 1619 v měsíci dubnu, když strýce svého Šlika na zámku Frydlantě probodl.[1]) V tehdejším povstání horlivě pomáhal stavům podobojí a ještě v čas bitvy Bělohorské sbíral lid válečný na panstvích svých, od čehož teprve na výslovný rozkaz Karla z Lichtenšteina, místodržitele, upustil. Za udělení pardonu nežádal, nýbrž ujel ze země, pročež roku 1622 dne 14. července statků, cti a hrdla odsouzen. Panství jeho Frydlantské a Liberecké již před tím bylo v pokutě ujato a *Albrechtovi V. E. z Valdšteina* jako ušlechtilé manství prodáno. Nový pán začal vládu tím, že měšťany v jich právech zkracoval. Asi v ten čas skoupil a získal mnoho statků v okolí; zejména k jeho zbohatnutí přispělo nemálo bohaté dědictví Smiřické. Obdržev roku 1623 důstojenství knížete říšského, přijal roku 1624 všechna panství svá od krále Ferdinanda v léno a ihned potom (12. března) následovalo povýšení panství Frydlantského na knížectví, k němuž ostatní manské statky, i ty, které pak přikupovány, připojeny. Současně také začato s katolickou reformací a prováděna sice, ale přece mírněji, než na ostatních panstvích mimo Valdšteinská. Ale nescházely také pokusy obnoviti stav dřívější. Kryštof z Rederu vytráviv všechny peníze do ciziny vzaté, vpadl léta 1623 se 70 jezdci na panství Frydlantské, které vytloukl, jak nejvíce mohl, hejtmana od Valdšteina nařízeného jal a do zajetí odvedl.[2]) I r. 1625 jezdil po panství a sváděl lid poddaný ke vzpouře, pročež přišla zápověď knížete, aby se s ním nikdo pod ztrátou hrdla nespojoval, a kdo by jej živého nebo mrtvého dodal, aby obdržel 5000 tolarův odměny. Že Kryštof svým popuzováním málo nebo nic nedokázal, děkovati bylo obezřetné správě knížectví, jež si moudřeji vedla, než v ostatních Čechách. Když ve Frydlantě reformace katolická skrze vojáky prováděna

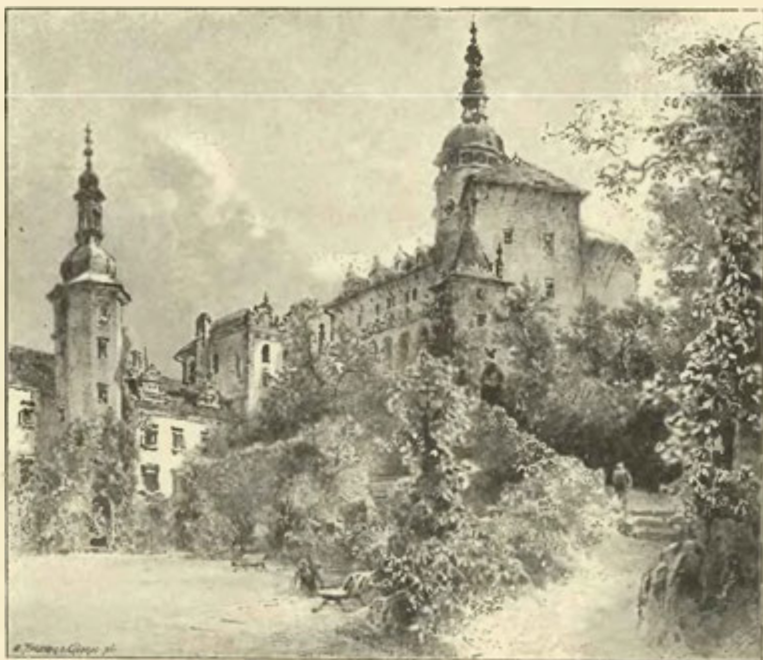


Brána do horního hradu Frydlantského.
Kreslil Jan Prousek.

[1]) Kriesche Chron. v. Leipa. [2]) Bílek, děje konf.

a měšťané od nich týraní do Sas utíkali, tu hejtman zdejší Jindřich z Gryslu přeptávaje se u zemského hejtmana, co by měl dělati, aby je zase do města přivedl, obdržel odpověď, že zpozdilé jest zabývati se mnohými prostředky a návrhy po tom, když již ušlo ze stáje tele s krávou a vyletěl pták z hnízda, o vydání poddaných zběhlých že se nemůže psáti, poněvadž by jen stržili posměch, a nařízeno mu, aby vojáky hned z města vyhostil. Že hejtman dodal, kterak by se jednalo lépe a správněji, kdyby se zcela upustilo od reformace, než aby se prováděla se škodou tak velikou, bylo moudré.[1]) Tím způsobem se stalo, že bylo na celém panství (jen Frydlantském) r. 1638 teprve 16 katolíků. Také hejtman Liberecký Jáchym Junge z Jungenfelsu byl nekatolíkem a založiv r. 1630 nové město při Liberci, zůstal v knížectví až do r. 1633, kdež byl jat a ve vězení držen až do smrti knížete; tu teprve s četnou svou rodinou odstěhoval se do Žitavy.[2]) Sice kníže, který se nazýval po Frydlantě knížetem Frydlantským, tu nepřebýval, nýbrž pokud nebyl v poli, sídlíval v Jičíně. hlavním městě svého knížectví. Z měst svých Frydlantu, Liberce a jiných měst chtěl zříditi stav městský na způsob měst královských a nazýval je svobodnými městy, ač neměla více svobod než kterékoli poddané město osvícené vrchnosti. Ale záměrům jeho učiněn náhlý konec smrtí knížete (r. 1634), a císař Ferdinand II. rychle pospíšil, aby knížectví Frydlantské zrušil, ačkoliv majestátem r. 1627 dne 11 května daným připověděno bylo, že nikdy nemá býti zabráno, byť se i některý kníže zrády na králi dopustil.

Hned několik dní po zavraždění knížete obsadil *Matyáš* hrabě *Gallas*, generállejtenant (an si Frydlant za odměnu vyhlídl), panství Frydlantské čtyřmi pluky vojska, které po osm neděl obyvatelstvo soužilo. Dne 8. srpna pak vydán byl z české kanceláře majestát, jímž Frydlant a Liberec dotčenému hraběti jako císařský milostný dar uděleny, ale nikoliv jako manství, nýbrž jako zpupné dědictví. Takovým způsobem přiřaděna chudá Tyrolská rodina k bohatým rodům Českým. Přibytím Gallasův a odstraněním knížete, jenž byl svoje jmění železnou rukou chránil, nastaly pro kraj zdejší zlé časy. Roku 1635 byl Frydlant třikráte od Uhrů vypleněn. Když se Švédové roku 1636 v Německu zmohli, vpadlo Banérovo vojsko na podzim téhož roku do Čech a sehnavše císařské s hradu Frydlantu, tu se usadili. Útrapy tím vzniklé trvaly až do jara r. 1638, kdežto císařští zase Frydlantu dobyli. Mezi tím Gallas táhl Německem, nic podstatného a znamenitého nevykonav. Učiniv několik chyb velikých, tím méně mohl něco učiniti na obranu císařských zemí. Když r. 1639 Švédové do Čech vpadli, hotovil se císařský velitel na Frydlantě k obraně; ale když švédský generál Pful do Frydlantu vpadl, nemohl zabrániti ani nelidskému vydírání peněz, ani konečnému vyplenění. Torstenson obléhaje Žitavu, vyzval dne 23. května posádku na hradě, aby se poddala, tato pak jsouc slaba ihned se dala na útěk, tak že hrad nazejtří od Švédův obsazen. Devět měsíců poroučeli tu Švédové a mezi tím vrátiv se Kryštof z Rederu z vyhnanství, osoboval si vládu na panství. Přidržovali se ho sice někteří nespokojenci, ale vláda jeho vzala náhlý konec, když Švédové r. 1640 byli nuceni opustiti Čechy. Na počátku března přitáhlo do krajiny zdejší císařské vojsko, dne 17. března dobyt od nich Frydlant, a měšťané a sedláci, kteří se Kryštofa byli přidrželi, v poutech odvedeni do vězení. Na hradě zůstaven rytmistr se 170 muži posádkou, kterouž jako i stále přecházející vojsko město a okolí, již před tím ochuzené,



Zámecký dvůr Frydlantský.

[1]) Bílek, děje reformace 154.
[2]) Pešek, Exulanten 71.

vydržovati muselo. Kromě toho vydírány peníze od švédské posádky ve Zhořelici.

Ještě větší svízele začaly r. 1642, když Torstenson, švédský generál, vpadl do Čech a osm dní u Frydlantu s arciknížetem Leopoldem Vilémem a generálem Piccolomini bojoval. Dne 29. září obsadil zase Torstenson hrad Frydlantský. Rok tu zůstali Švédové, ale když Žitava v moc císařských padla, opustili Frydlant zase, a dána sem posádka císařská. Po nešťastné bitvě Jankovské (r. 1645) zkusila krajina zdejší útrapy válečné více, než bývalo před tím. V říjnu a prosinci téhož roku Frydlant obléhán a dne 16. prosince generál Wittenberg jej obsadil, po čemž krajina až za Jičín nemilosrdně vydírána. Mezi tím, co se strany císařské pokusy k dobytí Frydlantu činěny, zemřel hrabě Gallas (r. 1647, 25. dubna), jeden z nejšťastnějších, ale také nejméně schopných císařských generálů. K obležení Frydlantu táhlo již v srpnu roku 1646 200 mušketýrů z Hradce skrze Turnov. Na počátku září přitáhl nejvyšší Mírek Markovič s dělostřelectvem, bera cestu skrze Hodkovice, a nedlouho potom táhl od Poděbrad celý pluk don Felixa, nocovali v Turnově, vypili tu pět a půl sudů piva, vědro vína, snědli 886 liber chleba a 375 liber masa. Ale pokusy ty byly marné, neboť dne 15. září zase táhla celá císařská armáda pod polním maršálkem Montecuculi skrze Turnov do horního Slezska.[1]) Frydlant zůstal v moci Švédův i po učiněném míru, poněvadž Wittenberg vynutil si na císařských komisařích smlouvu takovou, aby byl zůstaven v užívání panství až do odtažení veškerého vojska švédského. Hodina vysvobození pro schudlé obyvatelstvo a vyssátou krajinu přišla teprve r. 1649 ke konci měsíce října.



Frydlant: Motiv z předhradí.



Poručenství nad sirotky Gallasovskými měla vdova Dorota A. M. z Lodronu a rada její, v níž měl neposlední místo Štěpán Rathmüller z Rathmühle, od r. 1639 regent panství Gallasovských. První prací poručenstva bylo pokračování v katolické reformaci, poněvadž výsledky práce předešlé byly nepatrné; ovšem také při tom patřičný nátlak shora činěn. Kromě těchto opatření, která způsobila houfné stěhování do ciziny a tím větší vysílení obyvatelstva než za všech předešlých válek, pracováno k utužení poddanství, tak aby bylo proměněno v úplné nevolnictví. Obzvláště to zakoušela obě města Frydlant a Liberec, jichž svobody a důchody nelítostně zkracovány. Roku 1659 ujali mladí pánové *František Ferdinand Ignác* a *Antonín Pankrác Rudolf* panství otcovské a r. 1661 rozdělili se tak, že starší měl Liberec a Hořiněves a mladší Frydlant. Za nich zavládla aspoň nějaká šetrnost ke stavu městskému. Frydlantským propuštěny r. 1671 aspoň některé svobody, když se vaření a šenkování piva zřekli. Když pak František roku 1673 panství Frydlantské od bratra svého koupil, došlo zase ke sloučení obou panství v jedno.[2]) Ale právě proto se pak Gallasové nijak nestarali o blaho svých poddaných, přenechávajíce je hejtmanům svým ke spravování. Hrabě František zemřel r. 1697 dne 4. ledna, maje věku svého 62 léta. Následoval po něm jediný jeho syn *Jan Václav*, který byl od císaře potřebován v rozličných poselstvích a r. 1704 panství Grabšteinské přikoupil. Přebýval po léta v Římě (od r. 1713), až se stal r. 1719 místokrálem v Neapolsku a tu zemřel hned v prvním roce svého vladařství. Poněvadž děti jeho ještě let svých neměly, byla poručnicí jejich Johanna Emerentia, bába jejich, ale správu neobmezenou na panství přenechala regentovi Krystyánovi Karlovi Platzovi z Ehrenthalu, jenž zemřel r 1722, týrav poddané celých 32 let.

Roku 1725 ujal panství *Filip Josef Gallas*, nejstarší syn předešlého pána, jenž byl hospodář šetrný a z ušetřených peněz panství Lemberské koupil. Za něho zase nastaly krajině zdejší útrapy válečné. V prosinci r. 1744 táhlo tudy 8000 Prušanův, kteří byli z Prahy vypuzeni; obsadivše zámek a město, očekávali tu posily ze Slezska, kam potom šťastně odtáhli. Roku 1757 dne 13. března přepadli Prušané

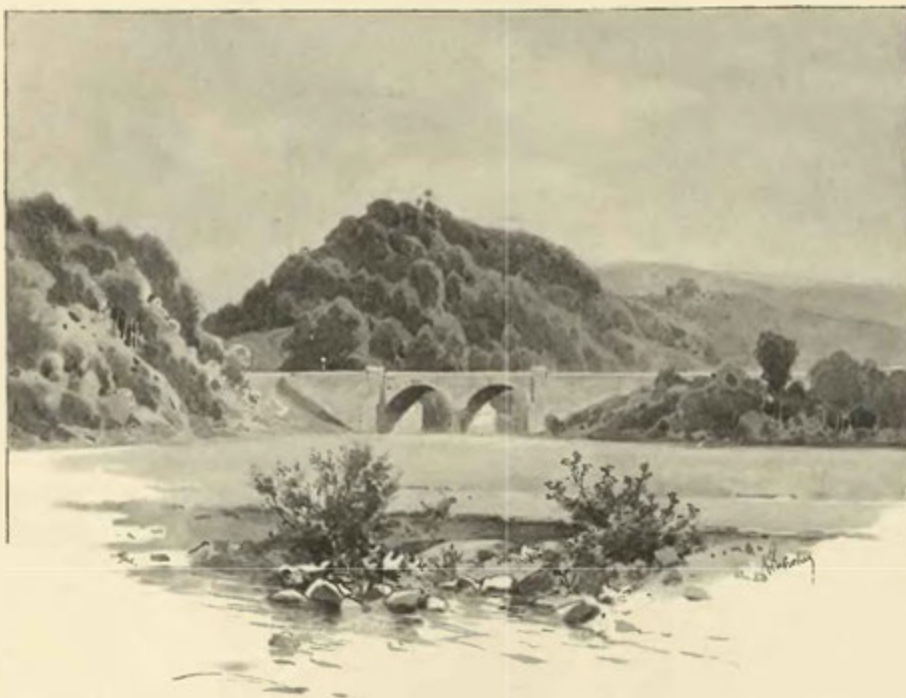
---

[1]) Archiv Turnovský. [2]) DZ. 391. C 2.

Frydlant od císařské posádky opuštěný, a plenili zde a v okolí. Hrabě Filip, jenž se v těchto letech obyčejně ve Frydlantě nebo Liberci zdržoval, utíkal před nimi do Lince, ale přišel jen až do Budějovic, kde se roznemohl a po několika dnech (dne 23. března) zemřel. Byl poslední toho rodu, neboť z manželství jeho s Marií Annou Františkou Kolonovou z Felzu nepošlo dědice. Vdova pak zemřela r. 1759. a její synovec, nejstarší syn Jana Kryštofa svob. p. z Klamu, stal se dědicem všech statků Gallasovských a praotcem nové pošlosti, která ke svému příjmení i název Gallas připojila. Útrapy válečné i potom se opakovaly. Roku 1759 dne 9. září vtrhlo 3000 Prušanů, vojska, kterému velel Fouqué, do Frydlantu, zajali tu posádku 400 Charvátů, vytloukali sklady a zásobárny a uložili každému měšťanu 100 tolarův výpalného. Odtáhli sice za nějaký čas, ale vrátili se dne 16. září zase. Roku 1762 přepadli Prušané třikrát Frydlant (totiž dne 9 srpna, 12. a 21 září) a pokaždé vymáhány peníze.

Roku 1770 převzal mladý dědic *Krystyán Filip*, došed let svých, panství Frydlantské a Liberecké a oženil se t. r. s Karolinou Josefou hrab. Šporkovou, dámou duchaplnou. Rád bydlíval v Liberci, a při posavadním zámku, který pocházel ještě z dob Rederovských, postavil nové stavení (Gartenschloss), které dokonáno v l. 1773—1779. Poddaní jeho dlouho byli pamětlivi jeho laskavosti a dobročinnosti, když r. 1805 zemřel Syn jeho *Krystyán Kryštof* rovnal se otci svému co se týče dobročinnosti, ale překonával ho vlastnostmi ducha svého. Po jeho smrti (1838) následoval v držení Frydlantu, Liberce, Grabšteina a Lemberka syn jeho *Edvard*, jenž se v mladších letech vyznamenal jako velitel vojska, ale od r. 1859 již neměl štěstí ve svých podnikáních. Od r. 1866 vzdaloval se vojenství, byv naposled velitelem v Čechách, a zemřel r 1891 ve Vídni. Nyní drží panství dotčená hrabě *František* (nar. r. 1854).





Hamrštein

HAMRŠTEIN HRAD.



prostřed mezi Chrastavou a Libercem jsou v pěkném údolí Nisy zbytky hradu Hamršteina, zajímavého tím, že nám podává obraz největší jednoduchosti, jaká vůbec u panského hradu byla možná. Stával mezi lesy na ostrohu strmém a skalnatém, který řeka Nisa na třech stranách na způsob kličky obtéká, tak že s ostatní výšinou lesnatou toliko na straně jihozápadní (vybíhaje z výšiny k severovýchodu) skrze úzkou skalnatou šiji souvisel. Tudíž býval příjezd a příchod za starých dob jediné po této šiji a přes příkop v ní vytesaný, kdežto se nyní obyčejně chodívá od blízké továrny na sukno po pěšině, kteráž se vine na strmé stráni hradiště. Základem hradu byl obdélník, jehož rohy byly hodně zakulaceny. Asi tak se táhne hradba ve svých zbytcích zřetelná. Uvnitř bylo místo nerovné a na obou nejvyšších místech stávaly věže. Větší věž, jak se zdá, okrouhlá, stávala na severní straně, ale zbyl z ní jediné zubatý spodek a ten nikoliv úplný. Druhá věž, z níž spodek ještě dosti vyniká, stávala na druhém konci na strmém a schválně ještě přitesaném skalisku tak, že se k ní jen po úzkých, ve skále vytesaných stupních přijíti může, a byla také okrouhlá. Ani jedna ani druhá věž nepřiléhají ke hradbě, nýbrž mezi nimi a hradbou jest prázdné místo ponecháno. Tolik jest ještě dnes znáti. Zdali tu stálo mezi věžemi ještě nějaké stavení dřevěné, nelze již poznati. Předhradí tu žádného nebylo. [1])

Zdivo hradu svědčí o velikém jeho stáří, a samo i jednoduché a prosté složení jeho částí ukazuje k době velmi staré. Mylné jest tedy domnění, že nynější zdivo teprve z dob husitských pochází; neboť za těch dob (srovnáme-li na př. Nový Šumburk tehda postavený) byli by docela jinak stavěli. Neodchýlíme se snad od pravdy tvrdíce, že Hamrštein povstal hned za prvních pánův z Bibršteina, aby byl bytem úředníkovým, jenž odtud spravovával nynější panství Liberecké, Jizerskými hřebeny a lesy od Frydlantska oddělené. Odkud svůj název dostal, není také známo; snad již skála hradiště ještě před založením hradu se tak nazývala, stojíc nad nějakým hamrem; neboť k dávnému hornictví poukazují názvy „Erzbüschel“ a

[1]) Heber III. 67, Hallwich Gesch. v. Reichenberg na str. 14.

„Eisenbüschel", jak slovou posud lesíky blízko něho.[1]) Poprvé se setkáváme s Hamršteinem k r. 1357, kdež *Bedřich z Bibršteina* sliboval císaři Karlovi věrně hrady svými Frydlantem a Hamršteinem sloužiti.[2])

S dějinami Hamršteina úzce souvisí dějiny rytířské rodiny Dachsův. Byla to rodina, jak se zdá, ze Slezska pocházející, která Bibršteinům sloužila, držíc od nich nějaký manský statek, jichž bylo na Frydlantsku několik. Ale z neznámých příčin nacházíme je také osedlé v okolí Litomyšle. Ke konci 14 stol. žili tři bratří *Jindřich*, *Bernart* a *Mikuláš*. První z nich zemřel asi r. 1399 a pohřben jest v kostele sv. Kříže v Litomyšli, za který pohřeb klášter tudíž od ostatních bratří 7 kop obdržel. Bernart Dachs z Frydlantu vyskytuje se r. 1100 v Litomyšli v rozličných jednáních. v l. 1407—1419 byl tudíž purkrabí a r. 1412 prodal dvůr svůj v Litrbaších. Mikuláš Dachs, též z Frydlantu řečený, přítomen byl r. 1398 dělení biskupa zdejšího s kapitulou,[3]) ale r. 1411 nazývá se purkrabí na Hamršteině. Tehda totiž byl svědkem, když Jan z Bibršteina přiměv faráře Libereckého k poděkování, faru tudíž daroval ke klášteru sv. Tomáše v Praze.[4]) Z následujících řádek bude patrno, proč purkrabě zůstával ve stálém držení Hamršteina, tak že on a jeho potomci nazývali se od té doby až do vymření Dachsy z Hamršteina.

Mikuláš Dachs opověděl r. 1419 jako muž přísně katolicky smýšlející městům Pražským.[5]) Jestli jej za to pomsta již r. 1420 a 1422 nestihla, zajisté se to stalo r. 1424, když Boček z Poděbrad krajinu zdejší protáhl a pak Nový hrad (Karlsfriede) u Žitavy ztekl. Dachsovi a jiným obyvatelům újezda Libereckého nezbývalo nic jiného, než s vítězi činiti smlouvy a na jisté výminky přidati se k nim. Tím se vysvětluje, proč zůstali Dachsové v držení Hamršteina a proč v dobách těch ani jediný katolický kněz v újezdě Libereckém nedosazován. Příběhy r. 1428 asi způsobily změnu v chování Mikulášově. Tehda Sirotci obléhajíce hrad Lichtemburk, v ležení svém trpěli nouzi a protož vyslali okolo Všech svatých částku vojska svého pod Janem Kralovcem až do Žitavska na sbírání špíže. I učinivše velký zájem v tom kraji, vraceli se na Hrádek a Chrastavu do Čech. Mezi tím sebravše se Zhořelští a Žitavští s Albrechtem z Koldic, Hanušem z Polenska a jedním z Bibršteina, v noci ke dni 11 listopadu, potom ráno u veliké síle obořili se na zadní voj Sirotčí tak důrazně a šťastně, že nejen dobyli vozův jejich drahný počet, ale i až ke 400 branných Čechův buďto pobili anebo v Nise utopili anebo v stodolách upálili.[6]) Asi od té doby (zejména r. 1429) nacházíme Mikuláše v přátelských jednáních se Zhořelskými[7]) a tudíž není divu, že se r. 1431 ocitl v zajetí bratří z Vesce a Vácslava z Lobkovic.[8]) Hůře se mu vedlo ještě r. 1433. Tehda přitrhli kališníci k Hamršteinu a dobyli ho, a Mikuláš nucen byl utéci do Frydlantu. Zhořelští sice byli poslali lid svůj, aby Hamrštein vybavili, ale nebylo to nic platno.[9])

I v dobách následujících setkáváme se s Mikulášem Dachsem, ale nevíme, byl-li to předešlý nebo syn jeho. Tento Dachs měl spory s Venčem z Donína o ves Machendorf, která byla Mikuláši nějaký čas před tím zástavním způsobem prodána.

V tehdejších půtkách Mikuláš věrně stranil pánům z Bibršteina, od nichž Hamrštein takořka v manství držel. Po ukončení půtek s pány Donínskými (1444) bylo vymíněno, že mají vesnice Wittig, Schönborn, Ratschendorf, Mühlberg a Schwarau, které ke hradu Hamršteinu patřívaly, Mikuláši jako léno Bibršteinské a Machendorf jako léno Donínské náležeti. Z účtův Zhořelských lze souditi, že Donínští za těch půtek Hamršteina dobyli, že ho však Bibršteinové zase nabyli.[10]) Ačkoliv Hamrštein pořáde v držení Dachsův se nacházel, přece byl jeho vrchním pánem *Oldřich z Bibršteina*. Viděti jest to odtud, že r. 1441 se knížatům Saským hrady svými Frydlantem a Hamršteinem na 10 let zapsal. S tím nesnadno je srovnati, že se Dachsové od té doby k jednotě Poděbradské přiznávali. Snad Nic Dax, který byl s vojskem Poděbradským před Prahou, byl synem Mikulášovým, jenž se dostal v držení nějakého statku ve vnitřních Čechách,[11]) a onen Mikuláš Dachs, který v l. 1450—1452 knížatům Saským sloužil, byl snad otcem. Neboť tím také jen lze vysvětliti, že *Mikuláš mladší* a *Hynce* bratří *Dachsové* r. 1453 se stranou Poděbradskou a proti Sasům drželi.[12]) Kdežto Mikuláš v Kouřimském kraji byl osedlý, držel Hamrštein Hynce, psávaje se seděním na Hamršteině. Proto také vpadl r. 1467 z rozkazu pána svého Bibršteina do Chrastavy, aby tu vymáhal nějaký úrok, a způsobil takto nevoli s pány Grabšteinskými. Ale r. 1470 nacházíme jej v Kouřimsku,[13]) a lze za to míti, že ve třech předcházejících letech Hamrštein prodal.

Oldřich, *Vácslav* a *Bedřich* bratří z *Bibršteina* přijali r. 1454 od krále Ladislava léno na hrad Hamrštein, jehož vrchními pány byli. Když se brzo potom dělili, drželi Oldřich a Vácslav Frydlant s Hamršteinem pospolu. Ale Oldřich zemřel nějaký čas potom, a syn jeho *Oldřich* nebyl s tímto spolkem spokojen. Přišlo tedy r. 1463 k novému dělení. Vácslav dostal za svůj díl Hamrštein (totiž vrchní právo

[1]) Sice jest znám z dějin Českých ještě Hamrštein v Říši. (Palackého Děje I. a. 384 a 391). [2]) Arch. Svatovácslavský. [3]) Arch. Litomyšl. [4]) Codex Thomaeus f. 132 a orig. v archivu tamže. [5]) Archiv č. IV. 376. [6]) Palackého Děje III. b. 312. [7]) Viz Mitth. Exc. Cl. X. 273. [8]) Rkps. bibl. Pražs. [9]) Exc. Cl. X. 273. [10]) Script. rer. Lusat. I. 260, 261, Aufzeichnungen über die Fam. Dohna. [11]) ČČM. 1827. III. 79. [12]) Archiv Drážďan. Exc. Cl. X. 275. [13]) Exc. Cl. X. 277, rel. tab. II. 360.

manské), Zumrfeld zastavený a některé malé statky. I Vácslav i bratr jeho Bedřich odstoupili od svého pravého krále, povstali proti němu r. 1468 vojensky a se svými strýci přijali r. 1474 od nepořádného krále Matyáše léno na všechny statky Bibršteinské. Trest Bibršteiny za to stihl r. 1487. Poněvadž totiž bratří od nastoupení krále Vladislava v roce a ve dni léna na Hamrštein nepřijali, vyhlášen jest Hamrštein za léno zamlčené a propadlé. Zprávu o těchto věcech bezpochyby dal *Jan* z *Donína* a na Grabšteině, jenž si na králi léno vyprosil [1]) Panství Hamršteinské, jež tehda měl ve skutečném držení *Hanuš* z *Rechenberka* jako man Bibršteinský, [2]) provoláno jako léno naschvál promlčené, totiž hrad Hamrštein, vsi Neudorf, Weigsdorf, Dörrhennersdorf, Reibersdorf s tvrzí, Gosmansdorf, Friedersdorf s manstvím v Ullersdorfu, Wittig, Summerau Opelsdorf, Markersdorf, Hermsdorf, Einsiedl, Nová ves nad Chrastavou a léno v Lukersdorfu u Žitavy. [3]) Prozatím Jan v držení Hamršteina nevešel, ale pohnal Hanuše, držitele Hamršteina, do soudu dvorského, vině jej, že mu drží bez práva dědinu jeho manskou, ke hradu Grabšteinu náležitou, zejména Machendorf, Šenborn Molberk a Svárov [4]) Jak pře tato dopadla, není nám známo; ves Machendorf patřila potom ke Grabšteinu, ostatní tři tuším k Liberecku; Hamrštein sám nedostal se v držení Donínův, jak z následujícího viděti jest

Roku 1492 povstaly pře o Hamrštein mezi Hanušem a Helfrychem z Mekova. Z líčení jde na jevo, že se tehda nějaký třetí, a to bezpochyby pán z Bibršteina k Hamršteinu připovídal. Neboť ve výpovědi, kterou mezi stranami Jiří kníže Saský (1492) učinil, vysloveno bylo, že mají obojí Hamrštein spravovati (t. j. ze všech právních nároků vyvazovati), kdyby takových nároků nebylo, že má Helfrych listy svoje na Hamrštein (totiž manský list od Bibršteina) položiti a Hanuš jemu Hamršteina do vánoc jako léno Bibršteinské odevzdati. [5])

Zdali kdy Donínové nároky své na Hamrštein obnovili, není nám známo. Starší spisovatelé domnívali se, že Mikuláš z Donína r. 1512 Hamrštein ztekl a rozmetal, ale o události této se v žádné hodnověrné paměti nevypravuje. [6]) Co se asi s Hamršteinem dálo, můžeme si z pozdějších pamětí domysliti. Páni z Bibršteina dostali jej v bezprostřední své držení, bezpochyby jej vyplativše, připojili vesnice k újezdu Libereckému a zanechali starý hrad spoustě, ponévadž za tehdejších poměrův se již na něm bydliti nemohlo. Jen tak lze vyložiti, že se v manském listě, daném r 1558 Bedřichovi z Rederu, zámek pustý Hamrštein připomíná. Čas a povětří hlodalo na jeho zbytcích a kus po kuse spadával ze strmého hradiště Snad největší takové sesutí zběhlo se r. 1882 dne 9. září. Velký kus hradby zdélí asi 20—25 m. sesul se s rachotem hromovým, který asi 5 minut trval, a spadl po velkých a malých kusech, z nichž některé za stromy uvázly, se stráně 50 m. vysoké. Nárazem jednotlivých kusů vyvráceno několik silných stromův a sraženo s vrchu, u jiných kůra odřena. [7])

TVRZE NA FRYDLANTSKU.

REITŠTEIN.



de-li se od Hamršteina podlé Nisy skrze Machendorf a Svárov a pak proti potoku Černé Nise, který se prodírá skrze skaluaté těsniny, tu se přijde do pěkného údolí lesy obklopeného, v němž vyniká mohutné skalisko, jakoby stálo v cestě. Na tomto skalisku, které lid nazývá Reitštein, stávala tvrz. Nahoře souvisela skála, kterou potok na třech stranách obchází, s výšinou, ale zakladatel tvrze oddělil ji příkopem a utvořil si tvrziště rozsáhlosti tak nepatrné, že tu jen věž státi mohla. Že však tato byla kamenná, přesvědčili se ti, kteří tu zděné základy našli. Na srázné straně skály pozoruje ten, který má od vahu sem vylézti, otvor k nějaké dutině, která snad ani uměle udělána není. Jak se v pravdě tvrz tato jmenovala a jaké osudy měla, není známo, jen o tom lze se domnívati, že tu bydlíval nějaký man pánů z Bibršteina.

[1]) DD. 26. H. 8.

[2]) Hanuš mladší z Rechenberka seděním na Hamršteině byl přítelem a smluvcem dožádaným při prodeji vsi Bošvic roku 1480. (Archiv Drážďanský.)

[3]) DZ. 17. list 59.

[4]) DD. 19. str. 129.

[5]) Exc. Cl. X. 277.

[6]) Schází proto i v důkladném spise o rodu Donínském.

[7]) Tagblatt 1882, 16. září.

ULLERSDORF.



llersdorf dolní (t. j. Oldřichova ves) jest vesnice severovýchodně od Frydlantu při branicích pruských. Do této vsi klade se tvrziště (Burgstelle) v Brandlově seznamu hradův a tvrz. [1]) I roku 1685 praví se, že tu jest sídlo s několika světnicemi a komorami. [2]) Ves tato byla statkem manským, jehož držitelé povinni byli manskou službou ke hradu Frydlantu. V 16 a 17. století patřil rodině Ebrhartů, po nichž zbylo prý několik náhrobních kamenů. [3]) Při pohřbu Melchiora, pána svého,

[1]) V zámeckém archivu Rychnovském.

[2]) Exc. n. Theod Wagnera.

[3]) Sommer 315.

byl přítomen Kašpar Ebrhart z Ullersdorfu.[1]) Roku 1624 přijal Michal Ebrhart týž statek v léno od knížete Albrechta.[2]) Později připojen jest Ullersdorf k panství Frydlantskému.

ČERNHAUZ.

Ve vsi Černhauzu (Tschernhausen) prý bývala také tvrz. Jisto jest, že tu býval již ve 14. století statek manský, službou k Frydlantu povinný. Odtud nazývali se rytíři z Černhauzu, z nichž jeden, Albert, vyskytuje se r. 1390 a 1392 jako držitel Kunratic v Sasích a potomci jeho Mikuláš a Hynce (Jindřich) roku 1423 a 1424 jako páni na Odrovici, a r. 1426—1430 Jindřich sám.[1]) Po r. 1620 přišel rod tento k veliké platnosti, kdežto prvotní jejich statek již byl v držení cizích rodin. Roku 1624 byly tu dva statky. Na jeden přijal léno Jan z Gerštorfu, na druhý Jindřich z Mildic.[2]) Roku 1664 přikoupena ves tato k panství Frydlantskému.

JÄKELSBERG.

Mezi vesnicemi Lausche a Zahne na pahrbku, který se nazývá Jäkelsberg, nacházejí se prý známky bývalé tvrze. O jejím jménu a bývalých držitelích není nic známo.[3])

[1]) Nemethy. das Schloss Friedland 174.
[2]) DD. 71. str. 94.

[1]) Tingl, acta jud. 75, lib. conf.
[2]) DD. 71. fol. 72.
[3]) Sommer 314.



Hamrštein.



ROHOZEC HRAD.



tarý zámek Hrubý Rohozec stojí nedaleko Turnova na pravém břehu řeky Jizery, jsa skrze úpravnou svou způsobu a věž při něm se vypínající pravou ozdobou této krajiny.[1] Jdouce od Turnova na Daliměřice, dostaneme se k němu za krátko po příjemné a dobré cestě. Přijdouce k samému Rohozci, marně hledáme předhradí, které tu ještě roku 1565 stálo; za to upoutá zraky naše rozsáhlý dvůr poplužní, v němž v pravo (k jihovýchodu) jest staré stavení a obydlí úřednické se starodávnými portály a venīři okolo oken pěkně tesanými. Stavení to ještě starou rustikou ozdobené připomíná nám 16. století, kdež stávalo na předhradí a tedy mimo dvůr. — Vlastní zámek jest stavení do nepravidelného čtverhranu založené, o dvou poschodích, jehož jihozápadní strana chráněna byla věží i za hlídku i za bránu sloužící. Jižní strana zámku, která jest obrácena k Jizeře, stojí na kraji strmé a vysoké skály a jest z té strany zcela nepřístupna; na ostatních stranách bývaly hluboké příkopy a náspy, které jsou však již dávno srovnány a v krásnou zahradu proměněny. Zachoval se toliko široký a hluboký příkop na kousku jihozápadní strany, v němž jest nyní zahrádka. Dříve tu bývalo skladiště pivováru, jenž stáváal mezi zámkem a dvorem. Příkop ten, jenž děliival jindy hrad od předhradí, býval před časy pořádně vyzděn, tak že se nikudy choditi nemohlo, než jen po zvoditém mostě, ale na ten čas jest tu most kamenný.

Příchozího přivítá *brána* do hradu vedoucí milou a uměleckou svou způsobou. Portál sklenut jest sice do okrouhla, ale obložen jest žlábkovitou obrubou kamennou ušlechtilého díla; v levém hořejším rohu téže obruby jest hlava mládence se štítem Krajířovským pod ní, v pravém spatřuje se hlava mužská s čepicí, kníry a bradou ve čtyřech pramenech dolů splývající. Nad branou je čtverhran vroubený s třemi ozdobně vypracovanými erby. Prostřední něco vyšší ukazuje jednoduchý erb Krajířovský a nad ním nápis **Johanka z Krayku ec**, umístěný na stužce, kterou umělec v rozličných ozdobných záhybech prodloužil okolo celého erbu, čímž k ozdobení jeho platně přispěl. Od tohoto štítu k levé ruce jest zase štít Krajířovský, ale opačným směrem dělený, nad nímž otevřená přilbice s korunou a z této vynikající křídlo peřím svým k horní straně se rozkládajíc; fafrnochy nebo pokryvadla končí se v závitkovaté ušlechtilé ozdoby. Erb tento jest Kunráta, bratra paní Johanky. Třetí štít v pravo od dívajícího se jest prostý se svin̆í hlavou a patří slavnému Janovi ze Šelmberka, manželu Johančinu. Také okolo něho se vine páska několika záhyby a prázdná místa vyplněna ozdobami sukovitými, na způsob ostrví rozvětvenými a se křižujícími.

Podobné umělecké pochoutky, jako poskytuje přední brána, lze užiti i na *konci průjezdu*, díváme-li se totiž na něj a na část zámku nad ním se vypínající. Průjezd sám obrouben jest do okrouhla obrubou žlábkovitou a nad ním spatřuje se na osmi kamenných krákorcích pavlač s překrásným a ozdobným zábradlím. Na prvním krákorci v levo vytesána jest dívčí hlava a pod ní rok 1716, ve kterémž pěkné toto dílo dokonáno. Dotčené zábradlí skládá se z osmi polí, vše gotickým slohem ozdobených. První v levo jest úzké a má ozdoby takové, jako se spatřují často v oknech chrámových. Druhé má ozdobu hvězdovitou s čarami zaokrouhlenými. Následující dvě mají v kruzích křížovaté ozdoby z čar kruhových,

[1]) Pomůckami: Heber III. 117. Pam. arch. II. 224.

mezi nimiž jsou růžičky rozmanitého tvaru Páté či prostřední pole vyplňuje štít Krajířovský, ovinutý páskou, na níž se čte 8185 8186 (t. j 1516, čas dostavení zámku). Ostatní tři mají v kruzích ozdoby čtver- anebo trojhranaté a okolo nich tak zvané rybí měchýře. Sloh Vladislavský, kterýž se na všech těehto ozdobách spatřuje, svědčí o tom, jaký nevšední vkus tehda mezi mistry kameníky panoval. Z pavlače jde do věže ozdobná branka s pěknou kamennou obrubou, v níž jsou pozoruhodné staré lipové, silnými železnými pruty do kříže pobité dvéře, na nichž se dva erby, Karla z Vartemberka a Kateřiny z Mansfeldu, manželky jeho, pěkně vykládané spatřují. Brankou tou vstupuje se do sklípku s klenutím síťovým.

V průjezdu jest deska ze starého pivováru s obrazem matky boží, zazděná r. 1726. Tento obraz dal zříditi tehda sládek Josef Matzialek, když sklep prachem lámali a náboj sám od sebe spustil, aniž ho ranil. Pod průjezdem jsou dva sklípky, jeden nad druhým, kteréž bývaly vězením. Jak do svrchního tak i do podzemního sklípku sázeli vězně otvory jen tolik širokými, co by tělo lidské prošlo Horní otvor čtverhranatý zakryt jest dřevěným poklopem s kruhem V těch vězeních nachází prý se velmi mnoho nápisů od vězňův, na některých i rok jest poznamenán.

Dvůr zámecký pěkně dlážděný jest pětihranný a kromě jedné na všech stranách dvoupatrovým stavením zavřený. Způsobou oken svých a dveří, v přízemí kamenem tesným obložených, upomíná na 16. věk, ale ostatní úprava jest moderní, poněvadž dal hrabě Frant. Adam Desfours r. 1822 zámek opraviti, dřevěné pavlače, kteréž byly v druhém poschodí jižní strany, rozmetati a věž nejen snížiti, nýbrž i stejně s ostatním stavením upraviti. V přízemí jsou příbytky klíčníka, vrátného, drahně komor a sklepy starodávné se střílnami a výklenky pro střelce ve zdech velice hrubých. Také je tu archiv zámecký, do r. 1720 sahající. Na severovýchodní straně do dvora bývala chodba s ozdobnými sloupy, která jest dnes zazděna. I pod zámkem jsou sklepy s nějakou studnicí.

V pravo ve dvoře jsou schody ke *kapli sv. Trojice*, kterou hraběnka Polyxena Desfours rozená ze Šenfeldu r. 1675 z několika pokojův zřídila. Proto jsou tu také tři oddělení, předsíň s oltářem a s pěkným obrazem Kristovým, kaple s třemi oltáři a zakřiští, kdež jest také pěkný obraz Pána Krista a uschovávají se stará mešní roucha, velmi ozdobná. Oltáře, kazatelna a některé obrazy pocházejí od hraběnky Polyxeny, jiné, kteréž znamenány jsou r. 1740, od hraběnky Desfours rozené Kolonky. V pravo od hlavního oltáře jest zbytek původní kaple s gotickým síťovým klenutím velmi ozdobným, které asi z r. 1516 pochází; nad tím pak spočívá vížka se zvonkem, který z r 1599 pochází. Býval tu také ještě jeden zvonek z r. 1674, nákladem hraběnky Polyxeny zdělaný, ale že pukl, dán do zbrojnice. Ve velké věži jsou ještě dva cimbály, jeden od hraběnky Polyxeny (r 1670) a druhý s českým nápisem od Karla z Vartemberka (1561). Pod kaplí dole nacházejí se silné a prostranné klenby, pod kterými teprve jsou hluboké a z větší části ve skále vytesané sklepy.

Do panských pokojů, které jsou v prvním poschodí, přichází se po pěkných kamenných schodech. Mezi pokoji úpravně zřízenými jest *tabulnice* starožitným způsobem vyzdobená. Ze dvou gotických oken na východní straně naskytuje se rozhled do krásného okolí; v oknech samých spatřují se na skle erby hrabat Desfours a na stěnách a stropu jsou erby rodin s nimi spřízněných, jakož i velké a pěkné podobizny prvních dvou českých hrabat dotčené rodiny, totiž Mikuláše, jenž rodu příjmení získal, a Albrechta. V této světnici jest drahně starobylého nábytku a množství pěkně rozestaveného nádobí, zejména stříbrných a skleněných pohárů. Také jsou tu pěkné zbraně. Jeden kord je prý od Petra Voka z Rožemberka, a dva od prvních obou Desfoursův. Ve vedlejším pokoji jest 60 olejových obrazů, podobizen to hraběcí rodiny ze 17. a 18. věku, starodávné židlice a drahně starého nádobí.

V druhém poschodí jsou skvostně upravené pokoje a památná *zbrojnice*. Tu založil klíčník Vácslav Miklas, pilný spisovatel a sběratel památek Rohozeckých, jenž věci takořka pohozené opět na světlo vynesl a vyčistiv a spořádav od zkázy zachoval. Ale dnes jest sbírka tato ještě větší, než bývala, poněvadž mnohé věci, které se dříve schovávaly ve sklepích, vyčištěny a znova uloženy. Spatřují se tu aksamitem potažená sedla s uzdami, ohlavím a jiným koňským nádobím, děla Desfourská, starý cep, šaršouny, kyrys a helma Mikulášova, brnění a zbraně Desfoursů vůbec, ručnice, hákovnice v ložích, které byly ve střílnách Rohozeckých, staré štíty, starý meč katovský z r. 1626 s nápisem: Vim vi repellere licet (Moc mocí lze odrážeti), zámky ze dveří zámeckých a stará velmi ozdobná lucerna. V jedné světnici jest obrázek a na něm zub, kus pláště, peníz k zavěšení a křížek Mikuláše Desfoursa, což vše vzato z rakve, když tělo jeho převezli z Jičína do Železného Brodu. Kromě toho spatřují se v týchž pokojích pěkné gobeliny a starý obraz z roku 1548. V zadní části zámku jest průjezd do pěkně zřízeného parku, v němž sedadla pod stinným stromovím rozestavená k odpočinku vábí a příjemného chládku poskytují.

Velikou hrubosť zdí základních též i v pokojích a chodbách prvního i druhého poschodí má Rohozec společně s jinými starými zámky. Zavdaly příčinu ke mnohým pověstem o zazděných pokladech a osobách, tajných chodbách atd.

Na místě Rohozce stávala prý myslivna, a hrad podlé pověsti založen byl Jaroslavem z Ralska, jemuž náleželo okolí Turnovské. První věc jest možná, druhá pravdivá. Neboť připomíná se v l. 1234—1269 *Jaroslav z Hruštice*, odjinud z *Turnova* řečený, jenž zplodil syny Beneše z Dětenic, *Havla z Rohozce*, Voka z Rotšteina a Zdeňka z Valdšteina. Ti se tak podlé svých sídel jmenovali, a Havel měl podlé starých rodopisců syna *Jarka z Rohozce*, který se v starých půhonech roku 1322 připomíná. Ale ze starých rodopisných pamětí jde na jevo, že i jiní páni se psali z Turnova a z Rohozce. Totiž Havel z Lemberka, bratr dotčeného Jaroslava, měl tři syny, z nichž Jaroslav (r. 1272—1289) psal se i z Turnova i z Lemberka. Týž pan Jaroslav všechny své syny jmenoval Havly, ale doma ještě každému dávali příjmení. První z nich, Beran, seděl na Lemberce, druhý, Ryba, psal se z Rohozce, třetí, Houba, seděl na Sytovém a Bradlci, čtvrtý nazýval se Kanovník. Buď tu lze mysliti na společnosť jmění nebo změnu držitelů, kteráž se mohla státi asi r. 1322 nebo 1323; neboť r. 1323 psal se Havel Ryba teprve z Rohozce, nazývav se před tím z Lemberka a z Bradlce. Za tehdejších dob setkáváme se v pamětech s držiteli Rohozce obou větví; neboť *Jaroslav z Rohozce* a *Ctibor* odtudž pohnáni byli Vokem z Rotšteina do soudu zemského (r. 1322), protože mu byli škodili v Klokoči, Vratech a Loučkách, a od téhož byli pohnáni pro škody také Havel Ryba z Rohozce a Jaroslav odtudž.[1]) O následujících držitelích Rohozce není nám nic známo; ale poněvadž po Havlovi Rybovi páni z Turgova v držení Bradlce následovali, a protože se *Henslin* (Jan) z *Turgova* v l. 1362—1371 jako pán podací kostela Turnovského připomíná, lze za to míti, že mu hrad Rohozec náležel. Ale nějaký čas potom nacházíme jako jeho pána *Markvarta z Vartemberka.*

Markvart byl roku 1377 mistrem královské komory české a došel smutné slávy, že po smrti Karla IV. byl prvním, který blahodárný po delší čas v Čechách panující mír zrušil. Král Václav uprostřed zimy r. 1388 (13. ledna) veřejnou hotovosť zemskou proti nadzmíněnému Markvartovi a přívržencům jeho vypsati musel. Válka proti němu vedená skoro půl roku trvala, až konečně hrady jeho útokem jsou dobyty a on sám zajat. Zemřel ve vězení r. 1392 dočkav se, že mu král všechna panství vzal a ke komoře královské připojil.[2])

Král Václav zůstal několik let v držení Rohozce. Měl při s Václavem a Vilémem bratřími z Vartemberka o podání nového faráře ke kostelu Turnovskému. Vartemberští podávali Petra Úštského a král Maurice, jenž byl kaplanem na hradě Rohozeckém. Poněvadž každá z těchto stran měla polovici města a polovici podací, rozhodlo se losem, a kněz králem podaný stal se farářem. Podobně nacházíme krále r. 1394 ve při s Kateřinou, vdovou Markvartovou, a jinými o podací v Přepeřích. Purkrabí královým byl r. 1392 Přibík.[3])

Jak dlouho král Václav Rohozec podržel, není známo, jako rovněž není známo, kdo se v jeho držení dostal. Od r. 1417 vyskytují se v držení jeho páni z Michalovic, zejména se výslovně připomíná jako pán jeho *Jan mladší*, jinak *Kruhlata* řečený, r. 1422 a 1423.[4]) Týž byl také v spoludržení Bezděze, kamž (str. 14.) laskavého čtenáře odkazujeme. U něho se na hradě Rohozci na jaře r. 1426 kněz Ondřej zdržoval, o němž jsme již na str. 86. vypravovali, jsa tu kaplanem hradským. Že i Janův syn *Jindřich Kruhlata* (r. 1439—1468) byl pánem na Rohozci, dotvrzuje se pamětmi r. 1458, kdež se chtělo sáhnouti na dvůr Hvozdec právem odúmrtním, ale Jindřich dokázal, že je to manství ke hradu Rohozci.[5]) Roku 1474 sice nacházíme *Mikuláše z Valdšteina* jako pána na Rohozci,[6]) ale odjinud je známo, že po smrti Jindřichově se všemi statky Michalovských přešel v držení *Jana Tovačovského z Cimburka* († r. 1483), který byl manžel dědičky poslední toho rodu, Magdaleny z Michalovic. Druhá manželka téhož Jana, Johanka z Krajku, po jeho smrti dříve s bratrem jeho, slavným Ctiborem, a později sama jako poručnice nezletilého syna svého *Adama* na Rohozci vládla.[7]) Týž Adam roku 1502 v pátek po sv. Blažeji, krátce před smrtí svou († r. 1502) postoupil mateři své *Johance z Krajku* v dluhu 2000 kop panství Boleslavské a Brandýsské, hrad Rohozec s polovicí města Turnova.[8]) Paní tato provdala se po druhé za Jana ze Šelmberka a na Kosti, nejvyššího komorníka, o němž již dříve pochvalně mluveno († r. 1508). S tímto manželem svým pečovala o povznesení statků svých a blahobyt poddaných. Tak potvrdila r. 1504 obyvatelům polovice své Turnovské všechny výsady, které jim byl n. Adam udělil. Na prosbu strany své téhož města svolila také k tomu, aby se spolčiti mohla s druhou stranou Skalskou k udržení bezpečnosti a užívání důchodů

---

[1]) Tab. vetust. 327, 349. [2]) Palacký II. b. 271. [3]) Lib. conf. DD. 13. f. 47. [4]) Archiv český III. 495, Palacký, urk. Beitr. I. 297. [5]) DD. 16. f. 84. [6]) Archiv kapitulní. [7]) Oneš z Kostomlat byl r. 1487 purkrabí a Ventryš písařem na hradě Rohozci (Staré knihy Jičínské). [8]) DZ. 84. B 19.



Hrubý Rohozec.

společných; tím teprve učinila možným spojení se dvou obcí v jednom městě pozůstávajících v jednu obec.[1]) Purkrabí její na Rohozci byl v l. 1509—1512 Kunata Vlk z Kvítkova.[2])

Tehda byl Rohozecký hrad z většího dílu na stavbách již valně sešlý, tak že nyní veliké opravy, ba úplného přestavění požadoval. Jak ze znaku nad branou souditi lze, Johanka s manželem svým starý hrad v krásný a dobře opevněný zámek přestavěti dala. Roku 1513 postoupila Johanka rozsáhlá svá panství bratru svému *Kunratovi z Krajku,*[3]) horlivému přívrženci jednoty bratrské. Dokončil tento nový majetník stavbu zámku, jak rok 1516 venku v bráně a ve dvoře na balkoně vyrytý ukazuje. Roku 1531 obdařil Turnovské, aby mohli o statcích svých říditi a se vyprodávati, a potvrdil jim chvalitebné zvyky v příčině sirotčích peněz.[4]) Od něho přešel Rohozec v držení *Volfa staršího Krajíře z Krajku* a na Bystřici prodejem na počátku r. 1534.[5]) Řečený Volf byl nejvyšším kancléřem a později nejvyšším purkrabí. Nežli však úřadů těchto nabyl, postoupil r. 1534 v dluhu 10.000 kop grošů českých „Rohozce zámku, dvoru poplužného, polovice města Turnova“ a všech vesnic příslušných *Janovi z Vartemberka na Zvířeticích,* nejvyššímu purkrabí království Českého.[6]) Místo peněz však vyměnil si od Jana hrady Žebrák a Točník, přidav 5000 kop. Tak se Rohozec skoro po půl druhém století opět pánům z Vartemberka dostal.

Jan, který byl dobrým hospodářstvím rod svůj povznesl, zemřel r. 1543, 2. října na Zvířeticích a pochován jest v rodinné hrobce v Turnově.[7]) V držení všech panství otcovských následoval jediný syn jeho *Adam.* Ten byl roku 1546 a potom jedním z hlavních účastníků stavovského spolku proti

[1]) Prášek, děje Turnova [2]) Arch. Turnovský a Českodubský. [3]) DZ. 84. B 19. Purkrabí tu byli pak r 1522 Vácslav Žlabecký z Ostromíře (reg. kom. soudu), r. 1528 Mikuláš Řehecký ze Zásmuk, r. 1531—1533 Vácslav z Věžník, úředníky r. 1526—1527 Pavel Vlaský ze Sionu, r. 1529—1535 Mach z Turnova (Staré knihy Turnovské). [4]) Prášek, děje Turnova. [5]) DZ. 2. C 28. [6]) DZ. 84. C 11. Před prodáním potvrdil Volf svobody Turnovských. [7]) Za těch dob tu byl úředníkem v l. 1536—1539 Jan Sixt z Velkých Luženic, po něm následoval jako hejtman v l. 1540—1565 Jiří Loukovský z Hamršteina (Knihy Turnovské).

Ferdinandovi I., po bitvě Mühlberské (r. 1547) vzaty mu některé statky a jiné musel v manství a pod léno uvésti. Tak postoupil králi Skal zámku, Zbirohu zámku pustého, polovice města Turnova, hradu Frydšteina, tvrze Všelibic s celým panstvím, též panství Rohozeckého, k němuž náležely: Rohozec zámek, dvůr poplužný, druhá polovice města Turnova, Vesecko ves pustá, Daliměřice ves celá, Činovsko ves pustá, Dolanky, Rohozec vsi celé, Bukovina Česká, Vranový, Volavec co tu měl, Záhoří, Skokovy vsi celé, Trnkov ves pustá, Rakov, Mrchojedy, Leština co tu měl, Srbsko celá, Zásadka co tu měl, Arnoštice celá, v Žehrově rychta svobodná, v Mlýnci dvůr kmecí, Vyskeř, Olešnice co tu měl, Žďár, Pohoří, Všeň vsi celé, v Borčicích a Mokré panství, Ploukovice celá, ve Hvozdecku dvůr kmecí, Modřišice, Kadeřavec vsi celé, Přepeře co tu měl, v Nudvojovicích dvůr kmecí, Příšovice ves celá i se clem slove splavné na Jizeře.[1])



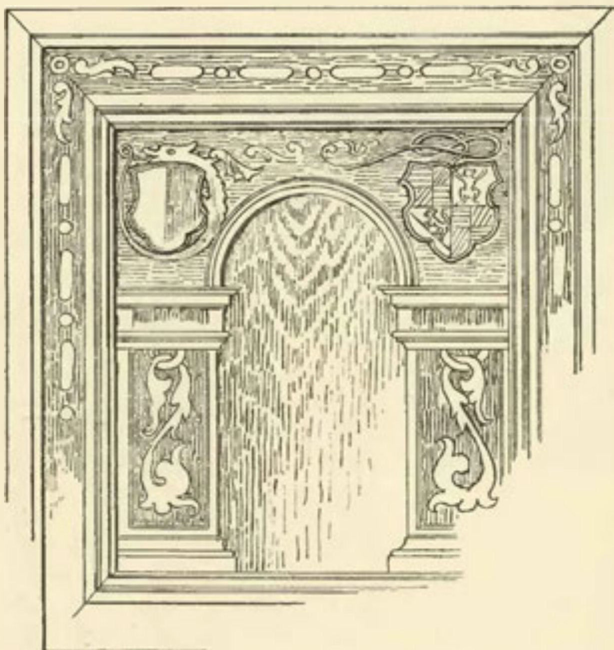
Gotická pavlač nad branou zámku Rohozeckého z r. 1516, se znakem Krajířů z Krajku.
Kreslil Jan Prousek.

Král Ferdinand ponechal dosavadního hejtmana (Loukovského) v úřadě a kázal pronásledovati jednotu bratrskou, zvláště v Turnově. V přímém držení královském zůstal Rohozec až do r. 1553, kdež dne 4. dubna zastaven i se Skalami (to jest Malou Skalou) *Šebestiánovi z Šenaichu* v 40 000 fl.[2]) Zástava sice platila jen na rok, ale že Šebestián nebyl splacován, zůstal v držení Rohozce dvě léta. Bylť to horlivý katolík, královský rada a kraječ a spolu též zápisný držitel Litomyšle. Roku 1555 dne 7. srpna učinili rady komory královské smlouvu s *Adamem z Vartemberka* na Zvířeticích, tak že mu zámky Rohozec a Skály s městem Turnovem a příslušenstvím za 55.000 kop míšenských prodali. Na místě peněz postoupil Adam králi panství Hradištského a oč méně stálo, doplatil penězi. Také mu povoleno, aby zámek manský Zvířetice prodati a ve dsky vložiti mohl, ale tak, že tolik zase statku na panství Skalském anebo Rohozeckém v manství uvésti má.[3]) Jiří Loukovský, který králi od r. 1547 až do sv. Jiří věrně sloužil, byl po počtu řádně učiněném kvitován.[4])

[1]) DZ. 8 F 22. Ploukovice, vlastně Načeplukovice, pak Caploukovice [2]) DZ. 50. D 12, archiv Třeboňský. [3]) Archiv gub. Ve dsky (13. G 18.) vloženo r. 1559. [4]) Kopiář 51. fol. 204 v archivu gub.

Adam z Vartemberka vyměnil si r. 1557 vesnice u Sitového s panem Smiřickým za jiné vesnice a r. 1559 prodal vesnice své, které měl u Sobotky, [1]) vše bezpochyby, aby mohl zaplatiti sumu trhovou za Rohozec; k tomu však, aby přijal manství na část panství Rohozeckého, se neměl. Obci Turnovské potvrdil r. 1560 právo pivo vařiti, ustanoviv také řád v příčině volby rychtářův a konšelů, poněvadž obě jeho strany města ke dvěma různým panstvím náležely. [2]) Adam zemřel okolo r. 1564. Byv ženat třikráte [3]) měl několik dcer a čtyři syny. Při jeho smrti byli dva synové, *Jan* (narozen r. 1538) a *Kryštof* (narozen r. 1539), zletilí, dva, *Karel* (narozen r. 1553) a *Jaroslav* (narozen r. 1558), ještě let neměli, pročež Jan jako nejstarší nějaký čas statky otcovské spravoval. Nehezké návyky synův o dobrém vychování nesvědčí. Jan to již ukázal za živobytí otcova, když r. 1557 na zámku Rohozci Zachaře Kořenského ze Střebnic „otce svého" zranil a na ruku ochromil. K témuž mluvil pak v Praze, že není hoden, aby býval mezi dobrými, než mezi lotry. [4]) Ostatní dorůstajíce, jemu se podobali. Roku 1565 dne 4. července došlo mezi nimi k rozdělení. Jan dostal za díl Přepeře a oženil se s Kryzeldou Berkovnou z Dubé, jichžto potomci všichni střelou ukrutné smrti zachváceni byvše zemřeli. Karel dostal Skály a Jaroslav Svijany. Kryštofovi konečně z bývalého velikého panství dostaly se za díl zámek Rohozec s předhradím, jak ve svém položení byl, dvůr poplužný při zámku, polovice města Turnova, městečko při zámku Rohozci, vsi Daliměřice, Rohozec (Malý), Činov, Nudvojovice, Modřišice, Mokrý, Ždár, dvůr Hvozdecko, vsi Borčice, Ohrazenice, Jenišovice, Dolanky, Srbsko, Kamenice, Pozořice, Všeň, Vražedník, Bukovina, Loučky. [5])

Mezi bratřími nebylo svornosti a kázně. Starší bratří přeli se s macechou, nechtíce jí ty peníze vydati, které jí otec pořízením svým odkázal. Ale i mezi sebou nebyli svorni a navzájem si škody dělali. Nejhorší byl Jan, který měl dům v Turnově a tu přebýval. Roku 1566 dal v létě Jana Rejnovského z Rejnova v noci z vězení radního do jednoho domu přivésti a tu před sklepem i ve sklepě jej stloukl. Téhož roku poraziv Jana Bulačka, souseda Turnovského, a poddaného Kryštofa na hrázi rybníka Ždárského na zem, po něm nohama šlapal a jej okrvavil. Téhož dne potkav se s Havlem kovářem u téhož rybníka, jílcí kordu svého dobytého v zuby jej bil a okrvavil. Poněvadž r. 1567 Jan Borejčka z Bříšťan poddaného Kryštofova pošvou zbil a stloukl, zase Kryštof mu to splácel na Rohozci, tepa jej zbraní dobytou. Přišlo až k tomu, že když Jan a Kryštof potkali se roku 1560 na svobodné silnici, Kryštof na něho zúmyslně své ručnice dobyl. [6]) Jen v utiskování Turnovských byli oba svorni. Jan prodav díl svůj Petrovi Chotkovi z Vojnína a Jiříkovi Ždárskému, zemřel r. 1571. V tu dobu také zemřel Petr, a statek jeho, jak již v díle VIII. na straně 223. vypravováno, přešel na Jindřicha Brozanského z Vřesovic. Tu Karel přijev z Drážďan od kurfirsta Saského na Svijany sebral čeládku a poddané, vpadl na grunty Brozanského a kázav lidi jich do pěti nebo šesti osob pobrati a svázati, vedl je do města Turnova do těžkého vězení a s nimi jako s hovady nakládal. [7]) O týž statek pak byly několik let pře, až se ho přece Vartemberkové dosoudili.



Část dubových renesančních dveří z nádvorní pavlače v Hrubém Rohozci s intarsiemi znaků Karla z Vartemberka a hraběnky z Mansfeldu (1612).
Kreslil Jan Prousek.

Od té doby, co Karel ze Sas se vrátil, byly ustavičné pře mezi bratrem starším a bratřími mladšími, kteří drželi proti němu s mateří svou Alénou. Karel přijev r. 1573 s pomocníky svými na koních a nemalým počtem lidí pěších k řece Jizeře pod zámkem Rohozcem, tu dal záplavy při mlýnu shořelém rozsekati a nedlouho potom poddanému Kryštofovu palouk posekal a trávu odvezl. [8]) Za to vzal Kryštof Jana Křesťánka z Turnova a Štěpána Kohouta z Vitanovic do vězení, a ačkoliv si Karel roku 1576 dne 31. ledna

[1]) DZ. 54. B 5. [2]) Prášek, děje Turnova. [3]) Viz Paprockého o st. pan. 280. [4]) Reg. kom. soudu. [5]) DZ. 69. J 12 K 2, reg. kom. soudu. [6]) Reg. kom. soudu. [7]) Arch. gub. reg. kom. soudu. DZm. 108. D 39. [8]) Reg. kom. soudu. Jiřík Rejnolt ze Stiřína byl r. 1573 úředníkem na Rohozci (DZm. 108. B 76).

hejtmanům krajským stěžoval v to se poddávaje, že je postaví před hejtmany, chtěl-li by je Kryštof z něčeho viniti, přece ještě v lednu roku 1577 přes kolikeré rozkazy nebyli propuštěni. Právě proto, že Kryštof a Karel byli společnými držiteli Turnova, přicházelo mezi nimi často ke sporům. Roku 1577 psal Kryštof Karlovi tato slova: I toto oznamuji, že se na tom velice mýlíš, nebo žádný jiný příčinou toho není, nežli paní máti tvá a konšelé po tvé straně Skalské, že jsou nenáležitě a lotrovsky úkradí knihy městské z rathouzu vzali a je za sebou překryli.[1]) Co kdo komu mohl udělati, to udělal. Roku 1577 zajal Kryštof lidi, kteří trávu u mlýna Žehrovského sekali. Větší ještě kyselosti vznikly, když soud zemský díl Přepeřský Karlovi a Jaroslavovi přisoudil, poněvadž tím Kryštof o svůj díl přišel.[2]) Také paní Aléna příčinu dávala k novým svárům, jako na příklad r. 1579, když na bělidle u Turnova Regině Kamarytce sedm kusů plátna tenkého (po 60 loktech) pobrala a na louce při mlýně Kocourovském trávu posekala.[3])

Po těchto sporech přišla poslední hodinka Kryštofova, jenž zemřel roku 1584 dne 20. února a pohřben v kostele Turnovském. S manželkou svou Eliškou, purkrabínkou z Donína, měl tři syny, z nichž dva před otcem zemřeli. Zůstal ještě třetí Adam, jenž otce přečkal a pod poručenstvím mateře zůstával; ale mladý pán zemřel již roku 1585, a tak Eliška, jež za živobytí manželova statek Skašovský koupila, mocně se všeho statku Rohozeckého ujala. A to i proto učinila, že Kryštof před smrtí poddané na Rohozec obeslal a jim poručil, aby Elišce člověčenství slibovali. Tu však jí největší protivenství činil Jaroslav.

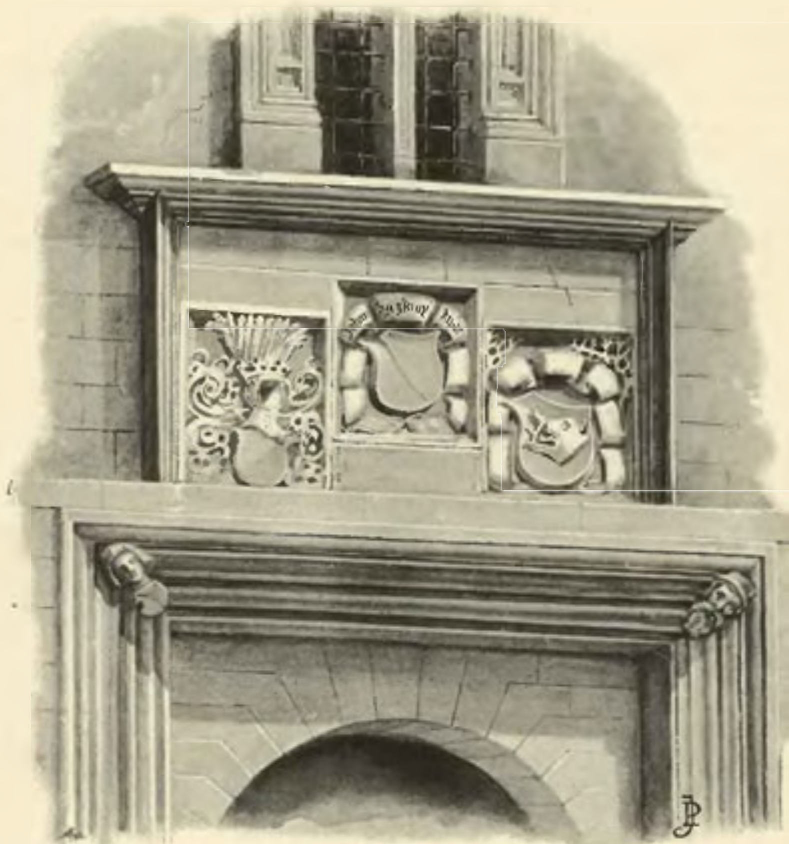
Jan Kopřiva, rychtář Turnovský na straně Rohozecké, vzal dva poddané Jaroslavovy do vězení šatlavního, z nichž potom jednoho pustil. Tu Jaroslav poslav k němu Blažka Turnovského, rozkazoval, aby poddaný jeho Šimonek byl puštěn, že chce na místě jeho za spravedlivé učiniti. Po té vzkázal mu rychtář, aby mu nerozkazoval, že není jeho poddaným. Jak vzkázal, tak to Blažej pánu pověděl. Poslal tam pán ještě dvakráte, ale Kopřiva nebyl doma. Sebral se tedy některý den v postě (r. 1584) s čeládkou a zástupem lidí poddaných a okolo 2 hodin na noc (tedy z večera) přišel do domu rychtářova, jenž odpočíval, maje hlavu položenou na stole. Když vkročil pán a zavolal Kopřivo! ten se ozval a pán spustil: „Co já nejsem toho hoden, když já po svých služebnících posílám, aby mi poddaného pustil, aby ho neměl pustiti? A vzkázals mi, že já tvým pánem nejsem, abych ti rozkazoval!" Potom lál a šelmoval, a když se ho rychtářka chytila prosíc, aby se ráčil spokojiti, odbyl ji řka: „Mlč, babo!" a zase šelmoval. Tu řekl rychtář: „Má vrchnost nemá mě za šelmu." I lál opět Jaroslav mluvě: „Chlapský šelma! a musíš jím zůstati. Proč jsi mého poddaného do vězení dával?" Řekl rychtář: „Udělal jsem to, pane, pro spokojení, ale pustil jsem ho a druhého jsem tam v šatlavě nechal, bude-li ho kdo z čeho viniti." Ale Jaroslav přece lál a chytiv ho za bradu, poličkoval ho a dal mu pohlavek, až upadl, mluvě: „Zvyj. chlape! nepotřásej se nad mými poddanými! Kdybych tvé starosti, lotře starý, sobě nevážil, že by tě museli z toho místa vzíti."[4])

Asi roku 1585 nebo 1586 vdala se Eliška po druhé za *Ferdinanda Hofmana* z *Grynpichlu* a *ze Střechova*, dědičného hofmistra v knížectví Štyrském a dědičného maršálka v arciknížectví Rakouském, též cís. radu, komory dvorské presidenta a hejtmana v Novém městě. Tomuto r. 1586 zámek Rohozec s polovicí Turnova a tvrz Skašov se všemi vesnicemi zapsala tak, aby se v ten statek po smrti její uvázal.[5]) Ale k tomu kromě Skašova nedošlo, poněvadž Karel a Jaroslav proti Elišce při odpornou zdvihli a dokazovali, že mají k Rohozci lepší právo, než ona. Když tím také na Hofmana útočili, také se na ně hůl našla. Poněvadž totiž otec jejich se zavázal, že část panství Rohozeckého a Skalského v manství uvede, nyní na ně nastupováno (r. 1591), aby jeho připověď splnili, ale bratří vytáčkami a výmluvami vždy toho dosáhli, že se prodlévalo. Tu pak r. 1593 dne 23. června na soudu zemském zboží Rohozecké Jaroslavovi přisouzeno. Potom v září Eliška poddané skrze jednoho pána vyslaného z poddanosti a člověčenství propustila a v tu chvíli Jaroslavovi slibovali. Za to vyprosil si Hofman na císaři Rudolfovi majestát (r. 1593, 24. července), aby mu pro služby jeho čtrnáctileté v presidentství všechna spravedlnost a všechen nápad na statcích n. Adama z Vartemberka pro neuvedení v léno dán byl. Pro větší bezpečnost dáno mu dne 9. října ujištění, až se královský prokurator Rohozce a Skal dosoudí, že mu statky ty ihned postoupeny budou. Jak to však tehda pomalu chodívalo, vlekla se ta věc po léta, až přece utekla.

V příčině statkův, o něž se oba bratří s Eliškou soudili, již roku 1585 ujednání učiněno a roku 1593 dne 1. prosince dílčími cedulemi utvrzeno. Dostal tedy Karel zámek Rohozec s pivovárem a prádlem, polovici mlýna Kocourovského při Turnově, vsi Daliměřice, Ohrazenici, Jenšovice, Činov, Rohozec, Bukovinu, Dolanky, Pozořice, Vražedník, Loučky. Jaroslavovi dostaly se polovice města Turnova, kterou n. Kryštof držel, a vsi Nudvojovice, Modřišovice, Mokrý, Všeň, Hvozdecko, Borčice a Žďár.[6]) Jaroslav zemřel pak roku 1602, nezanechav z manželství svého s Annou Kateřinou ze Smiřic potomkův.

---

[1]) DZm. 71. C 8. [2]) Tamže P 20, reg. kom soudu. [3]) Reg. kom. soudu. [4]) Tamže. [5]) DZ. 23. D 24 [6]) Archiv gub. reg. kom. soudu.



Znaky Krajířů z Krajku a pánů ze Šelmberka venku nad branou zámku Hrubého Rohozce.
Kreslil Jan Prousek.

Tedy zdědil Karel po něm všecky jeho statky kromě Svijan, které zůstaly vdově. Roku 1604 dostal zase jednou královský prokurator rozkaz, aby se hotovil s průvody, poněvadž měli býti Karel a Anna Kateřina pro neuvedení v léno souzeni. [1])

Karel, JMC. rada, hejtman kraje Boleslavského, měl manželku Kateřinu hraběnku z Mansfeldu a Heldrunku, jíž vkladem r. 1605, 17. září na dvoru Jílovském s mlýnem nově vystaveným, vsi Bezděčíně, Sestroňovicích, Pelikovicích 6000 kop gr. č. věnoval. [2]) Dal též předhradí Rohozecké v nemalém dílu obnoviti a zemřel 13. srpna 1612. Jeho pozůstatky jakož i bratra jeho Jaroslava byly při kopání základních zdí kostela Panny Marie v Turnově dne 6. května 1825 ve skvostných cínových rakvích nalezeny a potom r. 1827 do Mnichova Hradiště odvezeny, kde posud v kostele sv. Anny odpočívají. Karel měl dva syny, *Jana Jiří* a *Jindřicha Otu*, pak čtyři dcery, Annu Sybillu (manželku Jana Arnošta hrabí z Mansfeldu), Julii Marii (manželku Jana z Vartemberka), Marii Alžbětu a Dorotu Kateřinu, které svobodny zůstaly. Paprocký dí o těchto dcerách, že byly panenky v bohabojnosti a v dobrých mravích vychované, pýchy žádné při sobě nemajíce. [3])

Brzy po smrti otce svého rozdělili se bratří o panství Rohozecké, statek Skalský obapolným snesením bez dělení k prodeji zanechávajíce. Otě dostaly se Přepeře ves s čtvrtým dílem Turnova a s některými vesnicemi, psal se však i později pánem na Rohozci. *Janovi Jiřímu*, jenž byl tehda komorníkem JMC., dostaly se: Zámek Rohozec s předhradím od otce v nemalém dílu obnoveným, biblioteka (kromě některých listů rodu Vartemberského, jež dříve za Janem Jiřím byly zůstaly), rystkomora, střelby, pivovár se sladovnou, dvůr poplužný s poplužím atd., ovčín pro několik set ovec, lázeň nově vystavěná v zahradě, s prádlem pod zámkem, kusem louky pro bílení plátna, záboj neb olejna, čtvrtý díl města Turnova (druhá

---

[1]) Archiv. gub. [2]) DZ. 132. Q 9. [3]) Paprocký l. c.



Památky po Vartembercích, pánech Rohozeckých, z XVI. století v Turnově: Náhrobní kameny pana Kryštofa a syna jeho Adama z Vartemberka (r. 1584—1585) z bývalé hrobky u sv. Mikuláše v Turnově. Cínová křtitelnice témuž kostelu pány z Vartemberka pořízená z roku 1541.
Kreslil Jan Prousek.

čtvrť náležela ke Přepeřům a ke Skalám), radnice s právem konšelským a rychtářským, klášter v Turnově, kde jich otec leží, k jehožto náhrobnímu kamenu a epitaphium každý bratr daruje 125 kop gr., Rohozec, Dalimeřice, Ohrazenice, Činov, Dolánky s cihelnou a mostem přes Jizeru, Pohořice, Bukovina, Vražedlník, Loučky, Jenišovice s kostelem sv. Jiří, Odolenovice, Žďárek, Počeřice.[1]) Poněvadž si Ota potom v dílu svém Přepeřském zalíbil, rozdělili se oba bratří ještě roku 1613 v pondělí po Všech svatých o statek Skalský, a k panství Rohozeckému připadl potom ještě následující díl: Zbiroh hrad pustý a pod ním 5 lidí osedlých, vsi Mnichovka, Loučky, Besedice, Vranov, Lištný, Vrat, Propastný, Chloudov, Koberová, Hamštein, Zásadka, Záhoří, Pipice, Dlouhý, Smrčí, městečko Brod, Brodce, Pelechov, Proseč, Bytouchov, Spalov, Malá a Velká Horká, Střevelná, Zvikov, Radčice, mlýn při Brodu hoření a dolení, hamr železný nad Brodem, vápenice pod Vraty, rybníky, loučka, řeka Jizera a jiné vody a lesy.[2])

Po učiněném rozdílu povstaly mezi bratřími kyselosti. V dílčích cedulích byla slova doložena „a poněvadž otec náš ten kostel před smrtí svou na větším díle spravil a na něj nemalý náklad učinil, za slušné uznáno, abychom my na dokázání lásky a poslední služby synovské nad hrobem téhož pana otce kámen hrobní a epitaphium při tom na památku udělati dali.“ Ota se pořáde k tomu neměl a Jan jej skrze Jana Štrobla, svého německého písaře, napomínal, aby svůj díl 125 kop odvedl; když pak přece nedával, nejednou si pán stěžoval, že pro tak malou sumu musí s ním rozeznán býti. Roku 1615 pohnal jej o to do komorního soudu. Ale Jan Jiří také nerad platíval. Již roku 1608 byl od Daniele Kapra z Kapršteina, měštěnína Starého města Pražského, na svou snažnou žádosť a přímluvu dobrých pánů do domu v Praze „u vysoké mříže“ s několika osobami čeládky přijat a tu mu bytu přáno. Jan Jiří tehda vysoce připovídal, „že od toho podlé náležitosti zaplatí“, načež Kapr se ubezpečiv, žádného zápisu nebo pojištění nežádal; vida pána vzácného a ušetřuje sobě a váže mnoho osoby, slov, slibův a připovědí sobě činěných, i šatův ložních k užívání čeládce propůjčoval, ale osm let na zaplacení s velikou škodou svou očekával a po přátelském vyhledávání teprve po půhonu učiněném ke svým penězům přišel.

[1]) DZ. 187. N 17, arch. DZ. [2]) DZ. 188. C 3.

Za to však byl Jan Jiří velice pyšný, jak viděti jest z psaní, které mu poslal roku 1616 Václav Boryně ze Lhoty. V něm doloženo bylo: „Nevím a tomu rozuměti nemohu, jsouce spoluspřízněni, čím mi tak jako spřízněnému nepíšete, zdali se Vám pro Vašili rozumnosť čili pejchu špatným býti zdám, ježto se něco vzácnějšího a vyššího, než ste Vy, za mě nestydí a mně podlé spříznění tak píší." Proto zlobil se Jan Jiří, jakoby v starožitnosti a vzácnosti jiným rodům roven býti neměl. [1])

Když začalo povstání roku 1618, přidal se Jan Jiří k stavům podobojí a dal se od nich při různých příležitostech potřebovati. Byl principálním komisařem mimo zemi jak k Bavorům, tak i ke sjezdům unie, poněvadž jsa více Němec než Čech, dobře německy mluvil. Také volil falckrabě, při jehož korunování vykonával úřad číšníka, a byl roku 1619 komisařem, když se lid vojenský z Čáslavska a Chrudimska k Vídni vypravoval. Proto se nacházel mezi osobami, jež měly býti (6. ledna roku 1621) vězením stiženy. Ale Jan Jiří záhy se byl zachránil útěkem a hned po bitvě Bělohorské sobě u kurfirsta Saského pardon získal (15. listopadu roku 1620) jakož se i u Adama z Valdšteina ohlašoval, aby mu provinění jeho odpuštěno bylo. Neznámého času prosil i Zdeňka z Lobkovic za přímluvu, dokládaje: „Není již z rodu mého na tomto světě nikoho jiného, než já a můj nezdárný bratr, prosím, aby V. Excell. tento ještě slabě svítící knot, aby úplně nevyhasl, chrániti ráčila." Přes to, že se sám kurfirst Jan Jiří dne 15. března roku 1621 zaň u Karla z Lichtenšteina přimlouval, přece po nařízení císařském (16. září roku 1622) přísným soudem na něho nastupováno. Téhož roku dne 3. listopadu odsouzen jest všeho svého jmění, totiž Rohozce a Nového zámku s Lipým. Bratr jeho Ota Jindřich, jenž byl po všelikých dobrodružstvích z vězení z Prahy uprchl a po bitvě Bělohorské víru katolickou přijal, nemohl nic z těch statků zachrániti, poněvadž byl od bratra svého dílným. [2]) Jan Jiří přišed ještě jednou do Čech, opanoval roku 1631 na krátkou dobu Rohozec [3]) a zemřel náhle některý rok potom v cizině, vypiv velký pohár vína na zdar koruny České. Roku 1635 ještě žila Dorota Kateřina, sestra jeho nevdaná. Tehda velice žalovala kurfirstovi Saskému, že Sasové jí roku 1631 všechen její majetek v Turnově zničili, tak že ani neměla koní, aby mohla odjeti; pak se prý někteří velitelé nad ní slitovali a dali ji dopraviti do Žitavy. Zde bydlela s mateří svou 80 let starou nějaký čas, až tato zemřela. Majíc nedostatek, prosila kurfirsta za podporu, aby se mohla vrátiti do Čech, jsouc té naděje, „že císař tam lutryány a zvláště chudou slečnu trpěti bude." [4])

Místodržitel Karel z Lichtenšteina prodal roku 1623 v sobotu po svatých Fabiánu a Šebestiánu zámek Rohozec, čtvrtý díl města Turnova s dvorem poplužným a vesnicemi (tedy v tom objemu, jakož se k roku 1613 vypisuje) *Albrechtovi Václavu Eus.* z *Valdšteina* za 49.244 fl. uherských, jemuž nad to i dědictví to roku 1624 v úterý po sv. Šťastném z práva zemského propuštěno, tak že nyní tvořilo část knížectví Frydlantského. [5]) Kníže z panství tohoto učinil podmanství, jež trhovou smlouvou 20. května roku 1628 prodal svob. pánu *Mikuláši Desfours v Mont* a *Adienville*, JMC. komorníku a nařízenému nejvyššímu, též arciknížete Leopolda Rakouského komorníku, a listem manským (v Jičíně 23. května r. 1628) daným jemu pod léno dal zámek Rohozec s městečkem Železným Brodem a 29 vesnicemi, dvory, ovčíny, sady atd., s masným krámem v Dalimeřicích, mlýny, olejnami, pilami, řekou Jizerou a rybníčkem řečeným Masovec, lesy, porostlinami, chmelnicemi a konečně panství Skalské s příslušenstvím. [6]) Týž Mikuláš obdržel pak též Semily a Sloupno v zástavu.

Ač byl Mikuláš ve službě knížete, přece císaři věren zůstal. Pro tuto věrnosť císař Ferdinand II. po zavraždění knížete (roku 1634) Mikuláše tím odměnil, že ho (kromě udělení hodnosti polního maršálka, dvorské válečné rady a skut. komorníka) i s potomstvem ve stav hraběcí povýšil a znak jeho rozmnožil (30. dubna roku 1634). Jmenované již statky majestátem královským (v Šoproni dne 10. ledna roku 1635) v dědictví obdržel (tak aby již manství nebyla) a 28. ledna 1636 mezi stavy české přijat byl. Zemřel v Rohozci 5. prosince roku 1661, a byl dle žádosti své v poslední vůli vyslovené v Jičíně v kostele sv. Ignacia v rodinné hrobce vedlé dítek svých Františky a Eleonory pochován.

První manželka jeho byla Maria Eufemia hrabinka z Eggenberka a s ní měl 3 dítky: Albrechta Maxmiliana († r. 1683), Františku Klaudii a Marii Eleonoru. Tyto dvě, jak svrchu dotčeno, v útlém věku zemřely. S druhou manželkou Barborou Markétou Kuehnovou z Belasy a Lichtenburka a na Jílovém († r. 1674) měl dceru Marii Markétu, později provdanou za pana Františka Václava Černína z Chudénic na Radeníně. Tato dědila po otci svém Malý Rohozec, který po její smrti roku 1672 manželu jejímu připadl. *Albrecht Maximilian*, jediný syn hraběte Mikuláše, jest zakladatel Desfourského fideikomisu, který z panství Rohozeckého a Smržovského zřídil. [7]) Sloužil jako otec jeho na vojně a byl konečně generálním

[1]) Reg. kom. soudu. [2]) Elvert Bestrafung der böhm. Rebellen str. 23, 25, 124, 133, 140, 148, 151. Bílek, děje konf. archiv Roudnický. [3]) ČČM. 1881, str. 57. [4]) Archiv Drážďanský. [5]) DZ. 194. E 11, 144. B 22. [6]) DD. 71, 60. [7]) Smržovka až k roku 1662 k Semilům náležela; Sloupno dostalo se vdově zemřelého. Na Smržovsku týž hrabě založil vsi Albrechtsdorf a Georgenthal.

vachtmistrem, plukovníkem, cís. radou, skutečným komorníkem a radou dvorského a komorního soudu v Čechách. Císař Leopold udělil jemu a potomkům jeho 13. ledna roku 1674 predikát „vysoce urozený", rozmnožil erb rodiny a potvrdil v Novém Městě za Vídní 16. února r. 1678 zřízení majorátu Desfourského v Čechách. Byl hlavním dobrodincem řádu Paulanů v Praze, u nichž také po své smrti († 15. ledna r. 1683) pochován jest. První jeho manželka Anna Serafia z Valkenšteina zemřela r. 1651 bez dítek, druhá Marie Polyxena z Šenfeldu spravovala po smrti manžela svého jakožto poručnice nezletilých dítek svých Rohozec, Semily a Skály. Táž r. 1675 z několika pokojů zámeckou kapli sv. Trojici zasvěcenou přestavěla a kapli tu bohatě nadala. Přikoupila též Malý Rohozec od Evy z Walterskirchen rozené z Chuděnic, a v Praze tři domy pro rodinu svou vyměnila. Zemřela r. 1698 a pochována též u Paulanů.

Tři synové po ní zůstalí dvě nové linie založili. *Albrecht Maxmilian Antonín* byl zakladatelem Rohozecké linie, která r. 1831 vymřela, *Matěj Václav Josef* založil Skalskou linii, která po vymření předešlé Desfourský fideikomis zdědila a posud kvete; třetí syn *Ferdinand Magnus Ignác*, držitel Semil, přečkal syny své a bez potomků zemřel. Z linie prvé seděli na Rohozci:

Albrecht spolu pán na Spáleném Poříčí a Mitrovicích, Průhonicích, Mladějově a Jílovém, císařský rada a skutečný komorník, † 7. srpna r. 1732.

Karel Josef, syn předešlého, jenž Poříčí a Mitrovice pro dluhy r. 1748 odstoupil. Za něho zbouření sedláci z Hradecka od Turnova k Rohozci přitáhli a 24. března roku 1775 zámek vyloupili, až konečně u Českého Dubu od vojska císařského poraženi byli. Zemřel téhož roku 1775 dne 2. srpna.

František Antonín, syn předešlého, jenž držel majorat a Jílový a Malý Rohozec, zemřel jakožto c. k. skutečný komorník a rytíř řádu sv. Diany dne 24. března 1822.

František Antonín mladší, c. k. gub. rada, skutečný komorník, rytíř řádu sv. Jana druhé třídy; zemřel bezdětek dne 29. července r. 1831, jsa posledním své linie. Rohozec se dostal potom hraběti *Josefovi Desfours*, jehož potomstvu dosud náleží.

ZBIROH HRAD.



Mezi Turnovem a Železným Brodem otáčí se Jizera klikatým tokem okolo hor vybíhajících z Kozákovského pohoří, vinouc se mezi skalisky a lesnatými stráněmi. U vsi Rakous teče dvakráte na způsob kliček vyhýbajíc se strmým horám po obou stranách stojícím. Na západní straně vypíná se Chocholka a proti ní přes řeku jest vysoký vrch vybíhající z hory Kozákovské ode vsi Mnichovky, jehož opyš nad Rakousy klínovitý tak jest povydán, že se řeka dlouhým tokem okolo něho otáčí a na konci té zatáčky nepříliš vzdálena jest od místa, kde ta zatáčka začínala. Na této vysoké hoře jsou zříceniny někdy přepevného, ale dávno již pustého hradu Zbiroha, který právě z té příčiny, že se na něm již dávno nebydlelo, ukazuje nám způsobu jednoduchého a prostého sídla, jak ještě bývalo v 15. století.

Dobrá cesta jde k němu od Maloskalského nádraží pěšinou na patě vrchu až k Dolnímu Zbirohu a odtud po boku hory jako pouhá pěšina a jen kouskem vozová cesta, tak že člověk tu neznámý snadno může zblouditi. Pak se zatáčí nahoru a vede okolo domků Horního Zbiroha až k poslednímu domku, nad nímž jest pole, které se za krchov vydává. Stará cesta ke Zbirohu jde na druhé (severozápadní) straně hory a byla způsobena toliko pro pěší a jezdce, tak že tu příjezdu na voze nebylo, a to dosti strmě do kopce. Nahoru přijdouce a ohlednouce se po hradišti snadno postihneme, že tento nevelký hrad měl tři oddělení, kteréž pojmenujeme předním, prostředním a zadním. Přední hrad k západu ležící jest nerovný a nyní prázdný, na němž jen některá malá stavení dřevěná stávala. Na severní straně na skále jsou zbytky polookrouhlé bašty, kterou lze jen z venkovské strany spatřiti, k jihozápadu zavřeno bylo toto oddělení skalisky s povrchu vyčnívajícími. Východně odtud jest *prostřední hrad* čili *palác* bývalých pánů Zbirožských, tak vysoko položený, že se k němu po strmém kopci přijde a jindy bezpochyby po schodech chodívalo. Tu spatříme stavení nepravidelného základu, pod nímž jsou tak zvané marštale, to jest sklepy pod zemí, velké, dílem ve skále vytesané a dílem klenuté. Přístupny jsou jen (poněvadž vchod ze strany vnitřní jest zasypán) z venkovské severní strany, kdež jest zeď k tomu účelu schválně prolomena. Staré na půl zasypané šíje vybíhají ze sklepů a pro ně není radno jíti na Zbiroh bez průvodce. Ve stavení na hoře stojícím lze pozorovati tři oddělení, ale kromě dotčeného vchodu do sklepů a okna s vyhlídkou na údolí Jizery nic pamětihodného. Od stavení toho spadá hora zase dolů do *zadního hradu*, který jest na



Plán hradu Zbiroha.

Vysvětlení plánu: 1. Skalisko řečené Bába; 2. přední ohrada s 3. baštou; 4. prostřední odděleuí s palácem; 5. zadni ohrada s 6. velikou věži; 7. příkop; 8. nosatý výběžek se srubem.

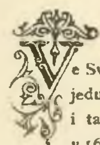
severní straně sráznými skalami, jinde strmými stráněmi zpevněn. Jeho nejznamenitější a jedinou památností jest *velká věž* na skalných stěnách stojící, kterouž proto lid vtipně kazatelnicí nazývá, ana dno zadního hradu velice převyšuje. Základ stavení tohoto, z něhož viděti jen spodek na východní a jižní straně, jest čtverhran nepravidelný; široké jeho strany jsou tam, kde ještě zdivo hmotou svou odporujíc povětří zbylo, kdežto roh krátkých stěn se nadobro rozpadl. Na jižní straně velký kus skály nahrazuje stěnu, jak to i jinde vídáme, a na východní straně tohoto stavení, pod nímž na severní straně jest dotčený „krchov“, spatříme jediný otvor, totiž střílnu. Zevnčí lze na stěnách skalních čísti všelijaké novověké nápisy na důkaz, že se Zbiroh přes svou vysokou polohu často navštěvuje. Pod věží k jihu jest nosatý výběžek, který bezpochyby oplotěn býval. Příkop na východní straně ve skále vytesaný, kterýž všechen hrad od ostatní hory dělil, činil tu přístup nemožným.

Dějiny nejstarší Zbiroha jsou nám neznámy, a to snad proto, že nebýval hrad náš sídlem samostatného panství, nýbrž s Rohozcem Hrubým býval sloučen. Jako část tohoto panství patřil v druhé polovici 14. století *Markvartovi z Vartemberka a z Kosti*, který roku 1388 počal v zemi loupiti. Potom král Václav rozhněvav se kázal obléhati hrad jeho Žleby, a tu Markvarta vzali královští do vězení a dobyli také ostatních dvou hradův, Rohozce a Zbiroha.[1]) Není pochyby, že hrad s celým svým okolím ke královské komoře připojen byl, jako se stalo s Rohozcem. Další osudy Zbiroha jsou nám na několik desítiletí zase neznámy. Za časů husitských válek držel Zbiroh *Ota z Bergova na Troskách* a k tomu polovici Turnova. V listě daném r. 1439 na rychtu v Turnově vyskytuje se s ním v držení polovice Turnova *Jan* syn jeho, oba se dělíce o město s Heníkem z Valdšteina.[2]) Na své polovici města Turnova prodal Ota r. 1440 plat Jindřichovi z Vartemberka.[3]) Bylť pak tito páni poslední vůbec, kteří na našem hradě přebývali, an nedlouho potom zbořen byl. Po husitských válkách totiž na kolika hradech okolních zůstávaly posádky, jež z nich vypadaly do okolního kraje velké loupeže činíce. Okolní panstvo sebraio lid svůj r. 1442, takové posádky rozplašilo a sídla jejich bořilo.

Zbořený hrad zůstal *Janovi z Bergova* a na Chlumci až do jeho smrti. Roku 1458 byly všecky dědiny po něm na rozkaz krále Jiří jako odúmrť královská provolány v Mělníce a Jičíně a hrad Zbiroh s vesnicemi řečenými Mnichovka a Vraty daroval král *Žofce* a *Dorotě z Bergova*, sestrám již řečeného Jana,[4]) proti nimž také nikdo neodpíral; tudíž jsou po právu dvorském zvedeny na panství Zbirožské (r. 1459). Teprve po zvodu připovídal se ke Zbirohu *Hynek z Valdšteina* a ze Skal a r. 1463 učinil se

[1]) Staří letop. str. 4. [2]) Archiv Turnovský. [3]) Rel. tab. II. 190. [4]) DD. 5, 23. a 16. fol. 84.; archiv č. III. 567.





Svijany-Podolí.
Kreslil Jan Prousek.

sestrami o něj nějakou smlouvu, čemuž rozumíme tak, že práva jejich koupil.[1]) Pustina hradu dostala se opravdu k sousednímu panství Vranovskému či Skalskému, u něhož roku 1538 „Zbiroh zámek pustý“ s polovicí města Turnova nacházíme. Tehda se pod hradem lidé usazovali a roku 1613 bylo tu již pět osedlých. Právě v těch dobách vzniklo na krátký čas ještě samostatné zboží Zbirožské. Bratří *Jan Jiří* a *Jindřich Ota z Vartemberka*, kteříž se byli dříve o panství své Rohozecké rozdělili, nyní se dělili r. 1613 o panství Skalské, při čemž k dílu Rohozeckému Jana Jiřího připadl hrad Zbiroh pustý s několika vesnicemi. Nedlouho potom vše to převrhly následky Bělohorské bitvy, a Rohozec i Skály s pustým hradem dostaly se jednomu pánu.

TVRZE V OKOLÍ ROHOZCE.

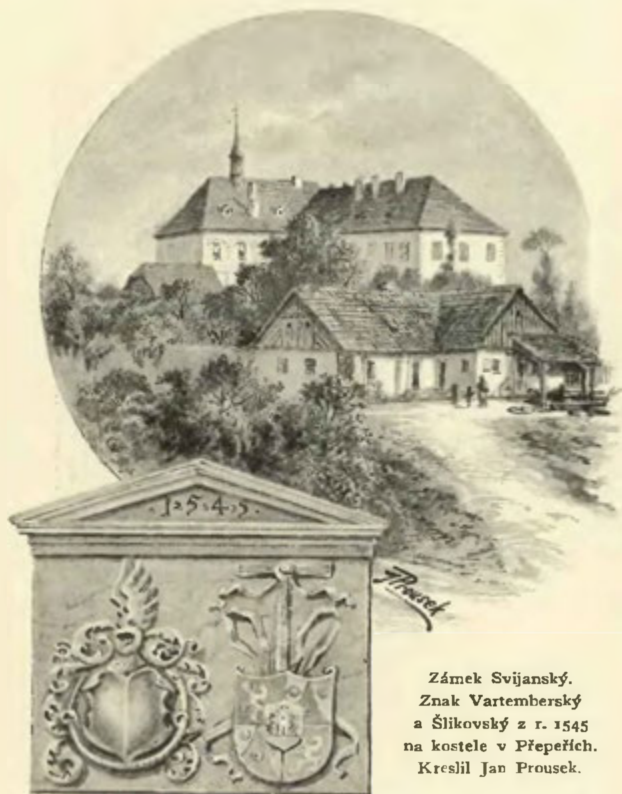
SVIJANY.

Ve Svijanech (původně Sviňanech) jest na kopci nový zámek, jednoduché stavení, které stojí na místě bývalé tvrze; ale i ta nebyla velikého stáří, postavena byvši teprve pozdě v 16. století. Svijany totiž bývaly od pradávna v držení kláštera Hradištského, od něhož je koupil Jindřich z Vartemberka před r. 1420 do svého života. Ale král Zikmund zastavil r. 1437 dvůr ve Sviňanech s rychtou Jenišovskou a některými vesnicemi *Hynkovi z Valdšteina*,[2]) a od té doby drženy k panství Malé Skály. Stav ten zůstal až do r. 1565, jak lze seznati z dějin Rohozce a Skal, ale tehda asi postavena tu tvrz, poněvadž Svijany s jistými vesnicemi určeny byly za díl nezletilému *Jaroslavovi z Vartemberka*.[3]) Tento došed let svých a dědiců nemaje, zastavil r. 1592 Elišce Berkové z Valdšteina několik vesnic dílu svého,[4]) a r. 1600 učinil nápadní zápis manželce své *Anně Kateřině Vartemberské ze Smiřic*, tak aby se po smrti jeho ve vše jeho dědictví uvázati mohla.[5]) Když tedy Jaroslav

[1]) DD. 23. str. 202 a 519. [2]) Archiv č. I. 517, rkps. c. k. arch. dvor. č. 185 a archiv gub. [3]) DZ. 88. C 29. [4]) DZ. 168. O 14. [5]) DZm 236. C 10.

r. 1602 zemřel, stala se Anna Kateřina paní na Svijanech a vdala se po druhé za *Jáchyma Šlika Ondřeje z Holiče*, jemuž umírajíc († r. 1610) všechno svoje dědictví odkázala. Týž oženil se pak s Voršilou Žofií z Oprštorfu, jíž r. 1614 na zboží Svijanském věnoval.[1]) Roku 1615 odprodal od něho polovici města Turnova, která se strana Svijanská jmenovala, Albrechtovi Janovi Smiřickému ze Smiřic, a za to od něho dostal statek Přepeřský.[2]) Jsa jedním z hlavních původců povstání (r. 1618) dal se potřebovati potom ve všech důležitých jednáních, vynikaje nad jiné účinlivostí [3]) Proto také hned po bitvě Bělohorské ujel a statky jeho ihned zabrány. Ale Šlik, uchýliv se do Zhořelce, všechnu vinu potom na jiné svaloval a úpěnlivě se dožaduje pomoci u Karla z Lichtenšteina, k utišení Slezska se zakazoval.[4]) Přes to však odsouzen jest hrdla, cti a statku, a jméno jeho na šibenici přibito. Ale potom zdržuje se ve Frydlantu u svého přítele pana z Rederu k rozkazu kurfirsta Saského dne 18. března r. 1621 jat byl a pobyv přes devět neděl ve vězení Drážďanském vydán byl do Prahy. Tu pak dne 21. června veřejně sťat, když mu dříve byla pravice uťata a s hlavou na věži

[1]) DZ. 136. P 28. [2]) DZ. 191. G 3, G 5. [3]) Obšírně Bílek v konf. [4]) Elvert, Bestr. der böhm. Rebell. 15—17.

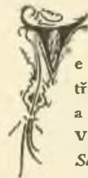


Zámek Svijanský. Znak Vartemberský a Šlikovský z r. 1545 na kostele v Přepeřích. Kreslil Jan Prousek.

mostecké vystavena. Teprve po roce oboje vdově vydáno a k tělu zemřelého do hrobu v kostele německém u sv. Salvatora přiloženo.

Panství Svijanské a patřící k tomu statek Kurovodský prodány r. 1622 *Albrechtovi z Valdšteina* a nedlouho potom ke knížectví Frydlantskému připojeny. Kníže zastavil roku 1624 Svijany a jiné statky jakožto léna *Maximilianovi z Valdšteina*, jemuž po smrti knížete r. 1635 dědičně ponechány.[1]) Následoval pak po něm († r. 1654) syn *Karel Ferdinand* († r. 1702) a po tomto syn *Karel Arnošt* († r. 1713), jenž mužských dědiců nezanechal. Svijany prodaly tedy dcery jeho r. 1714 *Františku Josefovi* hraběti *z Valdšteina*. V držení jeho potomstva zůstaly Svijany až do r. 1814, kdež prodány Karlovi knížeti Rohanovi, jehož potomstvu posud patří. Sídlem panství přestal býti zámek zdejší od té doby, co zámek Sichrovský (prvotně r. 1690 založený) přestavěn jest v nádherné sídlo.[2])

VLASTIBOŘICE.



Ve vsi Vlastibořicích (severně od Svijan) do nedávna se spatřovaly val a příkop, též sklep z bývalé tvrze pocházející, a to v sedlské zahradě blíže kostela. Ves má jméno své po Vlastibořicích čili čeledi Vlastiborově a patřila roku 1357 *Slaviborovi z Vlastibořic*. *Anežka* odtudž, dědička statku tohoto (snad dcera Slaviborova), vdala se za Ješka z Vartemberka a z Děčína a prodala roku 1379 tvrz Vlastibořice s dvorem a dvojím poplužím, ves s podacím a vsi Jivinu a Třtí *Hanušovi Panciři ze Smojna*.[3]) S podivením však je, že se v l. 1393—1397 nikoliv Hanuš, nýbrž *Ctibor Hrádek z Vlastibořic* jako pán podací zdejšího vyskytuje, a teprve v příčině té v l. 1398—1404 s Hanušem se setkáváme.[1]) Kromě toho jest řeč i o nějakém Chvalovi, kterýž měl tu statek a před rokem 1407 zemřel. Tehda a dvě léta potom seděli tu *Hanuš* a *Albert Panciřové*, bratří, bezpochyby synové předešlého.[2]) Po nich následoval *Bedřich*, vladyka rodu neznámého (r. 1417). Nástupce jeho *Vácslav Doubravec z Doubravan* držel Vlastibořice k Frydšteinu a zemřel r. 1424 bezdětek, pročež král Zikmund zboží to odumřelé a na korunu spadlé daroval téhož roku dne 30. října *Jankovi z Doubravan* a *Bohuši z Kovaně*. Onen se pak r. 1425, tento r. 1432 jako pán podací kostela zdejšího vyskytuje.[3]) Roku 1424 ještě tvrz stála, ale v letech následujících spustla Pusta byla, když r. 1483 statek ten po smrti *Michala* a *Zdislava* bratří *z Loučené* na krále spadl a Šťastný z Valdšteina si Vlastibořice ke svému panství Skalskému vyprosil.[4]) Při rozdělení téhož panství r. 1565 dostaly se Vlastibořice ke Svijanům.

LOUKOVEC.



U Svijan jest i Loukov i Loukovec, a oboje asi prvotně sloulo Loukov. Roku 1225 darovala Bolemila, manželka Bavorova, vsi Chlum, Lazec, Koryta, Lštění, Loukov a Březinu přes odpor synů svých *řádu sv. Jana*,[5]) při němž pak Loukovec po dlouhá léta zůstával. Drživán byl k Dubu, i když tento přešel v držení zápisné; zejména tak bylo r. 1434 za držení Jiříka z Dubé, kdež se také Matěj Těžký z Loukovce, bezpochyby úředník jeho, připomíná.[6]) Od r. 1473 přeli se o Loukovec *Linhart z Gutšteina* s Kryštofem Šůfem z Helfemburka a syny jeho Jindřichem a Jiříkem. Výpověď soudu komorního byla (r. 1480), aby Šůfové Linhartovi Loukovce postoupili.[7]) Kryštof měl na Loukovec zápis od krále Jiří, kterýž také král Vladislav synům jeho potvrdil. Linhart zase odvodil práva svá odtud, že byl v držení zboží Dubského, k němuž Loukovec patřil. Později nabyl Loukovce dvoru a vsi s vesnicemi Hubalovem, Koryty, Sovenici, Olšinou, Prosečí, Chlumem, Jabloncem a Okny *Petr Zvířetický z Vartemberka*, kterému jej král Vladislav r. 1499 na ten způsob potvrdil, aby on ani bratr jeho Hašek z něho splacováni nebyli, leč od toho zákona, kdyby celé Dubsko vyplatil.[8])

Petr zastavil zboží to r. 1503 *Janovi z Vartemberka*, který je hned potom vykázal za díl bratru svému *Vácslavovi*. Asi v ty časy postavena tu tvrz, která se poprvé r. 1504 připomíná, když Vácslav zboží toho *Vácslavovi Litevskému ze Svinař* postupoval.[9]) Tento předkládal králi, že jest tvrz na stavení a hospodářství velice sešlá a že na opravení více než 700 kop prodělal; ty mu tedy (r. 1512) k zástavní sumě připsány a Jan Svojanovský z Bozkovic jako držitel kláštera Hradištského mu potvrdil ty vesnice, které od kláštera držel.[10]) Roku 1514 mu také Hašek Zvířetický všechnu spravedlnosť rodu tohoto doprodal.[11])

Měl jej pak *Volfart Planknár z Kynšperka* a od toho jej koupil *Aleš Berka z Dubé*, jenž jej zapsal roku 1541 manželce své *Kateřině z Vesce*.[12]) Když Aleš před r. 1544 zemřel, hospodařil tu obyčejně nejmladší její syn *Albrecht*, maje ustavičné potyčky s Markétou Litevskou ze Svinař. Albrecht koupil les (t. j dříví stojaté) od Markéty a když ho chtěl voziti, nedal mu ho Mikuláš Kocňovský, manžel Markétin, bráti. Jednou se oba spolu potkali. Albrecht drže ručnici kratičkou ptal se Mikuláše: „Proč ty, varhaniče, nechceš mne toho lesu dáti bráti?“ On na to: „Já vám ho nehájím

---

[1]) Bílek, děje konf. [2]) Viz Sommerovu topografii. [3]) Lib. conf. rel. tab. I. 457.

[1]) Lib. conf. manuale arch. capit. Prag. [2]) DD. 14. f. 68 lib. conf. [3]) Arch. sv. Vácslava, lib conf. [4]) DD. 17. f. 3. [5]) Reg. I. 622. [6]) Arch. Svatomář. [7]) Arch. č. VII. 463—528. [8]) Archiv musejni, arch. č. VI. 578. [9]) DZ 84. G 7—8. [10]) Arch. musejní. [11]) DZ. 84. G 8. [12]) Reg. kom. soudu, DZ. 83. A 12.

bráti." Tu zase Albrecht: „Kterak nehájíte bráti, když ste sami v tom lese svou osobou byli." Potom šel Mikuláš do domu svého a přihodil se k tomu Šach, jenž byl pařezným. I osopil se na něho Albrecht, řka: „Čí jsi ty, chlape?" k čemuž on odpověděl: „Čí jste vy, pane? Já sem boží, jako Vy." I řekl Albrecht: „Chlape vytěpaný! I chceš-li, povím." I tekl ho trochu tou ručnicí, aby mu s očí šel. I potom šel na Kochovice a ptal se Markéty, proč mu nedala lesu bráti. Pověděla, že mu nehájí bráti, než hajní.[1])

Jiřík Labounský z Labouně vyprostiv si právo vyplatiti Loukovec obeslal r. 1560 Kateřinu do soudu komorního, ale nic nedokázal.[2]) Albrecht žil ještě r. 1576 a zemřel před r. 1578. Tehda učinili bratří jeho s Kryzeldou z Lobkovic, vdovou, smlouvu, tak že šetříce pořízení bratra svého, od poručenství nad sirotky upustili, ale vymínili si, aby popiší-li pořádně statek, jim výpis rejster vydala. *Bohuchval*, syn Albrechtův, došed let svých oženil se s Mandalénou Kateřinou Slavatovnou z Chlumu, jíž r. 1603 na statku Loukovci, mezi tím v dědictví zpupné uvedeném, věnoval.[3]) Nabyv panství Bělského a jiných statkův, odevzdal Loukovec synu svému *Alšovi*, jenž tu seděl r. 1616.[4]) Tento odsouzen jest r. 1622 polovice svého jmění a Loukovec prodán (r. 1623) Albrechtovi z Valdšteina. Od něho postoupen nebo prodán zase Alšovi jako manství Frydlantské a zároveň obdržel právo, aby mohl statek ten odkazovati. Po zavraždění knížete ponechán mu statek, když však při vpádu nepřátel osoboval si Bělou a Kuřívody, statky otcovské, odňat mu sice Loukovec, ale později (r. 1636) mu aspoň do života ponechán. Když pak zemřel, daroval císař Loukovec *Janovi Rudolfovi svobodnému pánu z Bredau*, polnímu maršálkovi.[5])

Jan Rudolf zemřel nedlouho potom, zůstaviv vdovu Annu Kateřinu v. Donau, která koupila r. 1642 statek Kurovodský, ale zase jej r. 1653 prodala, vdavši se za Jana Schöffiingera Statek ten opět koupil syn *Kryštof Rudolf Breda* r. 1667 a připojil jej k Loukovci. Syn tohoto *Karel Jáchym*, pán na Tachlovicích a rada komory, prodal statky Loukovec, Kurovodice a Kostřice (r. 1700) *Janovi Rudolfovi hraběti z Morsina.*[6]) Když tento nedlouho potom zemřel, dostal se Loukovec mladšímu jeho synu *Josefovi Ignáci*, který jej prodal roku 1725 *Marii Markétě hraběnce z Valdšteina*. Skrze ni dostal se pak k panství Svijanskému.

CHLUM.

Ve vsi Chlumu, ležící u Jablonce, říká se posud stavení jistému zámek, aniž příčina jest známa. Chlum připomíná se již r. 1225, jak shora pověděno. K Loukovci patříval ještě r. 1622. Možná, že potom nějaký čas byl samostatným statkem a že tu nějaké panské sídlo stálo.

KUROVODICE.

U Olšiny nedaleko Svijan leží dvůr Kurovodice, při němž posud viděti tvrziště vodou otočené.[7]) Dvůr ten patřil až do r. 1560 ke hradu Zásadce, když však *Mikuláš Samšinský z Samšiny* Zásadku prodal, ponechal si Kurovodice se vsí Hrádkem a postavil tu novou tvrz. Na témž statku pak Anně z Janvic, manželce své, věnoval. Tato provdala se po smrti muže svého za nějakého Kekryce a koupila dědičné právo ke Kurovodicům od své zelvy nebo švakrové Anny Doubravské z Samšiny;[8]) prodala pak statek ten r. 1604 *Bedřichovi Rausendorfovi ze Špremberka.*[9]) Tento prodal Kurovodice r. 1610 Jáchymovi Ondřejovi Šlikovi z Holíče,[10]) a tak byl ten statek připojen ke Svijanům. Při témž statku zůstal až do r. 1624, kdež jej Albrecht z Valdšteina s vesnicemi Blaty a Březinou prodal *Matyáši* z *Wachtendonku*, rytmistru. Po jeho smrti ponechán r. 1627 synu jeho *Gerhardovi*, a poněvadž tento v císařském vojsku platně sloužil, propuštěn mu roku 1636 a 1637 z manství.[1]) Gerhard prodal týž statek roku 1642 Kateřině z Bredova, paní na Loukovci, ale tato měla jej jen do r. 1653, kdež jej zase prodala *Jiříkovi Jeníkovi Zásadskému z Gamsendorfu.*[2]) Po něm a po manželce jeho Anně zůstala ještě tabule s erby jich a nápisy v kostele Březinském. Roku 1663 v srpnu zemřel Jeník a vdova uvázala se v poručenství dítek nezletilých, kteréž však přešlo r. 1667 na Jindřicha Jiříka, nejstaršího syna, když let dosáhl.[3]) Že však nesnadno bylo statek sirotkům udržeti, prodán jest r. 1667 skrze pány od soudu zemského nařízené *Kryštofovi Rudolfovi z Bredova* a připojen k Loukovci.[4])



Klíční kování na dubové fortně vedoucí k bývalé kapli zámku Svijanského. Kreslil Jan Prousek.

ALBRECHTICE.

Ve vsi Albrechticích nedaleko Svijan bývala tvrz již v 15. století. Tu se zakoupili potomci Oldřicha Tisty z Libšteina, z Plzenska pocházejícího (viz str. 12.). *Petr Tista z Albrechtic* učinil r. 1412 almužnu křižovníkům Dubským,[5]) a žil ještě r. 1437, kdež mu daroval císař Zikmund odúmrť na několika vesnicích v Boleslavště. Synové jeho *Oldřich*, *Petr*, *Mikuláš* a *Bohuše* obdrželi r. 1447 zápis na ves Hedčany, kterou pak starší tři r. 1454 pro velikou vzdálenosť prodali.[6]) Asi okolo r. 1520 prodal Purkart Novohradský z Kolovrat tvrz, dvůr a ves Albrechtice a vsi Zásadu, Slavíkov, Kameni, Svojkov, Radoňovice a Sedlejovice *Alšovi z Sovince*, a tohoto syn *Jan* prodal týž statek s dvorem Čaploukovským r. 1548 *Kryštofovi Kyjovi z Kyjova.*[7]) V držení statku toho následovali pak syn *Jan* († r. 1580) a tohoto syn *Adam*, jenž roku 1588 na Albrechticích manželce své Kateřině Gerštorfce věnoval.[8]) Žil ještě roku 1615, platě sbírky a berně. Synové jeho *Rudolf*, *Jaroslav* a *Kryštof* dělíce se o statek, postavili ve vsi Svojkově nový panský dům, jejž tvrzí jmenovali, a poněvadž se chtěli pro náboženství vystěhovati, prodali r. 1628 všechny statky své ke knížectví Frydlantskému. Kníže je však nezaplatil a ponechal je jako manství mateři dotčených tří bratří. Po její smrti dědili statek sice synové, ale poněvadž se r. 1631 nepřítele přidrželi, přišli o všecko své právo. Po zavraždění knížete dostal Albrechtice (r. 1636) *Daniel Beygott z Remerstadtu*, c. k. nejvyšší.[9]) Později držel Albrechtice *Petr František z Nymisu*, jenž r. 1668 zemřel, a poněvadž byl statek zadlužen, prodán r. 1669 *Vincentovi de Lamotte.*[10]) Od té doby nazýval se statek Sichrovským, poněvadž roku 1690 postaven nový zámek v Sichrově. Roku 1740 prodal František Inigo de Lamotte týž statek k panství Svijanskému.[11])

[1]) Reg. kom. soudu. [2]) Tamže. [3]) DZ. 131. K 4. [4]) Reg. kom. soudu. [5]) Bílek, děje konf. [6]) DZ. 406. M 18. [7]) Tvrziště to snad pochází ze 14. století. [8]) DZ. 23. H 9, 128. J 27. [9]) DZ. 179. C 19. [10]) DZ. 183. Q 9.

[1]) Bílek, děje konf. [2]) DZ. 147. M 26, 308 K 5. [3]) DZ. 113 N 19, 114. K 24, archiv Turnov. [4]) DZ. 317. K 1. [5]) Lib. erect. VIII. 142. [6]) Archiv č. III. 518, 536, DD. 61. str. 399. [7]) DZ. 8. D 16, N 8, N 12, O 9. [8]) DZ. 24. H 1. [9]) Bílek, děje konf. [10]) DZ. 114. M 11, 317 P 14. [11]) Sommer.



Michalovice od západní strany.

MICHALOVICE HRAD.

Severně od Mladé Boleslavě může se poutník po kolik hodin příjemně baviti, procházeje pěkným a veselým údolím Jizerským. Na straně západní jsou stráně skalnaté křovím obrostlé nebo holé, ale neunavují oka, poněvadž pod nimi na řeku a v pravo od ní mile jest zříti na lučiny zelené a výšiny stromovím porostlé. Putujícímu pak jest veselo, poněvadž ustavičně lidské příbytky čistotně upravené vidí. Z daleka již viděti jest malebné zříceniny Michalovic,[1]) kromě kostelíka Vineckého nejkrásnější staré památky v okolí Boleslavském. Co se v celých Čechách a snad málokde ve světě najde, to se uzří na těchto zříceninách, když se jim třeba jen na půl hodiny cesty přiblíží; mezi směsicí vysokých a nízkých ssutin vyniká trup bývalé věže, nenesoucí se rovně do výše, nýbrž hrozivě nakloněný stranou až k upadení. Jest to onen posud tvrdý a nepřemožený kus věže, kterýž lid okolní po svém venkovském vtipu *Putnou* nazývá, neboť v skutku jakási podoba s putnou tu jest, poněvadž z hořejšího okrají okrouhlého trupu kus zdi jako ucho řečené rádoby vyčnívá. Kdyby nebylo vésky a dvoru Michalovic, spíše by se doptal na Putnu, než na Michalovice. Městištěm bývalého hradu jest strmá ostrožna ze západní pláně vybíhající, kterouž na jižní straně hluboká a úzká debřina od protější výšiny, na níž dvůr stojí, odděluje. Nynější navštěvovatelé ubírají se ke hradu obyčejně pěšinou skrze domky Michalovic vedoucí a dostupují zřícenin po kamenných neschůdných stezkách, které zvídavá mládež Michalovská jen tak tak vyšlapala; provalená zeď nějaká jest jim pak branou do zbořeniště holými zdmi a rumem pokrytého. Za starých dob však tak býti nesmělo; nejen že hradby hrad objímající každého zdržovaly, ale hlásní a pozední nevrle hrozili

[1]) Srovnej Heber's Burgen I. 35.



Michalovice od západní strany.

jižní?



Michalovice od východní strany.

každému nepovolanému, který se zvídavě přiblížil a příležitosť hradu prohlížel. Byla-li přece někde branka, jak se zdá, na straně jižní, zajisté byla zavřena těžkými dvířky a pečlivě ostříhána. Jediná patřičná a obyčejná cesta bývala od západu přes nynější pole a vedla k prvnímu příkopu hlubokému a dosud v původní své způsobě zachovanému Za ním bylo předhradí, návrší nyní prázdné, skorem asi čtverhranné, jehož boky se na všechny strany strmě sklánějí, tak že se nahoru jen s obtíží vystoupiti může. Ještě lze uzříti základy zdí, které předhradí na všech stranách zavíraly, a místo čtverhranného stavení na způsob nějaké věže; také znáti dobře, že tu byly ještě některé jiné stavby kamenné, ale méně pevné než vlastní hrad, neboť všecko již zmizelo s povrchu a pouze rum chudou travou obrostlý pozůstal.

Mezi předhradím a hradem jest hluboký a široký *příkop*, od zakladatelů velikou prací ve skále vytesaný; boky jeho jsou tudíž tam, kde je ssutiny nebo prsť spláchnutá nezakryly, jako stěny. Nyní arci se místo najde, kudy se může do hradu vstoupiti, ale za dob starých, když most zvoditý zpodjat (natažen) byl, nebylo ke hradu naprosto přístupu.

Hrad vlastní, mající podobu trojhranů se dvěma stranami vypouklými, skládá se z dolní a horní ohrady a postaven byl docela po způsobu německém. Velká věž, hlavní část jeho, stála tři sáhy daleko za hradbou, kteráž jde podlé příkopu, jsouc hlavní záštitou brány, jež se někde pod ní nacházela, jakož i všech jiných bližších místností, nad něž jak výškou tak i tvrdostí svou vynikala. Sloh její jakož i plán celého hradu, zejména však skrovné místnosti pro obydlí panské ukazují k tomu, že hrad postaven ke konci 13. století a že ve stavu svém původním až do spuštění potrval. Nynější stav věže jest žalostný, anobrž děsný a hrozný, poněvadž se pozorujícímu zdá, jakoby každou chvíli naň spadnouti a všecko pádem svým rozdrtiti měla. Spodní část totiž bezpochyby podkopáváním [1]) byla proražena, tak že tu nesmírnou tíži na své straně snésti nemohla, tudíž svrchní část zvýší hořejších tří pater se odtrhla a na stranu podkopanou svezla, ale na zem spadnouti nemohla, poněvadž na jedné straně na zem dopadla a na druhé straně o jeden kus přízemí dobře zachovaného se opřela a tak vlastně nyní kromě dotčených dvou opor ve vzduchu visí. Zdi velikánu tohoto připevněného mají více než jeden a půl sáhu hrubosti

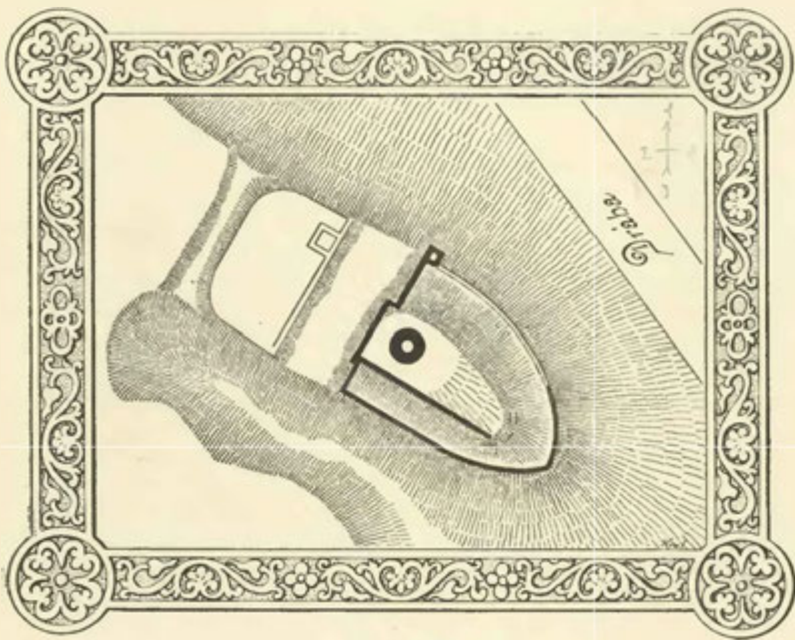
[1]) Obyčejně jest pověsť, že hrom do věže udeřil a ji rozbil, čemuž víry nedáváme. Spíše se zdá, že ji dole asi na dvou místech podkopali, aby se dostali do vnitřku, tušíce, že tu jsou poklady.

a jsou po způsobu všech těchto staveb jako ulity. Dole v ní viděti jest místnosť podoby džbánovité, bývalé to vězení, ale horního otvoru není; z těch příčin jest nám hádankou, kudy tam vězně spouštěli, neboť v přízemí dvéře býti nesměly. O klenuté světnici nahoře (u okna) a schodech točitých v hrubosti věže udělaných (v tu stranu k Boleslavi) vypravují odvážliví lidé, kteří byli ze zvídavosti na vršek ssutiny vylezli.

Na stranu jižní od věže viděti jest vysoké zdi bývalého paláce s okny vylámanými, a odtud dále v rovné čáře jdou zdi nižší, které nádvoří horní ohrady zavíraly. Hradby a zdi na straně západní a severní již nadobro se ztratily. Zdi dolní ohrady na východ v úhel se zbíhající také na severní straně se již dávno dokonce sesuly, ale na této straně zachovala se čtyřhranná věž z ohrady povydaná a již na svahu se nacházející, ve kteréž byla bezpochyby studně. Veškeré stavby na Michalovicích byly úpravně z hrubého kamene zřízeny, ale vzaly zkázu nejdříve na západní a severní straně, poněvadž větrům a deštům odolati nemohly. Ale svědčí o pevné a důkladné stavbě, že přes spoustu kolika věků trvající přece zbytky kolik sáhů vysoké pozůstávají. O staré šíji, kteráž pod Jizerou jdouc Boleslavě docházela, bájí se zde, jako na jiných hradech.

Dějiny hradu Michalovského shodují se zcela s osudy rodu, kterýž jej postavil a až do svého vymření držel, větve z bohatého rodu Markvarticů, kteří snad v okolí Boleslavě a Turnova tolik statků měli, jako ostatní šlechta dohromady. *Beneš Okrouhlý* neb *Okružený* (poněvadž si dával vlasy po starém způsobu do kruhu stříhati) syn Beneše Markvartice (r. 1217—1222), seděl ještě na nějakém dvorci, ačkoliv kolika vesnicím poroučel; syn jeho *Beneš Pyšný* seděl na hradě Vellešíně v jižních Čechách, jejž potomci jeho větve mladší až do svého vymření drželi Tehda pečetil on a ještě syn jeho znakem lva, ale potomci jeho přijali za znak štít na pole černé a bílé rozdělený a nad helmou křídlo orličí. [1]) Buď Beneš Pyšný nebo syn jeho *Jan* vyhlídli si na statku svém příležité místo a založili na něm nový hrad po způsobu západním; také jméno domácí, kteréž posud dvůr a starodávný kostelík při něm měl, neponechali, nazývajíce hrad nový *Michelsberg* a sebe pány z Michelsperka. [2]) Teprve jejich potomci znali se zase ke starému názvu.

Jan z *Michalovic* připomíná se poprvé roku 1281; tehda získal od krále tři znamenité hrady, vyměniv si je za menší některé statky, a zavázal se proto králi stále sloužiti. Král Václav daroval jej nad to úřadem nejvyššího číšníka (asi r. 1289). Od těch dob býval častěji při dvoře královském, zejména byl i téhož roku přítomen, když kníže Kazimír zemi svou Bytomskou králi v manství a pod léno poddal. [3]) Byl přívrženec veliký nově zavedených turnajův a klání, i vydal se na cestu, aby této kratochvíle hodně užil, a klav v Porýní a ve Francii, zase šťastně se domů navrátil, což asi v l. 1293—1296 vykonáno [4]) Manželku měl rodu vznešeného, Johanku z Rožemberka, kteráž jej přečkavši r. 1317 dne 3. února zemřela a v klášteře Vyšehradském pohřbena byla [5]) Janův syn *Beneš*, pán na Michalovicích, Vellešíně a jinde, měl příjmí „Věrný", ale komu věrným byl, paměti naše nevypravují. Mezi věrnými krále Janovými se aspoň vždy nenacházel. Záhy povýšen byl k vysokým úřadům. Roku 1315 jsa purkrabí Pražským držel ještě s králem a válčil se Hronovci, když se byli po zajetí Jindřicha z Lipého proti králi zdvihli; svedeno několik bitev,



Plán hradu Michalovic.

[1]) Pangerl Urk. v. Gold. 45, 196, Paproc. o st. pan. 251. [2]) O době postavení hradu zdejšího lze souditi odtud, že Jan píše se v listě r. 1281 (arch. Drážďan.) Ješkem z Michelsperka, ale na pečeti je vyryto latinsky: „Pečeť pana Jana z Markvartic." Dostavěn byl tedy hrad Michalovský nedlouho před rokem 1281. [3]) Palackéhoděje II. a 261. [4]) Viz A. Krause spis „Jan z Michalovic", kdež osobnosť tato jakož i německá báseň na ni ve 13. století složená důkladně jest popsána a vysvětlena. [5]) Břežanův výtah str. 47. Dalimil K. 94. Roku 1306 byl již Jan mrtev. (Pang. Gold. 45)

Vývod pánů z Michalovic.

Beneš kastelán Budišínský 1197—1222

Beneš Okrouhlý | Markvart 1230

Beneš (Velký, Pyšný) z Velešína

Jan z Michalovic 1281 † 1306
ψ Johanka z Rožemberka † 1317, 3. Febr.

Beneš Věrný 1306—1322

Jan (Správný) 1337 † 1354
ψ 1. Tymka 1340
2 Maruše, Kunka 1355—1363 | Jindřich z Velešína † 1355
ψ Eliška z Kapelu 1349

Petr z Michalovic 1360 † 1368
ψ Eliška 1368—1411 | Ješek 1349—1362 | Beneš 1349—1361 | Jindřich 1349—1372

Jan Michalec 1368—1425 (1417 starši)
ψ Majdaléna 1406 | Markéta 1361

Petr 1417—1437 | Jan Kruhlata 1417—1434 | Jindřich 1417 † 1420, 1. Nov.

Vácslav z M. 1426 † 1451, 28. Aug., mistr Strakonický | Jindřich Kruhlata 1439 † 1468
ψ 1. Anna z Hradce ⊙ 1446 † 1452
2 N. z Cimburka | Markéta 1439
ψ Jan ze Smiřic † 1453 | Majdaléna
ψ Jan z Cimburka

ale Hronovci všude vítězili.[1]) Sotva byly různice tyto uklizeny, nastaly (r. 1317) zase jiné mezi královou Eliškou a Hronovci, v nichž Beneš těmto pomáhal a nepřátele své udatně potíral. Ke sklonku roku zachovávaje spolčení s Hronovci válčil podlé nich s vojskem německým, kteréž byl král přivedl do země. Konečné smíření stalo se r. 1318 v Domažlicích, kdež král Jan pány zase na milosť přijal a některé z nich statky a milostmi daroval. Za to mu obnovili páni přísahu věrnosti a Beneš zejména vyznal (24. prosince roku 1317), že se zpronevěřil králi „neznaje dobrotivosti jeho“, ale že chce jemu za to, že mu dáno bylo podhradí Boleslavské, se všemi hrady svými sloužiti.[2]) Kromě toho byl obdržel od krále clo v Kněžmostě a Sovynicích, pro něž se soudil s těmi pány, kteří místa tato drželi Času toho Beneš, pokud v Praze nebýval, obyčejně na hradě svém Michalovském sídlel.[3]) Roku 1320 sedal na soudě zemském, a ještě do r. 1322 paměti naše o něm sahají.[4])

Benešův syn byl *Jan Správný z Michalovic*, pán mocný a bohatý, neboť kromě Michalovic držel zboží Boleslavské, Brandýsské, Šarfšteinské a Úšťské; jiná menší zboží, zejména však Velešín, držel Jindřich, tuším, bratr jeho. Roku 1334 dne 24. února vysadil město Boleslav, jež bylo posud pouhým podhradím, založiv je znova na místě nynějším; v letech 1337—1351 sedal často na soudě zemském. Miloval války a hry rytířské. Roku 1336 provázel krále Jana do Litvy a býval na dvoře královském u něho i u syna jeho Karla, a roku 1345 ukončil válku s Menhartem, purkrabí Míšenským.[5]) Smrť jej zachvátila záhy, r. 1354 času letního, nežli ještě syn jeho *Petr* let svých dosáhl. Správu statkův ujal nyní poručník mladého pána a příbuzný jeho Petr z Rožemberka a vedl ji až do r. 1361.[6]) Ovdovělá manželka Janova Maruše, jinak Kunka, měla celý rok pře s tímto pánem, kterýžto zaručení svému, že jmění sirotčí „neumenšovati, ba spíše přivětšovati bude“, přísně až do úzkostlivého rozuměl. Maruše majíc věno své na Boleslavi zapsané táhla se ještě k některým dědinám a věcem, jichž za živobytí svého užívala, na něž však věnného zápisu neměla. Konečně rozsouzena pře ta (r. 1355, 3. října) na soudě zemském tak, aby jí Petr postoupil mostu přes řeku Jizeru pod Michalovici (rozuměj i se clem) a všeho toho, co v Boleslavi přikoupeno, ale toliko do své vůle a dalšího rozeznání panského.[7]) Paní Kunka potom práva panská i na panství Michalovském vykonávala, podávajíc r. 1359—1363 kněží ke kostelu v Michalovicích, kaplanství tudíž a k faře v Debři.[8]) Ledva mladý Petr let svých dosáhl, již jmění své (Michalovice, Boleslav, Úšť, Ratný, Brandýs) o veliké panství rozšířil; s povolením zajisté císaře Karla vešel ve spolek s tetou svou Markétou, jedinou dědičkou hradu Velešína, od kterýchžto dob práva panská tudíž vykonával, a to také proto, poněvadž si společnice život panenský v klášteře byla oblíbila. Roku 1367 ke dni 1. dubna a 22. listopadu připomíná se Petr náš jako patron kostelů v Michalovicích a Debři.[9]) Příštího roku (1368)

[1]) Rel. tab. I. 5, Palacký l. c. 421. [2]) Palacký 429—433, Kopiář privilejí zemských f. 278. (v archivu zemském). [3]) Rel. tab. vet. n. 48—49. Tamže se připomíná poprvé castrum in Michalovicz. [4]) Rel. tab. I. 400, archiv č II. 333. [5]) Archiv Boleslavský. Rel. tab. I. 408, 413, 416. Palacký Formelb. 360. Mittheil. XIX. 221. atd. Reg. IV. 648. [6]) Doklady ve knihách konfirmačních a dějich jednotlivých sidel. S Petrem se sdíleli o vládu nad statky Michalovskými bratří jeho. [7]) Rel. tab. II. 68. [8]) Lib. conf. I. A 8, B 4, F 3. [9]) Ibidem H 3, 9.

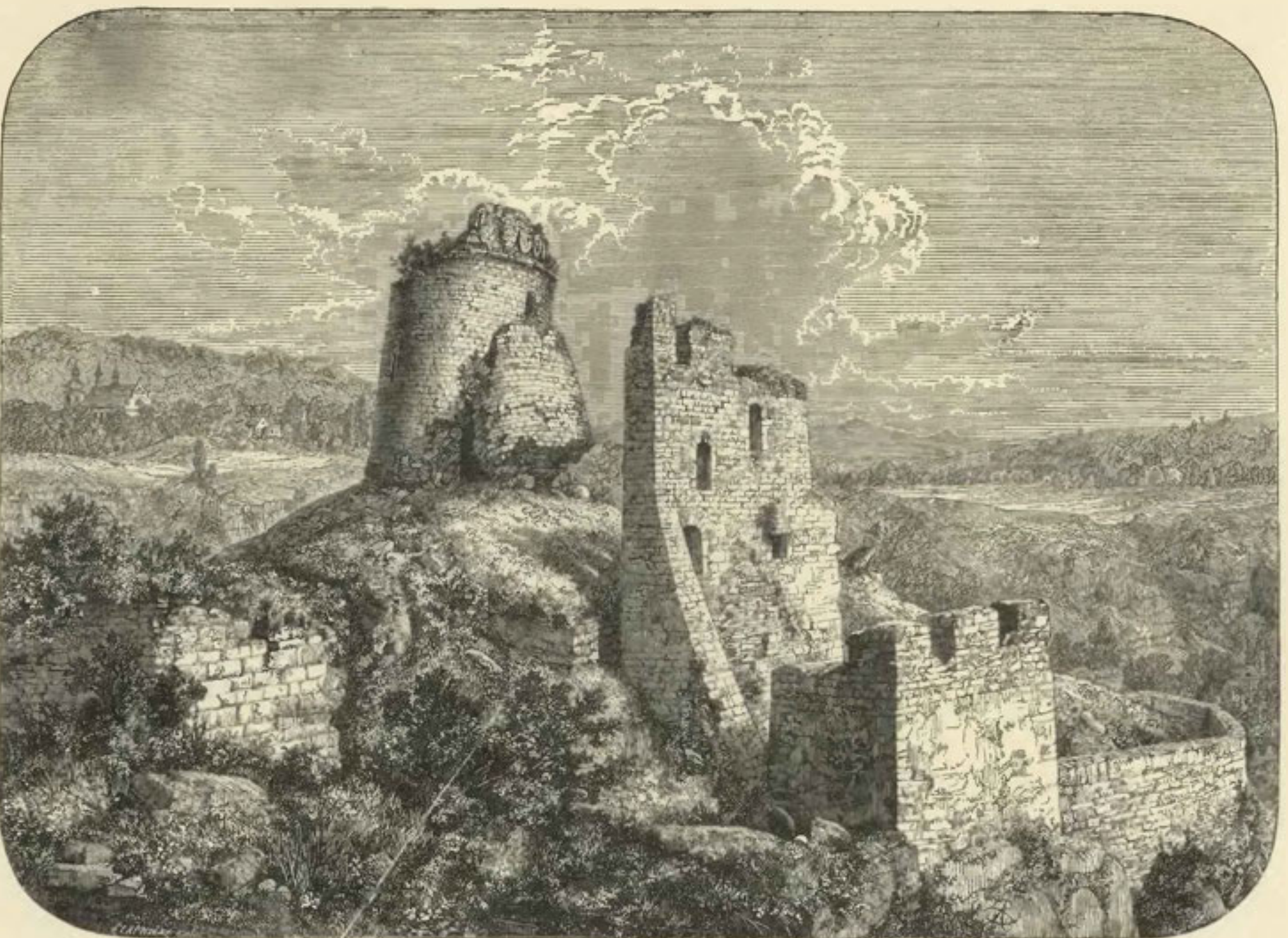


Michalovice od severní strany.

prodal Petr jakési zboží kapitule kostela Pražského, ale jak se zdá z následujícího, nebyla mu smlouva ze strany kupujících vyplněna.[1]) Když totiž císař Karel vyjel ze země a na jízdu do Vlach se vydal, táhl mladý Petr za ním se svým lidem a činil prý na statcích kostela Pražského, kudy se bral, škody takové, že nářek a pláč chudého lidu do nebe o pomstu volal. Podobněž činili i někteří jeho přátelé, jako byl obyčej v takových příhodách, když se vedl lid válečný. Po odjezdu Petrově učinila manželka jeho Eliška slib, že za šťastné navrácení svého muže putovati bude do Prahy ke svatým dědicům českým, i přišedši obešla celý kostel kolem, až pak chtěla vejíti do kaple sv. Vácslava a se pomodliti. Tu však shledali býti kapli tak silně zavřenou, že kaplan, mající klíče od ní, nemohl nijakž otevříti, tak i děkan Vrativoj, jejž k tomu zavolali, a jiní kanovníci a duchovní, konečně i zámečník, kterého zjednali. Paní nedostala se tedy do kaple; jakmile však odešla, daly se dvéře otevříti jako kdy jindy, beze vší těžkosti. Hned prorokovali z toho zlé, i umřelť pan Michalec ve Vlaších právě té chvíle, když se toto dálo v Praze, a přivezen potom mrtev do Čech.[2])

Po krátkém čase nastala zase poručnická vláda. Ovdovělá paní Eliška panovala potom na Brandýse, jejž u věně svém držela. Poručníkem mladého Michalce byl až do konce r. 1377 pan Těma z Koldic a spravoval jeho jménem rozsáhlá panství rodinná, jako Michalovice, Boleslav, Velešín, Šarfštein, Kamenici a Úštěk. Roku 1378 ujav správu statků svých *Jan Michalec z Michalovic* povolán jest brzo

[1]) Rel. tab. I. 434 [2]) Beneš (Scr. rer. Boh. II. 396). Tomek, d. P. II. 61.

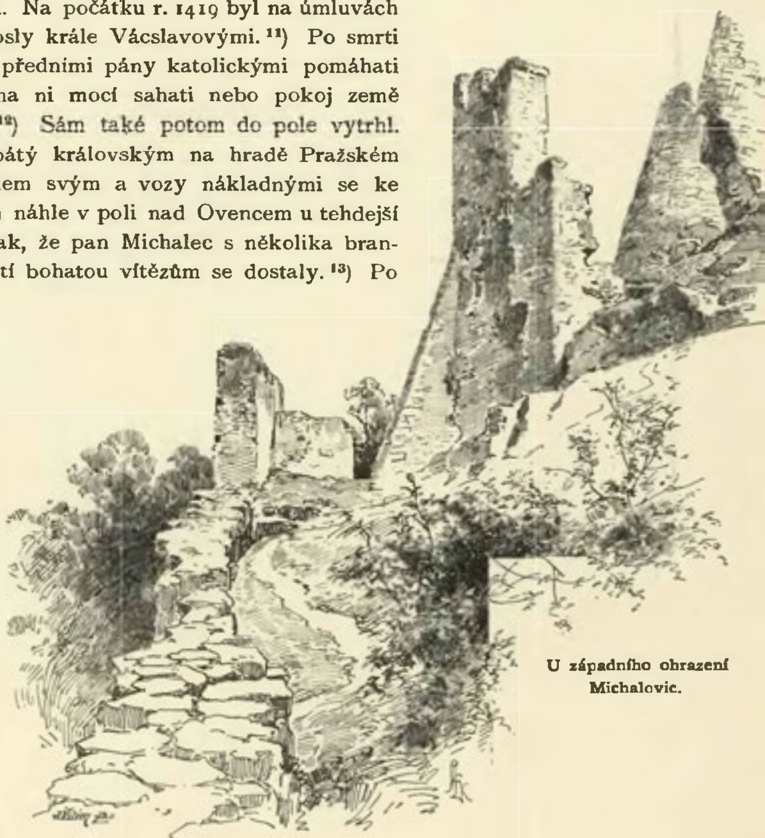


Michalovice.

potom do soudu zemského, kdež jej v letech 1383—1419 na lavicích panských sedícího nacházíme.[1]) Roku 1387 prodal hrad Velešín s panstvím od jiných statků příliš vzdálený; při vyjednávání o prodej tento provázeli jej jako nějaké kníže služebníci jeho, zejména Zdislav, vladař vrchní a písař páně, Dmychl z Chlumku, Ustač, Petr ze Stakor, Budislav ze Vtelna a jiní.[2]) Pak se stal dvořenínem u krále Václava a proto mu snadno bylo, pro město své Boleslav trh výroční vyprositi. Také poukázal r. 1394 faráři u svatého Jana v Boleslavi nový úrok na místě starého, při čemž svědčil Pešík z Bukovna, purkrabě Michalovský.[3]) Ale nedlouho potom připojil se Jan k jednotě panské, kteráž nespokojena jsouc s vládou královou mocně chtěla dosíci většího působení ve věcech zemských. Roku 1394 dne 5. května Jan sám desátý přivěsil pečeť svou k listu, jímž páni zapsali se spolu věrně beze lsti držeti, zemského dobrého hleděti a j. v,[4]) a tím zakrývali vlastní své úmysly. Páni docílili r. 1396, po čem toužili, když se král ve při s nimi podal na výrok krále Zikmunda a markrabí Jošta a tito pánům ve všem za právo dali (2. dubna). Nejdůležitější nařízení nálezu tohoto týkalo se osazení zemského soudu; v něm Michalec místo své předešlé zase zaujal, kromě toho stal se r. 1396 hejtmanem Budišínské a Lužické země a r. 1397 dostal ke správě úřad Domažlický.[5]) Při korunování králové Žofie (r. 1406) nesl za ní a za pány, kteří měli korunu a žezlo, sám třetí jablko říšské s křížem.[6]) Roku 1405 učinil jej král Václav popravcem kraje Boleslavského.[7]) Ustavičné jeho jízdy po zemi tu k jednáním jednoty panské, tu zase v potřebách zemských a dvorských, stály jej mnoho peněz, pročež i r 1406 dvě veliká panství Šarfšteinské a Kamenické prodal. Hrad jeho Michalovský v těch dobách (r. 1405) spravoval ještě purkrabě Pešík z Bukovna.[8])

Jan byl z rodiny přísně katolické a církvi oddané, proto také byl velikým nepřítelem novot husitských. Brzo po upálení Husově sešel se s ostatními předními katolíky v Brodě Českém u arcibiskupa Kunrata (r. 1415, 1. října) a tu zapsali se k jednotě, že budou poslušni krále, církve Římské a sboru církevního.[9]) Jako někteří nábožní páni z okolí měl i Jan oltář rodinný, sv. Dorotě zasvěcený ve Staré Boleslavi; r. 1417 v lednu, když se na hradě Michalovicích zdržoval, velice si toho žádal, aby oltář tento do kaple sv. Klimenta blíže kostela sv. Kosmy a Damiana ležící a od některého času pusté byl přenesen. Kapitula Boleslavská přání tomu velmi ráda vyhověla, nazývajíc Jana dobrodincem a ochráncem svým zvláštním.[10]) Vůbec se Jan tehda na svém tvrdém hradě Michalovském raději zdržoval než v kacířské Praze. Na Michalovicích udělil téhož roku výsady Boleslavským a dal jim na to list, který tři synové jeho, Petr, Jan Kruhlata a Jindřich a starý Pešík, posud purkrabě páně na Michalovicích, spečetili.

Čím více se znímalo vlnobití husitství, tím účinnějším byl starý Michalec, jehož tehda na rozdíl od syna zrostlého Janem starším nazývali. Na počátku r. 1419 byl na úmluvách Lineckých mezi králem Zikmundem a posly krále Václavovými.[11]) Po smrti Václavově zapsal se (r. 1419, 6. října) s předními pány katolickými pomáhati králové Žofii proti každému, kdož by na ni mocí sahati nebo pokoj země rušiti chtěl, arci tedy proti kališníkům.[12]) Sám také potom do pole vytrhl. Dne 22. května r. 1420 chtěl Jan sám pátý královským na hradě Pražském obleženým dáti posilu; když však s lidem svým a vozy nákladnými se ke hradu blížil, Žižka se svými obořil se naň náhle v poli nad Ovencem u tehdejší královské obory, porazil a rozprášil je tak, že pan Michalec s několika brannými sotva na hrad utekl a vozy s kořistí bohatou vítězům se dostaly.[13]) Po této ráně stihla jej téhož roku druhá bolestnější; při veliké porážce, kteráž stihla vojsko Zikmundovo u kostela sv. Pankráce (r. 1420, 1. listopadu), padl



U západního obrazení Michalovic.

[1]) Arch č. II. 342 379, III. 309. Roku 1383 postoupil na Michalovicích podací ve Vtelně Chmelovi ze Zámosti (lib. erect. XII. f. 103).
[2]) Archiv Novohradský. Purkrabí na Michalovicích byl r. 1371 Mutina z Lopuce (Archiv Svatomářský).
[3]) Archiv Boleslavský.
[4]) Arch. č I. 51 atd. arch. c. k. dvorský.
[5]) Palacký II. b. 320.
[6]) Tomek d. P. III. 403.
[7]) Archiv Svatovácslavský.
[8]) Lib. erect. V. f. 123.
[9]) Palacký d. III. a. 241.
[10]) Lib. erect XI. f. 133.
[11]) Tomek, d. P. I. 630.
[12]) Archiv č. III. 208.
[13]) Palacký d. III. a. 380.

syn jeho Jindřich.[1]) Ale ještě i jiné nehody vysuly se na hlavu Janovu. V prosinci téhož roku osadili Pražané hrad jeho Brandýs, příštího roku v lednu ztečena blízká jeho tvrz Toušeň, a Boleslavští odpadli také od svého pána. V srpnu r. 1422 již se strachoval svých nepřátel a utekl proto na vysoký a tvrdý hrad Bezděz, jejž měl v zástavě. Donášely se pověsti, že kníže Zikmund Korybut s kališníky se hýbe od Opočna, aby válčil s Moravany a Slezáky, ale napřed že se chce položiti před Michalovice a hradu dobývati. Dne 21. srpna dával o tom Jan zprávu Žitavským a prosil jich, aby mu rychle pomocí přispěli.[2]) Ale, jak se ukázalo, byly obavy tyto plané.

Rok 1423 přinesl Janovi něco úlevy. Usilováno tehda o to pilně, aby strany jak samy mezi sebou tak i s církví Římskou opět se smířily a země zase v dobrý řád uvedena byla. Držány o to několikeré sjezdy a uložen pak stranám sněm obecný a valný ke dni sv. Havla roku 1423 do města Pražského. Přítomen byl tu také Jan starší se synem svým Janem mladším; oba vstoupili dne 1. listopadu v čele strany své v příměří se stranou kališnickou, jež od sv. Martina do roka trvati mělo. Jan sám šestý ze své strany a vůbec dvanáctý zvolen jest za mocného správce a hejtmana a dána mu vedlé jiných moc k řízení a upokojení celé země České; rozkazů jejich měli poslušni býti všickni bez výminky. Kromě toho tu ujednány ještě mnohé jiné věci, jež ke smíření stran a upokojení země vésti měly.[3]) Konce dotčeného příměří se Jan dočkal. Roku 1424 dne 17. srpna podával faráře katolického ke kostelu Michalovskému,[4]) příštího roku (1425 dne 29. června) potvrzen k jeho podání farář Brandýsský, ale, jak samo se rozumí, úřad svůj ujiti nemohl. Jest to poslední zpráva o Janovi, o němž nevíme, dočkal-li se dobytí původiště rodu svého a na kterém místě šedivou svou hlavu k věčnému spánku uložil.

Po tolikerých škodách, kteréž Michalovští kališníkům činiti nepřestávali, došlo konečně i na Michalovice. Páni to dobře vědouce byli Šestiměstí Lužických za pomoc žádali, ale nic takového nedosáhli. Kališníci přitáhli v létě r. 1425 před Michalovice a hrad ten opanovali, vzavše jej bezpochyby úmluvou.[5]) Synové Janovi Petr a Jan drželi tedy jen Bezděz a Bělou, a na Michalovicích poroučel nyní Táborský hejtman *Kunata z Počapl.*[6]) Mezi poddanými těchto panství a jich bývalými pány zběhly se za devíti let následujících asi mnohé půtky, o nichž nám paměti nic nevypravují.

Roku 1434 schylovalo se k rozhodnému boji mezi stranami v Čechách a k brzkému ukončení domácích válek. Když se setkali obojí u Lipan, bojovali tu také úředníci a lid *Vácslava z Michalovic*, od r. 1430 mistra Strakonického.[7]) Když pak následovalo potom smíření a navrácení všeho toho, co ve válkách bylo vzato, přišlo také k tomu, že město Boleslav s Petrem z Michalovic v příměří vstoupilo a od něho odpuštění všech protivenství ve válce činěných obdrželo (r. 1436). Bylť tehda pánem na Michalovicích *Bohuněk z Klinšteina*, maje jej bezpochyby od Táborů postoupený,[8]) ale neobdržel posud od pánů výplatného, aby jim hradu postoupil. K panství se táhl tehda *Jan mladší z Michalovic*, podávaje r. 1434 dne 10. září faráře do Debře,[9]) ale právo toto vrchnostenské a uvedení nového faráře stalo se jen na vysokém Bezdězi. Když však k urovnání mnohých neshod přišlo, zůstal Petr v držení Brandýsska, Toušeňska a polovice Bezdězska, a Jan nebo jeho potomci podrželi Boleslav, Michalovice a druhou polovici Bezdězska.

Statky rodinné spojeny záhy v jedno *Jindřichem Kruhlatou z Michalovic*, jenž byl pravou ozdobou rodu svého. Petr totiž dětí nemaje odkázal s povolením císaře Sigmunda († r. 1437) všecko zboží své movité a nemovité jakož i práva svá Vácslavovi z Michalovic, tento převedl pak všecka práva ta na dotčeného Jindřicha.[10]) Pán tento, jak se zdá, přebýval nejraději na Boleslavi, ale proto přece hrad Michalovský v úpravě patřičné udržoval. Roku 1440 dne 29. ledna byl Jindřich na sněmě obecném, který jednal o dobré zemské, téhož roku dne 10. března byl na krajském sjezdu v Nymburce, kterýž ustanovil mír v kraji Boleslavském.[11]) Podobně býval i na potomních sněmích a sjezdech, zejména na důležitém sněmě Pelhřimovském, a ve všech písemních ujednáních a zápisech jmenován býval mezi předními pány. K panu Jiříkovi z Poděbrad a straně jeho táhlo jej přesvědčení vlastenecké, ale úžeji s ním jej spolčovaly svazky příbuzenstva. Jindřichova manželka, totiž Anna z Hradce, byla vdovou po znamenitém náčelníku strany pod obojí Hynkovi Ptáčkovi z Pirkšteina, a pastorkyně jeho, Žofka z Pirkšteina, která v Jindřichovi ctila svého druhého otce, stala se manželkou Viktorina, syna Jiříkova. Nacházíme jej v jednotě Poděbradské

---

[1]) Staré letopisy (str. 41) praví, že „tu zabili Michalce mladého"; Palacký napsal, že padl „mladý pan Jan Michalec", ale věc ta není možna, poněvadž se starý i mladý Jan potom kolikráte připomínají. Nelze tudíž na jiného mysliti, než jen Jindřicha, o němž po r. 1417 zpráv není. Že pak Jindřich r. 1417 jmenovaný není ten, jako Jindřich slavný, jenž r. 1468 zemřel, vychází zase odtud, že Jindřich tento Jana staršího dědem nazývá. (Arch. č. III. 355.) [2]) Palacký urk. Beitr. I. 221. [3]) Palacký d. III. b. 193, arch. č. III. 240, 496. [4]) Lib. conf. IX. A 4. [5]) Palackého děje III. b. 236, Tomek, děje Prahy IV. 328. [6]) Fr. v. Bezold str. 163—164. Petr z Michalovic „seděním tudíž" (r. 1431) čte se u Paprockého, ale není jisto, je-li list správně opsán (o st. pan. 315). [7]) Palacký d. III. c. 152. [8]) Boleslavan I. 59—60. [9]) Acta Žitav. A 10. [10]) Archiv č. II. 447 [11]) Tamže I 245, 249. Roku 1445 zastavil Bezděz a Bělou, aby vyvadil statky své ze závad a dluhů, které na ně uvalil Vácslav (Břežan). Vácslava klade za syna Petrova Břežan; nám se zdá, že by se spíše hodil za syna Jindřichova († r. 1420), ale nechceme se od positivního dokladu odchylovati.

ve všech důležitých jednáních. Roku 1455 udělen mu důležitý úřad nejvyššího komornictví, r. 1457 je s vyslanectvím do Francouz pro Majdalénu, nevěstu krále Ladislava. Když tu s poselstvím v Turonech přebýval, stihla jej smutná zpráva o smrti mladého krále. Král Francký kázal potom posly všude čestně provoditi skrze říši jeho. Proto vítáni jsou s velikou slavností zvláště v Paříži od předních mužů města a university, ukazovány jim všeliké památnosti a poklady, ale obdivováno se ještě více krojům a obyčejům jejich. Bylať právě zima i sněhu mnoho po ulicích, saně však, na kterých se vozili po městě, byly Pařížanům něco nevídaného. Vozové jejich komorní ponecháni vně města, sestaveni ve hradby válečné s řetězy a náklady jako k bitvám a ostříháni dnem i nocí na způsob táboru někdy Žižkova; i přes tu zimu třeskutou nepřestávali zvědaví Pařížané hrnouti se valně k divadlu takovému [1])

Když byl Jiřík zvolen za krále (r. 1458), byl Jindřich jeden z těch, kteří se radostí rozplakali, ačkoliv katolickou svou víru nikdy nezapřel. S králem svým táhl téhož roku do Rakous, aby pomohli stísněnému králi Bedřichovi. Za doby té byl Jindřich jeden z prvních pánů, jenž i za hranicemi chvalně znám byl; nemalým toho dokladem jest psaní papeže Pia II. (r. 1459, 19. dubna) pánům Janovi z Rožemberka, Zdeňkovi ze Šternberka, Jindřichovi z Michalovic, Zbyňkovi z Hazemburka „i ostatním šlechticům království Českého" poslané. Když se utvořila jednota panská, zastírajíc nechvalné své úmysly za rouškou náboženskou, prohlédl Jindřich cele obmysly její a králi věren zůstav život i hrdlo zaň nasadil. Roku 1468 táhli zpronevěřilí poddaní s lidem ze všech končin sebraným, jemuž děli „křižáci", od Žitavy do Boleslavska, páchajíce na cestě nešlechetnosti a ukrutnosti takové, že o nich i katolíci mluvili s ošklivostí. Dne 2. června dorazili k Turnovu a otočili se hradbou vozovou na samém břehu Jizery; na druhém břehu opodál zavřel se Jindřich v podobné hradbě s lidem svým a pana Šťastného z Valdšteina, jichž obojích bylo prý do 3000, nejvíce sedláků. Nazejtří křižáci proti vůli vůdců svých přepravivše se přes Jizeru, učinili útok na ležení české, ale odraženi s bolestnou a velikou ztrátou. Nicméně v sobotu 4. června podařilo se jim vypáliti nejen Turnov ale i vesnice všechny na míli v okolí. Mezi tím uslyševše, kterak lid český, podrážděný ukrutností jejich, sbíral se k panu z Michalovic ze všech stran, a také vojsko řádné, kteréž stálo u Hradce Králové, blížilo se, i chtějíce také uchrániti hojný počet svých raněných, mínili ustoupiti s pole a vrátiti se domů v neděli svatodušní 5. června. Ale když přepravovali se přes Jizeru zase, pan Michalec dav skopati tři rybníky na blízku, tak rozvodnil řeku, že nejen utonulo jich mnoho, ale potopeno i celé ležení jejich. Potom Čechové stíhajíce nepřátele couvající a nabíhajíce na ně po stranách, pobili jich veliké množství a odebrali jim kořisti, až sotva polovice jich vrátila se domů zase ve stavu bídném. Z české strany bohužel hrdinský vůdce raněn tak těžce, že z toho již nepovstal. Zemřel ještě v témže roce, zůstaviv vdovu N. z Cimburka, jež se vdala potom za Jiříka Tunkla z Brníčka.

Slavná korouhev pánů z Michalovic a rod jich starožitný zhynuly, neboť on poslední byl a dětí s paní svou neměl.[2]) Jeho statky všechny se dostaly nyní sňatkem *Janovi z Cimburka* a *z Tovačova*. On a potomci jeho sídleli na Boleslavi a jiných hradech svých, ale Michalovice opustili docela. Neveliká prostora místností hradských, zejména malý počet světnic, které se v hlavním jeho domě nacházely, příčinou toho byly, že se pánům bydlo na hradě Boleslavském na kraji veselého a živného města lépe zalíbilo, ani tu také bezpečnosť tak nacházeli, jako na Michalovicích. Na starý hrad nedávány opravy žádné, tak že se brzo střechy protrhaly a potom dokonce rozpadaly. V takovém asi stavu byl „Michalovice zámek pustý", když se panství Boleslavské r. 1513 Kunratovi z Krajku dostalo.[3]) Od r. 1580 se ani mezi pustými hrady nepřipomíná. Snad se sem vztahuje zpráva, že hrabě Černín starý pustý zámek nějaký na panství Kosmonosském obehnal zdmi a nakázav, aby každý sedlák do roka 30 šneků přinesl, tu jednoho ustanovil, aby je hlídal a do Prahy prodával.[4])

[1]) Palacký. [2]) Staří letopisové na straně 197, chybně tudíž, že Majdaléna Tovačovská byla jeho dcerou. [3]) DZ. 84. B 19. [4]) Paměti Jiř. Pospíchala, generála řádu křižovnického.





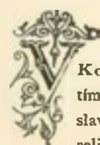
Průčelí zámku Kosmonosského.



Zámek v Kosmonosích.

TVRZE U MICHALOVIC.

KOSMONOSY.



V Kosmonosích povstala tvrz teprve v 16. století, protože před tím tu byla pouhá ves, která buď k Zvířeticům nebo k Boleslavi patřívala. (Viz str. 37. a 104.) Marta Krajířová z Veselice nazývá se poprvé r. 1576 seděním na Kosmonosích,[1]) poněvadž statek ten od manžela svého Arnošta Krajíře držela, ač teprve r. 1583 jej Arnošt „s tvrzí Kosmonosy v nově vystavenou" formálně prodal a ve dsky zemské vložil.[2]) O ní, a jak Kosmonosy zase s Boleslaví sloučeny, také již vypravováno. Po odprodání Boleslavě stala se tvrz Kosmonosská sídlem panství, které pořád se jmenovalo Boleslavským. Roku 1628 prodala je Eva hraběnka z Hohenlohe rozená Vadšteinka i s Kosmonosy a městem Kralíky a městečkem Mladkovem známému válečníku *Gotfrydovi Jindřichovi hraběti z Pappenheimu.*[3]) V bitvě u Lipska nebo Lützen dorazil s jízdou svou na bojiště právě v ten čas, když se vítězství klonilo na stranu Švédů, a hřmotnému jeho útoku snad by se bylo podařilo vítězství obrátiti na císařskou stranu, kdyby ho nebyli postřelili. Zemřel nazejtří 7. listopadu a pochován v klášteře Strahovském. Umíraje poručil manželku svou a syna *Volfganga Adama* knížeti Frydlantskému.[1]) Syn došed let svých oddal se službám vojenským, ale záhy běh života svého ukončil. Roku 1647 dne 30. června jsa na obědě u hraběte Kolloreda, velitele měst Pražských, nepohodl se s generálem Golčem tak, že se vyzvali na souboj. Přes to, že velitel kázal město zavříti, přece se dostali za hradby a tu Pappenheim zastřelen.[2]) Posledním svým pořízením odkázal Kosmonosy *Marii Esteře z Huischinu* rozené *z Gerau*,[3]) kterážto s vdovou Kateřinou z Trautmansdorfu (zase vdanou Althanovou) r. 1650 tak se porovnala, že jí statek Kralický, již obvěněním zavaděný, dědičně pustila.[4]) Ale téhož roku prodala také Kosmonosy se zámkem a vším příslušenstvím *Heřmanovi Černínovi* hraběti *z Chuděnic* za 120.000 fl. uh.[5]) V rodu Heřmanově zůstaly Kosmonosy se zámkem tehda od kamene do čtyř úhlů vystavěným a šindelem pokrytým až do r. 1738, kdež pro dluhy věřitelům odhádány byly.[6]) Dostaly se Zikmundovi Gustavovi hraběti Hrzánovi z Harasova (1740), potom od r. 1760 do rodu Martinického a od r. 1804 až do naší paměti byly v držení rodu Mirbachovského.

---

[1]) DZ. 19 E 17. [2]) DZ. 21. Q 21, 66. J 29. [3]) DZ. 143. B 10. Obšírné poučení hledej v Lumíru r. 1861 na str. 255 a 280.

[1]) DZ. 144. K 12.
[2]) Beckovský II. c. 362.
[3]) DZ. 112. E 3.
[4]) DZ. 306. G 18.
[5]) DZ. 306. J 29.
[6]) DZ. 161. J 15.

OBRUBY.



O starších držitelích Obrub je nám jen málo známo. *Pecha z Obrub* vydal roku 1424 svědomí o sousedce své Malobratřické,[1]) a *Šebek z Obrub* držel r. 1450 se stranou Poděbradskou.[2]) Dokládá také Paprocký, že četl v pamětech pánův z Hazemburka *Jindřicha Zumra z Herstošic* a v *Obrubích*, ale kterého roku tu seděl, to opomenul napsati. Na počátku 16. století dostal se v držení Obrub *Mikuláš Sadovský ze Sloupna*, jenž zemřel asi r. 1530. Ve prospěch sirotků prodali bratří jeho r. 1532 „ve Velkých Obrubích tvrz“ s dvorem poplužním, díly vsi Přepeř a Zelenské Lhoty *Václavovi Čečelickému ze Šanova* za 739 kop.[3]) Po tomto následoval v držení Obrub syn *Petr Šanovec z Šanova*, ale když byl krátký čas pánem, shořely dsky zemské a Petr nemaje nyní vkladu zboží svého dovedl toho, že mu Obruby Václavem Sadovským, synem Mikulášovým, r. 1542 znova ve dsky vloženy byly. Potom pojal k manželství Annu z Ryzemburka, jíž r. 1557 na tvrzi, dvoru a vsi Obrubech a vsi Přepeřích věnoval.[4]) Zemřel nedlouho před r. 1583, zůstaviv dcerku nezletilou Lidmilu, která r. 1585 tvrz Obruby s příslušenstvím vedlé smlouvy před tím učiněné (majíc arci léta doplněna) *Vilémovi mladšímu Odkolkovi z Újezdce* za 3250 kop gr. č. ve dsky zemské vložila.[5]) Po dvou letech (vkl. r. 1588, 2. listopadu) prodal týž pán tvrz Velké Obruby s dvorem poplužním, dědinami a vsí a ves Zeleneckou Lhotu *Anně Lobkovské z Hradce na Kosti* za 4025 kop gr. č. Po paní této zdědily Obruby děti její, z nichž Eliška práva svého (r. 1609 v pátek po Hromnicích) choti svému Jindřichovi Libšteinskému z Kolovrat na Žichovicích postoupila;[6]) přes to však zůstala tvrz s dvorem a částí vsi při panství Kostském. Druhá část vsi náležela již v 16. stol. k panství Boleslavskému.

OBRUBCE.



Držitelé tvrze a vsi Obrubec sdíleli podací na Všeborsku ještě s držiteli některých menších statkův okolních, jako Vršec, Litkovic a Malobratřic. Řadu jejich počíná v pamětech našich *Mikuláš z Obrubec*, jenž k dotčenému kostelu r. 1363, 1. března podával. Nástupci jeho v držení Obrubec byli vladyky *Ušákové z Lomnice*, pocházející z tvrze a městečka Lomnice. *Petr Ušák z Obrubec* podával r. 1402—1404 ke kostelu na Všeborsku. Syn jeho (?) *Václav* měl jeden hlas podací při témže kostele v l. 1415—1419, ale r. 1427 nachází se mezi kollatory kostela Soleckého, začež se pohřešuje v seznamu kollatorův na Všeborsku r. 1428.[7]) Z posledních dvou podávání seznati lze, že drželi Ušákové se stranou katolickou, což asi bylo zásluhou pána Kostského (Mikuláše Zajíce); jméno Ušákův nenalézá se proto v zápisech strany pod obojí. Václavova choť slula Anna a měla 300 kop na Obrubcích od muže svého zapsaných.

Zboží Ušákův nebylo malé, obsahujíc kromě Obrubec několik vesnic v okolí; ale *Jiří Ušák z Lomnice*, synovec a nástupce Václavův, ztenčil je nemálo, neboť prodal (r. 1437) dědictví své ve Lhotce, Meziluží, Dobšicích a Bystřici panu Mikuláši Zajíci a plat v Bystřici s dvorem poplužním v Hrdoňovicích a díly Olešnice a Dobšic Kunšovi z Petrovic.[8]) Nedlouho potom však následovalo také prodání Obrubec samých, na nichž seděl r. 1440 *Diviš* „z Obrobec“ vlastně *Šarovec z Nové vsi* řečený, jenž byl téhož roku 10. března na sjezdu kraje Boleslavského v městě Nymburce.[9]) Ačkoliv byl Diviš Obrubce jen na list trhový koupil a proto je ve dskách ještě vložené neměl, přece, cítě na sobě nedostatek zdraví, choť svou Machnu z Nebakova v příčině věna jejího zkrátiti nechtěl a proto jí na tvrzi Obrubcích s dvorem poplužním a dvořích kmecích s rybníky věnoval. Nežli však ke vložení zápisu toho ve dsky zemské přišlo (r. 1444), umřel Diviš sám dětí po sobě nepozůstaviv, a vdově po něm zůstalé, jež Obrubce ujala, činěny jsou mnohé a nemalé překazy. Po dvou měsících odpíral věnnému zápisu Zbyněk Kabát z Ujkovic a r. 1445 Jan Lapačka ze Sukorad, oba proto, že měli nějaké zápisy na Obrubce a proto u úřadu desk zemských tvrditi mohli, že vlastně jim zboží Obrubecké náleží.[1]) Na Machně nyní bylo, aby odporníky ty penězi odbyla, což ona nejen učinila, nýbrž i (vkl. r. 1454, 12. června) právo věnné Anny, vdovy po Václavovi Ušákovi, za 300 kop grošů českých zakoupila.[2]) Výše vzpomenutých závad na zboží tom povšiml si také *Jan z Kamenné Hory*, rada a dvořan krále Ladislava, jenž si vyprosil odúmrť na Obrubcích po Ušákovi, Divišovi nebo komkoliv jiném, po čemž arci zboží to r. 1453 v městě Nymburce provoláno bylo. Ve při o to mezi Janem a Machnou povstalé přijala Machna Mikuláše, syna Heřmana ze Všelib, na spolek v držení Obrubec; r. 1460 došla věc rozhodnutí na soudě dvorském, a Machna obdrževši za právo zůstavena jest v držení Obrubec.[3])

Roku 1477 držel Obrubce Mikuláš Okáč *z Bříšťan*, jenž tehda několik vsí kláštera Hradišťského zápisně obdržel. Týž čte se také roku 1480 mezi svědky výsady Boleslavské.[4]) Poněvadž zemřel záhy, zůstaviv *Elišku*, dceru nezletilou, následoval jako poručník strýc jejích *Heřman Bořička ze Samšiny*, jinak *z Bříšťan*, jenž měl r. 1484 všelijaká meškání u soudu dvorského v příčině odumřelého zboží ve Chvistonosích.[5]) Bývaje, jako strýc, často na zámku Boleslavském, přitiskl r. 1484 pečeť svou k listu danému Boleslavským na potvrzení výsad;[6]) vyskytuje se kromě toho kolikráte jako svědek v dlužních zápisech a dobrých volích a konečně r. 1493.[7]) Obrubce ujala potom Eliška, jež se vdala za *Jana z Cetně* a jemu r. 1496 všech svých práv postoupila,[8]) ale již r. 1500, 5. září, jsa svědkem v jisté dobré vůli, nazývá se toliko Ceteňským z Cetně, bez uvedení sídla, z čeho viděti, že tehda již Obrubec nedržel. Koupil je totiž před tím *Albrecht z Rychnova*, jenž asi před r. 1505 zboží Brodce od Petra Beřkovského ze Šebířova nabyl;[9]) zboží to prodal sice r. 1505, ale Obrubce podržel až do smrti své. Syn jeho *Hynek Rychnovský z Rychnova*[10]) prodal r. 1519 Obrubce tvrz, dvůr poplužní, ves tudíž, v Lavicích, Mačkově, Litkovicích c. t. m., Hájek dvůr pustý, Chvistonosy tvrz a dvůr pustý panu *Kunratovi Krajířovi z Krajku* za 500 kop gr. č., kterýž zboží to k panství Boleslavskému připojil. Vklad téhož zboží po shoření desk obnovil Hynek panu Arnoštovi Krajířovi.

V druhé polovici 16. století vystavili zde Krajířové „nový dům“ či sídlo při dvoře,[11]) snad tak, že hořejší část tvrze předělali. V odhadu panství Kosmonosského r. 1738 popisuje se stavení toto takto: „Tvrz Vobrubce stará od kamene vystavěná a šindelem přikrytá, kterýžto dolejší díl klenutý a za maštale pro koně se užívá, hořejší díl ale v sobě komory obsahuje, a šacuje se za 50 R.“ V pravo od tvrze nacházel se dvůr.[12])

STAKORY.

Východně od Kosmonos jsou dvě vesnice, totiž Horní a Dolní Stakory, jimž se za starých dob Stakory a Stakorce říkávalo. V Horních bývala fara s kostelem a také tvrz. Z vladyk zdejších připomíná se první *Soběhrd ze Stakor*, jenž první byl téhož erbu a rodu, jako zemané sídlící na Hrádku nad Jizerou. Roku 1325 prodal ves svou Svěbořice a připomíná se ještě roku 1341.[13]) V následujících letech seděli tu, jak lze shledati ze seznamu těch, kteří podávali ke kostelu zdejšímu, Jindřich Dlouhý (1356—1370), Jindřich Hamr (1356—1364), Vlaštěk (1356—1370), Ctibor, Zdeněk (jen do r. 1364), Vítek

[1]) Rel. tab. II. 200. [2]) Archiv č. III. 545. Část Obrub byla tehda statkem duchovenským (DD 23. F 12.) [3]) DZ. I. K 15, arch. Třeboňský. [4]) DZ. 12. K 3. [5]) DZ. 67. T 18, reg. kom. soudu. [6]) DZ. 69. L 25. [7]) Lib. conf. [8]) Rel. tab. II. 169. [9]) Archiv č. I. 250.

[1]) Rel. tab. II. 199. [2]) Ibidem II. 234. [3]) DD. 16. f. 55. a 33 pag. 28, 53. [4]) Archiv Boleslavský a mus. Praž. [5]) DD. 17. pag. 9. [6]) Archiv Boleslavský. [7]) Paprocký o st. pan. 89, 356 a ryt. 239. [8]) Archiv Boleslavský a musea Praž. [9]) Paprocký o st. ryt. 198 [10]) DZ. 5. J 23 [11]) DZ. 24. N 5—12. [12]) DZ. 161. K 16. [13]) Tab. vetust. 396, arch. křižovnický.



Starší umělecký renesanční náhrobek rodiny z Rederu, zbudovaný v letech 1565—1566 na západní straně kaple v děkanském chrámě Frydlantském. Sochy a německé nápisy připomínají Bedřicha z Rederu † r. 1564, jeho manželku paní Saloménu † r. 1556 a syna Bedřicha z Rederu † r. 1562.

(1356—1370), Petraň a Stranek (do r. 1364) a r. 1370 také Pokoj a Procík.[1]) Roku 1391 dal *Martin Zlý se Stakor*, odjinud *z Bořejova*, lán rolí u Kosmonos Mikuláši, faráři v Kosmonosích, kmotru svému, na skutky nábožné.[2]) V následujících dobách setkáváme se hlavně s pěti vladykami zdejšími. *Ctibor se Stakor* držel v l. 1402—1424 Luštěnici.[3]) *Heřman Kaše se Vtelna*, odjinud *se Stakor*, držel v letech 1405—1407 část vsi Stakor. *Petřek se Stakor* držel Úhelnici a odkázal s manželkou svou Annou před smrtí svou († 1411) 10 kop ke kostelu Stakorskému.[4]) *Matěj Pokoj* ze Stakor připomíná se od r. 1405 a držel r. 1407 část Stakor s Janem Pokojem; v letech 1407—1408 byl plnomocným vladařem pana Jana z Ralska.[5])

[1]) Lib. conf. [2]) Lib. erect. XII. 70. Bratr jeho Bohuněk byl od r. 1369 farářem v Holanech, od r. 1377 v Sezemicích. [3]) Lib. conf. [4]) Lib. erect. VIII. 126. [5]) Lib. conf. lib. erect. V. 123; Paprocký o st. pan. 268.

Asi tehda vystřídal se na Stakorech rod, kterýž měl štít křížem na čtvero poli rozdělený. Nazývali se *Rosvodové se Stakor*. Jeden z nich, Rameš z Hrádku, byl také ve službách Jana z Ralska, a nějaký čas v Stakořích seděním,[1]) a žil ještě r. 1459. Bratr jeho *Jan Rosvoda* připomíná se r. 1422 mezi osobami znamenitějšími; měl r. 1427 účastenství v jetí knížete Zikmunda a zastřelen jest r. 1428 od svého pacholka.[2]) Jiný *Jan Rosvoda* byl r. 1448 ve vojště Poděbradském před Prahou, a *Jakub* z téhož rodu připomíná se r. 1452.[3]) *Ctibor Rosvoda* obdržel r. 1501 všechnu odúmrť královskou po své manželce Martě z Prahy a zapsal r. 1527 všechen statek svůj Anéžce ze Smiřic, vdově po Pavlovi Samuelovi z Hrádku

[1]) Archiv č. I. 176, rel. tab. I. 127. [2]) Tomek IV. 414. st. letop. 71, archiv č. I. 209. [3]) Archiv Třeboňský a Olešnický. Roku 1440 žil Frycek ze Stakor. (Arch. č. I. 250.)

a dětem jejím.[1]) Když pak *Václav Samuel z Hrádku* let dosáhl, dal si r. 1544 Stakory tvrz, dvůr a ves v obnovené dsky zemské vložiti.[2]) Roku 1568 ještě žil, r. 1571 byl mrtev.[3]) Barbora Samuelova z Hrádku, která pak Stakory držela a r. 1573 list mocný obdržela, byla bezpochyby manželka jeho.[4]) Nevíme, jakým způsobem dosáhl Stakor *Jaroslav Smiřický ze Smiřic*, ale prodal je pak *Martě Krajiřové z Veselice*. Tato odkázala Stakory r. 1588 *Elišce Mladotové z Hustířan* a v Mladé Boleslavi.[5]) Tato tu seděla s manželem svým Jiříkem Mladotou († c. 1600) a po jeho smrti s druhým manželem Mateřovským a prodala r. 1609 tvrz, dvůr a ves Velké Stakory *Kateřině z Dohalic*, manželce syna svého Zdeňka Adama. Po této dědil manžel a když r. 1661 zemřel, ujali Stakory synové jeho *Jiří Rudolf* a *Vilém Jindřich*.[6]) Později přikoupeny Stakory k panství Kosmonosskému. O bývalé tvrzi pak se k r. 1738 takto mluví: „Tvrz Hoření Stakora stará, od kamene vystavěná a šindelem přikrytá; dolejší díl též tvrze užívá se za marštale pro koně a kurníky, z nichžto dvě jsou klenuty, hořejší díl ale jsou komory. Za touž tvrzí jsou marštale pro koně též od kamene.“ To vše mělo cenu 50 fl.[7])

ZALUŽANY.

Blíže Stakor nachází se dvůr poplužní Zalužany, jenž býval kdysi malým statečkem a opatřen býval v dobách starších také tvrzí. Na té sídlili uprostřed 14. století *Beneš* a *Diviš* bratří ze *Zalužan*, kteří vyplatili matce své Jitce věno její 400 kop, na Zalužanech zapsané, z čehož ona vykázala jim 50 kop, aby je panně Jitce, jeptišce, dceři Mladotově z Nechanic vyplnili.[8]) Roku 1395 připomíná se *Matyáš ze Zalužan*. Zdá se odtud, že tito Zalužanští spřízněni byli s vladykami z Nechanic, kteří měli 1393—1417 právo podací při kostele v Řitonicích, ano *Václav*, syn *Drhy ze Zalužan*, stal se tu farářem (r. 1393) a umřel zde r. 1406.[9]) Jakkoliv malé, bylo zboží Zalužanské tehda rozdělené, neboť kromě *Zdeňka ze Zalužan*, jenž svědčil r. 1408 při nadání učiněném klášteru v Dubě,[10]) připomíná se *Mikuláš Štěkna ze Zalužan*, jenž r. 1402, 21. února plat 8 kop roční na tvrzi Zalužanech s dvorem poplužným a dvořích kmecích Kříži kramáři v Praze prodal.[11]) Tento Mikuláš nazýval se dříve Štěknou ze Žebnice, stal se bakalářem r. 1382 a mistrem r. 1385; byl pak později živ v Praze co měšťan, maje dům na Starém městě. Zemřel mezi lety 1416 a 1418. Jeho dědici byli bratří Beneš a Petr řečení Štěknové z Kralovic. Také Jan Štěkna, kazatel výtečný, jako prý „trouba zvučná“, jenž byl kazatelem při kapli Betlemské pod patronátem svrchu psaného Kříže kramáře, byl příbuzným dotčenému Mikuláši.[12]) Zdá se, že mimo plat koupený Křížem, jenž potom přešel na Jana Štěknu, rodině té nic více v Zalužanech nezůstalo; plat ten r. 1437 jakožto odúmrť na krále spadlá provolán v městě Nymburce a udělen Benešovi Štěknovi,[13]) jenž býval roku 1423 písařem pana Hynka z Koldšteina, ačkoliv tomu dání odpírala kollej studentů králové Hedviky, jež snad po Janovi byla dědila.[14])

Po Mikuláši držel Zalužany jakýsi *Jaroslav* s manželkou svou *Annou*; oba zemřeli před r. 1415 a zboží jich mělo spadnouti na krále; ale Jan Rozvora z Luštěnic dokázal u úřadu desk dvorských, že žije ještě *Jaroslav*, sirotek po dotčeném Jaroslavovi, s nímž měl Rozvora spolek králem daný.[15]) Z pozdějších osudů tvrze jest nám málo známo. Kateřina ze Sekyřic byvši vdána s přátelskou radou za Jana syna Kostelákova, obdržela věna 100 kop a jmenováno (obvěněno) jí 250 kop tu na Zalužanech snad od starého Kosteláka. Když pak později k věnu svému přijíti nemohla, pohnala do soudu zemského (r. 1456) tehdejšího držitele *Mikuláše Čapka ze Zalužan* (jenž snad z rodu Čapků ze San pocházel), a obdrževši přísudek věno své potom dostala.[1]) Poslední nám známí držitelé dvoru zdejšího *Ctibor* a *Jakub* bratří ze *Zalužan* prodali kdysi před r. 1500 nivu dědičnou slove v Jezerách Štěpánovi Nepernému z předměstí Boleslavského, jehožto dcera Markéta ji (1500, 5. září) zase jinému měšťěnínu tudíž prodala.[2]) Za těch dob sotva již tvrz při dvoře stála, neboť zajisté bychom o ní ve vkladech prvních desk zemských připomenutí, třebas jen, že byla pustá, nalezli.

HÁJEK.

V okolí Boleslavě býval dvojí Hájek. Jeden Hájek byla ves u Bezna, kde je nyní myslivna a les. Tato připomíná se v letech 1384—1400 několikráte. Druhý Hájek byl dvůr s tvrzí a stával někde u Obory západně od Obrubec anebo snad na místě Obory samé, což by se podrobným vyšetřením objevilo. O osudech tvrze této jen tolik jest známo, že tu měl Rameš z Hrádku plat zapsaný, a když zemřel bez dědiců, vyprosil si Jiřík z Hrádku a z Valečova plat ten na králi Vladislavovi. Držitelem Hájku byl tehda *Kuneš z Jemníka*.[3]) Roku 1519 patřil Hájek dvůr pustý k Obrubcům a s nimi se dostal k panství Boleslavskému. Od r. 1577 připomíná se často „les Hájecko, tu kdež nyní obora jest“ jako příslušenství Obrubec.[4])

CHVISTONOSY.

Jihozápadně od Obrubec u Martinic neb Martinovic stávala ves řečená prvotně Chvistonosy, při níž ve 14. a 15. stol. tvrz bývala. Asi okolo r. 1373 seděl tu *Petr z Chvistonos*, jenž prodal tehda nějaké dědictví kapitule u Všech svatých na hradě Pražském.[5]) Roku 1408 vládl tu *Petr Horký z Chvistonos*, jenž na vsi zdejší úrok nějaký k faře v Brodci prodal. Podobně prodal r. 1409 na téže vsi úrok konšelům v Hodkovicích, ani tehda kaplanství při kostele svém zřizovali. Roku 1415 prodal zboží Chvistonoské bratru svému *Zdeňkovi*, jenž tu ještě r. 1418 seděl.[6]) Dcera toho Žofka byla vdána za Křišťana z Žernosek a již r. 1457 vdovou.[7]) Pánem na Chvistonosích byl tehda *Vítek z Chvistonos*, jenž byl r. 1440 mezi sněmovníky kraje Boleslavského v Nymburce. Poměry majetníků z dob následujících nejsou dosti zřejmé. Po nějakém vladykovi Chvistonoském, jenž před r. 1476 zemřel,[8]) zůstaly tři dcerušky nezletilé, jichž poručníkem byl Mikuláš Okáč z Bříšťan. Jedna z nich, jménem Markéta, vdána byla za Jana Dubánka z Duban, a třetina její měla po smrti její spadnouti na krále, avšak soudíc z pozdějších událostí dostala se Elišce, nezletilé dceři Okáčově. Jak se zdá, byla druhá dcera manželkou Okáčovou a třetí konečně byla Eliška, která byla vdána napřed za Pavla z Litožnice a potom za Jana Oděrada z Sekyřic. Jan Oděrad propustil r. 1486 právo své na 200 kop zapsaných na Chvistonosích také Elišce Okáčové.[9]) Patřil tedy celý statek Elišce, která byla v l. 1480, 1486 a potom ještě pod poručenstvím strýce svého Heřmana Boryčky z Bříšťan. Skrze Elišku dostaly se Chvistonosy tehda již připojené k Obrubcům v držení Jara Ceteňského. Na témže statku připomínají se r. 1519 Chvistonosy tvrz a dvůr pustý a tak i v pozdějších seznamech panství Boleslavského. Roku 1583 připomínají se ves Martinice s mlýnem pod rybníkem, jenž slove Chvistonoský.[10])

---

[1]) Arch. č. VI. 318, 588, DZ. 42. L 29, 249. C 8. [2]) DZ. 250. G 19. [3]) Archiv Třeboň. a Boleslav. [4]) Archiv gub. [5]) DZ. 24. B 18. F 23. [6]) DZ. 134. P 2, 478. B 9. [7]) DZ. 161. K 11. [8]) Rel. tab. I. 422. Blíže Zalužan měl klášter františkánský v Mladé Boleslavi nějaká pole roku 1383. (Archiv kapitulní.) [9]) Lib. conf. [10]) Lib. erect. VIII. f. 56. [11]) Rel. tab. I. 596. [12]) Tomkovy děje Prahy III. 429. [13]) DD. 15. f. 83. [14]) O té kolleji viz děje Tomkovy III. 432. [15]) DD. 15 f. 58.

[1]) Rel. tab. I. 119. [2]) Arch. Boleslavský. [3]) DZ. 17. f. 62. [4]) DZ. 89. D 36. [5]) Rel. tab. I. 444. [6]) Lib. erect. VIII. 46, 56, 62. rel. tab. II. 134. [7]) DD. 33. str. 257. [8]) Archiv č. I. 250, VII. 510. [9]) DD. 17. str. 9. [10]) DZ. 66. L. 29.



Grabštein od jižní strany.

GRABŠTEIN HRAD.



Hrad Grabštein, ze všech stran vysokými vrchy obklíčený, vypíná se na vysoké hoře nedaleko města Hrádku. Stojí mezi dvěma údolími, které se na jižní jeho patě spojují, a na vysokém konci ostrohu, na jehož sedle stojí dvůr zámecký. Odtud přijde se pěšinou pěkně upravenou, tak aby se minul *nový zámek* pod starým hradem postavený, na starodávnou vozovou cestu a na vrch hory, na kterém stojí hmotné sice, ale nikoliv již tak pyšné stavení starého zámku, jako bývalo ještě před stoletím.

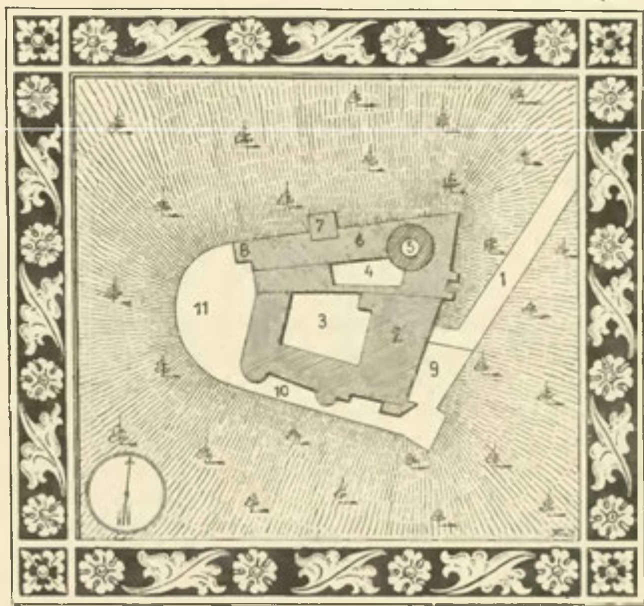
Bývalý hrad jest stavení do čtverhranu, nikoliv však pravidelně založené, poněvadž prvotně na místě nynějších budov byly hradby, k nimž později přistavováno, a z hradeb rozličné bašty ven vybíhaly. Ze strany vnitřní má zámek jediné poschodí, poněvadž r. 1843 vyhořel a spustl, a zámek proto snížen o poschodí, z venku však při vchodu objevuje se jako stavení o dvou poschodích. Skrze bránu štukovím obloženou a asi v té způsobě se nacházející, jak postavena byla v 17. století, přijde se do dlouhého průjezdu válcovitě sklenutého a potom druhým výjezdem nebo branou, první podobnou, na *dvůr čtverhranatý* a na všech stranách stavením zavřený. Jak již praveno, je vše to stavení na třech stranách o jednom poschodí, avšak na východní straně vypíná se do druhého a přístavek v pravo od průjezdu i do třetího poschodí. Okna veliká, hmotnými římsami kamennými obložená, též rustika na zdech svědčí o tom, že postaveno bylo stavení toto v 16. století. Nyní jsou tu sice byty, ale vrchnosť bydlí v novém zámku pod hradem. V pravo od průjezdu jde se po schodech až do prvního poschodí a přijde se na *malý dvorek*, jehož tvářnosť se podobá dvoru velkému. Příchozího překvapí tu hmotná okrouhlá věže, z níž vidíme jen svršek, poněvadž stojíme ve výšce prvního poschodí. Umístěna jest v rohu severovýchodním tak, že byla tu nejen na obranu této strany, nýbrž i na obranu brány blízko se nacházející. Jako všechny takové věže měla prvotně vchod svůj (na jižní straně) jen v jisté výšce po mostě. Byl sklenut do půlkruhu, ale dnes jest zazděn a jde z něho ven jen okno. Od té doby, co je zastavena stavením a co se do mocného jejího těla vlámali, má

také vchod k přízemí, totiž k přízemí z tohoto poschodí, poněvadž věž stojí na skále až do prvního poschodí dosahující. Jdouce po šneku vzhůru do věže, spatříme tam starodávný náhrobek panů Donínských, který jistě ze 14. století pochází. Snad býval někdy v kapli a slouží nyní za stupeň. Věž obsahuje ode dna svého troje místnosti nad sebou a nejvýše jest ochoz s cimbuřím, kteréž pokrývá střecha, z níž vyniká osmihranná máselnice (r. 1875 postavená) se střechou končitou.

Vedlé věže je památná *kaple zámecká sv. Barbory*, totiž sklep podlouhlý, třikráte do kříže a jednou do půl hvězdy sklenutý, s kruchtou na dvou sloupích. Malby její na stěnách a klenutí sice vybledly a nerozumným obnovováním jsou pokaženy, ale mají posud znamenitou cenu. Klenutí je pomalováno ozdobami, mezi nimiž jsou kruhy s malými obrázky; barvitosť jejich, soudíc z kousků, kteréž obnovení šťastně ušly, byla velmi pěkná Rok 1569 v pravo a v levo od oltáře zřejmý svědčí o tom, že kapli tu dal upraviti umění milovný Jiřík Mehl, místokancléř; škoda, že není nám znám umělec. Stejné ceny také jsou stolice, které patří k nejpěknějším pracím toho druhu. Jest to sice jen práce truhlářská, ale pořádného řemeslníka; přes to však prostým, ale vkusným uspořádáním ozdob pobavují. Kaple sv. Barbory byla na hradě již ve 14. století. Od roku 1393 ustanovováni tu stále kaplanové. Ze statku Malého Šonova vycházel pro tuto kapli úrok, který rada Žitavská až do novější doby platila.

Zajímavé jest také *procházku okolo hradu* konati. Na jeho jižní straně spatřují se dvě bašty polookrouhlé, které bývaly někdy v hradbách, ale v 16. století přistavěno k nim nynější stavení, jemuž říkali pak Neuhaus im niedern Schloss (nový dům v dolním zámku). V severozápadním rohu zámku vybíhá čtverhranatý přístavek na způsob bašty: ze starého obrazu seznává se, že to byla věž, jejíž svršek po posledním ohni zbořen. Na severní stranu vystupuje ze zdi čtverhranatá věž končitou střechou krytá, v níž jest několik místností nad sebou s okny, která spodkem svým je stará, ale svršek její teprve v nových dobách z cihel postaven. Okolo zámku všude jsou parkány v zahradu proměněné. Dříve zavřeny byly hradbami, které pobořeny na rozkaz císaře Leopolda, aby nesloužily nepřátelům země.

Z nynějšího stavu a z dílčí cedule r. 1549 lze souditi o *bývalém rozdělení hradu*. Tak zvaný dolní hrad jest nynější dvůr a strany jeho k východu, jihu a západu, kdež byly prvotně jen hradby s baštami a některým malým stavením Že nynější domy teprve v 16. století přistaveny, svědčí zdivo jejich vesměs tenčí než bývá u starých hradů. Tak zvaný horní hrad jest část severní, čili celé křídlo ode dvora na severní stranu. Na první pohled ani to není tak viděti, jako se to pozná při bedlivém ohledání vnitřku. Neboť tu část přízemí není nic jiného nežli skála, na níž stojí velká věž. Na téže skále jest horní dvorek, arci urovnaný a dlážděný, a boky této skály všude zakryty jsou zdivem, což bezpochyby také za starých dob bývalo. Části této zdi jsou tak hrubé, jako se obyčejně spatřuje u starých stavení.



Plán hradu Grabšteina.

Vysvětlení plánu: 1. Cesta ode dvora; 2. brána s průjezdem; 3. dvůr dolního zámku 4. dvorek horního zámku; 5. velká věž; 6. kaple; 7 věž od spodku stará, od svrchu nová; 8. bývalá věž snížená; 9—11. parkány bývalé, nyní rovné plochy, které též hradbami zavřeny byly. Ve 14. století šla cesta bezpochyby od č. 1. k 9 a 10., pak od 11. skrze bránu do dvoru č. 3. Cesta 9.—11. byla pravostranná.

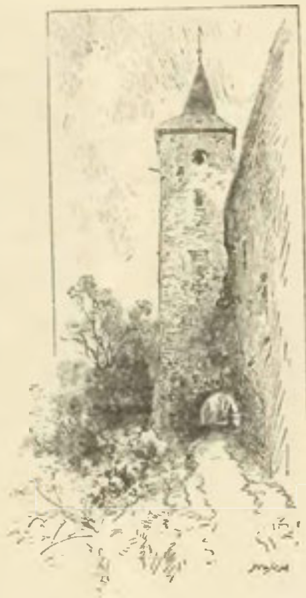
Podlé svědectví Neplachova jmenoval se Grabštein původně Ulsicz, což ukazuje na pojmenování německé. Král Přemysl II. odňal jej nějakému pánu jako statek od království odcizený. Od něho dostal se darováním *purkrabím z Donína*, kteří mu dali jméno Grafenstein. [1]) Donínům nenáleželo vrchní právo nad panstvím úplně, nýbrž podléhali zemskému soudu kraje Žitavského; teprve asi r. 1310 vybaveni z něho a podřízeni jako držitelé ušlechtilého manství dvorskému soudu. Za to měli své služebné many ve vsích Machendorf, Wetzwalde, Köthen, Wolfers-

[1]) Němci také říkali Grefenstein, Grefinstein, Grefstein, Češi psávali Kravštein, Gravštein a naposled se ustálil název Grabštein.



Grabštein od západní strany.

dorf, Wustung, Bertelsdorf, Bullendorf a Ullichsdorf, kteří, tuším, s městskou radou Chrastavskou tvořili manský soud panství Grabšteinského.[1]) První Donín, který na Grabšteině vládl, byl *Jindřich (III.)*, jenž asi v tu dobu zemřel, když padl král Přemysl na Moravském poli. Z devíti jeho synů dostal Grabštein *Jaroslav*, drže jej z počátku s bratry svými Jindřichem a Heřmanem.[2]) Vyskytuje se v letech 1288—1317 v rozličných pamětech Lužických. Synové jeho byli *Ota*, *Jindřich*, *Jan*, *Vácslav* a *Ota* řečený *Kalp*, kteří se pospolu poprvé roku 1326 připomínají. Ota oddal se stavu duchovnímu a stal se farářem ve Friedersdorfu u Žitavy, Jindřich (r. 1329 až 1334) zemřel záhy, Jan oddělil se od ostatních a postavil na svém dílu hrad Raimund, ale připomíná se po smrti bratra svého Jindřicha do r. 1356 jako pán na Grabšteině, jsa poručníkem mladých svých synovců. Vácslav držel nějaké statky v Lužici a vystěhoval se po r. 1360 do Slezska, a nejmladší Ota dostal se v držení panství Neurode v Kladsku[3])


Čtverhranatá věž v Grabšteině.

Synové Jindřichovi jmenovali se *Čeněk*, *Jindřich*, *Vilém* a *Jan*. Čeněk nazývá se chybně farářem v Hrádku, ač jím nikdy nebyl, nýbrž byl tu farářem Mikuláš. Sice byl r. 1356 ještě s bratřími v nedílu, a odděliv se pak, více se staral o Bibršteiny na Frydlantě než o své příbuzenstvo (r. 1388). Ostatní tři vyskytují se v letech 1357—1367 jako společní držitelé panství Grabšteinského. Jan, jak se zdá, brzo zemřel a ostatní dva drželi společně Grabštein, k němuž Raimund přikoupili. Od té doby měl Jindřich Grabštein sám a vyskytuje se v l. 1384—1395 jako patron kostelů na panství a naposled r. 1399 jako patron kostela v Hrádku.[4]) O vládu panství dělil se s ním již roku 1395 syn jeho *Albert* a převzal ji sám asi roku 1400 po smrti otcově. V l. 1408—1411 sedal na soudě zemském[5]) a r 1411 povolil Mikuláši, faráři Chrastavskému, aby koupil pro kostel louku a zahradu, k čemuž také pečeť svou přivěsil Albrecht Makros, hejtman na Chrastavě.[6]) Když začaly bouře husitské, stál na straně katolické, ale zemřel r. 1419. Syn jeho *Hynce* nebo Jindřich vyskytuje se již r. 1411 vedlé otce svého a vynikal od r. 1422 jako protivník husitů. Když prý pobral nějaké vozy s herynky, které Bočkovi z Poděbrad náležely, vpadli husité do okolí zdejšího (r. 1424) a vypálivše Hrádek pokoušeli se i o Grabštein a Žitavu.[7]) Od té doby Žitavští a sousedé jich postrašeni, naději svou v něm měli, zvláště r. 1426. Jindřich zemřel r. 1428, nezůstaviv, pokud vědomo, potomků. Zůstala po něm jediné sestra Markéta.

Po smrti Jindřichově opanoval Grabštein *Venč z Donína* (t. j Vácslav), vnuk prvního Vácslava, který se byl do Slezska přestěhoval; poněvadž pak sám dědicem zákonitým nebyl, psal se vladařem seděním na Grabšteině, zejména roku 1429, když faráře do Wetzwaldu podával. Sestru Hyncovu (snad svrchupsanou Markétu) vdal za *Mikuláše z Kaišperka*, dada po ní věnem městečko Chrastavu. Tedy Mikuláš hned osadil kostel zdejší a otočil příkopem, a maje takto pevné místo, veliké škody činil do Lužice. Na tom nemaje dosti, sehnal Venče s Grabšteina, a opanovav jej, veliké škody činil u Zhořelice a Budišína, pále vesnice a vraždě a jímaje lidi po silnicích.[8]) Nejvíce naříkali Zhořelští r. 1432.[9]) Proto byli Lužičané velmi rádi, když se mladý Jan z Ralska nabídl Těmovi z Koldic, fojtu jich, že by jim chtěl za 400 kop Grabštein zraditi. Věc byla umluvena a přišlo také poselství od Jana, který je objednal na jistý den. Když však Těma r. 1433 dne 14. srpna před Grabštein přišel, nevydařila se výprava, jak byl očekával, a Lužičanů bylo několik zbito a 26 zajato. Jak se Janovi mstili, jemuž vinu dávali, již vypravováno na str. 143. Tím rostla Mikulášova odvaha. Na počátku prosince téhož roku sebral se s posádkami na Lipém a Vartemberce asi ve 100 koních, aby vzali vozy s kupectvím, které jely z Vratislavě do Zhořelice. Ale Zhořelští byli opatrni a sebravše dosti lidu, nedali vozům samotným jeti. Když to Čechové viděli, obrátili se rychle a vpadše do vsi Ebersbachu, zapálili ji a množství zajatých sedlákův a dobytka odvedli.


Grabštein podlé starého vyobrazení.

[1]) Archiv musejní „z Donína" a list manský k r. 1454. [2]) Reg. II. 1091. [3]) Aufzeichnungen über die erloschenen Linien der Familie Dohna. Berlin 1876. Toho užito i v následujícím, ačkoli spis tento jest nekriticky sepsán, pokud jej psal sám hrabě z Donina. [4]) Lib. conf. [5]) Archiv č. II. 367. [6]) Lib. erect. X. 88. [7]) Exc. Cl. X. 21. [8]) Venč se uchýlil na statek Radměřice. [9]) Palacký, urk. Beitr. II. 293.



Kaple hradu Grabšteina.

Lužičané pustili se za nimi a svedli bitvu u Hersfeldu, v níž zvítězili, ale kořisť, jak se zdá, jim ušla.[1]) Na Kaišperka konečně dorostl jiný silnější, ale také Čech, *Zikmund* z *Vartemberka* a z *Děčína*, jenž také někdy pláštíkem po větru točil. Ten v březnu r. 1435 Kaišperka zajal. Jestli se tehda hradu Grabšteina zmocnil, není poznamenáno, sice jest jisto, že se Grabštein dostal v moc Jana Čapka ze San, hejtmana táborského, což se mohlo i postoupením od Zikmunda státi, a že hejtmanem na něm stal se *Štěpán Tlach*. Ale Lužičanům se tím nepomohlo, nýbrž bylo jim ještě hůře. Neboť Tlach měl v žoldu 60—80 koní, s kterými den co den do Zhořelska se jezdilo, pálilo a na silnicích jímalo přes to, že se již Čapek císaři Zikmundovi poddal.[2]) Tedy Lužičané konečně se spolčili s panem *Zikmundem Děčínským* a hrad Grabštein ztekli. Majetníkem zůstal nyní Zikmund, ale když ho žádal Jan z Donína, aby postoupil téhož zámku *Hlaváčovi* z *Donína*, učinil tak.[3]) Ze strany Lužičanův ustanoven byl za spoludržitele nebo jich zástupce nějaký Myszperg, který také právo své Hlaváčovi vzdal.

Pravým dědicem zdá se, že byl Jan, ale hrad prozatím Hlaváčovi odevzdal; tento pak obdržel na Grabštein potvrzení od císaře Zikmunda. Ale již roku 1438 obmýšlel Grabštein zase prodati, a proto slibovali mu stavové Horní Lužice 70 kop, jestli Grabštein cizímu neprodá. Konečně přece přišlo k prodeji.

[1]) Script. rer. Lus. I. 231. [2]) Palacký, urk. Beitr. II. 442. [3]) Paprocký o st. pan. 273.



Kaple hradu Grabšteina.

Jan totiž jsa *Venčovi z Donína* dlužen 14.000 kop od těch dob, co Janův otec byl Venčovým poručníkem, zapsal mu k zástavě hrady Grabštein a Falkenburk a Hlaváč mu také právo své prodal, obdržev od něho směnou statek Königsbrück. To všechno se stalo buď r. 1438 nebo 1439, a o to ještě mezi oběma pány byly po dvě léta kyselosti, nežli se ta záležitosť k obapolné spokojenosti urovnala. Ale Venč neměl jen nechuti s Hlaváčem, nýbrž i s Žitavskými. Když totiž tehda sedm rejtarů loupežných sedláky na poli oloupilo, honili je Žitavští. Dva z nich chytili před Grabšteinem a pět unikše až na parkán hradu Grabšteina, zavřeli se tu na baště, ale Žitavští hnali na ni útokem a všechny zajali i s koňmi a kořistí. Věc ta tak rozzlobila Venče, že chtěl začíti válku, a jen stěží fojt mezi nimi mír udržel. Zhořelští zase měli radosť, že Venč zámek svůj proti nepřátelům města uhájil, a poslali mu dar na penězích. Ano roku 1441 jednal s nimi o to, aby od něho Horní Lužičané Grabštein koupili. Měl však potom přece nevole s Lužičany a Bibršteiny. Podporoval Albrechta Berku, zetě svého, a s tímto přikázal se také r. 1446 vévodě Saskému za služebníka tak, aby mu hradové Grabštein, Vildštein a Tolštein otevřeni byli. Od té doby rostlo nepřátelství s Lužičany, kteří r. 1448 spojivše se s Bibršteiny, ke hradu Grabšteinu přilehli a svými kusy jej rozstříleti usilovali. Tentokráte nic nesvedli, ale když potom Venč v nepřátelství pokračoval a Lužičanům nové protimyslnosti činil, přitrhli tito se Slezany po druhé ke Grabšteinu (r. 1450). Tři neděle tu leželi, a konečně se hrad vzdal. Venč a zeť jeho museli se zapsati, že budou mír držeti a Lužičanům proti

nepřátelům jejich se všemi hrady svými pomáhati. Nicméně tím konečný mír nebyl zjednán a obě strany na sebe v Praze žalovaly.

Král Ladislav udělil r. 1453 Venčovi a Hlaváčovi z Donína společně v léno panství Grabšteinské proto, aby jeden po druhém mohl děditi, [1]) ale r. 1454 zvláště dal Venčovi v léno hrad Grabštein, zbořený hrad Falkenberk, městečka Chrastavu a Hrádek, vsi Wetzwald, Ketten, Ratzendorf, Denis, Gersdorf, Horní a Dolní Chrastavu, Machendorf, Dietersdorf, Schönbach, Hermansdorf, Kněžice, Petrovice s many, též panství Raimundské a statek Radměřický. [2]) Totéž na jeho prosbu prokázal král Jiří (r. 1460) a od Markéty, dcery n. Albertovy, koupil r. 1463 vše její právo věnné a dědičné. [3]) Roku 1467 odstoupil od krále Jiří bezpochyby pro strach z fanatických sousedů svých Slezanův a Lužičanův, ano i táhl s nimi, když vypálili Turnov. Když se o něm rozneslo roku 1470, že chce Grabštein Čechům dáti, psal o tom rozhorleně do Zhořelice, kdo tak mluví, že v hrdlo lže jako zrádný kacíř a zlosyn, který by jej rád o hrdlo, česť a statek připravil. Dokládal, že z mládí až do stáří spravedlivě byl živ, a sčítal vinu těch pověstí na Žitavské, kteří by ho rádi připravili o hrad, aby statek připojili k městu. Nedlouho potom asi r 1471 zemřel.

Grabštein zdědili po něm synové *Jan* a *Mikuláš*. Onen ujal se vlády na panství a držel ze začátku s králem Matyášem; r. 1478 poddal se králi Vladislavovi a věrně mu sloužil. Od té doby stěžovali si do něho Lužičané často, že jest na ruku nepokojným sousedům, kteří brali na silnicích, zvláště se říkalo o Adamovi Švábovi, že má stav svůj na Grabšteině. Roku 1485 obdrželi Jan a Mikuláš léno na hrad Grabštein a veškeré panství, na němž byli nové doly zarazili. [4]) Roku 1491 zemřel Jan v Budišíně, kamž byl cestoval, aby králi žaloval na Zhořelské. Grabštein ujal nyní Mikuláš, jemuž soud dvorský r. 1491 spolek se syny Hlaváčovými potvrdil. [5]) Oženiv se s Lidmilou z Leskovce jí r. 1499 na Hrádku a Chrastavě a jiném zboží kromě hradu samého věnoval. [6]) Na jeho prosbu král Vladislav majestátem r. 1514 dne 1. listopadu daným zámek Grabštein s městečkem pod ním řečeným Greffental a vše panství Grabšteinské a Raimundské z manství propustil a k tomu přidal i tu milosť, aby Mikuláš hor svobodně užíval a z toho urbur a desátků králi nedával. [7]) Mikuláš zemřel r. 1540 a pohřben jest v Hrádku v kostele. Posledním pořízením svým odkázal statek svůj synům a dcerám svým věno. Poněvadž manželka jeho Lidmila pořízením r. 1508 učiněným jeho zmocnila všeho, co se jí po Albrechtovi, otci jejím, dostalo, ustanovil, aby jmění to všechno spadlo na dcery. [8]) Před svou smrtí byl i ves Suchou přikoupil. [9])

Mikulášovi synové *Albrecht*, *Jan*, *Jaroslav*, *Václav*, *Bedřich* a *Kryštof* zůstali devět let v nedílnosti a Jan všechno panství spravoval. Po otci zdědil též spor se Zdislavem Berkou z Dubé, jemuž se byl Mikuláš přátelsky podvolil, že mu chce dopustiti pálení vápna v Šimbachu, ale potom tomu dosti neučinil. Ano když Zdislav k Janovi poslal Kašpara Gerštorfa a Michala Gemeinara, aby mu překážku v pálení nečinil, promluvil Jan: Jestliže by on Michal toho díla nezanechal a dále se v to vkládal, že by ho tak opatřil, aby na kusy rozsekán byl. [10]) Roku 1543 učinili všichni bratří smlouvu se strýci svými na Königsbrucku, poněvadž tito, jako potomci Hlaváčovi a společníci držitelů měli spravedlnosť k části panství. Podlé té dostali 12.000 fl. dílu otcovského, ves Ruppersdorf a mohli si v Chrastavě buď dům koupiti nebo nové sídlo vyzdvihnouti, k čemuž Grabšteinští povinni byli dříví, kámen a vápno dodávati. Hory zůstaly v nedílu. [11]) Jestli tím již v dluhy upadli, přejavše i dluhy po otci, ještě více je cítili, když potom společné své jmění rozdrobili. Ale k dělení tomu tak hned nepřišlo. Grabštein sice byl r. 1514 z manství propuštěn, ale od té doby zase v manství uveden. Když proto r. 1545 Albrechtovi povoleno, aby na Grabšteině manželce své Anně Šenkovně z Taufenberka věnovati mohl, zavázán k tomu, aby ve dvou letech zase zápis ten se statku svedl. [12]) Roku 1549 dne 4. února pak přišlo k rozdělení. Znám jest nám z domácích pamětí jen jeden díl. Na Grabšteině dostal nejhořejší nový dům v dolním zámku vedlé staré pusté zdi, kdež byla pavlač do prvního starého domu v dolním zámku položena, tudíž až k dvorské světnici s pekárnou před zámkem a parkánem; poněvadž však vchod k prvnímu starému domu z horního zámku byl, měl ten, který ten dům starý dostal, po pavlači při zdi, která k němu z horního zámku šla, choditi, až by si nový přístup zřídil. Ke dvěma dílům dostal se společně druhý nový dům, ke čtvrtému jeden starý dům, k pátému horní zámek a k šestému, jak se zdá, tak zvaný druhý starý dům. Sice dovídáme se, že dvůr v dolním zámku a studnice tudíž zůstaly v nedílu a brána každému se otvírala a Chrastava na šest dílů rozdělena byla. Poněvadž byl Grabštein pomezním hradem, bylo společně usneseno, že se musí večer nikoho nečekajíc zavříti a nesmí otvírati, leč by byla nutná potřeba. Vesnice, dvory a lesy také na šest dílů rozděleny. [13])

---

[1]) DD. 52. str. 12—13. [2]) Arch. gub. [3]) DD. 5. str. 143. [4]) Arch gub. [5]) DD. 6. str. 175. [6]) DD. 62. str. 268. [7]) DZ. 1. C 1. [8]) DZ. 4. L 4. [9]) DZ. 8. A 5. [10]) Reg. kom. soudu. [11]) DD. 25 f. 269. [12]) Reg královská ve Vídni. [13]) DD. 62. str. 653—686.



Okrouhlý arkýř v Grabšteině.

Následky rozdrobenosti brzo se ukazovaly. Roku 1562 dožádal se Albrecht M. Šimona Proxena ze Šudetu, aby tři syny jeho Karla, Volfa a Rudolfa a při nich Zikmunda z Kalenic liternímu umění vyučoval, připovídaje platiti za každého ze synů na čtyři léta po dvou kopách míšenských a od Zikmunda po jedné a půl kopě, ale nebyl s to všechno doplatiti. [1]) Někteří bratří mezitím odumřeli a díl jejich měl spadnouti na korunu, poněvadž však dluhů bylo drahně, komora o ně ani nestála, a vyjednáváno s Arnoštem, knížetem Bavorským, aby celé panství koupil, když pak tento nekupoval, jednáno s *Jiříkem Mehlem ze Střelic*, královským radou a místokancléřem. Tomuto prodal Kryštof r. 1562 svůj díl, ale Albrecht dlouho se zdráhal, až konečně také přivolil. O dílech ostatních není řeči, než Albrecht roku 1566 celé panství Grabšteinské Jiříkovi ve dsky dvorské vložil, [2]) a král Maxmilian pak nařídil, aby panství to za zpupné bylo pokládáno. [3])

Nový pán obnovil r. 1569 kapli sv. Barbory, staral se horlivě o zlepšení hor a lepší pořádek v lesích a vůbec lepší řád na panství. Při tom ovšem bylo poddaným hůře, nežli za Donínů, kteří o mnohé ty věci nehrubě dbali. Nátlak nový způsobil r. 1569 povstání, ale sedláci si jím tak málo pomohli, jako při všech takových pokusích. Tím lépe pak bylo Chrastavským, kteří pánovi svému byli věrni. Roku 1576 přikoupil od dotčených synův Albrechtových statek Suchou, [4]) ale teprve r. 1579 učinil obvyklé přiznání k zemi, k němuž byl povinen jako držitel pozemského statku. [5]) Roku 1586 prodal zámek Grabštein, pustý zámek Rejmund, městečka Chrastavu, Hrádek, Grafentál, městečka horní Frauenberg, Engelsberg, Neustadtl, vesnice všechny a manství Volfersdorf, Machendorf a Bullendorf *Ferdinandovi Hoffmanovi* z *Grynpichlu* a z *Střechova*, dědičnému hofmistru v knížectví Štyrském, dědičnému maršálku v Rakousích a Štyrště, císaře radě a presidentu komory dvorské a hejtmanu Nového města v Rakousích. [6]) Nový pán byl již od roku 1584 obyvatelem království Českého, sice pán vzdělaný a čtení milovný. [7]) Ženat byl s Eliškou z Donína, dcerou Albrechtovou, a obnovil farní kostel v Hrádku. [8]) Za něho byl na Grabšteině úředníkem Kašpar Hartemberk z Seifersdorfu. [9]) Roku 1606 zapsal panství Grabšteinské manželce své Elišce. [10]) Když tedy roku 1607 zemřel, podržela Eliška Grabštein a vdala se po třetí za *Jana* svobodného pána z *Černhauzu* a z *Bolkenhainu* na Mitvaldě, Šenfeldě a Vlčkovicích, císařského vojenského radu, číšníka a nařízeného nejvyššího, jemuž r. 1609 statky své Grabštein a Libeň zapsala. Když pak r. 1611 zemřela, ujal se Grabšteina Jan jako samotný pán. [11])

Roku 1622 dne 9. dubna shořela veliká věž na hradě Grabšteině. Bylo to nedlouho před smrtí Janovou, jenž kdysi ke sklonku téhož roku zemřel. Posledním pořízením, r. 1621 sepsaným, odkázal statky Grabštein, Libeň, Měšice a Hovorčovice a dva domy v Praze *Janovi Bedřichovi Františkovi* strýci svému a synu n. Bedřicha bratra svého. [12]) Mladý pán zůstával pod poručenstvím *Davida Jindřicha*, bratra Janova, jenž r. 1624 vší viny za účastenství v rebelii byl sproštěn. Grabštein zůstal tedy v držení rodiny Černhauzů. Když se však hrabě z Kolovrat roku 1628 dne 10. března odebral na panství Grabšteinské, aby je jako císařský komisař násilím na víru katolickou obracel, tu Černhauz nečekal, nýbrž pojav synovce ujel do Žitavy, veza s sebou věcí asi na 30 vozích. Na šesti vozích vezl pivo, jež však Žitavští do města nevpustili, nýbrž sudy prostřelili, aby pivo vyteklo. [13]) Když přišel reformační komisař, byl zámek zavřen, on však kázav sobě otevříti, dílo své počal a v něm přes tvrdošíjný odpor lidu pokračoval, až konečně se přece podvolili. Při které příležitosti byl zámek Grabštein téhož roku zlezen



Kámen náhrobní nějakého pána z Donína na věži Grabšteinské.

[1]) Reg. kom. soudu. [2]) DD. 64. str. 339—357. [3]) DD. 52. D 9—11. [4]) Ves *Suchá* nazývá se německy Kriesdorf, původně Krizansdorf a latinsky Crizani villa, to jest Křižanova ves, z čehož z neporozumění udělán nehodící se název Křižany. Před r. 1540 přikoupena ke Grabšteinu, a protože se v ní r. 1580 tvrz připomíná (DZ. 89. L 22), lze souditi, že si tu Albrecht dům panský postavil, o němž však v odevzdání r. 1576 (DZ. 19. B 29) není zmínky. Proto také o ní nepíšeme zvláštní článek, přestávajíce na tomto vypsání. [5]) DZ. 20. M 2. [6]) DZ. 68. F 14. [7]) DZ. 22. D 25. Viz rkps. knihovny Olomoucké I. V. 34. [8]) Sommer. [9]) Archiv Boleslav. [10]) DZ. 180. A 23. [11]) DZm. 35. K 17. [12]) DZ. 141. C 19. [13]) Aufzeichnungen, Bílek ref. 136, Pešek, Einl. 63, 70.

a oloupen, není nám známo.[1]) Mezi tím zemřel mladý pán a David zděditv jmění jeho neprodával statkův, ač tak měl učiniti nejsa katolíkem. Nad to při vpádu saském r. 1631 jako nepřítel do Čech se navrátil a na statcích svých dílo reformační rušil. Z těch příčin při komisí Frydlantské znovu obžalován a Albrecht z Valdšteina zabrav statky jeho (r. 1632) nedočkal ani nálezu komise, která Davida všeho statku odsoudila, nýbrž pustil Grabštein r. 1633 strýci svému *Maximilianovi* hraběti z *Valdšteina*. Ale po zavraždění knížete dovedl toho David při císaři, že právní jednání proti němu bylo obnoveno a on r. 1637 nevinným nalezen. Grabštein s ostatními statky mu tedy navrácen a Maximilianovi dán náhradou palác Valdšteinský v Praze.[2]) Při tom však rozkázáno Davidovi, poněvadž k víře katolické přestoupiti nechtěl, aby ty statky prodal. Mezi jednáním o to zemřel David a statky ty zdědil *Jiří Zikmund z Černhauzu*, jenž byl také držitelem statku Baumgarten. Pro válečné běhy však nedoptal se kupce, a tak zůstal Grabštein v jeho držení do r. 1651.

V prosinci r. 1645 osadili Švédové Grabštein, na němž byli 52 muži posádky,[3]) a zůstali tu až do ukončení švédských válek. Odtud vybíhajíce daleko vydírali na lidech potraviny i peníze. Až i Turnov byl jim v té příčině poplatným.[4]) Když pak i hrad Pražský a Tábor do rukou Švédů padly (r. 1648), měli tito takovou moc, že drželi celé království České v poddanosti a nikdo jim brániti nemohl, jestli chtěli k Vídni zabíhati. Když tedy Švédové po učiněném míru odtáhli, zabývali se také ve Vídni a v Praze otázkou, má-li se Grabštein jako pevnosť udržeti, ale znalci soudili, že té pevnosti třeba nebude.[5])



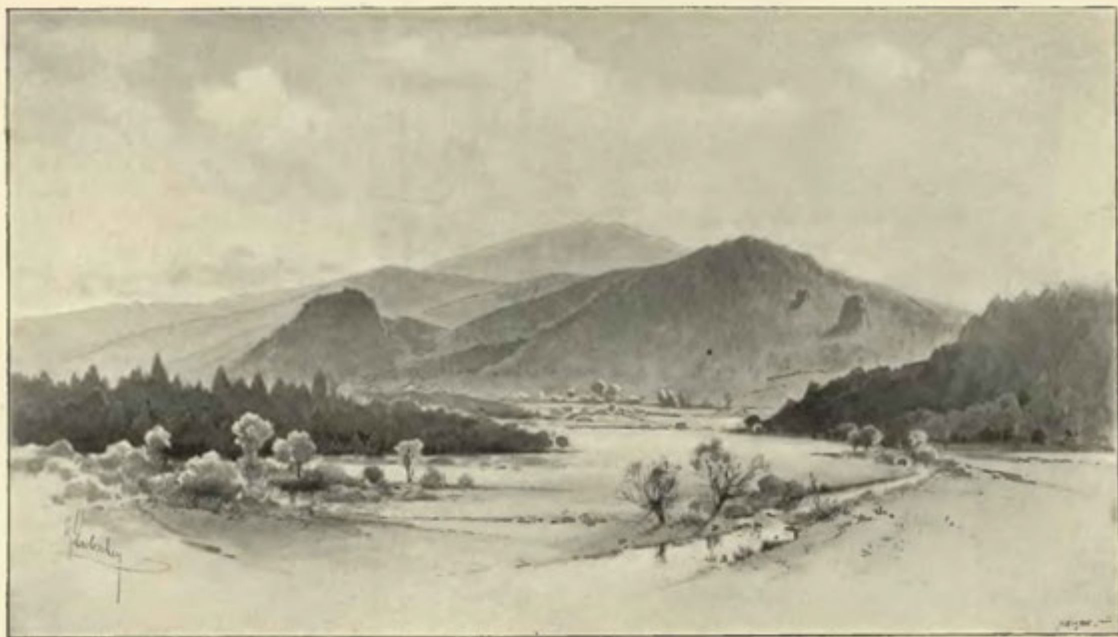
Nádvoří Grabšteinské.

Jiří Zikmund z Černhauzu prodal jej r. 1651 dne 8. května *Janovi Hertvíkovi* svobodnému pánu z *Nostic* a tento hned 19. května *Adamovi Matyášovi* hraběti z *Trautmansdorfu*.[6]) Nový pán postavil roku 1665 novou kostelní věž v Hrádku. Syn jeho *Rudolf Vilém* zamýšlel, jak se zdá, Grabštein prodati. Z r. 1685 zachoval se nám popis hradu, jenž zní takto: Zámek Grabštein na vysoké hoře položený, který před tím krásnými baštami, hradbami, dvojí hradbou a okrouhlou věží co nejlépe opevněn byl, ale nyní na rozkaz Císařské Milosti hradby rozmetány. Sice ještě mnohými krásnými světnicemi, komorami, sklepy, krásnou kaplou, podzemními sklepy a kuchyní dobře opatřen jest.[7]) Balbin slyšel hrad Grabštein chváliti pro vysokou jeho polohu a také jej spatřil, ale pro krátkosť času vnitřku neviděl. Pravili mu lidé, že hrad stojí na skále mramorové, jako Pernštein na Moravě.[8])

Po smrti hraběte Rudolfa uvázal se ve všechny statky jeho, tudíž i Grabštein (r. 1689) bratr jeho Zikmund Ludvík, byv od soudu zemského poručníkem jmenován.[9]) Rod Trautmansdorfů držel Grabštein až do r. 1704, kdež prodán *Janovi Václavovi* hraběti *Gallasovi*. Od té doby sdílí držitele s Frydlantem.

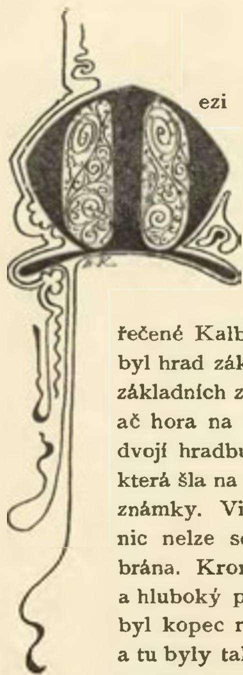
[1]) Beckovský II. c. 70. [2]) Bílek, děje konf. [3]) Dudík, Schweden in Böhmen u. Mähren 213, Sommer 283. [4]) Archiv Turnov. [5]) Dudík na str. 315, 411. [6]) Aufzeichnungen, DZ. 307. D 18. [7]) Archiv Třeboňský. [8]) Miscell. lib. III. 80. [9]) DZ. 117. B 29.





Raimund.

RAIMUND HRAD.



ezi vesnicemi Jitravou a Bílým kostelem jest při silnici z Jablonného k Chrastavě myslivna, řečená Freudenhöhe (r. 1795 založená). Nad ní vypínají se hory vysoké, z nichž ta k myslivně nejbližší korunována byla hradem, z něhož dnes skorem nic nezbylo. Od myslivny přichází se k němu buď rovně do vrchu skrze průsek anebo po vozové cestě, která jde do lesa; obojí jest obtížná a přemáhání těchto obtíží nijak není odměněno podíváním na nějaké zříceniny. Před 50 lety ještě tu byly zříceniny, ale od té doby hradiště spuštěno jest tak, že ledva lze poznati, co kde stálo [1]) Mohutný skalnatý ostroh, na němž hrad stál, vybíhá z vysoké hory řečené Kalberg, a oboje jsou porostlé hustým černým lesem. Na temeni toho ostrohu založen byl hrad základu vejčitého (asi takového jako Hamrštein), jak lze pozorovati dnes podlé zatáčení základních zdí, ještě nad zemí vyčnívajících, a příkopu, který zvenčí zavřen jest mocným náspem, ač hora na tři strany strmá poskytovala dosti přirozené pevnosti. Starší popisovatelé viděli tu dvojí hradbu, vnitřní dva a půl metru hrubou a asi 11 metrů vysokou a venkovskou nižší a slabší, která šla na samém kraji hory; mezi nimi pak byl parkán asi tři metry široký. Nyní nejsou toho známky. Viděti sice jest zbytky hradby, ale jediné, a z chatrných známek podnes zachovaných nic nelze souditi o bývalém upravení. Obě hradby prý se opíraly o věž, v níž se nacházela brána. Kromě jihozápadní strany velice strmé byl na všech stranách — jak již řečeno — široký a hluboký příkop, okolo něhož vede pěšina do hradu. Před 50 lety proti bráně a před příkopem byl kopec rumu, z něhož vyrostl buk; to bylo místo, kde se nacházel pilíř sesutý před mostem a tu byly také nějaké známky, že příkop byl na venkovské straně vyzděn, a tam, kde otvor jeho vybíhal do stráně, zdí zavřen. Na jihozápadní straně hradiště bylo stavení věžovaté nevelkého základu, docela zbořené, z něhož zbyly toliko kusy západní zdi; na nich ještě viděti bylo díry pro podlahu, která byla nad přízemím, a pod tím byla komora bez oken; také tu byly známky po bývalém vchodu. K tomu stavení přistavěna byla polookrouhlá bašta, jež bývala i schodištěm. Jihovýchodně od této věže

[1]) Pomůckou Heber, Burgen IV, 213.

byl dvorek a severozápadně na nejslabší straně byla velká polookrouhlá bašta při venkovské hradbě, která do příkopu vybíhala. Nyní i ty nejmenší známky zmizely, poněvadž se při posledním kácení lesa hradiště tak rozkopalo, že je dnes holou kopaninou. A tak na ten čas zbyl z hradu jen kus hradby, ovšem vysoký, který však dlouho nevydrží, poněvadž jest podkopán.

Jméno hradu toho se rozmanitě píše, nejčastěji Raimund, někdy i Rojmund, Rojmun, Romung, Rainung, Romand, Romutov, Romut, chybně i Pojmun a Bejman. Okolí to patřilo prvotně ke hradu Grabšteinu a odděleno teprve nedlouho před r. 1346, když *Jan z Donína* vzal díl otcovský od bratra svého Jindřicha. Tehda dovolil mu markrabě Karel, aby si mohl hrad na jedné hoře postaviti.[1]) Roku 1347 dne 17. září, jak se zdá, byla stavba dokonána a hrad pojmenován Romung.[2]) Roku 1356 vyskytuje se pak jako pán na Grabšteině a patron kostela Chrastavského, ale, tuším, jen jako poručník, a naposled r. 1363. Lze za to míti, že zemřel ještě téhož roku, neboť l. 1364 čtou se Jan, Jindřich a Vilém, synové Jindřichovi, jako páni na Grabšteině a Raimundu, což poslední se může jen na poručnictví vztahovati,[3]) neboť praví dědici hradu byli Janovi synové *Bedřich* a *Jan*, kteří se poprvé r. 1387 vyskytují.[4]) Asi okolo r. 1390 prodali hrad Raimund i s příslušenstvím strýcům svým Jindřichovi a Vilémovi, pánům na Grabšteině.

Hned po učiněném trhu se bratří rozdělili. Vilém ponechav bratru Grabštein obdržel od něho vsi Bílý kostel anebo Jindřichov, Svárov, Milberk, Schönborn a Ratzendorf, anebo jestliže ještě tehda nestály, tedy to území, na němž byly založeny a na němž povstala také horní městečka Engelsberg a Frauenberg. Od r. 1390 až do r. 1414 vyskytuje se Vilém jako pán na Raimundu a patron na Bílém kostele. Roku 1399 potvrdil Lorencovi faráři tudíž, co tento ke kostelu přikoupil v téže vsi, a list na to vydaný psal a spečetil Mikuláš z Petrovic, farář Chrastavský.[5]) Manželkou jeho jmenuje se v dotčeném listu Machna; snad jest táž, jako Markéta z Lichtemburka, která se r. 1417 jako manželka jeho připomíná.[6]) Měl-li Vilém děti, není nám známo; v přátelských stycích byl s *Janem Ralskem z Vartemberka*, jenž se později jako dědic a nástupce Vilémův vyskytuje. Manželka Janova totiž byla Markéta z Donína, podlé našeho zdání Vilémova sestra. Od r. 1413 zasahoval bojechtivý Jan do osudů hradu Raimunda. Již na počátku prosince r. 1413 radili se Lužičané strany hradu Raimunda a loupežníků. V dubnu r. 1414 dostaly se k nim poplašné zprávy, že se Jan uvázal v Raimund. Po té poslána sem posádka pod velením Petra Vunče, zemana z Dolní Lužice, buď že si Lužičané hrad ten od Viléma najali nebo jakýmkoliv jiným způsobem v jeho držení vešli. Ale r. 1416 přišla do Zhořelce zpráva, že Jan Ralsko Vunče i s posádkou na Raimundě zajal. Z té příčiny z obou stran mnoho jednáno.

Když povstaly husitské války, přestalo všechno nepřátelství mezi Ralskem a Zhořelskými, ano oba nyní pracovali k obhájení katolictví. Tehdy Jan nic nepřekážel, že Lužičané k obhájení cest, které do jich země vedly, některé hrady osadili. Tehdy dána posádka na Falkenberk, jeden hrad Donínský, a druhá posádka na Raimund, na každý z nich po 50 kopích. Vlastním držitelem však zůstával pořáde Jan Ralsko. Jemu patřil r. 1427 hrad Raimund a téhož roku podával faráře k Bílému kostelu.[7]) Tedy se zase jen se svolením jeho stalo, že sem poslán r. 1427 jako hejtman vojenský Hans Folč z Torgavy, zeman z Dolní Lužice. Ale brzo zavalil Folč sám stavům Lužickým nemalé starosti. Roku 1428 žádal na nich 335 kop za chování hradu a posádky v ten čas, když Bibršteinové půtku začali. Na



Raimund podlé vyobrazení z r. 1845.

[1]) Tadra, Summa Gerhardi č. 46. [2]) Viz Exc. Cl. XIII. 208, jehož i v následujícím užito. [3]) Lib conf. [4]) Aufzeichnungen. [5]) Lib. erect. VII. 45. [6]) Rel. tab. II. 138. Roku 1412 slove Vilémem z Donína a z Romutova (DD. 19. str. 576). [7]) Bezold, K. Sigmund str. 165. Lib. conf.

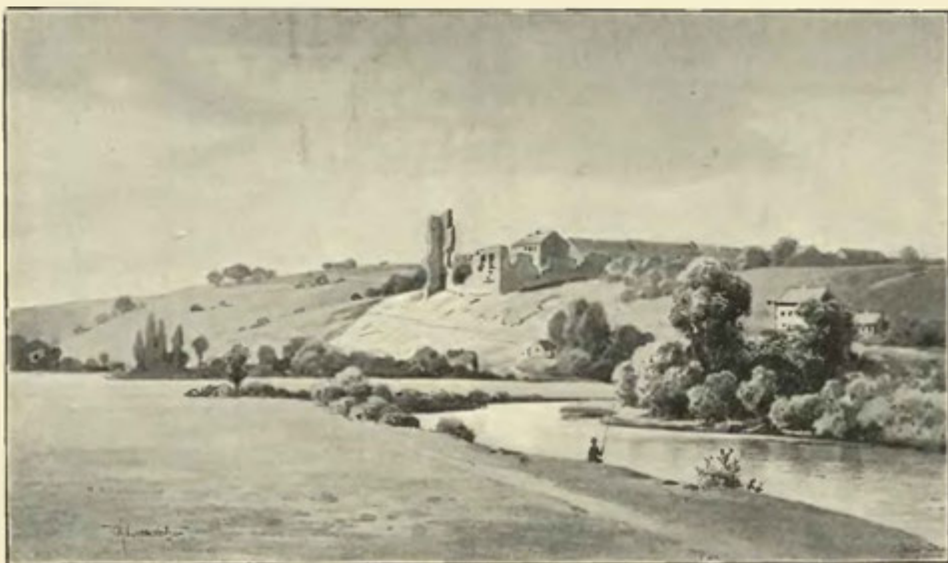
podzim téhož roku zajal nějakého příbuzného Zhořelského purkmistra a sebrav mu koně i peníze, zavlekl ho do vězení. Konečně i Zhořelským opověděl. Tu se do toho vložila rada Žitavská a zjednala mezi stranami stání až do počátku měsíce října. Když pak mír došel, sháněli zase Zhořelští prostředníky, totiž zemského fojta a radu Žitavskou a posílali zpytáky k Chrastavě, aby vyzvídali, jestli se sbírá na ně vojsko. Tedy zemský fojt obě strany smířil a na počátku listopadu měli rok v Lubem, po němž došlo ke smíření. Konec konců byl, že stavové Horní Lužice usnesli se na tom r. 1429 v lednu, že se s Hanušem Folčem a posádkou na Falkenberce učiní spolek k obraně a o tom si dají vydati zápisy (bezpochyby v ten smysl, že na požádání hrady vydají). Předpokládati lze, že Folčovi dlužné peníze byly slíbeny a zabezpečeny zděláním jistot a on pak hradu Raimunda Lužičanům postoupil. O nějakém právu Jana z Ralska nečiní se zmínka. Asi v březnu vyplacena Folčovi větší částka peněz, proto Raimund od něho postoupen a odevzdán *Bedřichovi z Hokebornu*, rytíři z Dolní Lužice, Folčovi pak v září téhož roku posledních 58 kop 14 grošů vyplaceno. Roku 1436 přestalo všechno obsazování hradů a od r. 1437 zase zákonití a praví dědici se ke zbožím svým připovídali. Po bratřích Jindřichovi a Vilémovi nebylo potomků, taktéž potomstvo Jana z Ralska bylo roku 1433 vymřelo. Tudíž připovídali se ke Grabšteinu a Raimundu jako dědici *Jan* a *Hlaváč z Donína*. Ti se uvázali v panství, při čemž si ponechal onen Grabštein, tento Raimund a 4000 kop z panství Grabšteinského. Hlaváč prodal panství svoje *Venčovi z Donína*, držiteli Grabšteina, na jistý způsob,[1] totiž že mu zůstal spolek čili sstupek na tomto manském zboží. Tím způsobem se stalo, že král Ladislav r. 1453 oběma dal panství Grabšteinské a Raimundské v léno.

V majestátu roku 1454 připomíná se jen vrch Raimund,[2] roku 1460 jest řeč o zbořeném hradu Raimundu[3] a v ten smysl mluví se ve všech potomních pamětech až do r. 1562, kdež ještě vrch Raimund pokládán za hlavu panství. Zmínky ty dávají znáti, že Raimund byl opuštěn a schválně zbořen. Jednak vedla k tomu nepřístupná poloha hradu, kterýž se pro skrovnost svou, maje ve vnitřku jedinou věž, k panskému bydlení nehodil, poněvadž tehda zase jiné mínění bylo o bytu panském než před stoletím, jednak se ukazovala snaha, zničiti opevnění, které poskytovati mohlo přístřeší loupežníkům. Možná, že Lužičané sami hrad zbořili, nežli jej vydali Hlaváčovi.

[1]) Arch. č. II. 468. [2]) Den berg Romandt mit mannschaften (Arch gub.). Roku 1491 slove mons Beyman. [3]) Das zerbrochene Schloss Roymundt (Arch. gub.). Nebylo tedy potřeba jej r. 1514 bourati, jak se obyčejně za to má.



Erb Jiřího Jeníka Zásadského z Gamsendorfu, pána na Kurovodicích a Březině, a manželky jeho Anny, paní na Kurovodicích a Blatech, z r. 1654, malovaný na prkně v kostele Březinském. Kreslil Jan Prousek.

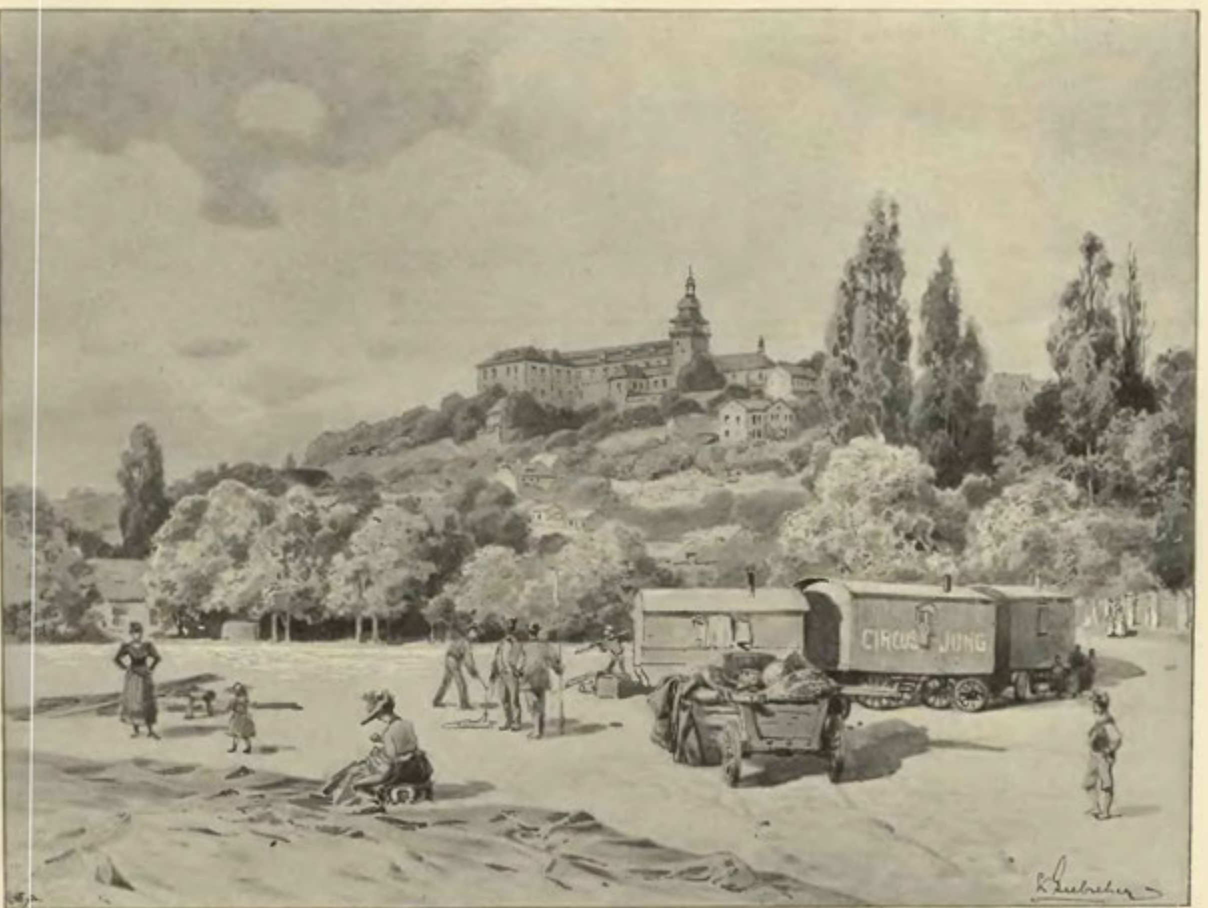


Dražice u Benátek.

DRAŽICE A BENÁTKY.

Kdo se béře údolím Jizerským, znenáhla stoupaje od Brandýsa nad Labem k Mladé Boleslavi, asi uprostřed cesty uvidí vysoký a táhlý ostroh, domy různé velikosti a výšky takořka obsetý. Jsou to *Nové Benátky*, vysoce se nad Jizerou vypínající. Krajina okolní má zvláštní ráz. K západu slunce spatřují se stráně řídce travou zarostlé a výmoly světlejší barvy proryté; bývaly to kdysi vinice, na nichž se dobré červené a bílé víno dařilo, ale od dlouhých let jsou spuštěny a jen něco málo jich ještě zbylo. Na straně východní jsou role od břehu říčného znenáhla k výšinám se zdvihající, tu a tam přerušené bory a smrčinami; uprostřed pak mezi holemi a rolemi táhnou se lučiny poříčné jako světlý, krásný pruh zelenosti. Do města vjíždíme jako do nějaké pevnosti. Opustivše Staré Benátky či prvotní osadu, která pojmenování Benátek více zasluhovala než nynější město, znenáhla na boku hory postupujeme mezi domky a minuvše zatáčky cesty, zvolna přicházíme do severní ulice a pak na náměstí prostranné. Za jihozápadním jeho rohem jest největší budova v Benátkách, zámek. Ačkoliv stavení toto, ze dvou křídel se skládající, totiž z jižního a východního, ve všech svých částech stejnou úpravu má, přece při bedlivějším ohledání se najde, že jedno z nich jest starší a druhé že jest přiděláno; zejména to dobře poznati na straně k severu obrácené v pravo od hlavního vchodu, a kdyby i toho nebylo, svědčí o tom staré paměti, toho dovodíce, že jedno křídlo v 17. století teprve přistavováno. Které bylo starší, náhodou se dokazuje starým sgrafitovým obrazem nade vchodem do jižního křídla se nacházejícím Bylo sice více takových obrazů, dokud zámek podobu svou ze 16. století podržel, ale mnoho jich novou omítkou zrakům našim zastřeno jest, a jediné tento, nějakou honbu ukazující, za naší paměti teprve odkryt a odhalen jest. Uvnitř jest zámek úpravný a k pohodlnému obývání způsobný. Nachází se v něm drahně velkých a malých světnic a v jedné z nich se ukazuje silný mosazný drát, prý od slavného Tycha de Brahe položený, aby ukazoval směr polední. Pod zámkem jest pěkná zahrada a na jižním boku hory vinice, v níž se ob čas něco dobrého vína obrodí.

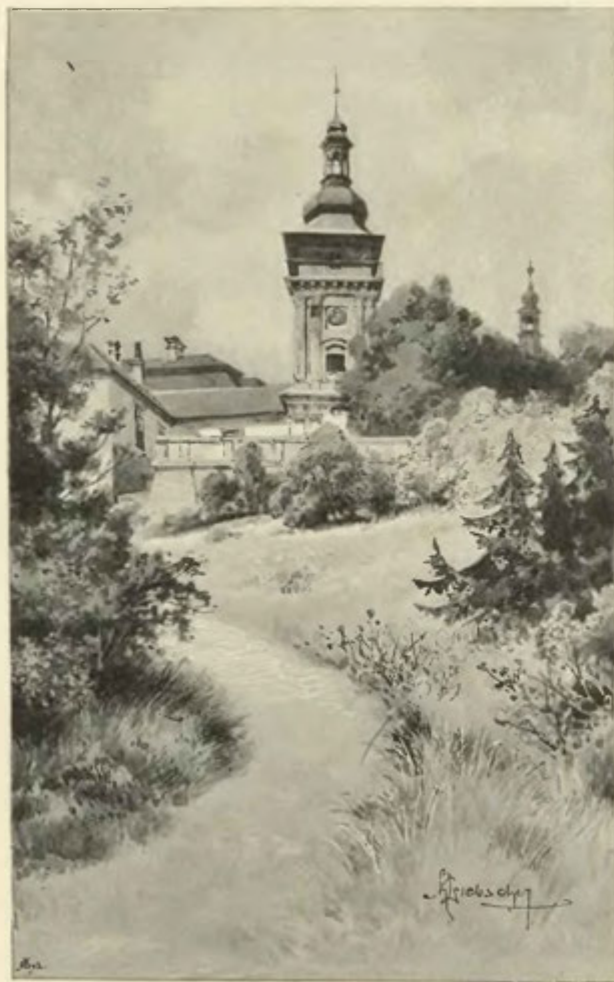
Severně od Benátek jest dvůr poplužný *Dražice* se zříceninami starého hradu, jenž byl sídlem panství, než ještě postaven jest zámek v Benátkách Stával na pravém břehu řeky Jizery nad tak zvaným mlýnem Poddražickým na ostrohu nevysokém, který se k severu a východu strmě sklání, ale na ostatní



Nové Benátky.

strany volně svažuje. Při dvoře stojí stará kaple sv. Ludmily okolo r. 1340 postavená, za ní pak jsou na konci ostrohu zříceniny hradu, oddělené od rovného sousedství příkopem. Na tu stranu ke dvoru jest sýpka, k jejímužto postavení upotřebeno staviva z hradu, tak že tu nemilosrdně trháno a bouráno, a tak způsobena ohavnosť spuštění, které se dnes vidí. Posud se tu spatřují vysoké zbytky hradeb, na nichž i to zříti lze, že původní hradby povyšovány novějším zdivem, když zakládána nová obydlí. V jihovýchodním rohu jsou zříceniny vysokého paláce, jehož propracování svědčí o vkusu prvních pánů Dražických, ač velká část ozdobných venířův a obrub, kterýchž mohli dosáhnouti, jest vylámána. V rohu zdí vázaných přepevnou maltou, která se tíže nechá rozbiti, nežli ten kámen, kterýž obkličuje, zachoval se také starý komín.

Rod pánů z Dražic vyznamenával se bohatýrskými mravy a vzácnou láskou k jazyku českému. K nim náležel též *Budislav*, jenž byl roku 1264 kanovníkem Pražským, od r. 1276 proboštem Mělnickým a pak děkanem kapituly Pražské. Ještě více proslaven rod ten skrze bratří *Jana*, *Trojana*, *Abela* a *Řehníka*. Jan, muž povahy důstojné, horlivý zastavatel pravdy a spravedlivosti, nad to pán i v jazyku českém i latinském výmluvný, stal se r. 1258 biskupem a vyslán byv od krále r. 1274 k církevnímu sněmu Lyonskému, zemřel roku 1278. Trojan býval kanovníkem Pražským, Abel farářem v Hostivicích a pak kanovníkem u svatého Jiří. Světskému řádu oddal se jediný *Řehník*. Roku 1264 založil hrad Dražice, na kterémž pak do své smrti stavěl, ale stavby té dovedl jen do výšky kamenných částí bez střech, podsebití a zábradel. Proto bydlel v l. 1266—1279 na Litovicích, jsa v ten čas podkomořím královė a nějaký čas jedním z 10 purkrabí, které král Přemysl ustanovil k opatrování hradu Pražského. Zemřel r. 1279 dne 6 června, zůstaviv z manželky své Anny kromě dcer syny *Řehníka*, *Jana* a *Martina*. Jan, byv napřed kanovníkem kostelů Pražského a Vyšehradského, stal se r. 1301 biskupem. Když byl stvrzen, daroval mu král netoliko skvostný prsten zlatý se smaragdem v ceně 900 hřiven stříbra, který jemu dle obyčeje dán jest na prst při svěcení od biskupa vysvěcujícího, nýbrž i odevzdal mu žezlo a pozlacené jablko s křížem. Po skončené slavnosti kostelní jel král na koni vedlé biskupa slavně oděného s celým komonstvem až ke dvoru biskupovu, kdež pojav koně jeho za uzdu, uvedl jej vraty s blahořečením; k hodům zde připraveným byl král přispěl třemi vozy zvěřiny z lesů královských. Kromě četných a vznešených hostí světských a duchovních i chudí častováni v hojnosti. Bylť Jan jedním z nejslavnějších biskupů Pražských, jenž účasten byl všelikých politických a církevních běhův a zvelebil biskupství nade všechny předchůdce své. Dlouhou při měl s Jindřichem Schönburským, kanovníkem Vyšehradským, jehož byl sehnal s proboštství Litoměřického, a byv obžalován u papeže, drahně let trávil v Avignonu. Doba ta byla pro národ český blahodárnou, neboť biskup, jsa muž nadaný a vzdělaný, poznal všechen pokrok nejvzdělanějšího národa



Pohled na Nové Benátky z parku

a vrátiv se do Čech, zveleboval vlasť svou po způsobu francouzském, a tak vlastně Karlovi IV. cestičky vyšlapával. Mělť tehdy i on nemalou zásluhu o veliký pokrok, který Čechové učinili za Karla IV. Biskup Jan byl nad to pán jazyka svého upřímně milovný. (Viz VIII. 176.) Vznešený muž tento zemřel r. 1343 dne 5. ledna, jsa 27. a posledním biskupem, protože po smrti jeho povýšeno biskupství na arcibiskupství. O bratřích jeho víme málo. Martina učinil král Václav II v posledních letech svého panování purkrabí nějakého královského hradu. Řehoř zapleten byv v půtky biskupovy s Hynkem Berkou z Dubé okolo r. 1303, jat jest a držen ve vězení.[1])

V stavbě hradu Dražického pokračoval biskup Jan s bratrem svým Řehníkem hned r. 1302 a do r. 1318 byli se všemi hradbami, domy, střechami a zábradly a příkopy hotovi. Hrad tudíž po kolikaleté práci a takových nákladech a k tomu v příjemné krajině postavený rovného sobě pohledávati mohl. Potom také se postaral i o poddané své ve vsi Dražicích, kteří posud farou do Zdětína patřili, tak že je 15 hřivnami stříbra vykoupil a založil pro ně nový kostel sv. Ludmily. Tomuto přikázal biskup kromě obvyklých desátků dva lány dědin, ale nábožný synovec jeho Jan přidal k tomu r. 1341 ještě plné desátky ze mlýnů Poddražického a Kbelského a ze třech dědin v Dražicích.

Řehníkovi a manželky jeho Adly synové byli *Jan* a Mutina; ale o tomto není nic známo. Jan byl prvotně určen ke stavu duchovnímu a již byl kanovníkem Olomouckým, ale složil důstojenství to bezpochyby pro smrť bratra svého[2]) a oddal se řádu světskému. Za předešlých dob stávalo se, že městečko, které bývalo na místě nynějších Starých Benátek, od nepřátel nejednou bylo přepadeno, vytlučeno a vypáleno. Jan tedy s povolením Karla markrabě Moravského a hejtmana v Čechách přenesl městečko to za řeku na vrch Hradiště, a postaviv tu nové městečko, opevnil je hradbami.[3]) V tomto novém městě založil r. 1349 klášter Cyriaků a nadal jej dědinami a úroky ve Struhách, Sedlci, Obodrži a některými městišti v Benátkách.

Jan podával r. 1358 nového faráře ke kostelu Dražickému, provozoval v l. 1354—1364 právo podací v Starých Benátkách a držel také v severním Boleslavsku rozsáhlé zboží, jehož sídlem byl hrad Frydštein; neboť jako páni podací v Hodkovicích připomínají se r. 1363 Jan starší a Jan mladší (syn jeho) z Dražic. Zemřel r. 1367, 15. října, a ze synů, které mu manželka jeho Jitka z Vartemberka († r. 1361) porodila, přežil jej toliko Jan poslední toho rodu, neboť jiný syn Beneš byl roku 1361, 9. ledna zemřel, a o dceři Jitce nevíme, zdali otce přežila. Mladý Jan měl se také oddati stavu duchovnímu a byl již kanovníkem Boleslavským, ale r. 1360 se poděkoval, snad pro nemoc bratra svého.[4]) Jakožto vrchní správce kláštera Benátského, jenž od časů založení svého kněze ke kostelu v Nových Benátkách dosazoval, chtěl počet bratrův tam žijící zvýšiti; tudíž jim ještě r. 1380 podací kostelní v Starých Benátkách daroval.[5]) Roku 1383, 15. května stal se nejvyšším písařem zemským a uvádí se jako takový ještě v postě r. 1385; ale r. 1386 byl úřad ten již v rukou Kunaty Kapléře a o Janovi nečiní se nikdy již zmínka.[6]) Paní *Máňa Dražická*, snad sestra Janova, byla r. 1382 chotí nejvyššího písaře *Beneše* z *Choustníka*, a ti oba snad dědili Dražice po Janovi; tomu nasvědčuje, že Beneš r. 1390 přivěsil pečeť svou k nadačnímu listu Haška ze Struh, faráře Dražického, a že se r. 1392 jakýsi Beneš Dražický připomíná.

Po nich v držení hradu následoval *Petr* z *Vartemberka* a z *Kosti*, spolu pán na Lysé. Týž r. 1397, 25. května listem na hradě Dražickém daným prodal mlýn Poddražický Haškovi z Brodec. Dceru Petrovu, Škonku, pojal k manželství *Aleš Škopek* z *Dubé*, spoludržitel hradu a města Úště a po tchánu svém zdědil zboží Dražické, k němuž držel i Zamachy, Vtelen, Chorušice a Chorouška. V září r. 1402 jmenuje se poprvé seděním na Dražicích a jako pán podací v Levíně.[7]) Roku 1403 s bratrovcem svým Jindřichem Egerberským daroval klášter Benátský s vinicemi, ležícími na vrších naproti vsi Obodrži nad řekou Jizerou; k nadání tomu přivěsil pečeť svou Hanek purkrabě na Dražicích.[8]) Roku 1408 potvrdil kostelu ve Skalště jisté role a vymínil si toliko, aby mu farář dvakráte v roce dva kapouny odváděl.[9])

Pan Aleš byl horlivý katolík a vstoupil r. 1415 v jednotu protihusitskou, an Jindřich Egerberský mezi náčelníky strany Husovy stál. Dne 10. června r. 1417 dostal od Václava krále list, aby mohl, kdyby mužských dědiců neměl, statek svůj komukoli dáti, a také mu potvrdil nápad na manství Úšťské po bratru Jindřichovi. Po vypuknutí bouří husitských nacházíme Alše mezi pány, kteří s ovdovělou královnou Žofií učinili zápis na hájení řádu zemského, pak pomáhal císaři Zikmundovi a táhl r. 1429 s jinými pány na pomoc posádce hradu Pražského; voj jejich byl však dne 22. května od Žižky nad Ovencem úplně poražen. Aby se věrnému sluze odměnil, potvrdil mu Zikmund r. 1420 listy na Labský Kostelec a vsi Zamachy a Vtelen. Na sněmu Čáslavském (1421) přestoupil Aleš ke straně pod obojí, v jejichž řadách

[1]) Emlerova Regesta. Tomkův dějepis Prahy, archiv Roudnický. K následujícímu přibrána pomůcka Město Nové Benátky sepsal L. Š. [2]) Cod. dipl. Mar. VII. 506. [3]) Tadra Canc. Arnesti 245. (511.) [4]) Reg. Vat. [5]) Borový lib. erect. II. 170. [6]) Erb rodiny té jsou tři vinné listy zlaté v modrém poli. [7]) Lib. conf. rkps. Videňský. [8]) Paprocký o st. pan. 133. [9]) Libri. erect. VIII. f. 5.

potom prý v bitvě u Ústí udatně bojoval. Přestoupením tím zapletl se však v boje se sousedy svými Janem z Michalovic Bezdězským, Mikulášem z Hazemburka Kostským a Zvířetickým Zdá se, že byly v bojích těch Dražice dobyty a vypáleny. Pan Aleš, jenž byl v ty doby také Kokořín držel, seděl v letech 1431—1434 ještě na Jenšteině, a Dražice se nacházely v držení rodu katolického, do jehož rukou se nepochybně dostaly svrchupsaným dobytím hradu Dražického.

Když zemřel farář Dražický, podávali ke kostelu zdejšímu r. 1433, 19. února nového kněze *Jindřich* a *Jan*, vladykové seděním na Dražicích, a farář Bezdězský jej uvedl. [1]) V knize města Benátek v jistém zápise na dvorec ve vsi Starých Benátkách zmínka se činí o hamfeštu, který na něj dal „Jan z Křemže, někdy pán dědičný na Dražicích"; a na listu Petrově z Michalovic, jímž r. 1436 měšťanům Boleslavským všecka protivenství sobě činěná odpouští, podepsán jest „Jan Skřenice, seděním na Dražicích". Míní se tu snad Jan ze Suché a z Chřenic, jenž se r. 1443 tak připomíná, [2]) dostav tvrz Chřenice zápisem Zikmundovým. Snad se tu i vystřídal pověstný *Jan Smil z Křemže*, později od Rožemberkův utracený. Tomuto by nasvědčoval jistý list, daný r. 1437 dne 1. června, jímž král Zikmund témuž Janovi náhradou za jeho zboží dědičné, tvrz Dražice „s vesnicemi i se vším, což k tomu přísluší", jež byl císař od něho „pravým trhem stržil a koupil", zapsal devět vsí kláštera Zlatokorunského a tři vsi kanovnictví Vyšehradského. [3])

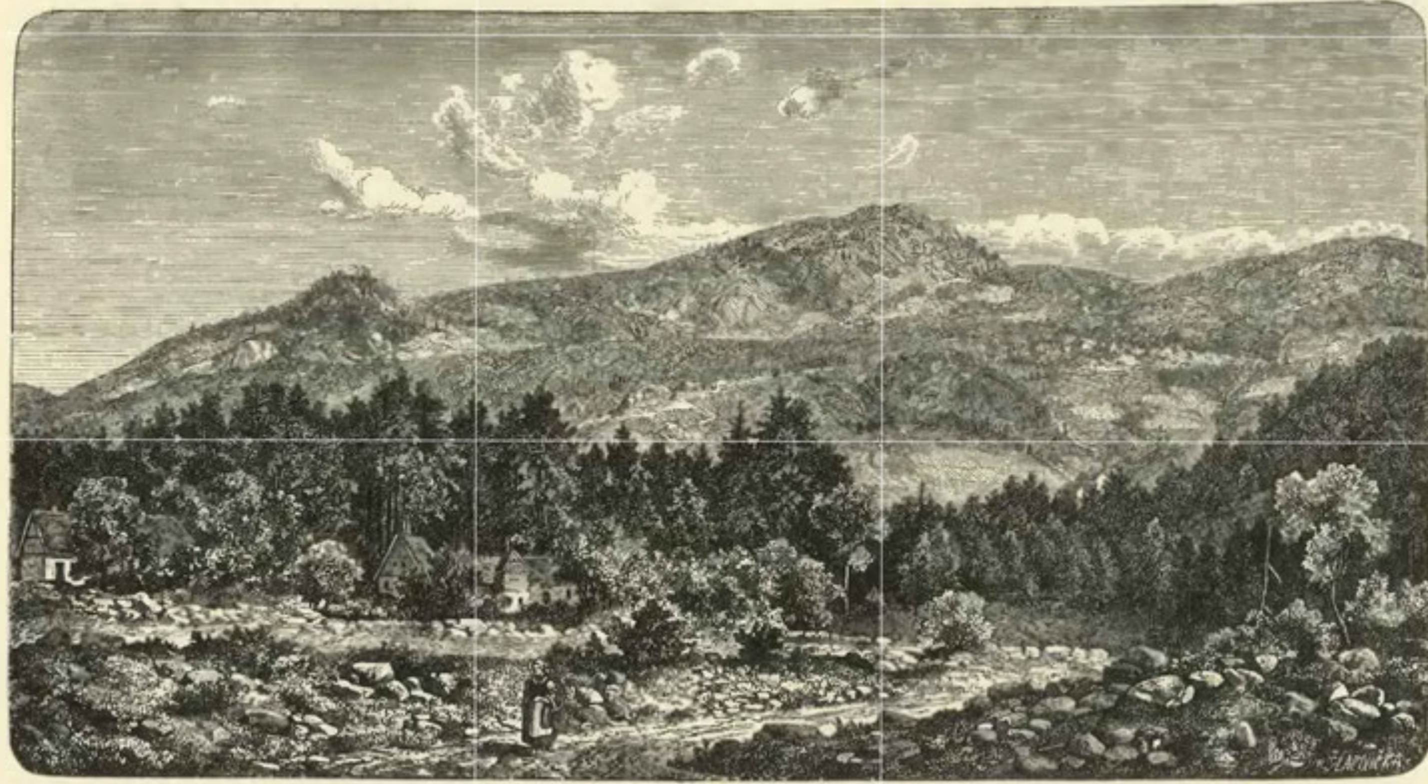
Jisto jest, že se Dražice skutečně r. 1437 a zvláště v polovici června v rukou Zikmundových nacházely a že si týž panovník také právo k těm dědinám jako zbožím odumřelým n. Alše Škopka z Dubé pokládal. Máme o tom dva zápisy V prvním, daném r. 1437 v měsíci červnu (asi 15. nebo 16. podlé zaznamenání starých desk IV. Mathiae G. 16), poroučí Zikmund úředníkům desk zemských, aby dědictví n. Alšova nikomu ve dsky nekladli kromě toliko Jana podkomoří království, poněvadž mu byl císař odúmrlé panství Dražické daroval. [4]) Druhým zápisem t. r. dne 28. října daným vyznává rada Pražská podlé zpravení císaře Zikmunda, že *Jan z Kunvaldu*, podkomoří, koupil jest hrad Dražice řečený se vším panstvím, ale páni zemští že nechtěli dopustiti, aby to zboží měl ve dsky vloženo, že tudíž nařídil císař, aby to zboží pod právo městské neslušelo a aby je Jan držel jako každý jiný zeměnín. [5])

Jan z Kunvaldu, též Janek od Stříbrné hvězdy zvaný, byl jako bratr jeho Pešík více císaři a Římu nežli kalichu oddán, a proto Zikmund hleděl se mu odměniti. Kromě již řečené milosti dal jemu a bratrovi jeho Pešíkovi list mocný, aby mohl zboží své odkazovati, na kterýž list Jan r. 1437 učinil bratra svého poručníkem všeho statku v Praze a vně, zvláště Dražic a Klecan. [6]) Kromě toho mu císař zapsal Uhřiněves a r. 1437 zastavil jemu a tchyni jeho Anně Kbelské vsi Klíčany, Hostice, Ruděč se clem v Kostelci, Zdětín, Němčice, Vtelen nad Jizerou a Újezdec chudý. Oba bratří připomínají se ještě roku 1450 v knize Starého města Pražského, Jan však, tuším, tehda nebyl již na živě; nýbrž zboží Dražickému vládli tehda synové jeho *Jan* a *Bohuslav*. V ty časy Jiří Poděbradský, chtěje straně své vládu zemskou pojistiti, Prahu nenadále přepadl (r. 1448), tak že mnozí z nepřátel jeho, neměvše času k utečení, v jeho ruce upadli. Ale tři vyvázli. Mezi nimi Pešík svrchuřečený, tehda purkmistr Staroměstský, rychle uprchl na hrad Dražice a tudy se u strýců svých ukryl. Že by byl Jiřík za ním poslal vojsko, které hradu dobylo a jej vypálilo, není víře podobno. Oba bratří Kunvaldští vysadili roku 1471 Ješkovi ze Zdětína louku Přetrž nad Dražickým mlýnem pod purkrecht za 10 kop a úrok jedné kopy. [7]) Bohuslav založil r. 1481 špitál chudých v Benátkách, jemuž ves Čilec s lesem Čileckým a plat na dvou lidech ve vsi Žiřicích daroval. Brzo potom r. 1482 již Jan zemřel, zůstaviv vdovu Kateřinu Domouskou z Harasova, dceru Markétu a ještě dvě nezletilé dcery, a Bohuslav byl nyní samojediným pánem na Dražicích. Manželku měl Maruši ze Štěpánovic († 24. března r. 1463), kteráž mu byla porodila syna *Mikuláše* a dcery Annu a Barboru. Roku 1482 týž Bohuslav dvůr kmecí v Skalště s platem daroval na spasení duše své a Anny báby své k oltáři sv. Tomáše apoštola kaple řečené Čáslavské v kostele sv. Michala v Starém městě Pražském. Témuž oltáři daroval na spasení všech svých příbuzných r. 1486 jiné dvory kmecí v Skalště, a to z dílu někdy Jana bratra svého, místo platu ve Vtelně a v Klecanech, který byl n. otec jeho k témuž oltáři daroval. [8]) U vysokém stáří jsa, r. 1513 daroval faře sv. Michala vrchnost nad všemi statky k oltáři sv. Tomáše darovanými a dokonal život svůj r. 1515 dne 25. března.

Bohuslav držel Dražice ještě v dubnu r. 1510; toho roku přel se se zetěm svým Jindřichem Loučenským z Kopidlna (manželem Barbory, kteráž s ním nežila); neboť ten ho byl žaloval, že mu slíbil polovici svršků na zámku Dražicích a ve dvoře pod zámkem (kromě klénotů zádušních, děl, prachův

---

[1]) Libri conf. [2]) DD. 19. str. 91. [3]) Pangerl, Urkundenbuch von Goldenkron S. 428. Z listů nemožno vypátrati, které Dražice tuto uvedeny jsou; kdyby to byly naše Dražice, přece by snad zmínka byla o městečku Benátkách. Byl-li však Smil pánem na Dražicích, jistě není totožný s Janem, který podával r. 1433 katolického kněze. [4]) Balbini lib. cur. ed. Riegger. [5]) Liber III. Veteris urbis Prag. 180. Erb rodiny té jest zlatý korunovaný drak v červeném poli. [6]) Tamže fol. 209. b. Manželky měl dvě, Lidmilu, která mu porodila Jana, a Kateřinu, dceru Johánka ze Kbela, která porodila Bohuslava. [7]) Arch. gub. Rel. tab. [8]) Arch. č. V. 533, rel. tab. II. 390, 419.



Krajina pod Ještědem



Mužský, hora u Hradiště.

a šípův) a peněz hotových 900 zl. uherských a 455 kop grošů českých. Bohuslav však dokázal, že ty svršky prve již byl zapsal synu svému, a když ten zemřel, Mikuláši Vančurovi z Řehnic. Nemaje tudíž syna více, postoupil panství Dražického *Hynkovi Bořitě* z *Martinic*, ten pak prodal Dražice, hrad, dva dvory poplužní s poplužím a ves, Benátky město, v Starých Benátkách ves celou, Obodř, Jiřice, Kbel vsi celé, v Chrastu dvůr poplužný pustý a ves pustou, Hůrku ves pustou, Čilce s lesem c. t. m., v Sedlci c. t. m., ve Strouhách na dvou dvorech panství s podacím v Benátkách, u hradu Dražic, v Starých Benátkách, tři mlýny (pod Dražici, Kbelský a pod Benátky) s řekou Jizerou,[1]) pak ves zápisnou Zdětín s podacím r. 1512 panu *Bedřichovi* purkrabí z *Donína* na Kostomlatech a Milevicích. Tento pán prodal tehda zboží Valečovské bezpochyby proto, aby mohl Dražice zaplatiti.[2])

Bedřich přilnul záhy k učení bratří Boleslavských a přistoupil dne 26. září r. 1530 s mnohými jinými pány a rytíři v Mladé Boleslavi veřejně k jednotě jejich. Roku 1535 podepsal vyznání víry, které svak jeho Jindřich Domouský z Harasova a Vilém Křinecký z Ronova králi podali, i jeví se i dále všudy v čele, kde a kdykoli se jednalo o zastání jednoty. Když Ferdinand I r. 1546 stavy české vyzval, aby jej podporovali v tažení proti knížeti Saskému, byl Bedřich předním mezi šlechtici, kteří na sjezdu krajském v Mladé Boleslavi (14. září r. 1546) králi pomoc odepřeli. Horlivý obrance svobody náboženské nedočkal se na štěstí osudných událostí r. 1547. Na počátku měsíce září r. 1547 byl již mrtev a poslední pořízeni jeho, které však pro náhlou smrť pečetí svou a pečeťmi svědkův opatřiti nemohl, bylo dáno dne 19. června r. 1547. Byl dvakráte ženat, poprvé s Johankou z Valdšteina, která mu porodila tři syny a tři dcery (Johanku (?), choť Jana mladšího Špetle z Janovic na Bezdězi, Lidmilu a Kateřinu, vdané za bratry Jindřicha a Děpolta Popely z Lobkovic), pak s Annou z Harasova, sestrou Jindřicha Domouského odtudž. Synové jeho dědili po něm Benátky město, hrady Dražice a Kostomlaty, tvrze Milevice, Charvatce, Zerčice, Pěčice a pustou tvrz Újezdec a městečko Sovinky s vesnicemi příslušnými. Statky ty spravoval na místě mladších bratří svých *Jindřicha* a *Jana* nejstarší syn *Bořivoj* a súčastnil se také stavovského hnutí r. 1547. Proto jej králův hněv zachvátil a musil v říjnu r. 1547 postoupiti Ferdinandovi I. hradu Kostomlat za 29.000 kop míšenských, z nichž si král 12.000 kop za pokutu podržel, více musil dáti revers, že cokoli se mu za díl dostane nebo co za peníze zděděné koupí, v manství uvede, a byl internován na zámek Benátky. Revers ten zrušen jest teprve r. 1563.

Mezi mladými pány Donínskými panovaly ustavičné rozbroje, dokud je přátelé otcovi dne 1. května r. 1548 nerozdělili. Podlé smlouvy o to učiněné musil Bořivoj bratřím svým postoupiti Charvatce ve dvou nedělích a dílu Benátského. Při tom trhu učiněném s králem o Kostomlaty byl pozůstaven a Kostomlaty mu nechány za díl otcovský, konečně mu k tomu přidáno ještě 1000 kop grošů českých.[3]) Benátky s přivtělenými statky a Sovinky ujal potom Jindřich, ostatní statky v Boleslavště dostal Jan. Ze smlouvy této vysvítá, že tehda již název Dražického zboží pominul a že se mu říkalo Benátsko. Věc ta souvisela se změnami, které se dály na hradě Dražickém. Pan Bedřich byl vystavěl nový zámek v Benátkách, kdež také sídlo své zarazil, o opravu hradu Dražického se pak nikdo nestaral. Možná, že i nenadálá příhoda ohně nebo čehožkoliv jiného přiměla vrchnosť Dražice opustiti. Tolik jest jisto, že se r. 1599 v zápisu panství Benátského toliko „hrad pustý Dražice“ připomíná. Posledně se činí o zřícenině zmínka v dílčích cedulích roku 1679 v tato slova: Dvůr v Dražicích atd. se sýpkou, jakož i se starým zámečkem před dvorem ležícím.[4])

Jisté jest, že nějaké opevnění na místě nynějších Nových Benátek (teprve okolo roku 1340 založených) stálo; než před 16. stoletím tu zámku nebo podobného stavení nebylo.[5]) *Bedřich* z *Donína* vystavěl zámek okolo r. 1526, jak se praví, na zříceninách starého kláštera. Ještě v říjnu r. 1525 psal se na Dražicích, ale v prosinci r. 1527 již na Benátkách. Zámek tento však skládal se jen z pravého křídla nynějšího panského domu, na prostranství před ním stála panská stodola a časem též stohy obilné.

Zboží Benátské rozdělením se bratří r. 1548 dostalo se *Jindřichovi z Donína*. Zboží to se tehda velice líbilo arciknížeti Ferdinandovi; ten r. 1548 rozkazoval komisařům po zámcích královských vyslaným, aby hleděli panství Benátské, ježto by se velmi dobře k Lysé a k Brandýsu hodilo, pro krále získati. Roku 1550 zase stál o Starou Lysou a některé lesy k Brandýsu příležité.[6]) Jindřich však bezpochyby takové nabídnutí zavrhl. Snad proto, více však pro své bratry měl nevůli s králem, brzy však se smířili, Jindřich stal se komorníkem arciknížete Ferdinanda a král dal Benátským na jeho přímluvu r. 1558 dne 8. prosince

[1]) DZ. 250. B 16. a 251. C 12. Dědiny ty se vypočítají teprve v přiznání ke dskám r. 1567 a 1570 učiněnému, hledí však patrně k stavu staršímu. Srovnej i DZm. 76. H 16. [2]) Přikoupil r. 1542 Zerčice a r. 1544 Charvatce a Pěčice. Viz o něm: v Pam. Vácsl. Rosy na str. 58. [3]) DZ. 47. D 13. [4]) DZ. 75. M 28—N 19. [5]) Mezi dědinami městskými nachází se nad vysokou strání poloha Zálezly, jejíž jižní roh ještě v sedmnáctém století „Hrádek“ se nazýval. I město samo ukazuje stopy nějakého starého opevnění. Že se vrch nazýval Hradiště, již pověděno. [6]) Arch. gub. Roku 1555 přikoupil Jindřich Straky a Zbožici (DZ. 51. G 32), r. 1558 ves Lipník (DZ. 13. A 35), r. 1567 vložil si panství Benátecké ve dsky zemské (DZ. 252. B 16).

nadání na výroční trhy. Ostatně k poddaným svým byl pánem nelaskavým a živnosti umělecké stěžoval. Rozhněval se prý na Benátské, že nechtěli upustiti od některých svých artykulů v listu Bedřichově (snad o víře, neboť pan Jindřich se tehda klonil ke straně katolické), a potrestal je tím, že stavěl panské pivováry a měšťanům piva vařiti zakazoval. Ale i při jiné příležitosti ukazoval Jindřich ducha násilnosti. Roku 1555 poslal k němu bratr jeho Bořivoj Jiříka krejčího z Vratkova s listy důhonnými, od úřadu desk zemských vydanými. Když Jiřík ho doma nenašel, čekal do večera, a když pán přijel, týž den již večer mu důhonů dodal. A tak jsa nocí zastižen, šel do stodoly před zámkem na odpočinutí, ale čeledínové Jindřichovi přišedše na něho jej bili, za vlasy rvali a jako blázna oholili.[1]) O masopustě r. 1564 ženil se Jindřich s Eliškou, dcerou pana Adama ze Šternberka, která mu porodila syny *Ferdinanda* († 1610), *Jaroslava* († 1611), *Vratislava* († 1606), *Ladislava* († 1597 v Uhřích), *Jana* († 1620), *Jindřicha* († 1604) a tři dcery. Přikoupil r. 1581 statek Čachovský a r. 1595 učinil pořízení o manželce své, aby po smrti jeho na zámku Benátkách bydlela a hamfeštem daroval jí dvůr nyní Zdonínský řečený.[2]) Zemřel r. 1597. Synové již za živobytí otcova bujnosť svou všelijak osvědčovali. Vratislav pral se r. 1593 s Ladislavem mladším ze Šternberka na rynku Hradčanském jako kluk. Ladislava udeřil pěstí v tváři a dobyv rapíru jej na levé noze v stehno pobodl, Ladislav zase jej tulichem bodl, až sukničku na životě jeho protrhl. Jaroslav zase upadl do klepů s Ladislavem z Cetlic, poněvadž pomlouvali pana z Pernšteina, že první z pole utekl.[3])

Synové Jindřichovi prodali panství Benátské r. 1599 dne 5. dubna, totiž zámek Benátky, tudíž město Benátky Nové s domy, šenky, dvory, s Podolcem pod městem, se zahradami, vinicemi, pivovárem, chmelnicemi, cihelnou, vápenicí, hrad pustý Dražice s dvorem poplužním, tvrz a ves Milovice, tvrz a ves Čachovice, vsi Staré Benátky, Kbel, Obodrž, ves Zdětín zápisnou, vsi Čilec s lesem, Zbožíčko, Mladou, Lipník, Vrutici, Starou Lysou, Osovou, Jiřice, v Sedlci, Slivně a Strakách, též ve Dvořích, Velelibi, Všejamech a Struhách co tu měli, ves pustou Holicko (nebo Vápence), platy v Hřivně a Hrušově s podacím, řeku Jizeru a řeku u Strak atd. *králi Rudolfovi II.* za 215.000 kop míšeňských.[4]) Rudolf pak připojil k panství Benátskému ves Zdětín, posud k Strakonicům patřící, a za ni dal k převorství rychtu Radobyteckou u Zvíkova.[5])

Brzy po trhu učiněném choval zámek Benátský vzácné hosty. Rudolf II. vykázal jej totiž proslulému hvězdáři *Tychovi de Brahe* k obydlí, kterýž se dne 20. srpna z Prahy do něho přestěhoval. Sem ho následovala i většina přátel; v zimě přivezl zeť Tychův, Frant. Tengnagel z Kampu, i rodinu jeho a brzy po nich přijeli slavný později hvězdář Keppler a věrný žák Tychův Kryštof Longimontanus. Zde na nějaký čas svá astronomická pozorování činil a běhy hvězd měřil.[6]) Netrval však pobyt učeného hostě v Benátkách ani plný rok; spory se surovým hejtmanem Kašparem z Milšteina a ustavičné návštěvy okolních šlechticův a úředníků ztrpčovaly venkovský život jeho a přání císařovo, aby při osobě jeho byl, pohnulo snadno Tycha k návratu jeho do Prahy; kdy odjel, není známo, ale 4. srpna 1600 byl již zase v Praze. Po jeho odjezdu rozhostilo se po zámku dlouhý čas ticho. Tehda, když císař přejal panství, byl zvláště stav města Nových Benátek následkem utiskování, jež zakoušelo předešlými držiteli, bídný; Rudolf tedy milostivějším jsa, Benátským roku 1608 dne 2. ledna některých práv povolil, jiná odepřel. Ač byly Benátky k Brandýsu příležité, přece samy o sobě spravovány. Věnek Bukovský z Hustířan, jenž tu byl asi od r. 1612, měl se sousedy časté soudy. S Henikem z Valdšteina měl soudy, poněvadž on r. 1612 a Jan pojezdný roku 1613 v ochozi Všejamské dříví borové již posekané a v hranice skládané na vozy nakladli a k pivováru Benátskému odvezli. Roku 1613 zanechal Adam Linhart z Najenperku Kateřinu Daremníkovu, kmetičnu z Čachovic, k službě císařské do dvora Starobenátského, proti čemuž Věnek psaním připověděl, že ji po vyjití roku o vánocích (r. 1614) navrátiti chce, žádnému ji k manželství nezamlouvaje, ani kam ji vyšikovati dopouštěje. Na tu připověď se Adam ubezpečil, ale když ji Adam zase v prosinci r. 1614 žádal, nechtěl ji vydati, klada ji za poddanou.[7]) Věnek tu byl hejtmanem ještě r. 1615 a s ním část panství Jan Celler, hejtman na Lysé, spravoval. Jeden z jejich nástupců, Fridrich de Matta, jenž Benátky z Lysé spravoval, měšťanům živnosti kazil a ty, kteří žalovali, vězením týral.

Strasti války třicetileté zkoušelo okolí zdejší teprve po r. 1630. Tehdáž v říjnu vpadli Sasové do země a přitáhli v prosinci do Boleslavska. Benátky byly dvakrát vydrancovány, v zimě r. 1631 a r. 1632 pokoušelo se 1500 Sasíkův o ztečení zámku, ale dragony císařskými jsou odraženi; a sotva že nepřítel odtáhl, bylo městu zakoušeti nemnoho menších útiskův od vojska císařského. Tak táhl pluk Butlerův čtyřikrát sem a tam, v listopadu armáda Illova, pak armáda Gallasova a 5. prosince (r. 1632) byl tu ubytován na celou zimu rytmistr Mayersdorf s rejthary z pluku Pikkolominovského, kteří pobrali lidem obilí i to, jež v panské sladovně schováno bylo. V srpnu r. 1634 osadili Benátky opět Švédové a Sasi

[1]) DZm. 10. B 1. Hejtmanem byl roku 1569 Vilém Odkolek z Újezdce. [2]) DZ. 27. J 2. [3]) Reg. kom. soudu. DZm. 190. [4]) DZ. 173. K 12. [5]) DZ. 174. C 10. [6]) Balbini miscell. D. I. tom. III. p. 88. [7]) Reg. kom. soudu.



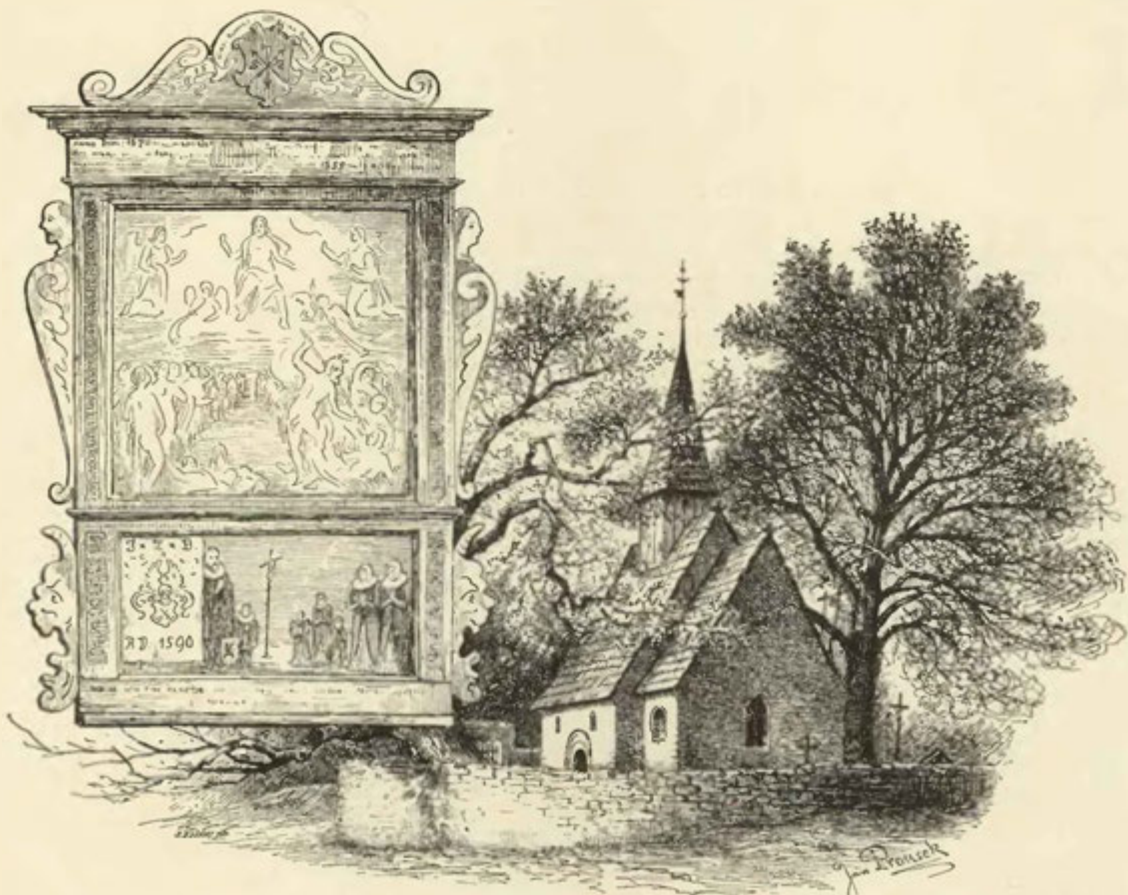
Hrad Zbiroh u Malé Skály a znamení kalicha, vyryté ve skalní sluji v okolí hradu u Besedic.
Kreslil Jan Prousek.

a hrozili vypálením města i zámku, jestliže kontribuce sehnána nebude. Až do r. 1639 bylo trochu ticho, pak přitáhl sem Banér a Benátky byly v moci jeho, až r. 1640 vojskem císařským z Čech vytlačen byl. Roku 1641 pícovalo jízdectvo saské z Lubna až v okolí Benátském a r. 1642 vrátili se Švédové opět. Když byli tito na konci r. 1643 do Lužice odtáhli, osadili císařští Boleslavsko a střídaly se tu posádky rozličné až do konce války.

Císař Ferdinand III. daroval dne 2. prosince 1648 panství Benátské generálovi svému *Janovi von Wörth*, Nizozemci nízkého rodu, jak se zdá z města Bütgen. Nový pán tento, svobodný pán sv. Římské říše, pán panství řečeného Oudenkirchen, Krumbach, Erbach, Kellersberg a Podenštein, dědičný truksas arcibiskupství Kolínského, dvorský válečný rada a generál jízdy, neuměl, jak sám v poslední vůli vyznává, psáti. Byl to jeden z tehdejších dobrodruhů, kterému štěstí přálo. Co pravý vychovanec války třicetileté utiskoval měšťany, nutě je k robotě, až se jich komora královská v srpnu r. 1651 ujala. Jan ohradil prostranství okolo zámku tak, že i kostelík Panny Marie v něj zahrnut byl, vystavěl tu různá stavení hospodářská a přistavěl k starému zámku ještě druhý, t. j. nynější průčelí. Zemřel dne 12. září 1652 na Benátkách [1]) a zanechal z první manželky, hraběnky ze Spauru, dceru Lambertinu Irmgardu, vdanou za Vinanda Jeronyma svobodného pána z Frentz. V poslední vůli přijal vnuka svého *Jana Viléma* za syna a dědice, ustanovil však, kdyby i druhá choť jeho syna porodila, že se oba o pozůstalost poděliti mají. Hraběnka Zuzana Maria porodila skutečně syna a zasadila se o zrušení adoptace Frentzovy, což se jí, jak se zdá, podařilo. Že však mladý *František Ferdinand von Wörth* dne 16. dubna 1671 na cestách v Paříži zemřel, přišla pozůstalost na *Zuzanu Marii* z *Kufšteina*, vdanou za hraběte *Jana Kábu* z *Kaberku*, mateř jeho a děti její, které v druhém manželství s někdy Františkem Kryštofem Hartmanem z Klaršteina na Brodcích a Hrušově měla, totiž *Františka Maxmiliána*, *Františka Bohuchvala* (Lobgott) a *Františku Zuzanu Klenovskou*, konečně na svrchupsanou dceru Janovu *Lambertinu*. Bylo tedy pět nápadníkův a panství tudíž 1679 dne 24. dubna na pět dílů rozděleno; zámek starý rozdělen jest mezi Františku Klenovskou a paní Frentzovou. Dolejší síni, schody a střechu měly míti dohromady. Podobně i nový zámek rozdělen a ke každému dílu přiděleny jisté dědiny.

První díl Starobenátecký, totiž část starého a nového zámku, dvůr poplužní a ves Staré Benátky, díl města Benátek, vsi Podolec, Starou Lysou, Vrutice a část Kbela [2]) obdržela Lambertina Irmgarda Frentzová. Ta zemřela nedlouho po převzetí dílu svého, a dědici jejími byli manžel její *Vinand Jeronym*

[1]) Zajímavý jeho životopis (kdež udáno jest, že zemřel 16. září) má Hormayrův Taschenbuch 1840 str. 96—210. [2]) DZ. 76. A 1—28.



Románsko-gotický kostelík v Nudvojovicích u Turnova z počátku XIII. století s památným obrazem rodiny Jiřího ze Stiřína, hejtmana na Robozci, z r. 1570 (obraz v renesančním rámci pověstný zeleným čertem).
Kreslil Jan Prousek.

a synové *Theodor Adolf*, *František Vinand*, *Jan Ferdinand* léta mající, *Jan Arnold* a *Jan Volfgang* let nemající. Ti všichni prodali r. 1682 dne 9. září se spolupůsobením komisařů, nařízených jakožto poručníků synů nezletilých, díl tento *Zuzaně Marii hraběnce Kábové* svrchuřečené za 45.500 fl. uherských. [1])

Druhý díl Dražický, totiž část nového zámku Benátek, dvůr Dražický s pustým zámkem, část města Nových Benátek, část Zdětína, Sedlce, část Kbela, Dolní Slivno a Slivínko [2]) dostal *František Maxmilián* pán z *Klaršteina*, jenž napřed jsa radou nad apelacími, později se stal tudíž vicepresidentem (r. 1702) a r. 1702 první svého rodu hrabětem († 14. srpna r. 1725). Ten prodal tento díl svůj roku 1694 dne 11. srpna hraběti *Arnoštovi Gotfridovi von Schützen* und *Leypoldtsheimb*, radě komorního soudu a držiteli čtyř dílů Benátských, zejména i se sbořeným zámkem a dvorem Dražickým (samt dem ruinirten Schloss und Meierhof Draschitz) za 56.000 fl. uherských. [3])

Třetí díl, Milovický řečený, jenž obsahoval část nového zámku, dvůr a ves Milovice, část města Benátek a vsi Vrutic, [4]) obdržela *Františka Zuzana*, manželka Viléma Františka hraběte z Klenového (roku 1696). Brzy však (roku 1680 dne 2. ledna) prodala tento díl svůj Zuzaně Marii, mateři své, k dílu Čileckému za 38.000 fl. [5]), seděla potom na Žinkovech, a když ty prodala, zemřela r. 1720 v Praze.

Čtvrtý díl, Čilecký řečený, totiž část nového zámku a města, dvůr a ves Čilec, část Strak, Zbožíčka, vsi Mladou, Lipník, Jiřice, v Podolci mlýn obdržela *Zuzana Marie* často řečená, tehda Kábová. [6]) Tato paní přikoupila r. 1680 díl Milovický, r. 1682 díl Starobenátecký, r. 1684 Zdonínský, stala se držitelkyní čtyř dílů panství a vdavši se 14. června r. 1687 po druhé za *Arnošta Gotfrida* hraběte von *Schützen* atd. na Divici a Citolibech, postoupila jich tomuto 8. ledna r. 1688. K tomu přikoupil hrabě svrchupsaný r. 1694 díl Dražický.

---

[1]) DZ. 397. J 14. [2]) DZ. 75. M 28—N 19. [3]) DZ. 403. E 14. [4]) DZ. 75. N 20—O 12. [5]) DZ. 397. J 19. [6]) DZ. 75. O 12—P 8.

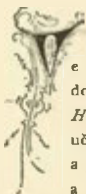
Pátý díl, Zdonínský, totiž část nového zámku a města, bažantnice u Strak, dvůr Zdonín, [1]) vsi Dvory, Obodře, v Strakách, Zbožíčku a Zdětíně podíly [2]) obdržel *František Bohumír Hartman z Klaršteina.* Ten, jak se zdá, spustlý dvůr Chrastský ve skrovném objemu obnovil a prodal r. 1684 dne 13. prosince dvůr svůj Zdonínský, dvoreček Chrastský a ostatní svůj díl Benátský mateři své Zuzaně Marii za 47.000 fl. a 100 tolarů klíčného. [3])

Roku 1694 tedy přikoupením dílu Dražického hrabě z Schützen celé panství spojil a starý zámek tak přestavěl, že s novým nyní jediný celek tvoří. Po jeho smrti (r. 1715) dostaly se Benátky a Bezno synu jeho *Arnoštovi Jaroslavovi,* statky ostatní dědil vnuk jeho František Arnošt (syn n. Františka Josefa) třetí syn Ferdinand padl v Uhrách. Mladý Arnošt Jaroslav zemřel již r. 1720 dne 29. září, odkázav statky své *Ignáci Zikmundovi* hraběti z *Klenového.* Za svého živobytí byl se zasazoval o zavedení německého kázání na svém panství, ale bez úspěchu.

Zadlužené panství dědil po smrti hraběte Ignáce († 1764 dne 4. července) syn jeho *Vácslav z Klenového*; ale již r. 1768 veřejnou dražbou prodáno jest pražskému arcibiskupovi *Antonínovi Příchovskému z Příchovic* za 665.000 fl Tento před smrtí svou (1793 dne 14. dubna) odkázal panství synu bratrovce svého *Františkovi* hraběti z *Příchovic,* c. k. komoří a nejvyššímu lejtenantu, spolu i pánu na Novém Stranově, jehož syn *František Vojtěch* dne 3. června r. 1816 nešťastným pádem s koně zahynul Jím vymřel starožitný český rod Příchovských. Než hrabě byl roku 1815 dne 8. května, nežli se k pluku odebral, poslední svou vůlí dědici panství strýně své *Marii, Josefinu* a *Elišku* (dcery n Vojtěcha Mladoty ze Solopisk) ustanovil. Sňatkem slečen těchto s hrabaty z *Thunu* a z *Hohenšteina* dostal se rod ten v držení Benátského panství, z něhož byl vyveden teprve za naší paměti.

TVRZE U BENÁTEK.

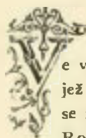
MILEVICE.



e vsi Milevicích jihovýchodně od Benátek bývala tvrz až do 16. století. Ve 14. století seděl tu vladyka řečený *Holomek,* který odkázal plat do kostela v Mladé; o něj učinili smlouvu roku 1393 Markéta vdova po Holomkovi a *Jan* syn její. [4]) Asi v tu dobu seděli tu dva bratří, *Sperek* a *Vácslav,* ovšem na jiném dvoře. Dovídáme se o nich k r. 1396, když byla vedena pře o odúmrť po Pavleně, manželce Sperkově. [5]) Po *Mikuláši Chbed.wi z Milevic* zůstala vdova Eliška z Erkeřic, která koupila r. 1441 úroky nějaké ve Strakách a Výklecích. [6]) Roku 1454 provolány jsou po Bětce z Vestce dva dvory poplužné v Milevicích a jiné zboží po Mikulášovi a Jindřichovi z Milevic a Mabce, jež, tuším, držel Jan ze Všechlap. [1]) Nějaký čas potom přikoupeny Milevice k Lysé. Od ní odděleny r. 1503 jako díl Jindřicha jinak Jaroslava ze Smiřic, jenž však prodal roku 1509 tvrz, dvůr a ves Milevice, vsi Ostrov, Starou Lysou, Osovou, Vrutici, Mladou a platy v Jikvi, Střízi a Žiřicích *Bedřichovi z Donína,* jenž to vše později k Benátkám připojil. [2]) Ještě r. 1595 byly tu tvrz a dvůr, oboje dobře z kamene postavené. [3])

[1]) Kde je nynější dvůr Zdonín, klade Heber na své mapě Boleslavska a Litoměřicka (při IV. dílu) tvrz jakousi Zdonín řečenou, ale mylně, neboť tu tvrz nikdy nebývala. Na ten dvůr, původně dvůr ve vsi Dvorech Velelibských řečený, dal hamfešt *Jindřich z Donína* manželce své *Elišce ze Šternberka;* po ní držel jej *Jan z Donína* a po jeho smrti dvůr ten přikoupen za 5000 kop míšenských k panství Benátskému (13. srpna r. 1620). Popis panství r. 1679 jakož i trh a dil Zdonínský dokazují, že tu později ani rytířské sídlo nebývalo. Od pánů Donínských dostal název Zdonín, později Donín. [2]) DZ 75. M 2—27. [3]) DZ. 397. K 5 [4]) Lib. erect. XIII. 83. [5]) DD. 14. f. 42. [6]) Rel. tab II. 193.

ČILEC.



e vsi Čilci, až b ízko u Nymburka ležící, bývala také tvrz, jež se do 16. století udržela. Z vladyk zdejších připomínají se r. 1398—1408 *Jan*[4]) a v l. 1418—1440 *Naček z Čilce.*[5]) Roku 1543 vložili si *Jan, Jiřík a Petr* bratří *Bramburkové z Koklína* tvrz a dvůr Čilec v obnovené dsky zemské a Jan a Petr, přečkavše bratra svého, prodali dotčené zboží r. 1558 Jindřichovi purkrabí z Donína a na Benátkách. [6])

[1]) DD. 16. fol. 64. [2]) DZ. 45. A 17. [3]) Archiv Třeboň. [4]) DD. 14. f. 44. lib. erect. VIII. 42. [5]) DD. 15. f. 67. arch. č. I. 249. Viz i rel. tab. II 388. [6]) DZ. 13. B 21.





HOUSKA HRAD.



a Mšenem vypíná se na vysoké hoře starožitný hrad Houska, znamenitý nejen svou stavbou, nýbrž i krásnou polohou, poněvadž hradiště obkličují na straně jižní lesnaté vysoké hory, kdežto se k severu a západu otvírá rozkošný rozhled na krajinu až za Dubou a k Bezdězi. Hrad Housecký stojí na skalisku podobném čtverci nebo kostce, jehož severní, východní a západní strana úplně stěnám se vyrovnávají. Skála sama jest konec ostrohu, jenž vybíhá z vysokého návrší, které jest schůdnými cestami, pěšinami umělými a vysázením v pěkný háj proměněno. Vjezd jest tedy po ostrohu od jižní strany po rovině až k bývalému *předhradí.* Můžeme-li starému obrazu na zámku věřiti, bývala před ním věž o samotě stojící, což způsobům středověkým nijak neodporuje. Před samým předhradím býval hluboký příkop, jenž se jen z části zachoval; zasypali jej totiž asi r. 1823 potud, pokud potřebovali vjezdu do zámku. Po zvoditém mostě přicházelo se pak do brány, která také již před časy zbořena. Poněvadž zde ostroh jen úzkou šíjí s ostatní výšinou souvisí, bylo stranu tuto velmi snadno brániti. — Dvůr na předhradí ohrazen jest na straně západní a jižni prostou zdí, na jejímž místě za starodávna zubatá hradba bývala. Na východní straně jest hospodářské stavení, v němž jsou chlévy a stáje. Na severní straně jest *zadní hrad,* vysoké čtverhranaté stavení dílem na skále živé stojící, jehožto hrubé zdi (ještě pod krovem tři metry v hrubosti) z prastarých dob pocházejí, ale v 16. století změněn jest prolámáním nových oken a nynější svou podobu obdržel r. 1823. Z této strany poskytuje zámek velmi zajímavé podívání. Méně zajímavá jest malá osmihranná vížka na krovu sedící, ale zvláštní jest v pravo skála, sahající až k druhému poschodí zámeckého stavení. Nyní jest přitesána jako stěna, ale za oněch dob — jak svědčí starý obraz na zámku — nebylo tomu tak a na jejím temeni stála věž a hlídka hradu již v 16. století spustlá a beze střechy. Nyní jest nahoře výstupek aneb altan, odkud jest pěkný rozhled.

Také před zadním hradem prý býval příkop, který později zasypali. Stavení zadního hradu jest čtverhranaté, zavírajíc neveliký dvůr. Zevnější úprava stavení, římsy jeho ušlechtilé, jakož i starodávné rýsování na stěnách ukazují, že obdrželo stavení toto venkovskou svou podobu v 16. věku. Na starém obraze Housky viděti jest na něm námětek aneb arkéř dřevěný, takořka ke stěně přilepený a jen břevnem podepřený. Od zadu vyniká též končitá střecha buď věže nějaké nebo bašty nebo námětku. Na severní straně dvora jsou dva portály ze 16. věku. Okolo všeho stavení v prvním a druhém poschodí jsou pavlače položené v hrubých krákorcích (dříve byly dřevěné).

Ač jest stavení nevelike, přece je v něm pro znamenitou jeho výšku dostatek místností; neboť obsahuje 34 světnic, komor a sklepů. Nejdůležitější světnice jest tak zvaná *kaple,* v níž prý se kaple

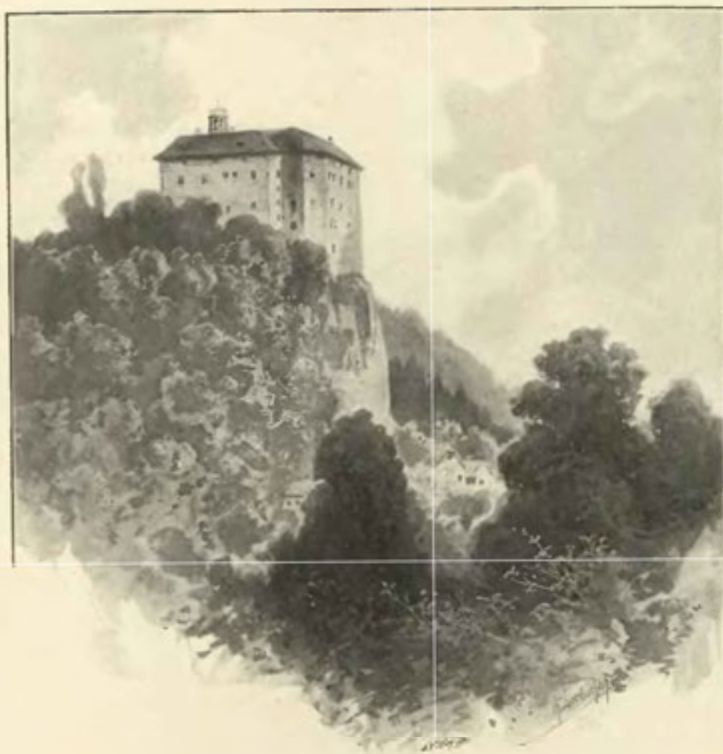


Houska od západní strany.

nacházela a proto se tu posud kostelní věci uschovávají. Ale kaple žádná tu nebyla, nýbrž jest to obyčejná světnice středověká, sklenutá do kříže silnými pruty, které na severní zdi ze dvou sloupů vybíhají a na protější stěně, kde se okno nachází, končí totiž jeden v hlavici a druhý nad kamennou stříškou též v hlavici. Na svorníku jest růžice. Místo mezi pruty vyplněno jest arabeskami zelenými na dně bílém a mezi tím malovány jsou erby, totiž na západní straně Chvalovských z Ledec (bílé lekno v zeleném?) a Smiřických; na severní Berkův a Šternberkův (nyní bílá hvězda na poli neurčité barvy, poněvadž barvy vybledly), k východu Hazemburský (černé sviní hlavy v bílém, zlatí zajíci v modrém), pak štít pánů z Michalovic (? černí lvi v žlutém a štíty shora polovičně červeně a bíle), k jižní straně erb nevzácné rodiny (shora polovičný, červený a bílý) Koldický. [1]) Stěny vyplněny jsou malbami. Na západní straně jest obraz hradu o několika vysazených staveních vysokých a dole ohrada s hradbami zubatými, do níž jsou dvéře otevřeny. V pravo jsou jelen a zajíc, jež pes pronásleduje a dva psi trhají zajíce. V pozadí v pravo zase viděti, jak psi trhají jelena, jiní ženou se za zvěří a člověk drží smečku chrtů. V popředí jsou dva průvody proti sobě. V levo jest bílá paní s bílým zavitím hlavy, jejíž dlouhé rukávy dvě pacholata uctivě v rukou drží, před paní jdou pacholata, za ní její panny (fraucimor). Páni jdou vstříc, z nichž první, paní laskavě uvítající, má hnědé roucho, za nimi jde několik pacholat. Domníváme se, že je tu památka na přínos Elišky Hrzanové z Dubé. [2]) Na stěně jižní jsou v pozadí hory, před tím chalupy, stavení hrazené, jak se zdá, tvrz a mlýn; mezi tím teče potok. Sedlák žene osla s pytlem do mlýna; v popředí zří se lovec na koni troubě a chrti pronásledující jelena. Na severní stěně jest starý obraz hradu Housky s lesnatou krajinou a v zadu skalnatými horami. Mezi lesy jest obraz honby. V popředí jest obraz dvou lidí, kteří jelenu rohy srazili a jej stahují, lovce se smečkou psů a člověka nesoucího na holi zvěřinu. Nad obrazem Housky jest dotčená stříška, vzácná svou podobou, na níž se spatřují erby Dobeše Hrzána z Harasova a Elišky Mrácké z Dubé, jeho manželky. Na stěně východní, kdež jest okno, spatřuje se v levo od okna zase nějaký hrad, od něhož se žene lovec se psem. V pravo od okna viděti jest lovce, kteří donášejí oštěpy na medvěda, kterýž byl člověka porazil a jej roztrhati chce, na medvěda doráží též pes plemene řeznického. V pozadí jsou skály a lesy v popředí. Spodek stěn asi zvýší muže a výklenky oken pokryty

---

[1]) Vysvětlení, co ty erby znamenají, jest nesnadné; erby matek a bab, jak jsme se z vývodů přesvědčili, to nejsou, ovšem to budou znaky prabab, které pocházely z rodů vzácnějších. [2]) Lidé zdejši již od mnohých let vykládají hrad tento na Bezděz, a ostatní dva na Berštein a Kokořín, ač podoby s nimi není.



Houska od jižní strany.

jsou ničemnými malbami. V téže místnosti jest také stará skříně, v níž uschovávají mešná roucha, misál a nářadí z kaple, kteráž bývala blíže hradu a r. 1833 zbořena.

V jižní straně zámku v levo od vchodu v prvním poschodí jest dlouhá komora, v níž se všelijaké staré haraburdí schovává. Jest to vlastně vrchní část bývalé vysoké dvořanské světnice, která r. 1823 na dvé rozdělena, aby se ve spodní části mohlo zříditi několik světnic. Ostatní světnice zřízeny na způsob, který panoval na počátku našeho století; v prvním poschodí jsou některé z nich klenuté. Pamětihodného v nich nic není. [1]) Vypravuje se také o staré chodbě, která vycházela z jednoho sklepu v přízemí a teprve r. 1823 zazděna byla. [2])

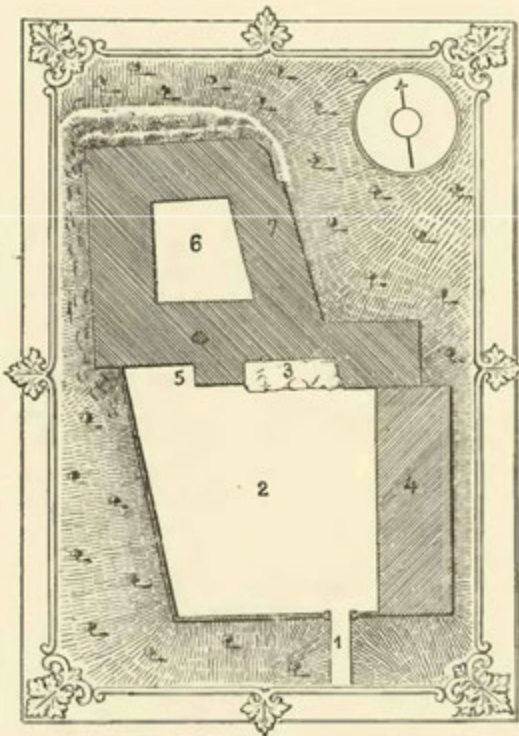
Okolí Housky patřívalo prvotně ke královskému vladařství Bezdězskému a byli tu také manové, kteří konali službu k Housce (prvotně snad k Bezdězi). Jindřich z Žitavy, později z Dubé řečený (1249 až 1309), obdržel je od Václava III. bezpochyby r. 1305. [3]) Zdali on postavil Housku nebo syn jeho, není známo, ovšem se to stalo před r. 1316, [4]) kde se poprvé připomíná syn jeho *Hynáček z Housky*. Pán tento, jenž před r. 1320 zemřel, pro svou staročeskou povahu oblíben byl u lidu; v starém žalozpěvu chválí „Hynka Húsku spravedlivého.“ [5]) Vdova po něm Perchta koupila pak dům v Starém městě Pražském, který darovala r. 1329 klášteru sv. Anny v Praze. Houska dostala se tedy bratru zemřelého *Hynkovi Berkovi z Dubé* († r. 1348). Když tento zemřel, vzal si starší jeho syn Hynek severozápadní polovici všech statků s Honšteinem a s Lipým a mladší Hynek ostatek s Houskou, Jestřebím, Dubou, Milšteinem atd. Zdá se, že starší z nich ještě roku 1352 všechno zboží spravoval, když se stala s králem námluva o městečko Mšeno a projednáno bylo, které doly a lesy při hradě Housce zůstati mají. [6]) Pán tento jednooký byl již r. 1391 starší své syny podělil zbožím Jablonským a Milšteinským, k němuž měli po smrti jeho Kuřívody dostati. Mladším pak synům zanechal Housku, Dubou, Hrádek, Milčany a Frydlant. [7]) Ale když tito r. 1402 se dělili, nepřišla Houska do dělení, nýbrž zůstala ještě starému Jindřichovi, jenž před r. 1404 zemřel.

---

[1]) Co v těch světnicích je, popisuje Bernau, Bezirkskunde von Dauba 212. [2]) Pomůckou zde i v následujícím dotčený spis Bernauův. [3]) Rel. tab. II. 158. [4]) Reg. III. 121 [5]) Fontes III. 230 [6]) Archiv c. k. dvorský. [7]) Archiv č. II. 48.

Housku ujal po něm třetí syn *Jindřich Berka mladší,* jenž držel posud polovici Jablonného a na ní r. 1398 Anně, manželce své, věnoval.[1]) Jako pán na Housce a Jablonném vyskytuje se poprvé r. 1404[2]) a k tomu zdědil roku 1406 zboží Milčanské Asi v ten čas dal dceru svou Annu do kláštera sv. Františka v Praze a zapsal jí do života úrok na Osinalicích a Jestřebici. Téhož roku obdaroval kostel v Chlumu a od r. 1408 sedal také na soudu zemském. Téhož roku vyplatil faráři v Kruhu peníze, kteréž mu byly odkázány,[3]) r. 1415 učinil obdarování klášteru Jablonskému a r. 1417 přispěl s osadníky k tomu, aby se koupilo pole pro kostel Kružský.[4]) Poněvadž chtěl svůj díl Jablonného prodati, přenesl r. 1414 věno manželky své na hrad Housku a učinil r. 1415 pořízení o svých dětech. Roku 1421 jsa na sněmu Čáslavském zvolen jest za jednoho z těch, kteří měli plnou moc a právo k uspokojení země České; byl též r. 1423 na sněmu Svatohavelském v Praze[5]) Zdá se tedy, že ač byl katolictví věrným, nebyl žádným zuřivým stranníkem; proto i na zbožích svých škod netrpěl. Synové jeho *Hynek* a *Chval* připomínají se roku 1423 s otcem jako svědkové[6]) a po smrti otcově rozdělili se tak, že Hynek měl Housku a Chval Milčany a Kuřívody. Hynek, tuším, Housku udržeti nemohl a prodal proto r. 1432 hrad Housku s dvory, vsi Libovici, Olešen, Jestřebici, Dobřeň, Tuboz velký i malý, Roveň, Blatce velké a malé, Týn, Žděrec malý a velký, Bořejov s podacím, Nechutnov, Korce, Vlkov, Kruh s podacím, Osimalice a dvůr na Nedvězí *Janovi ze Smiřic.*[7])

Jan, kterýž si hlavně v husitských válkách, a to všelijakými šťastnými náhodami ke jmění pomohl, dosadil sem za purkrabě Jana Vrška z Blatec, jenž se r. 1450 připomíná. Roku 1453 povolil Jan panoši Jarošovi z Bosyně, aby mohl věno manželce své na Bosyni zapsané vložiti ve dsky dvorské.[8]) Bylo to několik měsíců před chvílí, kde Jan skonal živobytí pod rukou katovou. Sirotkův ujal se Zdeněk ze Šternberka jako poručník a držel statky jejich až do r. 1456; že však vdova Markéta z Michalovic správu jich také míti chtěla, učiněna jest téhož roku smlouva taková, že jí Zdeněk Housky, Jestřebí a Lysé k rukám dědiců *Václava* a *Jindřicha* postoupil.[9]) A poněvadž asi v ty časy Roudnice vyplacena, stala se Houska, o kterou se byl Jan nehrubě staral, prvním panstvím Smiřických. Markéta jménem sirotkův odpírala r. 1457, když se na Housku a Jestřebí právem odúmrtním sahati chtělo, a tomu odporem svým překazila.[10])



Plán hradu Housky.

Vysvětlení plánu: 1. Příjezd; 2. dvůr na předhradí; 3. skalní stěna (výstupek a věžiště); 4. hospodářské stavení; 5. vjezd do zadního hradu; 6. dvůr; 7. tak zvaná kaple.

Asi v ten čas rozdělili se bratří. Václav dostal Jestřebí a Jindřich Housku, ale poněvadž onen brzo zemřel, zdědil Jindřich zboží jeho zase a prodal pak Jestřebí. Pán tento stav se r. 1475 korouhevním pánem z milosti císařské, došel r. 1477 také povýšení do stavu panského Českého a zemřel roku 1478, zůstaviv vdovu Kateřinu z Kolovrat a kromě sedmi dcer syny *Jana, Albrechta, Zikmunda* a *Jaroslava,* jinak *Jindřicha.*[11]) Asi r. 1498 přišlo k vyřízení pozůstalosti otcovské, tak že Jan a Zikmund ujali Housku a ostatní Lysou.[12]) Ale r. 1498 koupil Jan díl Zikmunda, bratra svého na panství Houseckém za 2250 kop, dav na to 1400 kop na hotově a slíbiv ostatek zaplatiti, kdyby se Houska prodala.[13]) K prodeji za nedlouho přišlo a Jan († r. 1506) prodal zámek a dvůr Housku, městečko Sichrov, vsi Libovici, Olešen, Jestřebici, Dobřeň, Sytnou, Vidim, Osnalice, Střezivojice, Dražejov, Vlkov, Blatečky, Roveň, Blatce, Březinku, Korce, Bořejov, Kruh, Tuboz a část vsi Žděrce a Týna *Václavovi Hrzánovi z Harasova.*[14])

Kdy Václav zemřel, není známo. Synové jeho *Adam, Jan* a *Dobeš* učinili roku 1520 rozdělení zboží svých,[15]) při čemž dostal první Ctěnice, druhý Zásadku a třetí Housku. Dělení to zase roku 1543 obnoveno,

---

[1]) Rel. tab. I. 578. [2]) Archiv Třeboňský. [3]) Acta jud. lib. erect. V. 48, VIII. 36, archiv č. II. 367. [4]) Lib. erect. X. 43, XI. 150. [5]) Rel. tab. II. 108, archiv č. III. 240, 484, 487. [6]) DD. 61. str. 333. [7]) Archiv č. III. 505, rel. tab. II. 158. [8]) Archiv č. III. 544, DD. 61. str. 381. [9]) Archiv Třeboň. [10]) Archiv č III. 565. [11]) Paprocký o st. pan. 316. [12]) Následuje to z DZ. 46. G 2. [13]) DZ. 1. B 30. [14]) DZ. 7. E 22. [15]) DZ. 43. K 7.

poněvadž dsky zemské shořely. Dobeš pak r. 1532 k dílu svému ještě přikoupil, co mu v Týně a Ždírci nenáleželo. [1]) Roku 1536 kázal Vojtěchovi, pacholku svému, vsaditi do vězení Pešatu se synem jeho z Kokořína (tedy z cizího panství), a poněvadž tehda holomků na zámku nebylo, aby je hlídali, vsadili každého zvláště. Matěji, synu Pešatovu, se u věži stýskalo, pravě, že nemocen jest; i kázal ho pán z věže pustiti a potom dal pouta a zámek, aby ho Vojtěch vsadil do nich za obě nohy. I učinil tak a dav ho do jistébky u vrat, k tomu i za řetěz k lavici ho zamkl. A přece utekl. Prosil totiž Vojtěcha, aby ho netuze vsadil a třetí den, když jedl vejce, prosil Václava, vrátného, aby mu přinesl soli. Když Václav odešel, trochu si pomohl, když pak zase přišel, prosil zase, aby šel do marštale (na pláně č. 4.), mají-li pacholci chléb, aby mu dali. Jak Václav marštal otevřel, tak on hned běžel z jistby a po mostě pryč. Náhodou se Václav ohlédl, křikl: „Toho-li chceš?“ běžel za ním a Vojtěch jda z krčmy udělal „okřik“. Vytáhl totiž vězeň nohu z řetěza, boty tam nechal a zámek na pantech ztloukl. Pak ho v lese uhonili. [2]) Dobeš přikoupil Sovinky (r. 1548) a živ byl ještě r. 1553, kdež byl hejtmanem kraje Boleslavského [3]) Syny měl z Kateřiny ze Vlněvsi dva, totiž *Václava* a *Jiříka*, kteří se pak o Housecko rozdělili, tak že onen dostal Housku s několika vesnicemi, tento také několik vesnic s Vidimí, kdež si nové sídlo vyzdvihl.

Roku 1555 posekal Václav jakéhosi Davida Kozla, schovance a poddaného Jana Habartického z Habartic, pacholka svého, a dal ho pak do Mšena k lazebníkovi, aby ho hojil. Jednoho času přišed do lázně k tomu raněnému pacholku ptal se ho: „Kterak se máš, Kozle!“ A on jak ležel, posadil se a řekl: „Pane milý, mám se dobře.“ I promluvil k němu pan Hrzán: „Kozle, znáš-li se k tomu, že jsi na mě meče dobyl?“ i vytáh svůj meč, ukázal jej pan Hrzán, řka: „Pohleď, Kozle, jakž jsi mi vysekal meč, tepa na mne a chtěje mne zamordovati jediné, žeť jsem řekl, když jsme jeli mimo šibenici: ‚Kozle, ta tě šibenice nemine!‘ a ty jsi hnedky zabod kůň, přibádal jsi k tomu Rouškovi, který byl na rožeň vstrčen a jáť jsem řekl: ‚Pojeď, blázne, přece, žeť jsem řekl, že tě šibenice nemine, ale jáť jsem ji již minul a ty ji také mineš;‘ tehdy jel jsi za mnou a když jsme se zastavili v městečku, potom, když jsme jeli domů, tus teprva dobyv na mě, kdyby byl měl nade mnou moc, byl by mě zamordoval a ujel by pryč, kdeť by se zdálo.“ Tehdy ten Kozel dal se v prošení: „Milý pane, prosím pro Pána Boha, že mi ráčíte odpustiti, že jsem to udělal z ožralství a chci V. Mti. věrně sloužiti i potom jiným pacholkům raditi, kterak by měli pánům svým věrně sloužiti.“ I jsa přítomen Matěj Háta z městečka Mšena a slyše jeho velikou žádost a prosbu, přimlouval se zaň s druhým sousedem Martinem Polákem: „Milý pane Václave! Poněvadž se seznává ústy svými, že jest to z ožralství učinil, za to vás prosíme, že mu to budete milostivě vážiti a že mu to. ráčíte odpustiti.“ A pan Václav řekl tomu lazebníkovi: „Dej mu jísti a píti dosti a hoj ho, budeť zaplaceno.“ [4]) Co se potom dálo, není známo.

Václav měl z manželství svého s Dorotou z Ocelovic syna Dobeše, kterému odkázal Housku; Vrutici pak, kterou koupil, dal manželce své Dorotě. [5]) Zemřel r. 1584. Na hřbitově u sv. Havla v Mladé Boleslavi jest náhrobek jeho celý oškrábaný od lidí pověrčivých, kteří prášku toho užívají jako léku. Tamže jest také náhrobek Dorotin. [6]) Syn jeho *Dobeš* oženil se s Eliškou Mráckou z Dubé, jejíž erb vedlé svého dal vymalovati ve staré světnici hradu Houseckého, jakož ji i malbami ozdobil, a jak se zdá, zámek asi v tu podobu uvedl, jak se dnes spatřuje. Nemoha panství to sobě a potomkům udržeti, prodal r. 1594 zámek Housku s předhradím, cihelnou, kovárnou, lednicí a dvorem pod zámkem, dvory Roveň a Týn, vsi Týn, Libovici, Lobce, Kruh, Ždírec, Korčí, Bořejov, Blatce, plat v Březince, na Švihově člověka, na Chřenově člověka, Dražejov, Osinalice a dvůr na Kluku *Damianovi z Pejcelsdorfu* a *Bohunce* rozené *Kelblovně z Geizinku*, manželům. [7]) Tito měli také statky Skalku (Kalek) a Vísku. O Damianovi se vypravuje, že jednomu mlynáři za to, že ho uctil jehnětem, daroval tři korce pole. [8]) Statek svůj všechen zapsal Bohunce (r. 1594) a nedlouho potom (r. 1596, 7. února) zemřel. Bohunka prodala r. 1596 dvůr Kalek a vsi Nový a Starý Kalek k panství Bezdězskému a nedlouho potom vdala se po druhé za *Volfa Kryštofa Šéna z Šénu.* [9]) Tento se se sousedem svým Václavem Berkou Bezdězským nijak srovnati nemohl. Roku 1612 přijev na grunty jeho u rybníka Palatu, popálil mu plot a taras a poddané jeho stavoval. Naproti tomu zase Václav chtě na něho vytáhnouti, sebral asi 80 poddaných s ručnicemi, oštípy a halapartnami a na louce pod krčmou Tubozskou je i s bubeníkem mustrovati dal. [10])

Do těchto dob padá postavení kostelíka při hradu Housce. Byla tu totiž ve skále díra, o kteréž se povídalo, že tam zlí duchové bydleli a proměňujíce se v rozličných hovad tvářnosti, lidi tudy chodící strašili. I stalo se, že seděl tehda člověk ve vězení a slíbeno mu odpuštění, jestli se po provaze do té díry spustí a ji ohledá. Když ho však spustili, křičel, aby mu raději hlavu srazili. Když ho vytáhli,

[1]) DZ. 5. B 12, 44. F 15. [2]) Archiv mus. [3]) Kniha gruntovní Novoměstská v Boleslavi f. 74. [4]) Reg. svěd. r. 1554—1557 k. s. f. 82—83. [5]) DZ. 22. L 15. [6]) Pam arch. XV. 449—450. [7]) DZ. 27. F 2. [8]) Mitth. Exc. Cl. IV. 282. [9]) DZ. 127. D 10, 1084 O 21, archiv Boleslavský. [10]) Reg. kom. soudu.



Hrad Houska podlé starého vyobrazení

vypravoval, že mu z velikého smradu, křiku a vřesku tak bylo zle, že nic neviděl. Tedy lidé jinak nemyslili, než že to je vchod do pekla. Zasypávali tu díru, ale ta byla nenasytná. Konečně se jim to přece povedlo a postavili tu kostelík a místo okolní pojali do obory v nově založené. Kostelík pak se udržel do r. 1830, kdež pro sešlosť zbořen.

Bohunka se velice starala o zlepšení panství, zakládajíc rybníky a louky, ale udržeti je nemohla. Prodala je roku 1615 *Vácslavovi staršímu Berkovi z Dubé*, jemuž panství to pro lesy a bohatosť zvěře velice bylo příležité.[1]) Zase byla Houska v držení rodu Berkovského, ale jen na krátko. Súčastniv se povstání ujel ze země a odsouzen všeho jmění, kteréž šmahem prodáno *Adamovi z Valdšteina*. Velikou část jich vyměnil potom Adam s *Albrechtem z Valdšteina*, jenž Housku ke komorním statkům knížectví Frydlantského připojil. Knížeti se panství pro pěknou myslivosť zalíbilo a proto rozkázal r. 1627, aby tu chytali zvířata pro oboru Jičínskou, pilně ošetřovali bažanty a zakládali vlčí jámy. Když r. 1631 Sasové do Čech vpadli a mnozí vystěhovalci s nimi přicházejíce bývalých svých statků se ujímali, obsazena jest také Houska přáteli Berkovými, ale zase v prosinci téhož roku opuštěna. Aby se to po druhé nestalo, kázal kníže hrad posádkou 40 mužův opatřiti.

Po smrti knížete zabrány všechny jeho statky a Houska s Vidimí, Kokořínem a Stránkou odevzdány r. 1635 *Janovi Bekovi*, generálvachtmistrovi, *Veronice*, vdově po generálovi *Alvegovi ze Sulzu*, rozené *ze Spauru*, a *Hypolitě Františce v. Hofkirchen* na srážku jich pohledaností, ale r. 1636 změněno tak, že oběma paním odevzdána Houska a Bek obdržev ostatní, ještě povinen byl oběma 5800 fl. doplatiti.[2]) Za těch dob pořád ještě Houska pokládána byla za pevné místo. Když Bannér vpadl se Švédy do Čech (r. 1639), obsadil hrad a odtud krajinu okolní pod holdem držel. Roku 1640 přitáhli císařští ke hradu, napřed vylákavše velitele z hradu, jej úkladně zavraždili a potom hrad náhlým útokem ztekli. Odtud snad povstala pověsť, že Oront, velitel Švédů, který plenil okolní krajinu, zastřelen byl od myslivců, když vyhlížel z okna hradu a potom hrad od lidu venkovského, v záloze ukrytého, opanován. Skrze tehdejší válečné běhy bylo celé panství docela zpuštěno, jak svědčí urbář panství, který založil r. 1647 hejtman Ondřej Stampfer Mezi tím byla Veronika zemřela a podíl její dostal se bratru jejímu *Dominikovi ze Spauru*, který také potom zemřel, zůstaviv sirotky nezletilé. Také Hypolita se brzo vdala za hraběte *Canossa* a učinila pak s poručníky Spaurovskými smlouvu, tak že vyplatíc 15.000 fl. r. měla Housku sama držeti, což i císařským majestátem potvrzeno.[3]) Po její bezdětné smrti (r. 1659) připovídali se k Housce všichni její příbuzní rodu Hofkirchovského, totiž Karel Ludvík, c. k. nejvyšší, Vácslav Vilém, kanovník Solnohradský, Volf Lorenc v Sasích osedlý a Jiří Lorenc.[4]) Tento poslední nikdy se v díl svůj neuvazoval, také proto žádných berní neplatil, tak že díl jeho na korunu spadnouti měl. Ostatní dva, tuším, díly své Karlovi Ludvíkovi odevzdali, kterýž byl velitelem v Komárně, a pořízením svým r. 1685 zdělaným všechen statek svůj Jiří Lorencovi odkázal, tak aby následovali po něm sirotci z rodů Roggendorf a Souches. Když tedy Jiří Lorenc zemřel (r. 1694), došlo k tomu, tak že Roggendorfové obdrželi dvě třetiny a sirotci rodu Souches jen třetinu.[5]) Od oněch koupil jejich dvě třetiny Michal Jan hrabě z Althanu, byv sirotkům Souches ode dvora jako poručník nařízen (r. 1696), a císař Leopold potvrdiv koupi tu daroval sirotkům také čtvrtinu, která měla na korunu spadnouti.[6]) Poněvadž však hraběti z Althanu, jak se zdá, za těžko bylo statek sirotčí, od panství jich Jevišovského příliš vzdálený, spravovati, vyžadoval toho při zemském soudě, aby statek Housecký byl prodán. Koupil jej tedy od pánů k tomu zřízených (r. 1700, 8. června) *Vilém* hrabě z *Kounic* na Lipém, Novém zámku a Osově, c. k. komorník.[7])

Hrabata z Kounic bydlívali obyčejně v hlavních městech anebo na Novém zámku neb Osově. Tím se stalo, že Houska přestala býti sídlem panským. Zámek, jenž se zdál býti Balbínovi zříceninou,

---

[1]) DZ. 188. D 24. Podrobně o tom Bernau, arch. gub. [2]) Bílek, děje konf. [3]) DZ. 312. F 2. [4]) DZ. 113. L 40. [5]) DZ. 117. J 7. [6]) DZ. 406. D 22. [7]) DZ. 407. G 8

tak tak udržován, aby v něm aspoň hejtman panství bydleti mohl. V držení rodu Kounického zůstala Houska od r. 1700 až na naše časy, vždy přecházejíc s otce na syna. Hrabě Vincenc z Kounic dal r. 1823 zámek nákladem 100.000 fl. obnoviti, dav na to čtyřletý výtěžek z panství. Poněvadž hrabě byl velmi vzdělaný pán a oblibu měl v přírodních vědách, bydlíval v Novém zámku a na Housce také známý astronom David († r. 1836).

TVRZE U HOUSKY.

SCHLOSSBERG.

Nedaleko Housky jest hora Schlossberg, na níž se prý spatřují zbytky nějakého hradu.

Brandl zase v seznamu svém hradů (v arch. zámku Rychnovského) píše: Schlosstein, hradiště u Katzensteina, v divokém odlehlém lesním údolí půl hodiny daleko od Housky.

Podlé pověstí lidu zdejšího stavěn tu byl prvotně hrad Houska.[1])

NECHUTNOV.

U Žděrce leží dvorec Nechutnov, někdejší ves. Býval prý tu zemanský statek a dříve se prý těm místům Schlösselberg říkávalo. Posud se prý tu základní zdi (snad ze staré vsi) nacházejí.

[1]) Bernau. Bezirkskunde von Dauba 212.





Náhrobky Kyjův z Kyjova, pánů na Albrechticích, z XVI. století v kostele Vlastibořickém u Sychrova
Kreslil Jan Prousek.



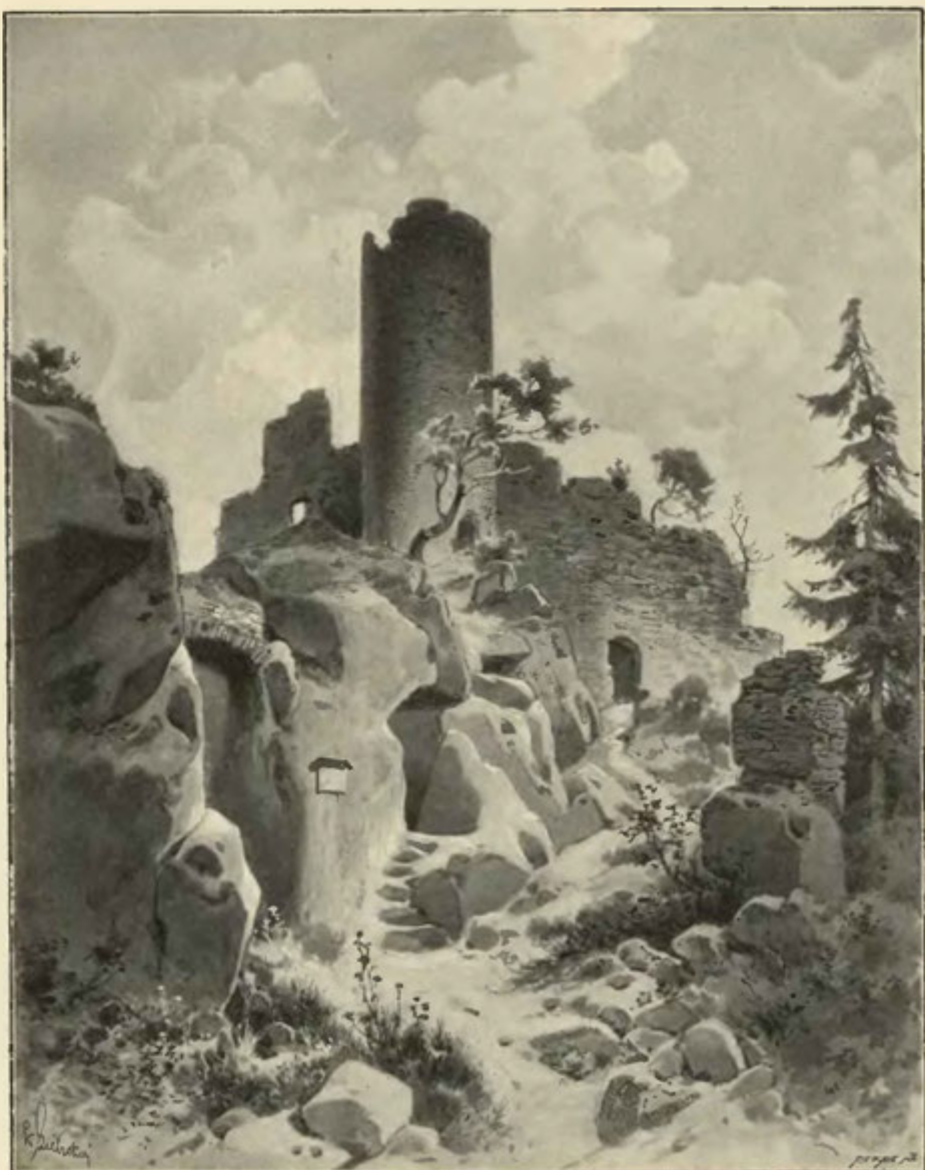
Sklep na Frydšteině, ve skále tesaný.

FRYDŠTEIN HRAD.



Nad Malou Skalou v nevelikě vzdálenosti vypínají se malebné zříceniny hradu, který se zval prvotně Friedenstein, ale od Čechů již dlouhá léta se Frydštein nebo Fryčtein nazývá. Části jeho přepevné rozestaveny jsou na strmých a nepřístupných skalách vedlé sebe a nad sebou, tak že málokde je kousek rovného místa; ale to právě bylo příčinou, že Frydštein patřil k nejpevnějším hradům, poněvadž k němu přístup byl jen po ostrožně, skrze niž hradiště s ostatní výšinou souvisí.[1]) Cesta ke hradu bližší, přichází-li kdo od Malé Skály, vede skrze rokli; pohodlnější jest stará cesta vozová, vedoucí ode vsi pod Frydšteinem, která nyní také tak slove, ale za oněch dob se Zásadou nazývala. Při té cestě býval dvůr poplužní, který byl později mezi poddané rozprodán; malé této vísce říkalo se jako hradu a jméno to pak přeneseno také na Zásadu. Dotčená cesta šla po kraji příkré stráně a zatáčela se ke hradu po můstku přes rokli. Od tohoto místa přichází se k bývalému *předhradí*, to jest místu nevelikému a nerovnému, a k části ostrožny, která od roviny oddělena byla pouhou hradbou a nikoliv příkopem, jak obyčejně bývalo. Z ní zbyly ještě kusy, zejména roh štukovím vysazený, kdežto západní a východní hradby s povrchu zmizely. Poněvadž dno byla skála, kladeny základní zdi do loží ve skále vytesaných. Pod bývalou západní hradbou spatřují se na stěnách skalních draže, v nichž byly zasazeny bezpochyby dřevěné sruby pro lepší obranu této strany. Po *první bráně*, kterouž se vcházelo do předhradí, není dnes ani známky a sotva znáti jest místo, kde stávala. Odtud stoupá se k *druhé bráně* a vchodu do vlastního hradu, který se nad předhradí vypínal; zdali tak bývalo i dříve, nesnadno teď rozeznati. Bezpochyby byly k druhé bráně schody a nynější kopec

[1]) Pomůckou: Hrad Fridštejn od J. V. Šimáka. Za některá místní určení a provedení děkuji sousedovi Müllerovi č. 20 u Frydšteina.

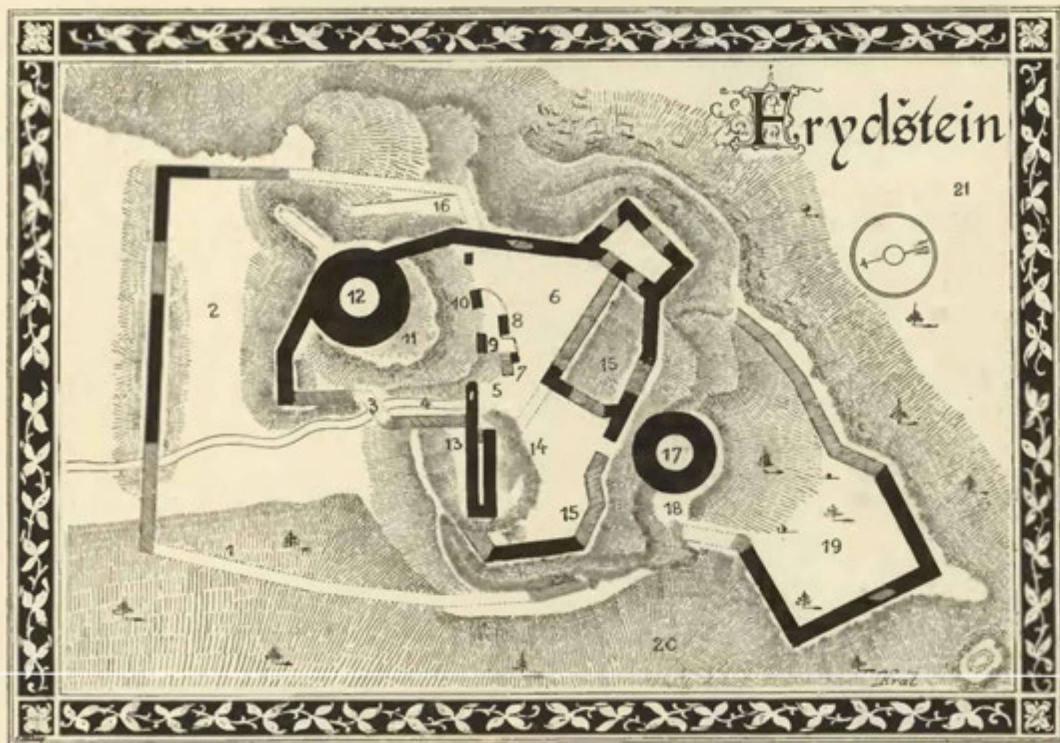


Frydštein.

utvořen spadajícím rumem této brány, která také s povrchu zmizela, jsouc umístěna v prosté hradbě. Při cestě k třetí bráně spatřuje se malý, nevelmi hluboký sklípek. Třetí brána, též prostá, vytesána byla do skály, ale navrchu byla zdivem sklenuta. Jako všechny staré brány měla i tato otvory k zastrkávání závor a okénko úzké, kterým mohl vrátný hleděti do průjezdu. Podlé pověsti býval nad touto branou erb, který prý jest v Dubu (snad vzal za své při zboření zámku Dubského).

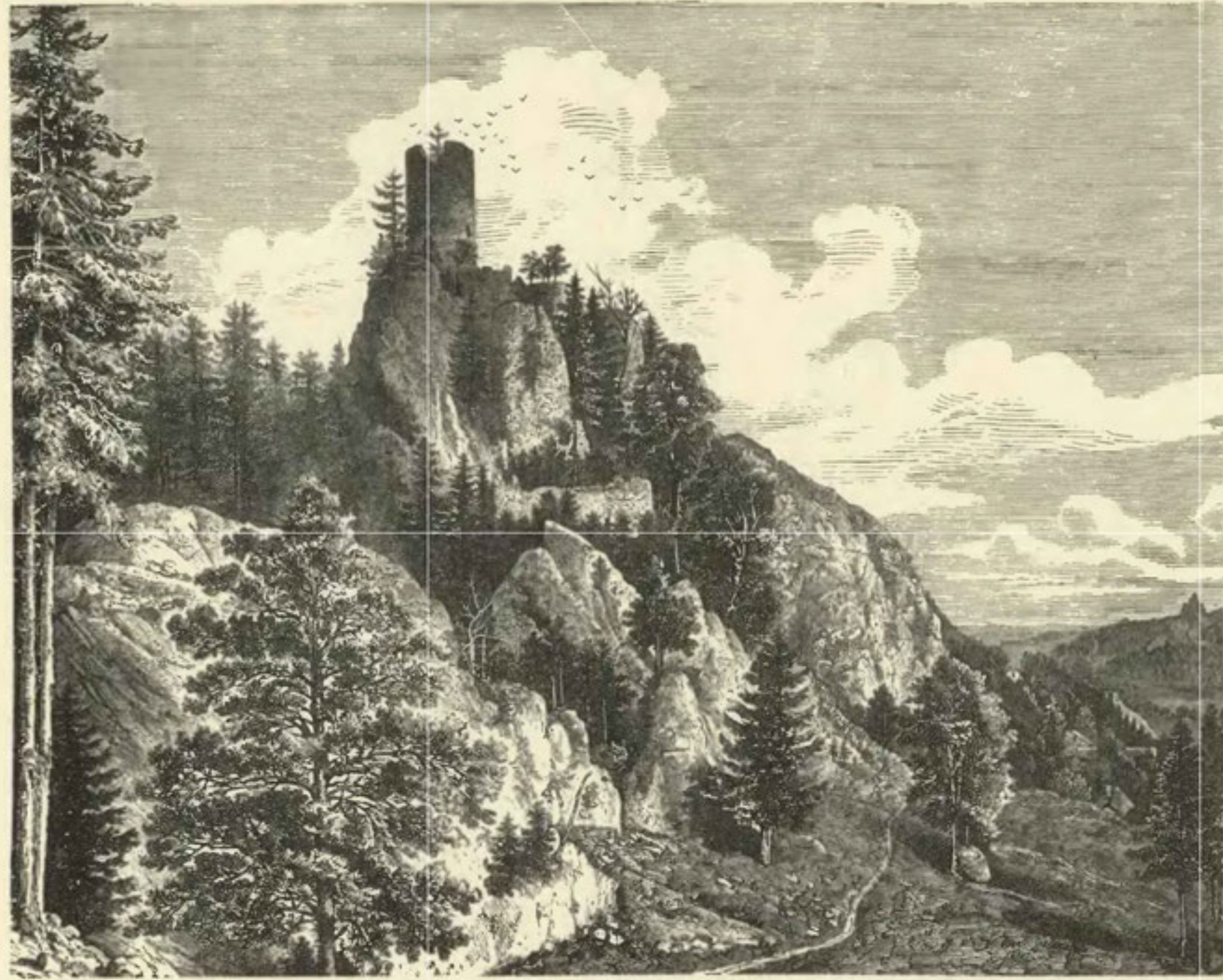
Třetí a poslední branou vstoupilo se do *horního hradu,* který obsahoval kromě placu nebo dvoru velikou věž a palác. Nad samou branou stojí na skále staré stavení, sice dosti dlouhé, ale velmi úzké. Severní zeď, na venkovskou stranu obrácená, jest vyšší a střílnami opatřena, šla pak nad branou sklenutou a táhla se i na skálu, na níž stojí velká věž, jak známky svědčí. Poněvadž bylo stavení tak úzké, že se v něm bydleti nemohlo a také pro obranu by byla stačila jednoduchá zeď, nelze za jiné míti, než že tu bylo schodiště, kterým se vstupovalo do horních místností paláce; tomu nasvědčuje nejen to, že vnitřní zeď byla nižší, ale i zvyk středověký hlavní vchod do panských pokojův umístiti ve výšce. Pod tímto čtverhranatým stavením jest ve skále velmi prostranný sklep, kterému říká lid *ovčín.* Zde jsou tři okna (dvě do předhradí, jedno mezi brány) a okolo stěn kamenné lavice.

Naproti této skále přes bránu vypíná se druhá skála, na níž stojí *velká věž,* nejvýše položené stavení z celého hradu. Kromě věže stávala tu také nějaká zeď nebo dřevěná ohrada. Věž má základ okrouhlý v průměru 9 m., výška její nad skalou činí asi 15 m. a zdi hmotné a jednolité, v nichž bylo velmi málo otvorů, mají hrubosť 2 m. Jako jiné staré věže neměla v přízemí vchodu, než asi v polovici její výšky nachází se nízká, končitým obloukem sklenutá branka; přístup k ní tedy byl jediné s hradeb a z té příčiny bývaly pod samou brankou krákorce, na nichž spočívala dřevěná pavlač. I tato branka zavírala se závorou, jejíž dřevěné lože, někdy do hrubosti zdi vsazené, uloženo jest v Turnovském museu. V horní části věže jsou dvě světničky, na nichž posud se udržela omítka; ve spodní části bezpochyby bylo vězení. Postavena byla věž tato tak, že nestála o sobě, jako stávaly často velké věže, nýbrž sesilovala hradbu zavírající horní hrad a kromě toho měla polohu tak výhodnou, že se z ní všechny tři brány



Plán hradu Frydšteina.

Vysvětlení plánu: 1. Místo, kde prý stávala první brána; 2. dvůr předhradský; 3. druhá brána; 4. sklípek; 5. třetí brána; 6. dvůr horního hradu; 7, 8, 9. sklepy pod věží; 10. sklep řečený kaple; 11. místo někdejšího dřevěného stavení; 12. velká věž; 13. úzké stavení (schodiště?) řečené ovčín; 14. sklep; 15. palác o trojím oddělení, východní konec slove šatlava; 16. cesta vysekaná ve skále k brance; 17. věže studnice; 18. sklep řečený pivovár (pivnice; 19. bašta k postavení praku; 20. draže po dřevěných staveních; 21. marštal.



Zříceniny hradu Frydšteina.



Zříceniny hradu Frydšteina.

obraňovati mohly. Ve hradbě spojující věž s tak zvanou šatlavou bývala stará branka, která se v poslední době změnila na široce vylomený průlom. Jím lze přijíti v úzkou, ve skále vytesanou chodbu, která se stále snižuje až do předhradí a tu se končila těsnou brankou, jež je nyní zasuta. Patrně byl účel její, aby se bez velkých okolkův a bez zdlouhavého otvírání trojích těžkých bran mohlo rychle přijíti do předhradí.

Povšimnutí zasluhují též *sklepy* pod věží velkou ve skále vytesané, dva výše a dva níže položené. Z těch dvou horních je jeden na západní stranu a přijde se do něho po schodech. Okno z něho bylo na cestu mezi branami. Vedlé toho jest jiný sklep, též po schodech přístupný, jenž se nazývá *kaplí.* Na východní straně tohoto sklepu jest výklenek a oltář ze skály vytesaný i s dutinou pro založení svátostí, též je tu místo vytesané na konvičky a sanktuář. U stěny protější spatřují se kamenná sedadla, jež snad prkny byla pokryta, jak svědčí otvory ve stěně. Zdali to byla stará kaple hradská, není známo, poněvadž se odchyluje od způsoby a úpravy starověké kaple; také přitesání stěn velmi hladké svědčí o době pozdější. V 17. století totiž panovala obliba v starých hradech zřizovati a upravovati poustevny a kaple, k čemuž se každý starý sklep hodil; v 18. století však tyto novoty šmahem přestaly a poustevny a kaple takové opuštěny. V kapli Frydšteinské jest vytesán letopočet 1447, který jest původu nového, starý jest jedině letopočet 1691 (1692?) z doby, kde poustevnictví kvetlo. Pod těmito dvěma sklepy jsou dva dolní sklepy, čili lépe řečeno pivnice. Východní z nich jest prostranná s kamennými lavicemi na postavení sudův a s výklenkem přede dveřmi k postavení nějaké nádoby. Druhý sklep západní jest hlubší a má proto delší šíji. Ve všech těchto čtyřech sklepích spatřují se u dveří a oken pěkně tesaná lože k zapuštění veřejí a vroubení.

Palác neb obydlí páně naproti věži stojící zaujímal třetí díl horního hradu. Z jeho dvou oddělení zachovalo se něco hlavních zdí a těch tak poskrovnu, že o nějakém obsáhlém popisu, vnitřku nemůže býti řeči. Severozápadní oddělení nepravidelného základu zůstavilo nám nedlouhý kus zdi, z níž šlo klenutí na vedlejší skálu, totiž k tomu stavení nad ovčínem, jež máme za schodiště. V tomto oddělení byla branka, skrze niž byl nejkratší přístup ke studnici. Z druhého oddělení k jihovýchodu ležícího také jen málo zbylo, poněvadž se propadlo do sklepa, kterýž se pod ním nacházel. K tomuto paláci přiléhá čtverhranné, bezpochyby dříve věžovaté stavení, kterému říká lid *šatlava.* Do přízemní místnosti přicházelo se ze dvora brankou pěkně ze skály vytesanou, avšak ze třetiny zasypanou, a širokými dvěma okny vyhlížeti se mohlo do údolí.

Pod tímto věžovatým stavením nachází se prostranný, ve skále vytesaný sklep s dvěma okénky, v němž nepokrytě lze poznati *konici* nebo jak lid praví, *marštal;* tu viděti jednotlivá oddělení, jak byla pro stání. Podivno je, jak se ke konici této dostali; neboť z hradu jde dolů po strmém vrchu pěšina, pak jde po kraji vysoké a velmi strmé skály pod východními hradbami a je tu tak úzká, co by jediný člověk prošel, a pak teprve přijde se ke vchodu konice. Pěšina takto je dnes nebezpečná pro jednotlivého člověka a nelze za to míti, že po ní, jak dnes jest (i když si odmyslíme balvany a kamení, které na ni padly), koně vodívati mohli; ovšem tak mohlo býti, byla-li tu dřevěná chodba, ale zase je hádankou, jak připevněna byla ke skále. Zadní strana konice vyhlíží tak, jakoby chodba nějaká zastavena byla vpadlým kamením.

Kromě předhradí a horního hradu byla ještě jedna část za horním hradem a pod ním ležící. Nejznamenitějším stavením této části jest *studnice,* věže stará, okrouhlá, rozštípená a na patě hrubě podemletá; voda však nebyla ve věži, nýbrž v jejím spodku ve skále vytesaném, který jest nyní spadalým kamením a rumem zasypán. Za touto věží jest velký a prostranný sklep tmavý, z něhož jde okénko do studnice; lid jej nazývá *pivovárem.* Viděti tu výstupek ze skály tesaný, za ním výklenek jako i draže po stěnách. Možnosť, že tu býval pivovár ve 14. a 15. století, nelze popírati; v 16. století ovšem tak nebylo, poněvadž samostatné hospodářství na Frydšteině přestalo a pivovary se stavěly i mimo hrady. Ale rovněž tak možno jest, že tu bývala kuchyně, neboť pod touto skalou našlo se veliké množství kostí, střepů a odpadků. Také tu vykopáno nejvíce starožitností Frydšteinských, z nichž některé uloženy jsou v Turnovském museu. Pod studnicí k jihozápadní straně jest prostranná *bašta,* hluboko pod hradem a přece vysoko nad údolím ležící, jejíž vnitřek vyplněn jest rumem a kamením spadlým. Všude na Frydšteině jest množství draží a vřezů všelijakých, tak že vedlé horních kamenných a dolních skalných místností bylo také drahně dřevěných stavení, o jichž rozloze a účelu dnes nemáme ani zdání.

Počátky hradu Frydšteina jsou úplně tmou zahaleny. Poněvadž se jméno jeho před sklonkem 14. století nikde nepřipomíná a v zápisech 14. století musilo by se vyskytovati, kdyby byl stával, lze za to míti, že založen byl teprve ve 14. století. Nejstarší nám známí držitelé blízkého okolí hradu a městečka Hodkovic, jehož právo podační vždycky patřilo pánům Frydšteinským, byli *Jan starší* († 1367) a *Jan mladší,* syn jeho z *Dražic* r. 1363. Po nich následoval v držení téhož zboží *Jan* z *Bibršteina* v l. 1376 až

1378.[1]) U žádného z nich však není poznamenáno, že by byl na Frydšteině panoval. Poněvadž Bibršteinové měli Frydlant, možná dosti, že postavili Frydštein.

Ke konci 14. století seděl na zdejším hradě *Bohuněk Puklice* z *Frydšteina*, jenž podával r. 1385 nového faráře ke kostelu Hodkovskému. Jmenoval se také někdy z Nadslavě, nikoli však, že by byl zboží to držel, nýbrž jako poručník sirotků Nadslavských, v jichž jméně také právo podací v Nadslavi provozoval.[2]) Roku 1400 byl týž vladyka místokomorníkem. Od něho koupil Frydštein *Ješek Kamenec ze Střížovic a z Čakovic*, jenž držel Čakovice ještě r. 1390;[3]) když pak byl Frydštein koupen, převedl syn Ješkův řečený *Petr Kamenec* z *Frydšteina* choť svou Elišku s věnem jejím 250 kop, prve na Čakovicích zapsaným, na městečko Hodkovice s platem. V letech 1403—1407 byl již Petr mrtev, ale když se Eliška připovídala k věnu svému, nechtěl ji Jan připustiti, tak že v té příčině volána pomoc purkrabí Pražského.[4]) Druhým snad synem Janovým byl onen *Zvěst Kamenec* z *Fraidestina*, který roku 1406 bydlel v městečku Hrádku a tehda jisté platy v Žitavě komendě tamější prodal,[5]) ale v držení Frydšteina se již nenacházel. Potomci toho rodu seděli v 15. století na Maršovicích a někde v jižních Čechách vyhynuli.

Asi okolo r. 1406 dostali se v držení Frydšteina bratří *Bohuše* a *Vaněk* z *Kovaně*. Již r. 1409 připomíná se hrad Frydštein jako majetek Bohušův, kterýž jej vzal za díl, ponechav Kovaň bratru svému Vaňkovi, ač i tento na Frydšteině bydlíval.[6]) Roku 1414 vyskytuje se zase Vaněk jako pán na Frydšteině a Hodkovicích,[7]) a jak se zdá, nedlouho potom zemřel. Dědicem jeho byl *Vácslav* z *Doubravice*, jenž se r. 1424 jako pán Frydšteinský a vsi Vlastibořic připomíná. Avšak téhož roku zemřel bez dědicův, pročež ujali statky jeho Jan z Doubravice s Bohušem Kovaňským. Bohuše nechav Janovi Kovaň a Vlastibořice, ponechal si hrad Frydštein.

Bohuše držel se stranou katolickou jak mohl a pokud mohl. V té příčině opíral se o sousedy katolické v severních Čechách a pro obranu svého zboží vyhledával i styků s katolíky v Němcích. Po mnohých menších půtkách v okolí zdejším odhodlali se sirotci s Tábory oblehnouti tři nepřátelské hrady Frydštein, Pecku a Potštein najednou. Počátkem srpna r. 1432 začalo obléhání, ale ještě dne 23. srpna leželi hejtmané Otík z Lozy a Jan Čapek ze San v poli před Frydšteinem, odkudž učinili tehda příměří se Sasy.[8]) Nedlouho potom učinil s nimi Bohuše smlouvu bezpochyby asi v ten smysl, že nebude nic nepřátelského proti nim podnikati.[9]) Za služby prokázané zapsal král Zikmund Bohušovi roku 1436 v listopadu dvůr Svídnici, vsi Počaply, Loukov, Loučky, Podolí, Břehy, Penčinu, Újezd, Vitanovice, Střezovice, Padařovice, Drahotice a podíly na několika jiných vesnicích.[10])

Po skončených válkách Bohuše účasten byl rozličných veřejných jednání, přestoupiv na stranu kališnickou. Tak r. 1440, 10. března byl na sjezdu krajském v Nymburce a r. 1448 pomáhal Jiříkovi z Poděbrad Prahy dobývati. V ty časy také spravoval panství Vilémova ze Šumburka. Král Ladislav chtě služby jeho odměniti, daroval mu některé své právo odúmrtní na zboží „Fryštainském a Kovanském a Rotšteinském i na jiných sbožích, kterychž jest koli v držení byl a nynie jest anebo kdež by se kolivěk svého sbožie a dědictvie Bohuše z Kovaně doptal.“[11]) Nedlouho potom Bohuše zemřel (r. 1460 v březnu), zůstaviv děti nezletilé, nad nimiž poručníkem zřídil Jana z Hazemburka a z Kosti, nejvyššího sudí dvorského. Bohuše přečkala sestra Eliška z Kovaně, vdaná za Heníka z Valdšteina,[12]) jíž Bohuše za svého živobytí listem 100 kop grošů daroval. Než brzo po smrti Bohušově táž Eliška pohnala do soudu zemského Jana z Hazemburka pro nevydání hradu Frydšteina táhnouc se k němu jako sestra nedílná, věna nemající a neodbytá. Poněvadž



Branka na Frydšteině ve skále tesaná.

[1]) Lib. conf. [2]) Tamže. [3]) Lib. erect. [4]) Jireček, cod. jur. Boh. II. b. 349. [5]) Arch. Svatomářský. [6]) Lib. erect. IX. F 9, X 14. [7]) Lib. conf [8]) Palacký urk. Beitr. II. 304–306. [9]) Bartošek. [10]) Rkps. Vídeňský. [11]) DD. 22. str. 54. [12]) Proto Heník byl r. 1429 pánem na Kovani.



Frydštein od severní strany.

však pohnaný dokázal, že obdržela od bratra svého 100 kop a od Heníka věna 150 kop na Frydšteině zapsaných, dáno pohnanému za právo tak, aby si věna svého 250 kop hleděla na dědinách Heníkových.[1])

Jan poručníkoval na Frydšteině ještě r. 1469, maje tu svého hejtmana. Potomní osudy Frydšteina jsou málo známy. Jisto jest, že jej držel r. 1489 *Jiřík Berka z Dubé* a že po něm následoval r. 1498 *Vilém Zub z Landšteina*. Týž, totiž toho roku v úterý den sv. Diviše vedlé Lidmily z Valečova za dědiny čtvrtého dílu Smiřic spravoval „dědinami svými Bradlcem hradem i tím vším, což k němu přísluší, a Frydšteinem také hradem i tím vším, což k němu přísluší“.[2])

Nedlouho potom koupil Frydštein od Zuba *Jan Dubecký z Dubče*, bohatý vladyka, jemuž mimo Frydštein i Průhonice, Dubeč, Dubeček, Litožnice, Hole a Vinoř náležely. Však ten s manželkou svou Eliškou z Koloděj mužských potomkův nesplodil, než jen dceru Žofku, kterouž vdal za Zikmunda Zapského ze Zap. Kšaftem svým r. 1508, 1. ledna psaným odkázal sice všecka zboží otcovská zeti a dceři své, ale o hradě Frydšteině řídil tak, aby dědičně připadl *Janovi Chvalovskému z Ledec* a dětem, kteréž by splodil *s Eliškou Krašovskou z Landšteina*, ale aby se mu dědictví toho teprv dostalo, až by byl dílen bratra a strýcův svých; než do té doby aby Zikmund a Žofka Frydštein drželi a Chvalovskému ročně platu 50 kop gr. č. vydávali.[3]) Dubecký zemřel ještě v létě téhož roku a pan Chvalovský pospíšil si, aby výminky vyplnil, kteréž na něm odkazující žádal. Již r. 1512 psán jest na privileji Českému Dubu daném jako pán „na Frýdčtýně“[4]) a posledně se připomíná r. 1516.[5])

Jindřich, Janův syn, seděl na Frydšteině s Markétou manželkou svou již r. 1524. Dovídáme se totiž, že tehda na Frydštein pobral tři koně a vůz s heverem a s nákladem, s nímž jel Karel Fux Turnovský ze Zhořelce. Některý rok potom přišel Jindřich s nemalým počtem lidu zbrojného na rybník Žabokrky, který patřil Hynkovi Špetlovi z Janovic, a jej spustiv slovil. Když o toto r. 1530 soudy vznikly, zemřel Jindřich nedlouho potom.[6]) Zůstali po něm synové *Jindřich*, *Adam*, *Hynek*, *Vácslav* a nezletilý

[1]) Reliq. tab. I. 122. [2]) Rel. tab. II. 506. [3]) DZ. 6. E 12. [4]) Arch. Dubský. [5]) Arch. Turnovský. [6]) Reg. kom. soudu.

Zikmund, z nichž první záhy zemřel, zůstaviv nezletilého syna *Jana mladšího*. Dědicové tito prodali r. 1540 Frydštein zámek s dvorem poplužním, Hodkovice městečko, vsi řečené Zásada, Vranový, Křížky, Rakousy, Borek, Ondříkovice, Roudný, Kaškovice, Voděrady, Pulečný, Kamenice, Radimovice, Dolanky pod Hodkovici, Záskalí, Jeřmanice, Vesce, Vratislavice a Nisa celé, ve Štveříně a Havlovicích co tu měli *Janovi z Vartemberka* na Zvířeticích, nejvyššímu purkrabí, za 2300 kop grošů českých. Se zámkem postoupili deset hákovnic, které byly na něm, dvě ručnice, čtyři oštípy, patnáct tenat, pánev v pivováře Hodkovském, s lůže šatův čeledních, ubrus a ručník čelední. [1])

Po Janovi, jenž toho roku zemřel, zdědil Frydštein a ostatní obšírná panství Zvířetice, Dub, Skály a Rohozec syn jeho *Adam*, jenž však přidržev se strany nespokojených stavův některá panství svá a s nimi též Frydštein (1547, 7. července) králi *Ferdinandovi I.* vzdáti musel. Král ihned panství Frydšteinské s panstvím Dubským spojil, od něhož potom již neodloučeno.

Panství spojené Dubské a Frydšteinské (r. 1556) prodáno *Janovi z Opršlorfu*, jenž ke svému titulu též titul „z Frydšteina" přijal. V registrách téhož panství čteme o zámku a jeho okolí takto: „Zámek Frydštein; item při témž zámku jest něco štěpuov, ale vohrady žádné není; když se ovoce obrodí, bývá na nich okolo 5 suduov jablek. Item při témž zámku byl dvuor poplužní s popluží nevelkým, neb jest víc hornaté, kterayž jest skrz pana Jana z Vartmberka dobré paměti lidem pod platy dědičně a stále rozprodán". (Registra ta založena r. 1547 v pátek po sv. Tomáši. [2]) Jestliže přestal býti dvůr při hradě, zajisté se nevyplatilo již na hradě bydleti nebo sem z Dubu dojížděti, což i nepřístupné položení hradu na tvrdé skále nedoporučovalo. Dokud tedy živly samy hradem nezmítaly, zůstal neporušen státi, jak i vklad r. 1556 svědčí Jakmile však oprava jen střech zanedbána, pustl hrad, což se stalo za 40 let; v zápise r. 1591 učiněném připomíná se zajisté „zámek pustey Frydšteyn", ač se panství ještě r. 1622 „Dubským a Frydšteinským" jmenovalo.

[1]) DZ. 4. F 13. a 43. C 11. [2]) DZ. 52. F 21.



Frydštein od jižní strany.



Český Dub Podlé obrazu Brandtnera z roku 1840.

ČESKÝ DUB HRAD.



do by jen podlé nápisu tuto položeného žádostiv byl Dubský hrad poznati, velice by se sklamal. Město Český Dub s okolím svým jest sice navštívení hodno, ale co se z bývalého hradu ještě spatřuje, sotva by za tu cestu stálo. [1]) Město rozkládá se na ostrohu, který k polední straně na způsob klínu vybíhá; kde tento klín býval nejvyšší, býval snad příkop (nyní rovina) a u něho na městské straně Liberecká brána, již zbořená (u České besedy). Od tohoto místa jde se hlavní ulicí na rynk, kdež jest pamětihodná stará radnice s osmihranatou věží a na ní v pravo ode vchodu erb (zelený dub na stříbrném štítě) a nápis: „Město toto dubu za znameni vžiwa, jakož take od nieho swe wlastni gmeno ma. To předkové potomkům s pracij obgednali a z gisteych přičin miestu gmeno y erb dali. 1565." V levo ode vchodu v radnici spatřuje se erb a štít modrý s hvězdou nad měsícem, korunou a dvěma křídly, a při tom čte se nápis: „Vrozeny pan Getrzich Slatinsky z Slatinky czinil tomuto staweni mnohe fedrunky, gsa na ten czias aurzednikem panstwi Dubskeho, obeczní dobre chranil dle aurzadu sweho, gehozto pro pamatku na naklad obeczni k dokazani wdiecznosti wytesan erb wlastni. 1565." Také jsou tu erby Jana z Oprštorfu a Markéty z Lobkovic, manželky jeho, tehdejších držitelů panství.

Z rynku jde se okolo kostela, fary a české školy skrze zámeckou ulici k zámku, jenž leží na západním konci města, zabíraje jihozápadní konec ostrohu. Od hradu táhla se podlé příkré severozápadní strany hradba až k bývalé Liberecké bráně, která jsouc na nejslabší straně nejvíce byla opevněna; odtud pak bezpochyby vybíhala jiná hradba, objímajíc městečko původní, tak že toto jako předhradí přihrazeno bylo ke hradu, s ním jednu pevnosť tvoříc. Na stranu západní a jižní býval při zámku pro neveliký sklon příkop, který jest nyní z části na zahrady přeměněn a napájen byl potůčkem skrze něj tekoucím. Od jižní strany vede do zámku jedna brána s průjezdem širokým, na níž zazděna byla ryba z kamene vytesaná, kterou prý zhotovil jistý tovaryš zednický a která zasazena byla r. 1564, když starý hrad byl přestavován; nyní zazděna jest v Malém Dubu na domku souseda Stanislava. Jihozápadní roh hradeb sesílen býval

---

[1]) Pomůckou Heber's Burgen VI. 263.



Český Dub hrad.

výstupkem na způsob čtverhranaté bašty a podobná, ale polookrouhlá bašta nachází se v rohu jihovýchodním, v níž do nedávna bývala kaple sv. Jana Nepomuckého. Jest to totiž čtverhranaté stavení na jedné straně s rundelem na způsob kůru kostelního, jež se podobá kostelu zrušenému. V přízemí jeho jsou starodávné dvéře venři obložené. Oba ty výstupky spojovala hradba a nyní spojuje stavení obsahující chlévy, skladiště a byty, podobně jako stavení na západní straně, též ke hradbám přistavené.

Dotčená dvě stavení jakož i pivovár posud stojící a veliká část prostranství v tu stranu ke kostelu tvořívaly kdysi předhradí, k němuž býval ještě jeden vchod z města (nyní jednoduchá brána) a ulice. V jižní části zámeckého prostranství stával bývalý hrad, z něhož až do nynějšího století zbylo hlavní stavení zámecké, skládající se ze tří křídel, v jichž rozích se nacházely pětihranaté věže; tyto se se stavením do rovnosti, totiž do třetího poschodí vypínaly. Z venčí mívalo toto stavení ráz starožitný, který se hlavně osvědčoval okny nepravidelně rozloženými. Roku 1858 shořelo toto stavení, po čemž sbořeno, kamení odvezeno a na prázdném místě zřízena nynější zahrada. Z bývalého zámku zbyly dva kameny s erby z l. 1566 a 1567 pocházející, které zazděny jsou proti kostelu na zdi české školy. Na jednom z nich čte se nápis:

Margaretha Opperstorfferin geborne von Lobkowicz aus dem haus Bilin Frau auf Aich und Fridstain

Hans von Opersdorf, Freiherr auf Aich, Fridstain, Oberglogau und Kosel Römischer kaiserlicher Maiestet radt und oberhauptman der Fürstentümer Opln und Ratibor 1566.

Ještě jedna památnosť je v Dubu, která někdy na zámku bývala. Je to obraz Isolaniho, nyní na děkanství se nacházející. Spatřujeme na něm mladého muže v charvátském kroji, jehož tvář svědčí o ráznosti (děti se jí bojí) a malována je tak, že má oči upřené vždy na pozorovatele.





Erby zazděné nad vchodem starobylé radnice v Českém Dubě z r. 1565
Kreslil Jan Prousek.

Dub jmenoval se ve 14. stol. také Světlou, a protože kromě toho byla ves Světlá s farním kostelem, nazývala se tato Starou Světlou a Dub Novou Světlou.[1]) Krajina okolní nacházela se ve 13. století v držení Markvarticův a od jednoho z nich oddána jest k založení komendy pro *řád Svatojanský*. Podlé jedněch byl to Chval Markvartic,[2]) podlé jiných potomek jeho Vykart z Polné.[3]) Zprávy tyto sobě odporné mohly by se srovnati tak, že Chval učinil rozkázání a Vykart je vykonal. Kdy se to stalo, není známo, jen tolik se ví, že roku 1291 stál již v Dubu kostel sv. Ducha a patřil křižovníkům Svatojanským. Komenda stála na místě zdejšího zámku, opevněna byla jako nějaký hrad a městečko k němu přihrazeno. Ve zdejší komendě zdržoval se císař Karel IV. r. 1357 několik dní; přišel sem ke konci listopadu z Bělé pod Bezdězem a odjel odtud do Mělníka.[4]) Také velcí převorové sem někdy přicházeli a tu přebývali, jako na př. převor Havel r. 1349 a Hereš Zvířetický r. 1399. Komtury tu byli r. 1373—1379 Hynek z Havlovic, r. 1396 Matyáš a r. 1412 Jetřich.

Král Zikmund jsa dlužen *Janovi z Ralska a z Vartemberka* 3206 kop gr. č. za dřevní služby a najav ho do služby, aby se 138 koňmi až do hodu sv. Jiří hradu Pražského brániti pomáhal, zastavil mu (r. 1420, 28. října) v 5000 kopách kláštery Hradiště a Dub se vším příslušenstvím a některá menší zboží duchovní.[5]) Jan pak podával r. 1422 a 1424 katolické faráře na těch statcích, ale jak dlouho zůstal v jich držení, není známo. Nějaký čas potom osadili komendu zdejší, na dobrý hrad přeměněnou, Štěpán,

[1]) Viz Časopis společ. přátel starož. I. 58, Tadra Cancell. Arn. 480. [2]) U Paprockého o st. pan. a v rukopise Budišínském. [3]) Výpisy Březanovy, který klade Vykarta za syna „Nachvalova". Že byla komenda na místě zámku, v 16. století se pamatovalo. (Paměti Vácslava Rosy 57.) [4]) Huber, Regesta. [5]) Archiv Svatovácslavský.



Český Dub: Zámecké návrší s branou, zbytek bašty z městských hradeb a erb města, zazděný na starobylé radnici.
Kreslil Jan Prousek.

Vaněk a Pek, tři válečníci bezpochyby strany katolické, ale na jaře r. 1429 opanovali jej Jan Smiřický a Jan Čeček z Pakoměřic.[1]) Od té doby poroučeli na Dubu páni podobojí. Tím si také vysvětlujeme, proč katolický rytíř Mikuláš Dachs, byv vyručen z vězení, sliboval r. 1431 postaviti se v Dubě klášteře, nebo na Krucemburce, nebo na Falkemburce, nebo na Valečově, nebo na Mladém Boleslavi; neboť tu všude byli páni a hejtmané pod obojí s posádkami. Roku 1434 držel Dub *Jiřík z Dubé a z Visemburka.* Daroval tehda Matějovi Dedkovi, sousedu v Dubu, dědinu někdy jemu patřící, ale od kupce odumrlého nedoplacenou. Pan Jiřík patřil, tuším, ke straně katolické a s ní držel také hejtman jeho na Dubě jménem Oldřich Močihub z Kralovic, tlustý vladyka, který pomáhal dříve katolickým proti podobojím. Náhle tehda (asi r. 1435) *Jan Čapek ze San* Dub mocně opanoval a posádkou svou opatřil.[2]) I králi Zikmundovi, který již po míru toužil, nezbylo nic jiného, než Čapkovi ponechati zápisem (r. 1436) oboje klášterství, i Hradišťské i Dubské. Kdo po Čapkovi v držení těch zboží následoval, není nám známo.

Z kusých a skrovných zpráv 15. věku dovídáme se, že r. 1468 Slezáci, když vpadli do Čech, Dub ztekli. K roku 1471 připomíná se Vítek z Mladé, hejtman na Dubě; sloužil bezpochyby *Mikulášì Berkovi z Dubé,* jenž byl od dob krále Jiříka pánem na Dubě.[3]) Roku 1480 táhl se na Dub Linhart z Gutšteina, domnívaje se k němu míti právo podlé nějakých majestátův a dobrých volí. Dne 5. května oba páni byli sročeni před komorním soudem. Mikuláš ukázal majestát krále Jiří, řka: „Spravedlivosť svou ukazuji, ale v soud se nedávám, aniž se o to souditi mínim.“ Také ukázal list knížat Minstrberských, v němž se mu zapisovali, že ho mají zastoupiti, kdyby někdo na Dub sáhl. Komorní soud nepoznav z toho, na čí straně právo je, rozkázal, aby Mikuláš „všicku spravedlivost svou, což se toho sbožie dotýče, aneb což jemu k tomu potřebí jest, pohotovu měl a s ním stál před králem a radami dne 26. května.“ Téhož roku 29. května na všeliká protahování Mikulášova, poněvadž se vymlouval, že Dubu knížatům

---

[1]) Palacký, urk. Beitr. II. 26. [2]) Palacký, urk. Beitr. II. 442. [3]) Archiv v České Lípě.



Brána do bývalého zámku v Českém Dubě (nyní pivovár).

Minstrberským postoupil, stal se nový nález, „aby pan Mikuláš nechaje všech výmluv žádným se nezamítaje ani vymlouvaje stál dne 10. srpna se všemi svými potřebami a tu aby Linhartovi odpovídal a dostal spravedlivého rozsudku.“ Kromě toho poručeno, „aby ti lidé (na Dubsku) nebyli obtěžováni žádnými nespravedlivými věcmi a obilí to, kteréž jest na poli, když se sklidí, aby odtud nebylo nikam hýbáno.“ Nicméně ještě jednou marné stání zas odloženo a potom bezpochyby vyřízena věc smlouvou nám již neznámou.[1]) Zatím si také Jan z Šelmberka se syny svými r. 1499, 1. února od krále výplatu zjednal na hradě a městě Dubu;[2]) nevíme, zdali se skutečným prospěchem.

Jan z Vartemberka, jenž dosáhl roku 1503 Loukovce od Dubu odděleného, držel zápisně zboží Dubské na počátku tohoto století. Znaje nezřízenosť města svého Dubu, kteréž ještě právy městskými obdařeno nebylo, neméně i veliké náklady, které činili na zdi městské, parkány, brány, cesty, ponocné a jiné obecné věci, ježto skrze takové věci veliké a časté šosy nebo příplatky na sousedy se vkládati museli, a tím chudnouce domy a grunty své opouštěli nemajíce jich nač stavěti a opravovati, a proto i město pustlo, vysadil Dubským (r. 1512, 13. července) tržné při jarmarcích, u bran, clo z piva, z vína, páleného, z varu piva, pustil jim prodej soli a dopustil, aby o statcích svých řídíti mohli. Za vyšší právo ustanovil jim město Nymburk. Výsadu tu spečetil také Matěj z Dobranova, purkrabě páně.[3]) Později tu byl úředníkem Kašpar Acl z Aclovic (r. 1534). Po Janově smrti († r. 1543, 2. října) následoval v držení všech statkův otcovských syn jeho *Adam*. Tento přidržev se r. 1547 nespokojených stavů, králi musil postoupiti zcela nebo dílem statky své, zejména i r. 1547 ve čtvrtek po Nanebevzetí Panny Marie králi vzdal zboží zápisné: Dub zámek s dvorem, město s podacím, Starý Dub, Modlibohov, Rozstání, Světlou s podacím, Vesce hořejní, Javorník, Jiříčkov, Padouchov, Proseč, Domaslavice i Vlčetín, Rašovice, Bystrý, Šimonovice, Luhov, Bohdankov, Žďárek, Petrosovice, Bělou, Kohoutovice, Vesce dolení, Dehtáry, Hradčany,

[1]) Archiv č. VII. 536, 540, 549, VIII. 415. [2]) Archiv č. VI. 575. [3]) Archiv Dubský.

Chvalčovice, Letařovice s podacím, Trávníček hořejší a dolejší, Radvančice, Bílý, Vorklebice, Libič, Chlistov, Benešovice, Janovice, Březovou, Bohumilice, Loukovičky, Všelibice a k tomu též devět vsí zápisných od panství Skalského nebo Zbirožského.[1]) Královským hejtmanem na tomto panství a připojeném k němu Frydšteinu, jehož také Adam postoupiti musil, stal se *Šebastián Forst z Forstu.*[2]) Než brzo daroval král oboje panství statečnému válečníku *Janovi z Oprštorfu* a povýšil jej dne 24. června roku 1554 i s mladšími bratry do stavu svobodných pánů s heslem z Dubu a z Frydšteina. Rozsáhlé panství, jež král Ferdinand Janovi r. 1556 dne 1. prosince ve dsky vložil, obsahovalo: Zámek Dub od kamene nákladně postavený s dvorem a město, zámek Frydštein s dvorem, městečko Hodkovice, vsi Starý Dub, Modlibohov, Sobakov, Rozstání, Světlou, Vesec hoření, Jiřičkov, Javorník, Domaslavice, Vlčetín, Padouchov, Proseč, Rašovku, Bystrý, Bohdankov, Petrošovice, Žďárek, Bílý, Kohoutovice, Dolní Dehtáry, Chvalčovice, Hradčany, Trávníček, Letařovice, Vorklebice, Radvanice, Kobylí, Sedliště, Chlistov, Benešovice, Libič, Bohumilice, Bzovou, Malčice, Loukovičky, Všelibice, Lesnov, Vlachový, Zábrdí, Smržov, Kněžičky, Doubí, Vesec, Vratislavice, Nisu, Jeřmanice, Javorník, Záskalí, Zásadu, Vranový, Rakousy, Borek, Ondřejkovice, Roudný, Kaškovice, Oděrady, Radimovice, Pulečný, Kamenici, Havlovice, ves novou řečenou Dlouhý most vsi celé, Zlatečko co tu měl, dvory kmecí Luhov, Janovičky, Roveň, Kojetičky atd.[3]) K tomu ještě Jan přikoupil r. 1569 městečko Osečnou, vsi Osečnou, Družcov s dvorem, Ocasov, Kotel atd. od panství Děvínského.[4]) Městu Dubu potvrdil r. 1569 právo vybírati některé platy a vysadil nový řád v příčině vaření piva. Nedovolil rozpustilostí při šenkovních domech a hry o peníze lidem lehkého povolání, „avšak řádovníci a pitelé, u kohož by pili, těm bude moci hospodář do tří grošů bílých hráti dopustiti.“ Tři určeni dohlídati k měrám v pivovaře, též také k tomu, „aby se piva řídkými nebo, jak oni je jmenují, prostředními pivy nebryndala a nemíchala.“ Husy zapověděl držeti, aby se na obilí škoda nestala, ale kdo je chtěl chovati, ten pastevce k nim měj.[5])

Jan z Oprštorfu byl na onen čas válečník na slovo vzatý; bojoval v Italii, proti Turkům v Uhrách několikráte, dobyv jednou v bitvě Segedínské tureckého praporu, též ve válce Šmalkaldské. Když Ferdinand nabyl po odchodě Isabelly Sibínské knížectví Opolského a Ratiborského, jmenoval Jana hejtmanem téhož knížectví, kterýž úřad on do r. 1567 zastával, kdežto se ho pro stáří odřekl. Zámek Dubský znova vystavěl r. 1564 tak, jak se nyní nachází, a přikoupil k němu r. 1569, 28. září městečko Osečnou, vsi Osečnou, Družcov, Ocasov a Kotel.[6]) Dubským osvobodil r 1583 radnici, aby tu mohli vína šenkovati.[7]) Skrze první manželku svou Kristinu Cedlicovnu dostal se v zástavní držení panství Horního Hlohova a v Čechách nabyl ještě Tyniště. Podruhé pojav k manželství Markétu z Lobkovic věnoval jí r 1570 2500 kop grošů českých na zámku Dubu, dvoru, městu, městečku Hodkovicích, vsech Starém Dubu, Bílé, Světlé, Želivci a na dvoru poplužném Rovni.[8]) Posledním pořízením, daným roku 1579 dne 10. května, poručil, aby tělo jeho v kapli v Opoli pohřbeno bylo (neboť přísný byl katolík), a jestli by v Dubu katolický kostel vystavěl a zde hrobku udělal, aby tu byl pohřben. Panství Dubské a Frydšteinské odkázal manželce své *Markétě z Lobkovic* a *na Bílině*, ale tak, aby ho do smrti nebo do stavu změnění užívala, po níž aby připadlo na bratra jeho Václava staršího, pána na Slavěticích. Statek však Tyniště, kdež Vilém, starší bratr jeho, a Bedřich a Jiří, strýci jeho, práva měli a kterýž on očistil, ihned odkázal Bedřichovi a Jiříkovi, týmž strýcům svým, pro jich věrnosť v katolictví. Konečně nařídil, aby na den úmrtí jeho chudí na zámku Dubském stravou opatřeni a každý z nich bílým grošem darován byl, špitálníků dvanáct aby černým šatem přioděni jsouce se zpovídali a svátosť oltářní přijímali.[9]) Zemřel r. 1584.

Pořízení toto nedošlo stvrzení skrze pečeti a dokonání, nicméně Vilém, Bedřich a Jiří smluvivše se s vdovou (r. 1586, 11. března) je za pravé uznali,[10]) ale poněvadž přece o nějaké spravedlnosti rozepře byly, prodáno panství Dubské r. 1589 dne 28. dubna *císaři Rudolfovi*, dostalo se však za nedlouho *Bedřichovi* a *Jiříkovi z Oprštorfu;* ti byli pány jeho již r. 1590, neboť téhož roku dne 27. srpna potvrdili Dubským výsady. V témž obdarování také doloženo jest: „Poněvadž to naše dědičné město Dub ke koruně České a ke kraji Boleslavskému přináležející jest, Čechy od starodávna osazováno bylo a jazyka českého jak v kázání slova božího tak i při soudech, počtech, právních rozsuzováních i jiných povinnostech v témž městě požíváno bylo, při tom jich též pozůstavujeme, tak aby všecky věci své právní i jiné v témž jazyku řídili a správce církevního řádného na ty důchody, kteréž sou témuž správci nařízeny, s povolením vrchnosti jednali a chovali.“[11]) Oba bratří drželi kromě Dubu také Častolovice, Tyniště v Čechách, Horní Hlohov a Polskou Novou Cerekev ve Slezsku, později arci se rozdělili, tak že Bedřich († r. 1615) držel

---

[1]) DZ. 46. K 20. a 52. E 16. [2]) Ten koupil r. 1550 od Martina z Naundorfu ves pustou Budíkov. (DZ. 9. F 7.) [3]) DZ. 12. H 25, archiv gub. Summa trhová 8571 kop 21 gr. 4 p. Pr. Tímto se stal Dub dědictvím zpupným [4]) DZ. 16. M 25. [5]) Archiv Dubský. [6]) DZ. 59. G 22. [7]) Archiv Dubský. [8]) DZ. 16. O 24. [9]) DZ. 22. J 3—10. Martin Vinter z Vinteru byl r. 1579 úředníkem na Dubu. (Archiv Třeboňský.) [10]) DZ. 67. O 24. [11]) Archiv gub. a Dubský.

české statky a Jiří statky slezské. Nežli se však to stalo, postoupili oba r. 1591 „zámek Dub a zámek pustej Frydštein, město Dub, městečka Hodkovice a Osečno s vesnicemi všemi" *Zikmundovi Smiřickému ze Smiřic* na Skalách, JMC. mundšenku.[1])

Zikmund potvrdil Dubským svobody městské r. 1606 dne 26. dubna a dvě léta potom zemřel, zanechav všechny statky své synům *Jaroslavovi* († r. 1611), *Albrechtovi Janovi* († r. 1618) a *Jindřichovi Jiří.* Než po smrti Jaroslavově sám Albrecht spravoval veškeré statky, neboť bratr jeho Jindřich byl na rozumu nedostatečný; zanášeje se však velikými přípravami ve válce stavovské, r. 1619 zemřel v Praze svoboden a dědiců nezůstaviv. Poručnice jeho kšaftem zřízená, sestra jeho *Markéta Saloména* provdaná *Slavatová z Chlumu* uvázala se ihned ve všechny statky Smiřické. Brzo potom způsobeny známé sočivé pletky o dědictví Smiřické, kteréž se skončily pověstným výbuchem zámku Jičínského. Z té příčiny zůstala Markéta ještě později poručnicí, až musila po bitvě Bělohorské vlasť i statky opustiti. Nyní ujal statky Smiřické jako nejbližší krevní přítel a poručník *Albrecht V. E. z Valdšteina,* naproti tomu se však k nim táhl také královský fiskus jakožto zbožím na komoru královskou pro rebelii připadlým. I učiněna jest o to r. 1622, 2. listopadu smlouva, tak že císaři připadla polovice a polovice druhá a s ní také panství Dubské, Frydšteinské a Malé Skály na 101.500 kop míš. odhádané Albrechtovi,[2]) který je potom k nově zřízenému knížectví Frydlantskému připojil.



Bašta v Českém Dubě.

Roku 1628 dne 11. května potvrdil svobody Dubských.[3]) Nějaké části panství Dubského kníže hned v podmanství proměnil a rozdal svým věrným. Tak obdržel Augustin Morando, JMC. nařízený hejtman, pod léno vsi Bohdankov, Kohoutovice, Žďárek, Dol. Vesec, Petrošovice a Kocourov roku 1624. Vesnice ty prodal potom Morando, stav se zatím Frydlantským hofmistrem, r. 1626 Janovi Kunšovi z Lukovec, radě komory Frydlantské; ten obdržel léno na ty vesnice r. 1627. Caesar Gill Jonghen de Hungaria, JMC. rytmistr, obdržel dvůr poplužní ve Starém Dubě, vesnice Modlibohov, Rozstání, Světlou a Hoř. Vesec roku 1624. Městečko Hodkovice prodáno r. 1628 dotčenému Janovi Kunšovi z Lukovec. Kromě toho držel manství Druzcovské od r. 1627 Krystyan z Valdšteina, Roveň Petro Ferrari, Domaslavice obdržel pod léno Pavel Kornazani a Anna Zuzana, manželka jeho. Statek Hořejší a Siebendörfel se sedmi vesnicemi obdržel v manství Jakub Renart Heister, Krásnou Volf ze Šlejnic a Malé Skály Mikuláš des Fours.[4])

Po smrti knížete rozpadlo se knížectví Frydlantské jím utvořené (r. 1634) a jednotlivá panství potom rozdána nebo rozprodána. Císař Ferdinand daroval roku 1635 panství Dubské *Janovi Ludvíkovi* hraběti z *Isolanu* na Zásadce a Kocňovicích, JMC vojenské radě, komorníku, generálu nad lehkou jízdou a nařízenému nejvyššímu, totiž: zámek a město Dub, městečko Osečno, vsi Starý Dub, Vlčetín, Bílou, Luhov, Radimovice, Dehtáře, Chvalčovice, Hradčany, Trávníček, Letařovice, Loukovičky, Vorklebice,

[1]) DZ. 167. M 17. Roku 1616 byl Jan Týnský z Blanska úředníkem. (Reg. kom. soudu.) [2]) DZ. 194. F 6—9 a 292. F 5. [3]) Archiv Dubský. [4]) DD. 71. f. 14. 16, 25, 114, 124. Bílek, děje konf.


Partie u brány v Českém Dubě.

Havlovice, Štveřín, Kojetičky, Kobylí, Radvanice, Sedlištko, Chlistov, Janovice, Libič, Sobný, Benešovice, Lískou, Malšice, Velký Lesnov, Smržov, Kněžice, Zásadku, Vraný, Křížky, Rakousy, Borek, Ondříčkovice, Voděrady, Roudný, Kaškovice, Puječný, též jistým způsobem manské statky Hodkovice, Druzcov, Starý Dub, Roveň, Domaslavice, Krasnou a sedm vesnic hořejších. Královští místodržící vložili tyto dědiny ve dsky roku 1636 dne 5. srpna.[1]) Hrabě a potomci jeho až do r. 1661 tyto statky manské získali a s panstvím Dubským spojili.

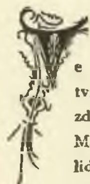
Panství Dubské držel Isolani, potvrdiv r. 1639 svobody Dubských,[2]) až do své smrti (r. 1641) a zůstavil je kšaftem svým téhož roku zřízeným svým dvěma dcerám *Anně Marii Alžbětě* a *Regině* k společnému držení. Po smrti starší dcery, provdané za hraběte ze Saurau, kterážto roku 1648, 28. dubna poslední své pořízení učinila, zůstala sestra její Regina samotnou držitelkyní panství; vstoupila později do řádu sv. Augustina u sv. Jakuba ve Vídni a stavši se abatyší téhož kláštera darovala mu panství Dubské, čehož potvrzení roku 1653, 14. května dosáhla. Od téhož kláštera obdrželi Dubští potvrzení svých svobod r. 1658, 1690 a 1754. Když byl klášter tento r. 1782 zrušen, připadl Dub s panstvím náboženskému fondu arciknížectví Rakouského pod Emží. Roku 1838 dostalo se panství knížecímu rodu Rohanskému. Za vlády komorní narodil se na zámku zdejším dobré paměti František J. Beneš (r. 1820) a poněvadž později zámek byl zbořen, říkával žertovně, že rodiště jeho visí ve vzduchu.

TVRZE NA DUBSKU.

KRUCEMBURK.


V pamětech r. 1431 a 1437 připomíná se hrad Krucemburk (něm. Kreuzenburg), jenž postaven byl od křižovníků Svatomářských bezpochyby pro lepší obranu panství Dubského. Poloha jeho se blíže neurčuje. Snad stával na Horce, hoře homolovité u Javorníka, jež má vrchol neveliký, ale prý objatý kolem a kolem příkopem.[3])

VŠELIBICE.


Ve vsi Všelibicích, jihozápadně od Dubu, bývala v 15. století tvrz, po níž bezpochyby dnes není památky. Z vladyk zdejších není ani jeden znám. Roku 1419 prodali Ješek, Matěj a Mikeš bratří z Palohlav dvě kopy platu na svých lidech ve Všelibicích knězi Fabianovi od Dubu a konventu tudíž.[4]) Kdysi v 15. století přikoupeny Všelibice k panství Dubskému. *Adam z Vartemberka* přiznal se r. 1546 při úřadu desk zemských, že drží Všelibice tvrz, dvůr poplužní vysazený v plat a dva dvory kmecí po otci a předcích nad paměť lidskou.[1]) V pozdějších zápisech panství Dubského se sice ves, nikoli však tvrz připomíná.

[1]) DZ. 143. F 14. 15. Bílek, děje konf. [2]) Archiv Dubský. [3]) Sice připomíná Brandl v seznamu hradův a tvrzí zříceninu Kabence u Letařovic, kdež slove u staré zámecké brány. [4]) Lib. erect. XI. 172.

KOJETICE.


Kde jest nyní vesnička Kojetsko u Havlovic (jižně od Dubu, bývala před časy ves Kojetice s tvrzí a dvorem. Z vladyk zdejších znám jest *Mikuláš z Kojetic*, r. 1416 spolupatron kostela na Bzí, jenž svědčil při dotčeném již prodeji bratří z Palohlav.[2]) Asi r 1468 byla celá vesnice zdejší vypálena od Slezanů. Kdysi před r. 1541 prodal *Mikuláš Nepolisský z Zachraštan* Kojeticko tvrziště pusté, dvůr pustý a ves pustou *Janovi z Vartemberka*.[3])

Od té doby držena pustina ta ke hradu Frydšteinu a popluží pronajímáno lidem z Havlovic[4]) Také tu povstala vesnička, jež se v zápisech panství Dubského připomíná.

KOTEL.

Mezi vesnicemi Kotlem a Sobakovem jsou prý valy na způsob nějakého tvrziště. Možná, že tu stála tvrz Kotelská a sídlo vladyk,

[1]) DZ. 250. J 24. [2]) Lib. conf. erect. XI. 172. [3]) DZ. 5. C 23 [4]) DZ. 52. F 21.

kteří se po Kotlu psávali. Z těch zemřel Mikšík před r. 1399, Jan žil tehda a nějaké platy vycházely ke hradu Ralsku.[1]) Před r. 1409 měl nějaký statek ve vsi Mařík jistý a potom tu vykázán plat konventu Dubskému.[2])

ČTVEŘÍN.

Od Dubu k Turnovu, ale tomuto blíže leží ves Čtveřín anebo Štveřín, obojím způsobem od starodávna řečená. Bývala v ní tvrz, sice byla ves rozdělena na několik dvorců. Na jednom seděl r. 1394 *Jan Sobec*, na jiném r. 1398 *Bohuslav*.[3]) V l. 1437—1454 byly soudy o dva takové dvory odumřelé, jeden po Janovi Kojatovi a Kateřině, manželce jeho, kterýž drželi po sobě Kašpar Macerad ze Čtveřína, od r. 1439 Jan z Míkovic a od roku 1443 Říba ze Čtveřína, druhý n. Sobcovský, který si vyprosil r. 1454 Přibek z Medonos.[4]) Celou ves skoupili

[1]) DD. 14. f. 46.
[2]) Lib. erect. VIII. f. 74.
[3]) Lib. conf lib. erect. XII. 193.
[4]) DD 16. f. 68.

tehda *Mikuláš z Valdšteina* a syn jeho *Mikuláš*, a tento prodal roku 1456 tvrz pustou Čtveřín, dvůr a ves celou bratřím Skalským z Valdšteina.[1]) V 16. stol. patřila část vsi ke Skalám a část k Dubu.

DRÁBSKÁ SKÁLA.

Nad vískou Záborčím jihozápadně od Malé Skály nachází se ve vysokém a skalnatém položení les Borek a skalám se říká Drábovna nebo Drábovy skály (dříve obecně Drábská skála).[2]) Zde se ukazuje skalisko, na němž prý hrad stával. Přichází se na ně po schodech starodávných, ve skále vytesaných, ale nahoře, kdež se skála ve čtyři vrcholy dělí, není nic jiného viděti než draže, do nichž zasazena bývala dřevěná stavení. O jménu, osudech a držitelích tohoto hrádku, jehož trvání do 14. nebo 15. století padá, není nic známo. Není však vyloučena možnost, že tu stávalo dřevěné čihadlo, které se r. 1547 v lese Borku připomíná a ke hradu Frydšteinu patřilo.

[1]) Rel. tab. II. 277.
[2]) Heber's Burgen VI. 260.

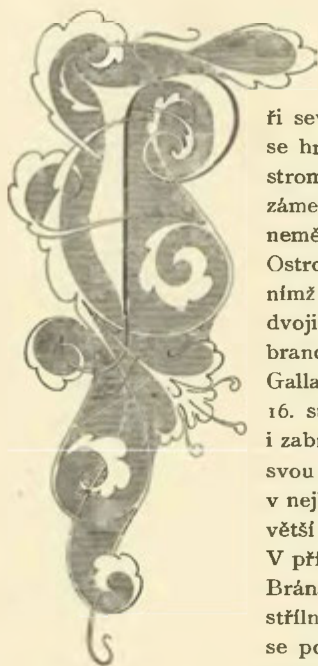


Stará pečeť města Benátek.



Lemberk.

LEMBERK HRAD.



Při severních hranicích nedaleko města Jablonného na výběžku hory Krutiny vypíná se hrad Lemberk, od severní strany daleko viditelný, ale od jižní zakrytý vysokým stromovím, tak že ho není viděti, až když se vstoupí před příkop. Tu se spatřuje zámek povstalý ze starého hradu nevelikého objemu, jenž nikdy svého předhradí neměl, an stojí na vysokém ostrohu, jehož boky proměněny jsou v úpravné sady. Ostroh posud překopán jest širokým a hlubokým, ve skále vytesaným příkopem, před nímž se nacházejí ves a hospodářská stavení ke hradu patřící. Na místě bývalého dvojitého mostu zvoditého jest nyní pevný a dlouhý most vyzděný. Projda jednoduchou branou obloukovitou nebo brankou pro pěší vedle ní se nacházející, nad níž jest erb Gallasovský, vstoupí příchozí na most a mina vrátnici v pravo stojící a rustikou 16. století ozdobenou, spatří před sebou věž z příkopu se zdvihající, aby pouštěla i zabraňovala. Čtverhranaté toto stavení, pocházející z dob prastarých, obdrželo podobu svou v 16. věku, jak svědčí rustika na něm. Tehda zřízen totiž celý zámek tak, že v nejhořejším poschodí (druhém ze dvora) udělána jen malá okna a v dolním poschodí větší okna. Tak jest to i při této věži, která jest pokryta cibulovitou střechou. V přízemí věže jest brána, nad ní obraz sv. Floriana a výše sluneční hodiny z r. 1793. Brána vroubena jest štukovím ve slohu 16. věku; otvorů pro kladky již není, ale střílny po obou stranách hledí posud hrozivě. Hned za touto přední branou přichází se po krátkém zvoditém mostě ke stavení *zadní brány*, které jest věžovaté a v jehož prvním a druhém poschodí nachází se kaple. Sloh brány do okrouhla sklenuté, již ostříhala velká věž vedle ní stojící, prozrazuje 17. století. Nad branou spatřují se ještě otvory pro kladky (byl tu třetí zvoditý most), dole po obou stranách jsou střílny v podobě koule s křížem. Nad branou ve štítu jest deska s erbem Gallasovským a nad štítem jest erb některého ze starších držitelů. Dlouhým průjezdem, jenž má válcovité klenutí a v němž se v levo pěkný portál ze 16. století nachází, vstupuje se do dvora.

Dvůr zámecký, pravidelný, obdélný a na třech stranách pravidelným stavením zavřený svědčí o tom, že upraven byl v 17. stol. Zvláštní jest tu střídání štítů nad okny, totiž trojhranatých a obloukovitých, jako se spatřuje v zámku Roudnickém, a láká proto domněnka, že tu stavěl týž vlaský mistr a ze starého hradu bezpochyby jen něco málo zdí ponechal. V středověkých hradech jest pravidelnost dvora vzácností, v takových zámcích, které z nich udělány, bývá pravidlem. Do dvora vystupuje též *velká věž* částí svého okrouhlého těla, ale obklopena jest pláštěm, v němž jest kašna.

Světnic v zámku jest drahně, ale od dlouhých let tu nikdo nebydlívá. V severozápadním rohu přízemí ukazuje se světnice blahoslavené *Zdislavy*, kdež prý ve 13. věku mnoho let bydlila, ale světnice



Lemberk.

jest novověká. Okna s kolečky prohlédacími, široká a krátká postel, lenoška prostá, dvě stoličky prosté, skříně, která nejvýše 16. století pamatuje, ukazují se tu jako památnosti, ale všechny tyto předměty a jiné ozdoby, které se tu spatřují, budou bezpochyby ze 17. století, z něhož pocházejí též štukatura na klenutí, staré dvéře hrubě pomalované a ta prostě malovaná truhla v síni, v níž prý Zdislava své prádlo mívala. Ze všeho jde na jevo, že tato světnice jest starý sklep, který obdržel asi na konci 17. nebo na počátku 18. století svou nynější úpravu. V pravo při zemi jest otvor k podávání pokrmů.

Kaple posvěcení sv. Ducha nad poslední branou a průjezdem se nacházející a obě poschodí zabírající pochází asi z druhé polovice 17. století. Na stropě jejím jest oblíbená tehda štukatura[1]) a v ní nepříliš umělé malby, představující Nanebevstoupení a Nanebevzetí. Na oltáři jest ostatek (hnát) blahoslavené Zdislavy, na niž se také dva obrazy na stropě vztahují. Nářadí kaple i vedlejší zákřiští jest z minulého století.

Od kaple jdouc skrze šest pěkných světnic štukovým dílem upravených přichází se do severního křídla prvního poschodí, v němž jest *velká síň* zdélí 24 m., zšíří 6·5 m., jež zabírajíc první i druhé poschodí má dvanáct oken a nad nimi jedenáct okének na způsob růžic se čtyřmi laloky. Na podlaze jest z polovice dláždění z pískovce, polovice jest kuželník. Strop jest ze dříví, ale na způsob klenutí sroubén a pěti obrazy na plátně malovanými, na nichž lze zříti výjevy z třicetileté války, ozdoben. Malba není umělá, ale postavy poutají drastickým provedením a znázorněním ohavností za té války páchaných. Prostřední obsahuje výjev z obléhání pevnosti přímořské Štralsundu. Okolo jest šestnáct obrazců menších podobných, a prázdná místa mezi nimi jsou štukovým dílem upravena. Na zdech visí pět velkých obrazů neznámých osob a dva obrazy dětí, z nichž má jedno korunu a žezlo. Prostřední obraz na východní stěně vydává se za Albrechta z Valdšteina, a vedle něho po stranách vyobrazeni jsou vojínové z třicetileté války s erby a nápisy, ale oboje nelze rozeznati pro velikou výšku. Na protější, západní straně jsou též dva vojínové z třicetileté války, ale také nelze poznati, kdo to je, ač jest u jedné erb a nápis. Tloušťkou a silou vyznamenávají se všichni tito tryznitelé lidu. Komín vlaský se dvěma znaky, postavami je držícími (prý Adamem a Evou) a korunou nejvýše není příliš umělý a ukazuje, tak jako i vše ostatní i dvéře s hlavami imperatorů nad nimi, že to vše vzniklo v 17. století.

V severozápadním rohu zámku jest *tabulnice*, nyní prázdná, se starými portály, z nichž jeden jest ozdoben anděly. Na stropě jest pěkné nemalované táflování. Vedle tabulnice jest veliká *malovaná světnice* (tak by pravili naši předkové), kterouž jmenují obyvatelé zdejší Fabelsaal. Příčina toho je ta, že dřevěný strop této (17 m. dlouhé, 9·5 m. široké) světnice jest proutky na 77 polí rozdělen a na každém z nich jest obraz s průpovídkou, stěny však jsou holé. Ač nápisy jsou vesměs německé, nechceme je přece pro lidovou moudrost z nich zračící zatajiti. Popisujeme, jak jsou v řadách od jihu a od levé ruky k pravé, značíce řadu římskou, obraz arabskou číslicí.

I. 1. Na větvi sedí havran křídla svá samolibě roztahuje, poněvadž slyšel liščinu chválu.

Trau kein zu viel, der schaden kan,
Wie Schlecht er sich lest sehen ahn.

I. 2. Vodní myš pokoušela se o mušli, ale tato jí uskřipne hlavu.

Der durch Schleckerey kompt in Not,
Der hat zum schaden auch den spodt.

I. 3. Housenky na kmeni stromu, na něž se pták snáší. Nebezpečí mu hrozící snad jest rozmazáno.

Zur arbeit schmeckt mir bas mein Brodt,
Als Wildpret mit gefahr vnd noth.

I. 4. Chameleon na větvi křehké z nízkého kmene vycházející a nad řekou.

Ein Heuchler kan sein wort verkehren,
Nachdem er ist bej grossen Herren.

I. 5. Zajíc sedí pokojně proti lišce, nic o ni nedbaje.

Trau auf keins Menschen falschen schein,
Betrügt er dich, so lacht er dein.

I. 6. Kočka v drápech kohouta držíc.

Such kein vrsach vnd nim nicht für,
Zu üben dein bösse Begier.

I. 7. Pták do vody klobající, hledaje tam nějakou potravu.

Behalt das dein, verzers mit freudt,
Wags nicht auf vngewisse beut.

II. 8. Dravý pták ve svém hnízdě umírající, z čehož se těší ptáček na větvi sedící.

Nicht hilff dem feindt, als lang er kan
Dich feindlich etwan greiffen an.

II. 9. Opice zkouší, jak by oblékla boty.

Zuvor must recht lernen, Was du verrichten wilt;
Ein stimpler niemand trawen sol, Sein arbeit nicht viel gilt.

II. 10. Sedlák jde při volu táhnoucím vůz, z něhož viděti jest jen předek po půl kola.

Sei gehorsam Christ dem Herrn dein
Vnd nimb sein Joch auff dich,
Las dein Vernunfft nicht Meister sein,
Sie thut verführen dich.

II. 11. Jezdec s mečem, toulem a lukem, jejž pronásleduje tygr, skákaje na koně, ale jezdec

[1]) Štukatura na Lemberce se chválí. Viz Mitth. der CC. XIV. 76.



Brána přední zámku Lemberského.

ukazuje mu pravicí zrcadlo, aby se svého vlastního obrazu zhrozil. Levicí drží obalený předmět, v němž viděti tři lidské hlavy.

Ein schalckhafts Hertz durch falschen Schein
Bringt manchen Frommen vmb das sein.

II. 12. Tři jeleni plovou vodou, jeden pod krk, ostatní jen pod břicho.

Deins nechsten Vngelegenheit Vertrage mit Geduldt,
So braucht er auch Bescheidenheit vnd theilt dir mit sein hult.

II. 13. Muž v kroji 16. věku stojí na břehu moře, v jehož pozadí se vyskytuje lodka s plachtou; muž kýchá, až mu srší z nosu. Při tom jest hořící svíce, kterou utírá ruka s nebes sahající, způsobujíc tím hustý dým.

Ein iedess Ding hat seine Mas,
Schneutz nicht zu hefftig deine nass;
Zuviel zerreist den Sack,
Weist, wie das sprichwort sagt.

II. 14. Loď na moři jest v nebezpečí, proto s ní házejí balíky zboží, které velká ryba polyká.

Ein kleinen schaden sol man leiden,
Vmb einen grössern zu vermeiden.

III. 15. Muž rozbiv modlu dutou, našel v ní veliký poklad.

Die noth viel kluger list erfinndt
Für alle Lehrer, so man findt.

III. 16. Vůl maje hlavu bílou plenou zahalenu.

Ohn licht in dicker Finsternis
Niemandt wol wandern kan,
Die sonn gibt gut Befirderniss
Zu gehn die rechte Bahn.

III. 17. Ze dvou jelenů jeden zakrývá lovce, aby nebyl viděn od druhého jelena, na něhož střílí.

Ist das mir nicht ein schlawer Feindt?
So thun noch viel gesellen,
Die falsch sind bis ins hertzen grundt
Vnd thun sich freundlich stellen.



Lemberk.
Kreslil Jan Prousek.

III. 18. Muž veze seno, které mu rozeberou mnohé ruce s nebe sahající.

Wo fieler handt zugriffen ist,
Da nimbt das gut sehr ab,
Einen hie, den andern O. (do) gebricht,
zuletzt Bistu Schabab.

III. 19. Vlk pronásleduje ovci, branou do domu utíkající a tak sám do zajetí vběhne.

Mancher stellt einem nach Leib und Leben,
Der doch da sein verleurt dar neben.

III. 20. Ježek stočiv se tak se chrání, že mu dva psi u něho stojící nemohou škoditi.

Kein hundt greifft bald ein Igel nan,
Vonn stacheln forcht er sich;
So bleibt auch wol ein frommer Mann
vorm Lügner sicherlich.

III. 21. Slunečnice, jež se květem po slunci točí.

Ein schön Gewächs die sonnenbluhm sich nur zur sonne wendt,
Von Gott las dir nichts wenden vmb, folg ihm bis an dein Endt.

IV. 22. Koza kojící štěně, které ji bude jednou jsouc psem proháněti.

Wer dir guts thut in Jungen tagenn,
Den sollst nicht im alter Plagenn.

IV. 23. Žena držíc levou rukou slepici za krk má v pravici nůž, aby ji zařízla, poněvadž chce vejce, které by po jednom snášela, najednou dostati.

Der Geitz verleuret offt, was er hat
Zusammen geschart früe vnd spat.

IV. 24. Ptáčník, který chytil do sítě ptáky, ale poskrovnu.

Das glücke dein Gross oder klein
Nim ahn, ihu nicht vndanckbar sein.

IV. 25. Kanec oslu nadávající.

Wen man dich schildt ohn dein verschulden,
Das schadet nicht, thues willig dulden.

IV. 26. Pes vida obraz svůj ve vodě, pouští maso, které měl v hubě, poněvadž chňapá po jeho obraze.

Behalt das dein, verzers mit Freudt,
Wags nicht auf vngewisse beut.

IV. 27. Dva mužové zdvořile se pozdravující.

Macht vnd gewalt nicht alles erhelt,
Mit glimpff richt man viel in der welt.

IV. 28. Kohout hrabaje na smetišti vyhrabe drahý kámen, jehož si ani nepovšimne.

Der Hunger sucht viel mehr das Brodt,
Als Edlgestein in Zeit der noth.

V. 29. Čáp má se k tomu, aby vlku kosť z hrdla vytahoval.

Vntrew für trew ist gar nicht new,
Doch kombt darauff gar offt die rew.

V. 30. Liška stojí před studní, z níž jí kozel pomohl.

Wie wol sich ein freundlich erzeigt,
Merck, ob das Hertz zu dir geneigt.

V. 31. Havran ošizen orlem, na jehož radu pustil mušli (kus sýra?), kterou orel uchytiv odletí.

Wen du ein Rath von einem wolt,
Geb acht, ob er dir auch ist holt.

V. 32. Člověk přemohl lva, který jiného člověka roztrhal.

Der sich zu viel rühmt seiner thaten,
Muss offt in schandt vnd spot geraten.

V. 33. Páv a holub.

Mit reinem Hertzen in dein lebenn
Danck Gott vor diss, das er dir geben.

V. 34. Myška rozežírá tenata, do nichž se byl lev chytil.

Durch treu vnd gütte darbey
Wirdt einer offt viel vnglück frey.

V. 35. Žáby, jimž dal Perun s orlem ve vzduchu se vznášející za krále špalek, a potom, když nebyly spokojeny, čápa.

Ein Herr, der sanfft vnd strengheit übt,
Der wirdt gefurchtet vnd geliebt.

VI. 36. Vůl a žába nadýmající se, až pukne.

Mach dich nicht grosser, als du bist,
Dan übermuth alles verwüst.

VI. 37. Ježek, jehož had z doupěte vypudil.

Mancher muss offt aus seinen Hausz
Durch ander leut list weichen drausz.

VI. 38. Dub a třtina.

Hoffart vorm fall sich allzeit finndt,
Demut vnd sanfftmut vberwindt.

VI. 39. Čihař drží v ruce chyceného ptáka a nepouští ho, ač mu sliboval za sebe mnoho jiných ptáků.

Der sich genügt mit klein gewien,
Der hat nicht gar ein bösen sinn.

VI. 40. Ovce před soudem vlkovým, dva supi jako křiví svědci, pes jako svědek k odvodu.

Mit grossem gschenck vnd falsch Zeugen
Kan man aus vnrecht baldt recht beugen.

VI. 41. Liška a zajíc majíce s želvou o závod jíti, čekají ještě sedíce, kdežto želva se na cestu dala.

Sehr eilen ist nicht allzeit guth,
Fein langsam gehn offt besser thut.

VI. 42. Dva kohouti proti sobě v míru a pokoji stojící.

Wie wir vor Jahren frembdt gewest,
So sollen wir dulden frembde gest.

VII. 43. Jelen obdivuje obraz svůj ve škopku vody, mezi tím však nemaje péče na lovce, podlehne mu.

Eignes duncken vnd sinnlichkeit
Bricht die vernunfft, bringt hertzen leit.

VII. 44. Kohout, jenž hada v boji přemohl.

Vortel vnd list im krieg hilfft mehr,
Dan grosse Macht, geschosz vnd wehr.

VII. 45. Robotný člověk s vozem svým, kterýž táhne slabý potah, uvázl ve sněhu a nemůže si pomoci.

Leib eigene leut müssen ohne freudt
Ihr zeit verzehren mit Hertzen leidt.

VII. 46. Centaur unáší dívku, ač tato má luk a střely, a přece rukou svou šípy odvracuje, aby neporanila.

Viel besser ist lassen dass Leben,
Als sich mit Schandt zur Vnzucht begeben.

VII. 47. Muž a smrt.

Das Leben ist gar süesz vnd werth
In glück vnd vnglück hie auf Erdt.

VII. 48. Opilý jelen, při něm na stole lahvice a koflíky.

Ije weiser Man, Je grösser schandt,
Wo trunckenheit nimbt oberhandt.

VII. 49. Kozel s okna hledící na lišku, kterouž nechce vpustiti.

Fleissig auffmerck zu Jeder tzeit,
So kombt dir kein vngelegenheit.

VIII. 50. Beran podlehl býku, z čehož se ovce rmoutí.

Nicht rühm dich deiner sterck zu sehr,
Es findt sich schon dein vberher.

VIII. 51. Myši běhající okolo skříně, na něž kočka vyhlíží.

Auf allen betrug listig geschwindt
Itzund man auch viel Menschen findt.

VIII. 52. Slon bojuje s baziliškem.

Wans ein Thir an thut vbel gan,
So klagt in weder frau noch man.

VIII. 53. Žába plovouc a majíc myš převézti na zádech přes řeku, pouští ji do vody.

Vntreue tück in falschen Hertzenn
Bringen sich selbst in grosten schmertzen.

VIII. 54. Jestřáb odnáší šneka ze skořápky vyhlížejícího, který se k němu snad neuctivě zachoval.

Thue dich der Habicht nicht anmassen,
Dabei du must dein leben lassen.

VIII. 55. Včely obsypávají medvěda, který dva úly vybral.

Es ist besser sich schlecht betragenn,
Dann ein grosz gut mit schande haben.

VIII 56. Liška podpaluje strom, na němž orel ukrad malé lišky, svá mláďata poděluje.

Ein schlechter Man bringt mannichsmal
Sein feindt in angst vnd Quall.

IX. 57. Ze dvou lovcův jeden skočil na strom, zanechav druha na zemi, k němuž medvěd hrozivě přistupuje.

Ein gutten freundt in seiner noth
Sol man beistehen biss in den todt.

IX. 58. Dravý pták snesl se na hřbet ovce, již trhá bez obrany.

Der fromme leidet mit Geduldt,
Wen er geplagt wirdt ohne schuldt.

IX. 59. Liška ač dychtivě hledíc po hroznech vysoko visících, přece se přetvařuje, jakoby se jí do kyselých nechtělo.

Was gut vnd schön, wirdt offt veracht
Von dem, ders Zuhaben nicht hat macht.

IX. 60. Na sedlském domě hnízdo s mladými čápy, k nimž starý přiletuje.

Ehre vnd lieb die Eltern deinn,
So wirdts dir hie vnd dort nutz sein.

X. 68. Lev hrozivě se dívá na lišku, která mu chtěla stejně měřiti jako jiným.

Iss nicht kirschen mit grossen Herrn,
Denn sie mit stengeln werffen gern.

X. 69. Pštros s holubem.

Ein Jeden gfalt sein eigner Tanndt,
Darnach er kompt aus einem Landt.

X. 70. Liška lichotí havranu na stromě sedícímu a kus sýra v zobáku držícímu.

Ein heuchler seinen freundt verrath,
Wo er ein gwin zu warten hat.

X. 71. Labuť umírající, při níž čáp truchlí.

Wol dem der Christlich stirbt mit ehrn
Vnd kombt aus noth zu Gott dem Herren.

X. 72. Pták fenix spaluje se v ohni, aby omládl.

Wen dir vergeht der Jugendt sterckh,
Verneur dich mit guttem Werckh.

X. 73. Opice vesele se tvářící, ana pálí kočce drápy v komíně.

Es muss mancher gepeinigt seinn,
Nur das die andern frolich sein.

IX. 61. Pod silným stromem mravenci pilně pracující a cvrček, který si jen hoví a cvrká nedbaje toho, že bude míti v zimě nouzi.

Wer im Winter wil frölich sein,
Der trag im Sommer fleissig ein.

IX. 62. Krokodil chce pohltiti promyku, která míní vyžírati drobná zvířata v jeho jícnu.

Wen dir dein feindt gleich dienen wiel,
Schau auf sein Handt, trau nicht zuuil.

IX. 63. Sedlák a dvě myši utíkají od stohu, který pán zapálil.

Beurische herrn mit vbermuth
Bringen den armen vmb lieb vnd guth.

X. 64. Opice a liška.

Offt einer grosse Ehr begerth,
Doch ist im nicht von Gott beschert.

X. 65. Orel odnáší ovci ulovenou; havran chce také tak udělati, ale ovčák jej chytí.

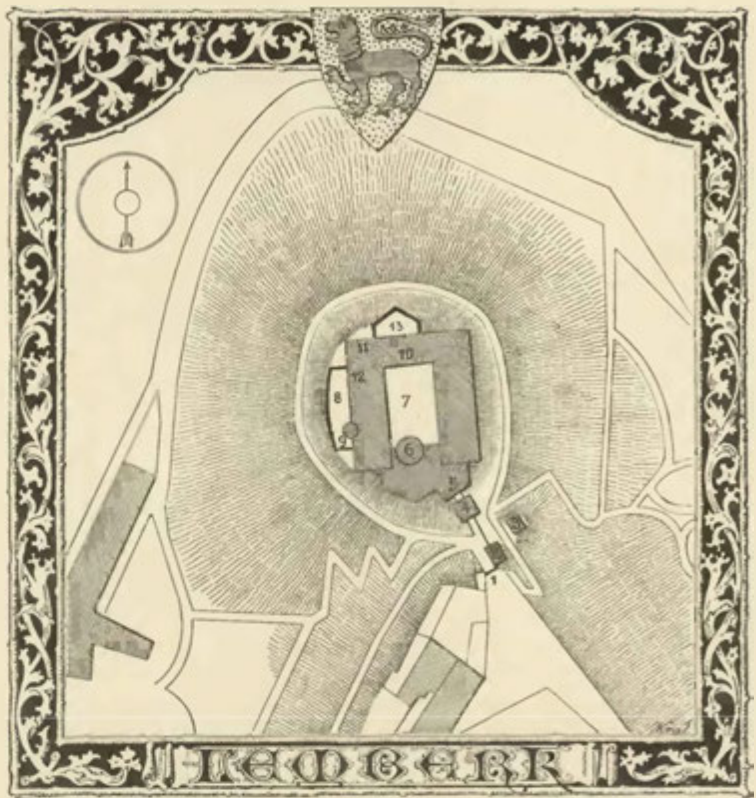
Nicht vntersteh dich nehr zu seinn,
Als du hast in den krefften dein.

X. 66. Pes závidí hladovému volu, že se pící sytí.

Der Neidl gont weder freundt noch feindt,
Das ihn die liebe Sonn anscheindt.

X. 67. Beránek pijící, jehož vlk viní, že mu vodu kalí.

Ein böser Mensch achtet gering,
Das er fromb leut in schaden bring.



Plán hradu Lemberka.

Vysvětlení plánu: 1. Cesta ke hradu a první bráně; 2. vrátnice; 3. lednice; 4 druhá brána s věží na kamenném mostě; 5. věžovaté stavení třetí brány s kaplí; 6. veliká věže; 7. dvůr zámecký; 8. bašta; 9. malá věže; 10. veliká síň neb palác s obrazy; 11. tabulnice; 12. v přízemí světnice Zdislavina, nad tím malovaná světnice s bajkami; 13. výstupek s vězením.



Lemberk
Kreslil Jan Prousek.

X. 74. K zajíčkovi v zahradě připlížuje se tygr, aby ho uchvátil.

Gieb auf dein Feindt sehr gütte achtt,
Sein List vnd geschwindigkeit betracht.

XI. 75. Papoušek sedící na stromě, pod nímž jest opice.

Nicht übe dich in solcher Kunst,
Die schaden bringt vnd ist vmbsonst.

XI. 76. V popředí strom, v pozadí les.

Wo man der armen nutz betracht,
Da wirdt ein Landt baldt Reich gemacht.

XI. 77. Liška a čáp sebe uctívají. Liška mu dává tekutý pokrm na talíři, čáp jí zase dává krmi v dlouhé a úzké láhvici.

Wem wolts nicht billich wol gefallenn,
Der gleich mit gleichen kan betzahlen.

V průpovědích těchto jeví se nejen zdravý rozum lidový, nýbrž i láska a cit k lidu poddanému. Bohužel, není nikde poznamenáno, kdo toto vzácné a toho druhu v Čechách jediné dílo dal vykonati. Lákavá jest domněnka, že se tak stalo za pánů z Donína na počátku 17. století, o jichž vzdělání a lásce k umění jest několik svědectví. Za sedmileté a Napoleonských válek byla v této síni nemocnice. Také r. 1866 se přípravy k podobnému účelu činily, ale nepřišlo k tomu.

Kromě toho má zámek Lemberský i několik jiných památností. Na severním jeho konci jest výstupek čili altán s pěknou vyhlídkou; pod ním nad zemí jest vězení nyní poklopem zavřené. Výstupek tento zřízen v 17. století jako bašta, bezpochyby na místě nějaké staré věže. Když totiž přetvořen jest hrad v nynější zámek, zřízeny k obraně dvě bašty, z nichž druhá se nachází na západní straně zámku. K jiným památnostem patří konice o 50 stáních a starodávná, velmi hluboká *studně* v jihozápadní části zámku.

Velká věže jest nejlépe zachovaný zbytek z původního hradu, poněvadž přepevné její zdi nejen zlobu času, nýbrž i všecky podniky stavitelské přetrvaly. V přízemí je vchod asi v 17. století prolomený. Vejde-li se do věže, viděti jest uprostřed otvor do starého vězení, které posud jest dosti hluboké, ač se tam již dosti rumu naházelo. Starý vchod, asi ve výšce druhého poschodí se nacházející, k němuž se za starých dob po pavlači ze stavení nynější kaple přicházelo, proměněn jest v 16. nebo 17. století v okno; tehda také spodek prolomen. Schody nahoru až ke starému vchodu jsou dřevěné a tmavé; od starého vchodu kousek výše jsou dvířka do zdi věže, a odtud jdou schody ve hrubosti zdi až na pavlač. Nad touto pak je báně šindelem krytá s bicími hodinami. Ve zdivu věže jediné jsou sem a tam střílny, ale poněvadž se to některému z pánů nelíbilo, dal zvenčí malovati okna, kteroužto malbu deště až na chatrné známky smyly. Vypravuje se, že v prvním poschodí věže jest vchod kamenem zakrytý do chodby, která prý vybíhá k východní straně a ústí v křoví blízko dvora. Kromě této věže jest ještě jedna mnohem štíhlejší na západní straně zámku, která jest pouhým schodištěm.

V blízkém okolí zámku nachází se tak zvaná *Zdislavina kaple* se hřbitůvkem, v l. 1657 a 1809 obnovovaná, v níž se ukazuje hrobka, ve které uloženo bylo tělo blahoslavené Přibyslavy, nežli přeneseno



Nádvoří na Lemberce.

bylo do chrámu sv. Víta. Jméno své má proto, že se tu prý blahoslavená Zdislava modlívala; od ní také má jméno své *Zdislavina studánka,* několik set kroků pod kaplí ležící. Konečně budiž připomenut kříž pod zámkem, pod nímž pochováni r. 1758 rakouští a pruští vojínové.[1])

Ve staré pověsti přikládá se hoře, na níž hrad Lemberk povstal, název Krutina; blahoslavená Přibyslava, jež v Jablonném přebývala, pohřbena prý pod horou touto a na jejím hrobě vystavěna jest kaple právě dotčená. Pověsť tato ani se tak nepravdě nepodobá jako jiná pověsť, v níž se hledá na Lemberce staré sídlo templářské.[2]) Pravdivé a nezvratné zprávy líčí nám nejstarší děje hradu Lemberka zcela jinak. Pokud paměti naše sahají, náležela krajina naše rodu Markvarticův, zejména pak v letech 1197—1228 Markvartovi a bratru jeho Záviši. Markvart měl tři syny, *Havla* (1230—1253), *Jaroslava* (1230—1268) a *Markvarta,* řečeného roku 1262 ze Šarfenšteina. Od Jaroslava pocházeli potomní páni z Vartenberka a z Valdšteina, od Havla dvojí rod, z něhož jedni seděli na Lemberce, druzí na Zvířeticích; obojí se psali

[1]) Pomůckami: W. Hamburger Medic. Topographie und Geschichte der Herrschaft Lämberg und der Stadt Gabel 1837. (Výtah slovně opsaný „Stadt Chronik von Gabel und Lämberg" jest v Ill. Chronik. II. 291—316.) Bernau, Album, 36, Moschkau, Schloss Lämberg.
[2]) Nachází se tak poznamenáno v kronice Beckovského. Nepravdu udání tohoto netřeba ani dokazovati.

z Lemberka. Havel dotčený vystavěl na zboží svém Jablonském okolo r. 1241 nový hrad, jemuž po způsobu tehda panujícím dal název Löwenberg, poněvadž nosil lva na štítě svém.[1])

Havlova manželka jmenovala se *Zdislava*, skrze niž se název Zdislav stal u potomkův oblíbeným. Vychována byvši od Přibyslava z Křižanova otce a Sibyly mateře své v pravé zbožnosti, skvěla se za onoho času živobytím v pravdě křesťanským, pokládajíc dobročinnosť za přední okrasu své víry. Povídalo se o ní, že pět mrtvých vzkřísila, mnoho slepých prosvítila, chromých a malomocných mnoho uzdravila. Z té příčiny zachoval ji lid okolní ve vděčné paměti, jakož nikdy a nikde na své dobrodince nezapomínal. Zemřela prý r. 1252.[2])

Havel z Levenberka byl pán svého času vynikající. Králi svému Vácslavovi byl oddán věrností nevšední, jsa r. 1248 mezi malou hrstkou pánů, kteří se nepřidali k odbojnému králevici Přemyslovi.[3]) Synové jeho byli *Havel* (1254—1272), *Jaroslav* z *Turnova* (1272—1289) a *Zdislav ze Zvířetic*, jinak z *Lemberka* (1272—1318), kteří všichni vládli znamenitými statky. Od Zdislava pocházeli páni ze Zvířetic, jinak též z Lemberka řečení, kteří drželi kromě hradu Zvířetic v okolí Lemberském také zboží Jablonské, poněvadž je Zdislav při rozdílu s bratřími na svůj díl dostal. Starší bratr Zdislavův Havel vynikal jako otec jeho mezi předními pány, jsa od r. 1266—1269 nejvyšším číšníkem. Roku 1254 doprovázel prý krále Přemysla na výpravě jeho do Prus.[4]) Měl-li syny nějaké, není nám známo. Bratr jeho Jaroslav měl čtyři syny, kteří se všichni Havlové nazývali; vůbec bylo osobní jméno Havel zobecnělo v rodu tom tak, že v sestavení rodopisu činí nemalé obtíže, ano se i kromě toho jméno Hašek (zdrobnělé jméno Havla) mnohokráte vyskytuje. Nejstarší syn Jaroslavův *Havel*, řečený *Beran*, zdědil hrad Lemberk, po němž se i nazýval. Za nepokojů panujících za krále Jana dopustil se kolikerých výtržností, tak na př. r. 1322 s bratrem svým Havlem Bradleckým učinil veliké škody Vokovi z Rotšteina.[5]) Druhý bratr *Havel Ryba* seděl r. 1322 na hradě Bradlci, jejž prodal potom, a r. 1323 na Rohozci, po němž se on i syn jeho Jaroslav psávali, r 1323 píše se také jednou z Lemberka,[6]) třetí bratr *Havel Houba* seděl r. 1323 na Sitovém, a čtvrtý bratr *Havel* slul Kanovník, jsa v stavu kněžském.[7])

Z jistého zřídla víme, že měl Havel Beran dva syny, *Haška* a *Ješka*. Jeden Hašek z Lemberka byl r. 1357 purkrabí Píseckým,[8]) ale nevíme, nemíní-li se tu Hašek Zvířetický; sice se r. 1364 oba bratří Lemberští jako podací pánové kostela Rynoltického připomínají. V nedílu spolu byli ještě r. 1368, avšak v l. 1370—1397 vyskytuje se Hašek sám jako patron v Žibřidicích a r. 1385—1395 v Božkově. Jméno jeho čte se kromě toho sem a tam na listech hlavních, když pečeť svou jako rukojmě přivěšoval.[9]) Po r. 1395 jsme o něm zmínky nenašli; r. 1402 byl již mrtev, zůstaviv z manželství svého s Machnou čili Maruškou dceru Katrušku (1409—1425), která se vdala za Hynka Berku z Dubé a z Milšteina.[10]) Neumíme si vysvětliti, proč Lemberk nedědila tato jeho dcera, nýbrž *Jarek* z *Železnice*, jenž nazývá n. Haška bratrem svým teteným, dávaje znáti, že se zrodili z bratra a sestry. Jarek zajisté zdědil nejen Lemberk, nýbrž i zboží Semilské, které n. Haškovi patřívalo.

Jarek sídle nějaký čas na Lemberce dal roku 1402 na záduší Haškovo klášteru Jablonskému právo, aby mohli dříví sekati ve velikém lese Janovském, a tu také dobytky pásti.[11]) Později (1411) přidal témuž klášteru ještě úroky v Benešově a Bystrém na pečeni, pivo, šatstvo a na opravení kaple, v níž n. Hašek byl pochován. Za to zavázal se klášter modliti se za veškerý rod Lemberský.[12]) Ačkoliv se Jarek roku 1402 výslovně seděním na Lemberce připomíná, vyskytuje se již roku 1401 *Jan z Vartemberka* jako patron na Žibřidicích, tudíž jako držitel nebo spoludržitel Lemberka, jejž Jarek prodal, jak lze shledati z následujících jeho osudův.

Beneš z Vartemberka seděním na Lemberce podával faráře roku 1402 do Rynoltic a roku 1405 do Žibřidic,[13]) spolu s Vácslavem z Vartemberka (bratrem svým) prodal r. 1404, 3. června ves Luckendorf, ležící na pomezí Lužickém obci Žitavské za 100 hřiven stříbra, což král Vácslav roku 1405 potvrdil.[14]) Roku 1405 vykázal klášteru sv. Františka plat ze vsi Žibřidova, a seděl na Lemberce ještě roku 1406.[15]) Prodav hrad Lemberk *Galtfredovi z Hugovic* seděl později na Jablonném a Vinařicích. Galtfred sedě již r. 1408 na Lemberce podával kněze ke kostelu Rynoltickému.[16])

Možná věc, že měl Galtfred Lemberk jen v zástavě nebo že tu byl toliko purkrabí. K té domněnce nutí to, že se v letech 1418—1427 *Jan starší z Ralska* odjinud z *Vartemberka* jako držitel hradu Lemberka připomíná.[17]) Po smrti Janově vyšel Lemberk z držení rodu Vartemberského a vyskytuje se potom v držení *Berků z Dubé* linie Honšteinské. Vyskytují se tehda čtyři bratří, *Jindřich* (1426—1445),

[1]) Palackého děje I. b. 152. a 475. Název „Lewenberch" vyskytuje se v listinách poprvé r. 1241. [2]) Font. rer. Boh. III. 183, 522—523. [3]) Palackého děje I. b. 195. Ostatní lze shledati z Regest. [4]) V díle Philippi et Wölky, Preuss. Urkdbch. I. 227 jména jeho nečteme. [5]) Tab. vet. 328. Podobnou škodu hledej na str. 349. [6]) Jb. 349, 359, 370. [7]) Bezpochyby týž, jenž byl pak velkým převorem. [8]) Rkps. knih. Praž. II. B. 18. [9]) Lib. conf. arch. Drážďanský. [10]) Viz lib. erect. VIII. 125, XIII. a. 169, arch. č. I. 478. [11]) Lib. erect. XIII. a. 110. [12]) Jb. VIII. 125. [13]) Lib. conf. [14]) Heber's Burgen V. 227. [15]) Lib. erect. XIII. a. 133, arch. Drážďanský. [16]) Lib. conf. [17]) Fr. v. Bezold K. Siegmund II. 165. Jan podával r. 1418—1425 do Žibřidic a r. 1426 do Rynoltic. (Lib. conf.)

Hynek (1436—1453), *Mikuláš* (1436—1478) a *Zbyněk* (1436—1479). Hynek a Mikuláš dostali se roku 1448 do sporu s vévodou Saským, poněvadž jim nechtěl vydati statky v Míšensku, které n. otci jejich odňal. Přes rok trval boj o to, konečně jednáno ke konci roku 1449 o mír, ale strany se nemohly shodnouti, ač o to dvakráte jednání v Mostě ustanoveno.[1]) Jednání se tak protahovalo, prodlužováno jsouc tu a tam příměřím, až roku 1453 znova válka Sasům opověděna a pod korouhví zemskou vedena. Berkové však, jak se zdá, přece práva svého se nedodělali.[2]) Za těchto půtek dálo se Lužičanům skrze průchody vojenské mnohé nepohodlí, pro kteroužto věc jednali roku 1451 o to, aby jim byl Lemberk prodán. K tomu však nepřišlo, a naposled (asi 1465) ujal Lemberk nejmladší bratr Zbyněk, když starší bratří byli pomřeli a Mikuláš jiných statků nabyl.[3]) Po Zbyňkovi držel Lemberk *Hanuš z Elsnic* (v. Oelsnitz), saský rytíř, jenž se asi roku 1471 do Čech přestěhoval a tu rod Elsniců z Elsnic založil. Roku 1476 dělal veliké škody v Horní Lužici proto, že Matyáš, král uherský, mu neplatil dlužné peníze.[4]) Vpadl do Lužice, vyplenil tu dvě městečka a několik vesnic, tak že Lužičané dychtili po míru. Tehdejší pak fojt Štěpán Zápolský učinil s ním tu středu po neděli Judica příměří, jež do hodu sv. Trojice trvati mělo. Také rytířstvo v Horní Lužici s ním se smířilo, a tak konečně se svezlo všechno nepohodlí na Zhořelské, kteří vytloukáním okolí nemálo snášeli. V držení Lemberka zůstav potom ještě kolik let zemřel asi roku 1510[5]) Po něm seděl na Lemberce „starý Talchenberg“, tuším *Kryštof z Talkenberka*, jenž byl roku 1510 seděním na Děvíně a hrad ten Janovi z Vartemberka prodal; po něm následoval *Bartl Wiese*.[6]) Následoval ještě *Hanuš z Penciku*, jenž prodal Lemberk *Kryštofovi z Rausendorfu*, pánu již starému, jenž brzo zemřel a Lemberk synům svým *Balcárovi* a *Kašparovi Rausendorfům* odkázal. Tito pustili jej záhy matce své *Markétě z Pencendorfu*, a ta prodala r. 1518 Lemberk zámek, dvůr poplužný s poplužím, ves Markvartice pod zámkem c. t. m., v Kryzntorfu (Suché c. t. m.), v Reynshoině (Rynolticích) ves pustou s podacím pustým, Kunvald ves pustou,[7]) Jonstorf a Hernstorf vsi pusté *Vilémovi z Ilburka na Ronově*, fojtu v Horní Lužici, za 800 kop grošů českých.[8]) Bylo tedy panství od doby náboženských půtek (1465—1478) posud ještě zpleněno a vydrancováno.

Vilém z Ilburka, jenž také hrady Ronov, Helfenburk a Voltářík držel, věnoval na zámku Lemberce s příslušenstvím 1000 fl. rýnských Anně z Ústí, manželce Půty z Ilburka.[9]) Na Lemberce bydlíval, jako na př. roku 1521, kdež Václav Hájek z Libočan do služby u něho vstupoval a do Lemberka přijel. Kšaftem, daným roku 1531, 25. února, odkázal Vilém veškeré statky své *Anežce* hraběnce z *Helfenšteina*, manželce své, ale tak, aby po smrti její na *Annu* Kurcpachovou, dceru, a manžela jejího Jindřicha Kurcpacha připadly.[10]) Zemřel roku 1538 a tělo jeho pohřbeno v Charvatcích u Roudnice. Řečená Anežka zemřela roku 1550, a proto připadly veškeré ty statky na zetě jejího *Jindřicha Kurcpacha z Trachenberka a z Miliče*. O pánu tomto zachovalo se podání, že hrad znova přestavěl. Kromě této zprávy máme ještě jen dvě, kteréž o jeho panování na Lemberce svědčí. Jindřich totiž přikoupil roku 1569, 3. ledna ves Žibřidov s dvěma mlýny a pojal po smrti první choti své v druhém loži Evu z Vartemberka, jíž r. 1574 1500 kop grošů českých na panství Lemberském věnoval.[11]) Za pána tohoto panství jest valně zlepšeno; kromě již dotčeného opravení zámku vystavěny jsou na panství spustlé vesnice a jiné nové povstaly, jak níže dotčeno, také i hospodářská stavení buď v lepší pořádek uvedena, buď zcela nově vyzdvižena. Jindřich jsa posléze JMC. radou prodal roku 1581 zámek Lemberk s dvorem poplužným, druhý dvůr Konavald a dvůr v Žibřidicích, vsi Markvartice, Malý Hernsdorf, ves novou Židovice, Kunavald, Reinshon, Černé louže v nově vystavěnou, Jonsdorf, Žibřidice s podacím, Krysdorf, Neuland v nově vystavěnou, Oudol sv. Kryštofora gruntu, též nově vystavěnou s pivovárem, mlýny a hamrem na Oudole sv. Kryštofora *Jindřichovi Berkovi z Dubé* na Novém Falkemberce za 2250 kop grošů českých.[12])

Za tohoto pána pokračováno jest v zalidnění Lemberského panství, zejména povstala ves Nová Starost (Neusorge). Pán ten, jenž šetrností nabyl značného jmění, zemřel kolem roku 1597 zůstaviv čtyři syny, *Kryštofa*, *Volfa*, *Hynka* a *Jozefa*, z nichž nejstarší byl při smrti otcově od bratří svých jistou sumou peněz oddělen. Převzal tudíž panství mladší Volf, jenž toliko asi dvě léta panovav roku 1599 zemřel. Nástupce jeho Hynek († 1609), jinak Jindřich řečený, prodal veškerá panství otcovská, napřed Lemberk (1600), potom Jablonný a Ceten. Lemberk koupil *Vratislav purkrabě z Donína*.[13]) Pán tento, rytíř řádu

---

[1]) Roku 1452 byl Mikuláš v Praze na sněmu (Arch. č. II. 310.) [2]) Mitth. des ndbm. Exc. Cl. VII. 177. [3]) Viz arch. č. IV. 178, 181. DD. 16. f. 379, rel. tab. II. 330. [4]) Tagebuch des Johannes Frawenburg. (Neues Laus. Magazin.) [5]) Roku 1555 svědčili lidé u soudu komorního, že měl před 40 lety starý Elsnic Lemberk a pan Jiří Dubský Jablonný. (Reg. svědomí G 16. f. 241.) [6]) Až sem reg. svědomí G 10. f. 26, jež říkají, že po Bartlovi přišel „starý Kryštof Rausendorf“. [7]) Rytíři z Knuvaldu 1363—1372 měli podací v Jitravě, jinak u sv. Pankráce. (Lib. conf. I. F 4. II. C 6. F 6. [8]) DZ. 6. G 29. [9]) DZ. 8. A 8. Nové přiznání učinila Anežka z Helfenšteina r. 1546. [10]) DZ. 3. D 15. [11]) DZ. 18. E 18. a 59. C 15. Na panství byly zámek Lemberk s dvorem, vsi Markvartice, Židovice, Kněževes, Ronholec, Janovice a Kunvald. Zápis ten Eva r. 1593 jsouc vdovou propustila Jindřichovi Berkovi. [12]) DZ. 21. D 19. [13]) DZ. 129. H 13. Na panství se připomínají zámek Lemberk s dvorem poplužným, při zámku druhý dvůr poplužný, řečený Konovald, a třetí v Žibřidicích, vsi Markvartice c. t. m., Malý Hernsdorf, Židovice, Kunavald, Rejnshon, Černé louže, ves Nová Starost, Krynsdorf c. t. m., Neyland, Oudolí sv. Kryštofora gruntu s podacím v témž Oudolí v nově vystavěným. (Roku 1684 byl kostel tento přestavěn.)

sv. Jana, dal ve všech vesnicích nové knihy gruntovní založiti, a zemřel někde v cizině (asi r. 1606) byv roku 1604 od císaře jako poslanec ke králi Perskému poslán. Panství Lemberské a Valtinovské dostalo se pak třem bratřím jeho, z nichž byl *Ferdinand* spolu pánem na Ratajích hrazenhýc a JMC. radou a presidentem nad apelacími, a *Jaroslav* J. Svatosti papežské komorníkem. Tito bratří odbyti jsouce třetím bratrem *Janem* purkrabětem z *Donína*, postoupili mu (1608 dne 14. listopadu) všech nápadů svých na panství Lemberském a Valtinově,[1]) po čemž ihned Jan (1608) Valtinov Kryštofovi purkrabí z Donína odprodal.[2]) Jan zemřel v čas rebellie České zůstaviv tolik dluhů na panství, že se sotva zdržeti mohlo.[3]) Dědici jeho měli býti arci Bedřich purkrabě z Donína, JMC. rada, Vladislav a Ota, bratří, ale pro naléhání věřitelů sotva asi v držení panství vešli; nad to pak po bitvě Bělohorské nařídil císař Ferdinand inspektory dotčeného Bedřicha z Donína a Oldřicha Beřkovského z Šebířova k vyhledávání všelijakého jmění a dluhů dobývání jmenovaného Jana pro dobré věřitelů, kteřížto prodali zámek Lemberk s vesnicemi (1626) *Albrechtovi V. E.* z *Valdšteina* za 50.300 kop míšeňských.[4]) Když potom byli i bratří z Donína (1623 dne 27. července) nápadů svých Albrechtovi postoupili, propuštěn jest Lemberk z práva zemského (1624) a spojen s knížectvím Frydlantským.[5])



Z nádvoří na Lemberce.
Kreslil Jan Prousek.

Kníže za panování svého svolal komisí do města Dubu, kdež nejstarší lidé z panství Lemberského přísahami stvrdili, co jim známo bylo o mezech mezi Lemberskem a Grabšteinskem; nepodržel však Lemberk v přímém držení, nýbrž udělil roku 1627, 23. března *Adamovi Vilémovi Schelhardovi* svobodnému pánu v. *Doronuort*, JMC. nejvyššímu statky Vartemberk, Brniště, Lemberk, a přidal mu manské statečky Valtinov, Tlustec a Hlemejždí, jež byl Šelhart přikoupil.[6]) Když statky ty po smrti Šelhartově na knížete právem odúmrtním připadly, oddělil Lemberk a dal jej v léno (smlouvou 1633, 20. ledna učiněnou) *Hanušovi Rudolfovi* z *Bredova*, JMC. nař. nejvyššímu za 72.350 fl., totiž zámek Lemberk „z kamene vystavený“, dva dvory s poplužími a 12 vesnic: Markersdorf, Hernsdorf, Žičinoves, Khünwaldt, Ringelshein, Černá louže, Nová Starost, Jansdorf, Novina, St. Christoforithal, Žibřidice, Suchá.[7]) Pán tento pocházel ze staré šlechtické rodiny v Nízozemsku, která se přestěhovala do Braniborska a v Špandavě usadila. Ve válkách tehdejších několikráte se vyznamenal, tak na př. ve Furlandsku, na Bílé Hoře, u Lehru blíže Darmštatu, u Högstu, Luttera a u Lützena. Roku 1631 nařízením císařovým verboval kumpanii jízdy, a poněvadž „se nedal Valdšteinem svésti, aby přistoupil k neslýchané a krvežíznivé zrádě domu Rakouského“, učiněn jest polním maršálkem lejtenantem, povýšen roku 1634 dne 18. února do stavu panského, a konečně mu i Lemberk proti vyplacení manské kvoty 7235 fl. k dědictví zpupnému ponechán.[8]) Kromě toho obdržel manský statek Loukovec, jenž byl na císaře právem odúmrtním připadl, k dědictví zpupnému. Padl v bitvě u Biegenhainu v Hesích.

---

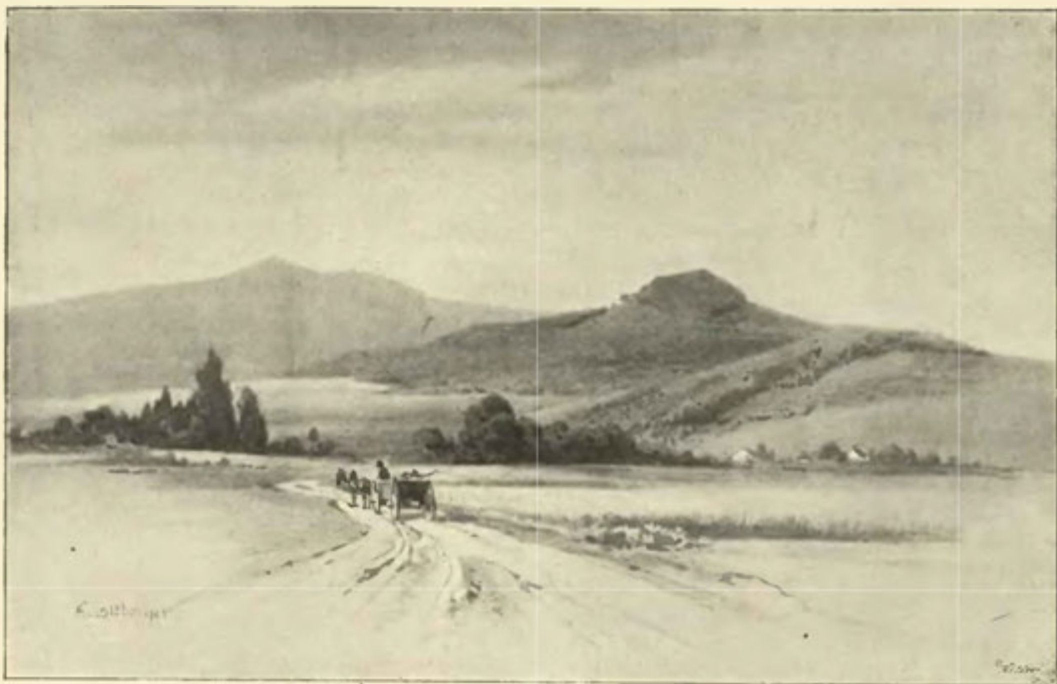
[1]) DZ. 94. D 11 a 182. C 1. [2]) DZ. 134. J 9. [3]) Největší dluh měl Henik z Valdšteina, jemuž proto Lemberk byl zastaven Při konfiskaci ovšem Henik právo své propadl a postoupeno Albrechtovi z Valdšteina, jenž jako první věřitel snadno Lemberk koupil. (Viz Bílkovy konf.) [4]) DZ. 292. B 4. [5]) DZ. 141. F 22. [6]) DD. 71. f. 43. [7]) DD. 71. fol. 156. [8]) DZ. 147. D. 30, vklad 1640, 4. srpna vykonán král. místodržícími.

Vdova po Hanušovi zůstalá, *Anna Kateřina* roz. *v. Donaw* (z Donina?), jsouc poručnicí synů svých nezletilých spravovala statky Bredovské tak šetrně, že mohla roku 1642 ještě Kurovodice přikoupiti (statek tento brzo odprodán). Synové *Jan Reinhart Mauric*, *Kryštof Rudolf* a *Ferdinand Vilém* došedše let svých uvázali se v Lemberk a ukončili r. 1652 spory třicet let trvající v příčině mezí v lese Jonsvaldě, lesem za Ahrenberkem a za Bärenbornem, smluvivše se o to s Adamem Matyášem z Trautmansdorfu, pánem na Grabšteině. Dva z bratří záhy zemřeli,[1]) ani pořízení o statcích svých neučinivše, dědic tedy všeho Kryštof Rudolf, na ten čas císařský nařízený nejvyšší, uvázal se r. 1660, 23. listopadu ve veškeré dědictví po otci a matce, totiž Lemberk a Loukovec a polovici Tlustce a Hlemejždí.[2]) Zámek Lemberk, jehož věž byla r. 1630 hromobitím roztříštěna, znova vystavěl, také obnovil r. 1669 kostel v Rynolticích a opatřil jej novým zvonem.[3]) Poslední rok věku jeho (1680) ztrpčen jest bouřemi selskými. Sedláci byvše po celé zemi vrchnostmi svými, více však ještě nesmyslnými a pánovitými úředníky jejich utiskováni, hleděli moci nenáviděné jho se sebe svrci. Po příkladu Frydlantských srotivše se minili si stěžovati u císaře Leopolda, tehda v Praze meškajícího. Když pak písař panský Kryštof Wiesler otce jednoho z vůdcův uvězniti a s ním surově nakládati poručil a potom Markvartické sedláky i jiným způsobem podrážďil, srotili se sedláci pod zámkem, chtíce se raditi, co mají nyní počíti. Písař obávaje se útoku na zámek sebral zbraně, co jich tu bylo, ozbrojil služebnictvo a nasadiv na hradby několik hrubých kusů několikráte na jalovo vystřelil, tím ukazovati chtě, že jest zámek dobře opatřen.[4]) Ihned bylo posláno ke Kryštofovi do Prahy, jenž pak zadržel tudy poselství selské. Rozjitření z toho pocházející vzbudilo jen ještě větší pozdvižení na Lembersku a zachvátilo i okolní panství. Působením tehdejšího krajského hejtmana způsoben jest na čas pokoj, až by císař o stížnostech sedláků rozhodl. Nález ten vypadl podlé způsobu onoho věku zcela v neprospěch sedláků, pročež musilo se povstání mocí udusiti. Mezi tím zemřel Kryštof (byv také do stavu hraběcího povýšen), a vdova po něm zůstalá *Benedikta* z *Ahlfelda* propustila na svobodu všechny posud uvězněné sedláky. Za paní této povstala na panství ves Finkendorf, kterou stavěl Rynoltický učitel Finke. Nástupcem v držení panství stal se 1687 *Hertvík Mikuláš* hrabě z *Bredova*, JMC. soudů dvorského a komorního rada, a zůstával v držení panství až přes počátek 18. století. Zemřel, roku 1723, 19. června v Praze a dovezen jest odtud do Lemberka k pohřbu.[5]) Synové jeho byli Jan Václav, Antonín Baltazar a Karel Dominik. Roku 1726 prodal Karel Jozef hrabě z Bredova panství Lemberské *Filipovi Jozefovi* hraběti *Gallasovi* z *Kampa* a vojvodě Lucerskému, držiteli panství Frydlantského a Libereckého, jehož nástupcům na Frydlantě posud zámek Lemberk náleží.

[1]) Ferdinand jsa rytmistrem padl v Lehnici při souboji (1659), a Reinhart zemřel r. 1600. (Exc. Cl. VII. 306.) [2]) DZ. 113. M 25. [3]) Sommer, str. 277. [4]) Balbín, jemuž se zámek líbil, dí o něm: Arx Lemberg ab ellegantia commendatur. (Misc. III. 109.) [5]) Hammerschmidovy dějiny Pražské.



Stará pečeť města Bělé.
Kreslil Jan Prousek.



Starý Falkenberk.

FALKENBERK HRAD.



Krajina mezi Lemberkem, Jablonným a hranicí zemskou u Žitavy vyznamenává se pestrostí svého útvaru, dílem jsouc vlnitá, dílem nesouc osamotnělé homolovité nebo kupovité hory, obyčejně pěkným lesem porostlé. Jedna z těchto hor u vsi Petrovic nazývá se Falkenberk, a tak sloul i hrad, který tu v 15. století stával. Na širokém a rozsáhlém podstavci, který na všechny strany poměrně mírně spadá, ale přece vysoko nad blízké okolí vyniká, zdvihá se chlum lesem porostlý, ze zdálí ohromné kupě sena podobný, který na všechny strany strmě spadá, tak že jest s nemalou obtíží vylézti na něm nahoru a ještě větší slézti zase dolů. Zvláště na severní straně jest bok hory strmý a sráz nejdelší. Na vrchu tohoto chlumu spatřují se již skrovné zbytky bývalého hradu. Přijdoucímu sem jest s podivením, jak pracně se lidé nahoru dostávali. Nikdež není známky pohodlné cesty, leč teprve pod samým vrcholem; i nelze za jiné míti, než že se nahoru chodívalo jedině po úzkých pěšinách, vinoucích se po vrchu, které již dávno mrtí a ssutinami jsou zakryty Nahoře ovšem jest známka cesty koňské, která se táhne okolo celého hradiště. Bezpečnost osobní tedy, která pojištěna byla sídlem vysoko nad lidstvem postaveným, draze byla získána. Přes to, že jest vrch strmý, ještě zdělán byl příkop na jižní straně, poněvadž je tu sráz kratší než na straně severní. Ploty, které byly na náspu, táhly se pak dále z obou stran a objímaly také na severní straně úzké, ale rovné prostranství pod hradem. Nyní ovšem, kde již dávno žádných plotů není, lze po náspu a dotčeném rovném odstavci celé hradiště obejíti. Vlastní hradiště nad tímto náspem asi 3 m. nebo více se vypínající má podobu vejčitou. Pokud známky svědčí, obsahovala západní polovice dvůr, v němž se spatřuje hluboká prohlubeň bývalé nádržky nebo studně; to je také strana, ke které se koňská cesta nejvíce přibližuje. V druhé východní polovici znamenati lze podlé základních zdí, dílem zasypaných, dílem odkopáváním objevených napřed oddělení úzké, v němž bezpochyby byly byty čeledi, a zadní široké oddělení, kdež stával věžovatý palác, dosti prostranný. Před několika lety našel tu Petrovský kovář sekeru, kterou prodal. Les na této hoře jakož i lesy západně a východně od Petrovic patří obci Žitavské.

Falkenberk nepovstal před počátkem 15. století. Ještě r. 1391 patřily okolní vsi Kněžice, Petrovice a Heřmanice, a tedy i hora Falkenberk k panství Jablonskému, když toto a jiné statky přiděleno bylo třem starším bratřím Berkům. Při následujícím dělení dostal jeden z bratří tyto vesnice, tak že odděleny od Jablonného.[1]) Buď ten anebo následující držitel postavil tu hrad, což se v letech 1391—1415 zběhlo. *Albert* z *Donína* totiž nazývá se v letech 1415—1416 pánem na Falkenberce nebo Falkenburce, jak se druhdy říkávalo.[2]) Falkenberk a okolní vesnice staly se tudíž příslušenstvím panství Grabšteinského, a oboje se dostalo po smrti Albertově († 1419) v držení Jindřicha, syna jeho († 1428).

Když začaly války husitské, postavil se Jindřich na stranu katolickou a r. 1423 zabral několik vozů s herynky, které dal Boček z Poděbrad pro své vojsko skrze Petrovice vézti. To bylo příčinou, že Boček na počátku r. 1424 do zdejší krajiny přitáhl a okolí zdejší, Grabšteina a Žitavy poplenil. O vysoký Falkenberk se tehda asi nepokoušeli; bylť za nedlouho potom v držení jistých Kusíků, kteří měli jej bezpochyby v nějakém poručenství od Jindřicha Donínského. Když pak proskakovaly pověsti, že chtějí jej Kališníci koupiti, položili si stavové Horní Lužice r. 1424 dne 24. července sněm, a tu se radili, jak by se tomu zamezilo. Usneseno, aby si jej od Kusíků najali a sem položili 50 střelců, jichž hejtmanem byl *Baltazar Wuntsch*. Z toho vznikly nemalé zmatky po smrti Jindřichově, poněvadž se Bernart z Donína k Falkenberku jako dědic připovídal. Obojí strana teď se u něho ucházela o to, aby jim Falkenberk prodal. Z husitské strany kupoval jej Vaněk Jednooký. Lužičané zase majíce nájemní smlouvu nechtěli jej Bernartovi postoupiti. Po celý rok trvala jednání o tom, až konečně usneseno od Lužičanů (1425, 25. ledna), že se s Baltazarem vypořádají a hrad Bernartovi odevzdají, poněvadž jim dal nějakou záruku, že hrad bude pro jejich stranu brániti, a proto se mu ještě 43 kop na vyzbrojení a opatření hradu připlatilo. Odevzdání stalo se v březnu r. 1429, když na počtu s Baltazarem učiněném shledáno, že se mu má ještě 78 kop dopláceti.

Bernart měl hrad, ale neměl úmyslu jej podržeti. Věren jsa své připovědi sháněl kupce na lužické straně a prosil Zhořelské, aby mu kupce dohodili. Zatím stalo se, že Falkenberk *Jan Kolouch*, vladyka husitský neznámým způsobem opanoval, a aby měl naň právní nároky, koupil jej od Venče z Donína, který se také k němu připovídal. Žitavským se od té doby dobře nevedlo, poněvadž Kolouch okolí města neustále znepokojoval. I když mu stavové Horní Lužice 100 kop dali, aby mír držel, neměli Žitavští ještě pokoje. Uzavřeli tedy na počátku r. 1431, že na Falkenberk potáhnou a jej zboří, k čemuž jim Zhořelští dne 6. ledna také posilu poslali. Ale s výpravou se odkládalo, a když došlo poselství, že Falkenberk dne 1. dubna vyhořel, sešlo s ní nadobro. O příčinách ohně není nic známo, také se zdá, že škoda učiněná na krovech a j. brzo opravena, tak že Falkenberk byl na konci r. 1431 zase vyzbrojen a pořáde v držení Kolouchově zůstával.

Když Zikmund r. 1436 od stavů Českých za krále uznán byl, zůstalo málo těch, kteří ho nechtěli poslouchati. K těm náležel i Kolouch, jehož císař nejednou napomínal, aby mír s Lužičany zachovával, a naposled žádal, aby propustil vězně, jež zajal klášteru Ojvínskému; a poněvadž při této příležitosti poslové královští od Koloucha neušetřeně odbyti byli, nařídil císař (1437, 19. února) Lužičanům, aby přitrhnouce k Falkenberku Koloucha potrestali. Nežli Lužičané k tomu se vypravili, došla zpráva, že Falkenberk shořel.[3]) Nyní došlo Lužičanů druhé psaní císařské (24. dubna), aby se vypravili a zdi shořelého hradu rozmetali.[4]) Nežli však k takové výpravě došlo, byl Falkenberk opraven.

Od Koloucha převzal Falkenberk *Mikuláš Sokol* z *Lamberka*, jenž dříve býval také jedním z hejtmanů pod obojí. Asi v ty časy koupil také hrad Vartemberk a zůstavil oboje dcerám svým Kateřině a Anežce. Onano ovdověvši po smrti Jana mladšího z Ralska († 1433), prvního svého muže, vdala se v druhém manželství za *Děpolta* z *Ryžemberka*, jenž se proto i Falkenburským nazýval.[5]) Proti němu povstal jako dědičný držitel Venč z Donína, jenž na sebe práva Jana Donínského jako pravého dědice převedl. Nejen že si dal od krále Ladislava (1454, 6. února) potvrditi léno na hrad zbořený Falkenberk s vesnicemi,[6]) nýbrž pohnal (1457) i Děpolta a dcery Sokolovy do soudu dvorského.[7]) Jak pře ta dopadla, není nám známo. Falkenberk zbořený se sice r. 1514 jako příslušenství hradu Grabšteinského připomíná,[8]) ale sám s okolními vesnicemi k němu nepatříval. V 16. století patřilo okolí k Jablonnému.

---

[1]) Rel. tab. I. 536. II. 14. Pomůckou k následujícímu Mitth. des Exc. Cl. X. 19. [2]) Lib. conf. [3]) Možná, že ten domnělý oheň r. 1431 spadá do r. 1437, neboť jest víře nepodobno, aby táž věc v několika letech vždy v dubnu vyhořela. [4]) Mitth. des ndbm. Exc. Cl. XI. 296. [5]) Srv. rel. tab. I. 126, 127. [6]) Arch. gub. [7]) DD. 19, str. 490—491. [8]) DZ. 1. C 1.



Zbytky hradeb na valech v Jablonném.

JABLONNÝ A NOVÝ FALKENBURK.

Město Jablonný nebo Jablonná leží na návrší, které se na několika stranách mírně, na tu stranu k potoku strmě sklání, zaujímajíc ostroh nevysoký, na jehož konci jest náměstí. Město má široké čisté ulice, pravidelný čtverhranatý rynk a v každém způsobu slušnou moderní úpravu. Bývalý farní kostel, který r. 1788 vyhořel, není dnes v utěšeném stavu, poněvadž na farní kostel povýšen bývalý kostel klášterský, jenž vysokou svou bání nad stavby města vynikaje jest obraz kostela svatopetrského v Římě v malém. V Jablonném bývala v 15. století tvrz, ale nikdo z obyvatelů zdejších neví, kde stála, také není po ní nejmenší známky. Bezpochyby stávala někde poblíž bývalého farního kostela, jsouc uzlem, z něhož vybíhaly hradby celé městečko objímající.

U samého Jablonného nad rybníkem (či jezerem Jablonským) stojí nynější zámek, který při založení svém v 16. století název Nový Falkenburk obdržel. Ale z toho původního zámku zachovalo se pramálo, jestli vůbec se co zachovalo; lze totiž za to míti, že snad nějaká z bývalých hlavních zdí zbyla. Nynější zámek jest čtverhranaté stavení v barokovém slohu 18. století vystavěné, dvě poschodí vysoké, s ozdobami a kudrlinkami, jak se u všech těch a takových stavení vyskytují. V pravo a v levo jsou přístavky. Vnitřek vykazuje něco díla štukového a fresky, ale jest vše již zanedbáno; nejznamenitější ze světnic jsou tabulnice a v přízemí veliká světnice, jíž se užívá jako sýpky. [1])

Ze staré taxy panství r. 1623 sepsané jde na jevo, že zámek „Nový Falcgkenburgk" byl od kamene dobře vystavěný; v větším a dlouhém štoku bylo dosti pokojů k bydlení, palác vytáflovaný, sklepy suché, špižírna, pekárna, lednice a sklepy podzemní pro chování piva a vína. V druhém menším štoku byly pokoj, komora, síň, kdež purkrabě bytem byl, ve vížce orloj celý a dole maštal, lázeň, kovárna, vše klenuté a nad vraty od kamene stavení pro tenata a dole světnice. [2]) Také r. 1651 se podobně mluví o sídle skrovném od kamene vystavěném a šindelem pokrytém, též o štočku, též z kamene postaveném, ve kterémž purkrabě bydlel, a pod nímž byly maštale pro koně, špižírně klenuté a kuchynce ode dřeva vystavěné. [3]) Roku 1694 stál již nynější zámek a popisuje se jako stavení o třech poschodích. V přízemí, pod nímž byly sklepy se studní, bylo vše sklenuté; přízemí to i první poschodí byla vesměs malbou a prací štukaterskou ozdobena. Ve všech třech poschodích bylo 17 pokojů a 2 paláce. [4])

---

[1]) Mittheil. der k. k. CCM. XIX. 76. [2]) Arch. Fyrštemberský v Praze. [3]) DZ. 71. E 7. [4]) DZ. 23. L 13.



Nový Falkenburk.



Chrám v Jablonném.

Ačkoliv náleží Jablonný [1]) k prastarým osadám v zemi České, přece tvrz tu povstala v době, když již osada zdejší dávno trvala. [2]) Podlé bezpečných zpráv byli nejstarší držitelé krajiny Markvartici, [3]) kteří osadu zdejší zvětšili a dobře ohradili. *Havel* z *Lemberka*, praotec potomních pánů z Lemberka a ze Zvířetic, nazýval se také r. 1249 z Jablonného; tak jej také nazývá letopisec Dalimil. Ze synů Havlových seděl první Havel (1254—1272) na Lemberce, druhý Jaroslav (1272—1289) na Turnově, třetí Zdislav (1283) vystavěl si na zboží svém u Boleslavě hrad Zvířetice a držel také po otci zboží Jablonské. [4]) Týž Zdislav daroval podací kostela v Jablonném klášteru Hradištskému, jenž tu během časů malý klášter vystavěl a na to potvrzení biskupů Tobiáše a Jana obdržel. [5]) Zdislavovi synové *Heřman* (1309—1321) a *Markvart ze Zvířetic* (1310—1321) válčili r. 1312 s Jindřichem z Lipého, jenž nechtěl králi Janovi dobrovolně vydati město Žitavu. Položivše se tu v Jablonném s 22 oděnci vytáhli k Žitavě a v okolí jejím pálili V noci je Jindřich, syn Jindřichův, nenadále přepadl a zapudil. Že pánům těm nejen Jablonný patřil, nýbrž i oni tu sídlívali, dokazuje i to, že podlé Jablonného pojmenováni bývali. [6])

Havel z *Lemberka* a *ze Zvířetic*, prvorozený syn Heřmanův, staral se o rozkvět Jablonného, v němž, tuším, již tvrz míval. Listem r. 1364 daným udělil jim svobody, aby statky odumřelé, které dříve na vrchnost spadaly, dostávaly se příbuzným až do pátého pokolení. K tomu přivolili a také pečeti své přivěsili synové jeho Jan a Hašek, jinak Havlík. [7]) Roku 1368 zřídil Havel s týmiž syny svými první městskou knihu, která, bohužel, i s pořádkem městským, r. 1399 sepsaným a s některými svobodami r. 1788 shořela. [8]) Starého Havla nacházíme až do r 1379 jako pána spolupodacího na Suché (Kriesdorf), kteráž

[1]) Pomůcka: W. Hamburger Topographie der Herrschaft Lämberg und der Stadt Gabel 1837. [2]) Ve starých pověstech vypravuje se, kterak žila v Jablonném blažená Přibyslava, sestra sv. Vácslava, kteráž prý ves Jablonnou pevnou zdí ohradila (?) a na město povýšila. Žijíc jako vdova nábožně a dobročinně zemřela prý v Jablonném. Služebnice její pochovaly ji pod horou Krutinou (na níž nyní hrad Lemberk stojí). Po dlouhém čase vystavěl prý nábožný Chotislav na jejím hrobě kapli sv. Přibyslavy, a l. 1369 kázal císař Karel ostatky její do kostela sv. Víta na hradě Pražském převézti. [3]) Co se psávalo o Berkách z Dubé, kteří prý tu prve seděli, patří mezi bajky. [4]) Palacký. [5]) Lib. erect. II. f. 27. [6]) Marchardus et Hermannus de Gablona. (Chron. Anl. reg. 357); r. 1317 byli předními v radě králově. [7]) Arch. Jablonský. [8]) Arch. Fyrštemberský.

ves z části k panství Jablonskému patřívala a naposled vůbec r. 1383.[1]) Asi tehda nebo nedlouho potom došlo k prodeji panství Jablonského, a r. 1386 připomíná se *Jindřich Berka* z *Dubé*, odjinud z Jablonného.[2]) Jest to týž pán, který držel mnohé statky v severních Čechách a od lidu okolního nazýván byl „Berka starý jednooký“.

Týž měl 7 synů, z nichž byli tři r. 1391 již dorostli. Tudíž otec tyto tři syny, *Hynka* nejstaršího, řečeného *Dubský*, *Jindřicha* po něm nejstaršího a *Jindřicha Berku* oddělil od sebe městem Jablonným s příslušenstvím (Českou vsí, Markvarticí a Suchou), vsemi Postřelnou, Kněžicí, Petrovicí a Heřmanicí, též hradem Milšteinem s příslušenstvím, kromě toho měli ještě po otcově smrti zboží Kurovodské dostati.[3]) Po nedlouhém čase oddělili se tito bratři, tak že Hynek sobě vzal Milštein a ostatní dva každý po polovici města Jablonného; Jindřich starší měl tvrz, dolní polovici a dolní předměstí, dvůr Krotenful, Českou ves, díly Markvartic a Suché, Jindřich mladší měl horní polovici města, horní předměstí a část Markvartic a Suché. S Jindřichem mladším vstoupil však Hynek ve spolek.

Jindřich mladší, řečený Berka, také Beroušek, věnoval roku 1398 manželce Anně na polovici Jablonného.[4]) Podával roku 1399 nového kněze do Suché.[5]) Toho roku potvrdil měšťanům Jablonským právo statky své zděditi týmiž slovy, jako kdysi Havel z Lemberka. Když mu byl společník jeho Hynek Milšteinský roku 1400 právo své k polovici Jablonného propustil, a tím spolek rozvedl, učinil Jindřich poručenství, jímž všechny děti své poručil bratru svému *Vácslavovi Berkovi* z *Dubé*. Zároveň (r. 1402, 21. února) vložil témuž Vácslavovi ve dsky zemské polovici města Jablonného, kterou byl od bratra Jindřicha koupil, jakoby mu to vše prodával, ale toliko na čas života a více nic; než již po dvou letech (1404) zřekl se Vácslav práva svého k Jablonnému jakož i poručenství sobě svěřeného, a propustil je zase Jindřichovi.[6]) Jindřich držel potom tuto svou polovici, kterou byl prvotně na svůj díl obdržel, ještě 14 let. Roku 1414 převedl odtud věno své manželky Anny na hrad Housku s panstvím, protože mínil část tu prodati. Roku 1415 zapsal klášteru Jablonskému plat na Suché a r. 1418 prodal tvrz v Jablonném se vším příslušenstvím *Benešovi* z *Vartemberka*.[7]) Druhá polovice Jablonného, jak již řečeno bylo, prodána od Jindřicha staršího bratru jeho Jindřichovi mladšímu a postupována r. 1404 Vácslavovi a dostala se od něho Jindřichovi, jenž potom tvrz z ní vyloučil a ke svému dílu připojil. Pak prodal r. 1405 touž polovici s polovicí cla a předměstí, Českou ves, v Markvarticích c. t. m., v Suché polovici cla, dvůr poplužný Krotenful a lesy, řečené Zbytky, bratru svému *Hynkovi* z *Dubé* a z *Milšteina*.[8]) Pán tento měl manželku Kateřinu z Lemberka, jejíž věno posud zapsané na Heřmanicích převedl na nedávno koupené vesnice Českou a Markvartice.[9]) Zboží Jablonské bylo od těch časů zase rozděleno; polovice městečka patřila pánům Milšteinským k městu Lipému, druhá polovice s tvrzí měnila různé majitele, až se zase ocitla v rukou pánů Lipských.

Pan Beneš byl od r. 1403 pánem na sousedním Lemberce a strýcem Beneše, který se psával na Stohánku, a hrad tento v husitských válkách prodal. Za krátké jeho vlády na Jablonném zběhly se nicméně zde a v okolí velmi vážné události. Roku 1419 (? spíše 1429) dobyli prý Táboři Jablonného a městečko vypálili, při čemž prý mnoho starých listů zahynulo. Roku 1429 obdržel Beneš od strýců svých hrad Děvín, jejž potom hlavním sídlem svých statkův učinil.[10]) Vedlé Beneše nazývá se také pánem na Jablonném bratr jeho *Jan* z *Ralska*, jinak z *Vartemberka*.[11]) Týž se vyskytuje v krajině naší právě v ten čas, když Beneš Jablonné koupil, podávaje kněze r. 1418 a 1425 k Žibřidicům a r. 1422 do Suché.[12]) Ještě roku 1433 držel Beneš Jablonný, an se tehda zapsal za bratra svého Jana Hynkovi z Valdšteina za jistý dluh;[13]) nedlouho potom prodal Jablonný *Chvalovi Berkovi* z *Dubé*, jenž byl synem dřevního držitele Jindřicha Houseckého a po otci pánem na Kuřichvodách. Syn po něm zůstalý *Pavel Berka* z *Dubé* též na Kuřichvodách prodal (1447, 17. července) tvrz Jablonný s polovicí města, dvory kmecí v Markvarticích a Suché *Jindřichovi Berkovi* z *Dubé* a z *Lipého* za 250 kop grošů českých.[14]) Poněvadž byl nový pán držitelem druhé polovice, spojen jest Jablonný opět pod vládou jediného pána a zůstalo přes půl století při panství Lipském.

Jindřich měl deset let po učiněném trhu meškání u soudu dvorského. Roku 1457 provolána jest totiž polovice Jablonného a ves pustá Nedvězí jako odúmrtí po n. Jindřichovi mladším Berkovi a dětech jeho, což si na králi Ladislavovi vyprosil Aleš Berka z Dubé. Odpírali tomu předně Barbora, dcera Chvala Kurovodského, aby se na ni nesvezly zmatky právní z provolání řečeného povstalé, a Jindřich Berka jako dědičný držitel. Když se bylo řízení soudní až do r. 1463 protáhlo, shledal konečně Aleš, že proti

---

[1]) Arch. č. II. 344—346. lib. conf. [2]) Arch. Drážďanský. [3]) Arch. č. II. 47—48. Asi do těchto dob připadá půhon, kdež Havel (Pavel) ze Zvířetic žaluje na Jindřicha z Tuhance, že kázal mocí svou Jindřichovi z Jablonných učiniti škodu na jeho dědině v Jablonných. (Jireček, cod. II. b. 329.) [4]) Rel. tab. I. 578, arch. č. III. 472. [5]) Lib. conf. [6]) Rel. tab. I. 586, 597. II. 5, arch. č. III. 474, 475. [7]) Lib. erect. X. 43, rel. tab. II. 108, 141. [8]) Rel. tab. II. 14, arch. č. III. 475. [9]) Rel. tab. II. 58. [10]) Paprocký o st. pan. 271. [11]) Tamže. [12]) Lib. conf. VII. J 20. VIII. B 1. IX. A 9. [13]) Paprocký, str. 272. [14]) Rel. tab. II. 210.

dobrým právům Jindřichovým nic nepořídí, a upustil od svých nároků.[1]) Maje takto Jindřich ulevení mohl se tím více starati o správu statků svých. Roku 1466 vyprosil u krále Jiřího, aby Jablonským výsady potvrdil, a opatřil jim u krále nadání na trh výroční, trh téhodní a vybírání cla, poněvadž dřevní majestáty na to za běhů válečných prý ztratili. Jsa věren králi svému vytáhl roku 1467 se synem svým Jaroslavem, Cardou Úštěckým, Šťastným z Valdšteina a Benešem z Michalovic na odporné město Žitavu, při čemž bylo okolí od nich popleněno a Žitava jen proto zachráněna, že jí přibylo na pomoc 130 studentů Lipských. Za to se mstili Žitavští, plenice předměstí a mlýny Jablonného. Roku příštího o sv. Kateřině obléhali Žitavští kostel Jablonský, házejíce k němu z hrubé střelby, že však fojt zemský s ostatními městy pomocí svou obmeškával, učinili mír s panem Jablonským a odtáhli domů. O tvrzi zdejší nečiní se při tom žádná zmínka; nebyla-li nyní Žitavskými vypálena a zbořena, zajisté vzala za své před tím několik let, nejsouc pány Lipskými obydlena a opravována. Zmizela rychle s povrchu zemského, a s ní také paměť po ní utuchla.



Zbytky hradeb a bašty v Jablonném.

Jindřichovi synové *Jaroslav*, *Jiří*, *Jan* a *Petr* vládnouce s počátku nedílně na Lipém a jiných zbožích vyprosili na králi Vladislavovi potvrzení privilejí Jablonských (1472, 10. srpna). Nežli došlo potvrzení královské, již se byli rozdělili o zboží otcovská, při čemž obdržel Jiří čtvrtinu hradu a města Lipého a zboží Jablonske. Byv od roku 1492—1500 nejvyšším sudí dvorským zemřel kdysi na počátku 16. století. Synové po něm zůstalí *Vácslav*, *Jindřich*, *Hynek*, *Albert*, *Kryštof*, *Petr* a *Jaroslav* nastoupili r. 1507 v držení dědictví otcovského; prvních pět vládlo po smrti obou nejmladších Jablonnému[2]) a udělili r. 1525 dne 1. dubna měšťanům zdejším a okolním vesnicím České vsi, Krotenfulu a Markvarticům znamenité ulevení na robotách. Z těch bratří zbyli po třech letech toliko tři, Jindřich, Hynek a Kryštof, a ti prodali r. 1528 Jablonný město s předměstím a dům v městě (zbytek tvrze?), dvůr poplužný a všechny vsi strýci svému *Zdislavovi Berkovi z Dubé* a na Zákupích, nejvyššímu sudí v Čechách a fojtu Horní Lužice, za 5700 kop míšeňských.[3])

Pan Zdislav byl muž svého věku znamenitý a u krále Ferdinanda I. pro služby, které mu prokázal při volení jeho na království a r. 1547, zvláště oblíbený. U téhož krále vyprosil Jablonským udělení dvou trhů koňských (1534, 20. února). Týž král jiným listem (1535, 18. února) povolil Jablonským dva výroční trhy. Vyprosiv toto potvrdil také Zdislav (1536 a 1546) obci snížené roboty a právo o statcích říditi, začež si vyminil vánoční dar bečky soli.[4]) Od krále Ferdinanda obdržel (1543 dne 19. července) zvýšení cla v Jablonném nejen z těžkých vozů s obilím nýbrž i od těch, kteří by prodajíce zboží zase tudy s prázdnými vozy jeli.[5]) Posledním pořízením (1553, 30. května) odkázal Jablonný dětem svým. Kdyby však syna po něm nezůstalo, nebo by k letům nepřišel, mělo se zboží to strýci jeho *Kryštofovi Berkovi z Dubé* dostati.[6]) A poněvadž po smrti Zdislavově († 1553, 11. září) skutečně takového dědice nebylo, uvázal se pan Kryštof v Jablonný, jemuž r. 1554 staré jeho výsady potvrdil a je také na vesnice rozšířil.[7]) Tak se ocitlo město po několika letech zase v držení svého dřevního majitele.

Kryštof zemřel nedlouho po získání Jablonného. Synové jeho *Jindřich* a *Zdislav*, kteří r. 1555 Jablonským výsady potvrdili a jim r. 1558 u krále druhý trh téhodní vyprosili, drželi zároveň panství Mělnické, na němž pohodlně přebývati mohli. Teprve několik let potom nastala jim nutnosť vystavěti si nové obydlí.

---

[1]) DD. 16. f. 53 a 47. [2]) Kryštof jako vladař dal roku 1519 právo konšelům, aby mohli spravovati sirotčí peníze. (Archiv Fyrštemberský.) [3]) DZ. 43. J 10. a 5. A 19. Od Jindřicha koupil pan Zdislav ještě zvláště čtvrť vsi Dobranova. (DZ. 5. A 20.) [4]) Arch. Jablonský. [5]) Reg. královská ve Vídni. [6]) DZ. 11. B 22—30. [7]) Arch. Jablonský.

Kdysi před r. 1565 přikročili bratří k dělení panství Jablonského. Podací kostelní založení Matky boží v městě nebo při městě, a klášter založení sv. Vavřince řádu dominikánův a špitál na předměstí nechali ve společnosti, a též napsali zvláštní smlouvu o osazení úřadu konšelského. Ostatek byl rozdělen. Zdislav obdržel „města Jablonné polovici, jakž ve své ohradě jest a podlé rozepsání“ s předměstím horním, vsi Kněžice, Markvartice, Heřmanice, mlýn Zantmil pod rybníkem a mlýn v Heřmanicích.[1]) K dílu Jindřichovu dostala se druhá polovice města s předměstím dolejším, vsi Krotenful, Česká ves, Petrovice a Heřmanice.[2]) Po tomto dělení ještě jednou oba bratří ve spolku se vyskytují. Roku 1569 totiž požádali je měšťané Jablonští, aby jim odpuštěny byly platy z vody a z pánví, aby mohli tím lépe pivovár, sladovnu, pánev a trouby opravovati a vodu do města voditi. Bratří nejen to povolili, nýbrž i sedláky k tomu



Hrobka v Jablonném.

zavázali, aby dávali potahy k novým stavbám v pivováře, začež vrchnosti vyhrazeno vařiti v pivováře městském pivo pro své potřeby.

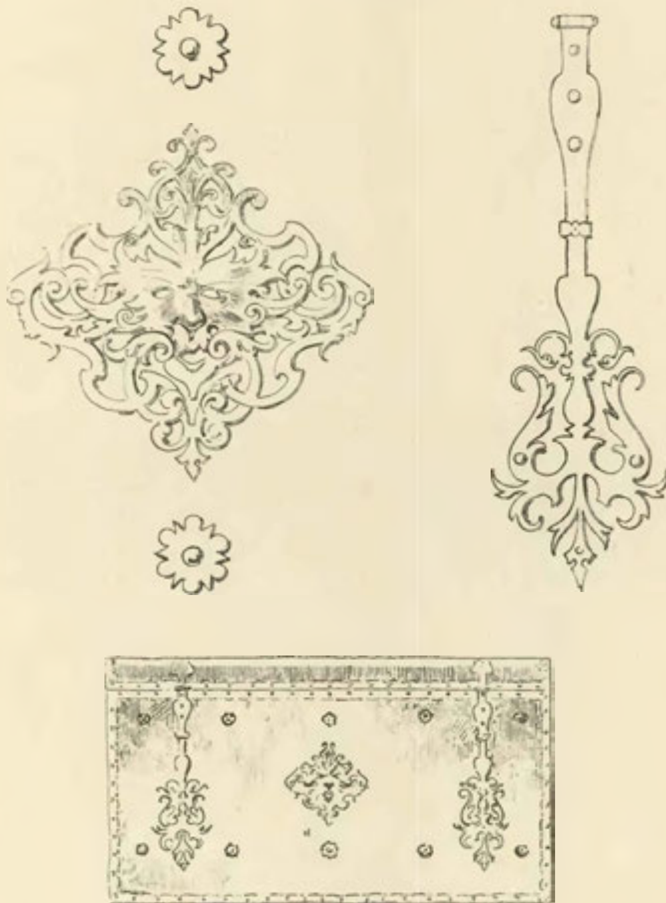
V ty doby stavěl Jindřich nový zámek při městě Jablonném; k tomu cíli zrušen jest starý dvůr Krotenful, a dědiny okolo něho proměněny v sady. Jméno dáno jest novému zámku Nový Falkenburk takořka jako upomínka na starý Falkenburk, jehož zříceniny tehda ještě dobře spatřovati bylo. Již r. 1572 stavba byla dokonána, a pán nejen tu sídlel, nýbrž i po něm se psával seděním na Falkemburce.[3]) Tehda udělil Jindřich výsady střelcům zdejším a vyprosil u císaře Rudolfa potvrzení privilegií (1580). V ty časy spravoval Jindřich kromě své polovice též polovici n. bratra svého Zdislava, v niž se r. 1575 jako poručník sirotků zůstalých uvázal.[4])

---

[1]) DZ. 57. F 30—G 10. Lesy obou dílů dělila cesta jdoucí ode vsi Hermsdorfu k Ojvínu, „kdež vbíhá do lesa mezi Falkmberk a Kynheid počnouc před těmi lesy od jisté dědiny (Michála Stoje) vždy tou cestou Ojvínskou až na cestu od Petersdorfu k Ojvínu, potom touto cestou až ke kamenu hraničnému, který mezuje panství Jablonské, Ojvínské a Žitavských.“ Česky již vesnic okolních neuměli jmenovati. [2]) DZ. 57. G 10—19. [3]) Poprvé se tak r. 1572 nazývá. (Hamburger, str. 134.) V deskách zemských vyskytuje se poprvé r. 1580, 2. listopadu, kdež Jindřich Berka zapisoval dluh Šalamounovi Blektovi z Útěchovic pod uvázáním se v tvrz Novey Falkmburk, dvůr poplužný tudíž, polovici města s předměstím dolním. (DZ. 89. M 6.) [4]) DZ. 18. O 4.

Také se mu tehda ve správě statků dobře dařilo. Z uhospodařených peněz koupil r. 1580 zboží Cetenské a pustý hrad Malkov, též i panství Lemberské (1581). Záhy začal však spory s poddanými svými a s mnichy v klášteře. Příčinou sporů s obcí byla smlouva r. 1569 učiněná, dle níž náleželo vrchnosti právo slady v obecné sladovně dělati a v pivováře obecním piva vařiti. Spor ten byl však brzo utišen jinou smlouvou (1583, 25. března), vedlé níž se Jindřich práva svého odřekl a za to 200 kop na vystavění panského pivováru obdržel. Současně osvobodil město, předměstí a domky ve valech od docházení k lovům proti peněžitému platu a s jistými výminkami. [1]) Jako horlivý luterán přel se ustavičně s klášterem zdejším, až konečně Rudolf II. v té věci nařízení vydal (1589), jež obě strany spokojiti mělo, ale později jen nové spory vyvolalo.

Jindřich, od roku 1589 starší řečený, měl čtyři syny *Kryštofa*, *Volfa*, *Jindřicha* jinak *Hynka* mladšího a *Josefa*; nejstarší z nich Kryštof byl již r. 1589 let svých dosáhl, pročež se od otce svého oddělil, vzav od něho jistou sumu peněz. [2]) Druhému synu Volfovi postoupil otec roku 1597 panství Falkenburské a Lemberské s Cetní, chtěje sobě v svém věku sešlém od prací těch, které jest od mladosti své v spravování statků svých vedlé nejvyšší možnosti své vedl, odpočinouti, po čemž týž Volf poddaným svým privilegia potvrdil. V ty časy asi zemřel starý Jindřich,[3]) po němž brzo (1599) náš Volf následoval. [4]) Držitelem stal se nyní *Jindřich mladší*, jenž příkladu otce svého nenásleduje, špatně na statcích svých hospodařil; jen tak si můžeme vysvětliti, že v krátkém čase vše své jmění rozprodal. Tak prodal panství Lemberské, v ty časy prodal zámek pustý Malkov se zbožím Cetenským *Markétě Hozlaurové z Liběchova* za 2825 kop grošů českých a téže paní prodal roku 1599 panství své Jablonské za 17.000 kop míšeňských. [5]) Tak se dostala jedna polovice v držení cizí rodiny, ana druhá polovice ještě při rodu Berkovském zůstávala.



Rakev a ozdoby na ní se nalézající.

Paní Markéta byla již mrtva, když r. 1601 prodej Jablonného ve dsky vložen byl. Uvázal se tudíž v Jablonné manžel její *Vladislav Hozlaur z Hozlau*, jemuž byla ona r. 1585 ve formě zápisu dlužného na 100 kop všech práv svých a dědictví postoupila. [6]) Poněvadž náležel pán tento k šlechtě pod obojí, zmohlo se v Jablonném luteránství a zaplavilo odtud celé okolí. Vladislav si u Jablonských špatnou památku zachoval. Nekřesťansky s nimi nakládaje zúmyslně a bez příčiny je věznil, čeládka jeho k nim střílela a město vypálila, tak že uštvaní a ochuzení měšťané se vzbouřili. Po pozdvižení tom nařídil císař Rudolf, aby byli Jablonští náležitě ztrestáni, tři osoby jich hrdly a statky pánu

[1]) Arch. Jablonský. [2]) DZ. 24. M 30. [3]) Poslední zpráva o něm dí, že někteří Jablonšti r. 1598 návodem jeho kostel zdejší přepadli a zde si všelijaké prostopášnosti dovolovali. [4]) Výpověď mezi Elénou vdovou a Jindřichem Berkou roku 1599. (DZ. 173. E 2.) [5]) DZ. 175. O 6. Panství toto obšírně ve vkladu vypsané obsahovalo: půl města Jablonné, polovici podací u Matky Boží a u kláštera; půl špitálu na předměstí horním, společnosť rathouzu, předměstí dolejší, mlýny Teichmil, na místě Kleprmilu nový mlýn (níže postavený) s valchou, polovici předměstí „a při témž městě, kdež prvé Dolejší Krotenfuld byl a po rozdílu v témž místě nové stavení, jenž slove Nový Falknburg vystavěné a při něm dvůr poplužný s poplužnými dědinami, pivovárem, sladovnou, spilkou, štěpnicí pustou, dvůr v Petersdorfu, jenž sloul Rychtářovský a druhý dvorček kmecí tudíž, vsi Českou, Hermsdorf, Petersdorf s robotami (orati, žíti, síci, hrabati, na lovy choditi), palouky, krčmou v Petersdorfu, mlýny atd.“ [6]) DZm. 235. O 14.

v moc dány a jiní vězením zase v poddanosť uvedeni, ale Vladislavovi rozkázáno, aby s nimi křesťansky nakládal. Protože Vladislav resoluci císařskou v některých příčinách přestoupil, vzbouřili se Jablonští opět. Pro veliké a časté zaneprázdnění a nabíhání kanceláře císařské nařízeni ke smíření jich komisaři, kteří mezi nimi smlouvu projednali (r. 1609, 28. září). Jablonští slíbili poslušenství, a Hozlaur odpustiv jim vydal truhlici sirotčí.[1]) Podlé té smlouvy a na žádosť Jablonských vydal jim císař (1610, 5. dubna) zase svobody jejich s větší a menší pečetí, které jim pro jejich protivení vzaty a v kanceláři dvorské složeny.[2]) Pro tyto kyselosti omrzelo Vladislava panství a prodal je r. 1610 *Ladislavovi Berkovi* z *Dubé* a na Stolanech, JMC. radě a komorníku;[3]) ale novému pánu, jenž byl přísným katolíkem, zase se tu nelíbilo pro mnohé luterány. I pronajal r. 1613 Nový Falkenburk s Jablonným *Janovi mladšímu Odkolkovi* z *Újezdce* na dvě léta, a r. 1615 prodlouženo mu na další tři léta skrze Lva Buriana Berku, poručníka sirotků Ladislavových.[4]) Brzo potom postoupil práva zápisného *Kryštofovi purkrabí* z *Donína*, pánu na Krosnově, Valtinově a Tlustci, jenž veškerý svůj statek strýci svému *Kunratovi* z *Donína* odkázal a r. 1618 zemřel. Nový držitel nebyv dlouho na Jablonném, ztratil statky své pro účastenství v rebelii, při čemž přišel i o peníze své na panství Jablonském a toto se opět dostalo Berkům. V ten čas byl držitelem dědičným *Jan Jetřich*, syn Ladislavův (později JMC. rada, mundšenk a soudce zemský v markrabství Moravském), nad nímž měl ještě poručenství *Lev Burjan Berka* říšský hrabě z *Dubé* na Rychemburce atd. Od poručníka tohoto koupil tuto polovici Jablonného r. 1623 *Jindřich Volf Berka* z *Dubé*, inspektor nad berní zemskou v království Českém, za 35.000 kop míšeňských.[5]) Bylť on synem dřevního držitele Volfa († 1599) a bratr Volfominy, manželky Jana Jiřího ze Žďáru a na Kladně.

Za nových pánů z rodu Berkovského začala úsilně reformace katolická. Roku 1623 vypuzen jest pastor protestantský, čímž arci ještě neobráceno jest obyvatelstvo, poněvadž za ním přes pomezí do Žitavy chodilo. Ale když roku 1628 převora zdejšího kláštera skorem do smrti zbili, tu komisař hrabě Kolovrat je mocí vojenskou, bitím a vězením k víře katolické přivedl.[6]) Potom trpělo okolí velice ustavičnými průchody vojska, r. 1632 byli zde Švédové a vypálili klášter; téhož roku ležel v Jablonném nejvyšší Kalkštein s vojskem saským, jež mnoho škod na polích učinilo; nemálo škod nadělali také toho roku v červenci vojáci císařští, jimž velel Don Baltazar de Marradas. K tomu přišly ještě spory mezi vrchností a klášterem. Jindřich Volf, na ten čas hejtman Nového města Pražského, žádal r. 1627, aby byl jmín za kollatora kláštera a aby poddaní klášterští nesměli též řemesla provozovati jako poddaní vrchnosti. Tomuto poslednímu však odporoval převor a přel se s pánem po 10 let, až teprve Ferdinand III. komisaře k utišení tohoto sporu ustanovil. Rok po tom povstaly tuhé pře mezi klášterem a měšťanstvem; mniši nazývali pana Berku svým nejhlavnějším nepřítelem, jenž prý poddané proti nim štval, o Jablonských pak povídali, že jsou „grobiani in octavo gradu" a kacíři. Ukončení té pře není známo. Jindřich Volf povýšen jest roku 1640 dne 17. února na hraběte Hovoru, byl presidentem komorním (1645—1650) a sudí dvorským (1649—1650).

V letech 1642—1646 trpělo panství častými přecházkami vojenskými, když pak byl Jindřich Volf všechny ty svízele přestál, užil panství jen krátký čas v pokoji, an již r. 1651 zemřel. Z prvního jeho manželství s Majdalénou ze Žerotína zůstaly dítky Alžběta Barbora z Eusebie, jež při smrti otcově za pána z Valdšteina vdána byla, a syn *František Karel*, na ten čas ještě let nemající, jehož sestra byvši soudem zemským zřízenou poručnicí nad bratrem svým uvázala se ihned v Jablonný a Nový Falkenburk,[7]) *František Antonín*, druhý syn, pocházející z druhé manželky Eleonory Marie Popelovny z Lobkovic, jež se v druhém loži za pana Jana Hertvíka Nostice vdala, a konečně dvě dcerušky. Ještě téhož roku 1. října stalo se rozdělení vší pozůstalosti otcovské. K dílu Jablonskému připadly Nový Falkenburk, město Jablonný celé,[8]) vsi Česká ves, Markvartice, Heřmanice, Kněžice, Petrovice a Horní Valtinov, tvrz Vtelno Mělnické se zbožím a sídlo Nemyslovice,[9]) což ujala za díl Eleonora Marie jako poručnice.

František Antonín Berka (narozený 1635), jenž došed let svých ve Falkenburk se uvázal, držel také od roku 1672 Berkovský fideikomis (Rychemburk a Rosice), byl JMC. tajnou radou, královským místodržícím, soudcí zemským a nejvyšším dědičným maršálkem království. Zasnoubiv se s Luisou, dcerou Raimunda knížete Montecuculi, povolán jest r. 1676 do soudu zemského a potřebován jest později při rozličných poselstvích ke dvorům evropským, zejména byl až do r. 1703 poslem v Benátkách. Roku 1701 obdržel od císaře Leopolda úřad dědičného maršálka, jenž byl uprázdněn po vymření pánů z Lipého, ačkoli se oň i Křinečtí z Ronova byli ucházeli. Byv 71 let stár zemřel ve Vídni r. 1706, 24. dubna, jsa

[1]) DZ. 183. C 2. [2]) Reg. král. ve Vídni. Majestát o tom v Jablonném uložený jest zašlý a nečitelný. [3]) DZ. 183. K 20. [4]) Arch. Fyrštemberský. DZ. 138. A 29. [5]) DZ. 144. A 19. a 297. L 5. Vklad vykonal Jan Jetřich teprve r. 1630. Objem panství zůstával týž. Viz i Mitth. Ex. Cl. VII. 305. [6]) Bílek. Děje reformace 119, 136. [7]) DZ. 112. E 10. [8]) Druhý díl Jablonného držel Jindřich Berka jako poručník sirotků n. bratra svého Zdislava od roku 1575—1593. (DZ. 18. O 4.) Řečeného roku dosáhl Zdislavův syn *Jan Berka z Dubé* let svých a poděkoval se strýci svému z poručenství. (DZ. 27. B 6.) Týž Jan byl truksasem u arciknížete Arnošta, a potvrdil r. 1593 výsady poddaných svých Jablonských, též jim udělil nové milosti. (Originály v Jablonném.) O osudech této polovice po smrti Janově není nám nic známo, a zdá se, že se dostala dědictvím Jindřichovi Volfovi, jenž r. 1623 druhou polovici přikoupil. [9]) DZ. 71. D 16—D 25.

posledním svého rodu, a pohřben jest v Jablonném v kostele klášterském.[1]) Panství Jablonské připadlo nyní jednobřišnému bratru zemřelého *Františkovi Antonínovi* hraběti z *Nostic*, jenž je prodal r. 1708 *Františce Rozalii Vchynské* (sestře posledního Berky) za 180.000 fl. Když paní tato r. 1714 zemřela, dědil Jablonný *Václav Albrecht* hrabě *Bruntálský* z *Vrbna*, zemský hejtman v knížectví Lehnickém. Tento potvrdil Jablonským výsady a prodal panství r. 1718 *Janovi Jáchymovi Pachtovi* z *Rájova*, jehož potomkům až do nejnovější doby náleželo.

Jáchym držel též Bezno, Nemyslovice, Velké Horky a j. Když Francouzové r. 1742 z Prahy odtáhli, vzali mezi jinými i hraběte Jáchyma jako rukojmě s sebou, jenž, jsa stářím sešlý, obtížím cesty v kruté zimě konané již 2. prosince v Einsiedle podlehl. Nejstarší jeho syn *František Josef* byl pánem na Jablonném a Bezně, roku 1747 stal se královským místodržícím, potom c. k. tajnou radou a radou při representaci a komoře české, r. 1755 nejvyšším mincmistrem, r. 1766 nejvyšším sudí dvorským a konečně r. 1774 nejvyšším sudí zemským a r 1783 při novém zřizování soudů spolupresidentem nového soudu zemského. Zemřel v Praze r. 1799 (28. listopadu), maje věku svého 89 let. Starší jeho syn *Jáchym Josef*, c. k. komoří, zplodil syna *Františka Josefa*, jenž potom Jablonný a Bezno držel a r. 1861, 15. srpna ve Vysočanech zemřel. V panství se uvázali potom vdova Helena rozená Haugvicovna z Biskupic a synové *František Josef*, *Robert* a *Gothard*, z jichž držení panství pak vyšlo.

HRADIŠTĚ PETROVSKÉ.

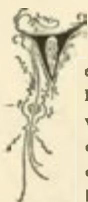
Východně od Petrovic vypíná se několik lesnatých návrší. Jedno z nich slove u obyvatelů Raubschloss. Jest to hora vysoká u samých hranic ležící, na niž vede stará vozová cesta. Na jejím nejvyšším místě jest skalnaté bradlo, na němž jen skrovné stavení státi mohlo, ale bezpečně tu stálo, poněvadž bradlo strmě ze svého vysokého podstavce vyniká. Konec jeho vyhlíží jako věžiště. K druhému konci přiléhá ostavec hory, patrně zarovnaný, na němž bylo předhradí. Boky pokrývá dosti kamení, ale jiných památek a známek tu není.

Vysoká poloha tohoto hradiště upomíná na Žeberk u Rvenice, také neobyčejně vysoký, základ pak hradiště má podobnosť s hradištěm Starého Heršteina. Toto oboje jakož i souhlas pamětí svědčí o om, že na hradišti Petrovském povstal hrad v tu dobu, když se toho způsobu hrady stavěly, tedy ve 13. století. Jména jeho však neznáme.[2]) Že byl na panství pánů z Lemberka, jest skorem jisto. Možná též, že zdejší hrad měl úkol sloužiti k bezpečnosti silnice, která šla od Jablonného přes hory do Žitavy. Již r. 1361 praví se o ní, že byla starodávná, a poněvadž byla sešlá a měla se zase opravovati, nařídil císař Karel, aby se z obou stran lesy a porostliny vyklučily tak daleko, co by se dohodil kámen, který by člověk pravou rukou ze země pozdvihl a jenž by dlaň a prsty pokrýval. Také pohrozeno každému, kdo by se ze silnice na grunty Haška z Lemberka vyhýbal, že má ztratiti kolo a Haškovi pokutu platiti.[3]) Při této silnici postavil Karel Nový hrad, jejž pojmenoval Karlsfriede (1357). Zdali ještě tehda hrad na hradišti Petrovském stál anebo později spustl, není známo. V seznamu starém statků a lesů kláštera Ojvínského (z počátku 16. století) nazývá se hradiště naše Vogeldrussel, a praví se, že tu býval hrad a že se známky bývalých obydlí spatřují.[4]) Bezpochyby patřil klášteru svah hory v tu stranu k Žitavě. Roku 1592 dne 1. listopadu vymezeny hranice dvou sporných lesů mezi Jindřichem Berkou a obcí Žitavskou. Kus v levo od silnice Petrovské nazýval se Červená hůrka (Rother Hübel), kusu v pravo od silnice říkali Jablonšti Tabersperg a Žitavští Haderwald.[5]) Zajímavé však jest, že v poznámce knihy vsi Lückendorfu nazývá se vrch tento Burgberg, t. j. Hradiště.

[1]) Beischreibung der böhm. Privatmünzen. S. 11. Z jeho činnosti v Jablonném víme jen to, že ukončil spory s obcí v příčině užívání pivováru. [2]) Dr. A. Moschkau (Mitth. ndb. Exc. Cl. V. 184—186) praví o této hoře, že se na ní části náspu někdy vrch obkličujícího (patrně nynější bradlo) a v houští zbytky základních zdí spatřují, o čemž můj průvodce nevěděl. Sem klade hrad Winterstein, který koupili Žitavští roku 1441 od Jana z Vartemberka a z Blankšteina spolu s Novým hradem u Žitavy, aby je zbořili. Domněnku tu již dříve vyslovil Ojvinský učitel Hübel. Proti tomu se musí namítati, že by hrad 15. století měl jiný způsob opevnění, že by zbytky jeho dnes jinak vyhlížely, nežli se spatřuje na hradišti Petrovském. [3]) Arch. kapituly Vyšehradské. [4]) Moschkau Oybin Chronik 208. [5]) Arch. Fyrštemberský.

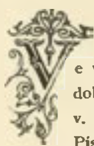
TVRZE V OKOLÍ JABLONNÉHO.

POSTŘELNÁ.



es Postřelná (jižně od Jablonného) bývala příslušenstvím hradu Děvína tím způsobem, že držitelé tvrze zdejší zavázáni byli Děvínským manskými službami. Takovým držitelem byl r. 1408 *Bartoš z Postřelné*, který však nedržel celou ves, poněvadž část její patřila k Valtinovu. [1]) Poněvadž se ze zdejší tvrze r. 1444 Lužičanům škodilo, když s nimi Vartemberkové válčili, vypálena ves dokonce a dosavadní české obyvatelstvo na věky vyhubeno. Od Jana Březenského z Vartemberka koupil pak statek ten *Hanuš z Útěchovic*, a tomu Jan z Vartemberka r. 1515 tvrz pustou a dvůr pustý Postřelnou se vsí osazenou ze všech manských služeb propustil. [2]) Od těch dob držena Postřelná ke Tlustci a k Valtinovu.

TLUSTEC.



e vsi Tlustci jižně od Jablonného byla tvrz již za dávných dob. Odtud pocházel *Mikuláš z Tlustce* (německy Tölzel v. Tölzel), jenž držel v letech 1371—1383 ves Hennersdorf Písařovský v Horní Lužici. Roku 1391 byl již mrtev, zůstaviv sirotky. [3]) V letech 1524—1534 držel Tlustec *Jindřich Blekta z Útěchovic*, [4]) a nástupce jeho *Šebestián Blekta* zapsal r. 1540 tvrz a dvůr Tlustec, půl vsi Valtinova a ves celou Postřelnou strýcům svým Valtinovským, z nichž *Jáchym* nejmladší Tlustec na svůj díl dostal a na něm r. 1548 Dorotě z Gejzinku a r. 1563 Anně z Šemfeldu, manželkám svým, věnoval. Připomíná se ještě r. 1570, maje spory se sousedy, v nichž mu i starší synové jeho pomáhali. [5]) Synové byli *Václav*, *Adam*, *Jindřich*, *Kryštof*, *Bedřich* a *Bernart*. Nejstarší oddělil se od nich r. 1578, vzav za díl dvůr ve Valtinově. [6]) Asi v ten čas (ne-li dříve) postavena vedlé staré tvrze nová tvrz, stavení na větším díle od kamene a cihel s nemalým nákladem vyzdvižené. O tento skrovný statek, k němuž Postřelná a dvůr v Brništi patřily, dělilo se r. 1586 pět bratří, a jak se zdá, nemohli to dělení pro námitky některých dokonati. Zůstali tedy v nedílu. Mezi tím zemřel Adam, zůstaviv Jáchyma, syna nezletilého, a tu prodán statek Tlustecký (1593) *Adamovi Blektovi z Útěchovic* na Valtinově. [7]) Ale po smrti Adamově († 1598) zase oddělen statek Tlustecký, poněvadž jej ujal *Kryštof Nybšic z Holtendorfu*, jenž byl ženat s Hedvikou z Útěchovic a jí r. 1604 na statku Tlusteckém věnoval. Týž Kryštof pak prodal r. 1609 tvrz, dvůr a ves Tlustec, vsi Šeibendorf a Postřilnou, v Brništi dvůr a část vsi s podacím *Kryštofovi purkrabí z Donína*, jenž zboží to k Valtinovu připojil. [8])

NOVÝ TULCPACH.



edaleko Tlustce jest ves Tolzbach, tuším, teprve v 16. století založená. Osadníci totiž němečtí, když zalidnili okolí ke konci 15. století, pojmenovali Tlusteckou horu jménem Tolzberg a potok Tlustecký jménem Tolzbach, poněvadž byli zvyklí Tlustci Tölzel říkati. Při potoku vznikala ves, jež patřívala Blektům z Útěchovic; snad ji založil jeden z bratří Valtinovských (Bedřich, Jindřich nebo Hanuš), a potom tu povstal dvůr s tvrzí, kterému Blektové dali jméno Nový Tulcpach. Dcera držitelova Kateřina vdala se za Jiříka Mengesreitera z Truglova, s nímž držela statek tento do r. 1573. Pak prodán Jiříkovi z Berbestorfu, hofrychtéři v Horní Lužici, [1]) ale vrácen bezpochyby Kateřině, poněvadž se Mengesreiter ještě v tituláři r. 1589 vydaném pánem zdejšího statku nazývá. Později nabyl Tulcpachu *Bedřich Blekta z Útěchovic* z pošlosti Tlustecké, jenž na něm manželce *Anně Blektové z Pojetic* věnoval (1601). Tato podědila po něm, a prodala r. 1613 tvrz a dvůr Nový Tulcpach s vesnicí *Kryštofovi purkrabí z Donína* na Jablonném a Valtinově. [2])

VALTINOV.



ihozápadně od Jablonného jest ves Valtinov, v níž posud stojí zámeček, který z bývalé tvrze povstal. [3]) Valtinov byl prvotně manský statek rodu Berkovského a v 15. století patřil k Tolšteinu. [4]) Na tvrzi zdejší seděl v l. 1399—1404 *Hanuš Blekta z Valtinova*, předek rodu Blektů z Útěchovic. Měl dva syny, *Hanuše* a *Jindřicha*. Tento seděl r. 1409 na Volfarticích, starší jeho bratr daroval r. 1410 klášteru Jablonskému úrok na záduší svého příbuzenstva a r. 1418 prodal úrok na Valtinově klášteru Teplickému. [5]) Když pak téhož roku došlo k dělení statků, převzal úrok ten na sebe Jindřich a ukázal jej na tom dílu Postřelné, který patřil k Valtinovu. [6]) Roku 1432 držel statek ten *Přibík z Útěchovic*, snad také z rodu Blektovského, ale proti tomu jest jisto, že Valtinov na nějaký čas z držení rodu Blektovského vyšel, a že *Mikuláš Blekta* koupil Valtinov, Postřelnou a Heřmanice od Petříka z Jištrp. [7]) Když roku 1457 věno n. Machny z Chvistonos, manželky Jindřicha Blekty, provoláno bylo za odúmrť královskou, vyprosil je Zdeněk z Postupic, ale vzdal právo své r. 1464 *Mikuláši*, *Zikmundovi* a *Jindřichovi* bratřím Blektům. Za těch dob byl statek tento úplně pustý. [8]) Syn jednoho z předupsaných byl *Jan Blekta z Útěchovic*, jenž statek Valtinovský ze všech služeb manských vykoupil. Vrchnosť tu prodali mu r. 1502 Zdislav a Adam bratří Berkové, jichž předek si jí byl ke hradu Lipému zůstavil. [9]) Jan, jenž ještě r. 1520 žil, držel i Postřelnou a zůstavil syny *Bedřicha*, *Jindřicha*, *Hanuše*, *Jiříka* a *Jáchyma*, kteří také po r. 1540 statek Tlustec zdědili. Asi okolo r. 1548 dělili se o statky otcovské, při čemž dostal Jáchym Tlustec s částí horní Valtinova, v níž pak dvůr povstal, Jiřík Valtinov a ostatní Hlemýždí a jiné části za své díly. Potom Jiřík věno manželky své Eleny z Gerštorfova, již r. 1546 na všech statcích zapsané, r. 1552 jen na tvrz, dvůr a ves Valtinov převedl. [10]) Zůstali po něm synové *Adam* a *Šalamoun*, z nichž tento r. 1577 díl svůj na tomto statku skrovném Adamovi prodal. Adam, jenž již r. 1570 na Valtinově Kateřině z Kyniksheinu, manželce své, věnoval, dobře hospodařil a drobné statky přikupoval. [11]) Zemřel r. 1598, zůstaviv jediného syna *Jiří Jindřicha*. Tento oženil se se Saloménou z Kocně, jíž na statku Dol. Valtinově (tak se říkalo tvrzi na rozdíl od horního dvoru) věnoval. Poněvadž byl však statek tento velice zadlužen, odhádán r. 1602 věřitelům, [12]) totiž tvrz v nově vystavěná, pod tonž tvrzí obzvláštní stavení v svém zavření s lázničkou, zahradou pro vaření, chmelnicí, zahrádkou kořennou a lusthauzem v ní, s dvorem a jiným příslušenstvím. Statek ten dostal

[1]) DD. 14. f. 145, lib. erect. X. 103, 140. Roku 1454 připomíná se tu manský dvůr k Lipému. [2]) DZ. 3. G 2. [3]) Lib. conf. DD. 13. f. 41—44. [4]) Reg. kom. soudu, titulář. [5]) DZ. 8. H 22, 14. N 11, reg. kom. soudu. [6]) DZ. 63. M 15. [7]) Archiv. DZ. [8]) DZ. 132. G 22, 182. M 9.

[1]) DZ. 17. C 9. [2]) DZ. 130. M 25. 18^. G 27. [3]) Valtinov má jméno od zakladatele Valentina [4]) Že tomu tak, dokazuji Rel. tab. II. 330. [5]) Lib erect. VIII. 115 X. 94 [6]) Lib. erect. X. 103. XI. 140. [7]) Arch č. VI. 487. DD. 33, str. 284. [8]) DD. 16. f. 319. [9]) Rel. tab. II. 330. DZ. 5. F 23. [10]) DZ. 8. C 10, 10. F 26. [11]) DZ. 17. A 25, 63. D 23, H 11 [12]) DZ. 128. F 16, 131. G 18.

se napřed *Johance Hrzánové ze Sulevic*, později koupil jej *Vratislav z Donína*. Když tento bezdětek zemřel, dostali Valtinov bratří jeho, z nichž jeden jménem Jan díly ostatních na sebe převedl. Týž prodal r. 1608 tvrz, dvůr a ves Valtinov, vsi Brniště, Rosendorf, Husikrk a Postřilnou *Kryštofovi purkrabí z Donína*. [1])

Po smrti Kryštofově († 1618) držel statek ten s Tlustcem a Novým Tulcpachem *Kunrát purkrabí z Donína*, ale týž propadl r. 1623 svoje statky, které prodány šmahem *Albrechtovi z Valdšteina* a připojeny ke knížectví Frydlantskému. [2]) Kníže dal statky Valtinov, Tlustec a Hlemýždí (1625) v léno pěti svým důstojníkům, od nichž je ujal r. 1630 *Gerard z Wachtendanku*, [3]) a tomu po smrti knížete z manství propuštěny a k dědictví ponechány. Gerard zemřel r. 1646, odkázav dotčené tři statky *klášteru bratří Františkánův u sv. Ambrože* za Novou branou v Novém městě Pražském, [4]) ale ti nezůstali dlouho v jich držení. Měl je potom *Kryštof Rudolf* hrabě z *Bredova*, jenž je prodal r. 1667 *Mechtildě Pachtové* roz. *Heisterové*, která zemřela r. 1684 a pohřbena v Praze u sv. Salvatora. [5]) Četné statky její dědili synové a dcery, z nichž *Jan Jáchym Pachta* dostal Valtinov na svůj díl. Týž koupil r. 1718 panství Jablonské, k němuž dotčené tři statky připojil.



Místo branky v bývalých hradbách v Jablonném.

Horní část Valtinova patřila do r. 1578 k Tlustci a vyzdvižen tu dvůr poplužný, jenž dostal jméno Horní Valtinov odtud, že jej r. 1578 *Václav Blekta z Útěchovic* (syn Jáchymův) od bratří za díl a jako zvláštní statek obdržel. Synové jeho *Vilém, Jáchym, Jan Jindřich* a *Adam* prodali r. 1615 dvůr Valtinov *Janovi mladšímu Odkolkovi z Újezdce* a tento r. 1624 tvrz, dvůr a ves Horní Valtinov *Jindřichovi Volfovi Berkovi z Dubé*. [6]) Od té doby patřil tento statek k panství Jablonskému.

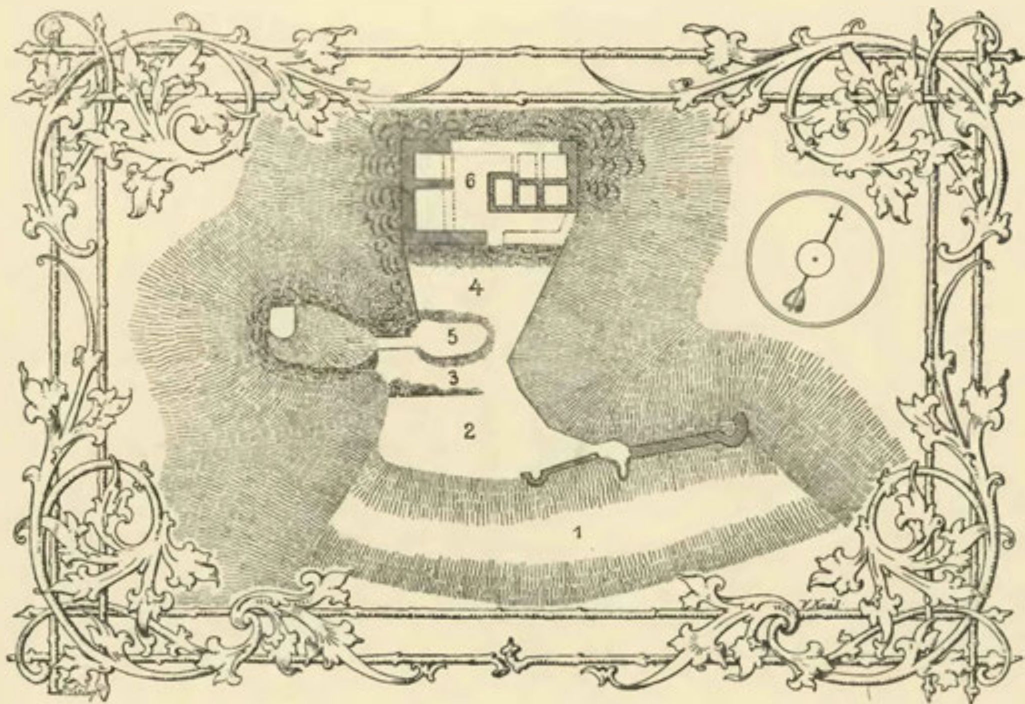
HLEMÝŽDÍ.

Jihozápadně od Jablonného nedaleko vsi Brniště leží ves Hlemýždí, již v 16. století obyčejně Šnekendorf zvaná, jež v starších dobách k Valtinovu patřila a bezpochyby na Valtinovských gruntech založena byla. Když Valtinov r. 1548 mezi bratry Blekty dělen byl, dostal se statek Hlemýždí jednomu z nich a potom dceři jeho Anně, vdané za Jana Elsnice z Elsnic (1567). Tato prodala jej roku 1578 *Jiříkovi z Berbistorfu* a na Novém Tulcpachu. [1]) Od toho koupil oba statky *Dytrych z Švandy*, cís. rada a nařízený nejvyšší nad jízdou (1587), člověk nepokojný a nemravný, jenž mnohým lidem protimyslnosti činil. [2]) Roku 1597 odsouzen cti a hrdla, že Polyxénu Rožemberskou a Kateřinu Hradeckou vdovy na cti nařekl a při tom sobě falešnými listy z těžkosti své chtěl pomáhati. Z té příčiny odevzdal r. 1597 statek Hlemýždí synu svému *Juliovi* na místě práv, která mu po mateři, macoše a bratru příslušela, [3]) ačkoliv před tím kšaftem r. 1594 zdělaným, ovšem tajeným, Julia, syna neposlušného statku zbavil a jej všechen Rudolfovi, synu z třetího manželství, odkázal. [4]) Zdali byl odpraven, není nám známo: jisto tolik jest, že tělo jeho bylo r. 1598 dne 8. dubna v Brništi pochováno. [5]) Zdá se, že on tvrz v Hlemýždí postavil a Novým Šnekendorfem pojmenoval. Julius byl pravý syn otce svého a snad horší než on. Oženiv se s *Agatou Rennerovnou z Almedinku* zapsal jí r. 1604 [6]) statek Hlemýždí k dědičnému držení, zůstav však hospodářem týral své lidi nekřesťansky. Roku 1600 probodl sluhu svého, r. 1614 popudil ztýrané sedláky tak, že se vzbouřili, když na ně vojáky volal a statky jim bráti chtěl. Byv při tom poraněn, zavražděn jest konečně r. 1616 dne 30. července na tvrzi své od vlastního služebníka. Pochovali ho v Brništi beze vší slávy, jako nějakého pobudu. [7]) Agata odevzdala r. 1621 tvrz a ves Hlemýždí synu svému *Janovi Juliovi*, který byl zase jako otec, a r. 1622 krčmáře na statku svém zastřelil. [8]) Poněvadž nedlouho potom odsouzen třetiny svého jmění, zabrán statek jeho Hlemýždí a prodán r. 1624 *Albrechtovi z Valdšteina*, který jej s Valtinovem v léno propůjčil. [9]) Od té doby zůstalo Hlemýždí při Valtinovu. Později zanikla i tvrz a hospodářství zdejší lidem rozprodáno.

---

[1]) DZ. 182. C 11. [2]) Bílek, děje konf. [3]) DD. 71. f. 129. [4]) DZ. 112. B 27. [5]) DZ. 317. E 29. Lumír 1856, str. 930. [6]) DZ. 189. E 29, 309. X 11.

[1]) DZ. 58. K 15, 64. M 11. [2]) DZ. 90. J 4. Viz Reg. k. s. 27. F. f. 133. [3]) DZ. 172. H 24. [4]) DZ. 128. J 7. [5]) Ndhm. Exc. Cl. VII. 112. [6]) DZm. 236. F 18. [7]) Ndbm. Exc. Cl. II. 37—38. [8]) DZ. 193. J 29. Exc. Cl. VII. 113. - [9]) Bílek, děje konf.



Plán hradu Navarova

Vysvětlení plánu: 1. Příkop dělící výšinu od 2. předhradí, u něhož obě ostrožny; 3. a 4. příkopy; 5. násep; 6. vlastní hrad.

NAVAROV HRAD.



Severovýchodně od Železného Brodu protéká potok Kamenice skalnatým, klikatým a hlubokým úžlabím, které se krásou svou vyznamenává. Tam, kde ústí do něho potok Lhotecký, vypínají se vysoko nad potokem zříceniny hradu Navarova nedaleko od nového zámku Navarova. Nejbližší okolí hradu jest tak lesem obrostlé, že části jeho teprve viděti jest, když se před nimi stojí. Skalnatý a strmý ostroh, na němž zříceniny stojí, oddělen jest od výšiny širokým příkopem, který jest ve skále vytesán, ale spláchnutou zemí zanesen. *Předhradí* přizpůsobujíc se tvaru hory, jak byla před založením hradu, rozeznává se od takových předhradí dvěma ostrožnami skalnatými, k severovýchodu a jihozápadu vybíhajícími. Onano na pravé straně příchozího se nacházející opatřena jest proto, aby se tu nikdo osaditi nemohl a aby se brániti mohla tato část příkopu, velmi tlustou hradbou, která se končí polookrouhlou baštou, do vnitřku ke hradu otevřenou. Podobná bašta i kus zdi, ale tenčí, zachovala se něco dále v témž směru na kraji příkopu. Mezi hradem a předhradím byly dvoje příkopy též ve skále vytesané; mezi nimi vybíhá ostrožna jihozápadní, končíc se vysokou svislou skalou, na níž byla hlídka z podobných příčin jako u předešlé. Hlídka vypíná se vysoko, a poněvadž cesta k ní od přírody byla přetržena, proto tu postavena zeď, v níž jsou dvéře. Cestičkami, které dala držitelka svobodná paní z Ehrenburka počátkem tohoto století upraviti, uděláno vše přístupným.

Vlastní hrad založen jest do čtverce, jehož jeden roh jest usečen. Zbyly z něho zdi zvýší poschodí, zejména zdi venkovské, které jdou po kraji hory skalné strmě spadající a jsou sáhové hrubosti. Pozorujeme ve vlastním hradě dvě oddělení, z nichž jedno v levo bývalo *palácem* a v obou dole sklepy. Sklep v pravo jest sklenut do končitého oblouku, ale stojí z něho jen tři strany, poněvadž se lícní zeď do dvora sesula. Na pravé straně jdou dvéře ven, bezpochyby k nějaké bývalé pavlači. Levý sklep má čtyři necelé zdi, jest podélný a podobně sklenutý jako předešlý; je v něm okénko na způsob střílny s výklenkem, v němž střelec shrbeně státi mohl. Nad ty sklepy vedou schody, ale přijde-li se nahoru, není nic viděti, leč holé

zdi a jedno velké okno. V levo na zdi podlé brány zůstal ještě kus omítky. Naproti paláci na druhé straně přes dvůr hrbolatý a lesním stromovím porostlý jsou zříceniny stavení z pěti oddělení se skládajícího, jehož zevnější zdi jsou velmi hrubé, vnitřní pak mnohem tenčí, poněvadž to jsou zdi do dvora obrácené. Na kraji k severovýchodu byly dvě komůrky podlé sebe; v té pravé jsou ještě dvéře a vedlé nich malé okénko. Před tím k jihozápadu byla také dvě oddělení, z nichž jedno ještě dobře znáti jest. Kromě toho bývalo tu ještě jedno oddělení, úplně sesuté a pouhá prohlubenina.

Kdy Navarov byl postaven, není známo. Krásná pověsť o založení jeho jest podobná, jako se vypravovala před věky o Přimdě, a svědčí o tom, že si lid venkovský bydlení na zdejším hradě jako lesní zátiší mimo všechen světský hluk představoval. Roku 1365 připomíná se vladyka *Adam* z *Heřmanic*, řečený *Navarov*, jako podací pán kostela v Robousích, není však zřejmo, byl-li v nějakém vztahu ke hradu Navarovu. Sice znám jest bezpečně jako první držitel Navarova *Jindřich* z *Navarova*, odjinud z *Valdšteina*, který byl roku 1380 spolu pán na Bozkově.[1]) Kdo později Navarov držel, není nám známo. O hradu samotném a popluží při něm, řečeném Vlkovyje (nyní Vlkoviny les), dovídáme se, že faráři v Bozkově a v Zlaté Olešnici přeli se o to, kdo z nich má bráti desátky z Navarova, a že r. 1397 mezi nimi rozhodnutí se stalo, aby patřil Navarov k Bozkovu.[2]) Odjinud dovídáme se, že se poddali držitelé králi Václavovi IV. v manství a pod léno.[3]) Bezpochyby se to stalo, když přišel Navarov v držení *Čouchův ze Zásady*, rodiny vladycké, témuž králi s obzvláštní věrností oddané. Bylo z téhož rodu tehda sedm bratří, totiž Pešek a Hereš a pět Janův, kteří se přezdívkami Ocas, Lysec, Kozel, Čouch a Kyjata od sebe rozeznávali. Jan Čouch byl týž pán, který měl také Lobkovice a pro ně měl tuhou při s arcibiskupem. V letech 1394—1398 byl pánem na Lanově a asi roku 1400 prodav Lobkovice zakoupil se potom ve zdejší krajině. Jako pán Navarovský a notář arcibiskupův připomíná se r. 1408, kdež zapsal úrok v Mlekovidech k oltáři svaté Kateřiny v Lobkovicích.[4]) Zemřel asi r. 1410.

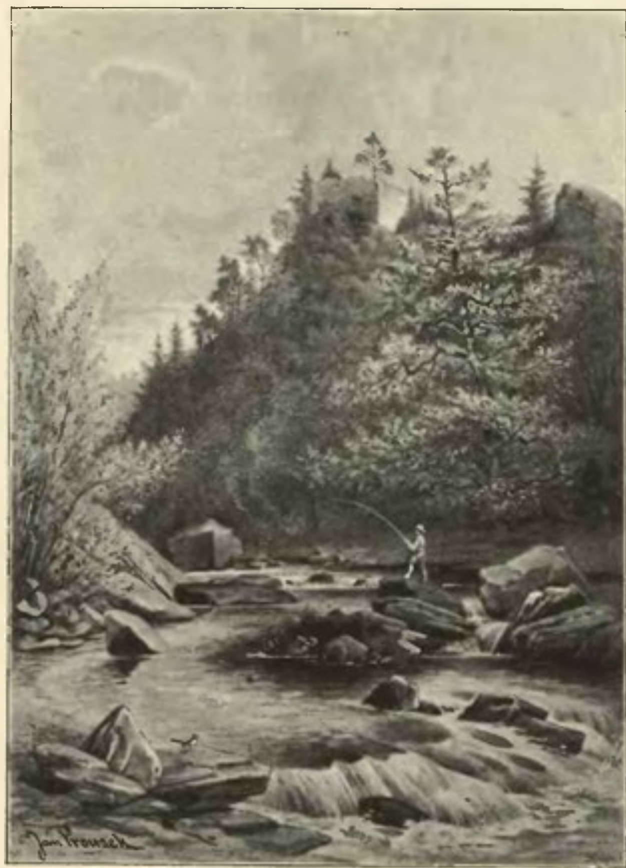
Petr Čouch, syn Janův, nemeškal vyplňovati odkazy v posledním pořízení otcově; zejména zapsal r. 1411 úroky v Navarově a Kobyře konventu Svatomářskému v Praze. Založiv oltář v kostele Vrchlabském, ukázal mu plat na Lanově, kterýž r. 1416 i s částí Lanova prodal.[5]) Petr zůstal za bouří husitských věrným církvi katolické, při čemž mu ani odlehlosť statku Navarovského a katolické sousedstvo tolik ochrany neposkytovalo, aby uchráněn byl hrubých válečných běhův. Ztratil neznámým způsobem hrad Navarov, jehož až do smrti dojíti nemohl pro svá záští. Jako starý muž zapsal se r. 1440 k míru kraje Boleslavského v Nymburce a naposled roku 1445 pečeť svou přivěsil.[6]) Pan *Jiřík* z *Kunštátu* a z *Poděbrad* ku prosbě Petrově i jiných dobrých lidí k tomu se přičinil, dobyl hradu Navarova mocí a na svůj náklad, i byl hotov jeho Petrovi postoupiti, jestli mu nákladové zase dáni budou, ale ani Petr ani *Johanka*, dcera jeho, toho pro nedostatky učiniti nemohli; neboť dlužníci Petra za jeho živnosti pořáde napomínali, ač jim až do smrti odpíral řka, že jim nic dlužen není, a po jeho smrti chtěli někteří ke zbožím jeho mocí hleděti a nikoli právem, nikdy se s Petrem neúčetše. V tom pan Jiří Johance velké služby prokazoval, tak že by ji bez jeho pomoci byli ode všeho utiskli, také za otce dluhy platil, tak že po učiněném počtu vzala Johanka od něho jistou sumu peněz a odevzdala mu r. 1452 hrad Navarov, ves Lánov s hamry, Zásadku a Studenku a Libiněves tvrze, ves Vojedy, plat v Žitovlicích a majestát královský na plat v Žitavě. Ještě téhož léta učinila o tom přiznání ke dskám dvorským.[7])

Pan Jiřík prodal Navarov několik neděl po tom *Mikuláši Zajíci* z *Hazemburka* a z *Kosti*, výtečnému hospodáři a bohatému pánu, jenž se r. 1459 se světem rozloučil. Synové jeho *Jan* a *Oldřich* drželi v kraji Boleslavském několik statků, když pak se roku 1468 nad svou povinností zapomněli a své vrchnosti se zprotivili, kázal král Jiří všechny jejich hrady najednou obehnati. Zajícové, jsouce v úzkém, posílali žalostivé listy do Lužice a Slezska prosíce za pomoc. I stalo se, že ze Slezska, z Lužice a od Bedřicha z Bibršteina vypraven lid válečný na pomoc Zajícům (1469 ke konci srpna), jenž ovšem cestou se nedověděl, že Skála, hlavní hrad jejich v Boleslavsku, padl, a táhli ke vsi Haberdorfu (Liberci). Odtud vyslali 1200 drábův k Navarovu, aby sehnali obléhající s pole, ale když se objevilo české vojsko s křikem válečným, způsobili Vratislavští zmatek takový, že od této výpravy upuštěno a vojsko lužické a slezské zase domů se navrátilo.[8]) Z těch příčin vidělo se Zajícům králi se poddati a u něho milosť vyhledávati.

Jan Zajíc poděliv po smrti Oldřichově veškeré jeho statky, prodal r. 1474 hrad Navarov s dvorem popplužným, ves Lánov s hamry, a vsi Jesenný a Stanov *Alšovi* z *Šanova*. Neznámým způsobem (snad již r. 1469) opanoval Navarov *Vilém Krušina* z *Lichtemburka*, s jehož synem Hajmanem se oň Aleš soudil, ale ač Hajman již r. 1485 odsouzen byl, aby jej vydal, přece se tak ještě r. 1488 nestalo.[9]) Aleš dostav

[1]) Lib. conf. Pomůckou Pam. arch. XI. 627. [2]) Lib. erect. XIII. a. 83. [3]) Rukopis c. k. arch. dvorského č. 185. [4]) Lib. erect. XIII. a. 160. [5]) Lib. erect. VIII. 124, X. 77, DD. [6]) Arch. č. I. 249, III. 532, rel. tab. II 276. [7]) Arch. Olešnický. DD. 61. str. 376. [8]) Joh. v. Guben. [9]) DD. 5. str. 317, 19. str. 379. Jandera Miletin 34

Navarov r. 1489, prodal jej *Rackovi Cukrovi z Tanfeldu,*[1]) ten jej však neměl dlouho a prodal jej r. 1492 *Hanušovi z Elsnic*, jenž tu 10 let hospodařil Potom se držitelé rychle střídali Od Elsnice koupil Navarov *Jan starší z Šumburka* a z Března (1502), jenž jej odkázal sedmi svým strýcům ze Šumburka. Ti ovšem se o malé dědictví rozděliti nemohli a prodali je roku 1505 *Alexandrovi z Laisneku*, jenž tu zase zalíbení neměl a Navarov r. 1508 prodal.[2]) Koupili jej bratří *Jan* a *Bernard z Valdšteina*, kteří dosáhli toho při králi Vladislavovi, že r. 1510 zboží Navarovské z manství propustil.[3]) Roku 1511 prodali tíž bratří zámek Navarov a zboží Semilské *Janovi z Bozkovic*, držiteli Hrubé Skály, jenž nedlouho potom v hrubé závady upadl, jak již na str. 50. vypravováno. Tím způsobem se stalo, že Jan nemoha za Navarov zaplatiti, bratřím z Valdšteina na něm 6000 kop (tolik, zač koupil) zapsal, oni pak právo to na Navarov a Semily převedli r. 1515 na *Zikmunda ze Smiřic.*[4]) Tento také dosáhl zboží Skalského, s nímž Navarov po dlouhá léta držitele sdílel.



Zříceniny hradu Navarova

Kreslil Jan Prousek.

Zdá se, že za pánů Skalských hrad zdejší pořád v dobrém stavu udržován byl, třeba tu páni nebydlívali, poněvadž býval za byt vykázán úředníku panství. Se Skalou a částí panství Smiřických dosáhl Navarova *Albrecht z Valdšteina* a připojil je ke knížectví Frydlantskému. Kníže prodal napřed zámek Navarov se dvorem nad ním ležícím a deseti vesnicemi r. 1624 *Krystyanovi z Valdšteina* pod léno a za jisté peníze, které se měly v hotovosti zaplatiti; že však se to nestalo, ujal Navarov opět a prodal r. 1627 zase v manství zámek a dvůr Navarov, dvůr a ves Jesenný, vsi Zásadu, Stanov, Loužnici, Bratříkov, Roztoky, Držkov, Helkovice, Plany, Škodějov, Zlatou Olešnici, Kamenici Horskou, Horatice, Jílový, Bohdalovice, Vlastiboř, Lhotu a Bohuňovsko *Gertrudě*, vdově po Antonínovi *de Lamotte*, c. k. nařízeném nejvyšším, rozené z *Schinelberka*, vyhradiv si k panství Semilskému kollatury, právo vářeční a hony na zvěř vysokou.[5]) Když později Semily Desfours koupil, nechtěla Gertruda od něho pivo bráti, začež Desfours syna jejího Vincenta zajal. Dotčené paní pak statek ten teprve roku 1653 v dědictví uveden.[6]) Za té doby se Gertrudě pro ustavičné vpády nepřátelské špatně v Navarově hospodařilo. Za druhé polouletí roku 1639 zaplatilo a dalo se Švédům z panství Navarovského 2288 tolarů, 63 krávy a voli, 25 ovec, 150 slepic, 30 hus, 525 liber másla, 424 korce žita a 327 korců ovsa Roku 1643 přitáhli Švédové k Navarovu a oblehli tu Vincenta de Lamotte, syna paniná s 27 jeho pomocníky. Obléhání trvalo prý 16 neděl (snad jen dní?) Vypravuje se, že v čas obléhání se věž na hradě s takovým hřmotem sesula, že ve Lhotce, půl hodiny vzdálené, okna od silného otřesení popraskala. Vincent prý po osm měsíců (až do konce roku 1644) držán v zajetí, ze kterého prý potají dával sousedním vrchnostem zprávy o úmyslech Švédů. Švédové, dokud na Navarově posádkou byli, velice okolí hubili. To jakož i obava, že by se tu zase někdy zahnízditi mohli, přimělo císaře Ferdinanda III. k tomu, že vydal rozkaz (1644, 29 června), aby byl Navarov zbořen; místodržící potom (25. července) rozkazovali Vincentovi, aby vezma poddané své hrad v šesti nedělích se zemí srovnal. Tehda tu byla

[1]) DD 6. str. 143. [2]) DD. 6. str. 186, 63. str. 20, 56, 90. [3]) DD. 67. f. 11. [4]) DZ. 42. H 1, 250. C. 7. [5]) DD. 71. f. 14, 131. Bílkovy děje konf. [6]) DZ. 151. X 17.

císařská posádka 12 mušketýrů, jimž velel kaprál. Vincent je měl vydržovati se svými schudlými poddanými a dosti těžce to dělal. Prosil tedy, aby vydržováni byli od Boleslavského kraje, a začal chutě s bouráním hradeb. Kaprál mu v tom dělal překážky, tak že se s bouráním jen pomalu pokračovalo. Místodržící napomínali dne 3. srpna hejtmany krajské, aby se k tomu přičinili, poněvadž bylo nové nebezpečí, že by se tu nepřítel usadil. Ze zprávy jich do Prahy podané dověděli se místodržící, že dávno mohl býti hrad pobořen, kdyby tomu nepřekážel kaprál, který pohodlně v nejlepší části zámku bydlil. Na kaprála tedy spuštěna hrůza (dne 17. července), a od té doby je hrad Navarovský zříceninou.

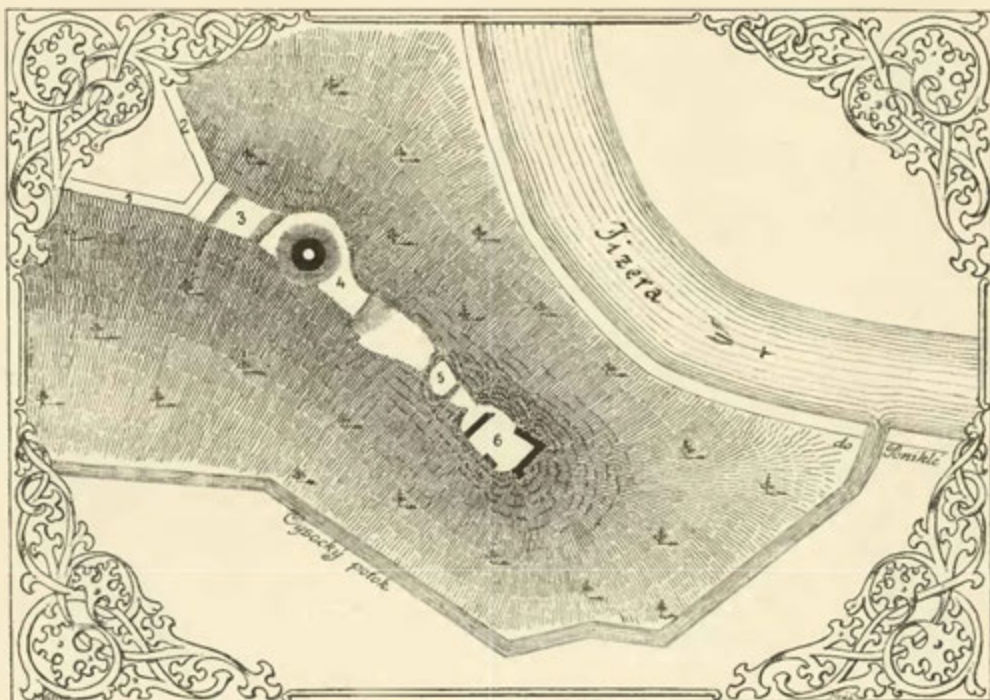
Po Gertrudě Lamottové dědili syn *Vincent* a dcery *Majdaléna* (manžel Erhart z Puteau) a *Maria Angela* vdaná Runkelova. Roku 1604 dělili se o pozůstalost na tři díly, čímž povstaly tři statky. Maria Angela obdržela za svůj díl pustý hrad Navarov s dvorem též pustým, tři mlýny a vsi Vlastiboř, Jílový, Loužnici, Kracík, Zásadu, Držkov, Planý, Bohdalovice, Haratice, Lhotku a Malou Olešnici, Vincentovi dostaly se dvůr v Jesenném s domem panským, pět mlýnů, vsi Kamenice, Olešnice, Stanov, Roztoky, Helkovice, Škodějov a Jesenný. Majdaléna konečně obdržela Wustung s Bunzendorfem.[1])

Maria Angela dala v letech 1664—1666 ze zřícenin Navarova nynější zámek postaviti. Dceru její *Marii Markétu* pojal za manželku (1665) *Favel* rytíř z *Ehrenburka* a vyženil takto statek Navarovský, který potomstvu jeho až do r. 1873 náležel. Nástupci jeho totiž byli synové František Antonín († 1698) a Karel Josef, z nichž tento po bratru podědil.[2]) Po Karlovi následoval r. 1736 syn Jáchym Filip, jemuž otec za 80.000 fl. pustil statek Navarovský se vším příslušenstvím. Tento pán povýšen byl r 1761 do stavu říšských svobodných pánů. Roku 1771 přejal Navarov syn jeho Jáchym a po tomto zase následoval syn, který se jmenoval Jan a záhy zemřel (1807), zůstaviv syna nezletilého Jana Maxmiliana. Tento se stal později majetníkem Navarova, dobře tu hospodařil a zemřel roku 1872. Po jeho smrti byl Navarov od dědiců prodán.[3])

[1]) DZ. 72. O 30, 73. B 23. [2]) DZ. 118. A 17. [3]) Pam. arch. XI. 632—634.



Zazděný znak na kapli v Zásadě u Železného Brodu



Plán hradu Nístějky.

Vysvětlení plánu: 1. Cesta od potoka Vysockého; 2. cesta s výšiny; 3. příkop; 4. předhradí s věží; 5. věžovaté stavení na předním oddělení hradu, nyní holá skála; 6. palác.

NÍSTĚJKA HRAD.



Ačkoliv se nemnoho zachovalo z hradu Nístějky, jehož jméno okolnímu obyvatelstvu známo není, patří přece pro krásnou polohu svou k takovým zříceninám, jež stojí za navštívení. Jdouc k němu od města Vysokého, lze se doptati jen po zámčišti nebo hradišti. Ačkoliv cesta k Nístějce jest velmi příjemná, přece chodění po hradišti spojeno jest s obtížemi. Rozkošno jest ovšem jíti z Vysokého a užiti krásného rozhledu po lesnatých a zelených výšinách okolních, také rozhlížeti se s hradiště po údolí Jizery jest rozkoší, ale po hradišti samém podlé vůle a zvůle své choditi, jest prací namáhavou. Nístějka leží na vysokém, velmi strmém a skalnatém ostrohu, mezi Jizerou a potokem Vysockým se táhnoucím. Stráně k Jizeře jsou strmé jako stěny, stráně k potoku jsou méně strmé, ale vždy dosti příkré. Hradiště jest úzká ostrožna, hluboko ležící pod výšinou, na níž jest Vysoký, ale přece vysoko nad Jizerou se vypínající.

Příjezd ke hradu byl i s výšiny Vysocké i z údolí potoka cestami posud dobrými; obě spojují se před příkopem, kterým jest hradiště od výšiny odděleno. Příkop nyní zanesený jest mělký, ale není pochyby, že byl za starých dob ve skále vytesán a hluboký. Za příkopem jest bývalé *předhradí*, nyní neveliká paseka. Příchozímu objevuje se tu nejznamenitější památka Nístějky, kus veliké okrouhlé *věže*, která jediný možný vchod do hradu bránila. Poněvadž se na ní nahromadilo množství rumu a věž do slova sama se pohřbila, zdá se, že stojí na kopečku. Do vnitřku jejího lze vylézti po zdi, ale není tu nic viděti, leč okrouhlou zasutou místnosť. Do jejího dna a do té spousty malty a kamení, která tu je, chtěli se dostati lidé zvědaví nebo po pokladech dychtiví, i prolámali zeď hodně daleko, ale na konec zdi velice hrubé přece se nedostali. Před lety bývala věž vyšší, ale kopáním po pokladech mnoho jí zmařeno. Na trupu věže zapustila borovice své kořeny, rozloživši je všude po zdech, ale přece jen živoří a hyne, tak jako ta věž, které i příroda i lidé válku opověděli.

Za věží se jde zvolna dolů po prostranném, dlouhém, ale úzkém předhradí. Také tu jest paseka a krásného rozhledu lze v pohodlí užiti. Zřícenin tu není, poněvadž hradby se již dávno sesuly a stavení zděných tu, tuším, nebylo, leč jen sruby a stavení ze dřeva. Vlastní nebo *zadní hrad* jest skála o dvou odděleních. Přední oddělení, neveliká skalka, přístupna jest od severozápadu jen s nebezpečím, poněvadž jest na všechny strany strmě přisekána. Sice na ní nelze nic viděti, nežli paseku. Příkop ve skále vytesaný mezi tímto a druhým oddělením jest přístupný, jde-li se po pěšině (ovšem nepohodlné) jižně od prvního oddělení. Druhé oddělení *(palác)* jest skála nepravidelného tvaru, velice strmá. Jindy se na ni po mostech přicházelo rovnou cestou, nyní však se musí obcházeti jižní její strana a přijde se za ní na místo, kdež se utvořil kopec od spadajícího kamení a rumu. Tu lze dosti pracně vylézti a prohlédnouti památnosti tohoto oddělení, totiž několik zdí velmi hrubých a trhlinu ve skále, v níž lze pozorovati propasť nějakou, bezpochyby sklep ve skále vytesaný. Před lety bylo na paláci viděti ozdobná okna, ale ta od mládeže bujné otlučena.

Název Nístějky přikládán bezpochyby hradišti dříve ještě, nežli tu hrad postaven. Po způsobu tehdejším nedáno hradu německé jméno, nebo jestliže dáno, nevytlačilo pojmenování lidové, jako se stalo jinde. Kdy Nístějka založena byla, není známo, ovšem se tak stalo v první polovici 14. století. Tehda drželi krajinu zdejší, na níž se vzmáhalo městečko „Vysoký pod Krkonoši a nad Jizerou“, páni z Valdšteina. *Heník* z *Valdšteina* vyskytuje se roku 1354 jako pán na Vysokém a Poniklém. Potomci jeho (soudíc tak z jistých příčin) byli *Zdeněk Dlouhý* a *Jindřich* jinak *Hynek*, mezi nimiž stalo se rozdělení, že onen měl Štěpanice a Poniklý, tento Vysoký, a Jilemnici oba. *Jindřich Nístějka* z *Valdšteina* připomíná se v letech 1369—1375 jako pán na Vysokém.[1]) Zdali jest tento pán totožný s Jindřichem, který seděl r. 1380 na Navarově, není známo; zdali tomu tak, souviselo by to s nějakou změnou. Od r. 1382 připomíná se totiž *Heník* z *Valdšteina* a z *Vysoké*.[2]) Svrchupsaný Nístějka připomíná se potom roku 1399 na Moravě jako odpovědník kostela Olomouckého a zemřel před r. 1410, zůstaviv zboží okolo městečka Štok, na které se rozliční nápadníci táhli.[3])

Nístějka dostala se okolo r. 1390 v držení pánů z *Vartemberka*. Vácslav z jejich rodu vyskytuje se r. 1391 jako podací pán na Olešné a r. 1392 s bratrem Vilémem na Vysokém, poněvadž snad měli městečko na polovici. Roku 1398, když byl Vácslav pánem na Tolšteině, vyskytuje se bratr jeho *Jindřich* jako pán na Nístějce,[4]) a psával se také tak, sedaje od r. 1402 na soudu zemském. Od r. 1404 vyskytuje se také jako pán hradu Valdšteina. (Viz str. 60.) Do r. 1410 dá se dovoditi, že Nístějku držel;[5]) měl-li ji déle nebo jestli tu někdo jiný seděl, nelze z pamětí zachovaných poznati. Od r. 1422 vyskytuje se *Vácslav* z *Jenšteina* jako pán na Nístějce a podával r. 1424 katolického faráře do Olešné.[6]) Žil ještě r. 1446.[7]) Nástupcem jeho byl (syn?) *Mikuláš Nístějka* z *Jenšteina*, kterýž byl r. 1452 při volbě Jiříka z Poděbrad za správce zemského.[8]) Když asi r. 1459 bezdětek zemřel, spadla Nístějka s vesnicemi a příslušenstvím na krále, který ji daroval Majnušovi z Hryzela.

Jiřík z Křenice vstoupil na odpor jménem *Arnošta* z *Jenšteina*, který se pokládal za nedílného bratra Mikulášova, ale není známo, jak pochodil.[9]) Asi tehda nebo později přikoupena Nístějka k panství Semilskému a opuštěna docela. Roku 1519 připomíná se Něstějka zámek pustý.[10])

Po dlouhou dobu byl okolo Nístějky les a sem a tam kousek pole. Roku 1755 vystavěl si Vácslav Patočka u tak zvaných Hradišťat mlýn, a vrchnosť prodala mu louku pod Hradišťskými poli nedaleko starého zámku ležící, k čemuž r. 1759 ještě pole se zámčištěm tak zvaným, t. j. místem hradu Nístějky od Josefa Machka přikoupil.[11]) Mlýn ten nazýval se od té doby Hradiště a proměněn v nové době na továrnu.

---

[1]) Lib. conf. arch. bibl. Praž. [2]) DD. 13. f. 27. Lib. erect. XIII. a. f. 4. [3]) Cod. d. Mor. XII. 457. DD. 14. f. 213. [4]) Lib. conf. arch. č. III. 472. [5]) DD. 14. f. 239. [6]) Lib. conf. arch. č. II. 62. III. 507. [7]) DD. 15. f. 330—333. [8]) Arch. č. II. 310. [9]) DD. 16. f. 36, arch. č. III. 568. [10]) DZ. 249. B 23. [11]) Knihy grunt. Vysocké.



TVRZE V OKOLÍ ŽELEZNÉHO BRODU.

SEMILY.


a starých dob bývala v Semilech tvrz, jejíž polohu bývalou dnes nelze určiti. Zdali totiž stála na místě nynějšího zámku, nesnadno se domýšleti, poněvadž rozvodněná Jizera brzo by zkázu její přivodila. Ve 14. století náležely Semily pánům z Lemberka, zejména roku 1395 *Haškovi z Lemberka*. Kterak se statky jeho *Jarkovi z Železnice* dostaly, již vypravováno na str. 278. Od té doby sdílely Semily pány své s hradem Peckou (díl V. na str. 104) kromě jediné doby okolo r. 1428, kdež je držel Heník z Valdšteina. Kdežto Pecka se dostala Hořickým, připojeny jsou Semily k panství Navarovskému (viz na str. 296), s nímž měly stejné držitele až do 17. století. Když se Smiřičtí v jich držení dostali, byla tu tvrz, ale hospodářství panské bylo vysazeno lidem pod plat. K rozdělení přišlo, když Navarov v léno odprodán a Semily příslušenstvím komory Frydlantské zůstávaly. Avšak r. 1635 darovány tvrz a městečko Semily, městečko Vysoký a vesnice příslušné *Mikuláši Desfours* († 1661). Semily měly odtud po nějaký čas stejné pány s Hrubým Rohozcem. Za těch dob stával zámek blíže k městu, kde nyní zahrada se nachází; možná, že povstal z bývalé tvrze. Zámek ten shořel r. 1691 a postaven později na nynějším místě. Ferdinand Ignác hrabě Desfours prodal panství Semilské r. 1748 zeti svému *Frant. Václavovi Caretto hraběti z Millesimo* († r. 1762), po němž syn jeho *Ferdinand* následoval. Když tento r. 1778 zemřel, převzal Semily mladší syn *Josef*, který záhy zemřel (1790). I dostaly se Semily potom synu jeho téhož jména, a ten prodal Semily r. 1816 *Jakubovi Veithovi*, jenž si svou přičinlivostí byl pěkného jmění dobyl. Od jeho syna Václava je koupil r. 1824 *Karel* kníže *Rohan*. [1])

LOUKOV.

Nad vesnicí Loukovem (východně od Semil) v tu stranu k Dolnímu Sytovému stojí samota Hrádek, totiž obývané stavení, v němž a vedlé něhož staré chodby a různá klenutí podzemní se nacházejí. O osudech a držitelích tohoto stavení v pamětech, jež se nám do ruky dostaly, nikde se nemluví. (Avšak buďtež srovnány dějiny Sytového.)

HRADIŠTĚ.

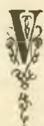
U vsi Benešova (východně od Semil) říká se samotě „na hradišti" po nějakém hradě, ale byl-li to hrad středověký nebo předhistorický, o tom se nám zpráv nedostává.

BOZKOV.

Ve vsi Bozkově (nebo Božkově) bývala také tvrz, o jejíchž osudech není nic známo. [2]) Patrony kostela zdejšího byli páni hradů Navarova a Lemberka.

[1]) Fr. Mizery Paměti města Semil.
[2]) Pam. arch. XI. 630.

SYTOVÝ.


e vsi Sytovém (východně od Semil) bývával hrad na tom místě, které slove dnes zámčiště nebo na Kašťakově, ale známek jeho již tu není. [1]) Zakladatelem jeho snad byl *Havel Houba z Lemberka*, jenž tu r. 1323 bydlil. [2]) Později patřil pánům z *Valdšteina*, zejména Janovi, který se r. 1368—1371 jako pán na Roprechticích vyskytuje. Když Jan asi r. 1391 zemřel, saženo na jmění jeho v Sytovém a Roprechticích právem odúmrtním. K pozůstalosti jeho táhli se však Hynek z Roprechtic a z Převlak a Zdeněk ze Štěpanic. [3]) Roku 1395 držel zboží to oboje *Jan z Valdšteina*, jenž sídlíval na Sytovém. [4]) Později držel zboží to, totiž část Sytového, Rybnice a Roprechtic, dvůr Loukov, dvůr a ves Těšnov a část Podola *Jan z Lemberka*, obdržev je bezpochyby od strýce svého Haška jako podíl otcovský. Za válek husitských zemřel on i s manželkou svou Eliškou, a zboží to vyprosil si *Jan z Mikovic*, jenž na ně zveden r. 1437. [5]) Asi v těch dobách spustl hrádek zdejší, tak že se v potomních pamětech nikde nepřipomíná.

ZÁSADA.


e vsi Zásadě (hodinu severovýchodně od Navarova) nalezeny prý nepatrné zbytky tvrze při kopání základů k nynější škole. [6]) Po ní nazýval se *Pešek Ocas ze Zásady*, jenž byl r. 1362—1364 také pánem na Kalné a ještě r. 1381 žil. [7]) *Pešek* nebo *Petr ze Zásady* (tuším syn jeho) byl farářem v Loučeni (1360) a Drahorazi (1363—1371) a dostal se potom do Ronova nad Doubravou, kdež r. 1371 zemřel. [8]) Peškův syn *Jan Lysec*, řečený *Ocas* (1377—1406), byl nějaký čas pánem na Studénce. [9]) Do tovaryšstva pomocného, kteréž si obralo za odznak obruč s kladivem a r. 1382 založeno bylo, vstoupil dotčený Ješek Ocas a s ním *Ješek Čouch ze Zásady* a *Ješek Kozel* odtudž. [10]) Kozel nabyl téhož roku dědictví nějakého ve Všejamech. [11]) Čouch jsa v milosti u krále Václava, dostal se proto v držení pěkných statků, napřed Lobkovic, potom Navarova. Konečně se připomíná *Jan Kyjata ze Zásady* (od r. 1394), jenž byl (asi 1403—1419) hofmistrem královské Žofie a r. 1421 sněm Čáslavský navštívil. [12]) Jakým způsobem dostala se Zásada k panství Hrubé Skály, není známo; později patřívala ke statku Navarovskému.

[1]) Pam. arch. XI. 629.
[2]) Tab. vetust. n. 349.
[3]) DD. 13. f. 18, 47.
[4]) Lib. conf.
[5]) DD. 15. f. 79, 23, str. 66.
[6]) Viz Pam. arch. XI. 629.
[7]) Rel. tab. I. 420. Lib. conf. I. E 4. G 1. Erect. II. f. 58.
[8]) Lib. conf. I. C 1. E 10. II. E 4. E 6.
[9]) Lib. conf. V. M 1. R 13. VI. C 14. G 15.
[10]) Pelzel's Wenzel IV. Urkd. 29.
[11]) DD. 13. f. 28. Nerozhodné jest místo v lib. conf. V. R 6.
[12]) Rel. tab. I. 553. Arch. č. I. 227. III. 277. O Janovi Čouchovi mluví se jinde.



Stará hrad.

STARÁ HRAD.

everně od Libaně stojí v krajině tiché starodávné sídlo, v nejstarších pamětech Stará, později Starý hrad a potom obyčejně Staré hrady řečené. Bývávalo sídlem slavným, ale dnes jest opuštěno, a zabledlými a polozaniklými ozdobami dává znáti, čím bývalo. Bývalé rozdělení na *hrad* a *předhradí* posud jest patrno. Předhradí zavírají v pravo a v levo stavení jednopatrová. V jednom z nich vidí se velmi ozdobně okrášlená *brána*, obložená čtverhranatým štukovím a nad tím vytesán jest erb Pruskovských s nápisem: Magnifici d. d. Georgii liberi baronis a Pruskou in Biela et Staryhrad Maximiliano II. imperatori senioris a cubiculis hoc aedificium piae sui a posteritate memoriae ergo propriis sumtibus transactum est anno a Christo nato MDLXXIII (t. j. Nákladem vlastním urozeného pána pana Jiříka svob. pána z Pruskova, císaře Maximiliana II. nejstaršího komorníka pro budoucí jeho památku provedeno, léta od n. P. 1573). Stará vlaská ozdoba zdí z téže doby pocházející ještě z části se udržela. Vedlé brány a nad ní jsou stuhy s ozdobným lupením: v té stuze nad branou jsou též v okrouhlých rámcích hlavy a nad tím v několika polích jsou příběhy škrábaným dílem vyobrazeny. Od levé k pravé v prvním poli jsou tři králové ještě dobře zřetelní i s tou hvězdou nad nimi a těmi dary, které přinášejí, ale sv. Máří již není tak zřetelna. Na druhém obraze v levo nad branou, nad nímž nahoře se čtou písmena I H S, vyobrazen jest rytíř obrněný na koni sedící, se psem jej doprovázejícím, an honí před sebou dav nepřátel, z nichž jeden jest natažen. Na třetím obraze v pravo nad branou spatřuje se Kristus ozářený u studně a Samaritánka. Nad tím výše pod samou střechou jest ještě stuha.

V předhradí nacházely se r. 1593 světnice pro čeládku, čtyři marštale, nad tím světnice písaře důchodního a sýpky. V novější době tu bývaly hospodářské a důchodenské kanceláře, byty a j.; nyní jsou tu většinou hospodářská stavení, byty správce, sládka a služebníků. Kromě jedněch starých dveří a otevřené chodby v pravo od brány není tu nic znamenitého. Uprostřed dvora jest kašna, která tu již v 16. století bývala. Zvláštní ozdobou předhradí jest *kostel* ve 14. století v ušlechtilém slohu gotickém postavený. Pruty klenutí i v lodi i v kůru vybíhají z pěkně tesaných hlavic a sbíhají se v okrouhlé svorníky; na posledním z nich v lodi vytesán jest znak zakladatelů, totiž Viléma ze Staré z rodu pánů Pardubských. V kůru v levo jest vchod ze zákřiští a stojí velký oltář, krásné dílo renesanční, nákladem Pruskovských roku 1582 ze dřeva vyřezané. Mezi ozdobnými sloupy stojí sochy sv. Petra a Pavla (tomuto meč schází) a uprostřed mezi tím křest Páně. Nad tím na štítě jest obraz Páně a sv. Maří Majdalény a nejvýše kříž. V pravo a v levo od štítu jsou hlavy Ezechiela a Zacharyáše proroků. Malý oltář v levo stojící jest též ze dřeva vyřezaný a malovaný, posvěcen jest na nebe vzetí Panny Marie, a pochází od Jindřicha Šlika z Holiče († 1650) a manželky jeho Anny Marie rozené hraběnky ze Salmu a Neuburka, jichž erby na něm vyobrazeny jsou. Větší uměleckou cenu má třetí oltář v pravo stojící, na němž jest vyřezán sv. Michal; ozdobou pravou jest sličně vyřezaná hlava. Snad pochází tato ušlechtilá práce ještě ze 16. století a od Pruskovských. V kostele jest několik náhrobkův a kromě toho dva zvony, jeden z r. 1481, druhý r. 1568 u Petra v Boleslavi slitý. Při vchodu kaple na každé straně nachází se erb z kamene vytesaný. V levo od příchozího jest erb Pruskovských (jelen a dvoje podkovy) s nápisem: Georgius Pruskovsky liber baro a Pruskov, Altenburk, et Zilicz et . . . . ., v pravo jest erb Lobkovský s nápisem: Ursula Pruskovska a Lobkovicz f. ejusdem conthoralis pp.

Hned za kaplí jest vlastní hrad, čtverhranaté stavení, dvůr též čtverhranatý zavírající a dvě poschodí vysoké, jež ve zdech pochází ze starších dob, ale tvářnosť svou nynější, ač ještě dosti starou, obdrželo za Pruskovských. Největší stáří prozrazuje západní část, kdež v přízemí jsou sice dvéře štukovím obložené z doby Pruskovských, ale v prvním poschodí dvě starodávná okénka nad sebou, na způsob střílen zdělaná; vedlé v pravo zazděn jest starodávný gotický portál a necháno tu jen pouhé okno, nad nímž jest zase malé čtverhranaté okno. V druhém poschodí téhož stavení jsou okna z doby renesanční. V přízemí severní a východní části jest kolonada pěkně pracovaná, ale kromě jediného oblouku zazděná. Na východní a jižní části nad přízemím bylo malování; zdá se, že tu byla vyobrazena honba, neboť na východní straně ještě viděti dvě nohy a na západní dva kance běžící. Sem a tam viděti ještě kousek trávy nebo křoví zeleného. Stavení to s množstvím svých oken jest z části pusté, neobydlené, z části patří k pivováru, který jest k zadnímu hradu přistavěn. Jedna světnice, řečená šalanda, má ještě dřevěné táflování. Jihovýchodní roh míval nějaké stavení ven povydané, které později vybouráno; o tom svědčí výklenky oken s ozdobami malovanými, kteréž jsou po vybourání ve venkovské stěně.

K zadnímu hradu upravena jest za Pruskovských také brána do okrouhla sklenutá. Nad ní jest erb Šlikovský a nad ním výše obraz sv. Ducha, který vyplňuje štít. Nápis nad branou v levo jest: Caesaribus Carolo, Ferdinando, Maximiliano et Rudolphe Tibi fidus in obsequio Pruskovia veteri de gente Georgius ortus, t. j. Jiří ze starožitného rodu Pruskovských pocházející, císařům Karlovi, Ferdinandovi, Maximilianovi a Tobě, Rudolfe, ve službách věrný. V pravo jest nápis: Ursula Lobkovia consociata thoro post sibi tot requiem hac exoptat in arce labores haec statuit grati et nunc monumenta animi, t. j. Voršila Lobkovská ložem sdružená po tolikerých námahách přejíc si míti odpočinutí v tomto zámku, postavila tuto památku své vděčné duše. V pravo jest obraz císaře Ferdinanda I., v levo císaře Maximiliana II., dole nápis „Pelikán, mistr zednický 1811.“

Bývalé opevnění zrušeno snad již za Pruskovských, kteří přistavěli nová stavení na předhradí. Také náspy na severní straně rozvezeny a jimi zasypány z části příkopy. V zadu za zámkem jest *vchod do sklepů*. Tu jsou zasazeny čtyři kamenné desky, pocházející ze 16. věku. Na jedné jest Ceres s klasy, na druhé Bakchus s nádobou, ve které jest réví vinné, na třetí Neptun s trojzubem, na čtvrté laňka Dianina, lupení s nějakého stromu požírající.

Stará vyskytuje se prvotně jako zemanská tvrz. Že tu nebývali Templáři, může se skorem za jisté pokládati, a co o tom psáno bylo, visí jen za slabé nitky. [1]) Prvním známým držitelem Staré byl *Arnošt ze Staré* († 1342), předek pánů z Pardubic, o němž již psáno v I. díle na straně 34. Týž odkázal pořízením svým (dd. 1341, ale do r. 1340 náležejícím) tvrz Starou s vesnicí, městečko Libaň a vsi Hřměnín, Važice a Sedliště manželce své Adličce místo věna jejího. [2]) Arnošt zemřel asi r. 1342 [3]) a Adlička ho některý rok potom následovala. Po její smrti ujali Starou starší synové Arnoštovi, totiž *Bohuše* probošt, *Arnošt*

---

[1]) ČČM. 1839, str. 150. Graf Gesch. der Tempelherren, str. 93. [2]) Glatzer Geschichtsquellen, I. 72. [3]) Reg. Vat.

arcibiskup a *Smil* z *Pardubic;* je to viděti odtud, že si r. 1356 vsi Hřměnín a Važice, které postoupili před tím kostelu Pražskému, zase vyměnili.[1]) Potom však postoupena Stará (asi roku 1358) *Vilémovi ze Staré*, nejmladšímu bratrovi, jenž byl r. 1360 purkrabí hradu Řečického.[2]) Asi tehda byl zdědil také Pardubice po bratru Smilovi, jsa již jediný z toho rodu, jenž měl potomky. Starší syn jeho *Kuník* připomíná se r. 1377 a potom neznámým způsobem sešel.[3]) S druhým synem svým Smilem dal r. 1384 nové úroky pro špitál Libaňský, poněvadž jeho posavadní úroky prodal, a při tom daroval i jisté úroky farářům v Staré, Psinicích a Nadslavi.[4])

Asi tehda zavražděn byl pan Znata ze Skuhrova, jenž měl nějaká práva k panstvím Vilémovým snad jako věřitel nebo manžel dcerky některého z předešlých pánů. Poněvadž dědiců po něm nezůstalo, saženo na Pardubice a Starou právem odúmrtním (1384). Vilém sice odpíral, ale úředníci dvorští přece dali za právo králi a těm, kteří na něm vyprosili (1385), a Vilémovi rozkázáno, by ve čtrnácti dnech po sv. Markétě postavil se k rozdělení těch zboží. Když nepřišel, protáhla se ta věc až do podzimku r. 1387, a tu nalezeno soudem zemským a dvorským, že králi a výprosníkům náleží šestina všeho jmění. Odebrali tedy hrad Pardubice s několika vesnicemi, ostatních pět dílů zanechali Vilémovi a vyzvali jej, aby dotčenou část vydal. Ten však mocně nyní odpíral, tak že se mu musil dáti list průvodní, aby mohl zase státi před soudem. Poněvadž potom zase nestál, protáhla se ta věc až do r. 1390. Vilém svou hlavou nic nedovedl a snad by byl i ostatek ztratil, kdyby soud zemský nad ním nebyl držel ruku. Podržel tedy hrad a ves Starou, městečko Libaň, vsi Hřměnín, Važice, Sedliště, Psinice, Lopuč, Milkovice a několik vesnic u Pardubic.[5]) Smil prodal r. 1393 Starou, nežli však odstoupil, daroval kostelu zdejšímu čtyři kopy úroku a r. 1393 dne 30. května prodal faráři zdejšímu s Čeňkem Veselským plat v Chotěticích.[6])

Novým pánem Staré stal se *Pavel* z *Jenšteina*, jenž ji dojista již v září r. 1393 držel.[7]) Nedlouho potom vyskytuje se také v držení hradu Bradlce a od r. 1402 několikráte jako patron kostelů na panství. Od roku 1404 připomíná se s ním v pamětech syn jeho *Jan*, a oba činili rozličným kostelům dobrodiní. Roku 1406 daroval s Mikulášem, farářem zdejším, platy v Lopuči a Chotěticích na stálou mši, která se měla sloužiti před východem slunce.[8]) V mnohých písemnostech a listech doby té vyskytuje se často, jsa voláván za svědka nebo za rukojmě. Když pak stářím byl přemožen, odevzdal Starou a Bradlec synu svému Janovi a zvolil si obyt v Novém městě Pražském, kdež r. 1420 řídě o domě svém tudíž, zanechal jej manželce své.[9])

Jan z Jenšteina byl se již před tím skrze Anéžku z Dubé, manželku svou, dostal v držení Humpolce. Na Staré vládl již r. 1418, podávaje faráře do Psinic, ale hned potom Starou prodal. Novým pánem byl *Jan Kostelák z Kostelce*, jenž se připomíná r. 1419 jako patron kostela zdejšího.[10]) Nějaký čas potom zavládli tu vladyky *Loučenští z Kopidlna.* Současně se připomínají jako páni na Staré roku 1433 *Zdeněk z Loučeně* a *Straniš z Kopidlna;* tento totiž podával sem katolického faráře.[11]) Zdeněk přebýval tu dlouhá léta, neboť ještě r. 1469 tu seděl.[12]) Později seděl tu *Jan z Valdšteina*, jenž nedlouho po r. 1503 směnu učinil s *Janem Rašínem z Ryzemburka;* obdržev od něho zboží Hořické postoupil mu Starou zámek, dvůr poplužný, ves celou, Libaň městečko a ves celou Sedliště.[13]) Když tento r. 1517 zemřel, následoval po něm syn jeho *Petr*, jenž byl v letech 1523—1537 podkomořím králové a maršálkem dvoru královského. Manželku měl Elišku z Habřiny, která roku 1536 zemřela a v zámeckém kostele zdejším pohřbena byla. Petr pak přečkav ji jen o rok umřel bojuje s Turky. Roku 1537 dne 9. října poraženo vojsko krále Ferdinanda nedaleko Budina ode dvou baší tureckých, při čemž do 6000 statečných bojovníků z Čech, Moravy a Slezska zůstalo. V té bitvě také Petr hanebně zahynul.[14])

Po Petrovi zůstali sirotci *Jan* a *Sezima*, z nichž tento se po r. 1538 nepřipomíná. Jan pak došed let svých soudil se r. 1543 s Albrechtem Šlikem z Holiče o 181 fl. uherských na zlatě a řetěz zlatý za 200 fl. uherských, kteréž po smrti n. Petrově od služebníků k sobě přijal, rozkázav si je vydati.[15]) K panství Starohradskému, jež otcem r. 1523 o statek Zlivský rozšířeno, přikoupil r. 1551 Milkovice. Později dostal se do nějakých závad, a to bylo příčinou, že prodal r. 1567 dne 23. července zámek Starý hrad s dvorem a všemi vesnicemi, tvrz Psinice, tvrz Milkovice a ves Zliv se sídlem pustým *Kryštofovi z Lobkovic* a na Bílině.[16]) Nový pán odevzdal Starou zástavně *Jiříkovi Pruskovskému* z *Pruskova*, jenž byl ženat s dcerou jeho Voršilou z Lobkovic, a ačkoliv se odevzdání stalo před r. 1571 nebo téhož roku, přece se Jiřík, jsa pánem v Slezsku osedlým, teprve r. 1584 k zemi přiznal.[17]) První totiž právní skutek, který Jiřík v Čechách vykonal, byl ten, že manželce své r. 1571 na panství Starohradském 12.500 kop míšeňských věnoval.[18])

[1]) Arch. kapit. [2]) Arch. Strahovský. Borový, lib. erect. I. 2. [3]) Tadra, Acta jud. I. 228. [4]) Borový, lib. erect. II. 212. [5]) DD. 13. f. 7. [6]) Lib. erect. XII. 88, 96. [7]) Lib. conf. [8]) Lib. erect. XIII. a. 135. [9]) Knihy Novoměstské. [10]) Lib. conf. [11]) Arch zemský v Brně, lib. conf. [12]) ČČM. 1839, str. 147. Paprocký o st. pan. 274. Arch. Olešnický ve Vratislavi. [13]) Viz díl V. na str. 132. [14]) Arch. Třeboňský. Paprocký o st. pan. 361. [15]) Reg. kom. soudu. [16]) DZ. 58. L 28. [17]) DZ. 22. H 17. [18]) DZ. 17. G 11.

Jiřík přestavěl r. 1573 zámek Starohradský, jak nápis nad první branou ukazuje. Výtečný tento muž, o němž Paprocký dosvědčuje, že byl pravý dvořák ve šprýmech panských a v hrdinských činech muž slavný, čtyřem císařům sloužil, jsa naposled tajnou radou a nejstarším komorníkem, což nápis nad druhou branou dolíčuje. Byl též spanilý podporovatel učených mužův a dobrodinec chudiny.[1]) Poddaným svým v Libani toho vyprosil při císaři Maximilianovi, že městečko již vysazeno (1574) za město a erbem nebo pečetí obdarováno. A poněvadž k němu byly cesty velmi zlé, bahnité a nepříjezdné, vymohl mu téhož roku obdarování na clo.[2]) Toho roku napsal také poslední své pořízení, v němž manželce své Starý hrad za byt vykázal.[3]) Zemřel r. 1584, zůstaviv syny *Jana Kryštofa* a *Oldřicha Desideria*. Když tito se roku 1593 dělili, dostal Oldřich na díl svůj zámek Starý hrad v nově s nemalým nákladem vystavěný, v němž bylo drahně pokojů, vše od kamene zdělaných, totižto světnic, síní, komor, sklepů suchých i hlubokých, k chování piva a vína pohodlných, kuchyně, pekárna, předhradí všecko od kamene vystavěné, kdež ze zpod jest světnice pro čeládku, též čtyři marštale klenuté, v nichž se přes 40 koní postaviti může, kovárna a stáje klenutá pro komorní vozy, nahoře nad tím pokoje, kdež úředník a důchodní písař bydlí a některé sýpky pro sypání obilí udělané, před zámkem na předhradí v placu kašnu, do kteréž voda pramenitá teče, kteráž se po trubách vede a odtud do pivováru pouští, při samém zámku v předhradí kostel klenutý, pěkně spravený, pivovár, cihelnu, vápenici, dvě jelení obory, tři vinice, chmelnici, mlýny, dvory, město Libaň, vsi Starou, Sedliště, Mlýny, Važice, Řmenín, Ličen, Kříženec, Zliv, Psinice, Kelníky, Křešice, Běchary, Únětice, městečko Třevač, Bystřici, Drahoraz s 234 osedlými, rybníky a lesy.[4]) A poněvadž panství Starohradské jsouc pospolu v jednom okršlku pro mnohé příčiny a nepříležitosti, tak že by tíž užitkové z téhož panství, kteří na ten čas byli, by vycházeti nemohli, na dva díly rozděleno býti nemohlo, a tak i panství Bělské (jež dostal také Oldřich), jsouc statek zástavní, smícháno jest s dědičným, a proto také rozděleno býti nemohlo, Oldřich, který Starohradsko a Bilsko dostal, bratru svému, držiteli panství Pruskovského a Chřelického, 25.000 kop grošů českých dodati měl.[5])

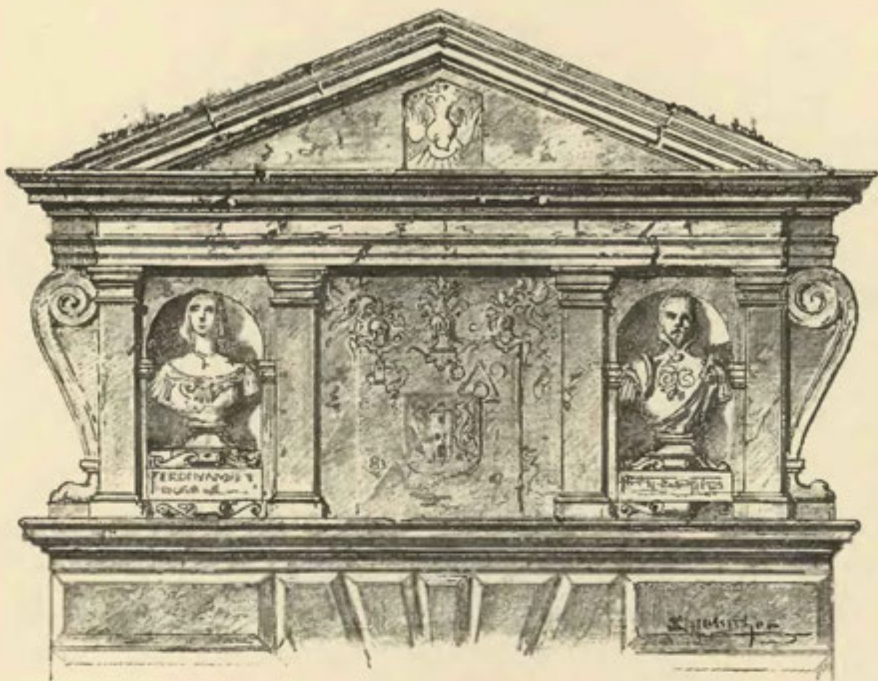
Oldřich měl tu hejtmana Jindřicha mladšího Šípa z Branice[6]) a byl ženat s Lidmilou z Lobkovic, jíž 15.000 kop míšeňských věnoval.[7]) Býval c. k. radou, komorníkem, a podlé svědectví Balbínova dobrodincem kolleje klementinské v Praze a tamější knihovny. Paprocký mu připsal svůj štambuch Slezský. Roku 1615 soudila se s ním paní Eliška z Lobkovic, viníc jej, že mu léta 1612 klénot, slove anykl, na němž po jedné straně obraz sv. Václava a na druhé straně kříž s drahými orientálními dyamanty vysázený, k věrné ruce svěřila, aby jej císaři Rudolfovi ukázal a po ukázání zase jí odvedl, ale maje jej dávno navrátiti, toho učiniti zanedbal. Později se ta pře spokojila.[8]) Bylť Oldřich také prchlivý. Když r. 1616 Lorenc Paryž, komorník při úřadu nejvyššího purkrabství, suplikací jistou k Johance ze Sulevic, druhé jeho manželce, nesl a do domu jeho na Hradčanech přišel, tu vyjda z druhé světnice jej stoličkou podnožní v pravou ruku a v bok udeřil a potom na něj kord vytáhl.[9]) Zemřel roku 1618, pojistiv věno manželce své Johance.

Po bitvě Bělohorské ustanovil místodržitel Karel z Lichtenšteina Jindřicha Berku z Dubé, aby se uvázal ve Starou a spravoval ji pro dluh císaři povinný.[10]) Byli však i jiní věřitelé, zejména *Vilém z Lobkovic*, jenž měl kromě toho i právo výplaty po dědu svém Kryštofovi starším, a proto se ve Starou uvázal, věřitele spokojiv. Vilém postoupil práva svého manželce *Benigně Kateřině z Lobkovic*, a ta prodala r. 1628 „zámek Staré hrady“ s panstvím Maximilianovi hraběti z Valdšteina, jako plnomocníku zřízenému od *Albrechta knížete Frydlantského*.[11]) Kníže připojiv Starou ke knížectví Frydlantskému, v Staré co se týkalo hospodářství pilně obstarával. Ze psaní zachovalých viděti, jak se pilně staral o oboru svou Jelenku u Staré a o vinice, nařídil též, aby se na Kobylím poli dva silní psi na vlky drželi, již by na ně dobře doráželi.[12]) Po smrti knížete a zrušení knížectví Frydlantského bylo panství Starohradské, hrubě od nepřítele spustlé, vedlé císařského poručení d. 1635, 27. ledna k správě postoupeno *Jindřichovi* hraběti *Šlikovi*, a r. 1637 mu i s panstvím Velišským a Vokšickým za jeho zadržalou službu vojenskou dědičně a beze všech závad odevzdáno.[13])

Jindřich, c. k. polní maršálek, skrze tehdejší válku švédskou téměř bez přítrže od panství svých vzdálen, zadal jich vládu muži šlechetnému a ve věcech hospodářských zběhlému, totiž Adamovi Rodovskému z Hustiřan. Vladyka tento, „muž prastarého mezi vladykami rodu“ (jak poznamenal Balbín), oddav se hned z mládí na umění hospodářské, kteréž tehda schudlí zemané na panstvích rádi přejímali, nabyl v něm až do té doby, kde si jej Jindřich oblíbil, veliké zkušenosti, a bylť v krajině této tak dobře a chvalně na slovo vzat, že jej Jindřich na místě svém plnomocníkem čili regentem na dotčených panstvích

---

[1]) ČČM. 1839, str. 147. [2]) Arch. městský v Kopidlně. [3]) DZ. 22. L 27. [4]) DZ. 169. E 10—F 22. [5]) Reg. kom. soudu. [6]) Arch. Boleslav. [7]) DZ. 130. J 18. [8]) Reg. kom. soudu. [9]) Tamže. [10]) DZm. 61. A 20. [11]) Arch. Roudnický. DZ. 143. C 16. [12]) ČČM. 1839, 149. [13]) Bílek, děje konf. 787. Viz díl V. na str. 261.



Z portálu ve hradu Staré.

ustanovil. Za obydlí vykázán mu starožitný zámek Starohradský. Řídil panství svěřená chvalitebně, tak že za to od hraběte Jindřicha vždy větší důvěrností, od poddaných však vždy větší láskou byl poctěn a odměňován. Vychvaluje se na něm v letopisech jezovitské kolleje Jičínské, že byl překrásných ctností a vzácnou čistotou svědomí nad ně vynikal, jsa mimo způsob tehdejší ve všem střídmý. Nikdy nebyl viděn spilý, nikdy hněvaje se nevydával od sebe potupného slova. K tomu všemu vedla jej jeho zbožná mysl. Přidal se také k Jičínské společnosti Marianské, čímž jezovitům Jičínským způsobil velkou radosť, tak že v něm velikého svého příznivce ctili, a za ředitele téže společnosti vyvolen jest. Zemřel roku 1648 dne 14. května a pochován v kolleji Jičínské.[1])

Hrabě Jindřich, muž plný usilovnosti, poctivý a statečný vojín, který pro svou spravedlnosť a paměť, neméně i pro své vědomosti chvalně byl znám, zemřel r. 1650 dne 5. ledna. Kromě dcery měl jediného syna *Františka*, jenž byl při smrti otcově v klášteře kartouzském v Lovanech. Nabyv plnoletosti uvázal se v panství otcovská, k nimž i Planá patřila. Rozličné závady tížily jej, tak že se rozhodl nějaké ze svých panství prodati. Z té příčiny dal sestaviti roku 1660 dne 16. října taxu panství Starohradského, z níž dovídáme se, že byl zámek zdejší v dobrém stavu, maje drahně veselých světnic, ale nevyhnutelné příslušenství tehdejšího věku, pálenku.[2]) Patrně byl úmysl jeho Starou prodati, ale sešlo z toho a prodána r. 1665 Planá. Zemřel r. 1675. Ženat byl dvakráte. Z prvního manželství pocházel syn *František Josef*, z druhého *Leopold Josef*. Starší syn byl posledním pořízením otcovým ustanoven za dědice svěřenství Staré a Kopidlna (roku 1672 dne 27. října zřízeného), tak aby mladšímu bratru ročně jistou sumu peněz vyplácel, tento však odpíral takovému pořízení a vyhrál u soudu zemského, který mu přisoudil čtvrtý díl vší pozůstalosti (1684). Tedy r. 1686 dne 1. června zdělány na Kopidlně dílčí cedule na čtyři díly, totiž Velišský, Bartoušovský, Starohradský a Kopidlanský. Leopold volil si první díl, a tak zůstaly ostatní tři Františkovi.

František, c. k. tajná rada a president komory dvorské, dobře hospodaře přikoupil panství Velišské jakož i drobné statky Bílsko, Chyžice, Jičíněves, Vršce, Češov, Drštěkryje, Hubojedy, Samšinu, Mačkov, Keteň. Zemřel r. 1740, nezůstaviv z dvojího manželství dědiců přirozených. Tím způsobem stalo se, že se dostalo svěřenství *Františkovi Jindřichovi*, synu dotčeného Leopolda. Tento byl c. k. tajnou radou a nejvyšším maršálkem království Českého a zemřel r. 1766. V držení svěřenství následoval po něm

[1]) ČČM. 1828, sv. 4., str. 97. [2]) Arch. Třeboňský.

syn jeho *Leopold František*, jenž byl presidentem dvorské komory a již roku 1770 dne 26. června zemřel. Syn a nástupce jeho *Josef Jindřich* stal se r. 1783 radou nad apelacími, r. 1786 jmenován byl mimořádným vyslancem na Kodaňském a r. 1788 na Mohučském dvoře, stal se r. 1790 c. k. tajnou radou, získal zase Vokšice, Bartoušov a Jičíněves před tím odcizené a zemřel r. 1806 dne 13. prosince. Syn jeho *František Jindřich* (nar. 1789) byl c. k. komoří, skutečnou tajnou radou a generálem jízdy. Bojoval za povstání v Uhřích a r. 1859 ve Vlaších. Zemřel ve Vídni r. 1862 dne 17. března. Jeho jediný syn Jindřich František zemřel před otcem (1859), pročež stal se dědicem svěřenství hrabě *Ervín Šlik* (nar. 1852).



KOPIDLNO ZÁMEK.

V městě Kopidlně ode dávna bývala tvrz, zemanské a panské sídlo. Zdejší sousedé nechtíce tomu místa dáti, že by stará tvrz na místě nynějšího zámku stávala, hledali ji, jedni na místě řečeném „homolka", na břehu rybníka zámeckého, které místo jest věru vyvýšeno, a druzí na tak zvaném „sklípku" jižně od města, kdež jest návrší a velikánský dub, asi 250 let starý, který mocné své větve široce rozkládá. Ale ani tu, ani tam není nejmenší památky, že by tu byla tvrz stávala, nýbrž všechny známky svědčí proti tomu. Za to jest nynější zámek polohou svou, ač stojí nízko poblíž rynku a proti kostelu, nejpříhodnějším místem pro tvrz středověkou. Neboť stojí při samém rybníce Městském, z něhož se mohly příkopy nadýmati vodou, a že tu jednou příkopy byly, tomu nasvědčují nejedny známky, zejména dotvrzuje se to, když se okolo zámku kope.

Zámek jest nyní veliké stavení, založené do čtverhranu a čtverhranatý dvůr zavírající, tak že jsou pokoje na třech stranách a na čtvrté východní pavlač se sloupovím, nejnovější stavení na zámku. Podlé pověsti jest nejstarší část severní, což se asi s pravdou srovnává, a po ní nejstarší západní část; později prý přistavěny ostatní. Kromě brány štukovím obložené, která pamatuje 17. věk, jest vše na zámku úpravy novější. Jako památnosti ukazují se cenné obrazy, zejména dva malíře Roma, na nichž vyobrazeno jest stětí Jáchyma Ondřeje Šlika (1621, 21. června) a dobytí Rábu generálem Šlikem r. 1849. Ve zbrojnici jest pěkná sbírka zbraní středověkých i nových, mimo jiné i houfnice v ssutinách hradu Veliše nalezená. Bohatá knihovna, v níž jest mnoho starých důležitých rukopisův a cenných tisků, přestěhována r. 1884 do Jičíněvsi.[1])

Že nynější zámek povstal z několika částí v rozličných dobách postavených, dotvrzuje se i starými pamětmi. Roku 1548 popisují se na *novém domu* síň, spodní sklep po levé straně vyjdouc na tu síň, na též síni druhý sklep pod týmž schodem, světnice nedodělaná, a z též světnice sklep a pod tím sklepem také sklep, a zase pod tím sklepem pět sklepů, sklep po pravé straně vyjdouc na tu síň a při té straně ostatek téhož domu a stavení nedodělané, a ten sklep, jako se v něm chléb chová a sklep k vínu a pivu chování, jdouc dolů po schodě po pravé straně. A na témž domu druhá síň před tou světnicí. Připomíná se také *starý dům*, kuchyně stará, domek s pokoji, který jest u vrátného světničky.[2]) V taxe roku 1660 k prodeji panství vydané psáno jest, že zámek jest docela nově a s velikým nákladem postaven.[3])

Kopidlno vyskytuje se napřed jako vesnice s tvrzí a r. 1322 sídlo nějakého *Petra z Kopidlna*, jehož rod není znám. Později se tu zakoupil jeden pán z *Kravař*, totiž *Vok z Kopidlna*, jenž přitiskl r. 1340 pečeť svou k pořízení pana Arnošta ze Staré a r. 1341 výpověď činil mezi Oldřichem z Kostelce a řádem křižovníků.[4]) Nějaký čas měl také při, poněvadž zabral nějaký statek kláštera sv. Jiří.[5]) Nástupce jeho *Věnek z Kopidlna* způsobil, že kostel Kopidlanský, posud k faře Drahorazské patřící, byl roku 1361 oddělen a na kostel farní povýšen, začež Věnek kostelu Drahorazskému slušnou náhradu učinil.[6]) Byl tu ještě r. 1377 a snad později pánem.[7]) Na spásu duše jeho darován nějakým kněžím plat v Kopidlně, ale poněvadž se tak stalo bez svolení královského, zabrán jest týž plat ke komoře královské.[8]) Snad daroval týž plat *Bolek z Radova* (?), nástupce jeho, jenž se r. 1380 jako patron kostela zdejšího připomíná.

[1]) Kopidlno od G. S. V Jičíně 1884. [2]) DZ. 46. L 27. [3]) Arch. Třeboňský. [4]) Tab. vetust. 335. Reg. IV. 406, 806. [5]) Tadra, Canc. Arnesti 46. [6]) Borový, lib. erect. I. 29. [7]) Tadra, acta jud. 198. [8]) DD. 14. f. 26.

Ve třech letech potom koupil Kopidlno *Zdeněk z Nadslavě*, jenž měl na štítě svém modrém kozí hlavu z polovice bílou a z polovice černou. Od něho pošli potomní vladyky z Kopidlna. Pánem na Kopidlně byl již r. 1383 a kromě toho držel i Nadslav a Loučeň. Před r. 1387 zemřel, zůstaviv sirotky *Jana*, *Zdeňka* neb *Zdenatu*, *Straniše* a *Vácslava*. Jan byl roku 1392 již plnoletým a od té doby spravoval statky s bratrem Zdeňkem, zejména sázel faráře do Kopidlna a jiných farních kostelův. Asi okolo r. 1403 oddělil se, bydlil na Loučeni a stal se praotcem *Loučenských* z *Kopidlna*. Zdeněk zůstal napřed ve spolku se Stranišem neb Straníkem (1400), kdežto Vácslav oddal se stavu duchovnímu a farářoval na rozličných místech. Když pak si Straník koupil Kněžice, kdež zrostla větev Straníků z Kopidlna, podržel Zdeněk Kopidlno a Nadslav, a oženiv se s Annou, dcerou Markvartovou z Údrnic, s ní se dostal ke jmění. Připomíná se do r. 1419. Po něm následoval syn *Zdenata*, odjinud též z Drahoraze řečený, jenž byl r. 1440 na sjezdu Čáslavském a r. 1448 při dobytí Prahy. Když před r. 1463 zemřel, byl *Zdeňkovi* synu nezletilému Zdeněk z Loučeně a ze Staré poručníkem. Zdeněk byl plnoletým již roku 1468, kterého pomáhal straně Poděbradské, a připomíná se do r. 1498, jsa nejednou za svědka v rozličných bězích soukromých ptáván.[1])

Zdeňkovi synové byli *Jiřík*, *Zikmund* a *Jan*. Jan nejmladší, jsa asi 24 let stár, r. 1506, 3. října o výročním trhu Pražském zavraždil zemana Jana Cukra z Tamfeldu. Poněvadž práva měst Pražských ukládala náhlý soud na všechny zločiny spáchané o výročních trzích, jakmile vyzvoněn byl na radnici mír a dáno znamení, že počíti měly obchody, byl Kopidlanský ihned jat a uvržen do vězení. Odsouzen byv potom Danielem Roušem purkmistrem a třemi radními, bez vědomí a vůle ostatních pánů, sťat v samý večer pod pranéřem beze vší správy duchovní prosebně žádané. Že k tomu Pražané měli právo, nepopíráno, ale za výtržnosť a ukrutnosť váženo, že odepřena duchovní správa, a poněvadž mezi městy a vyššími stavy přátelství nebylo, pokládalo se za to, že Pražané tak z úmyslu na zlehčení a urážku šlechty učinili. Bratr sťatého Jiřík povstal ne bez pobádání některých šlechticů ku pomstě neslýchané; zapsav díl svůj matce a bratrovi dne 18. července r. 1507 zhostil se z království Českého, vzal odpuštění od krále, jemuž poděkoval, že mu byl pánem milostivým a laskavým, a vší zemi opověděl. Maje 200 koní a 100 pěších jal se hned činiti Pražanům škody ukrutné a bezpočetné. Tito podávali se s ním sice na cestu právní, on pak přijev potom za glejtem na Hradčany podával jim smíření pod výminkou, aby za duši bratra jeho sťatého způsobili kaplana na Proslku, kdež byl pochován. Ale když žádná z těchto cest nevedla ke smíru, páchal Jiřík po dvě léta ohavnosti, jichž podrobné vypravování příčí se citu lidskému. Jako nějaký všudybud přepadal Pražany, jich spojence a poddané, kdekoli se mimo zdi městské ukázali, osekával jim bez milosrdenství ruce, nohy, nosy, zapaloval a drancoval městečka a vesnice, a zmizel vždy zase, kdykoli se veřejná moc sbírala k pronásledování jeho. Když ty věci trvaly rok, vydali i král i soud zemský přísná nařízení proti Jiříkovi, ale ani přemoci ani jíti nedovedl ho žádný, poněvadž měl veliké množství přátel, kteří ho přechovávali. Pražané jsouce těmito příhodami podrážděni, dopustili se nového unáhlení. Nastrojili zemana Vácslava Kavana z Dědibab, že s jejich lidem obořil se branně na Kopidlno a nadělal tu drahně škod. Poněvadž to byl však statek dědičný Zikmundův a věnný Elišky z Nemyčevsi, pohnáni jsou Pražané od nich (jsoucích stranou pokojnou a se zemí trpící), aby Kavana jako služebníka svého postavili na soudě zemském; když pak ho nepostavili, nalezeno žalujícím stanné právo na Pražanech, na kteréž se nyní všecko svedlo. Konečně přestaly obě strany mocně na králi samém, který (r. 1509) vypověděl takto: 1. Jan Kopidlanský nebyl sťat pro žádnou věc, kteráž by jeho cti byla ke škodě. 2. Jiřík odpovědí Pražanům a potom obyvatelům království nic proti své cti a dobré pověsti neučinil; válka má minouti a strany si jí nemají ničím zlým vzpomínati. 3. Staroměstští dají Elišce a Zikmundovi za nepostavení Kavana 5500 fl. Tedy všecky spáchané ukrutnosti a ohavnosti, všecko prolévání krve nevinné a nesčíslné škody dány byly v zapomenutí, poněvadž se nejednalo mezi stranami o nic jiného než česť.[2]) Co se potom s Jiříkem dálo, není nám známo.

Zikmund vyprosil Kopidlanským při králi Vladislavovi majestát na dva výroční trhy, téhodní trh a clo (1514, 30. Novb.) a při králi Ludvíkovi udělení erbu takového, jako měl sám (1513, 9. Mart.). Sám jim pustil r. 1524 dne 1. února solnici, plat ve Mlýnci, který n. Zdeněk otec jeho k záduší odkázal, váhu při výročním trhu, clo a hájek nad Kopaninami.[3]) Roku 1527 prodal Kopidlno tvrz, dvůr a městečko s podacím a ves celou Cholenice *Vácslavovi Haugvicovi* z *Biskupic*.[4]) S tímto soudila se r. 1532 Markéta Roušnice z Prahy proto, že dostav psaní, aby se ujistil Bílkem Němcem, kulhavým krejčím z Běchar a Ješkem z Vršec, škůdci jí Markéty, na kteréž jeden lotr v Bydžově při trápení vyznal, je k popravě do Hradce Králové vydati nechtěl.[5]) Vácslav zemřel roku 1535 dne 27. května, zůstaviv vdovu Johanku z Klinšteina a syny *Jindřicha*, *Jana* a *Ladislava*.[6]) Ti se r. 1548 dělili. Jan dostal polovici tvrze Kopidlna,

[1]) Vývod pánů z Kopidlna (můj rukopis). [2]) Palackého dějiny. [3]) Arch. Kopidlanský. Manželka jeho Beatrix. [4]) DZm. 3. E 23, 8. B 23. [5]) Reg. kom. soudu. [6]) Tamže. DZ. 2. Z 5. Veleslav. kalend.



Kopidlno zámek.

díl dvoru a dědin, díl městečka a jisté úroky, Ladislav dostal druhou polovici tvrze, dvoru a městečka a ostatní úroky ve Pši, Cholenicích, Budčevsi, Mlýnci a Židovicích, Jindřich konečně dostal statek Nepokojnici od mateře za nezletilosti jich přikoupený.[1])

Ladislav zemřel záhy a polovice jeho dostala se nápadem bratru Janovi. Týž prodal roku 1559 zámek Kopidlno s městečkem, vsi Pše, Češov se svobodným dvorem, Slavostice, Židovice, Vršce, Cholenice, Mlýnce a Budčeves *Kryštofovi Robmhápovi z Suché.*[2]) Tento seděl tu dlouhou řadu let, maje r. 1589 za úředníka Vácslava z Plakvic.[3]) Zemřel r. 1592, zůstaviv z manželství svého s Marjanou z Tetova syny *Kryštofa* a *Baltazara*, jimž statek Kopidlanský odkázal, a dcery Mandalénu a Elišku. Zřídiv poručenství nad dětmi nezletilými zavázal dědice mimo jiné, aby poručníkům za jich práci po 1000 kopách míšeňských vydali.[4]) Z mladých pánů proslul Baltazar jako práč a nepokojný člověk, který příčinu ke svádám dával. Již r. 1594 slyšeti musil v Praze slova, „že co připověděl, všecko lhal“. V listopadu r. 1596 jsa v městečku v domě Vácslava Halamy z Jičína bral sobě příčinu k Vácslavovi Kapounovi, slovy nepříjemnými jeho k bitvě pobízel a potom dobyv kordu na něho bodl. Za to by ho byl roku 1599 Jan Přech Třemeský ze Železna před zámkem málem zabil, kdyby jej Vilém Strupín nebyl vzal do náručí. Roku 1600 po Třech králích byla velká pranice na zdejším zámku. Baltazar dobyl kordu na Jáchyma Šourka z Abšoru a jej v tvář a pravou ruku přes prsty udeřil vida, že Jáchym při sobě zbraně nemá. Za to Jáchym s dvěma pomocníky se hnali za ním, když již na odpočinutí do ložnice šel, a tu naň dobytými zbraněmi sekali.[5]) Nešetrně mluvil Baltazar roku 1601 na Sloupně o Jindřichovi Kamenickém z Vitiněvsi, že jest zloděj, že ukradl mu kůži medvědí, a proto že není hoden mezi dobrými lidmi býti, a i ten, kdo by s ním jedl a pil, že musí jemu rovný býti.[6]) Za to zase Baltazar, když se sešel r. 1604 s Frydrychem Lukaveckým, mluvil potupně o Samuelovi z Nejepína řka: „Jsi můj švagr a dal jsi sestru svou tomu šelmě, ježto není nežli šibal, podvodník, kterýž poctivosti nemá a jest jí odsouzen.“[7]) Baltazar stal se hejtmanem kraje Hradeckého; zemřel roku 1616 dne 4. ledna a jest pochován vedlé otce svého v kostele Kopidlanském.

[1]) DZ. 46. I. 27. [2]) DZ 57. A 6. [3]) Pam. arch. X. 553. [4]) DZ 126. E 15 [5]) Reg. komorního soudu. DZm. 122. J 5. [6]) DZm. 37. F 14. [7]) DZm. 38. G 19.

Několik dní po jeho smrti (12. ledna) vydán jest Kopidlanským majestát, který jim n. Baltazar vyprosil, totiž že jim výroční jich trhy na příhodnější dni přeloženy, třetí trh přidán a konečně potvrzen majestát krále Vladislava na vybírání jarmarečného (po bílém penízi ten týden před jarmarkem a opět po něm též po bílém penízi [1]).

Dědicem Baltazarovým stal se *Jan Rudolf Trčka z Lípy*, na Opočně, Smiřicích a Světlé, JMC. rada, jemuž byl Baltazar roku 1614 Kopidlno zapsal, kdyby měl bez dědicû mužského pohlaví zemříti. [2]) Trčka udělil r. 1619 Kopidlanským list milosti a obdarování, aby mohli o statcích svých svobodně říditi a je odkazovati, a upustil od odúmrtí, které posud páni na nich brali. Sám jsa víry pod obojí nedělal poddaným ve víře nátiskûv, ani když sám k víře pod jednou přestoupil, za to však, když manželka jeho Maří *Majdaléna Trčkova z Lobkovic* Kopidlno, Bartoušov a Újezd *Albrechtovi z Valdšteina* směnou za jiné statky postoupila (1624), a Kopidlno ke knížectví Frydlantskému připojeno bylo, nastaly nátisky ve věcech víry. Roku 1629 přišel jezovita P. Václav Halerius s vojáky do Kopidlna, kdež měšťanstvo od nich na radnici sehnané slíbilo, že podlé císařského a knížecího rozkazu přestoupí k víře katolické. [3]) Halerius a druhý jezovita Jan Nezovius o obrácení Kopidlanských s takovou opravdivostí pracovali, že se apoštolové Kopidlanští jmenovali. [4])

Kníže připojil Újezd k panství Hořickému, Bartoušov pak s Bílskem prodal v manství, učiniv ostatek s Kopidlnem komorním panstvím. Po jeho smrti postoupeno též panství r. 1635 a dědičně odevzdáno r. 1638 *Zikmundovi Ludvíkovi* hraběti z *Dytrychšteina*, c. k. radě a presidentu komory dvorské, za jeho pohledanosť 80.000 fl. z císařské milosti jemu vykázaných i s jednoměsíčním platem, náležejícím pluku bratra jeho zemřelého, proti čemuž povinen byl ujistiti na panství 20.000 fl. klášteru Valdickému. [5]) Směnou roku 1638 dne 21. května učiněnou dostalo se Kopidlno *Jindřichovi Šlikovi z Holiče*, polnímu maršálku a presidentu dvorské válečné rady. Za něho zkoušelo městečko mnoho skrze vpády Švédů, kteří domy pálili a obydlí vytloukali, a to až do míru Vestfálského. Šlik, jak se zdá, zámek postavil asi tak, jak se dnes spatřuje, neboť roku 1660 nazýval se zámkem novým, velkým nákladem vystavěným, s některými krásnými pokoji, sklepy, komorami a ostatními příležitostmi. [6]) O pozdějších držitelích již shora mluveno.

TVRZE V OKOLÍ LIBANĚ.

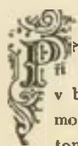
BĚCHARY.



es Běchary u samého Kopidlna ležící vyskytuje se již r. 1295 a byla od té doby jměním biskupským a arcibiskupským na panství, které se nazývalo druhdy Běchařským, druhdy Žerčickým. [7]) Roku 1382 připomíná se zdejší purkrabě Bohanec, což vede k domnění, že tu tehda stávala tvrz. Za husitských válek zastaveny a seděl tu později *Jan z Běchar*, vlastně *z Pařezu* řečený. [8]) Na počátku 16. století seděli tu *Halamové z Jičína*. Jeden z nich pomáhal Kopidlanskému proti Pražanům, a když lidi najímal, aby Hradec vypálili, jat jest od Hradeckých a tu zmučen; potom vydán jest Pražanům, kteří ho dali r. 1509 stíti. [9]) Syn jeho *Jan Halama* držel dvûr v Běchařích r. 1524, kdež zpečetil obdarování Kopidlanských, a ještě r. 1540. [10]) Dvûr ten držel r. 1569 *Diviš Tunechodský z Poběžovic*, kdežto ves patřívala před tím k Chotěšicům. Roku 1564 koupil ji *Zikmund Anděl z Ronovce* od Jindřicha Haugvice, ale když ji chtěl král r. 1569 vyplatiti, postoupil mu ji. [11]) Prodána k dědictví a patřila ke Staré, ale r. 1607 prodal ji Oldřich Desiderius z Pruskova i se dvorem přikoupeným *Baltazarovi Robmhápovi ze Suché*, jenž ji připojil ke zboží Kopidlanskému. [12])

[1]) Arch. Kopidlanský. [2]) DZ. 137. D 4. [3]) Bílek, reform. katol. 153 [4]) Světozor roku 1874, str. 598—599. [5]) Bílkovy děje konf. [6]) Arch. Třeboňský. [7]) Emler, urbáře, Tomek, děje Prahy III. 43. [8]) Arch. gub. Paprocký o st. ryt. 285. [9]) Staří letop. 289, 291. [10]) Arch. Kopidlanský, reg. kom. soudu. [11]) Reg. kom soudu. [12]) DZ. 182. P 10.

BUDČEVES.



ři Budčovsi (špatně Bučovsi, správně Budčevsi), vesnici v blízkém okolí Kopidlna ležící, spatřuje se tvrziště posud mokrým příkopem zavřené. [1]) Část vsi patřila r. 1349 a v potomních dobách k arcibiskupskému zboží Běcharskému, [2]) ale kromě toho tu bylo zboží vladycké s tvrzí. Roku 1393 zemřel tu *Pešek*, syn Zdislava z Újezdce, po němž tvrz a dvûr spadly na krále. [3]) Roku 1433 seděli tu *Bohuslav* a *Držek z Budčevsi*, synové Cholynkovi, tuším Divišovi z Cholynic, po němž zůstala vdova Anna, majíc v Budčevsi 600 kop věna. Jako synové její připomínají se Jarek a Bohuslav, [4]) jimž r. 1437 umírajíc odkázala věno své. [5]) Bohuslav z Cholynic a v Budčevsi připomíná se roku 1437 a seděl r. 1443 na Jílci. [6]) Okolo r. 1488 připomíná se *Diviš Cholynka z Budčevsi.* [7]) Statek zemanský přikoupen pak ke Kopidlnu a bývalý statek biskupský také se k němu dostal, když Ferdinand I. r. 1530 sedm člověkû v Budčevsi postoupil *Václavovi Haugvicovi z Biskupic* směnou za lidi jeho ve Cviněvsi. [8])

[1]) Pam. arch. XIV. 606, ČČM. 1840. str. 136
[2]) Arch. kapit. Tomek, děje Prahy III. 35.
[3]) DD. 13. f. 20.
[4]) Arch. zemský v Brně, manual Většího m. Praž. f. 14.
[5]) Kniha Praž. č. 31.
[6]) Rel. tab. II. 186, 264.
[7]) Rel. tab. I. 158, 159.
[8]) Arch. gub.

CHOLENICE.

U samého Kopidlna jest ves Cholenice (staročesky Cholynice), v níž se v první polovici našeho století zbytky nějaké tvrze spatřovaly. Roku 1401 drželi ves tu s tvrzí bratří *Drslav* jinak *Drhan* a *Vácslav z Cholenic*, kteří darovali tehda na vesnicích svých Bílsku a Židovicích úroky pro nově založený oltář v kostele Běcharském, k čemuž přidal Drslav, maje tehda také posvěcení duchovní, r. 1407 plat v Sovenicích. Při králi Vácslavovi pak vyprosil, aby ten plat na věčné časy při témž oltáři zůstal.[1]) Drslav připomíná se naposled r. 1419, když plat, který někdy v Cholenicích ke kostelu Běcharskému daroval, na ves Sovenice převáděl.[2]) Jak se zdá, rozdělili se oba bratří. Drslav držel tak poplnží zvané později Drhanovské, které koupila od něho paní Vrata z Lomnice. Roku 1433 a 1434 na něm rozličné platy prodávala. Druhou část, snad někdy Vácslavovu, totiž tvrz, dvůr, popluží, rybníky, lesy, louky a plat úroční, držel pak *Diviš Cholynka z Bučevsi* a prodal ji před r. 1431 rytíři *Alexandrovi z Drahoraze*, který r. 1433 peníze splatil Bohuslavovi a Držkovi, synům Divišovým.[3]) Tito pak seděli na Budčevsi a Jilci. Cholenice připojeny ještě v 15. století ke Kopidlnu, a tvrz zdejší pak zanikla.

VAROBYLE.

U vsi Mlýnce (blíže Kopidlna), v lese, kudy nyní jde dráha z Rožďalovic, stávaly dříve tvrz, dvůr a ves řečená Varobyle, z nichž na ten čas nic nezbylo, než skromné známky. U lidu slove dosud jedna louka Varabule.[4]) Roku 1408 držel to zboží *Jan z Ujkovic*, odjinud *z Slivna*, když tu získal klášter sv. Tomáše v Praze čtyři kopy platu na třech lidech osedlých a r. 1409 dokoupil plat ten. Klášter pak svěřil ty lidi k opatrování Janovi Loučenskému.[5]) Této části duchovní zmocnil se po husitských válkách *Čapek z Zalužan*, ale nemaje na to jistoty, musil ji r. 1454 vydati.[6]) Zemanská část zatím se dostala k Rožďalovicům; r. 1523 a 1525 držel ji *Jan mladší Křinecký z Ronova*, jenž ji pak prodal *Hynkovi Haugvicovi z Biskupic.*[7]) Když pak tomuto král Ferdinand r. 1533 i tu duchovenskou část výměnou postoupil, byla celá ves při zboží Kopidlanském. Když pak zanikla, zůstala v lidu pověsť o velikém městě, které tu stávalo.

ZLIV.

Nedaleko Libaně jest kostelní ves Zliv, v níž před časy tvrz zemanská bývala; nicméně bývala ves rozdělena. Tak na př. seděli tu r. 1357 *Mikuláš* s dětmi a bratří *Hotart*, *Ješek* a *Jan* a konečně Buzek. Když pak Buzek tu plat nějaký klášteru Břevnovskému odkázal, slíbil Hotart s *Janem* synem svým nejstarším (1372), že jej náležitě odevzdá.[8]) Hotart zemřel před r. 1383, zůstaviv vdovu Petronillu, kteráž asi r. 1395 zemřela.[9]) Od té doby byl tu hlavně dvojí rod, Drštků a Pomazanků. *Petr Pomazanka* připomíná se r. 1383, zemřel před r. 1393, zůstaviv vdovu Zdenu; syn(?) jejich *Matěj Pomazanka* byl roku 1409 úředníkem u pánů z Vartemberka a v tu dobu také spolupatronem kostela Zlivského. V držení jeho dílu vyskytuje se potom nějaký Mikuláš.[10]) *Jan Drštka* z rodu vladyk z Labouně a bratr známého děkana Zdeňka z Labouně[11]) býval v letech 1397—1398 purkrabí na Velíši a potom nade všemi statky pánů Velišských, v letech 1393—1411 vyskytuje se také jako spolupatron kostela Zlivského, ale s farářem nemohl se srovnati, nýbrž činili si všelijaká příkoří, bránice si cesty a mosty; Drštka kromě toho zabavoval užitky. Z té příčiny byl odsouzen r. 1409, aby těchto nenáležitostí zanechal, desátky z obilí hned na poli odváděl a sýry a vejce bez obmeškání vydával. Při té výpovědi byl také panoše Jan Duspivo ze Zlivě přítomen.[1])

Od r. 1415 vyskytují se jako samotní držitelé Zlivě *Hynek Drštka* a *Jindřich* ze Zlivě. Hynek, muž přísně katolicky smýšlející, „poněvadž svědoma věc každému v této zemi české člověku jest, kterak pohříchu pro nesnáze, veliké bouře a neřádné neposlušenství a vystoupení z církve svaté práva býti nemohou“, zapsal r. 1423 tvrz, dvůr a ves Zliv a jmění své v Hřměníně a Važicích *Mikuláši z Rovně* a *Mikšovi z Ratně* strýcům svým. Ale po jeho smrti usadili se tu zemané víry pod obojí, pročež král Zikmund Zliv mínil zabrati.[2]) Hynkův snad syn byl *Vácslav Drštka ze Zlivě*, jenž před r. 1454 zemřel. Tehda byl i Mikuláš Rovenský, jenž byl psaným držitelem Zlivě, již mrtev, pročež si nápad po něm *Markvart Bradský z Labouně* vyprosil.[3]) V držení Bradských z Labouně, potomků Markvartových, zůstala Zliv až do roku 1525. Dostala se totiž dělením bratrským *Petrovi Údrnickému z Labouně*, jenž ji slíbil (a později r. 1525 také zapsal) strýci svému *Janovi Zlivskému z Labouně*. Ale tento prodal tvrz, dvůr a ves Zliv r. 1507 strýci svému *Benešovi Otíkovi z Labouně*,[4]) tak že byl od té doby jeden držitel skutečný[5]) a jeden nápadní. Když pak Petr r. 1525 zemřel, vloživ zápis Janovi ve dsky zemské,[6]) prodal Beneš Otík zboží Zlivské *Petrovi Rašínovi z Ryzemburka*,[7]) tak že potom ke Staré připojeno. Když se r. 1560 Petr Zlivský z Labouně podle zápisu n. Petra staršího ve Zliv uvázal, odpíral tomu Jan Rašín a povstala z toho pře; ale soud zemský nalezl, že Petr proto n. Janovi mladšímu (otci Petra staršího) Zliv zapsal, aby z rodu nevycházela a vždy na nejstaršího strýce z toho rodu připadla, a n. Jan, nemaje tehdáž sám ani ženy ani dědiců, týž statek n. Benešovi, který z téhož nápadu byl nejbližší, prodal, za které peníze statek Dolní Újezd koupen, zůstal Rašín v právu.[8]) Tvrz Zlivská, která stávala bezpochyby ve vsi, zanikla brzo.

PSINICE.

Ves Psinice (jižně od Libaně) patřila ve 14. věku se dvorem popložným a kostelem k panství Starohradskému,[9]) ale na svobodném dvoře seděli vladykové. *Pohan ze Psinic* založil r. 1358 při kostele zdejším a oltáři sv. Jakuba kaplanství, ale r. 1361 přenesl na spásu duše své a manželky své Kateřiny platy k témuž kaplanství darované na klášter Roudnický. *Jan ze Psinic* zemřel před r. 1395 i s manželkou svou, dědiců přirozených nepozůstaviv.[10]) Na konci 15. století získal celou ves *Zdeněk Loučenský z Kopidlna*. Nástupcové jeho *Ladislav* a *Fabián* bratří *Sekérkové ze Sedčic* koupivše od něho Psinice v 16. věku, prodali potom Psinice dvůr a ves celou s kostelem, Kelniky a Křešice vsi celé *Petrovi Rašínovi z Ryzemburka* a na Staré za 3400 kop grošů českých.[11]) Roku 1567 připomíná se na panství Starohradském „tvrz anebo dvůr Psinický“, odkudž nesnadno určiti, zdali byla postavena již dávno před tím nebo teprv od pánů Starohradských. Stavení toto popisuje se r. 1593 takto: Dům od kamene vystavěný, v němž jest ratejna klenutá, síně a dva sklepy, vše klenuté, nad tím komory k chování obilí.[12])

---

[1]) Lib. erect. V. 152, VI. 211, DD. 16. f. 8. [2]) Lib. erect. X. 109. [3]) Arch. zemský Brněnský, arch. č. II. 62. [4]) ČČM. 1840, str. 137. [5]) Rel. tab. II. 48, 58, codex Thomaeus. Po něm seděl tu Petr Pechlin z Doubravice (1412), jenž r. 1415 zemřel. (DD. 15. f. 62.) [6]) Arch. kapitulní. Viz i arch. gub. k r. 1494. [7]) Reg. komorního soudu, ČČM 1840. [8]) Dobner, Mon. VI. 92, lib. conf. [9]) DD 14 f 8, rel. tab. I. 477. [10]) DD. 14. f. 64, lib. conf. [11]) Acta jud

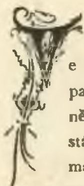
---

[1]) Lib. conf. erect. VIII. 76, knihy Jičínské. [2]) Arch. č. III. 495, 497. [3]) DD. 16. f. 65, 67. [4]) DZ. 2. B 30., arch. Třeboňský. [5]) Totiž Petr. (Arch. gub. k r. 1518.) [6]) DZ. 249. A 14. [7]) DZ. 45. E 14. [8]) Arch. Třeboňský. [9]) Viz DD. 13. f. 34 a jiné doklady v dějinách Staré. [10]) Lib. conf. I. A 2. Borový, lib. erect. I. 27, DD. 14 f. 42. [11]) DZ. 4. E 7; vklad obnoven r. 1543. [12]) DZ. 88. D 8, 169. E 13.

KŘEŠICE.

Při nynějších Křešicích (západně od Kopidlna) bývala někdy ves a také prý tvrz stála při velikém rybníce Křešickém, nyní spuštěném. O osudech osady této, neřku-li tvrze, nic známo není. Jak se dostala k panství Starohradskému, vypravuje se v dějinách Psinic. Ve válce švédské, která strašlivě hubila krajinu tuto, ves Křešice vyhynula; až do roku 1705 bylo tu všecko prázdno a pusto, a tu teprve sedm baráků nových postaveno.[1]

ÚDRNICE.



e farnosti Libaňské jest ves Údrnice. Nedaleko vsi jest pahrbek, řečený Hrádek, ovocným stromovím porostlý, na němž se spatřuje kruhovitý příkop.[2] Není pochyby, že tu stávala tvrz vladyk Údrnických. Roku 1318 byly Údrnice majetkem pana *Voka z Rotšteina*, jemuž za půtek tehda panujících veliká škoda na zboží učiněna, zejména v Ketni, Bartoušově a Údrnicích. Manželka jeho Rychce žalovala zejména na Jaroslava z Luha, Bohuslava, Otu a Jana z Labouně, že se uvázali u věno její na Údrnicích, Ketni, Bartoušově a Lhotě.[3] Stalo se tak, když byl Vok sám na tvrzi Lhotské zajat. Zdá se tudíž, že sídlem toho statku byla tvrz ve Lhotě Údrnické a že tvrz na Hrádku postavena teprve za držení Labounských. K rodu těch patřil totiž Bohuněk z Dolan, jenž ujal Údrnice asi r. 1360 a na ně věno manželky své Anky přenesl.[4] Roku 1393 vyskytují se bratří *Markvart* a *Jan z Údrnic*, z nichž onen byl do r. 1396 purkrabí na Veliši a vůbec se naposled r. 1398 připomíná,[5] podávaje faráře ke kostelu zdejšímu. Zemřel okolo r. 1406 i se Zdeňkem synem svým, a nedlouho potom zemřel i druhý syn Jindřich.[6] Poručníkem třetího syna Markvarta byl Otík z Mostku, bratr zemřelého, ale ve statku hospodařila Zdena vdova, jež sem podávala faráře a r. 1411 založila při kostele zdejším věčné kaplanství.[7] Po ní držel to zboží r. 1428 *Otík z Údrnic*, bezpochyby dotčeného Otíka syn, ač Markvart ještě r. 1437 žil.[8] Možná, že se to stalo prodejem, že v držení Údrnic zůstali potom Bradští z Labouně, potomci Otíkovi. Po prodeji Brady hlavním jich zbožím byly Údrnice, k nimž i Zliv patřila. *Petr Údrnický z Labouně* děle se s bratrem svým podržel k Údrnicům také les Hrádek, část lesův a louky Zlivské; ty však podržel si, když r. 1511 tvrz, dvůr a ves Údrnice *Mikuláši Trčkovi z Lípy* prodal[9] a připojil je ke statku Zlivskému. Patřila tedy ves s tvrzí v ní (jak se pravdě podobá) stojící k panství Velišskému, kdežto Hrádek, bezpochyby opuštěný od těch dob, co páni na Bradě seděli, dostal se roku 1525 se Zliví k panství hradu Staré. Při témž panství připomíná se r. 1567 pusté sídlo Zlivštein nebo Hrádek,[10] a r. 1593 mluví se o lesích Zlivských, které začínají se nade vsí Zliví, vztahují se až k Hrádku a odtud až po vinici Zlivskou.[11]

LOPUČ.



ezi Psinicemi a Kozadirkem jest niva, jež na Lopuči slove; zde bývaly tvrz, dvůr a ves, ale není po nich jiné známky, než rybník Lopucký, při němž tvrz stávala a louka Lopuč.[12] První z vladyk zdejších nám známý byl *Bohuněk z Lopuče*, jenž svědčil r. 1340 v pořízení Arnošta ze Staré.[13] *Mutina z Lopuče* byl r. 1371 purkrabí na Michalovicích a bydlil r. 1384 v Sušně.[14]

[1] Časop. mus. 1839, 138. Sommer, Bid. Kr. 101. [2] Pam. arch. XIV. 351. [3] Tabul. vetust. n. 322 atd. [4] Rel. tab. I. 421. [5] DD. 13. f. 20, nejst. kniha Jičínská. [6] DD. 14. f. 28, 15. f. 18. [7] Lib. erect. IX. K 10, arch. č. I. 402. [8] Archiv Třeboňský, Olešnický, DD. 15. f. 87. [9] DZ. 45. D 10. 249. A 21. [10] DZ. 58. L 28. [11] DZ. 169. E 10—F 22. [12] ČČM. 1839. str. 141—142. [13] Arch. fary Kladské. [14] Arch. Svatomář. Acta jud.

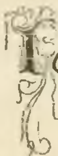
Ješek Hurák odtudž najal si r. 1377 vsi Sušen a Sušnec od kapituly Boleslavské,[1] r. 1390 byl purkrabí na Kostomlatech a r. 1391 držel ves Lično.[2] Vrstevník jich *Štěch* (Štěpán) *z Lopuče* byl jedním ze 40 spoluoudů bratrstva, kteréž kapli Božího těla (1382) založilo, a jedním z hejtmanů téhož bratrstva.[3] *Kašpar z Lopuče* konečně byl r. 1440 na sněmu Čáslavském. Poslední z těchto vladyk ani již Lopuč nedrželi. Roku 1384 již patřila k panství hradu Staré.[4]

MILKOVICE.



o bývalé tvrzi a vsi Milkovicích u Záhub zůstalo jen pouhé jméno.[5] Odtud nazýval se r. 1323 *Albín z Milkovic*, ale r. 1384 buď náležela celá ves ke Staré nebo jen ta část její kromě dvoru zemanského.[6] Roku 1437 prodal *Jan ze Skály* dvůr v Milkovicích (s tvrzí) *Matěji z Milkovic*. Tento vychován byl v klášteře Břevnovském, jsa malým robencem, potom měl troje svěcení a byl stvrzen. Když se r. 1420 války strhly a Břevnovští, nemohouce tu ostati, povolili si všichni, aby se rozešli ke svým přátelům, slíbili všichni zase se navrátiti a také většina se jich vrátila; Matějovi však, když zvykl vojenství, nechtělo se zase do kláštera, a když mu kdo řekl, že jest kněz, hned s každým o to chtěl za vrch jíti.[7] Matěj zapsal na zboží Milkovském dluh 200 kop Bohuši z Kovaně, ale zápis ten prohlášen později za neplatný.[8] Když tedy Matěj zemřel a zboží Milkovské po něm (1454) provoláno bylo, Bohuše a po jeho smrti poručník jeho sirotků nic nemohli provésti; z téže příčiny zůstaly Milkovice *Janovi Prockovi z Kolomut* a Machně manželce jeho, kteří obdrželi právo královo.[9] Okolo r. 1500 držel statek ten *Petr Procek z Kolomut*. Jeho dcerou snad byla *Barbora z Kolomut*, která se za Jana Straníka z Kopidlna vdala a jemu r. 1532 zboží své tvrz Milkovice s dvorem poplužným, vsi Lično, Hřměnín a Važice a ves pustou Kříženec zapsala.[10] Když pak ho přečkala živobytím, prodala týž statek *Jiříkovi Klusákovi z Kostelce* a tento zase r. 1551 *Janovi Rašínovi z Ryzemburka* a na Starém hradě.[11] Tehda ještě tvrz stála, ale spustla za držení pánů Starohradských ještě před r. 1567.[12]

LETKOV.



a místě nivy řečené Letkov na hranici faruosti Kopidlauské a Libaňské u Habrovníka stávaly tvrz, dvůr a ves Letkov. Patřily pánům z Dětenic jako samostatný statek, když se jejich rod rozvětvil. *Beneš z Letkova*, jenž se roku 1402 připomíná, vlastně se nazýval z Valdšteina.[13] Dlouho zůstal v paměti lidu, jenž o něm vypravoval, že u „Benešovy skály“ na Viničce sedal a knihy husitské čítal.[14] Roku 1410 prodal na zboží Letkovském úrok pro oltář sv. Doroty v kostele sv. Jana K. Starohradském.[15] Kdy tvrz a ves zanikly, není známo; ovšem nestály již v 16. století, a jen rybník Letkovec (1593) staré pojmenování udržoval.

DĚTENICE.

Na místě nynějšího zámku v Dětenicích stála od starodávna tvrz. Ještě starší než tvrz byla vesnice, která se již r. 1052 v zakladním listu kapituly Boleslavské připomíná. Okolo r. 1295 měl

[1] Borový, lib. erect. II. 141. [2] Arch. Olešnický, lib. erect. XII. 69. [3] Arch. university Pražské. [4] Arch. č. I. 257, DD. 13. f. 7, lib. erect. XIII. a. 135—136. [5] Pam. arch. XI. 128. [6] Tab. vetust. n. 351, DD. 13. f. 7. [7] Rel. tab. II. 186, arch. č. I. 184. [8] Arch. č. I. 432, III. 523. [9] DD. 16. f. 57. [10] Paprocký o st. ryt. 198. DZ. 249. D. 14, 250. G 18. [11] DZ. 10. E 22, reg. kom. soudu. [12] DZ. 58. L 28. [13] Rel. tab. I. 597. [14] ČČM. 1840, str. 137—138. [15] Lib. erect. IX. F 12.



Zámek a kostel ve Mcelích.

tu biskup Pražský pět zemí, kteréž drželi jeho hajní, [1]) sice byla ves v držení Markvarticů. V starých vývodech jejich nazývá se *Beneš z Dětenic* synem Jaroslavovým z Hruštice (jenž žil v letech 1234—1269), a v pamětech psaných čte se k r. 1323 *Vok z Dětenic.* [2]) Ve 14. století rozvětvil se rod ten a bylo několik Benešů, kteří se příjmeními od sebe rozeznávali. Tak žil *Beneš Černý* v letech 1356 až 1358, jehož syn Zdeněk se stal farářem Loučenským (1356), *Beneš Kadeřavý* držel statek v Prodašicích a zemřel okolo l. 1390, *Beneš Bílý* připomíná se r. 1378 jako patron kostela v Osojnicích a držel tudíž Dětenice, ale prodav je, jak se zdá, byl potom pánem na Letkově. Synové jeho *Beneš* a *Hašek* drželi r. 1404 Železný Brod a přestěhovali se potom na Moravu. *Mikeš Slechtic* (1390) stal se předkem jedné větve, která v Boleslavsku zůstávala, kdežto potomci *Voksy z Dětenic* (1394—1407) seděli na Slansku. [3])

Statek Dětenský obsahoval tehda tvrz, dvůr a ves Dětenice polovici Hasiny a vsi Lhotu, Osojnice a Prodašice, [4]) a byl od r. 1404 v držení bratří *Jana* a *Viléma Okořských z Dětenic*, odjinud z Okoře řečených. Jan prodal r. 1406 rybník nějaký M. Zdeňkovi z Dětenic a připomíná se ještě r. 1410. [5]) Bratr jeho připomíná se s ním r. 1410, jsa patronem oltáře sv. Anéžky v Pražském kostele sv. Jiljí, a držel Dětenice ještě roku 1424. Nástupcem jeho stal se r. 1434 *Jan Semička z Semčic.* [6]) Roku 1440 byl na sjezdu Nymburském *Jan Blekta z Dětenic*, bezpochyby držitel z rodu Blektů z Útěchovic. [7]) Nějaký čas potom koupil Dětenice *Valkoun z Adlaru* a držel je zejména r. 1454, když si vyprosil odúmrť po Okořském. [8]) Na počátku 16. století držel Dětenice *Natanael z Černína* a ten prodal zboží Dětenské *Viktorynovi Křineckému z Ronova.* Nový tento pán vyskytuje se v domácích pamětech za let 1493—1510, měl za manželku Mandalénu z Valdšteina, jež mu kromě tří dcer tři syny darovala, a zemřel r. 1510. Synové *Jan mladší*, *Šťastný* a *Viktoryn* rozdělili se potom o otcovskou pozůstalosť, totiž Dětenice a Dymokury. Díl Dětenský obsahoval tvrz, dvůr poplužný a ves, vsi Osojnice, Mcely, Studce, Studecky, Bošín a Jíkev; *Viktoryn*, který díl ten převzal, povinen byl vydati k holému dílu (u něhož nebyly dědiny) 100 kop grošů, kopu dubů, 2 kopy borovic a jistou míru obilí. [1]) Týž pán dal ke své zvůli a potřebě oboru udělati a soudil se pak (1545) se Zikmundem Fryckem z Dalimeřic, jenž výtržně do ni vjel, maje v ruce ručnici a bažanty honil. [2]) Zemřel r. 1551 odevzdav své nezletilé syny manželce Bohunce z Ronova. [3]) Když dorostl nejstarší syn *Jan Albrecht*, uvázal se ve vládu a přikoupil r. 1561 vsi Oskořínek a obojí Jeseník, [4]) ale zemřel okolo r. 1569 a nedlouho potom následoval ho i bratr Jaroslav, tak že jediným dědicem zůstal na živu jen *Bohuslav*. Odbyv tedy dědice Janovy penězi, zůstal držitelem Dětenic a vesnic u Křince a vešel také v držení statku manželky své Lucie Křinecké z Jandorfu († 1586), jíž r. 1572 na zboží svém Dětenském věnoval. [5])

Po smrti Jaroslavově stalo se, že Salka a Voršila děvečky navedly Jana Skotáka z Budišína, aby ze zahrádky oknem vlezl do komory zámku Dětenského. Bezpochyby takovým způsobem některé věci ukradeny. Věc ta se na Skotáka vyjevila r. 1575, tak že podán k popravě do Nymburka a tu byv útrpně tázán, vyznal na Voršilu, která se byla mezi tím do Branných vdala. Vyzýval tedy Bohuslav nejednou Marii Valdšteinskou z Martinic, aby Voršilu na soudě postavila, rovněž tak psáno Kateřině Křinecké ze Svojkova v příčině Salomeny děvečky. Obě paní osob těch vydati nechtěly, a

[1]) Reg. I. 47, II. 717. [2]) Rkps. Budišín., tab. vet. n. 367. [3]) Můj vývod pánů z Valdšteina. [4]) Rel. tab. II. 18. [5]) DD. 14. f. 155, rel. tab. II. 29. [6]) Lib. conf. [7]) Arch. č. I. 250. [8]) DD. 16. f. 270.

[1]) DZ. 8. R 11, 45. C 21. [2]) Reg. kom. soudu. [3]) DZ. 10. A 30. [4]) DZ 55. G 20. [5]) DZ. 17. P 8.

když jim i císařské poručení posláno, vymlouvaly se a prosily, aby při pořadu práva byly zůstaveny. Tu opět císař poručil oběma (1579, 9. ledna) nenacházeje slušné příčiny, pro kterou by se služebnic svých ku právu postaviti zbraňovaly, a poněvadž i potom neposlechly, došel jich v březnu třetí a v listopadu čtvrtý rozkaz, aby ty děvečky postavily jistý den, když by jim od rady Nymburské den ustanoven byl, a výpovědi s výhradou vrchního práva očekávaly. Obě paní poslaly v prosinci Nymburským omluvu, vyslyšely přes rok 1580 zase nové rozkazy císařské, až konečně císař sročil obě strany před nejvyššími úředníky zemskými a tu pře ještě r. 1582 trvala.[1]) Roku 1586 odbyl Bohuslav Jana Albrechta, syna nedílného svého bratra, an právě let došel, penězi (7500 kop), a r. 1587 oženil se po druhé s *Beatricí z Pšinikova*, jíž na zboží Dětenském věnoval.[2]) Postoupiv jí Dřevěnici a statek Jesenický, přidal jí i r. 1588 Dětenice, což i r. 1593 a 1595 s tou ovšem výhradou opakováno, aby se v ně teprve po smrti jeho uvázala.[3]) Zemřel r. 1598 dne 24. srpna.[4]) Beatrix zavázala se mu, když ke smrti pracovala, že statek Dětenice odkáže *Jiříkovi Křineckému z Ronova*, a splnila také připověď svou, když před smrtí svou († 1610) poslední pořízení své sepsati dala, a to i ráda učinila, poněvadž si Jiříka za vlastního vzala.[5]) Dvanácte let držel Jiřík Dětenice, když byl r. 1622 polovice jmění svého odsouzen, ale to:o celé zabráno a prodáno *Albrechtovi z Valdšteina*, který je roku 1623 *Adamovi z Valdšteina* postoupil. Vystěhoval se s manželkou svou Žofií z Lukavce do Sas, kdež strádal bídou. Roku 1631 přišed se Sasy do Čech na krátký čas opanoval Dětenice; když pak s dcerami svými zemřel, neměla vdova ani tolik, aby je dala pohřbiti. Na přímluvu knížete Saského přisouzeno jest jí r. 1656 věno její na Dětenicích zapsané.[6])

Dětenice měly nyní stejné držitele s Rožďalovským zbožím a r. 1681 přešly v držení *Jana Kryštofa z Valdšteina*. Synové jeho zůstali několik let v nedílnosti, až pak se při dělení r. 1672 Dětenice staršímu synu *Oktavianovi Ladislavovi* za díl dostaly.[1]) Týž pán stavěl kostel v Osojnicích a zemřel roku 1717, zůstaviv dceru *Annu Barboru*, napřed vdanou hr. Küenburkovou, později manželku *Karla* hr. *Bathyany;* tento poděděv po ní (asi r. 1725), přikoupil r. 1739 Osojnice, před tím od zboží odcizené. Roku 1760 prodal týž pán statek Dětenský se Mcely *Janovi Krystyánovi* hr. *z Klamu a z Gallas*, v jehož rodě až do r. 1797 zůstávaly. Potom je držel Jakub svobodný pán Wimmer, od r. 1808 *Jan Filip* svobodný pán *z Wessenberka.*[2]) Od r. 1873 patří Dětenice k *velkému převorství křižovníků sv. Jana.*

¹) Reg. kom. soudu. ²) DZ. 24. A 28, 69. C 29. ³) DZ. 26. K 5, 27. H 2. ⁴) Hüttel, Chronik von Trautenau. ⁵) DZ. 135. B 14—26. ⁶) Bílek, děje konf., arch. Drážďanský, ČČM. 1881, str. 56.

MCELY.



Možná, že tvrz stávala ve vsi Mcelích, jihozápadně od Dětenic ležící. Sídlem vladyckým sice byly Mcely již r. 1252, když tu seděl *Litobor ze Mcel*. Panským zbožím byly ještě r. 1366, ale od r. 1368 patřily ke zbožím *kostela Pražského.*[3]) Král Jiří zastavil roku 1471 vsi Mcely a oboje Studce *Janovi z Ronova*, jehož potomkům náležely do roku 1622, byvše roku 1562 bratřím Křineckým k dědictví doprodány. Hrabě Oktavian Ladislav postavil tu roku 1698 zámeček (na Vinici), který časem zase zanikl.[4])

V některých písemnostech psáno též, že stávala tvrz *Matlasov* u Horních Rokytan, ale tu býval pouze dvorec, jehož místo slove dnes na Matlasovsku po bývalých držitelích Matlasích.

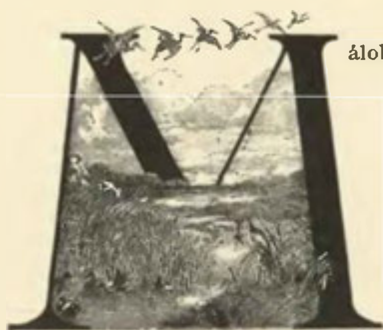
Na výšině *Humprechtu* u Dolních Rokytan spatřují se též zbytky nějakého stavení, jež se mylně jako věž popisuje. Bezpochyby tu stávala věž podobná té, kterou jsme na str. 97. popsali.

¹) DZ. 74. F 17. ²) Sommer, Topogr. ³) Reg. I. díl, lib. conf. ⁴) Rkps. Roudnický.





ZÁKUPY ZÁMEK.



álokterý zámek v Čechách, kromě starých královských hradů, měl tolik držitelů knížecího a královského rodu, jako zámek Zákupský, ale přece na pozorovatele nepůsobí svou hmotou tak, jako na příklad staří hradové a zámkové Vítkovcův. Jestiť sice zámek Zákupský velké a mohutné stavení, ale části jeho jsou sraženy k sobě, a tak ušetřeno mnoho místa, které u jiných toho druhu sídel zastavěno jest staveními od sebe odlehlými.

Jádrem zámku jest vysoké čtverhranaté stavení, k němuž se druží ještě některá stavení, vše ve slohu renesančním a beze všech ozdob, anobrž ve slohu prostém. Jako moderní sídlo objevuje se i v té příčině, že leže na nevysokém návrší nemá již známek bývalého opevnění. Bývalé rozdělení na tvrz a předhrad před ní lze znáti ještě dnes z rozložení stavení. K městu obrácena jest část předhradská, do níž se vstupuje branou ozdobenou erby Sasko-Lauenburským a Falckým. Ve dvoře potom následujícím spatřuje se v levo dlouhé stavení, v němž jsou hostnice, byty úředníků, příslušenství dvoru poplužního a pivovár, v pravo pak se nachází malé stavení s vížkou, na níž jsou hodiny; i tu jsou byty pro úředníky. Naproti příchozímu ukazuje se vysoké stavení zámecké, které jest odděleno od předhradí hlubokým vyzděným příkopem, ale s ním spojeno pevným kamenným mostem.

Nad branou vkusně ve slohu renesančním zřízenou a erbem Berkovským ozdobenou nachází se tento latinský nápis:

PACE · TOGAQ · INGENS · PATRIO · GEMINOQ · DISERTVS · BOEME · TVO · ELOQVIO · THEVTONIS · ORA · TVO · REGIBVS · ILLE · IDEM · NVNCVNI · ASTANTE · DVOBVS · MOX · GEMINIS · GRATVS · CONSILIO · ATQFIDE · HAEC · QUOQ · SDISLAVS · POST · TOT · BELLIQ · TOGAEQ · ATQ · ANIMI · INGENTES · DAT · MONVMENTA · BONVS · ARCEM · HANC · BERCIADVM · GENERI · PATRIAEQ · SIBIQ · EX · UNO · COELI · SIDERA · ADVSQ · TVLIT.

Nápis tento tak, jak je psán, nesrozumitelný, stane se srozumitelným vtipným spořádáním a vyložením prof. Krále a má smysl tento: Bonus Sdislaus, pace togaque ingens disertus patrio geminoque eloquio, tuo, Bōeme, (et) tuo, Theutonis ora, ille idem gratus consilio atque fide regibus, nunc uni, astante duobus, mox geminis, post tot bellique togaeque atque ingentis animi monumenta dat haec (monumenta), hanc arcem Berciadum generi patriaeque sibique ex uno coeli sidera adusque tulit. Což česky vyloženo tento smysl má: Dobrý Zdislav, v míru i ve válce veliký, v domácí i družné řeči výmluvný, v tvé, Čechu, a v tvé, kraji německý, také králům radou a věrností milý, teď jednomu, spojenému se dvěma, brzo potom dvěma, po tolika památných skutcích ve válce a míru a po tolika památných činech svého nesmírného ducha tuto památku daruje, totiž tento zámek rodu Berkovskému, vlasti a sobě zespod až k hvězdám nebeským vyzdvihl. [1])

Zámecké stavení jest čtverhran dvě poschodí vysoký a dvůr též čtverhranatý zavírající, jež vystavěno, jak již pověděno, ve slohu renesančním a barokovém. Ve dvoře se spatřuje na všech čtyřech stranách kolonada. V druhém poschodí jsou světnice, ve kterýchž císař Ferdinand svaté paměti za doby

[1]) Za nápis a rozluštění děkuji p. prof. Rezkovi.

letní obýval, sám měl v průčelí řadu skvostně zřízených pokojů, na jejichž konci jest stará, dobře zachovalá *tabulnice*, v níž knížata Lauenburská manům svým léna udílela. Úprava zdí a stropů jest dílem Navrátila, malíře Pražského. Na té straně ke klášteru kapucínů obývala císařovna Maria Anna Pia. Ostatní místnosti vykázány byly dvořanstvu.

Kaple zámecká věkem již sešlá r. 1853 obnovena byla takovým způsobem, že nešetřeno nižádného nákladu a že se při tom zachovávala největší šetrnosť ke všemu, co ze starších časův od jejich bývalých zakladatelův pocházelo. Bohatá klenba, jejížto štukatura byla zcela dobře zachována i s 12 postavami andělů v životní velikosti, zůstala, a podlé ní vyozdoben ostatek této posvátné prostory. V síni před kaplí spatřují se kromě starého obrazu ze 16 století pocházejícího, na němž jest vyobrazeno ukřižování Páně, dvě okna, ozdobená obrazy ve skle vypálenými, sv. Vácslava a sv. Lidmily; dílo toto, první větší malbu toho druhu v Čechách dovedně sdělal Jan Quast. Ve vlastní kapli upoutá zrak skvostný velký oltář, který vytesal Petr Bonanni z kararského mramoru a ozdobil obrazem sv. Františka Assiského malíř V. Kandler. Pěkný je též malý oltář, ozdobený sochou Matky boží, který je vytesán z českého mramoru od Pražského kamenníka Svobody. Vyzdobení stěn kaple pochází od malíře V. Kandlera a sochaře V. Levého. [1])

V nejbližším okolí zámku jest dvorská zahrada a pěkný park, k nimž se druží příjemné procházky po blízkých lesích. Také město, zejména chrám jeho farní obsahuje mnohou památnosť.

V popise r. 1608 učiněném, když se spisovala pozůstalosť po Vácslavovi Berkovi z Dubé, popisují se některé podrobnosti v zámku. Z nich dovídáme se, že nahoře byla fraucimorská světnice s kontrfektem císaře Ferdinanda na stěně malovaným, za ní sklep a před ní klenutý mázhauz. Zde stály truhla zelená a druhá truhla zelená, v jejímžto přítruhlí svázány byly listy německé, třetí zelená truhla a dvě jarmary. Na témž mázhauze byla kancelář. Za ním proti fraucimoru býval panský pokoj. Připomíná se také veliký palác, starý fraucimor, sýrová světnice, preceptorova světnice, sklep, kde máslo bývá, sklep děveččiný a j. [2])

Starodávné české jméno Zákupy (později i Zákopy) ukazuje snad na osídlení někdy lesnaté a nevzdělané krajiny, když se tu němečtí osadníci zakupovali a nové městečko založili. Toto obdrželo od nich název Richinstadt, který se již ve 14. století vyskytuje (1378). Při městečku povstala tvrz na místě nynějšího zámku stojící a obě drželi r. 1359 *Frydhelm*, *Pavel* a *Ondřej* bratří *ze Smojna*. Ondřej připomíná se až do r. 1365 jako spolupatron kostela zdejšího, ale vedlé něho vyskytuje se od r. 1363 jako pán podací *Vaněk* z *Vartemberka*, bohatý pán, jenž držel také Děvín, Tolštein a Vartemberk, byl nejvyšším číšníkem a zemřel buď roku 1364 nebo 1365. Po něm následovali synové jeho *Jan* a *Vaněk*, držíce až do roku 1377 panství ta společně, a proto vyskytují se r. 1369 jako páni podací kostela Zákupského. [3]) Asi okolo r. 1377 obdržel Vaněk za díl Tolštein a Zákupy a vyskytuje se naposled r. 1379. Dědicem obou panství stal se *Vaněk Bílý* z *Vartemberka* a z *Děčína*, ale přijal děti Jana bratra n. Vácslavova na spolek, ale jen v příčině těchto dvou panství. Když tedy Bílý r. 1383 zemřel, ujal se sirotků pan Beneš Veselský a právo jich k Zákupům tvrzi a městečku a hradu Tolšteinu uhájil. [4])

Beneš zemřel r. 1385 [5]) a jako poručník následoval Petr Kostský z Vartemberka, jenž r. 1386 nového faráře ke kostelu Zákupskému podával. Okolo r. 1389 ujali Jan a Vácslav, nejstarší ze sirotků, Tolštein, Zákupy a panství otcovská. Vácslav nazývá se r. 1391 pánem na Zákupech, [6]) ale není zřejmo, jestli to byl jeho díl, neboť v letech 1396—1432 vyskytuje se bratr jeho *Vilém* jako pán Zákupský, patron kostelů v Zákupech a Brenné a spoludržitel části města Mimoně. [7]) Jakožto takový prodal r. 1410 úrok na své části radě Mimoňské k nadání oltáře Matky boží. [8]) Na počátku válek husitských držel se stranou pod jednou a dosazoval na své kostely katolické faráře. Od r. 1427 vyskytuje se v pamětech syn jeho *Vilém mladší* [9]) a naposled se připomíná r. 1450 s bratrem svým *Benešem*. [10]) Tento vyskytuje se potom jako samotný pán, a obnovil roku 1458 nadání fary a kostela v městečku a pod hradem. On a potomci jeho nemohouce Zákup udržeti upadli v chudobu, živoříce po 16. století na drobných statcích. Zvali se Zákupskými z Vartemberka, a tuším, všechny větve rodu svého přečkali.

Zákupy vyskytují se od konce 15. věku v držení rodu Berkovského, a to té pošlosti, která seděla na Lipém. Koupili je snad bratří *Jaroslav*, *Jiřík*, *Jan* a *Petr*, kteří jmění své nedílně drželi, ač některý snad některý statek sám spravoval, jako na př. Petr r. 1493 Zákupy. Roku 1502 rozdělili se o ně Jiřík a Petr, již sami jen živí, Adam a Zdislav synové n. Jaroslavovi a Vácslav syn n. Janův. [11]) Na jeden díl položena čtvrť zámku a města Lipého, zámek Zákupský s dvorem pod ním, s poplužím řečeným Forberk a poplužím Vlastibořským, městečko s kostelním podacím, vsi Kecendorf, Brenná s kostelním

[1]) Obšírně v Pam. arch. I. 41, též Mikovec. Album v. Böhmen I. 69, Josef Bertel, Schloss Reichstadt, Prag 1876. [2]) Arch. Třeboňský. [3]) Lib. conf. [4]) DD. 13. f. 172. [5]) Rkps. bibl. Praž. [6]) Lib conf. [7]) Lib. conf. erect. VII. 98. [8]) Lib. erect. IX. G 7. [9]) Paprocký o st. pan. 271, arch. Třeboňský. [10]) Rel. tab. II. 219, Pam. arch. VI. 157. [11]) DZ. 252. B 7.

podacím, Bohatice, ves pustá Kamenice, zámek Milštein s městečkem Cvikovem a příslušenstvím a zboží Kunratické. [1]) Zboží toto bez části Lipého, Milšteina a Kunratic postoupil *Petr Berka z Dubé* roku 1518 *Zdislavovi Berkovi z Dubé* za 2000 kop, ale toliko do života, tak že po smrti Zdislavově zase na Petra připadnouti mělo. [2]) Nedlouho potom za panování Zdislavova a za hejtmana Hanuše Blekty z Útěchovic založena jest městská kniha Zákupská v jazyce německém. [3]) Roku 1532 dokoupil Zdislav zboží Zákupské s Milšteinem, Kunratici, též půl zámku Lipého a čtvrť města od Zikmunda a Jiljí, synů Petrových, a zůstal od té doby samostatným a dědičným držitelem Zákup. [4]) Zdislav byl roku 1526—1533 nejvyšším sudím a odtud až do smrti nejvyšším hofmistrem, při tom také zemským fojtem Lužickým. Králi Ferdinandovi byl s obzvláštní věrností oddán. Byv jedním z volitelů, kteří ho za krále volili, hned po volbě sám kolikátý vyslán jest k novému králi, aby mu volbu oznámil. Roku 1547 zjevně odporoval všemu, cokoliv proti králi počnikáno. Zámek Zákupský postavil znova v těch hlavních částech, jako se posud spatřuje.

Zdislav byl třikráte ženat, ale dětí po sobě nepozůstavil. Posledním pořízením, daným r. 1553 dne 30. května, zanechal statek Zákupský k věnnému držení manželce své *Anně z Vartemberka* ve 3000 kopách. Poručníky nad jměním svým učinil Jana staršího z Lobkovic a Zbyňka Berku z Dubé, mistra Strakonického. Jablonný odkázal strýci Kryštofovi, vsi některé strýci Vácslavovi a zámek Mělnický Zbyňkovi, mistru Strakonickému, a Zdislavovi synu Kryštofovu na rovný díl. [5]) Zemřel téhož roku dne 11. září. Vdově zůstaly tedy užitky panství, ale ve vládu nad ním uvázali se poručníci, za nichž tu byl úředníkem (1554—1559) Kašpar z Gerštorfu. [6])

Panství Zákupské a Mělnické dostalo se potom strýcům *Zbyňkovi* a *Zdislavovi*, z nichž tento teprve roku 1565 let svých dosáhl. To bylo také příčinou, že onen, jenž byl mistrem královské komory, oboje spravoval. Když tedy Zdislav let došel, následovalo dělení, při čemž se mu dostal Mělník, a Zbyněk podržel panství Zákupské. Týž pán dal r. 1560 kostel v městečku obnoviti, tu sklípek ku pohřbu zříditi a roku 1562 nové zvony slíti. Roku 1573 dne 2. srpna vyhořel zámek Zákupský, při čemž mnoho lidu zhynulo. Zbyněk postarav se o jeho obnovení zemřel r. 1578 dne 6. března.

Potomstvo jeho nemělo na Zákupech ani štěstí ani požehnání. *Jan Berka z Dubé* a na Zákupech (tuším syn Zbyňkův) zavražděn jest na rynku v Lipém r. 1578 dne 11. listopadu v noci od svého lokaje, a vrah unikl. Dědicem panství byl tedy *Vácslav Berka*, Zbyňkův syn. Poručníkem jeho byl pan Jindřich Berka, jenž Zákupským r. 1586 erb městský u krále Rudolfa vyprosil. [7]) Roku 1597 byl již Vácslav při letech a začal vládu svou tím, že statek Polický po předcích zděděný zastavil. [8]) Byl pak císařskou radou a knížectví Hlohovského hejtmanem a zemřel roku 1608. Zůstalo po něm 5 synů (Zbyněk, Zdislav, Jiřík Vácslav, Jan Jindřich a Vácslav) a několik dcer, vše nezletilých, nad nimiž měla poručenství paní Eliška Kolovratova z Dubé, sestra zemřelého. [9]) Ale za nedlouho se ukázalo, že statek Zákupský pro mnohé závady udržen býti nemůže. Z té příčiny vysláni k prodeji jisti páni a od soudu zemského, a ti prodali roku 1612 dne 27. července zámek a městečko Zákupy s podacím, vsi Kecendorf, Kamenici, Bohatice, Brennou s podacím, Vlčí důl, Dobranov s podacím, Častolovice, Skalici, Staré a Nové Šídlo, Brniště, městečko Cvikov s podacím, vsi Ryrsdorf, Morgentau, Glasert, Hoffnung, Horní a Dolní Lichtenwald, Grumpach, Horní a Dolní Morgentál, Kunratice a Grynu, Horní a Dolní Palič, Valteřice, Stoupen, Heřmanice s chalupníky v Novém Dole a Rabšteině, člověka v Horní Libchavě s dvory, pivováry a mlýny *Janovi Novohradskému z Kolovrat* na Buštěhradě a Košatkách za 131.000 kop míšeňských. [10]) Nový pán dal si v lednu r. 1613 od svých poddaných poddanosť slibovati a zemřel téhož roku. Vládu nad statky ujala nyní manželka zemřelého, dotčená Eliška, která r. 1614 svobody Zákupských potvrdila. [11]) Synové její byli dva, *Zbyněk* a *Albrecht* († r. 1626). Starší syn, jenž roku 1620 svobody Zákupských potvrdil, [12]) byl náboženství katolickému a králi Ferdinandovi horlivě oddán, pročež i mnohá protivenství zkoušel; zejména mu škodil Jan Jiří Braniborský, kníže Krnovský, který se i po bitvě Bělohorské Bedřicha falckrabě s 6000 muži svého vojska přidržel. Od něho vysláno oddělení vojska, jemuž velel hrabě ze Solmsu, k Zákupům. Dne 25. ledna r. 1621 přišel Solms k zámku, na němž byla malá posádka, a ihned je vyzval, aby se vzdali. Když se tak stalo, usadil se hrabě v zámku, vyplenil jej a potom dal i městečko vytlouci. Nevázaní vojáci pobrali, co vzíti mohli, vybrali kostel, rozsekali oltáře a obrazy a vloupali se do pohřebního sklípku Berkovského. Tu prohledali všechny mrtvoly, strhali s nich, co mělo cenu, a stloukli konečně i cínové kříže s rakví. Poněvadž však uslyšeli, že císařští leží u Boleslavě, opustili nazejtří Zákupy a táhli do Lužice. Do zajetí vzali hejtmana Balzera [13]) a dva sousedy z městečka.

---

[1]) DZ. 250. J 6. [2]) DZ. 45. F 14. [3]) Arch. městský Zákupský. [4]) DZ. 5. B 20. [5]) DZ. 11. B 22—30. [6]) Městská kniha. [7]) Reg. král. ve Vídni, Pam. arch. IX. 929. [8]) DZ. 176. J 9. [9]) DZ. 93. C 12, arch. Třeboň. [10]) DZ. 185. K 10. [11]) Pam. arch. VI. 157. [12]) Arch. Zákupský. [13]) L. 1613 byl Esaias Hirsch hejtmanem panství. (Kniha městská.)



Zákupy zámek.

Zbyněk stav se radou komory české a hejtmanem kraje Litoměřického oženil se roku 1628 dne 30. ledna s *Annou Majdalénou z Lobkovic*, ale zemřel již r. 1632, učiniv manželku svou dědičkou všeho jmění svého, totiž Zákup, Paliče a Buštěhradu. Ze strany sestry jeho sice pořízení jeho odpíráno, ale bez výsledku. Mladá paní vdala se po druhé za *Jindřicha Julia knížete Sasko-Lauenburského*, který byl r. 1617 do Čech přišel a r. 1632 třetí svůj sňatek s mladou vdovou uzavřel. Kníže sloužil ve vojsku Valdšteinově, při čemž se choval tak, že se málem do záhuby zapletl. Štěstí jeho bylo, že při vraždění vyvázl, a když potom vzat byl do zajetí, dobře se uměl vymluviti a na zemřelé vinu a pohanu svaloval. Poněvadž k tomu také měl přímluvčí, dosáhl zase svobody, cti a statků. Švédové zavalili mu dosti svízelů, zejména r. 1639, kde Zákupy vyplenili. Později došlo i k povstání lidu venkovského. Léta 1658 dne 17. července obklíčili nespokojení sedláci zámek Zákupský, kdež právě kněžna přebývala, ale rozehnáni jsou od vojska, tak že část uprchla do Cvikovských lesův a mnoho jich dodáno do Boleslavě, kdež vyhrožováním útrpného práva vinníci vyšetřeni a do Prahy do vazby dodáni. Roku 1665 dne 20. listopadu zemřel kníže a tři léta potom kněžna.

Syn jejich *Julius František* zdědil po otci kromě Zákup rozsáhlá a výnosná panství. Zámek Zákupský dal roku 1683 skrze stavitele svého Jeremiáše Süssnera ze Slavkova tak asi postaviti, jak se dnes spatřuje. Kníže byl ve vojenských službách císařských, prodělal válku s Turky a vyznamenal se r. 1683 při vysvobození Vídně. V jedné bitvě s Turky byl v takovém nebezpečenství, že jej skok bílého jeho koně od zajetí nebo smrti zachránil. Za to dal na horní chodbě zámku koně tohoto vymalovati v životní velikosti, jak viděti bylo až do posledního obnovení zámku. Na památku svého vysvobození vyzdvihl v letech 1681—1685 klášter kapucínský. Náklad na něj byl takový, že by se dnes sotva za 90.000 fl. pořídil. Když se stal Julius panujícím knížetem Sasko-Lauenburským, zděděv knížectví po svém bratru, stal se zámek Zákupský sídlem skvostným. V síni shora dotčené, jejíž strop byl stříbrem a pozlacenými arabeskami ozdoben, stál pod nebesy trůn o několika stupních, na němž kníže sedě léna manům svým udílel. Kníže zemřel roku 1689 dne 25. září. Za jeho duši sloužilo se v okolních kostelích a klášteřích 620 mší, a pohřeb i s almužnou rozdávanou stál 1304 fl. (dnes přes 6000). Dědičkami staly se jediné jeho sestry Anna Marie Františka Terezie a Františka Sibylla Augusta, které se roku 1692 rozdělily. Mladší vdaná za Ludvíka markrabě Badenského obdržela první díl, totiž Ostrov a ostatní statky v Loketském kraji. *Anna Marie Františka* vdaná za Filipa Viléma falckrabě na Rýně a z Neuburka (r. 1690) vzala si Zákupy, Ploškovice, Buštěhrad, Palič, Svadov, Míkovice, Zvoleněves a dva díly domu na Hradčanech.

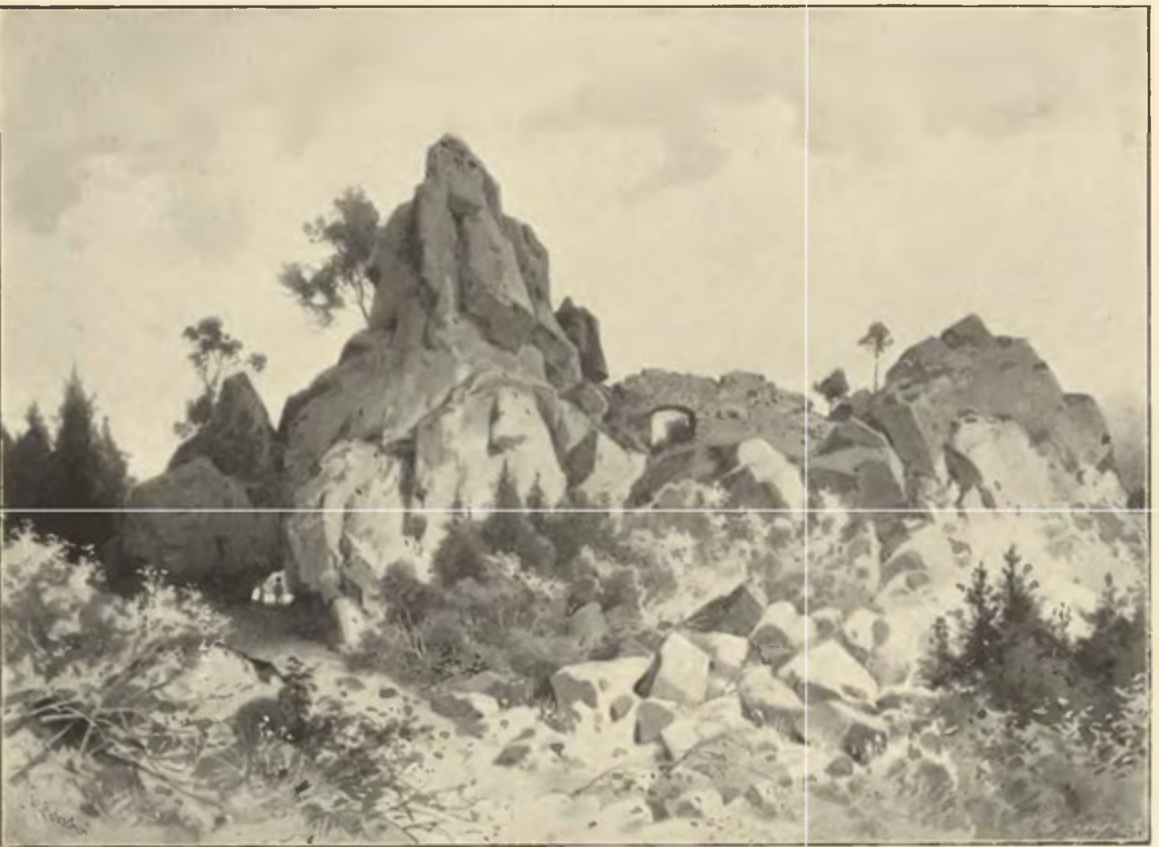
Ovdověvši již r. 1694 vdala se na domluvu císaře Leopolda a císařovny Eleonory za Gastona III. velkovévodu Toskánského (1697), ale manželství nebylo šťastné. Kněžna tudíž opustila manžela svého a žila na svých statcích, držíc tu veliký dvůr, jehož vydržování ročně mnoho stálo. Kromě stravy a ostatního k bytu patřícího platila služebnictvu jen na penězích přes 7000 fl. (dnes skorem 40.000 fl.); na koně padlo 2000 korců ovsa a dříví spáleno 4000 sáhů. Ke dvoru totiž náležely čtyři dámy dvorské, kavalír, sekretář, štolba, advokát, lékař, kaplan, sedm komorných, hausmistrová, knihvedoucí, písař, dva komorníci, kancelista, dva zlatníci, tlumočník, guarderobier, stříbrník, furýr, stavitel, sklepník, kuchař, sochař, myslivec, číšník, dva kuchařští pomocníci, kuchyňský písař, dva špalírníci, cukrář, čtyři lokajové, dva hejduci, pekař, sedlář, řezník, truhlář, malíř, kovář, pacholek k sedlání, postillon, osm koňských pacholků, dozorce nad vozy, pět kočí, čtyři forejti, běhoun, čtyři pradleny, dvě ženy k mytí stříbrného a cínového nádobí, dvě kuchyňské, krejčí, přikladač v kuchyni, žena na sbírání koření, topič, tři pážata, učedník, dva kuchtíci, pacholík zlatníkův, pacholík stříbrníkův, pacholík písaře sklepního, dva psáři, dva pacholíci v konicích, starý voják, zahradník, sladovník, bažantník, dva pomocníci a dva učedníci zahradníkovi, tři ponocní, sluha v písárně, dva rybáři, vrátný, trubač, vinařský, písař obroční a jeden starý člověk. Kněžna byla paní velice pobožná; dokud bydlila v Zákupech, bývalo v kapli zámecké mnoho svátostí, zejména třináct úplných koster sv. mučedníků, které v Římě za veliké peníze koupeny a pak do patronátních kostelův a klášterů rozdávány. Do Zákup voženy tyto svátosti na velbloudech, pro něž kněžna v zámecké zahradě velbloudí stáje zřídila. Zřídila také v lesích panství Zákupského troje poustevny (r. 1698—1712). Zemřela r. 1741 dne 15. října a pohřbena vedlé mrtvoly prvního manžela v kostele Zákupském.

Dědičkou stala se dcera z prvního manželství, totiž *Marie Anna Karolina*, manželka Ferdinanda knížete Bavorského. Když tento brzo zemřel, vyvolila si Zákupy za vdovské sídlo. Roku 1743, 27. ledna objevili se tu krajští hejtmané Hradecký a Boleslavský s oddělením jízdy nesouce rozkaz královny Uherské a České, aby kněžna ihned dědičné země opustila. Několik hodin potom odjela kněžna do Žitavy. Příčina toho byla taková, že svakem kněžniným byl císař Karel, jenž si království České osoboval, a že bylo na kněžnu podezření, jakoby s ním byla v tajném srozumění. Její kavalír a sekretář zadrženi a odvezeni do Prahy, ale brzo zase propuštěni. Od let 1744 zkoušelo město a panství od Prusů. Roku 1744 přitrhli sem nejednou a nepřátelsky řádili, zejména to činili vojáci Einsiedlovi, o nichž poznamenal tehdejší děkan Zákupský, že zasluhovali spíše název zlodějův a loupežníků než vojáků. Kněžna vrátila se do Čech zase v říjnu r. 1747 a zemřela r. 1753. Dědicem jejím stal se syn *Kliment František vévoda Bavorský*. Tento neměl přirozených dědicův, a proto se dostaly Zákupy a jiné statky po jeho smrti (r. 1770) *Maximilianovi Josefovi*, panujícímu vévodě v Bavořích, kterýžto jako cizozemec získal si r. 1771 český inkolát.

Roku 1775 v měsíci březnu vpadli do Zákup vzbouření sedláci z panství Vartemberského a Jablonského. Přišedše na rynk hlasitě vyzývali obyvatelstvo, aby se k nim přidalo. Městský písař chlácholil je, ale nebylo nic platno. Dne 26. března 700 jich učinilo útok na zámek, rozbili dvéře a okna, roztrhali peřiny a sebrali vše, co bylo z mědi a cínu (poněvadž stříbrné nádobí dávno bylo odvezeno). Potom dobyvše se do sklepů tu si zavdávali, majíce na hlavách paruky, vzaté úředníkům a služebníkům, nebo jsouce přioděni mužskými i ženskými šaty, které v pokojích našli. V tom je překvapilo oddělení vojska, které přišlo z Lipého, tak že se mnozí vzdali, jiní však raději vyskákali z oken, nic si nedělajíce z potlučení, které při pádu vzali.

Dědicem vévody stal se napřed vévoda *Karel z Zweibrücken* (r. 1777), který tu nedobře hospodařil. Napřed v letech 1780—1781 všechny svrchky ze zámku a potom hospody a jiné příležitosti prodány. Potom r. 1782 zkusili to s pronajímáním panství. Najala si je společnost, ale neplatila nic, a teprve po dlouhých přích zase r. 1786 ujato. Tím se rozmrzel kníže tak, že r. 1784 všechny své statky v Čechách Krystyánovi knížeti Valdeckému prodal, ale poněvadž tento neplatil, zase je ujal. Když r. 1795 zemřel, následoval *Maximilian Josef falckrabě na Rýně* a potomní vévoda Bavorský, za něhož stavení na předhradí pronajato továrníkovi Leitenbergrovi k potřebám tkadleckým, a teprve r. 1799 zřízeny tu byty pro pensisty.

Skrze smlouvu, která učiněna r. 1805 dne 2. září v Mnichově mezi plnomocníky císaře Františka a kurfirsta Salcburského s jedné a vévodou Maximilianem s druhé strany, postoupeny všechny bývalé statky Lauenburské, poněvadž Maximilianovi kolikeronásobná náhrada dána byla, *Ferdinandovi kurfirstovi Salcburskému*, královskému princi v Uhrách a Čechách, arciknížeti Rakouskému, později velkému vévodovi Vircpurskému a od r. 1814 velkovévodovi Toskánskému, ale nový pán převzal s nimi dluh 1,078.047 fl. Nový pán dal r. 1806 na zámku co nejnutnější bylo opraviti a r. 1811 kázal dáti lepší střechy na stavení. Když na kongresu Vídeňském (r. 1815) jednáno bylo o náhradu, která se měla státi synu Napoleonovu (Františku Josefovi Karlovi, jmenovanému vévodovi Zákupskému), uvolil se velkovévoda, že postoupí statky svoje v Čechách *císaři Františkovi*, až Lukka zase spadne na velkovévodství Toskánské, a v té



Milštein.

příčině učinil také v letech 1819—1822 právní přiznání. Poněvadž pak mladý Napoleon r. 1832, 2. července zemřel, neuvázav se nikdy ani v Zákupy ani ostatní statky, a ke spojení Lukky s Toskánou roku 1847 došlo, spadly Zákupy, Buštěhrad, Zvoleněves, Kácov, Tachlovice, Červené Poříčí, Palič a Ploškovice na *císaře Ferdinanda*, a připsány mu r. 1849 dskami zemskými jako jeho soukromé jmění.

Změnou touto připravovala se pro Zákupy nejšťastnější doba jejich trvání. Neboť dobrotiví císařští manželé usnesli se na tom, že každý rok několik měsíců letních v Zákupech pobudou, k čemuž od r. 1851 pravidelně docházelo. Za tou příčinou ukázala se nutnost, zámek Zákupský, v němž se skorem století nebydlilo, zase znova upravovati. Práce ty vykonány po roce 1850 od dovedných domácích umělcův a řemeslníků. Jaký pak blahobyt v městečku nastal, posud jest u Zákupských v živé paměti. Když dobrotivý a šlechetný císař r. 1875 dne 29. června se světem se rozloučil, stal se pánem panství Zákupského *J. V. císař a král František Josef.*

MILŠTEIN HRAD.



Při severních hranicích zemských nedaleko města Cvikova spatřují se na pasece mezi lesy poslední zbytky hradu Milšteina, který stoje na vysoké hoře ovládal někdy celou krajinu. Nejpohodlnější cesta k němu vede přímo od stanice-Röhrsdorfu po silnici dobré a úpravné, na které se žernovy a jiné kamení, na Milšteině lámané, vozí. Jiná cesta vede ze Cvikova lučným údolím potoka až ke kraji lesa a jím pak až na patu hradiště. Zde se spatřuje mnoho balvanů, které s hradiště za dávných dob spadly a také lomením sházeny byly, tak že jsou rozsety na všech stranách. Na vrchu bývala skála na skále a mezi tím množství ssutin kamenných, nad nimiž stával hrad. Ze skal spadlých dělají se od pradávna žernovy, a proto hora tato, snad dříve než hrad povstal, jméno své obdržela. Ustavičným odlamováním se tvar hradiště na straně jihovýchodní změnil, a konec jeho k západu obrácený docela jest již rozebrán. Tím způsobem se stalo, že se poměry na Milšteině od těch dob, co byl popisován,[1]) tak změnily, že se tu mnohý podlé starých popisů ani nevyzná.

Návrší, na němž hrad stával, rozdělovalo se před odlomením na několik skalisk vysoko vyčnívajících, jejichž patou bylo dlouhé a souvislé skalisko. Nyní vyčnívají ještě dvě mohutná skaliska; dříve bývalo ještě třetí pěkně ku podívání se vypínající, ano se končilo v kužel pískovce, asi 35 m. vysoký jako nějaká věž; od vrcholu svého rozšiřovalo se skrze několik odstavcův až k patě, kdež do skály vytesána byla brána. Skrze tuto bránu skalnou vstupovalo se do malého dvoru na všech stranách zavřeného, v němž býval v první polovici našeho století krásný buk; v kůře jeho vyřezáno bylo množství jmen těch, kteří tyto zříceniny navštívili. Na všech stranách dvoru viděti bylo hradby nebo skalné stěny, místy svislé a v bázlivém hrůzu působící. Sem tam byly dutiny ve skalách, jež se umělým výklenkům podobaly. To vše již zmizelo. Neboť nyní je tu kamenný lom; dílem totiž rovina, která povstala ukládáním odpadků, dílem jsou tu ssutiny skal a hotové a nedohotovené žernovy.

Od jižní strany vede z dolejška bývalá vozová cesta, totiž ta, na kterou se přijde po silnici z Röhrsdorfu. Kdo po ní jde a blíží se severozápadní straně hradiště, spatřuje tu množství kamene sesutého, za ním pak přijde po strmém vršku k *bráně* zděné, jejížto tesané obroubení je docela vylomeno. Brána tato se nachází v hradbě, která se odtud táhla po kraji skály. V levo při vchodu vypíná se vysoké skalisko na způsob věže, jehož vrch se podobá obrovské hlavě, hledí-li se naň se strany. Od brány šla na kraji skal pevná hradba, kteráž i trhliny ve skalách vyplňovala a na jednom místě prý od paty propasti skorem 20 m. vysoko vyzdvižena byla. Hrubá tato hradba mívala prý ochoze s úzkými střílnami a nešla

[1]) Heber's Burgen IV. 207, Bernau, Album I. 171.

po skalách rovně, nýbrž všelijak se lomíc přizpůsobovala se povrchu pitvorných skal, jak se kde naskytoval. Naproti bráně bývala okolo r. 1800 věž, která však popraskala, když skály trhaly prachem a jí otřásaly, až se konečně sesula. Na jižním konci tohoto oddělení bývalo skalisko, kdež se hradby s obou stran spojovaly. Spadalo strmě k boku hradiště a mělo vespod dutinu, k níž se chodilo s hořejška po starožitných schodech. V té dutině bývala voda, a tedy se pravdě podobá, že tu bývala nádržka. Nyní jest to skalisko úplně rozebráno, tak že po něm není známky.

Kde páni bydlili, nyní ovšem se nepozná a ani domněnku nelze říci, poněvadž větší část hradiště jest rozebrána. Snad bylo obydlím věžovaté stavení, o jehož sesutí jsme mluvili.

Kdy Milštein povstal, není známo; jen tolik lze souditi, že postaven byl od Berků z Dubé, jimž prvotně lesnatá hornatina od Žitavy k jihu patřívala. Možná, že jej Berkové založili již na počátku 14. století k ochraně zboží Cvikovského, když v krajině okolní nepokoje zuřily. Zle řádili rytíři z Naptic a z Tanvaldu okolo r. 1312 z hradu Ojvína. Karel, syn krále Jana, vrátiv se do Čech zlé řády ty všelijak rušil a mořil a Žitavským dopouštěl, že bořili takové loupežné hrady, jako na př. Ojvín, Tolštein, Schonbuch a jiné. Ještě r. 1355 psal Karel Šestiměstím, aby bořili „ty zámky, v nichž se zlí lidé zdržovali". Tím se jen nespokojiv v krajinách odlehlých nové hrady zakládal, aby silnice opatrovaly a v lesích zlodějstvo vyklučovaly.

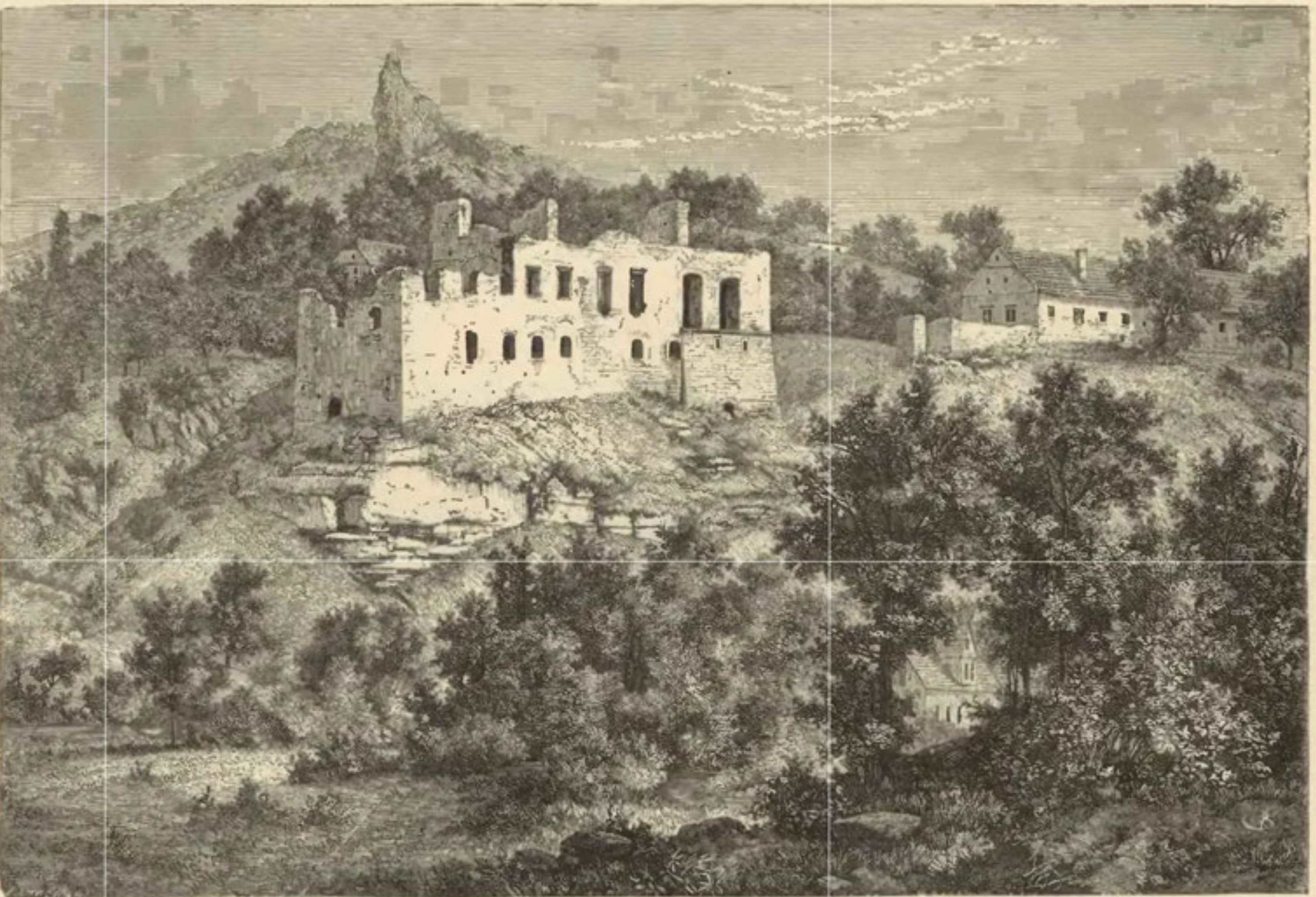
V starých dobách obyčej byl, že bylo poručeno jen na jistých silnicích jezditi, dílem aby se tu obvyklé clo platilo, dílem aby se vozkové v městech zdržovali a tím živnostem městským pomáhali. Tak šla silnice z Branibor, Polska a Dolní Lužice na Zhořelec k Žitavě a do Čech, odtud šly dvě silnice, jedna přes Jablonný, Mimoň, Bělou k Praze, kterou dal stavěti král Jan v první polovici 14. století, druhá na Lipý a Dubou k Polabí. Ona byla ubezpečena hradem Karlsfride, r. 1357 na poručení Karlovo vystavěným, kdež se také za užívání silnice clo platívalo. Lipská silnice šla vsí Olbersdorfem a minouc Ojvín šla mezi vesnicemi Hainem a Krumpachem, kdež ji nynější obyvatelé posud pamatují. Silnice tato nejvíce lákala loupežné rytíře Ojvínské, bráněna však byla hradem Milšteinem.[1]) Roku 1343 na tomto hradě bývalo dvanáct až šestnáct oděnců, kteří měli vozy na silnice k Lipému a Dubé opatrovati.

To jest nejstarší a první zpráva o hradě Milšteině, a můžeme se podlé toho domnívati, že byl hrad již nějaký čas před tím založen a že k chránění Lipské silnice dobře sloužil. Míšňané v počtu 225 lidí vpadli roku 1343 do Čech a položili se u Olbersdorfu, aby na Lipské silnici strahovali na vozy sukno vezoucí; tu zloupili a zbili několik cestujících, odrazili útok, který na ně učinila posádka Milšteinská a s kořistí svou domů se vraceli. Ale Žitavané, jichž asi 50 bylo, rychle za lupiči pospíchali a setkavše se s nimi na Karmberce u Nového města dva lupiče zajali, kteří byli potom v Žitavě veřejně stati.

Sice panství pořád patřilo *Berkům* z *Dubé*. *Jindřich Berka* podával v letech 1362—1379 nové faráře do Cvikova a Mařenic.[2]) Oboje podací patřilo později k Milšteinu. Jindřich byl bohatý pán a maje mnoho statků pozemských, syny své slušně podělovat. Roku 1391, 1. března oddělil syny své nejstarší, *Hynka* nejstaršího, řečeného Dubský, *Jindřicha* po něm nejstaršího (na Milčanech † r. 1406) a *Jindřicha*, řečeného *Berka* († r. 1423, na Housce), dada jim Jablonské zboží se vším příslušenstvím, k tomu hrad Milštein, městečko Cvikov, ves Cvikov, Kunratice ves s tvrzí a s poplužím, Lindavy svrchní a dolejní, Gryna, Krazhart, Margental, pustý Margental, Lichtenvaldy oba, svrchní a dolejní, Krumpach vsi s příslušenstvím. Věno paní Adly mateře jich mělo zůstati rodičům až do jejich smrti, pak se měli tito tři bratří uvázati v Kurovodské zboží k rozdílu.[3]) Starý Berka zemřel před r. 1404.

Řečení tři bratří krátce potom se rozdělili, a nejstaršímu z nich *Hynkovi Dubskému* dostalo se za díl panství Milšteinské. Ten podával kněze r. 1394 do Cvikova a v letech 1395—1397 do Mařenic.[4]) Pojal asi v ty časy za manželku Kateřinu, dceru Haškovu z Lemberka, jíž věnoval na vesnicích svých Kunraticích a Heřmanicích.[5]) Konečně byl r. 1408 pánem podací v Krupé na panství Kurovodském, a súčastnil se též jednání veřejných, jako na př. na soudě zemském, na němž r. 1404 seděl. Manželku svou Kateřinu přenesl r. 1409 dne 3. června s částí věna jejího (totiž té části, jež byla na Heřmanicích zapsána) na dědiny své v České vsi celé a v Markvarticích dvory kmecí,[6]) jež byl r. 1405 spolu s polovicí města Jablonného koupil. Ale ves Kunratice podržela Kateřina k věnné zástavě i po smrti manžela svého, která se zběhla před r. 1413, neboť tu v letech 1413—1425 právo podací provozovala.[7]) Zboží Milšteinské zdědili synové jeho, katolicky smýšlející *Jaroslav* a *Jindřich*, kteří běhů tehdejších využitkovavše vládli též na Ronově, Helfenburku, Lipém a Jablonném, jak se na svém místě ukáže. S počátku snad vládl na Milšteině Jaroslav sám, a to již od r. 1419,[8]) neboť r. 1425 sám podával kněze katolického ke kostelu Cvikovskému a r. 1427 k oltáři sv. Vavřince v městě Lipém.[9]) Roku 1429 on a bratr jeho Jindřich učinili

[1]) Staroněm. Molstein, mole = mlýn. [2]) Lib. conf. [3]) Archiv český II. 47—49. [4]) Lib. conf. [5]) Rel. tab. I. 585. [6]) Reliq. tab. II. 88. [7]) Lib. conf. [8]) Arch. č. IV. 376. [9]) Libri conf.



Zříceniny hradu Zásadky.

s Janem Smiřickým smlouvu o hrad Helfenburk. Jaroslav zůstával v dobrém přátelství s Lužičany, zvláště se Zhořeleckými, a s nimi nejen rokoval o válečných přípravách proti kališníkům, než i vyzvídaje o tom, co chtějí husité podnikati, sousedy své ihned vystříhával. Když asi r. 1433 zemřel, následoval v držení zboží Milšteinského bratr jeho *Jindřich.* [1])

Ten byl již r. 1436 pánem Milšteinska a toho roku spolčil se s Albertem z Dubé a z Liběšic Milšteinem hradem, s vesnicemi a polovicí panství Liběšického; potom hned oba přijali na spolek Jindřicha z Dubé a z Hojersverdy. [2]) Jindřich také býval v přátelském srozumění s Lužičany. Roku 1437 zpravoval Žitavské o smrti císaře Zikmunda a o věcech v Čechách. Páni z Vartemberka na Děčíně, kteří se pro umoření strýce svého v Žitavě na městě mstili a Šestiměstí velice škodili, také toho roku chtěli do Horní Lužice vniknouti. Lužičané byvše však Jindřichem Milšteinským vystříháni 1000 mužů do pole postavili a nepřátele čekali, dokud nebyl sprostředkováním stavů českých mír učiněn Sice účasten byl Jindřich mnohých běhů veřejných a soukromých v Čechách i v Lužici. Roku 1454 vyprosil si Jindřich na králi Ladislavovi právo odúmrtní na městě Lipém, a od těch časů raději se jmenuje „z Lipého“ nežli „z Milšteina“; také jeho potomci příjmí „z Lipého“ neodložili až do svého vymření. Mezi „bratřími“ roty Talafousovy v severních Uhřích jmenují Košické „missiles“ r. 1455 též pána z Milšteina čili Mólštýnského; snad byl tento zbojník někdy panoše hradu Milšteina. [3]) Nabytím Lipého pozbyl též hrad Milštein své důležitosti a brzo zanedbáváno toto starožitné sídlo rodiny Berkovské. Po Jindřichovi († r. 1468—1471) následovali v držení Milšteina synové jeho *Jaroslav*, nejvyšší sudí dvorský († před r. 1493), *Jiří*, sudí dvorský, *Jan* († r. 1501) a *Petr*, kteří zbožím tím nedílně vládli. Roku 1502 rozdělili se o zboží vše bratří Jiřík a Petr a strýcové jejich *Adam* a *Zdislav* (synové n. Jaroslavovi) a *Václav* (syn n. Janův), tak že byly učiněny čtyři bratrské díly. Při tomto dělení dostal se Petrovi čtvrtý díl hradu v městě Lipém a tolikéž města, též dvůr Zákupský se stavením, *zámek Milštein* se vším příslušenstvím a zboží Kunratické, sídlo Zákupy též se vším příslušenstvím, dům v Praze a manové v Prorubí atd. [4]) Takovýmto rozdělením byl osud starého hradu rozhodnut. Petrovi se zachtělo raději bydliti v prostranném, pohodlném a lidnatém městě Lipském anebo na sídle Zákupském, kdež bylo veselejší obydlí, nežli v zasmušilém a v lesích ležícím hradě Milšteinském. Proto však ještě Milštein hned k úplnému spuštění nepřišel; ještě Václav Hájek z Libočan (r. 1541) připomíná Milštein v seznamu svých hradů českých. [5]) Petr Berka postoupil roku 1518 zboží Zákupského na jisté výminky Zdislavovi Berkovi z Dubé († r. 1553). Zůstalo mu tedy panství Milšteinské a jisté nápady na Zákupsko. Ale Petrovi synové *Zikmund* a *Jiljí* prodali nápady své na Zákupy a Milšteinsko, totiž: Zákupy zámek, dvůr poplužný, městečko, Sedlce, Popelov, Pencendorf, Brenná, Bohatice, Kamenice, Kunratice, Kundersdorf, Krumpach, Horní a Dolní Margental, Lichtenvald a Grashart vsi celé, Cvikov městečko *Zdislavovi Berkovi z Dubé* a na Zákupí a Lipém. Zboží Milšteinské od těch dob pořád počítáno k Zákupsku. Hrad Milštein samoten pozbyl tehda veškeré důležitosti, protože již nikdo na něm nebydlíval a naprosto spoustě zanechán byl.

Roku 1596 dává zprávu o něm Benedictus Chirocensis Italus, jeden z Vlachů, kteří se v Čechách potulovali, drahé kamení a poklady hledajíce Dává komusi návod, aby šel z Žitavy do Čech a mina Ojvín že uvidí po pravé ruce zámek s „věží“, jenž slove Mahlstein. „Jdi tam,“ pokračuje, „pod tím zámkem jest studně, v níž já a předkové mnohé drahé kameny jsme pomývali a tu naházeli. Při studni jest rybníček jako sádka, a v něm veliký poklad, uložený v pánvi zlaté a drahými kameny posázené, peněz a zlata; na hrázi téhož rybníčka stoje dívej se na zámek, a tu uvidíš na něm trochu stranou v kameni vytesané znamení † △. Najdeš-li je, udeř do něho nosatcem a hleď se dostati do skály; najdeš tu slepé okno a v tom okně leží kniha německým písmem psaná, a tvář, v níž můžeš viděti všechny skryté a tajné poklady, a také mých předků zbraně (erb?) do kusu stříbra vyryté. Tu knihu čti a podlé potřeby podívej se do tváře, tu najdeš všechny věci, jak bys k tomu statku přišel, nebo kde bys jej našel. Ale pro tvé poučení, kdybys tu knihu nebo to okno hned najíti nemohl, pojmenuji ti místo nebo dvě místa, kde také drahně zlata, šatstva a jiných věcí leží. Napřed vejdi velikou branou do zámku a jdi vedlé hradby po pravé ruce, jak daleko můžeš, tu najdeš sklep, jdi ven skrze šíji a tu najdeš v zemi tvrdou, dobře zadělanou zeď, ale ona jest tvrdá na tu stranu ke skále; když se zde skrze tu zeď dostaneš, dostaneš se do sklepa ve skále, který jde tím směrem k hornímu zámeckému dvoru. Pracuj tam, najdeš tu svěcenou kropenku plnou starých tolarův, i mezi tím čtverhranatých, též zlatých, také věci od stříbra a koflíky, kteréž věci loupežníci po panských dvořích pobrali a sem zanesli. Zase na jiný způsob jdi

[1]) Proti tomu mluví zpráva (v Arch. českém II. 513), kdež se jmenují Hynek, Jindřich a Beneš bratří Berkové z Dubé na Honšteině, Molšteině a Vildšteině. Honšteinští pocházeli z jiné linie Berkovské, naše svrchupsaná genealogie dobrými prameny jest stvrzena; myslím, že má státi „Tholšteině“. [2]) Arch. č. II. 197, III. 513, rel. tab. II. 154 a 184. [3]) Pam. arch. VI. 5. [4]) DZ. 250. J 6—9. [5]) Roku 1502 dí se „zámek Milsstayn“ bez udání, že je pustý.

docela nahoru na zámek, až najdeš při Janově věži v tu stranu k Lipské silnici veliké dvéře, které byly ode mne a děda mého zasypány a zadělány, ty otevři, ale hleď sebe, aby rum a zdivo (poněvadž to dlouho bez střechy bylo) na tebe nespadlo; potom jdi tam, a tu najdeš sklep a nad tím světnici, v nichž jest zbroje stříbrem a zlatem vykládané a jiných drahocenných věcí dosti, ale nebude ti tu volno, poněvadž duch tě nenechá na pokoji. Důvěřuj v Boha, modli se pilně; bez vůle Boží se ti nic nestane.

Za třetí a poslední jest uprostřed zámku velmi veliký kámen, nádržka s vodou, před níž koryto stávalo, ale to koryto jest hned při tom při levé straně, nikoliv však hluboko zakopáno; to koryto jest plné zlata a peněz, z nichž jsem si často brával. V té nádržce v tu stranu k Ojvínu v koutě po pravé straně jest nemalý poklad; ten nebo jiný můžeš si po své chuti vzíti a jím se vyživiti.“ [1])

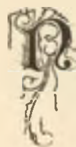
Po třicetileté válce kázal Julius kníže Saský a Lauenburský, držitel Zákup, velikou okrouhlou věž na hradě Milšteině pobořiti, poněvadž se obával, aby nespadla na kameníky, kteří ve skále hradské žernovy lámali. Neboť tehda se mnoho takových kamenů zde lámalo a daleko vozeny bývaly. Co ještě z věže té zůstalo, vadilo velice r. 1793 polesnému Homolkovi a chtěl zbytek ten prachem vyhoditi. Když však byla věže mocí prachu do výše hozena, spadla prý zase na bývalé místo své; když se bourání po druhé opakovalo, roztříštěna byla na kusy. [2]) Za Schallerových dob ještě byl hrad Milštein tak nepřístupný, že se na něj po řebříku lézti musilo, ale od té doby stálým odlamováním a sesypáváním stal se přístupnějším. Poněvadž pak v posledních letech lámání kamene pronajato bratřím Israelům ve Vídni, [3]) a již větší část hradiště jest odlomena, zdá se, že se také nezachová ta část, která ještě zbyla.

TVRZE NA ZÁKUPSKU.

BRENNÁ.

Psávalo se, že na místě kostela v Brenné stával hrad, ale nedůvodně. Spíše tu stával kostelec neb opevněný kostel, neboť těch a takových kostelů valy objatých bývalo v Čechách dosti.

KUNRATICE.


Nedaleko kostela v Kunraticích (východně od Cvikova) jest zámecká hora, na níž se spatřují známky bývalé tvrze. Zdá se, že tvrz tato postavena byla od Pancířů ze Smojna na zboží, které povstalo oddělením od Zákupska. Roku 1358 vyskytují se *Hanuš Pancíř ze Smojna* a syn jeho Hanuš jako patronové kostela zdejšího. Hanuš starší měl vlastně z manželky Anny dva syny, *Hanuše* a *Mikuláše*, z nichž onen se v letech 1366—1372 jako patron kostela zdejšího připomíná. Roku 1369 darovali oba bratří se svolením mateře ještě žijící platy Janovi, faráři Kunratickému, na záduší svého příbuzenstva. [4]) Hanuš, jenž se r. 1388 jako pán Zákupský vyskytuje, měl pře s farářem Kunratickým, jenž některé své povinnosti nechtěl plniti, ale pak ta pře po dobrém srovnána. [5]) Kunratice dostaly se potom Berkům z Dubé, a jak již svrchu vypravováno, dostaly se r. 1391 starším synům starého Berky. Hynek z Dubé a z Milšteina věnoval r. 1396 manželce své *Katruši z Lemberka* na tvrzi, dvoru a vsi Kunraticích a vsi Heřmanicích; proto připomíná se paní tato, jsouc v letech 1413—1425 vdovou, jako držitelka zboží Kunratického. [6]) Po její smrti spadly Kunratice na syny, připojeny k Milšteinu a tvrz potom spustla.

---

[1]) Bernau, Album I. 179. [2]) Reim ve svých dějinách Milšteina, str. 10—11. [3]) Bernau, I. 180. [4]) Borový, lib. erect. I. 73, lib. conf. [5]) Lib erect. XII. 31. [6]) Rel. tab. I. 565, lib. conf.

TVRZIŠTĚ U MILŠTEINA.

Jaroslav Schaller ve své topografii, Ant. Reim ve své monografii hradu Milšteina (v Hradci 1840 na str. 14.) mluví o tvrzišti severozápadně od Milšteina „v starém lesu“ v hájemství Cvikovském. Na homolovitém strmém kopci, jenž slove Schlosshügel (zámecký pahrbek), viděti prý bylo známky zdí a zříceniny sklepů. Zdá se nám, že tu stávala samotná věž nebo tvrz k ochraně hradu Milšteina, poněvadž z jiných paměti se znáti dává, že okolo hradů bývaly věže a hlídky ven povydané, a Berkové i na jiných velikých a lesnatých panstvích mívali takové hrádky.

TVRZIŠTĚ U MAŘENIC.

Heber klade na své mapě jakési tvrziště Schlossberg východně od Milšteina v ta místa, kde se také vrch téhož jména na mapě generálního štábu (nad samotou Geräumigte) objevuje. Ale podlé zpráv obyvatelův okolních na hoře té lesem porostlé není nic viděti. Z pamětí nic o této hoře známo není.

Staří místopiscové mluvívali také o hradu *Kleisberce*. Na temeni hory této na způsob kuželu vysoko a strmě se zdvihající nacházely se ještě ke konci 18. století známky nějakého opevnění, jak i Schaller ve své topografii svědčí (Heber's Burgen I. 224), ale zdá se, že to nebyl hrad, nýbrž tak zvaná stráž k oznamování nebezpečenství do vnitřku země.

FRIEDRICHSBERG.

Západně od Horního Lichtenvaldu jest hora Friedrichsberg, na níž prý hrad stával. Známo o něm nic není.

SMOJEN.

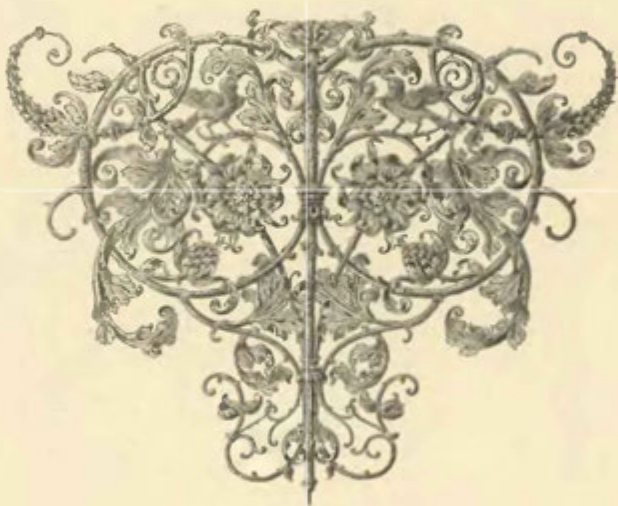


Zde naskytuje se příležitosť promluviti o panském sídle, jehož poloha není známa. V pamětech let 1309—1327 vyskytuje se nezřídka *Frydman ze Smojna*, rytíř jednooký, který vynikal v bojích za Jana Lucemburského neobyčejnou účinlivostí.[1] O jiných členech rodu toho mluveno v dějinách Zákup, Kunratic a Vlastibořic, k čemuž budiž i to dodáno, že

[1]) Reg. II. a III., Palackého dějiny, str. 425, arch. kláštera v Maří dole (v Lužici). Viz i díl II. na str. 125.

i *Bedřich Pancíř ze Smojna* r. 1419 seděl ve zdejší krajině, slibuje v dlužním zápise vlehnouti do města Lipého.[1]) Také *Mikeš Pancíř ze Smojna* v letech 1428—1455 přebýval v krajině zdejší, jsa po léta pánem na hradě Sloupu. Potomci těchto vladyk nazývali se *Seletičtí ze Smojna* a zachovali zámožnosť svou ještě v 16. století. Sídlo jejich prvotní, hledíc k německému tvaru Sman, nazývalo se Smojen, ale nepřipomíná se v žádných pamětech, poněvadž brzo bylo opuštěno. O jeho poloze proto nelze říci nic určitého kromě jediné domněnky, že bylo v krajině Lipské a Zákupské.

[1]) Arch. kapitulní.





Vranov (Malá Skála) od západní strany.

VRANOV, MALÁ SKÁLA.

tvrť hodiny jihozápadně od Malé Skály na pravém břehu Jizery mezi domky vsi Labe vypíná se skalnatý a úzký hřeben zubatý a z pískovců se skládající, který dříve byl pověstným nejen pro pitvornosť skal a krásné položení, nýbrž i pro mnohé pomníky znamenitých mužů a pěkné sady, které zřídil bývalý držitel panství Skalského František Zachař šlechtic Römisch.[1]) V těchto skalách, jimž původní ráz choutkami Römischovými odňat byl, stával středověký hrad pánů Skalských, jemuž bylo jméno Vranov. Že se však prvotně také Skalou jmenoval, jde na jevo z povahy věci; neboť nynější zámek Maloskalský by k tomu pojmenování nebyl přišel, kdyby byl prvotně stával na nynějším svém místě.

Poněvadž zakladatelé hrad stavíce přizpůsobovali se tvaru skal, býval proto Vranov dlouhý a úzký, jako ten roztažený ostroh, na němž stával. Nebo jak lze souditi ze zbytků, činila délka jeho skorem 400 m. a široký byl na některých místech 38 m, jinde ovšem méně. Hrad totiž se táhl od skály, na níž stojí kříž a jež se ze všech nejvýše vypíná až k Vyhlídce (Belvederu) či nejnižšímu místu, tak že od západního kříže ke kapli (170 m) táhl se *horní hrad* a odtud až k Vyhlídce *předhradí* (228 m.).

Nyní se vchází do předhradí po příkré stráni a lesem od Podvranovského mlýna. Prvním zbytkem hradu, na který příchozí uhodí, jest *studně* a sklep při ní, oboje ve skále vytesané. Studně má prý hloubku asi 50 m., ale jest prý zaházena. Vypravovalo se o ní, že v ty časy, když mívala prvotní svou hloubku, spojena bývala s Jizerou, tak že husa, která do ní spadla, zase v Jizeře se dostala na světlo. Hrabata Desfours prý ji vybrali, domnívajíce se, že přijdou na poklady, když se však sklamali, dali ji

[1]) O tom vyšel v Litoměřicích roku 1828 spisek Felsenpantheon und Naturpark auf der Herrschaft Kleinskal in Böhmen von Franz Ferd. Effenberger. Viz: Heber's Burgen VI. 254 a Pam. arch. VI. 305.

zase zaházeti. Sklepu u studně se ještě užívá. Okolo obou spatřují se ve skále mnohé vřezy a draže, do nichž zasazen byl srub proto, aby bránil přístupu.

Do hradu vcházelo se dříve od severní strany dvěma *brankami* ve skále vytesanými, z nichž jedna jest nad studní, druhá však jižně od ní blízko kaple; touto poslední se nyní obyčejně vcházívá. K první brance, nyní zazděné, chodívalo se v pravo od studně do kopce a okolo sklepu skalného, o němž již byla řeč (jehož nyní jeden soused Labský užívá); nad tímto sklepem šlo se po schodech vytesaných k brance velmi úzké, čtverhranaté a ze štukoví v kamenné hradbě postavené a potom za brankou po velmi úzkých schodech do hradu. Na obou stranách branky jsou sklepové. Větší v pravo ležící (Ossianshöhle) nemá oken a jest pod tak zvaným Ringulfovým sklepem. Menší sklep jest v rozsedlině skalní a mohl se zavírati, jak draže ve skále svědčí. Hned za brankou jest výklenek

Druhou cestou jde se v levo od studně k jiné *bráně* ve skále vytesané, kteráž byla a jest hlavním vchodem. Průjezd její skrze mohutnou skálu jest zdélí 20 kroků, a jak svědčí mnohé draže ve skále, zavřen býval několika vraty; i nyní bývá obyčejně zavřen. Za ním následuje dlouhý parkán mezi skalou, v níž jest brána vytesána, a krajem hradiště, kteréž k Vranovskému údolí strmě spadá; na koncích jeho jsou kaple (jihovýchodně) a hlavní části hradu (severozápadně). Tato místnosť obsahuje nyní sady, pomníky a rozličné nápisy. Uprostřed býval pomník postavený hraběti Leopoldovi Perchtoltovi z Uherčic; za ním v pravo se jde po schodech kamenných ke sklepu ve skále (od Römische zvaného Sineds-Halle), v němž jsou vytesána písmena H · G · P a číslice 1282 a 1447 v pravo a 1699 a 1708 v levo. Ten, který číslo 1699 vytesal nebo vyryl, vytesal snad i čísla 1282 a 1447; nebo že první dvě čísla nejsou vytesána téhož roku, který oznamují, o tom svědčí tvar jejich a číslice arabské. Rok 1447 jest sice týmž způsobem i na blízkém Frydšteině vytesán. Okolo tohoto sklepu a nad ním jdou kamenné schody k úzké brance mezi skalami a skrze ni k *nejzadnějšímu hradu*. Odtud jde se v levo (ještě více v levo vede cesta na skálu) chodbou skalnou, někdy překlenutou nebo krytou a úzkými schody k tak zvané Poustevně, v pravo pak mimo malý sklep (vlastně vydutou rozsedlinu, která se dřevěnými vrátky zavírala) do *paláce* nahoře otevřeného, mezi třemi obrovskými skalisky se nacházejícího a jindy buď překlenutého nebo krytého, kterýž nazval Römisch Heldenhalle. Jak lze souditi z draží na skále, bylo tu několik pater a na bývalé bydlo upomínají posud lavice, výklenky a okna, vše ve skále vytesané. Zde jsou vystaveny rozmanité památky vynikajících osob z válek r. 1813, čímž stará tato památka obdržela ráz novověkosti. Odtud jdou schody dolů k úzkému schodu vedoucímu nahoru od sklepa, který Römisch Ossianovým jmenoval, pak ke sklepu, který pojmenoval po německém Heřmanovi. Tento jest hluboce v rozsedlině vytesán a nahoře z malé části zdí překlenut. Odtud se jde po schodech k jinému sklepu, totiž ke Svatyni přátelství, jak jej Römisch ve svém podivném vkuse pojmenoval (Freundschaftshöhle). Jest to sklípek k bydlení určený s lavicemi a malým okénkem ve výklenku. Dokládáme, že tyto tři sklepy, jejichž nevkusná jména jsou Ossianův, Heřmanův a Přátelství, jsou jeden nad druhým a nad nimi nejvýše prázdné místo, na němž se před půl stoletím základní zdi nějakého stavení spatřovaly; dnes tu není po nich ani potuchy.

Lezouce od Svatyně přátelství nebezpečnou stezkou přes bradlo rovným směrem do skal, přijdeme na skalku, tu uvidíme na východní skále, která zavírá Svatyni přátelství, nápis latinkou psaný na tabuli čtverhranaté vytesané:

Uf diesem sitz
sasz Hannes Ritz,

pod tím jest Xxxxx (nikoliv 1436, jak se psávalo).

Vrátíce se odtud jdeme po několika schodech ke starému *sklepu zděnému*, nad nímž jest zahrádka a zbytky zdí 2—3 m. vysoké a do čtverhranu postavené. Po několika schodech dolů a po mnohých pak nahoru dostaneme se na vrch skály obrostlý kořeny borovic, které se tu zapustily. Tu jest mnoho draží, svědčících o tom, že tu stávalo stavení dřevěné, a pověsť, že tu býval větrný mlýn, tím i vysokou polohou nabývá věrohodnosti. Nicméně mohla tu býti také hlídka. Jak draže ukazují, byla od této skály na druhou západní dřevěná chodba. Touž cestou navrátíce se, od starého sklepu na pravo se uhnouce a klenutí pod námi jdoucí překročíce přijdeme pod řečené staré zdi do čtverhranatého sklepu (der Zufriedenheit) a odtud dolů do dotčené klenuté hradby, odkudž vede stezka na jihozápadní straně po strmých schodech až k *pomníku Jiříka Poděbradského*, který je v pravo od schodů mezi dvěma skalami, a potom *ke skále s křížem*. Tato jest na nejvyšším místě hradiště a přístupna jest po schodech místy strmých a šíji ve skále, tak že jest nahoru lezení velmi namáhavé, an se toliko hubený člověk provleče. Skála se jmenuje po vysokém kříži, který tu stojí, a zavřena jest hradbou zubatou, ve skále vytesanou nevelkého obvodu. Ze draží tu se nacházejících dává se znáti, že odtud šla hradba dřevěná až k té skále, o níž totéž bylo řečeno. Na hřebenu odtud k jihovýchodní straně, v němž se několik okének nepřístupných spatřuje, byla zasazena

dřevěná stavení v dražích posud zachovaných. Od dotčené skály jde se nazpátek okolo *pomníku Karla IV.* Ten stojí na výstupku a má nápis: Carolus Pater Patriae mccclxx vij. Odtud jdouc dotčenou skalnou chodbou (pod sklepem Spokojenosti) přijde se k úzkým schodům mezi skalami a odtud k *Poustevně*, starému sklepu se dvěma okénky, jedním do hradu, druhým s kamennými lavicemi z hradu. Jméno své má proto, že jest upraven jako poustevna. Kromě nového výklenku je tu, jako vůbec všude na Vranově, množství nápisů. Z něho jde dlouhý schod na způsob žebříku do hluboké rozsedliny a jiný z druhé strany nahoru k dotčené zděné brance, pak vedlé starého sklepu (Denishalle) do parkánu. Na oné straně od nás spatřuje se stavení na způsob gotické *kaple*, kteréž obsahuje v přízemí velkou světnici a pavlač na skále a nad tím předsíň, okrouhlou světnici a kuchyni. Zdi v přízemí s třemi okny a dveřmi jsou původu starého, ostatek jest nový a přidělán roku 1826 gotickým slohem, po čemž i stavení střechou a vížkou pokryto. Místnosti této kaple zdobeny jsou pěknými freskami a malbami. Zajímava jest také sbírka v prvním poschodí umístěná, v níž se rozličné starožitnosti na Vranově a v okolí nalezené spatřují.[1] Nacházejí se tu hroty střel, třmeny, podkovy, části koňského nádobí, nože, dýky, tesáky, nůžky, staré stroje k ručnicím, koule, roury z vodovodu (vykopané mezi Vranovem a Frydšteinem), kachle s obrazy svatých, rytířů a zvířat, mnohé s písmenkou m a střepy nádob. Také je tu pečetidlo olověné s erbem hvězdy. Bývaly tu také české a míšeňské groše a staré pečetidlo (erb ruka brněná s mečem) s nápisem: s · hans · tust + ten + northusen, které jest na kapli zvenčí vyobrazeno. Že stavení to i dříve kaplí bývalo, soudil Heber z podkovitého zakončení zdí.

Dvířkami z kaple přichází se na *předhradí*, které se táhlo odtud po hřebenu skal a končilo se u tak zvané Vyhlídky (Belvedere) nad Jizerou. Zde bývala mnohá dřevěná stavení, po nichž zbyly draže ve skalách. Ale jsou při něm také některé zajímavé podrobnosti, avšak nikoli na vrchu, nýbrž u paty skály. Na předhradí nejde se jen ze dveří kaple, odkudž lze sice jen na některé vyšší skály přijíti, nýbrž i cestou, která jde pod skalami, oddělujíc se u studně od cesty k bráně vedoucí. Po této cestě přijde se mezi strmé skály na místo asi okrouhlé, které za starých dob bezpochyby opevněno bylo. Nad tímto místem samým k východu strmí skála, k níž jdou nahoru schody. Stojí tu veliký dřevěný kříž, z daleka viditelný. Pod tímto křížem súžuje se trochu skála a končí strmým skaliskem na způsob bašty, k němuž lze po schodech a pěšinách přijíti. Pod tím ve skále u samé Jizery jsou také draže pro trámy a sruby; snad tu byly proto, aby se zamezilo choditi úzkou cestou mezi skalami a řekou.

Po opuštění Vranovského hradu postavena jest tvrz při nynějším zámku Maloskalském, ale opuštěna zase, když postaven nynější zámek. Z tvrze zbyl nynější skleník. Stavení to má mohutné zdi, okna dílem zachovaná, dílem zazděná. Také se na něm zbytky rustiky spatřovaly.

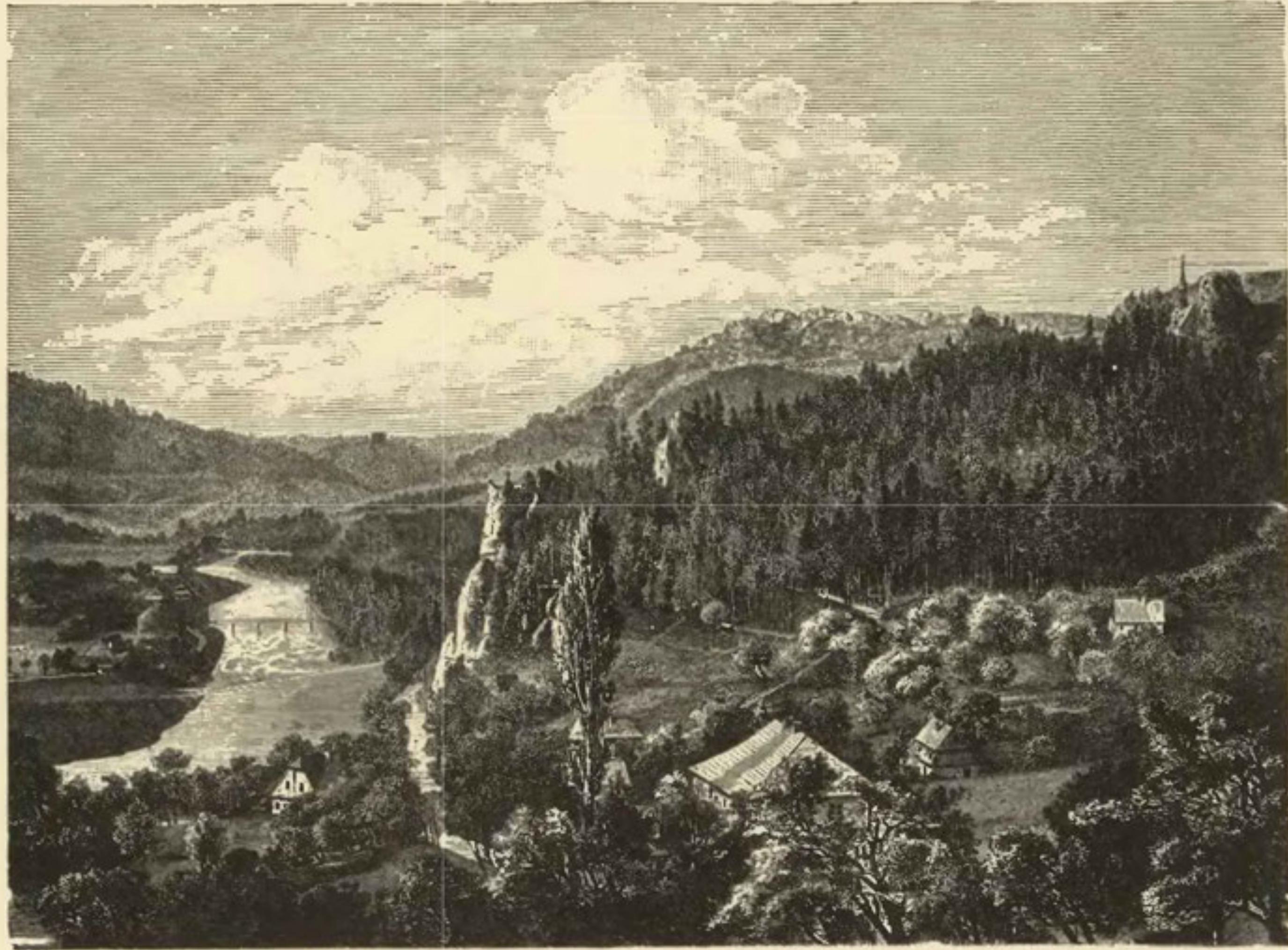
Jak již praveno, jmenoval se Vranov prvotně *Skála*, později i *Skály*, ale některý čas oblibovali si páni název *Vranov*. Zakladatelé jeho byli páni z Valdšteina z té větve, která byla prvotně na Štěpanicích. O vsi Vranovém proti hradu ležící máme zprávu z roku 1382. Tehda provolána jest odúmrť v Záblatí, v Leštném a v Mnichovém po Janovi Piknovi, mnichu zákona kazatelského v Turnově, jenž byl ve Vranovém zemřel, než Zdeněk ze Štěpanic, Heník z Vysoké a Albert z Lomnice, vše z rodu Valdšteinského dokazovali, že dědiny ty nepatřily Janovi, než byly kláštera Turnovského, jemuž byly od předků darovány.[2]

V žádné památce před rokem 1425 nenašli jsme zmínky o Vranově nebo Skále, ovšem však o všelijakých jiných sídlech pánů z Valdšteina. Domněnka, že byl založen r. 1282, poněvadž jest číslo to vytesáno na Vranově, odpadá tím, co praveno v popise. Také důvod, že tu nacházeny groše králů Jana a Karla, nic nedokazuje, poněvadž takové peníze dlouho bývaly v oběhu. Lépe svědčí paměti, dávajíce znáti, že byl Vranov postaven teprve v 15. století. *Heník z Valdšteina* první se píše r. 1425 seděním na Vranově, jsa tehda patronem kostela Semilského; r. 1427 opět se píše, že Heníček držel hrad Skály,[3] ale r. 1429 zase slove Heníčkem z Valdšteina na Vranově. Ujal se tehda zboží Kovanského, jsa manželem Elišky z Kovaně, jíž na hradě Frydšteině věnoval.

V soukromých zápisech tehdejšího věku zhusta se připomíná. Roku 1431 zaručil se se sousedy a strýci svými za věno Kateřiny z Bergova, manželky Beneše Košíka z Lomnice. Potom koupil od Jindřicha z Vartenberka polovici města Turnova a spojil ji se svým zbožím Vranovským, nabyl také hradu Šarfšteina, a jeden čas držel i Vildštein (nyní v Sasích). Také u císaře Zikmunda jako věrný katolík požíval veliké vážnosti. Týž panovník zapsal mu r. 1436 dvůr ve Svijanech a k tomu vsi příslušející k rychtě Jenišovské, Rychnov, Badlo a čtyři člověky v Nudvojovicích.[4] Vsi ty ač zápisné od těch časů se počítaly k panství Vranovskému či Skalskému. Obdržel také zápis na zboží Býčkovské u Litoměřic, ale to záhy z držení rodu jeho vyšlo. Ale pro zboží toto měl tuhé spory, nebo nehledě k tomu, že v ty časy

---

[1]) Podrobně o nich v Pam. arch. VI. 305. [2]) DD. 13. f. 27. [3]) Lib. conf. Friedrich v. Bezold. [4]) Arch. č. I. 517, arch. Drážďanský, lib. conf. rel. tab. I. 107.



Jizerské údolí u Malé Skály.



Vranov (Malá Skála) od jižní strany.

měl zášti se Zbyňkem z Donína, měl válku se Zbyňkem z Hazemburka, hejtmanem kraje Litoměřického a hradu Kalich na Býčkovsku ležící, kteráž ukončena teprve r. 1438 úmluvou dobrovolnou. [1]) Roku 1437 vyprosil si odúmrť po Janovi Dubečkovi v Dubečku, Vranovém, Hamršteině a Volevci. [2])

Spečetil také roku 1440 mír kraje Boleslavského v Nymburce a roku 1450 pomáhal straně Jiříka Poděbradského. Asi v ten čas zemřel, zůstaviv syny *Jana*, *Beneše*, *Hynka*, *Mikuláše* a *Šťastného*, z nichž někteří při smrti otce svého již zletilí byli. Neboť když r. 1454 komise k tomu zřízená jala se přehlížeti a srovnávati staré zápisy na zboží královská a duchovní, ukazovala Eliška se staršími syny svými zápis Zikmundův (r. 1436) na některá zboží kláštera Hradišťského. [3])

Nejstarší syn *Jan* (1456, † 1506) stal se zakladatelem rozvětvené a bohaté pošlosti Hostínské, z níž pocházel také slavný kníže Frydlantský. Druhý syn *Beneš* dostal roku 1455 od krále Ladislava proboštství Litoměřické, stal se r. 1456 mistrem svobodných umění na vysokém učení Pražském, později i proboštem Olomouckým a biskupem Kaminským. Zemřel asi r. 1485 a pochován v Zábřehu. [4]) Třetí syn *Hynek* (1453—1475) koupil roku 1456 s Janem a mladšími bratry zboží Čtveřínské, byl pak pánem na Hradištku a Potšteině a měl za manželku Annu z Kovaně, skrze niž se dostalo potomkům jeho znamenitého bohatství. Čtvrtý syn *Mikuláš* r. 1456—1474 byl pánem na Rohozci. Nejmladší z nich *Šťastný* (r. 1453—1487) byl věrným přívržencem krále svého a mnoho asi příkoří zkusil pro své sousedství s Hazemburky a jinými ze strany jednoty panské. Roku 1466 s některými pány pod obojí trestal zpronevěřilé město Žitavské a klášter Ojvínský, pro kteroužto věrnosť a přichylnosť od králů ctěn a darován byl. Tak obdržel r. 1476 odúmrtí v Kunraticích (na Jilemnicku), ač ho nedovedl u soudu. [5]) Podobně obdržel r. 1487 hrad Ralsko, kterýž postoupil ihned synu svému Jindřichovi. [6])

Šťastný zplodil s chotí svou Anéžkou ovdovělou z Vratkova rozenou Slavatovnou z Chlumu syna *Jindřicha* a dcery *Markétu* a *Magdalénu*. Zemřel ke konci téhož století a pozůstalá po něm manželka

[1]) Arch. bibl. Praž. [2]) DD. 15. f. 76. Také jiné odúmrtí si vyprošoval. [3]) Arch. č. I 517. [4]) Dobner Mon. I. 252, Mon. univ. Prag. II. 52, arch. Toskán. domu, arch. v Kralovci, Paprockého Zrcadlo. [5]) DD. 16. f. 50. [6]) DD. 17. f. 60.

Anežka († r. 1501) pořízením svým r. 1500 dne 30. října zdělaným odkázala synu svému Jindřichovi nejen zboží Rychmburské, nýbrž i všecko právo věnné, kteréž měla na zboží Skalském dskami zapsané.[1])

Pan Jindřich, muž nadaný, požíval velké důvěry a vážnosti ve straně pod obojí, ke které náležel a od ní u všelikých veřejných jednáních potřebován býval.[2]) Zasnoubiv se s Kateřinou z Šumburka měšťany Turnovské části své všelijakými milostmi daroval. Umíraje zůstavil kromě dcery Kateřiny provdané za nějakého pána z Šumburka syny *Viléma* a *Karla*, kteří se r. 1538, 23. března rozdělili tak, že onen vzal za podíl Rychemburk, tento pak panství Skalské. Karel pojal za manželku Elišku z Postupic, koupil od Jana staršího Trčky z Lípy spojená panství Polnou, Přibyslav a Ronov, za to však prodal Skály r. 1538, 25. března *Janovi z Vartenberka* na Zvířeticích, nejvyššímu purkrabí království Českého, za 8500 kop Pražských.[3]) Karel zemřel brzo po tom, a poněvadž v ty časy dsky zemské požárem r. 1541 vzniklým byly shořely, tedy bratr jeho Vilém jako poručník dcery bratra svého zemřelého zboží Skalské r. 1543, 12. března ve dsky vložiti dal.

Z vkladu tohoto můžeme také poznati tehdejší velký objem panství Skalského, neboť patřily k němu: Skály zámek s rychtou a kovárnou pod ním, dvorem poplužným, Zbiroh zámek pustý, polovice města Turnova s podacím i s klášterem pustým, Brodce městečko, vsi Štveřín, Lažany, Vlastibořice, Sedlištky, Jivina, Trtí, Radimovice, Rydvaltice, Dalešice, Klíčov, Kokonín, Skuhrov, vsi pusté Mukařov, Maršovice a Jistebsko, vsi Stanovsko, Bobov, Sněhov, Lišný, Vrat, Loučky, Mnichovka, Besedice, Tatobity, Lestkov, Václav, Brodce malé, Huntířov, Bzí, Veselí, Chlistov, Těpeře, Alšovice, Splžov, Radčice, Jirkov, Velká a Malá Horka, Pelechov, Proseč, Smrčí, Pipice, Chloudov, Jablonec pustý, Spálov s hamrem, Bitouchov, Svojkov, Radlo, Brkanov a Rychnov celé, v Bělé, Přepeřích, Nudvojovicích, Kadeřavcích, Volancích, Střevelné, Chuchelné, Sytovém, Rozprachticích a Sedlejovicích dvory kmecí. K tomu drželi též „k panství Skalskému nebo Zbirozskému" vsi zápisné: Jenišov, Hrazenec, Vodelovice, Pačeřice, Žďárek, Jílové, Bezděčín, Sestranovice a dvůr poplužný ve Sviňanech.[4]) Jan byl také sousední panství Frydštein a Rohozec přikoupil a z nich jako i z Dubu učinil veliké rozsáhlé panství.

Dějiny Skal od těchto časů shodují se s dějinami Rohozce.

K oddělení Skal přišlo r. 1565 skrze syny Adama z Vartemberka (viz str. 202). Za díl vyhlídnuty byly pro *Karla z Vartemberka*, třetího z nich. Až do spojení s Rohozcem byl, tuším, hrad Vranovský sídlem panství, ale nová vrchnosť chtěla bydliti na pohodlném sídle, a to bylo příčinou postavení nového prostého zámku, jestli se tak již nestalo před tím. Karel, jenž tu sídlil, byl také poručníkem mladšího svého bratra *Jaroslava*, kterému se dostal díl Svijanský. Naopak zase se Jaroslav r. 1593 a potom pánem i na Skále i na Svijanech nazýval, maje je na nějaký čas od bratra v držení. Že u mnohých nebyl ve vážnosti, svědčí psaní, jež učinil r. 1593 Antonín Elbl z Menstorfu k Adamovi Kyjovi z Kyjova, doloživ tu po německu: „Můj z srdce milý kmotře! za to tebe žádám, že tak vysoce pro ty peníze na mne nutkati se nebudeš, nebo ti dobře vědomo, jakým způsobem k tomu já přicházím a jaké jsem již škody proto trpěti musil a trpěti musím, což lítostivé jest; ale chci na to, pokudž možné, všech prostředků hledati, abych toho lživého pána k záplatě přivésti mohl."[5]) Jaroslav pak měl i při se sestrami z Vartemberka, sestrami n. Ladislavovými, jejíž příčina byla tato:

Pan Ladislav z Vartemberka roznemohl se (tuším na Loukovci). Když se v té jeho nemoci horšilo, byl žádostiv správce svého, aby mu tělem a krví Páně posloužil, totiž kněze Bartoloměje Němčanského, ten čas v Turnově. Ten na žádosť jeho přišel a poslouživ mu jej v nemoci potěšoval. V tom přijel Jaroslav z Vartemberka, aby pána navštívil, a Jan Bradský z Hrádečka a Mikuláš Samšický, i tu jsouce dožádány výš psané osoby i kněz Bartoloměj od Jaroslava a Bohuchvala Berky, přišli všickni tři do té světnice, kde Ladislav ležel, a k pánu promluvili: „Poněvadž ráčíte v trestání Božím býti a ještě jsouce při dobré paměti, poněvadž ráčíte přátely jmíti, jestliže by V. Mti. pán Buoh neuchoval od smrti, co ráčíte statečku svého tu míti, komu byste to ráčili chtíti dáti?" A Ladislav na to odpověď dal: „Žádnému jsem nic nevzal, což koli máme, to jest mé, to panu hospodáři poroučím." Tu byla na něho otázka učiněna, koho by tu mínil panem hospodářem. I pověděl: „Pana Bohuchvala Berku". S tím oni zase z té světnice k pánům odešli. Tu se pak přece s ním horšilo a k smrti přibližovalo, i šli pan Jaroslav, pan Berka i s paní svou a tu předstoupili před lože jeho. V tom kázal sobě Ladislav podati malou truhličku, v kteréžto byly listy a nějaké majestáty, tu kázal odemknouti před sebou na stolečku. Páni nemohli dlouho odemknouti, neboť byl malý zámek, a Ladislav jim sám s hněvem ukázal, jak by ji měli odemknouti. A tu když ji otevřeli, vyňal nemocný dřevěnou krabičku, v kteréž byl oboječek na malého psíčka, a podlé toho vyňal též záponku malou, položil to všecko na truhličku svrchu a zase se do lože položil. A když

[1]) Arch. č. V. 575. [2]) Palacký k r. 1503, str. 68. Úředníkem jeho byl r. 1521 Petr Tista z Libšteina. (Reg. komorního soudu.)
[3]) DZ. 43. C 8. [4]) DZ. IV. F 13. a 46, K 20 [5]) Reg. kom. soudu.

již k hodině smrti pracoval, vzal Berka tu krabičku s tím oboječkem i tu záponku a dal to paní své, aby to schovala, a když již umřel, vzal Jaroslav klíčky od té truhličky k sobě a tu truhličku kázal panu Bohuchvalovi do sklepa schovati.[1]) Sestry zemřelého vinily potom Jaroslava z té záponky zlaté, které jim ani po přátelském psaní, ani po ceduli řezané nechtěl vydati.[2])

Karel přečkav všechny bratry své ve svém držení spojil Rohozec, Skály i Svijany. Všechny tyto statky zůstavil synům svým *Janovi Jiří* a *Jindřichovi Otě*. Ti se napřed rozdělili o panství Rohozecké, tak že onomu se dostal Rohozec a tomuto díl Přepeřský; statek Skalský měl býti bez dělení k prodeji zůstaven. Potom zalíbilo se Otě v dílu jeho Přepeřském a žádal bratra svého, aby se s ním také o Skalsko rozdělil. Tedy učiněny roku 1613 po Všech svatých nové dílčí cedule. Jan Jiří dostal ke svému dílu Rohozeckému ještě pustý hrad Zbiroh s vesnicemi, a Otě se dostal ostatek zboží Skalského se zámkem Skalami. Nebude od věci vylíčiti povahu tohoto pána. Roku 1613 dne 4. srpna jsa v městě Turnově v příbytku Šimona Střeleckého, úředníka svého, Krystyně Elblovně z Mejstorfu ruky podav u přítomnosti mnohých připověděl, že jí za ta dobrodiní, kteráž jest máti její Anna, také přítomná, v dětinství a u veliké nemoci jemu činila a nemalou péči a starosť o zdraví jeho měla, kdybykoli by ke vdaní poctivému přišla, 20.000 kop míšeňských darovati bude. Z té připovědi ona uctivě poděkovala, ale po nějakém čase žádala předkládajíc, „poněvadž časové se mění a lidé v nich a nyní jsou velmi nebezpečni", aby jí tu připověď dostatečně pojistil, ale on darování tomu odepřel. Viděti odtud, že mnozí páni byli slovy silni a skutky slabi, což se i potom ukázalo. Za to však byl hned při skutku, když r. 1614 v domě u hvězdy v Starém městě Pražském po Kateřině Balvinové slankou hodil.

Roku 1616 na den sv. Jakuba přijel Ota Jindřich do Prahy před dům, kdež bydlil Vácslav Hranický s čeládkou, ssedl s koně a šel do pokoje, kdež Hranický s ženou svou a Vidourkovou sám třetí zůstával. Vstoupiv do světnice s hrozným zlořečením na Vácslava, ptal se, je-li doma. Markéta Hranická slyšela křik, s nemalou obtížností, jsouc v moci a trestání Božím postavena, sotva z komory do světnice vyšla a ptala se: „Kdo je tu? co chcete, pane?" „Já jsem," pravil Ota, „kde jest tvůj s . . . . . . muž?" V tom vyšel Hranický z komory a pána uctivě přivítal, ale Ota hned na něj řečí útok učinil pravě: „S . . . . šelmo, proč ty mého herbáře navrátiti nechceš?" K tomu Hranický šetrně odpověděl: „Mohu V. Mti. oznámiti, že jsem s navrácením toho mně od Šenka půjčeného herbáře prodléval; stalo se za příčinou, nebo dostav jisté zprávy, že jste se v tom před některými poctivými lidmi pronášeti ráčili, že od V. Mti. náležitě za službu svou spokojen jsem a zaplaceno mám — však posavad jsem toho nespatřil — a tak maje domnění, že jste budto témuž Šenkovi anebo některému jinému z své čeládky peníze dáti a mně odvésti poručiti ráčili, proto jsem ten herbář za sebou zdržoval." Tu Jan Šejba, hospodář páně v domě jeho, maje pána opilého pamatovati, ještě jej v tom předsevzetí posilnil, a smysliv sobě nepravou věc řekl: „Však o V. Mti. předešle pravil, že toho dočeká, že ráčíte z zámku vykoukati." Tu se Ota rozhorlil, hrozně zlořečil, na Hranického holí opřáhl a jej bíti chtěl. Týž Hranický odpíraje té zprávě Šejbově pána šetrně napomínal, aby na řád a právo pozor dal, a žena jeho odvádějíc pánu herbář do rukou pravila: „Což to pro Pána Boha býti má? Neračtež sobě tak v lozumentu našem provozovati, však jsme V. Mti. ničímž neublížili. Takliž ráčíte služebníkům svým za službu platívati? Poněvadž již ráčíte svou knihu sobě navrácenou míti, račtež tehdy manželu mému za službu zaplatiti anebo cedule řezané, které mezi V. Mtí. a ním zdělány jsou a kterouž jste na něm vymluvili, jemu navraťte." Tu se Ota znova rozhorlil křiče: „S . . . ., v hrdlo, lžeš! jakou ceduli? šelmo s . . . ., což jsem s tebou husy pásl?" V tom přistoupiv pravou rukou tulich uchytil a vytáh jej přes polovici a levou rukou na ni ke tváři směřuje uhodil. Ale Anna Vidourkova, žena stará, věku svého do 70 let mající, stojíc vedlé něho ruku levou pánu zadržela a řekla: „Pane, nebíte chudiny a ona prve na zdraví jest nedostatečná!" Za to zuřivec ten řka: „Mlč ty, s . . . . . babo", ji levou rukou ve tvář uhodil, až jí z nosu krev tekla a ona se pomotala; jdouc k umyvadlu krví cedila. Mezi tím Samuel, písař páně, přistoupiv k pánu, k Markétě s pěstí a tulichem vždy se nutkajícímu, pozadu jemu obě ruce zadržel řka: „Račte se pamatovati a neračte se s ženami bíti." Tu Ota odstoupiv mnohem více zlořečil a nenáležitě lál, a nemoha příčiny k vykonání mínění svého dočekati s proklínáním odešel. Před lidmi se chlubil, že ty s . . . . . y u Skalisků vymlátil a že chtěl ženě toho s . . . . . ého písaře a té s . . . . . é babě nejméně po jednom páru šramů s tulichem nadělati.[3]) Škoda, že takové hrdinství nebylo na svém místě a neukázalo se později na jiných místech, kde ho bylo potřeba. Co patří ještě o Otovi věděti, pověděno již v dílu V. na str. 191., a dodáme jen, že byl od vlastních poddaných ubit.

Ota prodal r. 1615 dne 30. března *zámek Skály* s dvorem poplužným, čtvrtinu města Turnova, dvory Přepeře a Arnoštovický s řekou Jizerou, vesnice Labe, Vransko, Bobov, Suchov, Protivnou, Lištný,

[1]) Reg. 22. G. k. s. f. 448 (svěd r. 1598). [2]) Reg. kom. soudu. [3]) Reg. kom. soudu.

Mukařov, Huntířov, Skuhrov, Bzí, Plzov, Veselí, Chlistov, Těpeře, Dobrohostov, Alšovice, Jablonec, Džbánov, huť sklenou na Mšenu, Loučnou, Kokonín Velký, Vrkoslavice, Maršovice, Šubrtovice, Liskov, Kokonín Malý, Jistebsko, Přepeře, Štveřín, Ploukovice, Sychrov, Doubí, Srbsko, Kamenici, Skokovy, Mlýnce, Olešnici, Skalany, Babiny, Církovsko, Kačanovy, Pohoří, Kadeřavý *Albrechtovi Janovi Smiřickému ze Smiřic* na Skalách, Náchodě a Kostelci za 38.250 kop grošů.[1]) Tento známý bojovník ze stavovského povstání r. 1618 podržel Skály jen několik let, neboť r. 1618 zemřel, a Skály sdílejíce potom osud všech panství Smiřických, dostaly se *Albrechtovi* z *Valdšteina*,[2]) jak vypravováno již na několika místech. Když měly Skály se sousedním Rohozcem knížetem koupeným ke knížectví Frydlantskému přivtěleny býti, Ferdinand II. relací svou (r. 1627, 23. listopadu) kázal, aby „statkové Rohozec a Skály, kteří na onen čas od Adama z Vartenberka v jisté sumě peněz v manství uvedeni býti měli, jichž jsou potom bratří z Vartenberka a Jáchym Ondřej Šlik[3]) v držení vešli“, z desk dvorských vymazáni byli; kromě toho však král je propustil z práva zemského a připojil k novému knížectví Frydlantskému. Kníže pak udělil r. 1628, 23. května panství Rohozecké a zároveň také zámek Skalský (den rittersitz die Warttenbergische Skal genant) s 28 vesnicemi a vším příslušenstvím v manství a pod léno *Mikuláši de Fours*,[4]) po čemž panství toto prozatím s Rohozcem spojeno zůstalo. Když se po smrti knížete (r. 1634) knížectví Frydlantské rozpadlo, zůstal Mikuláš pro zásluhy své a platné služby císaři prokázané v držení manských svých statků, jež mu r. 1635 v dědictví zpupná převedeny. Když r. 1661 zemřel, zdědil oboje statky syn jeho *Albrecht Maximilian*, který roku 1697, 14. listopadu v Praze život svůj dokonal; tuť se dostaly Skály potomkům jeho, tak že syn po otci následoval, a to v této posloupnosti: v letech 1696—1733 *Vácslav Matěj*, 1733—1767 *Vácslav* a r. 1767 *František Vácslav*. Tento prodal panství r. 1802 šlechtici *Zachařovi von Römisch*,[5]) o jehož činnosti na Vranově již při popise jednáno. Později se dostalo panství Skalské v držení Oppenheimerův.

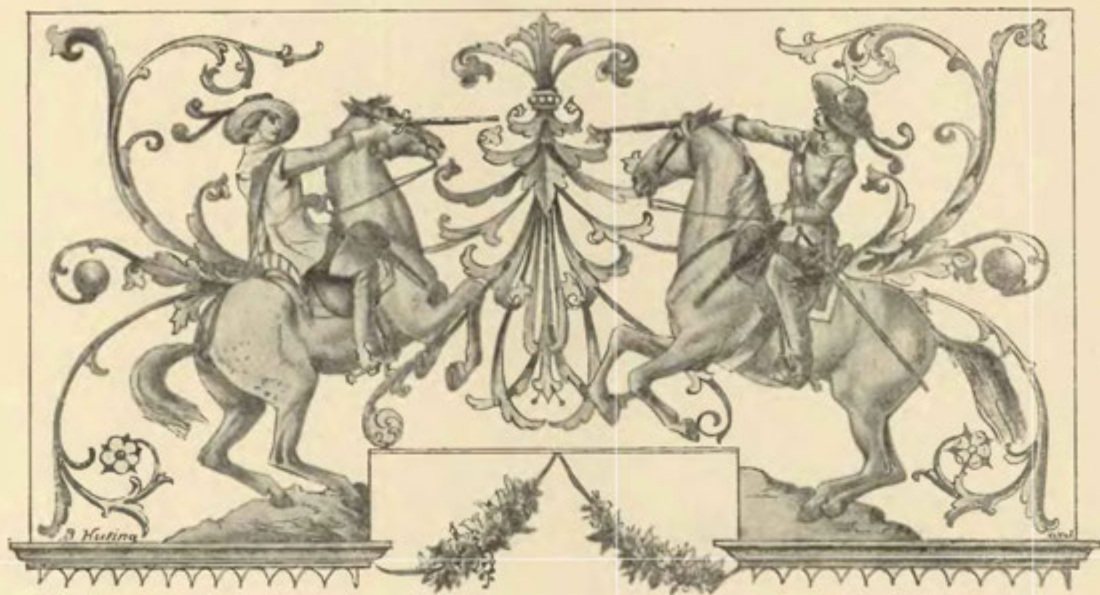
[1]) DZ. 137. K 12. a 188. L 5. [2]) Bílek, děje konf. [3]) To se týče jen Svijan jako části n. panství Rohozeckého a Skalského. [4]) DD. 71. fol. 60. Bílek, děje konf. [5]) Podrobnější osudy rodiny Desfoursův viz v článku o nich v Pam. arch. II. 224.



Znak Železného Brodu nad Jizerou.
Kreslil Jan Prousek.



Radnice v Dobrovícevsi.



DOBROVICEVES TVRZ.



Na jižním konci městečka Dobrovice stával až do novější doby rozsáhlý zámek, založený do čtverhranu, se čtverhranatým dvorem, s výstupky na všech rozích. Správce Ženíšek dal severní polovici toho stavení zbořiti a zastaviti stavením nového cukrovaru. A tak zbyla jen jižní polovice s branou štukovím obloženou, nad níž se spatřuje pozlacený erb Taxisovský. V jihovýchodním rohu zůstal již dotčený výstupek na způsob čtverhranaté bašty, ale v jihozápadním rohu vypíná se místo něho čtverhranatá věž útlá, jež jest pokryta cibulovitou střechou. Bývalé příkopy jsou zasypány a v zahrady proměněny. Ze zámku zdejšího přeneseny před nějakou dobou pěkné řezané stropy do Bělé a uloženy ve velké sýpce hned v levo, když se jde do zámku. Jsou velmi pěkně řezány, pěknými erby zdobeny a pole vymalována allegorickými postavami. Některé kousky jsou pravým mistrovstvím řezbářským.[1]) Asi léta 1842, když dělali zedníci v zámku Dobrovickém, přišli na schodišti ke kamennému sálu na první zastávce na zazděnou truhlu, v níž byly písemnosti. Poněvadž naděje jejich, že by tu byly peníze, je sklamala, vyhodili spisy a zmařili. Kněžna Fyrštemberkova mívala prý v příkopech jeleny a daňky a na ně se s oken se zalíbením dívala. Dávala prý také v zámku divadlo hráti a měšťany k němu okružníkem zvala, než málokterý se potěšil, poněvadž se hrálo německy.

Zřízením cukrovaru přeměněn zámek zdejší tak, že ztratil poslední zbytky půvabnosti, a jednoduchostí svou zůstává za mnohým měšťanským domem. Dvůr, v němž v pravo a v levo od brány arkády při zemi i v prvním poschodí bývaly, byl malován. Místnosti vnitřní okrášleny byly nádherně a vkusně, ale okolo léta 1808 všechno zničeno a zkaženo.[2])

Dobrovice nazývána byla v starší době vždy Dobrovicevsí. Jméno to znamená, že založena jako ves od Dobrovita.[3]) Nejstarší její držitelé byli páni z *Chlumu*, jichž erbem byl štít stupněm na červené

[1]) Popis podrobný v Pam. arch. VIII. 219. [2]) Podrobně v Pam. arch. VIII. 254. [3]) Pomůckou Pam. arch. VIII. 249—264, kdež však starší dějiny podlé našeho vylíčení poopraviti jest.

a stříbrné pole rozdělený. Soudíc podlé oblíbeného jich jména Mstidruh, patřili k jejich rodu bratří Mstidruh a Vojslav, kteří se léta 1204 připomínají. Onen byl v letech 1220—1240 purkrabí hradu Pražského a léta 1249 nazývá se z Dobrovicevsi. Syn z jeho bratra Ipoch (Vojslavův syn?) připomíná se s ním v letech 1236 až 1240. Jiný Mstidruh (snad syn Mstidruhův) byl v letech 1267—1272 komorníkem králové a v letech 1267 až 1279 purkrabí Pražským.[1]) V letech 1319—1322 připomíná se potomek jeho *Mutina z Chlumu*, jsa držitelem Dobrovicevsi.

Ve 14. století žil *Mstidruh z Chlumu a z Dobrovicevsi*, jenž měl léta 1356 právo podací při kostele Sýcínském a léta 1370 v Dobrovici na polovici s Bohunkem z Vinařec.[2]) O právo to byly později pře mezi oběma stranami, až léta 1371 způsoben smír skrze oprávce k tomu volené.[3]) Mstidruh, jsa tehda již při letech, měl syna *Herše*, jenž se s ním v dotčené smlouvě (r. 1371) a potom v rozličných soukromých pamětech do léta 1407 připomíná.[4]) Tento měl zase syna *Mstidruha* (r. 1407), jenž později Dobroviceves ujal. Ten, jak se zdá, přidržoval se kališníkův, a proto Hynek z Dobrovicevsi (neznámého s ním příbuzenství), jenž léta 1429 kanovníkům v Žitavě katolického faráře do Dobrovicevsi podával, tohoto sem ani uvésti nemohl.[5]) Mstidruh žil ještě léta 1438, kdež měl jisté jednání o Nasedlnici jménem Doroty manželky své.[6]) Obou syn byl *Hereš*, jenž se léta 1456 připomíná; jiným synem snad byl Jan, jenž žil asi léta 1440.[7])

Smil z Chlumu a na Dobrovicevsi léta 1479 jistou smlouvu učinil s Hynkem z Klinšteina, sousedem svým,[8]) a nástupce jeho *Hereš* r. 1505 k vojně Šlikovské s devíti sousedy svými vůz a čtyři pěší vypravil.[9]) *Jan z Chlumu*, jenž se asi léta 1522 od bratří svých oddělil, měl manželku Annu z Vesce, jíž r. 1541 na Dobrovicevsi tvrzi, dvoru a vsi celé a kromě toho na témže dědictví dluh 500 kop zapsal, kdyby ji předemříti měl.[10]) Když potom okolo léta 1545 zemřel, zůstali po něm synové *Mstidruh*, *Mikuláš*, *Zikmund* a *Hereš Chlumové z Chlumu*.[11]) Ti prodali r. 1545 Dobroviceves tvrz, dvůr poplužný, ves, v Sýcíně dvůr poplužný, v Jemnicích a Pěčicích dvory kmecí s platem *Adamovi*, *Purkartovi* a *Jindřichovi*, jinak *Laurencovi* a *Kryštofovi* bratřím *Budovcům z Budova* za 2650 kop grošů českých.[12]) Mstidruh se stal později u Ferdinanda arciknížete číšníkem l. 1559 a spadna s koně hned tu umřel.[13])

Trh ten se byl stal bezpochyby z příčin rodinných, poněvadž Adamovou chotí byla Johanka z Chlumu, snad sestra bratří řečených, ale Budovci dlouho nepodrževše Dobrovicevsi, statek ten léta 1551 *Anně z Vartemberka*, vdově po *Janovi z Bibršteina* postoupili.[14]) K vdově této přiženil se nedlouho potom *Jindřich z Valdšteina* a stal se tím držitelem zboží Dobrovického. Vykonav r. 1547 šťastné „legátství“ do Španěl, vyžádal si na Ferdinandu I., aby ráčil „tvrz jeho za zámek a Dobrovici ves při též tvrzi za městečko vysaditi, znovu vyzdvihnouti i také některými dalšími milostmi a svobodami obdařiti“, k čemuž král povolení své udělil léta 1558 dne 21. ledna. Dobrovičtí obdrželi práva městská a také erb nový.[15]) I potom se Jindřich milostivě k poddaným svým choval, v letech 1569—1571 znova vystavěl kostel zdejší, opatřiv jej votivním obrazem, na němž se on, manželky jeho a děti klečíce nacházejí, a vývodem Valdšteinův. Obnovil také tvrz a v zámek ji přestavěl a léta 1578 zhotoviti kázal nádherné a umělecké plafondy, jež se ve veliké síni a třech menších síních téhož zámku nacházely. Jak se zdá, byl také dobrý hospodář: statku Pěčického nabyv záhy, koupil léta 1560 Čachovice, léta 1566 dvůr poplužný ve Struhách, léta 1578 Sovolusky. Mezi tím si byl pojal v druhém loži Markétu z Lobkovic, kteráž mu dva syny *Viléma Voka* a *Heníka* darovala. Roku 1579 dne 16. listopadu cítě nedužívost tělesnou napsal poslední pořízení, kterýmž učinil poručníky dětí a statku svého již řečenou manželku a Jiříka z Valdšteina a na Hostinném, strýce svého. Zboží Pěčické odkázal choti své, aby ho užívala do smrti své, až by statek Dobrovický synům odrostlým postoupila. Po takovém pořízení zemřel toho roku dne 9. prosince, živ byv 62 léta, 19 měsíců a 9 dnů, v městě Praze.[16]) Úředníkem panství byl tehda Vácslav z Kvasejovic.[17])

Poručníci řečení buď statky nedobře zpravujíce, buď pro jiné velké náklady peněz potřebujíce, oba přikoupené statky odprodali; Čachovic postoupili r. 1581 Jindřichovi purkrabí z Donína a díl Struzský vydali r. 1583 Alžbětě z Malovic.[18]) Tohoto posledního roku také poručník Jiří zemřel a na jeho místo nastoupil Albrecht Pětipeský, jenž s Markétou statky až do roku 1592 spravoval. Téhož roku byl Vilém Vok let svých dosáhl a sám se nejen poručnictví nad bratrem Heníkem a správy Dobrovic a panství Kuncberka ujal, nýbrž i r. 1592 poručníkům svým poděkoval.[19]) Ale již roku příštího (1593) Vilém bez dětí zemřel, a tudíž všechen statek jeho na bratra Heníka připadl, jenž byl později také v držení Chotěšic a r. 1599 přikoupil zboží Týnecké.

---

[1]) Regesta Boh. [2]) Lib. conf. tab. vet. 49. [3]) Borový, lib. erect. IV. 405. [4]) DD. 14. f. 6., arch. Svatomář., acta jud. [5]) Lib. conf. [6]) DD. 15. f. 75. [7]) Paprocký o st. pan. 272. [8]) DZ. 249. B 28. [9]) Arch. český VI. 318. [10]) DZ. 1. A 13, 3. H 8, 83. A 8, reg. kom. soudu. [11]) DZ. 250. J 19. [12]) DZ. 46. B 10. a 7. G 25. (vkl. v sobotu po 11 tisíc. pannách). [13]) Paprocký o st. ryt. 180. [14]) DZ. 85. L 30. [15]) Viz Pam. arch. IX. 723. [16]) Veleslav. Kalend. podlé Lupáče. DZ. 20. P 4—10. Kšaft jeho r. 1579, 14. prosince ve dsky vložený dokazuje, že skutečně téhož roku a nikoli léta 1584 zemřel, podlé čehož i následujícího zprávy v Památkách (VIII., 258) opraveny buďtež. Manželka jeho první Anna držela též Charvátce. [17]) II. pam. kniha Táborská. [18]) DZ. 21. G 13. a 90. C 13. [19]) DZ. 26. F 19.

Heník z Valdšteina jest nejzajímavější z držitelův Dobrovických. Zatím zvykli si Dobrovičtí městskému živobytí a potřebovali lepšího řádu městského, jehož však dosáhli teprve po kolikerém dohlašování. Pan Heník zajisté „ne jednou než mnohokráte" od nich prošen byv, jim r. 1612 dne 29. září vydal nové zřízení „z své vůle dobré, svobodné, ne z nějaké povinnosti, nýbrž z dobré vůle" na odúmrti, platy, obchod v soli, vaření piva, vinice, pálení kořalky. Manželku měl první Marii z Lobkovic a druhou Krystynu Nybšicku z Holtendorfu, s níž zplodil syna Jindřicha; tato manželka jeho koupila léta 1611 statek Újezdec. Byltě Heník pán velmi učený a po otci svém pro umění zaujatý, jenž měl platné účastenství v tehdejších bězích veřejných i soukromých, tak že se málo která důležitá věc bez něho odbyla. Ale byl i mysli divoké a povahy násilné po způsobu tehdejšího panstva, jež nedbale bylo vychováváno a nemírným pitím náruživosti své podněcovalo. Tak bylo na př. léta 1596, když na zámku Dobrovickém Václava Cetenského štyletem pozadu blízko levé lopatky pobodl. Mateři své ponechal do smrti statek Pěčický i s tím, co jí n. Vilém Vok od dobytka a obilí odkázal. Když pak zemřela, jistoty a věno své rozličným přátelům odkázavši, tu se Heník po její smrti všeho jejího statku ujal bez přítomnosti bratra jejího Viléma staršího, jako předního z dědicův, a když sem komorník od desk zemských na popis svršků přišel, Heník nic popisovati nedopustil. Mezi dědici byl i Adam z Valdšteina na Hrádku, jemuž bylo 20.000 kop odkázáno Heník se sice skrze pány jisté v tom pronesl, že toho odkazu Adamovi věrně a upřímně přeje a kdyby byla máti jeho vše to, co jiným odkázáno, Adamovi odkázala, že by Heník nad tím potěšen byl a jemu Adamovi toho raději nežli jiným přál, a ačkoliv by mohl tomu odkazu místa nedávati a na odpor nastoupiti, však šetrně Adama svého tak dobrého a v krvi nejblíže spřízněného a v rodu nejstaršího strýce a chtěje u něho lásku a přátelství zachovati, že se s ním v odpory dávati nechce, nýbrž že jej chce ještě před časem spokojiti, ale potom přes napomenutí nechtěl nic dáti. Poněvadž byl znám jako skoupý muž, ani řemeslníci mu nevěřili.

Heník měl svého „apatykáře" Jana Karla Kociana ze Žitavy, který jeho lékárnu obstarával. Poněvadž v téže lékárně cínového presu k vytlačování všelijakých olejův a lékařství potřeboval, poručil lékárníkovi, aby takový pres u některého konváře v Mladé Boleslavi zhotoviti dal. Uvolil se jej udělati tovaryš jeden v nepřítomnosti svého mistra, ale s tou výminkou, aby mu pán něco na to zavdal. I přijal lékárník na to od pána tolar a jej hned konváři odeslal. Když pak měl býti pres hotov, vzkázal tam Kocian po židu, aby jej poslali; přinesl tu odpověď, že jest zhotoven, ale bez peněz že ho nevydá. Když to pánu oznámil, tomu věřiti nechtěl a odeslal lokaje svého Kryštofa Kynhauera do Boleslavě vzkazuje konváři, aby týž pres buď ven odeslal anebo sám s ním přišel, že mu hned zaplaceno bude. Ale lokaj vrátiv se přinesl odpověď, že presu bez peněz nevydá, by pán sám přišel a že jej také sám ven vynésti nechce.[1])

Ke svým přátelům zachovával laskavosť, jak svědčí psaní poselací tuto položené:

Uroz. a stat. rytíři panu Šťastnýmu Václavovi Pětipeskému z Chyš a z Egrberku a na Byšicích, panu synu mému vzláště milému k dodání

Službu svů oc. Podlé toho pana syna žádám, poněvadž v neděli po svatém Bartoloměji nejprve příští v městečku mém posvěcení kostela Dobrovického památka se činiti bude, při čemž jest obyčej s dobrými poctivými lidmi tu památku okvasiti a ji sobě připomínati; i chtíce já tolikéž některé kratochvíle a dobré shledání s některými poctivými lidmi a pány sousedy svými míti, pana syna jakž nahoře dotčeno žádám, že dá-li pán Bůh v sobotu na den památky sv. Bartoloměje tím zážeji k večeři přijede a tu památku připomínati a obveseliti nápomocen bude — pro mé se toho p. synu vším dobrým odměnění. S tím oc. D. na Dobrovici v sobotu po památce na nebe vzetí blah. p. M. l. 1613.

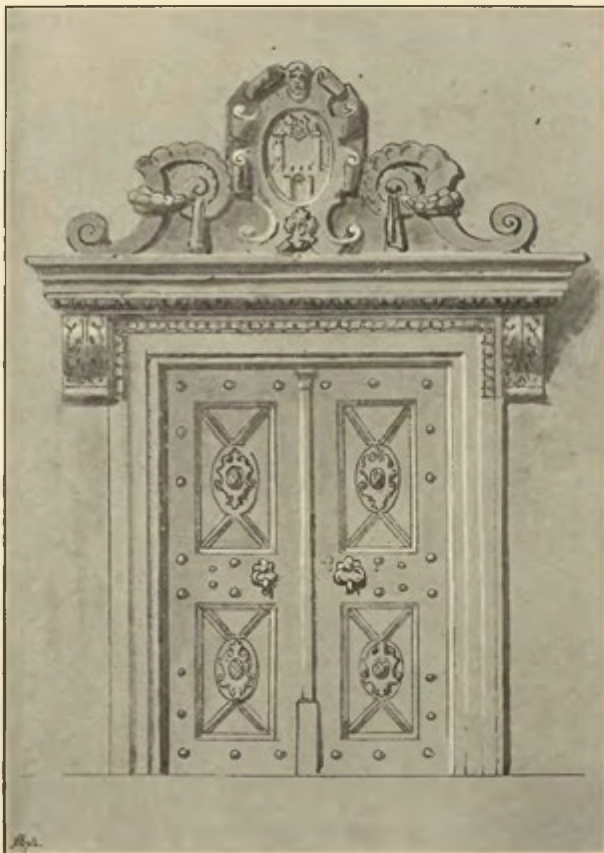
Panu synu upřímný a věrný otec, soused
Heník z Valdšteina.[2])

Heník patřil k těm, kteří způsobili nešťastné povstání léta 1618, lid zbytečně do něho strhli a pak v rozhodné chvíli opustili. Nespokojen jsa s během věcí, jak se vyvíjely po létu 1611, sočil na tehdejší vládu a proti ní podněcoval. Začátek se stal léta 1612, když se stavy mnohými soudil se o 200 kop míšeňských za dva kusy mosazné, veliké, 50 mušket a tůnu prachu, jež jim léta 1611 k potřebám zemským zapůjčil a oni mu potom nevrátili.[3]) V Dobrovici na zámku zařídil si léta 1610 tiskárnu a jal se tam vydávati napřed své spisy; později tam tištěny i cizí práce. Impresi tuto z počátku spravoval Daniel z Karlšperka, od léta 1612 Ondřej Mizera. Okolo léta 1614 vstoupil v přátelství s Václavem Majrlem, jehož spis o událostech posledních let přejal k vytištění. Po novém roce léta 1616 byl první díl úplně, druhý bezmála celý dotištěn. Když se kniha dostávala mezi lid, způsobila nelibosť u dvora. Shledalo se, že jsou tu mnohé věci na potupu císařů Rudolfa II. i Matyáše, též pomluvy, hanění a utrhání úředníků

[1]) Reg. kom. soudu. [2]) Arch. Roudnický. [3]) Reg. kom. soudu.

zemských a dvorských. Pro tu věc Heník a Majrle obesláni před císaře a impresor Mizera přivezen na hrad Pražský do vězení. Při výslechu oba páni nedůstojně si vedli. Majrle sčetl všechno na Heníka a tento na Mizeru. Divné při tom jest, že císař Mizeru na prosbu Heníkovu dne 27. února léta 1616 z vězení propustil, ovšem s výminkou, aby mu neublížil a jej zase postavil. Chtěl jej ve své moci míti, aby se zbavil hlavního svědka a mohl vše na něho svaliti. Na Dobrovici kázal jej do vězení těžkého za ruce a nohy ukovati a pak času nočního beze všeho pořádného obvinění stíti. Pronesl se pak v tom, že z vězení utekl. Ale v té věci jest brzo usvědčen; když přišli sem z Prahy komisaři, kázali na popravišti kopati a tu tělo Mizerovo našli. Heník tedy obeslán ke dni 19. března 1617 před císaře a rady soudů dvorského a komorního. Týž den, když se měl postaviti, žádal milosti a uprosiv císaře uvolil se zaplatiti 50.000 kop míšeňských pokuty. Aby se z vin na něho sčítaných očistil, sepsati dal apologii, která pod smýšleným jménem Jana Pravdy Litovanského v máji léta 1618 byla vytištěna.[1])

Když začalo povstání léta 1618, Heník, ač sám k němu podněcoval, činným při něm nebyl, jedině že hlasoval na sněmu pro zavržení Ferdinanda II. Jakýsi Jiří, pachole služebné při Benátkách a rodilý při městě Žitavě, měl léta 1620 námluvy s lotry a loupežníky, kteří v kraji Boleslavském lidem nemálo škod nadělali, tak aby jim cestu a přístup ukazoval, jak by mohli zámku a městečka se zmocniti, je vypáliti a vypleniti. Byv vzat na stráži od vojákův císařských, kteří tu při městečku zůstávali, dán do vězení, a ač mohl na hrdle býti trestán, propuštěn pro mladosť. Heník zůstal na svém statku až do sv. Doroty l. 1623;[2]) když však uslyšel, že komisí konfiskační dne 4. února odsouzen jest všeho jmění, sebral všechny peníze hotové, jichž bylo velmi mnoho, a s manželkou svou Krystynou uprchl do Drážďan. Tam zemřel ještě téhož roku v měsíci květnu, byv prý otráven, a manželka ho brzo potom smrtí následovala.[3]) Syn jejich Jindřich v 18 letech věku svého zastřelen byl na náměstí Drážďanském a pozůstalosť jeho pobrána do fisku kurfirštova.



Portál radnice v Dobrovicevsi

Statky Heníkovi zabrané, Dobrovice se statky přikoupenými, Pěčice a Křinec s Kuncberkem prodány od královské komory léta 1623 *Albrechtovi* z *Valdšteina*, ale poněvadž se mu ke zřízení knížectví Frydlantského nehrubě hodily, postoupil jich toho roku *Adamovi* z *Valdšteina* a na Hrádku,[4]) jenž k nim přikoupil okolní některá zboží a vše v jedno velké panství Dobrovické spojil. Za jeho vlády a i potomně město zkoušelo velké svízele pro ustavičnou válku. Lid Bannerovský vyjížděje z Brandýsa na lup ubohé obyvatele týral a odíral bez rozdílu, tak že místo chleba ani otrubův a žaludů nebylo s dostatek, aby ubožáci hladem nepomřeli. Málo lidí v Dobrovici zůstalo: rozešli se do Moravy a jinam pro snadnější uživení. Když již všecko bylo vytráveno, přišli Švédové po druhé, když byli Turnov, Bakov a j. vypálili. Lidé byli týráni a kostel po druhé vypleněn. Že při tom také zámek ušetřen byl, velmi se pravdě podobá, ačkoliv se o tom zřejmá zmínka nečiní. Adam z Valdšteina, jenž až do své smrti prostého titulu panského

[1]) Rkps. knihovny Fyršiemberské. Jirečkova Rukověť II. 1303. Obšírně v Osvětě léta 1878. [2]) Stará kniha v Dobrovici. [3]) Dačického Paměti. I. 294. [4]) Bílek, děje konf. Hejtmany zdejšími byli léta 1625—1626 Vácslav Miller, léta 1627—1633 Matěj Vinecký z Grynvaldu, léta 1634 Mikuláš Zajíček z Hošťalkovic. (Stará kniha v Dobrovici.)

užíval, ačkoliv se hrabětem říšským státi mohl, zemřel r. 1638 jsa nejvyšším purkrabí Pražským. Z prvního jeho manželství s Alžbětou Brtnickou z Valdšteina měl syna *Rudolfa*, jenž obdržel seniorat Třebický po tetě své Kateřině Žerotínské z Valdšteina, *Maximiliana* a *Fertolta* († r. 1632 u Lützenu); z druhého pak manželství s Johankou Emilií z Žírotína pošli synové *Jan Viktorin* a *Karel Ferdinand.* Brzo po smrti otcově r. 1638, 25. listopadu se čtyři synové jeho (kromě Pertolta † r. 1632) o zboží otcovské rozdělili, při čemž první díl (Komorní Hrádek s klášterem sv. Prokopa, panství Křinecké s Novým Ronovem) dostal Jan Viktorin, druhý díl (Lovosice se statky sousedními, Rožďalovice a Dětenice) Karel Ferdinand, čtvrtý díl Židlochovice na Moravě, tuším, Rudolf.

Maximilianovi hraběti z *Valdšteina* dostal se při tomto dělení třetí díl, t. j. kromě zboží Loučenského panství Dobrovické v širším smyslu s přivtělenými zbožími Vinařici, Zerčici, Semčici a Smilovici, v nichž se ještě obstojné tvrze nacházely.[1]) K panství Dobrovickému v užším smyslu se počítaly mimo zámek a městečko tvrz a ves Pěčice, vsi Němčice, Jemníky, Vinec, Uherce, Týnec, Bojetice, Holé vrchy, Dolanky, Charvatce, Jabkenice, Chudíř, Rejšice, Kosořice, Ujkovice, Prodašice, Sovolusky.[2]) Byl to ten Maximilian, jehož chtěl kníže Frydlantské učiniti svým dědicem ve veškerých knížectvích a jenž z toho ze všeho jen několik ač krásných panství v Boleslavště obdržel. Zemřel r. 1654 zanechav po sobě syny *Ferdinanda Arnošta*, *Karla Ferdinanda* a *Jana Fridricha.* Snad jako poručník vládl tehda Dobrovicí až do r. 1684 *František Augustin* z *Valdšteina*, pán milostivý, jenž prý poddaným i nepoddaným i židům válkami předešlými schudlým všechny dluhy odpustil. Později se však jako pán Dobrovický a zároveň rodinných panství v Boleslavště vyskytuje dotčený Karel Ferdinand, jenž zemřel r. 1702 zanechav syna *Karla Arnošta.* Tento se narodil r. 1661, byl komořím císaře Leopolda a arciknížete Josefa (1685), od r. 1689 skutečným říšským dvorským radou a mimořádným vyslancem ve Španělích, odkudž r. 1693 též jako vyslanec poslán do Savojska a léta 1695 ke dvoru Braniborskému. Roku 1697 učiněn tajným radou a r. 1698 dostal řád zlatého rouna. Jsa mimořádným vyslancem ve Francii učinil r. 1703 spolek na zisk a ztrátu s Anglií, Portugalskem a Holandskem proti Francii a vyjednával v Portugalech o sňatku korunního prince s některou z arcikněžen rakouských. Vraceje se domů byl od Francouzů na moři zajat a po 10 měsíců ve Vincennách zadržován. Roku 1704 stal se nejvyšším dvorským maršálkem, roku 1708 nejvyšším komořím a konferenčním radou, a zemřel r. 1713 nezanechav mužských dědiců. Dobrovickým byl za svého živobytí na císařích Leopoldu I. a Josefu I. potvrzení privilegií vyžádal a také poddaným svým dluhy prominul. Nástupcem jeho byl *Jan Josef* z *Valdšteina*, nejvyšší maršálek království Českého, pán na Duchcově, Hořením Litvínově, Nižburce, Křivoklátě atd., jenž také nezůstaviv mužských potomků r. 1733 zemřel, jsa poslední svého rodu seděním na Dobrovici.



Věž v Dobrovicevsi.

Po Janovi Josefovi dědila Křivoklát se statky připojenými a též Dobrovici dcera jeho *Marie Anna* provdaná *Fyrštemberkova.* Ta umírajíc († r. 1756) poručila panství synu svému *Karlovi Egonovi* knížeti z *Fyrštemberka.* Po něm po právu dědickém následoval *Filip* z *Fyrštemberka*, a manželka tohoto a dědička panství Dobrovického a spolu Loučenska s Vlkavou poručila všechny statky tyto r. 1808 *Maximilianovi Josefovi* knížeti z *Thurnu* a *Taxisu*, c. k. generálmajorovi. Po jeho smrti přešly statky jmenované na

[1]) Cena jejich byla: Dobrovice 134 143 kop 7 gr. 1 d., Vinařice 26 278 kop 45 gr. 5 d, Zerčice 19.017 kop 50 gr., Semčice 8490 kop 40 gr., Smilovice 5818 kop, Loučeň 65.513 kop 42 gr. 6 d. [2]) DZ. 301. A 16.

nejstaršího syna *Karla Anselma*, který jako c. k. tajný rada a nejvyšší komorník zemský v Čechách r. 1844 zemřel zanechav tři syny a tři dcery. Z těch ujal Dobrovici kníže *Hugo z Thurnu* a *Taxisu* (nar. r. 1817). Za něho zřízen v zámku Dobrovickém první velký cukrovar v Čechách, v němž se na podzim léta 1831 pracovati začalo.

VINAŘICE TVRZ.



Severně od Dobrovice táhne se horský hřbet, z krajiny Libaňské vybíhající, jenž končí horou Chlumkem naproti Krnsku a Vinci. Na bocích jeho rozkládají se malebně vesnice, ale žádná neznačí se očím tak patrně jako Vinařice, poněvadž nad tuto ves, položenou dílem na boku, dílem v úpadu starožitný zámek vyniká. Jest to čtverhranaté hmotné stavení, až do druhého poschodí vyzdvižené, jež položeno jest na kraji stráně před dvorem poplužným na rovině stojícím. Stavení pokryto jest vysokou střechou, a ač ve zdech asi ze 16. století pochází, přece má úpravu ze 17. století, o čemž veliká roubená okna a sloupce mezi nimi, jakož i římsy z malty zdělané, jež každé poschodí oddělují, svědčí. Touž úpravu mají také šestihranaté věže, které přistaveny jsou k oběma rohům na kraji stráně stojícím a k rovině Dobrovické obráceným. Vchod k zámku jest a býval od strany východní skrze dvůr anebo vchod vedlé něho se nacházející, ale ode dvora oddělen jest zámek zdí, v níž jest prostá brána. V pravo od ní stojí hospodářské stavení, kteréž asi ze 16. století pochází, jak svědčí štít jeho ke dvoru obrácený. Stavení to vyplňuje západní třetinu prostory, která jest mezi zámkem a dvorem. Zámecké stavení samo nemá portálu neb ozdobné brány, jak to bývá u takových stavení, nýbrž prostými novými dveřmi přichází se přímo do vnitřních místností, které jsou panským úředníkům za byty vykázány.

Léta 1638 píše se o zámku tomto takto: Tvrz Nový Valdštein v nově od kamene ve čtyři úhly pod šindelem jako nějaký zámeček vystavěná, v němž mnoho pokojíků, sklepů, klenutí suchých, podzemních na velmi pěkné vyhlídnutí.

Zboží Vinařické povstalo, jak se zdá, oddělením od Dobrovicevsi, poněvadž část této a půl podací ve 14. století ke tvrzi Vinařické patřilo. Léta 1340 drželo ji patero držitelů; *Havel z Vinařic*, jeden z nich, daroval pátý díl tvrze a všeho příslušenství *Půtovi ze Žandova.*[1]) *Bohuněk z Vinařic* podával léta 1370 faráře do Dobrovice a spory o toto podací ukončil léta 1371 smlouvou se Mstidruhem z Dobrovicevsi učiněnou. Syn jeho byl Heník, jenž se však nestal pánem na Vinařicích, nýbrž *Hereš Chlum z Vinařic*, jenž se léta 1381 připomíná.[2]) Od léta 1403 byl pánem na Vinařicích *Beneš z Vartemberka*, koupiv je nedlouho před tím. Léta 1406 odprodal dvůr kmecí v Dobrovici, léta 1409 daroval faráři tudíž kuchynku nebo rybníček a téhož roku zasedl na soudu zemském.[3]) Od něho koupil Vinařice *Ctibor Čepec z Libiše*, jenž je držel v letech 1411—1417 a l. 1414 faráře do Dobrovice podával. Léta 1429 podávali Hynek z Dobrovicevsi a Jan a Bohuněk bratří katolického faráře do Dobrovicevsi, jehož však tam nemohli uvésti.[4])

Od léta 1440 vyskytuje se jako pán na Vinařicích *Bohuněk z Klinšteina*, jenž se v tehdejších bězích soukromých často připomíná. Žil ještě léta 1457, ale byl r. 1460 mrtev, zůstaviv syny *Alše* a *Hynka.*[5]) Jak se spolu o dědictví otcovské porovnali, není známo, ale zdá se, že byl Hynek pánem na Vinařicích. Nazýval se ještě léta 1497 Vinařským, ač tím dovedeno není, že ještě Vinařice měl.[6]) Měl je později *Jaroslav ze Šelmberka* a týž prodal před létem 1517 Vinařice zámek, dvůr a ves a ves Chlumek *Janovi Cetenskému z Četně.*[7]) Týž žil ještě léta 1523, ale léta 1535 a potom drželi Vinařice synové jeho *Jiřík* a *Vácslav.* Později je ujal Jiřík odbyv bratra a přikoupil l. 1551 Libichov, Nepřevážku a Němčice, léta 1557 Semčice a Zerčice.[8]) Jiřík jsa dobrým hospodářem a mužem pevného zdraví, přečkal živobytím manželku svou Anýžku ze Sulevic († r. 1571) a syna Jana. Posledním pořízením dd. léta 1582 ve čtvrtek po neděli

---

[1]) Rel. tab. I. 410. [2]) Borový, lib. erect. 180, 405, lib. conf. [3]) Arch. kapit., rel. tab. II. 24, lib. erect. VIII. 74. [4]) Lib. conf. arch. gub. [5]) Arch. č. III. 525, rel. tab. II. 287, DD. 16. f. 61, 402. [6]) DD. 17. f. 80. [7]) DZ. 1. K 25, stará kniha Bělská. [8]) DZ. 10. C 27. Více v Pam. arch. VIII. 616.



Vinařice.

smrtelné odkázal statky Zerčický a Semčický do potomstva dcer svých Anny a Kateřiny, zámek Vinařice pak odkázal *Mikuláši Cetenskému*, synovci svému a synu n. Václavovu takovým způsobem, kdyby bez dědiců sešel, aby přišel týž statek na Jana a Jiříka Procky z Cetně strýce jejich.[1]) Zemřel léta 1583 a pochován v kostele Sýcínském.[2])

Mikuláš Cetenský uvázav se ve Vinařice pohoršení činil v okolí nenáležitým svým chováním. Léta 1588 o pondělí svatodušní přijel do městečka Dobrovice a pobyv tu jel zase ven. Když přijel k zámku ke sklepu novému, tu se na koni zastavoval a z opilství hrubě viklal. Za branou ssedl s koně a byv tu dobrou chvíli, jel zase do městečka lehoučko, co kůň stoupal, až přijel před dům Burjana Jezbery. Tu jel napřed od domu, kdež chvíli stál, ke kašně, potom se zase navrátil k domu, ssedl s koně a šel s marštalířem do podloubí. Tu si sedl mezi těmi lidmi a řemeslníky zvandrovanými, řka k Jezberovi: „Nalej mi piva do konvice cejnové." On mu do ní nechtěl naliti a nalil mu do dřevěné. Když dostal pivo, připíjel nějakému Vlachovi, vandrovnímu tovaryši, ale ten nechtě píti, postavil to pivo na stůl a utekl do domu. Tu se Mikuláš za ním honil s dobytým rapírem a marštalíř zase tak za pánem běhal. Navoliv se toho, šel s dobytým rapírem k Jezberovi mezi ty lidi, a potom ještě víc utíkali před ním řemeslníci. I měl toho také do syta a pravil tedy k Jezberovi, aby mu jeho tlumok a plášť nesl na Vinařice. Když však tento se omlouval, že nemůže odejíti, maje mnoho hostí, bil ho Mikuláš ve tvář a ve hlavu. Z toho byl hned pokřik mezi lidmi: „Nedejte bíti! Však pan Cetenský někoho zabije." Jezbera zatím chytil Mikuláše za ruce a držel ho. I přišel k tomu Martin Kršňák a pravil: „Co děláš, Burjane, že držíš pána?" „Řekl, že mě tepe, dal mi čtyři pohlavky, a na lidi volal, aby se nedívali a nedali jej pánu práti." Kršňák kázal mu, aby pána pustil, a sliboval, že ho pán nebude bíti, aby šel a dával pivo. Po té měl Mikuláš marštalířův rapír; svého neměl, poněvadž mu ho lidé byli vzali. Vytasil ho již půl na Jezberu, tu se ho Kršňák chytil za ruce a prosil ho, co to dělá, aby nebil lidi. I nemoha ho jinak napraviti, poslal pro Václava z Kvasejovic úředníka. Mezi tím volal Pavel rychtář na sousedy: „Sousedé! poďte! bude-li si Cetenský co u Jezbery počínati, sejdete se tím spěšněji; kdo se nesejde, co sobě utrží od úředníka, to aby sobě užíval." Než úředník přišel, přece ho Kršňák uprosil, že šel s ním od těch lidí, a kázal kůň jeho vésti za ním a vyved ho na cestu z podloubí, držel mu kůň, aby vsedl naň a jel domů. Prosil ho a rychtáři Dobrovickému poručil, aby mu pomohl na kůň za zadek. Sedě na koni jezdil za Pavlem rychtářem, aby mu dal jeho rapír a ručnici, a rychtář odpověděl: „Nesmím, není mi poručeno, abyste poddaných J. M. pánův mých neprali." Tak sice řekl po několikráte. Tu vždy Mikuláš před ním na koni stál. V tom přišel úředník a řekl mu dvakráte: „Pane z Cetně, co činíte? pamatujte se, prosím vás, a nečiňte v městečko žádného rozbroje." Tu Mikuláš rozbod kůň, k němu řekl: „Ty šelmo stará, aby tě hrom zabil", a hledaje v pošvě rapíru a v holstře ručnice, Václava koněm potíral. Tu ten zbraně dobyl nemoha se zdržeti a koně odrazil; neb by byl padl do bláta. Lidi chtěli Mikuláše práti, ale úředník je napomenul, aby žádný ho nebil. Tedy obrátil Mikuláš svůj kůň a jel k Vinařicům. Když odjížděl, jiní sousedé a podruzi přiskočili k Mikuláši; jeden ho táhl za koně na jednu stranu a druhý na druhou stranu, a když ho tak táhli, pobrali mu všecku zbraň, kamením házeli za ním a takového křiku bylo, „jakoby nějakého psa hnali vzteklého". Potom jakýsi Vlach běžel za ním s dobytým kordem, ale nemohl ho uhoniti; neb jel přece „dryzem", co mohl koně dobyti. Jeho pak marštalíř jezdil mezi lidmi a lál hanebně, šeredně a přijel ke Kršňákovi samému lapaje se za tulich a nechtě z městečka jeti. Tu mu úředník hrozil, nepojede-li za svým pánem, že ho káže dáti do trestání. Přece však přitočil se ke Kršňákovi a chtěl k tulichu, ale Kršňák mu tulich vytrhl a dal jej rychtáři schovati.

Dohra toho byla několik dní potom v Semčicích. Tu pili sedláci u Kryštofa a pak přišel Jan Bílků z městečka Dobrovice, řezník, jda po své potřebě na koupi a zastavil se v krčmě. Pak Mikuláš jel tudy mimo tu krčmu, navrátil se zase, jakoby domů jel a lidé se nadáli, že je mine; avšak když shlédl Bílka sedícího u veřejí, dotřel naň koněm a řekl: „Ty-li jsi ta zvyj. šelma, jakož si mě pomáhal bíti!" Dobyv ručnice udeřil po něm suchou ranou, ale Bílek uskočil do síně a prchl na dvůr, kdež se schoval. I kázal Mikuláš lokaji svému jej s dlouhou ručnicí hledati a druhému pacholku svému kázal státi na koni u vrat. Lokaj přišed pravil, že nemůže najíti, a proto Mikuláš odjel pryč. Z toho byly soudy troje, ale než k rozeznání přišlo, zemřel Mikuláš léta 1590 v říjnu a pohřben v Sýcíně.[3])

Posledním svým pořízením odkázal statek Ledce Kateřině Hořnatecké sestře své a dětem jejím tak, kdyby zemřela bez dětí, aby připadl na Václava, strýce jeho. Manželce své Anně ze Smojna odkázal kromě věna jejího 750 kop míšeňských, vůz kožený s truhlicemi a koberci a čtyřmi koňmi hnědými, o čež se obě dědičky dne 30. října přátelsky smluvily.[4]) O Vinařicích neřídil Mikuláš, poněvadž o nich

[1]) DZ. 21. O 22. [2]) Pam. arch. VIII. 425. [3]) Reg. kom. soudu, rozpravy Spol. př. st. č. III. 88. [4]) DZ. 25. L 8, 167. O 4.

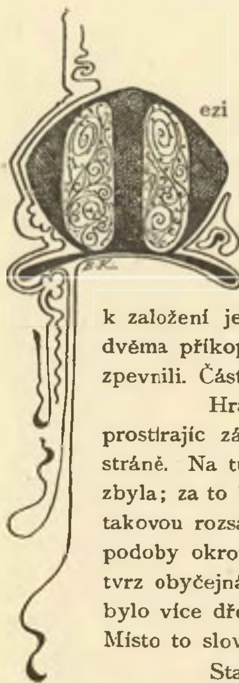
již léta 1583 pořízeno bylo; v tento statek nápadní uvázal se hned po jeho smrti *Jiřík Procek z Cetně*. Tento, jak se zdá, brzo potom zemřel, a následující držitel *Vácslav Procek* byl bezpochyby jeho syn. Týž vyskytuje se od léta 1599 jako pán na Vinařicích.[1])

Vácslav tropil podobné kousky, jako jeho předchůdce. V červenci léta 1600 stalo se v Praze na příkopích, že Adama Neitharta, komorníka při dskách zemských, dvakráte pěstí v tvář udeřil.

Téhož roku na den stětí sv. Jana šel Vácslav z domu Šimona Švestky, kuchaře od Červeného lva v Platnéřské ulici, i přišed před dům jezovitský, zastavil se u Anny hokyně a s ní rozprávěl. Potom se posadil na stolici, na které ona sedávala, spolu i s druhou ženou podruhyní víno pili. Po chvíli jel tudy Jan Prog z Velině sám druhý s jedním Vlachem, i zastaviv se u nich spolu rozprávěli. Potom však se „hodrovali" a Prog, shodiv s sebe plášť, poodstoupil od Vácslava až ke strouze a za nedlouho přišlo k půtce. Konec byl, že se Prog zamotal a šel k paní Anně ke krámu, maje dvě rány, jednu na rameně a druhou na hřbetě. U komorního soudu měly se ty věci skončiti, ale spokojeny smlouvou.[2])

Léta 1623 odsouzen jest Vácslav polovice jmění svého, jež ihned a šmahem zabráno. Páni k tomu nařízení prodali téhož roku dne 14. srpna tvrz Vinařice se statkem Ledeckým *Adamovi z Valdšteina*, jemuž se vysoce položený zámek a přece v krajině od Pána Boha požehnané tak zalíbil, že jej umínil pojmenovati *Novým Valdšteinem*. Léta 1626 vložili páni, kteří mu kladli Vinařice, opravu ve dsky zemské, že slova „tvrz Vinařice" mají se vymazati, a rozkázali, aby místo toho napsáno bylo Nový Valdštein, protože již dotčené sídlo ne Vinařice, ale Novým Valdšteinem nyní i na budoucí časy slouti a se jmenovati má.[3]) Vinařice patřily od té doby k panství Dobrovickému.

CHLUM HRAD.



ezi Boleslaví, Březnem, Dobrovicevsí a Nepřevážkou prostírá se vysoká pláň, s níž přehlédnouti lze velikou část kraje Boleslavského. Říká se jí obyčejně Chlum, a tak se nazývá také zelený les, který z části vysoké a strmé boky návrší tohoto pokrývá. Nahoře na pláni jest ves Chlumek či Chlomek, při níž severně se pamětihodná starodávná ohrada nachází. Od ní na jih jest myslivna, ležící přímo na rozhraní obce Chlumecké, neboť co je od ní dále k jihu, patří již k Nepřevážce. To zejména rozuměti jest o starodávném hradišti, kteréž hned za myslivnou začíná. Zakladatelé hradu použili k založení jeho rohu výšiny, která se k západu a jihu příkře sklání, tak že ji od ostatní pláně dvěma příkopy do pravého úhlu se sbíhajícími oddělili a nad to ještě náspem za příkopem běžícím zpevnili. Část náspu k severu obrácená skorem již docela svezena jest.

Hrad dělil se na předhradí a zadní hrad. Ono takořka jako podkova před hradem se prostírajíc západním koncem dotýká se stráně u myslivny, jižním pak ukončením druhého boku stráně. Na tu stranu ke pláni býval, jak již řečeno, příkop vodou opuštěný, z něhož pouze louže zbyla; za to byl příkop ten mělčí než ten, který předhradí od zadního hradu dělil. Předhradí mělo takovou rozsáhlost, že se tu nyní velké pole, ovocným stromovím posázené nachází. Zadní hrad podoby okrouhlé obsahoval asi jen šestý díl předhradí a měl sám o sobě jen tolik prostory, kolik tvrz obyčejná poskytovala. Po zdech není zde ani na předhradí nejmenší památky, a zdá se, že tu bylo více dřevěných než kamenných staveb, poněvadž se na hradišti jen málokde kámen nachází. Místo to slove nyní hrádek a bylo podlé pověsti lidu sídlem Chlumeckých z Chlumu.

Starobylá tato pověst z čistého pramene podání vážená (neboť o hradu Chlumu se za dvěma mílemi cesty nic neví) potvrzuje se úplně zřídly historickými. Po tomto hradě zvala se vladycká rodina, užívající znaku stupněm na dvé rozděleného. Rod tento — dí Paprocký — starodávný jest v království Českém, z kteréhožto pocházející slouli Chlumové z Chlumu, až potomně jeden z nich, maje synů několik, podělil je a tak jedenkaždý ze svého statku jiným a jiným jménem nazvaného psáti se počal. Kromě Chlumů byli pak Všejamští, Sluzští, Litoborští, Ratiborští a Slivenští z Chlumu. O praotci jejich *Mstidruhovi* (r. 1220 atd.) mluví se v dějinách Dobrovicevsi; on byl prvním známým držitelem, a jak

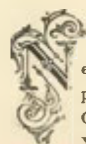
[1]) Arch. Boleslavský. [2]) Reg. kom. soudu. [3]) Bílek, děje konf. DZ. 141. L 1.

se zdá, zakladatelem hradu Chlumu. Roku 1297 ke dni 2. ledna přichází jako svědek *Jaroš z Chlumu.* [1]) *Mutyně ze Chlumu* a z *Dobrovicevsi* (r. 1319) držel obě sídla, ale potomci se záhy rozvětvili sedíce na Vinařicích (r. 1379), Všejamech (r. 1390), Čachovicích (r. 1418) a j. v. Kdy rodné své sídlo prodali, není nám známo.

Jak se zdá, držel Chlum ke konci 14. století *Vácslav z Vartemberka* a na Tolšteině, kterýž se r. 1396 jako patron kostela Plasského připomíná a r. 1407—1412 také jeden hlas podací v Březně měl. [2]) Po brzké jeho smrti následoval bratr jeho *Jindřich z Vartemberka*, jinak z *Valdšteina*, který se r. 1416 jako pán na Březně, r. 1427 dne 13. června jako pán na Plasích připomíná. [3]) Asi v ty doby hrad Chlumský pobořen jsa upadl v držení strany nepřátelské; neboť r. 1427 nově ustanoveného faráře Plasského ani ve faru jeho uvésti nemohli. Statky Jindřichovy Valdštein a Chlum držel r. 1431 *Rameš z Hrádku*, stranník jednoty Táborské. Chlum maje ještě r. 1455, tehda si u krále Ladislava všecka práva jeho odúmrtní po Jindřichovi na hradě zbořeném Chlumě, vsi s platem, s rolemi, pastvinami, lesy atd. vyprosil. [4]) Žil ještě r. 1459 jsa rukojmí vedlé jistce prvního Jana z Kunvaldu a z Dražic. [5]) Jeho, tuším, syn byl známý toho času *Samuel z Hrádku*, jenž se spolčil s Vácslavem Valečovským a tudíž i synem jeho Viktorynem. Oba tito páni prodali hrad Chlum *Janovi Křineckému z Ronova.* [6]) Byl-li hrad tehda zase obnoven, ze kratičké a nahodilé zprávy o prodeji tomto se nedovídáme, ale pravdě se podobá, že již zříceninou byl. Křinečti Chlumské zboží zase prodali.

TVRZE V OKOLÍ DOBROVICE.

TÝNEC.



Nedaleko Dobrovice jest ves Týnec, která se již léta 1255 připomíná. Tehda tu stál již kostel, jejž prodali synové Ctiborovi ze Vtelna před tím i se vsí Hostilce vdově po Markvartovi Březenském, a tato darovala *křižovníkům Svatomářským.* [7]) Tito tu měli farní kostel a hospodářství. Za husitských válek opanovali Týnec Pražané a udělili dvůr zdejší Janovi ze Zvířetic. [8]) Později držen byl Týnec ke zboží Boleslavskému, zejména již léta 1497 a v 16. století. Potom koupil jej *Mikuláš Gerštorf z Malšvic* a postavil tu novou tvrz, která dlouho nepotrvala, poněvadž prodal Mikuláš léta 1599 tvrz Týnec v nově vystavenou s dvorem a vsí a vsi Bojetice a Holé vrchy *Heníkovi z Valdšteina* na Dobrovici. [9])

ZERČICE.



Farní ves Zerčice (prvotně Zerčiněves) ode dávna bývala jměním *biskupství Pražského.* Léta 1070 postavil tu Jaromír biskup kostel, při němž sídlívali ve 12. a 13. století arcijáhnové. Arcibiskup Arnošt prý tu postavil tvrz. [10]) Kunrát arcibiskup zastavil zboží Zerčické před rokem 1419 *Janovi z Jištrb*, jemuž také císař Zikmund léta 1436 zápis tvrze a zboží potvrdil. [11]) Rodu tomu patřily Zerčice ještě léta 1454. Z paměti léta 1486 jde na jevo, že Čeněk Kobík z Poříčan zboží Zerčické nedlouho před tím od Vácslava Hrzána z Harasova koupil. [12]) Král Vladislav povýšil Zerčice na městečko k prosbě *Hanuše Bryknára z Brukšteina* (r. 1511). Léta 1535 odevzdali synové jeho Jindřich, Albrecht a Arnošt Bryknárové zboží Zerčické *Vácslavovi Haugvicovi z Biskupic.* [13]) Po tomto následoval *Jiří Perknovský z Perknova*, po jehož smrti tvrz, dvůr a městečko Zerčice, vsi Kobylníky, Semčice a Ctiměřice a Čížovka ves pustá z poručení soudu zemského (r. 1542) prodány *Bedřichovi z Donína.* [1]) Od té doby drženy Zerčice napřed k Benátkám a později ke Kuncberku. Jan z Donína prodal léta 1558 městečko Zerčice, jehož tvrz snad mezi tím zanikla, *Jiříkovi Cetenskému z Cetně,* [2]) a od té doby drženo ke zboží Vinařickému. Umíraje odkázal Jiřík († r. 1583) statek Zerčice Anně dceři své a manželce *Kunaty Peška z Komárova.* [3]) Z manželství toho pošlo (kromě syna, který záhy zemřel) šest dcer, které Zerčice společně držely. K jich prosbě král Rudolf zboží to, které posud bylo duchovní a zápisné, v dědictví uvedl. [4]) Léta 1613 ujal zboží to od čtyř sester ještě na živu zůstávajících *Jindřich Materna z Květnice*, manžel Marjány, jedné z nich. Týž zemřel léta 1621, a synové jeho *Jan Jiří* a *Jindřich Zikmund* prodali tvrz a městečko Zerčice s dvorem v nově vystavěným, dvůr a ves Kobylnice *Adamovi z Valdšteina* k panství Dobrovickému. [5]) Léta 1639 byla v Zerčicích tvrz stará ode dřeva, s některými pokoji, ale tak spuštěná, že se v ní bydleti nemohlo. [6])

SEMČICE.



Nedaleko Dobrovice jest ves kostelní Semčice, v níž bývaly tvrz a dva vladyčí dvory. Na jednom z nich seděl v letech 1297—1318 Tůma, na druhém a snad třetím léta 1297 Kunrát a Přibek a léta 1318 Zdeněk. [7]) Na Osojnicích seděli léta 1357 Petr, léta 1370 Kunrát a Frycek ze Semčic. Kunrát byl léta 1395 poslán do Italie. (Viz díl V. na str. 77.) Na Ledcích seděl léta 1385 Mírek syn Zachařův ze Semčic, který se zavázal klášteru minoritův Boleslavských k nějakému platu. [8]) Na Semčicích samých vyskytují se léta 1363 Bohuněk a Vojslav, držitelé dvou dvorů. Na jednom z nich seděli léta 1385—1395 Bohuněk Mníšek a Hotart bratři, na druhém pak Bohuněk Hlaváč.

[1]) Emler reg. p. 746. [2]) Lib. conf. V. P 3, VI. J 13, VII. B 20. [3]) Lib. conf. VII. G 13, 15. IX. D 9. [4]) DD. 16. f. 73, arch. č. III. 562. [5]) Lib. erect. XIIIb. f. 109. [6]) Rel. tab. I 145. [7]) Reg. II. 1222. [8]) Höfler font. r. huss. II. 294. [9]) Arch. Boleslavský. DZ. 173. H 16. [10]) Vita Arnesti. [11]) Arch. č. I. 540, II. 461. [12]) Rel. tab. II. 417. [13]) Sommer, rkps. Roudnický.

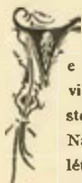
[1]) DZ. 43. C 5. [2]) DZ. 54. K 24. [3]) DZ. 21. O 22. [4]) DZ. 23. A 23. [5]) DZ. 293. B 2. Dačický II. 200. [6]) DZ. 301. A 27. [7]) Reg. II. 746. tab. vetust. 216, 248. [8]) Lib. erect. 13a. f. 9.

Léta 1406 nazývají se držitelé obou Nachval a Bohuněk. [1]) Později nazývali se ti dvorové Zavišovský a Filipovský. [2])

Jan Semečka ze Semčic sloučil dosti pěkné statky. Od l. 1418 připomíná se jako držitel Řitonic, léta 1434 měl také Osonice a zápisem královským (r. 1436) obdržel vsi duchovní Bojetice, Obruby a Bechovou [3]) Kromě toho držel tvrz a dvůr Zavišovský a podíly v několika vesnicích. Léta 1440 byl s Janem Navarou ze Semčic na sjezdu Nymburském [4]) a léta 1444 věnoval manželce Lidmile z Labouně na zboží Semčickém. [5]) Léta 1446 držel tuto část *Smil z Klinšteina*, [6]) a když léta 1453 všecko zboží Semečkovo jako odúmrť provoláno, táhl se k němu Bohuněk Klinšteinský. Poněvadž si však Jan z Hazemburka odúmrť vyprosil, srovnali se tak, že Jan podržel dědičné a Bohuněk zápisné statky. Dvůr Filipovský držel tehda Prokop ze Semčic. [7]) Z rodu starých vladyk žil pak léta 1486 Jan Vlčepolský ze Semčic, kdežto Semčice asi tehda Jindřich z Hostivice a v letech 1487—1497 Aleš odtudž drželi. [8])

Později držel Semčice *Petr Odkolek z Újezdce*; když zemřel, postoupily je dcery *Janovi z Habartic* a od toho dostaly se *Mikuláši z Habartic*, jenž je prodal léta 1543 Bedřichovi z Donína [9]) Drženy od té doby napřed k Benátkám, později ke Kuncberku; když pak od něho léta 1558 prodány, přikoupeny ke zboží Vinařickému. [10]) Jiřík Cetenský z Cetně († r. 1583) odkázal Semčice *Zikmundovi Chlumovi z Chlumu* zeti svému a Anežce dceři jeho, s n. Kateřinou z Cetně zplozené. [11]) Po Zikmundově smrti († 1599) dědili statek jeho Václav Budovec z Budova a Adam Mstidruh z Chlumu. Onen ujal Semčice a Adama splatil. [12]) Při konfiskaci léta 1623 zabrány tvrz, dvůr a ves Semčice *Janovi Přechovi Třemeskému z Železna* a prodány Albrechtovi z Valdšteina, který je postoupil ihned *Adamovi z Valdšteina*, pánu na Dobrovici. [13]) Léta 1639 byla v Semčicích tvrz od kamene ještě v spodcích dobrá, ale pokoje a střecha byly sešlé. [14])

LEDCE.



e vsi Ledcích (východně od Dobrovice) až do naší doby viděti bylo pahrbek, na němž někdy tvrz stávala. Ve 14. století seděl tu *Zbyněk z Tupadl*, jenž asi léta 1383 zemřel. Nástupce jeho Mírek, syn Zachařův ze Semčic, zavázal se léta 1385, že bude odtud vydávati plat klášteru minoritů v Boleslavi. [15]) Od počátku 15. století připomíná se *Albert Vzteklec z Ledec* v mnohých bězích soukromých. Umíraje léta 1410 dal s povolením synů svých Petra z Ledec a Procka z Kolomut a své duši na polehčení plat v Kosořicích klášteru sv. Maří v Nových Benátkách, ponechav dědicům svým na těch lidech i panství, pocty vánoční, kury a zvůli (totiž souditi je a proti cizím lidem jim v soudě pomoc dáti). Možná, že před tím byl Ledce prodal; neboť léta 1412 připomínají se poručníci statku n. *Zikmunda z Ledec*, který byl klášteru v Benátkách též platy odkázal. [16]) V letech 1430 až 1444 držel Ledce *Eptk z Klenice*, [17]) po němž následoval léta 1437 *Čeněk z Pořičan*. [18])

Za neznámého času dostaly se Ledce v držení *Křineckých z Ronova*. Jan starší Křinecký odděliv se od bratří bydlíval na Ledcích; tu věnoval léta 1541 Aléně z Vartemberka, druhé manželce své, a léta 1543 Elišce ze Smiřic, manželce syna Jiříka. [19]) Léta 1556 upadl v těžkou nemoc, že se v něm krev ztratila a lé-

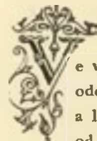
[1]) Lib. conf. Viz i rel. tab. II. 64. [2]) Zaviše ze Semčic seděl léta 1414 v Kostomlatech (Arch. gub.) [3]) Lib. konf. rkps. Videňský. [4]) Arch č. I. 249. [5]) Rel. tab. II. 200. [6]) Stará kniha Čelakovská. [7]) DD. 16. f. 54. [8]) DD. 17. f. 57. 33 str 350. Paprocký o st. pan. 355, 356, o st. ryt. 197. Jindřich žil léta 1496. (Arch. Třeboň.) [9]) DZ. 44. A 10, 83. H 19. [10]) DZ. 54. K 24. [11]) DZ. 31. O 22—29. [12]) DZ. 173. D 24. [13]) Bílek, děje konf. [14]) DZ. 301. A 30. [15]) DD. 13. f. 30, lib. erect. XIIIa. 9. [16]) Lib. erect. VIII. 159, IX. J 3. [17]) Arch. č. II. 73. VI. 423, arch. mus. [18]) Rel. tab. II. 287. [19]) DZ 1. A 20, 4. F 13.

kaři o něm pochybovali. Arciknížecí doktor pak radil mu, aby prsu ženského požíval, ač těžce ho k tomu přivedli. [1]) Polepšil se prý na zdraví, ale jen na krátko. Léta 1558 byl již mrtev, a synové jeho dělili se o statek. Kryštof třetí syn dostal za díl svůj tvrz, dvůr a ves Ledce, ves Sovolusky a části Studeček, Jíkve a Mečíře. [2]) Na statku tomto věnoval léta 1569 manželce své Marii z Khanochu, ale dostav se pak v držení Loučeně prodal Ledce *Václavovi Cetenskému z Cetně*. [3]) Tento zemřel léta 1583 a syn jeho Mikuláš držel Ledce k Vinařicům. Před smrtí svou odkázal statek Ledecký (r. 1590) *Kateřině Hořnatecké z Cetně*, sestře své, ale takovým způsobem, kdyby zemřela bez dědiců, aby spadl týž statek na Václava z Cetně, strýce jeho. Kateřina pak před smrtí svou (r. 1599) nezachovala se tak, nýbrž odkázala Ledce tetě své Marjaně Maternové z Komarova na Přítoce a Zerčicích, [4]) čemuž Václav v cestu vkročil a toho dovedl, že mu byl statek Ledecký odevzdán. Ale jemu zabrán léta 1623 při konfiskaci a prodán *Adamovi z Valdšteina*, jenž jej k Dobrovici připojil. [5]) Hned potom tvrz zdejší zanikla.

UJKOVICE.

V nynější vsi Hejkovicích, která se jmenovávala Ujkovice, spatřuje se tvrziště hned za dvorem. [6]) Již léta 1318 stála. Tehda držel ji *Vícek z Ujkovic*, převzav ji od nějakého Ješka; kromě něho seděli ve vsi také Zdeněk, Bartoš, Havel a Šebík. [7]) *Petr Kabát z Ujkovic* byl léta 1387 komturem u sv. Víta v Mladé Boleslavi; příbuzní jeho byli léta 1387—1397 Všeslav Kabát, léta 1390 Matěj Kabát, též z Ujkovic řečení. [8]) Jiní Kabátové seděli tehda na Pěčicích, Telibi a Ctiměřicích. Léta 1408 připomíná se *Jan ze Slivna* a *z Ujkovic*, jenž držel tvrz zdejší. Sice se připomíná také Zachař ze Slivna a z Ujkovic léta 1409. [9]) Syn jeho, řečený též *Jan z Ujkovic*, prodal léta 1447 tvrz, dvůr a část vsi Ujkovic a vsi Rehnice, Nepřevázku, Pěčice a Kladruby *Janovi Šatlovi z Kovače*. [10]) Kromě toho držel Zbyněk Kabát z Ujkovic, potomek dřevních pánův, dvůr v Ujkovicích a ves Prodašice. Týž byl léta 1440 na sjezdu Nymburském a zemřel asi léta 1459. [11]) Léta 1484 připomíná se *Zikmund Valkoun z Adlaru* na Ujkovicích, [12]) a to byl poslední známý vladyka, který na zdejší tvrzi bydlil. Léta 1541 nachází se totiž tvrz pustá Ujkovice jako příslušenství statku Ledeckého. Léta 1558 dostal *Adam Křinecký z Ronova* za díl otcovský tvrziště a městiště dvoru Ujkovského, vsi Ujkovice, Prodašice a část Jíkve. [13]) Týž zemřel před létem 1567 a čtyři synové jeho prodali týž statek léta 1572 *Jindřichovi z Valdšteina* a na Dobrovici. [14])

CHARVATCE.



e vsi Charvatcích (jihovýchodně od Dobrovice) byla tvrz ode dávna. Léta 1382 připomíná se *Arnošt z Charvatec*, a léta 1384 dokazováno, že tu dva vladyky koupili statek od n. *Rudolfa z Charvatec*. [15]) *Čáslav Chod z Charvatec* dal léta 1402 almužnu kostelu Rajšickému, a *Jan Tlach z Charvatec* obdařil l. 1407 týž kostel platem v Kosořicích. [16]) *Václav z Charvatec*, jsa ve službách pánů z Michalovic, byl léta 1417 purkrabí na Toušeni, ale léta 1425 ani ke svým statkům nemohl, poněvadž byly obsazeny od kališníkův. [17]) Konečně se připomíná *Ješek z Charvatec*, jenž byl léta 1440 na sjezdu Nymburském. [18]) *Jaroslav ze Šelmberka*

[1]) Arch. Třeboň. [2]) DZ. 57. F 8—13. [3]) DZ. 16. L 6, 61. B 28 [4]) DZ. 25. L 8, 128 O 7. [5]) Bílek, Děje konf. [6]) Pam. arch. XIV. 351. [7]) Tab vet. 248—250. [8]) Arch. mus. DD 14. f. 63. Jestli jich příbuzný byl Arnošt z Ujkovic léta 1406 (Lib. erect. V. f. 136), nevíme. [9]) Arch Kralovecký, rel. tab. II 48, 58. [10]) Rel. tab. II. 211. [11]) Arch. č. I. 250, DD. 16. f 85. [12]) Paprocký o st. pan. 355. [13]) DZ. 57. F 13. [14]) DZ. 16. C 20, 62. A 23. [15]) DD. 13. f. 26, 31. [16]) Lib. erect. V. f. 46, 153. [17]) Arch Boleslav. lib. conf. [18]) Arch. č. I. 249.



Loučeň.

prodal před r. 1544 tvrz, dvůr a ves Charvatce a ves Jablkynice s podacím Bedřichovi z Donína. Později dostal je za díl Jan syn Bedřichův a ten je prodal léta 1555 *Anně z Vartemberka*, manželce *Jindřicha z Valdšteina*. [1]) Od té doby patřily k Dobrovici.

JABLKYNICE.

U vsi Jablkynic (jihovýchodně od Dobrovice) nad rybníkem jest návrší řečené Hrádek. Bezpochyby tu stávala tvrz, na níž sídlel v letech 1371—1402 *Bernart z Valečova*. [2]) Ves Jablkynice koupena před létem 1540 k Benátkám, nějaký čas držena ke Kuncberku a léta 1555 prodána k Dobrovicevsi.

SMILOVICE.

Jižně od Nymburka ve vsi Smilovicích bylo ode dávna vladyčí sedění s tvrzí; sice ves byla rozdělena mezi několik. Tak na př. platil jeden poddaný do léta 1388 k statku Újezdskému a potom k faře Rajšické. [3]) *Lemar ze Smilovic* zapsal léta 1408 dvůr svůj s částí vesnice *Mikšovi* bratru a *Janovi Okounkovi ze Smilovic*, a ti po jeho smrti (r. 1413) zůstali pány. [4]) *Mikuláš Knězek ze Smilovic* (snad týž, jako svrchupsaný) a *Zikmund* syn jeho zavadili dvůr ve Smilovicích Zachaři z Krp, ale tento jej léta 1433 Zikmundovi vrátil, po čemž týž na něm manželce své Elišce věnoval. [5]) Léta 1437 dostal Zikmund zápisem královským ves Krečhoř, kteréž před létem 1454 postoupil Kolinským. [6]) Roku 1541 držel tvrz, dvůr a ves Smilovice *Markvart Stranovský ze Sovajovic*, jenž na nich manželce své Anéžce z Radovesic věnoval. [7]) Smilovice zůstaly odtud příslušenstvím hradu Stranova. Léta 1639 patřily Smilovice již k Dobrovicevsi; píše se o nich, že tu tvrz někdy bývala a ještě stavení sešlé ode dřeva, pod šindelem přikryté a při něm dvůr špatný. [8])

[1]) DZ. 5. G 30, 12. B 17. [2]) Lib. conf. [3]) Lib erect. XII. 24. [4]) DD. 15. f 51. [5]) Knihy Pražské. [6]) Arch č. I 528. [7]) DZ. 1. A 14. [8]) DZ. 301. B 2.

PĚČICE.

Nedaleko Dobrovice jest ves Pěčice, jejíž díl patřil l. 1295 k biskupství Pražskému, ostatek bylo vladyctvím. Léta 1318 připomíná se *Všeslav z Pěčic*, [1]) a léta 1357 nacházel se *Jan z Pěčic* mezi patrony kostela Osojnického. [2]) *Jan Kabát z Pěčic* vyprosil si léta 1384 odumřelé zboží v Čejeticích, léta 1389 a 1390 prodával platy na Pěčicích ke kostelu sv. Víta v Boleslavi a léta 1397 přikazoval jako vykonavatel jistého posledního pořízení klášteru Litoměřickému úrok na svých zbožích. [3]) Léta 1406 připomíná se *Jetřich z Pěčic*. [4]) Na sjezdu Nymburském léta 1440 byl *Krasek z Pěčic* a léta 1444 držel část Pěčic *Mařík z Ostrožna* s manželkou svou Katruší z Újezdce ke zboží Újezdeckému. [5]) Asi do léta 1537 držel oboje zboží *Jan Odkolek z Újezdce*; když pak zemřel, prodali synové jeho Jiří a Jan i na místě bratří jich mladších tvrz, dvůr a ves Pěčice a tvrz pustou Újezdec *Bedřichovi z Donína*. [6]) Odtud drženo oboje k Benátkám. Jan syn Bedřichův prodal léta 1556 tvrz Pěčice *Zdeňkovi mladšímu z Valdšteina*, tak že odtud byly příslušenstvím Dobrovice. Poněvadž Jindřich z Valdšteina statek Pěčický Markétě z Lobkovic, manželce své do života odkázal (r. 1579), proto tu od kamene a pod cihlou nová pěkná tvrz postavena a pokoje a sklepy suché a malované zřízeny. [7]) Ale i ta po létě 1639 zanikla.

ÚJEZDEC.

Nedaleko Pěčic (snad v místech nynější Ovčárny) stával Újezdec, tvrz a dvůr. O starších jeho osudech jest velmi málo známo. Léta 1444 drželi tento Újezdec *Mařík z Ostrožna* s manželkou svou *Katruší z Újezdce*. [8]) Na počátku 16. století držel jej Jan Odkolek z Újezdce ke zboží Pěčickému. Od té doby připomíná se tu toliko pustá tvrz.

[1]) Reg. II. 717. tab vet n. 3 6—308. [2]) Lib. conf. [3]) DD. 13. f. 49, archiv mus. a Svatom. manual v arch. kapit. [4]) Acta judici. [5]) Arch. č. I. 249, arch mus. [6]) Arch. Boleslav. DZ. 44. F 28. [7]) DZ 12. H 16, 301. A 16. [8]) Arch. mus.

ÚJEZDEC.



U Luštěnic a Rejšic jest dvojí ves Velký a Malý Újezd, anebo, jak se říkávalo dříve, Hořejší a Dolejší Újezdec. Ve Velkém nebo Hořejším bývala tvrz dlouhý čas, ve druhém, jak se zdá, bývala druhá tvrz. Léta 1388 seděl tu *Havel Veliký z Újezdce*, jenž daroval na záduší otcovo, bratří a jiných přátel kostelu Rejšickému plat ve Smilovicích. K létu 1393 zase se dovídáme, že Anéžka a Anna dcera její a manželka Mikuláše z Maštova darovaly témuž kostelu plat na lidech svých v Újezdci.[1] Konečně učinil témuž kostelu dobrodiní (r. 1404) *Jan Zejka ze Sovojovic* seděním na Újezdci.[2] Když zemřel Zdislav z Újezdce, ujal dědictví jeho tvrz Újezdec s dvorem, ves a vsi Vlkavu, Bratronice a Hněvanovice Mstidruh z Dobrovicevsi a věnoval na nich Anně vdově Zdislavově.[3] Zdá se, že Zdislav ten byl z rodu Odkolků z Újezdce, kteří z Újezdce tohoto pocházeli.[4] Proto si také *Jan Odkolek z Újezdce* léta 1454 odúmrť po Zdislavovi vyprosil, ale proti Anně ničeho nedovedl. Také Petr z Kasalic vyprosil si tu odúmrť, ale postoupil ji potom Janovi z Čečelic.[5] Nicméně zůstala přece Odkolkům. Od Jiříka Odkolka z Újezdce vyzískal tvrz, dvůr a ves Újezdec Jan, Václav a Bedřich bratří *Hrušovští z Hrušova* a léta 1501 vyměnili jej za zboží Čečelické. Novým majetníkem stal se *Mikuláš Vančura z Řehnic.*[6]

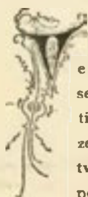
Na druhé tvrzi seděl po Zdislavovi svrchupsaném *Jan Šatlo z Kovače*, jenž dal právo své asi léta 1450 *Janovi Černínovi z Černína*[7] Potomci jeho Věnek a Jindřich bratří Černínové prodali tvrz Újezdec Černínův, dvůr a ves, a ves pustou Hněvanovice *Mikuláši Vančurovi z Řehnic* někdy před r. 1530.[8] Oboji statek spojen v jedno a jedna z tvrzí ponechána spoustě.

Po Mikuláši držel Újezdec syn jeho Jiřík a po tomto syn Adam, jenž zemřel léta 1578. Pořízením svým posledním odkázal Újezdec Dolní s dvorem v nově postaveným manželce Lidmile z Komárova, Újezdec Starý se dvorem dceři *Markétě Chlumské z Řehnic* a každé z obou polovici lesů na Láních a Zámrsku.[9] Oboje statky zdědil později *Adam Mstidruh Chlum z Chlumu*, jenž léta 1603 na tvrzi Újezdci a vsi Horním a Dolním Újezdci a Bratronicích Kateřině z Dohalic manželce své věnoval.[10] Týž odkázal l. 1606 statek Janovi Chlumovi synu svému,[11] ale tento, jak se zdá, ještě před otcem zemřel. Tedy spadl Újezdec po smrti Adamově na všechny jeho strýce Sluzské z Chlumu, poněvadž jiných Chlumů již nebylo, a ti prodali l. 1610 statek Újezdecký *Krystyně Valdšteince rozené Nybšicové z Holtendorfu*,[12] manželce Henika, pána Dobrovického. Když tato l. 1623 s manželem svým z Čech ujela, zabrán jest ihned statek Újezdecký a prodán Albrechtovi z Valdšteina, který jej strýci svému Adamovi postoupil.[13] Od té doby patřil Újezdec ke statku Dobrovickému, později k Loučeni.

VŠEJAMY.

Jižně od Dobrovice jest kostelní ves Všejamy. Před časy rozdělena byla na několik větších a několik menších statků vladyčích. Proto připomínají se jako patronové zdejšího kostela léta 1358 Léva, Jan a Manča vdova po Ivanovi, l. 1365 Léva, Jan a Odolen a léta 1380 Svanek, Léva a Odolen, jsouce držiteli větších statků.[14] Léva žil ještě léta 1386 s Vanem a Mařikem; kromě toho připomíná se v letech 1390–1398 kolik vladyk zdejších.[15] Jeden dvůr koupil Půta z Častolovic ke hradu Kostomlatům od Jana Kacovce a podržev si podací kostelní pro sebe, dal dvůr v manství *Jetřichovi Husovci z Husové.*[1] Tento stal se předkem Husovců ze Všejam. (Viz díl V. na str. 297.) Jetřich zapsal léta 1408 kostelu zdejšímu plat na krčmě Všejamské.[2] Syn jeho *Milota* držel také Klamoš (r. 1451) a prodal léta 1466 dvůr svůj ve Všejamech *Zdeňkovi* a *Jindřichovi* bratřím *z Chlumu.*[3] Onen připomíná se ještě léta 1481[4] a potomci psali se Všejamskými z Chlumu, sídlíce tu na tvrzi. Všejamští připomínají se potom nejednou, ale Všejamy dostaly se (kromě části, kterou držel l. 1524 Jan Všejamský ze Svinčan) ke hradu Lysé. Již léta 1508 udělil král Vladislav *Kateřině z Kolovrat* vdově po Jindřichovi ze Smiřic clo ve Všejamech.[5] Táž Kateřina († r 1529) odkázala posledním pořízením svým Všejamy *Elišce ze Smiřic* dceři své,[6] která byla třikráte vdána (za 1. Bernarta z Valdšteina, 2. Jindřicha z Gutšteina a 3. Jiří Křineckého z Ronova). Posledním pořízením svým odkázala ves Všejamy s tvrzištěm, Vanovice, část Jistbice a Strak synu svému *Janovi z Valdšteina* a zemřela léta 1548.[7] Poněvadž Jan před mateří zemřel, ujala statky jeho Voršila z Vliněvsi jako poručnice a prodala léta 1549 zboží Všejamské *Vilémovi z Valdšteina* a na Lomnici.[8] Když se léta 1557 synové jeho dělili, dostal Všejamy za díl třetí syn Jindřich, který je přivtělil k Dobrovicevsi.

ČACHOVICE.



Ve farnosti Rejšické jest starožitná ves Čachovice, po níž se psal léta 1297 vladyka *Bedřich. Ješice z Čachovic* přitiskl léta 1340 pečeť svou k poslednímu pořízení Arnošta ze Staré.[9] Léta 1418 seděl *Heník z Chlumu* na zdejší tvrzi a část Čachovic a Studečku patřila také Kunce vdově po Janovi ze Ptení.[10] Heníkovi potomci zůstali po léta v držení Čachovic; léta 1450 odpověděli *Jaroš* a *Mutina z Chlumu a z Čachovic* Sasům.[11] Od počátku 16. století seděl tu *Jindřich Dovole ze Chcebuze*, jehož syn Jindřich si léta 1546 tvrz, dvůr a ves Čachovice v obnovené dsky zemské vložil.[12] Když pak zemřel, zůstaviv sirotka nezletilého, prodala Kateřina ze Chcebuze statek Čachovský *Jindřichovi z Valdšteina* a na Dobrovici (r. 1560); po smrti pak pána tohoto viděla se léta 1580 poručníkům týž statek bezpochyby na zaplacení dluhův prodati. Koupil jej Jindřich purkrabí z *Donína* a připojil k Benátkám.[13] Léta 1595 byla tu při dvoře tvrz ode dřeva vystavěná s dostatkem světnic, pokojův a komor.[14] Když pak *Adam Linhart z Najenperku* císaři Rudolfovi 2000 kop míšeňských na zaplacení a vybytí lidu válečného Valounů zapůjčil, odevzdán mu za to statek l. 1611 Čachovský a připojen pak k Vlkavě.[15]

STRUHY.

Nedaleko předešlých jest ves Struhy, v níž byl ve 14. století kostel farní a zároveň i tvrz. Jakožto patronové jeho připomínají se léta 1362—1366 bratří Vesel a Bonik a léta 1380 Vilém a Ctibor.[16] Od léta 1398 držel tvrz zdejší *Všebor z Chrastu*, jenž téhož roku s farářem zdejším mír učinil a jemu zadržené platy dávati přislíbil. Seděl tu ještě léta 1415.[17] Potomci jeho byli *Stružští z Chrastu* a k nim patřil také Pešík ze

---

[1]) Lib. erect. XII. f 24, 95. [2]) Lib. erect. V. f. 78. [3]) Rel. tab II. 182 [4]) Léta 1398 Mikuláš Odkolek z Nasedlnice, léta 1401 Jaroš Odkolek z Újezdce. [5]) DD. 16. f 58, 66 [6]) DZ. 43 D 19. [7]) Arch. č. II. 465. [8]) DZ. 5. H 22. [9]) DZ. 20. D 1—4. [10]) DZ. 131. M 10. [11]) DZ. 153. C 7. [12]) DZ. 183. Q 4. [13]) Bílek, děje konf. [14]) Lib. conf. O jiných statcích ve dskách dvorských. [15]) Acta jud dsky dvorské XIII. a XIV.

[1]) Archiv Olešnický. Jiný dvůr držel Pešek ze Všechlap. [2]) Lib. erect. XIIIa. f. 162. Léta 1423 připomíná se Janek ze Všejam v svobodách Lipských, léta 1430 Jiřík odtudž. (Archiv č. VI. 423.) [3]) Arch. Olešnický ve Vratislavi. [4]) Rel. tab. II. 390. [5]) Reg. král. ve Vídni [6]) DZ. 3. J 8—11. [7]) DZ. 8. N 9. [8]) DZ. 9. A 25. [9]) Reg. II. 746, arch. fary Kladské. [10]) DD. 15. f. 67, 70. [11]) Arch. Drážďan. [12]) DZ. 250. K 1. [13]) DZ. 13 L 12, 65. L 1. [14]) Arch. Třeboňský. [15]) DZ. 135. H 4. [16]) Lib. conf. acta jud. Jiní v letech 1390–1398 připomínají se ve dskách dvorských. [17]) Lib. erect. XII. f. 195.

Struh, jenž byl léta 1440 na sjezdu Nymburském [1]) a léta 1450 mezi těmi, kteří vytáhli proti Sasům. [2]) Po *Zdeňkovi z Chrastu* († r. 1492) následovala dcera jeho Johanka, jež se vdala za Zikmunda Stružského z Doubravan († r. 1531). Přečkavši jej živobytím, odkázala tvrz, dvůr a ves Struhy a statky své v Sedlci, Bratronicích a Chotětově a ves pustou Radimice *Janovi Mitrovskému z Nemyšle* a ostatní své statky jiným osobám, a zemřela léta 1547. [3]) Dědic měl s nabytým dědictvím starosti a několika smlouvami se s těmi, kteří některé nároky měli, porovnal. Léta 1554 pořídil o svém statku a některý rok potom zemřel. [4]) Synové jeho Bohuslav, Ctibor, Adam, Karel a Vácslav rozdělili se o statek Stružský. Adam, jenž dostal za díl Starý dům anebo dvůr, v němž Johanka Stružská bydlívala, díl vsi a Radimic, zemřel bez dědicův a bratří ujavše týž statek prodali jej léta 1566 k panství Dobrovickému. [5]) I někteří z ostatních bratří pomřeli bez dědiců. Na tvrzi seděl Bohuslav ještě léta 1581. [6]) Léta 1592 prodal *Pavel Mitrovský z Nemyšle* tvrz Struhy, dvůr poplužný a část vsi *Gotfrydovi z Berbistorfu*, jenž držel také blízký Hrušov. Od tohoto převzal Struhy *Vácslav starší Mitrovský z Nemyšle* l. 1605, ale po dvou letech zase je prodal *Kryštofovi Kyšperskému z Vřesovic.* [7]) Po smrti tohoto byl statek Stružský zadlužený skrze komisaře k tomu nařízené (r. 1612) prodán *Adamovi Linhartovi z Nayenperka* a připojen k Vlkavě. [8])

VLKAVA.



Mezi Všejamy a Struhami jest ves Vlkava. V starší době rozdělena byla na několik vladyčích statků. Jako majetníci jich jmenují se l. 1382 Jiřík (již mrtvý), Radec a Ješek Krvavec, léta 1384 Ješek Tista (mrtvý), Aleš Menšík, léta 1399 Vaněk a sirotci Menšíkovi. [9]) Léta 1415 a 1416 držel větší část vsi s tvrzí *Hereš z Vrutice.* [10]) Léta 1459 držel týž statek *Petr Odkolek z Újezdce*, něco také Oldřich z Popovic, jenž si tehda vyprosil odúmrť po Dorotě z Újezdce, ale nic neobdržel. [11]) Později seděli na tvrzi bratří *Hynek a Bohuslav ze Šabenic* (?), následoval pak v létě 1497 *Myslibor* a v letech 1509 až 1512 *Hereš z Hustiřan.* [12]) Později drželi tvrz *Adam, Vácslav, Jindřich a Zikmund* bratří *Lévové z Brozanek* (synové Janovi), ale nebylo mezi nimi svornosti. Okolo léta 1531 přišel Vácslav s pomocníky svými, kteří měli kuše a ručnice, a s ním Jan Slach ze Hřivic a Adama se tvrze sehnali; ještě měl co utíkati, aby ho nezastřelili. Potom prý Vácslav komory lámal a truhly loupal, Adamovi nejen dílu dáti nechtěl, nýbrž i jemu na vzdor Slacha u sebe choval. [13]) Konečně povolili Adamovi byt v jedné světnici a také ho oddělili. Léta 1540 prodali ostatní tři tvrz, dvůr a ves Vlkavu *Vácslavovi Sokolovi z Liskovce,* [14]) který pak přikoupil pátý díl tvrze a statku od dotčeného Adama léta 1544. [15]) Léta 1546 koupil Vlkavu *Mikuláš Habartický z Habartic*, jenž na ní manželce Elišce z Újezdce věnoval. [16]) Tento měl pravé vojny se svými sousedy. Léta 1558 poslal Jan Mitrovský z Nemyšle Ctibora syna, některé zemany, písaře a poddané své na Vlkavu, aby Ondřeje, kuchaře Mikulášova jali. Lidé majíce cepy železné a oštípy tvrz a kuchyni obskočili, kuchařem, když chtěl utíkati, do světnice přes práh strčili a vzavše jej na Struhy vedli. [17]) Když Vácslav Sokol Mikuláši po poddaném vzkázal, neumí-li se souditi, aby šel orat, a poddaným škatuli ukazoval pravě, že do ní pány Lévy vehnal a že jej tam také vžene nebo že do ní také musí, dal Mikuláš za odpověď: „aby raději hovada honil, ne lidi, a jelita a klobásy dělal, jako jest tvůj otec snad dělal, poněvadž mi praveno, že byl řezník.“ [1]) Léta 1559 prodal Mikuláš Vlkavu *Kašparovi z Granova*, c. k. radě a sekretáři při české komoře. [2]) Skrze dceru tohoto Annu dostalo se právo na statku Kašparovu manželu jejímu *Janovi Chlivenskému z Rysenska*, c. k. služebníku, jenž po její smrti (asi léta 1578) pojal druhou manželku Kateřinu z Hyršova. [3]) Chlivenský ujal Vlkavu a po něm držela ji vdova jako poručnice *Adama* a *Alše*, dětí svých. [4]) Poněvadž však Kašpar a Floryan bratří z Granova také se ke statku připovídali, přišlo léta 1601 k dělení. Granovským dány dva domy v Praze, jeden na Malé Straně, druhý v Starém městě. Sirotkům zůstaly tvrz, dvůr a ves Vlkava, dvůr a ves Všechlapy a ves Skrchleby. Předešlá tvrz Vlkavská jsouc ze dřeva tak sešla, že zbylo z ní jen místo, na němž se otýpky k palivu a dříví ke hvozdu skládaly. Chlivenský byl tu postavil novou tvrz (nynější zámeček) od kamene s dvěma kuchyněmi, světničkami, komorami a sklepy. [5]) Statek tento ujal léta 1607 Aleš za svůj díl, [6]) ale postoupil ho potom bratru Adamovi a ten jej prodal léta 1608 *Adamovi Linhartovi z Najenperka.* [7]) Tento vyzískal léta 1611 také Čachovice a koupil léta 1612 statek Stružský. Zemřel léta 1617 odkázav všechny ty statky manželce své Hedvice z Habartic k užívání do života. [8]) S ní seděli tu synové Adam a Vilém Vácslav, z nichž tento oženil se s Kateřinou ze Šraibrštorfu a jí l. 1622 na Struhách věnoval [9]) Léta 1628 odešli všichni tři pro náboženství ze země, když se však léta 1631 se Sasy navrátili, propadli všechen svůj statek. Konfiskoval jej léta 1632 kníže Frydlantský, ale postoupil ho *Adamovi z Valdšteina* na srážku peněz, kteréž měl dostati za statek Lomnický. Vedlé císařské resoluce z léta 1636 postoupena Vlkava *Otovi Bedřichovi hraběti z Harachu*, c. k. nejvyššímu, poněvadž tento se odřekl Lomnice. [10]) Rod Harachovský zůstal v držení Vlkavy až do léta 1789, kdež prodána k panství Loučenskému.

LOUČEŇ.



Prvotně stávala na místě nynějšího zámku Loučeňského prostá tvrz. Vesnice byla ve 14. století farní a podací kostelní náleželo různým vladykám. Vykonávali je l. 1356 Beneš Černý z Dětenic, Heřman z Klamoše a Mrakota z Loučeně a v letech 1360—1361 Tupec z Kněžmosta, Přibík, Zdeněk a Matěj zemané. Čtyři dvory kmecí, které k oltáři 10m. rytířů v kostele Pražském náležely, vyměnil si léta 1371 *Jan Kapr z Třevace* [11]) a v té činnosti od rodu jeho tak pokračováno, že držel léta 1376 Zdeněk z Nadslavě již celou ves Loučeň. Jak již vypravováno na str. 307, stal se po něm majetníkem Loučeně nejstarší syn *Jan*, který sem od léta 1393 faráře podával a byl předkem *Loučenských z Kopidlna.* O nástupci jeho *Zdeňkovi z Loučeně*, jenž byl léta 1440 na sjezdě Nymburském, léta 1447 před Prahou a léta 1452 při volbě správce zemského, [12]) mluvilo se na str. 363 Jak dlouho Kopidlanští v držení Loučeně zůstali, není nám známo.

Na počátku 16. století patřila Loučeň ke hradu Kuncberku. Když panství to mezi syny *Jiříka Křineckého z Ronova* († l. 1510) děleno, dostal Jan starší, jeden z nich, na svůj díl vsi Jeseník velký a malý, Oskořín, Patřín, Loučeň a Mečíř, k tomu získal také zboží Ledecké a Ujkovské. [13]) Když se léta 1558 synové jeho dělili, dostal Jiří obojí Jeseník a Oskořín, Adam tvrziště v Ujkovicích, vsi Ujkovice a Prodašice a část Jíkve, Kryštof tvrz Ledce a ves, vsi Sovolusky, Studeček, Jíkev a Mečíř, a pro Zdislava nezletilého zanechány Loučeň, Patřín a Jizbice. Zdislav dosáhnuv let svých obnovil anebo znova založil tvrz zdejší a oženil se s Lukrecií Šli-

---

[1]) Arch. č. I. 249, 251. Viz i arch mus. k r. 1444. [2]) Arch. Drážďanský. [3]) Arch. č. VI. 318, reg. kom soudu, DZ. 8. E 20, 250. B 2. [4]) DZ. 11. J 18—20. [5]) DZ. 15. M 1. Tento statek prodán léta 1582 ke Brodcům. [6]) Reg. kom. soudu. [7]) DZ. 170. A 27. DZm. 236. S 2. [8]) DZ. 184 N 15. [9]) DD 13 f. 26, 28, 32, 14. f. 47. [10]) Rel tab. II. 120, lib. erect. XI. 130. [11]) DD. 16. f 87. [12]) Paproc. o st. ryt 197, 335, stará smlouva z léta 1509. [13]) Reg. kom. soudu [14]) DZ. 42 C 6. [15]) DZ. 5. H 16. [16]) DZ. 8. A 18, J 16. [17]) DZm. 10. C 7, 19.

[1]) DZm. 42. W 18. [2]) DZ. 87. B 21. [3]) Reg. kom. soudu. [4]) DZ. 172. B 18. [5]) DZ. 176. L 20—O 17. [6]) DZ. 180. P 15. [7]) DZ. 182. D 3. [8]) DZ. 139. A 5. [9]) DZ. 140. L 12. [10]) Bílek, děje konf. [11]) Lib. conf. Borový, lib. erect. I. 86. [12]) Arch č. I. 249, II. 310, ČČM 1827 III. 82. [13]) DZ. 251. A 21.

kovnou z Holiče, jíž na zboží Loučeňském (l. 1570) věnoval.[1] Ale zemřel již léta 1571 a statku jeho ujal se bratr Kryštof.[2] Ten prodal proto Ledce (r. 1572) a věno manželky své Marie z Kanochu přenesl na Loučeň.[3] Léta 1589 učinil pořízení o statku svém, tak aby se dostal synu *Jindřichovi.*[4] Tento se připomíná ještě l. 1599 jako pán Loučeňský,[5] v pozdějších pamětech však není o něm potuchy. Také není známo, kdo po něm dědil. Léta 1612 postoupila *Alena Kolovratova* roz. *Berkovna z Dubé* tvrz, dvůr a ves Loučeň, dvůr a ves Studečky, vsi Patřín a Jíkev *Václavovi staršímu Berkovi z Dubé* na Bezdězi směnou za statek Svojkovský.[1] Václav věnoval na statku tom (r. 1616) manželce Anně Marii z Oprštorfu,[2] ale skrze nešťastné události let 1618—1620 přišel pak o všecko svoje jmění. Statek Loučeňský zabrán a postoupen léta 1622 *Adamovi z Valdšteina*, který jej připojil k Dobrovicevsi. Léta 1639 byla tu tvrz na díle od kamene, na díle ode dřeva starodávně vystavená, při ní věž pro hodiny, vše šindelem přikrytá.[3] S panstvím Dobrovickým sdílela Loučeň své držitele až na naši dobu.

[1]) DZ. 17. A 26. [2]) DZm. 165. [3]) DZ. 18. A 22, B 4. [4]) DZ. 24. L 25. [5]) Arch. Boleslav.

[1]) DZ. 135. Q 13. [2]) DZ. 138. G 2. [3]) Bílek, děje konf. DZ. 301. B 2.





LYSÁ ZÁMEK.



ysá město leží na výspě nedaleko řeky Labe. Výše vypíná se bývalý klášterec řeholníků sv. Augustina l. 1713 založený a l. 1812 zrušený. Nad tím na nejvyšším místě města vypíná se zámek, stoje na hoře, která se k západu příkře, k východu k městu mírně sklání, na severní straně však s ostatní výšinou souvisí. Na témž místě býval hrad objatý příkopy a náspy, jak se samo sebou rozumí, ale kromě toho svědčí o tom i nepatrné zbytky, které se v zahradě okolo zámku nacházejí; na straně západní ještě dobře znáti, jak příkop byl, méně již a jen z části na straně severní, byv tu důkladně zasypán. Příkopy bývaly však hluboké a ve skále vytesané. Vůbec se tu památek středověkých nenachází. Před několika lety ještě bylo viděti kus okrouhlé věže v zámku, ale ta byla pobořena a zůstala jen část, v níž se schody ke kapli točí. Druhá věž bývala odtud k severu na kraji příkopu, jak pamětníci vědí, a sesilovala hradby tu v roh se sbíhající.

Nynější zámek je-t stavení dlouhé o třech domech, skládaje se ze starého a nového zámku a přístavku. Starý zámek táhne se od jihu k severu, zaujímaje ještě část rohu při kapli a jest jedno patro vysoký. Jen hlavní zdi jsou staré, neboť okna, střecha a jiné upraveny tak, aby se se způsobou nového zámku srovnávaly. Tento jest dvě patra vysoký, rozsáhlý obdélník, jenž se od východu k západu táhne. V něm se nachází pokojů dobře a vkusně upravených veliké množství. V druhém poschodí jest sál se starými obrazy, pod ním také taková místnost, z níž se přijde do kaple. Malby dotčené zajímají tím, že vyobrazují bitvy a příběhy ze živobytí generála Šporka, ale jsou tu na zámku také biblické a jiné malby. V pominulých letech byl zámek opustlý a mnohá památnosť, která se tu nacházela, vybrána a pro nás ve světě zanikla. Ve druhém poschodí bývala zbrojnice; v ní se nacházelo odění generála Šporka, jež se dostalo do národního musea.

Mezi Starou a Novou Lysou jest návrší, řečené „na Viničkách“, jehož západní výběžek nazývá se Hrádek, a v pověsti se vypravuje, že tu stával Červený hrádek. Na tom Hrádku jest čtverhranaté místo, které obklopeno bylo na straně severní a východní příkopem velice mělkým a náspem rovněž již tak svezlým, že ledva jest znáti. Příčina toho je písčitá země, která rychle povolovala, jak mile jí klády pevné nedržely. Hrádek zarostlý je lesem. Není ovšem možnosť vyloučena, že tu stála prvotní Lysá (1037), ale dokázati lze jen tolik, že starší osada byla tam, kde je nyní Stará Lysá. Na Hrádku možná že bylo sedění vladycké, zejména rychtářů panství Lyského. Z takového vladyckého rodu pocházel Jindřich Hunger z Lysé, jenž zemřel před l. 1391. Jeho starší syn M. Petr stal se farářem v Nemyčevsi, odkud přišel léta 1416 do Staré a tu zemřel. Mladší syn Jan Hunger (1413—1419) držel rozličné statky, jako hrad Vartu, Nemyčeves, Katusice a naposled Samšinu. Ale všechny známky tomu nasvědčují, jestli tu kdy Hungerové seděli, že tu dlouho nepřebývali.

Kromě města Lysé, které se jmenuje vlastně Nová Lysá, jest v nevelikė vzdálenosti ves Stará Lysá; druhdy se říkalo i Větší a Menší Lysá. U Staré Lysé jest položení, řečené Ostrov, kdež podlé pověsti město bývalo. Že tu lidé bydlívali, není pochyby, poněvadž se při orání na zdi a zasuté sklepy přicházelo. Na místě tomto, které v starých dobách močály obklopeno bývalo (podlé pověsti šel přes ně dlouhý dřevěný most), stála bezpochyby prvotní Lysá, ve kteréž oslepený kníže *Jaromír* až do r. 1037 u vězení seděl.[1]) Kníže Břetislav, jeho synovec, udělil Lysou hraběti *Mutiši*, ale zakládaje léta 1052 kapitulu Boleslavskou, ustanovil, aby se jí dostal dvorec Lysá po smrti Mutišově.[2]) Znenáhla tu vznikla trhová ves. Později dostal se statek tento *královnám českým*; i zdá se, že založena potom nynější Nová Lysá, jako nový střed statku a trhová osada a při ní na vrchu hrad.[3]) Bylo to stavení s věžemi a kaplí sv. Desideria (zámeckou kaplí), jíž dala nějaká královna dvůr Týnec u Přerova; když však králová Kunhuta tento dvorec léta 1244 prodala, dala ke kapli blízkou ves Vrutici.[4])

Královna Jitka uložila léta 1291 služebníku svému Rudlinovi, aby všechny vesnice na Lyssku znova právem německým vysadil. Za tu práci udělila mu rychtářství s třemi lány polí, krčmu, třetí peníz z pokut soudních, tůně Labské a právo založiti si mlýn. Lze za to míti, že tehda Lysá jako městečko vysazena a zároveň k ochraně její prvotní hrad důkladněji zpevněn. Současně asi postaven farní kostel a téhož léta dne 20. prosince dosazen sem první farář.[5]) O důchody jeho a kostela postarala se královna Jitka takovým způsobem, že mu v okolí rovna nebylo. Léta 1293 určila k tomu rozmanité dědiny a důchody z blízkých i vzdálených vesnic. Až i z Jičína dostával farář šest hřiven, což ještě zvláště králem Vácslavem II. léta 1305 potvrzeno.[6])

Králová Eliška, dcera jeho, držela Lysou za panování Jana, manžela svého, a práva vrchnostenská tu vykonávala. Obyčejně to potvrzoval král, který léta 1334 také všechny svobody kostela Lyského potvrdil. Nějaký čas držel také Lysou syn jeho *Jan kníže Korutanský*, jenž k rychtě zdejší lán dědin při mostě Byšickém přidal.[7]) Léta 1342 založena jest na panství v lese Lipanském nová ves, která dostala odtud pojmenování Mladá. Při tom tu také postaven kostel sv. Kateřiny.

Císařovna Anna, chtíc se Karlovi, manželu svému zachovati, darovala podací kostelní v Lysé *klášteru sv. Karla* v Novém městě Pražském (r. 1355), což i téhož roku císařským majestátem stvrzeno.[8]) Od té doby po dlouhou řadu let nedostává se nám zpráv o Lysé; jen tolik jest znáti z pozdějších pamětí, že králové Lysou od věna královen odcizili a nějaké panské osobě v manství dali. Léta 1389 byl držitelem Lysé *Petr z Vartemberka a z Kosti*. Tehda zavázal se klášter Karlovský, jemuž Petr dobrodiní učinil, že bude služby konati za jeho duši a v Lysé pět kněží chovati.[9]) Léta 1398 prodal Byšice v manství Domankovi ze Smilovic, aby sloužil s kopím, jedním střelcem s oděním, s koňmi a jinou přípravou, a léta 1400 učinil s klášterem Karlovským smlouvu o podací v Mladé.[10]) Petr žil ještě léta 1402 a zemřel nedlouho po tom, zůstaviv Lysou manželce své *Žofce*. Když toho léta 1410 kostelům na panství Kostském almužnu dala, oznamovala to v Praze skrze Alše, který byl purkrabí jejím na Lysé.[11]) Jak se zdá, Žofka potom prodala panství Lyské; za držitele jeho lze pokládati *Jana z Hradce*, a to proto, že v letech 1413—1415 nové faráře do Mladé podával.[12]) Jest to týž Jan, který držel Hradec, Počátky, Teleč a jiné statky a léta 1420 zemřel. O tom, co se s Lysou v potomních letech dálo, nedostává se nám pamětí. Jisto jest, že *Jan z Hradce*, syn zemřelého, léta 1446 rychtu v Lysé se seděním a dvorem popložným koupil.[13]) Nedlouho potom prodal Lysou *Janovi ze Smiřic*, jenž léta 1453 nešťastným způsobem se světa sešel. Při své smrti ještě Lysé dlouho nedržel a proto sem také odkazu neučinil. Vdova Markéta z Michalovic spravovala Lysou s ostatními statky až do plných let synů svých *Vácslava* a *Jindřicha*. O onom jest málo známo, tento býval na službě při císaři Bedřichovi, jenž seznav jeho platné služby, vyhlásil ho za svobodného a korouhevního pána svaté Říše (r. 1475). Když pak Jindřich se vrátil do Čech, dal si majestát ten potvrditi od krále Vladislava (r. 1475). Týž král jej také učinil vladařem v Horní Lužici, ale Jindřich nedlouho potom zemřel (r. 1478 dne 27. dubna) a pohřben v kostele Lyském. Měl manželku Kateřinu Maštovskou z Kolovrat, která mu darovala syny *Jana*, *Albrechta*, *Zikmunda* a *Jaroslava Jindřicha*.[14]) Mezi těmito přišlo k hlavnímu rozdělení léta 1498, tak že Jan a Zikmund si vzali Housku s panstvím a ostatek přenechali bratřím. Podrobné dělení těchto následovalo léta 1503 v únoru. Albrecht dostal zámek Lysou s vinicemi, šafránicemi a chmelnicemi k němu náležitými, dvůr v Lysé, městečko všecko, ves Litol, člověka na Přívoze, člověka v Byšičkách, v Ztratově plat, lidi v Čermnicích, pivovár, mlýn, luhy a louky, všechna vína na zámku, i hákovnice a prachy. Jaroslavovi dostaly se dvůr a ves Milovice, vsi Stará Lysá, Osová, Ostrá, Vrutice, Mladá, lidi a platy v Jíkvi, Jiřicích a Zboží, luhy, lesy a louky.[15])

---

[1]) Font. r. B. II. 65. [2]) Reg. I. 48. [3]) Léta 1293 nazývá se starým městečkem Lysou. [4]) Reg. II. 1220. [5]) Reg. II. 661, 669. [6]) Reg. II. 697, 881. [7]) Reg. II. 881, arch. Třeboň. [8]) Borový, lib. erect. p. 275. [9]) Ib. 306. [10]) Arch. Třeboň, lib. erect. XIII. a. 100. [11]) Lib. erect. VIII. 101. [12]) Lib. conf. [13]) Arch. Třeboň. [14]) Paprocký o st. pan. [15]) DZ. 45. F 4, 46. G 2.



Lysá.



Chrám a zámek v Roždalovicích

Albrecht zemřel léta 1505 dne 9. února, byv neženat a odkázav jmění mateři *Kateřině z Kolovrat*. Paní tato dosáhla toho, že jí l. 1508 Lysá z manství propuštěna,[1]) a poddaným svým v městečku propůjčila léta 1513 právo, aby mohli o statcích svých říditi. Posledním svým pořízením odkázala Lysou, Mšeno, Slivno a jiné statky *Zdeňkovi Lvovi z Rožmitála*, „bratru svému milému", ale tak, aby dceři Elišce z toho 3000 kop míšeňských vydal. Dluh 40 kop na zboží Liblickém odkázala ke kostelíku a ke kaplici u Matky boží pod zámkem Lyským, aby tu na polovici toho platu chudí odíváni byli, a pokud by ostatní peníze stačily, aby se ustavičně služba od toho kněze dála a od chudých modlitba za její duši, za duše n. rodičův a n. manželovu, též za duše dětí, které v kostele v městečku i jinde ležely, a konečně za všechen rod Smiřický a Kolovratský. Povahy jsouc lidumilné dodala pak: „Za to nejvýš prosím, aby čeledi mé služby všelijaké jim z mého statku zaplaceny byly, při kterémž zboží která postižena bude, ač by které co pozuostalo." Zemřela léta 1529 a pohřbena v kostele Lyském.[2])

Zdeněk Lev prodal Lysou léta 1535 *Jiříkovi Vachtlovi z Pantenova*, jenž ještě téhož roku svobody Lyských na řízení o statcích potvrdil.[3]) Posledním pořízením svým ustanovil manželku Annu z Toušeně, s níž dostal Liblice u Brodu, poručnicí statku a dětí nezletilých, a zemřel léta 1542.[4]) Poněvadž král Ferdinand velice o Lysou stál, učiněna v té příčině trhová smlouva a nezletilým dědicům léta doplněna. A tak vložili Jan, Jiří, Zdeněk, Jáchym a Mikuláš bratří Vachtlové léta 1548 Lysou zámek, dvůr a město, Byšičky dvůr a ves, díl Velkého Slivna a Slivenka, v Borci, Všelisi a Ztratově dvory kmecí, v Ostré dvůr kmecí *králi Ferdinandovi I.* ve dsky zemské za trhovou sumu 7000 kop grošů českých. Lysá stala se komorním panstvím a prvním jeho hejtmanem stal se Mates Vachtl z Pantenova [5])

Brzo po koupení panství nastaly spory s Jindřichem z Donína, jenž se nacházel v držení vesnic, které při dělení léta 1503 od Lysé odtrženy. Jindřich bránil obyvatelům jich, aby chodili do kostela v Lysé a desátky faráři tamnímu dávali. Bolestně se to dotýkalo obyvatelů města, poněvadž oni bez pomoci přifařených vesnic nebyli s to, aby sami faráře chovali. Hejtman se jich ujímal, ale nejvíce pomohlo poručení krále samého (r. 1554—1556.[6]) Po Vachtlovi, který ještě léta 1557 úřadoval, následoval Jan Chotounský z Chotouně, hejtman.[7]) Na jeho zprávu král Ferdinand Lyským, „aby živností svých tím lépe hledíce opravovali a vzhůru jíti mohli" dva výroční trhy udělil (r. 1561) a hejtman sám potvrdil léta 1569 řád tkalcův a kovářův, který si byli z města Nymburka obrali.[8]) Zdá se, že panství nemnoho vynášelo; proto Rudolf II. l. 1577 důchody a platy panství Lyského *Jetřichovi ze Švendy* a na Potendorfu, nejvyššímu jagrmistru království Českého a zemí k němu přivtělených do tří let pronajal. Nájemce povinen byl ročně 600 kop grošů českých do komory vydávati, honův si přivlastňovati nesměl, ale lesy mohl k potřebě své mýtiti.[9]) Zdá se, že ten poměr potrval déle než tři léta, poněvadž se Jetřich ještě léta 1582 jako hejtman

[1]) DZ. 6. B 22. [2]) DZ. 3 J 8. [3]) DZ. 42. G 4, arch. v Lysé. [4]) DZ. 1. K 22 [5]) DZ. 8. O 5, reg. kom. soudu. [6]) Arch. gub. rkps. bibl. Praž. [7]) Reg. kom. soudu. [8]) Arch. Lyský. [9]) Arch. gub.

Lyský připomíná.[1]) O jeho povaze a konci jsme již na str. 293 vypravovali. Císař Rudolf potvrdil Lyským léta 1580 výroční trhy a léta 1608 svobody na kšaftování. Za něho následovali v hejtmanství Václav Zaleský z Ostroskal (r. 1599) a Jan Ledecký z Granova.[2]) Když léta 1625 reformace katolická na Lyssku a Brandýssku prováděna, zdvihli a srotili se sedláci a opustivše živnosti své shromáždili se vojensky a pořídili si bílé prapory se zlatými kalichy. Aby z toho nepošlo další nebezpečenství, vysláno mezi ně, aby se spokojili a ke statkům se navrátili, že se jim přistupování ke katolickému náboženství odkládá do dalšího nařízení.[3]) Obyvatelé městečka pak, když nuceni byli k přestupování, raději domy své zapálili a vystěhovali se do ciziny. Městečko tehda z větší části vyhořelo (r. 1626). Léta 1629 poručeno hejtmanovi Bedřichovi z Matas, aby poddaní vkládáním vojska k přestupování byli nuceni. Prostředek ten pomohl u těch, kteří byli osedlí, ale zůstalo mnoho podruhův a nezletilých osob nekatolických. V příčině těch tedy také užito ostrých prostředků. Potom také domy spálené v Lysé ujímány, prodávány a hospodáři osazovány.[4])

Císař Ferdinand III. daroval léta 1647 městečko Lysou s Tříštěm, vsi Litol, Vůstrou, Kostomlatky, Drahelice, Kamenné Zboží, Šibece, Hronětice, Lány, Kostomlaty a Ztratov *Janovi* svobodnému pánu *ze Šporku*, G. F. M. L. a nařízenému nejvyššímu nad jízdou.[5]) Stalo se to nejen pro vojenské platné služby, které Špork od léta 1620 konal, nýbrž i proto, že Špork jsa pořád ve službách bavorských, v tu chvíli, kde vévoda Bavorský s protestanty příměří učinil, vojsko sobě svěřené na stranu císařskou přivésti usiloval. Byť se nevydařilo, císař přece ho ctil přijav jej do služby, a od té doby účastnil se Špork všech znamenitějších podniků válečných, dosáhl velkého bohatství a nejvyšších důstojenství vojenských a zemřel l. 1679. Starší jeho syn *František Antonín* držel po něm Lysou, Konojedy, Hradiště a Malešov. Byl pán vysoce vzdělaný a lidomilný, ale zvykův a způsobů podivínských. V zámku postavil nové dlouhé stavení, staré stavení k němu přizpůsobil a ozdobiti dal malbami, v nichž skutky otce jeho byly znázorněny. K největší z nich, zobrazující bitvu u sv. Gotharda, hrabě František Antonín sám rozvrh a osnovu vymyslil. Na jedné straně nového zámku do dvora zřídil domek pro ptáky, libuje si v jich rozmanitém zpěvu, a pleskání pramene tu vytryskujícího. Okolo zámku založil pěknou zahradu. Při kostelíku pod zámkem stojícím založil l. 1713 klášterec pro šest řeholníků sv. Augustina, jenž však teprve l. 1733 stavěn. V l. 1719—1739 postavil nový farní kostel v městečku, hodinu daleko od Lysé v lesích při silnici k Praze postavil kapli sv. Václava s poustevnou a stavením pro dva kněží. Při tom zřídil také věž s větrným mlýnem a zahradu s rozmanitými sochami a nádržkami. Odtud dále v lese založil druhou poustevnu a mezi kaplí sv. Václava a městem špitál s kostelem. Léta 1715 koupil od panství Benátského vrch Číhadlo, na němž založil kapli sv. Jeronyma (r. 1718) s bytem kněžským, zámeček letní Bon repos a všelijaké přístroje k chytání ptactva.

Kromě skutků milosrdných na svých panstvích staral se také o vzdělání poddaných tím, že spisy nábožné a užitečné, které dcery jeho hlavně z francouzského jazyka přeložily, vytisknouti dal (v Lysé měl svou tiskárnu) a jimi své poddané zdarma poděloval. Ale toto jeho šlechetné působení bylo od nepřátel jeho za zlé vykládáno, i osočován jest, že by v tiskárně Lyské kacířské a škodlivé knihy tiskl a na záhubu katolické víry mezi lidem rozšiřoval. I byl léta 1729 nočního času na zámku Lyském zatčen a dán na hrad Pražský na Daliborku do vězení. Ale nevina jeho přišla na jevo a utrhači veřejně cti odsouzeni. V letech 1702—1722 založil v Lysé velkou knihovnu náboženských a jiných kněh, to jest takových, které buď nákladem 100.000 tolarův zakoupil anebo jich české a německé překlady, o nichž již řeč byla. Také na Lysé založil pěknou sbírku rytin, které z Paříže kupoval. Léta 1722 prodal panství Lyské *Františku Josefovi* hraběti *Černínovi* z *Chuděnic*, ale vymínil si užívání Číhadla, kdykoliv by se tu zdržoval. Poněvadž však nový pán do dluhů upadl, koupil hrabě (r. 1734) Lysou zase.[6]) Šlechetný lidomil zemřel léta 1738, byv tajným radou, nejvyšším komorníkem a královským místodržícím. Měl dvě dcery. Starší Eleonora, dívka velmi vzdělaná, jež mnoho překládala, vstoupila do stavu duchovního a zemřela před otcem. Mladší *Anna Kateřina*, jež dědila po otci Lysou a Konojedy, vdána byla od léta 1712 za *Františka Karla Rudolfa* svobodného pána *Sweerts z Reistu*, F. M. L., který obdržel léta 1718 majestát, aby se psal ze Sweertsu a Šporku. Zemřela léta 1754 a manžel ji následoval smrtí léta 1766. Syn jejich *František Christian* rozmnožil v letech 1772—1780 zámeckou knihovnu, přikoupiv drahně kněh francouzských, vlaských a německých z oboru filosofie, dějepisu a belletristiky a mnoho map. Zemřel léta 1802. Lysou zdědil syn *Filip*, jenž byl presidentem apelačního soudu v západní Haliči a již l. 1809 svět tento opustil. Synové jeho neudrželi Lysé, která přešla do cizích rodin. Tím také pominula pieta k dílům předků, a co Šporkové pěkného zařídili, znenáhla hynulo.

[1]) Reg. kom. soudu. [2]) Arch. Boleslav. Lyský, rozvrž. sbírek. [3]) Dačický I 305. Beckovský IIc. 3. [4]) Bílek, děje reform. 141. [5]) DZ. 149. M 23. [6]) DZ. 497. B 4, 504 H 30.



KOSTOMLATY HRAD.



Památný tento hrad stával u vsi Šnepova skorem u samého nynějšího Labe. Tu vyskytují se tři vyvýšeniny, z nichž první a druhá slove přední a zadní šafránice, třetí a nejvyšší jest hradiště Kostomlatské. Kolem těchto tří pahorků veden jest obloukem násep od Labe zase k Labi. [1]) Patrně byl účel jeho, aby okolí hradu učiněno bylo skrze močály nepřístupným. Vlastní hradiště jest pahrbek homolovitý, bezpochyby uměle nasypaný, sotva 20 m. vysoký. Vrchní rovina má vejčitou podobu a měří v délce asi 80 m. a ukazuje všude na krajích vyvýšeninu, pocházející z někdejších hrubých a vysokých hradeb, a uprostřed prohlubeninu. I hradiště i okolí jeho porostlé je hustým smrčím. To jakož i ta věc, že hradiště nyní jest pro bažanty, kteří tu hnízdí, činí je nepřístupným, zvláště když slepice sedí a kuřata se líhnou. Vedlé bývalé ohrady jest stůl, při němž lovci po honbách odpočívají. [2])

Farní ves Kostomlaty, po níž hrad své jméno dostal, jest hezký kousek cesty daleko od hradu. Tento nazýván býval za starších dob i druhým názvem, totiž *Mydlovary*, což také není názvem jednotlivého stavení, nýbrž celé společnosti lidu venkovského, která přezdívku obdržela vaříc mýdlo. I jde odtud na jevo, že před založením hradu stála v těch místech ves Mydlovary a z té pocházejí staré mince, které se tu našly. Se jménem Kostomlat setkáváme se poprvé k r. 1223, když se pan *Sezema z Kostomlat* jako svědek vyskytuje. Tento Sezema, který se v pamětech let 1223—1265 připomíná, [3]) náležel k rodu pánů z Poděbrad a z Choustníka, maje na štítě svém žebřík, který si předek jeho prý před Milánem vysloužil. Po něm se dostal v držení hradu *Mutina z Kostomlat*, který patřil k rodu pánů z Dobrušky, Litic a Potšteina, snad tak, že Kostomlaty vyženil. Připomíná se v letech 1282—1289. [4]) Současně žil Beneš z Kostomlat, jenž byl léta 1285 purkrabí na Královském Kameni. O něm nelze říci, patřil-li k rodu tomuto, tím méně, byl-li Mutinův bratr. O potomcích Mutinových lze za to míti, že ovládli Dobrušku, ale *Sezema* zůstal na Kostomlatech a žil tu v první polovici 14. století. Zemřel před létem 1346, zůstaviv jedinou dceru *Perchtu*, kteráž vdána byla za předka pánů z Častolovic, téhož rodu a erbu. Tato darovala léta 1346 hrad svůj Medlovary a ves Kostomlaty s jiným příslušenstvím synu svému *Půtovi z Častolovic*, začež tento slavně jí slíbil, že jí dá ves Neděliště, aby ji mohla dáti k panenskému klášteru sv. Jiří v Hradci Králové. Podlé toho darovala léta 1354 témuž klášteru ves Drahelice u Nymburka, ves Neděliště a část Kratonoh s podacími kostelními a dvůr v Střežeticích. [5]) K tomuto darování přitiskl pečeť svou Beneš z Kostomlat jsa seděním ve vsi na manství, z něhož se ke hradu sloužilo. Takovým manem byl i Zdeněk z Kostomlat, jenž měl léta 13-3 statek v Žitovlicích. [6])

Půta z Častolovic založil léta 1357 v lese Doubravě novou ves Ztratov nebo Stratov, kterouž vysadil právem zákupním, dada k tomu necelých 18 lánů, každý po 64 jitrech míry Kouřimské. [7]) Léta 1390 dal dvůr ve Všejamech k manství Jetřichovi z Husové, k čemuž pečeť přitiskl *Ješek Hurák* z Lopuče, purkrabě Kostomlatský. [8]) Po r. 1394 měl Půta při s Petrem farářem, kteráž ukončena úmluvou. I bylo ujednáno, kdož by ve svátky nebo na neděli kromě pilné potřeby dělal ke hradu neb okolo kostela a v tom usvědčen byl, aby dal pokuty libru vosku, půl na kostel a půl do kaply na kaplu. Farář byl povinen kostelními penězi opravovati kostel s páně radou a volí. Při té úmluvě byl také Zbyněk purkrabě. Kapitula svatého Apolináře, majíc mezi hradem Kostomlatským a vsí Hradišťkem dva ostrovy v Labi

---

[1]) Pam. arch XV. 358. [2]) Zpráva pana řídícího Hůrky v Kostomlatech. [3]) Reg I. a II. [4]) Reg. II. 547, 569, 587, 630. [5] Arch. u sv. Jiljí. [6]) Lib. conf. [7]) Arch. gub. [8]) Arch. Vratislav.

s porostlinami a vrbinami a dva úroční statky tudíž, postoupila je panu Půtovi, začež se tento zavázal léta 1395 platiti téže kapitule 14 kop úroku ze zboží hradu Kostomlatského.[1])

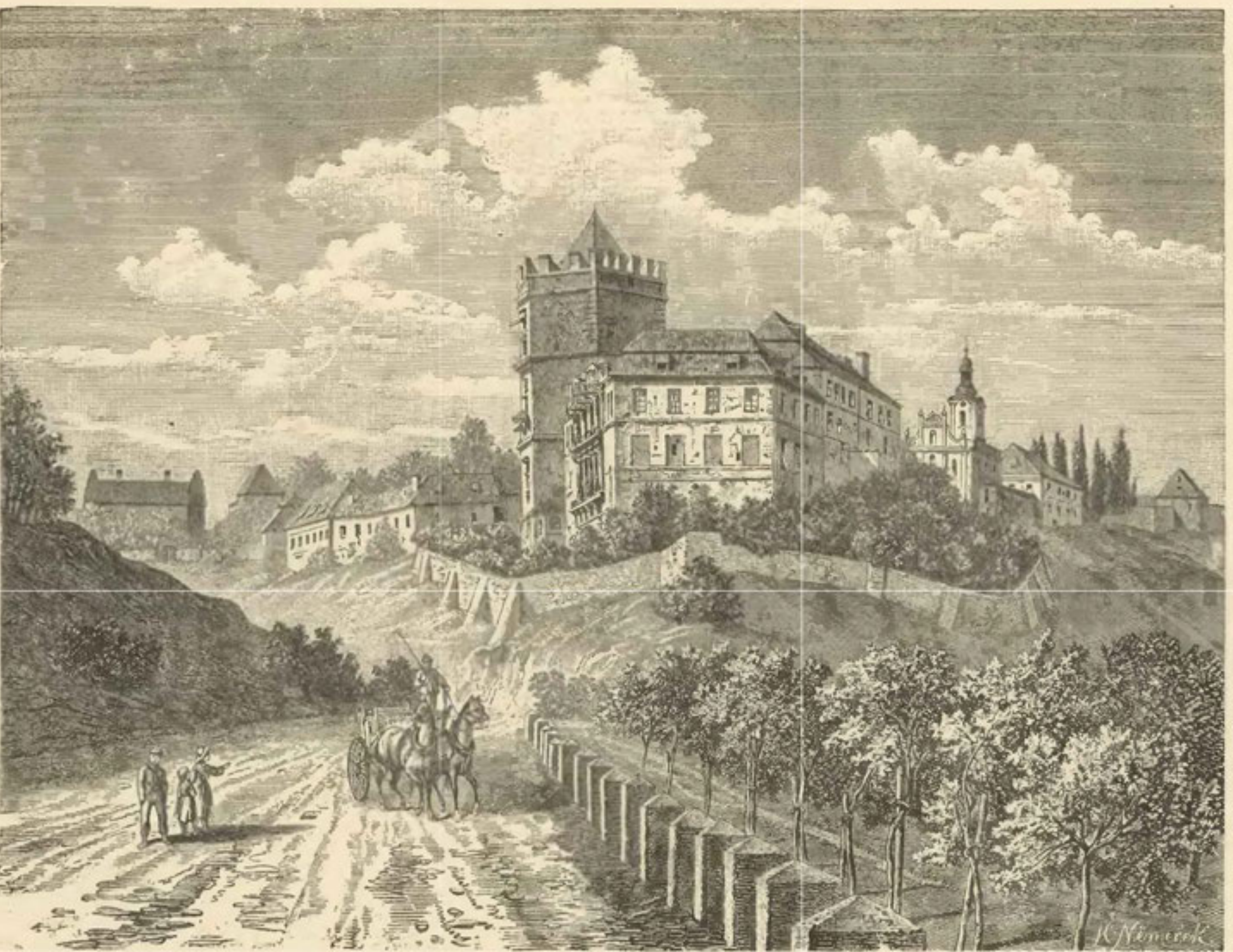
Půta prodal Kostomlaty *Petrovi z Vartemberka* a z *Kosti*, jenž l. 1402 nového faráře do Kostomlat podával. Po něm následoval *Jan z Kunštátu*, manžel dcery jeho Elišky, jenž sem léta 1407 kněze podával, ale brzo potom ujala je paní *Žofka*, vdova po Petrovi. I ta měla pře s Hynčíkem farářem. Pře se týkala nejvíce desátků; farář chtěl míti větší, paní dávala menší, zejména z mlýna v Drahelicích a dvoru v Předlesí. Konečně se uvolila, že bude dávati faráři ze mlýna desátý korec ze všeho obilí, desátý groš od sladů vymletých a desátý groš od stoup. Ze dvoru v Předlesí dostal farář desátou kopu všeho obilí sklizeného, desáté tele, prase a jehně, a když by tu sveřepice byly, i desáté hříbě kromě koní dělných. U veliký čtvrtek anebo v sobotu dostal z téhož dvoru kopu vajec a o sv. Duše šest sýrů. Farář každý byl povinen o suchých dnech rok od roku jednu mši zpívanou a dvě čtené zádušní držeti za paniny předky. Úmluvou tou uloženo faráři, aby se od kostela směnil s takovým, jenž by se paní hodil a líbil. Stalo se tak léta 1412 a nový farář na podání Žofčino potvrzen.[2]) Žofka prodala lidem Ztratovským luhy a pastviny řečené Chřeniny i s tím stávkem, který dělil Lánskou obec, s vrbinou a jiné dědiny právem zákupním, což nástupce její *Jindřich z Elsterberka* listem l. 1414 dne 30. listopadu na hradě Kostomlatském daným potvrdil. Nedlouho potom koupil Kostomlaty *Jan Puška z Kunštátu*, moravský pán. Na podzim léta 1420 dal král Zikmund strašně hubiti statky jeho jakož i pánů z Poděbrad, tak že celý ten kraj od Poděbrad k Lysé obrácen jest v poušť. Bylť Jan věrným přívržencem Čechů „k zákonu božímu přichylných", pro kteroužto věc jej Pražané učinili hejtmanem Nymburským. Bylť pak i potom od nich potřebován v rozličných bězích válečných a veřejných. V zášti, které potom se strhlo mezi Pražany a Poděbradskými, pomáhal Jan ovšem oněm, a to bylo příčinou jeho zkázy. „Roku 1425 — praví starý letopisec — Hynek Boček z Poděbrad přijel s svými dvořany na Kostomlaty, k panu Puškovi, a jal jest pana Pušku, učiniv to jemu za nevěru a uvrhl jeho u věži a paní kázal dolů ode všeho sehnati. A tu pan Puška umřel brzo u vězení."[3])

Léta 1437 provolány dědiny n. Janovy a bratra jeho Heralta, totiž hrad Kostomlaty, jinak Mydlovary za zboží odumřelé. Vyprosil si jej na císaři *Mikuláš Zajíc z Hazemburka* a z Kosti a uveden na něj také skrze úředníky dvorské, ale Eliška z Veselé, vdova po Janovi Puškovi, odpírala tomu, poněvadž měla na Kostomlatech věno zapsané.[4]) Zdá se tedy, že Zajíc z odúmrti nevytěžil a že v držení zboží přece jen zůstali pánové Poděbradští, kteří se ho byli léta 1425 zmocnili a potom (jak se zdá) strany odporující penězi spokojili. Když pak se synové Jiříka Poděbradského léta 1472 dělili, dostaly se *Jindřichovi mladšímu*, jinak *Hynkovi* knížeti *Minstrberskému* Poděbrady a Kostomlaty se vším duchovenstvím, které se k nim drželo.[5]) Týž kníže odkázal posledním pořízením svým (r. 1492, 23. června) hrad Kostomlaty a vesnice Hronětice, Šibice, Lány, Kostomlaty a Drahenice *Bedřichovi*, synu svému přirozenému, a *Kateřině Vojtkové ze Strážnice a ze Štítar*, mateři jeho tak, aby k nikomu jinému zření neměli než ke knížeti Jindřichovi staršímu, v potřebách svých se k němu jako poručníku utíkajíce; a byla-li by potřeba pro války nebo proč jiného, aby týž hrad knížeti Jindřichovi jakožto obhájci byl otevřen.[6]) Z toho brzo byly pře. Kníže Jindřich a synové jeho Albrecht, Jiří a Karel žalovali na Kateřinu, že proti pořízení n. Hynkovu hradu Kostomlat tak neopatřila, aby jim otevřen byl. a úředníka na témž hradě knížeti k ruce zavázati nechtěla.[7]) Tím jsouc Kateřina omrzelá, prodala léta 1493 hrad Kostomlaty *králi Vladislavovi*, jemuž potom také knížata Minstrberská všecko právo své ochranné propustili a odevzdali.[8])

Peníze ke koupení Kostomlat jakož i k vyplacení duchovenství, kteráž se držela k Poděbradům, dal *Jan ze Šelmberka*. V těch penězích a proto, že Jan vesnice zápisné vyplacené králi beze všeho výplatku odevzdal, postoupil mu král léta 1495 hrad Kostomlaty se vsí, vsi Lány, Hronětice, Šibice, Ztratov, Kostomlatky a Zboží.[9]) K tomu mu dal král léta 1498 Labe s lesy proti Kostomlatům a léta 1499 dal mu majestát na přívoz pod hradem.[10]) Buď Jan († r. 1508), nebo některý z jeho synů prodal Kostomlaty *Bedřichovi z Donína*, jenž se v jich držení již l. 1509 nacházel. Tehda koupil také Milevice s vesnicemi od panství Lyského.[11]) Kromě toho držel také jiné vesnice a panství Benátské. Když Ferdinand I. léta 1546 stavy české vyzýval, aby mu pomáhaly ve válce se Šmalkaldskými, byl Bedřich jeden z prvních, kteří na sjezdu Boleslavském pomoci odpírali. Pokuty se nedočkal zemřev léta 1547, za to hněv králův zachvátil nejstaršího syna jeho Bedřicha. Nucen byl králi postoupiti Kostomlaty za 29.000 kop míšeňských, z nichž si král 12 000 kop jako pokutu ponechal.[12]) Komora česká přivtělila Kostomlaty k Lysé a zanechala hrad spoustě. Léta 1561 byl již pust.[13])

---

[1]) Archiv. kapit. Borový lib. erect. 412. [2]) Lib. conf. erect. XIII. a 186. [3]) Sborník hist. II. 220—223. [4]) Arch. č. III 516. [5]) Arch. č. I. 302. [6]) DD 62 str. 200—206. [7]) Reliq. tab. I. 169. [8]) Reliq. tab. II. 462, 468. [9]) Tamže 470. [10]) Arch. č. VI. 568, 577. [11]) DZ 45. A 17. [12]) Š. Děje Benátek. [13]) DZ. 87. E 21.



Stránov.



ROŽĎALOVICE ZÁMEK.



Zámek Rožďalovský vypíná se na návrší nad městečkem přímo za kostelem, tak že stojí na rovině a na východní straně na kraji stráně, která spadá do údolí a potoku. Severně od zámku jest dvůr. Známek po bývalém příkopu, který zámek objímal na třech stranách, není; všude jest rovina, nad níž stavení zámku dvě poschodí vysoko vyniká. Založen jest tak, že z hlavního kusu, položeného podlé kraje stráně, dvě křídla k západu vybíhají. Na dvoře mezi těmito křídly stojí pěkný jasan, jemuž jest málo rovno. Naproti němu jest portál, který jako celý zámek z minulého století pochází. Nad portálem jest erb rodu Klam-Gallasovského a Kolonovského, jenž se také v sále v prvním poschodí spatřuje. Pokoje v prvním poschodí jsou velmi veselé a pěkně malované ve způsobu minulého století. V přízemí jsou dvě místnosti klenuté malované. V druhé z nich jest vyobrazeno ležení krále Přemysla, jemuž báječný předek pánů z Valdšteina přivádí 23 své syny. Stan královský lze poznati po českém lvu; Valdšteinové značí se svým erbem, ovšem tím, který dostali teprve v 17. století s připojením erbu Vartemberského.

Rožďalovice jsou staré místo. V letech 1223—1226 psal se po nich pan *Soběhrd* rodu neznámého, a léta 1252 dva zemané *Matěj* a *Čáslav*. [1]) Boleslav ze Smečna (r. 1252 atd.) měl syna, který se nazýval *Boleslav* z *Rožďalovic* (r. 1318), nosil na štítě tři sekerky a usadiv se léta 1322 na Budenicích, před r. 1341 zemřel. Poněvadž se o něm léta 1322 výslovně praví, že v Rožďalovicích nic nemá, zdá se, že svůj majetek zde v ty časy prodal. [2]) S ním tu seděl *Plichta* z *Rožďalovic*, který se od léta 1293 v pamětech tehdejších připomíná a léta 1320 na soudu zemském seděl. [3]) Připomínají se také Maněta a Boček, kteří, tuším, statek n. Boleslavův drželi, a Mařek. Rožďalovice vyskytují se již tehda jako zboží na dva díly rozdělené.

Z Rožďalovských, kteří nosili kolo na štítě svém, proslul v pověstech *Ješek mladý*, jenž „podlé své rytířské vnady, v dobytých činech nemeškal" a léta 1346 u Kresčáku s králem Janem zahynul. [4]) Téhož rodu byl také *Hereš* z *Rožďalovic*, jenž se do léta 1366 v rozličných pamětech připomíná, léta 1356 městečko Frydlant ve Slezsku držel a léta 1357 klášter v Svatém poli nadal. Býval také podkomořím. [5]) *Ješek* řečený *Markétka*, jenž ještě léta 1350 v Čechách přebýval, přestěhoval se na Moravu a nabyl tam Kobeřic a Dambořic (r. 1374 atd.), jež (po r. 1392) dcerám svým zůstavil. [6]) Na Rožďalovicích ani jeden z těchto jmenovaných, pokud paměti po ruce jsou, neseděl; ovšem však lze za to míti, že buď tak bylo před r. 1354, nebo že se tu aspoň rodili.

Od léta nacházíme část městečka v držení pánů z Michalovic a část drželi *Košíkové z Rožďalovic*, kteří vlastně se psali z Lomnice a ke svému erbu kartasa (viz díl V. na str. 224) si kolo připojili. Zdá se, že součásť Rožďalovic vyženili. *Jaroslav Košík* připomíná se v letech 1341—1377, byl sám pánem na Bošíně, ale o podávání ke kostelu Rožďalovskému dělil se s pány z Michalovic. [7]) Léta 1377 seděl na Bošíně *Petr Košík*, snad syn jeho. [8]) *Jan Košík* z *Rožďalovic* držel část Rožďalovic od r. 1382, kdež přistoupil k tovaryšstvu kroužku s kladivem. [9]) Léta 1388 učinil smlouvu s Janem z Michalovic, aby střídavě podávali

---

[1]) Reg. I. 312, 327, 599. [2]) Reg. III. a IV., tab. vet. 17, 23, 331. [3]) Reg. II. 696, arch. č. II. 333. [4]) Lupáč. [5]) Arch. c. k. dv., Chotěbořský, Vatikanský, rel. tab. I. 425, 429. [6]) Arch. Vyšehrad., zemský v Brně, dsky Brněnské. [7]) Lib. conf. reg. IV. 407, acta jud. [8]) Lib. conf. O jiných viz díl IX. na str. 123. [9]) Arch. univ. Praž.

faráře ke kostelu zdejšímu. Sice byl také v letech 1397—1411 pánem na Bošíně a od léta 1397 vyskytuje se také jako pán na Lomnici. [1]) Tuto drželi již léta 1408 synové jeho *Jan* a *Beneš* bratří Košíkové, l. 1413 také již poroučeli na Rožďalovicích a Bošíně. [2]) Vzpurnosť, kterou projevili potom, zdvihše bouřku v zemi, král Václav jim milostivě odpustil. [3]) Potom se rozdělili. Jan dostal zboží Lomnické a Beneš zůstal na Rožďalovicích. Léta 1431 věnoval Kateřině z Bergova na městě Rožďalovicích a vsech Podolí a Lhotě, ale zemřel již před r. 1439. Tedy se Kateřina vdala po druhé za Jana Zlého kněze z Radovesic, jemuž věno své zapsala. [4]) Dcera jeho dědila Lomnici a léta 1457 již ani vdova, ani druhý její muž nebyli na živu. [5])

Jan z Michalovic prodal část svou asi okolo léta 1408 *Mikuláši* z *Mochova* a mateři jeho Kunce. [6]) Léta 1413 přivoloval k obsazení fary Rožďalovské. Léta 1415 zpečetil sice stížný list a byl léta 1421 na sněmu Čáslavském, ale ještě téhož roku účastnil se porad sněmu Brněnského a léta 1424 podával katolického faráře do Rožďalovic. [7]) Syn jeho *Jan* z *Mochova* vyskytuje se od léta 1433 jako pán na Rožďalovicích, a připomíná se potom při rozličných bězích soukromých a veřejných, zejména l. 1440 na sjezdě Nymburském. [8]) Léta 1448 byl s vojskem Poděbradským při dobytí měst Pražských a léta 1452 na sněmě k volení správce. [9]) Léta 1457 učinil s *Alšem Vikhartem* z *Šanova*, jenž jako manžel Škonky, dcery po Benešì Košíkovi druhou



Stěnomalba ze zámku v Rožďalovicích

část Rožďalovic zdědil, smlouvu o podávání faráře zdejšího, v níž právo to vyhrazeno střídavě jedné každé straně. [10]) Asi v ty časy dal Jan s Vavřincem farářem zdejším uliti starou křtitelnici, která dosud v kostele Rožďalovském stojí. Léta 1461 byl hejtmanem na Kolíně a léta 1463 na Veliši. [11]) Léta 1466 byl mrtev i s Markétou dcerou svou. Zboží jeho držel pak *Zikmund Valkoun* z *Adlaru*, kdežto druhá část sirotkům n. Jiříka ze Cvinĕvsi náležela. [12]) Kdežto po něm v držení Rožďalovic synové jeho následovali, dostala se druhá část v držení *Jana Křineckého* z *Ronova*. Majdaléna, vdova po tomto, soudila se pak léta 1487 s Valkouny, protože nechtěli platiti úrok 10 kop ke kostelu zdejšímu, který byl n. Mochovský odkázal. [13]) Od léta 1497 byl držitelem této části n. Mochovské *Václav Valkoun* z *Adlaru*, [14]) ale po nějakém čase přestalo dělení, poněvadž Křinečtí celé Rožďalovice skoupili. Zdali každý z držitelů měl svou tvrz a tedy dvě tvrze v Rožďalovicích byly, není známo; ovšem vysvítá z pozdějšího, [15]) že tvrz, která stála na místě nynějšího zámku, patřila Valkounům, a tedy založena byla od Mochovských.

Po Janovi následovali v držení Rožďalovic synové jeho *Jiřík* a *Viktoryn*, kteří oba v roce (1510) zemřeli. Po jich smrti stalo se rodinné ujednání takové, že Rožďalovice zůstaly potomkům Viktorynovým, kteří také po otci Dětenice a Dymokury dědili. Při dělení obdržel *Jan mladší* polovici Rožďalovic, *Šťastný* druhou polovici s Dymokury, a Viktoryn Dětenice. Ve společném držení Rožďalovic zůstali oba až do

[1]) Lib. erect. XII. 18, lib. conf, rel tab. I. 532. [2]) Lib. erect. VIII. 58. [3]) Knihy Pražské. [4]) Arch. č. II. 62, 67. [5]) DD. 16. f. 79. [6]) Rel. tab. II. 73, arch. č. II. 462. [7]) Lib. conf. arch. č. III. 188, 227, 234. [8]) Arch. zem. Brn. Arch. č. I. 245, 249 II. 66, III. 524. [9]) Arch. zem. Brn. Arch. č. II. 310, ČČM. 1827 III. 81. [10]) Lib. erect. XIIIb. 14. [11]) Arch. mus. Paprocký o st. ryt. 239. [12]) DD. 16. f. 203. [13]) Arch. č. VIII. 469. [14]) Paprocký o st. ryt. 197. [15]) DZ. 2. B 20.

léta 1542, kdež Šťastný svou polovici Janovi mladšímu prodal.[1]) Léta 1545 byl již Jan mrtev a v statku následovali po něm synové *Karel*, *Bedřich* a *Jindřich*. První dva byli nečackého zdraví a zemřeli brzo Za nezletilosti Jindřichovy spravoval Rožďalovice strýc Šťastný a vyprosil pro zlé cesty zdejší na králi clo v Rožďalovicích (r. 1561). Asi léta 1564 docházel Jindřich let svých, ale bujností nevěděl kudy kam. Tehda se stalo, že Jaroše Stranovského, sedícího na kočím voze, pobídl k bitvě, drže v ruce zbraň dobytou, potom naň sekal a jej ranil. Léta 1567 udělal podobného cosi v Železné ulici v Praze, an na Adama Egnára z Kosmačova koněm dotíral, aby ho porazil, a když to nešlo, s koně ssedl a jej bodal a sekal. V pozdějších letech byl usedlejší. Léta 1601 vyprosil měšťanům zdejším, že jejich posavadní trh výroční byl přeložen a jiný přidán.[2]) Stroje se do války, věnoval léta 1602 manželce své Barboře z Žerotína na zámku a městečku Rožďalovicích[3]) a vytáhl jsa nejvyšším nad 1000 koňmi proti Turkům. Když pak dne 3. listopadu přehlížel noční stráže, zastřelen jest od Turků.[4])

Zůstali po něm synové *August* a *Karel Jindřich*. Onen oženil se s Eliškou Slavatovnou z Chlumu, jíž léta 1606 na své polovici Rožďalovic věnoval, ale léta 1612 byl již mrtev, nezůstaviv dědicův, a tak se dostal díl jeho Karlovi.[5]) Tento prodal léta 1614 zámek Rožďalovice s dvorem při něm, ovčárnou, pivovárem a vinopalnou, město a vsi Podolí, Zámostí, Žitovlice a Pojedy *Janovi Albrechtovi Křineckému*



Stěnomalba ze zámku v Rožďalovicích.

z *Ronova* na Novém Ronově a Dětenicích.[6]) Jako předešlý, tak i tento lidem dosti násilí natropili. Jan Albrecht také v povstání léta 1618—1620 byl neobyčejně činným. Od královského prokuratora obžalován byl po bitvě Bělohorské, nejen že císaře zavrhl a falckrabě volil, nýbrž i proto, že císaři tyranů nadával a mezi stavy mluvil, že se ještě dočkají toho, že Ferdinandovi II. hlava sražena bude a on, Jan Albrecht, že ji na míse ukazovati bude.[7]) Z té příčiny léta 1622 odsouzen všeho jmění, a synovi jeho Janovi Albrechtovi, mladíku velmi vzdělanému,[8]) který nevinu svou dovedl, nezůstalo nic jiného, leč jedině statky manželky jeho Beaty. Zabrané statky, totiž Rožďalovice a Nový Ronov prodány l. 1622 *Albrechtovi* z *Valdšteina*, od kterého postoupeny léta 1623 směnou za jiné statky *Adamovi* z *Valdšteina*.[9])

Zámek Rožďalovský bylo tehda stavení od spodku do vrchu od kamene vystavěné s trojími, jedněmi nad druhými pokoji a komorami, a cihlami přikryté. Dole byly konice a kovárna a u vrat vrátnice. Když Adam léta 1638 zemřel a synové jeho se dělili, dostal nejmladší *Karel Ferdinand* (r. 1639) na svůj díl Lovosice, panství Rožďalovské a Dětenské.[10]) Týž byl komorníkem krále Ferdinanda IV. a prodal léta 1650 Rožďalovice a Dětenice *Janovi Kryštofovi* říšskému hraběti z *Valdšteina* na Hermansejfě a Hlušcích.[11]) Nový pán zemřel léta 1655 a vdova Lidmila Markéta rozená Kunšovna z Lukovec ujavši poručenství nad sirotky, dala se též zvěsti na všechny jejich statky.[12]) Když léta 1670 starší syn *Oktavian*

---

[1]) DZ. 83. B 29. [2]) Reg. kom. soudu. reg. král. ve Vídni. [3]) DZ. 131. D 23. [4]) Arch. Drážďan. [5]) DZ. 133. E 21, reg. kom. soudu. [6]) DZ 187. C 11. [7]) Slavata II 308, rkps. Fyrštemberský. [8]) Jirečkova Rukověť I. 416. [9]) Bílek, děje konf. [10]) DZ. 301. G 10. [11]) DZ. 306. H 5. [12]) DZ. 113. K 27.

Ladislav let svých dosáhl, uvázal se sám v poručenství nad *Leopoldem Vilémem* mladším bratrem a spravoval společné jmění dvě léta. Při dělení léta 1672 vzal starší bratr Dětenice, Hlušce a Javorník, mladšímu zůstaly Rožďalovice, Hermansejf a od statku Hlušeckého vsi Janovičky a Malé Hlušce.[1]) Leopold Vilém zemřel léta 1691 dne 5. února, zůstaviv z manželky své Elišky hraběnky Khunové z Lichtenberka pět synův a tři dcery vesměs nezletilé.[2]) Rožďalovice ujal později *Vácslav Josef*, nejmladší syn, jenž dal s manželkou svou Marií Barborou rozenou Palffy sochy kamenné na rynku a před zámkem postaviti a zříditi, tak jak se dnes spatřuje, a erbem svým ozdobiti. Po ní následovali v držení Rožďalovic synové *Karel* († r. 1784) a *Krystyán Filip*, jeden po druhém. Léta 1793 získal Rožďalovice *Karel v. Möder*, od něhož je koupil léta 1802 *Jakub* svobodný pán *Wimmer*, c. k. plukovník, a držel je až do léta 1819. Tehda koupila Rožďalovice *Sidonie* kněžna z *Lobkovic* rozená Vchynská († r. 1837). Po ní následovali v držení Rožďalovic syn *August Longin* († r. 1842) a vnuk kníže *Jiří*, nynější držitel.

---

[1]) DZ. 75. A 19, 115. A 39. [2]) DZ. 117. E 11. On i otec leží v Rožďalovském kostele.



Vchod do zámku na Novém Stránově.



Starý Stránov od západní strany.

NOVÝ STRÁNOV A VTELNO.



Jedoucímu na dráze severní od Chotětova k Boleslavi objeví se bývalý hrad a nyní zámek Stranovský v plné své kráse, an se malebně vypíná na ostrohu ze západní planiny vybíhajícího. Máť ostroh ten podobu klínovitou, tak že čtvrtinu jeho na konci zabírá *hrad* a tři čtvrtiny bývalé *předhradí* čili nynější dvůr. Prostora ta dohromady čtená ukazuje, že patřil Stránov k velikým a rozsáhlým hradům. Do bývalého předhradí vstupujeme od jižní strany vysokou branou, gotickým slohem dosti ozdobně sklenutou, z níž jest v pravo výklenek a v levo branka pro pěší. To vše se nachází v přízemí bývalého věžovitého stavení, které se dnes jako domek o jednom poschodí vyskytuje. V průjezdě spatříme v levo ve zdi výklenek a vyjdeme do dvora gotickou branou, ale ne tak ozdobně sklenutou jako je první. Když od brány přijdeme v levo, spatříme portál barokový, bývalý vchod do zahrady (nyní do dvorka vedlé brány), který jest ozdoben dvěma erby. Jeden z nich jest erb pánů z Lisova, totiž štít polovičný, v levo žlutý s dvojitým křídlem černé barvy, v pravo ze šesti příčných pruhů (vždy černého, bílého a červeného) se skládající, nad helmou dva rohy a každý s praporečky týchž barev, jako byly pruhy na štítě. Na druhém erbu viděti tři měsíce na štítě a dvě křídla nad helmou. Na konci bývalého předhradí jsou dva sloupy s erby Přichovských a Lisovských, na nichž jsou gryfové. Tytéž erby spatřují se na kostelíku v rohu předhradí stojícím

Přes příkop dělící hrad ode dvora jde se po mostě kamenném, okrášleném obrubami ve slohu barokovém. V témž slohu jest také zřízena brána, jíž vstupujeme do stavení dvě poschodí vysokého, jež se však od strany venkovské (západní) vyšším býti zdá, poněvadž padá do svahu hory. Nejznamenitější částí zámku jest *věž šestihranatá*, v příkopě stojící a na hranách svých štukovím sesílená, jejíž spodek jest trochu povydán. Oken v této věži, jejíž jednotlivá poschodí odstavci jsou dělena, není mnoho. Ozdobné jsou její krancle. V každém rohu totiž jest výstupek, položený na hlavě lidské, z kamene vytesané; od rohu jsou v omítce desky s ozdobným mřežováním v gotickém slohu a nad nimi teprve vůkol cimbuří, které se schyluje do vnitřku. Vchod do věže jest ze střechy sousedního stavení. Tu se přijde ke starému vchodu, před nímž v chodbě po stěnách všude jsou arabesky. Nahoře na klenutí uzříš vybledlou postavu s harfou a leckdes z arabesek šklebí se na tebe tvář. Otevrou-li se železné pomalované dvéře, vstoupíš do šestihranaté místnosti, hvězdovitě klenuté a sem a tam pozlacením ozdobené, a oči tvoje utkví na

malbách po stěnách a výklencích, sice již zašlých, ale přes to pozornost poutajících. Byly to obrazy rozličných stavení, zvláště sloupovitých. Sloh převládá renesanční. Ještě nejlépe se zachovaly u dveří, kdež také viděti kvítí rozmanité v košíčkách a nade dveřmi pannu ležící s pozdviženou pravicí (Kleopatra?). Nad těmi malbami ve výšce jsou jiné malby, bezpochyby allegorické postavy znázorňující. Paní s dítětem při pracích ženských zaměstnaná, jejíž dceruška pracuje, ale syn jen se dívá, znamená bezpochyby Pilnost. Co bylo v pravo odtud, z malby vybledlé nepoznáváme. Dále na třetím poli objevují se anděl a děvčata hrající si s růžemi (Nevinnost?). Odtud dále zříme pannu hrající na mandolínu a mající velký chochol z per, jíž pachole drží kancional, kdežto z druhé strany Amor se přibližuje. Něco dále opět se ukazuje paní s pacholaty na housle a basičku hrajícími. Poslední obraz jest snad Marnivost, totiž paní před skříní stojící a anděl klénoty z truhličky vybírající. — Místnost nad tím, velikými výklenky opatřená, končitě sklenutá, jest v horních částech modře a rudě malována, jakoby se napodoboval mramor. Po několika schodech přijde se k brance goticky sklenuté a na krancle, kde viděti střechu až nahoru kamennou, ale ještě pokrytou. Tu nahoře mají zdi věže ještě hrubosť přes 3 m. Pod dotčenou malovanou světnicí jest pět sklepů nad sebou, nejhořejší z nich jest opatřen vlaským komínem.

Stavení zámecké nepravidelného základu na čtyřech stranách zavírá dvůr celkem čtverhran (nepočítá-li se roh na severní straně) tvořic. Na jižní straně spatřují se i v přízemí i v obou poschodích chodby se sloupovím v barokovém slohu; patrně památka po pánech z Lisova. Sice se skládá holé stavení ze tří domů, z nichž ten u věže stojící jest vyšší než ostatní. Ve výklenku neb arkýři na severní straně jest kaple, pocházející asi z předešlého století. Na východní straně dvora zámeckého jsou staré dřevěné dvéře malované a železem pobité; jimi vchází se do sklepa, v němž jsou vybledlé malby bez významu, ze 17. století pocházející.

Naproti Stránovu jen přes údolí, v němž se vine cesta k Podkrnsku, spatřuje se starodávné tvrziště vladyk Vtelenských; leží při samém Vtelně Jizerním, které sice od Stránova nepatrně vzdáleno jest. Příkop tvrziště oddělující je viděti, po staveních však není potuchy.

Stránov nepovstal dříve než v 15. století. Dílem svědčí o tom mlčení pamětí, neméně i to, že bývalý farní kostel v Podkrnsku nazývá se buď Vtelnem anebo Zámostím, a že by se byl tedy spíše po bližším Stránovu jmenoval, kdyby byl stál.

Ctibor ze Vtelna žil v první polovici 13. století, zůstaviv synům svým také ves Týnec, kterouž před r. 1255 prodali. Léta 1297 se připomíná také *Prostěj ze Vtelna.* [1]) V pozdějších dobách objevuje se nám Vtelno nebo Vtelen (jak starší říkávali) jako ves mezi několik vladyk rozdělená. Část patřila ke zbožím kláštera Hradišťského. [2]) Jinou část s dvorem drželi Uzík a po něm syn Jan Čelák, jenž léta 1375 věno mateře své koupil a před r. 1393 zemřel. [3]) Na jiném dvorci seděli *Ctibor Věnek* a *Jan* klerik, potomci vladyk z Hrádku. [4]) Jiná část patřila vladykám Myškům z Hrádku, a dvůr tu stojící dlouho potom ještě se nazýval Myškovským. Konečně se vyskytuje *Heřman Kaše ze Vtelna* v pamětech od léta 1380, jenž držel léta 1405 statek ve Stakořích, [5]) a potomek jeho *Hašek Kaše* připomíná se léta 1431. [6]) Kteří z nich na tvrzi zdejší seděli, nemohli jsme vypátrati.

Někdy za husitských válek postavena na místě nynějšího zámku Stranovského prostá tvrz. Po ní zval se *Bohuněk ze Stránova*, jenž se poprvé r. 1429 připomíná. Do r. 1456 účastnil se pak rozličných běhův soukromých a veřejných a v letech 1449—1450 pomáhal jednotě Poděbradské skorem ve všech výpravách. [7]) Zdali následující byli jeho synové, nebo Stránov vyženili nebo vykoupili, nelze uhodnouti. Jednou se připomíná *Věnek ze Stránova,* [8]) snad bratr následujícího. Po dlouhou dobu držel potom Stránov *Jaroš ze Sovojovic*, odjinud *ze Stránova.* Od r. 1440 totiž, kde byl přítomen sjezdu Nymburskému, připomíná se v rozličných bězích veřejných a soukromých, a to, tuším, až do léta 1485. [9]) Léta 1470 vydán z kraje Boleslavského ke zřízení pole proti Uhrům a od léta 1475 seděl na soudě komorním. Léta 1481 přikoupil některé vesnice v okolí Boleslavě. [10]) V letech 1463—1468 dal z původní tvrze postaviti hrad s předhradím, pročež se mu od té doby *Nový Stránov* [11]) říkalo. Syn jeho *Jan* připomíná se s otcem léta 1474 a držel Stránov ještě léta 1495. [12]) Léta 1517 připomíná se jako pán zdejší *Burjan ze Sovojovic,* [13]) snad týž, kteréhož potom jako pána na Žlunicích poznáváme.

Markvart *Stránovský ze Sovojovic* věnoval léta 1541 manželce své Anéžce z Radovesic na Smilovicích a prodal l. 1545 Stránov zámek s dvorem poplužným, Zámostí městečko, vsi Lhotku, Voděrady, Smilovice, vsi celé Vtelno, Bezděčín, Nepřevážku, Strašňov, Sedlec, Předměřice, co tu měl *Zikmundovi Berkovi z Dubé,* který pak na témž zboží Kunhutě z Ebršteina manželce své věnoval. [14]) Léta 1565 učinil

[1]) Reg. II. 746, 1220. [2]) Arch. č. I. 544. [3]) Rel. tab. I. 446, DD. 13. f. 48. [4]) Arch. Svatomář. [5]) Acta jud. lib. erect. V. f. 163. [6]) Arch. č. III. 503. [7]) Arch. č. I. 187, 412, III. 545, V. 274. Arch. Drážďan. [8]) Rel. tab. II. 250. [9]) Arch. č. I. 250, DD. 17. f. 54. [10]) Arch. č. IV. 387, 444, rel. tab. II 387. [11]) Arch. Třeboňský. [12]) Arch. č. VII. 484, arch. Turnovský, rel. tab. II. 448. [13]) Staré knihy Bělské. [14]) DZ. 1 A 14, 8, Q 7, 46, B 23.



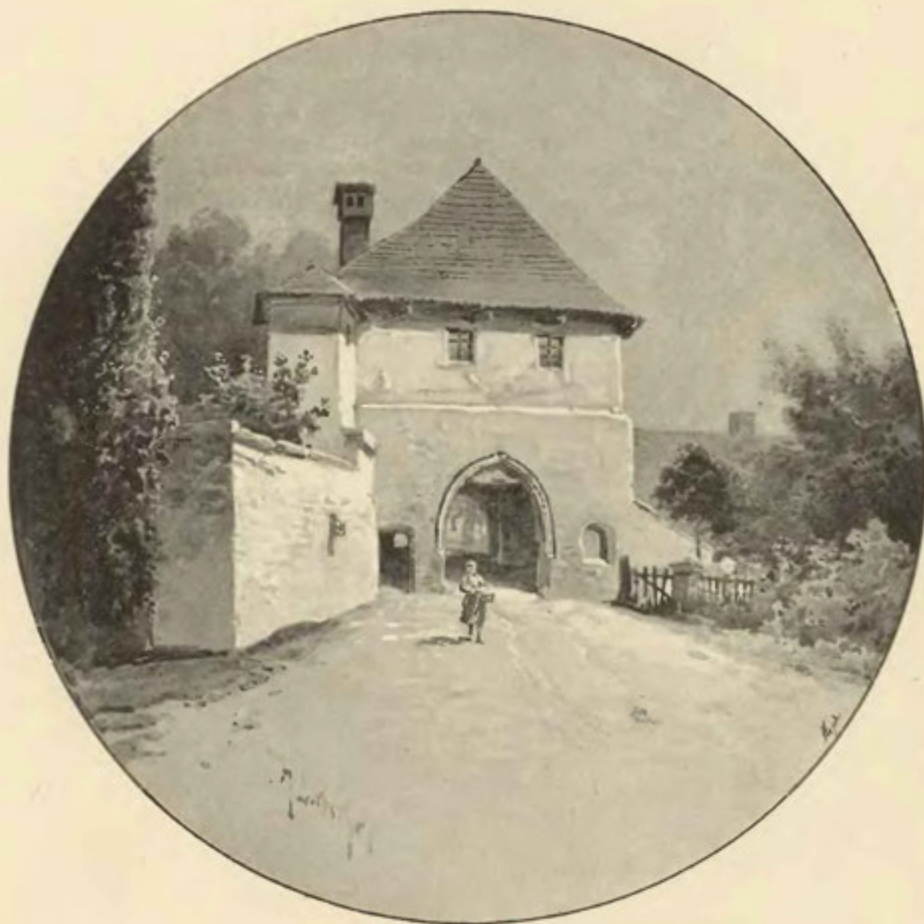
Starý Stránov (Hrádek n. J.) od severní strany.

týž pán smlouvu s *Petrem Berkou* synem svým takovou, že mu dal díl jeho otcovský, mateřský a bratrský ihned, dále zámek Nový Stránov s panstvím a spravedlnosť ke 2000 kopám, které n. Václav Berka Zikmundovi odkázal. Při tom přislíbeno mu, že po smrti Zikmundově Jetřich Jiří, vlastní bratr Petrův, jemu ještě 5000 kop z panství Lipského vydá.[1]) Potom věnoval Petr (r. 1567) manželce své Sibylle z Ebršteina na zboží Stranovském.[2]) Nemaje dítek z manželství svého, odkázal posledním pořízením (r. 1585, 9. října) Stránov manželce své Sibylle, aby ho do smrti u věně užívala; po její smrti měl spadnouti na syna n. Jetřicha Jiří. Zemřel léta 1585 dne 19. prosince a pohřben v kostele Matky Boží v Lipém.[3])

Kunhuta z Ebršteina, poručnice dětí n. Jetřichových a ostatní poručníci prodali Stránov léta 1589 *Karlovi* z *Bibršteina* na Děvíně, JMC. radě a nejvyššímu mincmistru království Českého.[4]) Tento uživ krátce Stránova, zemřel léta 1593 a Stránov dědil po něm syn Adam. Tento soudil se léta 1596 s Goltrydem z Berbištorfu, poněvadž tento mluvil k němu na Bezně, že jest tak dobrý jako týž Adam, a lepší nežli všichni páni z Bibršteina, a týž den k němu z ručnice směřoval.[5]) Panství Stranovské zapsal dědičně *Anně* rozené *Šlikovně* z *Holiče*, manželce své (r. 1599), s níž dětí neměl,[6]) a zemřel některý rok potom. Vdova vdala se po druhé za *Michala staršího Slavatu* z *Chlumu*. Tento byl přítomen léta 1618 při vyhození místodržících, volil falckrabě a mustroval lid válečný z Čáslavska a Kouřimska. Pro tato provinění odsouzen sice jmění svého (jistiny 4000 kop míšeňských), ale na přímluvu bratra svého Viléma Slavaty, vladaře domu Hradeckého, a též že slíbil k náboženství katolickému přistoupiti, obdržel císařskou milosť l. 1625, 23. června. Téhož roku (1625) dne 31. prosince zemřela manželka jeho Anna, odkázavši mu pořízením svým několik dní před tím zdělaným statek Stranovský, ale tak, aby po jeho smrti spadl na bratří jeho katolické.[7]) Michal otálel s přestoupením a zůstav při své staré víře odhodlal se raději k vystěhování. Odevzdal tedy léta 1627 Stránov bratru svému *Jáchymovi staršímu* proti tomu, aby mu vydával každoročně plat a deputát obilný.[8]) Odebral se do Žitavy, kdež měl druhdy i nouzi, poněvadž se mu někdy pro běhy válečné úrok vydávati nemohl. Léta 1630 zastavil u hlavního kostela Žitavského kalich a patenu, které bezpochyby z kaple zámecké vzal.[9]) Navrátiv se pro zadržování úroků do Čech, obdržel císařskými resolucemi v letech 1632—1636 vydanými lhůtu k přestoupení a léta 1636 zase se ve Stránov uvázal.[10]) Víry katolické nikdy nepřijal a jen přímluvám bratra svého Viléma Slavaty děkoval, že se na Stránově zdržovati mohl.[11]) Vilém také se měl státi držitelem statku Stránova, z něhož však dostal jen částku

---

[1]) DZ. 65. J 16. Následek toho byl, že paní s věnem převedena na Lipý. (DZ. 15. K 7). [2]) DZ. 16. A 29. [3]) DZ. 23. C 5, Ill. Chron. I. 52. [4]) DZ. 166. E 22. [5]) Reg. kom. soudu. [6]) DZm. 236. A 7. [7]) Lumír r. 1861, str. 639, DZ. 142. F 24. [8]) DZ. 294. L 8. [9]) Pešek, Exulanten 71. [10]) Bílek, děje konf. [11]) ČČM. 1881, str. 58.



Stará brána na Stránově.

peněžitou. Týž statek totiž byl na rozkaz místodržících do sekvestru vzat a potom asi léta 1642 prodán *Janovi* svobodnému pánu z *Lisau.* [1]) Tento pán, jenž se léta 1634 u Nördlingen vyznamenal a povýšení do stavu panského jako odměnu své statečnosti obdržel, pocházel z Braniborské země, a přijav víru katolickou, stal se obyvatelem království Českého. Později byl c. k. nejvyšším velitelem v Chebu. [2]) Rodina jeho německá se již v třetím pokolení počeštila, tak že vnuk jeho o hrabství česky žádal a český majestát (r. 1702) obdržel, té doby řídká věc, an poslední český majestát na šlechtictví léta 1712 dán.

Rudolf Adam, Janův syn, zasnoubil se léta 1657 s Eliškou Lidmilou, dcerou Rudolfa Tycha Tengnagla z Kampu a Elišky Františky Beřkovské ze Šebířova. [3]) Byla to paní všemi ctnostmi dařená, jež s prostou srdečností a ušlechtilostí zapisovala si všecky příběhy, které se ovšem jen živobytí jejího soukromého dotýkaly. Patnácte dětí darovala manželu svému, ale z nich devět k veliké lítosti mateře pomřelo Kromě těchto neštěstí a nehody svého manžela, který s koně spadl a potloukl se, v tichosti a rodinném štěstí trávila čas svůj na Stránově. Tichý ten život vyrušen byl jedině (r. 1677) cestou do Vídně. [4])

Léta 1684 koupila Lidmila Eliška od Václava Šťastného Mladoty ze Solopisk dvůr Myškovský v Jizerním Vtelně. Manžel její Rudolf Adam býval c. k. skutečným komornikem a předním hejtmanem kraje Boleslavského. Když zemřel náhle a bez pořízení, ujali synové jeho *Jan Josef* a *Rudolf Josef* léta 1685 pozůstalosť, totiž Stránov a dům v Praze za kostelem sv. Jakuba ležící. [5]) Když pak starší bratr léta 1695 bez dědiců zemřel, dal se Rudolf Josef na jeho polovici zvésti. [6]) Týž byl léta 1702 vyzdvižen do staročitného stavu hrabského království Českého. Před tím prodal (r. 1695) zámek Nový Stránov

[1]) Arch. Hradecký. [2]) Reg. král. ve Vídni. [3]) DZ. 381. G 17. [4]) Winter, Ze starodávného života. [5]) DZ. 478. H 19. [6]) DZ. 117. J 13.

s vesnicemi *Otovi Ferdinandovi z Nostic*, jenž měl za manželku sestru Viktorii a s ní také dvůr Myškovský po mateři († roku 1698) ujal.[1]) Seděl pak na Žumberce, ale léta 1700 zase koupil od Nostice panství Stranovské,[2]) kteréž pak držel do smrti. Mezi tím byla léta 1698 Nepřevážka odtržena a k panství Dobrovickému prodána. Rudolf přikoupil léta 1703 dvůr Vančurov od Bedřicha Ferdinanda Vančury z Řehnic. Zemřel okolo r. 1711 byv c. k. radou, komorníkem, soudcem zemským a hejtmanem Starého města Pražského. S manželkou svou Annou Marií Rosou rozenou hraběnkou Trappovnou z Tyrol měl kromě dcery šest synů; máti, jsouc jich poručnicí, přikoupila léta 1733 dvůr Mladotov. Nejstarší syn *Josef Rudolf* ujal Stránov, ale zemřel již léta 1746, zůstaviv dceru Růženu. Tato vdala se za *Jana Václava Příchovského z Příchovic* a na Svojšíně, který s ní Stránov ujal a léta 1767 kostelík sv. Václava na bývalém předhradí postavil. Syn jeho *František* byl radou při apelacích a zůstavil z manželství svého s Leopoldou Khevenhüllerovou syna *Františka Antonína*, jenž léta 1794 statek Stranovský prodal. Koupil jej léta 1794 Jan svobodný pán Herites, jemuž po řadu let patřil. Po něm následoval rod rytířův Neubaurův. Léta 1864 koupila Stránov hraběnka *Marie z Valdšteina a z Vartemberka*, rozená kněžna ze Švarcenberka, která zámek Stranovský v letech 1890—1895 opraviti a z části i znova postaviti dala.[3])

HRÁDEK NAD ZÁMOSTÍM.



Naproti Stránovu na oné straně Jizery spatřují se černé zříceniny nad chalupy tu stojící vynikajíce, kteréž lid nyní Starým Stránovem nazývá, jako na rozdíl od Nového Stránova. Vskutku tu stál Hrádek, řečený druhdy nad Zámostím, druhdy nad Jizerou a někdy i Myškův. Na tu stranu k řece a k Zámostí chráněn byl strmými boky ostrohu, na němž byl postaven. Na severní straně dělila jej od ostatní výšiny hluboká rokle a na jižních stranách přispíval k jeho pevnosti příkop dílem ve skále vytesaný. Příkop jest na některém místě ještě dosti hluboký; někde jest v něm holá skála, někde jest nově podezděn, a kde se tak nestalo, země se sesula. Stojí v něm dvě chalupy, k nimž se ho jako zahrady užívá. Kromě příkopů zbyly na straně západní a jižní venkovské zdi hrádku, k nimž přistavěno jest čtvero chalup. Uvnitř zdí u chalup viděti ještě otvory, do nichž zapadaly trámy podlah Na jižní straně viděti kromě malých oken velká zazděná okna. Příjezd ke Hrádku býval od strany jižní ode Lhoty na kraji stráně. Tudy se musel bráti také každý, kdo přicházel z údolí a ze Zámostí. Posud jest tu viděti cestu po boku stráně jdoucí, jejíž hluboké, ve skále vyjeté koleje o velikém stáří svědčí. Při cestě v levo a před samým příkopem nacházela se k obraně této strany bašta podoby vejčité ze země nasypaná Odtud se mohlo odpírati příchozímu nejen na dotčené cestě z dolejška vedoucí, nýbrž i na cestě horní, poněvadž se s druhou před samou baštou spojovala. Uprostřed bašty jest mělká prohlubeň. Na severním úpatí Hrádku jest židovský hřbitov.

Nejstarší nám známý držitel Hrádku *Mikuláš z Hrádku*, služebník královský, daroval léta 1297 dědinu svobodnou s lovem ve Klenici špitálu u sv. Víta v Mladé Boleslavi, čehož svědky byli nejen mnozí vladyky z okolí, nýbrž i Mikulášův syn *Čeček*.[4]) Potomky jeho byli *Epík z Hrádku*, jenž se po r. 1340 často připomíná a do Čáslavska na Krucemburk se přestěhoval, a vladyky sedící ve Vtelně Jizerním. Roku 1377 seděl tu *Heřman Chmel z Hrádku*, jenž počal téhož roku dlouho trvalou při s Ramešem řečeným Pes, farářem ve Vtelně (Podkrnsku); do té zapleten byl potom také Jan z Michalovic a učinil smlouvu se Chmelem teprve kolik let potom, odřeknuv se všeho práva ke kostelu Vtelenskému.[5]) Po něm se tvrz ještě r. 1398 Hrádkem Chmelovým nazývala.[6])

Na rozhraní obou století potom následujících seděli na Hrádku bratří *Pavel* a *Václav Myška*. Onen zplodil s manželkou svou Ofkou syny *Jindřicha*, *Václava*, *Křižana* a *Herše* a dceru Bonuši. Po brzké smrti otcově ujal se sirotkův a jejich statku jich strýc Václav, jemuž byla také choť jeho Kateřina Opolka před nedávnem umřela, a daroval 2 kopy platu ročního na zbožích hradu Hrádku Slavatovi, faráři ve Vtelně, aby za duši Pavlovu, manželky jeho a manželky Václavovy mše zádušní při kostele Vtelenském

---

[1]) DZ. 403. N 28, 479. F 16. [2]) DZ. 407. A 8. [3]) Náš popis ovšem líčí stav před r. 1890. [4]) Reg. II. 746. [5]) Acta jud. Roku 1383 nazývá se náš Chmel pánem ze Zámostí. [6]) DD. 14. f. 45. Tehda provolán jest plat na Hrádkn odumřelý po někdy Elšce, vdově Vasvaserově z Prahy.

sloužil.[1]) Roku 1405 byl nejstarší ze sirotků Jindřich Myška let svých dosáhl a odděliv se od bratří držel dvůr jeden ve Vtelné, po němž se i psal;[2]) druhý bratr Václav také se ve Vtelně usadil a zde asi l. 1415 zemřel dědiců po sobě nezůstaviv, pročež zboží jeho na krále spadnouti mělo. Ostatní dva bratří drželi se strýcem Hrádek se Zámostím a namáhali se r. 1415 dosti, aby se jim dostalo dědictví někdy Václavovo ve Vtelně, ale jak pochodili, není nám známo.[3]) Jeden dvůr ve Vtelně nazýval se ještě po 200 letech Myškovským.

Od r. 1414 byl také Václav od strýců svých dílen; díl svůj, totiž mlýn a sladovnu v Zámostí s rolemi a jiným příslušenstvím postoupil r. 1414 v dluhu 100 kop Petrovi z Palohlav a z Křídy a manželce jeho Zdince.[4]) Přivinul se k novému učení Husovu tak, že i mistra Jana do Kostnice provázel,[5]) vrátiv se pak prodělal bouře husitské a byl r. 1436 svědkem při zápisu, kterýmž Petr z Michalovic na Bezdězi vstoupil v příměří s měšťany Mladoboleslavskými.[6]) Následujícího roku (1437) spolu se dvěma jinými měl při před větším soudem zemským, jsouce pohnáni od Markéty ze Smečna, že jí na hradě Pražském peníze pobrali.[7]) Držel též Zdětín a Němčice, vsi zápisné kláštera Matky Boží z Malé strany, které dobrou volí sstoupil Janovi z Kunvaldu na Dražicích.[8]) Že byl v držení Hrádku r. 1437 (ač nevíme, jakým právem), dovídáme se z jiného zápisu. Brzo po roce tomto zemřel. V letech následujících vyskytuje se často Rameš z Hrádku seděním na Stakořích a Valdšteině, jenž snad z našeho Hrádku pocházel; ale byl jiného erbu než Myškové.

Za husitských válek zemřel také druhý bratr Jindřich, jenž držel dvůr poplužný ve Vtelně a několik dvorů kmecích; také po něm dětí nebylo a k dědictví se táhli kromě Herše Hrádeckého Václav Myška, ale nic neprovedše, bezpochyby Janovi z Míkovic, jenž si r. 1437 odúmrť tu na králi vyprosil, peněz dosti za ni zaplatiti musili.[9]) Hereš držel potom hrad náš sám, ale r. 1446 (vklad 28. listopadu) prodal Hrádek nad Zámostím, kterýž leží nad Jizerou, dvůr poplužný s poplužími a dvory kmecí s platem, Hrušov dvůr poplužný s dvory kmecími, vsi Liběchov, Strašňov, Němčice, co tu měl s lukami, lesy, řekou Jizerou, mlýnem, robotami, kurami, vejci atd. *Pavlovi* a *Matějovi z Hrádku*, synům Heršovým za 300 kop grošů.[10]) Připomíná se naposled léta 1454.[11])

Když léta 1448 Jiřík z Poděbrad Prahy dobyl, nacházeli se ve vojště jeho Křižan starší, nám již známý, a jiný Křižan, totiž Pavel svrchupsaný.[12]) Týž si vyprosil l. 1466 na králi Jiřím mlýn, sladovnu, role, louky, zahradu, řeku a struhu v Zámostí, jež již dávno po smrti Petra z Palohlav a manželky jeho Zdinky byly na krále spadly.[13]) Při témže králi věrně stál a vedle jiných sousedů svých roku 1468 panu Janovi z Rozemberka válku opověděl.[14]) Ale nám se zdá, že tehda již Křižan dávno Hrádek nedržel, snad jej zastaviv, poněvadž se později zase v držení jeho připomíná.[15]) Zdá se totiž, že držel Hrádek *Smil z Brodec*, jenž již r. 1451 zemřel syna Jana odtudž zůstaviv. Smil řečený zapsal listy 1000 kop grošů na „Brodcích a na Hrádeckém zboží“ synu svému *Janovi* a *Bohuňkovi z Klinšteina* s tou výminkou, kdyby na těch 1000 kop zápis dskami učinil, že ty listy více moci míti nemají. Po Smilově smrti odpíral tomu Bohuněk řka, že své pečeti k těm listům nepřikládal, a proto že listy řečené v sobě pravdy nedrží. Soud zemský nalezl však r. 1457 dne 23. června, že listy ty jsou pravé a že tím Bohuněk obdržel zaplaceno všecko, co byl dluhů Smilových do tisíc kop zaplatil, a poněvadž se soudu zdálo býti podvodem rčení Bohuňkovo, že pečeti své nepřivěsil, usnesl se na tom, aby se Bohuněk, nemaje takové neslušné věci před se bráti, vyručil pod tisíci kopami a o příštím roce sv. Jeronýma před soudem stál, „a tu páni chtí v to nahlédnouti, kterak se v tom běhu mají míti spravedlivě.“[16])

V listě a ve výsadě Jana z Cimburka léta 1469, obci Boleslavské daném, svědčil „*Pavel Křižan z Hrádku* seděním tudíž“;[17]) bylť tedy bezpochyby zboží to vyplatil. Ale několik let potom prodal je nadobro, a bratry Jiříkem a Pavlem z Hrádku, kteří se okolo roku 1493 připomínají, vymizel rod tento dokonce z okolí Boleslavského.[18]) Nástupce jeho *Mikuláš Kozojedský z Kozojed* připomíná se léta 1480 dvakráte v listech pánů z Cimburka,[19]) prodal však Hrádek brzo po tom a vešel v držení blízkého zboží Kolomutského. Nástupce jeho *Jan z Duban* prodal r. 1485 „Hrádek hrad, řečený Myšků Hrádek“, v Zámostí městečko, ale komu, neví se; týž pak, aby závada nějaká na zboží tomto nezůstala, převedl léta 1486 věno manželky své z Hrádku na zboží Lipoltické.[20]) Připomeneme ještě jen, že se Hrádek v druhé polovici téhož století a snad i později v držení vladyk z *Bukovna* nacházel, a že se ti odtud Hradeckými psali a ještě dvůr Myškovský ve Vtelně drželi, když byli Hrádek dávno prodali. *Stranovští ze Sovojevic*, nabyvše

[1]) Lib. erect. V. 148, Paprocký o st. ryt. 115 potvrzeno v Praze r. 1407 dne 1. března, Hrádek se tu nazývá „castrum Hrádek supra villam Vtelno“. [2]) Rel. tab. II. 14. [3]) DD. 15. f 60. [4]) DD. 20. f. 50. [5]) Palacký, docum. M. Hus 256. [6]) Boleslavan I. roč. 1861, str. 59—60. [7]) Arch. č. II. 384. [8]) Tamže I. 544. [9]) DD. 15. f. 59. [10]) Rel. tab. II. 208. [11]) DD. 16. f. 59. Na Vodicích seděla před r. 1454 Dorota vdova po Hronovi ze Hrádku (tamže, f. 65). [12]) Čas. mus. 1827, 3 str. 81, 83. [13]) DD. 23. 313. [14]) Archiv Třeboňský. [15]) DD. 17. f. 66. [16]) Arch. č. II. 327—328. [17]) Archiv Boleslavský. [18]) DD. 17. f. 66. Jiřík z Hrádku roku 1505 (arch. č. VI. 319). [19]) Archiv Boleslavský. [20]) Rel. tab. II. 404, 414. Žil ještě r. 1495.

potom Hrádku, přivtělili jej ke zboží svému Stranovskému a drželi je se Zámostím městečkem až do r. 1545. V prvním trhovém vkladu téhož zboží r. 1545 se Hrádek ani pustým hradem nenazývá, odkud souditi lze, že již delší čas se Stránovem spojen byl a že jeho zříceniny tehda již mezi lidi poddané prodány byly, any se v listech pusté hrady a tvrze po dlouhá leta připomínávají. K r. 1700 pak poznamenal Beckovský ve své Poselkyni „Stránov Starý, hrad dávno pustý, ale jiný v nově jest vystaven", arci nevěda, že má Stránov rovněž veliké stáří jako Hrádek. (Místo to vyňal z Balbínových miscellaneí.)

KRNSKO ZÁMEK.



Vlastní Krnsko jest ves se zámkem proti Stránovu stojící a mezi oběma v údolí jest ves Podkrnsko nebo Dolní Krnsko s kostelem. Zámek stojící na kraji vysoké stráně zaujímá místo bývalé tvrze a bývalého zámku, a snad z něho také hlavní zdi a část vnitřku zachoval, celkem jest však nynější čtverhranatý zámek s výstupkem ve slohu barokovém postavený dílkem minulého století. Také příkopy, které jej měly značiti jako zámek, jsou úplně zasypány, tak že se k němu přichází od severní strany po rovině. Ten, kdož zámku poslední úpravu dal, zvěčnil se erbem nad vraty, v němž se lvi a orlové držící praporce čtyřbarevné střídají, a jenž ozdoben jest štítkem, na němž jest hlava turecká. (Erb hrabat ze Šporku.) Skrze bránu, nad níž jest vížka, vstupuje se do dvora, v jehož přízemí jsou chodby se sloupovím, upomínající na 16. nebo 17. století.

Z dílčích cedulí léta 1650 dovídáme se rozličné podrobnosti o vnitřních místnostech. V přízemí byla kuchyně a při ní rozličné sklepy a světničky klenuté, konice klenuté jízdné a veliký sklep slove obilnice. Kromě toho se tu připomínají palác starý, palác nový, andělská světnice, velká světnice, školka, zbrojnice stará a nová, fraucimor s komorou. Stavení nebylo ještě tak jednotně upraveno jako nyní, rozeznával se starý dům a nový dům. [1])

Držitelé Krnska mívali podací farního kostela v Podkrnsku (nebo Vtelně, jak se říkávalo) a třetí hlas podací kostela na Čejkách. Práva ta vykonával v letech 1354—1364 *Arnošt z Krnska* a l. 1388 *Jindřich Chmel* odtudž. Po něm následoval *Zdislav Stožek z Záhoří*, který se v letech 1390—1418 jako držitel Krnska připomíná. [2]) Léta 1414 píše se také z Dymokur podlé tohoto statku. Nástupce jeho *Bohuněk z Záhoří* dosazoval do Podkrnska katolického faráře (1430), ale poněvadž uvedení jeho stalo se v Podbezdězi, dává se znáti, že Bohuněk byl ze statku svého vypuzen. Později následoval zase jeden *Zdislav z Krnska*, jenž se léta 1463 připomíná. [3]) Zemřel bez dědicův a jeho zboží veškeré léta 1464 jako odúmrť královská provoláno. Obsahovalo tvrz a ves Krnsko s poplužím Lebkovským, role a lesy v Zalužanech, v Dymokuřích dvůr, podací sv. Jiří pod Krnskem a podací sv. Kateřiny v Čejkách. Čtyři výprosníci stáli o to zboží, ale konečně je obdržel téhož roku pan *Jindřich z Michalovic*. [4]) Neužil ho sice dlouho, ale zůstalo několik let při panství Boleslavském. Jan Tovačovský z Cimburka prodal l. 1476 tvrz, dvůr a ves Krnsko s oběma kostely *Janovi Vančurovi z Řehnic*. [5])

Rod Vančurů seděl dlouho na Krnsku. Jan je měl léta 1480 a snad déle; léta 1493 vyskytuje se v jeho držení syn *Mikuláš*, [6]) moudrý a šetrný hospodář, jenž pěkné statky, jako Valečov, Brodce a Studenku, nedíc ani o menších, přikoupil. Jméno jeho se čte v mnohých zápisech soukromých i veřejných, byl také hejtmanem kraje Boleslavského (r. 1527) a sedal na soudě komorním. Jak se synové jeho dělili, již na str. 119 vypravováno. Tvrz, dvůr a ves Krnsko, části vesnic Vtelna, Řehnic, Pětikozel, Krásné, Spykal, Vince a Strašňova obdržel nejstarší syn *Jan*, který však to vše prodal léta 1535 bratru svému *Jiříkovi*, jenž držel za díl Brodce. [7]) Také i tento byl dobrý hospodář a několik statků po sobě zůstavil. Zemřel léta 1553 dne 3. prosince a pohřben pod Krnskem. Náhrobní jeho kámen dosud zachovaný počítal se ještě v předešlém století k rodinným znamením, jako kámen Kolovratský v Ročově [8])

Jiřík měl osm synův, o jichž dělení také již na str. 119 vypravováno. *Bedřich*, jeden z nich, dostal Krnsko zámek, dvůr a ves s obojím podacím a vesnice Řehnice, Pětikozly, Krásnou, Spykaly, Vinec, Strašňov a Vtelno. [9]) Bedřich a manželka jeho Markéta Pecingárovna z Bydžína zemřeli před r. 1578, [10])

---

[1]) DZ. 73. F 26. [2]) Lib. conf. [3]) Staré knihy Čelakovské. [4]) DD. 16. f. 91. [5]) Rel. tab. II. 369. [6]) Archiv Boleslavský. Paprocký, o st. ryt. 198. [7]) DZ. 45. C 26. [8]) Lumír l. 1861, str. 663. [9]) DZ. 56. C 24. [10]) DZ. 64. Q 5.



Horky.

a Krnsko a Solec ujal *Jan Vančura*, syn jejich, práč a násilník, jemuž nebylo rovno. Ačkoliv se l. 1583 v úředních spisech nazýval ještě „sirotkem“, přece téhož roku v Boleslavi v bráně Pražské velikou výtržnosť způsobil. Jeli totiž pacholci Mikuláše Cetenského z města Boleslavě a Jan vyjel za nimi spěšně. Kočí Cetenského sedě na koni vyhnul se mu, ale on vrapil mu koně přes hlavu. I dí kočí: „Pane, neračte mi bíti koně!“ I jede za nimi ven z brány a on sjede pod město dolů, a pacholci zatím v bráně koupivše dvě tůny kolomazi ji nakládali. V tom vrátil se k nim Jan a křičel na ně: „Varijte mi, šelmy.“ I řekl Vaněk kočí: „V. M., račte počkati maličko, hned naložíme,“ a písař také tak pravil. Ale Jan hned práskl kočího kordem přes hlavu, a ač kočí ho prosil, aby nebil, přece proti němu píchl kordem do boku Tu řekl branný: „Prosím, V. Mti, nedělejte mu toho.“ A on vrapí hruškou pod bradu branného, až upadne mezi koně; ten vstane zase a řekne: „Což V. M. ráčíte to dělati?“ I flecí ho po druhé pěstí, až upadne. Pak jde od něho, potká se s písařem Ambrožem Vlčehorským, nedí mu nic, ani zdař Bůh, a hned po dvakrát prásk, prásk vrapí kordem přes hlavu řka: „Zvyj. šelmo! bych sobě nevážil pána tvého, ještě bych víc udělal.“ Po té jde Ambrož od něho a dí mu: „Bijete mě z Boha zdarma.“ I prchl; Krnský po něm sám čtvrtý, uhonili ho, chytili dva pozadu a jeden maje ručnici, vždy k němu přimířel, a on se obávaje, nesměl se jim brániti; i dali ním o zemi, až prkenný plot porazili. Žena jedna jdouc tu řekla: „Snadno dvěma neb třem jednoho práti!“ V tom se jim Ambrož vydřel a prchl jim teprve. I pustil po něm Jan ručnici, ale ona mu selhala. Tedy píchl po něm kordem, až chřistlo v něm, pak ho uhodil hruškou, až mu vyrazil dva zuby. Tu Ambrož prchl a schoval se. Hledali ho, nemohli ho najíti, neb byl někde v domě.

Léta 1593 po Božím těle přijeli k němu na Krnsko Ernfryd z Berbistorfu a Bernart z Leben, nesouce mu cedule řezané od sester z Hrušova. Jan je přijal, dal jim jísti a píti a kleprlíkům jich obrok. Když to bylo odbyto, zase šli ze zámku. Potom Bernart u vrat s Ernfrydem zámek visutý, kterým dvířka zamčena byla, otevřeli, a pán s paní s nimi vyšli za vrata. Co se potom stalo, není známo. V tom se ozval Jan, řka: „To-li jest za mé dobrodiní, že jsem vás dobře schoval?“ I svolav čeládku svou, kázal jim, aby je oštěpy bili. Hned ssedli s koní a dobyvše zbraní pobízeli Jana, ač v ruce nic neměl, je-li dobrý, poctivý, aby se jim bránil. Tu paní chytila se pána okolo hrdla, skřikla. plakala a prosila. A Marjána Pavlovic, manželka úředníkova a panna Sibyla pána za ruku držely, neb chtěl mezi ty dobyté zbraně, kterými nepřestávali sekati a ku pánu a paní tříti. I prosil je Václav Řehoř z Krnska, nechtějí li pána, aby paní šetřili, což oni učiniti nechtěli. Tu teprve přinesl jeden člověk oštěp ze zámku a Jan obrátiv k sobě ostří, topořištěm se bránil, mnohé rány srážel a konečně jim s lidmi svými zbraně pobral. A jda od nich byl v rukou okrvaven. Léta 1595 pozvav k sobě Veňka Korduli ze Sloupna, po večeři před zámkem také naň půtku učinil, jej kříži kordu v tvář pod pravé oko udeřil a v hlavu škodně touž braní ranil.

V starších letech byl mírnější. Léta 1614 jeda v noci na voze s čeládkou na Solec s dobrým úmyslem se na Studence stavil, poněvadž byl pokřik, že by strýc jeho Jiřík Šťastný zabit byl. Přijel k horním vratům, nalezl je zavřené a ponocné u nich; i žádal jich, aby mu otevřeli, ale oni oznámili, že nesmějí pro Pavla úředníka. Tedy žádal, aby šli pro Pavla. Když Pavel přišel, žádal Jan, aby buď k němu vyšel, aneb mu otevříti poručil Tu on hned: „Přísahám Pánu Bohu, není mně možné a nepustím!“ Tak on jede k druhým vratům dolním, opět ho žádá, aby ho tam pustil, ale on opět ho nechce pustiti. Tu řekl Jan k Janovi kuchaři: „Otevři, nebo ten zámek sraž, ať mohu do dvora vjeti.“ Když kuchař otvíral vrata, zůstalo mu kus prkna v hrsti. Tu Pavel na ně čeládku volal, křiče: „Vzhůru, vzhůru, čeládko!“ Vida Jan, že by dobře nebylo Pavlovi, řekl: „Pavle! nedal jsem ti k tomu jak živ příčiny, že na mě čeládku svoláváš, avšak se Boha dokládám, že na nic zlého nejedu, než abych přezvěděl, jestli strýc můj mrtev, a ani špendlíku u sebe nemám.“ I odjel na Solec.[1])

Po Janovi († 1616) zůstali z dvojího manželství synové *Bedřich*, *Vilém*, *Jiřík*, *Markvart*, *Jindřich*, *Zikmund* a dcery. Nejstarší syn Bedřich ujav Krnsko učinil l 1617 se vdovou Maryjí ze Solhanzu, macechou svou smlouvu, protože se ohlásila, že dítky její na větším díle malé jsou a od žádného pilněji a lépe než od vlastní mateře vychovány býti nemohou, že by je tedy k sobě do budoucího obydlí přijala, kdyby jí na vychování dítek to, což slušného jest, ročně vydáváno bylo. I slíbil Bedřich, že jí bude vydávati na stravu, šatstvo, všelijaké potřeby a na chování preceptora 400 kop míš., 20 korců žita, 3 věrtele hrachu, 3 věrtele ječmene Boleslavské velké míry, a to do Boleslavě dodávati; a jestli by v Dokezských lesích dříví koupila, že jí odtud ročně 40 sáhů do jejího obydlí v Boleslavi přiveze a k tomu půl kopy starých slepic pošle.[2])

---

[1]) Reg. kom. soudu. [2]) DZ. 191 J 17.

Bedřich jsa praporečníkem pod plukem hrab. Šlika, zabit byl léta 1618 od svého lejtenanta. Vilém brzo potom zemřel, naplniv věku svého 16 let.[1]) Tak zůstali potom tři poslední. Léta 1636 došli Jindřich a Zikmund let svých a poděkovali bratru Markvartovi z poručenství.[2]) Ujal potom Markvart Krnsko, Jindřich seděl na Jíz. Vtelně a Zikmund držel Solce. Ze živobytí Markvartova jest známa tato událosť:

Roku 1632 na den sv. Vavřince poslal Markvart Vančura služebníka svého do Vtelna, dada žádati Jana Purkarta Korduli ze Sloupna po třikráte, aby k němu k obědu přijel, což tento také učinil a na Krnsko pěšky přišel. Po obědě chtěje zase Jan domů jíti, s Markvartem se rozžehnal. Alle když mezi tím šel ze zámku a již na dvoře byl, tu Markvart za ním s vytaženým kordem běžel; což vida Jan a věda, jak těžce všelijaké rvačky zapověděny jsou, napomenul ho, aby se pamatoval, co, čím neb na to-li jest jeho zval, aby měl nad ním nějakou výtržnosť provésti. Ale Markvart na takové napomenutí nic nedbaje, přece na něj kordem dobytým sekal. Tu Jan, nechtěje býti zavražděn, bránil se, protivníku svému zbraň podskočil a z rukou vydřev řekl: Kdyby tak o zdraví jeho stál, jako on o jeho zdraví stojí, že by mu jeho život, maje jej v svých rukou, odníti mohl, však pamatuje na řád a právo, že jemu uškoditi nechce, nýbrž jeho napomíná, aby sobě pokoj dal. Mezi tím Kordule dále svou cestou jíti počal, tu však s jiným kordem vytaženým Markvart za ním běžel, na něj bodl a sekal, tak že se mu podruhé brániti musil, kord vydřel, pryč ním hodil, polámav při něm kříže. Opět napomínal Kordule, aby pamatoval co činí a že jemu na zdraví jeho, maje jej v rukou, škoditi nechce. Tu sobě Markvart ještě třetí kord přinésti rozkázal a znova na Jana bodl a sekal. Když pak mu uškoditi nemohl, Jindřich, bratr Markvartův, a čeládka jich zbraně své dobyli a někteří pozadu přiskočíce na zem jej porazili, bili a kord mu odňali. Když pak Kordule zase na nohy přišel, tu po něm opět jeden služebník Krnských kordem bodl; tu Kordule nemaje nic v hrsti, toliko terciolou, ze kteréž před tím Markvart na něho vystřelil, se zamítal a rány srážel. Pod tím Jindřich pozadu k němu přiskočil, tu terciolu vydřel, jeho ní v hlavu udeřil, až stroj, též i hlavně zvláště letěla, jakož pak i hřídele jak od kola tak od kohoutku jemu do hlavy vrazil. Po té ráně Kordule na zem padl a za mrtvého odtud vzat byv, na vůz vložen a pryč vezen. Přes tuto hrubou ránu se přece uzdravil.

Když potom Markvart bezdětek zemřel, rozdělili se léta 1650 bratří jeho tak, že každý dostal polovici zámku, dvoru a vsi Krnska a polovici Pětikozel.[3])

Jindřich Heřman, držitel prvního dílu ženat byl s Maří Majdalénou Fortovnou, s níž zplodil několik synův a dcer. Z těch někteří zemřeli v mladých letech jsouce ve službách vojenských, a při smrti otcově, jenž zemřel léta 1682 dne 15. října, zůstali synové *Bedřich Ferdinand* a *Jindřich.* Onen jsa již při letech, uvázal se v poručenství nad bratrem mladším, a poněvadž máti, neučinivši smluv svatebních, svého řádného opatření neměla, a v té příčině místodržících se dovolávala, nařízena jest k porovnání jich komise, která (r. 1683) paní 3000 kop míšeňských ze statku přisoudila.[4]) Léta 1684 pak došlo k dělení mezi oběma, při čemž dostal Bedřich za díl půl zámku Krnska, dvora a vsi, půl Pětikozel a část Krásné.[5]) Jindřich dostal za díl ve Vtelně sídlo, které nebožtík otec z kamene a dřeva postaviti dal, dvůr a ves, a ves Řehnice. Dům v Praze byl společný oběma.[6]) Bedřich Ferdinand dal l. 1670 přeliti zvon do Podkrnska. Sloužil l. 1683 v císařském vojště proti Turkům a uherským rebelům, od nichž nějaký čas byl držen v zajetí. Stav se radou soudův dvorského a komorního, prodal svůj díl Krnska Františkovi Karlovi, držiteli druhé části (r. 1689), a tak oboje díly zase v jedno sloučeny.[7]) Bedřich podržel dvůr ve Vtelně po bratru zděděný, jejž léta 1703 prodal. Na druhém díle seděl Zikmund, jenž měl z manželství s Kateřinou z Řehnic tři syny a dceru Annu Františku a Polyxenu. Anna ujala léta 1661 poručenství nad bratřími a sestrami, když otec zemřel. Léta 1665 ujal se ho *Jan Jindřich,* nejstarší syn, když pak potom zemřel, převzal poručenství léta 1672 druhý syn *Vilém Josef,* ale když ten rozum ztratil, dáno poručenství nad ním a *Františkem Karlem* mladším bratrem léta 1675 strýci jich Jindřichovi. Ale již léta 1676 došel František let svých a sám se Krnska ujal.[8]) Tento František koupil léta 1689 první díl Krnska a držel potom celé Krnsko. Z manželství svého s Eleonorou z Řehnic měl syny *Jana Václava* a *Františka Karla ml.* Tito učinivše léta 1713 obyčejnou přísahu věrnosti, rozdělili se potom tak, že onen obdržel Krnsko, tento pak Slabec. Jan Václav, prodav l. 1726 Krnsko *Josefovi Františkovi* hraběti z *Vrbna*[9]) prodal potom i dvůr Mladotov léta 1733 k panství Stranovskému.

Nový pán přikoupil také Řehnice a zůstavil Krnsko potomkům svým, kteří je do konce minulého století drželi. Koupil je tehda *Václav* hrabě *ze Šporku,* c. k. tajný rada, jenž byl ve mnohých veřejných

[1]) Bílek, děje konf. [2]) DZ. 145. J 11. [3]) DZ. 73. F 26—H 6, reg. kom. soudu. [4]) DZ 116. H 7, 398. H 8. [5]) DZ. 76. S 24 [6]) DZ. 76. K 11. [7]) DZ. 400. N 17. [8]) DZ. 113. M 33, 115. D 3, F 13, 478. E 1. [9]) DZ. 499. E 30.



Zámek v Horkách.

službách platně potřebován a léta 1804 zemřel. Mladší syn jeho *Leopold*, c. k. tajný rada, komorník, nejvyšší sudí dvorský a strážce koruny České, držel po otci Krnsko a zemřel léta 1841 jsa neženat. Krnsko dědil po něm synovec *Jan Jozef*, jenž zemřel léta 1850, jsa nadporučíkem v c. k. armádě. Následoval po něm nejstarší syn *Edvard* (nar. 1828). Týž držel Krnsko do léta 1869 a pak nastoupil v držení synovec jeho ze sestry *Eugen* hrabě *Vratislav z Mitrovic.*

TVRZE V OKOLÍ STRÁNOVA.

STRAŠŇOV.

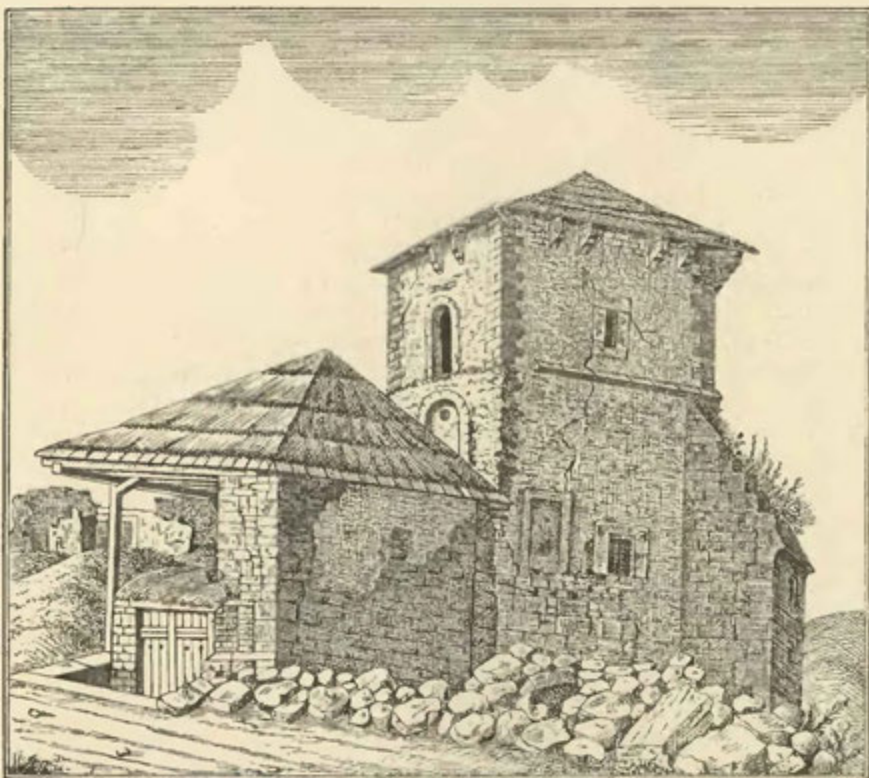
Jihozápadně ode vsi Strašňova jest tvrziště zvané od lidu Ryskvice. Stávala tu tvrz snad jen dřevěná, vůkol a vůkol obklopená vodou, spojenou s rybníkem Jordánem. Byla-li to tvrz vladyk Strašňovských, není nám známo. Léta 1297 připomínají se *Ctibor, Odolen* a *Soběslav ze Strašňova.* [1]) Část vsi patřila potom ke Stránovu a část k Boleslavi. Léta 1450 zapsal Jindřich z Michalovic nápravu v Strašňově s příslušenstvím Vaňkovi Dluhoši takovým způsobem, aby k zámku Boleslavskému se samostřílem sloužil anebo panoši za sebe poslal. [2])

ŘEHNICE.

Nedaleko Krnska jest ves Řehnice, v níž také tvrz bývala. Na jejím místě postavena později sýpka a byt pro polesného. Tvrz tato zanikla tak brzo, že se v zápisech 16. století již nepřipomíná. Odtud pocházeli *Vančurové z Řehnic*, o jichž počátcích však nic známo není. *Mikuláš z Řehnic* sloužil l. 1319 pánům z Michalovic. [1]) Léta 1360 koupeny role nějaké u Řehnic k faře Strenické. Léta 1377 žil *Budík* a l. 1381 *Zdeněk z Řehnic.* [2]) Tento jest bezpochyby totožný se Zdeňkem Lalou, jenž žil léta 1400 a jehož bratr byl napřed farářem v Lužci a od léta 1400 v Čáslavi. [3]) Zbyňka z Řehnic koupila léta 1414 plat v Chlumíně. Léta 1438 prodali Jan Smutek z Řehnic a Petr Hoch odtudž plat na dvoře Řehnickém, není však na jisto postaveno, zdali se míní tyto Řehnice. [4]) Léta 1448 připomíná se *Vančura z Řehnic*, jenž byl ve vojště Poděbradském před Prahou. [5]) Část jeho Řehnic připojili potomci jeho ke Krnsku, když je koupili, ostatek zůstal při Bezně a byl potom statkem pozemským a připojen jest léta 1726 také ke Krnsku. [6])

[1]) Reg. II. 746.
[2]) Rozpravy společnosti přátel starožitností českých III. 84.

[1]) Tab. vet. 49.
[2]) Borový, lib. erect. I. 23, acta jud., arch. č. II. 342.
[3]) Manual v arch. kapitul.
[4]) Rel. tab. II. 112, 187.
[5]) ČČM. 1827, III. 81.
[6]) Podrobněji v místop. bibl. VII. 128.



Velké Horky, jak vypadaly ještě r. 1846.
(Ku str. 384 Dle soudobé rytiny.)

ČEJKY.

Mezi Krnskem a Strenicí jest mlýn Podčejky. Nad ním vypíná se stráň, na níž viděti nepatrné zbytky bývalého kostela sv. Kateřiny. Nacházejí se na konci ostrohu, který tak vypadá, jakoby tu byl starý nějaký kostelec, dvěma příkopy od planiny oddělený. Ve 14. století na prostoře mezi oběma příkopy postavili tvrz tak, že rozdělili prostoru tu na dva díly, menší pro věž a větší pro dvorec. Dnes tu ovšem není ani památky po bývalé tvrzi.

Podací kostela rozděleno bylo mezi držitele Horek, Krnska, Malkova a Čejek tak, že každému patřila čtvrtina. Proto léta 1354 Jošt a Jeniš z Čejek, léta 1360 Diviš a léta 1364 Vlach z Čejek jen čtvrtý hlas měli. Znenáhla došlo ke slučování hlasů a naposled zůstaly jen dva, Horecký a Krnský.[1]) Od léta 1388 nikde se nevyskytují vladyky Čeječtí; statek jejich přikoupen ke Brodcům a vladyky Brodečtí drželi odtud čtvrtý hlas podací. Jan starší z Brodec slíbil léta 1406 faráři na Čejkách, že mu bude desátky dávati z popluží svých na Horkách a Čejkách.[2]) Léta 1439 patřilo popluží na Čejkách k Horkám.[3])

BRODEC ZÁMEK.

Na pokraji údolí Jizerského a výšiny odtud zvolna k východu se zdvihající rozkládá se městečko Brodec. Proti němu přes Jizeru jest na boku výšiny, která se tu přímo k řece sklání, ves Horky, vyplňujíc dílem debři pivovárem a některými staveními panskými, dílem oba svahy této rokle. Na nejvyšším místě k severu stojí kostel asi v 18. století postavený; poloha jeho na vysokém vrchu nasvědčuje tomu, že starší kostel, který tu býval, zřízen byl jako kostelec. Pod ním stojí na výstupku téže hory zámek, nové stavení, ale na místě bývalé tvrze postavené, jehož úprava moderní ukazuje na dobu novější. V severovýchodním rohu stavení zámeckého, jež má hlavně dvě křídla, jedno k západu a druhé k jihu vybíhající, stojí čtverhranatá věž také s novější úpravou, ale přece starobylejšího rázu nežli

---

[1]) Lib. conf. [2]) Acta jud. [3]) Staré knihy Bělské.

zámek. Kryta jest nízkou střechou (jako v Košatkách) a lucernou. Soudíc podlé horních oken ve věži, poslední svou úpravu obdržela v týž čas jako věž v Hrušově stojící.

Tvrz Brodecká postavena byla v nynějších Horkách, poněvadž tu byla na příležitém místě a blízko farního kostela; vsi pak, která znenáhla pod tvrzí vznikla, říkalo se podlé starého místního pojmenování Horky. Léta 1346 připomíná se *Pešek*, syn Fráňkův z Brodce, a v letech 1357—1362 držela Brodec *Zdeňka*, vdova po *Albertovi z Měcholup*. Po ní následovali léta 1368 *Mikuláš z Rokytovce* a bratr jeho Milota, farář v Rožďalovicích. Léta 1373 drželi Brodec *Zdeněk* a *Milota*, nezletilí synové Zdeňkovi, jsouce pod poručenstvím. [1]) Milota seděl na Brodci ještě nedlouho před l. 1388 a prodav jej usadil se na Chotěticích, kdež před l. 1406 zemřel. [2]) Nástupce jeho *Hrzek z Brodce* připomíná se v letech 1387—1395 v rozličných soukromých pamětech, držel také dům na Starém městě Pražském a zemřel před l. 1404. [3]) Synové jeho *Ješek starší* a *Ješek mladší* připomínají se v letech 1404—1415 jako páni podací kostela Brodeckého, držíce ke Brodci také popluží ve Velkých Horkách a Čejkách. [4])

Zboží Brodecké, jak se zdá, koupil *Aleš Škopek z Dubé*, pán na Dražicích. Zdá se to vysvítati z jistého zápisu, podlé něhož tu koupen léta 1418 plat pro kaplanství v Kostelci nad Labem. [5]) Později následoval *Jan z Obřiství* seděním na Brodci nebo Brodcích, jak se od té doby rádo říkávalo. Připomíná se v pamětech l. 1426—1433. [6]) Nástupce jeho (syn?) *Smil* spečetil léta 1436 zápis a smlouvu, kterou učinili Boleslavští se svými pány, a léta 1440 byl na sjezdě Nymburském. [7]) Zemřel před l. 1451, zůstaviv syna *Jana*. Tento prodal l. 1451 průhon při Brodcích Milotovi z Hrušova. [8]) Léta 1457 měl při s *Bohuňkem z Klinšteina*, jemuž byl n. Smil zápis učinil na Brodci a Hrádku. [9]) Byl to bezpochyby zápis na poručenství a podlé něho vešel bezpochyby i Bohuněk v držení Brodce, když byl (tuším) Jan v mládí zemřel. Roku 1463 měla tu vdova jeho Barbora věno své na dvou mlýnech, a Brodec držel tehda *Hynek Skalský z Valdšteina*. [10])

Později seděl na Brodci *Václav Hrzán z Harasova*. [11]) Jeden z jeho nástupců, totiž *Petr Beřkovský z Šebířova*, prodal Brodec zámek, dvůr poplužný, městečko, ves Horky a platy na cizopanských lidech *Albrechtovi z Rychnova*, od toho pak jej koupil l. 1505 *Mikuláš Vančura z Řehnic* a na Krnsku. [12]) O tomto pánu již na str. 149 a 364 vypravováno. Brodec dostal za díl syn jeho *Jiřík*, který koupil (léta 1535) Krnsko a později také byl pánem na Valečově. Zemřel léta 1553. Když se léta 1554 synové jeho dělili (viz str. 119), dostal *Mikuláš* za díl zboží Brodecké. [13]) Tento zastavil léta 1559 ves Horky s mlýnem Dubským jinak Starým Vojtěchovi Kačkovi z Kačína [14]) a později (asi r. 1561) prodal i Brodec *Vojtěchovi* a *Petrovi* bratřím *Kaplířům ze Sulevic*, kteří také Horky od Vojtěcha vyplatili. [15]) Tito učinili úředníkem Jana Osterského ze Sulevic, člověka od pěsti. Týž na př. tloukl léta 1573 hlavu člověka z Chotětova, jsa na Staré rychtě v městečku Brodcích. [16]) Petr, jenž držel později Brodec sám, zemřel léta 1576 a pohřben v kostele Neustupovském. Syn jeho *Albrecht Zdeněk* došed let svých, požádal l. 1587 mateř svou Elišku z Malovic, aby jemu a bratru Vojtěchovi Václavovi postoupila statek otcovský Brodec se Struhami přikoupenými. I učinila to máti na jisté výminky. [17]) I oženil se potom s Markétou z Řehnic, jíž léta 1590 na zboží Brodeckém věnoval. Bylť tento pán muž literně vzdělaný a jemnější mysli než mnozí jeho sousedé. [18]) Když léta 1596 před časem zemřel, zdědil po něm Brodec bratr *Vojtěch Václav*, jenž byl urputnější mysli. Na jaře léta 1600 přijel na grunty Hrušovské na pole, kdež Sára, děvečka Gotfryda z Berbistorfu, pšenici zrostlou přižínala, tu se za ní, když před ním utíkala, honil a dostih ji, koněm potřel a potlapal. Když pak Gotfryd k němu času večerního na Brodec přijel, tu jej, aby se s ním pral, pobídl a rapírem naň bodl. Léta 1601 zase přišel s nemalým počtem lidí, kteří měli dlouhé a krátké ručnice, na grunty Hrušovské ke dvoru Zabrodeckému a tu ssed s koně, čeledi vrata obstoupiti poručil a sám přes hradbu do dvora vskočiv, Jíru Srba pacholka, čeledína svého, s klisnami na gruntech Hrušovských po zápovědi zajatého, z toho dvoru vyzdvihl a pryč odvedl. [19]) Snad svou sílu osvědčil, když se stal později nejvyšším nad regimentem knechtův. Oženiv se s Mandalenou z Údrče, věnoval jí (r. 1600) na zboží Brodeckém, [20]) ale před tím byl si od Anny Údrcké z Bílé 10.000 kop grošů českých na zaplacení dluhů n. bratra svého vypůjčil, ve kterých penězích jí léta 1599 zboží Brodecké zastavil. [21]) Zdali on je pak vyplatil, anebo jeden z jeho nástupců, není známo. Léta 1611 prodal Vojtěch zámek a městečko Brodce, vsi Horky, Písek a Struhy a dvůr poplužný Radimice *Václavovi mladšímu Kaplíři ze Sulevic* a na Semčí, jenž na něm Elišce z Bílé, manželce své věnoval. [22]) Léta 1620 učinil se účastníkem vzpoury, pročež polovice statku svého odsouzen jest. Statek jeho všechen zabrán a prodán léta 1623 cizozemci *Matyáši z Klaršteina*, c. k. radě a dvorské komory sekretáři. [23])

---

[1]) Reg. IV. 189, lib. conf. [2]) Lib. erect. V. 127, XII. 19. [3]) DD. 13. f. 41—44. lib. conf. Tomek, Zákl. I. 115. [4]) Manual arch. kapitul. [5]) Lib. erect. X. 102. [6]) DD. 3, str. 176, arch. č. III 507. [7]) Arch. č. I. 249, kniha fary Bělské. [8]) Rel. tab. II. 220. [9]) Viz dějiny Hrádku na str. 363. [10]) Lib. erect. XIII. 62. [11]) Arch. č. VII 493. [12]) DZ. 45. A 11, Paprocký, o st. ryt. 198. [13]) DZ. 55. C 30. [14]) DZ. 87. B 12. [15]) DZ. 14. L 38. 87. F 7. [16]) Reg. kom. soudu. [17]) DZ 68. P 16. [18]) DZ. 25 D 11. Jirečkova Rukověť I. 337. [19]) Reg. kom. soudu. [20]) DZ. 129. F 8. [21]) DZ. 174. A 24. [22]) DZ. 136. B 25, 185. K 23. [23]) Bílek, děje konf. DZ. 153. E 13.

Nový pán obdržel léta 1630 z říšské kanceláře stav rytířský starodávných rodin pro sebe a zetě své Hartmanna a Papazoni.[1]) Onen byl manželem *Elišky Doroty*, která léta 1651 pozůstalosť otcovskou, totiž Brodec, Hrušov, Úděšice, Velký Paleč, Budenice a dům na Malé straně Pražské ujala.[2]) Později drželi Brodec bratří *František Kryštof* a *Volf Theodor Hartmannové* z *Klaršteina*, kteří se o něj tak rozdělili, že onen měl Brodec, tento Hrušov. Když onen léta 1665 zemřel, upadnuv v Brodci do studně, uvázala se v Brodec napřed vdova Maryje, rozená z Kuefšteina, později Volf Theodor (r. 1667) byv místodržícím za poručníka ustanoven.[3]) Synové *František Maximilian* a *František Bohuchval* drželi Brodec společně k dílům svým, které měli na Benátkách, ale poněvadž se statek Brodecký děliti nemohl, ujal jej l. 1682 František Maximilian sám, ale prodal jej již léta 1684 *Polyxeně Eusebii* z *Klaršteina* rozené v. *Scheidlern.*[4]) V rodě Hartmannův zůstal Brodec až do vymření. Poslední z nich František Mikuláš postavil léta 1734 nynější kostel a, jak se zdá, dal také zámek upraviti asi tak, jak se spatřuje. Zřídiv posledním pořízením špitál pro chudé, zemřel léta 1738. Dědičkou byla sestra *Polyxena* ovdovělá *Desfours*. Syn její *Maximilian* prodal Brodec a Horky hraběti *Christianovi Filipovi Clam Galasovi* († r. 1805). V držení rodu toho zůstal Brodec přes třicet let a pak přešel v držení *hrabat* z *Nostic*

HRUŠOV TVRZ.



Severně od Brodce a Horek na pláni mezi úrodnými rolemi leží ves Hrušov, nad níž vyniká vysoká věž čtverhranatá, daleko široko viditelná, kterou by cestující zde neobeznámený snadno za věž kostelní pokládal.[5]) Ale tato věž jest zbytek bývalé tvrze a vzácná památka z družiny věžovatých tvrzí, jichž se zachovalo poskrovnu. Stojí v severozápadním rohu dvoru poplužného a vyniká zdivem svým až do pátého poschodí. Na třech stranách obklopují ji stavení a zahrady, čtvrtou obrácena jest do dvora. Do přízemí, v němž upravena světnice, jest malý vchod. Druhý čtverhranatý vchod nachází se nad zemí a proto udělány jsou k němu schody dřevěné; upraven jest úplně způsobem novějším. Odtud se přijde zase do světnice a po schodech do horních poschodí. Všude jsou zřízeny světnice pro dvorskou čeládku. V pátém poschodí, které má zvenčí okna ozdobná a nahoře do polokruhu sklenutá (jako na věži v Horkách nedalekých), bývalá velká světnice, ve kteréž bývaly někdy malby. Balbín a po něm Beckovský vypravují, že před švédskými válkami vyobrazena tu byla bitva mezi křesťany a pohany, ve které bojoval báječný Bratřimil z Hrušova, též i jiné hrdinské činy vladyk Hrušovských, mezi nimiž se i to nalezlo: Když Jan král český v Prusích s pohany válku vedl a jeden jeho zástup od nepřátel obklíčen byl, téhož zástupu praporečníkovi pravá ruka, v níž praporec držel, uťata byla. I vzal on ten praporec čerstvě do levé ruky, ale když i tu ztratil, do úst jej vzal a tak dlouho držel, dokud lid český k pomoci nepřispěl a zástup téměř již ztracený z nebezpečenství nevysvobodil. Ten praporečník, z rodu Hrušovských pocházející, velice byl od krále chválen a bohatě obdarován.[6]) Z této síně udělán jest nyní holubník.

Věž Hrušovská postavena jest z drobného kamení, ale rohy její sesíleny byly štukovím pískovým, jak viděti tam, kde omítka opadla. Pozoruhodno jest, že je posud ve věži málo oken, v každém totiž poschodí na jedné straně po oknu a jen nejvýše po dvou. Zdi tohoto staveni, ač hrubé, před lety mívaly nebezpečné trhliny, které nyní jsou zadělány. Pokryta jest věž střechou a krovem s valbami a nejvýše jest lucerna.

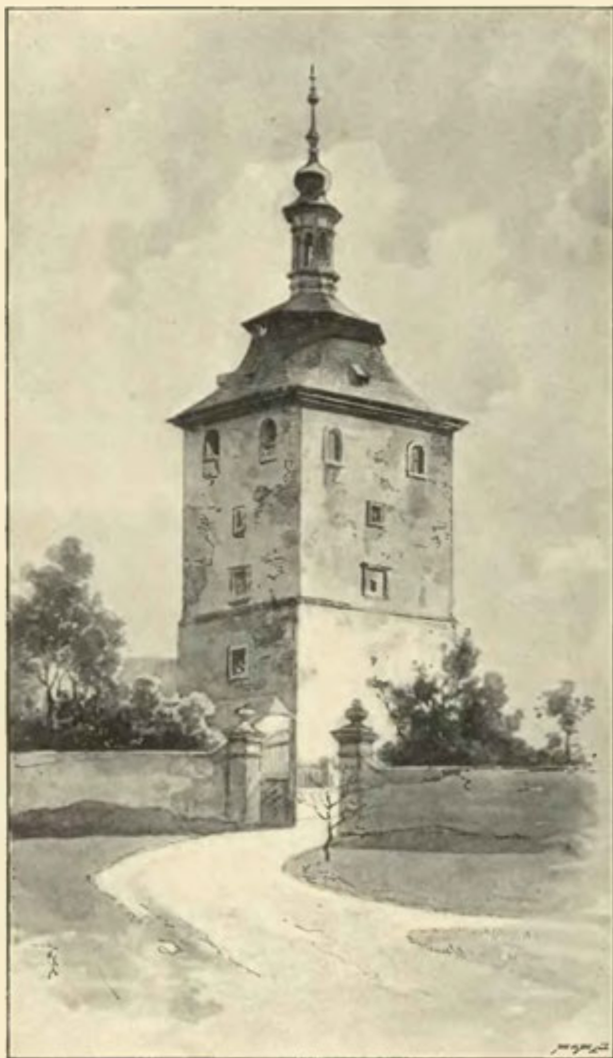
Druhá tvrz stávala několik set kroků severovýchodně ode vsi na ostrohu strmém mezi Jizerou a vodotečí hlubokou (Čertůvkou). Spatřují se tu ještě náspy a příkopy. Tvrz tato, jak se zdá, byla starší, a tvrz ve vsi založena teprve v 15. století, ne-li později. Lákavá jest domněnka, že ji a jiné věže okolní stavěl Staněk, kamenník Pražský, týž, kterýž postavil léta 1505 věž na Velkých Horkách.

Jako byly dvě tvrze v Hrušově, tak i kvetly v 16. století dvě rodiny z Hrušova pocházející, rodem i štítem se lišící. *Hrušovští z Hrušova* nosili štít polovičný, jehož pravá polovice zase napříč na

[1]) Říš. registra. [2]) DZ. 478. A 4. [3]) DZ 114. J 23, K 23. [4]) DZ. 397. H 24, J 4. [5]) Pomůckou: Heber's Burgen V. 240. [6]) Balbín, Epitome II. c. 10, Beckovský, I. 190.

dvě polovice rozdělena byla.[1]) *Voděradští* z *Hrušova* měli štít, v němž od pravého horního rohu k dolnímu levému položen byl pruh, nad kterýmž vynikala půl lilie; nad helmicí pak mívali dvé křídel složených, přes něž týž pruh jako ve štítě položen jest.[2]) Poněvadž tito byli ke konci 15. století osedlí v Chrudimsku a potom v Čáslavsku, a Hrušovští ještě v 16. století na Hrušově seděli, láká domněnka, že Voděradští seděli napřed na Hrušově a po nich následovali Hrušovští, ač není vyloučena možnosť, že tu přebývali vedlé sebe na dvou dvorcích a Voděradští dříve se vyprodali. Léta 1346 připomínají se *Bohuněk a Řehník* bratří z *Hrušova* neznámého rodu.[3]) Není jisto, zdali odtud pocházel *Mikeš Štírek*, jenž se psal z Hrušovan a l. 1388 kostel Brodecký platem ve Sovynicích obdařil.[4]) *Matěj Štěpa* z *Hrušova*, odjinud ze Štítar, byl l. 1396 purkrabí na Častalovicích.[5])

Na Hrušov dostali se potom předkové Hrušovských z Hrušova. Praotcem jich byl Milota z Rudče, jenž se v letech 1364 až 1401 připomíná. Potomky jeho (aneb snad bratřími) byli *Milota* z *Hrušova* a *Jetřich* z *Rudče*. Onen se tak nazývá l 1405, jsa svědkem, připomíná se pak v mnohých zápisech soukromých až do léta 1418.[6]) V následujících dobách žili bratří *Milota* a *Jetřich*, z nichž onen se připomíná často v letech 1427—1470, nazývaje se ke konci života svého Milotou starším; léta 1440 byl na sjezdě Nymburském a léta 1451 koupil od Jana z Brodce průhon, aby tu mohli Hrušovští svá stáda honiti.[7]) S ním se připomíná léta 1440 na sjezdě Nymburském *Vaněk* z *Hrušova*, a *Ješek* a *Petr* odtudž byli léta 1448 ve vojště Poděbradském při dobývání měst Pražských.[8]) Petr žil ještě léta 1495.[9]) V letech 1470 až 1481 připomíná se také *Milota mladší*, jenž měl nějaké dědiny v Kouřimsku.[10]) Rod Hrušovských se tehda velice rozvětvil. Kromě bratří Jana, Václava a Bedřicha (r. 1501), kteří se zakoupili v okolí Všetat a tu dlouho seděli, připomínají se ještě *Jetřich*, jenž l. 1501 Hrušov držel[11]) a jestli se nemýlíme, nynější věž Hrušovskou postaviti dal, a *Milota*. Ti oba drželi zboží Hrušovské, ale každý svou část zvláště.[12]) Milota na Hrušově dvoru poplužném, řeč. Nový dvůr a dvořích kmecích před shořením desk (r. 1541) Elišce ze Vchynic manželce své 250 kop grošů českých věnoval.[13])



Věž v Hrušově

Jetřich zemřel nedlouho před rokem 1546 a v držení statku dostali se synové *Hynek* a *Šťastný* bratří z *Hrušova*. Ti přiznali se r. 1546, 23. února při obnovených zemských deskách, že po předcích svých drží *Hrušov tvrz*, dvůr poplužní, ves, plat při městečku Brodcích, tamže jeden dvůr kmecí se šafránicemi, břehy při Jizeře, s lesy na Brodečtě i na Strašňovském, s dubím při lukách, se stráněmi lesu při Hrušově.[14])

---

[1]) Paprocký, o st. ryt. 198. [2]) Viděti lze v Dobřeni. [3]) Reg. IV. 689. [4]) Lib. erect. XII. 19. Avšak Milota psán byl l. 1406 také z Rušovan. [5]) Lib. erect. X. 4. [6]) Lib. erect. V. 138. X. 102, rel. tab. II. 112. Václav z Hrušova přip. se l. 1405. (Arch. kapit.) [7]) Knihy Pražské, rel. tab. II. 220, 347, 361, DD. 16. f. 75. [8]) ČČM. 1827, III. 81, arch. č. I. 257. [9]) Arch. Roudnický. [10]) Rel. tab. II. 361. 382, 390. [11]) DZ. 43. D 19. [12]) Již dříve patříval dvůr jeden ke Hrádku nad Zámostím. (Rel. tab. II 208.) [13]) DZ. L G 25. [14]) DZ. 250. J 27 Z toho viděti, že jim patřilo také staré tvrziště.

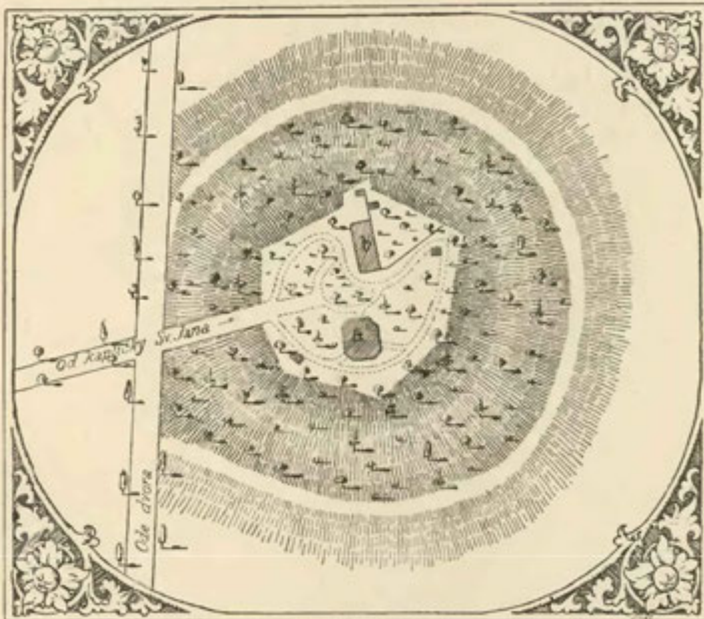
Hynek starší bratr byl již tehda ženat s Veronikou z Močidlan, kteréž (r. 1546) 250 kop na zboží Hrušovském věnoval. V pozdějších památkách (zvláště tytulářích) se již nepřipomíná. Bratr jeho Šťastný oženil se s Eliškou z Močidlan, jíž věnoval na zboží Hrušovském a učinil (r. 1554) poručnicí dětí svých a dětí bratra Hynka zemřelého. Potom prodal Nedonice a Ovčáry roku 1559 Mikuláši staršímu Vančurovi z Řehnic na Jiřicích, přikoupil však za to roku 1577 dvůr poplužný ve vsi Kovanci od Mandalény Hradecké ze Chcebuze.[1])

Nástupce Šťastného *Ondřej z Hrušova* odkázal zboží dceři své Majdaléně, jež byla vdána za *Gotfryda z Berbistorfu*, a jemu též v dluhu 100 kop zboží Hrušovského postoupila. Od zboží Hrušovského prodala roku 1601 dvůr v Kovanci osadě záduší sv. Michala v Starém městě Pražském. Po smrti Majdaléninĕ oženil se Gotfryd podruhé, pojav Alžbětu ze Štampachu. Zemřel léta 1612[2]) a Hrušov dostal se pak bratřím jeho *Ernfrydovi, Jiří Vilémovi* a *Rudolfovi z Berbistorfu.* Ti prodali zboží Hrušovské léta 1608 dotčené *Alžbětě Berbistorfové ze Štampachu,* totiž tvrz Hrušov, dvůr poplužní s rolemi, pivovárem, ovčárnou, kovárnou, vinicemi, štěpnicemi, řekou Jizerou, ves, krčmu v Brodcích, dvůr slove Zábrodecký atd.[3])

Alžběta, jež se ještě roku 1615 ve sbírkách sněmovních jako paní Hrušovská připomíná, vdala se v druhém loži za *Jana z Roupova* a odkázala mu též všechen svůj statek. Odevzdání toto se zajisté nestalo před rokem 1620, poněvadž by byl Jan Hrušov v pokutě ztratil, jakož mu skutečně vzat jest statek Manetínský. Ale i potom, když mu léta 1626 provinění jeho odpuštěno, nemohl Hrušov podržeti, poněvadž jako horlivý evangelík volil vlasť svou opustiti. Pročež vzdal Hrušov léta 1628 *Jáchymovi staršímu Slavatovi z Chlumu na Novém Stránově* tak, aby mu až do smrti jeho ročně 800 kop míšeňských splácel.[4])

Slavata byl tehda arcikněžete Leopolda Rakouského válečnou radou, komorníkem a hejtmanem Starého města Pražského, postoupil již léta 1630 tvrze Hrušovské paní *Anně Arnoldové z Hyršova* na Brodci za 22.000 fl. uh. Za doby a vlády této paní tvrze zdejší od vojska švédského tak spuštěna jest, že se v ní již bydliti nemohlo, jak pilný Balbín ve svém výtahu dějin českých svědčí. Statek Hrušovský v 17. století se dostal Hartmanům z Klaršteina a připojen k statku Brodeckému.

[1]) DZ. 13. F 26, 19. K 7. [2]) Reg. kom. soudu. [3]) DZ. 136. H. 15. [4]) Bílek, děje konf.



Půdorys vrchu Kuncberka: a) býv. zámek, b) myslivna.



Zámek v Křinci.

KŘINEC A KUNCBERK.



Severně od Nymburka jest městečko Křinec,[1]) položené v rovině mezi dvěma horami, z nichž jedna slove Chotuc a druhá Kuncberk. V městečku nachází se zámek, postavený od Augusta Pavla hraběte z Morzina, pána umění milovného, stavení o dvou patrech pravidelného základu a takového též rozdělení, jak se dříve stavělo (ke konci 17. století). V starších dobách bývala ve Křinci tvrz, která byla v 16. století pustá. Léta 1575 připomíná se hrad pustý při městečku Křinci s příkopem a štěpnicí, která v tom příkopu jest. Dnes po tom všem není ani potuchy; i zdá se, že tvrziště se zemí srovnáno při postavení nynějšího zámku.

Severně od Křince v nevelikė vzdálenosti vypíná se vrch Kuncberk, porostlý křovinami a stromovím. Za dob dřívějších bývaly tam upraveny pěkné procházky, sedadla, altánky, i kuželník tam nescházel. Vše to zaniklo pro netečnosť majetníků. Pěšiny zarostly travou, křoviny se na nich rozplodily a poslední altánek, s něhož byla vyhlídka ke Krkonošům, v zimě léta 1890—1891 rozbourán a za staré dříví prodán.

Na vrchu tom založen jest v 15. století hrad, z něhož nic jiného nezbylo, než mohutné náspy a hluboké příkopy bahnem a stojatou vodou naplněné, které hradiště skorem v kruhu objímají, a sklepy. Jest podívaná na tyto příkopy, jimž v krajině daleko široko není rovno. Hrad tento v 17. století již spustl. Léta 1638 praví se, že tu byl „zámeček ve spodcích od kamene, k vrchu od dřeva vystavěný, příkopy obehnaný, již pak pobořený, z kteréhož kamení při dvoře Křineckém pivovár se sladovnou, s spilkami a prostřed něho štoček pro bydlení vrchnosti se třemi pokoji a některými komorami suchými a vespod marštalemi jest vystavěn.“ V téže paměti mluví se též o třech sklepích při zemi na chování vína. Ty se ještě zachovaly a k nim jsou též šíje a menší oddělení

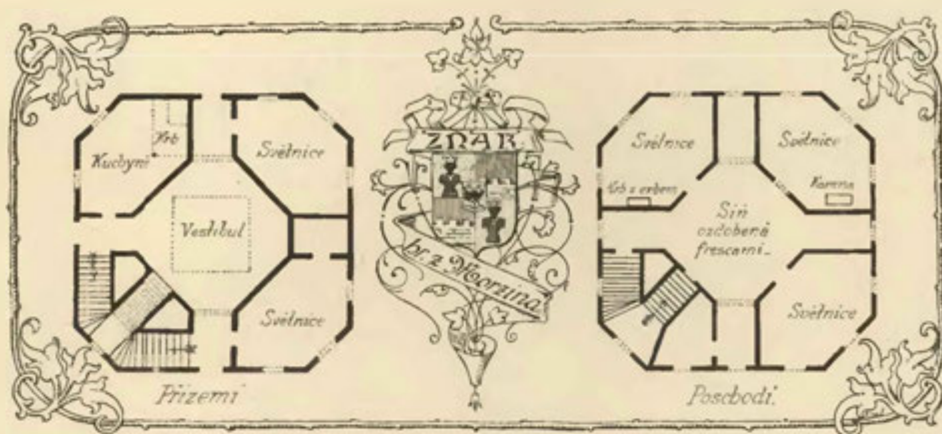
Nějaký čas bylo pusto na Kuncberce a jen tu byly dvě chalupy, v nichž lidé pro opatrování vína ve sklepích složeného bydlívali. Dotčený Pavel z Morzina postavil tu v druhé polovici 17. století zámeček nový. Bylo to stavení osmihranaté pod jedno patro se čtyřmi vykuši ve střeše a vížkou, jež postaveno bylo z opukového kamení a pálených cihel. Přízemí bylo hmotné, z kamene; na něm na zdech byl rám dřevěný a v něm kostra celého prvního poschodí taktéž dřevěná a pečlivě obezděná na způsob

---

[1]) Pomůckou: A. Stiftra popis Křince.

hrazděných stěn. V přízemí byla síň s výklenky a malbami na stropě, okolo níž byly tři místnosti, totiž kuchyně s velkým krbem, dvě světnice a komůrky. Ze síně se šlo po schodech ze dvou stran vedených a nahoře se spojujících do prvního poschodí, kteréž obsahovalo síň, tři světnice a komoru. Síň překvapila každého, kdo vstoupil, dílem svým malířským a štukovým. Nacházela se tu uměle a perspektivně malovaná sloupoví (libůstka 17. a 18. věku), též zříceniny dílem povypoukle vypracované, dílem malované, a konečně výtečně malované krajiny, které klamaly pozorujícího, jakoby se díval do dálky. V jedné světnici k jihovýchodu položené byl též krb, ozdobený erbem Pavla z Morzina a jeho manželky. Ze síně šlo se po schodech pod střechu a odtud do vížky, v níž také byla malba Jupiter sedící na orlu, z jehož pysku sršely blesky.

Schaller nazývá ve své topografii Kuncberk nádherným zámkem, a léta 1818 za rytíře Šimona M. Bethmanna byl Kuncberk tak opraven, že se v něm bydleti mohlo. Později tu konány obžínky. V posledních desetiletích vrchnosť Kuncberk úplně zanedbala. V dolní síni skládaly se seno, sláma, v jedné světnici měli přes zimu bažanty a koroptve, v druhé po celý rok výra. V horní síni sušíval se chmel, při čemž malby neustále otloukávány. Brzy zaprána okna prkny, místnosti spustly, až tomu v zimě r. 1890 až 1891 náhlým sbouráním konec učiněn. Zůstala tu hromada rumu nepříliš pečlivě srovnaná, špatnou travou, bodláčím a kopřivami porostlá. Naše století nazývá se osvíceným, ale hubí se v něm rychleji než v minulých věcích.



Plán zámečku Kuncberka.

Jediné stavení na Kuncberce zůstalo, dům polesného. Ale ačkoliv ta nejkrásnější část spuštěna, ač zanikly záhony květin, které tu bývaly, a cesty pískem posypané, přece jest Kuncberk posud ještě místečkem rozkošným, kde příroda bujně a samostatně hospodaří. Když pak za doby jarní šeřík naplňuje vzduch libou, omamující vůní a ptactvo zapěje, jest Kuncberk nejkrásnější, ukazující po smrti nejčilejší život.[1])

Pokud známo jest, seděli na Křinci napřed vladyky z Valečova, jichž předkové drželi také Zabrdovice Od l. 1378 připomíná se z toho rodu *Jan*, jenž podával kněze do Křince.[2]) *Bernart* z *Valečova*, odjinud z *Jablkynic*, připomíná se v letech 1371—1402 v několika zápisech soukromých a nazývá se l. 1389 pánem na Křinci. Syn jeho byl Jan z *Křince*, jenž podával léta 1398 faráře do Křince a léta 1399 nacházel se s jinými v jednotě panské.[3]) Jan se připomíná při mnohých bězích soukromých a naposled léta 1437.[4]) O jeho nástupcích není nic známo. Křince nabyl po letech *Jan* z *Ronova*, jenž se vyskytuje poprvé léta 1453 mezi těmi, kteří opověděli Sasům.[5]) Měl-li tehda Křinec, není známo; výslovně se nazývá pánem na Křinci léta 1463,[6]) a od té doby navykli si potomci jeho nazývati se *Křineckými* z *Ronova*. Vymřeli teprve léta 1892. Janovi nestačila posavadní tvrz Křinecká, i postavil si nový hrad, jemuž dáno jméno Kuncberk nebo Kuncburk. Příčina toho pojmenování není známa, neméně i to, zdali se původně nazýval Kunstrberk, pod kterýmž jménem se léta 1470 poprvé připomíná,[7]) nebo je-li to jen chyba písařova. Léta 1471 obdržel zápisem královským Mcely a oboje Studce, kromě toho získal drahně statků pozemských. Léta 1480 žil, léta 1487 byl již mrtev, zůstaviv vdovu Majdalénu a syny *Jiříka* a *Viktoryna*.[8]) Oba drželi

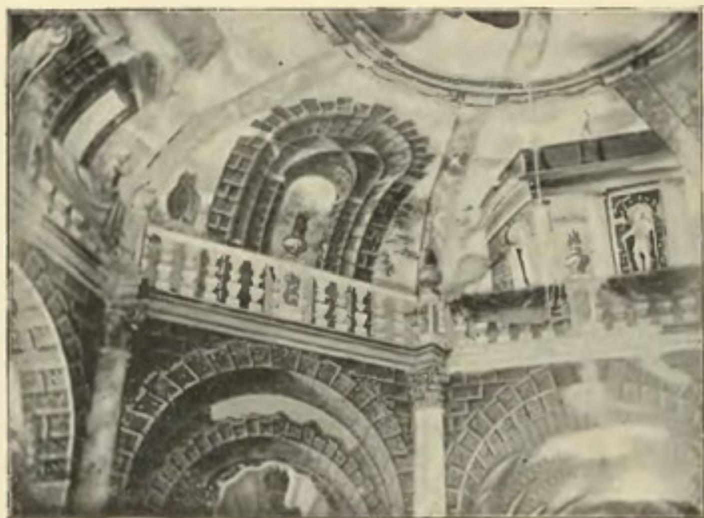
[1]) Podlé poznámek p. A. Stiftra, od něhož pocházejí též vyobrazení ze vnitřku Kuncberka. [2]) Srov. děje Valečova. [3]) Lib. conf., arch. č. I. 61. [4]) Arch. č. VI. 423, knihy Pražské. [5]) Arch. Drážďanský. [6]) DD. 16. f. 39. [7]) DD. 16. f. 204. R. 1483 Cunstenberk. Arch. č. VIII. 493.) [8]) Arch. č. VI. 190, VIII. 469.


Kuncberk.

po otci společně (jak se zdá) Kuncberk a Rožďalovice; oba zemřeli jednoho léta. Jestli ne mezi nimi, přišlo k dělení mezi potomky, poněvadž Janova pošlosť držela Kuncberk a Viktorynova Rožďalovice. Jména obou pánů čtou se v mnohých zápisech soukromých i veřejných. Jiří zůstavil syny *Jana*, *Petra*, *Viléma*, *Jindřicha*, *Albrechta* a *Zikmunda*, z nichž někteří záhy pomřeli. Jan jsa nejstarším, spravoval l. 1514 Kuncberk a jiné statky.[1]) Později však, když přišlo k dělení, držel Jan Ledce, Vilém měl Nepokojnice a Kuncberk přikázán za díl Jindřichovi, jenž se léta 1525 ženil s Markétou z Postupic, ale jí teprve l. 1541 na Kuncberce zámku a dvoru a vsi Křinci věnoval.[2]) Nemaje jiných dětí kromě dcery Kateřiny, zřídil posledním pořízením léta 1542 daným poručníky, aby k dobrému dcery hospodařili. Manželce své vykázal byt na zámku Kuncberce až do stavu změnění.[3]) Zemřel léta 1559. Manželka jeho Markéta měla krátce před smrtí jeho rozličné soudy. Vilém Odkolek z Újezdce žaloval na ni, že mateři jeho nechtěla vrátiti šest prstenů zlatých zastavených, když je od ní vyplácela, a že o něm na Kuncberce mluvila, že je lotr. Ještě léta 1563 poháněl ji Jindřich z Donína z toho, že když Kateřina z Ronova, dcera její, na smrtelné posteli ležela, panně její služebné Marjaně Flašářce z Dolan klíče vzala, pak odemkši truhlici zelenou, z ní vzala klénoty, čepce a roušky.[4])

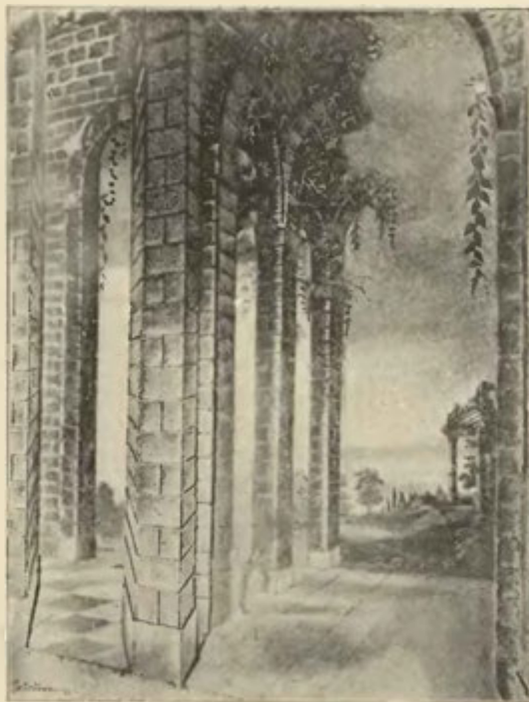
Kateřina vdala se již před r. 1558 za *Jana* purkrabě z *Donína*,[5]) pán tento však zemřel nedlouho před r. 1568 i s paní. Při tom shledalo se tolik dluhů, že statek nemohl býti udržen. Prodán tedy l. 1568 zámek Kuncberk s dvorem poplužným, městečko Křinec s tvrzí pustou a podacím, podací na Chotuci a ves Seletice *Janovi Kostomlatskému* z *Vřesovic*[6]) Tento zemřel nedlouho potom, a statky jeho Kuncberk, Koporeč a Dlažim zdědilo pět jeho synů. Léta 1574 dělili se tito o pozůstalosť otcovu, při čemž dostali *Karel* a *Jakub* společně Kuncberk. Hned potom prodal Karel díl svůj Jakubovi. Jakub zapsal hned potom statek Kuncberský manželce *Anně Vřesovcové ze Sulevic*, aby se v něj po smrti jeho uvázala. Poněvadž se tak léta 1575 hned po zápise stalo, není pochyby, že Jakub léta 1575 zemřel.[7]) Anna pak prodala ještě téhož léta Kuncberk *Jindřichovi* z *Valdšteina* a na Dobrovici.[8])

Zdá se, že po smrti Jindřichově († r. 1579) starší syn Vilém Vok dostal za díl Dobrovici a mladší Heník Kuncberk. Tento zdědil později po bratru Dobrovici a držel oboje panství, jak již vypravováno. Léta 1598 věnoval na Kuncberce manželce své Marii Valdšteinské z Lobkovic.[9]) Bylo již o něm vypravováno, jako i to, že statky jemu z pokuty zabrané dostaly se v držení *Adama z Valdšteina*. Tento pán zemřel léta 1638, zanechav pět


Z Kuncberka.

[1]) DZ. 6. C 21. [2]) DZ. 1. B 14. [3]) DZ. 13. H 14. [4]) Reg. kom. soudu. [5]) DZm. 231. C 20. [6]) DZ. 59. E 6. [7]) DZ. 18. E 20, G 10 DZ. 88. R 6. [8]) DZ. 62. C 27. [9]) DZ. 128. F 26.

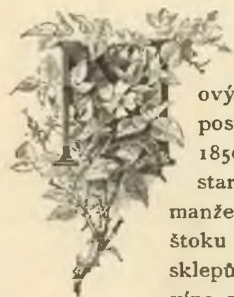
synů. Téhož roku stalo se rozdělení bratrské mezi nimi. *Jan Viktoryn* dostal kromě Komorního Hrádku a Sázavy také Kuncberk zámek pobořený, městečko Křinec s obydlím panským, zámek Nový Ronov a vsi Bošín, Sobenice, Seletice, Košík, Tuchom, Hasinu, Bříství, Podlužany a Zabrdovice. Statek tento prodal léta 1650 *Pavlovi* hraběti z *Morzina* a na Vrchlabí. [1])



Z Kuncberka.

Rodina tato jsouc dlouhá léta v držení Křineckého statku, velice o jeho zvelebení pečovala. Působením jich postaveny v Křinci zámek, kostel, fara, kaple sv. Jana na Rožďalovské silnici, kaple na Chotuci, zámek Kuncberk. Městečko skrze ně obdrželo výroční trhy. Pavel zemřel roku 1688 dne 3. listopadu u vysokém stáří, zůstaviv syny *Jana Rudolfa*, *Františka Mikuláše*, *Ferdinanda Matěje* a *Pavla Tomáše*. Nejstarší syn Jan Rudolf zdědil svěřenství od otce zřízené, k němuž náležely Vrchlabí, Nový Kuncberk (tak řečený od obnovení), Lomnice, Doubravany, Čistá, dva domy v Praze a dvůr v Brandýse. Byl dobrý hospodář a zemřel léta 1702. Svěřenství držel po něm napřed starší syn *Maximilian*, a když tento léta 1706 zemřel, druhý syn *Vácslav*, jenž zemřel léta 1737, naplniv věku svého 64 let. Následoval po něm syn *Karel Josef*, jenž měl panství v držení krátký čas a léta 1741 v Praze skonal, mrtvicí byv raněn. Zanechal po sobě čtyřletého synáčka, jemuž za poručníka ustanoven Josef Antonín hrabě z Morzina a na Novém Ronově. Stav se plnoletým, uvázal se ve svěřenství. Zemřel léta 1791, potomků mužských nezůstaviv, a tak se dostalo svěřenství linii Ferdinanda Matěje, z níž žil *Rudolf Ferdinand Desiderius*. Za něho proměněno svěřenství ve statky zpupné a on prodal všechny kromě Vrchlabí († r. 1817). Křinec koupil l. 1796 svobodný pán Wimmer, c. k. plukovník, jenž byl náruživým lovcem a na panství mnoho bažantův a koroptví choval. Po něm dostal se Křinec léta 1807 v držení *Bethmanů*, bankéřské rodiny z Frankfurtu pocházející. [2])

NOVÝ RONOV ZÁMEK.



Novým Ronovem nazývá se stavení nad Oskořínkem na návrší stojící. Býval tu zámek postavený od Morzinův, čtverhranatý, poschodí vysoký. Z toho stavení udělán v letech 1850—1860 cukrovar a ten léta 1880 vyhořel, tak že potom znova pokryt s ponecháním starých zdí. Uvnitř jest ještě starý portál, nad nímž jest erb jednoho Morzina a jeho manželky. Léta 1638 se popisuje takto: „Zámek Novey Ronov od kamene v půl druhého štoku vystavený, šindelem přikrytý, v němž troje pokoje, jedny nad druhými, drahně sklepů povrchních klenutých i jiných pokojův a komor, tolikéž podzemní sklepy pro víno a pivo, v 2000 kopách míšeňských. Při zámku po levé straně stavení pro úředníka a špejchary v něm atd.“ [3])

Obliba Ronovců stavěti nová sídla a jim přikládati názvu Ronova ukazuje se v Čechách kolikráte, naposled však v 16. století, kdežto sobě rod Křineckých Nový Ronov na zboží původně Jesenickém vystavěl. [4]) Zboží toto, nežli tuto sídlo vystavěno bylo, dostalo se okolo roku 1570 *Bohuslavovi*

[1]) DZ. 301. F 13, 305. D 2. [2]) Obšírně a podrobně o nich a předešlých v dotčeném spise Stiftrově. [3]) DZ. 301. F 18.
[4]) Vesnice Jeseník velký a malý, Oskořínek a Patřín, jež tvořily zboží Jesenické (později Ronovské), dostal od bratří svých na rozdílu *Jan* (*starší*) *Křinecký z Ronova* a držel je k Ledcům. (DZ. 250. J 2.) Vloživ si je již roku 1545 ve dsky, vložil je po druhé roku 1553 jakožto již vydrželé se vsí Loučení. (DZ. 251. A 21.) Po jeho smrti dělili se synové po něm zůstalí *Jiřík*, *Adam*, *Kryštof* a *Zdislav* r. 1558, při čemž připadly vsi svrchupsané na nejstaršího Jiříka, jenž však dlouho nežil. Tedy bratří po něm zůstalí prodali léta 1561 vsi Oskořínek, Velký Jeseník, Malý Jeseník, celé s dědinami na Chrastsku a Jílecku Janovi Křineckému z Ronova na Dětenicích. (DZ. 55. G 20.)

Křineckému z Ronova a na Dětenicích, jenž měl arci sídlo a bydlo na tvrzi Dětenské. Ještě roku 1587 spokojen jsa s tímto bydlem, zapisoval vsi Jeseníky a Oskořínek choti své Beatrici z Pilníkova, [1]) ale roku 1593 zápis ten propustil. Příčina toho byla ta, že zatím Bohuslav v letech 1587—1593 na kopci nad Jeseníky ležícím novou tvrz vystavěl a proto chtěl, aby stavení toto také v zápis pojato bylo tak, jak skutečně roku 1593 zápis ten sepsati dal. [2]) Než i potom se rozmyslil. Nemaje dětí z dvojího manželství, daroval vkladem roku 1595, 18. ledna jen zboží Dětenské choti své, beztoho již bohaté po otci, a *Janovi Albrechtovi Křineckému z Ronova*, strýci svému, jehož si byl zvláště oblíbil, vkladem téhož dne učiněným (18. ledna) daroval „sídlo nově vystavené, kterémuž jméno dal Novey Ronov, ležící nade vsí Maleym Jeseníkem a dvorem poplužným při témž sídle a druhým v Oskořínku, a jiný dvůr za rybníkem, vsi Malý Jeseník, Oskořínek, Velký Jeseník s podacím, v Mečíři c. t. m. se vším příslušenstvím.“ [3])

Jan Albrecht koupil roku 1596 Březinské zboží v Bechynsku, kdež sobě novou tvrz vystavěl, a zdržoval se tu také často, pročež byl učiněn hejtmanem kraje Bechynského. [4]) Prodav toto zboží, přikoupil něco v Boleslavště a učinil pořízení roku 1600, jímž zboží a děti po smrti své manželce své Kateřině Logovně z Altendorfu poručil. [5]) Nedlouho potom zemřela mu choť a Jan Albrecht pojal jinou, Johanku z Budova, jíž (vkladem roku 1601, 16. srpna) na „sídle v nově vystaveným, řečeném Novey Ronov“ a celém zboží 6000 kop míšeňských věnoval. [6]) Roku 1605, 25. listopadu dal si v desky vložiti nové pořízení o manželce své, jímž jí po smrti odkázal 5000 kop grošů českých a k tomu ves Jizbice a dvůr Byšický. Štěstí mu tehda přálo, napřed zdědil Dětenice, potom koupil roku 1614 Rožďalovice, ale účastenství jeho v rebelii r. 1618—1620 uvrhlo jej v největší bídu. [7]) Statky jeho byly mu pobrány a Rožďalovice s Novým Ronovem roku 1622 v pondělí po moudrosti Boží *Albrechtovi Václavovi Eus. z Valdšteina* za 58.333 fl. uh. prodány. [8])

Od Albrechta přejal oba statky roku 1623 *Adam z Valdšteina na Hrádku*. Po smrti pána tohoto rozdělili se synové jeho tak, že dostal *Jan Viktorin hrabě z Valdšteina* (roku 1638, 25. listopadu) Hrádek Komorní s klášterem sv. Prokopa, pak panství Kunstberské a k tomu také Nový Ronov. [9]) Pán tento prodal oboje statky své v Boleslavště. Ronov koupil *Václav Zachariáš Záborský z Brloha* s chotí svou *Markétou* roz. *Markvartovnou z Hrádku*, jichžto spoludržiteli se jmenují také Jan Obytecký, Eva Kokořovcová a Polyxena Malovcova z Hrádku. [10]) Po Václavově smrti dědili bratří jeho *Adam* a *Jindřich Šťastný*, kterýžto poslední ještě let svých neměl. Potom prodali komisaři nařízeni (na místě Jindřichově) Markéta a Adam zboží zděděné zámek Nový Ronov, jakž se tehda vystavěný a spravený nacházel, roku 1652, 14. května *Alšovi Ferdinandovi Vratislavovi z Mitrovic* za 30.000 kop míšeňských. [11]) Aleš držel zboží to jen čas krátký a prodal zase zámek Ronov roku 1658, 19. října *Odolanovi Věžníkovi z Věžník* na Lobzech a Mšeně, JMC. radě a královskému podkomořímu za 35.000 fl. uh. [12]) Pán tento byl roku 1661 a 1664 na sněmu zemském a zplodil syny *Albrechta Šťastného* a *Michala Františka*, kteří po otci drželi Mšeno, Lobze, Velké Všelisy a Ronov. *Michal* odděliv se Ronovem, prodal r 1689, 11. srpna statek Nový Ronov se všemi vesnicemi za 100.000 fl. *Janu Rudolfovi*, říšskému hraběti z *Morzina na Vrchlabí*, jenž jej sloučil s panstvím Křineckým, [13]) od něhož od těch časů nebyl odloučen.

TVRZE V OKOLÍ KŘINCE.

KOŠÍK.

Severně od Křince k Rožďalovicům jest ves Košík, v níž také tvrz bývala. Za dob Balbínových byly tu ještě zbytky a Beckovský počítá ji ke hradům pustým. [14]) Zdali s názvem vesnice této souvisí příjmení *Košíkův z Lomnice*, není známo; ovšem se ví, že Jan Košík z Lomnice ji držel a odtud věno manželky své Machny na jiné vesnice převedl. [15]) Ještě l. 1440 byla v držení Košíku *Vrata z Lomnice*, která darovala ke kostelu Rož-

[1]) DZ. 24. A 28. [2]) DZ. 26. K 5. [3]) DZ. 27. H 4. [4]) DZ. 127. D 26 a 129. G 11. [5]) DZ. 129. J 20 [6]) DZ. 130. K 11. Tehda také držel ves Jíkev. [7]) Srovnej děje Rožďalovic. [8]) DZ. 194. G 5. [9]) DZ. 301. F 6 atd. [10]) Slovník Naučný „Záborský“. [11]) DZ. 312. J 26. [12]) DZ. 312. K 23. [13]) DZ. 400. M 23. [14]) Miscell. III. 84, Poselk. I. 1031. [15]) DD. 15. f. 38.

ďalovskému poloulání háje svého v Kalku. [1]) Později měli Košík páni z Valdšteina, ale když jí *Vilém z Valdšteina* l. 1510 prodával, již tu tvrze nebylo. [2])

DOUBRAVANY.

Severně od Křince jest ves Dobravany, vlastně Doubravany, odtud řečené, poněvadž ji v doubravě založili a obyvatelé její se odtud tak jmenovali. Bývala tu také tvrz a l. 1318 sídlo Zdeslavovo. [3]) Léta 1372 připomíná se *Ješek z Doubravan*. [4]) Okolo léta 1395 zemřel *Zdeněk* odtudž v Božtěšicích, vsi zaniklé někde v okolí. Ke zboží jeho táhli se *Bohuslav*, *Jan* a

[1]) Arch. č III. 524. [2]) DZ. 6. F 12. [3]) Tab. vet. 318. [4]) Arch. Břevnovský.

Václav bratří z *Doubravan.* [1]) Také se připomíná léta 1440 mezi sněmovníky Nymburskými *Jan z Doubravan.* [2]) Potomek jeho *Jan Doubravec z Doubravan* prodal l. 1521 vsi Doubravany a Straky a zakoupil se pak v Kouřimsku, maje Radim. Novým pánem stal se *Zikmund Strusský z Doubravan*, jehož rod později vymřel. Bezpochyby se dostaly Doubravany dědictvím *Janovi Chlumovi z Chlumu*, který je léta 1567 držel: ale léta 1570 prodal tvrz, dvůr a ves Doubravany, dvůr v Pojedi a část Bošina *Janovi Rašínovi z Ryzemburka.* [3])

Jan zemřel léta 1577 dne 22. července a pozůstalá vdova Saloména z Valdšteina spravovala statek do plných let sirotkův. Léta 1587 ženil se nejstarší syn *Petr Lukáš*, pojav za manželku Markétu Myškovnu ze Žlunic. Téhož roku prodal s bratřími (Jiří Sezimou, Alexandrem Bohabojem a Maximilianem) statek Doubravanský mateři své, [4]) ale zdědili jej později zase, a ujal jej léta 1600 od Petra a Maximiliana *Jiří Sezima.* [5]) Týž pro provinění při vzpouře odsouzen byl k manství. Pozůstalý syn *Jan Petr* neohlásil se o přijetí léna na statek po otci zděděný a proto jej měl propadnouti; poněvadž jej však prodal s císařským povolením *Adamovi z Valdšteina* (1625), byl zůstaven v držení svého práva. Adamovi byl pak statek ten l. 1631 z manství propuštěn a k panství Kuncberskému připojen. [1])

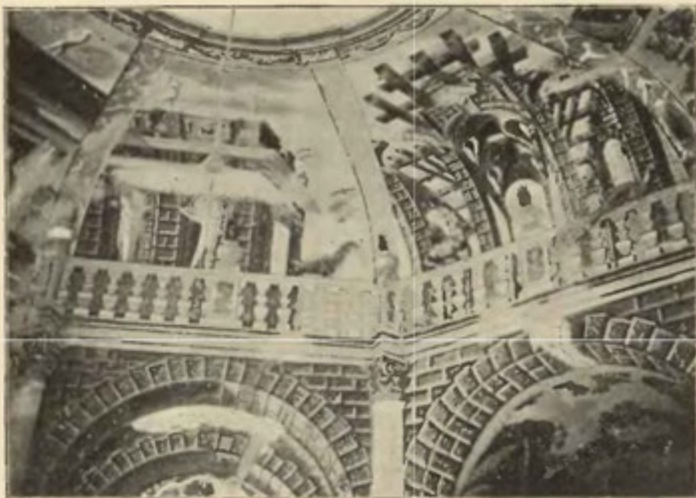
[1]) DD. 14. f. 48. [2]) Arch. č. I. 249. [3]) DZ. 64. J 18—19. [4]) DZ. 20. L 29, 69. F 11, reg. kom. soudu. [5]) DZm. 236. C 4.

[1]) Bílek, děje konf.

JÍLEC.

Nedaleko Křince stávala tvrz Jílec. Snad jest památkou na ni samota Leč. Jisto jest, že dotčená tvrz tam někde stála a že se velký Křinecký rybník pod Chotucem ležící po ní nazýval také Jíleckým. [2]) Léta 1443 seděl tu *Bohuslav z Budčevsi*, odjinud z *Cholynic.* [3]) Týž zapsal léta 1451 manželce své Anně z Koloděj 400 kop věna na Jílci tvrzi a dvoru a poručil jí dítky svoje. [4]) Zemřel před r. 1456. [5]) Jílec se dostal později Křineckým z Ronova, kteří l. 1561 k vesnicím svým Velkému a Malému Jeseníku a Oskořínku také dědiny na Chrastsku a Jílecku drželi. [6])

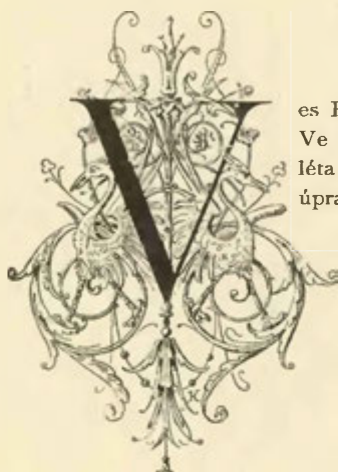
[2]) Ve smlouvě Jiříka z Ronova s Nymburskými (1509, 9. Jun.) mluví se o hrázi téhož rybníku proti Vesci. [3]) Rel. tab. II. 264. [4]) Rel. tab. II. 266. [5]) DD. 16. f. 8. [6]) DZ 55. G 20.



Z Kuncberka.



BEZNO (BZENSKÉ TVRZE).



Ves Bezno leží na mírném návrší, dvě hodiny jihozápadně od Mladé Boleslavě.[1]) Ve vsi stojí zámek postavený l. 1750 od hraběte Josefa Pachty z Rajova, který léta 1817 až do spodního klenutí vyhořel, tak že potom (r. 1818) úplně v moderní úpravě znova postaven. Jest to stavení o dvou patrech, kolem něhož byty úředníkův a hospodářská stavení rozestavena jsou. Dvoru tomu říkalo se Velký dvůr a při něm (snad na místě zámku) stála jedna tvrz Bzenská. Z druhé tvrze Malodvorské zachovaly se jen kamenné veřeje u nynějšího ovčína, nad nimiž se erb Bzenských z Prorubě a rok 1605 posud spatřují. Konečně se ukazuje tvrziště v panské zahradě, jež slove Smilovská.

Jako jiné vesnice úrodné a v kraji ležící, tak i Bezno nepatřívalo jednomu pánu, nýbrž bylo na několik vladyčích statků rozděleno.[2]) Kde později byla tvrz (snad Velkodvorská), seděl *Bohuněk* z *Libiše*, jenž obdařil l. 1371 kostel zdejší rolemi a v letech 1374—1417 ke kostelu a oltáři v Bezně spolu s jinými kněze podával.[3]) Léta 1399 daroval s *Čeňkem* z *Bezna* faráři zdejšímu lán rolí u Bezna a léta 1406 sám plat témuž na záduší Peška bratra a Anny manželky jeho.[4]) Bratrem jeho snad byl *Ctibor Čepec z Libiše*, snad týž, jenž se připomíná l. 1364 mezi patrony kostela na Čejkách. Léta 1408 obdařil faru zdejší rolemi na záduší Pavla, otce svého,[5]) a seděl potom na jiných statcích.

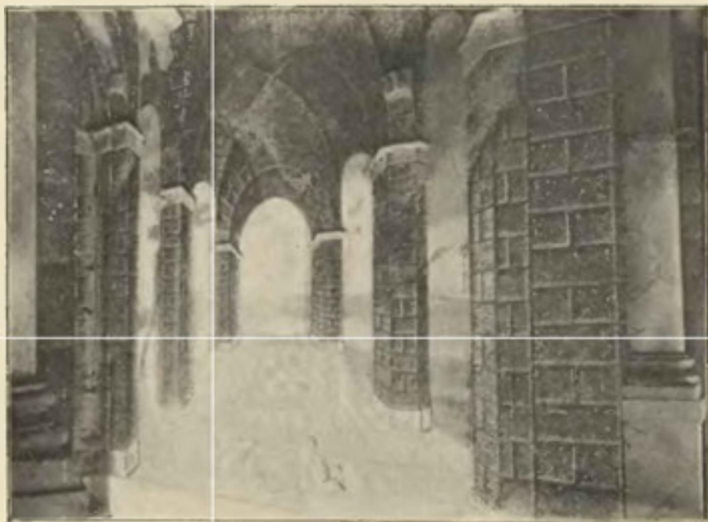
Na prvém statku seděl léta 1374 *Ješek Skřečnice*, a *Ctibor Skřečnice* z Bezna připomíná se l. 1381.[6]) *Jiří* z *Bezna* zemřel před l. 1384, *Markvart* připomíná se léta 1397 a *Lukáš* léta 1400, kdež obdařil faru zdejší rolemi v Proševicích.[7]) Zůstala po něm vdova Perchta a synové *Pavel* a *Alex*, kteří se léta 1412 připomínají.[8]) Úroky v Bezně měl *Havlík ze Zvířetic*. Po jeho smrti daroval král Václav právo to odumřelé (r. 1405) *Janovi ze Smržova*, purkrabí na Bělé a později na Bezdězi,[9]) který dal léta 1411 plat na zboží Bohunka Kledrducha z Bezna křižovníkům Svatomářským v Praze. Ještě léta 1413 nazývá se Janem z Bezna.[10]) *Ctibor* z *Bezna* nazývá se synovcem Bohunkovým, připomíná se s ním poprvé l. 1417[11]) a potom sám v rozličných pamětech soukromých a naposled léta 1450, a byl léta 1440 na sjezdě Nymburském s *Janem* a *Petrem z Bezna*, z nichž onen i léta 1444, tento i léta 1450 v pamětech se uvozuje.[12]) Tohoto potomkem byl léta 1499 Václav Petrle.[13])

Pozdější držitelé pocházeli od *Zdeňka* z *Prorubě*, jenž držel již léta 1460 statek v Bezně. Od l. 1479 připomíná se syn jeho *Zdeněk* ještě za živobytí otce svého.[14]) Léta 1510 pobral Janovi faráři zdejšímu vepře z krmníka, žito, oves, mouku, máslo, sud piva, víno a j. v. a truhly vysekati dal. Věc ta zběhla se takto. Kněz Jan byv obeslán od děkana Boleslavského, jel do Boleslavě a tu sedm neděl (snad ve vězení) zůstával. Zdeněk domnívaje se, že utekl, obeslal všecky lidi již druhého dne, když kněze nebylo, neb poněvadž mu byly kostelní klénoty svěřeny, bál se, aby se škoda nestala na faře. Těm poručil, aby klíče od domu kněžského vzali a jej zamkli; Martinovi Zemanovi rozkázal, aby na faru dohlédl a ji

[1]) Pomůckou: Místop. bibl VII. str. 52 [2]) Bezno připomíná se již v starých listech 11. stol. (Viz Reg. I.) [3]) Borový, lib. erect. I. 83, lib. conf [4]) Lib. erect. V. 131, VI. 97 [5]) Lib. erect. VIII. 13, rel. tab. II. 51. Srov. Jenštein a Vinařice. [6]) Lib. conf., arch. gub. [7]) DD. 13. f. 33, 43, lib. erect. V. 19. [8]) DD. 14. f. 66, knihy Bělské. Viz i DD. 15. f. 51. [9]) DD. 14. f. 58. [10]) Rel. tab. II. 85, arch. Olešnický. [11]) Lib. conf., staré knihy Pražské. [12]) Arch. č. I. 249, knihy Bělské, arch. gub. a Boleslav. [13]) Paprocký, o st. ryt. 197. Léta 1463 připomínají se v knihách Bělských Pavel a Prokop bratří z Bezna. [14]) Arch. Třeboňský. DD. 16. f. 107.

opatroval. Potom poslal list k děkanovi Boleslavskému, aby se kněz Jan vrátil a všecko mu zase v moc řekl dáti. A když knězi vše vrátil, vzal mu z krmníka vepře jednoho, chtě mu zaplatiti 48 grošů míšeňských od krmení. (Jan převzav faru převzal pět vepřů panských a kdyby ty zbil, měl pánu jiných pět postoupiti.) Když se kněz vrátil, požádal Zdeňka, aby mu počet dělal. Zdeněk k tomu svolil a počet mu dělal, ale mezi řečí počal se smáti, přátelé Janovi se rozhněvali a nepřijavše počtu odešli. Když se Zdeněk a Jan sešli na faře, prosili sebe, aby jeden druhému odpustil, a v dobrém se rozešli. Potom však kněz vinil Martina ze 100 korců ovsa, kterého ovšem bylo tolik o žních, ale méně o masopustě. Také ho vinil z 10 korců hrachu, ale z toho dal Martin 4 korce mlátiti a ostatek zůstal ve stodole; tři z nich dal Matějovi mlatci v dluhu, poněvadž ten nechtěl již na faře dělati, a ze čtvrtého jedla čeleď. Vinil jej z nějakého masa, ale to maso stráveno od čeledi. Martin nalezl mísu sádla vepřového, dal je přepustiti a nalil dva hrnce, menší vymastil čeledi a větší dal Janovi, když se vrátil, ale přece jej tento z něho vinil. Vinil jej ze slanin, ale čeleď je snědla a ostatek dal Martin dceři Janově. Kostelníci pak dali Janovi polet masa jiného. Ze sladu kázal Martin piva navařiti čeledi a ostalo ho půl sudu, když Jan se vrátil, ale tento chtěl míti svůj slad. Vinil jej také z užitku dvou krav a že s koňmi panskými jeli do lesa, ze zelí, z hub a soli, což čeleď strávila. Vinil ho také z láhvice nebo tykve vína, ale to víno zeť jeho kněze přinesl a dával sedlákům píti, kteří na faře hlídali druhý večer, když byl Jan odešel. Vinil Zdeňka, že mu čeleď rozehnal, ale ten jen dceři kázal jíti pryč s mužem, kázav jim dáti potravy sýra, másla a něco i masa. Když se měl Jan hnouti z Bezna, vydal kostelníkům všecky kostelní věci a na tom jim právě udělal jako poctivý kněz. Žil pak v Boleslavi.[1])

Připomíná se Zdeněk naposled l. 1527.[2]) Čtyři jeho synové l. 1533 dělili se o statek, jejž předkové jich z rozličných menších statků skoupili.[3]) Petr dostal část vesnice (a měl také Všelisy), Jan dvůr poplužný, Pavel část vesnice a Václav tvrz, dvůr a část vsi, na níž věnoval manželce Marjaně z Očedělic.[4]) Petr dostav na díl podací kostelní, dosazoval sem kněží vyznání Lutherova, sám jsa přívržencem toho učení a v pátek maso jeda. Jednoho času, tu neděli po Božím těle zjednal kněze Jiříka, aby mši sloužil v Bezně. Tedy kněz oznámil na kázání: „Řekl pan Petr, pán podací, že vás žádá osadních, abyste počkali před kostelem po mši.“ Tehdy osadní počkali. Tu přišel Petr k nim a otázal se jich: „Líbí-li se vám tento kněz osadný čili nelíbí?“ Řekli, že se jim kněz líbí. Tu si položili, aby se po obědě sešli na faru. I sešli se a Petr pověděl osadním, že „vám toho kněze dávám na ta práva, jak jsou jiní kněží za starodávna byli.“ Tu žádali osadní, aby s knězem rozmluvili sami. Pán podací to učinil, že jim přál; pak chtěli s knězem vystoupiti ven, ale Petr pověděl: „Buďte vy tu již, vystoupím sám.“ Tehdy s knězem mluvili a kněz s nimi: „Milí sousedé! já sem teď mezi vámi sám, co kůl žádného s sebou nemám, než vy se opatrujte jako muži moudří.“ Jan Vančura, jenž měl část Bezna, nebyl s tímto knězem spokojen, možná také, že nějaký čas kněze v Bezně nebylo. Jisto jest, že Petr záduší užíval a z toho kněze platil. Proto obvinil jej Jan u soudu komorního, že fary knězem neobsazuje (totiž aspoň takovým, který svátostmi přisluhoval). Petr zase se vymlouval, že lidé Vančurovi jsou pyšni a nechtějí přijíti kněží, jež jim podává. I odsouzen Petr, aby jim kněze dal, a poněvadž se našlo, že Petr slova rouhavá proti Pánu Bohu i také církvi svaté mluvil a zvony od záduší prodávati chtěl, vzat na závazek.



Z Kuncberka.

Tím ještě věci nebyly ukončeny. Léta 1541 žaloval Matěj Kudrna, farář osadním Bzenským, jaké se mu (rozuměj od Petra) protivenství a těžkosti dějí. A tu řekl Pavel Bzenský: „Kněže Matěji, bude-li kdo na vás mocí sahati a na vás co počínati, každte ke šturmu udeřiti.“ Podobně se stalo,

[1]) Sbor. hist. III. 243, reg. kom. soudu. [2]) Reg. kom. soudu. [3]) Zůstala část, která patřila Vančurům z Řehnic do r. 1537 a pak se dostala k Velkým Horkám (DZ. 6. E 10), a dvůr, který prodal r. 1541 Jan Diblíček z Přívor Janu Hrzánovi z Harasova (DZ. 1. A 29). [4]) DZ. 7. A 10, 8. H 3, 42. K 17.

když část osadníkův utekla se k Albrechtovi Klusákovi z Kostelce, hejtmanu krajskému, žalujíc na Petra, že každého kněze, který něco pohospodaří, odtud vytiskne. Hejtman tedy rozkázal, aby se sezvonili, kdyby někdo knězi násilí činil. Opravdu dal Pavel zvoniti, když Petr knězi obilí zamknouti dal, a když z toho léta 1543 k soudu pohnán byl, zůstal práv. A poněvadž Matouš Hapalík, poddaný Albrechtův a jiný poddaný Víta Cetenského na Petra vedlé jiných se zbraní běžel, byly také o to soudy. Sice mezi bratřími shody nebylo. Pavel žaloval léta 1541 na Petra, že novou a nespravedlivou krčmu v Bezně zarazil,[1] Petr zase vinil Jana, že léta 1542 přišed na grunty jeho do krčmy, do komory všel svévolně a hotové peníze, šaty ložní z truhel pobral. O Petrovi jiní lidé s uctivostí nemluvili. Jan Myška ze Žlunic pravil o něm, že jest šíbal, „v hrdlo lže a vymyšlené věci mluví". Jan Člověček z Popovic psal o něm radě Kolínské (r. 1546), že se mezi nimi postavil jako netopýr, že nevážil se zapomenouti nad svou pečetí duší, ctí, věrou a svědomím, a že jest přesvědčený lhář. Ještě i tato událost o něm jest známa: Kněz Jan Machek, farář Předměřický, setkal se v Sovinkách s Petrem Bzenským a vzal jej k sobě zadu na vůz. Když byli u Božích muk mezi Beznem a Sovinkami, uhlídali Petra Trouda, souseda ze Sovinek, an jde okolo humen. I rozkázal Machek pacholku svému zastaviti a volal s Petrem na Trouda, aby k nim chutně přišel. Když přišel, vítr Petrovi zvrhl sukni — a on měl ručnici — tu k němu mluvil Machek tato slova: „Pane Petře, šetřte se a kryjte se, ať vás někdo neuhlídá a neosvědčí, abyste pokuty nedali." To všecko slyšel Petr Troud a ohlédnuv se, co se děje, spatřil Petra, an sukni složil s levého stehna a přikryl se napřed. Mnohokráte prve Machek ho s ručnicí vídával a tu výstrahu dával; dával mu tu odpověď, že jest nebezpečný hrdlem svým od přátel mlynářových pod sv. Jiřím. A když jezdil do Boleslavě, též ho napomínal, aby s ní nejezdil. Pověděl, že jeho v tom žádný nespatří, neb že ji ve váčku nosí, a když přijede do města, dává váček s ní schovávati Kakasovi, ale ten neví, co je v tom váčku, neb se jemu nedá jeho dotýkati. Léta 1540 proto byl pohnán od Arnošta Krajíře, že chodil s ručnicí, zbraní zřízením zemským zapověděnou.[2]

Václav, nejmladší z bratří, hospodařiv pokojně na tvrzi živ byl ještě l. 1584, kdež tvrz v Bezně zapsal Anně a Johance, dcerám svým.[3] Anna vdaná Dobranovská prodala léta 1600 dvůr svůj v Bezně, který za díl dostala, *Adamovi Bzenskému z Prorubě* na Niměřicích a Bezně, bratranu svému (synu Pavlovu). Týž pak získal také neznámým způsobem druhý díl Johančin[4] a odkázal posledním pořízením statek svůj synům svým a manželky své Johanky Bzenské ze Sloupna. Léta 1605 zemřel.[5] Synové jeho dělili se léta 1606. Jan dostal druhý díl Bezna, totiž tvrz, dvůr a část vsi a Všelisy, Albrecht první díl, totiž dvůr, Věnek Niměřice, a Pavel díl nám neznámý. Jan věnoval léta 1610 na dílu svém manželce Anně Marii z Gerštorfu a přikoupil léta 1615 ves Boreč a část vsi Bezna Hrzanovskou.[6] Albrecht ženil se s Dorotou z Řehnic, jíž léta 1611 na dílu svém věnoval.[7] Byl sice dobrý hospodář, ale člověk k pití náchylný a proto z opilosti často násilný. Říkali o něm lidé, že kdo neuměl dobře píti, nesměl k němu přijíti. Napřed se škorpil s bratrem Janem. V dílčích cedulích léta 1606 bylo psáno, že držitelé dílů Bzenských mohli k lesům, polím, lukám a pastvám s poddanými dojížděti, docházeti a doháněti dobytky, kudy se od starodávna dojíždělo, ale proti tomu dal Albrecht cestu vozovou z Bezna k Nemeslovicům plotem zahraditi a zaplésti tak, že Jan a jeho lidé tu jezditi nemohli (r. 1613). V ty časy okrvavil v Praze Albrechta písaře Malobratřického. Léta 1614 jsa na Podolci pod Boleslaví na vrchu Skalici, tu na kněze Jana Veterusa, který byl v domě řečeném na Karmeli, kordu dobyl. Největší křik však způsobil při následující příležitosti:

Roku 1615 ve čtvrtek po Hromnicích jel Jan Jindřich Kej z Kamenice s Karlem z Bendemanu a pacholky po své potřebě. Když byli ves Hrušov minuli a nedaleko ode vsi Bezna byli, pro velikou zimu, vítr a metelici dále jeti nemohli. Tedy poslal Kej pacholka svého Plachera Němce na cestě napřed k panu Albrechtovi Bzenskému, jemu pánovy neznámé volné služby vzkázati, a kdyby proti pánu nebylo, že by chtěl na hodinku pro zlost cesty od větrův a vání s jedním stavu rytířského u něho se zastaviti s 5 koňmi a 3 služebníky. Tu Albrecht hned k pacholku vyšel, jeho se ptal, jak pánu jeho říkají. Odpověděl; „Jan Hendrych Kej." Potom promluvil Albrecht: Jestliže pán za vděk přijíti chce, má jemu milý host býti. Tedy jel pacholek zpátkem a pánu takovou odpověď přinesl. Když přijeli ke tvrzi, Albrecht oba pány k sobě do lozumentu dal, ale koně skrze svého služebníka do krčmy vésti dal, a teprv když čas jídla byl, služebníky z krčmy k jídlu do domu pana Bzenského povolali. Mezi tím páni společně „veliké truňky dělali", majíce i Jana, bratra Bzenského při jídle. Po chvíli se Albrecht s Bendemanem „strany truňku" svadil. Potom Kej Albrechtovi jednu připil domnívaje se, že on jemu splní, ale on nechtěl, než Keji zase představil. Tedy ji Kej ještě jednou splnil a Albrechta prosil, že ještě některé věci

---

[1]) Rel tab. I. 349, arch. mus., reg. komorniho soudu. [2]) Reg. 9. G, kom. soudu N 2. [3]) DZm. 235. L 5. [4]) DZ. 176. J 27. [5]) DZ. 132. R 17. [6]) DZ. 135. B 9, 189. H 19. [7]) DZ 135. K 17.

s ním promluviti má, aby vždy tovaryše jeho, pana Bendemana, poněvadž velice opilý jest, propustil spat jíti. To však Bzenský učiniti nechtěl, nýbrž přece pitím naň docházel, až Bendeman se pod stůl podávil. Nad to nade všechno chtěl Albrecht Keje přinutiti, že musí také píti, by se pak také pod stůl podáviti měl. Řekl Kej: „Co by mi v tom poslouženo bylo s přílišným pitím? však jestli že se vám líbí, splniti chci.“ Potom vstali oba a Albrecht ke Keji několikráte mluvil, že jednoho za ničemného huncfuta drží, když jeden druhému požehná a nechtěl by jemu splniti. Tak Albrecht tu sklenici zase se stolu vzal a Keji poručil, aby mu splnil. Odpověděl Kej, že již dvě splnil, že to jeho není, než pana Albrechta Bzenského, on že má splniti. Potom šel Kej do komory v úmyslu, že si s tovaryšem svým lehne, ale Albrecht šel za ním zase se sklenicí do komory a mocí jej nutil, aby tu sklenici po třetí vypil. Tu Kej mu byl po vůli, tu sklenici přijal a jemu Bzenskému ji na zdraví jeho, jeho nejmilejší manželky i všeho domu, též na dobrou noc připil, toliko aby jeho dále truňkem neobtěžoval; nebo že příležitosť jeho není dále píti, že chce ležeti. Potom vzal Bzenský sklenici od Keje a jeho zase z komory a za stůl přinutil, sklenici zase naliti dal a před Keje postavil. Tu odpověděl Kej, že on již po třetí splnil, že ji má Albrecht Bzenský splniti, on že ji jemu připil na zdraví jeho, manželky jeho i všeho domu jeho. Však Albrecht aby ji jen připil, že jemu tolik na dobrou noc splní, co jemu možné bude. Potom Albrecht tu sklenici zase vzal, před Keje postavil a sklenicí na stůl udeřil, že polovice nohy uskočila, a vedlé toho oznámil, že Kej mu musí ještě jednu splniti, nebo že mu ještě žádnou do konce nesplnil. Tedy Albrecht tu sklenici, poněvadž státi nemohla, vzal. Všichni měli „po nemalém rauši“. Čeleď v krčmě uslyševši, že se hádají, šla do tvrze, chtíc pánům svým na služby hleděti. V tom vyšel Albrecht ven. Zatím dal Kej tu sklenici pacholeti svému. Přišel brzo potom Albrecht a uhlídav tu sklenici, že ji pachole drží a bylo z ní upito, zeptal se pacholka svého, kdo z ní pil, a když ten řekl, že pacholek Kejův pil, přistoupil k pacholeti, vytrhl mu sklenici z rukou, vylil to víno na zemi, dal naliti jiného a dodal ji Kejovi, aby mu ji splnil. A obrátiv se k pacholku dotčenému, dal mu pohlavek řka, že má jiné sklenice, proč z té pil. A tu se počali vaditi o ten pohlavek, a druhý pacholek popad toho pacholka, táhl jej ven, aby se pro něho neservali, kterýžto pacholek jej poslechl a šel ven do krčmy ke koním. V tom se Kej ozval, proč mu pacholka bije, že by ho on sám potrestal, kdyby mu co ublížil. Když pak promluvil Albrecht, že neměl píti z té sklenice, Kej hodil tou sklenicí pod stůl. Tu se hned Bzenský Keje chytil a vytáh mu jeho vlastní tulich, jím jej v hlavu bil hruškou a jinak, až jej okrvavil a ten tulich potom za sebou zanechal. V tom Bendeman chtěl brániti Keje a dobyl zbraně, ale pacholek jeden ho chytil a prosil, aby toho nechal. I vstrčil kord zase do pošvy. Mezi tím vskočil Bzenský do komory, popadl halapartnu a hnal se s ní po Kejovi, šelmami německými jej jmenuje, ač Bendeman jej napomínal a prosil, aby jich v domě svém nevraždil, že mu nic ani žádnému neublížili. Chtěli ven z domu jíti, ale dvéře u domu byly zavřeny. I vyňal Bzenský klíč z kapsy a otevřel, maje halapartnu v ruce a vždy se s ní po nich sháněje, ač jej napomínali a prosili. Když konečně mohli ke dveřím přijíti, vyšli ven a Bzenský zavřev po nich dvéře, nedal pacholku za ním jíti, nýbrž lál mu, říkaje šelmy německé. Po chvíli přijeli Kej a Bendeman na dvůr žádajíce, aby jim jejich věci vydány byly, a poslali jedno pachole pro ty věci. Jak to pachole do domu vešlo, Bzenský zavřel po něm dvéře a nechtěl těch věcí dáti, ani pacholka a pachole ven pustiti, dávaje jim píti. A v tom vzav kord a ručnici k sobě (a pacholek jeho také kord měl), dolů šel a pobízel Keje, aby s koně ssedl a s ním se rval. Tu pacholek Kejův běžel ven, aby koně v saňkách opatřil, ale Kej a Bendeman stojíce na cestě před dvorem pravili, že jest mu snadno pobízeti na svém dvoře. V tom se někteří sedláci sběhli, a vidouce to oba cizinci, hned se pobídli, aby odjeli, a zanechavše věci své v Bezně, jeli odtud asi čtvrt míle do Chotětova. Nazejtří potom poslali pacholka do Bezna pro své věci; i poslav Bzenský pro některé poddané své, zdržoval pacholka dosti dlouho, dávaje mu píti, tak že několik sklenic vypiti musil Když v tom pachole za pacholkem přiběhlo, teprve je pustil, vydav všechny věci kromě tulichu, pravě že ho musí na znamení schovati, že jej chtěl Kej s tím tulichem zavražditi.[1])

Albrecht zemřel před l. 1618 a statek jeho (dvůr v Bezně) spadl, tuším, na syna Jana Albrechta. Jan Bzenský, bratr Albrechtův, zemřel léta 1620, zdělav poručníky nad dětmi svými.[2]) Léta 1623 ustanoven jim skrze místodržitele za poručníka Jan Purkart Kordule ze Sloupna, pak převzal Adam Bzenský poručenství a postoupil léta 1633 Bezno Vácslavovi, synu nejstaršímu.[3]) Léta 1652 došlo k dělení bratří. *Vácslav* dostal za díl dvůr ve Velkých Všelisích a ves a ves Boreč, *Adam Jiří* přijal tvrz menší ve vsi Bezně s dvorem a části vesnice, a *Jan Vilém* vzal tvrz větší v Bezně s dvorem a poddanými v Bezně a Borci.[4]) Kromě těchto dílů měl však Jan Albrecht dvůr v Bezně, kterýž prodal léta 1668 i s dílem

---

[1]) Reg. komorního soudu. [2]) DZ 140. A 5—9. Jiný Jan, syn Věnkův, se léta 1628 vystěhoval. [3]) DZm. 61. C 7, 62. M 20. [4]) DZ. 70. A 22, H 9, 309. S 16.

svým Niměřickým Adamovi Jiřímu,[1]) jenž byl před tím také statek Jana Viléma na sebe převedl. Tak konečně měl Bezno jen jediný pán.

Adam Jiří měl z manželství svého s Annou M. Netvorskou z Břízí kromě dcer syny *Jana Šťastného* a *Jana Václava* a zemřel léta 1680. Bezno ujala potom Maximiliana Rosalie, nejstarší dcera, jako poručnice. Když léta 1688 Jan Šťastný let došel, dal se zvésti na Bezno[2]) a držel je společně s bratrem. Že však se na statku tom veliké dluhy nacházely a proto se děliti nemohl, postoupil l. 1694 díl svůj bratrovi Janu Václavovi, avšak tento zůstav v jeho držení jen od dubna do listopadu, prodal statek svůj Velké Bezno s 2 tvrzemi a 3 dvory, ves s podacím sv. Petra a Pavla, díl vsi Borce, ves Doubravičku a mlýn Podcetenský *Rudolfovi Zárubovi z Hustiřan,*[3]) avšak ten prodal léta 1706 týž statek Arnoštovi von Schützen. Od té doby zůstalo Bezno při panství Benáteckém. Teprve Jan Zikmund hrabě z Klenového prodal Bezno (r. 1724) *Janovi Jáchymovi* svobodnému pánu *Pachtovi z Rajova*, jenž k němu Velké Horky, Vojetín a Hostín přikoupil. Když Francouzové léta 1742 z Prahy odtáhli, vzali Pachtu i s jinými za rukojmě s sebou, avšak pán jsa věku starého, zemřel jim na cestě. Také syn jeho *František Jozef*, jenž po něm Bezno ujal, došel velkého stáří († r. 1799). Za svého dlouhého věku podporoval vše šlechetné. V Bezně postavil kostel, faru, zámek a několik soch. Poslední toho rodu seděním na Bezně byli vnuk jeho *František Jozef* († r. 1861) a tohoto synové a jich dědici a dědičky. Od léta 1881 jest držitelem Bezna *J. V. císař a král František Jozef.*

VELKÉ HORKY ZÁMEK.



Nad pěkným údolím, které se táhne od hory Vratenské k Podkrnsku, vypíná se nad samým městečkem Strenici bývalý zámek Velké Horky v malebném položení, stoje na vysokém ostrohu skalnatém, nyní stromovím porostlém.[4]) Nová silnice vede k Horkám na východní straně téhož ostrohu; stará cesta šla po stráni z druhé strany okolo sochy Matky boží a spojuje se před dvorem s předešlou. Dvůr zabírá širokou část ostrohu; na užším konci jeho stával zámek (prvotně tvrz), oddělen jsa od něho příkopem, kterýž se jen z části zachoval. Na počátku našeho století byl zámek ještě obehnán hradbou zděnou na všech stranách, ale z té zbyly jen některé kusy. Na konci ostrohu stojí stavení prosté o přízemí, moderním způsobem upravené, v němž správce bydlí. Skládá se z jižního a východního křídla. Na dlouhé čelní straně přistavena bývala vížka čtverhranatá, dosti vysoká, která vlastně byla schodištěm, aby se mohlo přijíti do horních poschodí (stavení bylo dvě poschodí vysoké) a až pod střechu. Bývaly na ní hodiny. V stavení v prvém poschodí byl prostranný mazhaus, z něhož po obou stranách byly vysoké dvéře do klenutých světnic. V přízemí byly také klenuté místnosti a pod tím hluboké sklepy. Stavení to bylo tak spustlé a chatrné, že museli horní poschodí zbořiti. Vedlé toho stavení stojí čtverhranatá věž, okolo l. 1505 postavená, cihelnou střechou krytá, jež na tu stranu k příkopu podepřena jest dvěma silnými pilíři. Stála u samého příkopu vedlé brány, kterouž z ní bylo lze dobře chrániti. V přízemí věže této, kteráž jest důkladně obnovena, býval sklep se železnými dveřmi a zamřížěnými okny. Do horního poschodí, v němž byla světnice s malými okny, přicházelo se z vedlejšího stavení.

Nejstarší zprávy o Horkách sahají do 14. století. S vladykami Horeckými dosti často se potkáváme. První z nich jest *Věnek z Horek*, který měl léta 1354 pátý hlas podací kostelního na Čejkách a právo své ještě r. 1364 provozoval.[5]) Nástupce jeho byl Jindřich Škopek z Dubé a od toho je koupil *Petr* řečený *Bratroš z Horek*, který léta 1388 kněze ke kostelu na Čejkách podával. Léta 1387—1389 zapsal peníze na Horkách několika vladykám, zejména i Hrzkovi z Brodce, který po něm dědil.[6]) Byl též dobrodincem kostelův a chrámu Katusickému daroval kopu platu. *Hrzek z Brodce* vyskytuje se od l. 1395 v držení Horek, zemřel však před r. 1404, zůstaviv z manželky své Přiby dva syny. Ale seděl tu také *Václav Babák*, jenž léta 1401 do Strenic, léta 1403 na Čejky kněze podával, snad jen jako poručník.[7])

---

[1]) DZ. 317. L 27. [2]) DZ. 116. D 8, 117. B 4. [3]) DZ. 403. G 25, 29. [4]) Pomůcka: Heber's Burgen IV. 241. [5]) Jeho potomkem snad byl Ctibor Věnek ze Vtelna (r. 1389), jenž se píše na pečeti „z Horek“. [6] DD. 13. f. 43. [7]) Lib. conf.

Hrzkovi synové *Jan starší* a *Jan mladší* seděli v l. 1404—1415 na Brodci a léta 1407 třetí hlas podací kostelního na Čejkách provozovali. Potom jeden Ješek seděl na Horkách (r. 1409) a soudil se potom s farářem Katusickým, jehož chrám byl někdy Petr Bratroš nadal platem. Farář bezpochyby zádušní mši zaň konati nechtěl, ale r. 1410 smluvili se tak, že Jan zapsal faráři kopu platu na Horkách a zavázal jej sloužiti zádušní mše za Petra, Hrzka a Přibu mateř.[1]) Sotva Jan přečkal války husitské a jest týž Jan, který se od léta 1420 několikráte připomíná. *Ješek* z *Horek* totiž svědčil léta 1426, učinil léta 1439 smlouvu s Paškem o dědictví jeho na Čejku, dav mu za to role v Plužné, léta 1440 byl na sjezdě Nymburském a konečně přichází léta 1444 v obdarování daném obci Boleslavské.[2]) Podlé starého vývodu, který býval psán v Kratonozích v kostele, vyženil Horky *Vácslav Klusák* z *Kostelce*, vzav si za manželku Markétu z Horek.[3]) Dotčený Vácslav učinil smlouvu psanou se Staňkem, kamenníkem v Menším městě Pražském obývajícím, o dělání věže v Horkách, a věž tu Staněk vystavěl. Vácslav byl mu přiřekl dáti od díla věže 40 kop grošů českých když ji dodělá, a jestliže mu ji dobře udělá, že nechce s ním mluviti o 10 kop k tomu. Nedostav Staněk po brzké smrti Vácslavově peníze, pohnal ze zaplacení těch peněz syna jeho Albrechta do komorního soudu. Tento odpíraje pravil, že on držitelem statku svého není, než máti jeho, jež vším vládne a všeho užívá do své smrti, Horek i jiného statku. Zase proti tomu od Staňka pověděno: Ačkoli on Albrecht Horkami nevládne, ale toho podlé mateře své i s bratřími užívá a tu bydlí, chlebí a jiný otce svého statek má, a tudíž že jemu Staňkovi odpovídati a těch 50 kop platiti povinen jest. Soud dal Staňkovi za právo, tak aby Albrecht těch 50 kop zaplatil, poněvadž svědci seznali, že jest věž dobře udělána. Ale Albrecht tomu nedostál, tak že naň r. 1510, 30. listopadu zatykač vydán jest pro nezaplacení. To teprve pomohlo, a dne 26. prosince seznal Staněk, že přijal od Albrechta 25 kop.[4])



Z Kuncberka.

Albrecht obdržel léta 1517 od krále Ludvíka povolení, aby zboží své komukoliv odkázati mohl. Týž se připomíná také v tytuláři r. 1534 a koupil r. 1537 dvory kmecí v Bezně od bratří a strýců Vančurů z Řehnic.[5]) Zemřel r. 1546. Posledním pořízením (24. července 1544) učinil poručnicí dcer nezletilých Majdalény, Johanky a Elišky manželku svou Majdalénu ze Sebuzína a syna svého druhorozeného Jana, také odkázal manželce své 400 kop, dokládaje, aby bydlila na zámku Horkách „v malé světničce a v tom sklepě, v kterémž já léhám, a na komoře pod týmž sklepem." Kdyby se synové s ní srovnati nechtěli, aby byli povinni jí ročně 15 kop platiti. Synové po něm zůstalí *Vácslav*, *Jan*, *Oldřich*, *Bedřich* (obyčejně *Frycal* zvaný), *Ondřej*, *Jiří* a *Vojtěch* rozdělili se roku 1548 o dědictví otcovské. Jiří obdržel Tajnou ves s příslušenstvím, Jan Malé Horky s některými vesnicemi, Vojtěch statek Niměřický, ostatní dostali Horky s příslušenstvím.

Společné držení panství Horeckého nelíbilo se bratřím. Vácslav prodal (r. 1550) díl svůj na zámku Horkách, dvoru poplužném atd. Frycalovi a Ondřejovi bratřím svým, ti pak (vklad téhož dne) dědictví toto koupené (totiž díl Vácslavův) prodali Vojtěchovi bratru svému za 1675 kop grošů českých.[6]) Za to odprodal Vojtěch statek svůj Niměřický Pavlovi Bzenskému z Prorubě. Později se stal Jiří Klusák, držitel Čečelic, samostatným pánem na Horkách a koupil léta 1557 městečko Strenice.[7]) Ten pak postoupil zámek *Horky*, dvůr poplužný, městečko Strenice celé s domem Bílkovským a člověka v Řehnicích *Markétě* z *Řehnic*, dceři po někdy Zikmundovi Vančurovi,[8]) poněvadž však tato byla nezletilá, poručníkem jí byl

[1]) Lib. erect. VIII. 106. [2]) Staré knihy Pražské a Bělské, arch. Boleslavský, arch. č. I. 251. [3]) Balbin. [4]) Kniha Pernšteinská v museu r. 1500—1511 (opisy rozsudků kom. soudu). [5]) DZ. 6. E 10—11. [6]) DZ. 9. H 13, 14. Jan přikoupil léta 1545 dva dvory kmecí v Bezně. (DZ. 7. A 10.) [7]) DZ. 12. M 9. [8]) DZ. 89. N 11. Vklad učiněn léta 1589.

až do r. 1579 strýc její Markvart z Řehnic na Násedlnici.[1]) Roku 1581 Markéta vdána byla za *Albrechta Zdeňka Kaplíře ze Sulevic* a na *Brodcích*, jemuž také r. 1593 zapsala veškeré zboží své, totiž zámek Horky, dvůr poplužný při něm, s mlýnem pod zámkem a městečko Strejnice zápisem na 100 kop dluhu jen tak na oko učiněným.[2]) Naproti tomu jí manžel její totéž zase zapsal, aby jeden po druhém děditi mohl.

Albrecht Zdeněk odkázal zase zboží toto kšaftem (r. 1596 v pondělí po sv. Františku daným) bratru svému *Vojtěchovi Václavovi Kaplíři* a tento prodal Horky léta 1599 *Mikulášovi Gerštorfovi z Malšvic* na Řepíně, Cetni,[3]) jenž k tomu též statek Rokytovec od Marjany Vančurové ze Sulevic přikoupil. Gerštorf byl JMC. radou a nejvyšším hejtmanem všech královských panství v Čechách, přidal se pak k nespokojeným stavům a jmenován jest potom od Bedřicha falckrabě hejtmanem hrabství Kladského. Zemřel roku 1619, odkázav panství své Horky, Řepín, Rokytovec synům svým Bedřichovi, Volfovi Bernartovi, Janu Vilémovi a Oldřichovi. Bělohorská bitva kšaft ten zvrátila, patenty danými 26. dubna r. 1621 Gerštorf jako hlavní rebel byl odsouzen, aby památka jeho byla zatracena a statky jeho všechny vzaty. Královský fiskus prodal potom r. 1621 statky Horky, Rokytovec a Cetno *Jiřímu Benediktovi Benykovi z Petersdorfu.*[4])

Jiří odkázal Velké Horky r. 1646 synu svému *Janovi Benjaminovi*, který se oženil s *Marií Jezberovskou z Olivé hory* a jí též umíraje všechny statky své poručil. Vdova ta prodala potom (9. srpna r. 1676) zámek Horky s dvorem, městečko Strenice s farním kostelem i s jiným kostelem pustým na Čejkách, dům panský v Strenici, tvrz, dvůr a ves Rokytovec, vsi Malé Horky, Pětikozly a Řehnice s příslušenstvím *Janovi Renardovi* svob. pánu z *Valmerodu*. Nový držitel byl povýšen do stavu hraběcího, stal se JMC. skutečnou tajnou radou a hejtmanem Boleslavského kraje, prodal však panství Horecké r. 1691 *Františkovi Mikuláši* svob. pánu z *Klebelsberka*. Od tohoto prodán statek již příštího roku (1692) *Sylvii Kateřině Šlikové z Holiče* rozené hrabínce *ze Vchynic*. Tato bydlila ze zdravotních příčin nejvíce ve Varech Karlových, kde také r. 1695 zemřela. Kšaftem svým (daným 7. září 1695) odkázala třetinu statku svého manželu svému *Františkovi Jozefovi Šlikovi z Holiče* a potomkům jeho k zpupnému držení, dvě třetiny však témuž jen k držení až do smrti, s tou výminkou, aby po jeho smrti připadly bratřím *Františkovi Oldřichovi* a *Václavovi Norbertovi Oktavianovi* říšským hrabatům *ze Vchynic*. Hrabě Šlik, jenž byl c. k. skutečnou tajnou radou, komořím, místodržícím, zemským soudcem a presidentem komory české, držel kromě třetiny Horek veliká panství, jako Staré hrady, Kopidlno, Vokšice, Jičínoves, Bartoušov a Bílsko. Zemřel r. 1740 a odkázal statek Horecký posledním pořízením (3. října r. 1740) *Františkovi Ferdinandovi Vchynskému ze Vchynic* a na Chlumci, Vinařicích, Kratonozích, Matzen a Esslingen, kterýž byl r. 1741 na Horky zveden.

Nový držitel nedržel dlouho Horky; již po dvou letech smrt jej překvapila, načež se stal poručníkem nezletilých jeho dítek Filip Jozef Vchynský ze Vchynic. Ten prodal s povolením králové Marie Terezie statky Velké Horky, Vojetín a Hostín r. 1744 říšskému hraběti *Františkovi Jozefovi Pachtovi z Rajova*, c. k. radě a soudci zemskému za 77.000 fl. uh., po čemž byly Horky s panstvím Bzenským spojeny. Za držení Pachtů spustl zámek Horecký tak, že se podobal zřícenině; k opravení jeho došlo teprve za naší paměti.

MALKOV HRAD.

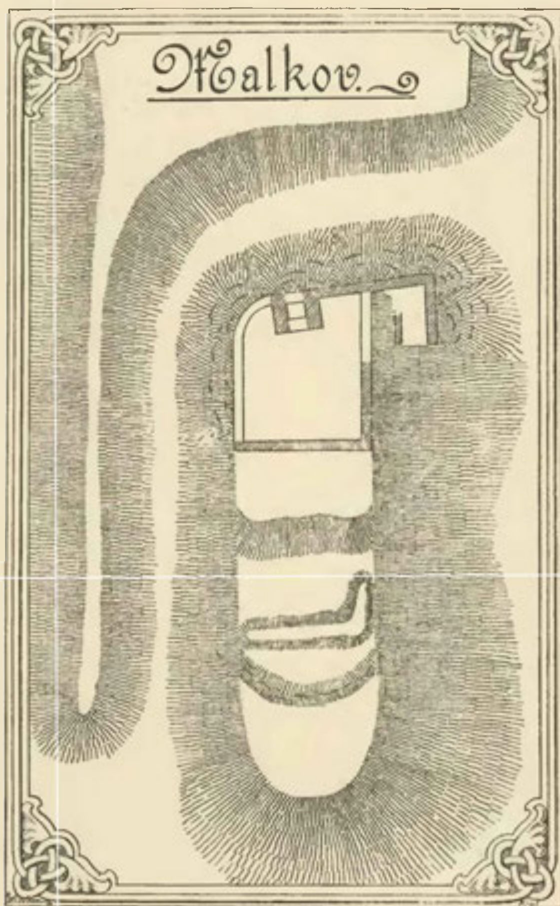


Proti Čejkám mezi Strenicí a Podkrnskem jest chaloupka, kteráž i s okolím jmenuje se Moukov. Jméno toto znetvořeno jest ze jména Malkov, jak pojmenováván byl hrádek někdy v těchto místech stojící. Stál na ostrohu k údolí vybíhajícím, tak že východní strmý svah byl dostatečnou hradbou, kdežto k západu udělán hluboký příkop s náspem. Od výšiny ostatní oddělen byl pouhým příkopem. Dnes jest bývalé rozdělení jeho (pokud jest možné) dosti zřejmé, poněvadž lidé překopali hradiště a zdi ke vnitřku obrácené, posud rumem pokryté, odkryli. Z nich jde na jevo, že k severní straně bývala v hradbách čtverhranatá věž a v přízemí jejím bezpochyby brána. Odtud se vejde na čtverhranaté prostranství, které na všech stranách zavřeno bylo. Hradba od dotčené věže vybíhajíc k východu šla do stráně, objímajíc tolik prostory, co by malé stavení stálo. Za čtverhranem hradbami zavřeným spatřuje se prázdné místo asi čtverhranaté, kdež dřevěné obydlí státi mohlo. Za tím následuje široký příkop, kterým je tu volný svah ostrohu překopán. V tom

[1]) DZ. 20. K 14. [2]) DZ. 1084 N 15. [3]) DZ. 173. N 12. [4]) Bílek, děje konf.

příkopě spatřuje se hráz na způsob lomené čáry, již neumíme vyložiti. Za tím následuje ostavec, na němž snad byl srub dřevěný.

O starších osudech hrádku tohoto, dokud ještě stával, málo víme. Držitelé hradu zdejšího měli hlas podací kostelního na Čejkách, pročež také některé z nich známe. Takoví byli léta 1354 *Jindřich* a *Arnošt* bratří z *Malkova*, l. 1360—1364 *Diviš* z *Malkova*. Mezi pozdějšími kollatory téhož kostela se žádný vladyka Malkovský nepřipomíná. Tušim, že hrad ten byl připojen k nějakému většímu zboží okolnímu a že za 15. století spustl. [1])



Plán hradu Malkova.

Podrobnější dějiny hradu začínají teprve v 16. století. Na počátku téhož století patřil hrad ten, tušim, k Velkým Horkám a rodině *Klusáků* z *Kostelce*. Bratří *Václav*, *Jan*, *Oldřich*, *Jiřík*, *Vojtěch*, *Frycek* a *Ondřej* měli mimo Horky a náš sesutý hrad ještě některé menší statky připojené, o něž se před r. 1551 (asi r. 1548) rozdělili. Známe dopodrobna tři díly. Jiřík Klusák dostal Tajnou, tvrz pustou s příslušenstvím, Jan Klusák obdržel plat od lidí v Bezně, Malé Horky, na Kovanci platy, díl v Řehnicích a Pětikozlech, lesy tyto: les k Stránovu slove Holubí stráň, kus lesa za Sovinky slove v Krajsině atd. [2]) Vojtěch konečně dostal také jisté dědiny ke zboží Niměřickému. Na dílu Janově nacházel se pustý hrad Malkov, jak porovnání zpráv dřevních s pozdějšími ukazuje. Nástupce totiž Janův *Jiřík Klusák* z *Kostelce*, jenž byl díl svůj hned r. 1548 prodal a později Horky, potom Čečelice držel, prodal před r. 1574 „zámek pustý Malkov" *Ondřejovi Klusákovi z Kostelce na Radovesicích*, [3]) a tento r. 1574 *Václavovi Hrzánovi* z *Harasova na Housce*. [4]) V těchto dvou vkladech vypisují se následující dědiny: zámek pustý Malkov, dvůr poplužný Malé Horky se čtyřmi chalupami podsedčími, mlýn náchlební Podčejecký se třemi koly a čtvrté stupní, v Řehnicích díl, dva člověky v Pětikozlech a plat se zahradou a druhou zahradou pod lesem nad struhou, která ke mlýnu jde s dvěma kusy lesu, jeden u Malkova a jeden nad mlýnem Podčejeckým, rybníky nad mlýnem, pod mlýnem atd. s jiným příslušenstvím.

Václav Hrzán postoupil před r. 1579 zámku pustého Malkova se vším příslušenstvím *Albrechtovi Pětipeskému z Chýš* na Byšicích, [5]) a nyní se držitelé Malkova, kteří se psávali seděním na Malých Horkách, rychle střídali, neboť Albrecht brzo postoupil Malkova *Václavovi mladšímu* z *Hrušova* a v Bukoli; ten pak prodal téhož roku (1579) zámek pustý Malkov, dvůr poplužný Malé Horky s vinicí proti dvoru a jinou vinicí nad Strenicí, rybník a louku pod Čejkem s hájkem, kterýž slove v Malkově, struhami, vodotečinami od Brůdku při rybníčku až po meze, kde dělí struhy Krnsku náležející s vrbinami při louce nadepsané, s třemi podsedky v Pětikozlech *Janovi Habartickému* z *Habartic* a v Čelakovicích. [6]) Od Jana Habartického koupil zboží to zase léta 1580 *Jindřich Berka* z *Dubé* a z *Lipého* na Novém Falkenburce [7]) a připojil pustý zámek ke zboží Cetenskému. Tak konečně časté prodávání pustého zámku přestalo. Roku 1599 se ve vyčtení vesnic téhož panství posledně zámek pustý Malkov připomíná. [8]) Ceten sama spojena jest nedlouho potom na čas s Velkými Horkami.

[1]) Lib. conf Léta 1388 odemřel dvůr na Hájku po Matějovi Malkovci. (DD. 13. f. 33, 14. f. 47. [2]) DZ. 49. H 11—14. [3]) DZ. 18. E 11. [4]) DZ. 18. C 13. [5]) DZm. 234. P 14. [6]) DZ. 20. M 21. [7]) DZ. 21. A 28. [8]) Posud nikdo přesně polohu Malkova neurčil; Palacký ve svém popise (str. 82) všeobecně dí „u Bezna zámek pustý Malkov či Hájek", čímž dává na jevo, že Malkov stotožňuje s nynější myslivnou a lesem Hájkem. Z vyčtení hořejšího každý se však přesvědčí, že se Malkov nikdy Hájkem nejmenoval (viz r. 1579). Heber na své mapě Boleslavska položil Malkov do okolí vsi Pětikozel zcela neurčitě. Zajímavé podrobnosti o nejbližším okolí pustého hradu v 18. století lze dočísti se v Místop. bibl. VII. 111.



TVRZE V OKOLÍ BZENSKÉM.

SOVINKY.

Při městečku Sovinkách nachází se pahrbek Syslov, po němž se ono za starých dob Sovinky nad Syslovem nazývalo. Na Syslově jest staré tvrziště s náspy a příkopy; také se tu nachází stará studně. Není pochyby, že tu bydlívali ve 14. století držitelé Sovinek. Tyto připomínají se poprvé léta 1360 a patřily tehda z polovice pánům *ze Zvířetic.* [1]) Anna manželka Oldřicha ze Zvířetic měla tu věno, a když zemřela léta 1386, spadlo na krále. Obdržel je Purkart z Janovic a ten je prodal léta 1389 Vilémovi ze Zvířetic. [2]) Druhou polovici držel *Petr Bratroš z Dubnice*, jenž na ni přijal na spolek (1390) *Jana Krabici z Veitmile.* Tento proto zůstal pánem jejím, když se na ni léta 1391 právem odúmrtním sáhnouti chtělo. [3]) Krabicové snad postavili tvrz na Syslově a seděl tu bezpochyby léta 1446 *Mikuláš Krabice z Veitmile*, držitel Sovinek. [4]) V 16. století není po tvrzi Syslovské ani památky. Když se bratří Pecingárové léta 1538 dělili (díl V. str. 332), dostal *Mikuláš Pecingár z Bydžína* na svůj díl Sovinky městečko, vsi Újezd, Doubravici a Zamašky, což prodal potom *Bedřichovi z Donína.* [5]) Jindřich, syn Bedřichův prodal Sovinky l. 1548 *Tobiášovi Hrzánovi z Harasova.* [6]) Hrzánové drželi Sovinky ke Vrutici a Libni až do r. 1623; pak se staly statkem samostatným a postavena tu v městečku tvrzka se dvěma světnicemi a komorami. [7])

KOVAŇ.

V městečku Kovani stávala tvrz tam, kde jest zahrada u hostince, a posud se zbytky náspu spatřují. [8]) Jiné tvrziště jest anebo bývalo čtvrt hodiny daleko od Kovaně na strmé stráni Kovanského potoku, kdež se říkávalo „nad luhem“. [9]) V rodě Kovanských byla pověsť, že jeden jich předek táhl do Říma s knížecem Břetislavem, tu pomáhal císaři proti papeži, kostel sv. Petra vybil a tu Vlachy vraždil. [10]) Kovanští nosili na štítě svém dvé hadův uprostřed těla svázaných. Předek jich *Bohuška* připomíná se v letech 1211—1222 a měl syna *Mladotu* (1232—1239), který zase měl syny *Bohuši* a *Zbuda.* Kromě nich připomínají se *Havel* (1238—1239) a *Kuna* (1239), jenž zemřel před l. 1267, zůstaviv vdovu Utu. Tato koupila l. 1267 ves Pohled k založení kláštera. [11]) Léta 1318 připomínají se z téhož rodu *Mikuláš* a *Zdeněk.* [12]) Tento zemřel před l. 1356, zůstaviv vdovu Sybnu. [13]) *Sulek z Kovaně* (syn Zdeňkův?), jenž podával l. 1363 kněze do Kovaně, zemřel před l. 1366 a měl syny *Smila*, *Sulka* a *Bohuši*, kteří l. 1369 společně do Skalska faráře podávali. Smil vyskytuje se v letech 1366—1385 jako pán Kovanský, ale seděl na Drahomyšli a zemřel před r. 1389. [1]) Sulek zemřel před l. 1398, zůstaviv syna Sulka, a Bohuše spravoval se synovcem do l. 1394 Kovaň a Skalsko. Syn jeho nazýval se též Bohuše. Kromě nich připomínají se l. 1394 Smil a l. 1406 Zdeněk z Kovaně. [2]) Sulek mladší obdařil l. 1398 kostel ve Skalsku rolemi a faráři prodal dvůr panský sousedící se dvorem farním; léta 1402 prodal úroky ve Spykalích a Borči ke koleji Všech svatých. [3]) Zdá se tedy, že se oddělil od bratrance zbožím Skalským, kteréž asi l. 1408 prodal. V l. 1408 až 1409 měl dům v Praze. [4])

Bohuše měl syny Bohuši, Sulka a Vácslava a dceru Elišku, která se vdala za Heníka z Valdšteina. Sulek připomíná se s bratrem jen l. 1404, kdež spolu obdařili kostel Bzenský, a l. 1408. [5]) Bohuše byl l. 1398 mladičký, pročež mu říkali Bohuška. Nabyl pak hradu Frydšteina, na němž od r. 1410 bratr jeho Vácslav seděl, sám pak držel zboží Kovanské, jež postoupil příbuznému svému *Janovi z Mikovic.* Tento sem zajisté l. 1416 kněze podával. [6]). Později (1429) podávali Bohuše a Heník katolické kněze do Kovaně, ale tato byla tehda v držení nepřátelském. Zdali zase Bohuše, jehož hlavním sídlem byl hrad Frydštein, zase Kovaně dosáhl, není nám známo; sice zemřel l. 1460, zůstaviv dceru Annu. Za těch dob i bývalé zemanské tvrze v Kovani zanikly. L. 1535 prodal *Burjan Stranovský ze Sovojovic* Kovaň městečko, vsi Katusice a Zahájí, díly v Radouni, Spykalích, Krásné a Krpích *Janovi Hrzánovi z Harasova.* [7]) Od té doby držena Kovaň ke Vrutici a Libni, prodána l. 1623 se Sovinkami a zůstala potom napořád při statku Sovineckém. [8])

KATUSICE.



Ve farnosti Kovanské jest ves Katusice, v níž prý také tvrz stávala. [9]) Jisto jest, že Katusice byly statkem vladyčím a vesnicí farní. Drželi ji léta 1368 *Hynek, Smil* a *Jan* bratří *z Frydlantu*, kteří se kromě Smila ještě léta 1380 jako patronové kostela zdejšího připomínají. [10]) Kromě nich vyskytují se v pamětech léta 1381 Hereš a léta 1388 Hrdoň z Katusic, snad držitelé malých dvorů. [11]) V držení Katusic nacházel se l. 1390 *Petr Bratroš z Dubnice*, jenž v příčině téhož zboží

[1]) Borový, lib. erect. I. 23. [2]) DD. 13. f. 35. [3]) Rel. tab. I. 531, DD. 13 f. 41. [4]) Arch. č. III. 535 [5]) DZ. 5. J 10, 43. H 5. [6]) DZ. 8. P 23. [7]) Obšírněji v Místop bibl. VII. 77. [8]) Heber, VI. 260. [9]) Brandlův seznam hradů. [10]) Dalimil, kapitola 61. [11]) Reg. I. a II. díl. [12]) Reg III. 187, tab. vetust. n. 318. [13]) Arch gub.

[1]) Lib. conf., rel. tab. I. 542. [2]) Lib. conf., erect V. 119. [3]) Lib. erect. VI. 73, rel. tab. I. 600, II. 9. [4]) Rel. tab. II. 48, Tomek. Zákl. I. 93. [5]) Rel. tab. II 48, lib. erect. V. 136. [6]) Lib. conf. [7]) DZ. 4. C 8. [8]) Viz Místop. bibl. VII. 77. [9]) Heber, VI. 261. [10]) Lib. conf. [11]) Rel. tab. I. 468, 516.

sestry své Anežku a Dorotu na spolek přijal. Tyto zůstaly proto v držení Katusic, když se po smrti Petrově na statky jeho právem odúmrtním sahalo (1391) a v l. 1392—1400 podávaly kněze ke kostelu zdejšímu. [1]) Anežka, jsouc vdovou po Jindřichovi Hungrovi z Lysé, ujala potom Katusice a vdala se za *Jana Vydunu ze Skorotic*, s nímž v l. 1406—1408 statek Katusický spravovala. V tom jí byl nápomocen l. 1406 starší její syn M. *Petr Hunger z Lysé* († 1419), jenž byl pak farářem ve Staré. Týž s bratrem Janem zdědil Katusice po mateři a oba sem léta 1416 faráře podávali. Léta 1423 držel Katusice *Oldřich Vrba* a léta 1430 *Václav Vrba z Oslovic*. [2]) V ty časy nebo nedlouho po tom tvrz zdejší zanikla. Ves zůstala rozdělena na dva nebo více statkův; objevuje se l. 1535 při zboží Kovanském.

NEMYSLOVICE.

Nemyslovice (neb Nemeslovice) jest ves půl hodiny daleko od Bezna se dvorem, při němž stávala tvrz. Ves patřila již před l. 1292 *klášteru Hradištskému*, byla však tehda zastavena a teprve téhož léta zase vyplacena. [3]) Nedlouho před l. 1419 prodána od kláštera Alšovi z Dubé do života, ale císař Zikmund zastavil ji l. 1436 Janovi ze Smiřic. [4]) V 16. století staly se Nemyslovice dědictvím zpupným a patřily *Vlkům z Kvítkova*. Poslední z toho rodu, kteří tu seděli, byli bratří Jan mladší, Šťastný, Radslav a Adam, a ti prodali l. 1628 tvrz, dvůr a ves Nemyslovice *Jindřichovi Volfovi Berkovi z Dubé* a Majdaléně Kateřině z Žerotína manželce jeho. [5]) Berkové byli v držení Nemyslovic až do l. 1694, kdež přišly pro dluhy do prodeje. [6]) Připojeny pak k Beznu.

DOUBRAVIČKA.

Severně od Bezna leží ves Doubravička nebo Malá Doubravice. Několik set kroků jižně ode vsi vybíhá do údolí úzký ostroh, na jehož temeni zámek stával. Říká se místu tomu posud na zámku, ale zřícenin tu není. [7]) Z paměti o ní není nic známo. Odtud, že ves později ke třem statkům náležela, povstala mezi lidem pověsť, že zámek patřil třem sestrám a díl každé se dostal jiné vrchnosti.

VŠELISY.

Blíže Bezna jest ves Všelisy, která patřívala za starých dob kapitule Boleslavské. Tato vyměnila si ji l. 1338 s pány z Lipého za zboží Poděhuské, ale bezpochyby sešlo s výměny (totiž místo Všelis dány peníze) a kapitula prodala Všelisy téhož roku M. Tůmovi, arcijáhnovi Pražskému. [8]) Ve 14. století byly ve Všelisích vladyčí statky. Léta 1383 odumřel tu úrok po vladykách Slivenských. [9]) Na statku vladyčím seděl ve 14. století *Jan Všelíček*, jehož synové l. 1391 v Boleslavi bydlili. K l. 1404 dovídáme se, že na dvoře vladyčím seděl nějaký Petr. [10]) Týž zemřel okolo l. 1406 bez dědicův a zboží

[1]) Rel. tab I. 531, DD. 13. f. 41, lib. conf. Léta 1406 připomíná se také Zbyněk z Katusic. (Lib erect. V. 127.) [2]) Lib. conf. [3]) Reg. II. 675 [4]) Rkps. Vídeňský. [5]) DZ. 309. X 14. [6]) DZ. 32. P 29. [7]) Místop. bibl. VII. 98. [8]) Arch. kapit. Vyšehrad., reg. IV. 220. Vyšehradský kostel měl tu potom nějaký statek. Viz arch. č. II. 472. [9]) DD. 13. f. 33. [10]) Lib. erect. V. 136, XII. 61.

jeho spadlo na krále, byť se na ně táhla Perchta, vdova po Lukšovi z Bezna, jménem nějakého Jana a nějaké Markéty. Konečně známi jsou *Martin ze Všelis*, jenž měl před r. 1408 statek nějaký v Zamaškách, [1]) a *Jan Buč ze Všelis*, jenž se l. 1412 připomíná. [2])

V 15. století stávala ve Všelisích tvrz. Ve vsi seděli l. 1440 *Prokop ze Všelis* a *Mikeš Dovole*, kteří oba byli l. 1440 na sjezdě Nymburském, a *Hašek ze Všelis* byl l. 1448 ve vojště Poděbradském před Prahou. [3]) V tytuláři léta 1534 vydaném připomíná se *Mikuláš Dovole ze Chcebuze* jako držitel Všelis. Léta 1565 prodala *Kateřina z Habartic* tvrz starou (rozuměj pustou), dvůr ve Všelisích a ves *Anně Jablonské z Nežetic*, od níž se dostal l. 1566 *Albrechtovi* a *Mikulášovi* bratřím *Vtelenským ze Vtelna*. [4]) První z nich prodal Všelisy l. 1580 *Janovi Habartickému z Habartic* [5]) a od toho dostal je l. 1586 *Adam Bzenský z Prorubě*, [6]) jehož předkové již před tím byli část vsi drželi. Tvrz stará, jež po r. 1565 úplně zanikla, nebyla obnovována. V držení Bzenských zůstaly Všelisy i za Jana († 1620), syna Adamova, a dostal je na díl l. 1655 nejstarší Janův syn jménem *Václav*. Týž postoupil Všelis l. 1657 *Odolanovi z Věžník*, začež obdržel od něho dvory při Čelakovicích. [7]) Věžníkové drželi dlouho velký dvůr ve Všelisích s vesnicí a prodali jej teprve l. 1795. Od té doby až do dneška zůstaly statkem dskami zemskými se řídícím, v němž l. 1832 i zámek postaven. [8])

ROKYTOVEC.

Rokytovec jest ves u Strenic na malém návrší, v němž bývala tvrz. Z vladyk zdejších první jest znám *Milota*, jehož potomci Milota, farář Rožďalovský, a Mikuláš drželi l. 1368 Brodce. Nějaké dědictví v Rokytovci prodáno l. 1369 skrze *Frycka z Cetně* Vítkovi ze Dvorce. [9]) K l. 1409 dovídáme se, že patřil Rokytovec ke zboží Kovanskému. [10]) Tehda a potom tu ještě tvrze nebylo. *Albrecht Klusák z Kostelce* prodal l. 1553 ves Rokytovec *Václavovi Prockovi z Cetně*. Tento postavil zde tvrz. Drobná svá zboží v okolí odprodal a naposled prodal

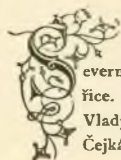
[1]) DD. 14. f. 66, 320. [2]) Staré knihy Bělské. [3]) Arch. č. I. 249, ČČM. 1827, III. 182. [4]) DZ. 15. J 23, K 14. [5]) DZ. 65. N 6 [6]) DZ. 178. C 29. [7]) DZ. 311. E 4. [8]) Viz Místop. bibl. VII 101. [9]) Tab. vet. 330, rel. tab. I. 436, lib. conf. [10]) Lib. erect. IX. F 9.



Z Kuncberka.

l. 1573 tvrz, dvůr a ves Rokytovec *Markétě*, dceři n. Zikmunda Vančury z Řehnic.[1] Tato postoupila téhož statku l. 1580 *Marjaně Vančurové ze Sulevic*, neteři své.[2] Od této prodán Rokytovec léta 1600 *Mikuláši Gerštorfovi z Malšvic* a připojen k Velkým Horkám.[3]

NIMĚŘICE.



Severně od Bezna nad potokem Strenickým leží ves Niměřice. Na místě zámku l. 1832 postaveného stávala tvrz. Vladykové zdejší mívali jeden hlas podací kostelního na Čejkách a kromě toho dělili se s pány z Michalovic o podací ve Strenicích. V l. 1354—1364 seděl *Adam* na jednom dvoře a na druhém od l. 1360 *Petr Prušek z Niměřic*, jenž se do l. 1401 připomíná.[4] Po něm vyskytují se *Jan Prušek* a *Petr Prušek*, bezpochyby bratří, z nichž onen se v l. 1403—1422, tento v l. 1409—1424 připomíná.[5]

Před r. 1540 prodal *Burjan Stranovský ze Sovojovic* tvrz Niměřice se dvorem v plat vysazeným a ves, ves Rokytovec, díl Pětikozel a polovici podacího v Strenicích *Albrechtovi Klusákovi z Kostelce*.[6] Když se synové tohoto (asi l. 1548) dělili, dostal Niměřice za díl *Vojtěch Klusák*;[7] týž pak prodal zboží Niměřické (1551) *Pavlovi Bzenskému z Prorubě* a na Bezně.[8] Když tento některý rok potom zemřel, následoval v držení Niměřic starší jeho syn *Zdeněk*, jenž přikoupil l. 1567 mlýn Podcetenský;[9] avšak Zdeněk zemřel záhy a zboží jeho dědil bratr jeho *Adam* († 1605), který je držel k Beznu. Při dělení synův l. 1606 dostal *Věnek*, syn nejstarší, Niměřice za svůj díl a oženiv se s Mandalénou z Duban, jí l. 1608 věnoval.[10] O jeho potomstvu není nic známo; zdá se, že po něm dědili synovci *Adam* a *Jan Albrecht*. Tento vystěhoval se l. 1628 do Žitavy a v nepřítomnosti jeho statek dělen. Tvrz, dvůr a ves Niměřice s Podcetnem, Spykaly a částmi Bezna a Doubravičky přiděleny Adamovi. Díl Niměřic, Bezna, Doubravičky, Podcetně, Kovance, Řehnic a Spykal zůstal Janovi Albrechtovi, a poněvadž v dílu tomto obydlí slušného nebylo, povinen mu byl držitel tvrze dáti 125 kop a zůstaveno mu, aby si postavil tvrz na dvoře selském v Bezně.[11] Toho prozatím Jan Albrecht nepotřeboval a také potom, když se zase do Čech vrátil, neužil. Albrecht věnoval l. 1631 na Niměřicích manželce své *Aléně Hrzkovně ze Mšena*; téže pak (po druhé vdané Gerštorfové) doprodal l. 1646 Jan Albrecht statek Niměřický, když jej byl po Adamovi zdědil.[12] Od Alény koupil jej l. 1651 *Adam Jiří Bzenský z Prorubě*, jenž také l. 1668 od Jana Albrechta díl jeho Bzenský a Niměřický koupil.[13] Později držel statek Niměřický bratr jeho *Jan Vilém*, soudu purkrabského rada, a po něm ujal jej syn *František Mikuláš*.[14] Skrze dceru jeho Františku dostaly se pak Niměřice v držení svob. pánův *Lazari*, kteří je měli až do konce 18 století. Po jeho smrti dostaly se na čas v držení *hrabat z Kounic*, sňatkem v držení rodiny Lützow, trhem l. 1825 v držení Jos. Šichta a dědictvím l. 1827 Jana Veitlofa. V novější době držela je knížecí rodina z Thurnu a Taxisu.[15]

CETEN.

Ves nynější Horní Cetno jmenovala se původně sprosta Ceten, a nynější Dolní Cetno, které později povstalo, Podceten. Z tvrze v Horním Cetni pocházel vladycký rod *Cetenských z Cetně*, jenž nosil na štítě svém tři řemdiby konci svými spojené. *Kuneš z Cetně*, jenž se v letech 1348—1357 připomíná, prodal Prošovice a dědiny své v Čejeticích a Cetni. Čejetice koupil od něho léta 1357 *Ctibor z Cetně*. *Dobeš* a *Pavlík* drželi léta 1368 dvory v Cetni, na nichž manželkám věnovali, a *Fryček* držel do l. 1369 část Cetně a některé okolní dědiny.[1] *Hašek z Cetně* (1384, 1386) zůstavil syny *Markvarta*, *Procka* a *Jana*, kteří l. 1391 také věnného práva Anny z Cetně dosáhli. Připomínají se potom také na počátku 15. stol.[2] *Jan z Cetně* byl l. 1440 mezi sněmovníky Nymburskými.[3] Ke konci 15. a na počátku 16. století připomínají se často *Markvart* a *Jan Cetenští z Cetně*, držice rozličná zboží pozemská v Boleslavsku. Onen držel zboží Cetenské[4] a byl l. 1505 místokomorníkem.



Znak Cetenských z Cetně.

O Janovi mluvilo se již na str. 222. Za těch dob žil také Procek Malý z Cetně, jenž konal cesty do Uher a Polska a býval též sekretářem Zikmunda krále Polského, od něhož potřebován byl v poselstvích ke králi Ludvíkovi (1520—1521). Po smrti krále Zikmunda vrátil se do Čech a byl tu l. 1529 zase přijat za obyvatele zemského.

Ceten držel po Markvartovi asi od l. 1515 *Vít Cetenský*, snad syn jeho, jenž si l. 1543 v obnovené desky zemské vložil Ceteň tvrz, dvůr a ves, díly v Doubravici a Krásné a dvůr kmecí ve Skalště.[5] Téhož léta zapsal zboží Cetenské *Jiříkovi Cetenskému* a *Janovi*, synu jeho, strýcům svým, avšak pokud by darujícího přečkali. K tomu došlo a oba dědici prodali Ceten *Václavovi Cetenskému z Cetně* (1551), od něhož *Jindřich* starší *Hrušovský z Hrušova* zboží to po 4 letech přejal.[6] Po tomto byl v držení Cetně l. 1558 *Smil Hrušovský* se svými strýci Václavem a Jindřichem. Smil pak věnoval l. 1566 na Cetni manželce své Anně z Prorubě,[7] a odděliv se od strýcův svých, prodal díl svůj, totiž na tvrzi, dvoru a vsi Cetni a vsi Doubravici *Albrechtovi Pětipeskému z Chýš* a *z Egrberka*, jenž pak před l. 1579 také díl Václavův a Jindřichův přikoupil.[8] Zboží toho pak postoupil *Janovi Hrušovskému*, tento za krátký čas (1579) strýci svému *Jetřichovi Hrušovskému* a tento opět l. 1580 *Jindřichovi Berkovi z Dubé* a na Jablonném.[9] Týž pán prodal l. 1590 zámek pustý Malkov, ves Malé Horky, podsedky ve Strenicích, ves Pětikozly, tvrz, dvůr a ves Ceteň *Markétě Hozlaurové z Liběchova*.[10] Později přikoupeno zboží Cetenské k Velkým Horkám, s nímž l. 1621 zabráno Mikulášovi Gerštorfovi, zůstalo tak při Horkách až do l. 1650, kdež je prodal Jan Benjamin Benyk z Petrsdorfu *Jiřímu Šťastnému Vančurovi z Řehnic* a na Hum-

[1] DZ. 10. K 24, 18. B 3. [2] DZ. 89. L 10, 1084. V 24. [3] DZm. 236. D 3. [4] Lib. conf. Léta 1377 žil také Arnošt z N. (Acta jud.) [5] Lib. conf. arch. č. I. 405, arch. Boleslav. [6] DZ. 4. C 9. [7] DZ. 49. H 11. [8] DZ. 49. H 20. [9] DZ. 58. N 10. [10] DZ. 133. N 14. [11] DZ. 298. A 1—17. [12] DZ. 144. E 13, 149. B 8. [13] DZ. 314. M 18, 317. L 27. [14] DZ. 478. F 1. [15] Místop. bibl. VII. 121.

[1] Rel. tab. I 415. 424, 434—436. [2] Tamže, 497, 511, 536, 584, 589, II. 138, lib. erect. IX. J 3. [3] Arch. č. I. 250. [4] DZ. 43. J 19. [5] DZ. 250. E 14. [6] DZ. 10. C 1, 12. A 25, 83. G 20. [7] DZ. 13. A 8, 15. N 20. [8] DZ. 18. A 12, 89. J 23. [9] DZ. 89. J 23. 24. K 21. [10] DZ. 175. O 8.

burcích. Od tohoto koupil Ceten (1674) *Ota Jindřich* markrabě *Caretto*, který držel týž statek k Bělé a s ní také l. 1678 pánům z Valdšteina odprodal.[1]) Od nich koupil Ceten l. 1693 *Václav Šťastný Mladota ze Solopisk*, jehož rodu až do l. 1712 náležela.[2]) Tehda pak přikoupena k Niměřicům.

SKALSKO.

Kromě prastarého hradiště, které jest u vsi Skalska, ukazovalo se ve vsi místo, kde tvrz stávala, a hluboká studně, která z ní zbyla. Památkou po bývalých držitelích Skalska jest hrubá, bohužel, rozpukaná věž, na níž se spatřuje starodávný erb kromě křídel a fafrnochův již zašlý k nepoznání. Nápis na ní v starších popisech udávaný: Anno Chti. mccxx. bastam finit. Ratmir. d. i. Kowan et . . . . . . z dolejška již nelze rozeznati a zajisté nebyl takový, jako je tu psáno. Věž a erb pocházejí asi z r. 1400, a je-li slovo Kowan dobře čteno, mohlo by se podlé toho, co díme v dějinách Kovaně, o zakladateli souditi.

Skalsko patřívalo odedávna ke zboží Kovanskému a byl tu dvůr panský, o jehož prodání l. 1398 již řeč byla. Asi roku 1408 koupil Skalsko *Aleš z Dubé* a držel potom ke Dražicům.[1]) Bohuslav z Kunvaldu obrátil v l. 1482—1486 část důchodů svých ve Skalsku na nadání oltáře sv. Tomáše kaple Čáslavské v kostele sv. Michala v Starém městě Pražském.[2]) Poněvadž pak faře tudíž postoupena jest l. 1513 vrchnosť nad touto částí, náležela část Skalska od té doby osadním tudíž.[3]) Ostatek prodal Bedřich purkrabě z Donína, držitel Benátek l. 1543 *Janovi Hrsánovi z Harasova*.[4]) Tehda již tu dávno žádné tvrze nebylo.

KLUKY.

Ve vsi Klukách nebo Kluku také prý tvrzka bývala.[5]) Z paměti se to nepotvrzuje, ač nelze pochybovati, že ve vsi té, prvotně k Bělé patřící sedění zemanské bylo. Bydlila tu na př. l. 1555 Dorota Berkovna z Dubé. Samostatným statkem staly se Kluky teprve l. 1630, když zadány jako manský statek knížectví Frydlantského.[6])

[1]) DZ. 308. J 6, 391. G 2, 395. H 17 [2]) DZ. 404. N 6.

[1]) Lib. erect. VIII. f. 5, rel. tab. II. 48. [2]) Rel. tab. II. 390, 418. [3]) DZ. 2. L 4—6. [4]) DZ. 5. A 29. [5]) Heber na mapě Boleslavska. [6]) Reg. kom. soudu. Viz Bílkovy konf.



Ukázka sgraffit na Starých Hradech



Košátky od východní strany.

KOŠÁTKY ZÁMEK.



Košátky leží nad Vruticí nebo Košáteckým potokem západně od Benátek a mohou se honositi starým, dobře zachovaným zámkem. Na východní straně oddělen jest zámek od ostatních stavení hlubokým příkopem, skrze nějž odtéká voda. Přechází se přes něj po vysokém kamenném mostě, za nímž se táhne podlé příkopu dlouhé jednopatrové stavení, které bývalé *předhradí* zavíralo. Uprostřed téhož stavení proti mostu jest věžovatá brána s vraty vysoko vyklenutými, nad nimiž se spatřují ještě kladky a výše troje střílny vedlé sebe. (Staří lidé pamatují ještě zvoditý most před ní, který tu býval před 50 lety.) V průjezdě, na ten čas nekrytém a prázdném, viděti jest, že bývaly dvoje podlahy nad sebou. Jím vstoupí se do prostranného dvoru poplužného, do čtverhranu založeného, tak že stavení jdou na straně východní, severní a jižní. Na jižní straně lze vycházeti ze dvora jinou branou k Byšicům, ale toliko prostou.

Na západní straně jest *zadní zámek.* Strana jeho proti příchozímu obrácená objevuje se jako složení tří částí, kteréž ode dvora odděluje příkop. V levo (k jihu) jest stavení o dvou poschodích, v prostřed věž, v pravo stavení jednopatrové, v němž se nachází brána klenutá, štukovím obložená. Věž jest část nejpamátnější. Jest to čtverhranaté, hmotné, tři poschodí vysoké stavení, v němž jest po starém způsobu málo oken. Okrasou její jsou erby. Nejvýše jest erb pánů z Veitmile pěkně z kamene vytesaný, níže erb Novohradských, ještě níže erb Libšteinských a Krakovských z Kolovrat linie Březnické. Pokryta jest nízkou střechou s lucernou. Stavení dvůr zavírající jsou novějšího původu, z části obydlí, z části pivovár. Dílem jsou jednopatrová, dílem o přízemí, tak že věž nad ně vysoko vyniká. V pravo ode vchodu spatřuje se v přízemí sloupoví; sice tu není nic památného. V kapli zámecké nachází se starý obraz Ukřižování Páně.

Košátky nemají tak staré dějiny jako okolní vesnice, z čehož znáti lze, že byly prvotně nepatrnou vesnicí, kterou povznesli teprve páni z Veitmile a z Kolovrat, postavivše mimo Staré Košátky zámek, u něhož vznikla ves Nové Košátky. Ještě léta 1419 pravilo se o vsi, že leží u Krp. Tehda pronajala kapitula Boleslavská dvůr poplužný s podsedky, který měla v Košátkách, *Maršovi z Nové vsi*, držiteli



Pohled na obě brány v Košátkách.

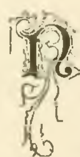
vladyčího dvoru v Košátkách, pod úrok.[1]) Mareš připomíná se ještě l. 1421, ale Košátek již neměl; tyto zajisté držel již l. 1421 *Zikmund z Veitmile.*[2]) Synem jeho snad byl *Jan Košátecký z Veitmile*, jenž byl léta 1440 na sjezdě Nymburském a léta 1448 s vojskem Poděbradským před Prahou.[3]) Léta 1481 ještě žil a dlužil se na své zboží Košátecké peníze, ale nedlouho potom zemřel. Zůstala po něm jediná dcera Dorota, kterou vdal strýc její Beneš z Veitmile (asi r. 1485) za *Vácslava Bezdružického z Kolovrat*. Tomuto zapsala Dorota léta 1486 všechen svůj statek.[4]) Zboží to zvětšil Vácslav přikoupením některých malých statků. Pán tento, jenž později v zemských úřadech býval, byl předním stranníkem strany panské, pročež nepřátelé jeho rádi si připomínali, že byl kulhavý. Pachtě se po obdarováních a pokutách, mezi tím se zadlužil. Z té příčiny prodal léta 1505 Košátky tvrz, dvůr a mlýn, vsi Kojovice, Slivno, Střízovice, Malý Sliven, Zluňovice tvrz, dvůr a ves, vše pusté, v Borči, Sedlci díly, dvůr v Hořením Slivně a tvrz tudíž s dvorem bratru svému *Jetřichovi Bezdružickému z Kolovrat.*[5]) Tento († r. 1508) neužil Košátek dlouho. Jsa v nemoci těžké postaven a smrt předvídaje, odkázal Košátky bratru svému Vácslavovi tak, aby zavaditi nic nemohl, než ten statek všecek aby na syny jeho připadl. Vácslav přikoupil potom léta 1510 louku a dědinu pod Starými Košátky,[6]) stal se později nejvyšším sudí dvorským a zemřel před r. 1539. Synové jeho měli také Buštěhrad a Kornhauz. Nejstarší *Jan* (viz díl VIII. na str. 268) držel ke své polovici Buštěhradu také Košátky. Před svou smrtí (r. 1556) odkázal svůj díl Buštěhradu dceři Kateřině a druhé dceři Anně tvrz Košátky se vším příslušenstvím.[7]) Anna, vdova po Janovi Vrábském, vdala se potom za strýce svého *Jáchyma Novohradského z Kolovrat*, jenž byl té doby pánem na slovo vzatým, presidentem komory, potom purkrabí Karlšteinským († r. 1600). Syn jeho *Jan* byl pán bohatý, mezi jehož statky byl Košátecký nejmenší. Týž zemřel l. 1613, zůstaviv dva syny, z nichž *Zbyněk Leopold* bratra přečkal. (Viz str. 316.) Když l. 1630 zemřel, dostaly se Košátky druhé větvi téhož rodu, zejména *Zdeňkovi Novohradskému z Kolovrat*, jenž byl l. 1653 do stavu hraběcího povýšen a asi l. 1657 zemřel. Syn jeho *Jan Vácslav* držel také dvory pod Přimdou, založil ze statků svých svěřenství rodinné a zemřel léta 1690, zůstaviv četné potomstvo. Poněvadž nejstarší syn Filip Antonín l. 1689 ve válkách zahynul, následoval v držení svěřenství

[1]) Lib. erect. X. 110. [2]) Lib. conf., arch. č. III. 499. [3]) Arch. č. I. 249, ČČM. 1827, III. 81. [4]) DZ. 6. H 27, 84. G 18. [5]) DZ. 6. A 30. [6]) DZ. 6 B 1. [7]) DZ. 12. C 14.

druhý syn *František Zdeněk*, jenž býval místodržícím, soudcem zemským a nějaký čas též hejtmanem kraje Plzeňského. Po jeho smrti († r. 1716) následoval nejstarší syn *František Václav* († r. 1738), po tom syn *František Ferdinand* († r. 1763) a vnuk *František Antonín*. Tento býval c. k. tajnou radou a presidentem dvorské komory ve věcech mincovních a horních a zemřel léta 1802, jsa této větve posledním. Košátky držela po něm napřed sestra *Johanka* ovdovělá *Kavrianova*, a když tato zemřela, dostaly se Košátky jako nápadní panství *Františku Antonínovi* hraběti *Libšteinskému z Kolovrat*, jenž byl zase své větve posledním a léta 1861 zemřel. Následovala tedy jediná větev tohoto staroslavného panského rodu, totiž *Krakovští z Kolovrat*, napřed hrabě Hanuš († r. 1872) a po něm druhá pošlost, totiž Hrobská.

TVRZE V OKOLÍ KOŠÁTEK.

ZLUŇOVICE.



Nedaleko Košátek (bezpochyby východně od nich) bývala ves Zluňovice nebo Luňovice, v níž také tvrz bývala. Po ní jmenoval se léta 1321 *Pešík se Zluňovic.* [1]) Léta 1330 připomíná se *Jan* odtudž, jenž si od komtura špitálu Ústeckého nějaké dědiny najal. [2]) *Jaroš Hájek ze Zluňovic* připomíná se léta 1390. [3]) Léta 1486 byla tvrz i ves pustá a patřila ke Košátkám.

SLIVNO HORNÍ.



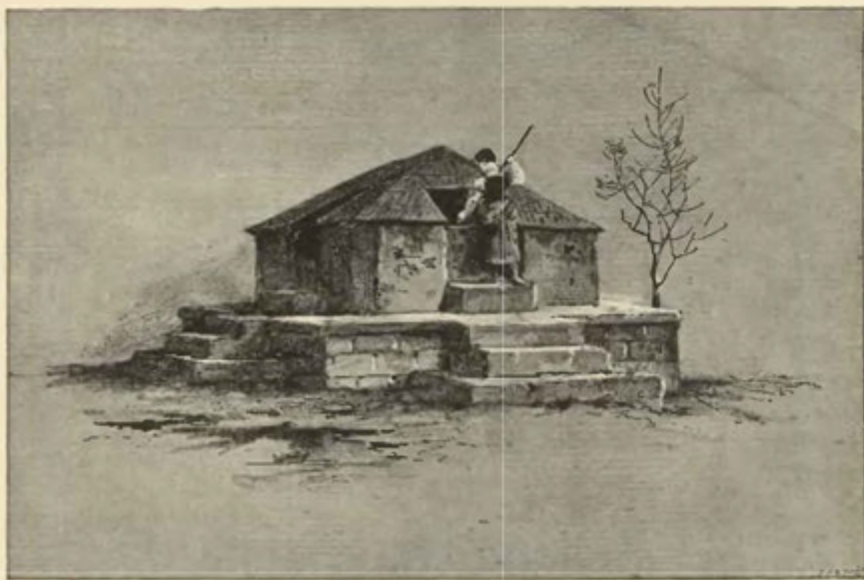
Trojí jest Slivno (původně Sliven) u Košátek. Dvoje se nazývá Horním a Dolním, a v obojích bývaly farní kostely; třetí slove Malé Slivno. Za starých dob byly jen dvě vsi, z nichž jedné se říkalo Velké (nyní Dolní) a druhé Malé Slivno nebo Slivenec. Když pak přibyl Slivenek nebo nynější Malé Slivno, říkalo se Velké a Hořejní Slivno. V onom sedělo několik vladyk, ale není známo, že by tu tvrz bývala. V Hořejním byla tvrz a kromě toho ještě některý dvůr. Z jednoho z obou pocházeli bratří *Albert* (r. 1223—1240) a *Rudolf ze Slivna*, z nichž onen byl v posledních letech sudí zemským a pak komorníkem. Z manželky své Herky měl syny *Jaroše* (r. 1237—1271) a *Epu*. Onen byl od r. 1239 královským čišníkem, od léta 1253 purkrabí Pražským, vyznamenal se léta 1260 v bojích s Uhry a od léta 1264 býval purkrabí Loketským a Chebským. Ze Slivna se záhy vyprodal a postaviv nový hrad, který pojmenoval po lišce, svém erbovním zvířeti, psal se z Fuchsperka. [4])

[1]) Reg. III. 285. [2]) Arch. křižovnický. [3]) Tingl, Acta jud. 56. Viz i rel tab. II. 369. [4]) Reg I. a II., Zprávy král. spol. nauk 1878

Na dvoře zemanském v Hořejším Slivně, při němž byla tvrz, seděl v letech 1359—1394 *Petr z Veitmile*, jehož synové byli *Kuník* (r. 1380—1421) a *Zikmund.* [1]) Onen stal se farářem v Lipém, tento nabyl okolo léta 1420 zboží Košáteckého, k němuž zboží své Slivenské připojil. Později držel je *Václav Krabice z Veitmile* a l. 1486 užívala ho vdova Anežka z Nyněchova, ale dědičné právo již náleželo držitelům Košátek. [2]) Jiný dvůr byl v držení bratří Vítka (r. 1379—1392) a Ctibora (r. 1369—1389) a Vítkových synů Zachaře (r. 1384—1411) a Leksy (r. 1406—1411); tito oba měli potomky: Leksův syn Leksa (1440—1450) zemřel bezdětek. Zachař, syn Zachařův (r. 1440—1466) koupil Sluhy léta 1464 a stal se předkem Sluzských z Chlumu. Ti všichni jakož i Ctibor (r. 1448 až 1450) pocházeli z rodu Chlumův z Chlumu a drželi také polovici podacího a ovšem také statek v Mečeřiži. Zachař zastavil statek svůj Slivenský léta 1466 Milotovi z Hrušova a snad jej nikdy nevyplatil. [3]) Druhá tvrz nazývala se Hankovskou, poněvadž se jméno Hanek v rodě držitelův opakovalo. Hned první nám známý držitel (r. 1367) jmenoval se *Hanek.* On jakož i potomní držitelé byli samotnými patrony kostela zdejšího. Léta 1412 a 1413 držel ten statek *Jindřich*, kdežto jiný Hanek v ty doby byl kanovníkem Boleslavským a od l. 1414 děkanem kapituly Litoměřické. [4]) Léta 1418 byl pánem podacím *Zikmund z Velkého Slivna*, předek *Žitovlických ze Slivna*, jenž býval léta 1399 členem jednoty panské [5]) a také Žitovlice držel. Jiný *Hanek* (r 1438—1446) byl léta 1440 na sjezdě v Nymburce a prodal léta 1446 rychtu v Slivně. [6]) Poslední z rodu Žitovlických, pokud tu seděli, byla *Kateřina*, dcera Zikmundova, a ta prodala léta 1485 tvrz, dvůr a část vsi *Václavovi Bezdružickému z Kolovrat.* [7]) Od té doby patřila část tato ke Košátkám.

[1]) Lib. erect. VII. 198. [2]) DZ. 84. G 18. [3]) Rel. tab. II. 347. [4]) Lib. conf. [5]) Arch. č. I 61. [6]) Arch. č. I. 249, arch. Třeboňský. [7]) DZ. 6 A 30.





Kašna na Starých Hradech.

VRUTICE KROPÁČOVA TVRZ.



Vrutice má název svůj od potoka Vrutice. Název ten jen v okolí Mělníka byl oblíben; proto tu je kolikerá Vrutice, z nichž ta u Mělníka se již ve 13. století připomíná. U Vrutice Kropáčovy na východní straně potoka slove ostrožna „na hrádku“, ale známek opevnění tu není. Zde stála snad prvotní tvrz, ale pozdější tvrz, která byla dílem od kamene, dílem od vazby vystavěna a šindelem přikryta, stála ve vsi při dvoře. Z naší Vrutice pocházel *Markolt z Vrutice*, erbu husy, který byl křižovníkem Svatomářským a asi od l. 1385 komendatorem v Strakonicích.[1] Okolo l. 1392 stal se nejvyšším mistrem a l. 1397, 11. června zavražděn na Karlšteině, po čemž dne 15. června zemřel.[2] Bratří jeho snad byli *Hereš Masák* a *Jan Hupík*. Onen připomíná se od l. 1392 často v pamětech soukromých, od let 1398—1414 jako spolupatron kostela v Krpech.[3] Od l. 1401 najímal si rozličná zboží duchovenská, a že mu hospodaření dobře šlo, najat mu léta 1409 dům v Byčkovicích s celým statkem na šest let.[4] Tehda byl pánem na Čachovicích a léta 1415 na Vlkavě. Z Vrutic, jak se zdá, se vyprodal; určitě se jen ví, že léta 1406 louku Šebakovskou pod tvrzí Vruticí bratru Jakubovi prodal.[5] Tento maje také statek v Jíkvi měl (r. 1399) pře s farářem Jesenickým, vyskytuje se potom v několika pamětech soukromých, a přečkav manželku svou Markétu zapsal l. 1433 tvrz, dvůr a ves Vrutici, v Krpích dvůr a část vsi a svou část Jíkve dceři své Markétě, manželce *Václava Rohatického*.[6] Tento připomíná se léta 1436 mezi spolupatrony kostela Krpského a uhájil si statek Vrutický, když naň l. 1437 právem odúmrtním po Jakubovi a Markétě saženo bylo. Dcera jeho Nestezka zdědivši statek Vrutický prodala jej l. 1442 *Pešíkovi z Pakomilic*, muži svému, který jí na něm 300 kop věnoval.[7] Leže na smrtelné posteli daroval Vrutici *Jindřichovi z Chobolic*, rozzlobiv se na své bratry, že přes jeho vůli vyprosili si odúmrť po Hupíkovi a manželce jeho. Když tedy léta 1455 Pešík zemřel, povstala pře mezi Jindřichem a bratry Pešíkovými, ve které onen vyhrál.[8]

Z potomních desetiletí je málo o Vrutici známo. Léta 1524 seděl na Vrutici *Jan Valkoun z Adlaru*, a l. 1526 prodal s *Jiříkem Valkounem* tvrz Vrutici s dvorem a vsí, Sušno a Krpy s podacím, co tu měli, *Janovi Hrzánovi z Harasova*.[9] Tento držel také Kovaň, Katusice a jiné vsi okolní a na tom na všem

[1] Arch. Svatomářský. [2] Hist. sborník 1883, str. 201. [3] Rel. tab. I. 546, 576, lib. conf. [4] Lib. erect., arch. v Kralovci. [5] Rel. tab. II. 22, 58, 120. [6] Lib. erect. V. 11, rel. tab. II. 240, 275. [7] DD. 15. f. 77, rel. tab. II. 194, 195. [8] DD. 16. f. 54, 72, arch. č. I. 170, 429, 433. [9] DZ. 43. J 21, reg. kom. soudu.

l. 1553 druhé své manželce Maryji Šlikovně věnoval.[1]) Třetí svou manželku Kateřinu z Vartemberka tak prý zbil, že ležela. Byl v praní veliký, ale zle se mu vedlo, když Adam Křinecký (r. 1553) v Boleslavi konvicí ho v hlavu uhodil, až ji rozrazil. a pak na něho kordu dobyl.[2]) Poněvadž bezdětek zemřel, připadla Vrutice na strýce jeho Adama Šťastného, nezletilého, jenž byl pod poručenstvím strýce svého Vácslava Houseckého. Došed l. 1581 let rozumných a spravedlivých, žádal poručníka, aby mu dědictví jeho Potštein a Vrutici vydal. Poručník tak učinil, ale že Adam nemohl vyplatiti 13 500 kop míšeňských, které poručník vynaložil, aby závady a dluhy na statku Kyjském vyplatil, postoupil mu statku Vrutického.[3]) Vácslav zemřel l. 1584 a Housku a Vrutici držel syn jeho *Dobeš*, který onen statek prodal a za to Libeň koupil. Z manželství svého s Eliškou z Dubé měl tři syny a dvě dcery, nad nimiž zdělal posledním pořízením poručníky. Krátce potom (r. 1599) zemřel.[4]) Eliška spravovala statky až do plných let syna *Vácslava*, který je potom ujal. Jemu statky jeho zabrány a prodány l. 1622 *Filipovi Fabriciovi z Rosenfeldu* a *z Hohenfallu*, JMC. radě a sekretáři kanceláře dvorské. Skrze dceru Fabriciovu Lidmilu Kateřinu, která Vrutici od bratra Jana v podělení dědickém dostala, přešla Vrutice v držení *Zikmunda Vácslava Kropáče z Krymlova*. Po nich zůstali dědici *Jan Ignác*, *Filip Vácslav*, *Zikmund Ignác*, *František Ignác* a *Justa*, mezi nimiž (a zástupci jich) stalo se léta 1649 dohodnutí o pozůstalost, totiž Vrutici, mlýn Kropáčovský v Praze, dům na Uhelném trhu, dvůr židovský pod Mělníkem, vinice při Mělníce a peníze za statek Letky. Někteří odbyti penězi, jiní se podělili o statky. Zikmund dostal tvrz a dvůr Vrutici, od ohně zkažené, pivovár a mlýn pusté a třetinu vesnice.[5]) Díly ty skoupil později *Jan Ignác*, jenž byl léta 1669 do stavu rytířského rodů starožitných povýšen. Syn jeho *František Albrecht* byl JMC. soudů dvorskou a komorní radou, též hejtmanem kraje Litoměřického, a zemřel léta 1702 zůstaviv vdovu Lidmilu rozenou Bzenskou a *Jana Vácslava*, syna nezletilého.[6]) Tento došed let svých prodal l. 1710 Vrutici. Nový pán *Ignác Pavel Hotovec z Osenice* prodal statky Vrutici a Katusice *Petrovi Mikuláši Strakovi z Nedabylic*.[7]) Později patřily oba statky Vácslavovi Jozefovi Chanovskému z Dlouhé vsi, po jehož smrti odhádány (r. 1739) věřitelům [8]) Patřila pak Vrutice ke Krnsku, od něhož léta 1800 zase odprodána. Od té doby byla zase sídlem statku samostatného.

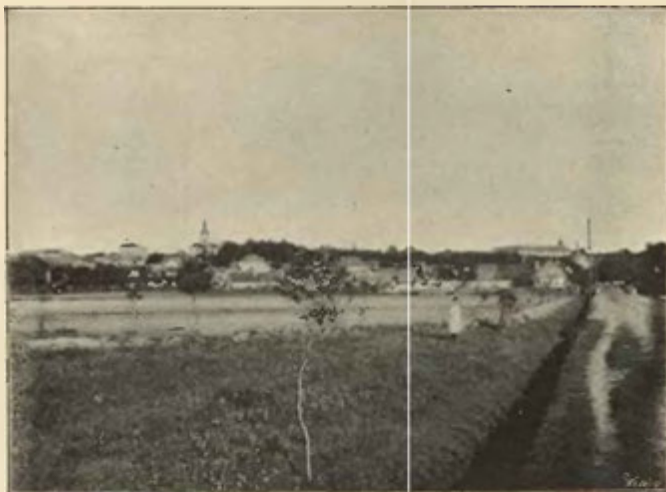
MŠENO TVRZ.



Mšeno město leží na planině mezi Mělníkem a Boleslaví.[9]) Před časy tu také bývala tvrz, ale spustla již před dávnými lety, tak že dnes známky po ní nepozůstává, ví se však, že stála nad Blížkou na vysoké skále, konec Podjavorské ulice, tam, kde nyní dům č. 191 stojí. Pod tímto domem nachází se veliký sklep, který do léta 1838 za pazdernu k sušení lnu potřebován byl. Na tvrzišti stával prvotně domek dřevěný, jenž byl l 1871 pro sešlost rozmetán, skála pod ním na tři sáhy snížena a potom teprve nynější dům postaven.

Mšeno patřívalo odedávna ke království neb užitkům královým. Kunhuta, nejstarší sestra Vácslava II. a abatyše kláštera sv. Jiří, užívala nějaký čas vsi Mšena na jistý způsob, a užitek tento jí byl vyhrazen, když Vácslav III. Mšeno (roku 1306) *Hynkovi z Dubé* zapsal.[10]) Tehda ještě tvrze ve Mšeně nebylo a Mšeno samo drženo k sousedním větším statkům Berkovským. Po smrti Hynkově († r. 1348) držel Mšeno Jindřich nebo Hynek, syn jeho. Protože však Karel IV. je zase míti chtěl a Hynek ho postoupiti nechtěl, došlo léta 1352 skrze Arnošta arcibiskupa a Buška z Vilhartic ke smlouvě a mocné výpovědi, tak že králi zachováno městečko Mšeno a za to slíbil Berkovi buď dáti 300 kop nebo na místě jich úrok 30 kop ukázati. Králi ponechán také nejbližší mlýn a všecky nivy až k řece; co bylo dále, zůstaveno ke hradu Housce.[11]) Ke Mšenu držel král kromě jiného také vsi Kluk, Vraten a Chotětov, které však l 1352 pánům z Lichtenburka zastavil.[12]) V přímém držení neměl však král celé městečko, nýbrž byl tu také některý statek zemanský, který byl králům manstvím zavázán.[13]) Proto také nelze říci, zdali tvrz zdejší povstala na království nebo na zemanství.[14])

[1]) DZ. 10. J 26. [2]) DZm. 29. A 21, reg kom soudu. Viz i Pam arch VIII. 414. [3]) DZ. 65. P 4 [4]) DZ. 129. D 22. [5]) DZ. 257. C 4, 13. [6]) DZ. 118 F 16 [7]) DZ. 493 D 16 [8]) DZ. 164. H 25 [9]) Pomůckou K. Červenky Památky města Mšena. [10]) Arch. č. II. 466. [11]) Arch c. k. dvorský. [12]) Rkps Roudnický [13]) Již léta 1321 připomíná se Chvalík ze Mšena (Reg. III. 286.) [14]) Povíme jen přehled. Na zboží n. Chvalíkově seděl l 1388 Chvalík ze Mšena, l. 1390 syn jeho *Vácslav* a l. 1423–1450 zase Chvalík. Jiný statek měl *Petruš ze Mšena* (r. 1403—1418) a po něm se dostal skrze Bětku, sestru jeho, v držení syna jejího Římka z Drchlavy, který na něm ještě léta 1455 seděl. Opět jiný statek měl *Jan Mucha ze Mšena* (r. 1400), když pak bez dědiců zemřel, dostali ten statek Hanuš z Erkeřic a Jan z Kostelce a slíbili králi z něho starodávnou službu k Bělé anebo k Bezdězi. Později se připomínají také *Oldřich ze Mšena* (r. 1423—1450) a *Hrzek* (r. 1423), předek vladyckého erbu Hrzků ze Mšena. (Pam arch VIII. 611, lib erect. a DD.)



Dymokury.

Králové držíce Mšeno k Bezdězi v letech 1368—1410 tu podací farního kostela vykonávali. [1]) V 15. století znenáhla manské statky skupovány a do 16. století utvořeny poměry takové, že polovice Mšena byla královská a polovice dědičná. [2]) Jak se ty změny zběhly, jest nám pro nedostatek pamětí tajemstvím; možná, že k dělení přišlo záhy. Ví se totiž, že Jindřich Berka právo své ke Mšenu (snad k té polovici, která mu na místě 300 kop dána) postoupil *Janovi ze Smiřic* a tento před r. 1454 *Jindřichovi z Michalovic.* Tento jsa držitelem Bezděze držel bezpochyby celé městečko. V pozdější době Mšeno od Bezděze odcizeno. (Srov. str. 15.) Aspoň jistě část dědičná, totiž tvrz s dílem městečka dostala se v držení *Jana Bezdružického z Kolovrat* a od toho je koupila *Kateřina Smiřická z Kolovrat* a na Lysé († r. 1529). Tato odkázala posledním pořízením svým (r. 1528, 27. listopadu) statek Mšenský *Zdeňkovi Lvovi z Rožmitála.* [3]) Syn tohoto *Adam Lev* prodal pro dluhy tvrz, dvůr a městečko Mšeno a část vsi Březovice *Janovi mladšímu Špetlovi z Janovic.* [4]) Takovým způsobem dostala se část tato zase k panství Bezdězskému. Nový pán udělil obyvatelům Mšena l. 1545 svobodu, aby mohli o statcích svých říditi, a téhož roku věnoval na tvrzi Mšeném, městečku, vsech Vratně, Kluku, Skramouši a Chotětově manželce své Mandaléně Berkovně z Dubé. [5]) Za něho tvrz zdejší spustla. Městečko s tvrzí pustou l. 1553 zůstalo při dílu Bezdězském (viz na str. 16). Léta 1565 vložil Mikuláš Zajíc z Hazemburka *Janovi mladšímu z Vartemberka* ve dsky zemské tvrz pustou Mšeno s štěpnicí při tvrzi, s rybníčkem pod tvrzí a půl městečka, [6]) ale proto nepřestalo Mšeno býti příslušenstvím panství Bezdězského, jímž zůstalo až do 17. století. [7]) Zříceniny bývalé tvrze dlouho bylo viděti; i Balbín i Beckovský ji připomínají. [8])

TVRZE V OKOLÍ MŠENA.

ROMANOV.



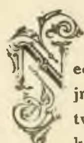
Ačkoli to panské sídlo, přísně soudíc, pro svůj pozdější původ sem nepatří, přece přibráno sem jako doplněk dějin Mšenských. Statek Mšenský postoupen byl léta 1637 Robertovi Geraldini († roku 1642), c. k. vojenskému nejvyššímu, od Anny Marie Buttlerové jakožto podíl jeho na panství Dokezském (viz na str. 175). Skrze dceru jeho Marii Klaru Geraldinovu dostalo se Mšeno v držení *Odolana Věžníka z Věžník.* On anebo jeho nástupce postavil blízko Mšena kapli sv. Romana, odkudž vzniklo pojmenování Romanov. Při něm vzniklo v druhé polovici 17. století stavení panské od kamene vystavěné, poněvadž držitelé neměli kde bydliti: když Odolan léta 1678 dne 16. října zemřel, zřídil soud zemský vdovu jako poručnici dítek nezletilých, a uvázala se v Lobeč, Mšeno, Nový Ronov a Dobřejovice. Léta 1682 došel *Michal František*, nejstarši syn, let svých a ujal dotčené statky. [1]) Týž zemřel léta 1705 a Mšeno ujali po něm bratří jeho *Vojtěch* a *Šťastný.* [2]) Poněvadž nemohli je pro dluhy udržeti, dostalo se napřed v držení Jozefa, pak Bernarta Věžníkův a konečně *Jana Ignáce*, syna Bernartova. Ten dal léta 1724 zámek

[1]) Lib. conf. [2]) DZ. 50. H 8—13. [3]) DZ 3. J 8. [4]) DZ. 5. E 14. [5]) DZ. 7. B 29. [6]) DZ. 87. N 17. [7]) Viz pozdější dějiny, které s osudy tvrze nesouvisí, ve spise Červenkově [8]) Miscell III. 85, Poselk. I. 1031.

[1]) DZ. 116 C 9 F 25. [2]) DZ. 38. J 15.

v Lobči vystavěti, zámek na Romanově rozbourati a kamení z něho do Lobče odvézti. Na tom místě postavena pak hospoda. Chtěje pak Mšenské donutiti, aby Romanov koupili, zřídil tu stáje a osadiv mnoho dobytka, pasením sousedům na polích škodil. Tím jsouce donuceni, léta 1766 Romanov koupili. Potom kaple zvětšena a sv. Maří Majdaléně posvěcena.

LOBEČ.

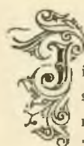


Nedaleko Mšena jest ves Lobeč, která se druhdy také Lobze jmenuje. Tu býval starodávný zemanský statek a později také tvrz. Statek byl králům manstvím zavázán a služby se činily k Bezdězi. Když však *Přísnobor* a bratr jeho vsi Lobeč, Doubravici obojí, Řepinec a Zebice *Jindřichovi z Mutěnic* darovali, král Jan jej ode všech služeb osvobodil.[1]) Tím povstal svobodný statek, k němuž i farní kostel patřil. Patrony kostela zdejšího byli l. 1357 Jan a Diviš bratři, l. 1360—1362 Kuneš a Jan z Konojed, l. 1364 Jan sám, l. 1370—1378 Krušina Šmohař a l. 1404 Petr Janda z Bosyně.[2]) Nicméně bylo tu také manství k Bezdězi, a držel je l. 1481 Jan z Lažan a l. 1491 syn jeho Václav; dcera tohoto Markéta prodala je l. 1514 Janovi z Vrtna.[3]) Statek ten manský jmenoval se *Dolní Lobeč* a svobodnému statku říkalo se *Horní Lobeč*. Po vladykách Bosynských dostal se tento s tvrzí puston potomkům jich, zovoucím se z Harasova. *Záviše z Harasova* prodal Lobeč tvrziště pusté a dvůr pustý se třemi podsedky a podacím léta 1513 Johance z Vísky, manželce *Jana Lobeckého z Lobče*, jenž byl bezpochyby držitelem manství.[4]) Potomci jeho drželi Lobeč po celé 16. století, ale, tuším, že tu nebydlili, poněvadž tu dvůr teprve ke sklonku 16. století byl postaven. Po smrti Jindřicha Lobeckého prodána ves Lobeč (r. 1601) *Barboře Vartemberské z Lobkovic*[5]) a držena odtud k Bezdězi.

[1]) Tab. vet. n. 354, reg. III. 376. [2]) Lib. conf. [3]) DD. 61. str. 562, 62. str. 379. [4]) DZ. 4. F 19. [5]) DZ. 176. E 27.

Když statek Mšenský Geraldinovi byl odstoupen, patřil k němu také Lobeč a, jak se zdá, postavil tu Geraldini zámeček k bydlení, který léta 1654 tvrzí se nazývá.[1]) Věžníkové postavili tu nový zámek léta 1724 a tím způsobili, že Lobeč se stal sídlem správy statku Mšenského, který se odtud nazýval Lobeckým.[2])

TAJNÁ.



Jihovýchodně od Mšena jest ves Tajná n. vladycké sídlo s tvrzí, na němž seděl léta 1400 *Jakoubek z Tajné*; týž roku obdaroval kostel v Chodči. Později se přiženil do Tajné *Jiřík z Mnichova*, jenž seděl posud ve Stránce.[3]) Tento byl léta 1448 s vojskem Poděbradským před Prahou a zemřel před r. 1453, zůstaviv vdovu Dorotu.[4]) Vedle toho byl tu ještě jiný statek vladyčí, na němž seděl léta 1416 *Jindřich Chmel*. Po smrti jeho saženo na ten statek právem odúmrtním, ačkoli se k němu Bolka, sestra zemřelého neodbytá připovídala. Věc ta nedokončena a obnovena opět léta 1454, tak že i odúmrť po n. Jiříkovi provolána. Vyprosili si ji Petr Kdulinec z Ostroměře a *Vítek z Tajné*, bratranec n. Jiříkův, ale postoupili jí léta 1455 *Janovi Horeckému z Horek*, příbuznému Dorotinu. Tento provedl právo své a přijav na spolek Jaroše ze Stránova, zveden jest léta 1460 na tvrz, dvůr a ves Tajnou a vesnice k ním patřící.[5]) V 16. století byla tvrz již pusta a Tajná patřila k Velkým Horkám. *Jiřík Klusák z Kostelce* prodal léta 1548 ves Tajnou, kterou od bratří na rozdílu dostal, *Janovi Hrzánovi z Harasova*.[6]) Tajná zůstala potom dlouhou dobu při panství Horeckém, později připojena ke statku Stránce.

[1]) DZ. 309. S 4. [2]) O jeho pozdějších držitelích lze se dočísti v Sommerově topografii. [3]) Lib erect. V. 24, arch. č. I. 179 [4]) ČČM. 1827, III 81, archiv Třeboňský. [5]) Rel. tab. II. 127, DD 15 f. 74, 16. f. 61. Vít sedě potom ve Vtelně, léta 1468 připomíná se v tehdejších bězích válečných. (Arch. Třeboňský, DD. 16 f. 203, rel. tab. II. 378.) [6]) DZ. 8. N 18, 250. J 23.



Znaky zazděné na kostelíku ve Starých Hradech.



MĚSTEC TVRZ.



V Králově Městci bývala před časy tvrz, která již dávno zanikla. Odedávna patřilo králům a že založeno bylo jako městečko, sám název (původně Městce) svědčí. Od císaře Karla zastaveno *Anežce kněžně Svídnické*, tato pak právo své darovala léta 1373 *Petrovi* z *Vartemberka* a z *Kosti* na čas jeho života, a dala mu darování to ve dsky zemské knížectví Svídnického zapsati.[1]) Petr podával léta 1374 faráře ke kostelu zdejšímu a léta 1379 prodal rychtářství Městecké Jarkovi Popkovi ze Skochovic.[2]) Jak dlouho Petr Městec držel, není známo; léta 1398 měl jej *Beneš* z *Choustníka.* Po smrti jeho soudila se Máňa Dražická, manželka jeho, s dědicem a vysoudila si aspoň Městec (r. 1410). Král Václav zapsal „městečko Královo Městce" (r. 1410) *Milotovi Kravařskému* z *Tvorkova*, kdyby Máňa zemřela;[3]) podací kostelní zůstalo králi, který sem faráře léta 1418 podával.[4])

Milota uvázav se v Městec postavil tu bezpochyby tvrz, držel jej do léta 1447 a tu postoupil práva svého na Městec *Nickovi* z *Chotěvic.* Od toho koupil je l. 1456 *Purkart* z *Kopidlna* a připojil Městec ke svému zboží Kněžickému.[5]) Purkart zemřel okolo l. 1468. Přečkal ho bratr Petr, který byl také pánem na Střevaci. Syn jeho Straník zemřel l. 1484 a druhý bratr Jan ho přečkal. Straník zůstavil syny Vavřince, Jana a Jindřicha, kteří se o statky otcovské podělili. První dva dostali, jak se zdá, Střevac, a Jindřich Kněžice a Městec. Kněžice prodal l. 1485 a Městec s některými menšími statky si nechal. Zemřel okolo l. 1506 zůstaviv vdovu Annu z Sekyřic a sirotky nezletilé. Anna vdavši se po druhé za *Bohuslava* z *Žeberka* prodala s ním léta 1507 Městec *Mikuláši Trčkovi* z *Lípy* bezpochyby pro dluhy a dochovala sirotkům Záchrašťany.[6])

O potomcích Mikulášových již v díle II. na str. 48 vypravováno. Tu také pověděno, jak se dostal Městec v držení *Jana mladšího Trčky* z *Lípy.* Z pozdějších událostí jde na jevo, že tento Jan postoupil právo své k Městci *Janovi staršímu*, který byl pánem na Lipnici. Městečtí sice jemu člověčenství slíbili, ale brzo chovali se jako města, která pánů nad sebou neměla, chtějíce si sami radu sázeti a měšťany dle libosti přijímati a propouštěti. Když jim Trčka v samostatnosti jejich překážel, k robotám při svážení ryb nutil a v trestání je vzal, že člověka jeho ze Slovče do vězení dali, žalovali na něho u soudu komorního a vymohli si v kanceláři, že jim výsady císaře Karla a králů Vladislava a Ludvíka potvrzeny (r. 1538). Soud komorní nalezl l. 1539, že se Městečtí při právech města Nymburka, jim patřících zůstavují, ale co se týče přijímání a propouštění sousedů dal Trčkovi za právo. Nevysoudili tedy Městečtí nic kromě robot rybničných, k nimž je Trčka bezděčně nutiti neměl. Smíření bylo pak úplné, tak že jim Jan u krále (r. 1539) majestát na výroční a téhodní trh vyprosil.[7])

Když Jan starší l. 1540 zemřel, nechtěli Městečtí poručníkům, když jim o to psáno a poručeno bylo, poddanosť a člověčenství sirotkům slibovati. Proto je nejvyšší hofmistr ve svou kázeň a trestání vzal. Od synů n. Janových prodán Městec se zbožím Kněžickým l. 1543 poručníkům sirotků n *Mikuláše Trčky Velišského.* Naděje jejich na polepšení pominula, když nejen ze zástavy nevyplaceni, nýbrž l. 1585 „městečko Městec Králový" a vesnice některé v Hradecku *Burjanovi*, *Jaroslavovi* a *Mikuláši*, synům n. Janovým dědičně doprodány.[8]) Ale tehda Trčkové nebyli již v držení Městce. Byli ho dávno před tím

---

[1]) Arch. Vratislavský. Německy Kunigstetil, později i Kunigsfeld [2]) DD. 61. str. 359, lib. conf. [3]) Arch. č. VI. 21. Viz díl V na str. 77. [4]) Lib. conf. [5]) Rkps. Videňský. [6]) DZ. 45. D 10. [7]) Pam. arch. VI 155, reg. král. ve Vídni. [8]) DZ. 22. M 18, 43. K 12.

postoupili *Matyáši Dobešovi* z *Olbramic.* O vladykovi tomto († roku 1579) a kterak Městec Albrechtovi Kapounovi ze Svojkova odkázal, již v II. díle na str. 194 vypravováno. Odkaz ten vzbudil nelibosť Trčků, kteří proto proti němu právně nastupovali. K soudu o to nedošlo, za to však ke smlouvě (r. 1592). Kapounové upustili od pořízení Dobešova a obdrželi za to vsi Kněžice a Chroustov.[1]) Jaroslav a Mikuláš Trčkové prodali l. 1587 Městec Maryji Valdšteinské z Martinic k ruce *Viléma* z *Valdšteina,* syna jejího.[2]) Po smrti jeho připovídali se ke statku jeho někteří nápadníci z rodu Valdšteinského. I přišlo léta 1594 ke smlouvě (viz díl V. na str. 241), ve které *Maryje Valdšteinská* z *Martinic* jako poručnice sirotků n. Zdeňka z Valdšteina zůstavena do smrti v držení Dymokur a Městec Králové s dvorem na Střihových v nově postaveným a vsi Sloveč, Osek, Dvořiště a Dubečno jí prodány za její věrnou a upřímnou práci.[3]) Paní zemřela léta 1606 a Městec zůstal od té doby při panství Dymokurském.

NOVÝ ZÁMEK NEPOKOJNICE A MUTINSKO.



Mezi Rožďalovici a Křincem jest víska Nové zámky, tak zvaná proto, poněvadž na jejím místě stával Nový zámek. Býval tam, kde nyní stojí hostinec Vacků. Dříve nežli majetník hradiště se zemí srovnal, bylo tam místo skorem asi tak veliké jako Kuncberk a také hlubokými příkopy do kola otočené. On teprve ty příkopy zavezl a srovnal; při tom přišel také na základní zdi sáhové bývalého zámku. Nedaleko Nepokojnice jest vesnička Mutinsko (v 16. století též Mutilsko) řečená. Jména taková a jí podobná dávána místům bývalých vesnic, a vskutku nacházíme na Boleslavsku bývalou ves *Mutěnice,* po níž se psal l. 1324 nějaký *Jindřich* a l. 1437 *Hanuš* z *Mutěnic,* soused Jana z Křince.[4]) V Nepokojnici také bývala vladycká tvrz, o jejíchž starších osudech nic nevíme.

Oba tyto statky držel v 16. století *Vilém Křinecký* z *Ronova* jako díl otcovský z panství Křineckého. Týž prodal l. 1538 tvrz Nepokojnici s dvorem a mlýnem pod tvrzí a díly vsí Zábrdovic, Ledeček a Pojed Johance z Klinšteina, poručnici dětí n. Václava Haugvice z Biskupic, a v týž čas prodal také týmž sirotkům tvrz Mutilsko s dvorem a částí dotčených vesnic.[5]) Z dotčených mladých pánů (viz na str. 308) ujal Nepokojnice *Jindřich Haugvic,* který tvrz zdejší v zámek rozšířil. Týž prodal l. 1565 zámek Nepokojnici a tvrz Mutinsko se vším příslušenstvím *Věnkovi Kordulovi ze Sloupna* a na Vřešťově.[6]) Když pak tento zemřel, nabyl *Karel Říčanský* z *Říčan* statku toho od Kateřiny Kordulové z Hustířan, vdovy jeho a poručnice sirotků zůstalých.[7]) Karel přestavěl zámek zdejší, kterému se proto Nový zámek Nepokojnice říkalo. Z dob jeho znám jest tento příběh:

Jan Gregor písař a Jiřík Stařinský z Libšteina měli od Karla z Říčan poručeno, aby žádného do Nového zámku nepouštěli. Tu Arnošt Šlejnic věda, že pán ujel po potřebě své do Prahy a paní že odjela do Kolína, týž den po odjezdu jich přijel k zámku. Nemoha jedněmi vraty přes most, šel k druhým, a že byly zavřeny, volal, aby mu otevřeli. Tu Jiřík oznámil, že nemá poručení, aby měl komu otvírati. Promluvil Arnošt: „Když nechcete otevříti, já sám přijdu.“ Bylo ve vratech prkno vyražené a tou děrou nejprv pacholeti kázal lézti, pak sám za ním se sedláky a s ručnicemi dlouhými, a nemoha do zámku dále jíti, volal, aby mu otevřeli. A tak se Stařinský ohlásil, že neotevře a nechce. Šlejnic pověděl: „Neotevřete-li, budeme stříleti.“ Jiřík na to: „Vím, že nás, pane, zvěsiti nedáte.“ A Arnošt zase: „Kdybyste toho zasloužili, mohli byste i viseti.“ Proti tomu zase Jiřík řekl: „Pane! Bohdá sem se jakživ tak nechoval, abych toho zasloužiti měl, kdo by to kolivěc pravil o mně, že by musel v hrdlo lháti; pakli to, pane, pravíte, i vy byste museli lháti.“ Tu Arnošt ručnice se chytil, kohoutek přikládal a vyzdvih ji nahoru k němu, udeřiti chtěl. I řekl písař k Jiříkovi: „Odejděte odtud pryč.“ Arnošt kázal sobě most spustiti a tomu svému lidu, kterýž tu měl, s ručnicemi, oštěpy, halapartnami do zámku již jíti kázal. Písař nevěda co činiti a boje se otevřel mu. I přišed Arnošt na síň ptal se na úředníka, kde jest. Tovaryš písařův šel pro něho nahoru do pokoje. Stařinský sešel potom hned k němu. A tak mu Arnošt oznámil: „Ty, Stařinský, nadávals mi v hrdlo lží.“ On: „Ne tak, pane, nenadával, než pravil sem tak, když ste řekli, že všecky lotry dáte

[1]) DZ. 168. L 30. [2]) DZ. 25. C 25. [3]) DZ. 172. Q 5. [4]) Reg. III. 376, staré knihy Pražské. [5]) DZ. 7. E 10, 43. K 2. [6]) DZ. 58 A 2. [7]) DZ. 62. K 14.

zvěsiti, já sem vám zase řekl, že sem se jakživ tak nechoval, abych toho zasloužiti měl, kdo by to kolivěc pravil o mně, že by musel v hrdlo lháti. Arnošt nemeškaje dal mu políček, on zas po něm uhodil; tu Arnošt dobyl kordu. Jiřík ho pamatoval, ale Arnošt zkřikl na ty Němce: „Štych, štych!" a hned jeden jeho Jiříka halapartnou upíchl. Stařinský utekl nahoru, písař chytil Šlejnice v půli a řekl: „Pane, račte se pamatovati, co ráčíte činiti!" Tak on kord svůj zas schoval. Stalo se léta 1583 v neděli den sv. Michala. O to zdvihl Karel soud, ale dal se potom smlouvou uchlácholiti. [1])

Karel zadlužil se tak, že po jeho smrti statek jeho odhádán byl věřitelům. Díl se dostal odhadem *Lidmile Šlejnicové z Lobkovic*, díl koupila l. 1596 od jiného věřitele. [2]) Léta 1594 již sídlela na Novém zámku a úředník její Jan Martinovský z Brňova provedl tu kousek takový, že ve světnici dolejní, kde obyčejně úředník a čeládka bývali, Jana Kyntera, ševce z Křince oštěpem na hlavě okrvavil a tak zraněného z té světnice přes práh vystrčil. [3]) Léta 1598 prodala Lidmila statek Nepokojnický *Bohuslavovi Křineckému z Ronova* a na Dětenicích, [4]) jenž ho postoupil téhož roku manželce své *Beatrix Křinecké ze Silbršteina*. [5]) Tato zemřela léta 1610 odkázavši statek Nepokojnický *Karlovi Jindřichovi Křineckému z Ronova*, kmotru svému nezletilému. [6]) Mladý pán měl z toho plniti některé odkazy; kromě toho zůstalo po otci a bratru jeho tolik dluhů, že týž statek udržeti nemohl. Když to vznesl na soud zemský, nařízeni l. 1611 komisaři, kteří statek Nepokojnický *Adamovi z Valdšteina* na Hrádku n. S. a Dymokuřích prodali. [7]) Od té doby patřil Nový zámek k Dymokurům a spustl za nedlouho.

DYMOKURY TVRZ.



Na místě nynějšího vysokého, moderním způsobem zřízeného zámku v Dymokuřích stávala tvrz, bezpochyby ve 14. století založená. V 17. století snad stál již nynější zámek aspoň ve spodní části. Popisuje se r. 1673 jako zámek do čtyř úhlů založený, ale toliko dvěma stranami vystavěný. Po levé straně od vrat bývala vrátnice, za ní pak kancelář a komory. V zámku nacházely se kuchyně klenutá se špižírnou, klenutý pokoj, v němž byly kamna s hrncem měděným, druhá kuchyně klenutá, sklep purkrabský, prostranný pro rozličné potřeby hospodářské, v němž byly dvoje váhy železné, větší a menší, a při nich desky dřevěné a závaží kamenné, prádlo, kolny pro vozy, a to vše v přízemí. Nahoře byly nad kuchyní pokoj klenutý, vedle něho kaple, pak tabulnice malá, sklep klenutý, komora pro pážata, tabulnice velká, pokoj pro sloužícího, který prostíral, a několik pokojů. Nad kaplí byla věž a v ní hodiny se dvěma cimbály, jedním pro čtvrti a druhým pro hodiny. Okolo zámku byly příkopy, v nichž byla studnice. [8])

Dymokury připomínají se poprvé r. 1249, jsouce sídlem *Soběslavovým*. Později dostaly se v držení krále Václava II., jenž je prodal léta 1293 klášteru *Sedleckému*. [9]) Od r. 1377 vyskytují se jako farní ves a rozděleny byly na dvě strany. Jednu držel v letech 1377—1378 *Sezema z Bříště*, odjinud z *Lomnice*, jenž kněze ke kostelu zdejšímu podával († roku 1395). Na druhé straně seděl *Jakub* nebo *Jakubin z Dymokur*, erbu kohouta, jenž l. 1386 zdejší kostel obdaroval a l. 1389 statek Sluhy koupil. [10]) Léta 1394 zřídil kaplanství při kostele zdejším, k němuž daroval dvorec, role, lesy a 3 kopy úroku na lidech. [11]) Od l. 1414 vyskytuje se v držení této strany *Václav Jakubin*, jinak *Lacembok*, bezpochyby syn předešlého, jenž sem léta 1414 faráře podával se Zdislavem ze Záhoří a na Krnsku, držitelem druhé části. [12]) Koupil také část Dymokur od jistého Slotáka. [13]) Léta 1454 roznesla se zpráva, že Václav zemřel, a proto zboží jeho za odúmrť provoláno, než po několika dnech objevil se Václav před úřadem, jsa živ. Nicméně zemřel nedlouho potom, zůstaviv vdovu Markétu, kteráž se zase vdala za jistého Jiříka Všezvala. Právo královské vyprosil si napřed Purkart z Kopidlna a l. 1463 zase *Jan Křinecký z Ronova*. [14]) Potomci tohoto drželi Dymokury 100 let a skoupili také druhou stranu n. vladyk ze Záhoří. Po Janovi následoval syn jeho *Viktoryn* († r. 1510), z jehož tří synů jeden, jménem Šťastný, ujal Dymokury za svůj díl. Týž býval hejtmanem kraje Hradeckého

---

[1]) Reg. kom. soudu. [2]) DZ. 127. F 11. [3]) Reg. kom. soudu. [4]) DZ. 172. M 28. [5]) DZ 1084. V 20. [6]) DZ. 135. B 14. [7]) DZ. 184 F 1. [8]) DZ. 30. E 12 [9]) Reg I. 576. II. 656 [10]) Lib. conf. erect. XIIIa. 27, rel. tab. I. 532. [11]) Borový, lib. erect. IV. 423. [12]) Na té seděl l. 1398 Sezema z Dymokur (arch. Vratislavský) a nějaký Jan, jenž před l. 1406 zemřel. (DD. 14. f. 64.) [13]) Arch. č. I. 173. [14]) DD. 16. f. 9, 39.

a věnoval léta 1557 na vsi Svídnici manželce své Dorotě z Valdšteina.[1]) Léta 1572 prodal tvrz Dymokury s dvorem a vsí a ves Svídnici *Jindřichovi Seletickému ze Smojna.*[2]) Tento zemřel nedlouho potom (r. 1573) odkázav Dymokury synu svému, ale poněvadž se vyskytly veliké závady a dluhy, prodala vdova Dorota ze Žampachu (roku 1573) statek Dymokurský *Zdeňkovi* z *Valdšteina* a na Štěpanicích.[3]) O tomto pánovi a synu jeho, jakož i pozůstalosti již v díle V. na str. 241—242 vypravováno. Zde budiž jen doloženo, že *Adam* z *Valdšteina* práva spoludědiců na sebe převedl[4]) a od l. 1606 ve skutečném a samotném držení Dymokur se nacházel. Léta 1615 byl již v držení Dymokur *Albrecht Jan Smiřický ze Smiřic*, koupiv je bezpochyby od Adama.[5]) Ke statku tomu patřili tehda i jiní statkové připojení, totiž Městec Králův, Nepokojnice, Žlunice, Chotělice a Kozojedy. Všechny tyto statky léta 1621 zabrány i s jinými statky Smiřických.[6]) Dymokury a připojené statky a k tomu i Chotěšice postoupeny l. 1621 cizozemci *Janovi Eusebiovi Khanovi* z *Belasy*, c. k. tajné radě a nejvyššímu, ale ve dsky vloženy teprve l. 1623 dceři jeho Františce.[7])

Františka vdala se napřed za Palatmusa, pána Uherského, a pak za hraběte Palfy a prodala Dymokury léta 1654 *Vilémovi* z *Lamboy*, pánu na Hostinném.[8]) Dymokury měly tedy držitele společné s Hostinným (viz díl V. na str. 218), a trvalo tak až do vlády *Anny Františky Lamboyové* z *Martinic.* Tato jsouc poručnicí prodala Dymokury l 1671 *Ludvíkovi* hraběti *Kolloredovi* z *Walsee* na Opočně.[9]) Ludvík odkázal své zpupné statky, zejména Dymokury dceři své *Marii Antonii*, vdané kněžně *Montecuculi*, ale tak, aby vdova Marie Zuzana rozená ze Sintzendorfu polovice téhož jmění do smrti nebo stavu změnění užívala.[10]) Marie Anna postavila l. 1723 zdejší kostel a zámeckou kapli. Od této paní dostaly se Dymokury dědictvím (r. 1738) zase do rodu *Kolloredů*, tak že je drželi z toho rodu až do roku 1785 Kamill, pak syn František Karel († roku 1806) a vnuk Jozef. Po smrti tohoto († roku 1816) dědila je vdova Rozina rozená Hartmannová z Klaršteina, po druhé vdaná *Kavrianova.* Od tohoto rodu dostaly se Dymokury l. 1872 do rodu Černínův a jest nyní jejich držitelem hrabě *Děpolt Černín* z *Chuděnic.*

TVRZE NA DYMOKURSKU.

KOZOJEDY.

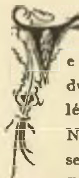


Hrubě Kozojedy leží severovýchodně od Dymokur ve farnosti Žlunické. Tvrz zdejší prvotní stála nedaleko vesnice a zbyly z ní skrovné zbytky. V l. 1375 připomíná se panoše *Sulek z Kozojed*, který tu na tvrzi seděl a později vyprodav se bydlil (r. 1405) v Bydžově. Po něm se rádo říkalo Sulkovy Kozojedy. Jiný, jménem *Ješek Lemberk z Kozojed*, měl při s farářem zdejším, jemuž vzal krávy, volky, svině, slady a jiné věci, kteréž ovšem musel (r. 1378) navrátiti.[11]) Léta 1387 provolána odúmrť po Vojce šlechtičně, a jmění její, tvrz a dvůr Kozojedy s podsedkem a tři dvory kmecí dostaly se *Přibíkovi z Kozojed.*[12]) Tento připomíná se nejednou v pamětech soukromých a v zápisech, jimiž se zavazoval platiti úrok do Vršec do kostela. Naposled zapisoval na Kozojedech léta 1408 plat kostelu Kozojedskému.[13]) Asi tehda koupil od něho Kozojedy *Mikuláš z Kozojed*, jenž chtě se úroků do Vršec povinných zbaviti, přenesl týž plat na Žítětín.[14]) Kdo byl držitelem Kozojed po r. 1420, není známo; jisto jest, že Žižka se svým bratrstvem léta 1423 Kozojed dobyl a na šedesát obránců spálil.[15]) Když Jiří Poděbradský léta 1448 Prahy dobýval, byli s ním *Bohuněk* z *Václav z Kozojed*, a *Jan* odtud pomáhal mu l. 1450 proti Sasům.[16])

[1]) DZ. 12. J 26. [2]) DZ. 60. H 34. [3]) DZ. 18. B 27, 61. G 12. [4]) DZ. 180. D 5. [5]) Rozvržení sbírek, str. 70. [6]) Viz obšírně v Bílkových konf. na str. 541. [7]) DZ. 153. B 16 [8]) DZ. 310. B 5. [9]) DZ. 30. E 2—H 1. [10]) DZ. 118. F 15—16 [11]) Acta jud. knihy Bydžovské. Léta 1418 žil Jan Sulek z Kozojed. (DD. 15. f. 20) [12]) Rel. tab. I. 514. O druhém zboží v Kozojedech viz rel. tab. I. 566. [13]) Lib erect [14]) Lib. erect. VIII 82. Jiní vladyky zdejší léta 1395 Ctibor, léta 1403 Vrata, léta 1407 Aleš, léta 1408 Naček. [15]) St. letop. 56. [16]) ČČM. 1827, III. 81, arch. č. V. 274.

Větší část Kozojed dostala se pak ke konci téhož století Purkartovi a Jindřichovi bratřím Kordulům ze Sloupna, od nich Janovi Litoborskému z Chlumu a konečně okolo léta 1508 *Mikuláši Trčkovi z Lípy.*[1]) Drženy ke statku Kněžickému a jiným statkům Trčkovským v okolí. Léta 1545 odprodány vsi Žlunice a Kozojedy *Burjanovi Stranovskému ze Sovojevic.*[2]) Po něm je držel z téhož rodu *Markvart* (r. 1555) a později tohoto synové; jeden z nich, *Melchysedech*, připomíná se léta 1561 jako pán Kozojedský,[3]) dostav patrně Kozojedy na díl od bratří. Od něho bezpochyby postavena nová tvrz při dvoře a ve vsi. Statek ten pak dědil *Burjan Stranovský ze Sovojevic*, jenž léta 1584 jistý dluh na tvrzi, dvoru a vsi Kozojedech a vsi Volanicích zapsal.[4]) Týž byl také pánem na Žlunicích, k nimž Kozojedy připojil. Tvrz zdejší připomíná se pak ještě l. 1612, ale zanikla potom.

ŽLUNICE.

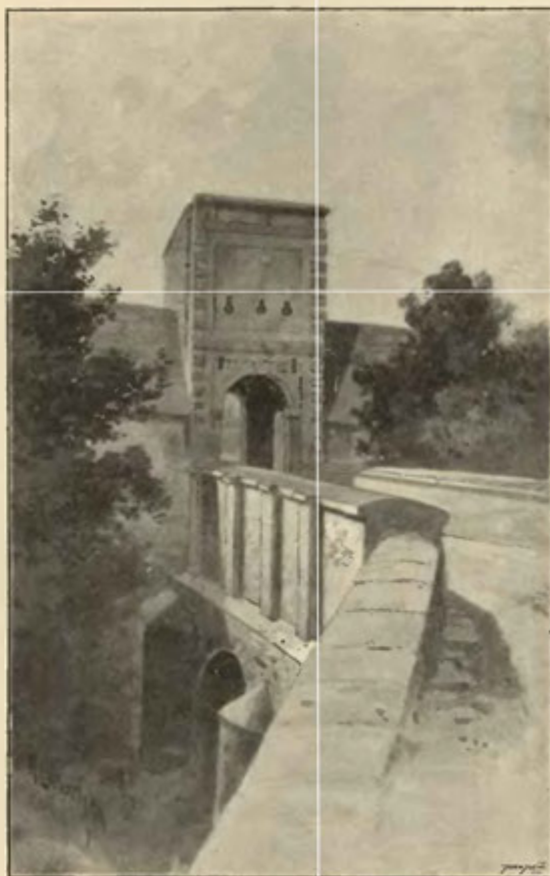


Ve farní vesnici Žlunicích stávala tvrz na návsi při nynějším dvoře. Vladyky zdejší připomínají se záhy, léta 1296 Gothart, léta 1318 Litolt.[5]) Ve 14. století byly tu asi tři vladyčí statky. Na jednom seděl v l. 1355—1377 *Jan Verdek ze Žlunic* se syny Mikulášem a Janem, držíce i některé jiné statky; Jan se usadil léta 1386 na Žitovlicích.[6]) Na druhém statku seděl léta 1358 Ota, jehož syny nebo nástupci byli bratří *Jindřich* (l. 1377—1379) a *Jan* řečený Žák (l. 1385—1393). Když onen záhy zemřel, udělil král Václav Žákovi spolek s *Janem*, sirotkem po

[1]) DZ. 45. D 11, rel. tab. I. 185. [2]) DZ. 7. E 10. [3]) Sommer, reg. kom. soudu. [4]) DZ. 90. F 2. [5]) Reg. II. 746, tab. vet. 249, 384. [6]) Lib. conf., acta jud.

Jindřichovi,[1]) ale nedělalo to dobrotu. Když Jan mladší dorůstal, přel se se strýcem svým a stálo ho to peníze, nežli mu díl a statek jeho propustil Léta 1395 Jan mladší zemřel, léta 1406 následoval ho Žák, zůstaviv dceru Machnu, jíž král Václav statek otcovský ponechal.[2]) Na třetím statku, při němž stála tvrz, seděl v l. 1356 až 1382 *Petr ze Žlunic*, jenž měl tři syny. Nejstarší byl *Litolt*, jenž se v letech 1379—1388 připomíná.[3]) Druhý jmenoval se Jan a zemřel léta 1395.[4]) Třetí byl *Petr* nebo *Feškovec*. Léta 1395 rozneslo se, že zemřel Petr, syn Jindřichův, a zboží jeho spadlo na krále, ale Petr ukázal se před úřadem živý a vysvědčil, že není synem Jindřichovým, nýbrž jiného. Statek bratra Jana prodal Petrovi Chybovi (l. 1397), jehož vdova Žofka tu ještě léta 1419 seděla. Léta 1402 prodal louku pro kostel Žlunický a léta 1404 dával na záduší manželky své Doroty plat kostelu v Předměřicích.[5]) Zemřel léta 1404. Kromě něho připomíná se ještě Petr Husipas ze Žlunic.[6])

Statek druhý dostal se bezpochyby skrze Machnu v držení *Michala Skály ze Žlunic*, jenž se v pamětech léta 1415—1434 připomíná.[7]) Kromě něho seděli na Žlunicích (tuším na statku Verdekovském) bratří *Janek* a *Přibík ze Žlunic*, z nichž tento sem podával léta 1425 katolického kněze, ale léta 1448 byl s vojskem Poděbradským před Prahou a l. 1451 naposled se v pamětech vyskytuje.[8]) Od něho neb od předešlých pocházel snad rod *Myškův ze Žlunic*. Statek třetí n. Petrův náležel pak Markétě (snad dceři), která vdána byla za *Smila Dlaska ze Vchynic* (l. 1412), jenž před r. 1415 zemřel. Vdova Markéta zapsala na tvrzi a dvoru Žlunicích (r. 1415) dluh svým dětem;[9]) ve statek samotný uvázal se pak syn Jindřich, jenž zemřel před r. 1455. Dcery jeho Markéta a Zuzana postoupily léta 1455 tvrz a dvůr Žlunice a díl svůj Hlušce *Janovi Dlaskovi ze Vchynic* a *z Rasic*, ale odúmrť po Markétě byl si již Jan z Košíně vyprosil, a proto také l. 1456 na týž statek zveden.[10])



Brána v Košátkách

Žlunice se Slavostici dostaly se později v držení *Zdeňka Loučenského z Kopidlna*, jenž je zadlužil. Práva věřitelův i právo dědičné Zdeňkovo koupil v letech 1500—1507 *Mikuláš Trčka z Lipy*[11]) a držel je pak ke statku Kněžickému. Jan Trčka Lipnický prodal pak Žlunice a Kozojedy vsi (asi léta 1538) *Burjanovi Stranovskému ze Sovojovic*.[12]) Tento přikoupil také některé okolní statky, jako Chotělice, Sekeřice a j. Po tomto následoval asi okolo l. 1550 *Markvart*, tuším, bratr jeho, jenž měl tehda již tři zrostlé syny *Jaroše*, *Jana* a *Melchysedecha*. Tito rozdělili se asi l. 1559 o dědictví otcovské tak, že první dostal Žlunice, druhý Chotělice a třetí Kozojedy. Z té příčiny také Jaroš převedl manželku svou Kryzeldu z Hodějova s věnem jejím, které měla dosud na zboží Sekerském zapsané, l. 1559 na zboží Žlunické.[1]) Jen Jaroš měl potomky, a poněvadž bratří jeho zboží svá zase do rodu odkazovali, sloučili *Burjan* a *Smil*, synové Jarošovi, zase všechno bývalé zboží Žlunické v jedno.[2]) Držel je později po Burjanovi (r. 1572—1595) otci a Smilovi strýci *Markvart*. Tento prodal l. 1609 tvrze Kozojedy, Žlunice a Chotělice se dvory při nich, dvůr Nepěkošice, vsi Kozojedy, Žlunice, Sekeřice a Sekeřičky, dvůr Starkov a Volanice *Maří Majdaléně Trčkové z Lobkovic*, od této pak prodány l. 1612 *Albrechtovi Václavovi Smiřickému ze Smiřic*, poručníku sirotků po n. Zikmundovi ze Smiřic.[3]) Od té doby patřily vesnice tyto k panství Dymokurskému.

[1]) Lib. conf., rel. tab. I. 586. [2]) Rel. tab. I. 80, DD. 14. f. 8, 17, 27. [3]) Rel. tab. I 458, DD. 13. f. 36. [4]) DD. 14 f. 6. [5]) Lib. conf., erect. V. 65, XIIIa. 111. [6]) DD. 14. f. 21, rel. tab. I. 583. [7]) DD. 15. f. 21, arch. č. I. 343, 543. [8]) Arch. Olešnický, ČČM. 1827, III. 80, arch. č. II. 74. Snad byl synem jeho *Smil ze Žlunic*, jenž se v letech 1448—1465 připomíná. [9]) DD. 15. f. 6, arch. č. III. 487. [10]) Arch. č. III. 562, DD. 16. f. 15. [11]) Rel. tab. II. 529, reg. kom soudu. [12]) DZ. 7. E 10.

CHOTĚLICE.

Ve farnosti Smidarské jest ves Chotělice, v jejímž dvoře stávala ještě l. 1673 stará tvrz. Po vsi jmenoval se l. 1376 *Kuneš z Chotělic*.[4]) *Mlach* nebo *Mlašek* (r. 1386) prodal l. 1393 dědictví své v Sekeřicích a zemřel před l. 1417; vdova po něm Mabka držela pak dům v Praze.[5]) Od l. 1392 připomínají se tu bratří *Mikuláš* a *Jan*, onen do l. 1396, tento asi do l. 1400; l. 1395 spolčil se Jan s vladykami Slavostickými, od l. 1402 vyskytuje se na Čáslavsku.[6]) Vedlé vladyk *Petra* (jenž byl léta 1410 juristou), *Alše* (r. 1412), *Janka* (r. 1414) a *Slavoje* (r. 1400—1413) vyskytuje se tu rod, jemuž tvrz patřila a od něhož Petrovští z Voděrad pocházeli. Byli to Benec se synem Vlaštkem, Sulek a *Vlastik*. Tento obdaroval l. 1403 kostel ve Vlčím poli dílem ze svého, dílem z peněz sestry své Dobky. Léta 1407 se odtud vyprodal, postoupiv tvrz Chotělice *Janovi z Voděrad* směnou za Voděrady.[7]) Tento se brzo zase vyprodal, a tak nacházíme, že Anežka, vdova po *Přibkovi ze Smrkovic*, l. 1419 tvrz Chotělice *Rafusovi*, rychtáři v Hradci Králové prodala.[8]) Rafusův syn byl *Jiřík Rafus z Chotělic*, jenž měl dva synky. Starší byl „pacholík drahný" a mladší „běhounek", když otec jich zemřel asi léta 1439, zřídiv poručníky statku svého. Oba pacholíci hned po něm zemřeli, tak že zůstala jedině sestra Jirkova

[1]) DZ. 13. F 27. [2]) DZ. 128. G 16. [3]) DZ. 94. E 19, 185. E 10. [4]) Arch. bibl. Pražské. [5]) Rel. tab. I. 507, 550. Tomek, Zákl. I. 98. [6]) Rel. tab. I. 560, 566, stará kniha Bydžovská, lib. conf. erect. [7]) Lib. erect. V. 60, rel. tab. II. 40. [8]) Rel. tab. II. 149.

Regina.[1]) O pozůstalosť, která pokládána za odúmrť, byly v letech 1454—1456 veliké spory, po nichž zůstala ženskému potomstvu Ratusovu.[2]) Nové spory u soudu dvorského následovaly léta 1490, když byl *Jan Třemcha ze Seče*, držitel tvrze Chotělické zemřel. Tehda si odúmrť vyprosil Jan ze Šelmberka, kancléř.[3])

V první polovici 16. století držely Chotělice *Eliška* a *Anežka ze Střimelic.* Onano vdala se za *Albrechta Jilemnického z Újezdce*, tato za *Burjana Stranovského ze Sovojovic.*

Burjan byv pánem tu již l. 1532, zdědil polovici tvrze, dvoru a vsi Chotělic a polovici dvoru Nepěkošic po své manželce († r. 1538) a druhou polovici koupil od Jana Jilemnického, poručníka n. dětí Albrechtových.[4]) Léta 1546 vložil si tato zboží v obnovené dsky zemské, zemřel l. 1551 a pohřben v Starém Bydžově. Získav také Žlunice a Kozojedy zůstavil tato všechna zboží Markvartovi, tušim, bratru svému. Ze synů jeho dostal *Jan* Chotělice na svůj díl, ale zapsal je l. 1567 *Melchysedechovi*, bratru svému.[5]) Po tom zdědili Chotělice potomci třetího bratra a tak připojeny zase ke Žlunicím a s nimi k Dymokurům.[6]) V 17. století bydlila na tvrzi ve světnici dole dvorská čeládka, vedlé toho byla kurní komora, síně, kuchyně, sklípek klenutý pro sýry a mlíčník. Nad tím byly světnice a komory.[7])

SEKEŘICE.

Sekeřice nebo Sekyřice, ves ve farnosti Žlunické ležící, jest starodávné sídlo vladycké a někdy tu bývala také tvrz. Dvůr jeden patřil ke klášteru Zderazskému Na ostatku seděli l. 1386 *Bohuněk Křepelice*, l. 1393 *Myslibor.*[8]) *Mach ze Sekeřic* a syn jeho Zbyněk dali l. 1407 plat v Kozojedkách kostelu Žlunickému na voskové svíčky.[9]) Část Sekeřic držel také Mlach z Chotělic a prodal ji l. 1393.[10]) Duchovenská část dostala se za neznámé doby v držení Jana a Otíka, synů Voděradových ze Sekeřic.[11]) Od nich pocházeli Sekeřští z Voděrad, kteří se v 15. století velice rozhojnili a v 16 století vymřeli. Na počátku 16. století dostaly se Sekeřice v držení Purkarta Kordule ze Sloupna, Jana Krupého z Probluze, Jana Karlíka z Nežetic a Bohuňka z Radče (asi r. 1503), od nichž je převzal *Jan Litohorský z Chlumu.* Týž prodal léta 1518 Sekeřice tvrz pustou, dvůr a ves, vsi Sekerky a Kozojídky *Vilémovi z Pernšteina.*[12]) V držení pánů z Pernšteina zůstaly až do l. 1548, kdež koupil *Burjan Stranovský ze Sovojovic* obě Sekeřice a připojil ke Žlunicům.[13])

KNĚŽICE.

Farní ves Kněžice (soudíc podlé jména) povstala na knížectví nebo statku knížete zemského. Léta 1359—1365 seděli tu *Přech* a *Mladota*, synové Mikše Picka a Markétini, z nichž Mladota nebo Mlach tu seděl l. 1371 sám. Později seděl na Chotělicích. Léta 1393 žili bratři *Zbyněk* a *Mikuláš z Kněžic*, kteří koupili plat v Sekeřicích od dotčeného Mlacha. Léta 1394 byl patronem kostela zdejšího *Usík z Kněžic.*[14]) Před r. 1415 koupil Kněžice *Straniš z Kopidlna*,[15]) jenž na zdejší tvrzi do l. 1433 seděl. Měl tři syny, *Jana* (1413, † r. 1460), *Purkarta* (r. 1434—1468) a *Petra* (r. 1448—1470) Petr seděl na Třevaci, kdežto Purkart převzal Kněžice a od l. 1456 také Městec držel. Při Městci zůstaly Kněžice až do konce 15. století. Tehda měl Městec Petrův potomek Jindřich, kdežto Kněžice se byly dostaly od něho l. 1485 v držení *Zdeňka Loutenského z Kopidlna.*[16]) Zdeněk prodal l. 1501 tvrz, dvůr a ves *Kněžice*, vsi Židovice a Záhornici, dvůr Voděrady, Mezilesí dvůr pustý *Mikulášovi mladšímu Trčkovi z Lípy.*[1]) V rodě Trčků zůstaly Kněžice spojeny jsouce s Městcem přes půl století.

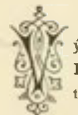
[1]) Rel. tab. II. 261, arch. č. I. 178. [2]) DD. 16. f. 11, 26, arch. č. I. 439. [3]) DD. 17. f. 24. [4]) DZ. 7. A 14. 250. K 13, reg. kom. soudu. [5]) DZm. 233 D 17. [6]) Viz i Pam. arch IX. 795. [7]) DZ. 30. E 23. [8]) Lib. erect. XIIIa. 27, rel tab I. 550. [9]) Lib. erect V. 159, VIII. 38. [10]) Rel. tab I 550. [11]) Arch. č. II. 465. [12]) DZ. 3. L. 19. 6. C 16. [13]) DZ. 47. H 10. [14]) Lib. conf., rel. tab. I. 550. [15]) Rel. tab. II. 120. [16]) DZ. 6. F. 5.

ŠTÍTARY.



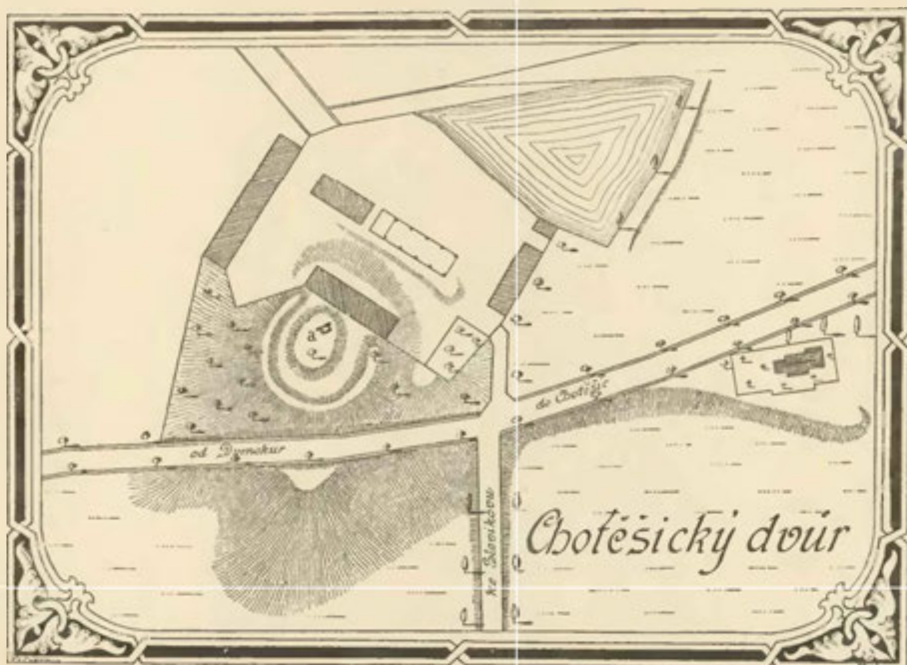
Severozápadně od Městce za vesnicí Vinicí prostírá se poloha Štítary v sousedství Jakubského rybníka. Bývaly tu tvrz, dvůr a ves. Ves patřila prvotně ke královskému zboží Městeckému, ale král Václav II daroval ji l. 1304 *Lvovi z Konecchlumí* v náhradu za Jičín jemu odňatý.[2]) Ve 14. století rozeznávaly se Větší a Menší Štítary.[3]) Na tvrzi seděl *Bohuněk Puklice*, jenž tu poblízku založil rybník Puklici. Léta 1375 prodal tvrz a dvůr Štítary s rolemi, lesy atd. *Jakubovi*, rychtáři ve Velenicích, a držel potom Dobrčice a Celčice a jiné statky (viz str. 259), ale Jan Puklice měl do l. 1418 ve Štítařích lán lesa. Po Jakubovi držel Štítary *Petr* ještě s někým a věnoval léta 1385 na svém díle manželce Kateřině.[4]) *Matěj Štěpa ze Štítar*, odjinud z Hrušova, držitel jiného dvora, byl l. 1396 purkrabí na Častolovicích.[5]) Tento měl nějakou při s Václavem Dobrmanem, kanovníkem Vyšehradským, kterému nechtěl platiti, pročež mu l. 1406 pohřeb odepřen. Ale syn jeho Matěj dokázal, že se otec před smrtí s Dobrmanem smluvil a slíbil dluh zaplatiti. Léta 1408 zavadil syn vše zboží Štítarské a slíbil z něho úrok vydávati.[6]) Okolo l. 1418 byly ve Štítarech tři statky. Tvrz a dvůr někdy Velenských držel *Petr Láka ze Štítar*, snad totožný s Petrem l. 1385; ten přikoupil l. 1418 lán lesa. Druhý statek držel nějaký Váva a třetí *Buzek z Kamenice*, jehož dcera část Štítar l. 1441 Jindřichovi a Frydmanovi, bratřím ze Šlibovic prodala.[7]) Ale všechna ves byla pusta, bezpochyby od r. 1420, když krajina Poděbradská a Nymburská nelidsky vypleněna. Odúmrti po bývalých držitelích vyprosil si léta 1454 *Purkart z Kopidlna*, jenž větší část Štítar ke zboží Kněžickému držel. Při něm zůstaly Štítary až do l. 1506. Tehda prodala *Anna ze Sekyřic*, poručnice dětí n. *Jindřicha Straníka z Kopidlna*, právo své věčné i dědičné na vsi pusté Štítařích *Mikulášovi Trčkovi z Lípy*, jenž je připojil ke zboží Městeckému.[8])

VODĚRADY.



Východně od Nového dvora (blíže vsi Slovče) a nedaleko od Kamilova jest položení, řečené Voděrady, kdež před časy tvrz, dvůr a ves stávaly. Léta 1376 měl touž ves *Kuneš z Chotělic*, jenž měl pře s farářem Slovečským, tak jako i *Jan z Voděrad* (r. 1397), který se na konec zavázal dávati povinné desátky.[9]) Týž byl l. 1399 v jednotě panské a l. 1407 tvrz, dvůr a ves Voděrady postoupil *Vlaštkovi z Chotělic* směnou za zboží Chotělické.[10]) Tento psal se pak *z Voděrad* a přijal l. 1413 jistinu na založení kaplanství v Slovči, z níž úroky platil a l. 1416 na záduší sestry své Markéty, vdovy Petrovy ze Ktov, kostelu ve Slovči almužnou udělil.[11]) V potomních dobách setkáváme se často s rody *Voděradů ze Sekyřic* a *Petrovských z Voděrad.* Onino pocházeli, tušim, od Jana, tito od Vlaštka. *Vlaštěk z Voděrad* (snad syn Vlaštkův neb on sám) vyskytuje se od léta 1439 v rozličných pamětech soukromých, seděl l. 1445 na Hradištku a byl l. 1448 před Prahou.[12]) *Mikuláš z Voděrad* byl léta 1440 na krajském sjezdě v Nymburce.[13]) Synové Vlaštkovi dostali se v držení Petrovic, jež měli potomci jejich do r. 1506. Voděrady spustly v 15. století, snad skrze nelidské plenění l. 1420. Ze vsi zbyl l. 1501 dvůr, který patřil ke zboží Kněžickému. Léta 1543 připomíná se tu toliko ves pustá.

[1]) DZ. 6. E 30. [2]) Reg. II. 872. [3]) Tomek, děje Prahy III. 63. [4]) Rel. tab. I. 449, 502. [5]) Lib. erect. X. 4. [6]) Acta jud. [7]) Rel. tab. II. 141, 198. Léta 1448 Jan ze Štítar byl před Prahou. [8]) DD. 16. f. 9, DZ. 6. F 9. [9]) Arch bibl Pražské, lib. erect XII 171. [10]) Arch. č. I. 61, rel. tab. II. 40. [11]) Lib. erect. X. 1, 76. [12]) Rel. tab II. 249, arch. obce Chlumecké, ČČM. 1827, III. 83. [13]) Arch. č. I. 249.



Plán Chotěšického dvoru.

BĚRUNICE.

Jihovýchodně od Dymokur jest kostelní ves Velké (dříve i Kostelní) Běrunice. Léta 1354—1366 byly sídlem *Slavka z Běrunic*, jenž se také jako patron kostela zdejšího připomíná. Když *Mojek* řečený *Puklice* bez dědiců zemřel, náleželo právo jeho Bohuňkovi a jiným sirotkům po n. *Jarošovi z Běrunic.* [1]) Léta 1394 koupil Běrunice *Bernart z Kořec*, převedl sem věno ženy své Elišky a seděl tu na kopci (t. j. na tvrzi). Léta 1400 daroval úrok na lánu rolí faráři Chotějovskému na záduší Volfarta otce a Kačky mateře a seděl tu ještě l. 1410. Syna měl *Jana Hájka*, jenž pojal za manželku Ofku, dceru Jaroše z Libře, purkrabě Hradištského. [2]) Zemřel asi stejný čas s otcem, a *Michal z Ježeřan*, manžel Elišky, dcery Bernartovy, uprosil si na králi Václavovi spolek se sirotky Bernartovými (r. 1411). Vdova nechtěla ho pustiti v ten spolek, aniž se kam hnouti, leč by dluhy podstoupil. I platil a nechal ji ve věně a v tom (r. 1415) prodal Běrunice *Jarošovi z Libře* a odjel na Dokzany k bratru svému. [3]) Jaroš vpadl tedy do dvoru, vymlátil a všecky nábytky pobral, hnal a vezl pryč a dvoru odstoupil jako pustého. Pak postoupil ho Petrovi *z Chlumu* a *z Turovic.* [4]) V tom vpadl sem Jaroš, bratr jeho, ztekl tvrz a chtěl obě Elišky vytisknouti. Když pak zemřel, přišel sem Petr a mluvil k mladší Elišce: „Milá Eličko! tys toho dědička pravá; tebeť já tu nechám. A tak pobrav, což bylo, i nechal ji na tvrzi. Tu začaly bouřky (r. 1420) a v noci kdosi tvrz spálil, tak že kopec opustl.

Právo věnné starší Elišky přešlo na Jana z Tuněchod [5]) a Běrunice dostaly se právem dědičným *Záviši ze Sekeřic.* Ten vyprosil si v letech 1454—1456 všechny odúmrti po osobách, které byly Běrunice držely. [6]) Záviše měl o to zboží ještě r. 1463 pře a zemřel r. 1473 zůstaviv syna Jiříka; tento zapsal Běrunice *Prokopovi Liškovi z Vysoké.* [1]) Liška vyprosil si léta 1485 zase všechny odúmrti a držel tvrz pustou s dvorem pustým Bernartovským a část vsi; druhou část (bývalé věno Eliščino) držel od léta 1469 *Čeněk Vyšehněvský z Barchova.* [2]) Odtud byly Běrunice rozděleny na dva statky. Po Prokopovi (r. 1491) následoval *Jiří Liška* a seděl tu do r. 1524; pak měl ten díl *Jan* starší *Krupý z Probluze.* [3]) Na druhé části držitelé postavili novou tvrz a od *Jiříka Pšeničky z Jehlice* dostala se *Janovi Zdechovskému ze Sekeřic*, jenž ji l. 1500 manželce své *Elišce Zdechovské z Barchova* odkázal (díl I. na str. 244). Po ní dostaly se Běrunice *Janovi* a *Čeňkovi*, sirotkům po *Janovi Dašickém z Barchova*, kterým se l. 1537 také statek Krupého dostal. [4]) Později měl Běrunice Čeněk sám a znova si je léta 1568 ve dsky zemské vložil a téhož roku zemřel. [5]) Dcera jeho Johanka byla třikráte vdána; napřed za Jaroslava Bořitu z Martinic († r. 1582), potom za Albrechta z Leskovce († r. 1584) a konečně za Jana Václava z Lobkovic. Zemřela léta 1592 odkázavši statek manželu svému a do rodu Bořitovského. Běrunice a Veltruby ujaly děti její Jaroslav a Ižalda († r. 1605). Léta 1607 prodali Jaroslav, pak Bedřich z Donína, manžel n. Ižaldin a Albrecht Šebestian z Leskovce, jenž měl na Běrunicích a Veltrubech peníze zapsané, oba statky *Adamovi z Valdšteina* [6]) Ještě l. 1673 udržela se tu stará tvrz, v níž bydlila dole čeládka. Byly tu suché sklepy, komory a světnice, ale v horní části nebylo ani kamen, ani oken. [7])

SEDLIŠTKY.

V starých pamětech připomíná se nejednou ves Sedlištky nebo Sedliště (ač nejsou-li to dvě osady), která stávala v okolí Městce Králova; také tu bývala tvrz. Mezi těmi, kterým přířčen

[1]) DD. 13. f. 9, lib. conf [2]) Rel. tab. I 552, II. 12, 26, 71, lib. erect. V. 30. [3]) Rel. tab. II. 91, 124. DD. 33, str. 291. [4]) DD. 21. f. 99—100, rel. tab. II. 132. [5]) DD. 21. f. 119. [6]) DD. 16. f. 8, 26.

[1]) DD. 16. f. 42, 23. f. 347, arch. Kutnohorský [2]) DD. 17. f. 14, rel. tab. II. 354. [3]) Reg. kom. soudu, arch. č. VI. 527. [4]) DZ. 250. B 23, DZm. 226. G 30. [5]) DZ. 251 C 5, reg. kom. soudu. [6]) Pam. arch. I 361, DZ. 26. D 24, 181. C 19. [7]) DZ. 30. F 22.

r. 1354 jeden hlas podací v Běrunicích, připomíná se *Markvart ze Sedliště.*[1]) *Bernart z Havraně*, tuším téhož rodu, prodal plat na Sedlišti (před rokem 1389) Hanuši, faráři v Konařovicích.[2]) *Mikeš ze Sedliště* měl roku 1395 a 1400 část vsi Běrunic s dědinami,[3]) též podíl nějaký v Maslicích, vsi též zaniklé,[4]) a ovšem i Sedlištky. Také *Adam*, farář Běrunický, syn Rackův, držel roku 1409 zboží v Sedlištkách,[5]) nazývaje se roku 1411 přímo „ze Sedlištěk", když prodával plat v Městci faráři Slovečskému. Roku 1463 držel *Jan z Němčic* tvrze Němčice a Sedlištky s dvory poplužnými a díl vsi Běrunic. Poněvadž vnučka jeho *Anna* řádu a práva uvázavši se v Sedlištky nezachovala, odňal jí král Vladislav r. 1488 tvrz, dvůr a ves Sedlištky a díl Běrunic, a daroval je Prokopovi Liškovi z Vysoké, Václavovi Oboječkovi z Toušic a Hanušovi Srbovi z Dobřic.[6]) Pozdějších zpráv o Sedlištkách se nedostává. Na cestě od Běrunic k Dlouhopolsku (skorem u tohoto samého) se dosud ukazuje niva, která slove u lidu Sedlička nebo Sedličky; nacházeli tu dříve třepy a kamení.

CHOTĚŠICE.

Ves Chotěšice (severovýchodně od Dymokur) patřila se Slovčem *klášteru Zderazskému*, jenž léta 1375 obě vsi *Albertovi z Valdšteina* pronajal. Albert tu seděl ještě léta 1395.[7]) Jest pochybno (ač křestné jméno by nasvědčovalo), byl-li potomkem jeho *Zdeněk z Chotěšic*, na jehož záduší (r. 1408) darován plat v Chotěšicích kostelu Dobřenskému. Dárcem byl *Aldík z Radostova*, jenž, tuším, Chotěšice l. 1410 prodal.[1])

V následujícím století *Ladislav Ostrovec z Kralovic* vzdal léta 1528 tvrz, dvůr a ves Chotěšice a ves Chotěšičky, které po otci svém zdědil, *Vácslavovi Haugvicovi z Biskupic*,[2]) jenž na tom na všem manželce své Johance z Klinšteina věnoval. Syn jeho *Jindřich* (potom pán na Nepokojnicích) prodal zboží Chotěšické a k tomu ves zápisnou Běchary *Zikmundovi Andělovi z Ronovce*,[3]) o němž již v díle I. na str. 179 mluveno. Zboží jeho zpupné zdědily dcery Eliška Heřmanská a Kateřina, manželka *Jana mladšího z Valdšteina*. Onano vzala si při dělení (r. 1578) vesnice, ležící na Železných Horách, tato tvrz Chotěšice s příslušenstvím a 11.000 kop míšeňských na penězích.[4]) Kateřina zapsala zboží to l. 1585 manželu svému a zase mu je l. 1590 ve dsky zemské vložila.[5]) Po smrti Jana (řečeného pak nejstarší) nezůstalo dětí, a proto připovídali se ke statku jeho páni z Valdšteina tehda žijící, totiž Adam, Henik, Karel, Jindřich, Hanibal, Jan Kryštof a Bartoloměj. Smlouvou l. 1599 dne 5. března na Poličanech učiněnou porovnali se spolu o dědictví;[6]) pak došlo k dělení tak, aby třetí díl dostal Adam, třetinu Henik a ostatní též třetinu. *Henik* dostal díl Chotěšický, ale prodal jej l. 1617 *Mikuláši z Gerštorfu.*[7]) Tomuto zabrán léta 1621 a s panstvím Dymokurským postoupen *Janovi Euseb. Khanovi svob. pánu z Belasy.* Potom sice l. 1622 prodán *Albrechtovi z Valdšteina*, ale od toho ještě téhož roku Khanovi ponechán.[8]) Léta 1674 již žádné tvrze v Chotěšicích nebylo; zůstal z ní jen kopec, který se posud za dvorem panským nachází.

[1]) Tingl, lib. conf. I. 20. [2]) Lib. erect. XII. f. 45. [3]) Lib. erect. XIIIa. f. 76—77, DD. 14. f. 5. [4]) Lib. erect. V. f. 30. [5]) Lib. erect. VIII. f 64, 136. [6]) DD. 6. p. 125, 17. f. 21, 21. p. 321. Část vsi Sedlištěk patřila však r. 1473 k Běrunicům. (Arch. kapit. Praž.) [7]) Arch. bibl. Praž., DD. XIII. f. 9, 14. f. 8—10.

[1]) Lib. erect. VIII. 43. [2]) DZ. 84. C 25. [3]) DZ. 2. G 28, 56 N 5, 87. K 21. [4]) DZ. 64. C 3. [5]) DZ. 25. E 29, 90. F 22. [6]) DZ. 173. L 26. [7]) DZ. 191. A 12. [8]) Bílek, děje konf.



Ukázka ze zbytku sgraffit ve Starých Hradech.



SEZNAM ČLÁNKŮV.





SEZNAM VYOBRAZENÍ V TEXTU.

CHYBY TISKOVÉ.

Na str. 25. čti: „Bělou koupil za 116.680 fl. František markrabí ze Savony“ atd.
„ „ 33. „ „Ale r. 1425 padly Michalovice v moc Táborů“.
„ „ 100. „ „že l. 1741 statek Domousický věřitelům odhádán“.
„ „ 186. „ „spojil se s nimi Oldřich (1441) v příčině hradů svých“.





SEZNAM VYOBRAZENÍ MIMO TEXT.





REJSTŘÍK MÍST, RODŮV A VĚCÍ.

(Zprávy z tištěných děl, při nichž rejstříkové jsou, sem nepojaty.)

G.

H.

Ch.

I.

J.

K.

N.

O.

P.

Š.

T.

U.



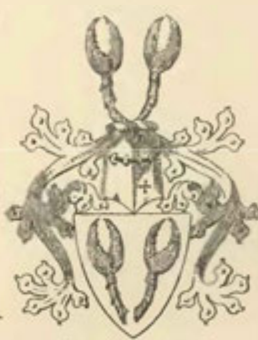

z Habartic.


z Bibršteina.


z Četné.


z Fictum.


z Heisensteina.


z Malovar.


z Michalovic.


Čouch ze Zásady.


z Houče.


ze Šmolcu.


z Velečova.


z Bergova.


z Nevěklova.


Vančura z Řehnic.


Mladota ze Solopisk.


Netolický z Eisenberka.

Hrady X. 1

Vypl. z Hrál z Dobré Vody

Erby rodin v Boleslavsku osedlých.


z Gebrentbclu.


Vévoda z Fridlantu.


Putz z Adlersthurmu.


Hlusák z Hostelce.


Zásadský z Gamsendorfu.


z Dobranova.


Medénec z Ratibořic.


ze Salmu a z Neuburka


Hofman z Zeidleru.


z Chotémic.


Kuntz z Freienthurmu.


z Pakoméřic.


Milner z Milhauzu.


Blekta z Útěchovic.


Hubojedský ze Slub.

Hradu X díl.

Erby rodin v Boleslavště osedlých.





Pertolt Bohulend z Lipého,
nejvyšší maršálek království
Českého (1590—1643).
Žeton ve zlatě a stříbře.



Pertolt z Lipého na Mor. Krumlově,
hejtman markrabství Moravského.



Mandaléna z Vartemberka.
Žeton ve stříbře.





Bohuchval Berka z Dubé
a z Lipého (1619).
Žeton měděný.





Jan z Valdšteina a na Hrádku
nad Sázavou, nejv. komorník
král. Českého (1565).
Zlatá medaile.



Václav starší Berka z Dubé
a z Lipého.
Žeton ve zlatě a stříbře.





Albert vévoda Frydlantský (1626).
Tolar stříbrný.





Albert vévoda Frydlantský
a Žahaňský, hrabě z Valdšteina,
pán na Roztokách a Stargardě (1631).
Zlatá a stříbrná medaile.



Albert vévoda Frydlantský (1626).
Tolar.



Albert vévoda Frydlantský (1626).
Tolar.

Tabulka mincí pánů z Valdšteina, z Dubé a z Lipého.

Kreslil V. Král z Dobrévody.



Erby panské z severních Čech.



z Hunvaldu



z Pappenheimu



Tycho de Brahe



ze Smojna



z Adlar



Špetle z Prudic



z Jenšteina



z Kyjova



z Doubravy



z Gejzinku



z Hovaně



ze Spremberka



z Vojenic



ze Sulze



z Varvažova

Erby rodin v Boleslavště osedlých.

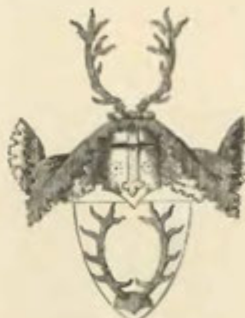

Pan z Redern.


Vévoda Zákupský.


Hrabě Clam-Gallas


z Dalimeřic.


z Rakova


ze Smolotel


z Miletinka.


z Běchor.


ze Šlejnic.


z Dražic


z Černhauzu.


z Lomnice.


z Kounic.


z Trpence.


Zajíc z Hazmburka.

Erby rodů v Boleslavsku osedlých.



Jeho Veličenstvo císař a král František Josef I.



Hr Desfours



Kníže Rohan



de Lamotte



z Vrbna



ze Šumburka



Sekerka ze Sedčic



ze Staré a Pardubic



ze Janova



Šíp z Branice



z Útěchovic



Halama z Jičína

Erby rodů v Boleslavsku osedlých.



MAPA
hradů zámků a tvrzí
na
Boleslavsku.
Značky.
HRADY
Zámky
Tvrze
FRYDLANT
GRABŠTEIN
MILŠTEIN
FALKENBERK
RAIMUND
HAMRŠTEIN
LEMBERK
FALKENBURK
JABLONNÝ
STRÁŽ
(WARTENBERK)
DĚVÍN
STOHÁNEK
RALSKO
ČESKÝ DUB
FRYDŠTEIN
NAVAROV
NISTĚJKA
ZBIROH
ROTŠTEIN
ROHOZEC
KOZLOV
VALDŠTEIN
HRUBÁ SKÁLA
STARÝ BERŠTEIN
ČAP
DUBÁ
BEZDĚZ
ZASADKA
VALEČOV
TROSKY
ZAKŠINA
HOUSKA
KOST
ZVÍŘETICE
MICHALOVICE
BOLESLAV
MALKOV
CHLUM
STARÁ
DRAŽICE
KOSTOMLATY (MOTLOVARY)